262

Πᾶν ἀντίτυπον, μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρόν μου ὑπογραφὴν καταδιώκεται ὡς τυποκλοπία.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ἀτενίζομεν προσεκτικῶς καθ' ἑκάστην εἰς τὸ κάτοπτρον, ὅπως τὰ μὲν κάλλη τοῦ φθαρτοῦ ἡμῶν σώματος διὰ παντοίων μελῳδῶν συντηρήσωμεν, τὰ δὲ αἴσχη ὁπωσδήποτε μετριάσωμεν, ἢ καὶ συγκαλύψωμεν. Ἀλλ' ἂν κατ' ἀνάλογόν τινα τρόπον ἐβλέπομεν συχνάκις καὶ τῆς ἀθανάτου ἡμῶν ψυχῆς τὰς καλὰς, ἢ κακὰς ἕξεις, πόσῳ πραγματικωτέρα ἆρά γε ἐκ τούτου προέκυπτεν ὠφέλεια! Διότι ἴσως τότε ὑπὸ φιλοτιμίας κινούμενοι ἐκείνας μὲν περιεθάλπομεν καὶ ἠγαπῶμεν, ταύτας δὲ ἀπεφεύγομεν, ἢ ἐκολάζομεν, ὅσον ἔνεστιν, ὡς μανθάνοντες πόσα κακὰ καὶ ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ καὶ παρόντα καὶ μέλλοντα ἐξ αὐτῶν προέρχονται.

Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀκριβῶς χρησιμεύει τὸ ἐκδιδόμενον Κάτοπτρον τῆς κοινωνίας. Ἐπειδὴ ἀντανακλᾷ πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, ὥστε ὀλίγον προσέχοντες εἰς τὰς ἀναφερομένας περιστάσεις καὶ τὰ ἀπαριθμούμενα συμπτώματα καταλαμβάνομεν εὐκόλως ὑπὸ τίνος πάθους κυριευόμεθα καὶ ἂν ἔχωμεν σημεῖά τινος ἀρετῆς.

Ἕκαστον τῶν πρώτων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου συνάπτει τρεῖς, ἢ δύο τοὐλάχιστον διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου θρησκευτικῶς, φιλολογικῶς, κοινωνικῶς, ἢ καὶ φυσιολογικῶς θεωρουμένας. Κατόπιν δ' αὐτῶν ἕπονται ἄλλα περὶ κοινωνικῶν τινων φαινομένων σπουδαίων πραγματευόμενα. Αὐτοκράτορες, βασιλεῖς, ἡγεμόνες, στρατηγοὶ, πολιτικοὶ, νομοθέται, φιλόσοφοι, διαφόρων τάξεων καὶ πατρίδων καὶ αἰώνων ἄνθρωποι ἀλλεπαλλήλως ἀναφερόμενοι, καθὼς καὶ πάμπολλαι ῥήσεις ἐκ διαφόρων ἐθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἐκλελεγμέναι ἐπιβεβαιοῦσι τὰ λεγόμενα.

Τὸ ἠθικὸν εἰκονοστάσιον τοῦτο ἔχει ὡς προπύλαιον θεωρίαν τινὰ τῆς διαφορᾶς οὐ μόνον τῶν ἐθνῶν ἐν γένει ὡς ἐκ τοῦ κλίματος, τῆς θρησκείας, τοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ μέρος ὡς ἐκ τοῦ γένους, τῆς κράσεως,

τῆς παιδαγωγίας καὶ ἄλλων τοιούτων συμβεβηκότων. Γίνεται δ' ἐν αὐτῇ καὶ ἔρευνα, ἂν τὰ ἐλαττώματα καὶ προτερήματα ὑπάρχωσιν αὐτόματα, εἴτε ἔμφυτα ὡς σπέρματά τινα ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως προκαταβεβλημένα, ἢ ἂν προσγίνωνται ἐκ παντοίων τοῦ βίου περιστάσεων· πῶς τὰ πάθη γεννῶνται καὶ ἀναπτύσσονται, πῶς κρύπτονται ἐνίοτε ὕπουλα, πῶς δὲ καὶ πότε τελεσφόρως θεραπεύονται ἐγκεντριζόμενα ὡς νέα, ἢ ἄγρια φυτὰ εἰς ἥμερα, ἢ ὡς γῆ ἄγονος εἰς καρποφόρον διὰ τῆς καλλιεργείας μεταποιουμένη· τίνα δύναμιν ἐξασκοῦσι τὰ ἤθη ὡς πρὸς τοὺς νόμους, οἱ δὲ νόμοι ὡς πρὸς τὰ ἤθη κτλ.

Ἂν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ φιλοπονήματός μου τούτου, ἐνεργοῦσα ὡς τὸ δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, ἀποτρέψῃ ἔκ τινος κακῆς ἕξεως καὶ δέκα μόνον ὁμογενεῖς κατ' ἔτος, νομίζω ἀρκοῦσαν τῶν κόπων μου τὴν ἀνταμοιβήν, καθὼς καὶ τῆς πατρίδος τὴν ὠφέλειαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας μανθάνομεν ὅτι πάσχοντες δεινῶς κατὰ τὴν κεφαλὴν δι' οἱανδήποτε ἐξωτερικὴν, ἢ ἐσωτερικὴν αἰτίαν, οὔτ' ἐννοοῦμεν εὐκόλως τὰ πράγματα, οὔτ' ἐνθυμούμεθα, οὔτε θέλησιν ἔχομεν κατὰ τὸ σύνηθες, προσέτι δὲ οὔτ' αἰσθανόμεθα, οὔτε βλέπομεν, οὔτε ἀκούομεν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδαμῶς συμβαίνουσιν, ὅταν πάσχωμεν κατ' ἄλλο τι τοῦ σώματος μέρος.

Ἡ ἁπλουστάτη αὕτη παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι διὰ τῆς κεφαλῆς ἐκτελοῦνται αἱ εἰρημέναι ἐνέργειαι, αἵτινες ἤδη ἐμποδίζονται· Ὅθεν αὐτὴ πάλιν πονεῖ καὶ ὅταν σκεφθῶμεν, ἢ μελετήσωμεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας κατὰ συνέχειαν. Ἀλλ' ἡ κεφαλὴ οὐδὲν ἄλλο περιέχει, ἢ τὸν μυελὸν (ἐγκέφαλον). Αὐτὸς ἄρα ὑπάρχει τὸ γενικὸν ὄργανον τῆς διανοίας, τῆς θελήσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἄλλα ζῶα, ὅσα ἔχουσι μυελὸν, διαφέρουσι μὲν ἀλλήλων κατὰ τὴν νοητικότητα ἀναλόγως πρὸς τὸν ὄγκον αὐτοῦ, ὡς αὐξάνοντος ἀπὸ τῶν κατωτέρων εἰς τὰ ἀνώτερα, οὔτε συλλογίζονται ὅμως, οὔτε κρίνουσιν, οὔτ' ἐπινοοῦσιν; οὔτε προαιροῦνται ἐκ προμελέτης τὸ καλὸν, ἢ κακὸν ὡς ἡμεῖς, ἀλλ' ἀπ' αἰῶνος διαμένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος τελειοποιεῖται ἐπ' ἄπειρον καὶ πάντοτε ἐφευρίσκει, συμπεραίνομεν ἀναγκαίως ὅτι ὁ μυελὸς τοῦ ἀνθρώπου ὢν σχετικῶς ὀγκωδέστερος, ἢ τελειότερος ἐκ φύσεως χρησιμεύει ὡς ὑπηρέτης ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως, ὀνομάζομεν δὲ αὐτὴν ψυχήν.

Κατὰ τρεῖς λοιπὸν τρόπους ἐνεργεῖ διὰ τοῦ μυελοῦ ἡ ψυχὴ, ἐν ὅσῳ διατελεῖ ἡνωμένη μετὰ τοῦ σώματος. Διότι 1) ἢ αἰσθάνεται, δηλ. λαμβάνει γνῶσιν εἴτε τῶν ἐξωτερικῶν προσβολῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων, ὡς διὰ θυρίδων τινῶν, εἴτε τῶν ἐσωτερικῶν παθήσεων διὰ τῶν νεύρων, ὡς διὰ διαγγελέων· 2) ἢ ἐννοεῖ, παραβάλλει, σκέπτεται, κρίνει, ἐνθυμεῖται καὶ φαντάζεται· 3) ἢ θέλει, ἐπιθυμεῖ, ἀποφασίζει, προαιρεῖται καὶ κινεῖ διάφορα μέρη δι' ἄλλων νεύρων ὡς διὰ μηχανῶν, ἢ ἐλατηρίων. Σημείωσαι ὅμως ὅτι θέλοντες βλέπομεν καθαρώτερον, ὅταν ἀτενίζωμεν. Θέλοντες ἀκούομεν εὐκρινέστερον, ὅταν ἀκροώμεθα. Θέλοντες διανοούμεθα βαθύτερον, ὅταν σκεπτώμεθα καὶ προσέχωμεν. Θέλοντες ἐνθυμούμεθα, ὅταν ἀναμιμνησκώμεθα, ἢ ἀνακαλῶμεν εἰς τὴν μνήμην παλαιάν τινα ἰδέαν, ὥστε ἐκ τούτου εἰκάζεται, ὅτι ἡ αἴσθησις, ἡ διάνοια καὶ ἡ θέλησις (εἴτε τὸ ἐπιθυμητικὸν) συγχέονται, ἵνα μὴ εἴπω ὅτι καὶ ταυτίζονται· ἀλλ' ἡμεῖς διαιροῦμεν αὐτὰς πρὸς εὐκολωτέραν κατάληψιν τῆς ἐνεργείας

καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ἑκάστης, καθὼς σχεδὸν χωρίζομεν εἰς πολλὰς καὶ τὴν μίαν τοῦ φωτὸς ἀκτῖνα.

Αἱ εἰρημέναι τρεῖς δυνάμεις ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀγρίων περιορίζονται εἰς μόνας τὰς φυσικὰς τοῦ ἀνθρώπου χρείας πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς. Ἀλλ᾽ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐξασκούμεναι διὰ τῆς ἀνατροφῆς, τῆς παιδείας καὶ τῶν ποικίλων σχέσεων τελειοποιοῦνται. Οὕτω δὲ πολλαπλασιαζομένων ἀναλόγως τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν, αὐξάνει ὁμοίως τότε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων διαθέσεων τῆς ψυχῆς, ὥστε αἱ μὲν ἐκ διαμέτρου ἐναντίαι, ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, ὡς πλημμελεῖς ἀποτελοῦσι τὰς κακίας, δηλ. τὰ κινοῦντα ἡμᾶς πάθη, αἱ δὲ μεταξὺ αὐτῶν τὰς ἀγαθὰς ἕξεις, ἃς ὀνομάζομεν ἀρετὰς ὡς καθ᾽ ἑαυτὰς αἱρετάς. (Ἀριστ. Ἠθ. Νικομ. Β. 5).

Ἕκαστον μέρος τοῦ ἐγκεφάλου ἴσως χρησιμεύει ὡς ὄργανον ἰδιαιτέρου τινὸς σκοποῦ, καθὼς ἐρράνει ἔκπαλαι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Οὕτως ὅλον τὸ ἐμπρόσθιον (ἀπὸ τοῦ μετώπου μέχρι τῆς κορυφῆς) ἐκλαμβάνεται ὡς καθέδρα τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, δηλ. τοῦ αἰσθητικοῦ, τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ τοῦ βουλητικοῦ, εἴτε τῆς αἰσθήσεως, τοῦ νοὸς καὶ τῆς θελήσεως. Διότι σταθερῶς παρετηρήθη ὅτι ὅσῳ ὀγκωδέστερον, ὀρθιώτερον καὶ πλατύτερον μεταξὺ τῶν δύο ὤτων τύχῃ, τόσῳ ὁ ἄνθρωπος ἐξέχει κατὰ τὸν νοῦν, τὴν μνήμην καὶ τὴν φαντασίαν. Τοὐναντίον δὲ οἱ ἠλίθιοι, ἢ βλᾶκες, οἱ ἄγριοι τοῦ Νέου κόσμου, οἱ Κάφροι, εἴτε Αἰθίοπες καὶ ἄλλοι τινὲς τοιοῦτοι ἔχουσι μικρὸν τὸ κρανίον. Ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ὅσον προβαίνει ὁ πολιτισμός, γίνεται ὀγκωδεστέρα καὶ ἡ κεφαλή. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἔκ τε τῶν περιηγήσεων καὶ ἄλλων τεκμηρίων. Οὕτω κατὰ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Πανακαδημίου (Institut) τῶν Παρισίων ἔμπορός τις λαβὼν πρό τινων ἐτῶν παραγγελίαν ἵνα πέμψῃ εἰς χώραν ἡμιβάρβαρον τῆς Ἀμερικῆς ποσότητά τινα πίλων κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν τύπον τῶν Γαλλικῶν, μετά τινα χρόνον ἔλαβεν ὀπίσω πάντα τὰ κιβώτια· διότι οἱ πίλοι εὑρέθησαν πολὺ μεγάλοι ὡς πρὸς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνου τοῦ τόπου.

Ἐκτὸς τῶν διανοητικῶν δυνάμεων (ὡς νομίζουσί τινες φυσιολόγοι, οἷον ὁ Γ᾽κὰλ, πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ Καρτέσιος) προϋπάρχουσι καὶ τὰ πάθη (εἴτε αἱ διάφοροι ἡμῶν κλίσεις) κατὰ διαφόρους τόπους τοῦ ἐγκεφάλου, ὡς σπέρματα προκαταβεβλημένα ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀναπτυσσόμενα δὲ, ἢ καὶ πνιγόμενα ὑπὸ τυχηρῶν περιστάσεων, ὥστε ὁ μὲν π. χ. γεννᾶται εὐφυῶς προδιατεθειμένος εἰς τοῦτο, ὁ δὲ εἰς ἐκεῖνο, καθὼς σχεδὸν κατὰ φύσιν ὁ κύων θηρεύει, ἡ γαλῆ διώκει τοὺς μῦς, ἡ τίγρις φονεύει καὶ μὴ πεινῶσα, ὁ μύρμηξ, καὶ ἡ μέλισσα ἀποταμιεύουσι τροφὴν, ἡ ἀλώπηξ πανουργεύεται καὶ καθεξῆς. Οὕτω κατ᾽ αὐτὴν τὴν θεωρίαν ὁ ἔχων ὑπερβαλλόντως ἐξωγκωμένον τὸ ἰνίον, εἴτε πλατὺν καὶ ἐξέχοντα τὸν αὐχένα, νομίζεται ὡς φύσει ἐπιρρεπὴς

εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, καὶ αἱ ἄλλαι δὲ φυσικαὶ διαθέσεις πᾶσαι ἔχουσιν ἰδιαιτέραν ἕδραν ἑκάστη. Διότι βλαφθέντος τοῦ ἐγκεφάλου, τινὲς μὲν αὐτῶν πάσχουσιν, ἢ ἀλλοιοῦνται, ἄλλαι δὲ διατηροῦνται ἐντελῶς. Ἔπειτα ταύτης ἐνεργούσης, ἐκείνη ἀναπαύεται. Τέλος ἔξοχόν τι φυσικὸν πλεονέκτημα συμπίπτει ἐνίοτε μετὰ μετρίου νοὸς, ὥστε καταφαίνεται ἐκ πάντων τούτων ἀνεξαρτησία τῶν διαφόρων διαθέσεων.

Ὅτι αἱ φύσεις ἡμῶν πάμπολυ διαφέρουσι, μανθάνομεν τοῦτο ἐναργῶς ἐκ τῶν παιδίων. Διότι τινὰ μὲν αὐτῶν φαίνονται φαιδρὰ, ἄλλα δὲ σκυθρωπὰ, καὶ τὰ μὲν ἕτοιμα πάντοτε εἰς γέλωτα, τὰ δὲ εἰς δάκρυα καὶ δι' ἐλαχίστην πρόφασιν. Πολλὰ κλίνουσιν εἰς ἁρπαγὴν καὶ βίαν· ὅθεν προκαλοῦσιν ἐκ παντὸς τρόπου ἔριδας καὶ συγκρούσεις· ἄλλα δὲ ὀργίζονται δι' ἐλαχίστην ἀφορμὴν τοσοῦτον, ὥστε λακτίζουσι, δάκνουσι, ῥίπτουσι καὶ ξύλα καὶ λίθους κατὰ τοῦ ἐναντιουμένου, τινὰ δὲ ἐξ ἐναντίας θαυμάζομεν διὰ τὴν ἄκραν αὐτῶν ἀνεξικακίαν καὶ πραότητα. Ὁμοίως εὑρίσκονται παιδία ἀναίσχυντα, ἄλλα δὲ ἐντρεπόμενα, καὶ τὰ μὲν μνημονικὰ, τὰ δὲ ἀμνήμονα, καὶ τὰ μὲν φιλόπονα περὶ τὰ διδασκόμενα, τὰ δὲ ἀμελῆ καὶ ῥᾴθυμα. Ἐκ δὲ τῶν φιλοπόνων τινὰ μὲν χαίροντα, ὅταν ἐπαινῶνται, τὰ δὲ φοβούμενα μὴ ἐπιπληχθῶσιν, ἄλλα δὲ διὰ τῆς μάστιγος ὁπωσοῦν σωφρονιζόμενα. Ἀδελφοὶ ὑπῆρξαν ὁ Ἡσαῦ καὶ ὁ Ἰακώβ· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἦτο θυμοειδὴς, βίαιος, κυνηγὸς, οὗτος δὲ ἥμερος καὶ ἀγαπῶν τὴν οἰκουρίαν. Ὁ Ἠλὶ καὶ ὁ Σαμουὴλ ἐγένοντο θεοσεβεῖς καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες· ἀλλ' εἶχον ἀμφότεροι υἱοὺς ἀχρείους.

Ὅτι δὲ φέρομεν ἐμφύτους τὰς ἀρχὰς τῶν διανοητικῶν δυνάμεων καὶ τῶν διαφόρων κλίσεων, ἢ παθῶν (Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικομ. ΣΤ. 13) πιθανολογεῖται μάλιστα ἐκ τῆς ἑξῆς ἀναλογίας. Καθὼς τῷ ὄντι κληρονομοῦμεν τῶν γονέων, ἢ ἀνιόντων ἄλλων συγγενῶν τὸ ἀνάστημα, τὴν μορφὴν, τὴν κρᾶσιν, προσέτι δὲ καὶ σημεῖά τινα τοῦ σώματος, οἷον φύματα καὶ ἀκροχορδόνας· ἀλλὰ καὶ προδιάθεσιν εἴς τινας αὐτῶν νόσους, δηλ. φθίσιν, χοιράδας, ῥευματισμοὺς, ἀποπληξίαν, ἀνευρύσματα, ἐπιληψίαν, αἱμορραγίας, καρκῖνον κτλ. πιστεύομεν λογικώτατα ὅτι μεταδίδονται πρὸς ἡμᾶς καὶ τὰ ἠθικὰ αὐτῶν πάθη, ἡ ὀργιλότης, λόγου χάριν, ἡ κενοδοξία καὶ τὰ λοιπὰ, ὥστε ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς τὰς ἀφορμὰς, εἴτε τὰ στοιχεῖα πολλῶν πλεονεκτημάτων, ἢ ἐλαττωμάτων, ἅτινα ἐκ τῶν περιστάσεων ἔπειτα ἀναπτύσσονται, ἢ ἀμαυροῦνται καὶ παντελῶς ἀφανίζονται. Οὕτως ἐξέλιπε παντελῶς διὰ τῆς παιδείας, εἴτε τῆς ἰσχύος τοῦ λογικοῦ, ἡ φυσικὴ φιληδονία τοῦ Σωκράτους, ἐτελειοποιήθη δὲ ἡ τοῦ Πλάτωνος φυσικὴ ἀγχίνοια, ἢ ἄλλων ἄλλο προτέρημα ἔμφυτον.

Καθὼς ἄρα βλέπομεν καὶ ἀκούομεν κατὰ τὴν φυσικὴν κατάστασιν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ὤτων ἡμῶν, οὕτως ἐννοοῦμεν, συλλογιζόμεθα

καὶ ἐπιθυμοῦμεν κατὰ τὴν φυσικὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν κατάστασιν, ἥτις ὅμως διατίθεται διαφόρως ὑπὸ τοῦ γένους, τῆς κράσεως, τῆς ἡλικίας, τοῦ κλίματος, τοῦ ἔθνους, τῆς ἀνατροφῆς, τοῦ πολιτεύματος κτλ. ἂν καί τινες ἐκ τῶν περιστάσεων τούτων ὡς ἄστατοι καὶ σχετικῶς ὀλίγον ἰσχύουσαι ἀναλογῶσι πρὸς τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ποσά, ἅπερ παραβλέπονται ἐπὶ τῶν ἀλγεβρικῶν ὑπολογισμῶν.

Οἱ ἄῤῥενες, πλὴν τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων, ἢ κλίσεων, οἷον τῆς φιλαρχίας, τῆς σταθερότητος κτλ. ὑπάρχουσι κατὰ φύσιν ἀνδρειότεροι, ἢ θαῤῥαλεώτεροι τῶν γυναικῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐνουχισμὸς αὐτὸς, ὅστις μηχανικῶς, τρόπον τινὰ, μεταβάλλει εἰς γυναῖκα τὸν ἄνδρα, ἐπιφέρει ἐκτὸς τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικὰ ἀποτελέσματα, ὡς ἐξομοιῶν ὁπωσοῦν τοῦτον πρὸς ἐκείνην. Διότι καθὼς ὁ εὐνουχισθεὶς ἀποβαίνει ἄτριχος, πολύσαρκος, ὀξύφωνος καὶ ἀδρανὴς περὶ τὰς κινήσεις, ὡς ἡ γυνὴ, γίνεται καὶ δειλὸς, ἢ ἀδύνατος καὶ ζηλότυπος.

Εὑρίσκονται ὅμως γυναῖκες ἐξέχουσαι κατὰ τὴν ἀνδρίαν, ὡς ἡ Τόμυρις, ἡ Ἰουδὴθ, ἡ Ἀρτεμισία, ἡ Ζηνοβία, ἡ Τελέσιλλα, ἡ Ἰωάννη Δὰρκ, συχνότερον δὲ κατ' ἄλλας ἀρετάς, οἷον πισταὶ ὡς ἡ Πηνελόπη, φιλοπάτριδες ὡς ἡ Δεβώρα, μετριόφρονες καὶ ἐξαιρέτως φιλάνθρωποι ὡς ἡ Μαρία Θηρεσία καὶ Ἰωσηφίνα· σπανίως δὲ μόνον καὶ σκληραὶ, ἢ λίαν φιλέκδικοι, οὐδ' ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ ὄχλου, οἷαι ὑπῆρξάν τινες τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως περιφέρουσαι ἐπὶ λόγχης ὡς μαινάδες τὰ σπλάγχνα τῶν ἀδίκως φονευομένων τότε, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας, ὡς ἡ **Lavallière**, ἥτις ἐκράτησεν ἐν φυλακῇ ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη τὸν ἀκριτόμυθον **Bussy**, διότι εἶπεν ὅτι εἶχε μέγα τὸ στόμα· προσέτι δὲ καὶ βασίλισσαι περιώνυμοι, ὡς ἡ τῆς Ἀσσυρίας Σεμίραμις, ἡ τῆς Σουηδίας Χριστίνα, ἡ τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ καὶ Αὐτοκράτειραι, οἷον ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Εἰρήνη (803), ἡ τῆς Ῥωσσίας Ἐλισάβετ καὶ Αἰκατερίνη. Διότι καὶ αἱ ἓξ αὗται ἐφόνευσαν, ἢ ἐβασάνισαν ἀπηνῶς φίλους καὶ συγγενεῖς. Ἀγαθῇ τύχῃ τὰ δυσεύρετα τοιαῦτα παραδείγματα φαίνονται ὡς σκιαί τινες, ἢ ἀπογρώσεις λαμπρᾶς καὶ τελείας εἰκόνος.

Αἱ γυναῖκες κλίνουσι μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸν ἔρωτα, τὴν ὑπουλότητα, ἢ πανουργίαν καὶ τὴν εὐπιστίαν. Ἔχουσι δὲ μάλιστα ὡς εἰδικοὺς χαρακτῆρας τὴν αἰδῶ, τὴν ζηλοτυπίαν, τὴν φιλοστοργίαν, τὴν συμπάθειαν, τὴν ἐπιμονὴν, τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν θεοσέβειαν. Ὥστε ἂν οἱ ἄνδρες πλεονεκτῶσι κατὰ τὰ διανοητικὰ προτερήματα, αἱ γυναῖκες ὑπερβαίνουσιν αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀρετὰς τῆς καρδίας, καθὼς καὶ κατὰ τὰς χάριτας τοῦ σώματος. Ὅθεν ἐθαυμαστώθησαν μάλιστα ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὥστε οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι εἶδον πολλὰς ἐναμίλλους τῆς Ἀνδρομάχης καὶ Ἀντιγόνης. Ἐκ τῶν ἀνηλεῶς τότε φονευθεισῶν, μόνη ἡ αἰσχρὰ **Du Barry** ἔδειξε δειλίαν, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ προσήρ-

χοντο εἰς τὸν θάνατον ὡς μάρτυρες καὶ ἡρωΐδες. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπιστήμας, ἢ τὴν φιλολογίαν ἐπίσης διέπρεψαν· παράδειγμα, ἡ Κόριννα, Σαπφὼ, Θεανὼ, Ἀσπασία, Ὑπατία, Εὐδοξία, Ἄννα Κομνηνή, Dacier, Στάελ, Σοφία Germain, Μαρκιωνὶς de Chatelet, Κονδορσέτη κτλ.

Ὁ αἱματώδους κράσεως ἄνθρωπος ὑπάρχει φαιδρὸς, ἀγαθὸς, γενναῖος, εἰλικρινὴς, ἀφελὴς, φιλήδονος, ἄφροντις, ῥάθυμος, εὔπιστος, ἄστατος.

Ὁ νευρικῆς, ἐξ ἐναντίας εὐαίσθητος εἰς ἄκρον, κατηφὴς, σκεπτικὸς, εὐκίνητος, ἐνθουσιαστικὸς, φιλέρημος. Τοιοῦτοι εὑρίσκονται οἱ πλεῖστοι σχεδὸν τῶν λογίων. Ἡ διάθεσις ὅμως αὕτη γίνεται καὶ ἐπίκτητος διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τοῦ κόσμου. Καὶ γυναῖκες δὲ (μάλιστα πλουσίων) βλαπτόμεναι ἐκ τῆς μαλθακότητος καὶ τῆς ἀργίας ῥέπουσιν εἰς τὴν κρᾶσιν ταύτην. Ὅθεν φαίνονται ἰδιότροποι, δύσκολοι, ὀξύχολοι, περιπαθεῖς πρὸς τὸ ἐλάχιστον πρᾶγμα, κλαίουσαι, ἢ γελῶσαι κατὰ πᾶν ἀντικείμενον, πολλάκις δὲ καὶ ἄνευ ἀντικειμένου. Νευρικοὶ ὑπῆρξαν, ὁ Βάϊρων, ὁ Πασχάλης κλπ.

Ὁ χολώδους, ὑπερήφανος, ὑπεροπτικὸς, ἰσχυρογνώμων, τραχὺς, βίαιος, δύσπιστος, ζηλότυπος, τολμηρὸς, φιλόδοξος, ὑποκριτὴς, μεγαλεπίβολος ὡς πρὸς κατορθώματα οὐχ ἧττον, ἢ κακουργήματα. Οὐδόλως, ἔλεγεν ὁ Καῖσαρ, φοβοῦμαι τοὺς ἀνθηροὺς αὐτοὺς καὶ γελασικοὺς, τὸν Ἀντώνιον καὶ Δολαβέλλαν· ἀλλὰ τοὺς ἰσχνοὺς καὶ ὠχροὺς ἐκείνους, τὸν Βροῦτον καὶ Κάσσιον. Μεταξὺ τῶν χολωδῶν εὑρίσκονται οἱ νομοθέται, οἱ αἱρεσιάρχαι, οἱ πορθηταὶ, οἱ μεγάλοι στρατηγοὶ, ὡς ὁ Μωϋσῆς, ὁ Μωάμεθ, ὁ Μάριος, ὁ Σύλλας, ὁ Κρομβέλλος, ὁ Βοναπάρτης, ἀλλὰ καὶ οἱ διαφερόντως ἀσελγεῖς. Ὅθεν ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι ὑπάρχουσι συνήθως δασεῖς, λατινική τις παροιμία λέγει « Vir pilosus aut fortis, aut libidinosus », ὁ λάσιος ἢ ἰσχυρὸς, ἢ λάγνος. Οἱ χολώδεις ὑποκινοῦσι τὰς ἐπαναστάσεις, ἀνατρέπουσι τοὺς θρόνους καὶ πλεονάζουσι πάντοτε ἐν τῇ τῶν ἀντιπολιτευομένων μερίδι. Οἱ τοιοῦτοι προσλαμβάνουσι φίλους αἱματώδεις, ἢ φλεγματικοὺς ἀνθρώπους ὡς εὐπειθεῖς, μὴ συμβιβαζόμενοι μετὰ τῶν ἐχόντων τὴν αὐτὴν κρᾶσιν. Ὁ Πυλάδης ἦτο φίλος τοῦ (χολώδους) Ὀρέστου, ὁ Ἰωνάθαμ τοῦ Δαβὶδ, ὁ Κλεῖτος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Ἀττικὸς τοῦ Κικέρωνος, ὁ Βερθιέρος τοῦ Ναπολέοντος.

Ὁ φλεγματικῆς, ὀκνηρὸς, ἀπαθὴς, δειλὸς, ἥμερος, ὑπομονητικὸς, ὡς αἱ ἐκ φύσεως προωρισμέναι εἰς οἰκουρίαν γυναῖκες.

Αἱ κράσεις ὅμως αὗται προσγίνονται καὶ ἐκ περιστάσεων. Ἡ φλεγματικὴ π. χ. συνισᾶται ἐκ τῆς διατριβῆς ἐν τόποις ἑλώδεσιν, ἢ ὑγροῖς καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτοῦ τῆς θηλαζούσης μητρὸς, ἢ τροφοῦ, ὅταν ἔχῃ τοιαύτην κρᾶσιν. Ὅθεν συμφέρει ἵνα ἐκλέγωνται μελανότριχες αἱ τίτθαι τῶν φλεγματικῶν παιδίων. Ἡ νευρικὴ προέρχεται ἐκ δύο γευ-

ρικῶν γονέων, ἢ τοῦ μὲν αἱματώδους, τοῦ δὲ νευρικοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ γεννώμενος ἐν καιρῷ θέρους, ἢ ἐν θερμῷ τόπῳ κλίνει φυσικῶς εἰς τὴν χολώδη κρᾶσιν.

Ἐπειδὴ ἡ μὲν χολώδης κρᾶσις βοηθεῖται, δηλ. ὠφελεῖται ὑπὸ ψυχροῦ κλίματος, ἡ δὲ φλεγματικὴ ὑπὸ θερμοῦ, καὶ ἡ ποιότης τῆς τροφῆς ἐνεργεῖ ἐπ᾽ αὐτῶν ἀναλόγως. Ὅθεν τὰ μὲν θερμὰ καὶ ἐρεθιστικὰ ποτὰ, οἷον κρέατα καὶ οἶνος καὶ καφὲς, καθὼς καὶ τὰ δριμέα χόρτα, αὐξάνουσι τῆς νευρικῆς καὶ χολώδους κράσεως τὰ κακὰ, ὅσον ὠφελοῦσι τὰ ἐναντία· ἡ δὲ φλεγματικὴ βοηθεῖται μὲν ὑπὸ τῶν ἐρεθιστικῶν καὶ δριμέων, βλάπτεται δὲ ὑπὸ τῶν μαλακτικῶν καὶ δροσιστικῶν.

Ἄνθη τινὰ ἀναφαίνονται τὸ πρωΐ, ἄλλα δὲ περὶ μεσημβρίαν, καὶ ἄλλα τὸ ἑσπέρας· οὕτω καὶ τῶν παθῶν τὰ μὲν ἐπικρατοῦσι κατὰ τὴν νεότητα, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ἢ τὸ γῆρας. Διότι φύσει τῷ ὄντι ὁ νέος ὑπάρχει εὔπιστος φιλότιμος, κοῦφος, προπετὴς, φαιδρὸς, ἀκριτόμυθος, εἰλικρινὴς, φιλήδονος, εὐπειθὴς κτλ. Ὁ ἀνὴρ σκεπτικὸς, φιλοκτήμων, οἰκονομικὸς, φιλάργυρος, πανοῦργος, φιλελεύθερος, φίλαρχος. Ὁ γέρων δύσθυμος, εὐσεβὴς, σώφρων, πρᾷος, λιτὸς, τοὐτέστι πλησιάζει ὁπωσοῦν πάντοτε πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἐφ᾽ ὅσον πλησιάζει καὶ πρὸς τὸν τάφον, ἐκτὸς μόνον ὅτι κλίνει φανερῶς πρὸς τὴν γλισχρότητα.

Τὸ κλίμα ἐξασκεῖ μεγίστην δύναμιν ὡς πρὸς τὰ πάθη. Οἱ βόρειοι π.χ. λαοὶ εὑρίσκονται σύννοες, προμηθευτικοὶ, φιλόπονοι, γαστρίμαργοι, φιλοπάτριδες, ἀνδρεῖοι, εἰλικρινεῖς. Τοὐναντίον δὲ οἱ μεσημβρινοὶ ἀκηδεῖς, ὀκνηροὶ, ὀργίλοι, δόλιοι, ἀπαταιῶνες, τρυφηλοὶ, φθονεροὶ, ζηλότυποι, ἐκδικητικοί. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν εὐκράτων τόπων κατέχουσι τὸν μέσον ὅρον μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἄκρων.

Μὴ φανταζώμεθα ὅμως τὴν δύναμιν τοῦ κλίματος τοσοῦτῳ γενικὴν καὶ μεγάλην. Ἂν ὁ βορρᾶς ἔχῃ τοὺς ὄρυγας καὶ τὰς λευκὰς ἄρκτους, τρέφει καὶ ἡ Ἀφρικὴ λέοντας, μονόκερως καὶ ἐλέφαντας. Τὰ ποιήματα τῶν βορείων Ὀσσιανοῦ καὶ Μίλτωνος κρίνονται ἴσως οὐχὶ πολὺ κατώτερα τῶν ποιημάτων τῶν μεσημβρινῶν Ὁμήρου καὶ Βιργιλίου.

Οἱ βόρειοι λαοὶ, ὀπαδοὶ τοῦ Ὀδίνου, καταβάντες ἐπὶ διαφόροις ὀνόμασι καθυπέταξαν τὰ μεσημβρινὰ ἔθνη κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Μωάμεθ, ἐνάμιλλος αὐτοῦ, ἐξελθὼν τῆς Ἀραβίας καθυπέταξεν ὅλην τὴν Ἀσίαν καὶ μέρος τῆς Εὐρώπης, ὁ δὲ Ταμερλάνος ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰνδοῦ προέβη μέχρι τῆς παγετώδους Σιβηρίας καὶ οἱ Ἱσπανοὶ ὕστερον ἐγένοντο κύριοι τοῦ Μεξικοῦ καὶ τοῦ Περοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ πάλαι οἱ μεσημβρινοὶ Ῥωμαῖοι προέβησαν νικηταὶ εἰς τὴν Σαρματίαν καὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους.

Οὕτω βλέπομεν τὴν νίκην πετομένην ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, πάντες δὲ οἱ λαοὶ ἐπόρθησαν καὶ ἐπορθήθησαν, ἀπώλεσαν ὅμως πάντοτε τὴν ανδρίαν ἀπωλέσαντες προηγουμένως τὴν ἐλευθερίαν, ἀντὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὃν προσέλαβον. Τοῦτο ἔπαθον ὁμολογουμένως οἱ Γαλάται κατὰ τὸν Καίσαρα, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ Βρεττανοὶ κατὰ τὸν Τάκιτον. Ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων οὔτε οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοὶ ἦσαν, ὡς ἄλλοτε, νικηταὶ τῶν Γαλατῶν καὶ Γερμανῶν.

Ἆρα ὁ χρόνος, οἱ νόμοι, ἡ ἀνατροφὴ, τὸ εἶδος τῆς κυβερνήσεως καὶ ἄλλαι περιστάσεις τοιαῦται ἠθοποιοῦσιν, ἢ μεταβάλλουσι τὰ ἔθνη, ὥστε ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν λαμβάνει διαφόρους μορφὰς, καθὼς τὸ ὕδωρ μετασχηματίζεται ἐκ τοῦ περιέχοντος ἀγγείου.

Ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι τινὰ ἔθνη ὑπερέχουσιν ἄλλων ἐκ φύσεως κατὰ τὸν νοῦν καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα, πάντα δὲ σχεδὸν ἔχουσιν ἰδιαίτερόν τινα χαρακτῆρα, ἢ ἐπικρατοῦν τι πάθος. Ὁ Ἄγγλος λέγεται ὑπερήφανος (δηλ. φίλαυτος) ἐπίμονος, πιστὸς, κτλ. Ὁ Γάλλος ὀξὺς, ἀνδρεῖος, κοῦφος, γενναῖος, ἅσατος. Ὁ Γερμανὸς εἰλικρινὴς, γλίσχρος, σταθερὸς, τίμιος. Ὁ Ἰσπανὸς γαῦρος. Ὁ Ἑλβετὸς πιστὸς, φιλελεύθερος. Ὁ Ὁλλανδὸς νωθρὸς, ἀγαθός. Ὁ Ὀθωμανὸς φιλήδονος, ὀκνηρὸς, δεισιδαίμων, οἰκτίρμων, δίκαιος. Ὁ Ἕλλην φιλότιμος μέχρις ἀλαζονείας, ἀχάριστος, πλεονέκτης, δόλιος, φιλόπατρις, λιτοδίαιτος. Ὁ Ἰουδαῖος δειλὸς, φιλοκερδής. Ὁ Δανὸς ἀφελὴς, χρηστός. Ὁ Ἰταλὸς θρῆσκος, χαμερπὴς, ῥᾴθυμος, ἡδυπαθής. Ὁ Νορβεγὸς εἰς ἄκρον ἀκριβὴς· διότι καὶ μονομαχῶν φυλάττει μέχρι κεραίας τὴν συμφωνίαν, μεταχειριζόμενος δὲ ἁπλοῦν μαχαίριον, προσδιορίζει προηγουμένως καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος, μέχρις οὗ ἐπιτρέπεται ἡ ὤθησις· ἔπειτα προσέχει μὴ ἀνοιχθῇ καὶ ἡ πληγὴ βαθυτέρα· ἐν ᾧ ὁ Σικελὸς καὶ ὁ Ῥωμαῖος ἐπιπίπτει ἐξ ἀφανοῦς ὡς δολοφόνος.

Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι οἱ καλῶς ἀνατρεφόμενοι λαοὶ ἔχουσιν ἡμερώτερα τὰ πάθη, ἢ οἱ ἀπαίδευτοι καὶ βάρβαροι. Τὸ πᾶν ἀληθῶς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνατροφῆς. Ὁ Λυκοῦργος ἀπέδειξε τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ζώων. Διότι ἀναθρέψας διαφόρως δύο σκύλακας ἀδελφοὺς, τὸν μὲν κατέστησεν ὀξὺν καὶ ἐπιτηδειότατον κυνηγὸν, τὸν δὲ ὀκνηρὸν καὶ λαίμαργον.

Ἡ ἕξις, ἡ μακρὰ δηλ. συνήθεια, αὐξάνει τὰς ῥίζας τῶν παθῶν, ὥςε δυσκόλως ἀπαλλάττεται τούτων ὁ ἄνθρωπος· μετριάζει ὅμως τὴν αἴσθησιν τῶν ἀποτελεσμάτων. Διὰ τῆς ἕξεως προσκτώμεθα ἠθικὰ ἐλαττώματα καὶ πλεονεκτήματα, δηλ. ἀρετὰς καὶ κακίας, ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας προχωροῦντες εἰς τὴν ζωήν. Ὅσον προβαίνει ὁ χρόνος, τόσον αὐξάνει τοῦ πάθους ἡ δύναμις, ὥστε γηράσαντος ἤδη τοῦ ἀνθρώπου αὐτὸ ἀκμάζει. Τὰ ἔθη γίνονται τότε ἤθη κατὰ τὸν Ἀριστο-

τέλην. (Νικομ. Β. 1. καὶ Εὐδήμ. Β. 2). Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἵνα ἀποδείξῃ τὴν μεγάλην τῆς ἕξεως ἰσχὺν ἀναφέρει καὶ τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Ἐπειδὴ Διονύσιος ὁ τύραννος διέκοψε κατά τινα πολιορκίαν ἀκουσίως τὴν οἰνοποσίαν, εὐθὺς ἐμαράνθη, ὥστε ἐξ ἀνάγκης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν συνήθη πρότερον μέθην (Προβλ.) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀντισθένης ἐρωτηθείς, τί τῶν μαθημάτων ἀναγκαιότατον, τὸ κακὰ ἀπομαθεῖν, εἶπε (Διογέν. Λαέρτ.) Ἀπὸ μικροῦ κατ' ἀρχὰς τὸ πάθος μεγαλυνόμενον ὕστερον ἐπιφέρει φρικτὰ ἀποτελέσματα. Οὕτως αἱ λεπταὶ ῥίζαι τῶν φυτῶν παχυνόμεναι μεταξὺ τοῦ τοίχου διασχίζουσιν ἐνίοτε, ἢ συντρίβουσι καὶ αὐτοὺς τοὺς λίθους.

Ὑπάρχει ἀνάγκη ἆρά γε ἵνα εἴπωμεν ὅτι ἡ *θρησκεία* ἔχει μεγάλην δύναμιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου; Διότι ἡ χριστιανικὴ π. χ. ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, τὴν πραότητα, τὴν δικαιοσύνην καὶ πάσας τὰς ἄλλας ἀρετάς, ἡ δὲ Ὀθωμανικὴ ἐπιτρέπει τὴν ἀκολασίαν καὶ ὑποτρέφει τὴν δεισιδαιμονίαν, ἄλλαι δὲ ἄλλως ἐνεργοῦσι.

Τὰ πάθη τροποποιοῦνται καὶ ἐκ τῆς *συναναστροφῆς* οὐχ ἧττον, ἢ ἐκ τῆς *παιδαγωγίας*. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ ἀγνότατος νέος ζῶν μεταξὺ διεφθαρμένων ἄλλων γίνεται εὐκόλως κακοηθέστατος; Οὐ μόνον δὲ ὁ ἄνθρωπος μένει στάσιμος, οἷος ἔτυχεν, ἂν μὴ κοινωνῇ μετ' ἄλλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη αὐτὰ διατηροῦσι τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, ἂν ζῶσιν ἀποκεχωρισμένα τῶν ἄλλων, ὡς μήτε συγγενεύοντα μετ' αὐτῶν, μήτε τὰς πράξεις ἐκείνων μιμούμενα ὡς οἱ Ἑβραῖοι. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ὡς ἔμφυτος ὑπάρχει βαθέως ἐῤῥιζωμένος, διασώζουσι σημεῖά τινα τοῦ ἀρχαίου τύπου πάντοτε καὶ μετὰ τὴν ἐπιμιξίαν. Διὰ τοῦτο οἱ Γάλλοι εὑρίσκονται καὶ σήμερον σχεδὸν οἷοι διεγράφησαν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος καὶ Στράβωνος, οἱ δὲ Γερμανοὶ ὑπὸ τοῦ Τακίτου.

Ὁ βίος τῶν πόλεων, καθὼς αὐξάνει καὶ ἀναῤῥιπίζει τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, πολλαπλασιάζει καὶ τῆς καρδίας τὰ πάθη, ὁ δὲ τῶν χωρίων περιστέλλει αὐτὰ, ἢ καὶ ἐντελῶς ἀναστέλλει.

Τὸ εἶδος τῆς πολιτείας ἐνεργεῖ ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ ἤθους τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δημοκρατικὸς γίνεται εἰλικρινὴς, παῤῥησιαστικὸς, ὑπερήφανος, ὁ δὲ ὑπὸ δεσποτικὸν κράτος ζῶν ταπεινὸς, ὑποκριτὴς, δόλιος. Διὰ τὸν φόβον τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας οἱ Ἀσιανοὶ ἔκρυπτον ἔκπαλαι τὰ διανοήματα αὐτῶν ἐν ἀλληγορίαις καὶ μύθοις. Οὕτως ἵνα μὴ παῤῥησίᾳ ὀνειδίσῃ τὴν σκληρότητα τυράννου πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ φιλόσοφος Ἰνδὸς ἐπενόησε καὶ τὴν παιδιὰν τοῦ ζατρικίου, δι' ἧς παρέστησεν ὅτι ἂν οἱ πεσσοὶ εἰς οὐδὲν ὠφελῶσι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν πεσσῶν γίνεται ἀνίκανος πρὸς ἄμυναν, ὥστε καὶ κατὰ τὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἡ παιδιὰ ὁμοίως ἀποτυγχάνει.

Ἡ μουσικὴ ἐνεργοῦσα ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς ψυχῆς διεγείρει παντοῖα πάθη,

οἷον ἡ ἐκκλησιαστικὴ εὐλάβειαν, φόβον, κατάνυξιν, ἡ θεατρικὴ χαράν, ἢ λύπην, ἡ πολεμικὴ ἀνδρίαν, ἢ θάρρος καὶ ὁρμήν, ἐξ ὧν βοηθεῖται τὸ βάδισμα. Ὁ Τυρταῖος ἐκίνει εἰς ἐνθουσιασμὸν τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ ᾀσμάτων, τὸ δὲ καστόρειον μέλος ἦτο περίφημον ὡς ἐμβατήριον. Ὁ Ἀλέξανδρος ᾐσθάνετο διάφορα πάθη κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Τιμοθέου. Ὁ Δαβὶδ κρούων τὴν κιθάραν ἐδίωκε τὴν μελαγχολίαν τοῦ Σαούλ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῶν κωδώνων τῆς ἐκκλησίας ὁ ἦχος ὑπὸ τοῦ ἀέρος εἰς μεγάλα διαστήματα ἐξαπλούμενος συγκινεῖ θαυμασίως τὸν εὐαίσθητον χριστιανόν. Νομίζομεν ὅτι ἀκούομεν φωνὴν τοῦ οὐρανοῦ συγκαλοῦσαν ἡμᾶς εἰς ἀπόδοσιν τῆς ὀφειλομένης πρὸς τὸν Πλάστην ἡμῶν λατρείας, εἰς δεήσεις, εἰς εὐχὰς, εἰς εὐχαριστίας.

§.

Πολλὰ πάθη μένουσιν ἐπὶ πολὺ ὕπουλα καὶ κρυπτά, ὥστε οὐδ' αἰσθάνεται αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος. Διότι πάσχει ὁ αἰσθανόμενος αὐτὸς νοῦς. Ὅθεν οὔτε τῆς θεραπείας τὴν ἀνάγκην ἀναγνωρίζει, καθὼς ἀναισθητοῦμεν, ὅταν πάσχῃ ὁ ἐγκέφαλος, ὡς ἐπὶ τῆς ἀποπληξίας, ληθαργίας καὶ ἄλλων τοιούτων, συμβεβηκὸς δυστυχέστατον. Ἐνταῦθα ὅμως παρατηροῦμεν καί τι χεῖρον. Διότι τὸν μὲν πυρετὸν οὐδεὶς εἶπεν εὐεξίαν, οὐδὲ τὴν φθίσιν ὑγείαν, ἢ ἐρυσίπελας τὸν ἕκτερον· Ἀλλ' οἱ ἠθικῶς πάσχοντες ἀπατῶνται μὲν αὐτοὶ, σπουδάζουσι δὲ ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ἀπατήσωσιν, ὑποκορίζοντες, ἢ μᾶλλον διαστρέφοντες τὰ πράγματα. Ὅθεν ὀνομάζουσιν οἰκονομίαν τὴν φιλαργυρίαν, φιλίαν τὸν ἔρωτα, ἄμιλλαν τὸν φθόνον καὶ ἀσφάλειαν τὴν δειλίαν. Ὁμοίως δὲ οἱ μὲν ἄσωτοι καλοῦσι φιλαργύρους, οἱ δὲ φιλάργυροι ἀσώτους τοὺς ἐλευθερίους· οἱ θρασεῖς καὶ προπετεῖς ὀνειδίζουσιν ὡς δειλοὺς τοὺς ἀνδρείους, οἱ δὲ δειλοὶ ὡς προπετεῖς καὶ μαινομένους. Οὕτω καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον φαίνεται ἀκόλαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος.

Τὰ πάθη τοῦ σώματος ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Οὕτω καὶ πνέων ἤδη τὰ λοίσθια ὁ πνευμονικὸς, μάλιστα δὲ ὁ φθισικὸς, εὑρίσκεται συχνάκις καὶ παραδόξως ἱλαρὸς, ἢ καὶ εὔελπις μάλιστα, οὐδ' αἰσθάνεται ὁ δυστυχὴς ὅτι μετ' ὀλίγον ἀποθνήσκει. Διότι ὁ νοῦς αὐτοῦ εὑρίσκεται τότε ἐσκοτισμένος ὅσον ὑπὸ τῶν νεφῶν ἡ σελήνη, ὡς λιμνάζοντος περὶ τὸν ἐγκέφαλον τοῦ αἵματος· καθότι ὁ πνεύμων ὑπάρχει ἤδη ἀδιαχώρητος διὰ τὴν φθορὰν αὐτοῦ, ἢ τὴν στιφρότητα. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ αἱ χρονιαὶ νόσοι τῆς κοιλίας προξενοῦσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἶδος μελαγχολίαν καὶ κατήφειαν· διότι ὁ ἐγκέφαλος διατελῶν ὑγιὴς αἰσθάνεται καὶ κρίνει τὸν κίνδυνον.

Ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἐνεργοῦσιν οὐχ ἧττον ἐπὶ τοῦ σώματος διὰ τῶν γαγγλιακῶν, ἢ τρισπλαγχνικῶν νεύρων· καθότι ἐν γένει μαραίνουσιν αὐτὸ, ἐν ᾧ ἡ ἔλλειψις αὐτῶν ἐξ ἐναντίας παχύνει·

Ἰδιαιτέρως δὲ ἡ χαρὰ καὶ τὰ ἄλλα ἱλαρὰ πάθη ἐξασκοῦσι δύναμιν μεγάλην ἐπὶ τοῦ ἐπιγαστρίου καὶ τῆς καρδίας, δι' αὐτῶν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων, ἐγκεφάλου, ἥπατος, νεφρῶν, ἐντέρων κτλ. Διότι αἰσθανόμεθα ἡδεῖάν τινα ἄνεσιν κατὰ τὸ προκάρδιον καὶ παλμοὺς ἰσχυροὺς, ἡ κίνησις τοῦ αἵματος ἐπιταχύνεται, αἱ παρειαὶ ἐρυθραίνονται, τὰ ὄμματα λάμπουσιν, ἡ ἀναπνοὴ ἐκτελεῖται δραστηρίως, καθὼς καὶ ἡ πέψις, ἡ ἀποῤῥόφησις καὶ ἡ θρέψις, αἱ κινήσεις γίνονται ἐνεργητικώτεραι, ἡ φωνὴ λαμβάνει τόνον, τὰ αἰδοῖα ὀργῶσι κτλ. Ἂν ἡ χαρὰ τύχῃ ὑπερβολικὴ, ἐπέρχονται βίαιοι παλμοὶ, ἡ ἀναπνοὴ διακόπτεται ὑπὸ στεναγμῶν, ἡ φωνὴ πνίγεται, τὰ μέλη τρέμουσι, τὸ ἐπιγάστριον συσφίγγεται ὀδυνηρῶς, ὁ ἐγκέφαλος πιέζεται κτλ. Τὸ πάθος τοῦτο ἰάτρευσε παραπληγίαν κόρης δωδεκαετοῦς (ἐκ τῶν περιχώρων τοῦ Μεδιολάνου) ἰδούσης τὴν μητέρα αὐτῆς πρὸ πολλοῦ μεμακρυσμένην (F. Bonnuci). Ἐνίοτε ὅμως προὐξένησε καὶ θάνατον αἰφνίδιον, μάλιστα δὲ γερόντων καὶ γυναικῶν. Οὕτως ἀπέθανον ὁ Σοφοκλῆς, ὅτε ἐστεφανώθη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τινὸς τραγῳδίας, ὁ Διαγόρας ἐναγκαλιζόμενος τρεῖς αὐτοῦ υἱοὺς Ὀλυμπιονίκας καὶ Χείλων ὁ Λακεδαιμόνιος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο καὶ ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται μάλιστα, ὅταν ἡ χαρὰ διαδέχηται ἀμέσως τὴν λύπην. Τότε συμβαίνει ἐνίοτε καὶ ἀκούσιος οὔρησις, ὥστε ἀληθεύει τὸ παροιμιωδῶς λεγόμενον· «Κατουρήθη ἀπὸ τὴν χαράν». Οὕτω γυνὴ ἰδοῦσα ζῶντα τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὃν ἐνόμιζεν ἤδη τεθνηκότα ἐν τῷ πολέμῳ, ἐξέψυξεν εὐθὺς ἐκ τῆς ἀμέτρου ἀγαλλιάσεως. Πολὺ ὅμως βεβαιότερον κινδυνεύομεν πάντοτε ἐκ τῆς λύπης. Οὕτως ἀπέθανεν ὁ Ἰσοκράτης ἅμα μαθὼν τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἧτταν τῶν Ἀθηναίων, ὁ Κάτων διὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς ἐλευθερίας, ὁ Ὡράτιος διὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μαικήνα, ὁ Ῥακίνας καὶ Λεβοᾶς διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς τοῦ ΙΔου Λουδοβίκου δυσμένειαν, ὁ πάπας Ζος Κλήμης διὰ δυσάρεστόν τινα ἐπιστολὴν, ἣν ἔλαβεν ἐκ τοῦ πανεπιστημείου τῆς Γαλλίας, ὁ ἰατρὸς Βεζάλης ἰδὼν ὅτι ἀνέτεμε κατὰ λάθος ζῶντα ἄνθρωπον κτλ.

Ὁ Βορέλλης βεβαιοῖ ὅτι ἐπὶ τῆς ὀργῆς θερμαίνεται καὶ ἀναζέει τὸ αἷμα, ὡς ἐπὶ τοῦ πυρετοῦ. Ὅθεν καὶ τὸ γάλα ὠργισμένης γυναικὸς ἀποβαίνει βλαπτικώτατον, καὶ δηλητήριον μάλιστα, ὥστε ἀναφέρονται βρέφη, ἅπερ ἀπέθανον ἐξαίφνης, ἅμα καταπιόντα αὐτό. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀλλοίωσιν πάσχουσι πιθανῶς καὶ ἄλλα τοῦ σώματος ὑγρὰ, ἡ χολὴ κτλ. ὥστε ἐπισυμβαίνουσιν ἐξ ἀνάγκης νόσοι, ἂν μὴ ἐπέλθῃ καὶ θάνατος.

Ὁ φθόνος καὶ ἡ ζηλοτυπία κατατήκουσι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ παιδία πολλὰ ἀποθνήσκουσιν ὑπὸ ζηλοτυπίας ὡς πρὸς ἄλλα, ἅπερ φαίνονται οἱ γονεῖς μᾶλλον αὐτῶν ἀγαπῶντες, ἢ περιθάλποντες.

Καθόλου εἰπεῖν, τὰ κατηφῆ πάθη (θυμὸς, φόβος, ζηλοτυπία, φι-

λοδοξία κτλ.) βλάπτουσι πολὺ μᾶλλον τῶν ἱλαρῶν (χαρᾶς, ἐλπίδος, κτλ.) καθότι ἐλαττοῦσι τὴν ἐνέργειαν τῆς ζωῆς· ἰδιαιτέρως δὲ ὁ μὲν θυμὸς συσφίγγει τὰς συστολὰς τῆς καρδίας, καθὼς καὶ τῶν ἀγγείων, τὸ δέρμα ὠχριᾷ καὶ τὸ σῶμα ὅλον τρέμει. Ἔπειτα δὲ τοὐναντίον οἱ παλμοὶ γίνονται συχνότεροι, οἱ σφυγμοὶ ταχεῖς καὶ πλήρεις, τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ὄμματα ἐξάπτονται, ἡ ἀναπνοὴ στενοχωρεῖται, τὸ αἷμα συρρέει ὁρμητικῶς πρὸς τὴν κεφαλὴν, ὥστε ἐπισυμβαίνει συχνάκις καὶ ἀποπληξία. Ὁ δὲ φόβος ἐπιφέρει παλμοὺς τῆς καρδίας, συστέλλει τὰ ἀγγεῖα, σμικρύνει τοὺς σφυγμοὺς, ἀλλοιοῖ τὸ πρόσωπον, στενοχωρεῖ τὴν ἀναπνοὴν, ψυχραίνει τὸ σῶμα κτλ. Ἐπὶ νόσων μάλιστα ὑπάρχει ἀπαισιώτατος τοῦ μέλλοντος οἰωνὸς, καθὼς καὶ ἡ αἰφνιδία διάθεσις τοῦ νοσοῦντος ὅπως συνδιαλλαγῇ μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Διατὶ ἆρά γε ὁ ἄνθρωπος κλίνει αὐτομάτως εἰς ἀγάπην κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐὰν μὴ ὑπάρχῃ ἐνδόμυχος ἡ πεποίθησις εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς; Διαφερόντως δὲ ἡ χρονικὴ λύπη προξενεῖ ἀϋπνίαν, κεφαλαλγίαν, λυγμοὺς, στεναγμοὺς, βραδύτητα, ἀνωμαλίαν, καὶ ἀνισότητα σφυγμῶν, δύσπνοιαν, ψύχος, ἀτονίαν, δυσπεψίαν, δυσκοιλιότητα, ἀνορεξίαν, ἀτροφίαν, λευκόῤῥοιαν, σκλήρυνσιν ἥπατος, χολικοὺς λίθους, φθίσιν, καρκῖνον καὶ ἀνευρύσματα· ἰδιαιτέρως δὲ προσβάλλονται ἡ καρδία, ὁ στόμαχος καὶ τὰ ἔντερα ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, τῆς φιλοδοξίας, τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ζηλοτυπίας. Ἀλλ' ὁ ἔρως ἐπηρεάζει μᾶλλον τοὺς πνεύμονας διὰ τῆς φθίσεως, καθὼς καὶ ὁ θυμὸς τὸν ἐγκέφαλον διὰ τῆς ἀποπληξίας.

Σπανίως που ὅμως καὶ τὰ θλιβερώτατα πάθη παρήγαγον παραδόξως σωτήρια ἀποτελέσματα, καθὼς δηλητήριά τινα χρησιμεύουσι κατά τινας περιστάσεις ὡς ἰατρικά. Ὁ Ἄτυς υἱὸς τοῦ Κροίσου ἐγεννήθη ἄφωνος· ἀλλ' ἰδὼν ἐχθρὸν ἐν τῇ μάχῃ ἐφορμῶντα ἵνα φονεύσῃ ἐκ τῶν ὄπισθεν τὸν πατέρα αὐτοῦ ὡς ἄγνωστον, ἢ τυχαῖόν τινα, ἀνέκραξεν ὑπὸ φόβου· «Στρατιῶτα μὴ κτεῖνε Κροῖσον» (Ἡρόδ. Α. 85) Ἐπὶ τοῦ περιφήμου σεισμοῦ τῆς Ὀλυσσαβῶνος ἐκινήθησαν ὑπὸ φόβου παραλυτικοὶ πρὸ πολλοῦ κατακείμενοι. Ἀλλαχοῦ δὲ ἀρθριτικὸς ἰδὼν χοῖρον φαγόντα τὸ ἐπὶ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ κατάπλασμα ἰατρεύθη ὑπὸ τοῦ φόβου. Ὁ Βοερράβιος ἰάτρευσεν ἐπιληψίαν διὰ τοῦ αὐτοῦ πάθους.

Πολὺ μᾶλλον βεβαίως καταλαμβάνομεν τῶν ἱλαρῶν παθῶν τὴν ὠφέλιμον ἐνέργειαν. Ἀλλ' ἴσως φανῇ θαυμαστὸν ὅτι καὶ αὐτὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐναντία τούτων ὡς ἐλατήρια τινα ὑπὸ ἐμπείρων ἰατρῶν κινούμενα ἐχρησίμευσαν κατά τινας περιστάσεις ὡς ἰατρικὰ βοηθήματα. Ὁ Χούφλανδος ἐθεράπευσε περιοδικὸν πυρετὸν ἐπίμονον διὰ τῆς χαρᾶς, ἢ τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ προετοιμάσας πάντα τὰ ὡρολόγια τῆς οἰκίας τοῦ δουκὸς τῆς Βεϊμάρης, ὅπως δεικνύωσι συνάμα μίαν ὥραν πλειοτέραν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἀποβλέψας εὐθὺς εἰς τὸ ἐγκόλπιον αὐτοῦ ὡρολό-

γιον ἀνέκραξε μετὰ φαιδρότητος· «Παρῆλθεν ἤδη ἡ ὥρα τοῦ παροξυσμοῦ». Ἐπειδὴ δὲ καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἦσαν κατὰ τοῦτο σύμφωνα, ἐκτὸς μόνου ἐκείνου, ὅπερ ἔφερεν ὁ πάσχων, ἐπείσθη οὗτος ἐξ ἀνάγκης περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων, ὁ δὲ ἐπικείμενος παροξυσμὸς πραγματικῶς ἔλειψεν. Ἡ χαρὰ ἰάτρευσεν ἐνίοτε τὸν ἕκτερον ὡς κινήσασα τὴν χολήν. Ὁ Cullen ἀναφέρει πυρετὸν ἰατρευθέντα ὑπὸ τοῦ ἔρωτος· διότι μίαν ὥραν πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ ὁ πυρέσσων εἶδε τὴν ἐρωμένην.

Τὰ πάθη γενικῶς θεωρούμενα ὑπάρχουσιν ἀναγκαῖα εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν εὐημερίαν, ὅταν τύχωσι μέτρια. Διότι ἐκφράζουσιν ἐπιθυμίας τινὰς ἡδονῶν τὰ πλεῖστα, αἱ δὲ ἡδοναὶ ἀποτελοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἣν ἀκαταπαύστως ἐπιζητοῦμεν. Ἐξαιρέτως δὲ ἡ χαρὰ, ἡ ἐλπὶς, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἡ πίστις, ὁ ἔρως κτλ. κινοῦσι τὴν ψυχὴν ὡς τὸ πλοῖον οἱ ἐπίφοροι ἄνεμοι. Ἄλλα πάθη ὅμως πολλὰ συντελοῦσι καὶ εἰς γενικήν τινα ὠφέλειαν, ἂν καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑπάρχωσιν ἀξιόμεμπτα· Οὕτω π. χ. διὰ τὴν φιλαργυρίαν, ἢ πλεονεξίαν οἱ θαλασσοπόροι διαπλέουσι τὸν ὠκεανόν, οἱ δὲ ἔμποροι περιέρχονται διαφόρους χώρας, ἀναζητοῦντες τὰ φυσικὰ αὐτῶν προϊόντα, ἀναγκάζοντες εἰς ἐπικερδῆ ἐργασίαν ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ἢ κινοῦντες πολλὰς μηχανὰς καὶ προκαλοῦντες διαφόρους τῶν τεχνῶν τελειοποιήσεις πρὸς κατεργασίαν καὶ μετασχηματισμὸν τῆς πρώτης ὕλης. Διὰ τὴν ἀλαζονίαν ἰσοπεδοῦνται βουνὰ, ὑψοῦνται πυραμίδες, ἀνεγείρονται κολοσσαῖα καὶ μεγαλοπρεπέστατα κτίρια, κατατρυπῶνται ὄρη, ὥστε διέρχονται ὑπ' αὐτὰ ὡς διὰ λεωφόρων ἅμαξαι, σκάπτονται τεχνηταὶ λίμναι ὡς ἡ τοῦ Μοίριδος, συνάπτονται διὰ διωρύγων ἀπέχουσαι θάλασσαι, συνενοῦνται μεμακρυσμέναι χώραι ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σύρματος κτλ. Διὰ τὸν ἔρωτα ἔλαβε τὴν γραφίδα ὁ πρῶτος ἰχνογράφος. Ὑπὸ φιλοσοφικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἡ Πυθαγορικὴ Τιμήχα ἐν μέσῳ τῶν βασάνων ἔκοψε τὴν γλῶσσαν αὐτῆς ἵνα μὴ φανερώσῃ τῆς αἱρέσεως τὰ μυστήρια. Διὰ τὴν δόξαν ὁ ἀστρονόμος τηλεσκοπεῖ τὸν οὐρανὸν ἀπὸ χιονοσκεποῦς ἀκρωρείας, ὁ βοτανικὸς ζητεῖ φυτὰ κατὰ κρημνῶν, ὁ περιηγητὴς κινδυνεύει μεταξὺ ἀγρίων ἐθνῶν, ἢ ἐν τόποις καυματηροῖς καὶ δυσχειμέροις περιπλανώμενος κτλ. Ὥστε ἂν ἀφέλῃς τοῦ ἀνθρώπου τὰ πάθη, ἐξασθενίζεις αὐτὸν ἐντελῶς, ἢ ὑποβιβάζεις εἰς τὴν τάξιν τῶν ἄλλων ζώων. Οὕτως ἀφαιρεθεὶς τὴν κόμην αὐτοῦ ὁ Σαμψὼν κατήντησε παίγνιον καὶ τῶν παιδίων ἀπὸ φοβεροῦ καὶ ἐξαισίου γίγαντος. Ὁ ἀπαθὴς οὐδὲν διαφέρει τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης, ἥτις διαμένει πάντοτε ἀκίνητος· Ἐπειδὴ δὲ ἡ κίνησις ἀποτελεῖ τὴν ζωὴν, προτιμῶ μᾶλλον αὐτὴν, ἢ τὴν παντελῆ ἀδράνειαν καὶ χάυνωσιν. Ὁ ἀναίσθητος οὔτε ταράττεται βεβαίως, οὔτε λυπεῖται· ἀλλ' οὔτε χαίρει, οὔτε ἥδεται, οὔτε κἂν ἐλπίζει.

Προλαμβάνομεν ἀρκούντως τὴν βλάβην θλιβερῶν παθῶν διὰ τοῦ λο-

γικοῦ, ἔχοντες μάλιστα φίλον τινὰ πιστὸν, ἐπόπτην τῆς διαγωγῆς ἡμῶν, ἐπιτιμῶντα ἐγκαίρως καὶ συμβουλεύοντα τὰ δέοντα, ὅταν βλέπῃ ἡμᾶς παρεκτρεπομένους ὑπὸ τοῦ πάθους. Ἂν δὲ τοῦτο μὴ κατορθωθῇ, τοὐλάχιστον μετριάζομεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὸ ἀποτέλεσμα ἀπομακρύνοντες οὐ μόνον τὰς ἠθικὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς φυσικὰς αἰτίας· τοιαῦται δέ εἰσι π. χ. ὡς πρὸς τὴν λύπην τὰ νοσήματα τοῦ ἥπατος, τοῦ στομάχου, τῆς κοιλίας, τῆς καρδίας, τῆς μήτρας· ὡς πρὸς τὴν ὀργὴν δὲ ἡ κρεατώδης τροφὴ, τὰ πνευματώδη ποτὰ, τὸ λαμπρὸν φῶς κτλ. Μεταχειριζόμεθα ὅμως συγχρόνως καὶ λουτρὰ χλιαρὰ καὶ καθάρσια, παραγγέλλομεν περιηγήσεις, προστιθέντες καὶ τῆς φιλοσοφίας, ἢ τῆς ἱστορίας μαθήματα, μάλιστα δὲ τῆς θρησκείας τὰς συμβουλὰς καὶ ἀξιομίμητα παραδείγματα· Ἀλλ' ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἠθικῶν αἰτιῶν κόπτει ἀπ' ἀρχῆς τὴν ῥίζαν αὐτὴν τοῦ πάθους, ὥστε κωλύονται τὰ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενα ἄτοπα. Οὕτως, ἂν μακρυνώμεθα τῶν γυναικῶν, δυσκόλως, ἢ σπανίως περιπίπτομεν εἰς ἔρωτα. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἔλεγεν «Οὐκ ἔσται ἐν τῷ μαρσίππῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον μέγα καὶ μικρόν· οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέτρον καὶ μέτρον μέγα καὶ μικρόν» (Δευτερ. ΚΕ.) δηλ. μὴ εὑρεθῶσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ σου διπλᾶ μέτρα καὶ ζύγια. Διότι ἐνδέχεται κατὰ λάθος ποτὲ, ἢ ὑπὸ πλεονεξίας κινούμενος ἵνα λάβῃς εἰς χεῖρας τὸ μεῖζον καὶ βαρύτερον αὐτῶν, ὅταν ἀγοράζῃς, τὸ μικρότερον δὲ καὶ ἐλαφρότερον, ὅταν πωλῇς.

Ματαιοπονεῖ εἴτις ἐπιχειρεῖ ἵνα σωφρονίσῃ τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτὴν τοῦ πάθους. Ἴσως μετριάσῃ ὁπωσοῦν αὐτό· ἀλλ' οὐδέποτε ἐντελῶς καταπαύει. Οὕτω δι' ὀσφραντῶν ἐγείρουσιν οἱ ἰατροὶ τὸν ἤδη καταπίπτοντα ἐπιληπτικὸν, ἢ λειπόθυμον· ἀλλ' οὐδαμῶς ἀπαλλάττουσιν αὐτὸν τῆς ἐπιληψίας, ἢ τῆς νόσου, ἥτις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς λειποθυμίαν. Εἴτε ἐκ ψυχικῆς, εἴτε ἐκ σωματικῆς αἰτίας, δηλ. ἢ ἐξ ἰδέας τινὸς, ἢ ἀῤῥωστίας γεννηθῇ τὸ πάθος, ἀναπτύσσεται εὐθὺς αὐτομάτως καὶ τὰ φυσιολογικὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα ἀναφαίνονται, ἢ ἐπέρχονται ἀφεύκτως, ἂν καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος ἀνταγωνίζηται. Τὰ ἠθικὰ βοηθήματα ἐνεργοῦσιν, ὅταν λείπῃ ἤδη τὸ ἠθικὸν νόσημα ὃν τρόπον ἐνεργεῖ καὶ ἡ κινίνη κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀπυρεξίας· ὠφελοῦσι δὲ μάλιστα αὐτὰ, ἂν προσφέρωνται κατ' ὀλίγον καὶ εἰς μακρὸν χρόνον, καθὼς ἡ ὑγιεινὴ τροφὴ καὶ τὰ κατάλληλα φάρμακα ἐπὶ τῶν χρονικῶν ἀῤῥωστημάτων.

Τὰ πάθη θεραπεύονται κυρίως ἐπὶ τῆς νεανικῆς ἡλικίας· Οὕτω κατὰ τοιοῦτον καιρὸν ἐξημεροῦμεν καὶ τὰ ἄγρια φυτὰ, ἢ ἐξισοῦμεν καὶ διευθύνομεν τὰ διεστραμμένα, διὰ δὲ τῆς ἐγκεντρίσεως μεταβάλλομεν τοὺς στρυφνοὺς καρποὺς εἰς ἡδεῖς καὶ εὐχύμους. Ὁμοίως γυμνάζομεν μικρὰ καὶ τὰ ζῶα, οἷον κύνας καὶ ἵππους καὶ ἐλέφαντας καὶ ἱέρακας καὶ ἄλλα πτηνὰ, ἐπαναλαμβάνοντες συχνάκις τὸ μάθημα, ὅπως

ἐντυπωθῇ ἐν τῇ μνήμῃ. Καὶ τὴν ἄκαρπον δὲ αὐτὴν γῆν καθιστῶμεν ἐνίοτε εὔφορον διὰ συνεχοῦς καλλιεργείας, κοπρισμοῦ καὶ ποτίσματος.

Ἐνίοτε ὅμως ἀνωφελῶς κοπιῶμεν ζητοῦντες τὰ ἀδύνατα, ὡς δυστροπούσης τῆς φύσεως· « Μή τοι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα ;» (Ματθ. Ζ. 17.) Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης «Δεῖ γὰρ μὴ μόνον τὴν ἐπιμέλειαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῇ φύσει γίνεσθαι τὸ σῶμα καλὸν καγαθόν... Βέλτιον μὲν οὖν ἕξει τὸ σῶμα (διὰ τῆς ἐπιμελείας) ἄριστα μέν τοι πάντων οὔ. Ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ἐπὶ ψυχῆς» (Ἠθ. μεγ. Α. 11).

§.

Τὰ πάθη ἐπαναλαμβανόμενα πολλάκις γίνονται ἔθη, ἐξ οὗ παρωνομάσθησαν τὰ ἤθη (Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικομ. Β. 1. Ἠθ. μεγ. Α. 6.) χαρακτηρίζοντα οὐ μόνον ἀνθρώπους κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ καὶ ἔθνη ὁλόκληρα. Διότι εὑρίσκονται ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, καθὼς καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ· ὅθεν λέγομεν, ὁ δεῖνα ἄνθρωπος, ἢ τὸ δεῖνα ἔθνος ἔχει τοιαῦτα, ἢ τοιαῦτα ἤθη.

Τὰ ἥμερα ἤθη ὑπάρχουσιν ἀποτέλεσμα τῆς συνεχοῦς συγκοινωνίας καὶ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς. Οἱ σκηνῖται, οἱ νομάδες, οἱ βάρβαροι, μάλιστα δὲ οἱ ὅλως ἄγριοι λαοὶ ἀναλογοῦσι πρὸς ἄγρια δένδρα, ἅτινα φέρουσι καρποὺς ὀξίνους, πικροὺς, ἢ στυφούς. Εὑρίσκονται τοιαῦται φυλαὶ μὴ διαφέρουσαι σχεδὸν παντελῶς τῶν κτηνῶν, ἢ θηρίων. Ἅμα ὁ ἄγριος καὶ ὁ κάπρος αἰσθανόμενοι ὅτι ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν χρείας μακρύνονται, ὁ μὲν ἐκ τῆς καλύβης, ὁ δὲ ἐκ τῆς ῥωλεᾶς. Ὁ ἀετὸς παραγνωρίζει τοὺς ἀετιδεῖς, ὅταν οὗτοι δύνωνται ἀφ' ἑαυτῶν τρέφεσθαι. Οὕτω καὶ οἱ Αἰθίοπες περιποιοῦνται τὰ παιδία, ἢ φροντίζουσι περὶ αὐτῶν μόνον, ἐφ' ὅσον μικρὰ ἔτι ὄντα ἔχουσιν ἀνάγκην ξένης βοηθείας. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν Labbat οὐδεμία ὑπάρχει οὔτε πρὸς συγγενεῖς ἀγάπη, ἢ εὐγνωμοσύνη, οὔτε πρὸς ἀῤῥώστους συμπάθεια. Αἱ μητέρες μάλιστα καταλείπουσι πολλάκις τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς πρὸς βορὰν τῶν τίγρεων. Οἱ Ἄνξικοι (Anxicos) κατὰ τὸν Dapper (Voyage en Afrique) τρώγουσι τὰ ἀνδράποδα, ἢ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν. Αἱ ἀνθρώπινοι σάρκες πωλοῦνται ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὡς παρ' ἡμῖν τὸ βόειον κρέας. Τὸ δὲ πάντων χείριστον καὶ σχεδὸν ἀπίθανον, ὁ πατὴρ τρέφεται ἐκ τῶν σαρκῶν τοῦ υἱοῦ, ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τῶν τοῦ πατρός. Ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ καταβιβρώσκονται, καὶ ἡ μήτηρ ἐσθίει ἐνίοτε τὰ νεογνὰ αὐτῆς ἄνευ φρίκης!

Πόσα θλιβερὰ τοιαῦτα παραδείγματα σκληρότητος θηριώδους ἀναφέρουσιν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἱστορικοὶ, μάλιστα δὲ περιηγηταί! Τοσοῦτον ἄρα ἐπικρατεῖ πανταχοῦ ἡ φιλαυτία, ὥστε καὶ τὸ λογικὸν καὶ ἡ καρδία τοῦ ἀγρίου ἀνθρώπου μένουσιν ὡς χέρσος ἀγρὸς καρποφορῶν ἀκάνθας καὶ τριβόλους μόνον! Διὰ τοῦτο οἱ νομοθέται, μά-

λιστα δὲ ὁ τῆς Ἑβραϊκῆς καὶ Χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ ὑπέβαλον τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην. Ἂν αὕτη ἦτο ἀναγκαστικὴ πάντοτε ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἄφευκτος, ὁ νόμος ἀπέβαινε περιττός. Ἀλλὰ βλέπομεν καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἡμετέρων κοινωνιῶν, πόσον ἀσμένως ἐξέρχεται ἐκ τῆς μητρικῆς οἰκίας ἡ κόρη, ὅπως ὑπάγῃ εἰς τὴν τοῦ ἀνδρός, πόσον δὲ περιχαρῶς ἀναχωρεῖ καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ἑστίας, ὅπως ἐξασκήσῃ ἀλλαχοῦ τέχνην, ἢ ἐπιτήδευμα καὶ καταστῇ ἐντελῶς ἀνεξάρτητος, ὀλίγον φροντίζων περὶ τοῦ γήρως τῶν γονέων!

Τὰ ἤθη ἀνεπλήρωσαν συχνάκις τοὺς γραπτοὺς νόμους, ἐπὶ τῆς συστάσεως μάλιστα τῶν πρώτων κοινωνιῶν, ἢ λαῶν τρόπον τινα μεμονωμένων. Ἦσαν δὲ τότε καὶ ἀθωότερα, ἢ τὰ τῶν νεωτέρων, ἴσως διὰ τὰς ὀλιγωτέρας αὐτῶν χρείας. Ἂν δὲ συνέπεσον καί τινες αθεμιτουργίαι, προῆλθον ἐκ πάθους τινὸς βιαίου παροξυνθέντος ὑπὸ τῆς ἀντιστάσεως. Οἱ νόμοι ὅμως οὐδέποτε ἀναπληροῦσι τὰ ἤθη. Διότι ταῦτα μὲν ἐκφράζουσι τὸ αἴσθημα καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, ἐκεῖνοι δὲ μένουσιν ἐνίοτε ὡς νεκρὸν γράμμα. Ὅθεν ὅσῳ διαφθείρονται τὰ ἤθη, τόσῳ καὶ οἱ νόμοι πολλαπλασιάζονται, καθὼς σχεδὸν, αὐξομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοσημάτων, πληθύνονται καὶ οἱ ἰατροί. Δύο πλάκες μόνον περιεῖχον τοὺς θαυμασίους νόμους τοῦ Σινᾶ, ὡς ἂν ἦσαν χρησμοῦ τινος κῶλα, δώδεκα δὲ πίνακες τοὺς τοῦ Καπιτωλίου. Αλλ ἔπειτα ἐπληθύνθησαν τοσοῦτον οἱ κανόνες οὗτοι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὥστε πολυάριθμοι συγγραφεῖς καὶ φιλόσοφοι ἀσχολοῦνται ἀκαταπαύστως περὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, μυριάδες δικηγόρων μανθάνουσιν ἵνα ἐπικαλῶνται, ἢ διαστρέφωσιν αὐτούς, πάμπολλοι δὲ σύλλογοι δικαςῶν κρατοῦντες αὐτοὺς ὡς στάθμην τινὰ κινητὴν ἐφαρμόζουσι κατὰ τὴν χρείαν. Ὁσονδήποτε ὅμως λεπτομερεῖς ὑποτεθῶσιν οἱ νόμοι, οὐδέποτε προβλέπουσι πάσας τὰς ἐνδεχομένας περιστάσεις, οὐδὲ πάσας τῶν ἠθῶν τὰς κακίας τιμωροῦσιν· Ὅθεν αἱ μὲν τούτων παραδίδονται πρὸς τὴν ἐκδίκησιν τῆς κοινῆς γνώμης, αἱ δὲ πρὸς τὴν ἐκδικησιν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐπιβλέπει καὶ γινώσκει πάντα τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ ἤθη διεύθυναν ἐπὶ πολὺν χρόνον τά τε μερικὰ καὶ τὰ κοινὰ συμφέροντα, οἱ δὲ νόμοι ἐπῆλθον, ἀφ' οὗ ἔλειψαν τὰ (καλὰ) ἤθη. Ἡ δύναμις τούτων ἐστὶ τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε πᾶσα ἄλλη ὑποχωρεῖ. Διὰ τοῦτο ὅστις ποτὲ ἐπιχειρήσῃ τὴν βιαίαν, ἢ καὶ ἀθρόαν μεταρρύθμισιν τῶν ἠθῶν, κινεῖ σφοδρὰς ἀντιδράσεις ἀπολλυούσας ἐνίοτε καὶ εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία πάντων τῶν μεγαλεπηβόλων νομοθετῶν, ἢ βασιλέων πανταχοῦ τῆς γῆς, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Σόλωνος, τοῦ Μωάμεθ, τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἐν μέρει δὲ ἴσως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀοιδίμου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου. Μετέβαλε μὲν διὰ πολλῶν ταραχῶν καὶ κινδύνων ὁ Μωϋ-

σῆς τῶν Ἰουδαίων τὰ ἤθη, ὥστε δυνάμει αὐτῶν ἐνίκησαν πολλοὺς λαούς, διαμένουσι δὲ οἱ αὐτοὶ σχεδὸν καὶ μέχρι τοῦδε, ἂν καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς διαφόρως ἐπολιτεύθησαν, δηλ. ἱεροκρατικῶς, δημοκρατικῶς (ἢ μᾶλλον ἀριστοκρατικῶς) καὶ μοναρχικῶς, ἕως οὗ ἀπέβαλον παντελῶς καὶ τὴν αὐτονομίαν καὶ εἰς διαφόρους χώρας διεσπάρησαν. Μετέβαλε δὲ καὶ ὁ Λυκοῦργος μετὰ πολλῶν ἀγώνων τὰ ἤθη τῶν Σπαρτιατῶν, ὥστε κατέσησεν αὐτοὺς ἐπὶ ἓξ αἰῶνας λιτοδιαίτους κατὰ τὸν βίον, καρτερικοὺς ἐν πολέμοις, φιλαλήθεις πρὸς ἄλλους, συντόμους περὶ τοὺς λόγους, σταθεροὺς περὶ τὰ ἔργα, εὐλαβεῖς πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, εὐπειθεῖς δὲ πρὸς τὰς ἀρχάς. Ἀλλ' οἵ τε Ἑβραῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται ἦσαν λαοὶ νέοι καὶ σχεδὸν ἀποκεχωρισμένοι τῶν ἄλλων. Οὕτω τὰ ἤθη διατηροῦνται οἷα ἔτυχον, ἂν τὸ ἔθνος μένῃ ἀκοινώνητον· Ὅθεν καὶ οἱ Τάρταροι μένουσιν, ὡς λέγεται, ἐν Κίνᾳ μέχρι τοῦδε, οἷοι ἦσαν ὅτε εἰσέβαλον εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ Κινέζοι δὲ διασώζουσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον.

Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι τὰ ἤθη μεταβάλλονται πολὺ εὐκολώτερον ἀφ' ἑαυτῶν, κατ' ὀλίγον καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἀνεπαισθήτως διὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς παιδείας, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, αἵτινες αὐξάνουσι τὰς ἀμοιβαίας τῶν ἀνθρώπων σχέσεις, ἀλλ' ἐξαιρέτως ὑπὸ τῆς θρησκείας. Οὕτως ἡ Χριστιανικὴ μετέβαλεν ἐντὸς δύο, ἢ τριῶν αἰώνων τὰ ἤθη διαφόρων ἀλλογλώσσων ἐθνῶν καὶ συνεχώνευσε σχεδὸν ταῦτα εἰς ἕν, τοὐλάχιστον κατὰ τὰ κύρια.

Οἱ νόμοι οὐδεμίαν ἐπιφέρουσι σωτήριον ὡς πρὸς τὴν πολιτείαν μεταβολὴν, ὅπου ἡ ἀριστοκρατία (ἥτις συσφίγγει ὡς ἀκρογωνιαῖός τις λίθος τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα) ἔχει διεφθαρμένα τὰ ἤθη. Διότι συγκροτουμένη ὑπὸ τῶν ἐξόχων κατὰ τὸ γένος, τὴν διάνοιαν, τὸν πλοῦτον, τὴν παιδείαν καὶ τὰ κτήματα ἐξασκεῖ ἀκαταλόγιστον δύναμιν ὡς πρὸς πάσας τὰς λοιπὰς τάξεις. Διότι αὐτὴ ὑποστηρίζει τὴν ἀρχὴν, αὐτὴ δὲ καὶ καταστρέφει, ὁσάκις εὕρῃ συμφέρον. Τοῦτο συνέβη ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἱεροκρατίας, ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τῶν πολεμιστῶν πρὸς σύστασιν τῆς δωδεκαρχίας, ἐν Περσίᾳ ὑπὸ τῶν μεγιστάνων πρὸς ἐκλογὴν Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν πατρικίων πρὸς κατάλυσιν τῆς μοναρχίας τοῦ Ῥωμύλου, ἢ ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν πρὸς ἐξάλειψιν τῆς δυνάμεως τοῦ Καίσαρος, ἐν Ἑλλάδι δὲ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ πρὸς κατάργησιν τῆς βασιλείας ἐν Ἀθήναις καὶ Θήβαις, περιορισμὸν δὲ αὐτῆς ἐν Σπάρτῃ. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν μεταπολίτευσιν πρὸς ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος ἡ ἀριστοκρατία ἐνήργησεν. Ἂν δὲ τὰ ὑπάρχοντα ἤθη προαναγγέλλωσιν εὐημερίαν ἐθνικὴν καὶ αἰσιώτερον μέλλον, τούτου ἔχομεν μάρτυρα τὴν μέχρι τοῦδε πεῖραν καὶ τοὺς ἐκδοθέντας ἐν μέσῳ παθῶν διαφόρων ἀλληλομάχους καὶ ἀκαίρους νόμους.

Οὕτως ἡ ἀριστοκρατία ἢ παρακάθηται ὡς σύμβουλος τῶν βασιλέων, ὡς ἐν πολλαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης, ἢ κυριεύει αὐτὴ ὡς Κυβέρνησις, οἷόν ποτε ἐν Βενετίᾳ, ἢ ἐπικρατεῖ ὡς ὑπερέχον πάσης δημοκρατίας στοιχεῖον ὡς ἐν Ἑλβετίᾳ· ὅταν δὲ ὁ συνεχὴς καὶ ἐπίμονος ἀνταγωνισμὸς τῆς δημοκρατίας παραταθῇ, τελευτᾷ εἰς μοναρχίαν, ὡς ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου.

Ματαίως αἱ ἀποθανοῦσαι γενεαὶ κράζουσιν ἀπὸ τῶν τάφων καὶ διαμαρτύρονται κατὰ τῆς δημοκρατίας, βεβαιοῦσι δὲ ὅτι ἡ πρὸς αὐτὴν λατρεία ὑπάρχει καθαρὰ δεισιδαιμονία· Ἡ φανερὰ ἀλήθεια αὕτη τῆς ἱστορίας μένει ἄκαρπος, ὡς οἱ ἀγροὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἢ τὸ Κρισσαῖον πεδίον. Ὁ κόσμος τρέφεται ὑπὸ ἰδεῶν, γινόμενος ἕρμαιον τῶν δημοκόπων, ἡ δὲ τῆς αὐτοδιοικήσεως πρόληψις ἐπικρατεῖ καὶ φαίνεται πάντοτε ὡραιοτέρα, καθὼς εἰκόνες τινὲς οἰκογενειῶν, ἐν αἷς ἡ τέχνη ἐκαλλώπισε τὰ ἐλαττώματα τῆς φύσεως.

Κάτοικος τῶν Ἀθηνῶν σπουδάζω τὴν τύχην τῆς πρωτευούσης ταύτης τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τὸ πάλαι, ὡς καὶ σήμερον. Ζητῶ δὲ ἵνα μάθω τὴν κατάστασιν τῶν ἠθῶν αὐτῆς οὐ μόνον παρὰ τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν ῥητόρων, οἵτινες παριστάνουσι τὸν δημόσιον ἄνθρωπον ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν τῇ βουλῇ, τοῖς δικαστηρίοις καὶ τοῖς στρατοπέδοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν βιογράφων, μάλιστα δὲ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῶν χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου, οἵτινες εἰσχωροῦσι καὶ εἰς τῶν οἰκιῶν τὰ ἐνδότερα, καθὼς καὶ εἰς τὰ θέατρα, τὰ γυμνάσια, τὴν ἀκαδημίαν, τὴν στοὰν, τὸ λύκειον κτλ. πανταχοῦ δὲ βλέπω ὅτι ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἦτο εὐφυὴς, ἀγχίνους, εὔγλωττος, φιλελεύθερος· ἀλλὰ φλύαρος, φιλοτάραχος, μανιακὸς, κενόδοξος, φιλοπράγμων, νεωτεριστὴς, φιλοθεάμων, φιλόνεικος, ἄστατος, φθονερὸς, ἀχάριστος. Ἕκαστος τῶν πολιτῶν ὡς κυρίαρχος νομιζόμενος συνεζήτει δημοσίᾳ τὰ κοινὰ συμφέροντα, ὡς διαιτητὴς δὲ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἔκρινε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἐγίνετο αὐτοσχεδίως πολιτικὸς, χρείας δὲ τυχούσης, καὶ στρατηγὸς καὶ ῥήτωρ.

Στρέφων ἔπειτα τὴν προσοχήν μου ἐκ τῶν βιβλίων εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωνίαν βλέπω τὰ αὐτὰ ἤθη, τὰ αὐτὰ πράγματα, τὴν αὐτὴν παρακόλουθον ἀναρχίαν· Ὅθεν θαυμάζω, πῶς ὁ λαὸς διαμένει ὁ αὐτὸς, ὁ δὲ τόπος οὗτος μεταβάλλει, οὕτως εἰπεῖν, πάντας καὶ τοὺς ἐξ ἐπαρχιῶν ἐρχομένους Ἕλληνας, ὥστε ἔχουσιν ἅπαντες τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα· Διὰ τοῦτο ἔῤῥει τὰ κοινά· ὡς μόνη δὲ πανάκεια τῶν κακῶν ἐπενοήθη καὶ ἐνεργεῖται ἡ ἀλληλοδιάδοχος ἀλλαγὴ τῶν ἀρχόντων. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νόμοι ἐξευτελίζονται καὶ ἡ χώρα πλημμυρεῖ κακουργημάτων καὶ ἀναρχίας.

Εὑρύβει καὶ τότε καὶ ἐλάλει ἐν τῇ ἀγορᾷ ὁ ἀμαθέστατος καὶ χυδαῖος, ὡς καὶ σήμερον ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει, ἢ ἐν τῇ Βουλῇ. Ὁ τυχὼν

ἀπέβλεπε καὶ τότε εἰς τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, ὡς καὶ σήμερον. Ἡ συκοφαντία, ὁ φθόνος καὶ ἡ ἀχαριστία κατεδίωκον καὶ τότε τοὺς τιμίους καὶ φιλησύχους πολίτας, ὡς καὶ σήμερον. Ἐδίκαζε καὶ τότε ὁ βάναυσος δημότης, ὡς καὶ σήμερον ὡς ἔνορκος. Ἡ ἀριστοκρατία διετήρει καὶ τότε τὴν θητείαν ἀκούσιον, καθὼς σήμερον ἑκούσιον, κατὰ τοῦτο δὲ ἔτι μᾶλλον ἀξιοκατάκριτον· ἐπειδὴ πολλοὶ γίνονται ἀνδραποδωδῶς νευρόσπαστον ὄργανον τῆς ἀγυρτείας ὀλίγων τινῶν κενοδόξων, ἢ σπουδαρχῶν. Ὑπῆρχον καὶ τότε Κλέωνες καὶ Ὑπέρβολοι, ὡς ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἄγοντες καὶ φέροντες ὡς εἴλωτας τοὺς δυστυχεῖς μάλιστα χωρικούς. Τὰ πάντα ἐγίνοντο καὶ τότε δημοσία, ὥστε αἱ πλατεῖαι, τὰ γυμνάσια κτλ. κατελάμβανον ὅλον τὸν χρόνον τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς τῆς νυκτός, ὡς καὶ σήμερον τὰ καφενεῖα, ἢ καπηλεῖα καὶ οἱ περίπατοι. Αἱ σχέσεις τῆς οἰκογενείας ἦσαν καὶ τότε παραλελυμέναι· ὅθεν ἔλεγεν ὁ Θουκυδίδης, ὅτι οὔτε πατέρες, οὔτε υἱοί, οὔτε σύζυγοι ἦσαν, ὡς καὶ σήμερον.

Ἐξετάζων ὅμως εὑρίσκω καί τινας διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἡ γυνὴ π. χ. ἦτο τότε δούλη, σήμερον δὲ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς θρησκείας ἰσότιμος πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ ἐλευθέρα, οὔτ' ἀμφισβητεῖται παντελῶς ἡ ἀληθὴς αὐτῆς ἀξία. Τότε ἔμενεν ἐντὸς τῆς οἰκίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπιμελουμένη τῶν ἐν αὐτῇ, ἐσφραγίζετο μάλιστα ἐνίοτε καὶ ὁ γυναικωνίτης, ὡς ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους τοὐλάχιστον εἰκάζεται (Θεσμοφοριάζ. στίχ. 422). Σήμερον δὲ διάγει μέγα μέρος τῆς ἡμέρας περιερχομένη τὰ ἐμπορικὰ καὶ ξένας οἰκίας· ἡ σοβάζουσα μετὰ Ἀσιατικῆς πολυτελείας ἐν ταῖς ὁδοῖς, τοῖς περιπάτοις, τοῖς κήποις κτλ. Τότε διεκωμῳδεῖτο ἀδίκως καὶ ἀναξίως παρὰ τοῦ Σιμωνίδου καὶ Ἀρχιλόχου καὶ Εὐριπίδου, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν φιλοσόφων, τοῦ Πλάτωνος (περὶ Νόμ. Ε Πολ. Γ. Δ. Ε.) καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ἠθ. Νικομ. Ζ. 7. Πολ. Α. 5.) κατεφρονεῖτο· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὡς κτῆμα ἐθεωρεῖτο ἀνάλογον πρὸς τὸν βοῦν κατὰ τὸν Ἡσίοδον (Ἔργ. καὶ Ἡμ. Τ'. 376) ὁ δὲ Ἀντισθένης ἔτι σκανδαλωδέστερον κατ' αὐτῆς ὑθαδίαζε (Διογ. Λαέρτ. Τ'.) Σήμερον δὲ, ἂν καὶ διασύρηται ἐνίοτε ὑπὸ σιλλογράφων, τιμᾶται ὅμως γενικῶς παρὰ πάντων ὡς ἀποτελοῦσα τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀξιοσέβαστος δὲ καὶ ὡς σύζυγος καὶ ὡς μήτηρ. Τότε αὐστηρὸς νόμος ἀπέκλειε τῶν ναῶν τὴν μοιχαλίδα, ἐκανόνιζεν εὐσταλῆ τὴν στολὴν τῶν ἄλλων γυναικῶν, καὶ ὁ τυχὼν ἔσχιζε καθ' ὁδὸν τὰ ἱμάτια τῶν ἀσέμνων. (Petit. Leg. Att.) Ἡ ἀκόσμως ἐνδεδυμένη ἐζημιοῦτο διὰ προστίμου χιλίων δραχμῶν, ἡ δὲ ἀπόφασις ἐξετίθετο ἐπὶ πλατάνου ἐν τῷ Κεραμεικῷ· ἐπετηρεῖτο τέλος ἡ γυνὴ ὑπὸ ἰδιαιτέρου ἄρχοντος τοῦ γυναικοκόσμου. Σήμερον δὲ οὔτε γένους, οὔτε τάξεως, οὔτε κοσμιότητος, οὔτε ἀκοσμίας διαφορὰν εὑρίσκεις, ἡ δὲ πάντῃ δυσανάλογος πρὸς τοὺς

ὑπάρχοντας πόρους πολυτέλεια καὶ θρύψις καταβιβρώσκει δίκην φαγεδαίνης τὸ ἑλληνικὸν σῶμα ὡς ἐξαπλουμένη ἀπὸ τοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ εἰς πᾶσαν τὴν λοιπὴν δίαιταν, τὴν ἁβρότητα τῆς τροφῆς, τὰς ἁμαξοδρομίας, τὴν κομψότητα τῶν ἐπίπλων κτλ. Τότε παρέβαινον τοὺς νόμους τῆς κοσμιότητος οἱ ἄνδρες συχνάζοντες πρὸς τὰς ἑταίρας μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν φιλοσόφων, οὐχὶ μόνον τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἄλλων ὁμοίων κακοήθων νέων. Σήμερον δὲ ἴσως καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἀδικοῦσι τοὺς ἄνδρας. Τότε αἱ οἰκίαι ἦσαν ἁπλαῖ, ὥστε ἡ τοῦ Μιλτιάδου π. χ. καὶ ἡ τοῦ Ἀριστείδου οὐδὲν διέφερον τῶν λοιπῶν (Παυσ. Ἀττ. Bœk. Staatshaushalt p. 220). Ὅθεν ὅτε ὁ Μειδίας ἀνήγειρεν ὑψηλοτέραν τῶν ἄλλων τὴν ἑαυτοῦ, ἐφρύαξε κατ' αὐτοῦ φωνασκῶν ὁ Δημοσθένης. Σήμερον δὲ ἀνεγείρονται μεγαλοπρεπεῖς καὶ διὰ πεντελικοῦ μαρμάρου οἰκοδομαί, πολλάκις μάλιστα διὰ δανείων, ὥστε μετά τινα ἔτη περιέρχονται εἰς ὀλίγους τοκογλύφους. Τότε ὑπῆρχε μὲν ἡ αὐτὴ μανία περὶ θεάτρων, ἀλλ' ἠνοίγοντο ταῦτα μόνον ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Βάκχου. Σήμερον δὲ δέχονται ἀδιαφόρως ἄνδρας καὶ γυναῖκας κατὰ τὰ δύο τρίτα, ἢ τοὐλάχιστον τὸ ἥμισυ τοῦ ἔτους. Τότε ἔζη ἕκαστος ἐκ τοῦ καρποῦ τῶν ἰδίων αὐτοῦ κόπων, ἢ τῆς προσόδου τῶν κτημάτων. Σήμερον δὲ πάμπολλοι περιμένουσιν ἐκ τοῦ δημοσίου, οἱ δὲ τοῦ ὄχλου ἐκ κλοπῆς καὶ ἁρπαγῆς. Παραλείπω τὴν πηγὴν τῆς δαπάνης πολλῶν γυναικῶν, ἐν Ἀθήναις τοὐλάχιστον. Τότε ἡ περίφημος Ἀσπασία κατηγορουμένη ὡς ἄθεος ἀπέφυγε τὴν ποινήν· διότι τὸ κάλλος αὐτῆς ἐδυσώπησε τοὺς δικαστάς. Σήμερον δὲ ἡ στιλπνότης τοῦ χρυσοῦ ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων ἀπέλυσεν ὡς ἀθῶον κλέπτην τῶν δημοσίων τὸν αἰσχροκερδῆ Κριτίαν ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης γενικῶς ἐνοχοποιούμενον.

Ἐκ τοῦ συντόμου τούτου παραλληλισμοῦ συμπεραίνομεν, ὅτι ἂν ὑπάρχῃ ὑπὲρ ἡμῶν διαφορά τις τοῦ ἰδιωτικοῦ, ἢ καὶ τοῦ δημοσίου βίου, προῆλθε κυρίως οὐχὶ ἐκ τῆς πολιτείας, ἥτις οὐδ' ὁπωσοῦν εἰς τὴν κοινὴν ἠθικὴν συνετέλεσεν, ἀλλ' ἐκ τῆς θρησκείας. Τῷ ὄντι τὰ ἤθη βοηθούμενα ὑπ' αὐτῆς ἀκυροῦσι καὶ ἀχρείους νόμους πολλούς, ἄλλους δὲ ἀναγκαίους μὴ ὑπάρχοντας ἀναπληροῦσιν. Ὁ Ἄγγλος σπανιώτατα φέρει σήμερον εἰς τὴν ἀγορὰν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὡς κτῆνος πρὸς πώλησιν, ἂν καὶ ὑπάρχῃ περὶ τούτου ἀρχαῖος νόμος· ἀλλὰ σιωπηλῶς θεωρεῖται ὡς κατηργημένος· διότι ἐν Ἀγγλίᾳ προτιμῶνται τῶν νόμων τὰ ἤθη.

Σώζονται ὅμως καὶ παρ' ἡμῖν νόμοι ἄγραφοι οὐχ ἧττον ἴσως παράλογοι· διότι ἀποβλέπουσιν εἰς συμφέροντα. Τοιοῦτός ἐστι ὁ ματαιῶν ἐν Ἑπτανήσῳ τὴν κυριότητα τῶν ἀγρῶν· διότι περιπλέκει αὐτὴν μετὰ τῆς κατοχῆς. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐν πολλαῖς τῶν Κυκλάδων ἰσχύων, καθ' ὃν τὸ ἔδαφος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὸ ὕψος ἔχουσι δεσπότην ἰδιαί-

τερον. Τὰ ἐνεστῶτα ἤθη ἀκούουσιν ἀμφοτέρους τοὺς ἀλλοκότους νόμους τούτους ὡς φωνὴν ἐξησθενισμένην σεβασμίου γέροντος.

Τοιοῦτοι νόμοι ἀποδεικνύουσι βεβαίως ἄγρια ἤθη, ἢ ἐπικρατοῦσαν τὴν βίαν καὶ καταδυναστείαν τῆς βαρβαρότητος, εἰμὴ καὶ τὴν μωρίαν τῆς γενεᾶς τῶν αἰώνων, καθ' οὓς ἐθεσμοθετήθησαν. Διότι οἱ νόμοι φέρουσι τὴν φραγίδα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου οὐχ ἧττον, ἢ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν γνώσεων τοῦ νομοθέτου. Οὕτως, ἐπειδὴ ἐν ταῖς βορείοις χώραις ὁ βίος ἐστὶν ἐπίπονος, ὡς ἀνταγωνιζομένων τῶν ἀνθρώπων οὐ μόνον πρὸς τὸ δυσχείμερον τοῦ κλίματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀφορίαν τῆς γῆς, ὁ γέρων ἐθεωρεῖτο ὡς περιττὸς καὶ ἐπαχθὴς, ὥστε καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐνομίζετο εὐσεβείας ἔργον παρὰ τοῖς Μασσαγέταις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ, ἐπειδὴ ἡ τρυφηλότης τῶν ἠθῶν τῆς Ἀσίας ἐπέτρεψε τὴν πολυγαμίαν, ὁ νόμος χαριζόμενος πρὸς τὴν ζηλοτυπίαν κατέκλεισε τὰς γυναῖκας ὡς θηρία, καὶ εὐνούχους δὲ ὡς φύλακας αὐτῶν ἐπέστησεν.

Οἱ νόμοι ἐξασκοῦσι μεγίστην δύναμιν ἐπὶ τῶν ἠθῶν· ἀλλ' ὅταν τύχωσιν ἄδικοι καὶ παράλογοι, τὶ καλὸν περιμένεις; Τὰ ἤθη καταδικάζουσι πρὸ πολλοῦ ἤδη τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ὡς ἄδικον καὶ ὀλεθρίαν πρὸς ὁλόκληρον τὴν οἰκογένειαν τοῦ καταδίκου· διότι ἀποβάλλει τὸν προστάτην, τὸν τροφέα, τὸν κηδεμόνα, ἐν ᾧ ἡ κοινωνία οὐδαμῶς ὠφελεῖται ἐκ τῆς ποινῆς. Διότι καὶ μιᾶς μόνον μελίσσης ὁ θάνατος οὐδέποτε περιέρχεται εἰς ὠφέλειαν τοῦ σμήνους. Ἀλλ' ὅμως ὁ νόμος διατηρεῖται εἰσέτι καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔπεμψε πολλοὺς εἰς τὸν ᾅδην. Τὶς ἀμφιβάλλει ὅτι ἐπὶ τέλους τὰ ἤθη κατισχύσουσι;

Συνήθως οἱ διέποντες τοὺς λαοὺς κακοὶ νόμοι προέρχονται ἐκ τῶν κακῶν ἠθῶν. Διότι τὰ χρηστὰ ἤθη γίνονται πηγὴ πάσης δημοσίου καὶ ἰδιωτικῆς εὐδαιμονίας, μετριάζουσι δὲ, ἢ καὶ ματαιοῦσι τὴν κακίαν τῶν νόμων. Διὰ τοῦτο ἅμα ἡ Ῥώμη ἔπαυσεν ἔχουσα ἀρετὰς, ἐξέλιπον ἐξίσου καὶ τὰ μεγάλα ἔργα καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Ἦσαν σοφώτεροι βεβαίως οἱ Βυζαντινοὶ κώδηκες, οἵτινες ἐδιδάσκοντο ἐν Βηρυτῷ καὶ ἐν Ἀθήναις· ἀλλὰ προκριτώτεροι οἱ σύντομοι παλαιοὶ νόμοι ὡς πρὸς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τιμιότητα.

Ἀλλ' ἂν καὶ δοθῶσι καλοὶ νόμοι, ὀλίγον ὠφελοῦσιν, ἐπικρατούντων κακῶν ἠθῶν. Διότι ταῦτα καθιστῶσιν ἀχρήστους ἐκείνους. Τοῦτο συνέβη ἐν Σπάρτῃ, ὅτε ὁ Κλεομένης ἀναδειχθεὶς δεσπότης ἐφόνευε τοὺς ἐφόρους, διέλυε τὴν γερουσίαν καὶ ἐξώριζε τοὺς προεστῶτας πολίτας. Ὑπελείφθη μὲν ὀλίγη δύναμις, ἥτις ἐδίωξε τὸν Κλεομένην, ὡς ἡ ἐπανάστασις τὸν Ὄθωνα· ἀλλ' εἰς μάτην ἡ ἐλευθερία συντρίβει τοῦ δεσπότου τὸ σκῆπτρον· διότι ἡ ἀκολασία ἐπερχομένη κατόπιν κατεδαφίζει ταχέως τῆς ἐλευθερίας τὰ τρόπαια. Οἱ Σπαρτιάται, καθὼς πλεῖστοι τῶν παρ' ἡμῖν δυναμένων, ἢ ἐπαναστατῶν καὶ ἀρειμανίων, ἐξέφευγον

τοὺς νόμους, ἢ διέσπων αὐτοὺς ὡς ἀράχνια, καὶ ἄν ποτε εἰς τὰ δίκτυα αὐτῶν περιέπιπτον.

Τὰ ἄσατα τῶν Ἀθηναίων ἤθη ἐματαίωσαν ὁμοίως τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι θεσμοθεσίαι τᾶς Γαλλικῆς ἐπαναςάσεως, καθὸ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὰ κοινὰ ἤθη, διῆλθον ὡς νέφη τοῦ ὁρίζοντος, ἢ ὀρθότερον ὡς χείμαῤῥοι παρέσυραν πᾶν τὸ προστυχὸν, ἀφέντες ἴχνη καταστροφῆς καὶ βλάβης μᾶλλον, ἢ ὠφελείας. Τέλος, τὸ ἀγγλικὸν δικαστήριον κατεδίωξε πέρυσιν (1863) αὐστηρῶς δύο πυγμάχους τὸν Hing καὶ Heenan ὡς λυσσωδῶς ἐκ διαλειμμάτων καταςπαραττομένους· ἀλλ' οἱ ἔνορκοι ἀπέλυσαν αὐτοὺς κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1864· διότι ἐπεκράτησαν τοῦ νόμου τὰ ἤθη ὡς ἀρεσκόμενα εἰσέτι περὶ τὴν πυγμαχίαν, καθὼς τὰ τῶν Ἱσπανῶν περὶ τὴν ταυρομαχίαν.

Ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου ἔλειπον νόμοι, ὑπῆρχον ὅμως ἤθη. Δύο δὲ μετ' αὐτὸν αἰῶνας ἠφανίσθησαν σχεδὸν παντελῶς αἱ βασιλικαὶ οἰκογένειαι. Ἔπειτα ἀνεφάνησαν ὡς ἰατροὶ τῆς λοιμικῆς ἐπιδημίας τῶν ἠθῶν ὁ Δράκων, ὁ Λυκοῦργος, ὁ Φιλόλαος, ὁ Χαρῶνδας, ὁ Ζάλευκος, ὁ Ἀνδροδάμας, ὁ Πιττακὸς καὶ ὁ Σόλων.

Ὑπαρχόντων ἠθῶν, ἤκμασαν βασιλεῖαι μεγάλαι ἐν Ἀσίᾳ· ἐκλιπόντων δ' αὐτῶν, ἐξηφανίσθησαν καὶ αὐταὶ, οἷον ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ ἡ Νινευὴ, ἡ Βαβυλὼν, τὸ Βυζάντιον, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Σελεύκεια καὶ ἡ μεγάλη Ἀντιόχεια (Μπαγδάτ)· ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ Κορδύβη, ἡ Γρανάτα, ἐν δὲ τῇ Ἀφρικῇ ἡ Τιγγιτανὴ Μαυριτανία (Οὐολουβιλὶς Fetz) καὶ τὸ Μαρόχιον.

§.

Μόνον τὰ καλὰ ἤθη δέχονται τοὺς καλοὺς νόμους, ὡς τὰ ἀγαθὰ σπέρματα ἡ ἀγαθὴ γῆ, ὥστε καρποφοροῦσι πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν. Τίνα δύναμιν π. χ. ἔχει σήμερον ὁ περὶ ὁρκοδοσίας νόμος, ὅτε οὐδεὶς φόβος ὑπάρχει τῆς ἐπιορκίας, ἄνδρες δὲ τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἀναισχύντως ψευδομαρτυροῦσιν, ὅπως λάβῃ σύνταξιν εὐνοουμένη τις οἰκογένεια, στρεψοδίκης δὲ συνήγορος (!) ἢ ἄλλος φανερῶς πλούσιος λαμβάνει πενίας δικαίωμα παρὰ τοῦ δημάρχου, ὅπως βασανίζῃ ἀκινδύνως πολλοὺς αὐτοῦ ἀντιδίκους;

Ὁ νόμος προτρέπει τοὺς γονεῖς ἵνα πέμπωσι τὰ παιδία εἰς τὸ σχολεῖον· ἀλλὰ διατὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ μὴ κανονίσῃ καὶ ἡ ἐπιτήρησις τῆς ἀστυνομίας τὴν καθ' ὁδὸν διαγωγὴν αὐτῶν; Ἀνάξιον ἄρα γε κρίνεται αὐτῆς τὸ τοιοῦτο ἔργον, ἢ ἀσυντελὲς πρὸς τὴν δημόσιον ἠθικήν; Ἀλλὰ τὰ παιδία ταῦτα μεταβάλλονται μετ' ὀλίγον εἰς ἄνδρας ἀναγώγους, βιαίους, λωποδύτας, κλέπτας, χειροδίκας, ἢ καὶ φονεῖς ἴσως.

Πολλαχοῦ ἡ ἀστυνομία περιστέλλει τὰς ἀταξίας τῆς κραιπάλης διὰ τὰς κραυγὰς, τὴν ἀναίδειαν, τὰς ὕβρεις, τάς αἰκίας, τοὺς φόνους. Παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου ὁ μὴ ἀπαλλάττων κιν-

δύνου προφανοῦς τὸν ἀπαντώμενον ἄνθρωπον. (Διόδ. Σικελ. Α) Ἀλλὰ τίς ἀστυνομία ἐνταῦθα ἐφαντάσθη τοῦτο, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν μέθην ὡς πηγὴν τοιούτων κακῶν; Ἐξ ἐναντίας ὁ νόμος θεωρεῖ καὶ ὡς ἐλαφρυντικὴν περίστασιν τοῦ ἐγκλήματος τὴν μέθην, ὥστε συγχωρεῖται ὁ κακοῦργος, ἂν προηγουμένως μεθύσῃ!

Οὐδαμοῦ ἴσως ἀκούονται τοσοῦτον σκανδαλώδεις αἰσχρολογίαι καὶ ἄσεμνα ἄσματα, ὅσον ἐν Ἀθήναις, ὅπου κατὰ πᾶσαν ἑορτὴν ἡμέρας καὶ νυκτὸς στρατιῶται, ἢ ἄλλοι νεανίαι ἀπὸ 15 μέχρις 25 ἢ καὶ 30 ἐτῶν περιέρχονται τὰς ὁδοὺς καθ' ὁμάδας πεζῇ, ἢ καὶ ἐφ' ἁμάξης ὡς ἐκβακχευμένοι καὶ μανιωδῶς φωνασκοῦντες· Ἐφρόντισέ ποτε ἡ ἀστυνομία καὶ περὶ τούτου;

Ὁ νόμος ἐν Γαλλίᾳ ἀπηγόρευσε καὶ καταδιώκει τὸ χαρτοπαίγνιον πανταχοῦ ἐν τοῖς δημοσίοις τόποις. Διενοήθη τίποτε ἡ ἀστυνομία περὶ τούτου; Ἀμφιβάλλομεν. Διὰ τοῦτο γυναῖκες προέδρων καὶ ὑποδιοικητῶν καὶ πληρεξουσίων καὶ ἐμπόρων ἐναμιλλῶνται ἤδη περὶ τὸ χαρτοπαίγνιον καί τινες αὐτῶν μάλιστα ἀπώλεσαν χιλιάδας δραχμῶν ἐν Ἀθήναις!

Ὁ νόμος ἀπεμάκρυνεν ἐν Σπάρτῃ πάντα ξένον, ὅπως μὴ μολυνθῶσι τῶν ἐγχωρίων τὰ ἤθη. (Πλουτ. Αυσ. Λακων. Ξενοφ. Λακων. πολ. Θουκυδ Α.) Ἀλλ' ἡ ἐπείσακτος πολυτέλεια καὶ τὰ σκανδαλώδη θεάματα, ἀκούσματα, ἢ ἀναγνώσματα βλάπτουσιν ἆρά γε ὀλιγότερον;

Ἡ περιοχὴ τῆς πολυτελείας ἔντισιν Ἑλβετικαῖς ἐπαρχίαις, προέλαβε πολλὰ κακὰ τῆς πτωχείας. Μήπως ὀλίγα ἐγκλήματα οἰκιακὰ καὶ δημόσια ἆρά γε πηγάζουσι παρ' ἡμῖν ἐξ αὐτῆς; Ἴσως εἴπῃ τις ὅτι ἐνδέχεται ἵνα συμβῶσιν ἔριδες ἐκτῆς ἐπιτηρήσεως. Ἀλλὰ συνέβησαν αὐταὶ ἐπὶ τῆς τιμητείας ἐν Ῥώμῃ, ἢ τοὐναντίον διετηρεῖτο ἄκρα εὐταξία καὶ εὐπείθεια ἐπὶ ὀκτακόσια ὅλα ἔτη; Διότι καὶ ἡ γερουσία αὐτὴ εἶχε τῶν ἠθῶν τὴν ἐπιμέλειαν. Ὅθεν ὑπῆρχον καθαρώτερα τὰ ἤθη, σφιγκτοτέρα ἡ ἕνωσις τῶν τάξεων, εἰλικρινεστέρα δ' ἡ ἀμοιβαιότης εὐεργεσίας καὶ εὐγνωμοσύνης, πατρώνων καὶ πελατῶν. Πόσον εὐηργέτησε τὴν κοινωνίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὁ μεγαλεπήβολος Σουλτὰν Μαχμούτης καταργήσας ἐκ τῆς στολῆς τῶν ἀνδρῶν τὰς πολυτίμους διφθέρας καὶ τοὺς ἰνδικοὺς πέπλους (λαχούρια, σάλια') καὶ τὰς δαπανηρὰς κυρβασίας (καλπάκια)!

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἀντὶ νόμων ἠθοποιῶν ἐξέδωκεν ἄλλους ἀκαίρους, ἀντιφατικούς, ἀποβλέποντας μόνον εἰς ὑλικὰ συμφέροντα, εἰς μισθούς, εἰς βαθμούς, εἰς δημόσια ἔργα ἀλλότρια πάντῃ τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, εἰς κανονισμοὺς σχολείων καὶ ὑποτρόφων ἀνωτέρους τῶν γνώσεων αὐτῆς, ἢ εἰς μεταρρυθμίσεις παλαιῶν καὶ καθιδρυμένων ὑπὸ πολυετοῦς πείρας νόμων, οἷον τοῦ περὶ δεκάτης (χάριν δημοκοπίας) καὶ φόρου οἰκοδομῶν (πρὸς βάρος πλειότερον τῶν ἤδη ἐνυποθήκων). Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν ἵνα θεσμοθετήσῃ ἐπιβολώτερον ὄμιλος συγκλύδων

ἀνθρώπων κινουμένων ὑπὸ παντοίων πολιτικῶν καὶ ἰδιωτικῶν παθῶν, μάλιστα δὲ τῆς πλεονεξίας, τῆς σπουδαρχίας καὶ τῆς τυφλῆς ἐκδικήσεως, παλαιόντων δὲ διηνεκῶς μόνον ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας;

Ταῦτα πάντα πιθανολογοῦσιν ἔλλειψιν ἠθῶν, οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἀγνοίας τῶν καθηκόντων προερχομένην· διότι καὶ οἱ ἄγριοι λαοὶ ἔχουσιν ἔμφυτον τὴν συνείδησιν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ· αἱ δὲ ἐνστάσεις τινῶν ἀναιροῦσι τόσον τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅσον οἱ λόφοι καὶ τὰ βουνὰ τῆς γῆς τὴν σφαιρικότητα. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμεῖς καὶ ὡς ἐκ τῆς θρησκείας ἡμῶν καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀνατροφῆς διακρίνομεν καθ' ἑαυτοὺς τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον· Ἡ ἐνδόμυχος ὅμως γνῶσις αὕτη ἐπισκοτίζεται ὑπὸ τῶν παθῶν. Διὰ τοῦτο καταφαίνεται ἀναγκαία ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἀποδεικνύει μὲν πόσον ἀκούοντες ταῦτα ἁμαρτάνομεν πρὸς τὸν Θεὸν, πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐμπνέει δὲ τόσῳ πλειοτέραν πίστιν, ὅσῳ φαίνεται ἀρχαιοτέρα πασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ σύγχρονος σχεδὸν τῆς ἀρετῆς αὐτῆς. Τί δ' ἐννοοῦμεν ἆρά γε κυρίως λέγοντες ἀρετήν;

Καθὼς τὸ νόμισμα ποῦ μὲν λέγεται μισθὸς, ποῦ δὲ τελώνιον, ἀλλαχοῦ δὲ τίμημα, βραβεῖον, ἢ ἐλεημοσύνη, λαμβάνει καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὰς περιστάσεις διάφορα ὀνόματα· ἀλλὰ κυρίως μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπάρχει καὶ διαμένει, τοὐτέστι τὸ ὀρθὸν, τὸ δίκαιον, τὸ πρὸς πάντας ὁμοίως ὠφέλιμον. Ὅθεν καὶ ἀρετὴ ὠνομάσθη ὡς *αἱρετὴ*· διότι ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκλέγει αὐτὴν ὅστις ἔχει τῷ ὄντι νοῦν. Οὕτως ἂν μὲν ἡ ἀρετὴ κανονίζῃ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἀνθρώπου, καλεῖται *σωφροσύνη*· ἂν δὲ τὰς περὶ τὴν λῆψοδοσίαν καὶ τὰ συμβόλαια ἀμοιβαίας σχέσεις, λέγεται *δικαιοσύνη* καὶ οὕτω καθεξῆς. Τοιαῦτα ἐφρόνουν περὶ τῆς ἀρετῆς μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφοι, ὡς ὁ Ζήνων ὁ Κιττιεὺς, Μενέδημος ὁ Ἐρετριεὺς, Ἀρίστων ὁ Χῖος καὶ ἄλλοι.

Καθὼς δὲ πάλιν τὸ μέλος συνίσταται ἐκ τῆς τεχνικῆς χρήσεως καὶ ἐναλλαγῆς τῶν βαρέων καὶ ὀξέων φθόγγων, ἡ δὲ ὑγεία τοῦ σώματος προέρχεται ἐκ τῆς συμμετρίας τῆς θερμότητος καὶ ψυχρότητος, τῶν ὑγρῶν καὶ ἐν γένει τῶν ἀπολαύσεων, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ γεννᾶται πάντοτε ἐκ τῆς ἀναλογίας καὶ τάξεως τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ψυχῆς. Ἡ ὑπερβολικὴ π. χ. δαπάνη, εἴτε ἀσωτία, θεωρεῖται ὡς κακία, ἢ ἐλάττωμα, καθὼς καὶ ἡ ὑπὲρ τὸ δέον μικρὰ, δηλ. ἡ φιλαργυρία. Τοὐναντίον δὲ μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἄκρων κεῖται ἡ ἐλευθεριότης, ἢ καὶ ἡ οἰκονομία, ἥτις τιμᾶται ὡς ἀρετή. Ἐπ' αὐτῆς μένομεν ἐν ἰσορροπίᾳ μεταξὺ δύο κακιῶν, καθὼς ἱστάμεθα ὄρθιοι μεταξὺ δύο ἀνέμων. Ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις βλάπτουσιν ὁμοίως σχεδὸν πάντοτε. Οὕτω φθείρεται ἡ ὑγεία ἐκ τῶν πολλῶν, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων σιτίων, ἐπηρεάζεται δὲ καὶ ἡ ἰσχὺς ἐκ τῶν πολλῶν, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων γυμνασίων. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Πρός τινας μεσότητας, ἢ μέσους ὅρους (δηλ. ἀρετὰς) ἀντίκειται ἡ ἔλλειψις, οἷον πρὸς τὴν ἀνδρίαν ἡ δειλία· πρὸς ἄλλας δὲ ἡ ὑπερβολή, οἷον πρὸς τὴν σωφροσύνην ἡ ἀκολασία· ἐπειδὴ εἰς τὴν δειλίαν καὶ τὴν ἀκολασίαν κλίνομεν ἐκ φύσεως. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν. Ἀλλ' ἂν παρεκτραπῶμεν ἐκ τῆς μεσότητος, ποῦ εὑρίσκομεν ὠφέλειαν, ἢ τοὐλάχιστον ὀλιγοτέραν βλάβην, ἐκδεξιῶν, ἢ ἐξ ἀριστερῶν; Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ πεῖρα. Οὕτω π. χ. ὡς πρὸς τὸ σῶμα κατὰ μὲν τοὺς κόπους ἡ ὑπερβολὴ ὑπάρχει ὑγιεινοτέρα τῆς ἐλλείψεως, κατὰ δὲ τὴν τροφὴν ἡ ἔλλειψις τῆς ὑπερβολῆς.

Ἡ μεσότης, ἤγουν ἡ ἀρετή, ἀντίκειται καὶ πρὸς τὰ δύο ἄκρα· ἀλλὰ προσεγγίζει ὁπωσοῦν πρὸς ἓν αὐτῶν μᾶλλον· οἷον ἡ ἀνδρία πρὸς τὴν θρασύτητα καὶ ἡ ἐλευθεριότης πρὸς τὴν ἀσωτίαν. Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι οὔτε πᾶσαι αἱ μεσότητές εἰσιν ἀληθεῖς ἀρεταὶ (οἷον ἡ εὐτραπελία) οὔτε πᾶσαι αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις ἀληθεῖς κακίαι (οἷον ἡ βωμολοχία καὶ ἡ ἀγροικία) ἀλλ' ὅσαι κυρίως βλάπτουσι τοὺς ἄλλους, ὡς ὁ φθόνος κτλ. Ἂν δυσκόλως διακρίνωμεν τὸν μέσον ὅρον (διότι οὔτε τοῦ κύκλου εὑρίσκομεν τὸ ἀληθὲς κέντρον ἄνευ μεγάλης παραιτηρήσεως), ἀρκεῖ ὅτι πλησιάζομεν, προτιμῶντες τὸ μικρότερον κακὸν ἐκ τῶν δύο ἀντιθέτων καὶ μακρυνόμενοι βαθμηδὸν τῆς διαθέσεως, πρὸς ἣν ἐκ φύσεως ῥέπομεν. Οὕτω κατ' ὀλίγον ἰσάζομεν καὶ τὰ διεστραμμένα ξύλα.

Πάντοτε ἐγκρίνομεν καθ' ἑαυτοὺς τὴν ἀρετὴν ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, κατακρίνομεν δὲ τὴν κακίαν, ἂν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ βαδίζωμεν τὴν ὁδὸν αὐτῆς. Καὶ ἐξοχὴν ὅμως ἀναγνωρίζομεν τὴν ἀξίαν τῆς ἀρετῆς ἀ) Ὅταν ἡμεῖς πάσχωμεν ἐκ τῆς κακίας τῶν ἄλλων. Διότι τότε ἐπικαλούμεθα καὶ θεὸν καὶ ἀνθρώπους ὡς μάρτυρας τῆς ἀδικίας, εὑρίσκοντες ὅτι οἱ νόμοι οὐ τιμωροῦσιν ἀρκούντως τὰ ἐγκλήματα· β') Ὅταν ἀναγινώσκωμεν τὴν ἱστορίαν. Διότι καὶ τότε ὡς μὴ προκατειλημμένοι ὑπὸ παθῶν καὶ συμφερόντων θαυμάζομεν τὰς γενναίας καὶ ἀγαθὰς πράξεις, ἀποστρεφόμεθα δὲ τοὐναντίον τὰς αἰσχρὰς καὶ ἀδίκους.

Ὁ ἔχων τὴν ἀρετήν, εἴτε ὁ ἐνάρετος, ζητεῖ πάντοτε ὅ,τι ὠφελεῖ οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους, ζῇ δὲ εἰλικρινῶς καὶ εἰρηνικῶς μετὰ πάντων, ὁ δὲ πονηρός, τὸ ἀνάπαλιν, φροντίζων περὶ τῶν ἑαυτοῦ συμφερόντων μόνον, βλάπτει πολλάκις τοὺς ἄλλους. Ὅθεν ὁ πρῶτος ἀγαπᾶται παρ' αὐτῶν, μισεῖται δὲ ὁ δεύτερος, ὅστις ὅμως καὶ καθ' ἑαυτὸν διάγει ἀνήσυχος ὡς ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. Οὐδεὶς γίνεται φονεύς, ἢ κλέπτης μὴ αἰσθανόμενος καθ' ἑαυτόν, ὅτι ἦτο κάλλιον, ἐὰν ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ ἄνευ τοῦ φόνου, ἢ τῆς κλοπῆς. Ἀπόδειξις, ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου οἰκοθεν τιμωρεῖται ἡ κακία, ἡ δὲ ἐπιβαλλομένη ἐξωτερικὴ ποινὴ αὐξάνει μόνον τὴν ἐσωτερικήν, καθὼς καὶ ὁ ἐνάρετος ἀνταμείβεται ὑπὸ τῆς

μαρτυρίας τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ψυχῆς καὶ πρὶν ἀνταμειφθῇ, ἢ καὶ ἂν μὴ παντελῶς ἀνταμειφθῇ ὑπὸ τῶν νόμων, τῆς κοινωνίας, ἢ τῆς κοινῆς γνώμης. Διὰ τοῦτο οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι πράττουσι πολλὰ καλὰ καὶ δίκαια, οὔτε κἂν διαλογιζόμενοι, ἂν προέρχηταί τις ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια. (Cicer. De Leg. Lib. 1.)

Κατὰ δυστυχίαν ὀλίγοι ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν αὐτὴν δι' αὐτὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταμοιβῆς τὴν ἐλπίδα μόνον, καθὼς ὀλίγοι ἀποφεύγουσι καὶ τὴν κακίαν, εἰμὴ διὰ τῆς ποινῆς τὸν φόβον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πρᾶξις τῆς κακίας παρακολουθεῖται ὑπὸ (προσωρινῆς) τινος ὠφελείας καὶ (ψευδοῦς) ἡδονῆς, αἵτινες τοσοῦτον κινοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ἡ δὲ ἀρετὴ τοὐναντίον φέρει συχνάκις συμφορὰς καὶ θλίψεις, ἐνίοτε δὲ καὶ θάνατον, ἦτο καθῆκον τῶν νόμων ἵνα τιμῶσιν αὐτὴν λόγῳ ἀνταμοιβῆς καὶ ἐνθαῤῥύνσεως, καθὼς τιμωροῦσι τὴν κακίαν πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων. Ὅθεν ὑπάρχει λύπης ἄξιον, ὅτι αἱ Κυβερνήσεις ὀλίγον, ἢ μᾶλλον οὐδαμῶς σχεδὸν περὶ τούτου φροντίζουσιν· Ἡ κοινωνία ὅμως ἀρκούντως τιμᾷ τὰ καλὰ ἔργα· ἀλλὰ πρὸ πάντων αἱ ἐφημερίδες, τὰ βιβλία, ἡ κοινὴ φήμη, μάλιστα δὲ ὁ ἀληθὴς δικαιοκρίτης Θεὸς ἀνταμείβουσιν ἐπαξίως τὴν ἀρετὴν, ὥστε καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς δοξάζεται καὶ ἡ μνήμη διαμένει εἰς αἰῶνας ἀειθαλής.

Ἔκπαλαι τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα ἐκυκλοφόρουν ἐν ταῖς συναναστροφαῖς διὰ τῶν παροιμιῶν, ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις, ἀνεγινώσκοντο κατὰ πᾶσαν δημοτελῆ ἑορτὴν, ἠκούοντο διὰ τῶν ἐπινικίων ᾀσμάτων, ἐπεγράφοντο δὲ ὡς χρησμοὶ ἐπὶ τῶν ναῶν. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ υἱὸς τοῦ Πεισιστράτου Ἵππαρχος ἐχάραξεν ἠθικὰς γνωμολογίας καὶ ἐπὶ στηλῶν, αὐτὰς δὲ ἔστησεν ἐν ταῖς δημοσίοις ὁδοῖς καὶ ἐν μέσῳ τῶν διαφόρων δήμων τῆς Ἀττικῆς, ὅπως μανθάνωσιν οἱ ἄνθρωποι πανταχοῦ κινούμενοι τὰ πρώτιστα αὐτῶν χρέη. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ τέλος τῶν συμποσίων ἐψάλλοντο μικρά τινα ποιημάτια σκολιὰ λεγόμενα, ἐκφράζοντα δὲ ἀξιόλογόν τινα ἀλήθειαν, ἢ ἠθικὰ ἀξιώματα. Τὰ ἔργα καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ Ἡσιόδου, αἱ γνῶμαι τοῦ Θεόγνιδος καὶ Σιμωνίδου ἦσαν θησαυρὸς τοιούτων ἰδεῶν (Ἀθήν. Δειπνοσοφ.)

Πολὺ δ' ἐντονώτερον ὁ Μωϋσῆς προσέταξεν ἵνα τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ λοιπὰ παραγγέλματα μὴ μόνον καθ' ἑαυτοὺς μελετῶσι νυκτὸς καὶ ἡμέρας οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν συχνάκις ἀναφέρωσι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνωφλίων ἐπιγράφωσιν, ὅπως ἐκ τοῦ προχείρου παρὰ πάντων ἀναγινώσκωνται. (Δευτερον. ϛ.) καὶ κατὰ πᾶν ἕβδομον ἔτος ἀκούωσι τὸν νόμον δημοσίᾳ ἀναγινωσκόμενον. (Δευτερ. Α.)

Ἐκ τῶν φιλοσόφων τῆς Ἑλλάδος ὁ Σωκράτης μάλιστα καταβιβάσας, (ὡς λέγει ὁ Κικέρων) τὴν φιλοσοφίαν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅπου περιεπλανῶντο αἱ θεωρίαι, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον. Γεννηθεὶς πτωχὸς οὐδέποτε ἐσπούδασεν ἵνα πλουτήσῃ δι' ἀθεμίτων τρό-

πων· ἀφῆκε μάλιστα καὶ τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τὴν ἀγαλματοποιΐαν, ἕνεκα τῆς παιδείας· ἀρκούμενος δὲ ἐν τοῖς ὀλίγοις, ὅσα εἶχεν, ἀπέφυγε μὲν τὰ δημόσια ἀξιώματα, ἐξεπλήρωσεν ὅμως πάντοτε ἀκριβῶς τὰ χρέη αὐτοῦ καὶ ὡς πολίτης ἁπλοῦς καὶ ὡς στρατιώτης. Ὅθεν δὶς ἔσωσεν ἐπὶ μάχης τὴν ζωὴν τοῦ τε Ἀλκιβιάδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Ἔχων, εἴπερ τις ἄλλος, νοῦν ὀρθὸν καὶ ὀξυδερκῆ, καρδίαν δὲ ἀγαθὴν καὶ ἀπαράμιλλον ζῆλον τῆς ἀληθείας ἐνησχολήθη ἰδίως ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιπολαζούσης τότε λοιμώδους πλάνης καὶ ψευδοδιδασκαλίας τῶν σοφιστῶν. Χάριν δὲ τούτου ἐπορεύετο πᾶσαν ἡμέραν εἰς τὰς πλατείας, τὰς στοὰς, καὶ τοὺς περιπάτους, εἰσήρχετο εἰς τὰ δημόσια καταστήματα, εἰς τὰ ἰδιωτικὰ ἐργαστήρια καὶ εἰς τὰς ἀποθήκας, ἵνα συνδιαλέγηται μετὰ τῶν ἀνθρώπων περὶ ἀρετῆς, πολιτικῆς καὶ ἄλλων τοιούτων γενικῶν συμφερόντων, μεταχειριζόμενος μετὰ πολλῆς εὐστοχίας τὴν εἰρωνείαν ὡς ἀττικὸν ἅλας. Ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ὠφέλιμος γινόμενος παρώξυνε τοὺς λαοπλάνους ἱερεῖς· ὅθεν κατηγορηθεὶς κατεδικάσθη θανάτῳ. Γινώσκων δ' ἤδη ὅτι μετ ὀλίγον ἀπέθνησκεν, οὐδαμῶς ἐδειλίασεν ὡς ἄνθρωπος· ἀλλὰ περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐδίδασκεν ἐν τῇ φυλακῇ ὑψηλὰ καὶ ὄντως τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἄξια μαθήματα περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς.

Ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν ἔγραψαν διαφερόντως ὅσα ἤκουσαν ἐκ στόματος τοῦ μεγάλου ἐκείνου διδασκάλου περὶ διαφόρων ἠθικῶν πραγμάτων, ὁ μὲν ἐν τοῖς *διαλόγοις*, ὁ δὲ ἐν τοῖς *ἀπομνημονεύμασιν* αὐτοῦ. Μετ' αὐτοὺς ἔγραψεν ὁ μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος Ἀριστοτέλης τέσσαρα κυρίως περὶ ἠθικῆς βιβλία *Νικομάχεια*, *Εὐδήμεια*, Μεγάλα ἠθικὰ καὶ περὶ *ἀρετῶν καὶ κακιῶν*. Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλην συνέταξεν ὁ Θεόφραστος μαθητὴς αὐτοῦ τοὺς *Ἠθικοὺς χαρακτῆρας*· Μετὰ πολλὰ δ' ἔτη ἔκτοτε ἐξέδωκεν ὁ Πλούταρχος ἠθικοὺς λόγους, μάλιστα δὲ ὁ Ἀρριανὸς τὸ *Ἐγχειρίδιον* καὶ τὰς *διατριβὰς* τοῦ Ἐπικτήτου, βιβλία πλήρη σωϊκῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἦτο ἁρμοδιωτάτη ὅπως προετοιμάσῃ τοὺς λαοὺς εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐκ τῶν Ῥωμαίων ὁ Κικέρων συνέταξεν ἀξιόλογον ἐράνισμα ἑλληνικῶν ἀναγνώσεων τὸ περὶ Καθηκόντων αὐτοῦ σύγγραμμα, ἔπειτα Τουσκουλονικὰ ζητήματα ἠθικῆς διάφορα. Ὁ Σενέκας κατέλιπε καὶ αὐτὸς ἠθικούς τινας λόγους περὶ διαφόρων. Τελευταῖος δὲ ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος συνέγραψε τὸ ἄριστον τῶν ἠθικῶν βιβλίων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους *Τῶν εἰς ἑαυτὸν* ἐν γλώσσῃ ἑλληνικῇ ὅπως ἀποδείξῃ τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ διδασκάλους εὐγνωμοσύνην.

Ἐκ τῶν νεωτέρων διέπρεψαν μάλιστα ὡς ἠθογράφοι ὁ Γάλλος La-bruyère ἐξεικονίσας ἰδιαιτέρως τὰ ἤθη τῆς αὐλῆς τοῦ ΙΔ΄ Λουδοβίκου

τὸν Ἀδδισῶνα, ὃς ἐν τῷ Σπεκτάτορι τὰ πολλὰ ἔγραφε, καὶ ἐν τῷ Ταττάρῳ, καὶ ἐν τῷ Φίλῳ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ συγγράμμασιν, ἃ ἐκεῖνος ἐξέδωκε, καὶ ἐν τῷ Ἀδδισῶνος Ἔργοις, ἃ ἐξέδωκε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Τίκκελλος, καὶ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ τοῦ Μορερίου, καὶ ἐν τῷ Ἀδδισῶνος Βίῳ, ὃν ἔγραψεν ὁ Τίκκελλος, καὶ ἐν τῷ Ἀδδισῶνος Βίῳ, ὃν ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης Ὄκλεϊ

τίνα ἤθη ἔχουσιν οἱ ἀρχόμενοι; Ἂν ἐρωτήσωμεν τοὺς πνευματικοὺς ποιμένας, ποῦ βόσκουσι, ποῦ αὐλίζονται τὰ πρόβατα ὑμῶν; Ἂν ἐρωτήσωμεν τοὺς γονεῖς, ποῦ διατρίβουσι τὰ τέκνα ὑμῶν; Ἂν ἐρωτήσωμεν τοὺς διδασκάλους, ποῦ διάγουσιν οἱ μαθηταὶ ὑμῶν; Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκρίνονται, ὡς ὁ Κάϊν πρὸς τὸν Θεόν· ἀγνοοῦμεν «Μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ;» (Γενέσ. Γ.)

Ναὶ, καὶ φύλακες καὶ κηδεμόνες καὶ ἐπιμεληταὶ καὶ ἐπιστάται ἐτάχθητε παρὰ Θεοῦ· ἔχετε δὲ εὐθύνην ὑπὲρ αὐτῶν ἐκ τῶν νόμων τῆς φύσεως, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Δολοφονεῖτε καὶ ὑμεῖς τοὺς κηδεμονευομένους, καὶ ὑμεῖς τὴν ἠθικὴν προξενεῖτε νέκρωσιν, καὶ ὑμεῖς θανάτου πνευματικοῦ γίνεσθε παραίτιοι· Ὅθεν ἔχετε λόγον ἀποδοῦναι πρὸς τὸν Θεόν. Φωνὴ αἵματος ἀδελφικοῦ βοᾷ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τοῦ Κάϊν ἐκ τῆς γῆς (αὐτόθι Δ.) Φωνὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκείνων βοᾷ καθ' ὑμῶν, ὁδηγοὶ τυφλοὶ καὶ ἀμέριμνοι, τίνα ἔχετε ἀπολογίαν; (Εὐγένιος.)

ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

« Ὁδοὺς ἀσεβῶν μὴ ἐπέλθῃς, μηδὲ ζηλώσῃς
» ὁδοὺς παρανόμων· ἐν ᾧ ἂν τόπῳ στρατοπε-
» δεύσωσι, μὴ ἀπέλθῃς ἐκεῖ· ἔκκλινον δ' αὐ-
» τοὺς καὶ παράλλαξον » (ΣΕΙΡΑΧ.)

Ἀσέβεια, Εὐσέβεια, Δυσσέβεια.

ΒΛΕΤΑΖΩΝ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος τὰ πράγματα, πρὶν πιστεύσῃ, διατηρεῖ ἐνίοτε τὴν αὐτὴν περίεργον διάθεσιν καὶ ὡς πρὸς τὰ τῆς θρησκείας. Ἀλλ' ἐκ τῶν δογμάτων αὐτῆς τὰ μὲν ἐπιδέχονται ἔρευναν ὡς ἀναφερόμενα πρὸς ἄνθρωπον, τὰ δὲ ὑπάρχουσιν ὅλως ἀνώτερα τοιαύτης ἐρεύνης ὡς ἀναφερόμενα πρὸς τὸν Θεόν. Ἂν πάντα ἦσαν κατὰ λόγον καὶ κατανοητὰ, ἡ πίστις ἡμῶν ἐφαίνετο κατωτέρα τῆς ἀξίας τοῦ Θεοῦ. Ἂν πάλιν ἦσαν ἐντελῶς ἀκατανόητα καὶ ὑπὲρ λόγον, τότε ἀπέβαινεν ἀνωτέρα τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ὥστε οὕτως ἡ θρησκεία ἐξομοιοῦται κατά τινα τρόπον πρὸς τὴν σελήνην, ἧς τὸ μὲν ἥμισυ φαίνεται φωτεινὸν, τὸ δὲ ἕτερον βυθίζεται ἐν τῷ σκότει.

Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη τοσαύτης πολυπραγμοσύνης περὶ τὰ θεῖα, ἐν ᾧ μόλις ἔχομεν ἀντιφατικὰς, ἀβεβαίους καὶ ἀμυδράς τινας μόνον ἰδέας περὶ τῶν κοινῶν φαινομένων τοῦ κόσμου, ἐνίοτε δὲ καὶ παντελῶς αὐτῶν ἐλλειπόμεθα; Διότι, ἵνα μὴ ἀναφέρω τὸν ἄμετρον ἀριθμὸν καὶ τοὺς ἀγνώστους νόμους τῆς ὑπάρξεως τῶν οὐρανίων σωμάτων, τὴν θερμότητα, τὸ φῶς, τὸ ἠλεκτρικὸν καὶ μαγνητικὸν ῥευστὸν, τὴν γένεσιν, τὴν διατήρησιν καὶ τὴν αὔξησιν τῶν ἐλαχίστων φυτῶν καὶ ζώων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μετάλλων, τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν μικροσκοπικῶν ζωϋφίων, ἅπερ ἀκαταπαύστως καταπίνομεν, τὴν πηγὴν τῶν πιπτόντων ἐν εἴδει βροχῆς ἀερολίθων (βολίδων) κτλ. γνωρίζομεν ἆρά γε ὅσα ἀναφέρονται τοὐλάχιστον καὶ εἰς τὴν σύγασιν τοῦ ἰδίου ἡμῶν σώματος; Καταλαμβάνομεν π. χ. πῶς ἡ τροφὴ μεταβάλλεται εἰς χυλὸν, ὁ χυλὸς εἰς αἷμα, τὸ αἷμα δὲ εἰς ὀστᾶ, εἰς ὑμένας, εἰς σάρκας καὶ εἰς ὑγρὰ διάφορα; Πῶς χωρίζεται τὸ γάλα ἀπὸ τῶν μαστῶν, τὸ οὖρον ἀπὸ τῶν νεφρῶν, ἡ χολὴ ἀπὸ τοῦ ἥπατος, ὁ σίελος ἀπὸ τῶν ἀδένων, ὁ γλοιὸς

ἀπὸ τῶν ἀρθρικῶν ὑμένων; Βλέπομεν τοὺς χυμοὺς αὐτούς· ἀλλ' ἀγνοοῦμεν πῶς γίνονται. Γινώσκομεν τὰ ὄργανα· ἀλλὰ λανθάνει ἡμᾶς ἡ φύσις αὐτῶν. Οὐδὲν βεβαίως θαυμασιώτερον τῆς ἀναπνοῆς, δι' ἧς ἡ ζωὴ διατηρεῖται ἐκ τοῦ ἀέρος, ὡς τῆς λαμπάδος τὸ φέγγος. Ἀλλὰ πῶς ἐκτελεῖται αὕτη; Πῶς οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν φέρουσι τὸ αἷμα πανταχοῦ τοῦ σώματος ὡς διὰ σωλήνων; Πῶς εἰκονίζονται τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὡς ἐν κατόπτρῳ; Πόθεν ἡ διαφορὰ τῶν χρωμάτων; Πῶς διακρίνομεν τὰς ποιότητας, οἷον τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον, τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ θερμόν; Πῶς μεταποιεῖται ἡ αἴσθησις εἰς ἀντίληψιν, ἡ ἀντίληψις εἰς ἔννοιαν, ἡ ἔννοια δὲ εἰς κίνησιν, ἢ λόγον, ὥστε εὐθὺς ἀνοίγει ὁ ὀφθαλμὸς, σαλεύει ἡ χεὶρ, περιπατεῖ ὁ ποῦς, λαλεῖ ἡ γλῶσσα; Πῶς ὁ ἀὴρ γίνεται ἦχος, ὁ ἦχος σχηματίζεται εἰς λέξεις, αἱ δὲ λέξεις παρισάνουσιν ὡς ἱερόγλυφα, ἢ εἰκόνες τοὺς διαλογισμοὺς ἡμῶν; Πῶς ὁ ἐγκέφαλος συγχωνεύεται μετὰ τοῦ νοὸς, ὁ δὲ νοῦς μετὰ τῆς ψυχῆς; Διότι ὁ παράφρων στερεῖται νοὸς, ἀλλ' ἔχει ὁμολογουμένως ψυχήν. Πῶς τέλος τὰ ἠθικὰ πάθη μαραίνουσι καὶ κατατήκουσι τὸ σῶμα, δηλ. ἡ ἄϋλος ἰδέα τὴν ψηλαφητὴν ὕλην;

Καὶ ὅμως ἐν ᾧ πάντα ταῦτα καὶ πλῆθος ἄλλων τοιούτων ζητημάτων μένουσιν ὡς αἰνίγματα Σφιγγὸς, εὑρίσκονται ἄνθρωποι ἐξερευνῶντες, ἢ καὶ ἀμφισβητοῦντες τὴν ὕπαρξιν Θεοῦ, οἷοι παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ὁ Ὄκελλος, Διαγόρας, Θεόδωρος, Ἀναξίμανδρος, Λεύκιππος, Δημόκριτος, Ἑρμόδωρος, Ἐπίκουρος, Στράβων, Βίων, Βορυσθενίτης, Λουκρήτιος, Πλίνιος κτλ. παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις ὁ Σπινόζας, Βολιμβρόκιος, Βολταῖρος, Δώλβαχος, Φρερέτος, Δουπουῆς, Μιραβῶς, Βολνεὺς καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τούτους ἡ ὕλη ἔκπαλαι ἐμορφώθη ἀφ' ἑαυτῆς, ἢ ὁ κόσμος ὑπάρχει ἄναρχος καὶ ἀΐδιος. Ἡ ψυχὴ γεννᾶται ἀναπτύσσεται καὶ ἐκλείπει μετὰ τοῦ σώματος· ὅθεν μεταποιεῖται, ὡς αὐτὸ, ὑπὸ τοῦ ἀέρος, τῆς διαφορᾶς τῶν ὡρῶν καὶ τῆς διαίτης. Τὰ ἔργα αὐτῆς ἐκτελεῖ κυρίως ὁ ἐγκέφαλος, ὥστε καταστραφέντος τοῦ σώματος, ἀφανίζεται καὶ αὐτή. Ἂν ὁ Θεὸς (λέγουσιν οἱ ἐφ' ἡμῶν ἀσεβεῖς) ὑπάρχῃ φύσει ἀγαθὸς, διατὶ φοβούμεθα αὐτόν; Ἂν σοφὸς, τί ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτοῦ μεμψιμοιροῦντες περὶ τῆς ἡμετέρας τύχης; Ἂν παντεπόπτης καὶ καρδιογνώστης, διατὶ δηλοῦμεν αὐτῷ τὰς χρείας ἡμῶν; Ἂν πανταχοῦ παρὼν, διατὶ ἀνεγείρομεν ναούς; Ἂν ἀναλλοίωτος, πῶς ἐλπίσωμεν μεταβολὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ; Ἂν δίκαιος, διατὶ πάσχουσιν οἱ ἀγαθοὶ, εὐδαιμονοῦσι δὲ οἱ κακοί; Ἂν παντέλειος, τίν' ἀνάγκην ἔχει τῆς τῶν ἀνθρώ-

πων λατρείας; Ἂν πρᾶος, πῶς ὑπάρχει ἐνταυτῷ καὶ δίκαιος; Τὸ πρῶτον ἀναιρεῖ τὸ δεύτερον. Ἂν ὁ Θεὸς προορίζῃ, πῶς ὁ ἄνθρωπος μένει αὐτεξούσιος; Πῶς παιδεύει ὕστερον ἐγκλήματα, ἃ ἐδύνατο κωλύσαι; Ἂν ἐλάλησε διὰ τῆς ἀποκαλύψεως, πῶς οὐχ ὑπήκουσεν ὅλος ὁ κόσμος; κτλ.

Τοιαῦτα τινά εἰσι τὰ πλεῖστα καὶ οὐσιώδη σοφίσματα τῶν ἀθέων ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῶν διεσπαρμένα ἀπὸ τοῦ Κέλσου, ὃν ἀνεσκεύασεν ὁ Ὠριγένης, τοῦ Πορφυρίου καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ, καθ' οὗ ἔγραψεν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος μέχρι τῶν νεωτέρων, οἵτινες πάντες ὑπῆρξαν λογοκλόποι τῶν πρώτων ἐκείνων μονομάχων τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς πλάνης, εἴτε σοφιστῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, Νεοπλατωνιστῶν λεγομένων. Ἡ γνῶσις τῶν ἐσφαλμένων τούτων δοξασιῶν ὑπάρχει ἀναγκαία, ὅπως ὑπερασπιζώμεθα μετὰ λόγου τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας Ἐπιφάνιος, Θεοδώρητος, Λύγουστῖνος καὶ ἄλλοι διέγραψαν ἀκριβῶς τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐπικρατούσας, ἢ καὶ ἀρχαιοτέρας ἄλλας αἱρέσεις.

Πρὸς τὰς εἰρημένας ἐνστάσεις ἀπαντᾷ ὁ εὐσεβής, ὁτὲ μὲν διὰ λογικῶν, ὁτὲ δὲ διὰ φυσικῶν, ἢ ἠθικῶν, ἄλλοτε δὲ καὶ δι' ἱστορικῶν τεκμηρίων. Διότι ὅσις μόνον τὸν συλλογισμὸν παραλαμβάνει ὡς ἀπόδειξιν, οὐδὲν διαφέρει ἀστρονόμου ἀντὶ γυμνῶν ὀφθαλμῶν βλέποντος διὰ τηλεσκοπίου καὶ τὰ πρὸ ποδῶν ἀντικείμενα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Διογένης πρὸς τὸν ἀρνούμενον τὴν κίνησιν ἀπήντησε περιπατήσας μόνον ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ὁλόκληρος ἡ φύσις μαρτυρεῖ τὸν Θεόν. Διότι οὐδὲν ἀποτέλεσμα εὑρίσκομεν ἄνευ αἰτίας, οὐδὲν δὲ ἔργον ἄνευ τεχνίτου. Πῶς ἆρά γε τὸ πᾶν παρήχθη ἄνευ ποιητοῦ; Πῶς τὰ ὑποτιθέμενα μόρια, ἢ ἄτομα τῆς ὕλης ἀφ' ἑαυτῶν κατὰ τύχην συνερχόμενα ἐμόρφωσαν τοσαῦτα εἴδη οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ὄντων; Τοῦτο οὐδὲν διέφερεν, ἢ ἂν ἐπιστεύομεν ὅτι τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα ἀνακυκώμενα ἐντὸς κάλπης ὡς κόκκοι σίτου δύνανται ἵνα παραγάγωσι τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἢ στίχους τινὰς αὐτῶν τοὐλάχιστον.

Ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰ ἄτομα πῶς εὑρέθησαν; Ὑπὸ τίνος ἔλαβον τὴν ὕπαρξιν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν κίνησιν; Πῶς συνελθόντα ἔδωκαν ζωήν, αἴσθησιν, θέλησιν, ὧν αὐτὰ ταῦτα ἐστεροῦντο; Πάντα τὰ οὐράνια σώματα, καθὼς καὶ ἡ γῆ, κινοῦνται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πάντοτε· ἀλλὰ τίς ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ὁμοιόρρυθμον ταύτην κίνησιν; Τὰ πάντα διατηροῦνται ἀναγεννώμενα· ἀλλὰ τίς κρατεῖ τὴν αὐτὴν διὰ παντὸς τάξιν; Αἱ ὧραι τοῦ ἔτους ἐπανέρχονται περιοδικῶς, ἡ γῆ βλαστάνει καὶ καρποφορεῖ ἐκ περιτροπῆς, ὁ ἀὴρ περιέχει διὰ παντὸς τὰ αὐτὰ

στοιχεῖα, οὔτ' ἐλαττούμενα, οὔτ' αὐξανόμενα ἐπαισθητῶς ἀπ' αἰῶνος. Ἔπειτα οἱ ἄνεμοι πνέουσι, τινὲς μὲν ἀτάκτως (καθ' ἡμᾶς) ἐκ τούτου εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ ὁρίζοντος πρὸς εὐκολίαν τῆς ναυτιλίας, τινὲς δὲ τακτικῶς πρὸς καθαρισμὸν τῶν τόπων ἀπὸ ζωϋφίων καὶ μολυσμάτων, ἢ ἐλάττωσιν τοῦ καύσωνος καὶ κίνησιν τῶν νεφῶν, ὅπως φέρωσι βροχήν. Τὰ ὕδατα καταφέρονται εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ θάλασσα οὐδέποτε τὰ ὅρια αὐτῆς ὑπερβαίνει· ἀλλ' οἱ ἀτμοὶ αὐτῆς ἀναβαίνοντες εἰς τὸν αἰθέρα καταβαίνουσιν ἔπειτα πάλιν ὡς βροχὴ, δρόσος ἢ χιὼν κτλ. Τέλος τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ εἰς γένη καὶ εἴδη διηρημένα γεννῶνται καὶ θνήσκουσιν ἀμοιβαίως διατηρούμενα διὰ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, τοῦ ὀξυγόνου καὶ τοῦ ἀζώτου, ὥστε τὸ περιττὸν στοιχεῖον ὡς πρὸς ἐκεῖνα γίνεται ἀναγκαιότατον ὡς πρὸς ταῦτα. Ἀλλὰ τίς ὁ αἴτιος τῶν παραδόξων τούτων καὶ σταθερῶν ἀποτελεσμάτων;

Οἱ μέγιστοι τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων ἀνεγνώριζον ὅτι ἦτο ὁ Θεός. Ὁ *Σωκράτης* ἔλεγεν « Οἴεσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα, ὅπως ἂν αὐτῇ ᾖ ἡδὺ, τίθεσθαι . . . . Γνώσῃ τὸ θεῖον ὅτι τοιοῦτον καὶ τοσοῦτόν ἐστιν, *ὥσθ' ἅμα πάντα ὁρᾷ καὶ παντα-χοῦ παρεῖναι καὶ ἡμῶν ἁπάντων ἐπιμελεῖσθαι.*» (Ξενοφ. Ἀπομν. Α.)

Ὁ *Πλάτων*. «Κόσμον τε εἶναι γεννητὸν, ἐπειδὴ καὶ αἰσθητός ἐστιν ὑπὸ Θεοῦ κατεσκευασμένος» (Διογ. Λαέρτ. ἴδε καὶ Τίμαιον).

Ὁ *Ἀριστοτέλης* « Ἀρχαῖος μέν τις λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις *ὡς ἐκ Θεοῦ τὰ πάντα καὶ διὰ Θεοῦ ἡμῖν συνέστηκε*» (περὶ κόσμου ς. καὶ μεταφυσ. Α. 2. 1 Δ. 7. καὶ περὶ ψυχ. Α. 1.)

Ὁ *Ὁράτος* παρὰ Στοβαίῳ. « Ὁ μὲν ὢν Θεὸς αὐτὸς οὔτε ὁρατὸς, οὔτε αἰσθητός· ἀλλὰ λόγῳ μόνῳ καὶ νόῳ θεωρητός· τὰ δ' ἔργα αὐτοῦ καὶ αἱ πράξεις ἐναργέες τε καὶ αἰσθηταί ἐντὶ πάντεσιν ἀνθρώποις.»

Ὁ *Πλούταρχος* « Ἀλλ' ἔστιν ὁ Θεὸς χρὴ φᾶναι καὶ ἔστι κατ' οὐδένα χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον καὶ ἀνέγκλιτον κτλ.» (περὶ τοῦ Εἶ τοῦ ἐν Δελφοῖς).

Ὁ *Σοφοκλῆς* «Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστι Θεὸς,
Ὃς οὐρανὸν τέτευχε καὶ γαῖαν μακρὰν,
Πόντου τε χαροπὸν οἶδμα κἀνέμων βίας κτλ.» (Ἰους. Παραινετ.)

Ἀλλ' ὁ *Σενέκας* ἀπεφαίνετο ἔτι εὐκρινέστερον. «Τί ἐστιν ἡ φύσις, εἰμὴ ὁ Θεὸς, ὁ εἰς τὸν κόσμον διαχωρῶν θεῖος *λόγος*; Ὅπου ἂν στραφῇς, εὑρίσκεις αὐτὸν παρόντα, αὐτὸς πληροῖ τὴν φύσιν. Ἀγνῶμον ἄνθρωπε, σφάλλεις λέγων ὅτι οὐδὲν ὀφείλεις πρὸς τὸν Θεὸν, ἀλλὰ πρὸς τὴν φύσιν. Διότι οὐχ' ὑπάρχει φύσις ἄνευ Θεοῦ. Ἀλλ' εἴτε φύσιν, εἴτε τύχην, εἴτε εἱμαρμένην εἴπῃς, οὐδὲν διαφέρει· Διότι τὰ διάφορα αὐτὰ

ὀνόματα σημαίνουσιν ὁμοίως τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατὰ διαφόρους περιστάσεις.» (De benef.)

Οὕτως ἡ ἔννοια τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ ὑπῆρχεν ὡς σπινθὴρ ἐν τῇ σποδιᾷ τῆς πολυθεΐας, ὃν ἀνευρίσκοντες ἀνερρίπιζον οἱ διορατικοὶ πατέρες τῶν πρώτων αἰώνων, Ἀθηναγόρας (Πρεσβ. 1) Ἰουστῖνος (Προτρεπ.) Τερτυλλιανὸς (Testimonium anim.) Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, (Στρωμ.) Λακτάντιος (Instit.) Κύριλλος Ἀλεξανδρείας (Κατὰ Ἰουλ. Α.) Αὐγουστῖνος (ContraFaustum).

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων σοφῶν ἀπορῶ τίνας ὀνομάσω. Ὁ Κέπλερος π. χ. ἐθαύμαζε τὴν διέπουσαν τὸν κόσμον σοφίαν τοῦ δημιουργοῦ· ὅθεν ἔλεγεν, ὅτι ἔκλεψε τὰ χρυσᾶ σκεύη τῶν Αἰγυπτίων, ὅπως κατασκευάσῃ σκηνὴν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ μακρὰν τῆς Αἰγύπτου, ἐννοῶν τὴν ἀνθρώπινον σοφίαν, δι' ἧς ἐφεῦρε τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς ἀστρονομίας πρὸς δόξαν τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως. Ὁ Βάκων, ὁ Πασχάλης, ὁ Καρτέσιος, ὁ Εὔλερος ἔγραψαν περὶ Θεοῦ, ὡς οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Γρότιος συνήθροισεν εἰς ἓν βιβλίον πάντας τοὺς ἀποδεικτικοὺς περὶ θεότητος λόγους, ὅσους περιέχουσι τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. Ὁ Γαλιλαῖος ἦτο εὐσεβέστατος. Ὁ Νεύτων, ὅστις τοσοῦτον εἰσεχώρησεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως, οὐδέποτε ἐξέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὴ ἀποκαλυπτόμενος ὡς ἐνώπιον βατιλέως, μετὰ δὲ τὰς θαυμασίας αὐτοῦ ἀνακαλύψεις ἐνασχολούμενος ἐξαιρέτως περὶ τὴν μελέτην τῆς ἁγίας Γραφῆς ὑπεμνημάτισε καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν.

Παραλείπω παμπόλλους ἄλλους ἄνδρας ἐνδόξους, οἵτινες διεκρίθησαν κατὰ τὰ εὐσεβῆ φρονήματα. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας αὐτὸς Ναπολέων ἔλεγε πρὸς τὸν σοφὸν Μόγγιον (Monge) «Ὑπεράνω τοῦ φαινομένου κόσμου ὑπάρχει ἀφεύκτως ὁ αἴτιος καὶ ὁ τεχνίτης Θεὸς, ὅστις ὑπερέχει τοσοῦτον τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ κόσμος αὐτὸς ὑπερέχει τῶν ἀτελῶν καὶ εὐθραύστων μηχανῶν, ὅσας ἡμεῖς κατασκευάζομεν» (Thiers. Histoire de la révolution et de l'empire.)

Οὐδεὶς βεβαίως οὐδὲν ἔχει εἰπεῖν ὡς πρὸς τὸ τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ. Τὰ δόγματα ἀναλογοῦσι πρὸς τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπιστημῶν, ἅτινα οὐδεμίαν ἐπιδέχονται ἐξήγησιν· ὅθεν ἡ περὶ τοιούτων συζήτησις ἀποβαίνει κενόσπουδος φλυαρία. Εὑρίσκομεν ὅμως ὅτι τὸν τριαδικὸν ἀριθμὸν εἶχον πολλαὶ θρησκεῖαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως κατ' ἀρχαίαν ἴσως παράδοσιν, ἀναφέρουσι δὲ καὶ πολλοὶ φιλόσοφοι οἷον ὁ Πυθαγόρας (Ἰουστ. Α. προτρεπτ. πρὸς Ἑλλ. Διογ. Λαερτ. Ζ. 1) καὶ Πλάτων (Τίμ.. καὶ Ἐπινομ..) Αὐτὸν σέβονται καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποκαλοῦντες τριμουρτὶ τὴν τριάδα.

Ἐν τῇ παλαιᾷ Γραφῇ ῥητῶς μὲν οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων· ἀλλὰ κατὰ πᾶν μέγα συμβεβηκὸς, ἢ προκείμενον ἔργον βλέπομεν αὐτὰς εἰς ἓν ὡς ἐν συμβουλίῳ συνερχομένας, οἷον ἐπὶ τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδὰμ. «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γενέσ. Α.) Ἐπὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.» Ἰδοὺ ὁ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν» (Αὐτόθι) Ἐπὶ τῆς ἐν Σαναὰρ συγχύσεως «Δεῦτε καταβάντες συγχέωμεν τὰς γλώσσας αὐτῶν» (Αὐτόθι.) Τὸ Εὐαγγέλιον ὅμως ἀναφέρει πολλαχοῦ τὰ τρία πρόσωπα, ἅπερ οἱ Σαβελλιανοὶ ἐξελάμβανον ὡς τρεῖς ἰδιότητας, χαρακτῆρας, εἴτε ἐκφάνσεις (κύρια προσόντα) τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, οἷον τὸ τῆς κοσμογονίας, τὸ τῶν ἀγγέλων, τὸ τοῦ Ἑωσφόρου, τὸ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, τὸ τῆς παρακοῆς τῶν γεναρχῶν, τὸ τοῦ παραδείσου καὶ τῆς κολάσεως, τὸ τῆς ἐνσαρκώσεως, ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως, καθὼς καὶ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως ἀπαιτεῖται ἀπόλυτος καὶ τελεία πίστις, ἀπεχόντων ἡμῶν, κατὰ τὸν Σειρὰχ, πάσης περιέργου ἐρεύνης ἀνωτέρων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας πραγμάτων. «Χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε. Ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ· οὐ γὰρ ἔστι σοι χρεία τῶν κρυπτῶν». Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ Παῦλος τὰ αὐτὰ συμβουλεύει. « Ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν» (Α. Τιμοθ.) Ἀλλὰ τί λέγω; Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει τὴν τῶν θείων δογμάτων πολυπραγμοσύνην. « Μωϋσῆ, Μωϋσῆ, μὴ ἐγγίσῃς ὧδε» εἶπε πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον ἵνα παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν καιομένην βάτον (Ἔξοδ. Γ.) Καὶ πάλιν « Καταβὰς διαμάρτυραι τῷ λαῷ, μή ποτε ἐγγίσωσι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πέσωσιν ἐξ αὐτῶν πλῆθος » (αὐτόθι ΙΘ.) ὥστε προαγγέλλει τὸν θάνατον ὡς ποινὴν τῆς τῶν ἀποκρύφων μυστηρίων περιέργου ἐξετάσεως.

Ἐπειδή ἐστιν ἀγαθὸς ὁ Θεὸς, ἀπαλλάττομαι ἆρά γε ἐγὼ τοῦ φόβου, ὃν κατὰ φύσιν ἐμπνέει ἡ ἄπειρος αὐτοῦ παντοδυναμία; Ἐπειδὴ δὲ αὐτός ἐστι παντεπόπτης, διὰ τοῦτο ἐγὼ σιωπήσω πρὸς αὐτὸν τὰς θλίψεις μου καὶ τὰς ἀνάγκας; Ἀλλὰ τότε πρὸς τί ἔλαβον τὸ λογικόν; Πρὸς τί δέ μοι χρησιμεύει καὶ ἡ καρδία, ἂν ἀναισθητῶ ὡς λίθος;

Οἱ ἄθεοι κρίνουσιν ἀσυμβίβαστον τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἀναλλοιώτου καὶ τῆς δικαιοσύνης, θέλοντες αὐτὸν ὡς μηχανὴν ἀπαθῆ καὶ ἀκίνητον! Οὕτως ἐφρόνουν πρὸ πολλῶν αἰώνων ἤδη καὶ οἱ

Ἐπικούρειοι «Τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτ' αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει, ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται» (Διογ. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ἐπικούρου. Cicer. De natura deorum 11. Lucret. 1. V. 57.)

Γινώσκει βεβαίως ὁ Θεὸς τὰς θλίψεις καὶ τὰς ἀνάγκας ἡμῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδημιούργησεν ἡμᾶς νοήμονας καὶ λογικοὺς, θέλει ἵνα ἐπικαλώμεθα πάντοτε τὴν θείαν αὐτοῦ δύναμιν καὶ βοήθειαν, οὐχὶ ὡς ἔχων αὐτὸς χρείαν τῆς ἡμετέρας λατρείας, ἀλλὰ διότι ἡμεῖς ὀφείλομεν αὐτῷ σέβας καὶ ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἡ παράστασις τῶν αἰσθημάτων τούτων πρὸς τὸν Θεὸν εὑρίσκεται κοινὴ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Πλούταρχος αὐτὸς, ἐκτὸς τῶν νεωτέρων περιηγητῶν «Εὕροις δ' ἂν ἐπιὼν καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀχρημάτους, νομίσματος μὴ δεομένας, ἀπείρους θεάτρων καὶ γυμνασίων· ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου μὴ χρωμένης εὐχαῖς, μηδὲ ὅρκοις, μηδὲ μαντείαις, μηδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδ' ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδείς ἐστιν, οὐδ' ἔσται γεγονὼς θεατής· ἀλλὰ πολὺ ἄν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς, ἡ πολιτεία, τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναιρεθείσης, σύστασιν λαβεῖν, ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι» (πρὸς Κολώτην.)

Λατρεύοντες ὅμως τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς οὐδέποτε φανταζόμεθα ὅτι περιορίζεται ἐντός τινων τοίχων ὁ ἄπειρος Θεὸς, ὃν οὔτε σύμπαντες οἱ κόσμοι χωροῦσιν. Ἴσως οὐδεὶς τόπος διεγείρει τοσαύτην εὐλάβειαν πρὸς αὐτὸν, ὅσον τὰ ὄρη καὶ τὰ βουνά. Ἀλλὰ θέλοντες ἵνα προσενέγκωμεν κοινῶς πρὸς τὸν Θεὸν τὰς εὐχαριστίας καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἀναγκαίως συνερχόμεθα πάντες καὶ ἐν κοινοῖς τόποις. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐπεκράτησεν ἔκπαλαι πανταχοῦ. Διότι συνάγουσα τοὺς ἀνθρώπους ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς τῆς αὐτῆς οἰκογενείας μέλη, ἢ ὡς τοῦ αὐτοῦ πατρὸς τέκνα καὶ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ὑποθάλπει ἀμοιβαίαν τὴν ἀγάπην καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐαρεστεῖ. Διότι αὐτὸς εἶπεν· «Ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Οὗ γὰρ εἰσὶ δύο, ἢ τρεῖς ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ καὶ ἐγώ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.» (Ματθ. ΙΗ'. 19—20). Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ τὴν κοινὴν προσευχὴν συμβουλεύει λέγων «Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν». Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστος ἡμῶν προσευχόμενος λέγει διὰ τῆς κυριακῆς προσευχῆς, οὐχὶ πάτερ μου, ἀλλὰ πάτερ ἡμῶν, ὡς δεόμενος οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἢ μᾶλλον μετὰ τῶν ἄλλων. (Cyprian. de orat. Domin.) Ἔπειτα ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ ναῷ φυσικὴ ἰσότης τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πτω-

χοῦ, τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου ἄνευ τινος διακρίσεως τάξεων ἀνυψοῖ μὲν τὴν ταπείνωσιν τῶν μικρῶν καὶ ἀδυνάτων, ταπεινοῖ δὲ τὸ ἀνάπαλιν τὴν ἀγέρωχον τῶν μεγάλων καὶ δυνατῶν ἀλαζονίαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων Θεοῦ, ὥστε ὁ ναὸς καὶ ὁ τάφος ἐξομοιοῖ καὶ συγχωνεύει εἰς ἓν πάντας τοὺς θνητούς.

Ἀλλ' οὔτε ἡ πραότης ἀναιρεῖ τὴν δικαιοσύνην, οὔτε ἡ δικαιοσύνη καταργεῖ τὴν πραότητα τοῦ Θεοῦ. Ἀμφότεραι δὲ ὡς τελειότητες μεταῤῥυθμίζονται καὶ ὑποχωροῦσιν ἀμοιβαίως πρὸς τὸ συμφέρον. Ἂν ἐπαινῶμεν τὸν δικαστὴν, ὅτι συγκιρνᾷ μετὰ τῆς δικαιοσύνης τὴν ἐπιείκειαν, πῶς θέλεις τὸν πατέρα τῶν ἀνθρώπων, τὸν γινώσκοντα τὰς ἀδυναμίας αὐτῶν, τὸν παραγγέλλοντα τὴν ἀγαθότητα καὶ ἀγάπην κατώτερον τοῦ δικαστοῦ κατὰ τοῦτο;

Εἷς μόνος ἐστὶν ὁ Θεός· αὐτὸν ἄρα μόνον λατρεύομεν, ὡς δίκαιον καὶ παντοδύναμον φοβούμεθα αὐτὸν, ὡς πανάγαθον ἀγαπῶμεν, ὡς οἰκτίρμονα ἐπικαλούμεθα ἐν ταῖς ἀνάγκαις, ὡς ἀληθῆ καὶ ἀναλλοίωτον πεποίθαμεν ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἔχοντες ἀδιάλειπτον αὐτοῦ χρείαν καὶ ἀδύναται ὅπως συντηρηθῶμεν καθ' ἑαυτοὺς, παρακαλοῦμεν αὐτὸν συχνάκις. Πάντα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα παρ' αὐτοῦ ἔχομεν, ὁ ἀὴρ, ὃν ἀναπνέομεν, αἱ τροφαὶ, ἃς ἐσθίομεν, οἱ ὑετοὶ, οἵτινες ποτίζουσι τὴν γῆν ἡμῶν, ἡ ὑγεία τοῦ σώματος, καθ' ὃ ὑπάρχομεν ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ εὐτυχία τῶν ἔργων, ὅσα ἐκτελοῦμεν, ἡ εὐημερία ἐν γένει τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς μελλούσης ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς εἰς εἰλικρινῆ καὶ ζωηρὰν εὐγνωμοσύνην πρὸς αὐτόν.

Δένδρον πεφυτευμένον ἐν γῇ εὐφόρῳ, νοτιζόμενον ἀδιακόπως ὑπὸ τῆς οὐρανίου δρόσου καὶ θερμαινόμενον ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, μὴ φέρον ὅμως οὐδὲ φύλλα, οὐδὲ καρποὺς κινεῖ ὀλιγότερον θαυμασμὸν διὰ τὴν ἀσυνήθη ταύτην ἀταξίαν, ἢ ἄνθρωπος μένων ἀναίσθητος ἐν μέσῳ τοσούτων τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, παραμελῶν δὲ τὰ πρὸς αὐτὸν καθήκοντα καὶ οὐδὲν σημεῖον φέρων γενναίας καρδίας διὰ τοσαύτας χάριτας!

Τί δὲ σημαίνουσιν ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ τὰ κακὰ τοῦ βίου; Ἂν ἔλειπον ἐκ τοῦ κόσμου δυστυχίαι καὶ θλίψεις, πῶς διεκρίνετο κατὰ τὴν ἀρετὴν ὁ ἄνθρωπος; Πῶς δὲ καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀνέπτυσσε; Πότε ὁ κυβερνήτης πλοίου ἀποδεικνύει τὴν ἐμπειρίαν τῆς τέχνης, τὴν σύνεσιν τοῦ νοὸς καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρίαν, εἰμὴ ἐν καιρῷ τρικυμίας; Πότε δὲ ὁ στρατηγὸς τὴν πολεμικὴν ἀξίαν, εἰμὴ περὶ τὸν κίνδυνον; Ἐπέτρεψε μὲν ὁ Θεὸς τὰ κακὰ δι' οὓς μόνος αὐτὸς

γινώσκει λόγους· ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς πατὴρ ἔδωκε καὶ φρόνησιν, εἴτε τρόπους πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῶν καὶ δυνάμεις πρὸς καρτερίαν.

Ταράττει πολὺ τὸν νοῦν τῶν ἀσεβῶν τὸ ζήτημα τοῦ προορισμοῦ· Ὅθεν ἐρωτῶσιν· Ἂν ὑπάρχῃ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ, πῶς ὑπάρχει καὶ αὐτεξουσιότης τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ ἀμετάθετος θεία βουλὴ συμβιβάζεται μετὰ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν; Ναί, ὁ Θεὸς θέλει, ἂν προαιρῆται συγχρόνως καὶ ὁ ἄνθρωπος· τότε μόνον ὑπάρχει προωρισμένη ἡ πρᾶξις· Ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ προηγεῖται (κατὰ τὸν Μηνιάτην) ὡς ὁ ὁδηγῶν ποτε τοὺς Ἑβραίους πύρινος στύλος· ἀλλ' ἀρκεῖ ἆρά γε τοῦτο, ἂν μὴ παρακολουθῇ καὶ ὁ ἄνθρωπος; Καλεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, ἂν μὴ προσερχώμεθα; Πέτεται διὰ ἑνὸς μόνου πτεροῦ τὸ πτηνὸν, ἢ τρέχει ἐλευθέρως δι' ἑνὸς τροχοῦ καὶ ἡ ἅμαξα; Τοῦτο γίνεται φανερὸν καὶ ἐκ τῶν ἑπομένων φυσικῶν παραδειγμάτων· Πίπτει εἰς τὴν γῆν ἡ βροχή· ἀλλ' ἡ γῆ οὐδέποτε καρποφορεῖ, ἂν μὴ καλλιεργήσῃ αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος· Φέγγει ὁ ἥλιος· ἀλλ' ἂν κλείσωμεν τὰ ὄμματα, οὐδαμῶς βλέπομεν. Ὁμοίως κατόπιν τῆς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἀναγαία καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἀρχῆθεν «Ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ» (Δαβίδ.) Ὁ μάρτυς, ἡ αὐτόπτης πράξεώς τινος οὔτε μεταλλάξαι, οὔτ' ἐξαφανίσαι αὐτὴν δύναται· Τοιοῦτός ἐστιν ὡς πρὸς ἡμᾶς ὁ καρδιογνώστης καὶ παντεπόπτης Θεός· Ἂν καὶ βλέπῃ ποῦ τείνομεν, ἡμεῖς ὅμως ἔχομεν ἅπασαν τῶν ἡμετέρων ἔργων τὴν ἐλευθερίαν, ἑπομένως δὲ καὶ τὴν εὐθύνην. Προβλέπει καὶ ὁ ἰατρὸς τὴν νόσον· ἀλλ' οὐδαμῶς διὰ τοῦτο καὶ αἴτιος αὐτῆς θεωρεῖται. Ὅταν πάσχω, ὁ Θεὸς προορίζει τὴν ἰατρείαν μου, ἐὰν καὶ ἐγὼ ποιήσω ὑπὲρ αὐτῆς τὰ δέοντα, τὸν δὲ θάνατον, ἐὰν ἀμελήσω, ὥστε ἐνώπιον τῆς θείας προνοίας φαινόμεθα, ὡς ἀπέναντι κατόπτρου οἷοι πραγματικῶς ὑπάρχομεν, εὐτυχεῖς, ἢ δυστυχεῖς, προωρισμένοι εἰς τὸν παράδεισον, ἢ εἰς τὴν κόλασιν κατὰ τὰς πράξεις ἡμῶν· Οὕτω καθὼς ἀλλάσσει ἡ διάθεσις τοῦ ἀνθρώπου, μεταβάλλεται καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἀπόφασις. Ἑπομένως ὁ ἄνθρωπος ἐξευμενίζει τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἂν θελήσῃ, στρεφόμενος εἰς τὴν ἀρετήν. Τοῦτο συνέβη ὡς πρὸς τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν τῆς Νινευὴ, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τὸν ὁμοίως ἐπαπειλούμενον θάνατον τοῦ Ἐζεκίου (Βασιλ. Κ.)

Ἡ κατάχρησις, εἴτε κακὴ χρῆσις, τῆς αὐτεξουσιότητος φέρει βεβαίως πολλὰ ἄτοπα ἐνίοτε· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐξάγει καὶ ἐκ τούτου πολλάκις ὠφέλειαν, καθὼς οἱ ἰατροὶ ἐκ φαρμακερῶν φυτῶν λαμβάνουσιν ἰατρικὰ βοηθήματα. Οὕτως ἐπώλησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰακὼβ τὸν ἀδελφὸν Ἰωσήφ· ἐπειδὴ ἦσαν ἐλεύθεροι· ἀλλ' ἡ θεία Πρόνοια ἐκυβέρνησε τοιουτοτρόπως τὴν ἀνόσιον ἐκείνην πρᾶξιν, ὥστε ἐξ αὐτῆς προῆλθεν ἡ σωτηρία οὐ

μόνον αὐτῶν τούτων τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς λοιπῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ τῆς Αἰγύπτου ἁπάσης.

Πολλὰ δόγματα ἐκολοβώθησαν, ἐτροποποιήθησαν, ἢ καὶ παντελῶς ἀπεσκυβαλίσθησαν ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν παλαιῶν καὶ νέων. Ὀλίγοι ὅμως ἠμφισβήτησαν σπουδαίως τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν ἔργων, τὴν ποινὴν δηλ. τῶν κακῶν καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἀγαθῶν πράξεων. Ἀλλ' ὅ,τιδήποτ' ἂν ἄλλοι φρονῶσι, παρ' ἡμῖν ἡ προσδοκία μελλούσης ζωῆς ὑπάρχει οὐσιῶδες δόγμα τῆς πίστεως, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα, ἅτινα συνέχονται ὡς τὰ μέρη μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομῆς, ὥστε ἡ ἀφαίρεσις ἑνὸς λίθου ἐπαπειλεῖ κατ' ὀλίγον καὶ τοῦ ὅλου τὴν ἀσφάλειαν. Οὕτως ἂν ἐκλείψῃ ἡ ἐλπὶς μελλούσης ἀνταμοιβῆς, ἡ ἀρετὴ ἀδυνατεῖ καθ' ἑαυτὴν ἵνα ἐνισχύσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνῶν τῆς ζωῆς, μάλιστα δὲ κατὰ τοῦ θανάτου.

Ἂν ἐπαιδεύοντο πάντοτε, ἢ πάντες οἱ πονηροί, πάντοτε δὲ, ἢ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ἀντημείβοντο, ἡ ἀρετὴ ἐγίνετο οὐχὶ αὐτοπροαίρετος, ἀλλὰ καταναγκαστικὴ πρᾶξις, οὐχὶ ἀποτέλεσμα θελήσεως ἐλευθέρας, ἀλλ' ἐπιβεβλημένον ἔργον. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, τιμωροῦνταί τινες ἀδίκοι ἐν τῷ βίῳ; Ἀπόδειξις, ὅτι ἐστὶ θεία Πρόνοια ἐφορεύουσα καὶ διέπουσα τὰ ἐνταῦθα. Ἔμειναν, ἢ μένουσιν ἀτιμώρητοι; Τοῦτο μεῖζον τεκμήριον ὅτι ἐπιφυλάττονται εἰς χαλεπωτέραν καὶ πικροτέραν κρίσιν μέλλουσαν. Ἔζησαν εὐδαιμόνως πολλοὶ δίκαιοι ὡς ὁ Τωβὶτ καὶ Τωβίας πρὸς παρηγορίαν, ἢ στηριγμὸν τῶν ἄλλων; Δέχου πάλιν προοίμια καὶ σύμβολα τῆς ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ τελειοτέρας μισθαποδοσίας. Ταλαιπωροῦνται καὶ κατατρύχονται ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλοι ὡς ὁ Ἰώβ; Συμπέραινε ἐκ τούτου, ὅτι ἄλλος ἡμᾶς περιμένει βίος καὶ κριτήριον ἄλλο, ἐξ οὗ ἕκαστος ἀπολήψεται ἀξίαν τῶν ἔργων ἀντιμισθίαν. Τῷ ὄντι ἡ κακοπάθειά τινων ἀνθρώπων γίνεται ἐνίοτε πρὸς δοκιμασίαν τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν. «Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει» (Σοφία Σολομ.) Πάσχουσιν οἱ ἐνάρετοι, ἵνα δειχθῇ ἀκμαιοτέρα καὶ σταθερωτέρα ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἐνίοτε δὲ καὶ ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, μείζονες νομιζόμενοι, ἢ ὅσον πραγματικῶς ὑπάρχουσι.

Πλὴν τῆς περιστάσεως ταύτης κυρίως μόνον ὁ ἁμαρτωλὸς τιμωρεῖται. Ὁ Θεὸς μάλιστα ὑπὲρ τοῦ ἐναρέτου ἀνδρὸς σώζει, ἢ ἐλεεῖ καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ μὴ ὄντας τοιούτους· Οὕτως ἔσωσεν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ οὐ μόνον τὸν Νῶε, ὁμολογουμένως δίκαιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, περὶ ὧν τῆς ἀρετῆς ὅμως οὐδὲν λέγει ἡ Γραφή. (Γεν. Ζ.) Ὁμοίως χάριν τοῦ Λὼτ ἔσωσεν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τῶν Σοδόμων καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ. Ὕστερον δὲ ἐβεβαίωσε τὸν Ἀβραὰμ ὅτι ὑπὲρ

τινων δικαίων φείδεται καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν αὐτῶν «Οὐ μὴ ἀπολέσω ἕνεκα τῶν δέκα» (αὐτόθι.) Πολὺ δὲ μᾶλλον οὐ τιμωροῦνται τὰ παιδία διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν γονέων, ἢ οἱ γονεῖς διὰ τὰ τῶν παιδίων, ἐκτὸς ἂν ἐξ ἀμελείας ἐγένοντο αὐτοὶ πρωταίτιοι τῶν κακῶν, καθὼς ὁ Ἠλί. Τοῦτο βεβαιούμεθα ἐκ τοῦ Δευτερονομίου (ΚΔ) «Οὐκ ἀποθανοῦνται παῖδες ὑπὲρ πατέρων, οὐδὲ πατέρες ὑπὲρ παίδων· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἁμαρτίᾳ ἀποθανεῖται.» Τὴν δικαίαν ταύτην ἀπόφασιν ἐπεκύρωσεν ὁ δικαιοκρίτης Θεὸς καὶ δι' ἄλλου προφήτου τοῦ Ἰεζεκιήλ. «Τὶς ὑμῖν ἡ παραβολὴ αὕτη, οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακας καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων αἱμωδίασαν; Ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος ὁ Θεὸς, εἰ ἐστὶν ἡ παραβολὴ αὕτη· ἀλλὰ τῶν φαγόντων τοὺς ὄμφακας αἱμωδιάσουσιν οἱ ὀδόντες· ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί εἰσι.» (ΙΗ. 2)

Ἐνίοτε βλέπομεν πολλοὺς ἀδίκους εὐημεροῦντας ἐνταῦθα πρὸς ἀνταμοιβήν τινος καλοῦ, ὅπερ τυχὸν ἔπραξαν. Διότι ἦτο ἴσως ἀνάξιον γενναιοτέρας ἀντιμισθίας εἰς τὸ μέλλον. Γίνεται ὅμως τοῦτο ἴσως καὶ ἵνα μὴ ἔχωσι τὴν δυστυχίαν πρόφασιν τῆς κακῆς αὐτῶν διαγωγῆς. Ἂν ἡ εὐημερία τῶν τοιούτων ἦτο κοινὴ, τότε πάντες ἔτρεχον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς κακίας· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως βλέπομεν συμβαῖνον. Πολλάκις ἐξ ἐναντίας λανθάνουσιν ἡμᾶς οἱ λόγοι, δι' οὓς παιδεύεταί τις καὶ δυστυχεῖ ἀγαθὸς παρ' ἡμῶν νομιζόμενος. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ὡς καρδιογνώστης τιμωρεῖ πάντοτε δικαίως. Διότι διαφέρουσι πάμπολυ αἱ κρίσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ Θεοῦ « Οὐ γάρ εἰσιν αἱ βουλαί μου, ὥσπερ αἱ βουλαὶ ὑμῶν» εἶπεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου. (ΜΕ.) Ἄλλο τῷ ὄντι εὑρίσκομεν ἡμεῖς κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἄλλο βλέπει ὁ Θεὸς κατὰ βάθος.

Ἡ ἀνθρώπινος δικαιοσύνη ὡς ἀσθενὴς διώκει κατ' ἴχνος καὶ ἀμέσως, εἰ δυνατὸν, τὰς ἐγκληματικὰς πράξεις, ἵσταται δὲ ἄγρυπνος, ὅπως τιμωρῆται ἡ πονηρία ἐπ' αὐτοφώρῳ. Ἐπειδὴ διὰ τῆς ὑπερημέρου καὶ βραδείας ἐκδικήσεως ἐνθαρρύνονται μὲν οἱ ἀδικοῦντες, ἀπελπίζονται δὲ οἱ ἀδικούμενοι. Οὐδέποτε διορθοῦται ὁ πταίσας ἵππος, ἂν μὴ νυχθῇ, ἢ μαστιγωθῇ εὐθύς. Καὶ τὸ παιδίον δὲ μὴ ἐπιπληχθὲν, ἢ ῥαπισθὲν, ἅμα ἔσφαλεν, ἐπιμένει πάντοτε ἐν τῇ αὐτῇ ἀταξίᾳ. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔχων διὰ παντὸς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἐξουσίαν, πανταχοῦ δ' ἐφορῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν διάνοιαν, ἢ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξετάζει τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα, παρατηρεῖ, μὴ ἡ διάθεσις κάμπτηται εἰς μετάνοιαν, παραχωρεῖ καιρὸν ἐπανορθώσεως, ὡς γινώσκει, ἐπιφέρει δὲ τὴν τιμωρίαν, μόνον ὅταν γνωρίζῃ τὴν ὥραν ἁρμόδιον. Πολλάκις μάλιστα παραβλέπει μέχρι τινὸς τοὺς κακοὺς καὶ ἀτιμωρήτους, ἐὰν προνοῇ ὅτι οἱ τοιοῦτοι δύναν-

ται ὠφελῆσαι κατ' ἄλλον τρόπον τὸ ἔθνος, τὴν πατρίδα, τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Οὕτως ἂν ἐπέτρεπεν ἵνα φονευθῇ ὁ Μιλτιάδης, τύραννος ἤδη ὢν τῆς Χερσονήσου, τιμωρηθῇ δὲ καὶ ὁ Κίμων ὡς αἱμομίκτης, ἢ ὁ Θεμιστοκλῆς ὡς ἀσελγαίνων καὶ κωμάζων ἀναισχύντως διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς, οὔτε Μαραθῶνες, οὔτε Ἀρτεμισίου, ἢ Σαλαμῖνος τρόπαια εἰς τὸ ἑξῆς ἠκούοντο καὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐλευθερία προφανῶς ἐκινδύνευεν.

Ὁ Ἀρχύτας μετά τινα τῶν δούλων αὐτοῦ ἀταξίαν ἐν τῷ ἀγρῷ ὀργισθεὶς ὑπὲρ τὸ σύνηθες ἀνέβαλε τὴν τιμωρίαν καὶ εἶπεν· Ἔχετε χάριν ὅτι ἔτυχον ὠργισμένος τοσοῦτον. Ἂν δὲ ἀσθενὴς ἄνθρωπος ἔπραξε τοῦτο, πόσῳ μᾶλλον μακροθυμεῖ ὁ εὔσπλαγχνος Θεὸς ὡς πατὴρ τῶν ἁμαρτανόντων ἀνθρώπων;

Οἱ ἄπειροι τῆς γεωργίας καταφρονοῦσιν ὡς ἄχρηστον τὴν γῆν, ἂν βλέπωσιν αὐτὴν πλήρη ἀγρίων χόρτων, ἢ πλήθουσαν ὑδάτων καὶ ἑρπετῶν. Ὁ ἐπιτήδειος ὅμως ἀγρονόμος ἐξ αὐτῶν μάλιστα λαμβάνει καλὰς ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὑπάρχουσιν ὁμοίως καὶ ἄνθρωποί τινες θυμοειδεῖς καὶ ὑπὸ βιαίων παθῶν κινούμενοι, διὰ δὲ τοῦτο ἄξιοι κολάσεως καθ' ἡμᾶς κρινόμενοι ὡς ἐπιβλαβεῖς. Ἀλλ' ὁ ἀλάνθαστος κριτὴς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων περιμένει καὶ ἐξ αὐτῶν γενναῖόν τι καὶ κοινωφελὲς ἔργον, ἢ κατόρθωμα, γινώσκει δὲ καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ὥραν, καὶ τὰς πολυειδεῖς περιστάσεις, ὅσαι συνεργοῦσιν εἰς τὸ καλόν. Διότι ἕκαστον πρᾶγμα κατὰ φύσιν ἐν καιρῷ τινι ἁρμοδίῳ καρποφορεῖ.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον νόμον ἀπαγορεύοντα τὸν φόνον ἐγκύου γυναικὸς, πρὶν γεννήσῃ. Ἂν δὲ ἄνθρωπός τις μεγαλοφυὴς κυοφορῇ, οὕτως εἰπεῖν, δηλ. μελετᾷ πρᾶξίν τινα καὶ βουλὴν σωτήριον, μέλλῃ δὲ ἐκφέρειν αὐτὴν εἰς φῶς ὡς εἰσηγητὴς, ἢ σύμβουλος, ἢ συνεργὸς, ἢ καὶ αὐτουργὸς μεγάλου τινὸς κατορθώματος, ἄλλοτε δὲ ὡς ἐπινοητὴς σπουδαίας τινὸς ἐφευρέσεως, νομίζομεν δικαίαν καὶ συμφέρουσαν τὴν τιμωρίαν τοῦ τοιούτου καὶ προφανῶς πλημμελήσαντος; Ὠφελεῖται ἆρά γε ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τῆς ποινῆς αὐτοῦ, ὅσον βλάπτεται ἐκ τῆς προώρου στερήσεως τῶν μελλόντων, ἢ ἐνδεχομένων κοινωφελῶν αὐτοῦ ἔργων;

Τίς γινώσκει τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; Τίς κρίνει ἀπαθῶς τὰ ἀληθῆ ἑκάστου πλεονεκτήματα; Τίς βλέπει ἀκριβῶς τὴν ἀξίαν; Τίς δὲ προνοεῖ ἀδιαπταίστως τὸ μέλλον, πλὴν τοῦ Θεοῦ;

Ἂν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος, τύραννος τῆς Σικελίας, ἐκολάζετο ἐξ ἀρχῆς, οἱ Καρχηδόνιοι ἐγίνοντο κύριοι ὅλης τῆς νήσου· οὐδεὶς δ' Ἕλλην ἔμενε τοῦ λοιποῦ ἐκεῖ. Ἀλλ' αὐτὸς διετηρήθη ὑπὸ τῆς θείας Προ-

νοίας, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὰς θείας αὐτῆς βουλάς. Πείθομαι τῷ ὄντι ἐκ πολλῶν τῆς ἱστορίας παραδειγμάτων ὅτι ὁ Θεὸς φυλάττει καὶ προάγει μάλιστα ὡς φάρμακον τῶν πασχόντων λαῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς τυράννους, καθὼς διὰ κεραυνῶν καὶ λαιλάπων καθαρίζει τὸν μεμολυσμένον ἀέρα. Οὐδέποτε κόπτει τὴν τραχεῖαν καὶ πονηρὰν ῥίζαν, πρὶν λάβῃ ἀπ' αὐτῆς τὸν καρπόν. Οὐδέποτε ἀποφασίζει τὴν ἀπώλειαν τῶν κακούργων, πρὶν ἀποτελεσθῇ ἐξ αὐτῶν γενικός τις, ἀλλὰ μυστηριώδης σκοπός. Καὶ ἡμεῖς μὲν ὡς βραχύβιοι βιαζόμεθα· ἐνώπιον ὅμως αὐτοῦ ἔτη καὶ αἰῶνες ὑπάρχουσιν ὡς μία στιγμὴ, σύμπας δὲ ὁ χρόνος ἐκτείνεται ὡς ἀπέραντος πεδιάς. Διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πονηροὶ διατηροῦνται ἐν τῇ ζωῇ, ὡς οἱ κακοῦργοι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Διότι ἂν καὶ παίζωσιν ἐκεῖ πολλάκις καὶ κυβεύωσι καὶ εὐθυμῶσι κατὰ τὸ φαινόμενον, οὐδαμῶς ὅμως ἐκφεύγουσι τὴν θείαν ἐκδίκησιν καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν νόμων.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ μικρὰν ἆρά γε ποινὴν νομίζεις τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐγκλημάτων, τὴν ἐνδόμυχον λύπην, τὸν ἀδιάκοπον τοῦ μέλλοντος φόβον, τὴν κακολογίαν καὶ τὸ ἄσπονδον τῶν ἀνθρώπων μῖσος; Αὐτὰ καὶ μόνα ἀρκοῦσιν ἴσως εἰς κόλασιν τοῦ πρωταιτίου φόνων καὶ διαπαγῆς, ἢ τοῦ ἀνατροπέως τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως. Ἀλλ' αὐτὸς κολάζεται καὶ τὴν νύκτα ὑπὸ φρικωδῶν ὀνείρων ὡς ὑπὸ ἐριννύων, ὅτε πάντες οἱ λοιποὶ πολῖται ἡσύχως ἀναπαύονται. Ὁ Κῶνστας υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Ἡρακλείου, φθόνῳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεόδωρον κινούμενος, πρῶτον μὲν ἠνάγκασεν αὐτὸν εἰς τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἔπειτα δὲ καὶ ἐδολοφόνησεν. Ἔκτοτε οἰστρηλατούμενος ὑπὸ τῆς ἐλεγχούσης αὐτὸν συνειδήσεως ἔτρεχε πανταχοῦ, εἰς Ῥώμην, εἰς Ἀθήνας, εἰς Συρακούσας· ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρισκεν ἡσυχίαν. Διότι τὸ φᾶσμα τοῦ ἀδελφοῦ παρακολουθοῦν πάντοτε καὶ ποτήριον αἵματος προσφέρον ἔλεγε πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ ἡμέρας « Πίε, ἀδελφὲ, πίε! Τελευταῖον δὲ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς δολοφονηθεὶς ἐν λουτρῷ 688.

Ὁ πικρὸς τῆς συνειδήσεως ἔλεγχος γίνεται προάγγελος τῆς μελλούσης τελείας ποινῆς. Φεύγει ὁ ἄνθρωπος πολλάκις τὴν ἐκδίκησιν τῶν νόμων. Ἀλλὰ πῶς φύγῃ τὸν ἔλεγχον τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως; « ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; » (Ψαλμ. ρλή.)

Ὁ κλέπτης, πρὶν ἢ ἐξαπλώσῃ τὴν χεῖρα εἰς ἀλλότριον κτῆμα, ὁ ἀσελγὴς, πρὶν τολμήσῃ ἀθέμιτον πρᾶξιν, ὁ ἐπίορκος, πρὶν τραυλίσῃ τὸ ψεῦδος, ὁ ἐπίβουλος πρὶν συκοφαντήσῃ, διαβάλῃ, ἢ προδῷ τὸν φίλον, τὸν εὐεργέτην, τὸ ἔθνος, τὴν πατρίδα, πάντες οἱ ἀδίκημά τι μελετῶν-

τες τρέμουσι, ταλαντεύονται, αἰσθάνονται πάλλουσαν τὴν καρδίαν αὐτῶν πρὸ τοῦ ἐγκλήματος. Ἡ κακία μάχεται ἐπὶ τολὺ πρὸς τὴν συνείδησιν, τὸν ἀγαθὸν ἄγγελον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ βασανιζόμενος ὑπ' αὐτῆς ἀποφεύγει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ὡς μάρτυρα τοῦ κακουργήματος, ἀποφεύγει τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ὡς συναίτιον τῆς προδοσίας, ἀποφεύγει τὴν μόνωσιν ὡς αἰσθανόμενος ζωηροτέραν τὴν ἐνθύμησιν τῆς ἁμαρτίας, ἀποφεύγει δὲ καὶ τὴν κοινωνίαν ἵνα μὴ φανερωθῇ. Ἐξ ἐναντίας ἡ καθαρὰ ψυχὴ ὡς διηνεκῶς γαλήνιος καὶ φαιδρὰ παριστάνει τὴν ὁμαλὴν ἐπιφάνειαν λίμνης, ἐν ᾗ ἀπεικονίζονται μετὰ τῶν πέριξ ὑψηλῶν δένδρων τὰ ἀκτινοβολοῦντα ἄστρα καὶ τὸ κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ χρῶμα, μετὰ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν καὶ τὰ οὐράνια. Ἡ ἀτάραχος συνείδησις γίνεται ὡς παράδεισος τῆς καρδίας, ἄσυλον ἐν ταῖς δυστυχίαις καὶ ἄγκυρα ἀσφαλείας κατὰ τὸν πλοῦν τῆς ζωῆς.

Ὅσα ἐρρέθησαν ἤδη περὶ μελλούσης ἀνταποδόσεως στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ἀΰλου ψυχῆς, ἣν ἀρνοῦνται μὲν οἱ ἄθεοι, παραδέχονται ὅμως πάντες οἱ περικλεέστατοι τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων φιλοσόφων, ἔχει ὡς δόγμα ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἀναφέρει δὲ πολλαχοῦ ἡ παλαιὰ Γραφὴ (Γεν. ΚΕ, 8. ΚΕ, 17. ΛΖ 35. ΜΘ, 29. Δευτ. ΛΑ, 16. ΛΒ, 35. Α. Βασιλ. ΚΗ. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Ἐκκλ. Γ, 16, 17. ΙΒ. 1, 7, 14. Σοφ. Σολ. Γ. 2. 3. 4 κτλ.)

«Οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω, λέγει καὶ ὁ Κικέρων (De senect.)· ὅτι οὐσία, οἵα ἡ τῆς ψυχῆς, ἔχουσα τοσαύτην ταχύτητα, τοσαύτην ἐνθύμησιν τῶν παρελθόντων, τοσαύτην δὲ προνόησιν τῶν μελλόντων καὶ ἐφευρίσκουσα τὰ πράγματα, ἐστὶν ἀθάνατος. Ἂν καὶ ὑπάρχῃ ἀόρατος ὡς ὁ θεὸς, καθὼς ὅμως γνωρίζομεν τὸν θεὸν ἐκ τῶν ἔργων, οὕτω κρίνομεν καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων, ἐκ τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἐκ τῆς καλλονῆς τῶν ἀρετῶν».

Οἱ ἀσεβεῖς θεωροῦσι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὡς ἐνεργείας τοῦ σώματος· Ἀλλ' ὑπάρχει ποτὲ πιθανὸν ὅτι ὁ ὑλικὸς ἐγκέφαλος παράγει ἄϋλα ἀποτελέσματα; Πῶς ἡ ἀόρατος, ἀναφὴς καὶ ἀδιάλυτος ἔννοια γεννᾶται ἀμέσως ἐξ ὀργάνου ὁρατοῦ, ψηλαφητοῦ καὶ διαλυτοῦ; Πῶς ὁ ἁπανταχοῦ διὰ μιᾶς ὑπάρχων κατὰ τόπον καὶ χρόνον ἀδιαφόρως ὡς πρὸς τὸ διάστημα καὶ τὴν διάρκειαν νοῦς συμβιβάζεται μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος ἐν ἑνὶ μόνῳ τόπῳ ὀργάνου; Διατὶ μὴ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ὑπάρχουσιν ἔργα πνευματικῆς οὐσίας διὰ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν αἰσθήσεων παραγόμενα; Ἔπειτα, ἐν ᾧ τὰ περὶ ἐμὲ ὑλικὰ σώματα διακρίνονται ἐκ τοῦ βάρους, τῆς ἐκτάσεως, τοῦ σχήματος, τοῦ χρώματος καὶ ἄλλων ποιοτήτων τοιούτων, οὐδεὶς τῶν

χαρακτήρων αὐτῶν ἁρμόζει τῇ ψυχῇ τοῦ ζῶντος ἀνθρώπου· ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν εὑρίσκω διάνοιαν, μνήμην καὶ βούλησιν, ἅτινα λείπουσιν ἐξ ἐκείνων. Ὅθεν λέγω συλλογιζόμενος ὅτι ἡ ψυχή ἐστιν ἀθάνατος. Ἐπιστρέφων ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὰ ἔσω συναισθάνομαι ὅτι εἰμὶ ἀνώτερος τῶν περιζ μεταβολῶν τῆς φύσεως, εὐδαιμονῶ καὶ ἐν μέσῳ τῶν περιστοιχούντων με κακῶν, δυστυχῶ δὲ καὶ ἄνευ αἰτίας ἐκ τῶν περὶ ἐμὲ πραγμάτων· Ἀλλ' ὁσονδήποτ' εὐτυχήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐπιθυμεῖ πάντοτε, ὡς ἂν ἔπασχέ τινα νοσταλγίαν· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ τελεία εὐδαιμονία κεῖται ἐν ἄλλῳ κόσμῳ. Ὅθεν χαίρομεν πάντοτε ἐνδομύχως ποιοῦντες τὸ ἀγαθὸν, λυπούμεθα δὲ ἀκουσίως ποιοῦντες τὸ κακόν.

Ὁ θάνατος ἐστὶ διάλυσις τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συντίθεται στοιχεῖα καὶ ἄπειρα μόρια· ἀλλ' ἡ ψυχή ἐστιν ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος, ὥστε οὔτε θανάτῳ ὑπόκειται· ἢ ἐπειδὴ κρημνίζεται καὶ καταῤῥέει ἡ κατοικία, ἐκλείπει ἆρά γε καὶ ὁ κάτοικος, ἡ ἐν αὐτῷ διαμένουσα ψυχή; Τοὐναντίον αὐτὴ μὲν ὑφίσταται διὰ παντὸς, ἐκεῖνο δὲ παρακολουθεῖ πρὸς καιρὸν ἐν τῷ παρόντι βίῳ. Ἡ μὲν ἵπταται εἰς τὴν αἰωνιότητα, ὡς ἡ φάλαινα ἐξερχομένη τοῦ βομβυκίου, τὸ δὲ σήπεται ἐπὶ τῆς γῆς.

Οὕτως ἐδόξαζον καὶ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι μόνον ὑπὸ τοῦ λογικοῦ ὁδηγούμενοι Ὁ Πλάτων π. χ. πρεσβεύων χριστιανικῶς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς παρεδέχετο καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων (Νομ. ΙΒ καὶ Ἐπιστ. Ζ) ἰδιαιτέρως δὲ ἐπίστευον τὴν ἀνάστασιν ὁ Χρύσιππος ἀναφερόμενος παρὰ τοῦ Λακταντίου (Libr. V 11) ὁ Σενέκας (Epist. XXX VI) καὶ ἄλλοι. Ἡ ἰδέα τῆς ἀναστάσεως ὑπῆρχε πιθανῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ Ἰώβ « Γέγραπται δὲ αὐτὸν πάλιν ἀναστήσεσθαι μεθ' ὧν ὁ Κύριος ἀνέστησεν » (ΜΒ)καὶ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ δὲ ὁμοίως (ΙΒ΄ 7. 14) Τὸ σῶμα ἀναφανήσεται τότε ἐκ τοῦ νεκροῦ πτώματος, καθὼς ἐκ τοῦ σεσηπότος κόκκου τοῦ σίτου τὸ νέον βλάστημα (Ὠριγ. κατὰ Κέλσ. Ε΄.) Εὑρίσκομεν τὴν ἰδέαν αὐτὴν ὀνομαστὶ καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις, κατὰ τὸν Λαέρτιον (ἐν προοιμίῳ) καὶ τὴν Zend-Avesta.

Καθὼς ὑπάρχει ἄϋλος ἡ ψυχὴ, ὑπάρχουσι καὶ ἄϋλα πνεύματα. Τοῦτο παραδέχεται γενικῶς ἡ ἐκκλησία ὡς βεβαιούμενον οὐ μόνον παρὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Οὕτω π. χ. ὁ ΡΗ ψαλμὸς καὶ τὸ Α. παραλειπ. ΚΑ. 1. καὶ ὁ Ἰώβ Α. ἀναφέρουσι τὸν διάβολον. Περὶ δαιμόνων γίνεται λόγος ἐν Ψαλ. Ϟ. 6. ϞΕ. 5. ΡΕ. 37. Περὶ Ἀγγέλων ἐν Γεν. ΙϚ. 7. ΚΑ. 17. ΚΒ. 15. ἐν Ἀριθ. ΚΒ. 31. ἐν Δευτερον. ΑΒ. 8. 43. ἐν Ἰησ. Ε. 13. ἐν Κριταῖς Β. Ι. ϛ. 12. 14. 16. Ἐν Β. Βασιλ. ΙΔ. 20. ΚΔ. 16. Ἐν Γ. Βασιλ. ΙΓ. 18. ἐν Δ. Βασιλ. Α. 15. ἐν Α. Παραλειπ. ΚΑ. 15. 27. Β. Παραλειπ. ΛΒ. 21. ἐν Ἰώβ Α.

6. ΚΖ. 11. ΑΓ. 23. Ἐν Ψαλμ. Η. 6. ΛΔ. 6. ΟΖ. 25. Ϟ. 11. ΡΓ. 4. ΡΛΖ. 1. ΡΜΗ. 2. ἐν Παροιμ. ΙΖ. 11. ἐν Ἰουδὴθ Ζ. 24. 25.

Αἱ περιηγήσεις βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ ἰδέα τῶν ἀΰλων πνευμάτων ὑπάρχει παγκόσμιος. Πόθεν προέρχεται ἡ τοιαύτη κοινὴ πεποίθησις; Ὁ ἀρνούμενος αὐτὰ μὴ φαντάζηται ὅτι γινώσκει ὅλην τὴν κτίσιν καὶ ὅτι ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἔ ει ὅρια;

Σφάλλουσιν οἱ ἀσεβεῖς φρονοῦντες ὅτι πολλαί εἰσιν αἱ θρησκεῖαι καὶ ἀδιάφοροι, ὥστε διὰ πάσης ἐξ αὐτῶν φθάνουσι δῆθεν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὡς ἂν διετείνοντο, ὅτι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ἄγονται πολλαὶ εὐθεῖαι. Ἀλλ' οὔτε ὅτι διὰ τῶν ἔργων μόνον δικαιοῦται ἐντελῶς ὁ ἄνθρωπος πείθομαι. Ἂν μόνη ἡ ἠθικὴ ἤρκει πρὸς σωτηρίαν, διατί ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, ὅπως διδάξῃ τὴν ἀληθῆ θεολογίαν καὶ τὴν τελείαν ἀρετήν; Ὑπάρχει ἄρα καὶ ἡ πίστις ἀναγκαία μετὰ τῶν ἔργων. « Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ θεῷ » (πρὸς Ἑβρ. Α.) ἢ μᾶλλον ἐξ αὐτῶν καὶ φαίνεται Διότι ὁ Ι. Χ. εἶπεν « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ κἀκεῖνος ποιήσει » (Ἰωάν. ΙΔ.) Τῷ ὄντι μόνος ὁ χριστιανὸς εὑρίσκεται ἐντελῶς ἐνάρετος. Ὅθεν ἡ πίστις μεταβάλλει τὴν ὑπομονὴν αὐτοῦ εἰς ἀνδρίαν, τὴν θλῖψιν εἰς χαρὰν, τὴν δὲ δυστυχίαν εἰς εὐγνωμοσύνην. Αὐτὴ ἐπιβάλλει τὴν πρὸς πάντας ἀγάπην καὶ βοήθειαν. Αὐτὴ ἀναδείκνυσι τὸν πλούσιον ταμίαν τοῦ πτωχοῦ, τὴν γυναῖκα σύντροφον καὶ οὐχὶ δούλην τοῦ ἀνδρὸς, τὸν δεσπότην προστάτην τοῦ δούλου, τὸν ἀδικούμενον φίλον τοῦ ἀδικοῦντος καὶ τὸν πάσχοντα μιμητὴν τοῦ Ἰώβ. Ἐνώπιον τοῦ ἀοράτου καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐξισοῦται ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τοὺς ὑπηκόους, οἱ δὲ ἐνδεεῖς, οἱ τεχνῖται, οἱ ταπεινοὶ τὸ γένος καυχῶνται ὅτι καὶ ὁ Ι. Χ. τοιοῦτος ὑπῆρξεν καὶ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος.

Ὁ Χριστιανισμὸς κατέστη ἡ ψυχὴ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν νόμων. Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἐγκλήματα μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ἰδιωτικὰ, οὐχὶ δὲ δημόσια. Τὸ πάλαι ἡ κακία ἐνεφώλευεν ὡς σκώληξ ἐν αὐτοῖς τοῖς θεσμοῖς τῆς πολιτείας· ὅθεν τὰ ἤθη καὶ τοῦ ἔθνους ἦσαν διεφθαρμένα· ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν ἡ κοινὴ συνείδησις ἀποδοκιμάζει πάσας τὰς ἀνοσίους πράξεις. Ἕκαστος κατ' ἰδίαν φρονεῖ βεβαίως ὅ,τι θέλῃ, ἴσως δὲ καὶ ψευδόμεθα καὶ ἐπιορκοῦμεν· ἀλλ' ὑπάρχει μέγας ὁ φόβος πάντοτε καὶ τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ποινῆς, ὥστε φανερῶς προοδεύει ἡ κοινωνία, ἂν καὶ τὰ μέλη αὐτῆς κατὰ μέρος παρεκτρέπωνται εἰς σφάλματα. Οὕτως οἱ ἐπιβάται τοῦ πλοίου κινοῦνται κατὰ διαφόρους διευθύνσεις· τὸ πλοῖον ὅμως φέ-

ρεται κατὰ μίαν μόνην. Πρόσθες τούτοις ὅτι καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, οἷον νοσοκομεῖα καὶ ὀρφανοτροφεῖα καὶ βρεφοκομεῖα καὶ γεροντοτροφεῖα κτλ. ἦσαν πάντῃ ἄγνωστα πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ· οὐδὲ ἑταιρίαι συνίσταντο, ἢ ἔρανοι πρὸς βοήθειαν οἰκογενειῶν ἀπόρων ἐγίνοντο, ὥστε ὁ κόσμος μετετέθη εἰς τροχιὰν ὅλως νέαν ὡς πρὸς τὸ μέλλον.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡμεῖς ἐλπίζομεν σταθερῶς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν θείων λόγων «Καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν» (*)· ἀπονενοημένοι σοφισταὶ, ὀπαδοὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου λεγόμενοι ἐν Γερμανίᾳ, δηλ. κρίνοντες τὰ πάντα κατὰ τὸν νοῦν (!) αὐτῶν καὶ οὔτε ἱστορίας, οὔτε παραδόσεων φροντίζοντες, καθηγηταὶ δὲ τινὲς μὲν τῆς φιλοσοφίας, οἱ πλεῖστοι δὲ τῆς θεολογίας, οἷον 1) Λέσιγγος Κάντιος, Γκαίθης, Σχέλιγγος, Χέγελος, 2) Σέμλερος, Στράϋσος, Βάϋρος, Χάσιος, Παῦλος, Εἴχορνος, Ἵππελος Ὤχμανος κτλ. ἐπιχειροῦσιν ἀπό τινων ἐτῶν ἵνα καὶ τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας ἡμῶν ἀνασκάψωσι. Διότι ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς προβαίνουσιν ἤδη εἰς τὴν ἀνασκευὴν καὶ τῆς Νέας, ὥστε ἕκαστος αὐτῶν σχίζει πᾶσαν ἡμέραν ἀνὰ ἓν φύλλον τοῦ Εὐαγγελίου. Τοιουτοτρόπως παραμορφοῦντες πάντα τὰ ἐν αὐταῖς θεωροῦσιν ὡς ἀλληγορίας, ἢ θρυλλήματα ἁπλᾶ, δηλ. μύθους, τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, τὰ περὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, παραδείσου, κολάσεως, γεννήσεως, ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· χαριζόμενοι δὲ δῆθεν καὶ οἷον ὑπὸ ἐπιεικείας ἀνυψοῦσι μὲν τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ, αὐτὸν δὲ τοῦτον θαυμάζουσι μόνον ὡς ἔξοχον ἄνθρωπον, π. χ. ὡς τὸν Μωϋσῆν, τὸν Ζωροάστρην, τὸν Κομφύκιον κτλ. Τοιουτοτρόπως καὶ οἱ ἐθνικοί ποτε ἐξεφάνουν,

(*) Κατὰ τὸ παρὸν ἰδοὺ ὁ πληθυσμὸς τῶν ὀπαδῶν ἑκάστης θρησκείας.

		κατὰ Balbi (1)	Graberg (2)	Pinkerton (3)	Hassel (4)
Χριστιανισμὸς	Δυτ. Ἐκκλησ.	139,000,000			
	Ἀνατολική.	62,000,000			
	Διαμαρτυρόμ.	59,000,000			
		260,000,000	236,000,000	235,000,000	252,000,000
Ἰουδαϊσμὸς		4,000,000	5,000,000	5,000,000	5,930.000
Μωαμεθισμὸς		96,000,000	120,000,000	120,000,000	120,105,000
Βραχμανισμὸς		60,000,000	60,000,000	111,353,000	60,000,000
Βουδισμὸς		170,000,000	150,000,000	180,000,000	315,977,000
Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ὁμοῦ		147,000,000	115,000,000	100,000,000	134,490,000
		737,000,000	686,000,000	751,353,000	888,502,000

(1) Géographie 1833. (2) Géog. 1813. (3) Géogr. 1827. (4) Géog. 1829

Ὥστε κατὰ μέσον ὅρον ὁ Χριστιανισμὸς περιλαμβάνει καθ' ἑαυτὸν ὅλον τὸ τριτημόριον τῶν κατοίκων τῆς γῆς. Ἀλλ' ὁ πρό τινων ἐτῶν τελευτήσας καθηγητὴς τῆς πολιτειογραφίας (statistique) ἐν Βερολίνῳ (Dieterici) Διεταίρικος ἀνεβίβαζεν αὐτοὺς εἰς 12, ἢ καὶ 1,300,000,000.

πρὶν σφαγιάσωσι τὰ θύματα. Ἀλλ' ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ὑπάρχει ἁπλῆ καὶ ὁλόκληρος ὡς ὁ ἄνωθεν ὑφαντὸς χιτὼν τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς, οὐδ' ἐπιδέχεται χωρισμὸν ἠθικῆς ἀπὸ τῶν δογμάτων· ὅθεν καὶ πίστιν ὁλοσχερῆ καὶ ἀπεριόριστον ἀπαιτεῖ, μηδαμῶς τῶν αἱρετικῶν τὰς ἐπιβουλὰς φοβουμένη. Διότι ὑπάρχει στερεὰ « Καὶ πύλαι ἅδου » οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς ».

« Ὁ χημικὸς γινώσκει ὅτι ὁ ἀδάμας ἐστὶν ἁπλοῦς ἄνθραξ· οὐχ ἧττον ὅμως ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ τιμᾷ αὐτὸν, ὡς ὁ λοιπὸς κόσμος. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκριβὴς ἱστορικὸς γινώσκει μὲν καθ' ἑαυτὸν τὰς ἀρχὰς (*σφαλερὰς δηλ. καὶ ψευδεῖς κατ' αὐτὸν*) καὶ τὰς διαφόρους τροποποιήσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ σέβεται πάλιν αὐτὸν, εὐγνωμονῶν μάλιστα διὰ τὰ ἐγαθὰ αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινωνίαν ἀποτελέσματα » (Journal des Débats 2 Mars 1864). Διὰ τοιούτου συλλογισμοῦ ὁ Ἐρνέστης Ρενὰν θεωρεῖ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ὡς ὁμηρικήν τινα ἐποποιΐαν, ἧς παραβλέπει μὲν τὰς μυθολογικὰς ἰδέας, θαυμάζει ὅμως τὴν τεχνικὴν διασκευὴν καὶ τὴν φαντασίαν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀρετῆς ὡς γενικὸν ἀποτέλεσμα! Τοσοῦτον ἀπαθῶς καὶ γεωμετρικῶς, οὕτως εἰπεῖν, προβαίνουσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς οἱ ὀρθολογισταὶ οὗτοι.

Λυπεῖταί τις τῷ ὄντι διαλογιζόμενος μέχρι τίνος βαθμοῦ προχωρεῖ ἡ κενόσπουδος δοξοσοφία τῶν σχολαστικῶν φιλοσόφων καὶ ἡ διαστροφὴ τῆς καρδίας. Διότι ἀποσπῶντες τὰς φράσεις τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀπὸ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔζησαν οἱ λέγοντες αὐτὰς, ἀπὸ τῶν κλιμάτων, ἐν οἷς διέτριβον, ἀπὸ τῶν ἠθῶν τοῦ λαοῦ, πρὸς ὃν ἐλάλουν, ἀπὸ τῆς ὁσίας ζωῆς, ἣν διῆγον, οἱ Γνωστικοὶ οὗτοι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ἢ μᾶλλον Σωκινιανοὶ αὐτόχρημα καὶ πανθεῖσταὶ, τὰ μὲν μέμφονται, ἢ χλευάζουσιν ἀνοήτως ὡς παράλογα, τὰ δὲ ἀποβάλλουσιν ὡς νόθα, ἢ παρεμβόλιμα καὶ μυθώδη, ὅσα εὑρίσκουσι πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν ἐναντία· τινὰ δὲ θεωροῦσιν ὡς ὑστερόχρονα, ἢ ἀλληγορικὰ, πολλὰ δὲ κατακρίνουσι καὶ ὡς ἀσύμφωνα πρὸς ἄλλα, ὥστε ἀποδεικνύουσιν οὐτιδανὰ, μάταια, ἢ καὶ τυχὸν ψευδεπίγραφα τὰ τῆς ἱερᾶς γραφῆς καὶ αὐτῶν τῶν εὐαγγελίων, ὡς ὁ Οὐόλριος τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν. Οὕτως οἱ ἀνατόμοι ἀφαιροῦντες τὰς σάρκας, τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ νεῦρα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δεικνύουσιν ἄμορφόν τινα καὶ φρίκην ἐμποιοῦντα σκελετὸν, ἐν ᾧ οὔτε εἶδος εὑρίσκεις, οὔτε τὴν ὑπάρχουσαν πρότερον καλλονὴν καὶ τὰ ἄλλα πλεονεκτήματα συμπεραίνεις.

Ἀλλὰ τὰ ἱερὰ βιβλία ταῦτα ὑπάρχουσιν ἐξ αἰώνων, ἀντεγράφησαν ἀλλοδιαδόχως ἀπειράκις, ἐσχολιάσθησαν ὑπὸ διαφόρων πατέρων,

μετεφράσθησαν σχεδὸν εἰς πάσας τὰς γλώσσας, μαρτυροῦνται ὑπὸ παμπόλλων τεκμηρίων, σώζονται δὲ εἰσέτι χειρόγραφα αὐτῶν παλαιότατα ἐν βιβλιοθήκαις, καὶ ἐσχάτως μάλιστα ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Λειψίᾳ Πανεπιστημείου καὶ περιηγητὴς Tischendorf ἀνεῦρεν ἓν ἀρχαιότατον ἀπὸ τοῦ Δ΄. ἤδη γεγραμμένον αἰῶνος ἐν τῷ Σιναίῳ μοναστηρίῳ.

Πλὴν τούτων τῶν ἀποδείξεων τῆς γνησιότητος καὶ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς πολλοὶ ἀναφέρουσι πολλὰ τῶν ἐν αὐτοῖς· οἷον τῆς Παλ. Γραφῆς περὶ δημιουργίας ὁ Σαγχωνιάθων παρ' Εὐσεβίῳ (Εὐαγγ. προπαρασκ.) περὶ κατακλυσμοῦ Στράβων (Β. ΙΕ.) καὶ Πλούταρχος (πότ. τῶν ζώων κτλ.) καὶ Πλάτων (Κρίτ.) καὶ Λουκιανὸς (περὶ τῆς Συρίας Θεοῦ) καὶ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς (Ἱστορ. καθολ.) καὶ Βηρωσσὸς κατὰ Σύγκελον (Χρονογρ.) καὶ ὁ μεταγραφεὺς Βηρωσσοῦ Ἀβυδηνὸς παρ' Εὐσεβίῳ (αὐτόθι Θ. 12.) περὶ τοῦ Πύργου τῆς Βαβυλῶνος ὁ αὐτὸς (αὐτ. Θ. 15. 17.) περὶ Σοδόμων καὶ Γομόρρων πάλιν Στράβων (ΙΣ.) περὶ Ἀβραὰμ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Βηρωσσὸς καὶ Ἑκαταῖος κατὰ Ἰώσηπον (Ἀρχ. Α.) περὶ Ἰωσὴφ Φίλων ὁ Βύβλιος παρ' Εὐσεβίῳ (αὐτόθι Θ.) περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν Ἰουδαίων ἐξ Αἰγύπτου Μανέθων παρ' Ἰωσήπῳ (κατ' Ἀπίωνος) περὶ Μωϋσέως ὡς ὁδηγοῦ τῶν Ἑβραίων Τρῴγος ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ ἐπιτομεὺς αὐτοῦ Ἰουστῖνος (XXXVI.) καὶ Χαιρήμων παρ' Ἰωσήπῳ (κατ' Ἀπίωνος) καὶ Μανέθων (αὐτόθι) καὶ Πτολεμαῖος Μενδήσιος παρ' Εὐσεβίῳ (Εὐαγγ. προπαρ.) καὶ Ἀλέξανδρος ὁ πολυΐστωρ (αὐτόθι) καὶ Ἰουβενάλιος (Σατ. 14) καὶ Λογγῖνος (περὶ Ὕψους) ὡς νομοθέτου αὐτῶν ἐπαινέτης Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (Α.) καὶ Στράβων (ἔνθα ἀνωτέρω)· ὡς θαυματουργοῦ δὲ Πλίνιος (Hist. natur. XXX) καὶ Ἀπούλειος (ἐν τῇ Β. ἀπολ.)· περὶ διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὁ αὐτὸς Διόδωρος (Γ. 3.) καὶ Ἀρτάπανος καὶ Εὐπόλεμος παρ' Εὐσεβίῳ (Εὐαγγ. προπαρ. Θ. 27.)

Πρόσθες ὅτι τὰ τεύχη πάντα τῆς ἱερᾶς Γραφῆς συναλλήλως, ἢ ἀμοιβαίως ἀναφερόμενα συνδέονται τοσοῦτον, ὥστε ἀποτελοῦσι σχεδὸν ἀδιάσπαστόν τινα κύκλον. Οὕτω π. χ. τὸ βιβλίον τοῦ Δανιὴλ λαλεῖ περὶ τοῦ Ἀββακοὺμ καὶ μνημονεύει τοῦ Ἱερεμίου, καθὼς οὗτος ἀναφέρει τὸν Μιχαίαν καὶ προτείνει ῥήσεις τοῦ τε Ἀβδιοῦ καὶ Ἀμῶς. Ὁ Ἰεζεκιὴλ ὀνομάζει τὸν Δανιὴλ, αὐτὸν δὲ ὁ Σειρὰχ, καθὼς καὶ τὸν Ἡσαΐαν, περὶ οὗ γίνεται λόγος ὁμοίως ἔν τε τῷ Β. τῶν παραλειπομένων καὶ τῷ Δ τῶν Βασιλειῶν. Τοὺς Κριτὰς ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Παῦλος ἀναφέρων τὸν Ἰεφθάε, Βαρὰκ καὶ Σαμψών, ὁ δὲ Ἀββακοὺμ τὸν Ἰησοῦν λέγων «Ἐπήρθη ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς.» Ἀλλ' ὁ αὐτὸς οὗτος Ἰησοῦς ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Γ. τῶν

Βασιλειῶν, καθὼς καὶ τοῦ Ἰὼβ μνημονεύει ὁ Ἰεζεκιὴλ, ὁ δὲ Ἱερεμίας καὶ ὁ Παροιμιαστὴς ἔλαβον ἐξ αὐτοῦ πολλά. Τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα βιβλία.

Καὶ τῶν τῆς Καινῆς δὲ Διαθήκης ἔχομεν οὐκ ὀλιγοτέρους μάρτυρας ἐθνικοὺς, οἷον ὡς πρὸς τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔκπαλαι περιμενόμενον Μεσσίαν «Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.» (Γενέσ. ΜΘ.) τὸν Σουετώνιον (ἐν Βίῳ Οὐεσπεσιανοῦ) καὶ Βιργίλ. (Βουκολ. Pollion,) καὶ τὸν Τάκιτον (Annal. Libr. XXI.) καὶ περὶ ταυρώσεως Χριστοῦ τὸν αὐτὸν τοῦτον (XV). Ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει τὴν παιδοφονίαν Ἡρώδου (Ἀρχ. ΙΕ.) καὶ πολλὰ περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου· τὸ δὲ ὀνομαστὶ μνημονεῦον τοῦ Ι. Χ., διὰ τοῦτο δὲ ὡς παρεμβόλιμον θεωρούμενον ὑπὸ τῶν ὀρθολογιστῶν τεμάχιον (Ἀρχ. ΙΗ. 4) ἀνεγνωρίσθη ἀνέκαθεν ὡς γνήσιον παρ' ἁρμοδιωτέρων κριτῶν οἷον τοῦ Εὐσεβίου (Ἐκκλ. Ἱς. Α.) Σωζομένου (Α.) Ἱερωνύμου (Κατάλογ. Ἐκκλ. συγγραφ.) Φωτίου (Κωδ. 86) καὶ ἄλλων.

Ἐν γένει τὴν γνησιότητα τῶν Εὐαγγελίων, ἐκτὸς τῆς ἁμοιβαίας καὶ τούτων μαρτυρίας, βεβαιοῦσιν οἱ πλησιέστατοι τῶν χρόνων τῆς Ἐνσάρκου οἰκονομίας συγγραφεῖς Πολύκαρπος καὶ Παπίας (κατ' Εὐσέβ. Γ. 39. Ἐκκλ. Ἱς.) καὶ Ἰγνάτιος ἀπὸ τοῦ Α. αἰῶνος, καὶ Ἰουστῖνος καὶ Εἰρηναῖος ἀπὸ τοῦ Β., καὶ Τερτυλλιανὸς καὶ Κυπριανὸς ἀπὸ τοῦ Γ., καὶ Εὐσέβιος ἀπὸ τοῦ Δ., μηδ' αὐτῶν τῶν ἀπίστων Ἰουλιανοῦ καὶ Πορφυρίου ἐξαιρουμένων. Αἱ δ' ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου ἐφυλάττοντο (Τερτυλ. περὶ προγραφ.) ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, πρὸς ἃς ἐπέμφθησαν. Ἰδιαιτέρως δὲ μαρτυροῦσι περὶ αὐτῶν Εὐσέβιος (Ἐκκλ. ἱστ.) Ἱερώνυμος (ἐπιστ. πρὸς Δάρδ.) Αὐγουστῖνος (περὶ χριστ. διδ.) καθὼς καὶ περὶ τῶν καθολικῶν ἐκτὸς τοῦ Εὐσεβίου ὁ Τερτυλλιανὸς (περὶ στολῆς γυναικ.) Ὠριγένης (ὁμιλ. εἰς τὴν Γένεσ.) Κυπριανὸς (κατὰ Ναυατιανῶν) Ἰουστῖνος (πρὸς τοὺς Ἕλλ. λόγ.) καὶ ἄλλοι.

Τὸ χείριστον ὅμως πάντων ἐστὶν, ὅτι οἱ αὐτωνυμούμενοι οὗτοι ὀρθολογισταὶ, μάλιστα δὲ ὁ συγκεντρώσας πάντων τὰς βλασφημίας ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἰησοῦ Στράῦσος, ἀμφισβητοῦντες τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων, ἀμφισβητοῦσι σοφιστικῶς οὐχ ἧττον καὶ τὴν τῶν πραγμάτων, δηλ. πάντα σχεδὸν τὰ θαύματα τῆς Γραφῆς. Διότι τὰ μὲν γελοιωδῶς παρεξηγοῦσιν ὡς παραβολὰς, τὰ δὲ παντελῶς ἀποβάλλουσιν ὡς ψευδῆ, ἄλλα δὲ θεωροῦσιν εἰρωνευόμενοι ὡς φυσικῶν νόμων οἷον ἰατρικῆς ἔργον, ἢ ὡς τύχης μόνον καὶ συμπτώσεως, ἢ ὀπτικῆς ἀπάτης ἀποτελέσματα, τινὰ δὲ καὶ ὡς ἀγυρτίας καὶ δόλου τεχνάσματα!!

Πόσον ἐνταῦθα βεβαιούμεθα ὅτι «Λογισμοὶ θνητῶν δειλοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν!» (Σοφ. Σολομ.) Ἐπειδὴ οὐ καταλαμβά-

νομεν τὰ θαύματα, διὰ τοῦτο πρέπει ἵνα μὴ πιστεύσωμεν αὐτά; Ἐννοοῦμεν ἆρά γε κάλλιον τὸ ἠλεκτρομαγνητικὸν ῥευστὸν τοῦ τηλεγράφου; Καὶ ὅμως οὐδεὶς αὐτὸ ἀρνεῖται. Ἐξηγῶν τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων ὁ Νεύτων διὰ τῆς συνολκῆς καὶ τῆς βαρύτητος ἐγίνωσκέ ποτε, τί ἦσαν αἱ δυνάμεις αὗται; Ἀλλ' οὐδὲν περὶ τούτου εἶπεν!

Ἂν οἱ ἀσεβεῖς ἐπείθοντο ὅτι οἱ λεγόμενοι νόμοι τῆς φύσεως εἰσὶν αὐτὴ ἡ βούλησις καὶ δύναμις τοῦ θεοῦ ἐν ἐνεργείᾳ· ἂν μὴ ἐξελάμβανον αὐτὸν ὡς σατράπην τινὰ, ἢ μονάρχην Ἀσίας νωθρῶς ἐξηπλωμένον καὶ ἀπαθῆ· ἂν ἐνεθυμοῦντο ὅ,τι εἶπεν ὁ Ι. Χ. « Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι » ἐπίστευον βεβαίως ὅτι ὁ δημιουργήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν ἄνθρωπον ἐδύνατο αὐτὸν καὶ νεκρὸν ἀναστῆσαι. Ἔπειτα οὔτε ὁ Ἰουλιανὸς (Κύριλ. Τ.) οὔτε ὁ Πορφύριος (παρ' Εὐσεβ.) οὔτε ὁ Κέλσος αὐτὸς (Ὡριγ. Βιβ. Β.) οὔτε τὰ ῥαβινικὰ καὶ ταλμουθικὰ αὐτὰ τῶν Ἰουδαίων βιβλία ἠρνήθησαν ἀπολύτως καὶ ἀνεξαιρέτως τὰ θαύματα (Grot. de veritat. relig. christ.) Ἀλλὰ καὶ Κλαυδιανὸς (ἐθνικὸς ποιητὴς) ἐπ' Ὀνωρίου καὶ Ἀρκαδίου συνέγραψε ποίημα περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ θαυμάτων (August. de civit. Dei Lib. v. 36.) Ὁ δὲ Χαλκίδιος, πλατωνικὸς τοῦ Δ. αἰῶνος ἐν τῷ ὑπομνήμ. πρὸς Τίμαιον ἀναφέρει ὡς ἀξιόπιστον τὴν ἐπὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ι. Χ. ἐπιφάνειαν νέου ἀστέρος καὶ τὴν ὁδοιπορίαν τῶν Μάγων (ὁ αὐτὸς Grot. 111. 14.) Τέλος ὁ Φλέγων (παρ' Ὡριγένει κατὰ Κέλσου καὶ Εὐσεβ. χρον.) διηγεῖται καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ πάθους ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου.

Ἔτι περὶ Χριστοῦ καὶ χριστιανῶν μαρτυρίαν ἀξιόλογον ἔχομεν τὴν 97 ἐπιστολὴν πρὸς Τραϊανὸν τοῦ Νεωτέρου Πλινίου· ὁ δὲ Αἴλιος Λαμπρίδιος (Vit. Alexandri Severi cap. 43) ἱστορεῖ ὅτι ἐγένετο λόγος ἵνα κηρυχθῇ ὡς θεὸς ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐγερθῇ ναός.

Ὅτι δὲ οἱ σύγχρονοι καὶ αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι τῶν λεγομένων, οἷοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν, ὑπάρχουσιν ἀξιοπιστότεροι τῶν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐλθόντων ὀρθολογιστῶν, οὐδεὶς εὖ φρονῶν ἀμφιβάλλει· ἀλλ' οὐδὲ σκευωρίαν καὶ συνεννόησίν τινα αὐτῶν ὑποπτεύει ὅστις σκεφθῇ ὅτι ἔγραψαν κατὰ διαφόρους τόπους καὶ καιροὺς ὅσα ἐγίνωσκον, οὔτε συμφέρον τι εἶχον ἵνα νοθεύσωσι τὴν ἀλήθειαν.

Τὸ κατ' ἐμὲ οὐ μόνον τὰ τοῦ Εὐαγγελίου θαύματα παραδέχομαι ὡς ἀληθῆ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα κατὰ παραχώρησιν θεοῦ δι' ἀνεξιχνιάστους λόγους γενόμενα, οἷον τὰ τῶν Μάγων ἐν Αἰγύπτῳ. Ἄλλοι δέ τινες ἴσως πιστεύσωσι καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ Τυανέως Ἀπολλωνίου καὶ Προκοννησίου

Ἀριστέως, ὡς καὶ τὰ τοῦ Σίμωνος τοῦ μάγου, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰαμβλίχου ἀναφερόμενα.

Ἀλλ' οἱ ὀρθολογισταὶ ἀρνοῦνται τὸ μέγιστον τῶν θαυμάτων, ἐξ οὗ πάντα τὰ ἄλλα ἐπήγασαν, δηλ. τὴν Ἔνσαρκον οἰκονομίαν, ἣν προεμήνυσαν τοσοῦτοι προφῆται, ἐβεβαίωσαν δὲ τοσοῦτοι σύγχρονοι μάρτυρες, τέλος προεῖδεν ὡς ἀναγκαίαν καὶ αὐτὸς ὁ ἐθνικὸς Σωκράτης, ὅτε εἶπεν, ὅτι ἔβλεπε τὸ ἀνθρώπινον γένος τοσούτῳ διεφθαρμένον, ὥστε ἐνόμιζεν ἔργον θεῖον τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ καὶ *περιέμενε μεσίτην τινὰ* πρὸς τοῦτο ἀποσταλησόμενον. (Πλάτ. Ἀλκιβ. καὶ Ἀπολ. Σωκρ.)

Ἡ ἰδέα ὅμως μεγάλου μεσίτου, σωτῆρος, βασιλέως, Θεοῦ ἐπανακαλέσοντος τὸν χρυσοῦν αἰῶνα ἐπὶ τῆς γῆς ὑπῆρχε καὶ πανταχοῦ τῆς Ἀσίας ἐξηπλωμένη κατὰ τὸν Volney (Les Ruines) καὶ Boulanger (L' antiquité dévoilée) οἷον προσδοκία τις κοινὴ ὡς ὁ ἀστὴρ τῶν Μάγων, εἰς ὃν ἀπέβλεπον, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ πρὸς δυσμάς, οἱ δὲ δυσμικοὶ πρὸς ἀνατολάς.

Ὅτε ὁ Ἀδισσὼν (περίφημος φιλολόγος καὶ ὑπουργὸς Ἄγγλος) ἀπελπισθεὶς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν εἶδε πλησιάζον αὐτοῦ τὸ τέλος, προσεκάλεσε νέον τινὰ συγγενῆ αὐτοῦ βαθέως διὰ τὴν ἐπικειμένην συμφορὰν λυπούμενον. Ἀλλ' ἐλθόντος αὐτοῦ, ὁ πνέων ἤδη τὰ λοίσθια ἄῤῥωστος ἐσιώπα· ὅθεν μὴ ὑπομείνας ὁ ἀγαθὸς ἐκεῖνος νέος εἶπε. Μὲ ἐκάλεσας, ἀγαπητέ μοι, δός μοι λοιπὸν τὰς παραγγελίας σου, ὑπισχνοῦμαι δὲ ἀκριβῆ αὐτῶν ἐκτέλεσιν. Τότε ὁ Ἀδισσὼν σφίγξας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὅσον ζωηρῶς ἐδύνατο, ἐψιθύρισε τὰς ἑξῆς λέξεις. « Ἰδὲ πόσον ἀταράχως ὁ χριστιανὸς ἀποθνήσκει. » !

Χριστιανικῶς φρονοῦσα καὶ ἡ αὐτοκράτειρα Μαρία Θηρεσία κατεσκεύασε τὸν ἴδιον αὐτῆς τάφον πολὺν χρόνον, πρὶν ἀποθάνῃ· ἔπειτα ἐρχομένη συχνάκις ἵστατο καὶ ἔβλεπεν αὐτὸν ἐφ' ἱκανὴν ὥραν· δεικνύουσα δ' αὐτὸν καὶ πρὸς τὰ παιδία αὐτῆς ἔλεγε. Τίνα λόγον ἆρά γε ἔχομεν ἵνα ἐπαιρώμεθα; Ἰδοὺ τίς ἐστι μετὰ θάνατον τῶν αὐτοκρατόρων ἡ κατοικία!

Τοιαύτην γενναιότητα, τοιαύτην γαλήνην, τοιαύτην μεγαλοψυχίαν μόνη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐμπνέει ὡς στρέφουσα τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλάστην αὐτοῦ θεὸν καὶ ἐμπνέουσα σταθερὰν τῆς αἰωνιότητος τὴν ἐλπίδα.

Διαλογιζόμενος τὴν βραχύτητα τῆς ζωῆς μου μεταξὺ δύο ἀβύσσων αἰωνιότητος τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, καταπλήττομαι ὑπὸ τῆς βαθείας σιγῆς ἀμφοτέρων, ἀγνοῶ δὲ ὁμοίως πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ ὑπάγω. Γινώσκω ὅμως ὅτι ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ κόσμου περι-

πίπτω ἀφεύκτως ἢ εἰς τὸ μηδὲν, ἢ εἰς τὰς χεῖρας παρωργισμένου θεοῦ. Ἂν ἐκ τῶν προτάσεων τοῦ διλήμματος τούτου συμβῇ ἡ πρώτη, ἀδιαφορῶ· διότι οὐδὲν κινδυνεύω. Ἂν ὅμως ἀληθεύσῃ ἡ δευτέρα, τότε τί γίνομαι; Διατί μὴ προλάβω ἀπὸ τοῦδε τὸ κακὸν αἰωνίου καὶ ἀνεπανορθώτου δυστυχίας, πιστεύων καὶ ἐκτελῶν ὅσα διδάσκει ἡ χριστιανικὴ θρησκεία;

Ὡς ἐναντίαν τῆς προκειμένης Ἀσεβείας, ὑπερβολὴν δὲ τῆς Εὐσεβείας εὑρίσκομεν τὴν Δυσσέβειαν, ὥστε δυσσεβὴς (ἢ δεισιδαίμων) λέγεται ὁ κακῶς σεβόμενος τὸν θεόν, ὁ ἔχων σφαλερὰν περὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ γνῶσιν, ὁ παρεξηγῶν καὶ κιβδηλεύων τὰς ἀληθεῖς περὶ θρησκείας ἰδέας. Ὅθεν ἡ δυσσέβεια ὑπάρχει κατάχρησις τῆς περὶ τὰ θεῖα εὐλαβείας, μίγμα ἐπιστήμης καὶ ἀγυρτίας, ἕνωσις ἀληθείας καὶ ψεύδους, τὸ ἀνάστροφον (οὕτως εἰπεῖν) τοῦ ὑφάσματος, ἐξ οὗ ὅμως φαίνεται καὶ τὸ πρόσωπον, εἴτε ἡ καλὴ ὄψις, ἡ ὁμαλὴ ἐπιφάνεια.

Ἀπὸ τῶν πρώτων σχεδὸν αἰώνων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς ὑπὸ δυσσεβείας, εἴτε τυφλοῦ καὶ μανιώδους ζήλου, κινούμενοι κατεδίωκον τοὺς ἀλλοφρονοῦντας. Ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὰ μέσα τοῦ τρισκαιδεκάτου τὸ μίσος τοῦτο μετεβλήθη εἰς ἀληθῆ καὶ ἄσπονδον πόλεμον. Ἔκτοτε τῷ ὄντι κατεστάθη πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης διὰ συνεργείας τοῦ Πάπα παράνομος δικαστικὴ ἐξουσία πρὸς τιμωρίαν τῶν αἱρετικῶν, οἵτινες πολυτρόπως ἐκολάζοντο.

Τὸ ἱεροδικεῖον τοῦτο εὑρισκόμενον καὶ ἀλλαχοῦ, κυρίως δὲ διαμένον ἐν Ἱσπανίᾳ μέχρι τοῦ 1808, κατηργήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἀποκατασταθὲν δὲ τῷ 1814 ὑπὸ Φερδινάνδου βασιλέως διελύθη ἐντελῶς τὸ δεύτερον διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν 1820. Ὁ πρόεδρος Δομινικανὸς Τορκουεμάδας ἐδίκασεν ἐπὶ 14 ἔτη 80000, ἔκαυσε δὲ 6000 ἀνθρώπους ὡς αἱρετικούς. Ἀλλὰ καὶ ἐν μόνῃ τῇ Ἱσπανικῇ πόλει Οὐαλεντία (Valence) ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς ἐντὸς ἑνὸς ἔτους ἐπέκεινα τῶν 2000. Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ μέσος τις βαθμὸς ἐνοχῆς, καθ' ὃν ἐστερεῖτο μόνον τῶν ὑπαρχόντων ὁ ὑπόδικος καὶ ἐκέρδαινε μὲν τὴν ζωὴν, ἔμενε δὲ γυμνὸς εἰς τὸ ἑξῆς!

Πόσα ἔπαθον κατ' ἀρχὰς τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος οἱ δυστυχεῖς Ἀλβιανοὶ ὡς πρεσβεύοντες τὰ τῶν Μανιχαίων καὶ Ἀρειανῶν δόγματα ἐν πολλαῖς ἐπαρχίαις τῆς Γαλλίας! ὥστε ὁ διωγμὸς διήρκεσε μέχρι τοῦ 1233 ὑπερβὰς καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.

Φραγκίσκος ὁ Α'. κατεδίωκε μανιωδῶς διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας πάντας τοὺς καινοτομοῦντας περὶ τὰ δόγματα, ὥστε ἀπώλοντο πολλαὶ χιλιάδες αἱρετικῶν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι κατεκαίοντο ὅπως δημευθῶσι

τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐρωμένης τοῦ ἀπηνοῦς μονάρχου Ἀρτέμιδος (Diane).

Οἱ αὐτοὶ φόνοι συνέβησαν καὶ ἐν Ἰβερνίᾳ. Διότι συνομώσαντες οἱ Καθολικοὶ διεπέρασαν ἐν στόματι μαχαίρας πάντας τοὺς ἐν τῇ νήσῳ Διαμαρτυρομένους, ὥστε ἐντὸς δύο μηνῶν 200 ἢ κατ' ἄλλους 154 χιλιάδες ἀθώων ἀνθρώπων διεφθάρησαν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς χώρας (Larrey. Hist. d'Angleterre.)

Ἀλλ' αἱ πρὸς τοὺς Βαλδινοὺς (1170) διαπραχθεῖσαι ὠμότητες περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος ἐν Πεδεμοντίῳ καὶ Σαβαυδίᾳ ὑπερβαίνουσι πᾶσαν ἔννοιαν βαρβαρότητος, ἢ μᾶλλον θηριωδίας· ὅθεν μετὰ φρίκης διέγραψεν αὐτὰς πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ὁ Σαμουὴλ Morland.

Καὶ κατὰ τὸ 1572, τὴν νύκτα τῆς 23—24, ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου ἡ ἐκ Μεδίκων Αἰκατερίνη, μήτηρ τοῦ Θ'. Καρόλου βασιλέως Γαλλίας, ἐνήργησε γενικὴν σφαγὴν παντων σχεδὸν τῶν Καλβινιστῶν, ὅσοι ὑπῆρχον ἔντε Παρισίοις καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ἀλλὰ διατί τοσαύτη μανία κατὰ τῶν ἄλλων θρησκειῶν; Ἂν ὁ θεὸς ἀνέχηται αὐτὰς, τίνα λόγον ἔχομεν ἡμεῖς ἀγανακτήσεως; Μὴ τὰ ἀλλόδοξα ἔθνη οὐκ εἰσι καὶ αὐτὰ ὡς ἡμεῖς πλάσματα τοῦ θεοῦ; Ἐδύναντο ὑπάρχειν, ἂν μὴ αὐτὸς ἤθελεν;

Ὁ Ι. Χ. ἔδωκε πρῶτος τὸ λαμπρότατον παράδειγμα τῆς ἀνεξιθρησκείας, ἐπιπλήξας τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, οἵτινες ἤθελον τὴν τιμωρίαν τῶν μὴ δεχθέντων αὐτὸν Σαμαρειτῶν. « Οὐκ οἴδατε οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς· ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπωλέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. » (Λουκ. Θ'. 52—56.)

Πρᾶγμα παράδοξον! Κατεφρόνουν ποτὲ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ οἱ Ἀπόστολοι αὐτοὶ μέχρι τινὸς ὑπὸ προλήψεων θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς μικροὺς καὶ κατωτέρους. Ὁ Πέτρος μάλιστα ἐνόμιζε σπουδαίως ὅτι πρὸς μόνους τοὺς Ἰουδαίους ἦτο δίκαιον ἵνα διδαχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον· ἀλλ' ἤκουσε κατ' ὄναρ τὴν συμβουλὴν ταύτην. « Ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε σὺ μὴ κοίνου » (Πράξ. Ἀποστ. 1) δηλ. ὅσα ὁ θεὸς ἔχει ὡς καθαρὰ μὴ νομίζῃς σὺ ὡς ἀκάθαρτα. Τότε καὶ αὐτὸς φωτισθεὶς ἐξεφώνησε τοὺς ἀξιοσημειώτους λόγους τούτους « Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομεν, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός· ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. » (Αὐτόθι.)

Τοῦτο ἀπέδειξεν αὐτὸς πάλιν ὁ θεμελιωτὴς τῆς πίστεως ἡμῶν συναναστρεφόμενος μετὰ ἐθνικῶν καὶ Σαμαρειτῶν, ὡς συνωμίλει καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτῶν. Κατὰ τὰ προηγούμενα ταῦτα ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος ἐνόμιζε μάλιστα χριστιανὸν πάντα ἐνάρετον, κἂν ἦτο ἄθεος. « Καί οἱ

μετὰ λόγου βιώσαντες χρισιανοὶ, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν, οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς, ἐν βαρβάροις δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἀνανίας τε καὶ Ἀζαρίας καὶ Μισαὴλ καὶ Ἠλίας καὶ ἄλλοι » (Ἀπολογ. Ἁ. κεφ. μς΄.) Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τὰ αὐτὰ ἐφρόνει· ὅθεν ὁ Κορνήλιος (Πραξ. Ἀπος. κεφ. 1.) ἀναφέρεται ὡς εὐσεβὴς, διότι ἦτο ἀγαθός. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος περιορίζει μόνον εἰς συμβουλὰς τὸν θρησκευτικὸν ἡμῶν ζῆλον « Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ » (πρὸς Τίτον) Ἀλλοῦ δὲ πάλιν ἐλέγχει τοὺς μισαλλοδόξους « Σὺ τὶς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει· σταθήσεται δέ· δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ θεὸς στῆσαι αὐτόν » (πρὸς Ῥωμαίους. Δ. 4.)

Ἀγαθῇ τύχῃ ἐκλείπει ἤδη βαθμηδὸν ὁσημέραι ἐν Εὐρώπῃ ἡ μισαλλοδοξία. Διότι καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι θεωροῦνται ὡς κλάδοι τοῦ αὐτοῦ δένδρου. Οἱ πατριάρχαι τῶν Ἀρμενίων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκέπτονται ἀδελφικῶς τοὺς τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀποθανόντος δὲ ἐν Βορδιγάλλοις κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰαννουάριον (1863) τοῦ μεγάλου ῥαββίνου Μὰρξ, τρεῖς ἱερεῖς τῶν διαμαρτυρομένων καὶ ἡ ἅμαξα τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ καρδιναλίου Donnet παρηκολούθουν τῇ ἐκφορᾷ. Ἡ αὐτὴ σχέσις ἐπικρατεῖ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ ἄλλων φυλῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑβραῖοι αὐτοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἑλβετίᾳ κλ. ἀπολαμβάνουσι τὰ αὐτὰ τῶν χριστιανῶν δικαιώματα.

Ὑπὸ δεισιδαιμονίας οἰστρηλατούμενοί τινες μοναχοὶ τῆς θρησκείας τῶν Περσῶν, τῶν Ἰνδῶν καὶ Σινῶν βασανίζονται καὶ σκληραγωγοῦσι τὸ σῶμα μέχρι πηρώσεως. Οὕτως ὑπῆρξέ ποτε αἵρεσις δεισιδαιμόνων (οἱ Οὐαλήσιοι) εὐνουχιζομένων ὅπως διατηρήσωσι τὴν παρθενίαν, λείψανα δ' αὐτῆς εὑρίσκονται ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ μέχρι τοῦδε. Τίς ὅμως πιστεύσει ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πολυμαθέστατος Ὠριγένης εὐνουχίσθη ὡς ἐκλαμβάνων κατὰ γράμμα τὰ εὐαγγελικὰ ταῦτα λόγια « Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; » (Ματθ. ΙΘ. 12.) Ἀλλὰ τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐσήμαινε τοὺς παρθενικὸν βίον προαιρουμένους διὰ τὸν θεὸν, ἢ ἀπεχομένους τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ παρεξηγητὴς αὐτοῦ μετενόησεν ὕστερον καλῶς σκεψάμενος.

Διὰ δεισιδαιμονίαν ἀποφεύγουσί τινες ἀθῴας ἡδονὰς οἷον τὸν γάμον, τὴν μουσικὴν, τὸν χορὸν καὶ ἄλλας τοιαύτας ψυχαγωγίας. Διότι ὁ Ι. Χ. ἀνέτρεψε πάσας τὰς ἐπισφαλεῖς ἀρχὰς, καθ' ἃς γινόμεθα μισάνθρωποι καὶ φίλαυτοι ὡς ἐκλέξας μαθητὰς ἀνθρώπους τοῦ κόσμου, ἐρχόμενος εἰς συμπόσια, οἷον τὸ τοῦ ἐν Κανᾷ γάμου, ζῶν συνήθως

μετὰ τῶν ἄλλων, ἐκ διαλειμμάτων δὲ μόνον ἀποχωρῶν εἰς τὴν ἔρημον ὅπως σκέπτηται καθ' ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἀτενίζῃ.

Οἱ διαμαρτυρόμενοι καυχῶνται ὅτι ἀπηλλάγησαν τῶν δεισιδαιμονιῶν. Ἀλλ' ὁ Ἄγγλος, ὅστις οὔτ' ἐξομολογεῖται, οὔτε ἑορτάζει ἁγίους, νομίζει ἁμαρτίαν, ἂν κατὰ τὰς κυριακὰς τραγῳδήσῃ καὶ κρούσῃ κιθάραν, ἢ κύμβαλον! Ἐν τοσούτῳ δὲ μένων ἀργὸς διέρχεται ἀσκανδαλίστως ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν τοῖς καπηλείοις κραιπαλῶν, κωμάζων, αἰσχρολογῶν, ἢ καὶ πορνεύων!

Μόνον δεισιδαίμονες ἄνθρωποι πιστεύουσιν ἀφελῶς ὅτι νηστεύοντες ἐκπληροῦσι σχεδὸν πάντα τὰ χρέη τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ νηστεία ἔχει βεβαίως μεγάλην δύναμιν· ἀλλ' ἄνευ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ὀλίγον ὠφελεῖ. « *Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην* » λέγει ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου (ΝΘ) ἀπαριθμῶν διαφόρους ἡμῶν κακίας.

Τρέφουσι τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν ἁπλοϊκῶν χριστιανῶν αἰσχροκερδεῖς τινες κληρικοί, οἵτινες προσφέρουσιν εἰς προσκύνησιν αὐτῶν ὀστᾶ καὶ τυχαίων ἴσως ἀνθρώπων ὡς ἁγίων λείψανα. Ὅθεν καλῶς ποιοῦσα ἥ τε Ῥωσσικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ, νομίζω δὲ καὶ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἀπηγόρευσεν, ἢ περιώρισε τὴν ἀσύστολον περιφορὰν τῶν τοιούτων.

Δεισιδαιμόνως φρονοῦντες οἱ ἡμέτεροι ἀρχιερεῖς ἀφώριζον μέχρι τοῦδε τοὺς χριστιανοὺς, ὅσοι ἦσαν ὕποπτοι ὡς ἔνοχοί τινος ἐγκλήματος. Ὅθεν ἐπεσώρευον κατ' αὐτῶν φρικαλέας ἀρὰς, τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὸν τρόμον τοῦ Κάϊν, τὸ ἄλυτον τοῦ νεκροῦ αὐτῶν ὡς πέτρας καὶ σιδήρου καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Οὐδ' ἐνεθυμοῦντο ἣν ἔλαβον ἐντολὴν παρὰ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος « Εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε. » Τὰ ἀφοριστικὰ ἦσαν φόβητρον τῶν ἁπλουστέρων καὶ εἶχον ὁμολογουμένως ἀγαθὸν σκοπόν· ἀλλ' ἐγίνετο αὐτῶν σκανδαλώδης κατάχρησις. Ἐκτὸς τούτου ἡ Ἐκκλησία ἀφώριζέ ποτε, δηλ. ἐμάκρυνε τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας, ὀνομαστὶ τοῦτον, ἢ ἐκεῖνον τὸν αἱρετικὸν ὡς ἐπικινδύνους, οὐδέποτε ὅμως ἐδημοσίευσεν ἀρὰς ἀορίστους.

Πειθόμενοι ὑπὸ τῆς δεισιδαιμονίας οἱ ὀπαδοὶ τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἀγοράζουσι βαρυτίμως παρὰ τοῦ Πάπα χαρτία τινὰ ὡς ἀφέσεις ἁμαρτιῶν.

Ἐκ προλήψεως δεισιδαιμονικῆς ἐπίστευόν τινες καὶ ἴσως εἰσέτι πιστεύουσιν ὅτι τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν μένουσιν ἐνίοτε ἀδιάλυτα διὰ προηγηθέντα ἀφορισμόν· ἀλλὰ κύριον αἴτιον τοῦ φαινομένου ὑπάρχει ἡ ἀσβεστώδης τοῦ ἐδάφους ποιότης.

Ὑπὸ δεισιδαιμονίας οἱ ἄνθρωποι διακρίνουσι τὰς εἰκόνας καὶ σέβον-

ται ταύτην μᾶλλον ἐκείνης ὡς δῆθεν θαυματουργοτέραν, ἐκ δὲ τῶν ἁγίων τοῦτον μὲν θεωροῦσιν ὡς προστάτην τοῦ δεῖνος ἔθνους, ἐκεῖνον δὲ ἄλλου τινός· ἢ νομίζουσι ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν αἰσίαν, ἄλλην δέ τινα ἀποφράδα, οἷον τὴν τρίτην κτλ.

Πόσαι γυναῖκες ὑπὸ δεισιδαίμονος εὐλαβείας περιπίπτουσιν εἰς ἐνθουσιασμόν, ὅστις μετ' ὀλίγον μεταβάλλεται εἰς παραφροσύνην!

Ἡ μαγεία ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἐξηπλωμένη σχεδὸν πανταχοῦ· ὅτι δὲ ἐξετέλει δι' ἀγυρτικῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ φυσικῶν, ἢ ἀγνώστων ἄλλων τρόπων, ἀλλ' ἴσως καὶ κατὰ τύχην πολλὰ παράδοξα πράγματα, μαρτυρεῖται οὐ μόνον παρὰ τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἱερᾶς Γραφῆς. Πολλοὶ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης κατεδίωξαν ἀσπόνδως τοὺς μάγους. Ὁ Τιβέριος ἐξώρισεν εἰς τὴν Σαρδὼ ὑπὲρ τὰς 4000 αὐτῶν (Δίων Κάσ. Μθ.) Ὕστερον δὲ ἄλλους ὁ Κλαύδιος καὶ Βιτέλλιος (Tacit. annal. 11.) Ἀλλὰ κυρίως ἡ δεισιδαιμονία αὕτη κατεπολεμήθη δι' αὐστηροτάτων νόμων καὶ θανατικῆς προσέτι ποινῆς ὑπὸ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, Κωνσταντίνου καὶ Κώνσαντος, μάλιστα δὲ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Τὰ Μωσαϊκὰ βιβλία ἀπαγορεύουσιν αὐτὴν πανταχοῦ ἐπαπειλοῦντα τὸ αὐτὸ τῆς τιμωρίας εἶδος (Ἔξοδ. ΚΒ. 18. Δευτερ. ΙΗ. 10—11 Λευϊτ. ΙΘ. 26. 31. Κ. 27) ἡ δὲ ἐκκλησία καταδικάζει τὰς περὶ μαγείας δυστεβεῖς προλήψεις. Καὶ ὅμως ἡ ὀρχοπέδη, (τὸ ἀμπόδεμα), αἱ ἐπαγωγαί, τὰ φίλτρα, ἡ ἴασις πολλῶν νόσων ἐνασχολοῦσιν εἰσέτι πολλοὺς μάγους καὶ πολλὰς μαγίσσας διαφόρων τόπων καὶ ἀποτελέσματα ἐνίοτε δι' αὐτῶν διαθρυλλοῦνται τεράστια. Τοιοῦτό τι ἀναφέρει τὸ ἑξῆς οὐχὶ κοινός τις ἄνθρωπος, ἀλλὰ διάσημος φιλόσοφος τῆς Γαλλίας ζῶν ἔτι, χρηματίσας δὲ καὶ ὑπουργὸς πρό τινων ἐτῶν.

"Κατὰ τοὺς λόγους τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Πασχάλη, γυναικὸς ἀξιοπίστου καὶ σπουδαίας, ὁ σοφὸς οὗτος μαθηματικός, παιδίον ἔτι, μαγευθεὶς ὑπό τινος γραίας ἐκδικουμένης τὸν πατέρα αὐτοῦ, διότι δικαστὴς ὢν εἶχε παρημελημένην τινὰ δίκην αὐτῆς, ἐμαραίνετο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ἤδη ἔπνεε τὰ λοίσθια. Ὅθεν ἀπηλπισμένοι ὡς ἐκ τῶν ἰατρῶν οἱ γονεῖς κατέρυγον μετὰ δακρύων πρὸς τὴν αὐτὴν γυναῖκα φημιζομένην ὡς μάγισσαν· καθόσον ἠγνόουν ὅτι ἦτο αἴτιος τοῦ κακοῦ. Ἐκείνη δὲ οἴκτῳ καμφθεῖσα ὡμολόγησε μὲν τὴν ἁμαρτίαν, μεταστήσασα δὲ διά τινος ἐπῳδῆς τὸ πάθος τοῦ παιδίου εἰς αἴλουρον προσενεχθέντα, αὐτὸν μὲν κατέστησε παρευθὺς νεκρὸν ἐνώπιον πάντων τῶν παρεσώτων ὡς προεῖπε, τὸ δὲ παιδίον ἀνεζωογόνησεν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐπαύριον μετὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐννέα εἰδῶν βοτάνης συλλεχθέντων πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἀφανισθείσης ἔκτοτε καὶ παραδόξου τινὸς ζηλοτυπίας, ἣν ἔπασχε

ὡς πρὸς τὴν συζυγικὴν τῶν γονέων αὐτοῦ ἀγάπην. (Rapport de M. Cousin à l'Académie Française sur les Pensées de Pascal 1ère édition, page 390—394).

Ἀναφαίνονται ἐν τῷ κόσμῳ ἐκ μακρῶν τινων διαλειμμάτων ἀγύρται καὶ γόητες θαυματουργικὴν δύναμιν καὶ σχέσιν μάλιστα μετ' αὔλων πνευμάτων ἐπαγγελλόμενοι. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν τὸ πάλαι Σίμων ὁ Μάγος καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Σικελὸς Καγλιόστρος καὶ ἄλλοι ἴσως, ἐφ' ἡμῶν δὲ εὑρίσκονται ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ πολλοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Καληδονίου Δανιὴλ Δούγλας Ὅμη, *πνευματισταὶ* λεγόμενοι καὶ τὰς αὐτὰς ἐρεσχελίας τῶν ἄλλων ἐπαναλαμβάνοντες ὡς δέλεαρ ὅμως τῶν ἁπλουστέρων προσφέροντες τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην, ἣν δεικνύουσι καὶ οἱ ἐπωνυμούμενοι Φραγκμασσόνοι (εἴτε ἐλεύθεροι κτίσται) ἑταιρία, ἣ αἵρεσις ὑπόπτων ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν ἀνθρώπων. Ὁ Ἀπόστολος ὅμως Παῦλος (Κολ. Β.) προφυλάττει ἡμᾶς ἀπὸ τοιούτων παγίδων λέγων, « Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. »

Ὡς δεισιδαιμονίας εἶδος ἐκλαμβάνεται ὑπὸ πολλῶν καὶ ἡ βασκανία (παρὰ τὸ φάεσι καίνειν, δηλ. διὰ τῶν ὀμμάτων φονεύειν, ὅθεν καὶ τὸ Λατιν. fascinus). Κατὰ δυσυχίαν ὅμως ὑπάρχει καὶ συχνάκις ἐκτελεῖται *φυσικῶς* ἐπ' ὀλέθρῳ φυτῶν καὶ ζώων, μάλιστα δὲ τῶν μικρῶν παιδίων ὑπὸ πονηρῶν ὀφθαλμῶν φθονεροῦ, ἢ καὶ ὠργισμένου, ὡς λέγεται, ἀνθρώπου· ὅθεν καὶ ἡ ἐκκλησία ἔχει εὐχὰς κατὰ βασκανίας· ἀπαγορεύει δὲ τὴν χρῆσιν αὐτῆς, καθὼς ἀνέκαθεν καὶ ὁ Μωϋσῆς (Λευϊτ. ΙΘ. 31.) Ὁμοίως καί τινες ὄφεις ἐμβλέποντες κάτωθεν εἰς πτηνὰ καθήμενα ἐπὶ τῶν κλάδων δένδρου βασκαίνουσιν αὐτὰ, καὶ πίπτοντα κατεσθίουσι· (ἴδε Ἡλιοδ. Αἰθ. Γ. Θεοκρ. Εἰδυλ. ΣΤ. Πλούτ. Συμπόσ. Ε. Λεξικὸν Ἀνθ. Γαζῆ ἐν λέξει Βασκανία). Τὰ δὲ λεγόμενα προβασκάνια, οἷον κοράλλια καὶ κύανος (ἀλογόπετρα) καὶ ὀδόντες ἐλέφαντος καὶ σκόροδα κτλ. οὐδεμίαν ἴσως προφυλακτικὴν δύναμιν ἔχουσι κρεμάμενα, οὔτε τὰ περίαπτα, εἴτε φυλακτήρια ἐκ χάρτου, ἢ μεταλλικοῦ τεμαχίου φέροντος ἀστρολογικὰ σημεῖα, ἢ σχήματα καὶ γράμματα συμβολικὰ, ἢ μυστηριώδη, οὔτε δὲ τὸ πτύσμα, σύνηθες καὶ αὐτὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν.

Οἱ Ἕλληνες (καθὼς καὶ ἄλλοι λαοὶ) εἶχον διαφόρους καὶ ἄλλας δεισιδαιμονίας, ὧν ἴχνη τινὰ διασώζονται καὶ μέχρις ἡμῶν· ἔκρινον π. χ. τὸ μέλλον ἐκ τοῦ εἴδους τῶν πετομένων πτηνῶν καὶ τοῦ μέρους τοῦ ὁρίζοντος, ἀνατολῆς (ἐκ δεξιῶν) ἢ δύσεως (ἐξ ἀριστερ-

ρῶν) ὅθεν ἐφαίνοντο· *(οἰωνοσκοπία)*· ἐφαντάζοντο αὐτὸ ἐκ τοῦ ἀναβαίνοντος καπνοῦ *(καπνομαντεία)*, ἢ ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν σπλάγχνων τοῦ θυομένου ζώου *(σπλαγχνοσκοπία)*, ὡς καὶ ἡμεῖς παρατηροῦντες τὴν ὠμοπλάτην· ἢ εἴκαζον αὐτὸ ἐκ τῶν ῥυτίδων, εἴτε ἐκ τῶν γραμμῶν τῆς παλάμης *(χειρομαντεία)*, προσέτι δὲ καὶ ἐκ τῶν κλήρων *(κληρομαντεία)*, ἢ ἐκ τῶν ἐξερχομένων ἐκ τῆς κάλπης τίχων *(στιχομαντεία)*, τοῦθ' ὅπερ σήμερον λέγομεν κλήδονα, ἢ μᾶλλον κληδόνα, μαντευόμενοι κατὰ τὴν 24 Ἰουνίου, καθὼς ζητοῦμεν τὸ μέλλον καὶ ἐκ τῆς χαρτομαντείας! Τέλος ἀποβλέποντές τινες ἀστρολόγοι εἰς τὴν κατάστασιν τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ προέλεγον τὴν τύχην τοῦ γεννωμένου παιδίου *(ὡροσκοπία)*. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα φυσικά, ἢ τυχηρὰ φαινόμενα ἐξήγουν ἐπὶ καλοῦ ἢ κακοῦ οἱ ἀρχαῖοι, οἷον τὸν βόμβον τῶν ὤτων, τὸν παλμὸν μέρους τινὸς τοῦ σώματος, τὸν σπασμὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τὸν πταρμόν, ὅτε καὶ ἔλεγον ὡς ἐπικειμένου τινὸς κακοῦ, Ζεῦ σῶσον, καθὼς λέγομεν καὶ ἡμεῖς, ὑγίαινε, ὑγιά σου.

Μὴ φροντίζων περὶ ἀποφυγῆς τοῦ κινδύνου ὁ δεισιδαίμων καταφοβιζόμενος δὲ ὑπὸ τυχαίων περιστάσεων, ἢ μετεωρικῶν φαινομένων, ἀπελπίζεται καὶ ἐγκαταλιμπάνεται παρευθὺς, μὴ φανῇ ὅτι ἀντιτείνει καὶ θεομαχεῖ κολαζόμενος. Οὕτως οἱ Ὀθωμανοὶ ἐκλαμβάνοντες τὸν λοιμὸν ὡς θεομηνίαν, οὐδαμῶς προφυλάττονται· διὸ καὶ κατὰ ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας ἀποθνήσκουσιν. Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸν Τυριβάζην, σατράπην τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας, ὅστις κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκβαλὼν ἀκινάκην ἀντεπάλαιε πρὸς τοὺς συλλαβόντας αὐτὸν στρατιώτας ὡς ῥωμαλαῖος, ἅμα δ' ἀκούσας ὅτι συλλαμβάνεται κατὰ προσταγὴν τοῦ μονάρχου παρεδόθη εὐθὺς ὡς ἀνδράποδον.

Πολλὰ φυσικὰ φαινόμενα, πολὺ δὲ μᾶλλον τὰ ἔκτακτα, παρεξηγοῦνται ὑπὸ τοῦ δεισιδαίμονος ὡς οἰωνοὶ ἐπικειμένου κινδύνου. Οὕτω φοβηθεὶς ὁ Νικίας τὴν ἔκλειψιν σελήνης ἐκάθητο, ἐν ᾧ περιετείχιζον αὐτὸν πανταχόθεν ἐν Σικελίᾳ οἱ ἐχθροὶ, ὥστε αἰσχρῶς παραδοθεὶς ἔπειτα ἐφονεύθη μετὰ τετρακισμυρίων Ἀθηναίων!

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πολιορκούμενοι καὶ ἤδη αἰχμαλωτισθῆναι κινδυνεύοντες ἔμειναν οὐχ ἧττον ἀκίνητοι, ὡς ὄντος σαββάτου τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ ἵστανον ἤδη τὰς κλίμακας καὶ κατελάμβανον τὰ τείχη, ὥστε συνελήφθησαν πάντες ὡς ἐντὸς μιᾶς σαγήνης τῆς δεισιδαιμονίας.

Τίς πιστεύσει ὅτι καὶ ὁ Καῖσαρ αὐτὸς, ὅστις οὐδένα κίνδυνον ἐφοβεῖτο πρὸς τὴν δόξαν ὁμόσε βαδίζων, ἀνέβαινε τρομαλέος εἰς τὴν ἅμαξαν, οὐδ' ἐκάθητό ποτε ἐπ' αὐτῆς, πρὶν τρὶς ἀπαγγείλῃ στίχον τινὰ

ὡς ἔχοντα δῆθεν τὴν μαγικὴν δύναμιν (οἵα δεισιδαιμονία!) τοῦ κωλύειν τὴν ἀναστροφὴν αὐτῆς;!

Οἱ ἀρχαῖοι ὡς δεισιδαίμονες ἐζήτουν ἵνα μάθωσι τὸ μέλλον οὐ μόνον παρ' ἰδιωτῶν τινων λεγομένων μάντεων (παρὰ τὸ μαίνεσθαι, διότι πραγματικῶς ἐφαίνοντο ὡς μαινόμενοι, ὅτε προεφήτευον) οἷοι ἦσαν ὁ Κάλχας, Τειρεσίας, Ἀμφιάραος κτλ., ἀλλὰ καὶ ἐκ διαφόρων καταστημάτων, ἐν οἷς ἐξεδίδοντο χρησμοὶ κατά τινας καιροὺς τοῦ ἔτους· ὑπῆρχον δὲ τριάκοντα τοὐλάχιστον τοιαῦτα χρηστήρια, ἢ μαντεῖα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὑπ' ἀγυρτῶν καὶ λαοπλάνων ἱερέων διοικούμενα· ὅθεν αἱ ἐξερχόμεναι μαντεῖαι ἦσαν πάντοτε μὲν ἀμφίβολοι, πολλάκις δὲ καὶ ἀντιφατικαὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος.

Μὴ ἀρκούμενοι ὅμως τούτοις τινὲς ἐπίστευον ὅτι ἄλλοι γόητες, οἱ καλούμενοι νεκρομάντεις, ἢ ψυχαγωγοί, ἀνεβίβαζον ἐκ τοῦ ᾅδου διὰ μαγείας καὶ τὴν σκιάν, εἴτε τὴν ψυχὴν αὐτὴν τοῦ ἤδη ἀποθανόντος ἀνθρώπου, ὅπως μάθωσι παρ' αὐτῆς τὸ μέλλον, καθὼς παρ' Ἰουδαίοις (Α. Βασιλ. ΚΗ.) ὁ Σαοὺλ ἐπίστευσεν ὅτι ἡ ἐν Ἀενδὼρ πυθώνισσα ἀνεκάλεσε τὸ εἴδωλον τοῦ Σαμουὴλ, ὅπως μάθῃ παρ' αὐτοῦ τὸ μέλλον ἐν μέσῳ τῶν κακῶν, ὅσα ἔπασχεν, ἢ ἐφοβεῖτο. Ἀλλὰ πραγματικῶς τότε ἡ πονηρὰ ἐγγαστρίμυθος ἐλάλησε πρὸς τὸν Σαοὺλ, ἂν καὶ ὁ Σειρὰχ (ΜΤ. 20) ὑπὸ ἁπλότητος πιστεύῃ σπουδαίως ὡς βεβαίαν τὴν διὰ τῆς ψυχαγωγίας ταύτην προφητείαν «Καὶ μετὰ τὸ ὑπνῶσαι αὐτὸν προεφήτευσεν (ὁ Σαμουὴλ) καὶ ὑπέδειξε βασιλεῖ (τῷ Σαοὺλ) τὴν τελευτὴν αὐτοῦ καὶ ἀνύψωσεν ἐκ γῆς τὴν φωνὴν αὐτοῦ.»

Διὰ τῆς νεκρομαντείας ἴσως ταύτης καὶ ὁ Ὀρφεὺς ἀνεκάλεσεν ἐκ τοῦ Ἅιδου τὴν Εὐρυδίκην. Εἰς αὐτὴν κατέφυγεν ὁ φίλος τοῦ Κικέρωνος Ἄππιος (Tusculan. quaest. 16. De Divinat. 1. 58) ὁ Βατίνιος (Cicer. contra Vatin.) ὁ Λίβων Δροῦσος (Tacit. annal. 11. 28) ὁ Νέρων (Sueton. Ner. Plin. Hist. natur. XXX. 5) ὁ Καρακάλλας (Δίων Κάσσιος LXXVII) καὶ ἄλλοι.

Ἂν καὶ δικαίως ἀμφισβητῆται τὸ μυστήριον τῆς προγνώσεως, ἢ προφητείας, οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουσιν ἐκ διαλειμμάτων παραδείγματα. Κατὰ τὸν Κικέρωνα τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου προεῖπε δοῦλος, ἢ αἰχμάλωτος ἤδη ἀποθνήσκων. Ὁ Κάλανος ἐρωτηθεὶς παρ' αὐτοῦ, ἂν εἶχέ τι εἰπεῖν, πρὶν καῇ, ἀπεκρίθη· ὄψομαί σε μετ' ὀλίγον. (Cicer. De Divinat. 11) ὅπερ τῷ ὄντι καὶ συνέβη, ἀποθανόντος τοῦ μονάρχου. Κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν σήμερον δόξαν οἱ μαγνητιζόμενοι προφητεύουσι πολλὰ μέλλοντα. Ὁπωσδήποτ' ἂν ἔχῃ ἡ περὶ τούτων ἀλήθεια, ἰδοὺ δύο παραδείγματα νεώτερα καὶ ἀξιάκουστα.

Τρία ἔτη πρὸ τῆς Γαλλ. ἐπαναστάσεως ὁ γάλλος ἱεροκήρυξ Βωρεγάρδος (Beauregard) προεφήτευσε μετὰ πολλῆς συγκινήσεως ἀπ' ἄμβωνος τὴν μέλλουσαν κατάργησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν, ἥτις καὶ συνέβη τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐκείνης καὶ ἀπαραδειγματίστου ἀναστατώσεως. Ὅθεν ἡ ἀνάμνησις τῆς προρρήσεως παρώξυνε τότε τοὺς ἐπαναστάτας εἰς προγραφὴν τοῦ ἱεροκήρυκος· ἀλλ' αὐτὸς προέλαβε φυγὼν εἰς Ἀγγλίαν.

Ἴσως τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐκληφθῇ ὡς τυχρά τις σύμπτωσις μόνον· τὸ ἑπόμενον ὅμως οὐδεμίαν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐπιτρέπει. Ὁ ζῶν ἔτι (τῷ 1864) ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας Παΐσιος, ἀνὴρ καὶ λόγιος καὶ κατὰ πάντα σεβάσμιος, διατρίβων πρὸ πολλῶν ἐτῶν (καθώς μοι εἶπεν) ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθωνος ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ αὐτόθι παρὰ πάντων διά τε τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον τιμώμενος μοναστὴς Ὀνούφριος ἰδών ποτε κατ' ὄναρ ὅτι πειραταὶ ἀπέβησαν ἐκεῖ ὅπως λῃστεύσωσι τὰ μοναστήρια, παρεκίνησεν ἐγκαίρως τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν ἵνα κρύψωσι πάντα τὰ κειμήλια τῶν ἱερῶν ἐκείνων καταγωγίων καὶ προπαρασκευασθῶσιν εἰς ἄμυναν, ἢ καὶ ἀπόκρουσιν τῶν κακούργων. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἠλήθευσε τῷ ὄντι τοῦ ὁσίου ἐκείνου ἀνδρὸς ἡ πρόρρησις.

Ὡς εἶδος δεισιδαιμονίας καταλέγεται καὶ ἡ ὀνειρομαντεία, εἴτε κρίσις τῶν ὀνείρων. Ἀλλ' ἡ πρὸς τὰ φαντάσματα ταῦτα πίστις ὑπάρχει παγκόσμιος σχεδὸν ὅσον καὶ πανάρχαιος· ὅθεν συγγραφεῖς ἐθνικοί τε καὶ ἱεροὶ περὶ αὐτῶν ὁμοίως ἀναφέρουσιν, οἷον Ὅμ. Ὀδυσ. Ιθ. 547—56—567. Βιργ. Αἰν. VI. 894—897. Ὁράτ. ᾠδ. 27. Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβ. Γ. 2—4. Πλούτ. περὶ βίου κατ' Ἐπίκ. Ἡρόδ. Α. Τ. Μακροβ. Comment. in Somn. Scip. Α. Βασιλ. ΚΓ. 4. Δανιὴλ Β. 1. 4. Γενέσ. ΜΑ. 2—7. Ἔπειτα τὰ ὄνειρα διαφέρουσι, συμπεριλαμβάνονται δὲ ἴσως πάντα ἐν ταῖς ἑπομέναις δύο τάξεσιν, ἂν καὶ τὰ πλεῖστα ἐπέρχωνται κυρίως ἐπὶ πολυϋπνίας.

1) Ὄνειρα *παθητικά*, προερχόμενα ἐκ διαφόρων παθῶν τῆς ψυχῆς, ἢ τοῦ σώματος. Οὕτω π. χ. οἱ πάσχοντες ἐξ ἀνευρυσμάτων τῆς καρδίας φαντάζονται αἵματα καὶ πυρκαϊὰς καὶ φλόγας καὶ ξίφη κτλ. Οἱ ἔχοντες καρκῖνον τοῦ στομάχου ὀνειρεύονται ὡς δακνόμενοι ὑπὸ ὄφεων καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει ἄνθρωπον, ὅστις ἐνυπνιάσθη ὅτι εἶχε λίθινον τὸ σκέλος, μετ' ὀλίγον δὲ τοῦτο παρελύθη.

Ἄλλοι φαντάζονται ὅτι κολυμβῶσιν ἐν δεξαμεναῖς θερμῶν ὑδάτων· ὕστερον δὲ διαλύεται ἡ ἁρμωστία αὐτῶν διὰ κριτικῶν ἱδρώτων.

Ὁ περίφημος Conrad Gesner εἶδε καθ' ὕπνον ὅτι ἐδήχθη κατὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν ὑπὸ ὄφεως, μετ' ὀλίγον δὲ ἐράνη τῷ ὄντι αὐτόθι ἄνθραξ, ἐξ οὗ καὶ ἀπέθανεν.

Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τεταραγμένοι τὴν ἡμέραν ὑπὸ φροντίδων, ἢ ἠθικῶν παθῶν, χαρᾶς, λύπης, θυμοῦ, φόβου, ζηλοτυπίας ἢ λογισμῶν ἐπιμόνων βλέπουσι τὴν νύκτα ὄνειρα ποικίλα ἀπεικονίζοντα τὴν κατάσασιν τῆς ψυχῆς, ἢ ἀνταναλῶντα ὡς κάτοπτρον ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσαν ἔξυπνοι μετά τινος συγκινήσεως· ἄλλοτε δὲ παριῶντα συνδυασμοὺς πραγμάτων, περιστάσεων καὶ ὑποθέσεων παραδόξων, ἢ καὶ ὅλως ἀνυπάρκτων, πάντοτε ὅμως σχεδὸν ἔχοντα μικράν τινα καὶ μερικὴν σχέσιν, ἢ ἀναλογίαν πρὸς τὴν κατάσασιν τῶν ἡμετέρων συμβεβηκότων, ἢ διανοημάτων καὶ τῶν συνήθων ἡμῖν κλίσεων, ἐλαττωμάτων, ἀσχολιῶν καὶ ἔργων.

Ἐνίοτε μάλιστα καὶ οἱ μὴ ὑπάρχοντες πλέον ἐν τῇ ἐπιγείῳ ταύτῃ ζωῇ συγγενεῖς καὶ φίλοι ἐρχόμενοι ἐκ τῆς ἀγνώστου καὶ μυστηριώδους, ἀλλὰ βεβαίως μακαρίας χώρας, ὅπου διατρίβουσιν, ἀναφαίνονται αἰφνιδίως ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ συνομιλοῦσι μεθ' ἡμῶν. Ἰδοὺ ἡ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ νεκρομαντεία. Πόσον τότε εὐτυχοῦμεν καὶ ἡδόμεθα! Πόσον παρηγορεῖται ἡ θλῖψις ἡμῶν, αὐξάνει δὲ ἡ ἐλπὶς τῆς ἀϊδίου τῶν ἀγαπητῶν αὐτῶν ἀτόμων ἀπολαύσεως εἰς τὸ μέλλον! Ἐπειδὴ διορῶμεν ἀπὸ τοῦδε ζωηράν τινα λάμψιν πέραν σκοτεινοῦ ὁρίζοντος.

2) *Ὄνειρα ἐνεργητικά*, (ἐναργῆ κατὰ Πλάτ. ἐν Κρίτ. § 2.) δι' ὧν φαίνεται αὐτομάτως, ἄνευ δηλ. ἐξωτερικῆς, ἢ προηγηθείσης αἰτίας, ἐνεργοῦσα ἡ ψυχή, ὥστε βλέπει τὰ τοπικῶς, καθὼς καὶ τὰ χρονικῶς διεστῶτα ὡς παρόντα καὶ ἐνεστῶτα. Τοῦτο οὔτε πρὸς τὴν θρησκείαν, οὔτε πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἀντιβαίνει. Ἂν τῷ ὄντι ἡ ψυχὴ ὑπάρχῃ πνοὴ τοῦ Θεοῦ, πρόδηλον ὅτι κατά τινας περιστάσεις, ὅτε π. χ. ἀπαλλάττεται τῶν φροντίδων καὶ περισπασμῶν τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ πλησιάζοντος ἤδη τοῦ θανάτου, ὅτε λύονται οἱ συνάπτοντες αὐτὴν μετὰ τοῦ σώματος μυστηριώδεις δεσμοί, τότε ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος πρόκεινται ἔμπροσθεν αὐτῆς ὡς ὁμαλὴ καὶ συνεχὴς ἐπιφάνεια. Ὁ πρῶτος οὐδόλως διακρίνεται εἰς παρελθόν, ἐνεστὸς καὶ μέλλον, ὁ δεύτερος δὲ οὐδόλως χωρίζεται εἰς μέρη. Τοιουτοτρόπως ὁ ὀνειρευόμενος βλέπει ὅσα ἤδη ἐγένοντο, ἢ γίνονται ἐν μακρυνῷ τόπῳ.

Ἔπειτα καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἁγίας γραφῆς πιθαναλογεῖται ἡ διὰ τῶν ἐνυπνίων δήλωσις τοῦ μέλλοντος (Α. Βασιλ. ΚΗ. 6:) Προφητεύουσι δὲ μάλιστα οἱ ὅσιοι καὶ ἐνάρετοι «Ὥσπερ αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕλαις γίγνονται, ἀλλ' ἐν ταῖς λειότητά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις, οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ

πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ταῖς μηδὲν σκολιὸν ἐχούσαις.» (Βασιλ. προοίμ. τῆς εἰς Ἡσαΐαν Ἑρμηνείας.)

Ὁ δικηγόρος Γ. Βέλλιος εἶδε κατ' ὄναρ κινδυνεύοντα ὑπὸ τρικυμίας παλαιὸν αὐτοῦ φίλον τὸν ἐκ Θήρας ἀρχαῖον δικαστὴν Ἰγγλέσην, ἂν καὶ οὐδόλως κατὰ τὴν προτεραίαν ἡμέραν ἀνεπόλησεν ἐγρηγορὼς τὸν ἄνθρωπον. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἰδὼν αὐτὸν αἰφνιδίως καθ' ὁδὸν ἔμαθεν ὅτι μόλις εἶχε διασωθεὶς τοῦ ναυαγίου!

Ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοῦ δικαστοῦ ἀπὼν ἐν Γερμανίᾳ ἔγραψε πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις διαμένουσαν ὅτι ὠνειροπόλησεν αὐτὴν τεκοῦσαν καθ' ἣν ἡμέραν πραγματικῶς αὐτὴ ἔτεκε παιδίον.

Ὁ ἰατρὸς Ι. Ν. Α. διατρίβων ἐν Ἀθήναις εἶδε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύζυγον αὐτοῦ ὠχρὰν, κατεσκελετευμένην καὶ πρὸς πάντα ἄλλον ἐκτὸς αὐτοῦ σχεδὸν ἀγνώριστον· μετατοπίζων δὲ αὐτὴν ἐκ τῆς κλίνης εἰς πλησίον κειμένην καθέδραν εἶδεν ὅτι ἡ περιπεζὶς τῆς ἀριστερᾶς κνήμης τῆς καλῆς γυναικὸς ἔπιπτε διὰ τὴν ὑπερβολικὴν αὐτῆς ἰσχνότητα. Ἀλλὰ μετὰ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρας ἔμαθεν ἐκ γράμματος αὐτῆς ὅτι παρ' ὀλίγον ἐκινδύνευσεν ἀποθανεῖν μετὰ τοκετὸν, καὶ ὅτι μόλις διεσώθη διὰ πολλῶν ἀφαιμάξεων γενικῶν καὶ 80 ἢ 100 βδελλῶν τεθειμένων ἐπὶ τοῦ *πάσχοντος ἀριστεροῦ μηροῦ!*

Ἡ ἐν Ἀθήναις Σμαράγδα Βελλικὼφ (χήρα) εἶδε κατ' ὄναρ ἐμπεσοῦσαν εἰς βορβορώδη βόθυνον τὴν ἐν Ὀδησσῷ κατοικοῦσαν ἀνεψιὰν αὐτῆς Κλεοπάτραν..... Μετὰ ταῦτα δ' ἔμαθεν ὅτι ἀληθῶς κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ νεάνις παραφρονήσασα ἔπεσεν εἰς φρέαρ, ἔνθα καὶ ἐπνίγη!

Ἴσως ὀνομάσῃ τις *διορατικὰ* τὰ τοιαῦτα ὄνειρα· ὑπάρχουσιν ὅμως ἄλλα *προορατικὰ*, δι' ὧν δηλ. ἡ ψυχὴ προμαντεύει τὸ μέλλον. Οὕτως οἱ προφῆται καὶ ἄλλοι ἄνδρες εὐσεβεῖς προεῖδον κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ μεγάλα συμβεβηκότα καὶ προανήγγειλαν αὐτὰ πρὸς λαοὺς καὶ ἡγεμόνας.

Ὁ Θεὸς ὅμως, ὅστις ἔδωκε φωνὴν καὶ τῇ ὄνῳ τοῦ Βαλαὰμ, πέμπει ἐνίοτε τοιαύτας ὀπτασίας καὶ πρὸς κατωτέρας ἀξίας ἀνθρώπους, ἢ καὶ ἁμαρτωλοὺς προσέτι, ὅπως ἐκπληρωθῶσιν αἱ ἀνεξιχνίαστοι αὐτοῦ βουλαί. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ὄνειρα τοῦ Φαραὼ, Πετεφρῆ καὶ Ναβουχοδονόσορος, ἅπερ ἐξήγησαν ὁ Ἰωσὴφ καὶ Δανιήλ· εὑρίσκονται δὲ ἐν πᾶσι τοῖς βιβλίοις τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὡς καὶ τὸ τοῦ Ἀβιμέλεχ (Γένεσ.) καὶ Κορνηλίου (Πράξ.) κλπ.

Ἐκτὸς τῶν ὁραμάτων τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων, ἅπερ δέχεται ἡ ἐκκλησία ὡς βέβαια, ἡ ἱστορία ἀναφέρει καὶ ἄλλα πολλὰ, οὐδ' αὐτὰ φαινόμενα ἀπίθανα.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, φυγὰς εἰς Ἀσίαν, ὠνειροπόλησεν ὅτι ἐφόρει τῆς παλλακίδος αὐτοῦ τὰ ἱμάτια. Μετά τινας δ' ἡμέρας δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ σατράπου Φαρναβάζου ῥίπτεται γυμνὸς εἰς τὴν ὁδόν. Ἐξυπνήσασα δὲ ὑπὸ τοῦ θορύβου ἡ γυνὴ καταβαίνει εἰς τὴν ὁδὸν, θρηνεῖ καὶ πεσοῦσα ἐπὶ τοῦ νεκροῦ σκεπάζει αὐτὸν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς μανδύου.

Πρὶν ὑπάγῃ ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν Σύγκλητον, παρεκάλει αὐτὸν δακρυῤῥοοῦσα ἡ σύζυγος αὐτοῦ Καλπουρνία ἵνα οἰκουρήσῃ· διότι εἶδεν αὐτὸν καθ' ὕπνον τετραυματισμένον· ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ πεισθεὶς ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν πατρικίων.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος προσετάχθη κατ' ὄναρ ἵνα λάβῃ ὡς σημαίαν τὸν ἐν οὐρανῷ ἐπιφανέντα αὐτῷ ἀστρολαμπῆ σταυρόν. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἐξεστράτευσε καὶ ἐνίκησε τὸν Μαξέντιον.

Ὁ Β'. Ἐρρῖκος βασιλεὺς Γαλλίας ἐφονεύθη κατά τινα μονομαχίαν. Ἀλλὰ πρὸ μιᾶς ἡμέρας ἡ σύζυγος αὐτοῦ Αἰκατερίνη ἰδοῦσα αὐτὸν κατ' ὄναρ ὠχρὸν καὶ καθημαγμένον παρεκάλεσε ματαίως ἵνα μὴ καταβῇ εἰς τὸν θανατηφόρον ἐκεῖνον ἀγῶνα.

Ἕνα μῆνα, πρὶν δολοφονηθῇ ὑπὸ τοῦ Ῥαβαλλιὰκ ὁ Δ'. Ἐρρῖκος, βασιλεὺς καὶ αὐτὸς Γαλλίας, ἡ βασίλισσα Μαρία ἡ ἐκ Μεδίκων ἐξύπνησέ ποτε κλαίουσα καὶ βοῶσα. Ἐρωτηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς, τί ἔπαθεν, ἀπεκρίθη ὅτι εἶδεν αὐτὸν δολοφονούμενον. Κατὰ δυσυχίαν ὁ βασιλεὺς ὡς μεγαλόφρων καὶ γενναιόψυχος γελάσας εἶπε πρὸς αὐτήν « Les songes ne sont que des mensonges » ψεύδη εἰσὶ τὰ ὄνειρα!

Πλῆθος ἀνθρώπων βεβαιοῦσιν ὅτι ὁσάκις εἶδον ἀποσπώμενόν τινα ὁδόντα αὐτῶν, ἐπῆλθεν ἀφεύκτως ὁ θάνατός τινος συγγενοῦς, καθὼς οἱ ἰδόντες μαργαρίτας ἔχυσαν θερμὰ δάκρυα διὰ τοιοῦτο δυστύχημα. Ἀλλ' ἀσυγκρίτως θαυμαστότερον εὑρίσκω τὸ ἑξῆς ὅραμα.

Διάσημος ἰατρὸς Ἄγγλος ὁ Abercrombie διηγεῖται ὅτι ὁ Ῥ. κτηματίτης Καληδόνιος (Σκῶτος) ἠναγκάζετο δικαστικῶς παρά τινος οἰκογενείας εὐγενοῦς εἰς ἀπόδοσιν χρέους ἤδη ἐξωφλημένου· ἀλλὰ μὴ ἔχων τὰς ἀποδείξεις ἐθλίβετο καὶ ἦτο ἕτοιμος εἰς συμβιβασμόν τινα. Σκεπτόμενος δὲ περὶ τούτου ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην ὅπως ἀναπαυθῇ ὀλίγον. Ἀλλὰ μόλις ἀποκοιμηθεὶς εἶδε τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐρωτῶνται τὴν αἰτίαν τῆς λύπης καὶ ἀμηχανίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν αὐτὴν, ἐπανέλαβε πρὸς αὐτὸν πάλιν τὸ φάσμα. Τὰ ἀποδεικτικὰ τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ προκειμένου χρέους εὑρίσκονται παρὰ τῷ δεῖνι . . . συμβολαιογράφῳ πρὸ πολλοῦ ἤδη παρητημένῳ τῆς ὑπηρεσίας. Ἂν κατὰ τύχην μὴ ἐνθυμῆται τὴν περίστασιν, εἰπὲ πρὸς αὐτὸν ὅτι γε-

νομένης τῆς ἐξοφλήσεως, ὑπῆρξε διαφωνία τις μεταξὺ ἡμῶν περὶ πολλωνικοῦ στατῆρος (φλωριοῦ) καὶ ὅτι συνεφωνήσαμεν ἵνα δαπανηθῇ ἡ διαφορὰ εἰς οἶνον πρὸς κοινὴν εὐθυμίαν. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ῥ. ἔδραμεν εὐθὺς πρὸς τὸν ἀρχαῖον συμβολαιογράφον καὶ λαβὼν τὰς ἀποδείξεις προσήνεγκεν εἰς τὸ δικαστήριον. (Union médicale 21 juin 1855).

Ἂν ὁ κατὰ πάντα ἀξιότιμος καὶ πολυμαθὴς ἰατρὸς Abercrombie ἀληθεύῃ, διατί μὴ πιστεύσωμεν ὅτι καὶ ὁ ἅγιος Σπυρίδων ἔμαθε κατ' ὄναρ παρὰ τῆς ἀποθανούσης αὐτοῦ κόρης, ποῦ αὕτη εἶχε κατατεθειμένα κειμήλιά τινα, ἅπερ ἡ παραδοῦσά ποτε εὐγενὴς κυρία ἐζήτει ματαίως ὕστερον παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς; Τίς καυχᾶται ὅτι γινώσκει τὰ μυστήρια τῆς φύσεως; Ἀλλὰ τὴν δι' ὀνείρων ἀποκάλυψιν ἀγνώστων πραγμάτων, ἣ τοῦ μέλλοντος παραδέχεται καὶ αὐτὴ ἡ Γραφὴ, ὡς γίνεται δῆλον πολλαχοῦ, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ἑξῆς «Καὶ ἐπηρώτησε Σαοὺλ διὰ Κυρίου καὶ οὐκ *ἀπεκρίθη αὐτῷ Κύριος ἐν τοῖς ἐνυπνίοις* καὶ ἐν τοῖς δήλοις καὶ ἐν τοῖς προφήταις» (Α. Βασιλ. ΚΗ. 6.).

Ὑπάρχουσι παραδόξως κατά τινας τόπους καὶ ἄνθρωποι εἰς τὴν ὀνειροσκοπίαν καταγινόμενοι, ὥς ποτε οἱ Χαλδαῖοι, οἱ Ἄραβες, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι φημίζονται διαφερόντως ὡς εὔστοχοι ὀνειροκρίται οἱ Ἐλευθερολάκωνες, εἴτε Μανιάται.

Συγγενής μου ἀξιωματικὸς τυχὼν ἐν ἐκστρατείᾳ ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ μοναχοῦ Παπουλάκου στάσεως εἶδεν ἐν ὀνείρῳ ὅτι ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον τοῦ πώγωνος ἐξυρισμένος. Ἐξυπνήσας ἔντρομος διηγήθη πρὸς ἑταίρους τὸ ὅραμα, ἐκεῖνοι δὲ παρέστησαν αὐτὸν πρὸς γέροντα ὀνειροκρίτην, ὅστις ἀκούσας τὸ συμβεβηκὸς εἶπεν, ὅτι εἷς ἐκ τῶν γονέων αὐτοῦ ἀπέθνησκε. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἔμαθε τῷ ὄντι ὅτι ἀπέθανεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ!

Οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐξηγοῦσι τὴν θεωρίαν τῶν ὀνείρων διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐγκεφάλου διαφόρους πλάττοντες ὑποθέσεις καὶ τὰ ἀσύγκλωστα κλώθεντες, δηλ. ἐκλαμβάνουσιν αὐτὰ μόνον ὡς στοιχεῖα ἀντιλήψεων ἤδη προϋπαρχουσῶν, ὑπὸ δὲ τῆς μνήμης αὐτομάτως ἀνακαλουμένων ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ὑπὸ τῆς φαντασίας παρὰ φύσιν πολλάκις, ἢ ἀλλοκότως συμπλεκομένων. Ἀλλὰ διατί μὴ πιστεύσωμεν ἁπλῶς, ὅτι ὡς ἀθάνατος καὶ ἄϋλος ἡ ψυχὴ προγινώσκει ἐνίοτε καὶ τὰ μέλλοντα, καθὼς διαγινώσκει καὶ τὰ μακρὰν γενόμενα; Οὕτως ἐγνώρισε τὸν Ι. Χ. δι' ὀνείρου ὁ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (Ε. 7) διαγραφόμενος δαιμονιακὸς, καθὼς καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἕτερος (Η. 28) ὕστερον δὲ τὸν ἀπόστολον Παῦλον ἡ ἔχουσα πνεῦμα

πύθωνος παιδίσκη (Πράξ. ιϛ. 16—17). Ἀλλὰ πῶς τοῦτο συμβαίνει; Μόνος οἶδεν ὁ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων.

Ὅθεν θέλοντες ἀποφυγεῖν τὴν δυσσέβειαν, ἢ δεισιδαιμονίαν προσέχωμεν μὴ περιπέσωμεν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον τὴν ἀσέβειαν, ἢ ἀθεΐαν ὡς ἀπὸ Σκύλλης εἰς Χάρυβδιν, ἐκλαμβάνοντες ὡς μύθους τὰ παρὰ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀναφερόμενα.

Τοιοῦτό τι πάσχουσι καὶ ὁδοιπόροι· διότι ἐπιμελούμενοι ἀποφυγεῖν τοὺς λῃστὰς τῶν δημοσίων ὁδῶν περιπίπτουσιν εἰς ἀδιάβατα ἕλη, εἰς βαθείας φάραγγας καὶ εἰς βάραθρα μᾶλλον ἐπικίνδυνα.

Διὰ μόνου τοῦ ὀρθοῦ λόγου, εἴτε τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης ὁ ἄνθρωπος περιπίπτων ἀπὸ ἀρνήσεως εἰς ἄρνησιν καταντᾷ ὡς εἰς τελευταῖον κύκλον τὸ χάος. Διὰ μόνης δὲ τῆς πίστεως πάλιν κακῶς καὶ ἀπολύτως ἑρμηνευομένης παραφερόμενος ἐκπίπτει πάντῃ ἔξω τῆς πραγματικότητος, εἴτε τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ ἀπείρου. Ἀλλ' ἐκ τοῦ φρονίμου καὶ συμμέτρου ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο αὐτῶν δυνάμεων προσγίνεται σύνθετός τις κίνησις τῆς ἀνθρωπότητος, καθὼς ἐκ τῆς κεντρομόλου καὶ κεντρόφυγος προέρχεται ἡ τροχιὰ τῶν ἀστέρων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς περιόδου, ἣν ἔταξεν ἑκάστῳ αὐτῶν αὐτὸς ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ. Ἡ τοιαύτη κατάστασις ὑπάρχει ἡ ἀληθὴς μεσότης τῶν δύο ἄκρων καὶ αὐτόθι κεῖται ἡ ἀρετή.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

« Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει, τὰ δὲ
» μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς διῴκησε
» καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον τοῦ βίου διοικεῖ
» καὶ διοικήσει ». (Ἐπίκ. παρὰ Διογ. Λαερτ.)

Ἀφροσύνη, Φρόνησις, Πανουργία.

Ὁ φρόνιμος, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, σκέπτεται τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά, ὥστε τὰ μὲν αὐτῶν ἀγαπᾷ, τὰ δὲ ἀποφεύγει, γινώσκει τὴν κατάλληλον χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων, συμπεριφέρεται ὀρθῶς, διακρίνει τὸν καιρὸν ἑκάστου πράγματος καὶ μεταχειρίζεται αὐτὸν προσφόρως διά τε λόγων καὶ ἔργων. Τοιοῦτος ὑπῆρξε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ Περικλῆς.

Θαυμάζω μὲν τὰ κατορθώματα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἔλεγεν ὁ Κικέρων (De officiis) ἀλλὰ τιμῶ πολὺ μᾶλλον τὰ μεγάλα βουλεύματα

του Σολομώντος. Δύσκολον πάντως ἐστὶν ἡ ἀπόφασις, ἐὰν ἐνθυμηθῇ τις τὴν ἀγάπην, ἣν ἔτρεφεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Δαυΐδ, καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Σολομῶντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς διαδόχου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἦτο ἀπαραίτητος, ἐὰν ἐθέλῃ τις νὰ σώσῃ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Δαυΐδ καὶ τὴν ἁγιότητα τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Ἀδωνίου ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἐσήμαινε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀναρχίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαυΐδ καὶ ἐκινδύνευσε νὰ καταστρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Ἀδωνίου ἐσήμαινε τὴν ἐπάνοδον

τὰ ἴδια, οὐδαμῶς ἀντιποιεῖται τῶν ἀλλοτρίων· ἀλλ' ἂν μέν τινα δίδωνται, λαμβάνει, ἂν δὲ μὴ δίδωνται, οὐδόλως ἀγανακτεῖ, ἂν δὲ ἀπαιτῶνται πάλιν τὰ δοθέντα, εὐχαριστεῖ δι' ὅσον χρόνον εἶχε καὶ αὐτὸς τῶν πραγμάτων τὴν χρῆσιν. Ἔπειτα ὁ τοιοῦτος οὐδέποτε μέμφεταί τι, πρὶν ἐξετάσῃ, οὔτε ἀποκρίνεται, πρὶν ἀκούσῃ, οὔτε ἀποκόπτει τοὺς ἄλλους λέγοντας, οὔτε καταφρονεῖ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μόνον κρίνων· διότι ὁ Σειρὰχ λέγει· « Μὴ αἰνέσῃς ἄνδρα ἐν κάλλει αὐτοῦ καὶ μὴ βδελύξῃ ἄνθρωπον ἐν ὁράσει αὐτοῦ. Μικρὰ ἐν πετεινοῖς μέλισσα καὶ ἀρχὴ γλυκασμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς. » (ΙΑ.) Φροντίζει μὲν περὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, οὐδέποτε ὅμως ἐκπίπτει εἰς μικρολογίαν, δυσκόλως ἐμπιστεύεται πρὸς τὸν τυχόντα καὶ ἀγνώριστον ἄνθρωπον· ἀλλὰ περιποιεῖται πάντοτε τοὺς ἀγαθοὺς, μάλιστα δὲ τοὺς ξένους, σέβεται τοὺς ἄρχοντας, τιμᾷ δὲ τοὺς κοινωφελεῖς καὶ πεπαιδευμένους πάντας.

Ὁ Ῥωμαῖος ῥήτωρ συνεβούλευε τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ὡς ἔργον φρονήσεως, τὸ ἀποφεύγειν τὰς δίκας, παραχωρουμένου καὶ μέρους ἐκ τῶν ὁμολογουμένων αὐτοῦ δικαίων. Διότι πολλάκις οὕτως ὠφελούμεθα καὶ ζημιούμενοι. Ἀλλὰ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον σπανιώτατα, ἢ μᾶλλον οὐδέποτε προσφέρει ἑαυτὸν ὡς ἐγγυητὴν ὁ φρόνιμος. Διότι τοιαύτη γενναιότης ἐπιφέρει πάντοτε σχεδὸν ζημίας καὶ θλίψεις, ἢ τοὐλάχιστον δυσαρεσκείας. Ὅθεν ἐνθυμεῖται τὸ σοφὸν ἀπόφθεγμα ἐκεῖνο « Ἐγγύᾳ πάρα δ' ἄτη » καὶ τὸ τοῦ Σολομῶντος (Παροιμ. Ε.) « Ἐὰν ἐγγυήσῃ σου φίλον, παραδώσεις τὴν χεῖρα ἐχθρῷ . . . ἐὰν γὰρ μὴ ἔχῃς πόθεν ἀποτίσεις, λήψονται τὸ στρῶμα τὸ ὑπὸ τὰς πλευράς σου. » Ἐκτὸς δὲ τούτων προτιμᾷ παντὸς ἄλλου τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, ἀδιαφορῶν περὶ τῆς γνώμης τῶν ἄλλων. Ὁ Φάβιος Μάξιμος διεβάλλετο ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐσκώπτετο μάλιστα ὡς ἀνίκανος στρατηγός· διότι ἀνέβαλλε τὴν πρὸς τὸν Ἀννίβαν μάχην. Ἀλλ' αὐτὸς μηδόλως τῶν στρατηγικῶν αὐτοῦ σχεδίων παρεκτρεπόμενος κατεπόνησε μὲν τὸν ἐχθρὸν ἄνευ κινδύνου, ἐλθόντος δὲ τοῦ ἁρμοδίου καιροῦ, συνάψας καὶ μάχην κατὰ κράτος ἐνίκησεν.

Ἂν ζωγράφοι μεγάλοι καὶ ἀγαλματοποιοὶ ὑποβάλλωσι τοῖς ὄμμασι τοῦ λαοῦ τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅπως διορθωθῇ ὅ,τι φέρουσι τυχὸν πλημμέλημα, διατί μὴ μεταποιῶμεν πολλάκις καὶ ἡμεῖς τὰ φρονήματα καὶ τὰς πράξεις κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἄλλων; Τοῦτο παραγγέλλει ἡ φρόνησις.

Ἐνίοτε ἡ ἐκλογὴ τοῦ συμφέροντος ἀποβαίνει δύσκολος· διότι τὰ καλὰ καὶ κακὰ εὑρίσκονται ἐν ἰσορροπίᾳ. Κατὰ τοιαύτην περίστασιν ὁ φρόνιμος μιμεῖται τὸ παράδειγμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅστις ἐρωτώ-

μενος τίνα προτιμᾷ ὡς γαμβρὸν ἐκ δύω ἀνθρώπων, ὧν ὁ μὲν εἶχε προτερήματα μόνον, ὁ δὲ πλοῦτον μόνον, ἐπιθυμῶ, εἶπε, μᾶλλον ἄνθρωπον ἔχοντα ἀνάγκην χρημάτων, ἢ χρήματα ἔχοντα χρείαν ἀνθρώπου.

Οἱ λόγοι τοῦ ἐμβριθοῦς ἀνθρώπου περιέχουσι πολὺ νόημα ἐν ὀλίγαις λέξεσι, καθὼς τὰ ἀρχαῖα νομίσματα περιεῖχον καθαρὸν χρυσὸν καὶ ἐν μικρῷ βάρει. Κατὰ τοῦτο ἦσαν περίφημοι τὸ πάλαι οἱ Σπαρτιᾶται· ὅθεν αἱ ἀπαντήσεις αὐτῶν μέχρι τοῦδε παρὰ πάντων θαυμάζονται διὰ τὴν εὐστοχίαν καὶ τὴν ἀγχίνοιαν. Οὕτως ὁ Ἀνταλκίδας ἀκούσας παρά τινος Ἀθηναίου λέγοντος «Ἡμεῖς ἐδιώξαμεν ὑμᾶς πολλάκις ἀπὸ τοῦ Κηφισσοῦ, ἡμεῖς ὅμως, εἶπεν, οὐδέποτε ἐδιώξαμεν ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα.» Καὶ ἂν δέ ποτε ὁ φρόνιμος εἴπῃ τι δυσάρεστον ἐξ ἀνάγκης, οἰκονομεῖ ὅμως τὰς περιστάσεις καὶ κολάζει τὴν πικρίαν τῶν λέξεων. Ἐπειδὴ ὁ Φίλιππος, βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, ἤθελεν ἵνα διορθώσῃ τινὰ ψάλτην ὡς πρὸς τὰ κρούσματα, ὁ ψάλτης ἀντὶ τοῦ ἀποδεῖξαι αὐθαδῶς τὸν Φίλιππον ὡς ἀμαθῆ, εἶπε μόνον εὐσχήμως «Μὴ γένοιτό σοι, ὦ βασιλεῦ, κακῶς οὕτως, ἵνα ταῦτα ἐμοῦ βέλτιον εἰδῇς.» (Πλούταρ. Ἀποφθ.)

Παράδειγμα τῆς τοιαύτης εὐφυΐας ἔχομεν καὶ λόγον τινὰ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἐπειδὴ ἀκούσας ὅτι ἐφονεύθη παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Παρμενίων ὡς ἐπίβουλος εἶπεν, «Εἰ μὲν ὁ Παρμενίων ἐπεβούλευσε τῷ Ἀλεξάνδρῳ, πρὸς ποῖον πιστεύσωμεν πλέον; εἰ δὲ μή, τί πράξωμεν πλέον ἐκείνου;» Τοιουτοτρόπως οὔτε τὸν Ἀλέξανδρον κατεδίκασεν, οὔτε τὸν Παρμενίωνα ἐνοχοποίησεν· ὡς φίλος ὅμως ἀμφοτέρων ἔδειξε φρονίμως ὅτι ἐλυπεῖτο διὰ τὸ συμβεβηκός. Τὸ σφάλμα θεωρεῖται ὡς νόσημα ἀπόῤῥητον· ὅθεν οὔτε πρέπει ἵν' ἀποκαλύπτηται πανηγυρικῶς, ἢ ἐπιδεικτικῶς, παρόντων μαρτύρων. Προσβαλλομένης τότε τῆς φιλοτιμίας, δικαίως ὁ ἄνθρωπος παροξύνεται ἄνευ μάλιστα διορθώσεως τοῦ πταίσματος. Καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ ὑπόκεινται τοιαύταις ἀδυναμίαις ὡς ἄνθρωποι.

Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης ἤλεγξέ τινα ἔμπροσθεν ἄλλων, ὁ Πλάτων εἶπε. Μὴ οὐκ ἦτο ἆρά γε κάλλιον, ἐὰν ἐλέγετο τοῦτο κατ' ἰδίαν; Ἐκεῖνος δ' ὑπέλαβε· Καὶ σὺ ἆρά γε μὴ οὐκ ἦτο φρονιμώτερον, ἂν μοὶ ἔλεγες κατὰ μέρος τὴν καλὴν ταύτην γνώμην; Πολλάκις τῷ ὄντι αἱ τοιαῦται ἀπότομοι καὶ παῤῥησιαστικαὶ ἐπιπλήξεις ἐπιφέρουσι κακὰ ἀποτελέσματα. Τοιουτοτρόπως μαθητὴς ἐλεγχθεὶς ἀναφανδὸν καὶ τραχύτερον παρὰ τοῦ Πυθαγόρου, ὑπῆγεν εὐθὺς καὶ ἐπνίγη· ὅθεν εἰς τὸ ἑξῆς οὐδέποτε ὁ μέγας ἐκεῖνος διδάσκαλος ἐγυμνάσθη, παρόντων ἄλλων.

Οὐδεὶς ὠφελεῖται ἐκ τῶν περιστάσεων ὅσον ὁ σκεπτικὸς ἄνθρωπος. Νικητὴς τῆς Σηστοῦ καὶ τοῦ Βυζαντίου ὁ Κίμων διεμοίρασε τὰ λάφυρα μετὰ τῶν συμμάχων καὶ οὗτοι μὲν προετίμησαν τὰ πράγματα, ὁ δὲ Κίμων ἠρκέσθη λαβὼν καὶ γυμνοὺς τοὺς αἰχμαλώτους μόνον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ συγγενεῖς αὐτῶν προσήνεγκαν τοσαῦτα λύτρα, ὥστε διετηρήθη δι' αὐτῶν ὁ στόλος ἐπὶ τέσσαρας μῆνας!

Ἐνθυμούμεθα ὁποῖαι τιμαὶ ἀπεδόθησαν πρὸς τὸν Ἀριστείδην διὰ τὴν φρόνησιν οὐχ ἧττον, ἢ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτε λεγομένων τῶν ἀκολούθων στίχων ἐπὶ τῆς σκηνῆς.

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενῶν καρπούμενος,
Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

ἅπαντες τότε ἀπέβλεψαν ὡς ἐκ συνθήματος πρὸς τὸν Ἀριστείδην παρόντα καὶ ἀκροώμενον. Ἀληθῶς καὶ αἱ πράξεις τῶν φρονίμων ὡς κοινωφελεῖς ἀποθανατίζονται, καὶ οἱ λόγοι ὡς χρησμοὶ ἀναφέρονται διὰ παντὸς ὑπὸ τῆς ἱστορίας.

Ὡς τεκμήρια φρονήσεως ἐπαινεῖ ὁ Σειρὰχ, ἐὰν διατηρῶμεν τὰ χρήματα, ἐὰν μὴ ἐμπιστευώμεθα πάντοτε πρὸς τοὺς ὑπηρέτας· ἐὰν ὑπανδρεύωμεν ἐγκαίρως τὰς θυγατέρας· ἐὰν ἀναλογιζώμεθα πάντοτε τὸ μέλλον καὶ μὴ ἐπαιρώμεθα κατ' οὐδέν· ἐὰν μὴ περιγελῶμεν ἄνθρωπον, πολὺ δὲ μᾶλλον γέροντας· διότι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ γηράσκομεν. « Πολλὰ δέ ἐστι φρύνησις ἀνθρώποις· » ἐὰν μὴ καταφρονῶμεν ὅσα λέγουσι· διότι παρ' αὐτῶν μανθάνομεν σύνεσιν καὶ πῶς ἀποκριθῶμεν ἐν καιρῷ χρείας· ἐὰν μὴ ἐπιχαίρωμεν ἐν τῷ θανάτῳ οὐδ' αὐτοῦ τοῦ θανασιμωτάτου ἐχθροῦ ἡμῶν· διότι πάντες τελευτῶμεν· ἐὰν μὴ καταπτύχωμεν τοὺς ὑπηρέτας, οὔτε δανείζωμεν ἰσχυροτέροις· διότι στερούμεθα διὰ παντὸς τῶν χρημάτων· ἐὰν περιφράττωμεν τὸ μὲν κτῆμα δι' ἀκανθῶν, τὸ δ' ἀργύριον καὶ χρυσίον καταδέωμεν ὅσον δυνάμεθα, ὡς ἔχον πολλοὺς ἐχθροὺς, ἢ μᾶλλον φίλους· τέλος ἐὰν ζυγίζωμεν ἀκριβῶς τὰ λόγια ἡμῶν καὶ βάλλωμεν θύραν ἐπὶ τοῦ στόματος, « Περίφραξον τὸ κτῆμά σου ἀκάνθαις, τὸ δὲ ἀργύριόν σου καὶ τὸ χρυσίον κατάδεσον· καὶ τοῖς λόγοις σου ποίησον ζυγὸν καὶ σταθμὸν καὶ τῷ στόματί σου θύραν. » (ΚΑ.)

Ὁ συνετὸς ἄνθρωπος βοηθούμενος ἐκ τῶν παρελθόντων κρίνει τὰ μέλλοντα, σπουδάζων δὲ τὰς περιστάσεις καὶ τὰς αἰτίας μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων προλέγει πράγματα, ἅτινα ἔπειτα θαυμάζονται ὡς ἀληθεῖς χρησμοὶ, ἢ μαντεῖαι. Οὕτως ἐν τῷ Mars christianissimus ὁ Λεϊβνίτιος ἀπὸ τοῦ 1672 προεῖπεν ὡς κατόρθωμα ἄξιον τῆς Γαλλίας

τὴν κατάκτησιν τῆς ἀντίπεραν κειμένης Ἀφρικῆς, ἥτις καὶ ἐγένετο ἐν μέρει περὶ τὰ 1830, κυριευθείσης τῆς Νουμηδίας. Οὕτως ὁ αὐτὸς φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς προεῖπεν ὡς ἄξιον ἔργον ὅλης τῆς Εὐρώπης τὴν ἐξάπλωσιν τῆς περιοικίας, εἴτε τῶν περιχώρων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλὰ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, περὶ οὗ τοσοῦτον σκέπτεται σύμπασα ἡ Εὐρώπη, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ τοῦτο. Τοιαῦτα δὲ διελογίζετο ὁ Λεϊβνίτιος ὀλίγῳ πρὶν οἱ Μουσουλμάνοι πολιορκήσωσι τὴν Βιέννην, καὶ ὅτε Ἀλγερῖνοι ἐπειράτευον καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον. Ὁ Λουδοβῖκος συνεβούλευε τῷ ΙΔ'. Λουδοβίκῳ γειτονικοὺς πολέμους (οἷον ἐν Βαταυΐᾳ) προκαλοῦντας ἀφεύκτως συμμαχίας πρὸς ἀντίστασιν· ὁ Λεϊβνίτιος ὅμως προέτεινε τοὐναντίον μακρυνοὺς πολέμους πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἡ δὲ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι ὁ φιλόσοφος ἔκρινεν ὀρθότερον· διότι οὔτε ἡ Ἀγγλία ὑπῆρχε τότε θαλασσοκράτωρ.

Ὁ αὐτὸς ἐν ἄλλῳ βιβλίῳ (Consilium Ægyptiacum) προβλέπει ἔκτοτε τὴν παρακμὴν τῆς Ὀθωμανικῆς βασιλείας, τοσοῦτον ἐπιφόβου ἔτι ὡς πρὸς τὴν Αὐστρίαν τῷ 1672, ἀναφέρων δὲ τὰς αἰτίας καὶ τὰς περιστάσεις μετὰ θαυμαστῆς ὀξυδερκείας, παρατηρεῖ πόσον ἡ Μελίτη χρησιμεύει ὡς σπουδαῖον κέντρον ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, καθὼς τοῦτο πιστεύεται ἤδη παρὰ πάντων. Ἐφιστᾷ προτέτι τὴν προσοχὴν περὶ τὸν Ἀρσινοϊκὸν (Suez) ἰσθμὸν, ὅστις χωρίζων τὸν Ὠκεανὸν ἀπὸ τῆς Μεσογείου συνάπτει ὡς κλεῖς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν, καθὼς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἰνδίαν. Ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ἰδέας ἡ ἀξία ἐκτιμηθεῖσα ἐκίνησεν ἀπὸ τοῦ 1854 τοὺς ἐπιχειρηματίας Γάλλους εἰς τὸ γιγαντιαῖον ἔργον τῆς διορύξεως τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στενοῦ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται ὅτι ἡ φρόνησις, ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς, περιλαμβάνει, οὕτως εἰπεῖν, πάσας τὰς ἄλλας ἀρετάς. « Ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ συνυπάρξουσιν » (Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικομ. Ζ. 1.).

Πόσον κατὰ πάντα διαφέρει ὁ ἄφρων τοῦ φρονίμου! Διότι αὐτὸς ἐνασχολεῖται συνήθως περὶ τὰ ἔξω καὶ τὰ ἀλλότρια ἀντικείμενα, πρὶν φροντίσῃ περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν ἰδίων. Οὕτω περιερχόμεθα ἀνοήτως ξένους τόπους, πρὶν γνωρίσωμεν τὴν ἰδίαν ἡμῶν πατρίδα καὶ ἴδωμεν ὅ,τι καλὸν ἔχει. Οὕτω προσέτι σπουδάζομεν ξένας γλώσσας καὶ ἐπιστήμας, πρὶν μάθωμεν ἐντελῶς τὴν γλῶσσαν τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἥτις ὑπῆρξε καὶ εἰσέτι χρησιμεύει ὡς ὄργανον πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ πρὶν γνωρίσωμεν ὁπωσοῦν τὴν σοφίαν τῶν ἐν αὐτῇ συγγραμμάτων, ἐξ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ νεώτερα ἐρανίζονται. Ὁ ἄφρων λαλεῖ προσέτι ὅ,τι τύχοι, πράττει δὲ πάντα ἀπε-

ρισκέπτως μὴ διαλογιζόμενός ποτε τὰ ἀποτελέσματα, οὔτε κρίνων τὰς περιςάσεις· ὅθεν ἐπιχειρεῖ ὅσα ἀδυνατεῖ ἵνα ἐκτελέσῃ, δανείζει μὴ ἐνθυμούμενος ὅτι αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἔχει ἀνάγκην χρημάτων, οὐδὲ προβλέπει ποτὲ κίνδυνον, ἢ ἐμπόδιον ὡς ἐκ τῶν συμβεβηκότων.

Καθὼς ἡ ἀφροσύνη ὑπάρχει ἔλλειψις τελεία φρονήσεως, δηλ. προσοχῆς περὶ τὰ πράγματα καὶ σκέψεως ἄγουσα καὶ φέρουσα τὸν ἄνθρωπον κατὰ τύχην, οὕτως ἡ πανουργία, ὑπερβολὴ αὐτῆς οὖσα, ἔχει πάντοτε σκοπὸν τὰ συμφέροντα ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου. Τὴν κακίαν ταύτην εὑρίσκουσιν οἱ φυσιολόγοι, τοπικῶς δὲ καὶ οἱ κρανιοσκόποι καὶ ἐπὶ πολλῶν ζώων, τοῦ λύκου π. χ. τῆς ἐνυδρίδος, τῆς ἰκτίδος, μάλιστα δὲ τῆς ἀλώπεκος. Ὁ πανοῦργος διαλογίζεται δολίως καὶ βουλεύεται ὅπως ὠφεληθῇ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων· ὅθεν ὑποκρίνεται τὴν ἀρετὴν, διάγει πάντοτε κρυψίνους, κλίνει δὲ εἰς τὴν ῥαδιουργίαν καὶ τὸ ψεῦδος. Ἀλλὰ τοιαῦτα ἰδιώματα χαρακτηρίζουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς αὐλικοὺς καὶ τοὺς δεινοὺς μάλιστα διπλωμάτας, οἷοι ἦσαν ὁ Ταλλεϋράνδος καὶ Μετερνῖχος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγά-
» πησε » (Δαβὶδ Ψαλ. 1.) « Ὁ δὲ ἀγαπῶν
» τὴν ἀδικίαν μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. »
(Ὁ αὐτὸς αὐτόθι).

Ἀδικία, Δικαιοσύνη, Αὐστηρότης.

Ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς δικαιοσύνης ὁ Ἀριστοτέλης τάττει τὸ κέρδος καὶ τὴν ζημίαν. Τὸ κέρδος σημαίνει τὰ πλειότερα ἀγαθὰ, ἢ ὀλιγότερα κακὰ, ὅσα λαμβάνει ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ ἀδικῶν ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἄλλου. Ἡ ζημία ἐξ ἐναντίας παριστάνει τὰ πλειότερα κακὰ, ἢ ὀλιγότερα ἀγαθὰ, ἅτινα περιέρχονται πρὸς τὸν ἀδικούμενον, ἡ δὲ δικαιοσύνη ἔχει ἔργον τὴν ἐνδεχομένην ἐξίσωσιν τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν ὡς πρὸς τοὺς διαφερομένους.

Ἀλλ' ὅπως διατηρηθῇ ἡ διαίρεσις, καθ' ἣν αἱ δύο ἀντίθετοι ἠθικαὶ ἕξεις θεωροῦνται ἐλαττώματα ὡς ἔλλειψις καὶ ὑπερβολὴ, ἡ δὲ μεταξὺ αὐτῶν κειμένη τρίτη ἐκφράζει τὴν ἀρετὴν, ἔταξα ἐνταῦθα τὴν αὐστηρότητα, ὡς ἐναντίαν μὲν τῆς ἀδικίας, κατάχρησιν δὲ τῆς δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ τῳόντι ὁ αὐστηρὸς κατὰ τὸ δίκαιον ὡς εὐσυνείδητος οὐδένα ἀδικεῖ ἐν γνώσει, ὡς οὐδὲ χαρίζεται πρὸς οἱανδήποτε, εἴτε

δι' ἐπιείκειαν, εἴτε δι' ἄλλον λόγον, ἀλλ' ἀποδίδωσι πρὸς ἕκαστον μετ' ἀνενδότου ἀκριβείας ὅ,τι ἀνήκει.

Δικαιοσύνην ὁ Ι. Χριστὸς ὠνόμασεν ἐν γένει πάσας τὰς ἀρετάς. Αὐτὰς ἐνόει, ὅτε εἶπε πρὸς τὸν πρόδρομον Ἰωάννην, « Οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. » Αὐτὰς ὁμοίως ἐκφράζουσι καὶ οἱ ἑξῆς μακαρισμοί. « Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· » καὶ « Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης. κτλ. » Αὐτὰς περιέλαβε καὶ τὸ ἀκόλουθον ῥητόν· « Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην. » (Ματθ. 6.) Ἐὰν ζητῶμεν τῳόντι τὴν ἀρετὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δεικνύωμεν ὑπὲρ αὐτῆς τὸν ἄξιον ζῆλον, ὁ Θεὸς ὑπόσχεται πρὸς ἡμᾶς πάντα τὰ ἐπίγεια ἀγαθά (Αὐτόθι).

Ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐθεώρουν ὡσαύτως τὴν δικαιοσύνην ὡς σύνοψιν, ἢ ἐπιτομὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν, κατὰ τὸν Θέογνιν.

« Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι. »

Ὁ δίκαιος τῳόντι ἀποδιδοὺς πρὸς τὸν Θεὸν, πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ὅ,τι ἀνήκει, φαίνεται εὐσεβὴς, σώφρων, συμπαθητικός. Οὐδένα βλάπτει, παρ' οὐδενὸς ἁρπάζει, οὔτε ὠφελεῖ τινα ἐπὶ ζημίᾳ ἄλλου, οὔτε τὰ δικαιώματα τῶν ἀξίων παραχωρεῖ πρὸς ἀναξίους· ἀλλ' ἔχει ἓν μέτρον καὶ ἕνα σταθμὸν ὑπὲρ πάντων, τιμῶν δὲ τὴν ἱκανότητα καὶ ἀνταμείβων τὴν διακονίαν ἑκάστου ζητεῖ τὴν αὔξησιν τῶν ὑπαρχόντων ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φιλοπονίας μόνον.

Τρία εἴδη δικαιοσύνης διακρίνει ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος, τὴν διανεμητικὴν, τὴν συναλλαγματικὴν καὶ τὴν ἐπανορθωτικήν. Ἡ *διανεμητικὴ* ἀνταμείβει κατ' ἀξίαν τὴν ἀρετὴν, ἀναγνωρίζει τὰ προτερήματα, τιμᾷ τὴν ἱκανότητα ἑνὸς ἑκάστου ὡς πρὸς τὰ δημόσια ἰδιαιτέρως πράγματα, μεταχειρίζεται δὲ πάντοτε κατὰ προτίμησιν τοὺς ἁρμοδίους ἀνθρώπους. Ἡ *συναλλαγματικὴ* ἀφορᾷ τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὰς ἐκουσίας πράξεις, οἷον τὴν πώλησιν, τὴν ἀγορὰν, τὰ δάνεια, τὴν μίσθωσιν κτημάτων, τὴν ἐγγύησιν καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἡ *ἐπανορθωτικὴ* ἀναφέρεται εἰς τὰ πλημμελήματα, κρίνει δηλαδὴ καὶ τιμωρεῖ τὰς κακὰς πράξεις, εἴτε βίαιαι, εἴτε λαθραῖαι τύχωσι δηλ. [αἰκίαν, ἁρπαγὴν, προπηλακισμὸν, κλοπὴν, φόνον καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀδικήματα.

Ἀδικοῦμεν, ἢ παραβαίνομεν τὴν δικαιοσύνην οὐ μόνον ὅταν βλάπτωμεν ἡμεῖς τινα, ἀλλὰ καὶ ἐὰν δυνάμενοι ἵνα ἐμποδίσωμεν τὴν βλάβην ἄλλων ἀδιαφορῶμεν. Τὴν τοιαύτην ἀπάθειαν ἐπαίδευεν ὡς ἔγκλημα ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος. Οὐδεὶς ὅμως πραγματικῶς ἀδι-

κεῖ, ἐὰν μὴ βλάπτῃ τίνα ἑκουσίως, δηλ. ἐκ προαιρέσεως. Οὕτως ἀπολύονται ὁ μέθυσος καὶ ὁ παράφρων, ἂν βλάψωσί τινα (καθότι ἐνήργησαν ἀκουσίως) ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ὑπὸ θυμοῦ παραφερόμενος. Ὁ Ἀριστοτέλης μάλιστα ἀναφέρει ὡς παράδειγμα τῶν τυχαίων τούτων πλημμεληματων καὶ γυναῖκα, ἥτις δοῦσα φίλτρον ἐφαρμάκευσεν ἄνθρωπον, ὁ δὲ Ἄρειος Πάγος ἀπέλυσεν αὐτὴν ὡς μὴ βλάψασαν ἐκ προνοίας (Ἠθ. Εὐδημ.) Ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων ἐνόχων ὁ αὐτὸς φιλόσοφος κρίνει ὀρθῶς τριπλῆς τιμωρίας ἄξιον τὸν μέθυσον· διότι ἦτο κύριος τοῦ μὴ μεθυσθῆναι (Ἠθ. Νικομ. Γ. 5).

Τὴν δικαιοσύνην σέβονται καὶ αὐτοὶ οἱ λῃσταὶ καὶ πειραταὶ πρὸς ἀλλήλους, ὅταν διανέμωσι τὰ λάφυρα. Αὐτὴ ἐνισχύει, ἢ ἐξασφαλίζει καὶ τοὺς κακούργους, πολὺ δὲ μᾶλλον τὰς πολιτείας, ὅπου ἐπικρατοῦσιν ὀρθοὶ νόμοι καὶ ἀποφασίζουσι τὸ δίκαιον τὰ δικαστήρια.

Ἡ δικαιοσύνη ἄρα ὠφελεῖ τοὺς λαοὺς ὅσον καὶ τοὺς ἡγεμόνας. Διότι οὐδόλως ἀρκεῖ ἐὰν ἀποκτήσωμεν χρήματα μόνον, ἀλλ' ὀφείλομεν ἵνα μεταχειριζώμεθα αὐτὰ καταλλήλως ὅπως ἔχωμεν ἐξ αὐτῶν δικαίας προσόδους. Ὁμοίως οὔτε ἡ δόξα, ἢ ἡ πολιτικὴ δύναμις τῶν ἡγεμόνων φαίνεται ἱκανὴ πρὸς εὐτυχίαν αὐτῶν, ἐὰν μὴ κατασταθῇ καρποφόρος διὰ τῆς δικαιοσύνης.

Κατά τινας περιστάσεις φαίνεται δύσκολος ἡ ἀπόδοσις τῆς δικαιοσύνης. Ἑξακόσιοι πολῖται, οἱ πλουσιώτατοι τῆς Σικυῶνος, ἐγυμνώθησαν πρὸ πεντήκοντα ἤδη ἐτῶν ὑπὸ τῶν τυράννων. Ὅθεν ἐλευθερῶν τὴν πατρίδα αὐτοῦ ὁ Ἄρατος ἐλυπεῖτο βλέπων αὐτοὺς ἐνδεεῖς. Ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἀπέτρεπεν αὐτὸν τοῦ ἀνατρέψαι συμβόλαια πωλήσεων, ἀγορῶν, προικίσεων, ἢ κληρονομιῶν γενόμενα ἐν τῷ μεταξὺ τοσοῦτον μακροῦ χρόνου, καθὼς τὰ σήμερον ἀμφισβητούμενα μεταξὺ τῶν ἰδιοκτημόνων τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῶν χωρικῶν, οἵτινες καλλιεργοῦσι τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν. Ὅθεν ἐκπλεύσας εἰς Ἀλεξάνδρειαν παρακαλεῖ τὸν φίλον αὐτοῦ Πτολεμαῖον, τὸν δεύτερον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ἵνα φανῇ βοηθὸς κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν. Ἐπιστρέψας δὲ μετὰ χρημάτων συνεκάλεσε δεκαπέντε τοὺς πρωτίστους τῶν πολιτῶν, οἵτινες ἐξετάσαντες τὴν κατάστασιν καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων κατόχων προσδιώρισαν τὴν δικαίαν ἑκάστου ἀποζημίωσιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκέρδισεν ὁ στρατηγὸς τὴν εὔνοιαν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ, ἐτιμήθη δὲ συνάμα καὶ ὡς ὑπερασπιστὴς τῆς δικαιοσύνης.

Ὦ ἀείμνηστε καὶ τελευταῖε τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος Ἄρατε! Διατί μὴ κληρονομήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν θαυμάσιον τοῦτον ζῆλον τῆς πατρίδος καὶ τῆς δικαιοσύνης!

Κατὰ πολλὰς περιστάσεις ἀμφιβαλλομένου τοῦ δικαίου, καταφεύγουσιν οἱ διαφερόμενοι πρὸς τὸν δικαστὴν, καθὼς ὅταν θέλωμεν ἵνα εὕρωμεν τὸ ποσὸν τοῦ βάρους καταφεύγομεν εἰς τὴν πλάστιγγα. Ὁ δικαστὴς ὑπάρχει οἷον ἔμψυχος, οὕτως εἰπεῖν, δικαιοσύνη καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη δικαστὴς, καθόσον διχάζει, δηλ. διαιρεῖ εἰς δύω ἴσα μέρη τὸ πρᾶγμα. Ἡ ἀδικία ὅμως θεωρεῖται οὐχὶ κατὰ τὸ ποσὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ποιόν. Ἀδιάφορον ἂν μοῦ ἁρπάζῃς μικρᾶς ἀξίας πρᾶγμα· ἐπειδὴ πάντοτε μὲ βλάπτεις, δεικνύεις ὁμοίως τὴν κακήν σου διάθεσιν. Ὅστις λείπει μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν δέκα, ἢ τεσσαράκοντα σταδίους, οὐχ ἧττον λείπει ἐκ τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ι. Χ. λέγει ἐν Εὐαγγελίοις. « Ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν» (Λουκ.).

Ὅστις ἀποστερεῖ τὸν ἄλλον τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ἔχει, διαῤῥηγνύει τὸν νόμον τῆς ἑνώσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑποσκάπτει τῆς κοινωνίας τὰ θεμέλια. Ἂν ἕκαστον τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐλάμβανεν εἰς ἑαυτὸ ὅλην τὴν θρεπτικὴν ὕλην τοῦ γείτονος, ὁ μαρασμὸς καὶ ἀκολούθως ὁ θάνατος ἦτο ἄφευκτος. Ἀλλ' ὁμοίως καταστρέφεται καὶ ἡ κοινωνία, ὅταν ἕκαστον τῶν μελῶν ἀφαιρῇ καὶ παρεκτρέπῃ πρὸς μερικὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων ἀτόμων. Οὐ μόνον ἡ φύσις ἀπαγορεύει τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα, ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι πάσης χώρας. Ὅθεν ἐπιβάλλουσι ποινὰς, φυλάκισιν, πρόστιμον καὶ τὰ ἑξῆς.

Τὰ ἐξ ἀδικιῶν καὶ ἁρπαγῆς συνηγμένα χρήματα, ἢ κτήματα, οὐδέποτε ὠφελοῦσιν ὁριστικῶς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἢ σκορπίζονται ἀνεπαισθήτως καὶ κατ' ὀλίγον ἀφανιζόμενα δίκην καπνοῦ, ὥστε ἐκλείπουσιν ἀπὸ τῆς δευτέρας σχεδὸν γενεᾶς, ἢ παραμένοντα χρησιμεύουσι μόνον εἰς θεραπείαν ἀλλεπαλλήλων κακῶν, εἰς ζημίας, εἰς ἰατροὺς, εἰς φάρμακα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐν γένει δὲ ὡς ἀντίσταθμον διαφόρων θλίψεων, ἐξ ὧν ὁ βίος καταντᾷ ἀβίωτος καὶ ὡς χρυσῆ τις λεκάνη, εἰς ἣν πτύει αἷμα καὶ πύον φθισικὸς ἄνθρωπος. « Εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; » (Παροιμ. Σολομ. ΙΑ.)

Ἐν γένει τὸ ἄδικον θεωρεῖται πάντοτε βλαβερὸν καὶ κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους, πολὺ δὲ μᾶλλον κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Σφάλλουσιν ἄρα ὅσοι ἀποχωρίζουσι τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ ὠφελίμου· ἐπειδὴ μόνον τὸ δίκαιον ὑπάρχει ἀληθῶς καὶ ὠφέλιμον. Ἐκ τοῦ παραλογισμοῦ τούτου γεννῶνται αἱ δολοφονίαι, αἱ φαρμακεύσεις, αἱ ψευδεῖς, ἢ πλασταὶ διαθῆκαι, ἡ λῃστεία, ἡ διαφθορὰ, ὁ ὄλεθρος, ἢ τουλάχι-

στον ἡ κατάθλιψις τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἀλαζονική τινος φιλαρχία, πρὸς γενικὴν τῶν ἄλλων βλάβην.

Ὁ Σωκράτης ἔλεγεν ὅτι ἤθελεν ἵνα ἀδικῆται μᾶλλον, ἢ ἀδικῇ. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως ἐπινοοῦσι διάφορα σοφίσματα, ὅπως ἀδικήσωσι τοὺς ἄλλους, καθὼς ἑκάστοτε τοῦτο βλέπομεν. Ὁ τρέχων ἐν τῷ σταδίῳ σπουδάζει παντοιοτρόπως ἵνα κερδίσῃ τὸ βραβεῖον· ἀλλ' ἀπαγορεύεται αὐτῷ τὸ καταβάλλειν, ἢ παρεκτρέπειν διὰ τῆς χειρὸς τὸν ἀνταγωνιστήν. Ὁμοίως, κατὰ τὸν Χρύσιππον, ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ζωῆς ἔχομεν τὴν ἄδειαν τοῦ ἀποκτᾶν· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἐμποδίζει τὸ ἁρπάζειν.

Πλοῦτον, τιμὰς, ἀξιώματα, ἡδονὰς, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ὅ,τι ὠφέλιμον παραχωροῦμεν πρὸς τὴν φιλίαν· οὐδέποτε ὅμως προδίδομεν τὴν τιμὴν καὶ τὸ δίκαιον· οὐδέποτε θυσιάζομεν τὸν ὅρκον καὶ τὴν πατρίδα ὑπὲρ τῶν φίλων. Ἡ φιλία τῶν τιμίων καὶ εὐσυνειδήτων ἀνθρώπων ἀποκλείει πᾶσαν ἀδικίαν. Ὁ Δάμων καὶ ὁ Φιντίας ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Πυθαγόρου. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος καταδικασθεὶς θανάτῳ ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ τυράννου Διονυσίου, ἐζήτησεν ἄδειάν τινων ἡμερῶν ἀπουσίας, ὅπως διατάξῃ τὰ οἰκιακὰ αὐτοῦ πράγματα, ἔμεινε δὲ ὁ δεύτερος ἐγγυητὴς ἕτοιμος πάντοτε εἰς θάνατον, ἐὰν ἐκεῖνος μὴ ἐπανήρχετο. Ἐλθόντος ὅμως αὐτοῦ παρ' ἐλπίδα, ὁ τύραννος ἐθαύμασε τόσον τὴν ἀμοιβαίαν ταύτην πίστιν, ὥστε χαρίσας τὴν ζωὴν πρὸς τὸν κατάδικον ἐζήτησεν ἵνα θεωρῶσι τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ὡς τρίτον φίλον ἀμφότεροι. Τόσον ἡ ἀρετὴ μαλάσσει καὶ τὰς σκληροτάτας καρδίας.

Ἐξ ἐναντίας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἰδιωτικῆς ὠφελείας κινεῖ τὸν ἄνθρωπον οὐ μόνον εἰς ἀδικίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὠμότητας ἐνίοτε. Δι' αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἔδωκαν εἰς διαρπαγὴν τὴν Κόρινθον. Δι' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκοψαν τὸν ἀντίχειρα τῶν Αἰγινητῶν φοβούμενοι τὰς ναυτικὰς αὐτῶν δυνάμεις ἀντικρὺ τοῦ Πειραιῶς κειμένας κτλ.

Μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνήγγειλε πρὸς τὸν λαὸν, ὅτι εἶχεν ἀπόῤῥητόν τι βούλευμα ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος· ὅθεν ἐζήτει ἵνα διορισθῇ παρ' αὐτοῦ ἄνθρωπος, πρὸς ὃν ἐμπιστευθῇ τὸ μυστήριον. Τοῦτο δὲ ἦτο ἡ πυρπόλησις τοῦ στόλου ἁπάντων τῶν συμμάχων ἤδη ναυλοχοῦντος ἐν τῷ λιμένι Γυθείου, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἔμενον εἰς τὸ ἑξῆς θαλασσοκράτορες. Ἐπειδὴ δὲ διορισθεὶς ὁ Ἀριστείδης ἤκουσε τὸ πρᾶγμα, παραστὰς ἐνώπιον τοῦ δήμου εἶπεν, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Θεμιστοκλέους ἦτο τῳόντι ὠφελιμώτατον, ἀλλὰ καὶ ἀδικώτατον ἐνταυτῷ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔκριναν ἀνάξιον τῆς πόλεως τὴν παραδοχὴν τῆς προτάσεως.

Ἡ αἰσχρὰ πρᾶξις οὐδέποτε ἐγκρίνεται παρὰ τοῦ δικαίου, ἂν καὶ φέρῃ ὠφέλειαν. Ἔμπορός τις ἀναχωρήσας ἐξ Ἀλεξανδρείας μετακομίζει σῖτον εἰς Ῥόδον, γινώσκει δὲ ὅτι καὶ ἄλλα πλοῖα ἔμελλον ἵν' ἀποπλεύσωσι κατόπιν ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως. Ὁ τοιοῦτος ὀφείλει ἵν' ἀναγγείλῃ τὸ πρᾶγμα ἐρχόμενος εἰς τὴν Ῥόδον ὅπως ὠφεληθῇ; Δύω φιλόσοφοι, διδάσκαλος καὶ μαθητὴς, ὁ ἐκ Σελευκείας, εἴτε Βαβυλώνιος Διογένης καὶ ὁ Ἀντίπατρος διεφώνησαν ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ἠθικοῦ ζητήματος τούτου. Κατὰ μὲν τοῦτον, ὁ ἔμπορος ὀφείλει ἵνα εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις ἀφορᾷ παντοῦ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν. Κατ' ἐκεῖνον δὲ δύναται ἵνα κρύψῃ αὐτὴν, ὡς κύριος ὢν τοῦ σίτου. Διότι ἄλλως τὸ ἐμπόρευμα χαρίζεται, οὐχὶ δὲ πωλεῖται. Τὸ ἐπιχείρημα ὅμως τοῦτο εὗρε σαθρὸν ὁ Ἀντίπατρος· διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ πωλῶν οἰκίαν βεβλαμμένην κατά τι, ἢ πλήθουσαν ὄφεων, ἂν μὴ ὁμολογήσῃ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο, δολιεύεται καὶ ἀπατᾷ πρὸς βλάβην τοῦ ἄλλου (Κικέρ. **De offic.**).

Οἱ Ἀθηναῖοι κατηρῶντο πάντα ἄνθρωπον μὴ δεικνύοντα τὸν δρόμον πρὸς τὸν ἀποπεπλανημένον ὁδοιπόρον. Ἀλλ' ὁ πωλητὴς, ὅστις ἀπατᾷ τὸν ἀγοραστὴν, παρανομεῖ ὁμοίως, ἴσως μάλιστα πολὺ πλέον· διότι προαιρετικῶς ἀποπλανᾷ τὸν ἄνθρωπον. Ἂν πλημμελῇ τις μὴ λέγων εἰλικρινῶς ὅ,τι γινώσκει, πόσῳ μᾶλλον γίνεται ἔνοχος ἐγκλήματος, ὅταν λέγῃ ψεύδη;

«Ὅταν τις ἐργάζηται ὑπὲρ σοῦ, ἔλεγεν ὁ ἐνάρετος Τωβὶτ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπόδος εὐθέως ὅ,τι χρεωστεῖς ὡς μισθὸν τῆς ἐργασίας.» Ὁ φονεὺς καὶ ὁ ἁρνούμενος τὸν κόπον τοῦ γεωργοῦ, ἢ τοῦ τεχνίτου θεωροῦνται ὡς ἀδελφοὶ παρὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς.

Ἔχει ἀνάγκην τῶν ὀλίγων χρημάτων, ὅσα ζητεῖ, ὁ ἐργάτης, ἢ ὁ τεχνίτης, ὅπως θρέψῃ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Δι' αὐτῶν δύναται ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον, ἐξ οὗ πορίζεται τὰ πρὸς τοῦ ζῆν· ἴσως μάλιστα καὶ αὐτὸς χρεωστῶν πρὸς ἄλλον ἀναγκάζεται εἰς τὴν ἀπότισιν. Διατί λοιπὸν ἀναβάλλεις τὴν ἀπόδοσιν τοῦ χρέους, καὶ ποτὲ μὲν κρυπτόμενος ἐκφεύγεις τὴν ὄψιν τοῦ ἀνθρώπου, ποτὲ δὲ στρεψοδικίας μεταχειριζόμενος ἀπατᾷς διὰ ματαίων ὑποσχέσεων καὶ ἐπαναλαμβάνεις πάντοτε τοὺς αὐτοὺς λόγους, καθὼς ἀγάλματά τινα κενὰ κρουόμενα ἀποδίδουσι πάντοτε τὸν αὐτὸν ἦχον; Πόσον ἐφρόντισεν ὁ μωσαϊκὸς νόμος περὶ τῆς ὀφειλομένης δικαιοσύνης ταύτης πρὸς τοὺς πένητας, τοὺς ἐργάτας, τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς χήρας! «Οὐκ ἀδικήσεις μισθὸν πένητος καὶ ἐνδεοῦς· αὐθημερὸν ἀποδώσεις τὸν μισθὸν αὐτοῦ· οὐκ ἐπιδύσεται ἡ ἐλπὶς, ὅτι πένης ἐστὶ καὶ ἐν αὐτῷ ἔχει τὴν ἐλπίδα» (Δευτ. ΚΔ.)

Ἀπόδος, λέγει, τὸν μισθὸν τοῦ πένητος καὶ τοῦ ἐργάτου τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Ὁ πτωχὸς λαβὼν τὸ ἱμάτιον εὐλογήσει σε «Καὶ ἔστι σοι ἐλεημοσύνη ἐναντίον τοῦ Θεοῦ» (αὐτ.). Ὁ ἐργάτης μὴ λαβὼν τὸν μισθὸν σὲ καταρᾶται, καὶ τοῦτο ἕλκει τὴν θείαν ὀργὴν κατὰ σοῦ «Καὶ καταβοήσεται κατὰ σοῦ πρὸς Κύριον καὶ ἔσται ἐν σοὶ ἁμαρτία» (αὐτ.).

Ἡ αὐτὴ ἐντολὴ ἐκφράζεται καὶ ἀλλαχοῦ δι' ἄλλων λέξεων «Καὶ οὐ κοιμηθήσεται ὁ μισθὸς τοῦ μισθωτοῦ παρὰ σοὶ ἕως τὸ πρωΐ» (αὐτ. Θ.). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ι. Χ. ἐπεκύρωσεν αὐτὴν ἐν εὐαγγελίοις διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀμπελῶνος· καθόσον ὁ εὐσυνείδητος αὐτοῦ δεσπότης ἀπέδωκεν ἀμέσως τὸν μισθὸν πρὸς τοὺς ἐργάτας τὸ ἑσπέρας (Ματθ. Κ.).

Ὁ γενικὸς ὅμως προστάτης τῶν πτωχῶν Θεὸς, μόνον ὅταν πρόκηται περὶ δικαιοσύνης, ἀδιαφορεῖ ὡς πρὸς αὐτούς· ὅθεν προστάσσει ἵνα δικάζωνται καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ αὐστηρὸν δίκαιον «Οὐ λήψῃ πρόσωπον πτωχοῦ, οὐδὲ μὴ θαυμάσῃς πρόσωπον δυνάστου» (Λευϊτ. ΙΘ.). Ἀλλ' οὔτε τὸν πλούσιον καὶ δυνατὸν, ἢ ἄρχοντα μὴ φοβηθῇς· ἀπόδος δὲ ἴσην πρὸς πάντα τὴν δικαιοσύνην «Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖς τὸν πλησίον σου» (αὐτ.). Ὡς κριτὴς βλέπε ὁμοίους τὸν συγγενῆ καὶ τὸν ξένον, τὸν ὁμόθρησκον καὶ τὸν ἀλλόθρησκον «Δικαίωσις μία ἔσαι τῷ προσηλύτῳ καὶ τῷ ἐγχωρίῳ» Εἴτε ἀλλοδαπὸς, εἴτε ἐντόπιος τύχῃ ὁ κρινόμενος, δικαίωσον αὐτόν.

Μεγιστάν τις τοῦ Δ'. Ἑρρίκου βασιλέως τῆς Γαλλίας προσῆλθε δεινολογούμενος ὅτι οἱ δανεισταὶ κατέσχον τὴν ἅμαξαν αὐτοῦ. Λανοῦ, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, ἀπόδος τὸ χρέος, καθὼς καὶ ἐγώ. Ἔπειτα λαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ἰδοὺ τὰ λιθοκόλλητα κοσμήματά μου, προσέθηκε, δὸς αὐτὰ ὡς ἐνέχυρον καὶ λάβε δάνεια ὅσα χρεωστεῖς. Ὁ ζῆλος τῆς δικαιοσύνης τιμᾷ τὸν εἰρημένον βασιλέα οὐχ ἧττον, ἢ ἡ πρὸς τὸν ἀξιωματικὸν γενναιοπάροχος εὔνοια!

Βλέπων πλουσίους τοιούτους, φαντάζομαι τὰ ἔξωθεν μὲν λαμπρὰ καὶ πολυτελῆ, ἔσωθεν δὲ ἀφορήτου δυσωδίας καὶ ξηρῶν ὀστέων γέμοντα μαυσωλεῖα. Πρὸς τί ἡ σπατάλη περὶ τὰ ἐνδύματα καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ τρυφὴ περὶ τὰς δαπάνας τῆς τραπέζης καὶ ἡ κομψότης τῶν ἐπίπλων τῆς οἰκίας καὶ οἱ ἐφ' ἁμάξης ἐπιδεικτικοὶ περίπατοι καὶ ἡ σύχνασις εἰς τὰ θέατρα καὶ αἱ περὶ ψυχαγωγίαν περιηγήσεις, ὅταν ἀδικῆται ὁ γεωργὸς, ὁ τεχνίτης, ὁ ὑπηρέτης; Ἀλλὰ καὶ ἡ δυσανάλογος ἀνταμοιβὴ τῆς ὑπηρεσίας θεωρεῖται ὡς ἀδικία. Χιλίαρχός τις ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο ἵνα παρηγορήσῃ δι' ὀλίγων δραχμῶν στρατιώτην ἀνδρεῖον ἀπωλέσαντα ἐν τῇ μάχῃ ἀμφοτέρους τοὺς βραχίονας!

οὗτος ὅμως ἐμφανισθεὶς εἶπε θαῤῥαλέως· Νομίζεις ἴσως, κύριε Συνταγματάρχα, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀπώλεσα, εἰμὴ ἓν ζεῦγος χειρίδων;

Ἄλλος ἀξιωματικὸς χωλὸς καὶ μονόφθαλμος δείξας ὅσας εἶχε πληγὰς ἐζήτει παρὰ τοῦ αὐτοῦ Δ΄. Ἐῤῥίκου βασιλέως τῆς Γαλλίας δικαίαν τι νἀάνταμοιβήν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν, *ἴδωμεν*, ὁ στρατιωτικὸς ἀπεκρίθη· ἀλλὰ βασιλεῦ, ἂν ὅτε διεταττόμην ἵνα πολεμήσω ὑπὲρ σοῦ ἔλεγον καὶ ἐγὼ, *ἴδωμεν*, εἶχον ἴσως σήμερον καὶ τοὺς δύο ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς δύο πόδας μου, καθὼς σὺ! Σκεφθεὶς τότε ὁ δίκαιος ἡγεμὼν ἔδωκεν εὐχαρίστως τὴν ζητουμένην σύνταξιν.

Μετὰ τὰς στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας ἄξια μάλιστα ἀνταμοιβῆς φαίνονται τὰ διανοητικὰ πλεονεκτήματα, αἱ ἐφευρέσεις τῶν τεχνῶν, αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις, αἱ ἐκδόσεις ὠφελίμων βιβλίων κτλ. Οὐδεμία ἄλλη χρῆσις τοῦ πλούτου ὑπάρχει δικαιοτέρα. Τοῦτο φρονοῦντες ὁ Αὔγουστος, ὁ παραδυνάστης αὐτοῦ Μαικήνας, ὁ Πάπας Ι΄. Λέων, οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἑτρουρίας Μέδικοι καὶ ὁ ΙΔ΄. Λουδοβῖκος διὰ τοῦ Κολβέρτου ἀνεδείχθησαν τῳόντι προστάται τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Β΄. Κάρολος ἔπεμψε πρὸς τὸν ΙΔ΄. Λουδοβῖκον ἠχητικὸν, ἢ κρουσίωρον ὡρολόγιον· ἀλλ᾽ οὐδεὶς ἠδυνήθη ἵνα λύσῃ αὐτό. Τοσοῦτον ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ἦτο μυστηριώδης καὶ περίπλοκος. Ὁ πρῶτος ὡρολογιοποιὸς τοῦ βασιλείου ἐρωτηθεὶς εἶπεν, ὅτι ὁ μοναχὸς Σεβαστιανὸς Καρμηλίτης, νέος τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ μηχανικὸς ἐκ φύσεως, ἠδύνατο ἴσως ἵνα εὕρῃ τὸν τρόπον τῆς λύσεως. Προσκληθεὶς δὲ οὗτος ηὐτύχησε τῳόντι εἰς τὸ ζητούμενον. Ὅθεν μετά τινας ἡμέρας ὁ Κολβέρτος προσκαλέσας ἐνώπιον δύο ἀκαδημαϊκῶν προέτρεψεν αὐτὸν ἵνα ἐξακολουθῇ ἐπιμελῶς ἐξασκῶν τὴν τέχνην ὑπὸ τοὺς δύο ἐκείνους ἐπιστήμονας. Πρὸς ἐνθάῤῥυνσιν δὲ ἔδωκεν αὐτῷ ἑξακοσίας λίτρας σύνταξιν, προκαταβληθέντος τοῦ ποσοῦ τούτου ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἔτος.

Οὕτω πολιτευόμενοι ὁ Μέγας Πέτρος καὶ ὁ Μέγας Φριδερῖκος μετέβαλον τὴν κατάστασιν, ὁ μὲν τῆς Ῥωσσίας, ὁ δὲ τῆς Πρωσσίας· καθότι προσκαλέσαντες αὐτόθι τεχνίτας καὶ ἐπιστήμονας ξένων ἐθνῶν ἐτίμων καὶ ἐβράβευον αὐτοὺς κατ᾽ ἀξίαν. Ὁ Ι΄. Λέων ὅμως διέκρινε καὶ τὴν ἀληθῆ σοφίαν ἀπὸ τῆς ἀγυρτίας. Οὕτω πρὸς χημικόν τινα ἐπαγγελλόμενον τὴν χρυσοποιΐαν καὶ ζητοῦντα ἔπαθλον τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἀγώνων ἔδωκε μόνον κενὸν βαλάντιον εἰπών, ὅτι ὡς γνωρίζων τὴν κατασκευὴν τοῦ χρυσοῦ μόνον βαλαντίου εἶχε πιθανῶς ἀνάγκην.

Ἡ ἀκριβὴς δικαιοσύνη τῶν δικαστηρίων ἀρκεῖ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἵνα διατηρήσῃ τὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Οἱ λαοὶ ὑποφέρουσιν εὐχαρίστως, ἢ τοὐλάχιστον μακροθύμως πᾶν εἶδος ταλαιπωρίας, δηλ. φόρους βαρεῖς καὶ δεσποτικὴν ἐξουσίαν τῶν Κυβερνήσεων, ἐὰν μόνον εὑρίσκωσι δικαιοσύνην ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ ταῖς διαφοραῖς αὐτῶν, ἔχωσι δὲ ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ ἰδιοκτησίας.

Δικασταὶ, οἵτινες κρατεῖτε ἐν χερσὶ τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων, ἐνθυμεῖσθε πάντοτε ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστι (Δευτερον. Α. Λευῖτ. ΙΘ.) ὡς παριστῶντες δὲ αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς κρίνατε ἅπαντας δικαίως, ἄνευ μίσους καὶ ἀγάπης, μηδέποτε χαριζόμενοι πρὸς τοῦτον, ἢ βλάπτοντες ἐκεῖνον. Μὴ βλέπετε εἰς πρόσωπα ἀνθρώπων, ἀλλὰ δικάσατε πάντας ἐξίσου μικροὺς καὶ μεγάλους, (Λευῖτ. ΙΘ) μὴ ἀποφασίζετέ ποτε, πρὶν σταθμίσητε καλῶς τοὺς λόγους ἀμφοτέρων τῶν ἀντιδίκων. Ἔχετε χρέος οὐχὶ ἵνα κόπτητε ὡς Γορδιαῖον δεσμὸν τὴν διαφορὰν ὅπως δήποτε τύχῃ, ἀλλ' ἵνα εὕρητε ὑπομονητικῶς τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ μέλλετε ἀποδοῦναι περὶ τούτου λόγον πρὸς τὸν αἰώνιον καὶ γενικὸν κριτὴν τὸν Θεόν.

Οἱ βασιλεῖς τῶν Αἰγυπτίων ἐξώρκιζον τοὺς δικαστὰς αὐτῶν κατὰ νόμον, ὅτι καὶ ἂν ὁ βασιλεὺς προστάξῃ τι ἄδικον, αὐτοὶ οὐδέποτε ἀποφασίσουσι τοῦτο. (Πλούταρχος). Ὁ δὲ Τραϊανὸς ἐγχειρίσας ξίφος πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς Ῥώμης εἶπε « Λάβε τὸ ξίφος τοῦτο καὶ ἂν μὲν φυλάττω τὴν δικαιοσύνην, μεταχειρίζου ὑπὲρ ἐμοῦ, ἂν δὲ παραβαίνω τοὺς νόμους, στρέψον κατ' ἐμοῦ. Πόσοι ὅμως ἆρά γε ἐκ τῶν δικαστῶν χαριζόμενοι πρὸς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰς πονηρὰς τῶν εἰσαγγελέων, ἢ φίλων καὶ δυνατῶν τῆς ἡμέρας εἰσηγήσεις παραβλέπουσι τὸ δίκαιον καὶ θυσιάζουσι διὰ παραλόγους ἐκδικήσεις τὴν περιουσίαν, ἢ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν πολιτῶν ἀθώων! Πόσοι ἄλλοι ὡς ἀφηρημένοι, ἢ ἀποκαμόντες ἐκ τῆς μακρᾶς σκέψεως δικάζουσιν ἀδίκως καὶ καταστρέφουσι τὰ ἱερώτατα τῶν ἀνθρώπων συμφέροντα!

Ἰδού τινα παραδείγματα.

Ἐπειδὴ νυστάζων ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐδίκασέ ποτε κακῶς, ὁ ἀδικούμενος (ἔτυχε δὲ τολμηρὸς) ἀνεβόησεν. « Ἐκκαλοῦμαι τὴν δίκην βασιλεῦ! Εἰς τίνα ἆρά γε; ἠρώτησεν ἐκστατικῶς ὁ Φίλιππος· εἰς σὲ αὐτὸν, ἀπεκρίθη ὁ Μαχαίας, ὅταν ἀκούσῃς ἔξυπνος! » Ἐκ τῶν λόγων τούτων συνελθὼν ὁ βασιλεὺς ἐσκέφθη καὶ σκεφθεὶς ἐπληροφορήθη ὅτι τῳόντι ἐξέδωκεν ἄδικον ἀπόφασιν. Ὅθεν μὴ καταδεχόμενος τοῦτο ἀπεζημίωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν διάδικον. Εὑρίσκονται ἆρά γε σήμερον πολλοὶ ἡγεμόνες τοσοῦτον ζηλωταὶ τῆς ἱερᾶς δικαιοσύνης·

Ἄγριος καὶ τραχὺς ἦτο ὁ Μάριος, ὕπατος τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὁ Τριβώνιος ἀμυνόμενος ἐφόνευσε τὸν ἀδελφιδοῦν τοῦ Μαρίου Λούκιον ὡς ὑβριστήν, οὐ μόνον οὐδόλως ὠργίσθη, ἀλλὰ κρίνων δικαίως τὴν πρᾶξιν ἐστεφάνωσε μάλιστα τὸν φονέα διὰ τοῦ συνήθους τῶν ἀριστειῶν στεφάνου!

Τὴν δικαιοσύνην, ὡς κρηπίδα τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν, ἐφιλοτιμοῦντο ἵνα φυλάττωσι καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἀπόλυτοι τῆς Περσίας μονάρχαι. Ὅθεν ὅτε μεγιστάν τις ἐκ τῶν μάλιστα εὐνοουμένων ἐζήτησεν ἄδικον χάριν παρὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, οὗτος προστάξας τὸν ταμίαν ἵνα φέρῃ τρισχιλίους δαρεικοὺς (ὡς ἂν ἔλεγέ τις καθ' ἡμᾶς λίρας Ἀγγλικὰς) λάβε, εἶπεν ὦ Σατιβαρζάνη· ἐπειδὴ αὐτὰ μὲν δίδοὺς οὐδαμῶς γίνομαι πτωχότερος, ἐκεῖνα ὅμως, ὅσα ζητεῖς, πράττων γίνομαι ἄδικος (Πλούτ.)

Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστικοῦ συνεδρίου τῆς Βρεττανίας de Lafalière διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ βίαν ἐκδοὺς ἄδικον ἀπόφασιν ἐγύμνωσεν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῆς ὁλόκληρον ἔντιμον οἰκογένειαν. Ἀλλ' ὀλίγῳ ὕστερον γνωρίσας ὡς τίμιος ἄνθρωπος ὅτι ἔσφαλε, παρεκάλεσεν αὐτὴν ἵνα δεχθῇ ποσότητά τινα χρημάτων ἀνάλογον πρὸς τὴν γενομένην ζημίαν.

Ὁ Γαϋῶτος Δελαρεγάκης ἦτο ἀδέκαστος καὶ ἄγρυπνος δικαστὴς ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλὰ νυστάζων ποτὲ ἔδωκεν ἄδικον ψῆφον ἐν τῷ συμβουλίῳ καὶ ὑπέγραψε τὴν ἀπόφασιν τοῦ εἰσηγητοῦ. Συνέπεσε δὲ κατὰ δυστυχίαν ἐξ αὐτῆς μόνης τῆς ψήφου ἵνα ἀποφασισθῇ ἡ ὑπόθεσις. Ἀνανήψας ὅμως ἔπειτα ὁ εὐσυνείδητος κριτὴς ὑπώπτευσεν ὅτι ἐξεδόθη παράνομος ἀπόφασις. Λαβὼν δὲ τὸν φάκελλον τῶν δικογράφων καὶ κατ' οἶκον μελετήσας αὐτά, ἐπληροφορήθη ὅτι τῳόντι οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα. Ὅθεν προεθυμήθη ἵνα καταβάλῃ αὐτὸς ἐξ ἰδίων ὅλην τὴν ζημίαν, ὅσην ἔπαθεν ὁ ἀδικηθεὶς διάδικος.

Τίς ἐκ τῶν δικαστῶν παρ' ἡμῖν ἔχει τοιαύτην συνείδησιν καὶ φιλοτιμίαν; Τίς προσφέρει ἀποζημίωσιν πρὸς τὸν ἠδικημένον παρ' αὐτοῦ πολίτην;

Ἂν σκεφθῶμεν ὅτι οἱ δικασταὶ σπανίως συζητοῦσι μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας τὰ καθέκαστα τῶν ὑποθέσεων, ἀλλ' ἀναφέρονται ἐν γένει εἰς ὅσα μόνον προτείνει ὁ εἰσηγητὴς, ὅστις ἐνδέχεται ἵνα ἀπατηθῇ, ἢ καὶ διαφθαρῇ, εὑρίσκομεν οἰκτρὰν τὴν τύχην τῶν δικαζομένων ἀνθρώπων.

Ἡ ἀκρίβεια περὶ τὰς μερικότητας καὶ τὰς περιστάσεις τῆς δίκης ἀπαιτεῖται μάλιστα παρὰ τῶν δικαστῶν τοῦ Ἐφετείου, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ Ἀρείου Πάγου· καθόσον τὰ δικαστήρια αὐτὰ δικάζουσιν ὁριστικῶς,

ἢ τελεσιδίκως. « Μὴ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς, » παρήγγελλεν ὁ μέγας φιλόσοφος Πυθαγόρας, δηλ. μὴ δικάσῃς δίκην, πρὶν ζυγοστατήσῃς τοὺς λόγους καὶ τῶν δύω διαφερομένων.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πρὸς τοὺς δικαζομένους ἀδικήματα τῶν δικαστῶν, καθὼς καὶ τὰ σφάλματα ἁπλῶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὅταν κρίνωσί τινα ὑπόθεσιν καὶ ἐπιφέρωσι γνώμην, προέρχονται ἐκ τῶν προλήψεων καὶ τῶν συμπαθειῶν, ἢ ἀντιπαθειῶν, ὅσας τυχὸν ἔχουσι. Βλάπτει μάλιστα κατὰ τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἡ φιλαυτία· καθόσον οὐ καταδεχόμεθα ἵνα φανῶμεν ὅτι κρίνομεν ὡς ἄλλοι· προσέτι δὲ καὶ ἡ ματαιοφροσύνη, πολλάκις ὅμως καὶ ἡ κουφότης· διότι πολλοὶ κρίνουσι κατὰ τὴν γνώμην ἄλλων ἐπαναλαμβάνοντες μόνον ὡς ψιττακοὶ ὅ,τι ἤκουσαν. Ἐκ πάντων δὲ τούτων πηγάζουσιν ὁμοίως σφαλερὰ συμπεράσματα καὶ βλάβαι μεγάλαι.

Οὐδέποτε ὁ τίμιος δικαστὴς καταδέχεται ἵνα παραβλέψῃ τὸ δίκαιον, κατὰ σύστασιν δυνατῶν, ἢ ὑπὸ δώρων δελεαζόμενος. Ἂν ἀκούῃ παρακελεύσεις καὶ μεσιτείας, πλησιάζει πρὸς τὴν ἀδικίαν. Ἂν δέχηται δὲ δῶρα, ἤδη πωλεῖ τὴν δικαιοσύνην.

Οὐδόλως ὅμως ἦτο τοιοῦτος ἔπαρχός τις τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιβληθεὶς ἅπασαν τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν πρὸς διεξαγωγὴν ἀκριβῆ τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Β΄. Ἰουστίνου. Ὅθεν μὴ εἰσακουσθεὶς παρά τινος μεγιστᾶνος ἀδικοῦντος χήραν γυναῖκα ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐπισήμως εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος ἐδέχθη μετὰ σαρκασμῶν τὴν κλῆσιν, ἀντὶ δὲ τοῦ δικαστηρίου ὑπῆγεν εἰς τὸ ἀνάκτορον ὅπως μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος συναριστήσῃ, πορευθεὶς καὶ αὐτὸς κατ' εὐθεῖαν αὐτόθι, « Ἂν ἐπιμένῃς, εἶπεν, αὐτοκράτωρ ἐν οἷς περὶ δικαιοσύνης ἀπεφάσισας, διατηρῶ τὴν λειτουργίαν· εἰ δὲ μή, παραιτοῦμαι· διότι οἱ ἄδικοι τιμῶνται παρὰ σοῦ καὶ παρακάθηνται μάλιστα ὡς συνέστιοι. » Ταῦτα ἐκστατικῶς ἀκούσας ὁ βασιλεὺς εἶπεν ὅτι ἐπέμενεν ἵνα διατηρηθῇ ἡ δικαιοσύνη καὶ κατ' αὐτοῦ ἔτι. Τότε ὁ δικαστὴς προσέταξεν εὐθὺς τὴν σύλληψιν τοῦ φυγοδίκου καὶ ὑπερηφάνου μεγιστᾶνος. Γενομένης δὲ τῆς δίκης, ἡ μὲν χήρα ἐδικαιώθη, ἐκεῖνος δὲ, δημευθέντων τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτῆς, μετὰ τὴν μαστίγωσιν ἐπιβιβασθεὶς ἐπὶ ὄνου καὶ ἔχων ἐστραμμένον τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν οὐρὰν τοῦ ζώου περιήχθη καθ' ὅλην τὴν πόλιν.

Δόξα καὶ τιμὴ αἰώνιος πρὸς τοιούτους ἡγεμόνας, ἀληθεῖς τῶν ὑπηκόων πατέρας.

Μεγιστάν τις φοβούμενος περί τινος δίκης αὐτοῦ ἔπεμψε πρὸς τὸν περίφημον Θωμᾶν Μόρον, ἀρχιγραμματέα τῆς Ἀγγλίας, δύο πολυτί-

μους φιάλας ἐξ ἀργύρου. Ἀλλ᾽ ὁ ἀρχιγραμματεὺς πληρώσας αὐτὰς ἐξαιρέτου οἴνου ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἔτυχε καὶ ὁ νικήσας· διότι εἶχε τῷ ὄντι δίκαιον.

Πόσον εὐφυῶς περιέπαιξε τοὺς θέλοντας ἵνα διαφθείρωσιν αὐτὸν ἐμπόρους τοῦ Λουγδούνου ὁ δικαστὴς Δουγᾶς! Ζητοῦντες ἄδικον χάριν πρὸς βλάβην τοῦ λαοῦ ἀφῆκαν ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ βαλάντιον περιέχον διακόσια νομίσματα χρυσᾶ. Ἀλλ᾽ ὁ δικαστὴς δικάσας τὴν ὑπόθεσιν ὕστερον εἶπε πρὸς αὐτούς. Ἐζύγισα, κύριοι, τοὺς λόγους ὑμῶν ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τῆς δικαιοσύνης· ἀλλ᾽ εὗρηκα αὐτοὺς ἐλαφρούς. Ἐνόμισα ἄτοπον ἵνα ὑποφέρῃ ὁ λαὸς, ὑπαρχόντων τοσούτῳ ἀδίκων τῶν ὑμετέρων ἐπιχειρημάτων. Ἀλλ᾽ ὅμως διένειμα τὸ ἀργύριον ὑμῶν εἰς τὰ δύο νοσοκομεῖα τῆς πόλεως. Διότι βεβαίως οὐδεμίαν ἄλλην χρῆσιν αὐτῶν καταλληλοτέραν οὐδ᾽ ὑμεῖς ἠδύνασθε ἵνα εὕρητε, ἐνόμισα δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἀποφασίζετε συνήθως ταιαῦτα ἐλέη, ὠφελεῖσθε ἀρκούντως ἐκ τοῦ ἐμπορίου.

Ἔκπαλαι τὰ δικαστήρια τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας διαφημίζονται κατὰ τὴν αὐστηρὰν δικαιοσύνην. Ἰδοὺ καὶ ἕτερα δύο παραδείγματα. Ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Δ΄. Ἐρρίκου βασιλέως Ἀγγλίας ὡς προστάτης τινὸς τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ ὀργισθεὶς διότι τὸ δικαστήριον ἀπήγαγεν αὐτὸν, ὑπῆγεν εἰς αὐτὸ αὐτοπροσώπως καὶ προσέταξε τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ. Πάντων δὲ σιωπώντων, μόνος ὁ πρόεδρος **William Gascoigne** ἀναστὰς παρεκίνησε τὸν πρίγγηπα εἰς εὐπείθειαν πρὸς τοὺς νόμους τοῦ βασιλείου, ἢ τοὐλάχιστον, εἶπε, ζήτησον τὴν χάριν τοῦ ὑπηρέτου σου παρὰ τοῦ πατρός σου βασιλέως· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ἐπιμένων ἐπηπείλει βίαν. Τότε ὁ πρόεδρος ὑψώσας τὴν φωνὴν μετὰ πολλῆς σταθερότητος ἐκέλευσεν αὐτὸν ἵν᾽ ἀναχωρήσῃ εὐθὺς καὶ μὴ ταράττῃ σκανδαλωδῶς τὴν ἐνέργειαν τῆς δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρίγγηψ ἐπλησίασεν ἰταμότερος πρὸς τὸν πρόεδρον, πρίγγηψ, εἶπεν οὗτος, ἐνταῦθα κατέχω τοῦ πατρός σου καὶ βασιλέως τὸν τόπον. Ἐπειδὴ δ᾽ ὀφείλεις πρὸς αὐτὸν διπλῆν ὑπακοὴν, ἐντέλλομαί σοι ἵνα παραιτηθῇς τοῦ σκοποῦ σου διδοὺς κάλλιον παράδειγμα πρὸς τοὺς μέλλοντας ὑπηκόους σου· ἂν δὲ ὀρθῶς φρονῇς, πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς πρὸς τοὺς νόμους περιφρονήσεως, ὕπαγε ἀμέσως εἰς τὴν φυλακὴν, ἕως ὁ βασιλεὺς καὶ πατήρ σου ἐκφράσῃ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. Ταῦτα ἀκούσας ἔντρομος ἐκεῖνος καὶ ὡς ὑπὸ κεραυνοῦ πληγεὶς παρέδωκεν εὐθὺς τὸ ξίφος καὶ ὑποκλίνας τὴν κεφαλὴν ταπεινῶς ἐνώπιον τοῦ προέδρου ὑπῆγε τῷ ὄντι εἰς τὴν εἱρκτήν. Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο μαθὼν ὕστερον ὁ βασιλεὺς ἐξεπλάγη, μετά τινα δὲ σιωπὴν ἀνυψώσας τὰς χεῖρας πρὸς οὐρανὸν ἐξεφώνησεν· Εὐχαριστῶ σοι,

Θεέ μου, διότι μοὶ ἐχάρισας δικαστὴν μὲν ἀρόβως ἀπονέμοντα τὴν δικαιοσύνην, υἱὸν δὲ μὴ μόνον ὑπακούοντα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ θυσιάζοντα πρὸς τὴν νόμιμον εὐπείθειαν.

Ἀλλ' ὁ Α'. Ναπολέων διέφερε πολὺ τοῦ Ἐρρίκου! Διότι ἔπαυσε τοῦ δικαστικοῦ λειτουργήματος τὸν γνωστὸν ἑλληνιστὴν καὶ φίλον τοῦ ἡμετέρου Κοραῆ Clavier ὡς μὴ στέρξαντα ἵνα καταδικάσῃ τὸν στρατάρχην Μορὼ (Moreau) ἂν καὶ ὁ ἀπεσταλμένος ἐβεβαίωσεν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτάρχου, ὅτι μετὰ τὴν καταδίκην ὁ Ναπολέων συγχωρήσει τῷ καταδίκῳ. Ἀλλ' ἡμῖν τίς συγχωρήσει; εἶπεν ὁ ἀτρόμητος δικαστής.

Οἱ Ἄγγλοι στεροῦνται, κυρίως εἰπεῖν, τακτικῆς νομολογίας, ὁποίαν ἔχουσιν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἐπαναστάσεως. Διότι οἱ νόμοι τῆς Ἀγγλίας διαιροῦνται εἰς ἐγγράφους, ἢ θεσμοθετικοὺς (statute-law) καὶ εἰς δημώδεις (common-law), οὗτοι δέ εἰσι πράξεις ἢ ἐκθέσεις δικαστικαὶ περιεχόμεναι ἐπὶ Βάκωνος ἐν ἑξήκοντα, ἢ ἑβδομήκοντα τόμοις· ἀλλὰ μετὰ 250 ἔτη ἔκτοτε ηὔξησαν εἰς 1200. Λαβύρινθος ἀληθῶς ἀδιέξοδος! Δυσκόλως πιστεύει τις ὅτι οὐδέποτε ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐφρόντισεν ἵνα μορφώσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπεράντου ὕλης κανονικὸν νόμων σύστημα· μόνον δὲ ἀπὸ 25 ἤδη ἐτῶν ἐγένετο ὡς πρὸς τὸ ποινικὸν δίκαιον μικρά τις ἀπόπειρα. Μόλις πέρυσι τὸ ὑπουργεῖον ὑπέβαλε ταῖς βουλαῖς καὶ περὶ γενικοῦ πανδέκτου πρότασιν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα θεωρεῖται ὡς δυσκατόρθωτον, ἐὰν μὴ προσχεδιασθῇ δεόντως τὸ σύνολον ὑπὸ εἰδικῶν ἀνθρώπων συγκαλουμένων ἐπὶ ἄδρᾳ ἀντιμισθίᾳ.

Ἀλλ' ὅμως τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος οὐχ ἧττον εὐημερεῖ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῆς δικαιοσύνης, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας. Διότι καί τοι μὴ ὑπαρχόντων νόμων, ὑπάρχουσι δικασταὶ τίμιοι, εὐσυνείδητοι, ἀνεξάρτητοι, πεπαιδευμένοι καὶ ἀνεπιλήπτου χαρακτῆρος, ἀνώτεροι δηλ: πάσης διαφθορᾶς. Ὥστε οἱ ἄνθρωποι κυρίως ἀποτελοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν λαῶν, οὐχὶ δὲ πάντοτε οἱ νόμοι.

Ὁ Μωϋσῆς ὅπως ἀποτρέψῃ παντελῶς τῆς κακίας ἀναγώγους ἀνθρώπους, οἷοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, ἐπέτρεπε τὸ ἀντιπεπονθὸς δίκαιον τῶν πυθαγορείων, δηλ: τὴν τιμωρίαν τοῦ πταίσαντος διὰ τῶν ὁμοίων· ὅθεν ἔλεγε « Σύντριμμα ἀντὶ συντρίμματος, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος » (Λευϊτ. ΚΔ.). Οὕτως ὁ ἐξορύξας τὸν ὀφθαλμόν τινος ἔπασχε τὸ αὐτὸ καὶ αὐτός (Δευτερον. ΙΘ. Ἐξοδ. ΚΑ.). Ἀλλ' ὁ Ι. Χ. ἀπηγόρευσε τὴν ἐκδίκησιν. Διὸ ὁ βλαβεὶς χριστιανὸς ὀφείλει ἀνεξικακίαν πρὸς τὸν ἀδικήσαντα. « Ὅστις σε ῥαπίσῃ ἐπὶ τῆς

δεξιᾶς στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην » (Ματθ. Ε). Τὴν πρὸς τοὺς κακοποιοὺς ἀγαθοποιΐαν, ὡς ἔργον ἀληθῶς χριστιανικόν, συμβουλεύει καὶ ὁ Παῦλος (Ῥωμ. ΙΒ.) « Εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε, μηδενὶ μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες· ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ. Γέγραπται γὰρ, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω λέγει Κύριος. » Ἡ πολιτικὴ ὅμως ἐξουσία τιμωρεῖ τὰ ἐγκλήματα πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἄλλων « Ὁ ἄρχων ἐστὶν ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ κακῶς πράσσοντι » (Ῥωμ. Δ.).

Διατί τρέχομεν ἀκαταπαύστως εἰς τὰ δικαστήρια πρὸς ἀναζήτησιν τῆς δικαιοσύνης; Διατί ταλαιπωρούμεθα, θλιβόμεθα καὶ καταδαπανῶμεν κατ' ὀλίγον, ὀλίγον εἰς ἔτη πολλὰ ὅ,τι δικαιούμεθα, ἢ ἐλπίζομεν ἵνα λάβωμεν; Διατί γινόμεθα ἔρμαιον τῆς πλεονεξίας σοφιστῶν δικηγόρων; Μὴ λείπουσι γέροντες ἀγαπῶντες τὴν δικαιοσύνην καὶ διακρίνοντες τὴν ἀλήθειαν; Πρὸς ἕνα αὐτῶν, ἢ καὶ πολλοὺς συνάμα, ἂν τύχῃ, πρέπει ἵνα καταφεύγωμεν, ὁσάκις ἔχομεν ἀνάγκην λέγοντες. « Πάτερ, διαφερόμενοι ἡμεῖς οἱ δύω ἔχομεν ἀνάγκην συμβιβασμοῦ. Παρακαλοῦμέν Σε λοιπὸν ἵνα κρίνῃς ἡμᾶς. » Ὁ γέρων ἀκούσας ἀποφασίσει τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον. Ἂν ἀκούσωμεν τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἔχομεν τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Ἂν δὲ τοὐναντίον μὴ πεισθῶμεν, ἡ εὐλογία μένει παρ' αὐτῷ μόνον. Διότι ὡς πατὴρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης ὁ Θεὸς ὀνομάζει υἱοὺς αὐτοῦ πάντας τοὺς ζητοῦντας ἵνα φέρωσι τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην εἰς τὸν κόσμον. « Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ κληθήσονται. »

Οὐδὲν βλάπτει τὴν κοινωνίαν τοσοῦτον ὅσον οἱ δικαστικοὶ τύποι. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν δικονομίαν ὡς βληχρὸν πυρετὸν καταναλίσκοντα τὴν δικαιοσύνην. Διὰ τοὺς τύπους ἀναβάλλεται ἡ δίκη ἐπ' ἄπειρον, καταστρέφεται δὲ, ἢ διαστρέφεται τὸ δίκαιον. Ὁ βασιλεὺς τῶν Γότθων Θεοδωρῖκος μαθὼν ὅτι γυνή τις ἐβασανίζετο δικαζομένη ἐπὶ τρία ἔτη ἐκέλευσεν ἵνα ἐκδοθῇ αὐθημερὸν ἡ ἀπόφασις. Τούτου δὲ γενομένου, μετακαλεσάμενος τοὺς δικαστὰς ἠρώτησε, διατί ἀνέβαλον τὸ τέλος τῆς δίκης εἰς τρία ἔτη; Ταῦτα δὲ εἰπὼν προστέταξεν εὐθὺς τὴν καρατομίαν αὐτῶν. Τί ὅμως ἔλεγεν ἆρά γε, ἂν ζῶν καθ' ἡμᾶς ἐμάνθανεν ὅτι δίκαι χρονοτριβοῦσιν εἰς 20 καὶ 30 ἔτη, ἵνα μή τι καὶ πλέον εἴπωμεν;

Μέγα ἔγκλημα πράττουσι πρὸς τὴν κοινωνίαν αἱ κυβερνήσεις (οἷα ἡ ἡμετέρα) διορίζουσαι δικαστὰς νεανίσκους 25 ἢ καὶ 30 ἐτῶν. Τί καλὸν προσδοκᾶται τῷ ὄντι εἴτε ἐκ τοῦ πνεύματος, εἴτε ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν, εἴτε ἐκ τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας, εἴτε ἐκ τοῦ χαρα-

κτῆρος; Πόσον σοφώτεροι ἦσαν οἱ Πέρσαι, παρ' οἷς οὐδέποτέ τις ἐγίνετο δικαστὴς πρὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ἔτους, ὁ δὲ κατὰ τύχην δωροδοκηθεὶς ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα!

Οὔτε ὁ ἕσπερος, οὔτε ὁ ἑῶος (λέγει ὁ Ἀριστοτέλης) λαμπρύνει τοσοῦτον τὸν οὐρανόν, ὅσον ἡ δικαιοσύνη τὸν κόσμον! (Ἠθ. Ε. 3.) Ἀλλὰ ποῦ εὑρίσκεται αὕτη ἀπολύτως θεωρουμένη; Καὶ αὐτὴ ἡ νομοθεσία περιέχει ἐνίοτε ἀλλόκοτά τινα ἀξιώματα οἷον τὸ ἑξῆς. «Nullam crimen sine lege» τοὐτέστιν ἂν οἱ νόμοι μὴ ἀπαγορεύωσιν, οὐδεμία πρᾶξις θεωρεῖται ὡς ἔγκλημα. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀποσιωπῶσι πλῆθος κακιῶν! ἄρα ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν συγχωρεῖται! Ὁ διδάσκαλος μάλιστα τοῦ Σωκράτους Ἀρχέλαος, (Διογ. Λαέρτ. Β.) μετ' αὐτὸν δὲ καὶ ὁ Ἄγγλος Ὤββης (De Cive. C. 111—XIV . . .) ἐδόξαζον ὅτι οὔτε δίκαιον καὶ ἄδικον κατὰ φύσιν ὑπάρχει, τὸ καλὸν δὲ καὶ τὸ κακὸν ὑπὸ τῶν νόμων μόνον ὁρίζονται! Ὥστε ἂν ἁρπάζω, κλέπτω, φονεύω, ἀδιάφορον· ἀρκεῖ ὅτι δύναμαι. Ἀλλὰ τὴν κατάσασιν ταύτην κυρίως ἐν τοῖς ἀγρίοις ζώοις εὑρίσκομεν. Ἐπειδὴ θέλω ἵνα φυλάττῃ ὁ ἄλλος πίστιν πρὸς ἐμὲ, ὀφείλω καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτὸν τὴν αὐτὴν πίστιν. Ἐπειδὴ οὐδέποτε στέργω ἵνα μὲ κτυπήσῃ, οὔτ' ἐγώ ποτε αὐτὸν κτυπῶ. Ὁ μὴ διατηρῶν τοὺς νόμους τῆς δικαιοσύνης πρὸς τοὺς ὁμοίους ἁμαρτάνει κατὰ τοῦ λογικοῦ, δηλ. παραλογίζεται ὡς ὅστις διατείνεται ὅτι μεγέθη ἴσα πρὸς ἄλλο μέγεθος οὐκ εἰσιν ἴσα καὶ πρὸς ἄλληλα. Μὴ ὑπαρχούσης ἐντελοῦς δικαιοσύνης, βλέπομεν ὑπερισχύον τὸ κράτος τῆς δυνάμεως. Καθὼς δὲ ἐν τῷ ἀέρι ὁ ἀετὸς ἐπιπίπτει κατὰ τῆς περιστερᾶς, ἐπὶ τῆς γῆς ὁ λέων σπαράττει τὴν ἔλαφον, ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἡ ἐχενηΐς κατατρώγει τοὺς ἰχθῦς, οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὁ ἰσχυρὸς καταδυναστεύει πολλάκις τὸν ἀδύνατον. Ἡ Ῥώμη γενομένη ἰσχυρὰ ἔπαυσε τοῦ εἶναι δικαία. Αἱ κατακτήσεις τῶν Οὔννων, Βανδήλων, Γότθων καὶ ἄλλων βαρβάρων ἀποδεικνύουσι τὸ κράτος τῆς ἰσχύος. Πῶς τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη καυχῶνται κατὰ τὴν δικαιοσύνην, ἐν ᾧ ἐκπορθοῦσι τὰς πόλεις τῆς Ἰνδίας, διώκουσι τοὺς κατοίκους, διὰ δέ τινων ἐμπορευμάτων φέρουσι τὴν διχόνοιαν καὶ τὸν πόλεμον ἐν Ἀφρικῇ, ὅπως ἀγοράζωσι τοὺς ἀνθρώ.ους ὡς ἀνδράποδα, ἄνευ δὲ αἰτίας ἀποβιβαζόμενα εἰς Ἀμερικὴν, κρημνίζουσιν ἀπὸ τῶν θρόνων ὑπαρχούσας δυναστείας καὶ ὑποδουλοῦσιν ἀθώους λαούς; Πρᾶγμα παράδοξον, ὅτι καὶ ἡ Λατινικὴ αὐτὴ Ἐκκλησία καθιέρωσε τὰς τοιαύτας παρανομίας καὶ ἁρπαγάς!

Πρόεδροι τῶν κακουργιοδικείων, ὡς ὄργανα τοῦ νόμου ἔχετε βεβαίως καθῆκον τὴν ἐπιβαλλομένην τῶν ἐγκλημάτων ποινήν· ἀλλ' ἀ-

παρεύγετε τὴν ὑπερβολὴν, μὴ ἐκκλίνετε εἰς *αὐστηρότητα*, φανῆτε ἀπαθεῖς, μηδαμῶς προκατειλημμένοι, μηδεμίαν πρὸς τὰ κάμματα ὑποθάλποντες συμπάθειαν. Ἔχετε νοῦν, ὅστις φωτίζει, καὶ καρδίαν, ἥτις αἰσθάνεται. Τίνα σκοπὸν προτίθεται ὁ νόμος τιμωρῶν τὰ κακουργήματα; Ἀναμφιβόλως τὸν παραδειγματισμὸν, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀποφεύγωσιν αὐτὰ ὡς ὄλεθρον τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἂν τιμωρήσητε διὰ 2 ἐτῶν φυλακίσεως, ἀντὶ 10 καὶ 20, μὴ οὐκ ἐπιτυγχάνετε τοῦ σκοποῦ ὀλίγην βλάβην, ἢ μικρὰν θλῖψιν, νομίζετε, προξενεῖ διετὴς στέρησις τοῦ υἱοῦ ὡς πρὸς τοὺς γονεῖς, τοῦ ἀνδρὸς ὡς πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τοῦ πατρὸς ὡς πρὸς τὰ τέκνα; Μὴ ὁ χρόνος αὐτὸς φαίνεται ὀλίγος πρὸς καταστροφὴν τῶν συμφερόντων τῆς οἰκογενείας, ὅταν λείπῃ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς; Μὴ οὐ κινδυνεύουσιν ὑπὸ λιμοῦ τὰ παιδία, ἅτινα περιμένουσι τὸ ἑσπέρας τὸν ἄρτον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πατρὸς ἐπιστρέφοντος ἐκ τῆς ἐργασίας; Ἡ φιλανθρωπία καὶ αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη ἀπαγορεύουσι τὴν *αὐστηρότητα*, συνιστῶσι δὲ τοὐναντίον τὴν *ἐπιείκειαν*, ἥτις κρίνει πολλὰς ἀπροσδοκήτους περιστάσεις, ὅσας σπανίως προβλέπει ὁ νομοθέτης ὡς πραγματευόμενος τὰ καθόλου. Οἱ ποινικοὶ νόμοι ὑπάρχουσιν ἐν χερσὶ τῶν δικαστῶν ὡς τὸ πτηνὸν τοῦ ἀσεβοῦς ἐκείνου, ὅστις ἠρώτησε περὶ αὐτοῦ τὸν χρησμὸν, ἂν ἦτο ἔμπνουν, ἢ ἄπνουν, ἤκουσε δὲ τῆς Πυθίας τὴν ἀπόκρισιν « Παρὰ σοὶ κεῖται καὶ ἔμπνουν καὶ ἄπνουν ἀποδεῖξαι. » Αὐτὴν τῷ ὄντι τὴν δύναμιν ἔχουσι καὶ οἱ δικασταί. Ἐξ αὐτῶν κυρίως ἐξαρτᾶται τὸ καλὸν, ἢ κακὸν ἀποτέλεσμα, ὁ δὲ νόμος κεῖται ὡς νεκρός. Ἂν ἡ αὐτὴ πρᾶξις διαφέρῃ κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ διαφόρως βλάπτῃ τὴν κοινωνίαν, οὔτε τὴν αὐτὴν ἄρα πάντοτε ἀπαιτεῖ τιμωρίαν. Οὐδὲν λέγω περὶ θανάτου· διότι ἡ σκληρὰ καὶ θηριώδης αὕτη ποινὴ κατακρίνεται ἤδη ὑπὸ πάντων τῶν πολιτικῶν, τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν νομοθετῶν. Ἂν τῷ ὄντι ὁ θάνατος καὶ μιᾶς μελίσσης οὐδέποτε περιέρχηται εἰς ὠφέλειαν τοῦ σμήνους, πολὺ μᾶλλον ζημιοῖ τὴν κοινωνίαν ὁ θάνατος ἀνθρώπου. Μόνος ὁ θεὸς ὅστις ἔδωκε τὴν ζωὴν, ἔχει καὶ τοῦ θανάτου τὸ δικαίωμα. Ἴσως κατ' ἐξαίρεσιν ὁ φονεὺς θεωρηθῇ ἄξιος τῷ ὄντι θανάτου. Διότι ὡς κηρύξας, οὕτως εἰπεῖν, πόλεμον κατὰ τῆς κοινωνίας ἔπεσε δυστυχῶς μαχόμενος καὶ περισπλέχθη εἰς τὴν παγίδα, ἣν ὑπὲρ ἄλλων ἔστησεν· ἑτοιμάζων φάρμακον ἀπέθανεν ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ θάνατος ὑπάρχει βλάβη ἀνεπανόρθωτος, ἡδὲ κοινωνία ὀλίγον, ἢ μᾶλλον οὐδέποτε ὠφελεῖται ἐκ τῆς δυστυχίας ἄλλων. Τοὐναντίον δὲ μικροτέρα ποινὴ καὶ αὐτὴν ἱκανοποιεῖ καὶ τὸν ἔνοχον εἰς τὸ ἑξῆς σωφρονίζει. Ὁ στρατιωτικὸς νόμος τῆς

Γαλλίας παιδεύει διὰ θανάτου πολλὰ ἐγκλήματα, ἅπερ ὁ Ἀγγλικὸς τιμωρεῖ διὰ μόνης μαστιγώσεως.

Ἀδικία βεβαίως ἐστὶ πᾶσα κλοπή. Εὑρίσκονται ὅμως ἄνθρωποι ἐκ φύσεως προδιατεθειμένοι εἰς τὴν κλοπὴν, καθὼς καί τινα ζῶα, ὡς μὴ διορθωθέντες ὑπὸ καλῆς παιδαγωγίας.

Ὑπῆρχε πρό τινων ἐνταῦθα γυνὴ Κωνσταντινουπολῖτις πλουσία, ἡ Ρ., ἥτις ἔκλεπτε κατὰ διαφόρους τρόπους ὅ,τι εὕρισκεν ἀρεστὸν ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς καταστήμασιν. Ὅθεν οἱ πλεῖστοι τῶν πωλητῶν γινώσκοντες τὸ πάθος τοῦτο τῆς γυναικὸς προσεῖχον, ὅσον ἠδύναντο, ὅπως προλάβωσι τὸ ἀδίκημα. Ἄλλη γυνὴ ἐν Ὀδησσῷ, σύζυγος ἑκατομμυριούχου ἐμπόρου, ἡ Μ., ὑπεξαιροῦσα καὶ αὐτὴ ἐμπορεύματα μεγάλης ἀξίας ὑπέκρυπτεν ὑπακάτω τοῦ μανδύου, ἢ ἄλλως πως. Ἀλλ' οἱ ἀδικούμενοι ἐλάμβανον εὐκόλως τὸ τίμημα πάντοτε πέμποντες σημείωσιν πρὸς αὐτόν. Ἔζη ὁμοίως καὶ ἐν Τεργέστῃ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν Ἰταλός τις κόμης, ὅστις ὑπέκλεπτεν ἰδιαιτέρως τὰ ἀργυρᾶ κοχλιάρια ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν οἰκιῶν, εἰς ἃς ἐσύχναζεν· ἀλλ' ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἦτο πρόθυμος εἰς τὴν ἀπόδοσιν. Οὕτω λέγουσιν οἱ εἰρημένοι φυσιολόγοι ὅτι καὶ ἡ κορώνη κρύπτει ἐντὸς τρυπῶν ὅ,τι στιλπνὸν ἴδῃ, οἷον δακτυλίδια καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Οἱ τοιοῦτοι πλεονέκται καὶ κλέπται φέρουσι χαρακτηριστικὸν σημεῖον ἐξοχήν τινα ἔμπροσθεν τοῦ ὠτίου ἐκτεινομένην μέχρι τοῦ κανθοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

« Τοὺς νεωτέρους παρακάλει σωφρο-
» νεῖν (Παῦλ. πρὸς Τίτον. »)

Ἀκολασία, Σωφροσύνη, Ἀναισθησία.

Καὶ ἡ φύσις ἀπαιτεῖ καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος ἐπιτρέπει τὴν μετρίαν ἀπόλαυσιν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. Διότι ἐξ αὐτῆς καὶ τὸ σῶμα διατηρεῖται κάλλιον καὶ ἡ ψυχὴ τέρπεται· ἀλλ' ἡ σωφροσύνη ἐμπνέει καὶ τελείαν ἐνίοτε πρὸς αὐτὰς ἀδιαφορίαν ἀντὶ τῆς περιωρισμένης χρήσεως.

Κατὰ δυστυχίαν ὁ ἄνθρωπος ἐκκλίνων εἰς τὰς ὑπερβολὰς καταντᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἀκολασίαν, τοὐτέστιν εἰς τὴν ἀκράτητον τῶν ἡδονῶν ἐπιθυμίαν. Τότε οὔτε τῆς ὑγείας τὰ συμφέροντα διαλογιζόμενος, οὔτε τοῦ νοὸς τὴν δύναμιν καὶ γαλήνην ἐκτιμῶν μιμεῖται

τὰ κτήνη καὶ παρασύρεται ὑπὸ τῶν ἀλόγων ὀρέξεων, σπανίως δὲ μόνον καὶ ἐκ φυσικοῦ ἐλαττώματος μένει ἐν τῷ ἑτέρῳ ἄκρῳ, δηλ. τῇ ἀναισθησίᾳ, ὥστε οὔτε ἐπιθυμεῖ διόλου.

Δύω κυρίως αἰσθητήρια δηλ. ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἁφὴ γίνονται δεσπόται τοῦ ἀκολάστου. Οὕτως ὀνομάζεται ἀκόλαστος ὁ λαίμαργος καὶ φιλοπότης, ὅστις ἄγεται καὶ φέρεται ὑπὸ τῆς ὀρέξεως τῶν ὄψων καὶ τῶν ποτῶν, καθὼς καὶ ὁ δοῦλος τῶν ἀφροδισίων. (Ἀριστ. Νικομ.)

Ἂν τύχῃ μέτριον καὶ περιωρισμένον τὸ πάθος, ἐκ διαλειμμάτων καταλαμβάνῃ τὸν ἄνθρωπον, εὐκόλως περισέλλεται καὶ χαλιναγωγῆται, λέγεται *ἀκρασία*, ἀκρατὴς δὲ ὁ πάσχων αὐτό. Οὗτος συναισθάνεται τὸ κακὸν, μεταπείθεται ὑπ' ἄλλων, ἀκούει συμβουλὰς, μετανοεῖ δι' ὅσα ἔπραξε καὶ ὀπωσοῦν σωφρονίζεται. Ὁ ἀκόλαστος ὅμως, ἡ ἀσελγὴς, ἀμεταμέλητος πάντοτε, πάσχει ἀνίατον πάθος, ὡς τὴν φθίσιν, καὶ τὸν ὕδρωπα. Ὁ δεύτερος κυλίεται ἀδιακρίτως καὶ κατὰ προαίρεσιν εἰς τὸν βόρβορον ὡς ὁ χοῖρος. Ὁ πρῶτος πίπτει ἐνίοτε ἐξ ἀπροσεξίας εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ἐξέρχεται εὐκόλως· ὀλισθαίνει ἀλλὰ πάλιν ἀνίσταται· ζαλίζεται, ὡς οἱ μεθυσκόμενοι δι' ὀλίγου οἴνου, ἀλλ' ἀνανήφει μετ' ὀλίγον. Ὅθεν ἂν νικήσῃ τὴν ἀδυναμίαν ταύτην τῆς φύσεως, ἅτις εἰσέτι οὔτε φανερὰ μοχθηρία λέγεται, τιμᾶται ὡς ἐγκρατής.

ΜΕΘΗ. « Τίνι οὐαὶ, τίνι θόρυβος, τίνι δὲ ἀηδία καὶ λέσχη; Τίνι συντρίμματα διακενῆς; Τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; Οὐ τῶν ἐγχρονιζόντων τοῖς οἴνοις; Οὐ τῶν ἰχνευόντων, ποῦ πότοι γίνονται; » Παροιμ. Σολ. ΚΒ.) Ὁποία φρικώδης εἰκὼν τοῦ μεθύσου! Καὶ ὅμως οὐ βλέπω ἐν αὐτῇ οὔτε τὸν βοῶντα καὶ λοιδοροῦντα, ἢ μογιλάλον, οὔτε τὸν ἁρπάζοντα μάχαιραν, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ φίλου καὶ συγγενοῦς, οὔτε τὸν μολύνοντα τὸ ἔδαφος διὰ τῶν ἐμέτων τῆς ἑωλοκρασίας, οὔτε τὸν κλονιζόμενον ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον, ἢ κατὰ γῆς κείμενον ὡς νεκρὸν, οὔτε τὸν παραληροῦντα καὶ τρέμοντα ὡς ὁ Κάϊν, τελευταῖον δὲ παράφρονα καὶ ἀναίσθητον ἀποθνήσκοντα!

Πόσαι ἀταξίαι καὶ πληγαὶ, πόσοι δὲ φόνοι συνέβησαν καὶ συμβαίνουσιν ἑκάστοτε ἐκ τῆς μέθης! Μεθύσας ὁ Νῶε ἐγένετο αἱμομίκτης. Μεθύων ὁ Ἀλέξανδρος ἐφόνευσε τὸν Κλεῖτον, Φιλώταν καὶ Παρμενίωνα, τοὺς ἀρίστους αὐτοῦ φίλους καὶ στρατηγοὺς, ὁ δὲ Σολομὼν ἐξετραχηλίσθη εἰς εἰδωλολατρείαν καὶ ἀσέλγειαν.

Σύνδειπνοι τοῦ Γάλλου ποιητοῦ Μολλιέρου κορεσθέντες οἴνου, ἀπεράσισαν ὁμοθυμαδὸν ἵνα πνιγῶσιν! Ὥρμησαν οὖν πραγματικῶς καὶ ἔπεσον εἰς τὸν ποταμόν. Ἐπειδὴ δὲ δραμόντες χωρικοί τινες καὶ ὑπηρέται ἤγρευσαν αὐτοὺς, ἐκεῖνοι ὀργισθέντες ἐξιφούλκησαν κατ' αὐ-

τῶν. Ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ ἐπελθὼν ὁ συμποσιάρχης Μολιέρος ἔμαθεν ὅτι βεβαρυμένοι ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ κόσμου τούτου ἔκριναν καλὸν ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὸν ἄλλον. Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν οὗτος· ἀλλὰ διατί μὴ συμπεριληφθῶ καὶ ἐγὼ ὁ φίλος; Κατὰ τί ἔπταισα, ὥστε μ' ἀπεκλείσατε τῆς τοιαύτης τιμῆς; Ἐὰν πνιγῆτε ἄνευ ἐμοῦ, ὁποία ἀχαριστία! Ὀρθῶς λέγεις, ὑπέλαβεν εἷς ἐξ ἐκείνων τῶν ἡρώων τοῦ Βάκχου· ἐλθὲ τῷ ὄντι ἵνα συμπνιγῶμεν, φίλε Μολιέρε. Ναὶ, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν! Ἴσως πολλοὶ εἴπωσιν, ὅτι ἐπνίγημεν ὡς μέθυσοι καὶ ἀπηλπισμένοι. Ἐκλέξωμεν ἄρα ἁρμοδιώτερον καιρὸν καὶ ἐνώπιον πάντων, αὔριον τὸ πρωὶ π. χ. περὶ ὀγδόην, ἢ ἐννάτην ὥραν! Ἐγκριθείσης τῆς γνώμης ταύτης, πάντες ὑπῆγον εἰς τὴν κλίνην. Ἡμέρας ὅμως γενομένης, ἠφανίσθη ὁ σκοπὸς αὐτῶν, καθὼς ἦτο ἤδη ἐξητμισμένος καὶ ὁ οἶνος.

Εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ὁ οἶνος, λέγει ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον καὶ ἀνεπαισθήτως παρασύρει αὐτὸν εἰς ἀπώλειαν, καθιστᾷ δὲ γελοῖον ἐν ταυτῷ καὶ ἐλεεινόν. Ὁ Ξενοφῶν παρέστησεν εὐφυέστατα τὸν Κύρον φοβούμενον τὸν οἶνον ὡς δηλητήριον, «Ἐφοβήθην ἵνα δοκιμάσω τὸ ποτὸν αὐτὸ, εἶπεν, ὡς ὁ Σάκκας, ἀφ' οὗ εἶδον, ὅτι ὅσοι ἐξ αὐτοῦ ἐπίετε παρεφρονεῖτε, ὥστε ὁ μὲν ἔψαλλεν, ἢ ἐχόρευεν, ὁ δὲ ἐκραύγαζε, τρίτος τις δὲ ἐπήδα καὶ ἄλλος ἐπῄνει τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐνῷ οὔτε ὄρθιος κἂν στῆναι ἠδύνατο.»

Δικαίως ἄρα οἱ Σπαρτιᾶται θέλοντες ἵν' ἀποτρέψωσι τοὺς νέους ἐκ τῆς οἰνοποσίας ἔφερον αὐτοὺς ἔμπροσθεν μεθύσων. Οὐδὲν ἄλλο τῷ ὄντι ἐμπνέει ἀποτελεσματικωτέραν ἀποστροφὴν τῆς μέθης, ὅσον τὸ θέαμα τοῦτο· ἀλλ' ὅμως τὸ παράδειγμα τῆς σωφροσύνης τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐχ εὗρε τοσούτους μιμητὰς, ὅσον τὸ τῆς μέθης!

Πολλοὶ προφασίζονται ὡς μὴ δυνάμενοι ἵνα παύσωσι τὴν οἰνοποσίαν· καθόσον ἡ μακρὰ ἕξις μετεβλήθη εἰς φύσιν! Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπατῶσι τοὺς ἄλλους, ἢ αὐτοὶ ἀπατῶνται, ὡς μηδέποτε σταθερῶς ἀποφασίσαντες τὴν ἰδίαν αὐτῶν διόρθωσιν· διότι ἔχομεν πολλὰ τοῦ ἐναντίου παραδείγματα. Κάρολος ὁ ΙΒ΄., βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, μεθύσας ἀπέβαλε τοσοῦτον τὸ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ σέβας, ὥστε αὕτη λυπηθεῖσα καιρίως ἀνεχώρησεν εἰς τοὺς θαλάμους αὐτῆς, οὔτ' ἐξῆλθεν ἕως τῆς ἐπαύριον. Ἐπειδὴ δ' ὁ Κάρολος ἔμαθε τὴν αἰτίαν τῆς ὀργῆς ταύτης, πληρώσας τὸ ποτήριον οἴνου, ὑπῆγε πρὸς αὐτὴν καὶ εἶπεν· «Ἐνόησα, μῆτέρ μου, ὅτι σὲ ἐλύπησα χθὲς μεθύων. Ὅθεν ζητῶν συγχώρησιν σήμερον πίνω εἰς ὑγείαν σου τελευταῖον τὸ ποτήριον τοῦτο δι' ὅλης μου τῆς ἐπιλοίπου ζωῆς!» Καὶ τῷ ὄντι ἔκτοτε ὁ ἥρως αὐτὸς οὐδέποτε πλέον ἐγεύθη οἴνου· εἰς τὸ αὐτὸ δ' ἀ-

ποτέλεσμα τοῦτο ἦλθον καὶ ἄλλοι πολλοὶ σταθερῶς ἐπιμείναντες.

Οὕτω πάροικός τις Χαλκιδεὺς Θ.—ουλος, μεθύων ἐξώκειλεν εἰς διαφόρους ἀταξίας· μὴ ὑποφέρων δὲ ταύτας ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, ὅστις ἦλθε πρὸ ὀλίγου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως διαμείνῃ τοῦ λοιποῦ μετὰ τῆς οἰκογενείας, ἀπεφάσισε σιωπηλῶς ἵνα ἀναχωρήσῃ, ὅθεν καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια τῆς ἀποδημίας ἤδη προπαρεσκεύαζε. Τὴν προετοιμασίαν ταύτην ἰδὼν ὁ πατὴρ ἠρώτησεν ἐπὶ τίνι σκοπῷ γίνεται; Αἰσχυνόμενος δὲ καὶ λυπούμενος εἶπεν ὁ υἱός. Ἐπειδὴ σὲ βλέπω καθ' ἡμέραν κραιπαλῶντα, ἀπεφάσισα, πάτερ μου, ἵνα ἐπιστρέψω πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἂν αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἔχῃς παιδίον μου, ἀπεκρίθη ὁ ἀγαθὸς πατὴρ, ἔσο βέβαιος ὅτι οὐδέποτε ἴσως μὲ ἰδῇς τοῦ λοιποῦ οἰνοποτοῦντα. Καὶ τῷ ὄντι ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐξηκολούθησε πίνων ὕδωρ μόνον.

Ἐπειδὴ ὅταν προχωρήσῃ ἡ ἕξις τῆς μέθης εἰς ἔτη πολλὰ, σπανίως διακόπτεται, ἂν μὴ ὑπάρξῃ τοιαύτη σταθερὰ καὶ ἀμετάθετος θέλησις, πᾶς φρόνιμος καὶ φιλότιμος ἀνὴρ εὐκόλως προλαμβάνει τὰ κακὰ τοῦ ἐλαττώματος τούτου, μακρυνόμενος ἐκ τοῦ θιάσου τῶν συμβακχευόντων, πρὶν ἢ ὑπερβῇ τὸν βαθμὸν τῆς ἱλαρότητος καὶ εὐθυμίας.

ΚΟΙΛΙΟΔΟΥΛΕΙΑ. « Τὴν γαστέρα Χάρυβδιν ἔλεγε τοῦ βίου ὁ Διογένης ». (Δ. Λαέρτ.) Ἔχομεν ἀνάγκην ἄρα γε ἵνα παρασήσωμεν τὰ κακὰ τῆς γασριμαργίας; Πόθεν προσγίνονται τὰ διάφορα δερματικὰ πάθη, οἱ λειχῆνες, αἱ ψῶραι, αἱ πέμφιγες, οἱ δοθιῆνες; Πόθεν ἡ ἀποπληξία καὶ ἡ ἀρθρῖτις, οἱ πόνοι τῆς κοιλίας καὶ ἡ διάῤῥοια; Πόθεν αἱ ἐμφράξεις, τοὐτέστιν αἱ ἐξογκώσεις τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός; Πόθεν τέλος πάντων τὰ νεφριτικὰ πάθη; Πάντες οἱ ἰατροὶ συνομολογοῦσιν, ὅτι ἐκ τῆς πολυφαγίας καὶ πολυποσίας γεννῶνται.

Εἴτε λαίμαργος, δηλ. τὰ εὔστομα καὶ νόστιμα ἀγαπῶν, εἴτε γαστρίμαργος δηλ. ἀδιαφόρως ὀρεγόμενος πᾶν εἶδος τροφῆς, εἴτε ἀδηφάγος δηλ. φαγᾶς καὶ κοιλιόδουλος τύχῃ τις, τὸ ἀποτέλεσμα μένει σχεδὸν τὸ αὐτό.

Ἔδωκεν ὁ θεὸς τὴν ὄρεξιν, ὅπως ἐπαρκῶμεν πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως καὶ τρεφώμεθα· Ἀλλ' ἔδωκε καὶ τὸν νοῦν ἵνα χειραγωγῶμεν αὐτὴν καὶ συμμετρῶμεν πρὸς τὴν ἀληθῆ χρείαν, μηδὲ περὶ τὴν ποιότητα λιχνευώμεθα. Ἀλλ' ὁ κοιλιόδουλος στοιβάζει πλῆθος βρωμάτων ἐν τῷ στομάχῳ, ἢ ζητῶν ἰδιαιτέρως ὅσα μάλιστα ἐρεθίζουσιν, ἢ τὴν γεῦσιν πρὸς τὸ παρὸν ἡδύνουσιν, οἷον λιπαρὰ, ταριχευτὰ, τηγανιστὰ, ἀρωματικὰ καὶ δριμέα, φθείρει τοὺς χυμοὺς τοῦ σώματος, φλογίζει τὰ σπλάγχνα ἐξάπτων τὸ αἷμα, οὕτω δὲ διαφόρους πρὸς ἑαυτὸν

προξενεῖ νόσους ὀξείας καὶ χρονικὰς. Ἔκτοτε δὲ ζητεῖ ἐπίσκεψιν ἰατρῶν, καταδαπανᾶται εἰς φάρμακα, πονεῖ, στενοχωρεῖται, πάσχει πυρετὸν, δυσπεψίαν, ἐμέτους, ἀϋπνίαν, κατόπιν δὲ διάφορα ἐκ τῶν προειρημένων παθῶν.

Ὑπὸ λαιμαργίας ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα κινούμενοι ἔφαγον ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, ἔπειτα δὲ ἐξωρίσθησαν ἐκ τοῦ παραδείσου. Διὰ λαιμαργίαν ἐπώλησεν ὁ Ἡσαῦ τὰ πρωτοτόκια πρὸς τὸν Ἰακώβ, « Γεῦσόν μοι, ἔλεγεν, ἀπὸ τοῦ ἑψήματος τούτου ὅτι ἐκλείπω. » (Γεν. ΚΖ) Πρόφθασον δηλ. δός μοι ἵνα φάγω, ἐπειδὴ λειποψυχῶ! Μήπως ἆρά γε ἔλειπον τόσα ἄλλα εἴδη τροφῆς ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Ἰακώβ; Οὐχὶ βεβαίως.' Αλλ' ἡ λαιμαργία ἠρέθισεν αὐτὸν εἰς ἐπιθυμίαν, τίνος; ἑψήματος φακῆς! Ὁ Ἰακὼβ ὅμως ζητεῖ ὡς ἀντάλλαγμα τὰ πρωτοτόκια τοῦ Ἡσαῦ, ὁ δὲ Ἡσαῦ παραχωρεῖ εὐχαρίστως ταῦτα! Οὕτω καὶ ὁ λαίμαργος θυσιάζει τὴν ὑγείαν αὐτοῦ, δηλ. αὐτὴν τὴν ζωὴν, οὐχὶ ἔκ τινος ἀνάγκης, ἀλλὰ διὰ πρόσκαιρον ἡδονὴν τῆς γλώσσης καὶ τῆς φάρυγγος!

Διὰ τὴν λαιμαργίαν οἱ Ἑβραῖοι ἀηδίασαν πρὸς τὸ εὔπεπτον καὶ εὔχυμον μάννα, ὅπερ ἔβρεχεν ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ. « Νυνὶ δὲ (ἔλεγον) ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάξηρος· οὐδὲν πλὴν εἰς τὸ μάννα οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέας; Ἐμνήσθημεν τοὺς ἰχθύας, οὓς ἠσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεὰν καὶ τοὺς σικύους καὶ τοὺς πέπονας καὶ τὰ πράσα καὶ τὰ κρόμμυα καὶ τὰ σκόροδα! » Ὁποία τρομερὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀχαριστία! Ἀλλὰ πάντες οἱ λαίμαργοι οὗτοι ἐτιμωρήθησαν, καθὼς τιμωρούμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ παντοίων ἀῤῥωστημάτων, τὸ δὲ χειρότερον, πολλάκις καὶ αἰφνιδίως ἀποθνήσκει ὁ φιλοπότης καὶ γαστρίμαργος.

Διὰ τοῦτο ὁ Ι. Χριστὸς παρήγγειλε λέγων, « Προσέχετε μήποτε βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐπιστῇ ἐφ' ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη » ἡ ἡμέρα δηλ. τοῦ θανάτου (Λουκᾶς).

Ποῖοι δ' ἐξεναντίας ζῶσιν ὑγιεῖς, καταντῶσι μάλιστα εἰς ἔσχατον γῆρας; Οἱ ἐγκρατεῖς, οἱ χωρικοὶ, οἱ ἐρημῖται, οἱ ἀπεχόμενοι τῶν κρεάτων, περιορίζοντες δὲ τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν σιτηροῖς, λαχάνοις, ὀπώραις κτλ. Τοιαύτην δίαιταν εἶχον κατ' ἐξοχὴν οἱ Πυθαγόρειοι, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ἀρχηγοῦ αὐτῶν· ὅθεν ἀπεῖχον ἐντελῶς κρεάτων. Οὕτω ζῶσι καὶ ὁλόκληρα ἔθνη, διαφερόντως δὲ τῶν θερμῶν κλιμάτων, ὡς οἱ Ἰνδοὶ, οἱ Σῖνες καὶ ἄλλοι.

Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες κατεφρόνησαν πάντοτε τὰς μεθο-

δείας τῆς πολυτελοῦς τραπέζης. Οὕτως, ἐπειδὴ ἡ Ἄδα, βασίλισσα τῆς Καρίας, ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πέμματα περιέργως κατεσκευασμένα, αὐτὸς εἶπεν, ὅτι εἶχε τεχνικωτέρους μαγείρους διὰ μὲν τὸ ἄριστον τὴν νυκτοπορείαν, διὰ δὲ τὸ δεῖπνον τὴν ὀλιγαριστίαν.

Οὐδὲν ἄρτυμα τῆς τροφῆς τῷ ὄντι εὑρίσκομεν ὠφελιμώτερον ἐνταυτῷ καὶ εὐκολώτερον παρὰ τὴν γύμνασιν τοῦ σώματος καὶ τὴν μετριοφαγίαν. Διότι σωμασκοῦντες καὶ ὀλίγα ἐσθίοντες πάντοτε ἔχομεν ὄρεξιν. Ὅθεν καὶ ὁ Γαληνὸς συνεβούλευεν ἵνα μηδέποτε μακρυνώμεθα τῆς τραπέζης ἐντελῶς κεκορεσμένοι, ἔχοντες δηλ. πλήρη τὸν στόμαχον, ἀλλὰ διατηροῦντες κενὸν μικρὸν αὐτοῦ μέρος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διάγων αὐτὸς ἔζησε σχεδὸν ὑπὲρ τὰ 90 ἔτη.

ΑΦΡΟΔΙΣΙΑ. «Μήσε νικήσῃ κάλλους ἐπιθυμία, μηδὲ ἀγρευθῇς τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς ... Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; ἢ περιπατήσει τις ἐπ' ἀνθράκων πυρὸς, τὰ δ' ἱμάτια οὐ κατακαύσει; Οὕτως ὁ προσελθὼν εἰς γυναῖκα οὐκ ἀθωωθήσεται, οὐδὲ πᾶς ὁ ἁπτόμενος αὐτῆς.» (Σολομ. Παρ.) Ὁ ἀθέμιτος καὶ ἀκόλαστος πρὸς τὰς γυναῖκας ἔρως οὐ μόνον τὴν περιουσίαν τῶν ἀνθρώπων καταστρέφει ὁσημέραι, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγείαν προφανῶς φθείρει καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ἐπιβουλεύεται.

Οὐδεμία ἄλλη νόσος παρὰ τὴν ἀφροδισιακὴν ὑποδύεται ὡς χαμαιλέων τοσαῦτα σχήματα· οὐδεμία ἐμφωλεύει καὶ βόσκει τοσοῦτον πολυχρόνιος ἐντὸς τοῦ σώματος· οὐδεμία βλάπτει παντοιοτρόπως πάντα τὰ διάφορα αὐτοῦ μέρη. Διότι παχύνει τὰς σάρκας, κατατρώγει τὰ ὀστᾶ, γεμίζει τὸ δέρμα ἐκ διαφόρων ἐξανθημάτων, ἀλλοιοῖ δὲ τὸν ἐγκέφαλον, τὸν μυελὸν, τὰ ἀγγεῖα καὶ νεῦρα, τὰ στερεὰ, καθὼς καὶ τὰ ὑγρά. Ἡ φωνὴ ἐκλείπει καὶ σβέννυται, τὰ ὄμματα τυφλοῦνται, αἱ τρίχες πίπτουσιν, ἡ ῥὶν ἀφανίζεται, ἢ ἰσοπεδοῦται, τὸ πρόσωπον ὅλον ἀσχημίζεται, τὸ μέτωπον, αἱ κνῆμαι, καὶ πολλὰ ὀστᾶ ἄλλα ἐξογκοῦνται, δριμεῖς δὲ πόνοι βασανίζουσι τὸν ἄνθρωπον, μάλιστα τὴν νύκτα, ὥστε ἀποθνήσκει, πρὶν φθάσῃ εἰς γῆρας.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος ἀπώλεσεν ὁλόκληρον βασιλείαν διὰ τὸν ἄσεμνον ἔρωτα πρὸς τὴν Κλεοπάτραν. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ φρόνιμος Καῖσαρ ἀπεσπάσθη αὐτῆς μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἄλλοι γίνονται καθ' ἡμέραν ἀπὸ πλουσίων πτωχοὶ, διὰ πρόσκαιρον δὲ ἡδονὴν θυσιάζουσι καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἐνίοτε ὅμως διὰ τὴν ἀκολασίαν ἑνὸς πάσχουσι πολλοὶ καὶ ἔθνη μάλιστα ὁλόκληρα. Οὕτως ἐξωλοθρεύθη ἡ πόλις Σαλὴμ παρὰ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῆς συνοδείας αὐτῶν, ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ ἄρχοντος Σιχὲμ ἥρπασε τὴν Δεῖναν θυγατέρα τῆς Λείας. Οὕτω κατε-

στράφη ἡ Τρωὰς διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς Ἑλένης. Οὕτως ἐξωρίσθη ὁ Ταρκύνιος διὰ τὸν βιασμὸν τῆς Λουκρητίας. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος ἐπαπειλεῖ οὐχ ἧττον καὶ τὰς γυναῖκας. Διότι καὶ αὐταὶ ἐλεεινῶς ἀποθνήσκουσιν ὑπὸ καρκίνου τῶν μαστῶν, ἢ τῆς μήτρας καὶ παντοίων νόσων ἄλλων προερχομένων ἐκ τῆς καταχρήσεως.

Καὶ τῶν μὲν ἀγάμων τὸ ἔγκλημα ἴσως ἔχει τινὰ πρόφασιν· οἱ ἔγγαμοι ὅμως ἄνδρες, οἷοι ὁ Κ. Ε. Π. Ν. οἵτινες, καὶ πατέρες ἤδη τέκνων ὄντες, διαφθείρουσι δυστυχεῖς καὶ ἀνοήτους νεάνιδας, καθιστῶντες αὐτὰς ὄνειδος καὶ περίγελων τῆς κοινωνίας, καθὼς καὶ αἱ ὕπανδροι γυναῖκες, αἵτινες μολύνουσι τὴν κοίτην, ἐκπίπτουσιν εἰς τὸν κρημνὸν τῆς ἀκολασίας, αὐξάνουσι δὲ τὸ βάρος τοῦ νομίμου συζύγου διὰ ξένων τέκνων, πῶς ἀπολογηθῶσι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους; Ἡ δυσφημία ἐξευτελίζει τὸ ὄνομα καὶ διαθρυλλεῖ παντοῦ τὴν ἀνοσιουργίαν, ἡ ἄσωτος δαπάνη ἐρημοῖ τὰς οἰκίας καὶ πτωχίζει ἀθῶα τέκνα, ἡ δὲ ἀῤῥωστία καταναλίσκει τὸ σῶμα

Παραλείπομεν τὰ σκάνδαλα, τὴν διχόνοιαν, τὰς φιλονεικίας, τὰς ὕβρεις, τὴν γενικὴν ἐξατίμωσιν, τὸ ὄνειδος τοῦ κόσμου, καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν νόθων παιδίων! Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἄσωτοι πολλοὶ ἐκποιοῦντες τὰ κτήματα αὐτῶν περιπίπτουσιν εἰς πενίαν, ὁ ἀκόλαστος υἱὸς ἐκφορεῖ πάντα τὰ τῆς οἰκίας καὶ κλέπτει μάλιστα ὅσα δύνηθῇ. Ὁ ἄσπλαχνος πατὴρ ἁφαιρεῖ τὸν ἄρτον ἀθλίων τέκνων, ἢ παραμελεῖ τὴν ἀνατροφὴν αὐτῶν, ἀρνεῖται δὲ τὸν μισθὸν τοῦ ὑπηρέτου καὶ τοῦ τεχνίτου, ἢ καὶ τοῦ χρέους τὴν ἀπόδοσιν, ὥστε πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ πάθους τούτου, καταπατεῖται ὅ,τι ἱερὸν, σεμνὸν καὶ τίμιον, ἡ φιλοστοργία, ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ δικαιοσύνη, καταφρονοῦνται δὲ καὶ προδίδονται τὰ συμφέροντα τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

Τίς ἀγάπη κακοήθους γυναικὸς ὑπολείπεται πρὸς τὸν σύζυγον; Τίς ἐπιμέλεια ἀσπλάγχνου μητρὸς πρὸς τὰ τέκνα καὶ παιδαγωγίας φροντίς; Τίς ἐνθύμησις τῶν κοινῶν συμφερόντων καὶ τῆς τάξεως τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων; Ἐπειτα πόσαι δολοφονίαι καὶ φαρμακεύσεις τολμῶνται ὑπὸ ζηλοτυπίας! Πόσαι ἐκτρώσεις συμβαίνουσι! Πόσαι δὲ δίκαι καὶ πόσα διαζύγια ἐπακολουθοῦσι!

Πόθεν δ' ἄρα γε λαμβάνουσι ἀρχὴν πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ ταῦτα δεινά; Ὁμολογουμένως ἐκ τῶν ἀσέμνων θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αἰσχρῶν βιβλίων, ἐκ τῆς συναναστροφῆς ἀχρείων καὶ λυμεώνων τῆς ἠθικῆς ἀνθρώπων. Τούτων δὲ πάντων ἐξέχουσι βεβαίως τὰ θέατρα καὶ οἱ χοροί.

Οὐδέποτε νεάνιδες καὶ νέοι πρέπει ἵνα πατῶσι τὸ θέατρον. Διότι

ἐκεῖ ὡς ἐν σχολείῳ μανθάνομεν πάσας τὰς ῥαδιουργίας τοῦ ἔρωτος, δηλ: τὴν κακοήθειαν, ἥτις φέρει θλιβερὰ ἀποτελέσματα. Ὁ χορὸς, ὁποῖος γίνεται σήμερον, πτωχίζει μὲν ὑλικῶς καὶ τοὺς γονεῖς διὰ τὴν ματαίαν καὶ ἄφευκτον περὶ τοὺς καλλωπισμοὺς δαπάνην· ἀλλὰ βλάπτει πολὺ μᾶλλον τὰς δυστυχεῖς θυγατέρας διὰ τὴν ἔξαψιν τοῦ αἵματος, τὸν θόρυβον τῆς καρδίας, τὴν ταραχὴν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ὅλου τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Πόσαι γυναῖκες παθοῦσαι πλευρῖτιν μετά τινα χορὸν κατήντησαν φθισικαί! Πόσαι δ' ἀναχωροῦσιν εἰς τὴν οἰκίαν φέρουσαι ὡς φαρμακερὸν βέλος ὅσα ἤκουσαν! Διότι ἐκεῖ γίνονται οἱ ἄσεμνοι διάλογοι, ἐκεῖ ἐκφέρονται τολμηραὶ καὶ προπετεῖς φράσεις, ἐκεῖ σχεδιάζονται ἀθέμιτοι σχέσεις, ἐκεῖ αἱ ἐπιθυμίαι ἀντιμάχονται πρὸς τοὺς ὀρθοὺς συλλογισμοὺς, αἱ δὲ ἡδοναὶ ἀντιπαλαίουσι πρὸς τὰ καθήκοντα.

Ἐξεικονίζοντες ταῦτα πάντα, οὐδόλως ἐμποδίζομεν τὸν χορὸν καθ' ἑαυτόν· διότι προφανῶς γυμνάζει τὸ σῶμα περὶ τὰς κινήσεις καὶ τὸν εὐσταλῆ σχηματισμόν· συμβουλεύομεν δὲ μόνον τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἐνδεχομένων καταχρήσεων καὶ κινδύνων.

Διὰ τοῦτο παραγγελλόμεθα ἵνα φυλάττωμεν ἀκριβῶς τὰ αἰσθητήρια, μάλιστα δὲ τὴν ὅρασιν καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποφεύγοντες ἐπιμελῶς τὴν ἄκαιρον θέαν καὶ συναναστροφὴν ἰδιαιτέρως τῶν γυναικῶν. Περὶ τούτου συμβουλεύει καὶ ὁ Σειρὰχ (Θ.) τὰ ἑξῆς. « Ἀπόστρεψον ὀφθαλμὸν ἀπὸ γυναικὸς εὐμόρφου, καὶ μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον. » Πολὺ δὲ μᾶλλον ὀφείλομεν ἵν' ἀποστρέφωμεν μετὰ βδελυρίας τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν πορνῶν. « Μὴ ὑπάντα γυναικὶ ἑταιριζομένη, μήποτε ἐμπέσῃς εἰς τὰς παγίδας αὐτῆς. » (ὁ αὐτός). Διότι ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν, καθὼς εἶπεν ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Σωτήρ. Ἀλλ' ἀνάγκη ἵν' ἀποφύγωμεν οὐχ ἧττον καὶ τοὺς λόγους τῶν γυναικῶν, ὡς ἀπέφυγεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὰ ἄσματα τῶν Σειρήνων.

Πόσον τέρπει τὸν ἄνθρωπον ἡ ἱστορία τῶν σωφρόνων γυναικῶν, τῆς Πηνελόπης, τῆς Θεανοῦς, τῆς Κορνηλίας καὶ ἄλλων τοιούτων! Ὁ Ἱέρων λοιδορούμενος εἰς τὴν δυσωδίαν τοῦ στόματος ἐμέμφετο τὴν γυναῖκα· διότι οὐδέποτε ἐδήλωσε τοῦτο πρὸς αὐτόν· ἀλλ' αὕτη ἀπολογουμένη εἶπεν· « Ἐνόμιζον ὅτι πάντες οἱ ἄνδρες ἔχουσι τὴν τοιαύτην δυσωδίαν. » (Πλούταρ).

Πολὺ μᾶλλον ὅμως κινεῖ τὸν θαυμασμὸν ἡ σωφροσύνη τοῦ Ἀλεξάνδρου. Νικητὴς ἤδη τοῦ Δαρείου ἦτο κύριος ὅλης τῆς γυναικωνίτιδος. Καὶ ὅμως οὐδέποτε οὔτε κἂν ἰδεῖν ἠθέλησε τὴν εὔμορφον σύ-

ζυγον τοῦ ἐχθροῦ, τὴν Στάτειραν, οὔτε τὰς θυγατέρας αὐτῆς. Ἀλλ' ἀποδιδοὺς ἐν πᾶσι τὸ καθῆκον πρὸς βασιλικὴν οἰκογένειαν σέβας ἠνάγκασε τὴν μητέρα τοῦ Δαρείου ὅπως εὐχηθῇ πρὸς τὸν θεόν, ἂν μὴ ἦτο πεπρωμένον ἵνα κατισχύσῃ ὁ υἱὸς αὐτῆς, τοὐλάχιστον ἵνα μὴ λάβῃ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἄλλος τις παρὰ τὸν τοσούτῳ γενναῖον ἐχθρόν. Ὅθεν ἀποθανόντος αὐτοῦ, ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης καὶ ἐκείνη. Ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἔδειξε τὴν αὐτὴν σωφροσύνην καὶ πρὸς κατωτέρας ἔτι γυναῖκας. Οὕτως ὅτε ὁ Ἀντιπατρίδης προσήγαγε ψάλτριάν τινα εἰς τὸ συμπόσιον, κινηθεὶς ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς ὁ μονάρχης ἠρώτησε, μήπως ἦτο ἐρασὴς τῆς γυναικός· ὁμολογήσαντος δ' ἐκείνου τοῦτο, ἀπομάκρυνον εὐθὺς, εἶπεν, ὦ μιαρὲ ταύτην ἐκ τοῦ συμποσίου. Τοιουτοτρόπως καὶ τὸν ταπεινὸν ἐκεῖνον κόλακα ὡς αἰσχρὸν προαγωγὸν κατέκρινε καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς ἔδωκε λαμπρότατον νέον τεκμήριον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Ἀντίγονος μαθὼν, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐσπούδασεν ἵνα καταλύσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ γυναικὸς ἐχούσης τρεῖς ὡραίας θυγατέρας, καλέσας τὸν καταλυματίαν εἶπεν· « Ἔκβαλε τὸν υἱόν μου ἐκ τῆς στενοχωρίας. » Ἀξιομίμητον τοῦτο παράδειγμα πρὸς τοὺς γονεῖς, ὅπως προλαμβάνωσι τὰς παρεκτροπὰς τῆς νεότητος υἱῶν καὶ θυγατέρων μακρύνοντες ἐγκαίρως καὶ ἐκ παντὸς τρόπου πάσας τὰς αἰτίας.

Αἱ πρὸς τοὺς νέους περὶ σωφροσύνης συμβουλαὶ ὠφελοῦσι μάλιστα, ὅταν δίδωνται μετὰ παραδειγμάτων. Οὕτω φρόνιμος πατὴρ θέλων ἵν' ἀποτρέψῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀκολασίας, ἐξ ἧς ἐκινδύνευεν, ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς νοσοκομεῖον ἀφροδισίων, ὅπου εἶδεν ἅπαντα τὰ αἰσχρὰ τοῦ μυσαροῦ τούτου πάθους ἀποτελέσματα.

Τοὐναντίον δὲ ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος θέλων ἵνα βλάψῃ τὸν φιλελεύθερον Δίωνα, οὐδένα ἄλλον τρόπον ἐπενόησε τελεσφορώτερον παρὰ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπόλυτον ἀδιαφορίαν. Ὅθεν ἀφεὶς αὐτὸν ἐλεύθερον παντὸς χαλινοῦ ἀνέδειξε μετ' ὀλίγον τέρας ἀκολασίας, ὥστε καὶ τὸν πατέρα ἐλύπησε καιρίως υἱὸς τοσοῦτον διεφθαρμένος, καὶ αὐτὸς δι' ἀπόνοιαν ὕστερον κρημνισθεὶς ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέστρεψεν.

Εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὡς ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν χρῆσιν τοῦ καρποῦ, ὃν ἀπηγόρευσεν ὁ δημιουργὸς, ἀπολαύωμεν δὲ ἐξ ἐναντίας μόνον ὅσας αὐτὸς ἐπέτρεψεν ἡδονάς. Τοῦτο κελεύει ἡ πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένη ὑποταγὴ, τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ ἴδιον ἡμῶν συμφέρον, τοῦτο θέλει παρ' ἡμῶν καὶ ἡ κοινὴ ἠθικὴ, τουτέστιν ἡ συντήρησις τῆς κοινωνίας.

ΓΑΜΟΣ. « Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος » (Παῦλος πρὸς Ἑβρ.) « Μὴ λάβῃς γυναῖκα ἀλλοτρίαν, ἣ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ πατρός σου » (Τωβίτ). 1) Ἡ νόμιμος συζυγία προφυλάττει καὶ τοὺς νέους καὶ τὰς νέας, καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας ἐκ πάντων τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν κακῶν τῆς καταχρήσεως. 2) Πρόκειται ὡς λιτὴ καὶ ὑγιεινὴ τράπεζα συγκρινομένη πρὸς ἄλλην πολυτελῆ καὶ φέρουσαν διάφορα ἀρτύματα, ἢ ἐδέσματα καὶ ποτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὀλέθρια. 3) Παρατείνει τὴν ζωήν· διότι πάντοτε μακρόβιοι ὑπῆρξαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἔγγαμοι. 4) Ἀντιπερισπᾷ εὐφροσύνως τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν μεριμνῶν τοῦ βίου, παρηγορεῖ τὰς θλίψεις τῆς δυστυχίας, αὐξάνει δὲ τοὐναντίον τὴν ἀγαλλίασιν καὶ εὐθυμίαν τῆς εὐημερίας. 5) Γίνεται ἀγαθὸς γηροκόμος διὰ τῶν ἐλπιζομένων παιδίων· ἀλλὰ τούτων ἡ φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια καθιστᾷ προσέτι τὸν ἄνθρωπον φιλόπονον καὶ προνοητικὸν τοῦ μέλλοντος. Διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ὁ γάμος ἐτιμᾶτο τοσοῦτον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις, ὥστε οὐδεὶς ἐλάμβανεν ἀρχήν τινα ὑψηλήν, οὔτε ῥήτωρ δὲ διωρίζετο, ἐὰν μὴ εἶχε νόμιμον γυναῖκα. Ὁ ἀνὴρ συχνάκις ταράττεται ὡς κάλαμος ἐκ τῶν ἀνέμων τῆς τύχης· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἧττον ἡ γυνὴ ἐπιστηρίζεται ἐπ' αὐτοῦ, καθὼς φυτά τινα περιπλεκόμενα τοῖς δένδροις κρεμῶσιν ἐκ τῶν κλάδων εὐώδεις καὶ ἀνθινοὺς στεφάνους.

Κατὰ δυστυχίαν, ἐπειδὴ ἅπαντα τὰ πράγματα φέρουσι τὸν σκώληκα τῆς φθορᾶς, ἡ ζηλοτυπία τῶν ἀνδρῶν, ἡ ἀπιστία τῶν γυναικῶν, ἡ πολυτέλεια, ἡ ἐνδεχομένη πενία, πολὺ δὲ μᾶλλον νόσοι καὶ θάνατος τεκνων φαρμακεύουσι τὴν ἡδονὴν τοῦ ἐγγάμου βίου καὶ ἀπομακρύνουσι πολλάκις αὐτοῦ τοὺς σκεπτικοὺς νέους. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἴσως διαλογιζόμενος καὶ προνοῶν ὁ φιλόσοφος Θαλῆς, ὅτε ἠνάγκαζεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἰς γάμον, ἔλεγεν, *οὔπω καιρός*. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενε παρακινοῦσα αὐτὸν, καὶ ἀφοῦ προέβη ἤδη εἰς τὴν ἡλικίαν, εἶπεν, *οὐκέτι καιρός*· δηλ. ἀπέφυγε τὸν γάμον ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι!

Τὴν ἔλλειψιν αὐτοῦ φαίνεται προτιμῶν καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος Παῦλος διὰ τὰ αὐτὰ τοῦ βίου κακά· ὅθεν ἔγραφε πρὸς Κορινθίους «Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλόν ἐστιν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ.» Ἀλλὰ τὰ βέβαια ἠθικὰ ἀτοπήματα τῆς ἀγαμίας ὑπερβαίνουσι πολὺ τὰ ἐνδεχόμενα δεινὰ τοῦ γάμου.

Ὁ Σόλων ἀπηγόρευσε τὴν προῖκα. Ἡ νεᾶνις ἔφερε μόνον τρεῖς ἐσθῆτας καὶ εὐτελῆ τινα σκεύη εἰς τοῦ ἀνδρὸς τὸν οἶκον. Οὕτως ὁ γάμος ἦτο πολιτικὸν συμβόλαιον, οὐχὶ δὲ ἐμπορίου καὶ αἰσχροκερδείας ἀφορμὴ, ὡς γίνεται σήμερον παρ' ἡμῖν! Ἀλλ' ὁ φρόνιμος καὶ φιλότιμος

νέος οὐδέποτε ἔρχεται εἰς τοιαύτην εὐτελῆ διαπραγμάτευσιν, ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὰ διανοητικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ πλεονεκτήματα, ἢ εἰς τὰ χρήματα· διότι ταῦτα μὲν πολλάκις ἀφανίζονται, ἐκεῖνα δὲ διαμένουσι καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἀληθῆ τοῦ συζυγικοῦ, ἢ μᾶλλον τοῦ κοινωνικοῦ βίου εὐδαιμονίαν. Οὕτω δὲ πάντοτε διαλογιζόμενος προτιμᾷ τὴν πτωχὴν, ἀλλ' ἐνάρετον γυναῖκα, καθὼς ὁ Ἰωὴζ τὴν Ῥούθ, μᾶλλον, ἢ τὴν φαύλην καὶ πολύφερνον. Ὅθεν καὶ ὁ σοφὸς Χίλων ἔλεγε. « Γάμον εὐτελῆ ποιεῖσθαι » (Διογ. Λαέρτ.) Ἀλλὰ καὶ οἱ γονεῖς ὀφείλουσιν ἵνα ἐρωτῶσι τὰς θυγατέρας αὐτῶν, ὅταν πρόκηται περὶ ὑπανδρείας, ὡς ἠρώτησαν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ τὴν Ῥεβέκαν.

Νυμφεύου ἀπὸ τοῦ 25 ἕως 35 ἔτους γυναῖκα εὔρωστον, μελαγχρινὴν μᾶλλον, ἢ λευκὴν καὶ λεπτόδερμον, ἔχουσαν μέτριον ἀνάστημα καὶ πλατὺ στῆθος· ἀλλ' ἐξέταζε πάντοτε προηγουμένως τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῶν γονέων καὶ τῶν ἀνιόντων συγγενῶν. Διότι αἱ ἐξῆς ἀῤῥωστίαι μεταδίδονται πρὸς τὰ τέκνα οὐ μόνον ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, δηλ. ἀδελφῶν τοῦ πατρὸς καὶ μητρὸς κλπ. Φθίσις, χοιράδες, ῥαχῖτις, ἀποπληξία, ἐπιληψία, σπασμοὶ, ῥευματισμοὶ, μάλιστα δὲ ἀρθρῖτις, λιθίασις, δυσουρία, παραφροσύνη, ἆσθμα, καρκῖνος χειλέων ἀνδρὸς, μήτρας δὲ καὶ μαστοῦ γυναικὸς, ἐλεφαντίασις, ἢ λέπρα, ἀφροδίσια κτλ. Τὰ αὐτὰ ἐννοῶ καὶ περὶ τοῦ ἀνδρός.

Ἂν οἱ γονεῖς, ἢ καὶ πλάγιοι συγγενεῖς ἔπασχόν τι τῶν παθῶν τούτων, κινδυνεύουσι καὶ τὰ παιδία ἐξ αὐτῶν. Πολλάκις ὅμως τὰ εἰρημένα πάθη ὑπερβαίνοντα μίαν γενεὰν ἀναφαίνονται ἐν τῇ ἑπομένῃ. Οὕτω καὶ τὰ ὕδατα βυθιζόμενα εἰς τὴν γῆν ἀναβρύουσιν εἰς μακρυνὴν ἀπόστασιν ὡς πρὸς τὸν πρῶτον τόπον.

Τῶν μεθύσων τὰ παιδία γεννῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πάσχοντα τὸν ἐγκέφαλον, ἐπιληπτικὰ, ἢ σπασμώδη, τῶν δὲ γερόντων ἀδύνατα καὶ καχεκτικά.

Πόσαι γυναῖκες (πλουσίων μάλιστα) στεροῦνται τοῦ μόνου ἀληθοῦς ἀγαθοῦ, ὅπερ ὑπόσχεται ὁ γάμος, δηλ. τεκνων! Ἡ στείρωσις αὕτη προέρχεται μὲν καὶ ἐκ φυσικῶν αἰτίων, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐκ τυχηρῶν, ἢ τοπικῶν, τότε δὲ ἐπιδέχεται θεραπείαν. Οὕτω π. χ. τὰ θερμὰ κλίματα εὐκολύνουσι πολὺ τὴν γένεσιν. Διότι γυναῖκες ἄγονοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐκυοφόρησαν ἐν θερμαῖς χώραις. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ πολυγονία τῶν Αἰθιοπισσῶν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα τῶν θερμῶν τόπων εὑρίσκονται πολυγονώτερα, οἷον ὁ δασόπους παρ' ἡμῖν γεννᾷ τετράκις, ἐκεῖ δὲ ἑπτάκις, ἢ καὶ ὀκτάκις. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὰ τῶν θερμῶν τόπων

ζῶα γίνονται στεῖρα ἐν τοῖς ψυχροῖς, ἢ καὶ παντελῶς παύουσιν ὀχευόμενα, ὡς οἱ ψιττακοί.

Αἱ ἐπιγαμίαι μετὰ ξένων οἰκογενειῶν εὐρώστων καὶ ὡραίων βελτιοῦσι τὴν γενεάν. Οὕτως ἐξευγενίζονται τὰ ζῶα, πρόβατα, ἵπποι, κύνες, βόες, κτλ. ὅταν συνδυάζωνται ἀσθενῆ μετὰ δυνατῶν, μικρὰ μετὰ μεγάλων, ἄσχημα μετὰ εὐμόρφων, κτλ. Οὕτως ἐξαλείφονται μετὰ δύο, τρεῖς γενεὰς καὶ τὰ κληρονομικὰ πάθη, ἢ ἄλλα φυσικὰ αὐτῶν ἐλαττώματα.

Λάμβανε γυναῖκα ἐκ τῆς τάξεώς σου. Διότι ἂν λάβῃς ἐξ ἀνωτέρας, αὐτὴν μὲν ἔχεις δέσποιναν, τοὺς δὲ συγγενεῖς αὐτῆς δεσπότας. Τοῦτο λέγει ὁ φιλόσοφος Κλεόβουλος. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἄλλος συμβουλεύει διὰ τοῦ ἑξῆς συντόμου γνωμικοῦ· « Τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα. » Ἔπειτα ὁ Θεὸς παρήγγειλε ῥητῶς πρὸς τοὺς Ἑβραίους τὴν μετὰ τῶν ὁμοφύλων πάντοτε συγγένειαν, « Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ (τοῦ Χαναναίου) καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου » (Δευτερον. Ζ.) Διότι τῷ ὄντι ἐπιφέρει πολλὰ κακὰ ἐνίοτε ἡ μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν, ἢ ἀλλογενῶν ἀγχιστεία.

Ὁ Ἀβραὰμ ἔπεμψεν ὑπηρέτην αὐτοῦ πιστὸν, ὅπως εὕρῃ νύμφην ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἰσαὰκ ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐκ τῶν συγγενῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὴν αὐτὴν φροντίδα ἔλαβεν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἰακώβ· ὅθεν πέμπει αὐτὸν τοῦτον ἐκεῖ. Διότι αἱ συμπατριώτιδες γυναῖκες συμβιβάζονται εὐκολώτερον τῶν ξένων καὶ καθιστῶσιν εὐτυχεστέρους τοὺς συζύγους διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἠθῶν.

Ἡ σωφροσύνη, ἡ οἰκονομία καὶ ἡ φιλοπονία σολίζουσιν ὑπὲρ χρυσὸν καὶ πολυτίμους ἀδάμαντας τὴν καλὴν σύζυγον, ὠφελοῦσι δὲ τὸν ἄνδρα ὑπὲρ μυριάδας ταλάντων λόγῳ προικὸς προσφερομένων. Τοιαύτη γυνὴ ἀποστρέφεται τὰ λιθοκόλλητα περιδέραια, ἐνώτια καὶ ψέλλια, ἐνδύεται ἀξιοπρεπῶς καὶ κομψῶς, ἀλλ' οὐχὶ ἐπιφανῶς, ἔχει θέατρον τὴν οἰκίαν, καὶ κόσμον τὰ καλὰ αὐτῆς παιδία.

Ὁ φλόμος ἀγρεύει τοὺς ἰχθῦς, ἀλλὰ καθιστᾷ αὐτοὺς κακοχύμους καὶ ἀηδεῖς. Ὁμοίως τὰ φίλτρα καὶ αἱ γοητεῖαι καὶ τὰ ἀκίσματα τῶν γυναικῶν παγιδεύουσι τοὺς ἄνδρας· ἀλλ' ἔχουσιν αὗται ὕστερον ἀνοήτους καὶ διεφθαρμένους συζύγους ἐν ὅσῳ ζῶσι (Πλούταρ.) Τί ὠφελήθη ἡ Κίρκη, ὅτε μετεμόρφωσε τοὺς δυσυχεῖς συνεταίρους τοῦ Ὀδυσσέως εἰς χοίρους καὶ κύνας; Ἐξ ἐναντίας τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις διέμεινεν ἄνθρωπος ὑπερηγάπησεν ἔπειτα.

Ὁ ἥλιος ἐνίκησέ ποτε τὸν βορέαν, (λέγει ὁ μῦθος). Διότι ὅσον ὁ ἄνεμος ἔπνεε σφοδρότερος, τόσον ὁ ἄνθρωπος περιέστελλε καὶ συνέ-

σφιγγε τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ. Ἅμα ὅμως φανεὶς ὁ ἥλιος ἠνάγκασεν αὐτὸν ἵν' ἀποτινάξῃ μετὰ τοῦ ἱματίου καὶ αὐτὸν τὸν χιτῶνα. Τοῦτο δηλοῖ ὅτι διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῶν καλῶν τρόπων καὶ αἱ γυναῖκες φέρουσιν εὐκολώτερον τοὺς ἄνδρας εἰς ὅ,τι θέλουσι, παρὲξ διὰ τῆς βίας καὶ τῆς θρασύτητος.

Κάτοπτρον περίχρυσον καὶ λιθοκόλλητον οὐδαμῶς ὠφελεῖ, ἐὰν μὴ παριστάνῃ τὴν μορφὴν ὁμοίαν. Ἀλλ' οὐδ' ἡ πλουσία γυνὴ χρησιμεύει, ἂν μὴ προσφέρῃ τὸν βίον αὐτῆς καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ ἀνδρός. Ἂν π. χ. αὐτὴ χαίρῃ καὶ γελᾷ, ὅταν ἐκεῖνος λυπῆται καὶ σκυθρωπάζῃ, ἢ ὅταν οὗτος θεραπεύῃ καὶ περιποιῆται αὐτήν, ἐκείνη ἀγανακτῇ καὶ χαλεπαίνῃ, ἀποδεικνύει διὰ τούτου ἀποστροφὴν, περιφρόνησιν, ἢ ἀνοησίαν.

Ὁ Πλάτων ἐνόμιζεν ἀξιομακάριστον τὴν πολιτείαν ἐκείνην, ὅπου οὐδόλως ἀκούονται αἱ λέξεις *ἐμὸν καὶ σόν*. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον οἱ σύζυγοι ὀφείλουσιν ἵνα θεωρῶσιν ὡς κοινὰ τὰ πάντα. Οὕτω δὲ συναπολαύοντες τῶν ὑπαρχόντων, ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν αὐτῶν πραγμάτων συλλυπῶνται καὶ συνευφραίνωνται. Οἱ ἰατροὶ φοβοῦνται μᾶλλον τοὺς ἐξ ἀφανῶν καὶ ἀγνώστων αἰτιῶν προερχομένους πυρετούς· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ, πλὴν συνεχῆ συμπτώματα διαφορᾶς καὶ φιλονεικίας διαχωρίζουσι μᾶλλον τοὺς συζύγους παρὰ τὰς μεγάλας καὶ προφανεῖς περιστάσεις.

Κακῶν γυναικῶν εἴσοδός μ' ἀπώλεσεν, εἶπέ τις ποιητής. Τῷ ὄντι ὅταν οἱ σύζυγοι διαφέρωνται καὶ ζηλοτυπῶσιν, αἱ εἰσχωροῦσαι τότε εἰς τὴν οἰκίαν ψίθυροι γυναῖκες αὐξάνουσι τὴν συμφορὰν καὶ ἐπιφέρουσι ταχέως τὴν διάστασιν.

Ὁ Πλάτων ἔλεγεν, ὅτι οἱ γέροντες ὀφείλουσιν ἵνα ἐντρέπωνται τοὺς νέους, ὅπως καὶ οἱ νέοι σέβωνται αὐτοὺς ἀμοιβαίως. Διότι ὅπου ἀναισχυντοῦσιν οἱ γέροντες, τί καλὸν περιμένεις ἐκ τῶν νέων;

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ ὀφείλει οὐχ ἧττον ἵνα ἐντρέπηται τὴν γυναῖκα· διότι ὁ θάλαμος γίνεται σχολεῖον εὐταξίας, ἢ ἀκολασίας κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἂν ὁ ἀνὴρ ἀπολαύῃ τῶν ἡδονῶν, ἀπαγορεύῃ δὲ αὐτὰς πρὸς τὴν γυναῖκα, οὐδόλως διαφέρει ἀνθρώπου συμβουλεύοντος τὴν γυναῖκα ἀντιπαλαίειν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ἐν ᾧ αὐτὸς ἤδη παρεδόθη.

Ἡ παιδεία ἀνυψοῦσα τὸν νοῦν τῆς γυναικὸς, μακρύνει αὐτὴν ἀπὸ τῶν ταπεινῶν πραγμάτων καὶ τῶν προλήψεων. Βεβαίως ἡ μελετήσασα τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος περιγελᾷ τὰς γοητείας καὶ καταφρονεῖ τὴν πολυτέλειαν, ἡ δὲ σπουδάσασα τὴν γεωμετρίαν οὔτε ἵνα χορεύσῃ καταδέχεται.

Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀξιαγάπητος καταδείκνυται βεβαίως ἡ γυνὴ, ἐὰν μιμῆται τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς τῆς Θεανοῦς καὶ Κλεοβουλίνης καὶ Γοργοῦς γυναικὸς τοῦ Λεωνίδου καὶ Τιμοκλείας τῆς ἀδελφῆς Θεαγένους καὶ Κορνηλίας τῆς Σκηπίωνος καὶ ἄλλων τοιούτων.

Ἀπίστευτος καταντᾷ ἡ μακροθυμία τινῶν ὑπομενόντων συζύγους φανερῶς μαχλάδας! Ὅταν ὑπάρχωσι τέκνα, ἐννοῶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν συμπάθειαν· ἀλλὰ καὶ λείποντος τοῦ τοιούτου δεσμοῦ ὁ μὲν Α. παρέβλεπε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καταπορνευομένην, ἄλλως κατὰ πάντα ὢν ἀξιότιμος καὶ σπουδαιότατος ἀνὴρ, ἀλλὰ κωφεύων περὶ τὴν κοινὴν δυσφημίαν· ὁ δὲ Κ. συνεχώρει ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον πρὸς ἀλλεπαλλήλους ἐραστὰς, ὡς ὁ λόρδος Γόρδων. Ἴσως ὅμως ἀπορήσῃ τις ὀλιγότερον μαθὼν ὅτι καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος αὐτὸς προτρεπόμενος εἰς διάζευξιν τῆς αἰσχρᾶς αὐτοῦ γυναικὸς εἶπεν ὅτι χωριζόμενος ἠναγκάζετο εἰς ἀπόδοσιν καὶ τῆς προικὸς, ἐννοῶν βεβαίως τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Εὐσεβοῦς Ἀντωνίνου μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Φαυστίνας «Si uxorem dimittimus, reddamus et doctem» (Capitol. M. Antonin. philosoph. p. 30). Πρόφασις πάντη ἀναξία τοιούτου φιλοσόφου! Πόσον γενναιότερον ἐφρόνει ὁ Καῖσαρ εἰπὼν ὅτι ἡ σύζυγος αὐτοῦ ὤφειλεν εἶναι ἀνωτέρα καὶ πάσης ὑποψίας!

Αλλ' ἂν ἀτιμάζωνται τοσοῦτον ἀναφανδὸν οἱ ἄνδρες, ἀδικοῦνται ἆρά γε ὀλιγότερον αἱ γυναῖκες; Ἢ λείπουσι παραδείγματα ἀνδρῶν διατηρούντων δύο οἰκογενείας ἐν ἰδιαιτέραις οἰκίαις; Τοιαῦτα ἔδωκαν ἀναίσχυντοι ἄνθρωποι ὁ Κ. ὁ Π. ὁ Κ. ὁ Ν. ὁ Σ. καὶ ἄλλοι ἐν Ἀθήναις

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμή· ἵνα ἀγαπᾶτε
» ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. »
(Εὐαγγ. Ἰω. ΙΕ. 14.)

« Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν
» ἑώρακε, τὸν θεὸν, ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς δύ-
» ναται ἀγαπᾷν; » (Α. Επις. Ἰωάν. Δ. 20.)

Μῖσος, Ἀγάπη, Ἔρως.

Οὐδὲν ἄλλο μαρτυρεῖ ἐνδόμυχον καὶ βαθέως ἐῤῥιζωμένην κακίαν, προσέτι δὲ καὶ ἀφροσύνην μεγίστην, ὅσον τὸ μῖσος. Διότι ἡ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποστροφὴ βλάπτει καιρίως τὰ ἴδια ἡμῶν συμφέροντα· καθόσον μόνον διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης δύνανται ἵνα συντηρῶνται οἱ

ἄνθρωποι, εὐημερεῖ δὲ ἡ κοινωνία. Ἔπειτα ὁλόκληρος ἡ φύσις προσφέρει φανερὰς ἀποδείξεις, πόσον καὶ τὰ ἄψυχα αὐτὰ ὄντα ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς ἀλλήλων βοηθείας καὶ πόσον ἐξ αὐτῆς ὠφελοῦνται.

Ὅταν ὁ κισσὸς καὶ ἄλλα ἀδύνατα φυτὰ μὴ εὑρίσκωσι δένδρα, ἢ βράχους, ὅπως στηριχθῶσιν, ἕρπουσι κατὰ γῆς καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος καταπατοῦνται. Ἐὰν δὲ τοὐναντίον ἔχωσι στήριγμα, ὑψοῦνται εἰς τὰ ἐπάνω, πολλαπλασιάζονται τὰ φύλλα αὐτῶν, αὐξάνει δὲ ὁ καυλὸς, ἢ τὸ στέλεχος. Ἀλλὰ καὶ τὸ μεμονωμένον δένδρον ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἀντιπνόων ἀνέμων προσβαλλόμενον γυμνοῦται, ἀποβάλλει πρωΐμως τοὺς καρποὺς, συντρίβεται περὶ τοὺς κλάδους καὶ κατασειόμενον μέχρι τῆς ῥίζης ἐξασθενεῖ, τελευταῖον δὲ καὶ πίπτει. Καὶ τοῖχος δὲ προσέτι μὴ συνδεόμενος μετ' ἄλλου σαλεύεται ὑπὸ τῶν σφοδρῶν καταιγίδων καὶ μετ' ὀλίγον κρημνίζεται. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Μονήρης καὶ ἔρημος, μὴ ἔχων τὴν ἀγάπην καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων ἀποβαίνει μελαγχολικὸς καὶ κατὰ πάντα ἀδύνατος.

Ἐκ τούτου εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι πάντες ἔχομεν ἄφευκτον ἀνάγκην τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη φέρει τὴν συναναστροφὴν, ἡ συναναστροφὴ γεννᾷ τὴν χαρὰν, ἡ χαρὰ ἐλαφρύνει τὸ βάρος τῆς ζωῆς καὶ ἡ ζωὴ γίνεται εὐτυχὴς ὅσον ἐνδέχεται. Ὅθεν οἱ ἡνωμένοι διὰ τῆς ἀγάπης ἄνθρωποι γίνονται ἰσχυροὶ, ἐπιχειροῦσι καὶ φέρουσιν εἰς τέλος μεγάλα πράγματα, ὑπομένουσιν εὐκολώτερον τὰς θλίψεις τοῦ κόσμου, ἀντιπαλαίουσι δὲ καὶ γενναιότερον κατὰ τῶν περιπετειῶν τῆς τύχης.

Καθὼς ἂν γραμμή τις ὑπάρχῃ ἴση πρὸς ἄλλην, ἡ δευτέρα αὕτη ἐστὶν ὁμοίως ἴση πρὸς τὴν πρώτην ἐκείνην, ὁμοίως ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὅ,τι ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτῶν ὡς πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. Ὅστις ἀρνεῖται τὸν κανόνα τοῦτον παραλογίζεται ὅσον ὁ ὁμολογήσας ὅτι δύο καὶ τρία ἰσοφαρίζουσι πρὸς πέντε, ἔπειτα δὲ ἀρνούμενος ὅτι τὰ πέντε εἰσὶν ἴσα πρὸς τὰ δύο καὶ τρία ὁμοῦ λαμβανόμενα.

Ὀφείλομεν ἄρα πάντες, φίλτρον οἱ γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα, σέβας καὶ εὐπείθειαν τὰ τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς, ὑπακοὴν πρὸς τοὺς ἄρχοντας οἱ ἀρχόμενοι, προστασίαν καὶ φιλανθρωπίαν οἱ ἄρχοντες πρὸς τοὺς ἀρχομένους, ἀγάπην οἱ συγγενεῖς καὶ συμπολῖται πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ συμπολίτας, δικαιοσύνην δὲ καὶ περιποίησιν καὶ βοήθειαν τὴν δυνατὴν πάντες πρὸς πάντας.

Ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος μιμεῖται κατὰ τοῦτο τὴν ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ, ἥτις διανέμεται γενικῶς πρὸς πάντα τὰ κτίσματα, θεραπεύων τοὺς ἄλλους καὶ ἀποδιδοὺς ὅ,τι δύναται καλὸν πρὸς αὐτοὺς δι' ἔρ-

γων καὶ λόγων. Διότι οὕτω μόνον διατηρεῖται τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ αὐξάνει ἡ κοινὴ εὐημερία.

Ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς Θράκης, ὁ Σκίλουρος, ἀποθνήσκων ἤδη ἐκάλεσεν τοὺς πολλοὺς αὐτοῦ υἱοὺς καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς μίαν δέσμην ῥαβδίων διατάξας ἵνα σπάσωσιν αὐτήν. Πάντες ἐδοκίμασαν ἀλληλοδιαδόχως τὸ ἔργον, ἀλλ' εἰς μάτην. Τότε δὲ ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἵνα διαῤῥήξωσι ἕκαστον αὐτῶν κατὰ μέρος, ὥστε εὐκόλως ὕστερον κατωρθώθη τὸ ζητούμενον παρ' αὐτοῦ. Τίς ἄλλη ἐναργεστέρα ἀπόδειξις, ἵνα πληροφορηθῶμεν, ὅτι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ δι' αὐτῆς γινομένη ἕνωσις, ἢ ὁμόνοια ὠφελεῖ κατὰ πάσας τὰς περιστάσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ, καθὼς καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου;

Ὅταν τὰ ἀσθενῆ πτηνά, οἷον ἡ χελιδών, ὁ πυργίτης κτλ. βλέπωσιν ἐπερχομένους τὸν γύπα καὶ τὸν ἱέρακα, συνέρχονται πάντα ὁμοῦ καὶ ἀμοιβαίως βοηθούμενα κατορθοῦσιν ἵν' ἀποδιώξωσι τὸν ἐχθρὸν, ὅστις εὑρίσκων κατ' ἰδίαν ἕκαστον αὐτῶν εὐκόλως κατέτρωγε. Λάβωμεν παράδειγμα ἐκ τῶν πτηνῶν τούτων. Ὅστις χωρίζεται ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἔχει πάντοτε τὸν φόβον σύντροφον νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Κατὰ δυστυχίαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πολλοὶ τυχόντες ἰσχυρότεροι κατὰ τὸ σῶμα, εὐφυέστεροι κατὰ τὸν νοῦν καὶ τολμηρότεροι κατὰ τὴν καρδίαν ζητοῦσιν ἐνίοτε ἵνα καταβάλλωσι καὶ κρατῶσιν ὡς ὑποκειμένους τοὺς ἄλλους. Βλέπομεν δὲ παραδόξως, ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον πεπαιδευμένοι, ἢ τῶν ἄλλων σοφώτεροι λαμβάνοντες ὑπεροχῆς ἀξιώσεις θέλουσιν ἀνοήτως ἵνα θεωρῶνται ὡς ἀνώτεροι!

Ὁ Θεὸς ὅμως διέταξεν ἵνα μένωμεν ἡνωμένοι διὰ τῆς ἀγάπης, ὅπως προλαμβάνωμεν πᾶσαν τοιαύτην ταπείνωσιν βοηθουμένην ἐκ τῶν περιστάσεων. Διότι οἱ δύω γίνονται πάντοτε ἰσχυρότεροι τοῦ ἑνὸς, οἱ δὲ τέσσαρες τῶν δύω καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἡ ἕνωσις λοιπὸν αὐξάνει τὰς δυνάμεις, καθὼς τὰ λεπτὰ ῥιπτόμενα εἰς τὸν δίσκον τῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦσι μεγάλην ἀργυρίου ποσότητα. Διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν παρήγγειλεν ὁ Θεὸς τοσοῦτον ἐπανειλημμένως, εἴτε διὰ τοῦ παλαιοῦ, εἴτε διὰ τοῦ νέου νόμου, τοὐτέστι διὰ τοῦ δεκαλόγου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁποίας ἀγάπης χρυσᾶ παραγγέλματα εὑρίσκομεν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ! Τοιοῦτό ἐστι τὸ ἑξῆς· « Μὴ ἰδὼν τὸν μόσχον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἢ τὸ πρόβατον αὐτοῦ πλανώμενον ἐν τῇ ὁδῷ ὑπερίδῃς κτλ. » (ΚΒ.). Ἐὰν ἴδῃς ζῶόν τι τοῦ ἀδελφοῦ σου περιπλανώμενον, ἐὰν εὕρῃς ἱμάτιον αὐτοῦ, ἢ ἄλλο τι λάβε καὶ φύλαξον αὐτὸ ἕως ἀποδοθῇ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὠφελοῦσι καὶ ὠφελοῦνται ἀμοιβαίως ἅπαντες οἱ κά-

τοικοι τῆς αὐτῆς κώμης, ἢ πόλεως. Μακάριον τὸ ἔθνος ἐν ᾧ ἐκτελεῖται ὁ τοιοῦτος νόμος. Διότι ὡς μία πατριὰ διάγει πάντοτε εἰρηνικῶς καὶ ἀνεπηρεάστως, τὰ δὲ ἰδιαίτερα κτήματα νομίζονται ὡς κοινὰ πάντων. Ὁ Μωϋσῆς ὅμως ἐνομοθέτησεν ὁμοίως καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς ἀγάπην· « Οὐ βδελύξῃ Ἰδουμαῖον ὅτι ἀδελφός σου ἐστίν· οὐ βδελύξῃ Αἰγύπτιον ὅτι πάροικος ἐγένου ἐν γῇ αὐτοῦ κτλ. » (Δευτερον. ΚΓ'.)

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας χαρακτὴρ μάλιστα οὐσιώδης ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ἡ πρὸς ἀλλήλους τῶν πιστῶν ἀγάπη, ἥτις καὶ ἐξέπληττεν ὡς οὐδὲν ἄλλο τοὺς ἐθνικούς. Διαφόρων τάξεων καὶ φύλου καὶ ἡλικίας καὶ παιδείας καὶ τόπων ἄνθρωποι συνεδέοντο δι' αὐτῆς εἰς ἓν σῶμα. Ἡ φροντὶς περὶ θεραπείας τῶν πασχόντων, περὶ περιποιήσεως τῶν δεσμίων, περὶ κηδεμονίας τῶν ὀρφανῶν, περὶ διαθρέψεως καὶ ἐνδυμασίας τῶν πεινώντων καὶ γυμνῶν ἦτο κοινὴ παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς. Ὅθεν συνερχόμενοι συνήθιον ἐν συσσιτίοις, ἢ γινομένης συλλογῆς χρημάτων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις διενέμοντο τὰ ἐπιτήδεια πρὸς πάντας τοὺς χρείαν ἔχοντας ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων. Κοινότης ἔπεμπε βοηθείας πρὸς ἄλλην κοινότητα καὶ πτωχή τις ἐκκλησία ἔτεινε θαρραλέως τὴν χεῖρα πρὸς ἄλλην πλουσίαν. Οὕτω περιπεσόντες εἰς αἰχμαλωσίαν χριστιανοὶ τῆς ἐν Ἀφρικῇ Νομαδικῆς ἔλαβον τὰ λειπόμενα λύτρα ἐκ τῆς μεγάλης μητροπόλεως Καρχηδόνος, ὁ δὲ μακάριος ἐπίσκοπος αὐτῆς Κυπριανὸς κατέβαλεν εὐθὺς συνεισφορὰν ἐξ 100,000 σιστερτίων, εἴτε 4,000 ταλήρων πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Νομαδικῆς, ὅπως ἐξαγορασθῶσιν οἱ αἰχμάλωτοι, ἐν οἷς ἦσαν καὶ πολλαὶ παρθένοι. (S. Cypriani Epist. LXII.)

Τὴν ἀξιομίμητον, ἀλλὰ σπανίαν ἤδη καθ' ἡμᾶς, ταύτην ἅμιλλαν τῆς ἀγάπης διαγράφει θαυμασίως ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἱς. Ζ. 22) κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Διονύσιον ἐξιστοροῦντα τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γαλιήνου ἐνσκήψαντα λοιμὸν ἐν Αἰγύπτῳ. Θρῆνοι πανταχοῦ, καὶ πένθος καὶ οἰμωγαί, λέγει, διὰ τὸ πλῆθος τῶν θανόντων καὶ θνησκόντων. Ὑπέστημεν καρτερικῶς πρότερον μεγάλα δεινὰ ἐκ τοῦ διωγμοῦ, ὥστε ἀγροὶ καὶ ἔρημοι καὶ πανδοχεῖα καὶ δεσμωτήρια ἐφαίνοντο ἡμῖν ὡς πανηγυρικὸς τόπος. Ἔπειτα δὲ ἐπῆλθε πόλεμος καὶ λιμός· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπομείναντες ἀνεπνεύσαμεν. Ἡ λοιμώδης ὅμως ἐπιδημία ἀνέπτυξεν ἔτι μᾶλλον τὴν φιλαδελφίαν. Διότι οἱ πλεῖστοι περιθάλποντες ἀφυλάκτως τοὺς προσβεβλημένους, κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα τῶν ἤδη νεκρῶν, φέροντες αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ περιτυλίσσοντες ἐκινδύνευον καὶ αὐτοὶ εὐχαρίστως μετ' ἐκείνων, ἐν ᾧ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ ὑγιεῖς ἀπέφευγον τοὺς νοσοῦντας, ἢ

καὶ ἡμιθανεῖς αὐτοὺς εἰς τὰς ὁδοὺς ἐῤῥιπτον καὶ ἀτάφους ἀπεσκυβάλιζον.

Τὴν αὐτὴν φιλαδελφίαν ἔδειξαν οἱ χριστιανοὶ τῆς Καρχηδόνος καὶ ἐν ἄλλῳ λοιμῷ αὐτόθι ἐνσκήψαντι ἐπὶ Γάλλου (352) ὁδηγοῦντος εἰς τὰ θεάρεστα ἔργα τῆς ἀγάπης τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Κυπριανοῦ (S. Cypriani de mortalitate).

Ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων χρόνων ἀπέφευγον τὰ θεάματα, τὰς θηριομαχίας, τοὺς ἀγῶνας, τὰ ἱπποδρόμια ὡς ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ κατὰ τοῦτο μάλιστα τῶν ἐθνικῶν διεκρίνοντο (Tertul. de spectacul.) ὡς ἐνθυμούμενοι ὅτι καὶ τὴν ἁπλῆν ἀργολογίαν κατεδίκασεν ὁ Ι. Χ. πολλῷ δὲ μᾶλλον τῶν ὑποκριτῶν τὰς ἐρεσχελίας (Ματθ. ΙΒ. 36. Παῦλ. πρὸς Ἐφ. Δ. 29. Ε. 3. 4.).

Ἡ ἀγάπη φαίνεται ὡς ῥίζα τῶν ἀγαθῶν. Ἐξ αὐτῆς ὡς κλάδοι ἀναφύονται αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ, ὡς ἄνθη εὐωδιάζουσιν αἱ ἀγαθαὶ πράξεις, ὡς καρποὶ τρέφουσι τὴν ψυχὴν ἡ γλυκύθυμος συνείδησις, ἡ ἐνδόμυχος χαρὰ καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων. Τοὐναντίον δὲ ἐκριζωθείσης τῆς ἀγάπης, βλαστάνουσι πανταχοῦ ὡς ἄκανθαι καὶ τρίβολοι τὰ πάθη καὶ αἱ παρανομίαι.

Ὁ μὴ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀγάπην βλέπει τὸν πτωχὸν πεινῶντα καὶ ἀδιαφορεῖ, ἀπαντᾷ κλαίουσαν τὴν χήραν, τρέμοντα δὲ ὑπὸ τῆς γυμνότητος τὰ ὀρφανὰ καὶ οὐδαμῶς συγκινεῖται, ἀποβάλλει τὸν ξένον, οὐκ ἐλεεῖ τὸν ἀῤῥωστον, οὐδὲ τὸν πεφυλακισμένον ἐπισκέπτεται, παραμελεῖ δὲ ἀπροστάτευτον τὴν κινδυνεύουσαν ἵνα ἀποπλανηθῇ νεάνιδα. Ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτὸν ἆρά γε πῶς φέρεται; Φεῦ! ἂν καταφρονῇ τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ, πῶς δύναται ἵνα ἀγαπᾷ τὸν προστάτην Θεόν; Ἂν περιῦβρίζῃ τὴν εἰκόνα, πῶς δύναται ἵνα τιμᾷ τὸ πρωτότυπον; « Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν, ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν; » (Ἰωάν. Ἐπιστ.)

Ἡ φιλαυτία ἀποκλείει τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Τῷ ὄντι, ὅς ἀγαπᾷ μόνον ἑαυτὸν, οὐδέποτε ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντα πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅσα ὑπαγορεύει ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ περὶ ἑαυτοῦ μόνον κυρίως φροντίζει καὶ ἑαυτὸν περιποιεῖται· ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ ἀγαπῶν τοὺς ἄλλους ὡς γνήσιος πολίτης ἐπιθυμεῖ τὴν κοινὴν αὐτῶν εὐτυχίαν. Ὁ φίλαυτος ἀποφεύγει τοὺς κοινοὺς κινδύνους· ἀλλ' ὁ ἀγαπῶν τοὺς ἄλλους κοινωνικὸς ἄνθρωπος συμπάσχει καὶ συναγωνίζεται μετ' αὐτῶν. Ὁ φίλαυτος ἐκπληροῖ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ μόνον· ἀλλ' ὁ ἀγαπῶν καὶ τὸν πλησίον ὡς χριστιανὸς θυσιάζει τὰς ὀρέξεις αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν τῆς θρησκείας. « Δέομαί σου, Κύριε, οὐχ ἱκανός εἰμι .... καὶ ἰσχνόφωνος καὶ βραδύ-

γλωσσος ἐγώ εἰμι .... (Ἔξοδ. Δ.) Ταῦτα λέγει ὁ Μωῦσῆς ἀποποιούμενος τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν Ἑβραίων. Ἀλλὰ τίς ἐξ ἡμῶν αἰσθάνεται τὴν ἀνικανότητα ἑαυτοῦ πρός τι ἔργον, αἰσθανόμενος δὲ καὶ ὁμολογεῖ; Οὐχὶ πάντες νομίζομεν ὅτι τῶν ἄλλων ὑπερέχομεν;

Κατὰ δυςυχίαν ἡ φιλαυτία ὑπάρχει τοσοῦτον γενικὴ, ὥςτε ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν, ἐκεῖ οὔτε περὶ φιλίας, οὔτε περὶ πατρίδος, οὔτε περὶ συγγενῶν, οὔτε περὶ δικαιοσύνης γίνεται φροντίς. Ἐκ τούτου συμβαίνουσιν αἱ διαφοραὶ, αἱ ἔχθραι, αἱ φιλονεικίαι, οἱ πόλεμοι. Διατὶ βλέπομεν τὰ ξένα σφάλματα καὶ οὐδόλως διακρίνομεν ὅσα ἡμεῖς ἔχομεν; Διατὶ νομίζομεν ὅτι ὑπερτεροῦμεν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὰ προτερήματα; Διατὶ σφετεριζόμεθα τὰ ἀλλότρια καὶ ἐπιβουλευόμεθα τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου; Διατί ψευδομαρτυροῦμεν καὶ προδίδομεν καὶ συκοφαντοῦμεν καὶ τύπτομεν καὶ ἀποκτείνομεν, εἰ μὴ διότι ἀγαπῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπὲρ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον· Ἄρα πηγὴ τῶν κακῶν εὑρίσκεται ἡ φιλαυτία.

Παρατρέχεις τὴν πτωχὸν ἀνελέητον, φοβούμενος μὴ πτωχεύσῃς. Φιλαυτία. Καταλύεις τὴν νηστείαν, ὑποπτεύων μὴ ἀρρωστήσῃς. Φιλαυτία. Σπανίως ὑπάγεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν διαλογιζόμενος τοῦ κόπου τὰ ἀποτελέσματα. Φιλαυτία.

Ὅστις ἀγαπᾷ ἑαυτὸν πέραν τοῦ μετρίου οὔτε ὑπὲρ τῆς πατρίδος στρατευόμενος ἀποθνήσκει, οὔτε κινδύνους ἀναλαμβάνει ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Ἀλλ' οἱ ἀγαθοὶ καὶ γενναῖοι ἄνθρωποι ἐθυσίαζον εὐχαρίστως τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἄλλων.

Ὁ Μωῦσῆς π. χ. παρακαλῶν τὸν Θεὸν ἵνα συγχωρήσῃ τοὺς ἁμαρτήσαντας Ἑβραίους ἔλεγεν, ὅτι, ἂν τοῦτο μὴ ἐγίνετο, ἐπεθύμει μᾶλλον ἵνα κοπῇ ἡ ἰδία αὐτοῦ ζωὴ, « Καὶ νῦν εἰ μὲν ἀφῇς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἄφες, εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου, ἧς ἔγραψας. » (Ἔξοδ.) Τὴν αὐτὴν ταύτην αὐταπάρνησιν εἶχε καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ Ἰουδαίων, « Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου καὶ συγγενῶν μου κατὰ σάρκα » (πρὸς Ῥωμαίους).

Ἡ φρόνησις κανονίζει τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν καὶ φέρει αὐτὴν εἰς τὰ δίκαια ὅρια. Διότι ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ Ι. Χ. (Ματθ. 22) « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· » παραγγέλλει τὸν ἄνθρωπον ἵν' ἀγαπᾷ ἑαυτόν· ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖ μόνον καὶ ἄνευ βλάβης τῶν ἄλλων. Τῆς τοιαύτης δὲ ἀγάπης σημεῖα καὶ καθήκοντα πρώτιστα ὑπάρχουσιν ἡ συντήρησις τοῦ σώματος καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ νοὸς,

τοὐτέστιν ἡ ἐπιμέλεια τῶν δυναμένων ἵνα καταστήσωσι σχετικῶς τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα, οἷον ἡ ὑγεία, τὸ ἐπάγγελμα, ὁ γάμος, ἡ παιδεία κτλ.

ΑΓΑΠΗ ΘΕΟΥ. Ἐπειδὴ τὰ πάντα ἔχομεν παρὰ Θεοῦ καὶ παρόντα καὶ μέλλοντα καὶ ὑλικὰ καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ, τὸν Θεὸν πρῶτον πάντων ὀφείλομεν ἀγαπᾶν, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύομεν, ἐὰν ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον, « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου » διέταττεν ὁ μωσαϊκὸς νόμος (Δευτερον. ϛ.). Ἐπειδὴ εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρὸς ἕνα μόνον αὐτὸν ὀφείλομεν πᾶσαν τὴν ἀγάπην ἡμῶν. Διότι ἂν μερίζωμεν αὐτὴν εἰς πολλὰ, δηλ. εἰς τοῦ κόσμου τὰς ματαιότητας, εἰς τῆς σαρκὸς τὰ πάθη, εἰς τὰ πράγματα, οἷον χρυσὸν καὶ ἄργυρον, εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους, γυναῖκας καὶ παιδία, εἰς τὸν διάβολον, ὡς ὑπήκοοι εἰς τὰ θελήματα αὐτοῦ, τότε ἔχομεν πολλοὺς κυρίους καὶ Θεοὺς, γινόμενοι πολύθεοι, ἢ οὐδένα ἔχομεν καὶ ἐσμὲν ἄθεοι. Μόνον ἄρα τὸν Θεὸν φοβοῦ ὡς κριτὴν καὶ δεσπότην, μόνον αὐτὸν ἀγάπα ὡς πατέρα, μόνον αὐτὸν ἐπικαλοῦ ὡς προστάτην καὶ ῥύστην· « Ἐπειδὴ οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν » (Ματθ. ϛ.).

ΑΓΑΠΗ ΓΟΝΕΩΝ. « Οἵους ἂν ἐράνους εἰσενέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τοὺς αὐτοὺς προσδέχου καὶ παρὰ τῶν τέκνων » (Ἰσοκρ. πρὸς Δημόν.). Ἐξ αἰσθήματος φυσικοῦ, ἐκ δικαιοσύνης καὶ ἐκ συμφέροντος ἐν ταὐτῷ πρέπει ἵνα ἀγαπῶμεν καὶ σεβώμεθα τοὺς γονεῖς. Τὸ πρῶτον, διότι ἐξ αὐτῶν λαμβάνομεν τῆς φιλοστοργίας τὸ παράδειγμα· τὸ δεύτερον, διότι περιποιοῦνται ἀδιακόπως ἡμᾶς· τὸ δὲ τρίτον, διότι μιμηθήσονται ἡμᾶς κατὰ τοῦτο καὶ τὰ ἴδια ἡμῶν τέκνα. Τίνα ἄλλον τῷ ὄντι δυνάμεθα δικαιότερον ἵνα τιμῶμεν παρὰ τοὺς γονεῖς ἡμῶν; Ἡ φύσις ὑπαγορεύει τὴν ἀγάπην καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα· διότι παρὰ τῶν γονέων ἔχουσι καὶ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴν ἀνατροφήν. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον τὸ χρέος τοῦτο ἐπιβάλλεται αὐστηρῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ. Περὶ αὐτοῦ μόνον πραγματεύεται ἅπασα ἡ δευτέρα τοῦ δεκαλόγου νόμου ἐντολή· « Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἔπειτα οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν βλέπομεν ὅτι ἀνταμείβει ὁ Θεὸς διὰ τῆς μακροβιότητος, ἢ τὴν εὐπείθειαν πρὸς τοὺς γονεῖς. Τοῦτο καὶ μόνον ἀποδεικνύει ἀρκούντως ὅλην αὐτῶν τὴν ἀξίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Τωβὶτ ἔλεγε πρὸς τὸν υἱὸν, « Φρόντιζε τέκνον μου περὶ τῆς μητρός σου ἐφ' ὅσον ζῇς, ἐνθυμούμενος πόσα ὑπέμεινε διὰ σὲ καὶ πόσον ἐκινδύνευσε. » Τοιαῦτα πολλὰ συνεβούλευε καὶ αὐτὸς ὁ Σω-

κράτης πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λαμπροκλέα, ἂν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ξανθίππη ἦτο τοσοῦτον δύσκολος καὶ ἰδιότροπος. Κατὰ δὲ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν ὡς ἄτιμον τὸν μὴ γηροκομοῦντα, ἢ τρέφοντα τοὺς γονεῖς αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἐτίμων ἰδιαιτέρως τοὺς γονεῖς αὐτῶν, καθὼς ἐν γένει καὶ πάντας τοὺς γέροντας.

Πλῆθος παραδειγμάτων φιλοστοργίας ἀναφέρει ἡ γενικὴ ἱστορία. Ὁ Αἰνείας ἔλαβε κατ' ὤμων τὸν γέροντα πατέρα αὐτοῦ Ἀγχίσην ὅπως διασώσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ Ἰλίου, ὅθεν ἔφευγε. Δύο ἀδελφοὶ Σικελιῶται, ὁ Ἀμφίνομος καὶ Ἀναπίας, ὠνομάσθησαν εὐσεβεῖς καὶ παρὰ πάντων ἐτιμῶντο, διότι ἔσωσαν τοὺς γονεῖς αὐτῶν ἐκ τοῦ πυρίνου ποταμοῦ τῆς Αἴτνης, καὶ φεύγοντες ἐβάσταζον αὐτοὺς ὡς πολύτιμον φορτίον. Ἀφ' οὗ ἅπαντες ἐμακρύνθησαν ἐκ τῆς Μεσσήνης διὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐκρήξεις τοῦ Οὐεσσουΐου ὄρους, μόνος ὁ Νεώτερος Πλίνιος ἔμεινεν ἀμετακίνητος, ὅπως διασώσῃ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ἥτις ἠρνεῖτο τὸ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ. Ἀλλὰ τελευταῖον κινδυνεύων πνιγῆναι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ἀσβόλης, ἔλαβε βιαίως αὐτὴν εἰς τοὺς ὤμους, φωτιζόμενος δὲ μόνον ὑπὸ τῶν φλογῶν τῆς ἐκρήξεως, ἀπήγαγεν ἀσφαλῶς εἰς τόπον ἀποχρώντως ἀπέχοντα.

Ὁ Κίμων ἔδειξε μεγάλην φιλοστοργίαν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Μιλτιάδην. Διότι καὶ τὰ κτήματα αὐτοῦ ἐπώλησε καὶ χρημάτων μεγάλην ποσότητα ἐδανείσθη, ὅπως ἐκβάλῃ αὐτὸν τῆς φυλακῆς ἀποδοὺς τὸ ἐπιβληθὲν πρόστιμον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐπαμινῶνδας ἐχάρη μάλιστα νικήσας τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην, μόνον διότι ἔμελλεν ἵνα χαρῇ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔτι ζῶσα.

Ἄξιος αὐτοῦ ζηλωτὴς ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἠγάπα καὶ αὐτὸς πολὺ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ὀλυμπιάδα, ἂν καὶ ἦτο γνωστὴ ὡς δύστροπος καὶ κενόδοξος. Ὅθεν λαμβάνων γράμματα τοῦ Ἀντιπάτρου μεμψιμοιροῦντος κατ' αὐτῆς εἶπεν. Ἀγνοεῖ ἆρά γε ὁ Ἀντίπατρος ὅτι ἓν μόνον δάκρυον τῆς μητρός μου καταστρέφει πάσας τὰς ἐπιστολὰς ταύτας;

Ὁ Ῥωμαῖος Α. Μάνλιος ἐκατηγορήθη ὡς μακρύνας καὶ ἐξορίσας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Τορκουάτον. Τοῦτο μαθὼν οὗτος ἔρχεται νυκτὸς πρὸς τὸν κατήγορον δήμαρχον Πομπώνιον καὶ εὑρὼν αὐτὸν μόνον ἐπαπειλεῖ ὡς φονεύσων διὰ τοῦ ξίφους, ἂν μὴ ὑποσχεθῇ ὅτι παραιτεῖται τῆς κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατηγορίας. Ἐξ ἀνάγκης δὲ τότε ὁ κατήγορος ὤμοσε τὸ ζητούμενον παρὰ τοῦ εὐγνώμονος αὐτοῦ υἱοῦ. Ὁ νέος οὗτος, ὁ τοσοῦτον δοξασθεὶς ἔπειτα ἐπ' ὀνόματι Τορκουάτος, οὐ μόνον ἄλλα δεινὰ κατ' οἶκον ἔπαθεν ἴσως ὑπὸ τοῦ ὀργίλου πατρός, ἀλλὰ

καὶ δημοσίᾳ ἀπεπέμφθη μακρὰν πάντων τῶν ἄλλων συγγενῶν καὶ φίλων. Ὅθεν καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῶν τὴν συμπάθειαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐκίνησεν. Ἀλλ' ὅμως οὔτε μῖσος εἶχεν, οὔτε ἐκδίκησιν ἔπνεεν, ἅμα δὲ ἀκούσας ὅτι προσβάλλεται ἠθικῶς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔδειξε τῆς φύσεως αὐτοῦ τὴν γενναιότητα.

Ὁ Λαυρέντιος Κέλσος, δοὺξ τῆς Βενετίας, μὴ καταδεχόμενος ἵνα προσκυνήσῃ αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὡς γερουσιαστὴς κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, προσέθηκε σταυρὸν ἐπὶ τῆς περικεφαλαίας ὅπως φανῇ, ὅτι τὸ σέβας ἀπεδίδοτο πρὸς τὸ ἱερὸν σημεῖον τοῦτο, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ θεὸς ἀνταμείβει πάντοτε γενναίως τὴν εὐσέβειαν τῶν καλῶν τέκνων. Ἀπολυομένων ἤδη τῆς δουλείας τινῶν αἰχμαλώτων ἐκ τοῦ λῃστηρίου τῆς Ἀλγερίας, κατήχθη εἰς τὸν λιμένα πειρατικὸν πλοῖον φέρον νέους αἰχμαλώτους Σουηδοὺς, μεταξὺ δ' αὐτῶν εὑρέθη καὶ ὁ πατήρ τινος ἐκ τῶν ἑτοιμαζομένων τότε πρὸς ἀπόπλουν. Ἐναγκαλισμοὶ, δάκρυα τοῦ γέροντος καὶ τοῦ νέου. Οὗτος ἐφοβεῖτο μήπως βραχυνθῇ ἡ ζωὴ ἐκείνου ὡς μὴ δυναμένου ἵνα ὑποφέρῃ τὰ κακὰ τῆς δουλείας. Ὅθεν πεσὼν παρεκάλεσε τοὺς πειρατὰς ἵνα κρατήσωσιν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ πατρός. Ἐγὼ ὡς δυνατώτερος, ἔλεγε, ἀντέχω μᾶλλον πρὸς τὴν ταλαιπωρίαν, ὁ δυστυχὴς δὲ πατήρ μου ὡς γέρων μόλις διατηρεῖται. Τοῦτο ἀκούσας ὁ τοπάρχης ἐθαύμασε καὶ συγκινούμενος ὑπὸ τῆς φιλοστοργίας τοῦ νέου ἔκρινεν ἄδικον ἵνα μείνῃ σιδηροδέσμιος τοιοῦτος υἱός. Διὸ ἐπέτρεψε τὴν ἀπόλυσιν ἀμφοτέρων. Τοσοῦτον καὶ οἱ βάρβαροι αὐτοὶ συγκινοῦνται ἐνίοτε ὑπὸ τῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρετῆς.

Ἐνίοτε εὐπειθεῖς καὶ φιλόστοργοι υἱοὶ ἐθυσίασαν οὐ μόνον πλοῦτον πολὺν καὶ ἀξιώματα, ἀλλὰ καὶ βασιλείας δόξαν, ὅπως φανῶσιν ὑπήκοοι τῶν θελήσεων τοῦ πατρός. Οὕτω πρὶν ἀποθάνῃ Φερδινάνδος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας, παρεκάλεσε τὸν πρωτότοκον υἱὸν αὐτοῦ Ἀλφόνσον ἵνα δεχθῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ὡς βασιλέα τῆς Καστέλλας. Ἐκεῖνος δ' ἀπεκρίθη. Θεωρῶ, πάτερ μου, ὡς μείζονα δόξαν τὴν ὑπακοὴν πρὸς τοὺς λόγους σου, ἢ τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας μου. Ὅθεν ἂν νομίζῃς τὸν ἀδελφόν μου ἀξιώτερον ἐμοῦ διάδοχόν σου, στέργω ἵνα λάβῃ καὶ ὅλα σου τὰ βασίλεια· διότι σέβομαι τὰς διαταγάς σου ὡς θείας ἐντολάς.

Ὁ Η^ος Κάρολος, δοὺξ Βουργουνδίας, οὐδέποτε ἔπαυσε σεβόμενος τὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν ΙΑ^ον Λουδοβῖκον, ἄνθρωπον ἄπιστον, σκληρὸν, φιλέκδικον, δεισιδαίμονα, ὑποκριτὴν καὶ λέγοντα, ὅστις οὐκ οἶδεν προσποιεῖσθαι, οὐκ οἶδεν οὐδὲ βασιλεύειν.

Περιφρονηθεὶς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ πατρικίων ὁ Κοριολάνος κατέφυγε πρὸς τοὺς Οὐολούσκους, ἔπειτα δὲ τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ἦλθε καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Ῥώμην. Ἡ πόλις ἔπασχε δεινῶς· καθότι οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεδείχθησαν ἀδύνατοι πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῆς ἀμηχανίας ἐμφανίζεται ἡ Βετουρία, μήτηρ τοῦ Κοριολάνου, ἐν τῷ στρατοπέδῳ συνεπάγουσα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, παρακαλεῖ μετὰ δακρύων καὶ ἐξορκίζει τὸν υἱὸν ἵνα παύσῃ τὸν κατὰ τῆς πατρίδος πόλεμον. Ὁ Κοριολάνος προεῖδεν ὅτι εἰσακούων τὰς δεήσεις τῆς μητρὸς, ἐγίνετο ὕποπτος πρὸς τοὺς Οὐολούσκους ὡς προδότης. Ἀλλ' ὅμως προετίμησε μᾶλλον τὸν θάνατον φονευόμενος ὑπ' αὐτῶν, ὡς τῷ ὄντι συνέβη, ἢ τὴν λύπην τῆς μητρός.

Ἀλλὰ τὰ τεκμήρια τῆς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως τῶν θυγατέρων πρὸς τοὺς γονεῖς ὑπάρχουσιν ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερα. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀνέδειξε πολλὰς ἡρωΐδας ἀποθνησκούσας ὑπὲρ αὐτῶν, ἢ μετ' αὐτῶν ἀσμένως. Οὕτως ἡ Κ. Rosambo ἀπέθανε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Malesherbes. Δεκαπενταέτις ἡ Κ. Buzin, δεκαεννεαέτις δὲ ἡ Κ. Brion ἔμενον ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ τῶν μητέρων, ἂν καὶ εἶχον τὴν ἄδειαν τοῦ ἐξέρχεσθαι. Ἡ Κ. Dela Rochefoucauld καταδικασθεῖσα μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἔκρυψεν αὐτόν. Καταδιωκομένη δὲ καὶ στερουμένη τῶν πρὸς τὸ ζῆν κατέφυγε πρὸς στρατηγόν τινα ἰσχύοντα καὶ ἐπεκαλεῖτο τὸν θάνατον, ἂν ἐσώζετο ὁ πατὴρ αὐτῆς. Εἰσακουσθεῖσα δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὕστερον καὶ τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν αὐτῆς ἐπανέκτησε.

Πᾶσα γενναία ψυχὴ ἐκτιμᾷ καὶ προθυμεῖται ἵνα ἀνταμείψῃ, ὅσον δύναται, τὴν ἔμφυτον ταύτην καὶ ἀξιότιμον ἀρετὴν τῆς φιλοστοργίας.

Διερχόμενος χωρίον τι ὁ Γ. Γουστάβος βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, εἶδε νέαν τινὰ χωρικὴν ἀντλοῦσαν ὕδωρ· πλησιάσας δὲ ἠρώτησεν, ἂν ἤθελεν ἵνα ὑπάγῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Στοκχόλμην. Ἀλλ' ἡ μήτηρ μου, ἀπεκρίθη ἡ κόρη, δυστυχὴς καὶ κατάκοιτος, ἐμὲ μόνον ἔχει παραμυθίαν καὶ βοήθειαν! — Ποῦ μένει ἡ μήτηρ σου; — Ἐν τῇ μικρᾷ ἐκείνῃ καλύβῃ. —Πορευθεὶς τότε εἰς αὐτὴν ὁ βασιλεὺς εἶδε τῷ ὄντι τὴν ἀθλίαν γραῖαν κειμένην ἐπὶ στοιβάδος ἀχύρων καὶ πάσχουσαν. — Δυστυχὴς γυνὴ, πόσον σὲ λυποῦμαι! — Ἤμην μᾶλλον ἀξία οἴκτου, κύριέ μου, ἂν ἔλειπεν ἡ ἀγαπητὴ αὐτὴ κόρη μου, ἥτις διὰ κόπων καὶ φροντίδων πολλῶν παρατείνει, ὅσον δύναται, τὴν ζωήν μου. Ὁ θεὸς εὐλογήσοι αὐτήν. — Συγκινηθεὶς τότε ὁ Γουστάβος ἔδωκεν ἓν βαλάντιον χρημάτων πρὸς τὴν νέαν καὶ εἶπεν. Ἐξακολούθησον περιθάλπουσα τὴν γραῖαν μητέρα σου· ἐντὸς δ' ὀλίγου βοηθήσω σοι, ὅπως περιποιηθῇς

αὐτὴν εὐκολώτερον. Ὑγίαινε, ἀξιαγάπητε κόρη· ἐγώ εἰμι ὁ βασιλεύς σου. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν διέταξεν ἰσόβιον σύνταξιν ὑπὲρ τῆς μητρὸς μεταβιβαστέαν καὶ πρὸς τὴν κόρην μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνης.

Ἀλλὰ παράδειγμα ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς διδακτώτατον ἔχομεν αὐτὸν τὸν Ι. Χ. Διότι καὶ ἐν μέσῳ τῶν ὀδυνῶν τοῦ θανάτου ἐκπληρῶν τὸ υἱϊκὸν χρέος ἐφρόντισε περὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ μητρὸς συστήσας αὐτὴν πρὸς τὸν ἀγαπητὸν μαθητὴν Ἰωάννην. Ὅθεν εἶπε πρὸς μὲν τοῦτον, «Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου·» πρὸς δ' ἐκείνην «Γύναι ἰδοὺ ὁ υἱός σου.» (Λουκ. ΚΓ. Ματθ. ΚΖ. Μάρκ. ΙΕ. Ἰωάν. ΙΘ.)

Οἱ Ἕλληνες παρέπεμπον τὴν κρίσιν τῶν ἀμφισβητουμένων ὑποθέσεων εἰς ξενικὰ δικαστήρια, μὴ πιστεύοντες, ὡς φαίνεται, τὴν πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνην. Οἱ δὲ φιλόσοφοι διὰ τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαφορὰς ἐκκαλοῦσιν ἐνίοτε εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀλόγων ζώων, ὡς ἀλλοδαπὴν πόλιν, τὴν λύσιν πολλῶν φυσικῶν, ἢ ἠθικῶν προβλημάτων, οἷον τὸ περὶ φιλοστοργίας. Πλῆθος ζώων τῷ ὄντι μικρῶν καὶ μεγάλων προσφέρουσι ζωηρὸν καὶ ἀξιομίμητον φιλοστοργίας παράδειγμα πρὸς τὸν λογικὸν ἄνθρωπον, ὅστις διαφερόμενος παραβαίνει πολλαχοῦ καὶ καταπατεῖ πολλάκις τὰ ἱερώτατα αὐτοῦ καθήκοντα πρὸς βλάβην, ἢ ὄνειδος καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἐν ᾧ ἐκεῖνα ἀκολουθοῦσι σταθερῶς τοῖς νόμοις τῆς φύσεως καὶ οὐδέποτε ὑπὸ τῶν ἐθίμων τῆς κοινωνίας διαφθείρονται.

Ἀξιωματικός τις ἐκ Γερμανίας εἶδε μῦν ἐξερχόμενόν τινος τρύπας, ἔπειτα εἰσελθόντα καὶ πάλιν ἐκβάντα, σύροντα δὲ κατόπιν ἔξω αὐτῆς γέροντα ἄλλον μῦν. Ἔπειτα ὁ πρῶτος καὶ τρίτος ἄλλος περιελθόντες τὸ δωμάτιον συνέλεξαν ὅσα ψιχία ἠδυνήθησαν, πεσόντα πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς τραπέζης, καὶ ἔφερον αὐτὰ πρὸς τὸν δεύτερον, ὅστις βεβαίως ἦτο τυφλὸς ὡς συρόμενος κατόπιν, καὶ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν τέκνων τοιουτοτρόπως, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἐτρέφετο. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀνοιχθείσης αἰφνιδίως τῆς θύρας, τὰ ζωΰφια ταῦτα οὐδαμῶς ἔσπευσαν ἵνα κρυβῶσι, πρὶν ἀσφαλισθῇ ὁ τυφλὸς αὐτῶν πατήρ.

Ὁποῖον διδακτικώπατον τοῦτο μάθημα πρὸς τοὺς ἀχαρίστους υἱούς! Διότι ἀναφαίνονται ἐνίοτε καὶ τοιαῦτα τῆς φύσεως τέρατα. Τοιοῦτος π. χ. ὑπῆρξεν ὁ Φαρνάκης ὡς πρὸς τὸν πολυθρύλλητον Μιθριδάτην, βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ φοβερὸν ἐχθρὸν τῶν Ῥωμαίων. Διότι ὁ δυστυχὴς οὗτος ὑπ' αὐτοῦ ἠναγκάσθη ἵνα φαρμακευθῇ, ἀφοῦ ἐφαρμάκευσε πρότερον τήν τε γυναῖκα καὶ τὰς θυγατέρας.

Ἀλλ' ἡ θεία δίκη τιμωρεῖ πάντοτε τὴν τοιαύτην κακίαν, ἂν καὶ πολλάκις ἡ ποινὴ λανθάνῃ ὡς γινομένη μετὰ πολὺν χρόνον. Διότι

οὔτε ὁ Φαρνάκης τῷ ὄντι ἔζησεν ἥσυχος· καθόσον ὀλίγον ἔπειτα ἐπ-ελθὼν ὁ Καῖσαρ, κατέστρεψεν αὐτὸν τοσοῦτον ταχέως, ὥστε ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον τὴν περίφημον ἐκείνην ἐπιστολήν· « Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα. »

ΑΓΑΠΗ ΤΕΚΝΩΝ. Οὐδεὶς βεβαίως ἀμφισβητεῖ, ὅτι οἱ γονεῖς ἀγα-πῶσιν εἰλικρινῶς καὶ ἄνευ συμφέροντός τινος οἱουδήποτε τὰ τέκνα, ὅσα ἐγέννησαν. Ἂν ὑπῆρχε περὶ τούτου καὶ ἐλαχίστη ἀμφιβολία, πά-λιν ἡ φύσις τῶν ζώων ἦτο ἱκανὴ ὅπως ἀποδείξῃ τὴν ἀλήθειαν.

Τὰ τετράποδα, τὰ πτηνὰ, ἐν γένει δὲ πάντα τὰ εἴδη τῶν ζώων, ἀνέχονται πολυειδεῖς κόπους καὶ στερήσεις διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν νεογνῶν. Ἀρκεῖ, ἂν ἴδωμεν μόνον τὴν ὄρνιθα, πόσον φροντίζει περὶ τοῦ ψωμισμοῦ τῶν νεοττίων, πόσον δὲ ἀνδριζομένη ὑπερασπίζεται αὐτὰ κατὰ παντὸς ἐχθροῦ. Ὅταν οἱ πέρδικες διώκωνται μετὰ τῶν τέκνων, ἐκεῖνα μὲν πετῶσιν εἰς τὰ ἔμπροσθεν, αἱ δὲ μητέρες μηχα-νεύονται διαφόρους τρόπους, ὅπως ἀπασχολήσωσι τοὺς κυνηγοὺς, ἕως οὗ ἴδωσιν αὐτὰ ἔξω κινδύνου καὶ ἐντελῶς ἀσφαλῆ. Τὰ πτηνὰ φροντί-ζουσιν ἰδιαιτέρως περὶ τῶν νεοττίων, πηγνύουσι τὴν φωλεὰν προη-γουμένως, ἔπειτα ἐπωάζουσι, δηλ. καθήμενα ἐπὶ τῶν ὠῶν βοηθοῦσι διὰ τῆς θερμότητος τὸν ἐκλεπισμὸν, ἀκολούθως δὲ τρέφουσι, παιδα-γωγοῦσι καὶ ὑπερασπίζονται τὰ μικρά.

Ἀλλ' ἡ φιλοτεκνία εὑρίσκεται καὶ ἐν τοῖς κατωτέροις αὐτοῖς ζώ-οις. Τὰ ἔντομα ἐκλέγουσιν ἁρμόδιον εἰς ἀπόθεσιν τῶν ὠῶν τόπον. Αἱ σαῦραι, αἱ χελῶναι, τὰ ἑρπετὰ ὑποσκάπτουσι τὴν ἄμμον, ὅπως σκε-πάσωσι δι' αὐτῆς τὰ κυήματα καὶ διατηρήσωσιν εὔθετον θερμοκρα-σίαν πρὸς ἐκλεπισμόν.

Παραλογίζονται ἄρα ὅσοι νομίζουσιν, ὅτι τὸ ἔμφυτον τοῦτο τῆς φιλοτεκνίας αἴσθημα προέρχεται ἐξ ἰδιαιτέρου τινὸς σκοποῦ. Ἂν τὰ ζῶα εἶχον φωνὴν, βεβαίως διεμαρτύροντο κατὰ ταύτης τῆς συκοφαν-τίας· διότι οὔτε οἱ κύνες ἀγαπῶσι τοὺς σκύλακας, οὔτε οἱ ἵπποι τοὺς πώλους ἐξ ἰδιοτελείας τινὸς, πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι. Πόσην ἄρα εὐγνωμοσύνην ὀφείλουσι τὰ τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς δι' ὅσας εὐερ-γεσίας παρ' αὐτῶν λαμβάνουσιν, ἕως οὗ ἀποβῶσιν ἀνεξάρτητοι!

Ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα ὑπερβαίνει πάντα τὰ ἄλλα τῆς ἀγάπης εἴδη. Διότι ἡ μὲν γυνὴ φέρει ὑπομονητικῶς μέχρι τέλους τὸ ἐπίμοχθον βάρος, ὅπερ συνέλαβε, θηλάζει δὲ καὶ ἀνατρέφει τὸ βρέ-φος μετὰ πολλῶν καὶ παντοίων κακοπαθειῶν, μηδέποτε οὔτε χάριν τινὰ, οὔτ' εὐγνωμοσύνην φανταζομένη· ὁ δὲ ἀνὴρ ἀποταμιεύει ὑπὲρ τῶν τέκνων, καὶ πρὶν γεννηθῶσι, γενόμενος δὲ ἤδη πατὴρ ὑποφέρει τὰ

πάντα ὑπὲρ αὐτῶν, ὥστε ὅταν ἀπωλέσῃ αὐτὰ, νομίζει ὅτι ἀπώλεσε μέρος τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως καὶ πολλάκις μάλιστα ἀδιαφορεῖ ὡς πρὸς τὸ λειπόμενον. Οὕτως ὁ δυστυχὴς καὶ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Περσεὺς μόλις μαθὼν ὅτι ἄπιστος φίλος παρέδωκε πρὸς τὸν Παῦλον Αἰμίλιον τὰ τέκνα αὐτοῦ, παρεδόθη καὶ αὐτὸς ἑκουσίως μηκέτι φροντίζων μήτε ζωῆς, μήτε πλούτου, μήτε ἐλευθερίας, μήτε βασιλείας καὶ ὑπηκόων (Πλούτ. ἐν βίῳ Παύλου Αἰμιλίου). Πολλοὶ γονεῖς κινδυνεύοντες ὑπὸ ναυαγίου διέσωσαν μόνον τὰ παιδία αὐτῶν ἐπὶ λέμβου, αὐτοὶ δὲ μείναντες ἐπὶ τοῦ καταποντιζομένου ἤδη πλοίου ἀπήλπισαν τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ Γαλλικῇ ἐπαναστάσει πατέρες ἐφάνησαν αὐτοχειριαζόμενοι, ὅπως ἀπολυθῇ τῆς στρατολογίας, ἢ κληρώσεως ὁ νέος αὐτῶν υἱὸς ὡς ἔχων τὸ προνόμιον τοῦτο παρὰ τοῦ νόμου, ὅταν μένῃ κηδεμὼν τῆς οἰκογενείας.

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ. Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ ὀφείλουσιν οὐ μόνον ἵνα διαθρέψωσιν ἁπλῶς τὰ τέκνα, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καταστήσωσιν εὔρωστον καὶ τὸν νοῦν αὐτὸν φωτίσωσι διὰ τῆς παιδείας. Ἡ καλὴ καὶ πεφροντισμένη ἀνατροφὴ ἀπαιτεῖ γνώσεις τινὰς, ὅπως ἐπιφέρῃ τὸ ποθούμενον παρὰ πάντων ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τὴν καλὴν τῆς ὑγείας κατάστασιν, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν, δηλ. τὰ ἤθη τῶν ἀνατρεφομένων παιδίων. Ἡ σπαργάνωσις, δηλ. ἡ περίδεσις τοῦ βρέφους διὰ ταινιῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων ῥακίων βλάπτει τό, τε σχῆμα καὶ τὴν εὐθύτητα τοῦ σώματος. Ἡ κακὴ θέσις τοῦ παιδίου πρὸς τὸ φῶς τῶν θυρίδων ἐπιφέρει πολλάκις τὸν στραβισμὸν (ἀλλοιθώρισμα). Οἱ ἰατροὶ κατακρίνουσι προσέτι καὶ τὴν χρῆσιν τῶν στηθοδέσμων. Ἐπειδὴ πρῶτον στενοχωροῦντες τοὺς πνεύμονας ἐμποδίζουσι τὴν ἐλευθέραν ἀναπνοὴν, ὥστε κατ' ὀλίγον γίνεται αἰτία καὶ τῆς φθίσεως. Δεύτερον, βαρύνοντες τὸν στόμαχον καὶ τὰ ἔντερα προξενοῦσι δυσπεψίαν, ἴσως δὲ καὶ ἀνευρύσματα διὰ τὴν δύσκολον κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τρίτον, ἡ κεφαλὴ πάσχει, ὅταν τοῦτο μὴ καταβαίνῃ εὐκόλως ἀπ' αὐτῆς εἰς τὸ στῆθος. Ἂν δέσῃς τὸν κορμὸν τρυφεροῦ δένδρου, ἐμποδίζεις βεβαίως τὴν θρεπτικὴν ὕλην ἵνα φέρηται ἐλευθέρως εἰς τὰ ἐπάνω, ὥστε τὸ φυτὸν κατ' ὀλίγον μαραίνεται. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο πάσχει καὶ τὸ σῶμα, μόλις δὲ αὐξάνει καὶ ἔχει ὀλιγωτέραν τοῦ συνήθους πάντοτε δύναμιν.

Ἔνδυε τὰ παιδία πάντοτε πλατέα καὶ ἐλαφρὰ ἐνδύματα. Σκληραγώγησον δὲ τὸ σῶμα αὐτῶν κατὰ πάντα, ὡς πρὸς τὴν τροφὴν, τὰ ποτὰ, τὴν κλίνην καὶ τὸν περίπατον.

Ἡ ἀνατρέφουσα μαλθακῶς τὸ τέκνον αὐτῆς μήτηρ προετοιμάζει

αὐτὸ εἰς ἀῤῥωστίας καὶ κακὰς ἕξεις· ἐπειδὴ οὔτε πρὸς τὸ ψῦχος, οὔτε πρὸς τὴν θερμότητα, ἢ τὴν βροχὴν καὶ τὰς ἄλλας μεταβολὰς καὶ δυσκρασίας τοῦ ἀέρος, οὔτε πρὸς τοὺς κόπους ἀντέχει πλέον, οὔτε ἐλλείψεις διαφόρους δύναται ἵνα ὑποφέρῃ. Ἔπειτα ἡ τρυφερὰ δίαιτα προδιαθέτει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὀκνηρίαν. Οἱ γυμνοὶ περιφερόμενοι ἄγριοι γίνονται εὐρωστότεροι. Διατὶ οὐδεὶς αἰσθάνεται τὸ κρύος καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου, ὡς ἐπὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, πλὴν διότι συνειθίσαμεν ἔχοντες αὐτὸ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἔκθετον εἰς τὸν ἀέρα.

Ὁ δρόμος, τὸ πήδημα, ὁ χορὸς, ὁ δίσκος, ὠφελοῦσι τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν. Διὰ τοῦτο ὑπὲρ τῶν παίδων φροντίζων ὁ φιλάνθρωπος καὶ μέγας φιλόσοφος Ἀναξαγόρας, ὅτε ἀποθνήσκοντα αὐτὸν ἠρώτησαν οἱ Λαμψακηνοὶ, τί διέταττεν ἵνα πράξωσι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, εἶπε, καθ' ἣν ἡμέραν ἀποθάνῃ πάντοτε ἐτησίως ἤθελεν ἵνα ἔχωσι τὴν ἄδειαν τὰ παιδία τοῦ σχολάζειν καὶ παίζειν· τὸ δὲ ἔθος τοῦτο ἐφυλάττετο εἰς αἰῶνας.

Τὰ παιδία φαίνονται λαίμαργα. Διόρθωσον τὸ σφάλμα τοῦτο, ὅσον δύνασαι ἀπ' ἀρχῆς, συνειθίζων αὐτὰ εἰς τὴν μετριότητα. Ἡ πολυφαγία ἐπιφέρει παντοίας νόσους· τοὐναντίον δὲ ἐκ τῆς ὀλιγοφαγίας τὸ σῶμα γίνεται εὔρωστον καὶ τὸ παιδίον μένει πάντοτε εὔθυμον.

ΗΘΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ἡ εὐτυχία καὶ ἡ δυστυχία ἐξαρτῶνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς. Τοῦτο βλέπομεν καὶ ὡς πρὸς τὰ ζῶα. Ἐπειδὴ μανθάνουσι συχνάκις τεχνικῶς ὅ,τι ἐκ φύσεως οὐκ ἔλαβον, χορεύουσι (πίθηκοι) κινοῦνται διαφόρους κινήσεις (ἄρκτοι) κυνηγοῦσιν (ἱέραξ) ψάλλουσιν ὥς τινα πτηνὰ, οἷον ἡ ἀκανθὶς, ὁ ἀστραγαλῖνος, ἢ μιμοῦνται τὴν φωνὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐναρθροῦσιν ὁπωσοῦν λέξεις ὡς ὁ ψὰρ, ὁ ψιττακὸς καὶ ἄλλα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ποιότης τῶν μελλόντων χρόνων προπαρασκευάζεται ἐν μέρει ὑπὸ τῶν παρόντων. Οἱ σήμερον ζῶντες προετοιμάζουσι τὴν τύχην τῶν ἀπογόνων διὰ τῆς ἀρετῆς, ἢ κακίας, τῶν γνώσεων, ἢ τῆς πλάνης, τῆς μαλθακότητος, ἢ τῶν αὐστηρῶν ἠθῶν, ὥστε αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ τροποποιοῦνται ὑπὸ τῶν προηγουμένων.

Θέλετε ἰδεῖν τοὺς υἱοὺς ὑμῶν ἀληθεῖς χριστιανοὺς καὶ ἀγαθοὺς πολίτας; Δότε τὸ παράδειγμα οἱ γονεῖς γινόμενοι καὶ φαινόμενοι κατὰ πάσας τὰς περιστάσεις τοιοῦτοι. Ἐκ τοῦ εἴδους τῆς παιδείας, τῶν παθῶν, τῶν ἀσχολιῶν καὶ τῶν ἕξεων τῆς ὑπαρχούσης νεολαίας προμαντεύομεν τὸ μέλλον τῆς πατρίδος ἐν γένει.

Φυσικῶς καὶ ἠθικῶς ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον. Διὰ

τοῦτο ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Σενέκας· «Ἡ ἀρετὴ διδάσκεται. Ἡ ἀγαθότης ὑπάρχει ἔργον τῆς τέχνης, καὶ ἀπατᾶται εἴτις νομίζει ὅτι ἐκ φύσεως γεννώμεθα κακοί.» «Docenda virtus est; ars est bonnum fieri. Erras si existimas vitia nobiscum nasci, superveniunt, ingesta sunt» Epist. 124. Ὁ Συβαρίτης ἴσως ἐγίνετο ἀνδρεῖος μαχητὴς ἐν Σπάρτῃ παιδαγωγούμενος, ὁ δὲ Νεύτων ἔμελλεν ἴσως ἵνα διαβιώσῃ ὡς πλανήτης ἄγριος, ἂν ἐγεννᾶτο μεταξὺ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ταρτάρων.

Τί περιμένομεν ἐκ τῶν βιβλίων, ἂν λείπωσι τὰ ἔμψυχα τῆς ἀρετῆς δείγματα; Ἂν διασκορπίζωμεν ἀσώτως εἰς πολυτελείας οὐ μόνον ὅ,τι ἀποκτῶμεν, ἀλλὰ καὶ ὅσα δανειζόμεθα, πῶς οἱ υἱοὶ ἡμῶν μάθωσι τὴν οἰκονομίαν; Ἂν γεμίζωμεν ὡς ἀσκοὺς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐκ τοῦ καπνοῦ τῆς κενοδοξίας καὶ ἡμιμαθείας, πιστεύομεν ὅτι ἐνδέχεταί ποτε ἵνα ἀποβῶσιν ἀγαθοὶ πολῖται; Ἂν βλέπωσιν ἡμᾶς δολίους, φθονεροὺς, ἀδίκους, ἀμοιβαίως δὲ προδιδομένους καὶ κακολογουμένους, ἢ φιλοταράχους, ῥαδιούργους καὶ ἐπιβούλους ὡς πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν, πῶς ἐλπίσωμεν ὅτι αὐτοὶ ἀναδειχθήσονται τίμιοι καὶ φιλοπάτριδες; Ἂν ἀκούωσιν ἔριδας καὶ ὕβρεις μεταξὺ τῶν γονέων, αἰσχρολογίας δὲ, ἢ λέξεις ἄλλας βαναύσους ἐκ στόματος φλυάρων ὑπηρετῶν, ὀλίγον ἆρά γε κινδυνεύουσιν ἐκ τῆς τοιαύτης ὀλεθρίου οἰκιακῆς συνδιαιτήσεως;

Τί λείπεται ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας ἠρώτησέ ποτε ὁ Α΄. Ναπολέων διάσημόν τινα παιδαγωγὸν τὴν Campan, ὅπως ἐκπαιδεύωνται ἐντελῶς τὰ παιδία; Μητέρες, ἀπεκρίθη εὐθὺς ἡ περίφρων ἐκείνη γυνή. Κατάστησον λοιπὸν, ὑπέλαβεν ὁ μεγαλοφυὴς μονάρχης, ἱκανὰς εἰς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν τοῦτον. Οὐδεὶς ἄλλος παρὰ τὸν Ναπολέοντα ἐδύνατο ἐκτιμῆσαι τὴν ἀξίαν τῶν καλῶν μητέρων. Διότι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦτο διαφερόντως τοιαύτη· ὅθεν οὐδ' αὐτὸς ἔπαυσεν ἀγαπῶν αὐτὴν καὶ σεβόμενος, ἀπονέμων δ' ἐν μέρει πρὸς τὴν ἐπιμελῆ ἐκείνης φιλοστοργίαν τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ καὶ τὰ κατορθώματα.

Καὶ ἐκ τῶν προκατόχων ὅμως τοῦ Ναπολέοντος βασιλέων τῆς Γαλλίας παρετηρήθη ὅτι ἐκεῖνοι μάλιστα διέπρεψαν καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἠγαπήθησαν, ὅσοι ἔτυχον ἀνατεθραμμένοι ὑπὸ καλῆς μητρὸς ὡς ὁ Δ΄. Ἐρρῖκος παρὰ τῆς Jeanne d'Abbret, ὁ ὅσιος Λουδοβῖκος παρὰ τῆς Blanche, ὁ ΙΒ΄. Λουδοβῖκος παρὰ τῆς Glavès. Τοὐναντίον δὲ ὁ ΙΔ΄. ἦτο γέννημα καὶ θρέμμα κενοδόξου, φιληδόνου καὶ δεισιδαίμονος γυναικός· ὅθεν ἀπέβη καὶ αὐτὸς ἰσχυρογνώμων καὶ δεσποτικώτατος. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων καὶ τῶν συγχρόνων εὑρίσκομεν ὅτι ὁ λόρδος Βάϊρων ἔχων μητέρα διεστραμμένην, ἰδιότροπον, ὑπερήφανον, ὀργίλον,

χλευάζουσαν καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν υἱὸν αὐτῆς ὡς χωλόν, προσέλαβεν ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλα ἐλαττώματα. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ ὁ ποιητὴς Λαμαρτῖνος ὠφελήθη πολὺ ἐκ τῆς γλυκύτητος τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν τῆς μητρὸς αὐτοῦ.

Ἄλλοι διδάσκουσι τὰ γράμματα, μόνη ὅμως ἡ μήτηρ κατηχεῖ εἰς τὴν ἠθικήν. Ἄλλοι πλουτίζουσι τὸ πνεῦμα τοῦ νέου, ἡ τῆς νέας· αὐτὴ ὅμως προωρίσθη ἵνα διευθύνῃ τὴν καρδίαν. Ἄλλοι καταρτίζουσι τὸ πλοῖον διὰ τῶν ἱστίων, ἐξαρτίων κτλ. αὐτὴ ὅμως ὀφείλει κινεῖν τὸ πηδάλιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ, κἂν ἀπασχολῆται ὑπὸ τοῦ ὄχλου τῶν ἐξωτερικῶν φροντίδων, οὐδόλως μένει ἀσυντελὴς εἰς τὸ σπουδαιότατον τῆς παιδαγωγίας ἔργον. Ἐπειδὴ καὶ μόνον τὸ παράδειγμα τῆς πατρικῆς κηδεμονίας, τῆς σώφρονος καὶ τιμίας διαγωγῆς ἀρκεῖ εἰς διδασκαλίαν τῶν παίδων. Αὐτὸς ὅμως καὶ τὴν μειλίχιον φωνὴν τῆς ἀγαθῆς μητρὸς, παρακουομένην ἐνίοτε, ἐνισχύει, χρείας τυχούσης, διὰ γεγωνοτέρας ἄλλης καὶ τὰς παραινέσεις αὐτῆς καθιστᾷ καρποφόρους, ποτὲ μὲν διὰ τῆς δριμύτητος τοῦ βλέμματος, ποτὲ δὲ καὶ διὰ ἐπιτακτικωτέρου τινὸς τρόπου. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπιστρέφων καθ' ἑκάστην ἑσπέραν εἰς τὴν οἰκίαν ἔχει διαφόρους ἀφορμὰς νουθεσιῶν καὶ παρατηρήσεων ὡς πρὸς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, τὰ ἤθη τῶν ἀνθρώπων, τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας, τὴν ὠφέλειαν τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, τὴν τιμὴν τῶν πωλουμένων κτλ. Ταῦτα πάντα γίνονται πολιτικῆς, ἱστορικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὁμιλίας ὠφέλιμα θέματα.

Ἐπαναλαμβάνω ὅμως ὅτι διὰ τῶν γυναικῶν κυρίως ἡ κοινωνία ἐπιδέχεται διόρθωσιν. Ἔνδοξος ἦτο ἡ Ῥώμη, ἐφ' ὅσον ἐτιμᾶτο ἡ κοσμιότης τῶν ἠθῶν, ἡ δὲ πρὸς αὐτὴν περιφρόνησις διήγειρε τὴν δημόσιον ἀγανάκτησιν μέχρι καταστροφῆς καὶ αὐτῆς τῆς τυραννίας. Δυνατὴ ἦτο καὶ ἡ Σπάρτη, ἐφ' ὅσον εἶχε γυναῖκας, οἵαι ἦσαν ἡ μήτηρ τοῦ Λεωνίδα καὶ ἡ τοῦ Βρασίδα. Διότι αἱ γυναῖκες οἰκουροῦσιν, αὐταὶ κινοῦνται ὑπὸ ζωηροτάτου φίλτρου, αὐταὶ ἐξέχουσι κατὰ τὴν πειθῶ, τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα· οἱ δὲ ἄνδρες περιπλανῶνται καὶ ἀκουσίως εἰς τὰ ἔξω ὡς δικηγόροι, ὡς στρατιῶται, ὡς γεωργοί, ὡς τεχνῖται, ὡς θαλασσοπόροι, πολλάκις δὲ καὶ ὡς ἁπλοῖ μόνον πολῖται ἀνταγωνίζονται κατὰ τῆς διαφθορᾶς τῶν κυβερνήσεων καὶ τῆς στρεβλότητος τῶν καθεστώτων· ὡς ἄνθρωποι δὲ παλαίουσι πάντοτε κατὰ τῆς ἀνωμαλίας τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς δυσμενοῦς τύχης.

Μόλις γεννηθέντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔγραψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, πρὸς τὸν φιλόσοφον Ἀριστοτέλην κολακευτικωτάτην ἐπιστολὴν παρακαλῶν αὐτὸν ἵνα ἔλθῃ καὶ ἀναλάβῃ

τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ· « Εὐχαριστῶ μάλιστα τοῖς θεοῖς, ἔλεγε, διότι ὁ υἱός μου οὗτος ἐγεννήθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σου » κλ. Ὁποία τιμὴ πρὸς τὴν μεγάλην παιδείαν καὶ τὰ ἔξοχα πλεονεκτήματα τοῦ Ἀριστοτέλους! Ἐκ τοιούτου περιφανοῦς διδασκάλου ἔμελλεν ἵν' ἀναδειχθῇ ὁ Ἀλέξανδρος ὁποῖος ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐξυμνεῖται. Οὕτω καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας εὐτύχησεν ἔχων διδάσκαλον τὸν Λυσίαν, ἀκροατὴν τοῦ Πυθαγόρου, ὁ Φίλιππος τὸν Ἐπαμινῶνδαν αὐτὸν, ὁ Συρακούσιος Δίων τὸν Πλάτωνα, ὁ Περικλῆς τὸν Ἀναξαγόραν καὶ ἄλλοι ἄλλους τοιούτους.

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ὀνομάζει εὐγνωμόνως πάντας τοὺς διδασκάλους, ἐξ ὧν ὠφελήθη. Καὶ ὁ Κικέρων δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀποδίδει ὅ,τι ποτὲ εἶπε καὶ ἔπραξε γενναῖον ὡς δημόσιος ἄνθρωπος. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ συνετοὶ καὶ ὄντως φιλάνθρωποι ἡγεμόνες φροντίζονσιν ἰδιαζόντως ἵνα εὕρωσιν ἀξίους διδασκάλους τῶν ἀνατρεφομένων διαδόχων. Οὕτως ὁ περίφημος ἱεράρχης τῆς Γαλλίας καὶ εὐφραδέστατος συγγραφεὺς Φενελὼν ἀνεδέχθη κατ' ἐκλογὴν τὴν παιδαγωγίαν τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας. Ἄλλος ἐξίσου ὀνομαστὸς φιλόσοφος, ὁ Κονδηλιάκης, ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν ἡγεμόνος τινὸς τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ φιλολόγος τῆς Γαλλίας Λαχάρπης τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας. Ὅσῳ ἐπιτηδειότερος καὶ πολυμαθέστερος τύχῃ ὁ παιδαγωγὸς, τόσῳ καταλληλότερα μαθήματα λαμβάνει ὁ νέος· διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν ἡ ψυχὴ ὡς εὔπλαστος κηρὸς δέχεται ὁμοίως τὰς καλὰς καὶ τὰς κακὰς ἐντυπώσεις. Τοὺς γονεῖς ὅμως πρὸ πάντων κατηγοροῦσιν οἱ ἄνθρωποι ὡς ὑπευθύνους τῆς κακοηθείας τῶν υἱῶν, αὐτοὺς δὲ προσέτι τιμωρεῖ καὶ ὁ Θεός.

Ὁ Ἠλὶ ἦτο ἐνάρετος ἄνθρωπος, ἐξετέλει δὲ τὸ ἱερατικὸν αὐτοῦ ἐπάγγελμα μετὰ πάσης ὁσιότητος καὶ δικαιοσύνης· ἀλλὰ παρέβλεπε τὰς ἀταξίας καὶ αἰσχρότητας τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ὀφνὶ καὶ Φινεές. Ματαίως ὁ προφήτης Σαμουὴλ ἐπέπληξεν αὐτὸν διὰ τοῦτο πολλάκις. Ὅθεν ὁ Θεὸς ἀπεφάσισεν ἵνα καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὸν πατέρα ἐξολοθρεύσῃ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, οὗτος δὲ μαθὼν τὴν συμφορὰν ἔπεσεν ἐκ τοῦ δίφρου, ἐν ᾧ ἐκάθητο, καὶ συντρίψας τὸν νῶτον αὐτοῦ ἀπέθανε. (Α΄. Βασιλ.)

Βάσιν τῆς παιδαγωγίας θεώρει πάντοτε τὴν εὐπείθειαν, ἄνευ δὲ αὐτῆς μὴ ἐλπίζῃς καλόν. Διὰ τοῦτο καταπολέμει ἐγκαίρως πᾶσαν ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ ἐπιμονὴν τοῦ παιδίου, φαίνου δὲ περίλυπος καὶ ἔλεγχε αὐτό, ὁσάκις παρεκτρέπεται. Μὴ θωπεύσῃς, πλὴν ὅταν βλέπῃς αὐτὸ ὑπήκοον. Περιποιοῦ ὅμως ἐξ ἐναντίας καὶ ἐπαίνει μάλιστα ἐνίοτε, ὅταν ἐκτελῇ τὰ χρέη αὐτοῦ, δεικνύων πάντοτε δικαιο-

σύνην, μηδέποτε δὲ δυτωπούμενος ὑπὸ τῶν παρακλήσεων, ἢ τῶν δακρύων αὐτοῦ, ὅταν προτείνῃ πράγματα ἄτοπα καὶ βλαβερὰ, οὔτε ὑποχωρῶν πρὸς παράλογα θελήματα καὶ ἀνοήτους ἀπαιτήσεις. Ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς ἴσως ζητήσῃ τὸ ῥαβδίον σου, ὕστερον τὸ ὡρολόγιον. ἔπειτα δὲ τὸ πετόμενον ἔξω τῆς θυρίδος πτηνὸν καὶ ἀκολούθως ὅ,τι ἰδῇ, ἢ φαντασθῇ. Τότε ὑπόφερε, ἂν δυνηθῇς, τὰς κραυγὰς αὐτοῦ καὶ τὴν ἄλλην ταραχήν!!..

Ὅτε ὁ Φενελὼν ἐτιμώρει τὸν μαθητὴν αὐτοῦ, ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἀνακτόρου ἐφαίνοντο κατηφεῖς πρὸς τὸ παιδίον. Ἔπαυον διὰ μιᾶς τὰ γυμνάσια, τὰ ἀθύρματα, αἱ διασκεδάσεις. Οὐδεὶς ἐτόλμα ἵνα ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτὸ, ὥστε εὑρίσκετο, οὕτως εἰπεῖν, ἔρημον καὶ ἀπομεμονωμένον παροδόξως ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους. Ὅθεν μὴ δυνάμενον πλέον ἐπὶ τέλους ἵνα ὑποφέρῃ τὴν τοιαύτην ἐγκατάλειψιν προσήρχετο καὶ ἐζήτει συγγνώμην. Ἐκ τῆς ἁρμοδίου εὐκαιρίας ταύτης ὠφελούμενος ὁ ἄριστος ἐκεῖνος καὶ σεβάσμιος τοῦ νέου Τηλεμάχου αὐτοῦ Μέντωρ, ἔφερεν εἰς τοσαύτην κατάνυξιν τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου διὰ τῶν καταλλήλων ἐπιτιμήσεων καὶ συμβουλῶν, ὥστε τὰ δάκρυα τοῦ μαθητοῦ κατέβρεχον κρουνηδὸν τὰς χεῖρας τοῦ διδασκάλου.

Πόσον σφάλλουσιν αἱ μητέρες, ὅταν φοβῶνται, μὴ βλάψωσι τὴν ὑγείαν τοῦ παιδίου, διότι ἐλέγχουσιν αὐτὸ, ἢ ἀπομακρύνουσι τῆς τραπέζης καὶ τῶν συνήθων τέρψεων! Τὸ εὐπειθὲς παιδίον γίνεται ὑπομονητικὸν καὶ πρόσχαρον, τὸ δὲ παρήκοον ἀποβαίνει ὀργίλον καὶ ἰδιότροπον, ταράττεται διὰ τὸ προστυχὸν καὶ κραυγάζει δι' ὅλης ἡμέρας, ἕως ἡλικιωθὲν καταντήσῃ ἄνθρωπος πονηρὸς, βίαιος καὶ κακοῦργος.

Τὸ δυστύχημα τοῦτο ἔπαθεν ἡ ἐκ Μεδίκων Μαρία σύζυγος τοῦ Δ΄. Ἑρρίκου βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἔκλαυσας, ἔλεγε πρὸς αὐτὴν οὗτος, διότι ἐτιμώρησα ὀπωσοῦν τὸ παιδίον σου! ἀλλὰ κλαύσεις πολὺ πλειότερόν ποτε δι' ὅσα κακὰ ἴσως μέλλεις ἐξ αὐτοῦ ἵνα πάθῃς! Μόλις τῷ ὄντι ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ ΙΓ΄. Λουδοβῖκος, ὡς ἄλλος Νέρων, ἀπεμάκρυνεν ἅπαντας τοὺς φίλους τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἀπηγόρευσεν αὐτῇ αὐστηρῶς τὴν ἔξοδον ἐκ τῶν θαλάμων αὐτῆς, ἔφραξε μάλιστα διὰ τοίχου καὶ πάσας τὰς θύρας τοῦ ἐνδιαιτήματος ἐκτὸς μιᾶς μόνης, ἥτις ἐκοινώνει μετὰ τοῦ γραφείου! Ὑπὸ τοιούτων δεινῶν ἀναγκαζομένη ἡ δυστυχὴς ἐκείνη ἐζήτησεν ἵν' ἀναχωρήσῃ. Ἀλλ' οὔτε τὴν ἄδειαν τῆς ἐκλογῆς τοῦ τόπου τῆς ἐξορίας ἔλαβε· διότι ἐκεῖνος ἔπεμψεν αὐτὴν ὅπου ἤθελε, μόνον δὲ πρὶν ἀπέλθῃ ἐπέτρεψεν ἵνα ἴδῃ τὸν ἀχάριστον αὐτῆς υἱόν· καὶ τότε ὅμως ἐπέβαλε ῥητῶς ὅσας λέξεις ὤφειλε πρὸς αὐτὸν ἵνα εἴπῃ. Πόσα δάκρυα ἔχυσε τότε ἡ ἀθλία μήτηρ!

Ἐκεῖνος δὲ τοὐναντίον ἔμενεν ἄκαμπτος· μαθὼν δὲ ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἤδη εἰσήρχετο εἰς τὴν ἄμαξαν, ἔδραμε περιχαρὴς εἰς τὰς θυρίδας, ὅπως ἴδῃ αὐτὴν φεύγουσαν! Τέλος εὑροῦσα τὸν τρόπον ἵνα δραπετεύσῃ ἐκ τοῦ φρουρίου Blois, ὅπου ἐξωρίσθη, ἡ ἀξιοδάκρυτος βασίλισσα περιεπλανήθη ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἕως οὗ καταντήσασα εἰς Κολωνίαν ἀπέθανε καὶ φρενοβλαβής!!

Ὅστις ἀναβάλλει τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶν ἕξεων τοῦ παιδίου εἰς ἄλλον καιρὸν παρὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, μάταια φρονεῖ. Διότι ἡ ἠθικὴ νόσος γινομένη χρονικὴ ἀποβαίνει ἀνίατος, τὰ δὲ πάθη ἐνισχυόμενα μένουσιν ἄκαμπτα, καθὼς τὸ σκληρυνθὲν ἤδη δένδρον.

Ἀπαγόρευσον πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τὸ κολακεύειν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ παιδίου προσαγορεύοντας δι' ὀνομάτων εὐγενείας, ἢ διηγουμένους τὰ ἀξιώματα, ἢ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ εἰς τὸ μέλλον. Τοιαῦται μωρολογίαι διεγείρουσι καὶ τρέφουσιν, εἴπέρ τι ἄλλο, τὴν ὑπερηφάνειαν. Συμφέρει ἐξ ἐναντίας ἵν' ἀκούῃ συχνάκις τὸ παιδίον, ὅτι πάντα τὰ ἀγαθὰ τῆς τύχης πολλάκις ἀφανίζονται καὶ ἐκλείπουσιν ὡς καπνός, ὅτι βασιλεῖς ἐξέπεσον, ὅτι ἀξιωματικοὶ ἐξητελίσθησαν ἀπωλέσαντες τὴν εὔνοιαν ἀνοήτων ἡγεμόνων, καὶ ὅτι πολυτάλαντοι πλούσιοι κατήντησαν ἐπαῖται. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ αἱ ἀρεταὶ καὶ τὰ πλεονεκτήματα ἐξευγένισαν, ἐδόξασαν, ἀνύψωσαν ἀφανεῖς καὶ ἀγνώστους πρότερον ἀνθρώπους.

Γελῶμεν ἐνίοτε, ὅταν βλέπωμεν παιδία μετασχηματιζόμενα, ὅπως περιπαίζωσι τὰ ψεγάδια ἄλλων. Ἐμπόδισον ἀπ' ἀρχῆς τὴν τοιαύτην σκωπτικὴν διάθεσιν ὡς ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸ πνεῦμα μάλιστα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἥτις παραγγέλλει ἀγάπην καὶ ἀνοχὴν πρὸς πάντας. Γίνου δὲ πρὸ πάντων αὐστηρότερος κατὰ τοῦτο, ἂν τὰ γελοιοποιούμενα σφάλματα ἀνήκωσι πρὸς συγγενεῖς καὶ οἰκιακούς, ἐπιμελούμενος, ὅσον δύνασαι, ἵνα μετατρέψῃς τὴν τοιαύτην κλίσιν ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ καλὸν κατὰ μίμησιν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἔφερον τοὺς νέους ἔμπροσθεν τῶν μεθύσων, ὅπως βδελυχθῶσι τὰς θλιβερὰς καὶ γελοιώδεις συνάμα αὐτῶν ἀταξίας. Τοιουτοτρόπως ὁ εὐφυὴς ἀρχιτέκτων κλείει τὰς θυρίδας, ὅθεν ἔρχονται βλαβεραὶ ἀναθυμιάσεις, ἀνοίγει δὲ ἄλλας εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα, εἰς τὸ γαληνὸν φῶς τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὴν τερπνὴν θέαν τῆς πεδιάδος, ἢ τῆς θαλάσσης.

Οἱ ροστακτικοὶ τρόποι οὐδαμῶς ἁρμόζουσιν ὡς πρὸς τὰ παιδία· ὅθεν ἂν λέγωσί ποτε· *τοῦτο θέλω*· ἐπίτρεψον ἵνα κωφεύωσι πάντες πρὸς τοὺς λόγους αὐτῶν. Συνείθισον αὐτὰ εἰς εὐπροσηγορίαν, εὐγνωμονοῦντα μὲν ἂν λάβωσί ποτε χάριν παρὰ κατωτέρου, ἀναγνωρίζοντα δὲ καὶ ὁμολογοῦντα τὴν ζημίαν, ἂν φθείρωσί τι ἐκ τῶν ἀνὰ χεῖρας πραγμά-

των. Διδοὺς χρήματα πρὸς τὸ παιδίον, μὴ παραγγείλῃς ῥητῶς ἵνα φυλάττῃ αὐτὰ, οὔτε ὅμως παράβλεπε, ἐὰν δαπανᾷ ἀσώτως ὅπου τύχῃ· Ὁ τύραννος τῆς Σικελίας Διονύσιος ἰδὼν ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ υἱοῦ πολλὰ σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ὅσα οὗτος εἶχεν ὡς δῶρα, σὲ νομίζω ἀνάξιον τῆς βασιλείας, εἶπε πρὸς αὐτὸν· ἐπειδὴ μέχρι τοῦδε οὐδένα ἀπέκτησας φίλον διὰ τῶν πραγμάτων, ὅσα ἔλαβες παρ' ἐμοῦ. Ὁ εὐπορῶν τῷ ὄντι ὀφείλει ἵνα βοηθῇ τοὺς ἔχοντας χρείαν καὶ παρηγορῇ, ὅσον δύναται, τὰς θλίψεις τῶν ἄλλων.

Εἰσελθών ποτε ὁ Μέγας Θεοδόσιος εἰς τὸν θάλαμον τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου εἶδεν, ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἀρσένιος ἵστατο ὄρθιος, ἐν ᾧ ὁ μαθητὴς ἡσύχως ἐκάθητο! Ὅθεν ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἀνοχὴν τοῦ γέροντος παιδαγωγοῦ ὡς αὐξάνουσαν τὴν ἀλαζονίαν τοῦ μαθητοῦ, διέταξεν ἵνα οὗτος μὲν σταθῇ ὄρθιος καὶ ἀσκεπὴς μάλιστα τὴν κεφαλὴν, ἐκεῖνος δὲ κάθηται.

Ὅσον ὠφελεῖ ἡ σταθερότης τῶν γονέων καὶ τῶν παιδαγωγῶν, τόσον παράλογοι φαίνονται αἱ ἁπλαῖ ἀπειλαί. Τὰ σφάλματα πρέπει ἵνα τιμωρῶνται ἀκριβῶς, ἀναλόγως καὶ ἐγκαίρως, βραβεύωνται δὲ τοὐναντίον αἱ ἀγαθαὶ αὐτῶν πράξεις.

Μὴ ὑπόσχου λοιπὸν ποτὲ ὅ,τι οὐδαμῶς σκοπεύεις ἵνα ἐκτελέσῃς· διότι τοῦτο ἀφαιρεῖ πᾶσαν τοῦ παιδίου πρὸς σὲ πίστιν. Προσέτι μὴ προσποιοῦ πρὸς αὐτό· διότι μανθάνει οὕτω ἵνα ὑποκρίνηται, ἢ καὶ δολιεύηται. Ἐὰν τιμωρῇς τὸ παιδίον ὠργισμένος, ἴσως νομίσῃ ὅτι ὑπὸ τοῦ πάθους παραφερόμενος ἐνεργεῖς, οὐχὶ δὲ ὑπ' ἀληθοῦς ἀγάπης καὶ πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον.

Ὅταν πρόκηται ἵνα ἐκλεχθῇ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ παιδίου, οὐδαμῶς ἀρκεῖ ἡ κρίσις μόνη τοῦ πατρός· ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἐκείνου ἡ θέλησις, εἴτε ἡ φυσικὴ κλίσις. Ἐνίοτε ὅμως ἀποβαίνει ἀναγκαία καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν, ἢ ἐμπείρων ἀνθρώπων ἡ συμβουλὴ καὶ γνωμοδότησις.

Αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι εἶχον περὶ πολλοῦ τὸ σπουδαιότατον ἔργον τῆς ὀρθῆς παιδαγωγίας· ἰδιαιτέρως δὲ ἐφρόντιζεν ἡ Σπάρτη. Τὰ παιδία τῶν πολιτῶν ἐθεωροῦντο αὐτόθι ὡς τέκνα κοινὰ, ἢ κτῆμα ὅλης τῆς πολιτείας ἐν γένει. Ὅθεν κοινὴ περὶ αὐτῶν ἐλαμβάνετο πρόνοια. Ὅτε νικηθέντος τοῦ Ἄγιδος ὁ Ἀντίπατρος ἀπήτησεν ὡς ὁμήρους πεντήκοντα παῖδας, ὁ ἐφορεύων τότε Ἐτεοκλῆς, εἶπεν, ὅτι οὐδαμῶς ἔστεργεν ἵνα δοθῶσι παῖδες· καθότι ἐκινδύνευον ἵνα μείνωσιν ἀπαίδευτοι, ὡς ἐστερημένοι τῆς πατροπαραδότου ἀγωγῆς καὶ ἀκολούθως οὔτε πολῖται πλέον ἐγίνοντο ἱκανοί· γέροντας ὅμως, ἢ γυναῖκας προσέφερεν, ἂν ἤθελε, διπλασίους. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἠπείλησε πολλὰ δει-

νὰ, ἂν μὴ ἐλάμβανε τοὺς ἀπαιτηθέντας παῖδας, ἀπεκρίθησαν κοινῶς πάντες οἱ Σπαρτιᾶται. Ἐπειδὴ προστάσσεις χειρότερα τοῦ θανάτου πράγματα, προτιμῶμεν τὸν θάνατον. « Ἐτεοκλῆς ἐφορεύων, εἶπε, παῖδας μὲν οὐ δώσειν, ἵνα μὴ ἀπαίδευτοι γένωνται, τῆς πατρίου ἀγωγῆς ἀτακτήσαντες· οὐδὲ πολῖται γὰρ εἶησαν· πρεσβύτας δ' ἢ γυναῖκας, εἰ βούλοιτο διπλασίους δώσειν. Ἀπειλοῦντος δ' αὐτοῦ δεινὰ, εἰ μὴ λάβοι, ἀπεκρίναντο κοινῶς, ἐὰν χαλεπώτερα θανάτου ἐπιτάττῃς, εὐκολώτερον ἀποθανούμεθα » (Πλούτ.).

Ἀπορῶ τί μᾶλλον θαυμάσω κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν, τὴν φιλοπατρίαν, ἢ τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸν ζῆλον τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου, ἢ τὴν ἀκατάπληκτον ἀφοβίαν! Οἱ Σπαρτιᾶται ἔδειξαν καὶ τότε ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῶν προγόνων, οἵτινες ἀπάντων μεγαλοψύχως πρὸς τὸν ἐπαπειλοῦντα βάρβαρον « Μολὼν λάβε » !

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ. « Τὴν παιδείαν ἔλεγεν Ἀριστοτέλης ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις κόσμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγήν » (Διογ. Λαέρτ.). Ἡ σύντονος, ἢ μακρὰ ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου, ὅστις ὑπάρχει ὄργανον τῆς διανοίας, αὐξάνει τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, μάλιστα δὲ τὸ μνημονικόν· ἀλλὰ πολλάκις ἀποβαίνει καὶ ἐπιζήμιος. Καὶ ἡ πρώωρος ἀνάπτυξις τοῦ νοὸς οὐχ ἧττον βλάπτει τὸ σῶμα· διότι ὅσῳ ἐνισχύεται ἐκεῖνος διὰ τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν γραμμάτων, τόσῳ ἀδυνατίζεται τοῦτο. Ἐντεῦθεν συμβαίνουσι διάφοροι νόσοι, οἷον σπασμοί, δυσπεψία, ὑποχονδρία, καρδίτις, φθίσις καὶ φλόγωσις αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου, δηλ. φρενῖτις. Αὕτη δὲ πολλάκις μὲν ἐπιφέρει καὶ θάνατον, γενομένη δὲ χρονικὴ ἐνίοτε ἐξαλείφει διὰ μιᾶς τὴν μνήμην, ἄλλοτε δὲ μεταβάλλει εἰς βλακείαν τὴν ἄκραν ὀξύνοιαν.

Συμφέρει ἄρα πρῶτον μὲν ἵνα μὴ ἐπασχολῶνται τὰ παιδία εἰς τὰ γράμματα, μάλιστα δ' ἂν τύχωσιν ὁπωσοῦν καχεκτικὰ καὶ ἀδύνατα, πρὶν ἀρκούντως μεστωθῇ καὶ ἐνδυναμώσῃ τὸ σῶμα· δεύτερον δὲ, καὶ τούτου δοθέντος, οἱ διανοητικοὶ κόποι ἵνα διακόπτωνται ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ σωματικῶν, αἱ δὲ γυμνασίαι καὶ τὰ μαθήματα διατηρῶσι πάντοτε τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα ἐν ἰσορροπίᾳ. Διότι καθὼς ὁ ἄνθρωπος μεταλλάσσων πολλοὺς ἵππους προχωρεῖ ταχύτερον εἰς τὸν δρόμον, οὕτως ἐνασχολῶν ἀλληλοδιαδόχως διάφορα μέρη τοῦ σώματος, ἐκτελεῖ εὐκολώτερον τὸν σκοπὸν τῆς φύσεως.

Ὅσα δένδρα ταχέως καρποφοροῦσι, ταχέως καὶ μαραίνονται. Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἂν ὁ νοῦς φθάσῃ πρωΐμως καὶ καρποφορήσῃ, ἐξασθενεῖ, πρὶν ἀκμάσῃ μὲν αὐτὸς, πρὶν δὲ ἔλθῃ ἡ γεροντικὴ ἡλικία. Ὀλίγαι ἐξαιρέσεις ὑπάρχουσι τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος.

Συγγραφεύς τις λεξικοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ καταπονήσας πολὺ τὸν ἐγκέφαλον διὰ τῆς μελέτης, ἀπώλεσε τὴν μνήμην τῶν λέξεων, ἐπελάθετο δὲ ἰδιαιτέρως τῆς Γερμανικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης, γινώσκων αὐτὰς ἕως τότε ἄριστα· μόλις δὲ μετὰ πολὺν χρόνον, ἡσυχάζοντος, ἢ ἀναπαυθέντος τοῦ ἐγκεφάλου, τ' αὐτὸν εἰπεῖν τοῦ νοὸς, ἀνέλαβε πάλιν τὴν γνῶσιν αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτο πάθος συνέβη ἐνίοτε καὶ ἐξ ὑλικῶν περιςάσεων. Οὕτω π. χ. ὁ Ἄγγλος ἰατρὸς Ἀβερκρομβῆς ἀναφέρει ἄνθρωπον, ὅστις πληγεὶς κατὰ τὴν κεφαλὴν ἀπώλεσε τὴν μνήμην τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παιδίων αὐτοῦ μόνον. Τοιοῦτον ἄῤῥωστον εἶδον καὶ ἐγὼ τῷ 1830 εἰς τὸ ἐν Παρισίοις νοσοκομεῖον τοῦ Ἐλέου προσελθόντα καὶ κλαίοντα, διότι οὔτε τῆς συζύγου, οὔτε τῶν παιδίων αὐτοῦ τὰ ὀνόματα ἀπὸ δύο ἤδη ἡμερῶν ἐνεθυμεῖτο! Ὁ δὲ Brodie ἐξιστορεῖ ἄλλον, ὅςις δι' ὅμοιον συμβεβηκὸς ἐπελάθετο μόνον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Διὰ τὴν πολλὴν μελέτην ὁ Γάλλος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος Πασχάλης ἐροβεῖτο πάντοτε ὡς ἱστάμενος συνεχῶς πλησίον βαθέος βαράθρου, εἰς ὃ ἐκινδύνευεν ὅσον οὔπω ἵνα πέσῃ! Ὁ Ἰταλὸς Τάσσος, ὅστις διέπρεψεν ὡς ποιητὴς ἀπὸ εἰκοσαετοῦς σχεδὸν ἡλικίας καὶ ἄλλοι μεγαλοφυεῖς ἄνθρωποι, φιλολόγοι, ἐπιστήμονες, μουσικοὶ, ἀπέθανον νεώτατοι, τινὲς δὲ καὶ εἰς εὐήθειαν περιέπεσον. Μόλις ὀλίγοι διετήρησαν ἀπὸ τῶν παιδικῶν μέχρι τῶν γεροντικῶν ἐτῶν τὰ διακρίνοντα αὐτοὺς πλεονεκτήματα, καθὼς ὁ Γερμανὸς μουσικὸς Μοζάρτης.

Ὁ ἐγκέφαλος τοῦ λόρδου Βάϊρων, ἀποθανόντος ἐν Μεσολογγίῳ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχε τέσσαρας καὶ ἡμίσειαν λίτρας βάρος. Ὁ δὲ τοῦ Κυβιέρου, σοφοῦ Γάλλου, τέσσαρας καὶ δεκατρεῖς οὐγγίας, ὁπότε συνήθως ὁ τοῦ ἀνδρὸς μόλις καταντᾷ εἰς τὰς τρεῖς λίτρας καὶ ἡμίσειαν. Ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται πόσον ὁ μυελὸς οὗτος τῆς κεφαλῆς παχύνεται νοσερῶς ἐκ τῆς μεγάλης τοῦ αἵματος συῤῥοῆς διὰ τὴν ὑπερβολικὴν μελέτην, ἢ σκέψιν.

Ἡ πολυφαγία βλάπτει τὸν στόμαχον καὶ τὰ περὶ αὐτὸν σπλάγχνα, καθὼς ἡ διεξοδικὴ ἀνάγνωσις, ἢ ἡ πολυμάθεια βλάπτει τὸν ἐγκέφαλον. Πῶς ἆρά γε ἀδιαφοροῦσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τὸν ἐγκέφαλον, ἐν ᾧ φροντίζουσι τοσοῦτον περὶ τοῦ στομάχου καὶ προλαμβάνουσι τὰς ἀῤῥωσίας αὐτοῦ ἀποφεύγοντες τὴν γαστριμαργίαν; Τίς διαφορὰ ὑπάρχει;

Τὰ παρακαίρως, ἢ πρωΐμως ἐκδιδόμενα πρὸς τὴν σπουδὴν παιδία ἀγαπῶσι τὴν ἀπομόνωσιν, ἀποφεύγουσι τὴν συναναστροφὴν καὶ γίνονται κατηφῆ, ἡλικιωθέντα δὲ ὑποχονδριάζουσι, πάσχουσι δυσπεψίαν, αἱμοροΐδας κτλ. Πόσον ἀνοητοποιοῦσιν οἱ παιδαγωγοὶ, πόσον βλάπτονται οἱ γονεῖς, πόσον ζημιοῦται ὁλόκληρος ἡ κοινωνία, ὅταν ἀναγ-

κάζωνται τὰ ἀνήλικα ἔτι παιδία ἵνα μανθάνωσι γράμματα, ἀποστηθίζωσιν ὁλόκληρα κεφάλαια συγγραφέως, μύθους, ἢ καὶ στροφὰς σίχων, διδάσκωνται δὲ ξένας γλώσσας!

Ἦτο πολὺ λογικώτερον, ἐὰν περὶ τὰ πρῶτα ἔτη ἔμενον πάντη ἐλεύθερα, γυμνάζωσι δὲ τὸ σῶμα κατὰ διαφόρους τρόπους. Αἱ πολυειδεῖς κινήσεις ἐνδυναμοῦσι μὲν αὐτό, ξηραίνουσι δὲ τὰ ὑγρά. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι εἶχον καὶ σχολεῖα γυμναστικῆς καὶ παλαίστρας.

Τὰ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐνασχολήσεως τοῦ νοὸς καὶ ἰδιαζόντως κατὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν κακὰ περισσεύουσι μάλιστα ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας κατὰ λόγον τῆς ἀσθενοῦς, εἴτε εὐκισθήτου αὐτῶν κράσεως. Διὰ τοῦτο ἡ φθίσις θερίζει αὐτὰς ἐν τοῖς πεπολιτισμένοις τόποις. Ἡ αὔξησις τῶν διανοητικῶν δυνάμεων γεννᾷ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν διάφορα ἠθικὰ πάθη, οἷον τὸν ἔρωτα, τὸν θερμὸν πόθον τῆς ἐγκαταστάσεως, τὴν φιλοτιμίαν, τὴν ζηλοτυπίαν κτλ.

Ἂν πλουτίσῃς κατ' ὀλίγον τὴν μνήμην ἐκ διαφόρων ἰδεῶν, ἔρχεται καιρὸς, ὅτε αὐταὶ διατάττονται, ἑκάστη δὲ λαμβάνει τὸν ἁρμόδιον τόπον. Γύμναζε ὅμως ἐξαιρέτως τὸ λογικὸν διορθῶν ὑπομονητικῶς τὰς σφαλερὰς κρίσεις τοῦ παιδίου καὶ τοὺς παραλογισμοὺς, ἀποκρινόμενος προθύμως πρὸς τὰς ἐρωτήσεις, λύων τὰς ἀπορίας καὶ ἐξαρκῶν, ἢ χαριζόμενος πρὸς τὴν περιέργειαν.

Τὸ εἶδος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθημάτων προσδιορίζεται ὑπὸ τῆς τάξεως, τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ παιδίου, καθὼς καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ γένους. Ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουσί τινα οἷον συμπληρωματικὰ καὶ κοσμοῦντα τὸν καλῶς ἀνατεθραμμένον νέον, οἷον ἡ ἰχνογραφία· ἡ δὲ μουσικὴ γυμνάζει μὲν καὶ τὴν ἀκοὴν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἱλαρύνει τὴν ψυχὴν, εὐφραίνει τοὺς ἄλλους, διασκεδάζει τὴν ἀνίαν, ὠφελεῖ δὲ μάλιστα καὶ ὡς ἐξημεροῦσα τὰ ἤθη. Ὅθεν ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὅτι οἱ Ἀρκάδες ἔμειναν ἄγριοι ὡς μὴ σπουδάζοντες τὴν μουσικήν. Ἡ τέχνη αὕτη συγκινεῖ καὶ τὰς ἀγριωτάτας ψυχάς. Ὁ Schah-Culi κρούων τὴν (χάρπαν) κινύραν ἐνέπνευσε τοσοῦτον οἶκτον, ὥστε ὁ πορθητὴς τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας Δ'. Ἀμουράτ ἐδάκρυσε διὰ τὴν κατάστασιν τῆς πόλεως ταύτης καὶ κατέπαυσεν εὐθὺς τῶν αἰχμαλώτων τὴν σφαγήν. Ἡ Ὀρτενσία, μήτηρ τοῦ νῦν αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος τοῦ Β'., ἔκρουε κιθάραν, κινύραν καὶ κύμβαλον, συνέγραφεν, ἐζωγράφει, ἐλάλει πολλὰς γλώσσας κτλ.

Ἡ μάθησις ὅμως ξένων διαλέκτων ὀλίγον φαίνεται ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας σκόπιμος· διότι ἐξασθενίζει τὸ σῶμα διὰ τῶν κόπων τοῦ πνεύματος καὶ διότι θυσιάζονται ὑπὲρ αὐτῆς ἄλλα πολὺ ἀναγκαιότερα

πράγματα, οἷον ἡ θρησκεία, ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία, ἡ οἰκονομία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὁ Ναπολέων οὔτε τὸν Μεζοφάντην αὐτὸν ἐθαύμαζε γινώσκοντα, ὡς λέγεται, τριάκοντα γλώσσας. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουε τοσαῦτα παιδία ψιττακίζοντα ἕκαστον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ διάλεκτον.

Ὡς κολοφὼν τῆς ἀνατροφῆς τῶν πλουσίων νέων προστίθενται καὶ αἱ περιηγήσεις ἐν ξένοις τόποις μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων. Οὐδὲν ἄλλο τῷ ὄντι διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, τὴν διαφορὰν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τὰ εἴδη τῶν πολιτευμάτων, τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως. Οὐδὲν ἄλλο ἴσως τοσοῦτον μεγαλύνει τὸν νοῦν, αὐξάνει τὰς ἰδέας, ἐξευγενίζει τὰ φρονήματα καὶ καθιστᾷ ἀληθῶς κοσμοπολίτην τὸν ἄνθρωπον

ΑΓΑΠΗ ΣΥΖΥΓΩΝ. « Οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς ἐν Κυρίῳ. Ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς, τὰ δὲ πάντα ἐκ Θεοῦ. » (Παῦλ. πρὸς Κορινθ. Α.)

Ἡ καλὴ συζυγία προξενεῖ πάντοτε καθαρὰς καὶ ἀθώας ἡδονὰς, ἐνασχολεῖ περὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, ἐμπνέει πρὸς πάντας συμπάθειαν καὶ ἐμποδίζει πᾶσαν ἀσωτίαν.

Ὡς πρώτιστον τῆς γυναικὸς προτέρημα, ἐκτὸς τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων εὐθημοσύνης, ἐπαινεῖται ἡ προσήνεια, εἴτε γλυκύτης τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ εὐπείθεια πρὸς τὸν ἄνδρα. Τοῦτο παραγγέλλει ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος πολλαχοῦ· « Αἱ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀνήκει ἐν Κυρίῳ » (Κολοσ.). Ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα » (Ἐφεσ.). Διότι ἡ ἰδιοτροπία καὶ ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη τῆς γυναικὸς αὐξάνει μόνον τὰ κακὰ, ὅσα προωρίσθη ἵνα ὑποφέρῃ. Οἱ ἀνόητοι σύζυγοι ἀκαταπαύστως διαφέρονται, ἐρίζουσι, κραυγάζουσι καὶ λοιδοροῦνται. Ἐκ τούτου σκανδαλίζονται τὰ παιδία, γελῶσιν οἱ ὑπηρέται, χαιρεκακοῦσι δὲ οἱ γείτονες. Ἔπειτα καταδαπανωμένων ἀκαίρως καὶ ἀτόπως τῶν προσόδων τῆς οἰκίας, ἐπέρχονται ταχέως τὰ χρέη. Τί καλὸν περιμένει τις ἐκ τῆς διχονοίας; Αὐτὸς ὁ Ι. Χ. εἶπεν ὅτι πᾶσα πόλις καὶ οἰκία ἀφ' ἑαυτῆς διαιρεθεῖσα καταρρέφεται· « Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς ἐρημοῦται· καὶ πᾶσα πόλις, ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς οὐ σταθήσεται ». (Ματθ.)

Κατὰ δυστυχίαν ὀλίγοι ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀξίαν τῆς γυναικὸς ὅσον πρέπει. Ἐπειδὴ τίς ὀρθῶς διαλογιζόμενος ἐκτιμᾷ ἐπαξίως τοὺς κόπους, τὰς ὀδύνας, τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν τέκνων; Τίς δύναται ἀποχρώντως ἵνα ἐπαινέσῃ τὴν ὑπομονὴν αὐτῆς κατὰ τὰς νόσους τούτων, ἢ ἐκείνου, καθὼς καὶ κατὰ τὰς πολυειδεῖς ἄλλας

συμφορὰς τοῦ βίου; Ὁ ἀνὴρ ἐδόθη ὡς στήριγμα τῆς γυναικός· ὁμολογῶ τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ χρησιμεύει ὡς παρήγορος, ὡς βοηθὸς, ὡς σύμβουλος τοῦ ἀνδρός. Οὐδεὶς ἄλλος συγγενὴς, ἢ φίλος ἀναπληροῖ αὐτὴν τελεσφόρως κατὰ τὰ μέγιστα καὶ ἱερὰ ταῦτα καθήκοντα.

Ὀλίγοι ἄνδρες ἀναφέρονται ὑπὸ τῆς ἱστορίας τοσοῦτον ἀφωσιωμένοι πρὸς τὰς γυναῖκας αὐτῶν, ὅσον ἦτον ἦτο ἡ Πηνελόπη πρὸς τὸν Ὀδυσσέα καὶ ἡ Ἀρτεμισία πρὸς τὸν Μαύσωλον. Σπανίως εὑρίσκομεν ἄνδρας ἀποθανόντας ὑπὸ λύπης διὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτῶν. Πλῆθος ὅμως γυναικῶν ἐξ ἐναντίας ἐθυσιάσθησαν καὶ θυσιάζονται καθ' ἡμέραν ὑπὲρ τοῦ ἀνδρός. Παραλείποντες ὡς ἀποτέλεσμα θρησκευτικῶν προλήψεων τὴν ὁλοκαύτωσιν τῶν γυναικῶν τῆς Ἰνδίας ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν ἀνδρῶν νομίζομεν ἄξιον διηγήσεως τὸ ἀκόλουθον φιλανδρίας παράδειγμα.

Ὁ Ῥοβέρτος, υἱὸς τοῦ πορθητοῦ τῆς Ἀγγλίας Οὐϊλλιέλμου, ἐπληγώθη ὑπὸ φαρμακεροῦ βέλους, οἱ δὲ ἐπισκεφθέντες αὐτὸν ἰατροὶ εἶπαν ὁριστικῶς, ὅτι ἦτο ἀδύνατον ἵνα ζήσῃ, ἂν μὴ ἐκμυζηθῇ τὸ τραῦμα ὑπὸ ἀνθρώπου· ἀλλ' οὗτος ἐκτελέσας τὸ ἔργον τοῦτο ἔμελλεν ἀφεύκτως ἔπειτα ἵνα ἀποθάνῃ. Ἀποθνήσκω ἀσμένως, εἶπε τότε ὁ πάσχων· ἐπειδὴ νομίζω ἄδικον καὶ σκληρὸν ἐν ταὐτῷ, ἐὰν ἀποθάνῃ ἄλλος δι' ἐμέ. Ἡ σύζυγος ὅμως αὐτοῦ παραφυλάξασα τὴν ὥραν, ὅτε ἀπεκοιμήθη ὁ ἄρρωστος, ἐξεμύζησεν ἀφόβως τὸν ἰχῶρα τῆς πληγῆς, οὕτω δὲ ἀντήλλαξε τὴν ζωὴν ἐκείνου διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῆς θανάτου! Πόσαι γυναῖκες ἀπέθανον ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, οἷον τοῦ στρατάρχου Mouchy κτλ. Πόσαι δὲ ἄλλαι μετημφιεσμέναι ἠπάτησαν τοὺς δεσμοφύλακας καὶ δραπετεύσαντος, ἢ ἐκφυγόντος ἐπιτηδείως τοῦ ἀνδρὸς αὐτῶν ἔμειναν αὐταὶ ἀντ' ἐκείνου! Δικαίως ἄρα ὁ αὐτὸς ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ὀνομάζει τὴν γυναῖκα στέφανον καὶ δόξαν τοῦ ἀνδρός. (πρὸς Κορινθ.) Ὁ Παροιμιαστὴς ἔχει σοφώτατά τινα ἀποφθέγματα περὶ γυναικῶν καὶ συζύγων, οἷον τὰ ἑξῆς.

« Ὥσπερ δὲ ἐν ξύλῳ σκώληξ, οὕτως ἄνδρα ἀπόλλυσι γυνὴ κακοποιός. » Ὃς εὗρε γυναῖκα ἀγαθὴν, εὗρε χάριτας, ἔλαβε δὲ παρὰ Θεοῦ ἱλαρότητα, « Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἢ μετὰ γυναικὸς μαχίμου καὶ γλωσσώδους καὶ ὀργίλου. » Πῶς δ' ἆρά γε εἰκονογραφεῖ τὴν καλὴν γυναῖκα; Ὡς ἐργατικὴν, νήθουσαν δὲ καὶ ὑφαίνουσαν, ὡς ἐνδύουσαν τὸν ἄνδρα καὶ ἑαυτὴν καὶ τοὺς θεράποντας, ὡς ναῦν ἐμπορευομένην μακρόθεν, ὡς ἐπιμελουμένην τῶν οἰκιακῶν καὶ τῶν τῆς τροφῆς, φροντίζουσαν δ' οὐχ ἧττον τῶν γεωργικῶν, ὡς ἐλεήμονα πρὸς τοὺς πένητας, ὡς προσεκτικὴν περὶ τοὺς λόγους. Ὅθεν ὁ σύζυγος αὐτῆς γίνεται περί-

βλεπτος ἐν πύλαις, ὅταν κάθηται ἐν συνεδρίῳ μετὰ γερόντων κατοίκων τῆς γῆς.

Ἡ πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν ἄνδρα εἰλικρινὴς ἀγάπη ἐκτείνεται καὶ εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Τωβὶτ παρήγγειλε τῷ υἱῷ Τωβίᾳ ἵνα ἀγαπᾷ τοὺς πενθεροὺς αὐτοῦ. «Τίμα τοὺς πενθερούς σου· αὐτοὶ νῦν γονεῖς σου εἰσί.»

Αἱ γυναῖκες ἀγαπῶσι συνήθως τοὺς ἡμέρους καὶ γλυκεῖς τρόπους, ἀποδυσπετοῦσι δὲ πρὸς τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν. Ἔπειτα οὐδεὶς οὐδὲν πράττει καλὸν, ὅταν βιάζηται. Λυποῦμαι ὅτι ὁ Σωκράτης διαιώνισε τὴν κακίαν καὶ χαλεπότητα τῆς συζύγου αὐτοῦ Ξανθίππης! Ὅ,τι δήποτε ἔγκλημα ἔχῃ ἡ γυνὴ, κακῶς καὶ ἀνοήτως ποιῶν ὁ σύζυγος ψέγει καὶ θεατρίζει αὐτὴν πρὸς τοὺς ξένους. Ἂν τύχωσι φίλοι, λυποῦνται ἀνωφελῶς· ἂν δ' ἐχθροὶ, ἐπιχαίρουσι. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐπαινῶ μᾶλλον τὸν Καίσαρα, ὅστις ὀνειδιζόμενος, ὅτι χωρίζει γυναῖκα τοσοῦτον ὡραίαν καὶ τιμωμένην, ἀντὶ πάσης ἄλλης κατηγορίας εἶπε μόνον πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ ὅτι τὸ ὑπόδημα ἔθλιβεν αὐτὸν, ἂν καὶ ἐξωτερικῶς ἐφαίνετο κατὰ πάντα εὔμορφον καὶ ἐντέχνως κατεσκευασμένον.

Κατὰ τοιαύτας περιστάσεις ὁ φρόνιμος ἀνὴρ σπουδάζει ἵνα ἰατρεύσῃ τὰ πάθη τῆς γυναικός. Καὶ ἡσύχου μὲν ἤδη οὔσης, προλαμβάνει τὰς φωνὰς αὐτῆς, αἵτινες διεγείρουσι τὴν κοινὴν περιέργειαν. Ἂν δὲ μετὰ πολλὰς τοιαύτας καὶ εἰς πολὺν χρόνον γινομένας ἀποπείρας, ἀποτύχῃ τοῦ σκοποῦ, λύει ἐκ συμφώνου τοὺς δεσμοὺς κατ' ὀλίγον, ἀλλ' ἄνευ ταραχῆς καὶ θορύβου.

Ἡ κοσμία γυνὴ ὑπερβαίνει πᾶσαν ἄλλην χάριν, λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής. Ἀλλ' ἂν διὰ δυστροπίας στενοχωρῆται καὶ θλίβηται παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, ἢ ὁ θάνατος ἁρπάζει αὐτὴν, ἢ ἡ συζυγικὴ ἀγάπη νεκροῦται πρὸ αὐτῆς, ὥστε ἴσως ὕστερον ζήσῃ πρὸς τιμωρίαν ἑαυτοῦ μόνον ὁ σκληρὸς καὶ τυραννικὸς σύζυγος.

ΖΗΛΟΤΥΠΙΑ θυγάτηρ τῆς φιλαυτίας καὶ ἀδελφὴ τοῦ φθόνου ἡ ζηλοτυπία βασανίζει τὴν ψυχὴν, ὅταν βλέπωμεν τὴν εὐτυχίαν, ἢ δόξαν τινὸς, ὅταν καταλάβωμεν, ἢ καὶ ὑποπτεύωμεν, ὅτι ἡ γυνὴ ἀγαπᾷ ἄλλον ἄνδρα, ἢ ὁ ἀνὴρ ἄλλην γυναῖκα. Ἐντεῦθεν γεννᾶται μῖσος, ὀργὴ καὶ ἐπιθυμία ἐκδικήσεως. Ὁ ζηλότυπος οὔτε λόγους ἀκούει, οὔτε τρυφερὰς παρακλήσεις, ἢ διαβεβαιώσεις ἀφοσιώσεως πιστεύει, οὔτε ἀποδείξεις παραδέχεται.

Τὸ πάθος τῆς ζηλοτυπίας ἀκολουθεῖ κατόπιν τοῦ ἔρωτος, ἢ καὶ τῆς συζυγικῆς ἀγάπης οἱστρηλατοῦνται δὲ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ αἱ γυναῖκες. Ὅθεν καθὼς ἡ ὀργὴ αὐτῶν πνέουσα ἐκδίκησιν ὑπάρχει λυσσώ-

δης, οὕτω καὶ ἡ ζηλοτυπία καταντᾷ εἰς φρικώδη ἀποτελέσματα. Τὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Μήδεια οὐ μόνον τὴν ἀντίζηλον αὐτῆς Γλαύκην, δευτέραν σύζυγον τοῦ Ἰάσωνος, ἐφόνευσεν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα ἀνηλεῶς κατασφάξασα ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν ἄνδρα ἔφυγεν εἰς Ἀθήνας; Τὸ παράδειγμα τῆς Ἐριννύος ταύτης μιμηθεῖσα κατὰ τὴν Βυζαντίδα ἐφέτος (1864) καὶ διδάσκαλός τις τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει παρθεναγωγείου, Ἀγγελικὴ τοὔνομα, ἔπνιξε μὲν τὴν ὑποπτευομένην ὡς ἀντεράστριαν αὐτῆς θεράπαιναν, κατακερματίσασα δ' ἔπειτα αὐτὴν ἔθαψε δι' ἄλλης ἐν ὑπογείῳ παρακειμένης οἰκίας· ἀλλ' ἡ ἀναδιδομένη ἀποφορὰ καὶ ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἐραστοῦ ἀνεκάλυψαν ὀλίγῳ ὕστερον τὸ τρομερὸν τοῦτο κακούργημα. Τοσοῦτον ἐνίοτε αἱ γυναῖκες ἐκφέρονται ἐξίσου εἰς τὰς ἐσχάτας ὑπερβολὰς παντὸς πάθους. Διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι διὰ θηλυκοῦ ὀνόματος σημαίνονται. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες κυριεύονται ἐνίοτε οὐχ ἧττον ὑπὸ ζηλοτυπίας. Δι' αὐτὴν π. χ. ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ὁ Μέγας Πέτρος ἐφόνευσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἀπέβαλε τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἀθηναΐδα, ὥστε ἡ μὲν μετρία ζηλοτυπία μαρτυρεῖ ἀληθῆ ἀγάπην· ἀλλ' ἡ ὑπερβολικὴ καταντᾷ εἰς παραφροσύνην καὶ φέρει μεγάλα κακά, διαζύγια, αἰκίσεις, ἢ τοὐλάχιστον ἀκαταπαύστους ἔριδας, ἐνίοτε δὲ καὶ φαρμακεύσεις, ἢ καὶ φανερὰς αἱματοχυσίας.

Ὀλίγοι εὑρίσκονται ἐντελῶς ἀνώτεροι τοῦ χαμαιζήλου καὶ κτηνώδους τούτου πάθους. Ὁ Ἀντίοχος ἠγάπα μὲν τὴν μητρυιὰν αὐτοῦ Στρατονίκην· ἀλλ' ὡς φρόνιμος καὶ εὐγνώμων υἱὸς ἔκρυπτεν, ὅσον ἠδύνατο, τὸ πάθος. Κινδυνεύοντος δὲ ἤδη αὐτοῦ καὶ καταναλισκομένου φανερῶς ὁσημέραι, ὁ ἰατρὸς οὐδεμίαν εὗρισκεν ὑλικὴν αἰτίαν τοῦ δεινοῦ· παρετήρησεν ὅμως, ὅτι εἰσερχομένης τῆς Στρατονίκης εἰς τὸν κοιτῶνα, οἱ σφυγμοὶ τοῦ ἀῤῥώστου αἰφνιδίως ἐταράττοντο καὶ τὸ πρόσωπον ἐξήπτετο. Ὅθεν ἀνεκάλυψε τὸ μυστήριον πρὸς τὸν πατέρα λέγων, ὅτι μόνος αὐτὸς ἐδύνατο ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἰατρός. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Σέλευκος δι' ἀγάπην τοῦ υἱοῦ παρεχώρησεν αὐτῷ ὡς σύζυγον τὴν Στρατονίκην.

Κυρίως ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν γεννᾶται καὶ ὑποθάλπεται ἡ ζηλοτυπία, δύναται ἵνα θεραπεύσῃ τὸ πάθος τοῦτο. Ἐκτὸς ὅμως τῆς διακοπῆς τῶν ὑπόπτων συνδιαλέξεων, συνεργεῖ ἀρκούντως εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἡ ὑπομονὴ τῆς ζηλοτυπουμένης συζύγου, ἔχουσα πάντοτε ὁδηγὸν τὴν φρόνησιν, συνοδευομένη δὲ καὶ ὑπὸ τῆς σεμνότητος, καθὼς ὠφελοῦσιν ἐνίοτε καὶ νουθεσίαι, ἢ παρατηρήσεις, ὅταν ὁ νοῦς ὑπάρχῃ ἥσυχος.

Ἂν τοὐναντίον ἡ ἀνοχὴ τοῦ συζύγου ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια τοῦ μετρίου,

καταντᾷ ἀληθὴς μαστρωπία. Ὁ ἀνὴρ γίνεται τότε προαγωγὸς ἀντὶ συζύγου καὶ ὠθεῖ ἰδιοχείρως τὴν δυστυχῆ γυναῖκα εἰς τῆς ἀκολασίας τὸν βόθυνον, ὡς ὁ Πέριμος τὴν Ἀγαύην, ὁ Τήρης τὴν Ἔρσην, ὁ Δῖος τὴν Μαντῶ, ὁ Ῥάμος τὴν Θάλειαν. Τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουσιν ὡς ἀσύγγνωστον ἔγκλημα.

Εὑρίσκονται παραδόξως γυναῖκες, αἵτινες οὐδόλως ὑποφέρουσι τὴν ἔξοχον ἄλλων ὡραιότητα. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἄλλως νουνεχὴς καὶ μεγαλόφρων βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ, ἥτις εἰς τοσαύτην θηριώδη σκληρότητα ἔρθασεν, ὥστε προσκαλέσασα τὴν καταδιωκομένην ὡραιοτάτην ἐξαδέλφην αὐτῆς Μαρίαν Στουάρτην ἐκ τῆς Καληδονίας ὡς εἰς ἄσυλον ἐφυλάκισεν ἐπὶ 19 ἔτη, ὕστερον δὲ γενομένης δίκης διὰ τὸν τύπον, κατεδίκασεν αὐτὴν εἰς καρατομίαν 1587 ὡς δῆθεν ὕποπτον δολοφονίας τοῦ ἐξαδέλφου καὶ συζύγου αὐτῆς **Darnley**, ὑπὲρ οὗ κατεξανέστη ἥ τε ἀριστοκρατία καὶ ὁ λαός.

ΑΓΑΠΗ ΑΔΕΛΦΩΝ. « Ὁμονοούντων ἀδελφῶν συμβίωσις παντὸς τείχους ἰσχυροτέρα. » (Ἀντισθ. παρὰ Λαερτ.) « Εἰς πάντα καιρὸν φίλος ὑπαρχέτω σοι· ἀδελφοὶ δὲ ἐν ἀνάγκῃ χρήσιμοι ἔστωσαν· τούτου γὰρ χάριν γεννῶνται. » (Παροιμ. Σολομ.)

Μετὰ τοὺς γονεῖς, τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα οἱ ἀδελφοὶ ἔχουσι τὰ ἰσχυρότατα πρὸς τὴν ἀγάπην ἡμῶν δικαιώματα. Τοῦ φυσικοῦ τούτου αἰσθήματος εὑρίσκομεν ἀξιομίμητα παραδείγματα ἔν τε τῇ παλαιᾷ γραφῇ καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ ἱστορίᾳ.

Ὁ Ἰωσὴφ ἠγάπησε πάντοτε τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, οὔτε ἐνθυμούμενος ὅτι ἔῤῥιψαν εἰς λάκκον, ὕστερον δὲ καὶ ἐπώλησαν αὐτόν. Ὁ Μωϋσῆς εἶχε σύμβουλον καὶ συμπράκτορα πάντοτε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρών. Πέμπων δῶρα πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀριαμένην ὁ Ξέρξης εἶπε· Διὰ τούτων σὲ τιμᾷ ὁ ἀδελφός σου κατὰ τὸ παρόν· ἐὰν δὲ ἀναδειχθῇ βασιλεὺς, ἔχεις τὴν δευτέραν μετ' αὐτὸν τάξιν. Τούτου δὲ γενομένου, ὁ μὲν Ἀριαμένης εὐθέως προσεκύνησεν αὐτὸν καὶ ἔβαλεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκείνου τὸ διάδημα, ὁ δὲ Ξέρξης μετεχειρίζετο αὐτὸν εἰς τὸ ἑξῆς, καθὼς ὑπεσχέθη.

Τὰ ἄλλα εἴδη τῆς ἀγάπης φαίνονται ὡς εἴδωλα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς πρώτης καὶ στοιχειώδους ἐκείνης, ἣν ἔχομεν ἐκ φύσεως οἱ υἱοὶ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ οἱ ἀδελφοὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Οὐδὲν ἄλλο τέρπει τοσοῦτον τοὺς γονεῖς παρὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀδελφῶν πρόθυμον καὶ φιλόφρονα πάντοτε διάθεσιν. Ὅθεν ἅμα ὁ Ἀρταξέρξης ἐννοήσας ὅτι εἷς ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὁ Ὦχος, ἐπεβούλευε τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης. Ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βεβαίως οὐ δύναταί ποτε

ἀγαπᾷν τὸν πατέρα. Πόσον συγκινεῖ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν, ὅταν μάλιστα προχωρῇ εἰς μεγάλας θυσίας! Μία τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ναπολέοντος ἡ Παυλίνα, σύζυγος τοῦ πρίγκηπος Βοργέζη, κινουμένη ὑπὸ φίλτρου συγγενικοῦ ὑπῆγε μὲν εἰς Αἰθαλίαν, ὅπου ἐκεῖνος εὑρίσκετο ὡς ἐξόριστος, ἔπειτα δὲ πρὸ τῆς ἐν Οὐατερλόῳ μάχης ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν καὶ ἅπαντα αὐτῆς τὰ πολύτιμα κειμήλια, οἷον ἀδάμαντας καὶ λοιπά, κατὰ δὲ τὴν ἔξωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Ἑλένην ἤθελεν ἵνα παρακολουθήσῃ ἐπιμόνως καὶ ἐκεῖσε, ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων. Τὴν αὐτὴν φιλαδελφίαν ταύτην ἔδειξαν πρὸς τὸν ἀοίδιμον Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ, ὡς παραδοῦσαι πάντα αὐτῶν τὰ κοσμήματα ὑπὲρ τῆς γενναίας αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως πρὸς ἐλευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ἀλλ' ἐξετιμήθη ποτὲ ἐπαξίως ἡ φιλοπατρία αὕτη;

Ἐκτὸς τῆς φύσεως καὶ κοινὰ συμφέροντα, ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς σχέσεις π. χ. καὶ τὰς ἐνδεχομένας δίκας, ἀναγκάζουσι πάντοτε τοὺς φρονίμους υἱοὺς ἵνα ζῶσιν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ τελείᾳ. Ἂν ὅμως κατὰ δυστυχίαν ἀδελφοὶ ἀρνούμενοι τὴν φυσικὴν συμπάθειαν χωρισθῶσι, σπανίως καὶ δυσκόλως τοῦ λοιποῦ συνέρχονται εἰλικρινῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ φέρουσι σημεῖα σχεδὸν ἀνεξάλειπτα τῆς παρελθούσης διχονοίας. Οὕτω βλέπομεν, ὅτι συγκολλῶνται τεχνικῶς τὰ ἀπ' ἀρχῆς συμπεπηγμένα ἐκ διαφόρων μερῶν πράγματα· τὰ συμφυῆ ὅμως, οἷον ὁ ὕαλος, διαιρούμενα, ἢ ῥηγνύμενα οὐδεμίαν εὑρίσκουσι σταθερὰν κόλλησιν.

Τὸ μῖσος τῶν ἀδελφῶν ἄρχεται πολλάκις ἐκ τῆς οἰκίας, ὅταν διαφέρωνται περὶ τὰ πράγματα, συνειθίζωσι δὲ ἵνα διακρίνωσι καὶ ἀντιποιῶνται ὡς ἴδιον αὐτοῦ ἕκαστος ὅ,τι προτιμᾷ, μὴ προσεχόντων εἰς τοῦτο τῶν γονέων. Σφάλλουσιν ὅμως πολλάκις καὶ αὐτοὶ οὗτοι προτιμῶντες τοῦτο ἐκείνου τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ φαινόμενοι ὅτι πλειότερον αὐτὸ ἀγαπῶσι, γίνονται πρωταίτιοι τοῦ φθόνου καὶ τῆς ἀντιπαθείας, ἢ τοὐλάχιστον τῆς ψυχρότητος τοῦ ἀγαπωμένου ὡς πρὸς τὰ ἄλλα.

Πόσον ἀξιέπαινος ἦτο ὁ Ῥωμαῖος Λεύκολλος! Διότι οὔτε ἀρχὴν πολιτικὴν ἠθέλησεν ἵνα δεχθῇ, πρὶν ἔλθῃ ἡ σειρὰ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ! Πᾶς ἄλλος ἐδύνατο βεβαίως ἵνα ὠφεληθῇ ἐκ τῶν περιστάσεων· διότι οὔτε ἄδικον, οὔτε ἀσύνηθες πρᾶγμα ἔπραττεν. Ἐκεῖνος ὅμως ὑποπτεύων μὴ ὑπὸ φιλοτιμίας λυπηθῇ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἔστερξεν ἵνα μείνῃ καὶ αὐτὸς μακρὰν τῶν πολιτικῶν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Πλάτων ἦτο φιλάδελφος· ὅθεν ἀπεθανάτισε τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Γλαύκω-

να, Ἀδείμαντον καὶ Ἀντιφῶντα· καθόσον τοῦ μὲν πρώτου καὶ δευτέρου τὸ ὄνομα ἔβαλεν ἐπὶ τοῦ καλλίστου τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, τῆς πολιτείας, τὸν δὲ τρίτον ἀναφέρει κατὰ συνέχειαν ἐν τῷ Παρμενίδῃ.

Ὁ καλὸς ἀδελφὸς ὑποχωρεῖ πρὸς τὸν ἀδελφόν, ὁσάκις τύχῃ οὗτος ἐκείνου κατά τι ὑποδεέστερος, προθυμεῖται δὲ μάλιστα ἵνα καὶ ἀναδείξῃ αὐτὸν, ὅσον δύναται, χρησιμώτερον. Τοιουτοτρόπως ἀφαιρεῖ πᾶσαν πρόφασιν ζηλοτυπίας, παραλαμβάνων αὐτὸν ὡς σύμβουλον καὶ συμβοηθὸν κατὰ διαφόρους αὐτοῦ ἐπιχειρήσεις.

Οἱ μικροὶ ἀριθμοὶ πολλαπλασιαζόμενοι μετὰ τῶν μεγάλων αὐξάνουσιν ἀμοιβαίως τὸ ποσόν. Ὁ μικρὸς, ἢ ὁ παράμεσος δάκτυλος συνεργοῦντες μετὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ λιχανοῦ καθιστῶσι τὸ ἔργον τελειότερον. Ἀλλὰ καὶ οἱ κατώτεροι ὡς πρὸς τὰ διανοητικὰ, ἢ τὰ τυχηρὰ προτερήματα ἀδελφοὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων βοηθούμενοι γίνονται καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν ὅλην ὠφέλιμοι. Τοῦτο συμβαίνει μάλιστα, ἂν οἱ ἀδελφοὶ τύχωσιν ἔχοντες διάφορα ἐπαγγέλματα, ὥστε λείπει καὶ ἡ συνήθης τῶν ὁμοτέχνων ἀντιζηλία. Οὕτω συμβοηθούμενοι ηὐδοκίμησαν ὁ Δημοσθένης καὶ Χάρης, ὁ Αἰσχίνης καὶ Εὔβουλος, ὁ Ὑπερίδης καὶ Λεωσθένης. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοὶ θέλοντες ὑπερέχειν κατὰ πάντα τῶν νεωτέρων γίνονται ἐξ ἀνάγκης βαρεῖς καὶ ἐνοχλητικοὶ, ὥστε οὗτοι θρασυνόμενοι καὶ ἀφηνιάζοντες κατα φρονοῦσι βαθμηδὸν ἐκείνους.

Πρὸ πάντων συμφέρει ἵνα φυλαχθῶσιν οἱ ἀδελφοὶ ἀπὸ τῶν λόγων, τῶν μεμψιμοιριῶν καὶ τῶν διαβολῶν τῶν γυναικῶν καὶ πενθερῶν. Διότι οἱ τοιοῦτοι συγγενεῖς καταβάλλουσι τὰ πρῶτα τῆς διχονοίας σπέρματα, ὅταν λέγωσι π. χ. ὁ ἀδελφός σου τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο ποιῶν τιμᾶται καὶ θαυμάζεται καὶ ἀδρῶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως μισθοδοτεῖται, σὺ δὲ οὔτε ἀξιώματα, ἢ ὑπηρεσίαν ἔχεις κτλ. . . .

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Πυθαγόρου ἦσαν ξένοι καὶ ἐκ διαφόρων τόπων πολλάκις· ἀλλ' ὅμως ἀκούοντες τὸ κοινὸν δόγμα τοῦ μεγάλου αὐτῶν διδασκάλου, ἂν κατὰ τύχην ἤρχοντο εἰς ἔριδα καὶ λοιδορίας, οὐδέποτε ἔδυεν ὁ ἥλιος, πρὶν διαλλαχθῶσι προσφέροντες πρὸς ἀλλήλους τὰς δεξιάς. Πόσῳ μᾶλλον ὀφείλουσιν αὐθημερὸν ἵνα συμβιβάζωνται ἀδελφοὶ χριστιανοὶ, μιμούμενοι τὸν θεμελιωτὴν τῆς πίστεως αὐτῶν, ὅστις παραγγέλλει ἐπανειλημμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην πρὸς πάντας;

Διατί μὴ ἐντραπῶμεν τοὺς ἐθνικοὺς, οἵτινες τῆς φύσεως μόνον τὸν νόμον ἀκολουθοῦντες ἠγάπων καὶ περιεποιοῦντο τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν; Μαθὼν ὁ Ἄτταλος ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Εὐμένης ἀπέθανεν ἐξ ἐνέδρας τοῦ Περσέως, οὐ μόνον τὴν βασιλείαν ἀνέλαβεν, ἀλλὰ καὶ τὴν

γυναῖκα ἐκείνου Στρατονίκην ἐνυμφεύθη κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθιμον. Ἀφοῦ ὅμως ἤκουσεν ὅτι ζῶν ὁ Εὐμένης ἐπέστρεφε, προϋπαντήσας αὐτὸν ἀπέδωκε τὸ διάδημα, ὁ δ' Εὐμένης καὶ τὸν ἀδελφὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως καὶ τὴν βασίλισσαν ἠσπάσατο. Ἀποθνήσκων δὲ μετά τινα χρόνον ἀνηγόρευσε διάδοχον αὐτὸν συνιστῶν καὶ τὴν γυναῖκα. Ἕνεκα τούτων εὐγνωμονῶν ἐκεῖνος, οὐδὲν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ παιδίων ἀνεγνώρισεν ὡς κληρονόμον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ τὸν υἱὸν τοῦ Εὐμένους ἀναθρέψας, ἀνέδειξεν ἐν καιρῷ βασιλέα. Πόσον διέφερεν αὐτοῦ ὁ Καμβύσης, ὅστις ἰδὼν κατ' ὄναρ βασιλεύσαντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐφόνευσεν αὐτὸν τῇ ἐπαύριον!

Ὁ αἴλουρος ἀγάπην προσποιούμενος ὑπῆγεν ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν ἄῤῥωστον ὄρνιθα, πῶς εἶχεν. Ἐκείνη δ' ἀπεκρίθη· καλῶς, ἂν σὺ μόνον μακρυνθῇς ἐντεῦθεν. Οὕτω πρέπει ἵν' ἀπαντᾷ τις καὶ πρὸς πάντα ἐπίβουλον, ὅταν ἐρωτᾷ, πῶς διάκειται πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Τὴν αὐτὴν ἀγάπην χρεωστοῦμεν βεβαίως καὶ πρὸς τὰ τέκνα τοῦ ἀδελφοῦ, ὁποίαν εἴχομεν καὶ πρὸς αὐτὸν τοῦτον. Οὕτως ὁ Ἡρακλῆς ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα δύω υἱῶν αὐτοῦ ἠγάπησεν οὐχὶ ὀλιγώτερον τὸν ἀνεψιὸν Ἰόλεων, ὥστε καὶ συμπράκτορα εἶχεν αὐτὸν κατὰ πάντα τὰ θαυμαστὰ αὐτοῦ ἀνδραγαθήματα. Ὅθεν θεῖος καὶ ἀνεψιὸς ἐτιμῶντο ὁμοῦ ὕστερον ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων λαῶν. Ἐπειδὴ δ' ἀπέθανεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰφικλῆς ἐν τῇ πρὸς Λακεδαιμονίους μάχῃ, ὁ Ἡρακλῆς καὶ τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀρνούμενος παντελῶς ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀνεχώρησε. Τίς ὅμως οὐκ ἐνθυμεῖται, ὅτι καὶ ὁ Λυκοῦργος δυνάμενος ἵν' ἀναγορευθῇ βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ περιέμενεν ἕως γεννηθῇ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Χαρίλαος, ἔπειτα δὲ παραστήσας αὐτὸν πρὸς τὸν λαὸν ὡς νόμιμον βασιλέα, ἀνεχώρησεν ὁμοίως εἰς ξένους τόπους;

Ἡ ἀγάπη οὐδεμίαν διαστολὴν γένους ἐπιδέχεται· ὁ ἔρως ὅμως φέρεται κυρίως πρὸς τὸ ἕτερον μόνον γένος, καὶ πρὸς ἓν μόνον μάλιστα πρόσωπον. Διότι προχωρήσας μέχρι τινὸς ἡλικίας ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ ἑαυτὸν ὡς ἐλλιπῆ, ἢ ὡς ἡμιτελὲς ὄν· ὅθεν ζητεῖ ἵνα συμπληρωθῇ δι' ἄλλου ἀτόμου καὶ αὐτοῦ ἡμίσεως, ἀνήκοντος δὲ εἰς τὸ ἕτερον γένος. Ἡ φαντασία καλλωπίζει τὸ ἄτομον τοῦτο, ὅσον οὐδέποτε ὁ Φειδίας τὰ ἀγάλματα αὐτοῦ, οὐδ' ὁ Ἀπελλῆς τὰς εἰκόνας. Ἡ στάσις, αἱ κινήσεις, τὸ βάδισμα, τὰ ὄμματα αὐτοῦ, εἴτε ὑγρὰ, εἴτε πυροειδῆ, εἴτε μέλανα, εἴτε γλαυκὰ τύχωσιν ἔχουσιν ἐπαφρόδιτον χάριν, ἡ φωνὴ κατακηλεῖ ὡς ἀηδόνος, ὅλον δὲ τὸ πρόσωπον καταθέλγει. Ἐπιθυμοῦμεν ἵνα διὰ παντὸς ἀτενίζωμεν πρὸς τὸ ἐρώμενον ὑποκείμενον, βλέπομεν δὲ αὐτὸ καὶ τὴν νύκτα κατ' ὄναρ. Διότι τὸ πάθος τοῦτο καταφεύγει εὐχαρίστως εἰς τὸ σκότος καὶ τὸ μυστήριον. Σπεύδομεν εἰς τοὺς τό-

που πολλάκις, ὅπως ἴδωμεν καὶ αὐτὴν τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ἐρχόμεθα εἰς τὰς θύρας, διαβαίνομεν ὑποκάτω τῶν θυρίδων, παρακολουθοῦμεν, ὅταν προβαίνῃ, προϋπαντῶμεν φαιδρῶς, ὅταν ἔρχηται, ἐπιμελούμεθα ἵνα καταστῶμεν, εἰ δυνατὸν, κατὰ πάντα βελτίονες καὶ διὰ τοῦτο ἔτι μᾶλλον τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἄξιοι. Ὅθεν οὔτε κόπων, οὔτε χρημάτων πρὸς τοῦτο φειδόμεθα· ἀλλ' ὡς ὁ Ἰακὼβ ἀναδεχόμεθα καὶ διπλῆν ἐργασίαν καὶ διπλᾶ βάρη, ὅπως ἀπολαύσωμεν τῆς Ῥαχὴλ, ἐνασμενιζόμεθα δὲ ἐν ταῖς δυσκολίαις. Οὕτως ἀναλαμβάνομεν μεγάλα ἔργα, ζητοῦμεν πολιτικὰς ἀρχὰς, γινόμεθα ἀπὸ φιλαργύρων ἐλευθέριοι, ἀπὸ εὐτελῶν μεγαλοπρεπεῖς, χρείας δὲ τυχούσης, καὶ ἀποθνήσκομεν ἐνδόξως μαχόμενοι, ὅπως καταλίπωμεν καὶ τὴν ἀνάμνησιν ἡμῶν τερπνοτέραν. Οὐδεμίαν ἡδονὴν στέργομεν, ὅταν μὴ μετέχῃ ἡ ἐρωμένη. Μακρὰν αὐτῆς οἴχεται πᾶσα ἄλλη εὐτυχία, ματαιοῦνται πάντα τὰ ἀγαθὰ, οὐδαμῶς εὐφραίνουσι πανηγύρεις καὶ ἑορταὶ καὶ εὐωχίαι, ἀφανίζονται ἐξίσου καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης τὰ κάλλη. Δακρύομεν πολλάκις καὶ στενάζομεν ὑπὸ χαρᾶς, ὅταν μάλιστα ἄλλοι ἐπαινέσωσι τὸ ἐρώμενον. Ἂν λαλῶμεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἡ προφορὰ ἡμῶν τρέμει, ὁ δὲ νοῦς σκοτίζεται.

Δυσυχεῖς, ἂν ὑποπτεύσωμεν ὅτι λείπει ὁ ἀντέρως, ἢ ὅτι ἔχομεν καὶ ἀντεραστήν! Ζηλοτυποῦμεν τότε· καὶ ὅμως πολλάκις ἐμμένομεν ἀγαπῶντες. Καταφρονούμεθα· ἀλλὰ πάλιν θεραπεύομεν. Φενακιζόμεθα, ἀλλ' οὐχ ἧττον λατρεύομεν. Ὅσῳ πίπτομεν, τόσῳ ὡς ὁ Ἀνταῖος ἀνιστάμεθα ἐνίοτε ἰσχυρότεροι, καὶ τὰς ἐλλείψεις δὲ αὐτὰς ἐκλαμβάνομεν ὡς τελειότητας. Ἡ μέλισσα ἐξ ἄνθους μὴ ἔχοντος προφανῶς γλυκύν τινα χυμὸν κατασκευάζει μέλι. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐρασὴς ἐξ ἀδιαφόρων, ἢ καὶ ἐναντίων μάλιστα προσόντων πλάττει φαντασιώδη τινὰ καλλονήν. Μὴ ζήτει παντελῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς ἀφορμὰς τοῦ ἔρωτος· διότι γεννᾶται ἐνίοτε ἐξ οὐκ ὄντων, τρέφεται δὲ ὡς οἱ τέττιγες ἐκ τῆς δρόσου. Αἰσθανόμεθα αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ· καὶ ὅμως ἀγνοοῦμεν πολλάκις πόθεν καὶ πῶς εἰσεχώρησε. Μυστηριώδης τις ἄρα δύναμις ἐνεργεῖ καὶ ἀκόντων ἡμῶν πρὸς σύστασιν οἰκογενείας καὶ συντήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, τοιαῦτα δὲ μάλιστα, συμβαίνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ μόνον σχεδὸν κατὰ τὰ ἔτη τῆς νεότητος, ὅτε ἐπικρατοῦσι τὰ φυσικὰ πάθη, ὀλίγον δὲ ἔτι ἰσχύει τὸ λογικὸν διὰ τὴν ἔλλειψιν τῆς τῶν πραγμάτων πείρας.

Τὸ πάθος τοῦ ἔρωτος γεννᾶται μὲν πολλάκις ἴσως καὶ αὐτοφυῶς, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν, τὸ ἔαρ καὶ ἐν τοῖς θερμοῖς τόποις· ἄλλοτε λαμβάνει ἀφορμὴν πρώτην ἐκ τῆς καλλονῆς, σπανιώτατα δὲ ἐκ

τῆς ἀρετῆς τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προέρχεται ἐκ φαντασίας ἀχαλινώτου, ἐξ ἀπερισκέπτου καὶ κακῆς συναναστροφῆς, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἐκ τῆς συνήθους ἀργίας. Διότι, ὡς ἄριστα εἶπεν ὁ Θεόφραστος, ὁ ἔρως ἐστὶ πάθος ψυχῆς σχολαζούσης. Ἂν ἀπαντᾷ ἐμπόδια, βόσκει ὡς πῦρ καὶ νέμεται τοῦ ἀνθρώπου τὸ σῶμα, πρὶν ἐκραγῇ εἰς τὰ ἔξω καὶ φανῶσιν αἱ φλόγες. Τὸ δηλητήριον φάρμακον ἐνήργησε πρὸ πολλοῦ, καὶ οὐδὲν ἀλεξιτήριον, ἢ ἀντίδοτον πλέον χρησιμεύει. Τότε ἡ βλάβη εὑρίσκεται σχεδὸν τετελεσμένη καὶ ὀλίγον ὠφελεῖ ἐνίοτε ἡ συγκατάθεσις τῶν γονέων καὶ τοῦ ποθουμένου ἡ ἀπόλαυσις. Πόσοι ἄνθρωποι, μάλιστα δὲ νέοι, πολὺ δὲ μᾶλλον νεάνιδες περιέπεσον εἰς μελαγχολίαν, φθίσιν, ἢ καὶ παντελῆ φρενοβλάβειαν ὡς ἐρωτόληπτοι! Πόσοι τοιοῦτοι πάσχουσιν ἐκτὸς τῆς ἀϋπνίας καὶ σπασμοὺς καὶ ἐπιληψίαν! Ματαίως μακρύνονται εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ ἀποφεύγουσι τὸν κόσμον· διότι φέρουσι πανταχοῦ τὸ βέλος ἐν τῇ καρδίᾳ, καθὼς ἡ φεύγουσα ἔλαφος φέρει πολλάκις τὸν θανατηφόρον μόλυβον ἐν τοῖς σπλάχνοις.

Οἱ ἐρωτευόμενοι ἔχουσι τὸ πρόσωπον ὠχρὸν καὶ μεμαραμένον, τὸ βλέμμα δειλὸν καὶ χαῦνον, τὰς παρειὰς κοίλας καὶ τὰς χεῖρας τρομώδεις. Ἐκτὸς τῆς ζηλοτυπίας ἀναισθητοῦσι σχεδὸν πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ πάθη. Ἡ διάπυρος αὐτῶν πρός τινα ἀγάπη ἐπικρατεῖ μόνη ἀμαυροῦσα πάσας τὰς λοιπὰς φροντίδας. Αἱ δυστυχίαι, ἡ ἀποτυχία τῶν σχεδίων, ὅσα εἶχον, διάφοροι συμφοραὶ συμπίπτουσαι ὀλίγον αὐτοὺς κινοῦσιν, ὑποφέρουσι δὲ γενναίως καὶ αὐτὰς τὰς νόσους. Κλαίουσι συχνάκις, ἀλλὰ τὰ δάκρυα οὐδόλως ἐξαλείφουσι τὸ ἴνδαλμα ἐκ τῆς ἀφντασίας αὐτῶν, οὔτε τὴν φλεγμονὴν καταπραΰνουσι. Τὸ προσφιλὲς ὄνομα ἐξέρχεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, ἀντηχεῖ πανταχοῦ, ἐγχαράττεται ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τῶν δένδρων, γράφεται ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Ὑπῆρχεν ἐν Βρεττανίᾳ τῆς Γαλλίας μοναστήριον ἐπὶ βράχου ὑπερκειμένου τῆς θαλάσσης, ἥτις προσέβαλλεν ἀδιακόπως τὴν βάσιν αὐτοῦ δι' ἀλλεπαλλήλων κυμάτων. Ἐκεῖ μονάζων ὁ Ἀβειλάρδος ἐπεμελεῖτο ἵνα ἐξαλείψῃ ἐκ τῆς μνήμης αὐτοῦ τὴν εὐαίσθητον καὶ καλὴν Ἐλοΐζαν, ὡς αὐτὸς καὶ ἐκείνην μονάζουσαν. Ματαία ἐλπίς! Μόλις λαβὼν ἐπιστόλιον τῆς νέας ἀναφλέγεται· ὅθεν ἀπαντᾷ οὐχὶ ὡς ἱερεὺς καὶ πνευματικός, ἢ καὶ διδάσκαλος, οἷος ὑπῆρξεν· ἀλλ' ὡς συμπάσχων ὁμολογεῖ, ὅτι οὐδεμίαν ἀνακούφισιν εὗρε καὶ ἐν τῇ ἀγρίᾳ ἐκείνῃ ἐρήμῳ, ὅπου ἐξωρίσθη. Τίς δὲ ἦτο ἆρά γε ὁ Ἀβειλάρδος οὗτος; Σοφώτατος ἀνὴρ τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἐπιστήμων, φιλόλογος, θεολόγος, ἐφευρέτης συστήματος φιλοσοφίας, νικήσας διὰ τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ πολλοὺς διδασκάλους, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος περιέπεσεν εἰς ἔρωτα τῆς Ἐλοΐζης, ἀνε-

ψιᾶς κανονικοῦ τινος, ἣν ἐδίδασκεν! Ὅθεν εὐνουχισθεὶς παρὰ κακούργων μισθωθέντων ὑπὸ τοῦ ἱερέως τούτου ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἔγραφεν ἐρωτικῶς πρὸς τὴν ἐρωμένην, καθὼς καὶ αὐτὴ, μοναχὴ ἤδη κατὰ μίμησιν αὐτοῦ, ἀνταπεκρίνετο διὰ τῆς αὐτῆς ζέσεως.

Ἡ ἀθλία! μόλις περὶ τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς εὗρέ τινα παρηγορίαν. Ἡ φαντασία αὐτῆς διετέλεσε πάντοτε ἐξημμένη. Ἐνόμιζεν ἀγνὸν τὸν ἔρωτα, ὡς ὄντος ἤδη εὐνούχου τοῦ Ἀβειλάρδου. Ἀλλὰ διατί ὡμολόγει ὅτι τῶν παρελθουσῶν ἡδονῶν ἡ ἐνθύμησις ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὰ παρ' αὐτῇ, ὥστε ἐβασάνιζεν αὐτὴν ἀκαταπαύστως καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας! « Ἀφ' οὗ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας σὲ ἀναπολῶ, ἐπέρχεται ὁ ὕπνος. Τότε παραδίδομαι ὅλη πρὸς σὲ καὶ ἡ ψυχή μου θέλγεται ἐκ τῆς θέας σου. Ἐνίοτε μὲ λυπεῖς διηγούμενος τὰ πάθη σου· ἄλλοτε ὅμως ἐπιλανθανόμενος τῶν αἰωνίων σου κωλυμάτων .... μὲ βεβαιοῖς ὅτι σὲ καθιστῶ εὐδαίμονα! Τότε ἐγκαταλείπομαι ἄνευ ἀντιστάσεως .... Ἀλλὰ πόσον ταχέως ἀφανίζεται ἡ τοιαύτη φαντασία!! Ἐξυπνοῦσα ζητῶ πλησίον μου τὸν Ἀβειλάρδον καὶ οὐδὲν εὑρίσκω! Ἐκτείνω πρὸς αὐτὸν τὰς ἀγκάλας· ἀλλ' αὐτὸς μὲ ἐκφεύγει! Καλῶ αὐτόν· ἀλλ' αὐτὸς κωφεύει. Ὦ Ἀβειλάρδε, ἔχεις καὶ σὺ ἆρά γε τοιαῦτα ὄνειρα; Βλέπεις τότε τὴν Ἑλοΐζαν; Πῶς φέρεται πλησίον σου; Ὁμιλεῖς πρὸς αὐτὴν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνης συμπαθείας, ἣν ἐδείκνυες ἄλλοτε πρὸς αὐτήν; Ἐξεγειρόμενος δὲ ἡδονῆς, ἢ λύπης ἔχεις αἴσθησιν;»

Ζωηρὸν παράδειγμα τῆς ἀσθενείας τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀποδεικνύον, πόσον καὶ οἱ σπουδαιότατοι ἄνθρωποι, μὴ ἐξαιρουμένων ἱερέων, μηδ' ἀρχιερέων, πίπτουσιν εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἔρωτος. Μὴ γὰρ ὀλίγα λέγει ἡ φήμη περὶ δύο ἱεραρχῶν τοῦ μὲν ἀποθανόντος, τοῦ δὲ ζῶντος; Τὰ ἄθλα ὅμως τοῦ δευτέρου ὑπερβαίνουσι τὰ τοῦ πρώτου ὡς ἔχοντα θέατρον πολλοὺς καὶ διαφόρους τόπους. Πόσον σκανδαλώδης ὑπῆρξε προσέτι ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἀλλαχοῦ, ἐξακολουθεῖ δ' εἰσέτι ὑπάρχουσα ἡ διαγωγὴ ἀνωτέρας περιωπῆς ποιμενάρχου κατασπαταλῶντος ἀφειδῶς μεγάλας χρημάτων ποσότητας καὶ εἰς ἄλλας μὲν ἀσωτίας, ἀλλὰ καὶ εἰς γύναια, (ἱερείας καὶ ἀνεψιὰς ἱερειῶν) ἅτινα καὶ περισύρει ὅπου ἀποδημεῖ ὡς ἀποσκευὴν, συνδιαιτώμενος δὲ κινεῖ τὸν γέλωτα, τὸν οἶκτον καὶ τὴν κακολογίαν ἐν ταὐτῷ καθ' ὅλου τοῦ ἱεροῦ κλήρου! Ἀλλ' οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται ....

Ὁ ἔρως ὑπάρχει ἐπικίνδυνος πανταχοῦ, ἀποβαίνει ὅμως ἐπικινδυνότερος ἐν τοῖς χωρίοις. Διότι ἡ καρδία τῶν γυναικῶν παγιδεύεται μᾶλλον ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν καὶ ἐν τῇ ἡσυχίᾳ νυκτὸς πανσελήνου. Ἐπειδὴ δὲ ζωηρά τις κίνησις ἐνεργεῖ

πάντοτε ἰσχυρότερον ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων φύσεων, ταχέως, ἢ βραδέως ὁ ἐνθουσιασμὸς ἄγει καὶ φέρει αἰχμάλωτον τῆς γυναικὸς τὴν καρδίαν. Ἴσως πολλαὶ γυναῖκες ἐρωτεύονται μᾶλλον μακρὰν τῶν πόλεων, ἢ ἐντὸς τῆς τύρβης αὐτῶν. Ὅθεν ἐκ πείρας ὁδηγούμενος ὁ Ὀβίδιος ἔλεγεν· « Ἐρασταί, φύγετε τὰ ἀναχωρήματα (τοὺς ἐρήμους τόπους). Μὴ μένετε μόνοι· οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἐστε ἀσφαλεῖς ἢ ἐν τῷ πλήθει. » Εἴπομεν ὅτι ὁ ἔρως παρακολουθεῖ συχνάκις τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἔαρος. Διὰ τοῦτο δεκαπενταετεῖς, ἢ ὀκτωκαιδεκαετεῖς νεάνιδες περιπίπτουσιν εἰς μελαγχολίαν τότε ἐν τῇ ἐξοχῇ. Σκοτεινὸς θάλαμος, συνηρεφῆ δάση, λίμναι ἀπόκεντροι, τοιοῦτοι τόποι ἀρέσκουσιν ὡς μάρτυρες πιστοὶ τῶν ἐρωτικῶν ἔργων. Αἱ ἀναμνήσεις αὐτῶν ἀναρριπίζονται κατὰ πᾶσαν ἀφορμὴν καὶ μετὰ πολλὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ζῶμεν· διότι οὐδέποτε βαθεῖαι τῆς νεότητος ἐντυπώσεις ἐντελῶς ἐξαλείφονται. Ὅθεν ἐνθυμούμεθα διὰ παντὸς τὰς ἡδονικωτάτας σκηνογραφίας τῆς φύσεως, ὅσας τότε εἴδομεν, οὐδ' ἀναχωροῦμεν ἐκεῖθεν ἀπαθῶς, ἂν ποτε πάλιν ἐπιστρέψωμεν εἰς αὐτάς· ἀλλὰ στρεφόμεθα συχνάκις εἰς τὰ ὀπίσω ὅπως ἴδωμεν, ὡς ἡ γυνὴ τοῦ Λὼτ, ὅ,τι φεύγομεν, μακρυνόμενοι δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐκλυόμεθα, ὡς ὅταν ἀποχωρίζηταί τις φίλου, ὃν οὐδέποτε εἰς τὸ ἐξῆς ἰδεῖν ἐλπίζει.

Ὁ ἔρως βαθμηδὸν καταναλίσκεται, ἢ καὶ παντελῶς σβέννυται, ὡς τὸ πῦρ, ὅταν λείψῃ ἡ ὕλη, δηλ. ἡ ἀμοιβαιότης τῶν αἰσθημάτων, ἢ προχωρήσῃ ἡ ἡλικία· μένει ὅμως ὀπίσω αὐτοῦ ὡς διάδοχος καὶ κληρονόμος ἡ θλῖψις καὶ ἡ φιλαρέσκεια, ὥστε αἱ γυναῖκες πάσχουσιν οὕτω καὶ μέχρι γήρως· ἄλλοτε δὲ ὑπὸ φρονήσεως σπανίας περιορίζονται μὲν εἰς ταῦτα μόνα· οὐδέποτε ὅμως ἀναισθητοῦσι καθ' ἑαυτὰς πρὸς τὸν πάσχοντα· τοὐναντίον μάλιστα ἡ φιλοτιμία αὐτῶν κολακεύεται πάντοτε, οἱαδήποτε τύχῃ ἡ διαφορὰ τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ τῆς ἡλικίας. Ὁ ἔρως τῶν ἀνδρῶν ἰατρεύεται πολὺ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον τοῦ τῶν γυναικῶν διὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν σχέσεις. Ὑπάρχουσιν ὅμως δυστυχεῖς θνητοί, χαρακτῆρος ὁρμητικοῦ, οὓς καὶ μόνη ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀποθανόντος προσώπου καταναλίσκει ὡς ἧπιον πῦρ. Ὅθεν φθίνουσιν ὡς ὑπὸ χρονίου καὶ βλητροῦ πυρετοῦ, τρέμουσι καὶ ῥιγῶσιν ἀναγινώσκοντες κατὰ τύχην ἐπιστολὰς γραφείσας ὑπὸ χειρὸς ἐρασμίας, λειποθυμοῦσι δὲ, ἢ πίπτουσιν εἰς ἀναισθησίαν, ὅταν ἴδωσι καὶ τὸν τάφον, ὅστις ἀπερρόρησε τὴν εὐδαιμονίαν ὅλης αὐτῶν τῆς ζωῆς. Ὁ ἥλιος φέγγει σκοτεινὸς ὡς πρὸς αὐτούς. Τὸ πρῶτον ἴον, ἡ ῥόδον, ἡ ᾠδὴ τῶν ἀναγγελλόντων τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἔαρος πτηνῶν, ἡ νέα τῆς φύσεως ζωὴ οὐδόλως αὐτοὺς συγκινοῦσιν· ἀλλὰ φεύγοντες τὴν θέαν τῶν κήπων καὶ τῶν λειμώνων ἀποστρέφουσι τὸ πρόσωπον καὶ ἀπὸ τοῦ θέλον-

τος ἵνα ἐξαγάγῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ σπηλαίου τῆς θλίψεως εἰς τὴν διαγελῶσαν χλόην.

Ἡ μόνωσις βλάπτει τὸν ἐρωτόληπτον ὡς τρέφουσα τὴν φαντασίαν διὰ ματαίων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀσελγῶν ἰδεῶν. Τοὐναντίον δὲ ὁ θόρυβος τοῦ κόσμου ἀπασχολεῖ τὸν νοῦν αὐτοῦ ὠφελίμως. Διὰ τοῦτο πάσχουσι τοσοῦτον ἐν τοῖς μοναστηρίοις, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μάλιστα δὲ αὗται, καὶ ἰδιαιτέρως ὅταν βλέπωσιν ἐκείνους, καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας. Ἐκινδύνευεν ἡ ἀθωότης τῶν ἱερειῶν τῆς Ἰαπωνίας, ὅτε ἔζων πλησίον τῶν ναῶν μετὰ τῶν ἱερέων. Διότι ἅπασαι ἐφωράθησαν ἔγκυοι, ὡς λέγει ὁ Kœmpfer. Ὅθεν ἔκτοτε ἀπεχωρίσθησαν. Ὁ Charlevoix μαρτυρεῖ τὰ αὐτὰ περὶ τινων μοναστριῶν τῆς θρησκείας τοῦ Βουδᾶ καὶ Σίντω, αἵτινες ἀνατρέφουσι καὶ παιδαγωγοῦσι νεάνιδας. Ἐπειδὴ ἔχουσαι κοινωνίαν πολλαχοῦ μετὰ τῶν βόνζων (ἱερέων) καὶ συμψάλλουσαι τινὰς ὕμνους παραβαίνουσι τὰ καθήκοντα τῆς παρθενίας. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπενοήθη παρ' αὐτῶν τὸ τοσοῦτῳ κοινὸν ἐν Ἰαπωνίᾳ κακούργημα τῆς ἐκτρώσεως.

Εὐτυχὴς ὁ νέος, ὅστις ἀποφεύγει πρωΐμως τὸν ἔρωτα. Διότι ἡ ἐγκράτεια οὐ μόνον τὸν νοῦν διατηρεῖ ὀξύν, τὴν μνήμην ἀκμαίαν καὶ ὅλου τοῦ σώματος, μάλιστα δὲ τοῦ ἤθους, τὴν ὑγείαν ἀκλόνητον, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν παρατείνει καὶ εἰς εὐρώστων τέκνων γένεσιν κατ' ἐξοχὴν συμβάλλει. Εὐτυχὴς δὲ καὶ ἡ νεάνις, ἥτις ἔμεινεν ἀδιάφθορος ἐκ τῶν χορῶν, τῶν ἀσέμνων θεαμάτων καὶ τῶν μυθιστορικῶν βιβλίων.

Ἵνα μὴ περιπλεχθῶμεν ἐν τοῖς δικτύοις τοῦ ἔρωτος, ὅθεν δυσκόλως τις ἀπαλλάττεται, ἡ φρόνησις ἀπαιτεῖ τὴν ἐν καιρῷ ἀποφυγὴν τῆς συνομιλίας καὶ σχέσεως γυναικῶν ὡραίων. Ὁ Κῦρος οὐδέποτε ἠθέλησεν ἰδεῖν τὴν ὡραίαν Πάνθειαν ὑπὸ σωτηρίου φόβου μὴ περιπέσῃ εἰς τὰς παγίδας τοῦ ἔρωτος. Οὐδ' ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπῆγεν εἰς ἔντευξιν τῆς γυναικὸς τοῦ Δαρείου. Ἴσως καὶ ὁ Ἰωσὴφ αὐτὸς ὁ Πάγκαλος ἐγίνετο αἰχμάλωτος τοῦ ἔρωτος, ἂν μὴ ἀπεσπᾶτο βιαίως ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς συζύγου τοῦ Πετεφρῆ.

ΚΕΦΑΛ. ϛ΄.

« Ἡ δὲ ἰσότης φιλότης καὶ μᾶλλον ἡ κατ' ἀρετὴν
» ὁμοιότης » (Ἀριστ. Ἠθ. Νικ.)
« Κοινὰ τὰ τῶν φίλων εἶναι καὶ φιλίαν ἰσότητα
» εἶπε Πυθαγόρας. » (Διογ. Λαέρτ.)

Ἔχθρα, Φιλία, Κολακεία.

Εἴτε εὐτυχεῖ, εἴτε δυστυχεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἔχει ἄφευκτον ἀνάγκην τῶν ἄλλων. Κατὰ τὴν πρώτην περίστασιν αὐξάνουσιν αἱ ἡδοναὶ αὐτοῦ καὶ πολλαπλασιάζεται ἡ χαρὰ, κατὰ τὴν δευτέραν δὲ μετριάζεται ἡ ἀθλιότης καὶ παρηγορεῖται ἡ λύπη.

Ποσάκις μία καὶ μόνη ἰδία προερχομένη ἐκ φίλου εἰλικρινοῦς καὶ ἐμπείρου ὁλοσχερῶς μετέβαλε τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν! Ὡς ἂν ἦτο βεβυθισμένος εἰς βαθὺ σκότος ὁ ἄνθρωπος, βλέπει ἐξαίφνης φωτεινότατον καὶ ἐκτεταμένον ὁρίζοντα, ἐπινοεῖ νέα βοηθήματα καὶ φαντάζεται νέους τρόπους πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ φίλος ἀγαθὸς ὑπάρχει αὐτόχρημα ἔρμαιον, ἢ δῶρον τῆς τύχης, ὥστε ὁ ἐπιτυχὼν αὐτοῦ εὗρεν ἀληθῆ θησαυρόν. Ὅθεν δικαίως εἶπεν ὁ σοφὸς Σολομὼν, « Φίλου πιστοῦ οὐδὲν ἀντάλλαγμα »

Ὑπάρχουσι πολλὰ εἴδη φιλίας· οἷον ἐκ συμφέροντος (ἢ χρησιμότητος) ἐξ ἡδονῆς, ἐξ ἰσότητος, ἐξ ὑπεροχῆς, ἐξ ἀρετῆς. Ἐκ τούτων πάντων μόνον ἡ τελευταία ὁμολογεῖται ἀσφαλὴς καὶ γνησία· αἱ δὲ ἄλλαι ἀφανίζονται σχεδὸν ὡς καπνὸς ἐνίοτε, ἅμα ἐκλείψωσι καὶ τὰ αἴτια, δηλ. τὸ συμφέρον, ἡ ἡδονὴ, ἡ ἰσότης, ἢ ὑπεροχὴ κτλ. Τῷ ὄντι οὔτε οἱ λῃσταὶ καὶ κακοῦργοι οὔτε οἱ ἄσωτοι καὶ φιλοπόται, μένουσι φίλοι, οὔτε οἱ ἀδελφοὶ σταθερῶς ἀγαπῶνται, οὔτε οἱ υἱοὶ αὐτοὶ σέβονται πάντοτε τοὺς γονεῖς, ἅμα παύσωσιν ἔχοντες αὐτῶν ἀνάγκην, οὔτε ὁ ἀρχόμενος τιμᾷ τὸν ἄρχοντα, ὁ μαθητὴς τὸν διδάσκαλον, ἢ τὸν δεσπότην ὁ ὑπηρέτης.

Πρᾶγμα παράδοξον, πόσον ἡ φύσις αὐτὴ προτρέπει εἰς σχέσιν μετὰ τῶν ἄλλων! Διότι καὶ τὰ μονοδίαιτα, οὐχὶ δὲ κοινωνικὰ ζῶα, ἡ τίγρις π. χ. ὁ λέων, ἡ ὕαινα, γνωρίζουσι τὸν ἐπιμελητὴν αὐτῶν καὶ συνοικειοῦνται. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ζῶα ἄλλου εἴδους δεικνύουσι τὸ αὐτὸ αἴσθημα, ὅταν ζήσωσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον μετ' αὐτῶν. Τὰ συναγελαστικὰ ὅμως ἀγαπῶσι πολὺ μᾶλλον, καὶ ἂν τύχωσιν ἑτεροειδῆ. Οὕτω λέαινά τις, ἀποθανόντος κυνὸς συντρόφου, ἐδέχθη ὕστερον ἄλλον κύνα

ἄνευ σημείου φανεροῦ τινος λύπης· ἀποθανούσης ὅμως τῆς λεαίνης, ὁ κύων οὗτος ἔμεινεν ἀμετακίνητος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου, μετ' ὀλίγον δὲ ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς στερήσεως καὶ ἀπέθανε (Flourens. Observations de Cuvier sur l'instinct et l'intelligence des animaux.)

Οἱ πλούσιοι ἔχουσι παρασίτους, οἱ δὲ ἡγεμόνες κόλακας, οὐδέποτε δὲ καὶ φίλους λέγοντας τὰ ἀληθῆ καὶ συμβουλεύοντας τὰ δέοντα. Ὅθεν ὅταν μὲν ἐκεῖνοι πτωχεύσωσιν, εὑρίσκονται αἰφνιδίως παντα-χόθεν ἔρημοι, ἅμα δ' οὗτοι ὑποπέσωσί τυχον εἰς τὴν δυσμένειαν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν λαῶν, οὔτε οἶκτον πλέον κινοῦσι.

Πόθεν ἆρά γε ἡ τοιαύτη διαφορά; Ἐπειδὴ φιλία οὐδέποτε ὑπάρχει μεταξὺ ἀνομοίων ἀνθρώπων. Αὐτὴ γεννᾶται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας τῶν καρ-διῶν συμπαθείας· ἀλλὰ σπανίως αἰσθανόμεθα συμπάθειαν πρὸς ἀνθρώ-πους, οἵτινες ἐμπνέουσι φθόνον διὰ τὴν ἀλαζονείαν, ἢ μῖσος καὶ ἀπέ-χθειαν διὰ τὴν βίαν καὶ τὰς καταχρήσεις. Ἔπειτα ὁ πλούσιος κατα-φρονεῖ τὸν πτωχὸν, καθὼς ὁ μέγας καὶ δυνατὸς τὸν ἀδύνατον καὶ μικρόν.

Ἡ φιλία ἀπαιτεῖ πάντοτε ὁμοιότητά τινα, ἢ ἀναλογίαν τάξεων. διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. « Ἰσότης φιλότης » Ἐξ αὐτῆς τῷ ὄντι προέρχεται ἡ ταὐτότης τῶν φρονημάτων καὶ ἡ παρακολουθοῦσα ἀγάπη. Μόνον ἡ θεμελιουμένη ἐπὶ τῆς συγγενείας τῶν διαθέσεων (ἢ συμ-παθείας) καὶ τῆς ἀρετῆς φιλία διαμένει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον σαθερὰ καὶ βεβαία· καθόσον καὶ αἱ βάσεις αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἀσφαλεῖς, σερεαὶ καὶ ἀναλλοίωτοι. Ἐξ ἐναντίας ἡ φιλία, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν τέρψιν μό-νον καὶ τὴν ὠφέλειαν, παύει ἅμα παύσῃ ἡ τέρψις καὶ ἡ ὠφέλεια. (Ἀ-ριστοτέλης Ἠθ. Νικομ.) Τοιαύτην φιλίαν ἔχουσι μόνον οἱ πονηροί.

Δυσκόλως ὀξεῖς καὶ ζωηροὶ ἄνθρωποι γίνονται φίλοι σταθεροί· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐμβριθεῖς. Ἔχομεν δὲ παράδειγμα τοῦ μὲν πρώτου τοὺς Γάλλους, τοῦ δὲ δευτέρου τοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἄγγλους. Διὰ τοῦτο οἱ φίλοι ὀφείλουσι πρὸς ἀλλήλους οὐ μόνον ἀμοι-βαίαν εἰλικρίνειαν, ἀλλὰ καὶ ἀνοχὴν τῶν συμπιπτόντων σφαλμάτων, ἀντιτάττοντες ἱλαρότητα πρὸς τὴν παραφορὰν καὶ ὑπομονὴν πρὸς τὴν τραχύτητα.

Φαινόμεον ἀλλόκοτον καὶ λυπηρὸν ἐν ταὐτῷ, ὅτι εὐκολώτερον συγ-κοινωνοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ φιλιοῦνται πρὸς ἀλλήλους οἱ μωροὶ καὶ οἱ κακοῦργοι, ἢ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ ἐνάρετοι! Γίνονται προ-σέτι φίλοι, ὅσοι ἔχουσιν ἠθικὴν, ἢ ὑλικὴν ἀνάγκην τῶν ἄλλων. Ἀλλ' οἱ ὅλως ἀνεξάρτητοι, ὡς οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοὶ, ἀποβαίνουσιν ἀναίσθητοι. Τὸ πρόσωπον τοῦ πένητος ἀπολιθοῖ τὴν καρδίαν αὐτῶν, ὡς ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης, εἴτε διότι ἡ ἔνδεια τῶν ἄλλων ὀνειδίζει

τὸν πλοῦτον, εἴτε διότι ἀποφεύγουσι τὰς ἐνοχλητικὰς ἀπαιτήσεις.

Δύναταί τις ἀγαπᾶσθαι παρὰ πάντων; Σπανίως τοῦτο συμβαίνει. Ἀλλὰ τοὐλάχιστον πρέπει ἵνα φροντίζῃ ὅπως ἔχῃ ἀριθμόν τινα φίλων, πιστῶν, τιμίων, καὶ εὐσεβῶν, οὐχὶ δὲ φλυάρων, ἀνοήτων, κακολόγων, ἰδιοτρόπων, ὀξυθύμων καὶ κολάκων. Καὶ οἱ γέροντες δὲ ὡς ἀπαθεῖς ἄνθρωποι ὀλίγην καὶ ψυχρὰν φιλίαν δεικνύουσιν. Ἐνῷ μόλις αἰσθάνονται ὑπὲρ ἑαυτῶν, πῶς θέλεις ἵνα κινηθῶσιν ὑπὲρ τῶν ἄλλων; « Οὐ φαίνονται δ' οὐδ' οἱ πρεσβύτεροι, οὐδ' οἱ στρυφνοὶ φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· οὐδεὶς δὲ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. Οἰδ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δὲ, εὔνοι ἐοίκασι μᾶλλον ἢ φίλοι. (Ἀριστ. Ἠθ. Νικομ). Ὁ φίλος γνωρίζεται κυρίως ἐπὶ τῶν συμφορῶν μόνον. Ἡ εὐτυχία τῷ ὄντι προξενεῖ τοὺς φίλους· ἀλλ' ἡ δυστυχία δοκιμάζει αὐτούς. Καταλαμβάνομεν δὲ μάλιστα τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ὅταν λείψωσι. Περὶ τούτου ἐπληροφορήθη ὁ Αὔγουστος. Διότι ἀφοῦ ἀπώλεσε τοὺς δύω αὐτοῦ φίλους, τότε ἐννόησε πόσον ἦσαν πολύτιμοι. Ὅθεν περιπεσών ποτε εἰς μέγα σφάλμα ἀνέκραξεν. « Ἂν ἔζων ὁ Ἀγρίππας καὶ ὁ Μαικήνας οὐκ ἔπασχον τὸ δυστύχημα τοῦτο. »

Ἡ πίστις τῆς φιλίας μόλις διατηρεῖται, ὅταν δυστυχῶμεν· εὑρίσκονται ὅμως τινὰ παραδείγματα. Ὁ φιλόσοφος Καλλισθένης, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, φίλος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, συκοφαντηθεὶς ὡς προδότης, οὐμόνον ἐρρεβλώθη ὑπὸ τοῦ ἀχαρίστου μονάρχου, ἀλλὰ καὶ δεσμώτης ἐντὸς σιδηροῦ κλωβίου ὡς θηρίον ἄγριον ἐσύρετο κατόπιν τοῦ στρατοπέδου. Ὁ Λυσίμαχος ὅμως, εἷς ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐπισκεπτόμενος, ἐνθαρρύνων, καὶ παρηγορῶν τὸν δυστυχῆ αὐτοῦ φίλον. Μὴ, πρὸς Θεοῦ Λυσίμαχε, ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος, μὴ αὐξήσῃς τὰ κακά μου, προστιθεὶς καὶ τὴν δυστυχίαν σου. Ἄφες με ἵνα πάσχω μόνος καὶ ἀπόφευγε τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Ἐξ ἐναντίας μέλλω ἔρχεσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Ἂν ὁ βασιλεὺς μάθῃ ὅτι ἐγκατελείφθης ὑπὸ τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων, ἴσως οὐδένα πλέον ἔλεγχον συνειδήσεως ἔχει, ἴσως σὲ πιστεύσῃ ἀληθῶς ἔνοχον. Ὦ, ἐλπίζω, οὐδέποτε μέλλεις ἰδεῖν ὅτι ὁ φόβος, μὴ περιπέσω εἰς τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ, μὲ ἠνάγκασεν ἵνα ἐγκαταλείψω πιστὸν φίλον!

Εὖγε τοῦ Λυσιμάχου! Εὖγε τοῦ γενναίου ἀνδρός! ὅστις ἔμαθε λέγειν ὡς ἀληθὴς Μακεδὼν τὰ σῦκα σῦκα, καὶ τὴν σκάφην σκάφην. Ἀλλ' εὑρίσκονται ἆρά γε καὶ Ἕλληνες φίλοι τοσοῦτον πιστοὶ πρὸς τὸν ἰδιώτην, ὅσον εἰλικρινεῖς πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῶν;

Καὶ τὸ ἀκόλουθον παράδειγμα ὑπάρχει παντὸς ἐπαίνου ἄξιον ὡς

ἀποδεικνύον καὶ τὴν σαθερότητα τοῦ Ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος. Ὁ ἀρχίατρος τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Φράϊνδ, (1728) ὡς ὑβρίσας τινὰ ὑπουργὸν ἐν πλήρει τῷ κοινοβουλίῳ, προσώχθισεν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ καταδικασθεὶς ἐφυλακίσθη. Μετὰ ἓξ μῆνας ἀρρωστήσας ὁ ὑπουργὸς μετεκάλεσε τὸν περίφημον ἰατρὸν Μὴδ (Mead). Οὗτος ὅμως ἠρνήθη ῥητῶς τὴν ἐπίσκεψιν, πρὶν ἐλευθερωθῇ ὁ ἄξιος αὐτοῦ φίλος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νόσος ηὔξανεν, ὁ ὑπουργὸς ἠναγκάσθη ἵνα παρακαλέσῃ τὸν βασιλέα ὅπως συγχωρήσῃ τὸν Φράϊνδ. Ἀλλὰ καὶ τούτου γενομένου, ὁ Μὴδ οὐδαμῶς κατεπείσθη, πρὶν ἀποδοθῇ πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ὁ φίλος. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης ἐπεσκέφθη τὸν ὑπουργόν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἐκείνην πορευθεὶς καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φίλου παρέδωκεν αὐτῷ πέντε χιλιάδες λιρῶν, ὅσας εἶχε συνηγμένας ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἀῤῥώστους αὐτοῦ!! Εὐτυχὴς ὅστις εὑρίσκει τοιούτους φίλους γινόμενος καὶ αὐτὸς ἄξιος αὐτῶν!

Μηδέποτε ἐγκαταλείψῃς τοὺς παλαιοὺς φίλους διὰ τοὺς νέους. Ἡ ἀρχαία φιλία προτιμᾶται δικαίως, ὅσον καὶ ὁ παλαιὸς οἶνος, πάντοτε δὲ ἀνέχου τὰς ἀδυναμίας αὐτῆς. Ἴσως ὁ φίλος ἐνοχοποιηθῇ κατά τι ἔγκλημα, ἢ δείξῃ ἐλάττωμα καὶ ἡμᾶς προσβάλλον. Τότε ἐλεοῦντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μακρυνόμεθα κατ' ὀλίγον· οὐδέποτε ὅμως δίδομεν δημοσίᾳ καὶ φανερῶς τὸ σκάνδαλον χωρισμοῦ. Καθὼς ὡς πρὸς τὸν γάμον ἀπαιτεῖται πολλὴ σύνεσις, πρὶν ἑνωθῶμεν, πολλὴ δὲ ὑπομονὴ, ἀφοῦ ἑνωθῶμεν, ἐξέταζε πρὶν φιλιωθῇς, ἀλλ' ὑπόμενε ὕστερον.

Πρέπει ἵν' ἀκούσωμεν τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Βίαντος, ἢ Θάλητος; «Φίλει ὡς μισήσων, καὶ μίσει ὡς φιλήσων» δηλ. ἀγάπα ὡς ἂν ἔμελλές ποτε ἵνα μισήσῃς, μίσει δὲ ὡς ἂν ἔμελλές ποτε ἵν' ἀγαπήσῃς; Παραδέχομαι τὸ δεύτερον μέρος, ἀλλὰ λυποῦμαι διὰ τὸ πρῶτον. Καὶ ὅμως συμφέρει ἵνα μὴ ἐμπιστευώμεθα, ὁλοκλήρως τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς τὸν τυχόντα. Πολλοὶ τῷ ὄντι διὰ συμφέρον κατόπιν φιλονεικίας τινὸς, ἢ χάριν ἐκδικήσεως προέδωκαν τὸ μυστήριον τοῦ φίλου, καὶ οὕτω κατέστρεψαν αὐτόν. Ἄνοιξον τὴν χεῖρά σου πρὸς πάντας τοὺς ἔχοντας χρείαν· ἀλλὰ τὴν καρδίαν σου πρὸς ὀλίγους τινὰς δεδοκιμασμένους, καὶ τοῦτο δὲ σπανίως καὶ εὐλαβῶς. Φύλαττε μάλιστα ἀποκρύφους τὰς οἰκιακὰς, ἢ τὰς μεταξὺ συζύγων, ἢ τέκνων συμπιπτούσας κατὰ δυστυχίαν διαφοράς.

Ὁποία κατάχρησις γίνεται σήμερον τῆς λέξεως φιλία! Φίλε μου, λέγει τις πρὸς τὸν ἁμαξηλάτην, μὲ ὑπάγεις εἰς τὸν Πειραιᾶ, λαμβάνων τρεῖς δραχμάς; Φίλε μου, λέγει ὁ δικαστὴς πρὸς τὸν κακοῦργον ὑπόδικον, κατὰ τὸ παρὸν σὲ ἀπολύει τὸ δικαστήριον δι' ἔλλειψιν ἱκα-

νῶν ἀποδείξεων· πρόσεχε ὅμως τοῦ λοιποῦ· διότι ἂν ἐξακολουθήσῃς τὴν αὐτὴν διαγωγὴν, τρέχεις τὴν ὁδὸν τῆς λαιμητόμου! Ἡ οἰκοδέσποινα λέγει πρὸς τὸν θυρωρόν. Σήμερον πάσχω· ὅθεν μὴ ἀφῇς ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον πρὸς ἄλλον τινὰ ἐκτὸς τῶν φίλων μου. Οἱ δὲ λεγόμενοι φίλοι οὗτοι τῆς κυρίας ὑπερβαίνουσιν ἴσως τοὺς τριάκοντα!

Κιβδηλευομένων οὕτω τῶν ὀνομάτων, ἐξευτελίζονται ἀναγκαίως καὶ τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ ἡ ἀληθὴς φιλία κατήντησε σπανιωτάτη, θεωροῦμεν ὡς θαύματα ἱστορικὰ τὴν φιλίαν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου, τοῦ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου, τοῦ Πελοπίδου καὶ Ἐπαμινώνδα, τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἡφαιστίωνος, τοῦ Δάμωνος καὶ Φιντίου, τοῦ Λελίου καὶ Σκιπίωνος, τοῦ Δ.΄ Ἐρρίκου καὶ Σουλλῆ.

Συμφέρει ἆρά γε ἵνα ἔχωμεν πολλοὺς φίλους; Πρῶτον, ἡ ἀγάπη ἐξαντλεῖται διαμοιραζομένη εἰς πολλοὺς, καθὼς ἐξασθενίζεται καὶ τὸ ῥεῖθρον τοῦ ὕδατος διαιρούμενον εἰς πολλὰ αὐλάκια. Δεύτερον, οὔτε δυνάμεθα ἵνα ἐκπληρώσωμεν διὰ μιᾶς πρὸς πολλοὺς τῆς φιλίας τὰ χρέη. Καθότι ἴσως τύχῃ συγχρόνως, ὁ μὲν ἐξ αὐτῶν διὰ δυστυχίαν λυπούμενος, ὁ δὲ δι' εὐτυχίαν χαίρων. Ἀλλὰ πῶς πότε διαμερίσωμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν εἰς δύω ἀντίθετα πάθη; Ἐπαρκεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐνταὐτῷ εἰς πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα, εἰς παρηγορίαν π. χ., εἰς συμπόσια, εἰς συνοδείαν, εἰς ἄλλην τινα βοήθειαν ὁποιανδήποτε;

Μόνον ὁ κόλαξ ἔλαχε τὸ τοιοῦτο πλεονέκτημα· διότι αὐτὸς οὐδένα ἔχει σαθρὸν χαρακτῆρα. Ὡς αἱ χελιδόνες ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς τὸ θέρος, ἀναχωροῦσι δὲ τὸν χειμῶνα, οὕτω καὶ οἱ ψευδεῖς φίλοι, εἴτε κόλακες προσέρχονται ὅταν εὐτυχῶμεν, ἀπομακρύνονται δὲ ἅμα ἰδόντες ἡμᾶς δυσυχοῦντας. Οἱ φιλότιμοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι πρὸ πάντων βλάπτονται ὑπὸ τῶν κολάκων, καθὼς τὰ ἁπαλὰ καὶ γλυκέα ξύλα κατατρώγονται ὑπὸ τῶν θριπῶν καὶ σκωλήκων. Ἰδιαιτέρως ὅμως πάσχουσιν ἐξ αὐτῶν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἡγεμόνες, δι' αὐτῶν δὲ ὁλόκληρα ἔθνη. Ὅστις φαρμακεύει τὰ ὑδραγωγεῖα πολιορκουμένης πόλεως βλάπτει ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς διὰ τῆς κολακείας διαφθείροντας τῶν ἡγεμόνων τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν, ἐξ ὧν πηγάζει πάντοτε ἡ καλὴ, ἢ κακὴ διοίκησις τῶν λαῶν, δηλ. ἡ δυστυχία, ἢ εὐτυχία. Ἀπατώμενοι παρὰ τῶν κολάκων οὔτε τὴν ἀλήθειαν ἀκούουσιν, οὔτε τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τῶν ὑπηκόων βλέπουσι, τυφλώττουσι δὲ πρὸς τὰ πάθη αὐτῶν, καθὼς κωφεύουσιν πρὸς τοὺς γογγυσμοὺς τῶν ἀνθρώπων.

Τί ἄλλο παρὰ τὴν κολακείαν ἔβλαψε τοσοῦτον τὰ ἔθνη, κατέσρεψε δυναστείας, συνέτριψεν ἀρχαίους θρόνους καὶ ἐξώρισε βασιλεῖς Ῥώμης, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Σουηδίας, Ἱσπανίας, Νεαπόλεως, Ἑλλάδος κλπ.;

Πόσον δυσκόλως διακρίνομεν τοὺς τρόπους τῆς παρασίτου κολακείας ἀπὸ τῶν τρόπων τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας! Ἔχουσι τοσαύτην ὁμοιότητα, ὥστε ὑπάρχει χρεία μεγάλης προσοχῆς καὶ ὀξυδερκείας, ὡς ἂν ἠθέλομεν ἵνα χωρίσωμεν ὁμοίους κόκκους ἑτεροειδῶν σπερμάτων, οἵτινες ἐξίσου πάντες διέρχονται τὸ κόσκινον.

Ὁ κόλαξ μετασχηματίζεται ὡς Πρωτεὺς κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἐπαινεῖ καὶ ψέγει ὅ,τι θέλεις, μισεῖ κατ' ἐπιφάνειαν καὶ αὐτὸς τὸν ἐχθρόν σου, ὑποκρίνεται δὲ μόνον ὅτι ἀγαπᾷ τοὺς φίλους σου. Ἐν γένει μιμεῖται κατὰ τὸ δυνατὸν πάντα τὰ κινήματα καὶ ἀκολουθεῖ πάσας τὰς κλίσεις σου ἀδιαφόρως καλὰς καὶ κακάς. Ἀλλ' ὁ φίλος σου λέγει, ὅσον κατὰ τοῦτο, τὴν ἀλήθειαν, μὴ φροντίζων, ἂν σὲ λυπῇ. Οὐδεὶς τοκογλύφος κερδαίνει τοσοῦτον, ὅσον ὁ κόλαξ. Διότι δανείζων πρὸς τοὺς βασιλεῖς, τοὺς μεγισᾶνας καὶ τοὺς πλουσίους πλεονεκτήματα καὶ ἀρετάς, ὧν ἐκεῖνοι παντελῶς στεροῦνται, λαμβάνει ὡς ὑπέρογκον τόκον ἀξίας καὶ τιμὰς καὶ χάριτας καὶ συντάξεις. Διὰ τοιούτων ἀντήμειβε καὶ ὁ Ὄθων τοὺς περὶ αὐτὸν ἀρωσιωμένους κόλακας.

Κόλαξ ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης· καθότι ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις ἐφαίνετο χαρίεις, σκωπτικὸς καὶ φίλος τῆς ἱππασίας, ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι ἐξυραφίζετο μέχρι δέρματος, ἐφόρει τρίβωνα καὶ ἐλούετο δι' ὕδατος, ἐν δὲ τῇ Θράκῃ ἐπολέμει καὶ ἔπινεν, ὅτε δὲ ἦτο πλησίον τοῦ Τισσαφέρνους, ὑπερέβαινε πάντα Πέρσην ὡς πρὸς τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἁβρότητα.

Οἱ κόλακες οὐ μόνον ἐξέχοντας κατὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ σοφοὺς καὶ ῥήτορας καὶ βαθεῖς πολιτικοὺς ἀποδεικνύουσι τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς ἄρχοντας! Ἀλλ' ὦ τῶν ἀναισχύντων! ἐπαινοῦσι μάλιστα, ἃ μιμοῦνται καὶ τὰ φυσικὰ, ἢ ἠθικὰ τῶν κολακευομένων ἐλαττώματα. Οὕτως ἐπειδὴ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐκ φύσεως τὸν λαιμὸν εἰς τὰ πλάγια κεκλιμένον, πάντες οἱ ἐκ τῶν αὐλικῶν κόλακες ἔκλινον καὶ αὐτοὶ ὁμοίως τὴν κεφαλήν!! Τοῦ αὐτοῦ τούτου μονάρχου οἱ περὶ αὐτὸν ἐμιμήθησαν μᾶλλον τὴν ἀξιοκατάκριτον μέθην, ἢ τὴν σπανίαν σωφροσύνην καὶ τὴν παραδειγματικὴν πρὸς τὰς αἰχμαλώτους γυναῖκας αἰδῶ.

Τὸν φίλον πρέπει ἵνα ἔχωμεν πάντοτε ἕτοιμον ὡς δεδοκιμασμένον καὶ γνήσιον νόμισμα, πρὶν λάβωμεν αὐτοῦ χρείαν. Δυστυχεῖς, ἂν περιμείνωμεν ἵνα ἀναγνωρίσωμεν αὐτὸν, ὅταν πρόκηται ὅπως ὠφεληθῶμεν! Τότε τί χρησιμεύει, ἂν εὕρωμεν ὅτι ἦτο κίβδηλος;

Ὁ φίλος ἐπαινεῖ τοὺς ἄλλους φίλους σου, ὁ δὲ κόλαξ ὑποδιαβάλλει, ῥαδιουργεῖ καὶ ζητεῖ ἵνα ὑποσκελίσῃ. Ὁ φίλος σ' ἐπαινεῖ καὶ ἀπόντα, ἂν φρονῇ τὰ αὐτά· ὁ κόλαξ ὅμως μόνον παρόντα, ἂν καὶ καθ' ἑ-

αὐτὸν δοξάζῃ τὰ ἐναντία. Ὁ φίλος ὡς σταθερὸς ἐγκρίνει καὶ ἀποδοκιμάζει πάντοτε τὰ αὐτὰ πράγματα· ἀλλ' ὁ κόλαξ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο, καθὼς θελήσῃς, ἢ τύχῃ. Ὁ κόλαξ διαφθείρει τὰς λέξεις ὑπὲρ τοῦ κολακευομένου. Οὕτω λέγει τὴν ἀσωτίαν ἐλευθεριότητα, τὴν δειλίαν ἀσφάλειαν, τὴν ἔμπληξιν ζωηρότητα, τὴν ὀργιλότητα ἀνδρίαν, τὴν κενοδοξίαν φιλοτιμίαν. Τοιουτοτρόπως οἱ κόλακες τῶν τυράννων τῆς Σικελίας ὠνόμαζον δικαιοσύνην καὶ μισοπονηρίαν τὸν καταδιωγμὸν παντὸς τιμίου καὶ ἐναρέτου, ἢ φιλελευθέρου πολίτου. Ὑπὸ τῶν κολάκων ἀπατώμενος, ὁ μὲν Πτολεμαῖος κατήντησεν ἵν' ἀνταγωνίζηται πρὸς μουσικοὺς ὡς αὐλητής, ὁ δὲ Νέρων ἀνέλαβε τὴν στολὴν τῶν ὑποκριτῶν τοῦ θεάτρου!

Ὁ κόλαξ ὑποθάλπει τὰ κακὰ πάθη, αὐξάνει τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἀνδρογύνων, ἐμβάλλει σκάνδαλα μεταξὺ συγγενῶν, οἷον γαμβροῦ καὶ πενθερῶν, ἐμφυσᾷ δὲ πανταχοῦ τὴν διχόνοιαν· ἔπειτα ὑπεξανίσταται, ἐρχομένου τοῦ κολακευομένου πλησίον, σιωπᾷ ἅμα ἐκεῖνος λάβῃ τὸν λόγον, ὡς ἂν ἔμελλεν εἰπεῖν θαυμαστά τινα καὶ ἀξιόλογα πράγματα, μόλις δὲ φαίνεται παρατηρῶν μικρὰ μόνον σφάλματα, ὅπως παραδράμῃ τὰ σπουδαῖα καὶ μεγάλα!

Πόσον σκανδαλιζόμεθα βλέποντες δι' ὁποίας χαμερπείας οἱ κόλακες διέφθειραν τοὺς Καίσαρας τῆς Ῥώμης. Ἐλθόντος ποτὲ τοῦ Τιβερίου εἰς τὴν σύγκλητον, μοχθηρός τις κόλαξ αὐτοῦ ἀναστὰς εἶπεν.... «Ὡς ἐλεύθεροι (!) ὀφείλομεν καὶ ἐλευθέρως ἵνα λέγωμεν τὴν ἀλήθειαν, μὴ ἔχοντές τινα ὑποστολήν, ὅτε πρόκειται ἵνα γνωμοδοτήσωμεν περὶ κοινῶν συμφερόντων!» Γενομένης δὲ σιωπῆς καὶ προσέχοντος τοῦ Τιβερίου, «Ἄκουσον, εἶπε, Καῖσαρ! κατὰ τί σὲ ἐγκαλοῦμεν πάντες· οὐδεὶς ὅμως τολμᾷ παῤῥησίᾳ ἵνα εἴπῃ! Ἀμελεῖς τὴν ὑγείαν σου, κατατρύχεις τὸ σῶμα δι' ἀκαταπαύστων φροντίδων, ὡς μήτε νύκτα, μήτε ἡμέραν ἀναπαυόμενος....!» Ὢ τοῦ βδελυροῦ κόλακος! Τίς φιλότιμος ἄνθρωπος, τίς φιλόπατρις, τίς αἰδήμων καὶ ζηλωτὴς τῆς ἀληθείας ἐξευτελίζεται τοιουτοτρόπως; Ἀλλ' οἱ κόλακες αἰσχύνονταί ποτε; Ἆμ' ἀπέτυχεν ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας κατὰ τῆς πρώην βασιλίσσης Ἀμαλίας, οἱ τοιοῦτοι καὶ γερουσιασταὶ ὄντες, δηλ. πολιτικῶς πάντῃ ἀνεξάρτητοι, οὐ μόνον πανταχόθεν τοῦ Κράτους προὐκάλεσαν συγχαρητήρια καὶ δοξολογίας πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστηρίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἠρανίζοντο καὶ δήμους πτωχοὺς ἠνάγκασαν εἰς συνεισφορὰν διὰ τὴν ἀνέγερσιν ναοῦ ἐπ' ὀνόματι *τοῦ ἁγίου Σώζοντος!!* Βαβαὶ τῆς χαμερποῦς κολακείας!!

Ὁ Τιβέριος αὐτὸς ἠσχύνετο βλέπων τοιαῦτα ἔχοντας φρονήματα

τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ Ῥωμαίους! Ὅθεν οὔτε τὴν δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν ὕστερον ἐδέχθησαν παρὰ γενναίου καὶ μεγαλόφρονος αὐτοκράτορος τοῦ Τραϊανοῦ προσφερομένην!

Μή με μεταχειρισθῇς ὡς φίλον καὶ ὡς κόλακα ἐνταυτῷ, ἔλεγεν ὁ ἐνάρετος Φωκίων πρὸς τὸν Ἀντίπατρον. Ἄλλοι ἐπαινέτωσάν σε κρύπτοντες τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ θέλω ἵνα χρησιμεύσω ὡς σύμβουλος, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς συνεπίβουλος. Ἀλλὰ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι νικηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, γενομένης ἤδη τῆς συνθήκης, ἔστερξαν ἵνα ἐπιβάλῃ αὐτοῖς ὁποιανδήποτε ποινήν, αἰσχρὰν ὅμως πρᾶξιν ταπεινοῦσαν τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐξευτελίζουσαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος, προεῖπαν, ὅτι οὐδέποτε ὑπέφερον.

Ἐπιμελούμεθα ὅσον δυνατὸν ἵνα μὴ ἔχωμεν ἐχθρούς. Ἀλλ' ἐνίοτε γίνονται αὐτομάτως ἐχθροὶ καὶ ἄνθρωποι οὐ μόνον οὐδαμῶς παρ' ἡμῶν παθόντες, ἀλλ' ἴσως καὶ εὐεργετηθέντες μάλιστα. Κατ' αὐτὴν τὴν δυστυχῆ περίστασιν φροντίζομεν παντοιοτρόπως ἵνα δυσωπῶμεν αὐτούς, καὶ καταστήσωμεν ὀλιγώτερον βλαβεροὺς καὶ ἐπικινδύνους. Συχνάκις μάλιστα ὠφελούμεθα μεγάλως, προσέχοντες πρὸς τοὺς λόγους αὐτῶν καὶ διορθοῦντες τὰ σφάλματα ἡμῶν, ὅσα παρατηροῦσι καὶ ψέγουσιν, οἱ δὲ λεγόμενοι ἡμῶν φίλοι συγχωροῦσι καὶ παραβλέπουσιν. Οὕτως ἐκ τοῦ κακοῦ αὐτοῦ ἐξάγομέν τι χρήσιμον καὶ καλόν, καθὼς ὁ ἰατρὸς λαμβάνει ἐκ χόρτων φαρμακερῶν ὠφελιμώτατα ἰατρικά.

Ἐνγένει δὲ οἰκονομοῦντες τὰς περιστάσεις ἀφαιροῦμεν πᾶσαν ἀφορμὴν παροξύνουσαν, ἢ ὑποθάλπουσαν τὸ πρὸς ἡμᾶς ἄδικον μῖσος δυσρόπων ἀνθρώπων. Οὕτω κατὰ συμβουλὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ῥεβέκκας ὁ Ἰακὼβ ἀνεχώρησεν εἰς Μεσοποταμίαν πρὸς Λάβαν τὸν θεῖον αὐτοῦ ὅπως ἀποφύγῃ τὸν ἐκ τοῦ μισοῦντος αὐτὸν Ἡσαῦ κίνδυνον. Τοῦτον ὀφείλει μιμεῖσθαι ἕκαστος διδοὺς τόπον τῇ ὀργῇ κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διότι ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τὰ πάθη καταπραΰνονται καὶ αἱ ἔριδες ἀποκοιμίζονται, ὅταν μακρυνώμεθα τοῦ ἐχθροῦ· τοὐναντίον δὲ ἡ παρουσία ἡμῶν ἐξάπτει πάντοτε τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀπέχθειαν.

Φιλονεικοῦσιν, ἢ καὶ ἐχθροὶ μάλιστα γίνονται ἐνίοτε, συγγενεῖς καὶ φίλοι, οὐχὶ ὡς πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ διαφερόμενοι, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἔριδας. Τοῦτο συνέβη τῷ Ἀβραὰμ καὶ Λώτ, δηλ. θείῳ καὶ ἀνεψιῷ. Ὁ φρόνιμος ὅμως Ἀβραὰμ προλαμβάνων τὸ κακὸν εἶπε πρὸς τὸν Λώτ. « Μὴ ἔστω μάχη ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ὅτι ἄνθρωποι ἀδελφοί ἐσμεν ἡμεῖς. » (Γενέσ. ΙΓ.) προέκρινε δὲ μᾶλλον ἀποχωρισθῆναι παντελῶς τοῦ ἀνεψιοῦ, ἢ λαμβάνειν καθ' ἑκάστην ἀφορμὰς φιλονεικιῶν.

« Διαχωρίσθητι ἀπ' ἐμοῦ· εἰ σὺ εἰς ἀριστερὰ, ἐγὼ εἰς δεξιά· εἰ δὲ σὺ εἰς δεξιὰ, ἐγὼ εἰς ἀριστερά. » (αὐτόθι.)

Ἀδιάφορον, ἂν ἔχωμεν καὶ ἀδίκως τινὰς ἐχθρούς. Ἡμεῖς ἀντὶ μίσους ἀνταμείβομεν αὐτοὺς δι' ἀγάπης. Ἐπειδὴ τοῦτο προσάσσει ῥητῶς ὁ θεμελιωτὴς τῆς χριστιανικῆς πίστεως. « Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς. » (Ματθ. Ε.) Οὔτε τὰ δῶρα ἡμῶν δέχεται ὁ θεὸς, οὔτε τῆς προσευχῆς εἰσακούει, πρὶν διαλλαγῶμεν μετὰ τῶν μισούντων ἡμᾶς.

Ἂν μὴ εὑρίσκωμεν ἀνθρώπους εἰλικρινεῖς μεταξὺ τῶν ζώντων, καταφεύγομεν πρὸς τοὺς ἀποθανόντας, « Ἔχω φίλους, ἔλεγεν ὁ Πετράρχης, διαφόρων αἰώνων καὶ τόπων, οἵτινες διέπρεψαν ἐν τοῖς πολεμικοῖς, τοῖς πολιτικοῖς, ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τοῖς λόγοις. Οὐδεμία ἀνάγκη πολλῶν πρὸς αὐτοὺς περιποιήσεων, οὔτε θωπειῶν. Διότι πάντοτε προσφέρονται προθύμως εἰς ὑπηρεσίαν μου. Προσκαλῶ, ἢ ἀποπέμπω αὐτοὺς ὅπου καὶ ὅταν θέλω. Οἱ μὲν αὐτῶν μοὶ διηγοῦνται τὰ συμβεβηκότα παρελθόντων χρόνων, οἱ δὲ μοὶ ἀποκαλύπτουσι τῆς φύσεως τὰ μυστήρια. Τινὲς μὲ διδάσκουσι τὸ καλῶς ζῆν καὶ τὸ ἡσύχως ἀποθνήσκειν· ἄλλοι δὲ διασκεδάζουσι τὰς μερίμνας μου διὰ τῶν χαριεντισμῶν καὶ εὐφραίνουσι τὸ πνεῦμά μου διὰ τῆς ποικιλίας. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι σκληρύνοντες τὴν ψυχήν μου κατὰ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν θλίψεων, ἢ περιορίζοντες τὰς ἐπιθυμίας μου. Τὸ δὲ πάντων κάλλιστον, πρὸς ἀνταμοιβὴν τοσούτων εὐεργεσιῶν οὐδὲν ἄλλο ἀπαιτοῦσι παρ' ἐμοῦ, εἰμὴ ἓν δωμάτιον καλῶς κλειόμενον ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς οἰκίας μου ὅπως μένωσιν αὐτόθι ἀσφαλεῖς. Τέλος περιφέρω ἐνίοτε αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ χωρία, ὧν ἡ ἡσυχία ἀρέσκει αὐτοῖς πολὺ μᾶλλον, ἢ ὁ θόρυβος τῶν πόλεων.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Τὰς γυναῖκας βούλομαι ἐν καταστολῇ κο-
» σμίᾳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυ-
» τὰς κτλ. » (Παῦλος πρὸς Τιμόθ.)

Πολυτέλεια, Λιτότης, Ῥυπαρία.

Ἂν δαπανῶμεν ἐπέκεινα τοῦ δέοντος, πλέον τῶν ἀναγκαίων, ὑπεράνω τῆς δυνάμεως ἡμῶν, εἰσάγομεν τὴν πολυτέλειαν, δηλ. ἀγαπῶμεν τὴν ματαιότητα καὶ τὴν ἐκθαμβοῦσαν τὸ πλῆθος ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἔρχονται καὶ δυσυχεῖς χρόνοι, δηλ. ἡ γῆ ὀλιγώτερον, ἢ μόλις καρ-

ποφορεῖ, οἱ ὀφειλέται χρεωκοποῦσι, τὰ πλοῖα καταποντίζονται, τὸ ἐμπόριον δυστυχεῖ καὶ τὸ σῶμα πάσχει, ἐξ ἀνάγκης τότε χρεούμεθα. Πρέπει ἄρα ἵνα οἰκονομῶμεν πάντοτε μέρος τοῦ ἐτησίου ἡμῶν εἰσοδήματος, εἴτε ὡς κτηματῖται, εἴτε ὡς τοκισταὶ, εἴτε ὡς ἔμποροι, εἴτε ὡς τεχνῖται, οὐ μόνον πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν τυχηρῶν ἐλλείψεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὔξησιν τῆς περιουσίας.

Κυρίως πᾶσα δαπάνη μὴ συντείνουσα πρὸς συντήρησιν τοῦ σώματος, ἢ φωτισμὸν τοῦ νοὸς, ὑπάρχει ματαία. Ἀλλὰ τὸ ποσὸν, ἢ τὸ ποιὸν τῶν πραγμάτων διαφέρει κατὰ τοὺς τόπους καὶ τὰ ἔθνη καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοὺς καιρούς. Ὅ,τι εὑρίσκει π. χ. περιττὸν ὁ Ἑλβετὸς, νομίζει ἀναγκαῖον ὁ Ἄγγλος. Ὁ φέρων χλαῖναν ἐνδύεται πολυτελῶς ὡς πρὸς τὸν ἄγριον, ὅστις καλύπτεται διὰ δέρματος ἄρκτου, αἰγὸς, ἢ προβάτου. Ὥστε ἡ λέξις πολυτέλεια, ἢ θρύψις ὑπάρχει σχετικὴ ὡς τὸ μέγεθος καὶ τὸ βάρος, προσδιορίζεται δὲ ἐκ τῆς πρὸς ἄλλα συγκρίσεως.

Ὅπου ὁ πλοῦτος ἔτυχεν ἀνίσως διαμεμοιρασμένος, ὁ μὲν δηλ. ἔχει λίαν πολὺ, ὁ δὲ πάντῃ ὀλίγον, ἐκεῖ ἡ πολυτέλεια καταντᾷ σχεδὸν ἄφευκτος. Διότι ὁ πλούσιος δαπανῶν ὠφελεῖ τὸν πτωχὸν, τὸν ἐργάτην, τὸν τεχνίτην, τὸν ἁλιέα, τὸν βοσκὸν, τὸν γεωργὸν κτλ. Ἂν ὅμως ἡ πολυτέλεια αὐτὴ ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια τοῦ μετρίου, μολύνει τὸν λαὸν ὡς χολέρα διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος, ἔπειτα ἐξευτελίζει πάντας τοὺς ἐνδεεῖς ὡς πρὸς τοὺς πλουσίους. Διότι ἐκεῖνοι γίνονται αὐτόχρημα εἴλωτες ὑπηρετοῦντες περὶ τὰς ἡδυπαθείας, ἢ τὰς ὀρέξεις τούτων. Τοιαύτη πολυτέλεια προαναγγέλλει πάντοτε τὴν παρακμὴν, τὴν ἐξαχρείωσιν, τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἔθνους.

Πόσοι κοῦφοι καὶ ἐπιπόλαιοι ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουσιν αὐτὴν ὡς κοινὴν εὐτυχίαν! Ἀλλὰ πραγματικῶς ὀλίγον διαφέρει τοῦ πυρετοῦ, ὅστις δίδει ψευδῆ καὶ πρόσκαιρόν τινα δύναμιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ κακὴ αὕτη χρῆσις τοῦ πλούτου αὐξάνει ἐπ' ἄπειρον, ἂν μὴ ἐπαγρυπνῇ φιλόλαος καὶ φρόνιμος Κυβέρνησις, γινομένη αὐτὴ παράδειγμα τῆς λιτότητος καὶ αὐταρκείας.

Ἔχων ἀπόλαυσίν τινα ἐπιθυμεῖ τις καὶ ἄλλην. Ἡ μέχρι τοῦδε ἁρμόδιος οἰκία μόλις χωρεῖ αὐτόν. Ὅθεν ζητεῖ εὐρυχωροτέραν, θέλει δὲ αὐτὴν ἔχουσαν καὶ κῆπον, εὐτρεπιζομένην προσέτι καὶ ὑπὸ λαμπρῶν ἐπίπλων. Μὴ ἀρκούμενος ἐν τῇ ἀφθονίᾳ τῶν ὄψων, ὀρέγεται καρυκεύματα, πλακοῦντας, γλυκάσματα, ξενικοὺς οἴνους καὶ ὀπώρας τοῦ θέρους ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος. Εὐφραίνεται στολιζόμενος διὰ σηρικῶν ὑφασμάτων, ὡς ἂν ἦτο δὲ χωλὸς, ἢ παράλυτος, περιφέρεται ἔποχος ἐφ' ἁμά-

ξης, ἢ ἔφιππος. Περιηγεῖται κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν χάριν ψυχαγωγίας· τέλος ἐξηντλημένος ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ἀκολασταίνει, κωμάζει, διανυκτερεύει ἐν τοῖς θεάτροις καὶ χαρτοπαιγνίοις. Ἀλλ' ὅπως ἐπαρκέσῃ πρὸς πάντα ταῦτα, ἔχει ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων· στερούμενος δὲ αὐτῶν διὰ τὰς συνεχεῖς δαπάνας μεταχειρίζεται πᾶν θεμιτὸν καὶ ἀθέμιτον μέσον. Πρῶτον δανείζεται, ἔπειτα ὑπεξαιρεῖ, ὕστερον δὲ κλέπτει, ἁρπάζει, προδίδει, κατασκοπεύει, παραβλέπει καὶ τῆς συζύγου αὐτῆς τὴν ἀκολασίαν. Ἰδοὺ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολυτελείας βοηθουμένης ὑπὸ ἀχρείας, ἀνοήτου, ἢ ἐπιβούλου Κυβερνήσεως!!

Ἀλλὰ τὸ κακὸν προβαίνει πολὺ περαιτέρω καὶ ἐκτεινόμενον ἀναλόγως εἰς πάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας περιλαμβάνει πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὡς λοιμώδης ἀτμοσφαῖρα. Ὁ δικαστὴς διαφθειρόμενος δημοσιεύει ἀδίκους ἀποφάσεις, ὁ μάρτυς ἀγοραζόμενος μαρτυρεῖ ψευδῆ, τὰ δημόσια λειτουργήματα, ἄθλα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀξίας, ἐκπλειστηριάζονται ὑπὸ τῶν ἀρχόντων πρὸς τὸν τυχόντα ὡς ἐν δημιοπρασίᾳ, αἱ γυναῖκες ἐλλειπόμεναι τῶν ἀναγκαίων χρημάτων ἐκπραχηλίζονται εἰς μυρία καὶ σκανδαλώδη ἀτοπήματα, οἱ δεσπόται γίνονται σκληροὶ πρὸς τοὺς δούλους, οἱ δοῦλοι μεταβάλλονται εἰς κλέπτας, ἡ κυβέρνησις φορολογεῖ ληστρικῶς καὶ ἀδυσωπήτως τοὺς δυστυχεῖς πολίτας, οἱ νομοθέται διαστρέφονται, ἐπακολουθεῖ δὲ παντοῦ δόλος, ἐπιβουλὴ, ἐπιορκία, διαβολὴ, ἐνίοτε δὲ καὶ δολοφονία.

Ἂν ἡ πολυτέλεια τῶν ἰδιωτῶν καταντᾷ εἰς τοιαύτην παραλυσίαν, πολὺ μᾶλλον κινδυνεύουσιν ὁλόκληρα ἔθνη, ὅταν τύχωσι μάλιστα πτωχὰ καὶ ἄπορα ἐκ φύσεως. Τοιουτοτρόπως πτωχεύεται ἡ κοινωνία, ὡς ὁ ἀνόητος, ὅστις κατατρώγει ἐκ προκαταβολῆς τοὺς καρποὺς μελλόντων ἐτῶν, καὶ ἐξωτερικῶς μὲν ἐξευτελίζεται, ἐσωτερικῶς δὲ διαλύεται καὶ περιπίπτει εἰς ἠθικήν τινα σῆψιν. Πάντες οἱ θέλοντες τὰς ἀπολαύσεις ἐναμιλλῶνται, τίς ὑπερβῇ τὸν ἄλλον κατὰ τὴν ἀνδραπώδη ταπείνωσιν, βλάπτονται, προδίδονται, συκοφαντοῦνται καὶ ἐπιβουλεύονται ἀμοιβαίως, εἶδος ἐμφυλίου πολέμου ἠθικοῦ· ἡ δὲ ἀθλία κυβέρνησις καταδαπανωμένη οὐχὶ εἰς ἀμαξητὰς ὁδοὺς, εἰς διώρυγας, εἰς τεχνητοὺς λιμένας, εἰς αὔξησιν ναυτικῶν καὶ στρατιωτικῶν δυνάμεων, εἰς φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ἀλλ' εἰς ἑορτὰς, εἰς χάριτας, εἰς χορούς, εἰς συμπόσια, εἰς καλλωπισμοὺς, εἰς πρεσβείας, εἰς παρατάξεις πομπώδεις, ἀναγκάζεται ἵνα καταπιέζῃ τὸν λαὸν διὰ δυσβαστάκτων φόρων!

Δυστυχὴς ἡ χώρα, ἥτις οὕτω διοικεῖται! Τοῦτο ἔπαθε ποτὲ ἡ Γαλλία· ὅθεν οὔτε ἐβράδυνεν ἡ τρομερὰ ἐκείνη ἐπανάστασις, 1790, ἥτις ἀνέτρεψε τὸ πᾶν ἐκ βάθρων. Τοῦτο ἔπαθε, καὶ εἰσέτι δὲ δυστυχῶς

πάσχει οὐχ ἧττον καὶ ἡ ἡμετέρα πατρίς. Ὅπως προλάβῃ τοιούτους γενικοὺς κινδύνους τὸ πάλαι ὁ Ζάλευκος εἶχεν ἀπηγορευμένην τὴν χρῆσιν ῥαφιδευτῶν, χρυσῶν καὶ ἐμπάστων, ἢ σηρικῶν ὑφασμάτων, καθὼς καὶ παντὸς εἴδους πολυτίμων κόσμων, στρεπτῶν, ἐνωτίων, ψελλίων· κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ὁ Μέγας Κάρολος ἐνδυόμενος αὐτὸς ἁπλούστατα ἐξέδωκε σωφρονιστικοὺς νόμους διακρίνων καὶ τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν καὶ τὰς τιμὰς τῶν ὑφασμάτων· ὁ δὲ Δ΄. Ἐρρῖκος μόνον ὑπὲρ τῶν πορνῶν ἐπέτρεψε τὴν πολυτέλειαν.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἐξουσία πρώτη ὀφείλει τὸ παράδειγμα τῆς λιτότητος καὶ τῆς φειδωλοῦ χρήσεως τῶν δημοσίων πόρων. Οὕτω πολιτευομένη ποτὲ καὶ ἡ δημοκρατία τῶν Ὁμοσπόνδων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, εἶχε κατ' ἔτος περισσεύματα, ἐξ ὧν ἀνεκουφίζετο ἔπειτα ἀναλόγως τὸ βάρος τῶν φορολογουμένων.

Ἂν ὅμως ἡ πολυτέλεια ἔφθασεν ἤδη καὶ παρήγαγε τοὺς φαρμακεροὺς αὐτῆς καρποὺς, ἀποβαίνουσιν ἀναγκαῖοι σωφρονιστικοὶ νόμοι, οἱοῖοι ἐτάχθησαν ἐν Ἱσπανίᾳ, Σουηδίᾳ, καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ Αὔγουστος ἀπέκρουσε τὰς περὶ τοιούτων διατάξεων προτάσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου· διότι συνέφερεν αὐτῷ ἡ παντελὴς διάλυσις τῆς Δημοκρατίας ἐκφυλιζομένης εἰς μοναρχίαν ἀπόλυτον (Δίων Κασ. Β. Δ. Tacit. Annal. L. 111.). Ἀλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ Τιβέριος ἔδειξεν, ὅτι συγκινεῖται μᾶλλον ἐκ τῆς θλιβερᾶς αὐτῆς καταστάσεως τῶν Ῥωμαίων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ἐπειδὴ οἱ ἀγορανόμοι τότε παρεκίνησαν τὴν σύγκλητον ἵνα περιστείλῃ τὴν πολυτέλειαν, αὕτη ἐζήτησε τὰς προσταγὰς τοῦ Τιβερίου, οὗτος δὲ ἀπεκρίθη τὰ ἑξῆς:

«Κατὰ πᾶσαν ἄλλην περίστασιν συνέφερεν ἴσως ἵνα παρευρεθῶ ἐν ταῖς συζητήσεσιν ὑμῶν καὶ εἴπω τὴν γνώμην μου. Ἀλλὰ κατ' αὐτὴν χαίρω μάλιστα ὅτι ἔτυχον ἀπών. Διότι ἐκ τῆς παρουσίας μου αἰσχύνη μᾶλλον καὶ φόβος ἔμελλεν ἵνα καταλάβῃ τοὺς ἐνόχους τῆς πολυτελείας. Περιμένετε βεβαίως παρ' ἐμοῦ κατηγορητικωτέραν ἀπάντησιν· διότι σφάλλω, ἂν σιωπήσω. Ἀλλ' ἆρά γε ἔχω εὔκολον τὴν ἀπόκρισιν; Βλέπω, ὅτι ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι σεμνύνονται ὡς πολεμοῦντες τὴν πολυτέλειαν, ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐπιπίπτει κατ' ἐμοῦ μόνον, ὡς δυναμένου δῆθεν ἵνα καταστείλω τὰς γινομένας καταχρήσεις καὶ ἀδιαφοροῦντος.

Πόθεν ὅμως γένηται ἀρχὴ τῶν μεταῤῥυθμίσεων; Ἐκ τοῦ ἀπείρου μεγαλείου τῶν ἐπαύλεων; Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν παντοδαπῶν ἀνδραπόδων; Ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν ἐνδυμάτων; Ἐκ τῶν πολυτίμων λίθων, δι' ὧν τὰ χρήματα ἡμῶν μεταβιβάζονται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ πρὸς αὐτοὺς ἡμῶν τοὺς ἐχθρούς; Ἀγνοῶ πάντα ταῦτα. Ἀλλ' ὅμως

περὶ αὐτῶν ἀκριβῶς πρόκειται. Ἂν ἀπαιτῶσι σφοδρὰ φάρμακα αἱ χρονικαὶ νόσοι τοῦ σώματος, ὑπάρχει χρεία πολὺ σφοδροτέρων πρὸς θεραπείαν τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς. Διότι διαφθείρεται συνεχῶς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, αἱ δὲ κακίαι γίνονται ὡς προς αὐτὴν ἀληθεῖς ἀνάγκαι.

Διὰ τί ἦσαν λιτοδίαιτοι οἱ πρόγονοι ἡμῶν; Διότι ἐρρυθμίζοντο ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἤθη. Ὡς πολῖται μιᾶς πόλεως καὶ περιοριζόμενοι ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὑπ' οὐδενὸς πράγματος ἠρεθίζοντο. Ἀλλ' ἐκ μὲν τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων ἐμάθομεν ἵνα καταβιβρώσκωμεν τὰ νικηθέντα ἔθνη, ἐκ δὲ τῶν ἐμφυλίων ἵνα καταβιβρώσκωμεν καὶ αὐτοὶ ἑαυτούς. »

Κυρίως ἡ πολυτέλεια τῶν γυναικῶν φέρει τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν ὁλοκλήρου ἔθνους. Διότι μὴ ἀρκούμεναι τοῖς περισσεύμασι τῆς προσόδου, προκαταναλίσκουσι καὶ τὰ ἔτι μὴ ὑπάρχοντα. Ὅθεν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἰδιαιτέρως αὐταῖς παραγγέλλει τὴν λιτότητα τῆς ἐνδυμασίας καὶ στολῆς. « Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας (βούλομαι προσεύχεσθαι) ἐν καταστολῇ κοσμίᾳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις καὶ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὡς πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις εὐσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν » (Πρὸς Τιμόθ. Α.). Ἐνταῦθα φανερῶς βλέπομεν ὅτι ἀπαγορεύει ὁ κῆρυξ τῆς χριστιανικῆς πίστεως οὐ μόνον τοὺς μαργαριτορόρους ὅρμους καὶ τὰ χρυσᾶ ψέλλια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς πολυτίμους ἐσθῆτας. Τί δ' ἆρά γε ἔμελλεν εἰπεῖν, ἂν ἔβλεπε σήμερον ἀστράπτοντας τοὺς ἀδάμαντας ἐπὶ τοῦ στήθους, τῶν χειρῶν καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς γυναικός! Ὁποῖος ζῆλος Θεοῦ ἔμελλεν ἴσως ἵνα καταλάβῃ αὐτὸν, ὡς τὸν Θεσβίτην Ἠλίαν!

Ὦ γυναῖκες, ὑμεῖς προωρίσθητε ἵνα διαιωνίζητε τὸ ἀνθρώπινον γένος, κυβερνᾶτε τὸν κόσμον καὶ διέπητε τῶν ἐθνῶν τὴν εἱμαρμένην. Διατὶ νεάνιδες μὲν δουλαγωγεῖτε τὴν καρδίαν καὶ ποτίζετε τὸν ἐραστὴν τὸ νέκταρ τῆς ἡδονῆς, σύζυγοι δὲ βοηθεῖτε, ἐγκαρδιοῦτε, ἐνισχύετε παντοιοτρόπως τὸν ἄνδρα ἐν τῇ τύρβῃ τῶν περισπασμῶν τοῦ βίου· ὡς μητέρες δὲ ὁδηγεῖτε καὶ διευθύνετε τὴν ἀνεγειρομένην γενεάν, ἕως οὗ ἀφ' ἑαυτῆς διοικηθῇ. Δικαίως ἄρα τιμᾶσθε ὡς κέντρον, δεσμὸς καὶ θεμέλιον τῆς κοινωνίας. Οὔτε στρατεύεσθε βεβαίως, οὔτε βουλεύεσθε, οὔτε δικάζετε, οὔτε ἄρχετε· ἀλλ' ἄγετε καὶ φέρετε, ἂν θελητε, κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς βουληφόρους, τοὺς δικαστὰς, τοὺς ἄρχοντας· ὁσάκις δὲ ἐλάβετε καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα ἀνὰ χεῖρας, πάντοτε σχεδὸν ηὐδοκιμήσατε, ἐνίοτε μάλιστα ὑπερέβητε καὶ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς, ὡς ἡ Σεμίραμις τῆς Ἀσσυρίας, ἡ Χριστίνα τῆς Σουηδίας, ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας. Οἱονδήποτε

ποτε τοῦ βίου στάδιον διανύωμεν, ὑμεῖς θεωρεῖσθε ὡς ἀγωνοθέται καὶ ὁριστικῶς ὑπὲρ ἡμῶν ἀποφασίζετε· Ὅθεν καὶ σοφοὶ καὶ ποιηταὶ καὶ διπλωμάται καὶ συγγραφεῖς καὶ ῥήτορες καὶ ζωγράφοι καὶ πολεμισταὶ πάντες ἐναμιλλῶνται ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ψήφου, ἡ δὲ χαρὰ αὐτῶν μένει ἀτελὴς, ἂν μὴ ἴδωσι τὸ ἐπαφρόδιτον μειδίαμα τῶν κοραλλιοχρόων ὑμετέρων χειλέων, ἂν μὴ ἀκούσωσι τῶν ἐπαίνων τοῦ στόματος ὑμῶν τὴν μελιχρὰν φωνήν. Ἔπειτα μόναι κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐνδομύχως αἰσθάνεσθε τῆς ψυχῆς τὰς θλίψεις· ὅθεν προθυμεῖσθε ἵνα ἐπιχέητε ἀφθόνως ἐπὶ τῶν πληγῶν αὐτῆς τὸ ἀκεσώδυνον τῆς παρηγορίας βάλσαμον, οὕτω δὲ ἀποκοιμίζετε τοὺς πόνους ἡμῶν ἀπὸ τῆς κοιτίδος μέχρι τοῦ τάφου.

Ἀλλὰ κληρωθεῖσαι τοιαύτην ὑπεροχὴν, ᾧ χαριέσταται γυναῖκες, ἔχουσαι δὲ ἐκ φύσεως τοσαῦτα σωματικὰ καὶ ἠθικὰ θέλγητρα, πῶς καταδέχεσθε, ἢ τίν' ἀνάγκην ἔχετε ἵνα καλλωπίζησθε καλλωπισμὸν ψευδῆ καὶ ἐπείσακτον; Διατί τοσαύτη περὶ τὴν κομμωτικὴν κενοσπουδία; Ἀρέσκει ποτὲ τὸ ψιμμύθιον ὅσον ἡ συμπαθητικὴ τοῦ προσώπου ὑμῶν φυσιογνωμία; Τὸ δὲ φύκωμα συγκρίνεταί ποτε πρὸς τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς, ὅπερ ἐπανθεῖ ἐπὶ τῶν ὑμετέρων παρειῶν; Τί μύρον εὐωδιάζει ὅσον ἡ ὑμετέρα πνοή; Πιστεύσατε, ᾧ καλαὶ γυναῖκες, ὅτι ἡ ἀφέλεια καὶ τὸ ἀπέριττον ἀποτελοῦσι τὴν ἔξοχον εὐπρέπειαν τῆς φυσικῆς ὑμῶν ὡραιότητος· ἡ δὲ καθαριότης τοῦ σώματος καὶ ἡ κομψότης, οὐχὶ δὲ ἡ ματαία πολυτέλεια τῆς περιβαλλούσης αὐτὸ σολῆς, ἰδοὺ τὰ μόνα ἄξια σεμνῆς καὶ κοσμίας γυναικὸς στολίσματα, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀφαιροῦσιν ἀφ' ὑμῶν ἀνὰ μίαν χάριν, ἀνὰ ἓν θέλγητρον τῆς φύσεως. Ὥστε τὰ λιθοκόλλητα τῶν ῥοδοδακτύλων χειρῶν κοσμήματα, οἱ βαρύτιμοι τῆς Ἰνδίας πέπλοι, τὰ σηρικὰ τῆς Γαλλίας ὑφάσματα καὶ τὰ δικτυωτὰ τῆς Βελγικῆς καλύπτουσι πραγματικῶς τὴν ὑμετέραν καλλονὴν, ἀμαυροῦσι δὲ τὴν λαμπρότητα αὐτῆς ὡς τὸν δίσκον τῆς σελήνης τὰ νέφη· τὸ δὲ ἀλλόκοτον καὶ τερατῶδες κόλπωμα τῆς ὑμετέρας ἐσθῆτος οὐ μόνον τὸ ἐλεύθερον βάδισμα ὀπωσοῦν ἐμποδίζει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς συναπαντωμένους προσκρούει καὶ τὰς θύρας αὐτὰς τῶν οἰκιῶν εὑρίσκει ἀναλόγως στενὰς, πολὺ δὲ μᾶλλον τὰς τῶν ἁμαξῶν. Οὐδέποτε οἱ ἐρασταὶ ἐμαγεύθησαν ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ταύτης καὶ νεοφανοῦς ἐπιδείξεως· οὐδέποτε δι' αὐτὴν περιεκυκλοῦτο ὑπὸ μνηστήρων ἡ Πηνελόπη, οὔτε ἡ κόρη τοῦ Σκηπίωνος προσεκλήθη ἵνα φορέσῃ τὸ διάδημα τοῦ Πτολεμαίου, βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, οὔτε ἡ Ἀθηναὶς ἀνηγορεύθη τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτειρα Ἄφετε πρὸς θεοῦ, ᾧ καλαὶ γυναῖκες, τὴν τοιαύτην ματαιότητα· διότι αἱ μὲν ἄγαμοι

ἀρέσκουσι δι' αὐτὴν τὴν φύσιν πρὸς τοὺς συνηλικιώτας, αἱ δὲ σύζυγοι ἤδη περὶ τοὺς ἄνδρας αὐτῶν μόνον ἔχουσι λόγον ἵνα καυχῶνται τοῦ λοιποῦ, καθὼς τοῦ Φωκίωνος ἡ γυνή· αἱ μητέρες ὅμως ὀφείλουσιν ἵνα ἐγκαλλωπίζωνται ἐν μόνοις τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς ἡ μήτηρ τῶν Γράκχων. Ἐπειδὴ αὐτὰ ἀπαιτοῦσιν ἅπασαν αὐτῶν τὴν προσοχὴν, φιλοτιμίαν καὶ ἐπιμέλειαν.

Ὁ πατὴρ τῆς ἐκκλησίας Θεοδώρητος διηγεῖται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ὑπῆγέ ποτε πρὸς ἐρημίτην τινὰ (ἅγιον Πέτρον) πλησίον τῆς Ἀντιοχείας, ὅπως ἰατρευθῇ παρ' αὐτοῦ ἔκ τινος νόσου τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ δ' ὅσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἰδὼν αὐτὴν διὰ ξένων χρωμάτων κεκαλλωπισμένην, εἰπέ μοι, ἠρώτησεν, ἂν ἀμαθὴς ζωγράφος ἐπεχείρει τὴν διόρθωσιν τελείας εἰκόνος περιφήμου καλλιτέχνου οὐχὶ δικαίως ὠργίζετο οὗτος; Βεβαίως, ἀπεκρίθη ἡ γυνή. Καὶ ὅμως σὺ αὐτὴ, κόρη μου, ἀσχημίζεις τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύουσα αὐτὸν ἀσεβῶς ἄτεχνον! Μὴ μεταβάλῃς, παρακαλῶ, ὅπερ σοὶ ἔδωκε σχῆμα, μηδ' ἀναλάβῃς πλέον ψευδῆ ὡραιότητα πρὸς τοὺς ἀκολάστους θεατὰς ἐνίοτε ἐπικίνδυνον· Ταῦτα ἀκούσασα ἐκείνη ἔπεσε πρηνὴς καὶ μετὰ δακρύων ζητοῦσα συγχώρησιν, ἰατρευθεῖσα δὲ καὶ ἐκ τῆς ὀφθαλμίας διὰ τοῦ σχήματος τοῦ σαυροῦ ἐξηκολούθησε τοῦ λοιποῦ ἐνδυομένη λιτότατα καὶ ἔχουσα φυσικὸν τὸ πρόσωπον.

Πόσον ἦσαν πάντοτε λιτοὶ καὶ ἀπέριττοι οἱ ὄντως μεγάλοι ἄνδρες κατὰ πᾶσαν αὐτῶν τὴν δίαιταν! Ὁ Φιλοποίμην προηγηθεὶς τοῦ στρατεύματος ἦλθέ ποτε μόνος εἰς τὸ προσδιωρισμένον κατάλυμα, ἡ δὲ προετοιμάζουσα τὸ δεῖπνον γυνὴ ἐκλαβοῦσα αὐτὸν ἐκ τοῦ σχήματος ὡς τυχαῖον ἄνθρωπον παρεκάλεσεν ἵνα σχίσῃ τινὰ ξύλα παρακείμενα, ἔργον, ὅπερ ἐκεῖνος ἀσμένως ἀνέλαβεν· ὅτε δὲ ἦλθον κατόπιν τινὲς ἀξιωματικοὶ καὶ ἰδόντες ἐθαύμαζον, εἶπεν « Ἀποδίδωμι τὴν ποινὴν τῆς ὄψεώς μου ». Τὴν τοιαύτην λιτότητα ἐκτιμῶσι πολλάκις καὶ αὐτοὶ τῆς πολυτελείας οἱ τακτικοὶ θιασῶται. Οὕτως ἰδὼν ὁ Φαρνάβαζος τὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τοῦ χόρτου καθήμενον ἐκάθησε καὶ αὐτὸς πλησίον, παρέβλεψε δὲ τοὺς προεστρωμένους πολυτίμους ἐκεῖ τάπητας καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν κείμενα στρώματα καὶ προσκεφάλαια.

Ἀλλὰ μήπως οἱ ἀρχαῖοι μόνον, μάλιστα δὲ τούτων οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν ἐξαιρέτως ζηλωταὶ τῆς λιτότητος; Εὑρίσκομεν καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων πολλούς. Ὁ Μέγας Φριδερῖκος π. χ. ἔφερε πάντοτε τὴν στολὴν τοῦ τάγματος τῆς φρουρᾶς, πολλάκις μάλιστα καὶ ἐπιβλήματα (ἐμβαλλώματα) καὶ τρύπας καὶ κηλίδας ἔχουσαν. Τὸ δὲ παράδοξόν ἐστιν, ὅτι ἀποθανόντος αὐτοῦ, οὔτε εἷς ὑποχίτων εὑρέθη καλὸς ὅπως χρησι-

μεύση πρὸς τὸν ἐνταφιασμόν. Τοσοῦτον μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς αὐτοῦ 1751 ὑπῆρξεν ἀδιάφορος καὶ ἀτημελὴς ὅλως περὶ τὴν ἐνδυμασίαν ὁ σπάνιος ἐκεῖνος ἀνήρ!

Ἡ ὑπερβολὴ ὅμως τῆς λιτότητος, ἢ ἀφελείας ἐκπίπτει εἰς αὐτόχρημα *ῥυπαρίαν*, ἥτις καὶ τὸ σῶμα βλάπτει καὶ τῶν ἀνθρώπων κινεῖ οὐ μόνον τὸν βδελυγμόν, ἀλλὰ καὶ τὸν γέλωτα.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

« Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυ-
» ρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ
» τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύ-
» ναις πολλαῖς ». (Παῦλ. πρὸς Κορινθ.)

Φιλαργυρία, Ἐλευθεριότης, Ἀσωτία.

Αἱ τρεῖς αὗται ἕξεις ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων. Ἀλλ' ὁ μὲν φιλάργυρος οὔτε εἰς ἃ δεῖ καὶ ὅσα δεῖ καὶ ὅτε δεῖ δαπανᾷ, ἀλλὰ χαίρει μόνον ἔχων, ὁ δὲ ἄσωτος ἀναλίσκει πλέον τοῦ πρέποντος καὶ εἰς τὰ μὴ πρέποντα καὶ ἐν μὴ πρέποντι καιρῷ. Ὅθεν καὶ *ἄσωτος* ὠνομάσθη, ὡς μὴ σωζόμενος, δηλ. ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπολλύμενος· διότι ζῶμεν διὰ τῆς οὐσίας οἱ ἄνθρωποι, ἣν αὐτὸς ἀνοήτως φθείρει. Ὁ ἐλευθέριος ὅμως κείμενος μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν χαρακτήρων λαμβάνει καὶ δαπανᾷ ἐνταὐτῷ τὰ χρήματα ὡς πρέπει, ὅταν πρέπῃ καὶ ἐν οἷς πρέπει.

Ἐπειδὴ μόνον τὸ ἀγαθὸν εὑρίσκεται ἐν τῷ κόσμῳ μονοειδὲς οἷον ἡ ὑγεία, τὸ δὲ κακὸν ἐξ ἐναντίας ἁπανταῖται πανταχοῦ πολύμορφον ὡς ἡ νόσος, ὑπάρχουσι καὶ φιλαργυρίας καὶ ἀσωτίας διάφορα εἴδη, π. χ. τῆς μὲν πρώτης ἡ φειδωλία περὶ τὴν δαπάνην τῶν ἀναγκαίων, ἡ μικρολογία, ἡ αἰσχροκέρδεια, ἡ τοκογλυφία, κτλ. τῆς δὲ δευτέρας ἡ κλίσις εἰς κώμους καὶ πότους, τὸ χαρτοπαίγνιον, ἡ κοιλιοδουλεία, ἡ ἀκολασία κτλ. Ἔπειτα ἔχομεν ἀνάγκην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς βοηθείας τῶν ἄλλων· ἀλλ' ὀλίγους εὑρίσκομεν εἰς αὐτὴν προθύμους. Διὸ τιμῶμεν τὴν ἔμφυτον διάθεσιν τῆς ἐλευθεριότητος, ἥτις παρακινεῖ τὸν ἄνθρωπον ἵνα προσφέρῃ καὶ αὐτομάτως χρήματα εἰς τὰ ἐπαινετὰ, δαπανᾷ δὲ δαψιλῶς εἰς τὰ πρέποντα.

Ὁ ἐλευθέριος ὅμως φαίνεται καὶ περὶ τὸν συνήθη ἱματισμὸν αὐτοῦ καὶ περὶ τὴν κατοικίαν καὶ περὶ τὴν σκευὴν πᾶσαν φιλόκαλος. Πολλά-

κις μάλιστα καὶ ζῶα περίεργα, ἢ σπάνια τρέφει, κατὰ πᾶσαν δὲ περίστασιν φιλοξενεῖ, περιποιεῖται καὶ δεικνύει εὔσπλαγχνον καρδίαν, μήτε παρακλήσεις περιμένων, μήτε εἰς σκοπόν τινα ἰδιαίτερον ἀφορῶν.

Πάντες σχεδὸν οἱ ἀληθῶς μεγάλοι ἄνδρες ἦσαν μεταδοτικοί. Ὁ Ἀγησίλαος ἔχαιρε πλουτίζων τοὺς φίλους, αὐτὸς δὲ ἦτο χρημάτων ἀνώτερος. Ὁ Κίμων εἶχεν ἀνοικτοὺς τοὺς κήπους αὐτοῦ πρὸς πάντας, ὥστε εἰσερχόμενοι ὅσοι ἤθελον ἔκοπτον καρποὺς ἐκ τῶν δένδρων· περιπατῶν δὲ ἠκολουθεῖτο ὑπὸ ὑπηρετῶν, οἵτινες ἐβάσταζον φορέματα, ὅπως ἐνδύωσι τοὺς καθ' ὁδὸν ἀπαντωμένους πτωχούς. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος οὐδέποτε ἔπαυσε προσφέρων μεγάλας δωρεὰς καὶ τάλαντα πολλὰ πρὸς τοὺς ἀξίους, εἴτε φίλοι αὐτοῦ, εἴτε τεχνῖται καὶ λόγιοι, ἢ ἐπιστήμονες ἦσαν. Ὁ Πέριλλος ἐζήτει βοήθειαν ὅπως προικίσῃ τὴν κόρην αὐτοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος προσέταξεν ἵνα δοθῶσιν αὐτῷ ἀμέσως πεντήκοντα τάλαντα. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν, ἀρκοῦσι δέκα βασιλεῦ, ἴσως ὡς πρὸς σὲ, ὑπέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος, οὐχὶ δὲ ὡς πρὸς ἐμέ. Πρὸς δὲ τὸν Ἀνάξαρχον ἔδωκε διὰ μιᾶς ἑκατὸν τάλαντα, ὅσα καὶ ἐκεῖνος εἶχε ζητήσας. Ὁ ΙΔ΄. Λουδοβῖκος ἔδωκε 50,000 σκοῦδα εὐθὺς πρὸς τὸν ἱματιοφύλακα αὐτοῦ εἰπόντα ὅτι εἶχεν ἀνάγκην. Ὁ Ναπολέων εὐχαριστηθεὶς ἔκ τινος τραγῳδίας προσεκάλεσε τὸν ποιητὴν **Lormian**, καὶ πρῶτον μὲν ἐπήνεσε κατ' ἀξίαν, ἔπειτα δὲ ὑπέσχετο ἐτησίαν σύνταξιν 2,000 σκούδων. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἔπεμψε καὶ ἐρρινοπυξίδα μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματος περιέχουσαν 8,000 φράγκων ἐν χαρτονομίσμασι!

Πρέπει ἆρά γε ἀδιαφόρως ἵνα ἐγκρίνωμεν καὶ συνιστῶμεν τὴν τοιαύτην γενναιότητα; Πλημμελοῦμεν οὐ μόνον, ὅταν γινώμεθα γλίσχροι καὶ ῥυπαροὶ, μὴ μεταδιδόντες πρὸς τοὺς ἄλλους κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ καὶ ὅταν διασκορπίζωμεν ἀνοήτως τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἔχομεν.

Ἡ ἀσωτία ὅμως αὕτη θεωρεῖται καὶ ὡς πρὸς τὰ μικρὰ πράγματα. Διότι τὰ μεγάλα καὶ πολλὰ ὀλίγοι μόνον ἔχουσιν. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὰ εὐτελῆ καὶ μικρὰ εὑρίσκονται παρὰ πᾶσι πρόχειρα, ἐξ αὐτῶν δὲ συνειθιζόμενος ἕκαστος προβαίνει εἰς ἐκεῖνα, ὅταν συγχωρῶσιν αἱ περιστάσεις.

Πρᾶγμα παράδοξον! Ὁ ἄσωτος δαπανᾷ, ὡς ἂν ἔμελλεν ἵν' ἀποθάνῃ εὐθὺς, ὁ δὲ φιλάργυρος ἐξ ἐναντίας οἰκονομεῖ, ὡς ἂν ἔμελλεν ἵν' αἰῶνας ζήσῃ! Ὅθεν ὅσον γηράσκει, τόσον προσκολλᾶται εἰς τὸ ἀργύριον. Καθὼς δὲ ἐδίψα ὁ Τάνταλος πάντοτε, ἂν καὶ ἦτο πλησίον τοῦ ποταμοῦ, δυστυχεῖ καὶ αὐτὸς ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου. Ἀλλ' ἐπερχόμενος τελευταῖον ὁ θάνατος καταλαμβάνει τὸν ἄθλιον ἐνασχολούμενον ἀδιακόπως, πῶς

αὐξήσῃ τοὺς θησαυρούς. Ἀναγκάζεται ἄρα ἵνα ἐγκαταλείψῃ αὐτοὺς κληρονόμοις, οὐχὶ ὡς αὐτὸς φιλαργύροις, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσώτοις, οἵτινες διασκορπίζουσι τὰ χρήματα τοσοῦτον ταχέως, ὅσον βραδέως ἐκεῖνος κατεγίνετο ἵνα συλλέγῃ καὶ ἐπισωρεύῃ.

Πῶς συμβαίνει ἆρά γε ὅτι οὐδέποτε καταλαμβάνει οὔτε ὁ ἄσωτος, οὔτε ὁ φιλάργυρος τὴν τοιαύτην κατάσασιν; Ὡς μάταιος καὶ μωρὸς ἀπατᾶται εὐκόλως ὁ ἄνθρωπος, ὥστε ὁ μὲν ἄσωτος νομίζει ἑαυτὸν ἐλεύθέριον, ὁ δὲ φιλάργυρος λέγει ἑαυτὸν οἰκονόμον, δηλ. καὶ οἱ δύω δικαιολογοῦσιν, ἢ συνιστῶσιν ὡς ἀρετὴν, τὸ ἐλάττωμα, εἴτε τὴν κακίαν. Τὸ κατ' ἐμὲ νομίζω φρόνιμον, ἐὰν μένῃ τις πάντοτε μὲν οἰκονομικὸς, κατ' ἐκτάκτους δέ τινας μόνον περιστάσεις φαίνηται ἐλευθέριος.

Ἡ ἐλευθεριότης τέρπει τὸν ἄνθρωπον ὡς γινόμενον ὠφέλιμον πρὸς τοὺς ἄλλους, αὐξάνει δὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν φίλων. Τίς τῷ ὄντι οὐκ ἀγαπᾷ συνήθως τὸν εὐεργέτην, τὸν βοηθὸν, τὸν σωτῆρα αὐτοῦ κατά τινας δεινὰς μάλιστα περιπετείας τοῦ βίου.

Μὴ γίνου ὅμως ἐλευθέριος πέραν τοῦ δέοντος καὶ ἐπὶ βλάβῃ μάλιστα ἄλλου, βλέπε δὲ καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ, ἐὰν λαμβάνων ἐκ τούτου δίδως πρὸς ἐκεῖνον, ἁρπάζεις καὶ ἀδικεῖς, οὕτω δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐλευθεριότητος ἐκπίπτει εἰς ἔγκλημα. Προσέτι βλάπτομεν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, ἀφαιροῦντες ἐκ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν ὅ,τι ἐκ περισσοῦ χαρίζομεν, ἢ προσφέρομεν πρὸς ἄλλους. Τινὲς εὐεργετοῦσι μόνον πρὸς τὸ φαινόμενον· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι καθαρὰ ὑπόκρισις, οὐχὶ δὲ ἀρετή. Τέλος ὁ εὐεργετικὸς ἀποβλέπει καὶ εἰς τὰ ἤθη καὶ εἰς τὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην.

Ἐλευθέριοι καὶ ἀληθῶς εὐεργέται τοῦ ἔθνους ὑπῆρξαν οἱ ἀοίδιμοι τέσσαρες ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι (μείναντες καὶ ἄγαμοι μάλιστα δι' αὐτὸν καὶ μόνον τὸν σκοπὸν) καθότι οὐ μόνον τὸ περίφημον σχολεῖον τῶν Ἰωαννίνων ἐπροίκισαν γενναίως καὶ πρὸς φιλοπόνους μαθητὰς ἐχορήγουν συντάξεις, ἀλλὰ καὶ τὰ βιβλία τοῦ Εὐγενίου, τοῦ Θεοτόκη, τοῦ Κοραῆ καὶ ἄλλων προθύμως πάντοτε ἐκδιδόντες προπαρεσκεύασαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν· ἐπειδὴ διὰ τῶν βιβλίων κυρίως, ὡς ὀργάνου τῆς παιδείας, διεδόθη τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως. Ὅθεν καὶ παρὰ Λατίνοις ἡ αὐτὴ λέξις liber σημαίνει καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ βιβλίον. Ἐλευθέριοι ἐχρημάτισαν οἱ μακαρῖται ἀδελφοὶ Ῥιζάραι· καθότι ἀφιέρωσαν ὅλον αὐτῶν τὸν πλοῦτον ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ πρὸς καταρτισμὸν ἱερέων λογίων. Ἐλευθέριοι ἀνεδείχθησαν οἱ ἀείμνηστοι Χ. Κῶστας καὶ Στουρνάρης ὡς κληροδοτήσαντες μεγάλα κεφάλαια, ὁ μὲν πρὸς περίθαλψιν καὶ τεχνικὴν παιδαγωγίαν τῶν ὀρ-

φανῶν, ὁ δὲ ὑπὲρ διαδόσεως τῶν βιομηχανικῶν ἐπαγγελμάτων. Ἀλλ' αἱ λιμοκτονοῦσαι καὶ γυμνητεύουσαι πολλάκις δυστυχεῖς χῆραι, οἱ ἄποροι κατεσκληκότες γέροντες, οἱ ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν ὡς ἐκ φύσεως, ἢ ἐκ τύχης ἀνάπηροι, αἱ κινδυνεύουσαι μάλιστα ἐκ τῆς ἐπαπειλούσης τῶν ἀσελγῶν προσβολῆς πτωχαὶ νεάνιδες περιμένουσιν εἰσέτι τὴν ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοιαν πολυταλάντων οἷος ὁ Σίνας, ἢ πλουσίων ὡς ὁ Βερναρδάκης. Μόνη ἡ πρὸς παρηγορίαν καὶ περίθαλψιν λογικῶν ὄντων, ἀνθρώπων, χριστιανῶν, ὁμογενῶν εὐεργεσία αὐτὴ ὠφελεῖ πραγματικῶς τὸ ἔθνος, αὐτὴ γίνεται ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εὐάρεστος τῷ θεῷ, αὐτὴ κηρύττει διὰ πολλῶν στομάτων καὶ εἰς αἰῶνας τὴν γενναιότητα τοῦ εὐεργέτου, ἐν ᾧ τὰ μεγάλα οἰκοδομήματα φέρουσιν ἁπλῶς ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἀνεγείραντος, ὡς οἱ σιωπηλοὶ καὶ κενόδοξοι τάφοι. « Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ». (Δαβίδ).

Ἂν ἀποδίδωμεν μετὰ τόκου τὸ δάνειον, πόσῳ μᾶλλον ὀφείλομεν ἵνα ἀνταμείβωμεν τοὺς εὐεργέτας. Οὕτως οἱ εὔφοροι ἀγροὶ ἀποδίδουσι πολλαπλάσιον τῶν, ὅσα ἔλαβον. Ὅταν ὅμως εὐεργετῇ ὁ φρόνιμος προτιμᾷ πάντοτε τὸν ἔχοντα πλείστην ἀνάγκην, καθὼς καὶ τὸν εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντα. Ἐπειδὴ προσέτι οἱ πόροι ὑπάρχουσιν ὀλίγοι, δυστυχεῖς δὲ εὑρίσκονται πολλοί, δικαίως προκρίνομεν μᾶλλον τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς καὶ συμπατριώτας καὶ ὁμογενεῖς καὶ ὁμοθρήσκους, τῶν ξένων καὶ ἀλλογενῶν καὶ ἑτεροθρήσκων.

Ὁ Σωκράτης εἶπε πρὸς ἄσωτον προσκλαιόμενον, ὅτι ἐστερεῖτο χρημάτων « Δανείζου παρὰ σεαυτοῦ » δηλ. οἰκονόμει τὰς δαπάνας σου. Υἱὸς δέ τις ἠρώτησε τὸν πατέρα αὐτοῦ, πῶς κατώρθωσεν ἵνα συνάξῃ τόσα χρήματα· ὁ δὲ πατὴρ σβέσας ἕνα τῶν ἐκεῖ καιομένων λύχνων εἶπεν « Ἀρκούμενος τοῖς ἀναγκαίοις καὶ μὴ θέλων δύω λύχνους, ὅταν ἀρκῇ εἷς μόνος ». Κατὰ δυσυχίαν ὅμως ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι καίοντες, ὡς λέγει ἡ παροιμία, τὴν λαμπάδα καὶ ἐκ τῶν δύω ἄκρων συγχρόνως.

Μόνον ἆρά γε εἰς τὰς καθαρὰς καὶ ὁμολογουμένας χρείας πρέπει πάντοτε ἵνα δαπανῶμεν; Οὐδαμῶς· διότι δαπάνη τις γινομένη εὐστόχως καὶ ἐν καιρῷ ἀποβαίνει πολλάκις ἀληθὴς πηγὴ πλούτου. Οὕτω τινὲς ἐν Ἀθήναις δαπανήσαντες πρό τινων ἐτῶν ὀλίγας χρημάτων ἑκατοντάδας εἰς ἀγορὰν ὀλίγων πλέθρων ἀροσίμου γῆς, κερδαίνουσι σήμερον πολλὰς χιλιάδας πωλοῦντες αὐτὰ κατὰ πῆχυν ὡς οἰκόπεδα. Ἐξαιρουμένων ὅμως τοιούτων σπανίων περιστάσεων, ἡ ἀσωτία κατηγορεῖται δικαίως, ὡς ἐλάττωμα ἀνοήτου ἀνθρώπου, διασκορπίζοντος τὰ ὑπάρχοντα ἄνευ τινὸς ὠφελείας. Τῷ ὄντι ὁ ἄσωτος δαπανᾷ, ὡς ἡ

ἀποθανοῦσα ἐν Ἑλλάδι δούκισσα τῆς Πλακεντίας εἰς ματαιότητας, παραβλέπει δὲ σκληρῶς λιμοκτονοῦντας πολλοὺς πένητας. Τίνες τῷ ὄντι ὠφελοῦνται ἐκ τῆς σπατάλης τοῦ ἀσώτου; Ἆρά γε οἱ πτωχοί, οἱ περιφυλακισμένοι, αἱ χῆραι, ἢ τὰ ὀρφανά; Φεῦ! οὐδεὶς τούτων καὶ τῶν τοιούτων· ἀλλ' οἱ κόλακες, οἱ κακοήθεις, οἱ διεφθαρμένοι, οἱ παράσιτοι.

Διὸ δικαίως ἔλεγεν ὁ Διογένης ὅτι οἱ ἄσωτοι ἔχουσί τινα ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἐπὶ κρημνῶν καὶ δυσβάτων τόπων φυομένας συκᾶς, ὧν τοὺς καρποὺς, οὐχὶ ἄνθρωποί ποτε γεύονται, ἀλλὰ γύπες καὶ κόρακες κατεσθίουσι. (Διογ. Λαερτ.)

Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος διατηρεῖ πάντοτε τὰ ὑπάρχοντα, ὅπως ζῇ αὐτάρκως μὴ βαρύνων τοὺς ἄλλους, παρὰ τὰς πομπώδεις δὲ πράξεις προτιμᾷ τὰς δικαίας, ἀποδιδοὺς μᾶλλον τὸ χρέος, ἢ προσφέρων δῶρα καὶ ποιῶν χάριτας. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ ἄσωτος, ὅπως δοξάζηται ὡς γενναῖος, ἐπιφορτίζει τοὺς ἀναξίους ἀγαθὰ, χαρίζει πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας χρείαν, οὔτε δικαίωμα, αὐτὸς δὲ συχνάκις ἀποθνήσκει κατάχρεως.

Ἡ φιλαργυρία ὑπάρχει κακὸν ἀθεράπευτον ὡς νόσος γεροντική. Ἀλλ' ἡ ἀσωτία ὡς πάθος νεανικὸν πολλάκις ἰατρεύεται. Ὅθεν δικαίως καὶ ὁ Κάτων ἔλεγεν ὅτι οὐδαμῶς κατελάμβανε ποῖον σκοπὸν εἶχον οἱ θησαυρίζοντες γέροντες. Διότι τί ἄλλο γελοιωδέστερον παρὰ τὸ συνάγειν περὶ τὸ τέλος αὐτὸ τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ μένει τόσῳ ὀλίγος δρόμος εἰς τὸ ἐξῆς; (Cicer. de senect. C. 18.)

Συγχωρεῖται ἆρά γε ἡ αὔξησις τῆς δαπάνης πρὸς εὐωχίαν τῶν φίλων; Πρῶτον τὰ συμπόσια σπανίως ἁρμόζει ἵνα δίδωνται. Ὅταν ὅμως συμπίπτῃ τις ἀνάγκη τούτων, ἐπικρατείτω μᾶλλον εἰλικρίνεια καὶ καθαριότης ἐν αὐτοῖς, ἢ ποικιλία τῶν βρωμάτων καὶ ποτῶν. Πόσον φρονιμώτεροι ἦσαν οἱ πρόγονοι ἡμῶν κατὰ τοῦτο! Διότι εἶχον ὀλίγα μὲν ὄψα ἐπὶ τῆς τραπέζης, πολλὴν δὲ φαιδρότητα, ἐν ᾧ ἡμεῖς φαινόμεθα ὅτι προσκαλοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως φάγωσιν, ἢ μᾶλλον ὑπερκορεσθῶσιν, οὐχὶ δὲ ὅπως εὐθυμήσωσιν.

Ἂν καὶ ὑπάρχωμεν κύριοι τῆς περιουσίας ἡμῶν, ὀφείλομεν ὅμως ἵνα ἐνθυμώμεθα ὅτι ἐλάβομεν αὐτὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ταμίαι, ὡς οἰκονόμοι, ὡς διαχειρισταὶ, ὡς κηδεμόνες, ὅπως καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὠφεληθῶμεν καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, κατόπιν δ' αὐτῶν καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους ἐνδεεῖς καὶ ὁλόκληρον, εἰ δυνατὸν, τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος ὠφελήσωμεν, πάντοτε ἐκ τῶν πλησιεστάτων ἀρχόμενοι.

Ἡ ἀσωτία ἀφανίζεται ὡς τὸ πῦρ ἀφανίζον τὴν ὕλην, ἐξ ἧς τρέφεται. Διότι βραδύτερον, ἢ ταχύτερον πτωχεύσας ὁ ἄσωτος καταφεύγει ἐξ

ἀνάγκης πρὸς ἄλλους, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὑρίσκει βοήθειαν. Ἡ ἐλευθεριότης ποιεῖ φίλους, ἡ δὲ ἀσωτία μόνον ἀχαρίστους.

Ὁ ἄσωτος οὐ μοχθηρὸς τὸ ἦθος, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλ' ἠλίθιος· διότι ὠφελεῖ πολλοὺς (κόλακας δὲ κατὰ δυστυχίαν) πρὸς ἰδίαν ἑαυτοῦ βλάβην· ὁ φιλάργυρος ὅμως οὐδ' ἄλλους, οὐδ' ἑαυτὸν ὠφελεῖ· ὅθεν κρίνεται καὶ μᾶλλον ἐπίφθονος· ὁ δ' ἐλευθέριος ὑπάρχει μάλιστα γενναιότερος, ἂν ἐκληρονόμησε τὸν πλοῦτον. Ὁ ἄσωτος ὅμως καταφρονεῖται δικαίως πλέον τοῦ φιλαργύρου, ὅταν δὲ δυστυχήσῃ, περιπαίζεται ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν κολάκων καὶ παρασίτων, ἢ κακοήθων ἀνθρώπων, ὅσους ποτὲ ἔτρεφεν! Ὅθεν πανταχόθεν ἐγκαταλελειμμένος ἀξίως βασανίζεται καὶ ἀποβαίνει πολὺ τοῦ φιλαργύρου δυστυχέστερος, ὡς αἰσθανόμενος ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀθλιότητα. Διότι αὐτὸς μὲν ἐπτώχευσεν ἀκουσίως, ἐκεῖνος δὲ προαιρετικῶς ἐστερεῖτο τῶν ἀναγκαίων· διὸ καὶ θλίβεται τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἦτο πρὸς τὰς ἀπολαύσεις συνειθισμένος. Ὥστε εὐφυῶς καὶ ὁ Διογένης εἶπε πρὸς ἄσωτον ὀλίγας ἔχοντα μόνον ἐλαίας ἀντὶ παντὸς ὄψου κατὰ τὸ δεῖπνον, « Εἰ οὕτως ἤριστας, οὐκ ἂν οὕτως ἐδείπνεις. »

Οὐδαμοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐπιλανθάνεται τοῦ θεοῦ τοσοῦτον, ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχεν, ὅσον κατὰ τὰς συνήθεις διαχύσεις τῆς κοινωνίας. Ἐν μέσῳ τῶν διαφόρων καὶ γελοίων ἐκείνων ἀσχολιῶν, τῆς μέθης τῶν ἡδονῶν, τῆς ζέσεως τῶν ἐπιθυμιῶν οὐδὲ ψιλὴ τοὐλάχιστον ἔννοια δημιουργοῦ ὑπολείπεται, οὔτ' ἐνθυμούμεθα παντελῶς τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν καθήκοντα· ἀλλὰ καὶ τὸ παρὸν ἀνοήτως κρίνομεν καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ὀλίγον φροντίζομεν.

Ὁ υἱὸς τοῦ λόρδου Μίλτωνος ἦτο τριακονταετὴς, ὅτε οὕτως ἀπέθανεν. Εἶχε σύζυγον πλουσίαν κληρονόμον καὶ μονογενῆ θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Κόνβεη (Conway). Ἡ πρὸς τὴν ἀσωτίαν ἀκατάσχετος αὐτοῦ κλίσις ἐματαίωσε πάντα τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα. Ἡ οἰκία, αἱ ἅμαξαι, οἱ ἵπποι καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ οὐδὲν εἶχον ὅμοιον κατὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ κομψότητα ἐν Λονδίνῳ. Ὅθεν ἐπειδὴ αἱ ἄπειροι αὐτοῦ πρόσοδοι ἦσαν ἀνεπαρκεῖς πρὸς τοιαύτην σπατάλην, ἐδανείσθη τρία περίπου καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια δραχμῶν, δηλ. 120 χιλιάδας λιτρῶν. Ὡς συμπαθητικὸς ἐκ φύσεως πολὺ μέρος τῶν χρημάτων τούτων κατηνάλωσε πρὸς βοήθειάν τινων φίλων ἀναξίως πασχόντων. Οὕτω περίφημός τις ὑποκρίτρια τοῦ Λονδίνου, ἧς τὴν ἡδεῖαν συναναστροφὴν ἠγόραζε δι' ἀδρῶν ποσοτήτων, παρεκάλεσεν αὐτὸν τρεῖς ἡμέρας πρὶν ἀποθάνῃ, ἵνα πέμψῃ πρὸς αὐτὴν 25 λίτρας, εἴτε 700 δραχ. περίπου. Ὁ δυστυχὴς, ἂν καὶ ἦτο πρόθυμος, ἀπεκρίθη ὅμως

ὅτι μόνον ὀκτὼ γκινέας εἶχεν! ὅθεν αὐτὰς καὶ ἔπεμπε πρὸς αὐτὴν, ἐξῆλθε δ' εὐθὺς ὅπως ὑπάγῃ πρὸς εὕρεσιν τῶν ὑπολοίπων, ἃς ὁμοίως ἔστειλεν. Ἀλλ' οὕτω διάγων συνεῖδε τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ κατάστασιν. Διὸ ἀπελπισθεὶς ὑπῆγεν εἰς πορνοστάσιον καὶ καλέσας τέσσαρας ὡραίας γυναῖκας διῆλθέ τινας ὥρας μετ' αὐτῶν φαιδρὸς κατὰ τὸ φαινόμενον, μηδὲ ζητήσας ὅ,τι προθύμως ἀφ' ἑαυτῶν ἐκεῖναι παρεῖχον, ἀλλὰ συνομιλῶν, ἐνίοτε δὲ εἰς ἓν μόνον φίλημα περιοριζόμενος. Ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτοῦ διὰ τὴν τοιαύτην χάριν μετεβάλλετο εἰς ἀληθῆ φιλίαν. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον παρακαλέσας τὰς ἑταίρας ἵν' ἀποχωρήσωσιν ἠὐτοχειριάσθη διὰ πιστολίου. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ θανάτου ὁ ἄθλιος γράψας πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπεκάλυψε τὴν ἀμηχανίαν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο. Διὰ τοῦτο κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν νύκτα, καθ' ἣν ὁ υἱὸς ἐφονεύθη, ἔδραμε ματαίως ὁ ἀγαθὸς πατὴρ εἰς Λονδῖνον ὅπως ἐξοφλήσῃ τὰ χρέη! Τοιαῦτα συμβαίνουσιν ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν, ὅπου ἡ διαφθορὰ κυριεύει.

Ἀλλ' ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος προλαμβάνει ἐγκαίρως τὸν ὄλεθρον. Πρὶν καταντήσῃ εἰς τὸν κρημνὸν, βλέπει μακρόθεν τὸν ὄλισθον καὶ στρέφεται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Δίων· διότι ἀνατραφεὶς ἐν μέσῳ τῆς δουλείας καὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς αὐλῆς τοῦ τυράννου τῆς Σικελίας Διονυσίου, εἶχεν ἤθη μαλακὰ καὶ θηλυπρεπῆ, ἦτο πλούσιος, μεγαλοπρεπὴς καὶ εἰς πάσας τὰς ἡδονὰς ἔκδοτος· ἀλλ' ὅμως μόλις ἀκούσας τὸν Πλάτωνα μετέβαλεν εὐθὺς τὴν διαγωγὴν, ὥστε ἀπέβη ὕστερον ἐντελῶς ἀγνώριστος.

Ἡ ἀσωτία βλάπτει οὐ μόνον αὐτὸν τὸν ἄσωτον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους κατὰ δυστυχίαν. Ὁ ἄσωτος βασιλεὺς πτωχίζει τὸ ἔθνος, ὁ ἄσωτος πατὴρ τὴν οἰκογένειαν, ὁ ἄσωτος δήμαρχος τὸν δῆμον, ὁ ἄσωτος ἡγούμενος τὸ μοναστήριον καὶ καθεξῆς· ἀλλὰ τὸ κακὸν προβαίνει ἐνίοτε καὶ πολὺ περαιτέρω. Οὕτως ἡ σκανδαλώδης σπατάλη πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη ἐξακολουθοῦσα παρ' ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου πρὸς διαφθορὰν ἀδδηφάγων παραδυναστῶν, ματαίαν δαπάνην ἀποστόλων εἰς πολλοὺς τόπους, ἀνατροφὴν νόθων, ἢ ἐκθέτων νηπίων, ἀδρὰν ἀντιμισθίαν πλήθους εὐνοουμένων κολάκων, παρασίτων, ἐγκωμιαστῶν, μεσιτῶν, ἐπιτρόπων, τοποτηρητῶν κτλ. παρώξυνε καὶ ἐξετράχυνε τοσοῦτον τὴν Κυβέρνησιν τῆς Δακίας, ὥστε ἐκτὸς ἑνὸς εὐαγοῦς καταστήματος, οὗπερ ὁ ἀντιπρόσωπος τοσοῦτον βαρέως ἐνοχοποιήθη, ἀπεστέρησεν ἀδίκως πλουσιοπαρόχων κτημάτων καὶ ἄλλα πολλὰ κατ' οὐδὲν πλημμελήσαντα.

Φεῦγε ὅσον δύνασαι τοὺς ὁμίλους τῶν μεγιστάνων, τῶν ἐν τέλει

καὶ τῶν πολιτικῶν ἐν γένει, ὅπου ἐπικρατεῖ συνήθως τὸ ψεῦδος, ἡ ὑπόκρισις καὶ ἡ ῥαδιουργία, μεταδίδοται δ' εὐκόλως ἡ ἀσωτία κατὰ μίμησιν. Αἱ γενεαλογίαι, τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα καὶ ἐπίθετα ὑπάρχουσιν ὡς σφαῖραι πλήρεις ἀέρος ὑψούμεναι εἰς τὰ ἄνω μόνον ὡς μὴ ἔχουσαι βάρος. Ἀντὶ τῆς θορυβώδους καὶ ἀνωμάλου τῶν ἐχόντων τὰ προσόντα ταῦτα συναναστροφῆς προτίμα μᾶλλον τὴν ἐρημίαν. Διατηρῶν τοὺς κανόνας τῆς ἐθιμοταξίας, τρέχων ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν, ὅπως μάθῃς τὰ τῆς ὑγείας τῶν ἄλλων, (!) περιποιούμενος τὰς γυναῖκας, ὁμιλῶν περὶ νέων τῆς ἡμέρας, ἐπιδοκιμάζων τὰ πάθη, τὰς προλήψεις καὶ τὰς μωρίας, ἀναμιγνύμενος ἐν τοῖς χαρτοπαιγνίοις κολακεύεις βεβαίως τοὺς δυνατούς, εὐαρεστεῖς δὲ καὶ πρὸς τοὺς ματαιόφρονας πλουσίους· ἀλλὰ καταναλίσκεις τὸν πολύτιμον χρόνον, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν περιουσίαν σου, ὥστε πτωχὸς ἀπὸ πλουσίου γινόμενος ἔχεις ἀνάγκην χρημάτων· ὅθεν καταφεύγεις καὶ ἀκουσίως εἰς δάνεια, ὅπως ἐπαρκῇς εἰς τὴν συνήθη σπατάλην.

Ὁ Πλάτων ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν νόμων ἀπαγορεύει τὸ λαμβάνειν ὕδωρ ἐκ τῶν γειτόνων, ἐὰν μὴ σκάψωμεν προλαβόντως εἰς ἱκανὸν βάθος, ὅπως εὕρωμεν ἐντὸς τῆς ἰδίας ἡμῶν οἰκίας. Ἀλλὰ καὶ ξένα χρήματα τότε μόνον ἔπρεπεν ἵνα δανειζώμεθα, ἂν θέλωμεν, ἀφ' οὗ ἐξελέγξαντες ἀκριβῶς τοὺς ἰδίους ἡμῶν πόρους πληροφορηθῶμεν ὅτι ἐλλειπόμεθα τῶν ἀναγκαίων. Ἐπειδὴ ἄλλως ἦτο κατὰ πάντα φρονιμώτερον, ἂν συστελλόμενοι περὶ τὰ ἀπολύτως χρειώδη καὶ ἀποκόπτοντες, ἢ πωλοῦντες τὰ περιττὰ, ἐξησφαλίζομεν τὴν τιμὴν καὶ ἡσυχίαν τῆς οἰκογενείας ἡμῶν διὰ βίου.

Αἱ γυναῖκες τῆς Ῥώμης προσήνεγκόν ποτε τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ αὐτῶν στολίσματα πρὸς κατασκευὴν κρατῆρος ὑπὲρ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, αἱ δὲ γυναῖκες τῆς Καρχηδόνος ἔπλεξαν διὰ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸν πόλεμον σχοινία, ὅτε ἡ πατρὶς ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τοιοῦτό τι ἔπρεπεν ἵνα πράττωμεν, ὅπως διασώζωμεν τὴν ἐλευθερίαν, οὐχὶ δὲ κατὰ πᾶσαν περίστασιν τόσον εὐκόλως δανειζώμεθα.

Οἱ χρεῶσται εὗρισκον ἄσυλόν ποτε τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀλλὰ καὶ ἡ φρόνησις ὡς ἱερὸν τοιοῦτο προσφέρει τὴν αὐτάρκειαν. Ἐκεῖ τῷ ὄντι ἀναπαύεται ὅστις φοβεῖται τοὺς θορύβους, τὰς ἔριδας, τὰς δίκας, τὰς φυλακὰς, τὰς κατασχέσεις καὶ τὴν νομικὴν τῶν κτημάτων δημιοπρασίαν.

Ὁ χρησμὸς παρήγγειλε τὸ πάλαι τοῖς Ἀθηναίοις ἵνα κατασκευάσωσι ξύλινον τεῖχος κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅθεν προθύμως καὶ τὴν πόλιν

καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἀφέντες διεσώθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Ἀλλὰ καὶ ὁ φιλότιμος ἄνθρωπος δύναται οὐχ ἧττον, χρείας τυχούσης, ἵνα καταφύγῃ εἰς ξυλίνην οἰκίαν, εἰς εὐτελῆ σκεύη, εἰς πρόστυχον τράπεζαν, εἰς πηλίνην λεκάνην, εἰς τραχὺ ἱμάτιον, ὅπως ζῇ ἐλευθέρως καὶ μακρὰν τυραννοῦντος δανειστοῦ, μὴ ζητοῦντος, ὡς οἱ Πέρσαι τότε, γῆν καὶ ὕδωρ μόνον πρὸς ἔνδειξιν ὑποταγῆς, ἀλλ' ἐπαπειλοῦντος πραγματικῶς αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν, περιφέροντος τὰ χρεωστικὰ συμβόλαια, ὡς ὁ Δάτις καὶ Ἀρταφέρνης ἦλθον φέροντες ἁλύσεις καὶ δεσμὰ κατὰ τῶν αἰχμαλώτων εἰς Ἀθήνας, βασανίζοντος τὴν ψυχήν, ἀπασχολοῦντος ἐκ τῶν ἔργων, ἐνοχλοῦντος, ὅταν δίδως, ἀρνουμένου ἵνα λάβῃ, ὅταν ἔχῃς, ἐπευωνίζοντος, ὅταν πωλῇς, ἐπιτυγχάνοντος ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἀποπέμποντός σε ἐκ τῶν κτημάτων σου, καὶ πλεῖστα ἄλλα κακὰ ἀδιακόπως μηχανευομένου. Ἐν ᾧ δὲ σὺ καταβάλλεις πρὸς αὐτὸν τὸ χρέος, ἐκεῖνος δανείζει πρὸς ἄλλον, ὥστε τὰ χρήματα αὐτοῦ τίκτουσι τὸν τόκον, πρὶν ἔτι συλλάβωσι· διότι πρὶν ἤδη χρησιμεύσῃ εἰς τὸν χρεώστην τὸ δάνειον, παράγει ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ τὴν ὠφέλειαν.

Ἂν τοὐλάχιστον εἶχέ τινα ἀπόλαυσιν ὁ δανειστής! ἀλλ' ἀφαιρῶν τοὺς ξένους ἀγροὺς καταλείπει πολλάκις αὐτοὺς ἀκαλλιεργήτους, οὔτε δὲ τὰ σκεύη, ἢ ἄλλα πράγματα τοῦ χρεώστου ἁρπάζων μεταχειρίζεται, ὡς μὴ ἔχων χρείαν, καὶ ἐκ τῶν χρημάτων δὲ αὐτῶν ὀλίγον, ἢ οὐδαμῶς ὠφελεῖται ὡς πρὸς τὸν βίον.

Ἡ πενία φέρει τόσα ἄλλα κακά! διατί προστίθεμεν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐκ τῶν χρεῶν ἀμηχανίαν; Διατί ἀφαιροῦμεν τὸ μόνον αὐτῆς πλεονέκτημα, τὴν ἀμεριμνίαν! Μὴ δυνάμενοι ἵνα ὑποφέρωμεν μικρὸν βάρος αὐξάνομεν ἀκαταπαύστως αὐτό, ἀναδεχόμενοι καὶ βαστάζοντες ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνυπόφορον, αὐθάδη καὶ πλεονέκτην τοκογλύφον.

Ἀλλὰ πῶς ζήσω μὴ δανειζόμενος; ἴσως εἴπῃς. Ἔχων χεῖρας καὶ πόδας καὶ νοῦν, δυνάμενος δηλ. καὶ σωματικῶς καὶ διανοητικῶς ἵνα εὕρῃς ἔργον, ἀμφιβάλλεις καὶ ἀποδυσπετεῖς! Σ' ἐρωτῶ ὅμως· δανείζονται τὰ ἄλλα ζῶα, οἱ μύρμηκες, τὰ πτηνὰ κτλ.; Ὁ φιλόπονος ἄνθρωπος, ὡς ἀνώτερος αὐτῶν κατά τε τὴν σύνεσιν καὶ τὸ εὐμήχανον, οὐ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐξ ἐκείνων τρέφει, οἷον ὄνους καὶ ἵππους καὶ κύνας καὶ πέρδικας καὶ περιστεράς. Ἆρα ἡ κυρίως δυσκολία περιορίζεται μόνον ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἔργων· διότι νομίζομέν τινα ἐξ αὐτῶν κατώτερα τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκομεν. Ἂν ὅμως διελογιζόμεθα φρονιμώτερον, εὐκόλως ἐπειθόμεθα, ὅτι κατὰ τὸν Ἡσίοδον « Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέγ' ὄνειδος ».

Γράμματα ἐδίδασκεν ὁ τύραννος τῆς Σικελίας Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ,

γράμματα ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Ἀμερικῇ ὁ φυγὰς ὕστερον τῆς Γαλλίας βασιλεὺς Λουδοβῖκος Φίλιππος καὶ ἄλλοι πολλοί, μεγάλοι πρότερον καὶ ἐπιφανεῖς, διάφορα τοιαῦτα ἔργα ἐντίμως ἐπηγγέλλοντο ὅπως ἀποζήσωσιν

Ἀλήθεις, Κλεάνθη; ἠρώτησεν ὁ Ἀντίγονος τὸν φιλόσοφον. Ἀλήθω, βασιλεῦ, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, ὅπως πορίζωμαι τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Διὰ τῆς αὐτῆς δὲ ἐκείνης χειρὸς, ἥτις ἐκίνει τὸν χειρόμυλον τὴν ἡμέραν, τὴν δὲ νύκτα ἤντλει τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν φρεάτων, ἔγραφεν ὁ μακάριος εὐκαιρῶν περὶ θεοῦ καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων!! Ἡμεῖς ὅμως καταφρονοῦντες ὡς δουλικὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα νομίζομεν εὐγενέστερον, ἐὰν δανειζώμεθα γινόμενοι ἀνδράποδα τοῦ δανειστοῦ. Ἐρχόμεθα δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀφοῦ κατασωτεύσωμεν ὅ,τι ἐκληρονομήσαμεν, ἢ ἀπεκτήσαμεν, δαπανῶντες ὑπὲρ δύναμιν εἰς πότους, εἰς κώμους, εἰς πολυτελῆ ἐνδύματα, εἰς περιπάτους, εἰς θέατρα, εἰς ἁμάξας. Ἡ τρυφὴ λοιπὸν γεννᾷ τοὺς δανειστὰς, καθὼς ὁ βόρβορος τοὺς σκώληκας. Ἡ τρυφὴ πολλαπλασιάζει πάντοτε τοὺς σακχαροπλάστας, τοὺς μυρεψοὺς, τοὺς χρυσοχόους καὶ τοὺς ἐμπόρους. Διότι πραγματικῶς οὔτε τοῦ ἄρτου, οὔτε τῶν λαχάνων καὶ ὀσπρίων, οὔτε μιᾶς λίτρας, ἢ δύο κρέατος καθ' ἑκάστην ἀγοραζομένου τὴν τιμὴν χρεωστοῦμεν· ἀλλὰ κτημάτων καὶ σκευῶν καὶ πολυτελῶν ἐνδυμάτων καὶ κομψῶν ἐπίπλων καὶ μεγάλων κατόπτρων καὶ ἄλλων τοιούτων, ὅσα περιττὰ ὄντα καθιστῶμεν ἀφ' ἑαυτῶν ἀναγκαῖα.

Δι' αὐτὰς τὰς ματαιότητας βαστάζομεν τοὺς δανειστὰς, ὡς οἱ χαλινωθέντες ἵπποι τὸν ἀναβάτην, ὥστε γαυριῶσι καὶ ὑβρίζουσι καθήμενοι ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν νώτων ἀνοήτου ἀνθρώπου, ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται ἡμᾶς τοκιστὴς Βυζάντιος, ἢ Δὰξ, ἢ Κρὴς, ἢ Κύπριος, ἢ Αἰτωλὸς, ἢ Θετταλομάγνης. Οἱ κάνθαροι κυλιόμενοι ἐπὶ τῆς κόπρου ἀναλαμβάνουσι πλειότερον πηλόν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπὸ προθεσμίας εἰς προθεσμίαν καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος προστιθέντες τοὺς τόκους ἐπὶ τῶν δανείων γινόμεθα ἡμέραν ἐξ ἡμέρας βαρύτεροι!!

Διατί μὴ πωλήσῃς τὸ κτῆμά σου, χρείας τυχούσης, ἵνα μὴ ἀποβῇς σὺ κτῆμα τοῦ δανειστοῦ; Ἀλλὰ τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν οἰκίαν ἀφῆκεν ὁ πατήρ μου κληρονομίαν! Ὁ αὐτὸς ὅμως πατὴρ σοὶ ἀφῆκε καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμήν. Ταῦτα δὲ σήμερον ἀπαλλοτριοῖς, Ἀβδηρίτα! Ὁ αὐτὸς πατὴρ σοὶ ἔδωκε καὶ τὴν χεῖρα καὶ τὸν πόδα. Ἂν ὅμως πάθωσιν, ἢ ἄλλως περιπέσωσιν εἰς σῆψιν, δίδεις καὶ μισθὸν πρὸς τὸν ἀποκόπτοντα αὐτὰ χειρουργόν. Ὡς σαπρὸν ἄρα μέλος ἀπόκοψον καὶ τὸ κτῆμά σου, ῥῖψον δὲ αὐτὸ ὡς ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐσθῆτα τῆς Καλυψοῦς, ὅτε κινδυ-

νεύων ὑπὸ τῆς τρικυμίας οὐκ ἠδύνατο πλέον κινεῖσθαι ἐπὶ τῶν κυμάτων. Κινδυνεύεις δὲ καὶ σὺ, δυστυχῆ, ὁμοίως ἵνα πνιγῇς, ἐὰν μὴ ἐλαφρυνθῇς ἐγκαίρως.

Οὐδεὶς χαίρει τοσοῦτον ἐπὶ τοῖς δυστυχήμασι τῶν ἄλλων ὅσον ὁ τοκογλύφος. Διότι ἐξ ἀνάγκης πρὸς αὐτὸν καταφεύγουσιν οἱ ἔχοντες χρείαν χρημάτων, ὥστε καταντᾷ ὡς ἐχθρὸς τῆς κοινωνίας.

Ὁ Νύσσης Γρηγόριος διαγράφει εὐφυέστατα πάντων τὸν χαρακτῆρα τοῦ τοκογλύφου, οἷος γίνεται συνήθως ὁ φιλάργυρος.

« Ἀργὸς καὶ πλεονεκτικὸς βίος ὁ τοῦ τοκίζοντος· οὐκ οἶδε πόνον γεωργίας, οὐκ ἐπίνοιαν ἐμπορίας . . . Ἄσπαρτα αὐτῷ βούλεται τὰ πάντα καὶ ἀνήροτα φύεσθαι. Ἄροτρον ἔχει τὸν κάλαμον, χώραν τὸν χάρτην, σπέρμα τὸ μέλαν, ὑετὸν τὸν χρόνον αὐξάνοντα αὐτῷ λανθανόντως τὴν τῶν χρημάτων ἐπικαρπίαν. Δρέπανόν ἐστιν αὐτῷ ἡ ἀπαίτησις, ἁλὼν ἡ οἰκία, ἐφ' ἧς λεπτύνει τὰς τῶν θλιβομένων οὐσίας. Τὰ πάντα ἴδια βλέπει, εὔχεται τοῖς ἀνθρώποις ἀνάγκας καὶ συμφοράς, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἠναγκασμένως ἀπέλθωσι. Μισεῖ τοὺς ἑαυτοῖς ἀρκοῦντας καὶ τοὺς μηδὲν δανειζομένους ἐχθροὺς ἡγεῖται, ἐφεδρεύει τοῖς δικαστηρίοις ἵνα εὕρῃ τὸν στενούμενον. Τοῖς ἀπαιτηταῖς καὶ τοῖς πράκτορσιν ἀκολουθεῖ, ὡς ταῖς παρατάξεσι καὶ τοῖς πολέμοις οἱ γύπες· περιφέρει τὸ βαλάντιον καὶ δείκνυσι τοῖς πνιγομένοις τὸ τῆς θήρας δέλεαρ, ἵν' ἐκείνῳ διὰ τὴν χρείαν περιχήναντες συγκαταπίωσι τοῦ τόκου τὸ ἄγκιστρον. Καθ' ἡμέραν ἀριθμεῖ τὸ κέρδος καὶ τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐμπίπλαται· ἄχθεται πρὸς τὸν χρυσὸν τὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀπολειπόμενον, διότι κεῖται ἀργὸς καὶ ἄπρακτος. Μιμεῖται τοὺς γεωργοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν σωρῶν ἀεὶ σπέρματα αἰτοῦντας. Οὐκ ἀνίησι τὸν ἄθλιον χρυσὸν, ἀλλ' ἐκ χειρῶν εἰς χεῖρας μετάγει. Βλέπεις γοῦν τὸν πλούσιον πολλάκις μηδὲ ἓν νόμισμα ἔχοντα ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐν χάρταις τὰς ἐλπίδας, ἐν ὁμολογίαις τὴν ὑπόστασιν, μηδὲν ἔχοντα καὶ πάντα κατέχοντα. » κτλ.

Ἡ αὐτάρκεια, ἡ φρόνησις, ἡ οἰκονομία προλαμβάνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀνάγκην τῶν δανείων. Ἂν ὅμως τυχηραὶ καὶ ἀπροσδόκητοι περιστάσεις συνωθήσωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς αὐτὴν, πρέπει ὁ χριστιανὸς, ὁ συμπολίτης, ὁ φίλος, ὁ συγγενὴς ἵνα μείνῃ ἀδιάφορος, μὴ οἰκτείρῃ τὴν κατάσασιν τοῦ πάσχοντος καὶ μὴ προφθάσῃ εἰς ταχεῖαν αὐτοῦ βοήθειαν; Ἐξ ἐναντίας ἔχει χρέος ἀπαραίτητον κατὰ τοῦτο, προστάσσεται μάλιστα ῥητῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵνα προσφέρῃ ὅ,τι καὶ ὅσον ἔχει. Αὐτὴν τὴν ἐντολὴν φέρει ἡ Παλαιὰ γραφὴ, αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ Νέα. *Ἐκεῖ* τὸ δευτερονόμιον λέγει. « Ἐὰν δὲ γένηταί σοι ἐνδεὴς ἐκ

τῶν ἀδελφῶν σου ἐν τῇ γῇ, ἣν Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσί σοι, οὐκ ἀποστρέψεις τὴν καρδίαν σου, οὐδ' οὐ μὴ συσφίγξεις τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ ἐπιδεομένου. Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου αὐτῷ καὶ δάνειον δανειεῖς αὐτῷ ὅσον ἐπιδέεται ». Ἐνταῦθα ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἀναφέρει τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ Ι. Χ. « Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσεσθαι μὴ ἀποστραφῇς ».

Ἄλλ' ἕτερος εὐαγγελιστὴς ὁ Λουκᾶς ἀπεμνημόνευσεν ἄλλην ἐντονωτέραν διαταγὴν τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος. « Ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου· ὅτι αὐτός ἐστι χρηστὸς ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς ». Ἀκούεις; υἱοὺς Θεοῦ ὀνομάζει ὁ Ι. Χ. τοὺς δανείζοντας προθύμως καὶ ἄνευ συμφέροντος. Ἐρωτώμενος δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ, τίς ἀξιωθήσεται τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀπαντᾷ . . . Ὁ μηδέποτε λαβὼν τόκον καὶ ὁ ἀδωροδόκητος.. « Καὶ ὅστις τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ καὶ δῶρα ἐπ' ἀθῴοις οὐκ ἔλαβε ». (Ψαλμ. ΙΔ.) Ἀδιάφορον ἂν ἀγνωμονῶν, ἢ ἀδυνατῶν ὁ χρεώστης μὴ ἀποδῷ τὸ χρέος. Ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς ὀφείλει ὡς τοιοῦτος πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς τὸν χρείαν ἔχοντα. Διότι εἶπεν ὁ Ι. Χ. « Ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; Καὶ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα ».

Καθὼς διέταξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς πίστεως ἡμῶν ἵνα ἀγαπῶμεν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, εὐλογῶμεν δὲ καὶ τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς, ὁμοίως θέλει ἵνα δανείζωμεν καὶ πρὸς ἐκείνους μάλιστα, παρ' ὧν οὔτε ἐλπίζομεν ἀπολαβεῖν τὸ δάνειον. Διότι αὐτὸς ὁ θεὸς ἀναδέχεται τὴν ἀνταπόδοσιν.

Διαλογιζόμενος ὅτι αἱ περιστάσεις μεταβάλλονται, ὅτι ἡ τύχη ὑπάρχει ἀκατάστατος, ὅτι ὁ ἀσφαλέστατος πλουτισμὸς γεννᾶται ἐξ οἰκονομιῶν καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ὀρέξεων, προτιμῶ τὴν φειδωλίαν, ἢ καὶ τὴν φιλαργυρίαν αὐτὴν παρὰ τὴν ἀνόητον σπατάλην, ἢ ἀσωτίαν. Ταῦτα γινώσκοντες οἱ γέροντες ἐκ μακρᾶς πείρας κλίνουσι πάντοτε εἰς τὴν φιλαργυρίαν. Διατί οὐ βλέπομεν τοὺς μύρμηκας πόσον ἀποταμιεύουσι τὸ θέρος, ὅπως τρέφωνται τὸν χειμῶνα; Καταδεχόμεθα λοιπὸν λογικοὶ ἄνθρωποι ἵνα φανῶμεν κατώτεροι τοῦ προμηθευτικοῦ αὐτοῦ ἐντόμου; Ὅταν ἔχωμεν εὐθηνίαν, ὀφείλομεν ἵνα οἰκονομῶμεν· διότι ἄλλως στερούμεθα τῶν πρὸς τὸ ζῆν, ὅταν ἐπέλθῃ δυστυχία, καθὼς ἐν Αἰγύπτῳ τὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς εὐφορίας διεδέχθησαν ἄλλα ἑπτὰ γενικῆς ἀφορίας.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς φιλαργυρίας μὲ φοβίζουσι. « Ῥίζα πάντων

τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς » (Παῦλος πρὸς Κορινθ.). Ὁ φιλάργυρος ἄρα κατὰ τὸν ἀπόστολον μακρύνεται παντελῶς τῆς πίστεως καὶ περιπίπτει εἰς πολυειδεῖς θλίψεις. Τῷ ὄντι ἡ ἀνησυχία, ὁ πρόωρος φόβος, ἡ μεμψιμοιρία διὰ τὴν δυστυχίαν τῶν καρπῶν, ἡ ταλαιπωρία τῆς διαίτης, ἡ ὑπερβολικὴ ἀκρίβεια περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐλαχίστων πραγμάτων, τὸ μῖσος καὶ ἡ καταφρόνησις τῶν ἀνθρώπων, ἀρκούντως τιμωροῦσι τὸν φιλάργυρον, ἂν αἰσθάνηται καὶ ἐννοῇ.

Αἱ ἑπτὰ ἰσχναὶ βόες, ἃς ὠνειρεύθη ὁ Φαραὼ, κατέπιον τὰς ἑπτὰ παχείας, ἀλλ' ὅμως ἔμειναν πάλιν ἰσχναὶ ὡς πρότερον. « Καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν κοιλίαν αὐτῶν καὶ οὐ διάδηλοι ἐγένοντο ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὰς κοιλίας αὐτῶν καὶ αἱ ὄψεις αὐτῶν αἰσχραὶ, καθὰ καὶ τὴν ἀρχήν. » (Γεν. ΜΑ.). Τοιοῦτό τι πάσχει καὶ ὁ φιλάργυρος. Ἐργάζεται, κερδαίνει, κληρονομεῖ, ἐμπορεύεται, ἀδικεῖ, ἁρπάζει· ἀλλὰ μένει πάντοτε οἷος ἦτο, ἐπιδεὴς, ῥυπαρὸς, λιμώττων, ῥακενδύτης, ἀνυπόδητος. Ποῦ ὑπῆγε τοσοῦτος πλοῦτος; Τί ἐγένετο τοσαύτη περιουσία; Οὔτε φαίνεται ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. « Καὶ οὐ διάδηλοι ἐγένοντο ὅτι εἰσῆλθον » Ἔχει ὡς πρότερον ςενόχωρον τὸ ἐνδιαίτημα, πενιχρὰν τὴν ἐνδυμασίαν, καὶ λιτὴν τὴν τράπεζαν. Ἡ γυνὴ αὐτοῦ περιφέρεται ἐξηπορημένη, τὰ τέκνα τρέχουσιν ἡμίγυμνα καὶ ὁ ὑπηρέτης ταλαιπωρούμενος φεύγει. « Καὶ ἡ ὄψις αὐτῶν αἰσχρὰ, καθὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἕως τέλους! »

Ἀλλ' ὅμως πόσον εὐκόλως ἐνίοτε καὶ σοφοὶ ἄνθρωποι κυριεύονται ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας! Οὕτω π. χ. ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ἦτο τοσοῦτον φιλάργυρος, ὥστε καὶ τὰ ἐδώδιμα, ὅσα ἔπεμπε πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἱέρων, ἐπώλει, μέρος μόνον αὐτῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ φυλάττων· προεφασίζετο δὲ ὅτι ἐποίει τοῦτο, ὅπως δείξῃ ἐκείνου μὲν τὴν μεγαλοδωρίαν, ἑαυτοῦ δὲ τὴν λιτότητα, οὐδ' ἠσχύνετο μάλιστα ὁμολογῶν ὅτι ἀπωλέσας πάσας τὰς ἄλλας ἡδονὰς, μόνην διετήρησε τὴν ἡδονὴν τοῦ θησαυρισμοῦ! Διὰ τοῦτο παρακαλούμενός ποτε ἵνα ἐπαινέσῃ τινὰ διὰ στίχων ὑπὸ ἀνθρώπου ὑποσχομένου εὐγνωμοσύνην, μὴ προσφέροντος ὅμως χρήματα εἶπεν, ὅτι εἶχε δύω κιβώτια, καὶ εἰς τοῦτο μὲν ἔῤῥιπτε τὸ ἀργύριον, εἰς ἐκεῖνο δὲ τὰς εὐχαριστίας· ἀλλ' ὅτε εἶχε χρείαν τινῶν πραγμάτων, τὸ δεύτερον τοῦτο εὑρίσκετο πάντοτε κενόν· διὸ ἐξ ἀνάγκης ἐστρέφετο εἰς τὸ πρῶτον. Φιλάργυρος ἦτο καὶ ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ Δημάδης. Ὅθεν ὁ Ἀντίπατρος ἔλεγεν, ὅτι ἐκ δύω φίλων, οὓς εἶχεν ἐν Ἀθήναις, τὸν μὲν Φωκίωνα οὐδέποτε κατέπεισεν ἵνα δεχθῇ παρ' αὐτοῦ δῶρα, τὸν δὲ Δημάδην οὐδέποτε διδοὺς ἐκά-

ρεσεν. Ὡς ἀληθῶς φιλόπατρις ὁ Φωκίων κατεφρόνει δικαίως τὰ δῶρα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λύσανδρος, πέμψαντος πρὸς αὐτὸν τοῦ Διονυσίου πολυτελῆ ἱμάτια ὑπὲρ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, οὐδαμῶς ἐδέχθη αὐτὰ φοβούμενος (εἶπε) μὴ φοροῦσαι αὐτὰ φανῶσιν ἀσχημότεραι. Καὶ ὁ Ἐπαμινῶνδας προσέτι ἔδειξε πάντοτε, ὅτι εἶχεν, εἴπερ τις ἄλλος, τῆς ἀκεραιότητος καὶ αὐταρκείας τὴν ἀρετήν. Διότι ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Θεσσαλῶν Ἰάσων, σύμμαχος τῶν Θηβαίων, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ὡς πενόμενον δύο χιλιάδας χρυσῶν, τὰ μὲν νομίσματα ἔστειλεν ὀπίσω, τὸν δὲ Ἰάσωνα ἰδὼν, ἀδικεῖς με, εἶπε, διότι ἐγὼ δανεισθεὶς πεντήκοντα μόνον χιλιάδας δραχμῶν παρά τινος πολίτου, εἶχον ἀρκοῦντα τὰ ἐφόδια τῆς εἰς Πελοπόνησον ἐκστρατείας. Ὁ αὐτὸς φιλόσοφος στρατηγὸς ἀπέβαλεν ὁμοίως καὶ τριάκοντα χιλιάδας δαρεικῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ τὸν Διομέδοντα δὲ πικρῶς ὠνείδισεν, ὅτι ἤρχετο ἐκ τοσοῦτον μακρᾶς χώρας, ὅπως διαφθείρῃ τὸν Ἐπαμινῶνδαν! Παρήγγειλε δὲ αὐτῷ ἵνα εἴπῃ πρὸς τὸν μονάρχην, ὅτι φρονῶν μὲν τὰ συμφέροντα τῶν Θηβαίων ἔχει φίλον καὶ τὸν Ἐπαμινῶνδαν, φρονῶν δὲ τὰ μὴ συμφέροντα ἐκείνων, ἔχει καὶ αὐτὸν ἐχθρόν.

Ὁποία τεράστιος διαφορὰ μεταξὺ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πολιτευομένων! Πῶς εἰσεχώρησεν εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας τοσαύτη διαφθορά! Ὁποίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ἱκανότης, ἡ παιδεία, ὁ ζῆλος τῆς πατρίδος καὶ τῶν πατραγαθιῶν ἡ περιουσία, ἂν μὴ λάμψῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τινων διεπόντων τὰ πράγματα ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος! Πόσον ἐνίοτε κινδυνεύει καὶ κατ' αὐτὸ τὸ δίκαιον ὁ μὴ δωροδόκος!

Ὅταν ἀκούω τοιαύτην αἰσχροκέρδειαν ἐξαπλουμένην σήμερον μεταξὺ ἡμῶν, ἀναπολῶ μετὰ θλίψεως, πόσον τὰ χρήματα τοῦ Ἁρπάλου ἐτάραξαν καὶ διέσχισαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐνθυμοῦμαι πόσον οἱ Ἀθηναῖοι διαφθαρέντες ὑπὸ τῶν Περσῶν διὰ Φαρναβάζου ἠνάγκασαν τοὺς Λακεδαιμονίους ἵνα προσφέρωσιν ὡς αἰχμαλώτους τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τοῦ Ἀνταλκίδου, ἀμαυροῦντες ὅλην τὴν δόξαν τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἀγησιλάου καὶ καταστρέφοντες διὰ μιᾶς ὅλον τῶν μηδικῶν πολέμων τὸ ἀποτέλεσμα!

Θαυμαστὸς ἐφάνη ὡς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Παῦλος Αἰμίλιος· διότι νικήσας τὸν Περσέα εὗρεν ἄπειρον χρημάτων πλοῦτον· ἀλλ' αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἔλαβε, μόνον δὲ πρὸς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Τιβέρωνα ἔδωκεν ὡς βραβεῖον φιάλην ἀργυρᾶν πέντε λιτρῶν βάρους. Ἀλλὰ καὶ ὁ νεώτερος Σκηπίων, υἱὸς αὐτοῦ, τριάκοντα τρεῖς μόνον λίτρας ἀργύρου, δύω δὲ χρυσίου σχεδὸν

κατέλιπεν, ἂν καὶ ὑπῆρξε κύριος τῆς Καρχηδόνος, ὑπὲρ πάντα δὲ ἄλλον στρατηγὸν ἐπλούτισε τοὺς στρατιώτας.

Ὡς πλοῦτον πολύτιμον θεωροῦντες καὶ τὸν χρόνον συμφέρει τόσῳ μᾶλλον ἵνα οἰκονομῶμεν, ὅσῳ τὰ μὲν χρήματα ὑπάγουσι καὶ ἔρχονται, ἀποβάλλονται καὶ κερδαίνονται· αἱ ἡμέραι ὅμως τῆς ζωῆς ἡμῶν καὶ τὰ ἔτη οὐδέποτε πλέον ἐπιστρέφουσιν. Ἀνοηταίνει ἄρα ὅστις καταδαπανᾷ τὸν χρόνον εἰς ἀνωφελῆ πράγματα, ἐν ᾧ μόλις οὗτος ἐπαρκεῖ εἰς τὰ ἀναγκαῖα.

Μετὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ὁ ἑπόμενος χρόνος γίνεται πρὸς ἡμᾶς ἡμέραν παρ' ἡμέραν πολυτιμώτερος. Τότε τῷ ὄντι σπείρομεν ἵνα θερίσωμεν εἰς τὸ μέλλον. Τότε κοπιῶμεν, ὅπως εἰς τὸ ἑξῆς ἀπολαύσωμεν. Τότε ταλαιπωρούμεθα, ὅπως ἀναπαυθῶμεν ὕστερον. Τότε τέλος ἀποταμιεύομεν, ὅπως ἐν καιρῷ μεταχειρισθῶμεν.

Οἱ γονεῖς ἔχουσιν εὐθύνην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα διὰ πᾶσαν κατανάλωσιν τοῦ χρόνου τῆς νεανικῆς ἡλικίας τῶν παίδων.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Μακάριοι οἱ πραεῖς τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ » κληρονομήσουσι τὴν γῆν ». (Ματθ. Ε.)

« Ἐν ὀργῇ μήτε τι λέγειν, μήτε πράσσειν ». (Πυθαγ. παρὰ Διογ. Λαερτ.)

Ὀργιλότης, Πραότης, Ἀοργησία.

Ὁ πρᾶος κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Ἠθ. Νικομ. Δ. 5) ὀργίζεται ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅσον πρέπει καὶ ὅταν πρέπῃ καὶ ἐφ' οἷς πρέπει, ἀποφεύγει τὴν τιμωρίαν τῶν σφαλμάτων, κλίνει δὲ μᾶλλον εἰς συγγνώμην. Ἀλλ' ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν αὐτοῦ εὑρίσκονται δύο ὅλως ἀντίθετοι χαρακτῆρες, δηλ. ὁ ἀόργητος, ὅστις μένων παντελῶς ἀκίνητος ἀνέχεται πᾶσαν ὕβριν καὶ ἀδικίαν, ὅθεν ψέγεται ὡς ἠλίθιος· ἔπειτα δὲ ὁ κατ' ἐξοχὴν ὀργίλος, ὅστις ταράττεται καὶ θυμοῦται διὰ πᾶν τὸ προστυχόν· ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ ἡ ἔξαψις αὐτοῦ καὶ ταχέως παύει. Τοῦ ὀργίλου ὑπάρχουσι διάφορα εἴδη, δηλ. ὁ *ἀκρόχολος*, εἴτε ὀξὺς πρὸς ὀργήν, ὁ *πικρὸς* ὁ ἐπὶ πολὺν χρόνον διατηρῶν τὸ πάθος καὶ ὁ *χαλεπὸς* ὁ ἐπὶ παντὶ ὀργιζόμενος, μὴ διαλλαττόμενος δὲ ἄνευ τιμωρίας, ἢ

κολάσεως, χειρότερος πάντων τῶν συναδέλφων αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν μετὰ τῶν ἄλλων συμβίωσιν. Ἔχουσι δὲ συνώνυμα ἡ ὀργιλότης τὴν χαλεπότητα καὶ μνησικακίαν, ἡ πραότης τὴν ὑπομονὴν καὶ ἀνεξικακίαν, ἡ δὲ ἀοργησία τὴν ἀπάθειαν.

Πόσαι ἔριδες, συγκρούσεις καὶ πληγαί, πόσοι δὲ φόνοι συμβαίνουσιν ὁσημέραι ἐξ αἰτίας τοῦ μανιώδους τῆς ὀργῆς πάθους! Πόσαι γυναῖκες μένουσι συχνάκις χῆραι, πόσα δὲ παιδία ἐξ ἀπαλῆς ἡλικίας ἀπορφανίζονται! Ἐνίοτε ἐκ τῆς ὀργῆς κατεστράφησαν οἰκογένειαι καὶ ἔθνη μάλιστα ὁλόκληρα. Ἐξ αὐτῆς προῆλθον αἱματώδεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι. Δι' αὐτὴν καὶ φίλους πιστοὺς καὶ χρήματα συνάμα ἀποβάλλομεν καὶ μυστικὰ προδίδομεν καὶ ὅλη ἡ ζωὴ ἡμῶν ταράττεται.

Οὐδὲν ἄλλο πάθος βλάπτει προφανῶς τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἡ ὀργή! Τὸ πρόσωπον τοῦ θυμουμένου εὐθὺς ἐξάπτεται καὶ ἐρυθριᾷ, οἱ ὀφθαλμοὶ γίνονται διάπυροι, τὰ μέλη τρέμουσιν, ἡ γλῶσσα παραφέρεται ὑβρίζουσα καὶ παραλαλοῦσα, ἡ καρδία πάλλει σφοδρῶς καὶ ὁ ἐγκέφαλος σκοτίζεται. Πολλοὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῆς παραλόγου ὁρμῆς ἀπέθανον καὶ ἀπόπληκτοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν μὴ συμβῇ τοῦτο, ὁ ὀργίλος ἄνθρωπος πάντοτε κινδυνεύει. Καθότι ἡ καρδία γίνεται ἀνευρυσματικὴ, ὥστε οὐδέποτε οὔτε νυκτὸς, οὔτε ἡμέρας ἔχει ἡσυχίαν ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν βιαίων αὐτῆς κινήσεων.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ φυσικοῦ τούτου ἀποτελέσματος, ἐπειδὴ καταντᾷ εἰς λοιδορίας, εἰς αἰκίας, εἰς ῥαβδισμοὺς καὶ εἰς φόνους, παιδεύεται ὁ θυμώδης καὶ πολιτικῶς ἐναγόμενος ὡς κακοῦργος εἰς τὰ δικαστήρια, κατὰ δὲ τὸ βάρος τοῦ τολμηθέντος ἐγκλήματος ὑποβάλλεται ποιναῖς ἀπὸ ὀλιγοημέρου φυλακίσεως μέχρι πολυετῶν δεσμῶν καὶ θανάτου. Ὁ ὀργίλος ὅμως ἄνθρωπος κολάζεται καὶ ψυχικῶς εἰς αἰῶνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ι. Χ. πανταχοῦ παρήγγειλεν ἵνα μὴ ὀργιζώμεθα, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας μακροθυμοῦντες ἀποδίδωμεν διὰ καλοῦ τὸ κακόν. « Ἐὰν δέ τις σὲ τύψῃ κατὰ τὴν ἀριστερὰν, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν δεξιάν ». Τοὺς δὲ μὴ κυριευομένους ὑπὸ τοῦ δαιμονιώδους τούτου πάθους ὀνομάζει υἱοὺς θεοῦ. « Μακάριοι οἱ πραεῖς τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται ».

Ὁ θυμὸς ὁμοιάζει πρὸς τοὺς ταχεῖς ὑπηρέτας, οἵτινες ὑπὸ παραλόγου ζήλου κινούμενοι, πρὶν λάβωσιν, ἢ ἐννοήσωσι ῥητήν τινα καὶ ὡρισμένην διαταγὴν, τρέχουσιν εἰς τὸ ἔργον καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σφάλλουσιν· ἢ μιμούμενος τοὺς κύνας, οἵτινες πρὶν σκεφθῶσιν, ἂν ὁ προσερχόμενος ὑπάρχῃ ἐχθρὸς, ἢ φίλος, ἅμα ἀκουσθέντος ψόφου, ὁρμῶσι καὶ ὑλακτοῦσιν, ὁρμᾷ καὶ αὐτὸς πρὸς τιμωρίαν καὶ ἐκδίκησιν, πρὶν προσταχθῇ· ἀρκεῖ δὲ μόνον, ἂν ὁ λόγος, ἢ ἡ φαντασία ἐ-

δήλωσεν, ὅτι ὑπῆρξέ τις ὕβρις, ἡ ὀλιγωρία πρὸς τὸν ὀργιζόμενον. Ἐκ τῶν δύο γενῶν ἡ γυνὴ κινεῖται μᾶλλον τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὀργὴν διὰ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ πνεύματος. Ἐπειδὴ οἱ τραχεῖς λόγοι καὶ οἱ βίαιοι τρόποι οὐδὲν σφάλμα διόρθωσάν ποτε, παροργίζουσι δὲ μόνον καὶ λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον, ὥστε γίνεται ἐχθρὸς ἀπὸ φίλου, ὑπὸ μίσους δὲ κινούμενος ζητεῖ καὶ αὐτὸς ἀμοιβαίως ἵνα βλάψῃ καὶ ἐκδικηθῇ, φυλάττου πάντοτε καὶ ἀπόφευγε προσεκτικῶς πάσας τὰς αἰτίας, ὅσαι ἐκριπίζουσι τὴν ὀργὴν τῶν ἄλλων. Μηδέποτε μάλιστα ἐκφέρῃς λόγους προσβάλλοντας αὐτῶν τὴν φιλοτιμίαν, ἢ τὴν ὑπόληψιν. Ὑβριζόμενος δὲ σὺ κατὰ τύχην ὑπό τινος ὑπόμενε. Ὁ μεγαλόψυχος ἄνθρωπος νικᾷ εὐκόλως τὸ πάθος αὐτοῦ, οὔτε καταδέχεται ἵνα ἀνταμείψῃ τὴν βλάβην διὰ βλάβης καὶ τὸ ἀδίκημα δι' ἀδικήματος. Προσέτι ὁ πρᾶος οὐδαμῶς καὶ οὐδέποτε ταράττεται ὑπὸ τῶν προστυχόντων πραγμάτων, οὔτε ἄγεται καὶ φέρεται ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ὀργῆς. Ὅθεν καὶ σωματικῶς ζῇ ἥσυχος, ἐφ' ὅσον διαμένει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ μετα θάνατον ψυχικῶς κερδαίνει. Πόσα παραδείγματα πραότητος προσφέρει ἡ ἱστορία μιμήσεως ἄξια!

Ὁ Ἰωσὴφ οὐδαμῶς ἐμνησικάκησε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ δι' ὅσα ἔπαθεν, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἰακὼβ προσέπεσον ἱκέται ὡς φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς λέγων· « Μὴ φοβῆσθε, τοῦ γὰρ Θεοῦ ἐγώ εἰμι ». (Γεν. Ν.). Ὁ εὐσεβὴς τῷ ὄντι ἄνθρωπος παραβλέπει πᾶσαν ὕβριν, οὐδὲ μνησικακεῖ ποτε ἕνεκεν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅστις συγχωρῶν καὶ εὐεργετεῖ· τοῦτο δὲ ἐμιμήθη καὶ ὁ Ἰωσήφ. Ὁ Λυκοῦργος συνιστῶν τὴν νέαν αὐτοῦ νομοθεσίαν, ἥτις κατέστησε τὴν Σπάρτην ἔνδοξον καὶ δυνατὴν εἰς αἰῶνας, ἐκίνησε τὴν χολήν, ἀκολούθως δὲ τὴν ἀντίπραξιν πολλῶν φίλων τῆς ἀριστοκρατίας. Ὅθεν νέος τις ἐκ ταύτης τῆς τάξεως (Ἄλκανδρος) πλήξας αὐτὸν βιαίως ἐν μέσῃ ἀγορᾷ ἔβλαψε τὸν ἕνα αὐτοῦ ὀφθαλμὸν μέχρι τυφλώσεως. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐκίνησεν εἰς οἶκτον τοὺς παρεστῶτας, ὥστε ὁ ἔνοχος παρεδόθη εἰς χεῖρας τοῦ παθόντος. Ὁ Λυκοῦργος ὅμως ἀντὶ πάσης ἄλλης ἐκδικήσεως λαβὼν κατ' οἶκον τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ἐσωφρόνισε διὰ πατρικῶν παραινέσεων, ὥσε κατέστησεν εἰς τὸ ἑξῆς εἰρηνικὸν καὶ ὠφέλιμον πολίτην. Ὁ Ἀχαιὸς Ἀρκαδίων ὕβριζε πάντοτε τὸν Φίλιππον, βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δ' ἔτυχεν ἵνα ὑπάγῃ ἐκεῖ, πάντες ἐφοβοῦντο μὴ κολασθῇ παρ' αὐτοῦ πικρῶς. Ὁ Φίλιππος ὅμως οὐ μόνον κατὰ τοῦτο ἐφάνη γενναῖος, ἀλλὰ φιλανθρώπως ὁμιλῶν πρὸς αὐτὸν καὶ δῶρα μάλιστα πέμψας κατέστησε φίλον τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐπαινέτην τὸν κατήγορον. Ὁ Σωκράτης τυπτόμενος ὑπὸ βα-

ναύσου τινὸς ὑπέμεινε γενναίως τὴν ὕβριν, προτρεπόμενος δὲ εἰς ἐκδίκησιν εἶπεν· « Εἰ ὄνος μὲ ἠλάκτισεν, ἀντιλακτίσαι αὐτὸν ἠξιώσατ' ἄν με; » Ὁ Θεμιστοκλῆς πατάσσεται ἀδίκως ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Λακεδαιμονίων Εὐρυβιάδου. Ἀλλ' οὐδαμῶς ὀργίζεται, φροντίζων δὲ διαφερόντως περὶ τῶν κοινῶν λέγει πρὸς αὐτόν. « Πάταξον μέν, ἄκουσον δέ ». Διὰ τῆς πραότητος ταύτης καὶ τὸν Εὐρυβιάδην ἐδίδαξε τὸ ἠθικὸν καθῆκον καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπέβαλεν. Ὁ Περικλῆς ἐξυβρίζετο καθ' ὁδὸν παρά τινος ἀχρείου καὶ χυδαίου ἀνθρώπου παρακολουθοῦντος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς μέχρι τῆς οἰκίας. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἤδη νύξ, παρέπεμψε τὸν λοίδορον εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διὰ τοῦ ὑπηρέτου φέροντος φανόν. Ὁ Φωκίων λοιδορούμενος ἐν ᾧ ἐδημηγόρει, παύει τὸν λόγον. Σιωπήσαντος δὲ τοῦ λοιδόρου, ἐμφανισθεὶς πάλιν ἐπὶ τοῦ βήματος ἐπαναλαμβάνει ἀταράχως τὴν σειρὰν τῆς διηγήσεως. « Ἠκούσατε μέχρι τοῦδε περὶ τῶν ἱππέων, μένει δὲ ἵνα εἴπω εἰς τὸ ἑξῆς περὶ τῶν ψιλῶν καὶ τῶν πελταστῶν ». Ἔπρεπε τῷ ὄντι ἵνα καταθορυβηθῇ ὑπὸ τῶν φλυαριῶν κακοήθους ἀνθρώπου ὁ μέγας ἐκεῖνος πολίτης, ὁ δεινότατος ῥήτωρ, ὁ ἀνδρειότατος στρατηγός; Ὅταν ὁ ἀκούων τὰς ὕβρεις ὑπάρχῃ ἀνώτερος αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μένῃ ἀκατάπληκτος, αἱ ὕβρεις ἐπαναστρέφουσι πρὸς τὸν ὑβριστὴν, καθὼς σχεδὸν τὰ βέλη πρὸς τὸν τοξότην, ἂν ἀπαντήσωσι τοῖχον, ἢ ἄλλο τι στερεὸν σῶμα. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς οὗτος μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς ἐκτεινων πολὺ περαιτέρω τὴν μεγαλόφρονα ἀνεξικακίαν παρήγγειλε τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἵνα μὴ μνησικακήσῃ ποτὲ κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διότι ἐφόνευσαν αὐτόν.

Ὁ φιλόσοφος Ἀρχύτας ὠργισμένος ἤδη κατὰ τῶν δούλων διά τινας ἀταξίας γενομένας περὶ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, ἀνέβαλε τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐγκλήματος λέγων, « Χαρῆτε, ὅτι ἔτυχον ὠργισμένος· ἄλλως δ' ἡ ποινὴ ὑμῶν ἦτο βεβαίως μεγάλη. » Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων παρεκάλεσέ ποτε τὸν Ξενοκράτην ἵνα μαστιγώσῃ τὸν ὑπηρέτην· διότι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν αὐτὸς ἦτο τεταραγμένος ὑπὸ τῆς ὀργῆς. Ἐφύλαττε δὲ κατὰ τοῦτο τοῦ σοφοῦ Πυθαγόρου τὸ παράγγελμα, οὔτε λέγειν, οὔτε πράττειν τι, ὅταν κινώμεθα ὑπὸ θυμοῦ. Τὴν τοιαύτην ἀταραξίαν πρέπει ἕκαστος φρόνιμος ἵνα μιμῆται, μακρυνόμενος μάλιστα ἐκ τοῦ τόπου, πρὶν ἴδῃ ἑαυτὸν καταφερόμενον εἰς θυμόν.

Ἀξία θαυμασμοῦ φαίνεται καὶ ἡ ἀνεξικακία Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Διότι παροξυνόμενος εἰς ἐκδίκησιν, ὡς λιθοβοληθέντων ἀναιδῶς τοὺς ἀνδριάντας αὐτοῦ ἀτάκτων ἀνθρώπων κατά τινα ὀχλαγωγίαν, ψηλαφήσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ μει-

διάσας εἶπεν· « Οὐδεμίαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου γενομένην ὁρῶ· ἀλλ' ὑγιὴς μὲν ἡ κεφαλὴ, ὑγιὴς δὲ ἡ ὄψις ἅπασα. » (Χρυσόσ. λόγ. κατὰ Ἀνδρ.). Γενναῖα δὲ φρονῶν ἔγραψε πρὸς τὸν Ῥουφῖνον πραίτορα τῆς αὐλῆς. « Ἂν τις κακολογῇ ἐμὲ, ἢ τὴν Κυβέρνησίν μου, μὴ τιμωρείσθω. Ἂν ἐλάλησεν ὡς κοῦφος, μὴ φροντίσωμεν περὶ αὐτοῦ· ἂν ὡς φρενοβλαβὴς, ἐλεήσωμεν αὐτόν· ἂν δὲ ὑβριστικῶς, συγχωρήσωμεν. » Ἄλλοτε πάλιν ὀνειδίζόμενος ὅτι φέρεται πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιεικὴς, τῷ ὄντι εἶπεν, ἂν ι τοῦ φονεύειν τοὺς ζῶντας, ἐπεθύμουν ἵνα ἀναστήσω, εἰ δυνατὸν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποθανόντας!

Πόσον συγκινεῖταί τις, ὁσάκις ἀναγινώσκει ἔργα καὶ λόγους ἐπιεικείας καὶ μακροθύμου γενναιοφροσύνης! Τοιαύτην μεγαλοψυχίαν ἔδειξε καί τις ἔνδοξος βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν ἀκόλουθον περίσασιν. Ὁ φόνος τῆς δυστυχοῦς Μαρίας Στουάρτης, βασιλίσσης Καληδονίας (Σκωτίας), μόνη πρᾶξις ἴσως, ἥτις ἐκηλίδωσε διὰ παντὸς τὴν φήμην τῆς Ἐλισάβετ, ἐλύπησε τοσοῦτον εὐνοούμενόν τινα Καληδόνιον (Σκῶτον) εὐπατρίδην Lambrun τοὔνομα, ὥστε ἀπέθανεν. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία ἐκδίκησιν πνέουσα ἀπεφάσισεν ἵνα δολοφονήσῃ τὴν Ἐλισάβετ. Ὅθεν εἰς ἄνδρα μετασχηματισθεῖσα ἔκρυψε δύω πιστόλια ὑποκάτω τῶν ἐνδυμάτων καὶ διασχίσασά ποτε τὸ πλῆθος ὥρμησε κατὰ τῆς Ἐλισάβετ περιπατούσης ἐν τῷ κήπῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἔπεσε κατὰ τύχην ἓν ἐκ τῶν κρυπτομένων ὅπλων, συλληφθεῖσα εὐθὺς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων ἀπήχθη ἔμπροσθεν τῆς Ἐλισάβετ. Τότε ἐρωτηθεῖσα, τίς ἦτο καὶ διατὶ ἐκινήθη εἰς τὴν δολοφονίαν ταύτην, ὡμολόγησεν ἀφόβως ὅλην τὴν ἀλήθειαν. — Τί ἀποφασίσω περὶ σοῦ; εἶπεν ἡ βασίλισσα. — Ὡς βασίλισσα, ἢ ὡς δικαστής; ὑπέλαβεν ἡ ἔνοχος. — Ὡς βασίλισσα. — Πρέπει λοιπὸν ἵνα μοὶ συγχωρήσῃς. — Ἀλλὰ τίνα ἀσφάλειαν μοὶ δίδεις ὡς πρὸς τὸ μέλλον; — Κυρία μου, ἡ χάρις μετὰ τοσούτων προφυλάξεων παύει λεγομένη χάρις. Δίκασόν με λοιπόν. Ἡ Ἐλισάβετ στραφεῖσα πρὸς τοὺς περὶ αὐτὴν μεγιστᾶνας εἶπεν· Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη βασιλείας οὐδέποτε ἔλαβον τοιοῦτο μάθημα. Οἱ αὐλικοὶ, δηλ. οἱ κόλακες, ἐπέμενον ὡς πρὸς τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ἡ βασίλισσα ὅμως ἀπέλυσε τὴν ἔνοχον ἄνευ τινὸς συμφωνίας. Ἀλλ' ἡ γυνὴ εὐχαριστοῦσα εἶπεν· Ἂν θέλῃς ἵνα καταστήσῃς ὠφέλιμον πρὸς ἐμὲ τὴν χάριν ταύτην, ἀπόπεμψόν με ἀσφαλῶς ἔξω τοῦ βασιλείου σου μέχρι τῆς Γαλλίας. Ἡ αἴτησις αὕτη εἰσηκούσθη.

Πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης ἔδειξαν ἀξιέπαινον ἐπιείκειαν. Ὁ Καῖσαρ οὐδέποτε ὠργίσθη ὑβριζόμενος αἰσχρῶς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Κατούλου· μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου συνεχώρησε γενναίως καὶ πάντας τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ ἀντιπάλους. Ἀλλὰ καὶ

ὁ Ἀδριανὸς ἀναγορευθεὶς ἤδη Αὐτοκράτωρ, εἶπε πρός τινα τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. « Μὴ φοβοῦ εἰς τὸ ἑξῆς ἐκδίκησιν παρ' ἐμοῦ· διότι εἰμὶ Αὐτοκράτωρ. » Ὁποία ἀξιοθαύμαστος μεγαλορροσύνη!

Ὁ στρατάρχης τῆς Αὐστρίας Μοντεκουκούλης εἶχεν ἀπηγορευμένην τὴν διάβασιν στρατιωτῶν διὰ μέσων τῶν σπαρτῶν. Εἷς ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐπιστρέφων ἔκ τινος χωρίου κατεπάτησεν αὐτά. Ὅθεν ἀπαχθεὶς ἐνώπιον τοῦ στρατάρχου διεμαρτύρετο, ὅτι ἠγνόει τὸν ἐκδοθέντα νόμον. Τότε ὁ στρατάρχης εἶπεν. Ἀπόκειται τῷ ὑπουργῷ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος. Ἀλλ' ἅμα ἤκουσε ταῦτα ὁ στρατιώτης ὀργισθεὶς ἐκένωσε τὸ πυροβόλον αὐτοῦ κατὰ τοῦ στρατάρχου καὶ εἶπε. « Πρότερον ἤμην ἀθῶος, ἤδη ὅμως γίνομαι καὶ ἀκουσίως ἔνοχος. » Ἀγαθῇ τύχῃ ἡ βολὴ ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Μοντεκουκούλης συναισθανόμενος ὅτι ἐδείχθη ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρὸς, ἐξέδωκε τοῦ ἐγκλήματος τὴν ἄφεσιν.

Ἐπαινεῖται πολὺ προσέτι ὡς μεγαλόψυχος καὶ ὁ Δ΄ Ἐρρῖκος. Ὅθεν ὅτε ἐμέμφοντο αὐτὸν, ὅτι δεικνύει μεγάλην πρὸς τοὺς στασιαστὰς ἐπιείκειαν, εἶπε, καθὼς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τὰ πλημμελήματά μου, συγχωρῶ καὶ ἐγὼ τὰ τῶν ἄλλων. Διότι ἡ μὲν ἐκ τῆς ἐκδικήσεως χαρὰ μόλις διαρκεῖ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ἡ δ' ἐκ τῆς ἐπιεικείας παρατείνεται εἰς ὅλον τὸν βίον.

Ὁποῖον ἀποτέλεσμα φέρουσιν αἱ νουθεσίαι, ὅταν γίνωνται ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καὶ κατὰ δραματικόν τινα τρόπον! Ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατά τινος ἐχθροῦ ἄρχων τις ἐκ τῶν πρώτων τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ συμβουλεύσας ὁ περίφημος Πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων οὐδαμῶς εἰσηκούσθη, προσεκάλεσε τὸν μεγιστᾶνα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Πατριαρχείου, ὅπου ἐξετέλεσε τὴν θείαν μυσταγωγίαν, ἑνὸς μόνον κληρικοῦ παρόντος. Λεγομένης δὲ ἤδη τῆς Κυριακῆς προσευχῆς καὶ παρὰ τῶν τριῶν κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, ὁ σεβάσμιος ἱεράρχης διέταξε τὸν κληρικὸν ἵνα σταθῇ εἰς τὰς λέξεις « *Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν,* » ἐσιώπησε δὲ συγχρόνως καὶ αὐτὸς, ὥστε μόνος ὁ ἄρχων ἐκεῖνος ἐξεφώνησε τὴν προκειμένην περικοπήν. Τότε ὁ ἅγιος στραφεὶς, εἶπε πρὸς αὐτὸν, « Σκέψαι τί εἶπες· διότι ἐζήτησας παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵνα συγχωρήσῃ τὰ σφάλματά σου, καθὼς σὺ συγχωρεῖς τὰ τῶν ἄλλων! Ἀληθεύεις ὅμως ἆρά γε ταῦτα λέγων πρὸς τὸν Θεόν; Ἐκ τῆς αἰφνιδίας ταύτης ἀποστροφῆς συγκινηθεὶς ὁ ἄρχων, ἔπεσε πρηνὴς εἰς τοὺς πόδας τοῦ Πατριάρχου καὶ ἀνεβόησεν « Ἕτοιμός εἰμι εἰς ὅ,τι θέλεις, μακαριώτατε πάτερ. » Εὐθέως δὲ, τελειωθείσης τῆς λειτουργίας, πορευθεὶς συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Καὶ ἡμεῖς ὁμοίως ζητοῦμεν χάριν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἀρνούμεθα

αὐτὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀφόβως μάλιστα ψευδόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ καθ' ἡμέραν!! Ἀλλὰ τίς ἀμφιβάλλει ὅτι προκαλοῦμεν τρομερὰν ἀγανάκτησιν καὶ τιμωρίαν; Οὐ δύναμαι, λέγεις, ἵνα συνδιαλλαγῶ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ μου, οὔτε συγχωρήσω τὴν πρὸς ἐμὲ ὕβριν. Ἂν ὅμως ἡγεμών τις, ἢ βασιλεὺς προσέταττε τοῦτο, παρήκουες ἀρά γε; Διατί λοιπὸν μὴ ἀκούσῃς, διατάττοντος τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων πρὸς ἴδιόν σου ὄφελος; Ἂν συγχωρήσω, ὁ κόσμος ἴσως μὲ μεμφθῇ ὡς ἀδύνατον. . . . . Βαβαί! Ἡ ὑπομονὴ λοιπὸν, ἡ εὐμένεια, ἡ μετριοπάθεια ἔπαυσαν θεωρούμεναι πλέον ὡς ἀρεταὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων;

Ὁ Δαυὶδ κατεπάλαισεν ἄρκτους, κατέβαλε λέοντας, ἔρριψε κατὰ γῆς τὸν γίγαντα Γολιὰθ, κατετρόπωσεν ἐχθρικὰ στρατεύματα· θαυμαστότερος ὅμως πολὺ ἀνεδείχθη, ὅτε νικήσας τὸν θυμὸν αὐτοῦ, κατεφρόνησε τὰς λοιδορίας τοῦ Σεμεΐ, δυνάμενος δὲ φονεῦσαι τὸν ἄσπονδον αὐτοῦ καταδιώκτην Σαοὺλ ἀπέφυγε τοιαύτην πρᾶξιν. Διὰ τοῦτο ἐκπλαγεὶς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἀνεβόησεν. « Ἡ φωνή σου αὕτη τέκνον Δαυΐδ; . . . Ἡμάρτηκα, ἐπίστρεφε τέκνον Δαυΐδ. . . . Εὐλογημένος σὺ τέκνον. . . . (Βασιλ. Α'.).

Τοιούτους μεγάλους ἀνθρώπους μιμούμενος συγχώρει καὶ σὺ τοὺς ἐχθροὺς, κώφευε πρὸς τὰς ὕβρεις, μὴ προσέχῃς εἰς τὰς διαβολὰς καὶ συκοφαντίας ἀνώτερος αὐτῶν διὰ καλῆς διαγωγῆς γινόμενος. Ἂν πάντες ἐξεδικούμεθα διὰ τὰ προσπίπτοντα σφάλματα, αἱ πόλεις καὶ οἱ ἀγροὶ μετεβάλλοντο εὐθὺς εἰς τόπον θορύβου, φρίκης καὶ αἵματος, αἱ πυρκαϊαὶ, οἱ φόνοι, αἱ λεηλασίαι ἦσαν ἀδιάκοποι καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐγίνετο στρατόπεδον μάχης, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ὡς κύνες λυσσώδεις ἀμοιβαίως ἐφονεύοντο.

Κυρίως ὁ Θεὸς αὐτὸς προσβάλλεται, ὅταν πράττωμεν τὸ κακόν. Αὐτὸς λοιπὸν ὡς ὑπέρτατος κριτὴς ἔχει καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ποινῆς καὶ τῆς τιμωρίας ἐν τούτῳ, ἢ τῷ ἄλλῳ κόσμῳ « Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. » (Δευτερονόμ.). Ὁ Ι. Χριστὸς εἶπεν, ὅτι οὐ συγχωρεῖ ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἐὰν μὴ συγχωρῶμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἄλλους. « Ἐὰν μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδ' ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῖν. » Ἄρα πρὸς ἴδιον ἡμῶν συμφέρον πρέπει ἵνα παραβλέπωμεν τῶν ἄλλων τὰ σφάλματα.

Ἀρκεῖ ἆρά γε ἐὰν μὴ ἀποδίδωμεν κακὸν ἀντὶ κακοῦ; Τοῦτο ἐποίουν καὶ οἱ ἐθνικοί. Ἀλλ' ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει ἵν' ἀνταμείβῃ τὴν βλάβην διὰ τῆς ὠφελείας. Τοῦτο παρήγγειλε ῥητῶς ὁ θεμελιωτὴς τῆς πίστεως ἡμῶν λέγων. « Τίνα χάριν ἔχετε, ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, καὶ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ ἐθνικοὶ ποιοῦσιν.... Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε

τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς. » (Ματθ.). Οὐδὲν ὠφελεῖ οὐδεμία ἄλλη ἐνάρετος πρᾶξις, οὔτε προσευχὴ ἡμῶν εἰσακούεται παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὔτε δῶρον γίνεται δεκτὸν, ἂν μὴ συνδιαλλαγῶμεν προηγουμένως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν. « Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » (Ματθ. Ε.).

Τὴν συμφιλίωσιν ἄρα ταύτην προςάσσει ὁ Ι. Χ. οὐ μόνον ὅταν ἡμεῖς αὐτοὶ τύχωμεν ὠργισμένοι, ἢ μνησικακῶμεν κατά τινος, ἀλλὰ καὶ ὅταν αἰσθανώμεθα, ἢ ὑποπτεύωμεν ὅτι καὶ ἄλλος ἔχει τι πάθος μίσους, ἢ ἔχθρας ἐναντίον ἡμῶν. Ὁ δὲ Ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει ἵνα μὴ περιμένωμεν οὔτε τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, πρὶν ζητήσωμεν συγχώρησιν παρὰ τοῦ ἀνθρώπου, καθ' οὗ ὠργίσθημεν. « Μὴ ἐπιδυέτω ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. (Ἐφεσ. Δ΄.)

Χριστιανικῆς γενναιότητος παραδείγματα προσφέρει ἱκανὰ ἡ ἱστορία. Ἀλλὰ τὸ ἀκόλουθον εὐφραίνει καὶ διδάσκει ἴσως ὑπὲρ πολλὰ ἄλλα. Δυσαρεστούμενοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Γ. Γουστάβου βασιλέως τῆς Σουηδίας, ὡς μὴ δυνάμενοι ἵνα πράττωσιν ὅσα ἤθελον, παρεκίνησαν νέον τινὰ ποιητὴν, ἵνα γράψῃ δηκτικωτάτους κατ' αὐτοῦ σίλλους. Ὁ Γουστάβος ἀναγνοὺς αὐτοὺς οὐδαμῶς ἐταράχθη· ἀλλὰ μετακαλέσας τὸν ποιητὴν εἶπε· Φίλε μου, στιχουργεῖς θαυμασίως, ὡς ἐπληροφορήθην· ἀλλὰ σοὶ λείπει οὐσιῶδές τι πρᾶγμα, ὁ ἄρτος. Ἀναδεικνύω σε λοιπὸν βιβλιοφύλακά μου, ὅπως ἐξασκῇς τὴν ποιητικὴν εὐφυΐαν σου, συγχωρῶ δὲ καὶ ὅ,τι κατ' ἐμοῦ ἔγραψας. Εὖγε τῆς βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ μονάρχου! Εὖγε τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ συνέσεως! Τοιοῦτοι ἡγεμόνες καὶ ζῶντες ἀγαπῶνται παρὰ τῶν λαῶν καὶ ἀποθανόντες ἐξυμνοῦνται εἰς αἰῶνας ὑπὸ τῆς ἱστορίας.

« Ἐὰν ὁ ἐχθρός σου πεινᾷ, λέγει ὁ Σολομὼν, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Διότι οὕτως ἐπισωρεύεις ἄνθρακας πυρὸς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἀνταποδώσει σοι ἀγαθά ». (Παροιμ. ΚΕ.) Ἀλλ' ὁ ἄξιος τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς μιμεῖται αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὅστις καὶ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ παρεκάλει τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οἵτινες αὐτὸν ἐσταύρωσαν. « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τι ποιοῦσι. » (Μάρκ. ΙΕ΄. Ἰωάν. ΙΘ΄. Λουκ. ΚΓ΄. Ματθ. ΚΖ΄.). Ἐκέλευσε δὲ καὶ τὸν Πέτρον ἵνα βάλῃ εἰς τὴν θήκην τὴν μάχαιραν, ὅτε ἔκοψε τὸ ὠτίον τοῦ Μάλχου πρὸς ἐκδίκησιν. Πόσῳ μᾶλλον

ὀφείλομεν ἡμεῖς ἀνεξικακίαν πρὸς τοὺς διώκτας καὶ ἐχθροὺς ἡμῶν;

Διατί ἄρά γε ἐξηπλώθη ἡ Χριστιανικὴ πίστις τοσοῦτον ταχέως; Διὰ τὴν θαυμαστὴν βεβαίως μακροθυμίαν τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ κηρύγματος. Ἐπειδὴ οὗτοι « Ὑβριζόμενοι εὐλόγουν, διωκόμενοι ὑπέφερον, βλασφημούμενοι παρεκάλουν, κατὰ τὸν Παῦλον. Οὕτω καὶ ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος λιθοβολούμενος ἤδη ἐδέετο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν λιθοβολούντων καὶ ἔλεγε. « Κύριε μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. » (Πράξ. Ἀποσ.).

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διαλογιζόμενοι πολλοὶ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐφάνησαν πάντοτε ἐπιεικεῖς καὶ γενναῖοι. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος ἀπεφάσισεν οὐδέποτε ἵνα χύσῃ αἷμα τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. (Εὐάγριος). Ὁ Ἀναστάσιος οὐδέποτε ἐτιμώρει θανατικῶς τὰ κακουργήματα (Σουΐδας). Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ὥρμοσεν ἵνα μηδέποτε θανατώσῃ ἄνθρωπον. Μιμητὴς τῆς χριστιανοπρεποῦς ἀμνησικακίας ταύτης καὶ ὁ Γάλλος δοὺξ Δεγκίζης (de Guise) νικητὴς τῶν Καλβινιστῶν, ἀπέλυσέ τινα ἐκ τούτων, ὅστις συνελήφθη ὡς μελετῶν δολοφονίαν. Τί κακὸν εἶδες ἀπ' ἐμοῦ; ἠρώτησεν ὁ ἄρχων. Οὐδὲν, ἀπήντησεν ὁ Καλβινιστὴς, ἀλλὰ σὲ ἀποστρέφομαι ὡς ἐχθρὸν τῆς θρησκείας μου. Ἂν ἡ θρησκεία σου, ὑπέλαβεν ὁ δοὺξ, σὲ προτρέπῃ ἵνα μὲ δολοφονήσῃς, ἡ θρησκεία μου ὅμως μοὶ παραγγέλλει ἵνα σοὶ συγχωρήσω. Πολλὰ τοιαῦτα διαθρυλλοῦνται περί τε τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Τίτου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Δ΄. Ἑρρίκου.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐκδικήσεως, ὁ φρόνιμος καὶ γενναῖος Χριστιανὸς ἀδιαφορεῖ πρὸς τὰς ὕβρεις καὶ κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν. Διότι προσέχων τέρπει αὐτοὺς, παρατείνει δὲ καὶ τὸν πόλεμον. Ὅταν οἱ σπινθῆρες εὕρωσιν εὔπρηστον ὕλην, ἐξάπτεται εὐθὺς τὸ πῦρ. Ἀλλ' ἂν πέσωσιν εἰς τὸ ὕδωρ, ἢ πετασθῶσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἐν τῷ ἅμα ἀφανίζονται. Κατὰ δυστυχίαν εὑρίσκονται ἄνθρωποι θηριώδους φύσεως. Τοιοῦτος π. χ. καταφαίνεται ὁ Ε. Σίξτος Πάπας Ῥώμης. Ἀφ' ὅτου ἀνηγορεύθη μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ ἐν Ῥώμῃ ἀνδριὰς τοῦ Πασκουΐνου ἐκαλύπτετο ὑπὸ διαφόρων συμβολικῶν κατ' αὐτοῦ σίλλων. Μίαν δὲ νύκτα ἐνεδύθη καὶ ῥυπαρὸν χιτῶνα φέροντα ὑποκάτω γεγραμμένην τὴν αἰτίαν τῆς ἀκαθαρσίας, ὅτι δηλ. ἡ πλύστρα αὐτοῦ ἐγένετο πρὸ ὀλίγου ἡγεμονίς. Τοῦτο ὑπηνίττετο τὴν ἀδελφὴν αὐτὴν τοῦ Πάπα, ἥτις εἶχε τῳόντι πρότερον πλύστρας ἐπάγγελμα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτη γελοιογραφία ἐκίνησε πολὺν θόρυβον καθ' ὅλην τὴν Ῥώμην, ὁ πάπας ὑπεσχέθη μεγάλην χρημάτων ποσότητα πρὸς πάντα, ὅστις μαρτυρήσῃ τὸν συγγραφέα. Ἐξ ἀνοησίας δὲ οὗτος αὐτὸς

ἐκ πεποιθήσεως πρὸς τὸν ἱερατικὸν χαρακτῆρα τοῦ πάπα καὶ δι' ἄλλας τινὰς πρὸς αὐτὸν προηγουμένας φιλοφροσύνας αὐτοῦ ἐνεθαρρύνθη ἵνα ὁμολογήσῃ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ὁ πάπας μαθὼν ἤδη τὸ ζητούμενον, ἔδωκε μὲν εὐθὺς τὴν ὑποσχεθεῖσαν ποσότητα, ἔκοψεν ὅμως καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς δύο χεῖρας τοῦ δυστυχοῦς ἀνθρώπου!

Συγχωροῦμεν τοὺς ὠμοὺς τυράννους, τὸν Διονύσιον, τὸν Πολυκράτην καὶ ἄλλους τοιούτους ὅτι πνέοντες ἐκδίκησιν ἐφόνευον τοὺς φίλους τῆς ἀληθείας καὶ προμάχους τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ὁ ἱερεύς, ὁ λειτουργὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ προσφέρων τὴν ἀναίμακτον θυσίαν τοῦ ἀκάκου ἀρνίου, ὁ διάδοχος λεγόμενος τοῦ Πέτρου, πρὸς ὃν ὁ Ι. Χ. εἶπε· « Βάλε τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν θήκην σου » κτλ. ὁ πάπας, λέγω, λυττῶν καὶ πνέων οὕτως ἐκδίκησιν σκανδαλίζει τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἀτιμάζει τὴν θρησκείαν.

Ἡ ὑπομονὴ χαλινοῖ τὴν γλῶσσαν, ἐπέχει τὰς χεῖρας, δαμάζει τοὺς πειρασμούς, διώκει τὰ σκάνδαλα, παραμυθεῖ τὸν πτωχὸν κτλ. Ὅταν ὅμως ἐκτείνηται πέραν τῶν ὁρίων τοῦ μετρίου, ἀποδεικνύει ἄνθρωπον ὅλως χαῦνον καὶ ἀσθενῆ, γινόμενον παίγνιον τῶν ἄλλων κατὰ πᾶσαν περίστασιν καὶ ἀποβαίνει προφανῶς ἐλάττωμα ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ἀλλὰ χριστιανικῶς θεωρουμένη ἡ ἀπάθεια αὕτη καθιστᾷ ὄντως μακάριον τὸν τοιοῦτον. « Μακάριοι οἱ πραεῖς ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν » εἶπεν ὁ Ι. Χ.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

« Διὰ μὲν τὸν λόγον ἐκ τῆς Ἑλλάδος σωθῆ-
» ναι, διὰ δὲ τὸν φθόνον ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀπολέ-
» σθαι ». (Διογ. ὁ Λαέρτ. περὶ Ἀναχάρσιδος.)

« Μὴ γενώμεθα κενόδοξοι ἀλλήλους προκα-
» λούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες ».
(Παῦλος πρὸς Γαλάτας.)

Φθόνος, Νέμεσις, Χαιρεκακία.

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι λυπούμενοι, ὅταν βλέπωσι τὰ φυσικὰ, ἢ τυχηρὰ τῶν ἄλλων καλά. Ὑπάρχουσιν ἄλλοι τοὐναντίον χαίροντες διὰ τὰ κακὰ τούτου, ἢ ἐκείνου. Ὑπάρχουσι τέλος καὶ ἄλλοι δυσφοροῦντες, ὅταν ἀναξίως τινὲς εὐτυχῶσιν.

ὁ δὲ πατὴρ ἀκούσας ἐκείνου τοῦ λόγου, ὅτι ἐκ τοῦ φθόνου ἐγένετο ὁ θάνατος τοῦ υἱοῦ, ἐκ τοῦ φθόνου καὶ αὐτὸς ἐτελεύτησεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀφορμῆς ἐκείνου τοῦ πάθους ἁλούς. Ἐκ τούτου τοίνυν ἐκεῖνος μὲν ἐκλήθη φθονερός, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ἐπωνομάσθη Φθόνος.

Ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνο ἐννοήσωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ φθόνου ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ Ἀβὲλ σφαγή· ἐκ τοῦ φθόνου καὶ ἡ τοῦ Ἰωσὴφ πρᾶσις· ἐκ τοῦ φθόνου καὶ ἡ τοῦ Μωσέως φυγή· ἐκ τοῦ φθόνου καὶ ἡ τοῦ Δαυὶδ καταδίωξις· ἐκ τοῦ φθόνου καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου ἀποκεφαλισμός· ἐκ τοῦ φθόνου καὶ ἡ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σταύρωσις. Ἐκ τούτου καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Κατὰ φθόνον καὶ φόνον, οἱ πρωτοκλισίαι τῶν δείπνων, οἱ πρωτοκαθεδρίαι τῶν συναγωγῶν, οἱ ἀσπασμοὶ οἱ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, οἱ ἐπὶ τῶν ἀγορῶν καθεδρῶν ἐπαινούμενοι

εἶπη πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου ὅσα πάσχω, ἵνα ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ παραδείγματός μου κάλλιον αὐτοὶ ἐν τῷ κόσμῳ πολιτευόμενοι. Πόσα ἐπινοεῖ καὶ μεθοδεύεται ὅπως βλάψῃ ἄλλους ὁ φθόνος!

Ὁ ἔχων τὸν φθόνον λυπεῖται διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ πλησίον. Πάντα τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀποβλέπουσι πρὸς ἴδιόν τι ὄφελος τοῦ πάσχοντος αὐτά· ὁ φιλάργυρος π. χ. ἀφορᾷ πρὸς τὸν πλοῦτον, ὁ λαίμαργος πρὸς τὴν ἡδυπάθειαν, ὁ ὀργίλος πρὸς τὴν ἐκδίκησιν, ὁ ὑπερήφανος πρὸς τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὰ ἑξῆς. Μόνος δὲ ὁ φθόνος βλαπτόμενος αὐτὸς βλάπτει καὶ τοὺς ἄλλους ὅσον δύναται. Διὰ τοῦτο εὐφυῶς ὁ θεολόγος Γρηγόριος εἶπε τὸν φθόνον δίκαιον ἐνταυτῷ καὶ ἄδικον· δίκαιον μὲν ὡς πρὸς τὸν φθονοῦντα, καθότι ἀξίως τιμωρεῖται ἐσωτερικῶς βασανιζόμενος, ἄδικον δὲ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, οὓς παντοιοτρόπως καταδιώκει. (Λογ. ΚΖ.).

Ὁ φθονερὸς ἐπιθυμεῖ ἵνα βλέπῃ ἄτιμον τὸν ἔνδοξον, δυστυχῆ τὸν εὐτυχῆ καὶ πτωχὸν τὸν πλούσιον· ὅθεν πάντα τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων φαρμακεύουσιν αὐτοῦ τὴν καρδίαν. Τὸ πάθος τοῦ φθόνου κατατήκει μάλιστα τὸν εὐνοῦχον ὡς στερούμενον κατὰ τύχην φυσικοῦ ἀγαθοῦ, οὗ πεῳ ἄλλοι ἀπολαύουσιν.

Πυτύχησε παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἡ κόρη σοφοῦ τινος Ἀθηναίου Λέοντος Ἀθηναὶς λεγομένη. Διότι ἐλθοῦσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως εὕρῃ δίκαιον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς ὡς λαβόντος ὅλην τὴν πατρικὴν κληρονομίαν ἐγνωρίσθη παρὰ τῆς Πουλχερίας, ἀδελφῆς Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ὡς ὡραία δὲ καὶ σεμνὴ ἐκρίθη καὶ ἀξία τοῦ αὐτοκράτορος σύζυγος. Ὁ πατὴρ αὐτῆς ἀπεκλήρωσεν αὐτὴν, πρὶν ἀποθάνῃ, εἰπὼν (ὡς λέγεται) ὅτι ἤρκει ἡ τύχη αὐτῆς, καὶ ὁποία τύχη! διότι ἀπὸ πτωχῆς ἰδιώτιδος ἀνηγορεύθη βασίλισσα, βαπτισθεῖσα δὲ μετωνομάσθη Εὐδοκία. Ἀλλ' ὢ ἄστατος φορὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων! ὢ φαρμακερὰ τοῦ φθόνου δύναμις καὶ καταδρομή! Ἡ Εὐδοκία συνωμίλει σωχνάκις ὡς λογία μετά τινος λογίου αὐλικοῦ Παυλίνου τοὔνομα· ὅθεν διεβλήθη καὶ ὡς ἔνοχος! Κατὰ δὲ παράδοξον σύμπτωσιν λαβοῦσά ποτε καὶ ὡραιότατον μῆλον παρὰ τοῦ βασιλέως ἔπεμψεν αὐτὸ πρὸς ἐκεῖνον πάσχοντα. Ἐρωτηθεῖσα ἔπειτα περὶ αὐτοῦ ἐψεύσθη ἀνοήτως· ἐπειδὴ εἶπε (καὶ ἐνόρκως μάλιστα) ὅτι ἔφαγεν αὐτό. Ἀλλ' ὁ Θεοδόσιος ἐπισκεψάμενος τὸν Παυλῖνον εἶδε τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο μῆλον τῆς ἔριδος· ὅθεν τέμψας εὐθὺς τὸν μὲν Παυλῖνον ἀπεκεφαλίζει, τὴν δὲ Εὐδοκίαν ἐξορίζει εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἰδοὺ (λέγει ὁ εὔγλωττος Μηνιάτης) πῶς τὸ πρώην γέμον χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἀνάκτορον ἐπληρώθη ἤδη λύπης καὶ δακρύων ὑπὸ τοῦ

φθόνου!! Ἰδοὺ νεόνυμφος γυνὴ, ὄντως καύχημα τῆς ἐποχῆς διά τε τὴν καλλονὴν καὶ τὴν σοφίαν, καταβυθισθεῖσα ἐκ τοῦ θρόνου εἰς τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν συμφορῶν τὸ βάραθρον! Ἰδοὺ μονάρχης πρότερον ἤδη μακαριζόμενος διὰ τὴν εὐτυχῆ συζυγίαν, σήμερον πνέων ἐκδίκησιν γίνεται μιαιφόνος! Ἰδοὺ δυστυχὴς αὐλικὸς ἀδίκως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ κυλιόμενος! Τίς δὲ πάντων τῶν κακῶν τούτων παραίτιος; ὁ φθόνος!

Ὁπουδήποτ' ἂν κρυβῇς, ἢ εἰς τὴν ἔρημον ἀποχωρήσῃς, φθάνουσι μέχρι σοῦ τὰ βέλη τοῦ φθόνου. Ὁ ἔχων ἄρα τοιοῦτο πάθος λέγεταί ποτε ἀξίως χριστιανός; Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συμβουλεύει καθαρῶς ἡμᾶς πάντας τὰ δέοντα. « Μὴ γενώμεθα (λέγει) κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες. » (Πρὸς Γαλ. Κεφ. Ι.) Διότι φθειρόμεθα ἀμοιβαίως, ὅταν φθονῶμεν.

Διὰ τὸν φθόνον καὶ κατ' ἰδίαν πάσχομεν καὶ ὅλον ἡμῶν τὸ γένος ταλαιπωρεῖται καὶ δουλεύει καὶ δυστυχεῖ. Ἂν οὕτω ὑπὸ φθόνου κατατρωγώμεθα, τί φοβούμεθα τὸν διάβολον; « Εἰ κατ' ἀλλήλων ὁπλιζόμεθα, οὐδὲ τοῦ διαβόλου χρεία λοιπὸν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν. » (Χρυσόσ. Λόγ. Η. πρὸς Ῥωμ.).

Ἐντροπὴ ὡς πρὸς τὸν κόσμον, ἐντροπὴ ἡμῶν ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη. Κρύψωμεν, ἀδελφοὶ, τὰς πληγὰς ἡμῶν ἐνώπιον τῶν ἀλλογενῶν! Νικησάντων τῶν Φυλισταίων τοὺς Ἰσραηλίτας, μὴ φανερώσητε τὸ δυστυχὲς τοῦτο γεγονὸς παρήγγειλε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ὁ Δαβίδ. « Μὴ ἀναγγείλητε ἐν Γὲθ, μὴ εὐαγγελίσασθε ἐν ταῖς ἐξόδοις Ἀσκάλωνος, ἵνα μὴ εὐφρανθῶσι θυγατέρες ἀλλοφύλλων. » (Βασιλ. Β.)

Ὁ φθόνος καταδιώκει ἀσπόνδως οὐ μόνον τοὺς ἄλλους δι' ὅ,τι καλὸν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς προφανῶς ὠφελοῦντας τὴν κοινωνίαν. Δημοσιεύεις π. χ. βιβλίον τι, ὑπὲρ οὗ πολλὰ ἔτη ἐμόχθησας; Ὀλίγον ἐξετάζει, ἂν καλῶς συνετάχθη, ἢ περιέχῃ τι νέον καὶ σύμφορον, πολυπραγμονεῖ δὲ μόνον, ὅτι εἶπές τινα κατὰ τούτου, ἢ ἐκείνου, παρετήρησας τὰ κακῶς ἔχοντα, ἐμέμφθης τὰς παχείας τινῶν προλήψεις, τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀχαριστίαν καὶ ἄλλα πάθη. Ἴσως ἐσιώπων, ἂν μὴ ὑπῆρχες παρὼν ἐν τῷ τόπῳ· ἀλλ' ἤδη πρόκεισαι ὡς δοκὸς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν. Τοῦτο ἔπαθον μεγάλοι καὶ ἱστορικοὶ ἄνδρες, π. χ. ὁ συγγραφεὺς τοῦ πνεύματος τῶν νόμων Μοντέσκιος. Ἂν πεινᾷς ἴσως ἀξιωθῇς τινος τεμαχίου ἄρτου παρὰ τῶν συμπολιτῶν σου, ἂν δὲ τύχῃς γυμνός, ἴσως ἐνδυθῇς· ἀλλ' ἂν ἔχῃς σημεῖόν τι ὑπεροχῆς πραγματικῆς κατὰ τὸν νοῦν, ἢ τὴν παιδείαν, μὴ περιμένῃς συγχώρησιν. Δοκιμάζεις ἵνα ὑψωθῇς ὁπωσοῦν ὑπεράνω τοῦ συρφετοῦ αὐτῶν; Οἱ φθονεροὶ σὲ κρατοῦσιν ἀπὸ τῆς χειρὸς ἐμποδίζοντες· ἢ ἂν ἤδη ἀνέβῃς μέ-

χρι τινὸς, σὲ καλοῦσιν εἰς τὰ κάτω γεγωνοφώνως, ὅπως σὲ μετρήσωσι διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν πήχεως. Ἔχεις δύναμιν καὶ ζωήν; Νομίζουσιν ὅτι σὲ ἀφαιροῦσιν αὐτὴν κεντοῦντές σε ἀκαταπαύστως διὰ βελονῶν. Τρέχεις εἰς τὸ στάδιόν σου; Ἀπαιτοῦσιν ἵνα βλέπῃς πάντας τοὺς χάλικας, ὅσους οἱ μύρμηκες πρὸ τῶν ποδῶν σου ἐκύλισαν. Οἱ τοιοῦτοι μοχθηροὶ μηνηταὶ τοῦ Μελίτου καὶ τοῦ Ἀνύτου παροξύνουσιν ὡς κύνας τοὺς χυδαίους, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀπειροκάλους καὶ ἀμαθεῖς ἄρχοντας κατὰ παντὸς, ὅστις ὑπερβαίνει αὐτοὺς, φρονεῖ ἄλλως, ἢ σκέπτεται ἐλευθέρως. Διότι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐλαχίστην, ἢ καὶ οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀξίαν, οὐδὲν αἰσθάνονται γενναῖον, διῆλθον δὲ ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν, ἢ τὴν νεότητα ὡς κόλακες καὶ ὑπηρέται τῶν μεγισάνων, ἢ τῶν ἐντέλει.

Τί θαυμάζομεν τοῦτο; Ὅσον δήποτε ἐξεῖχεν ὁ Χούμης ὡς συγγραφεὺς, ὡς φιλόσοφος, ὡς ἱστορικὸς ὡς πολιτικὸς, ὡς οἰκονομολόγος κτλ. ἐδυστύχησεν ὅμως παραδόξως ἐν Ἀγγλίᾳ, οὐδ' ἐξετιμήθη, ὡς ἔπρεπεν, ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ διὰ τὰς ῥαδιουργίας τοῦ φθόνου. Ὅθεν οὔτε τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἠξιώθησαν τῆς ἀνακούσης τιμῆς διὰ παντοίων συκοφαντιῶν, ὥστε ὁ βιβλιοπώλης αὐτοῦ Μίλλαρ ἔγραψεν αὐτῷ, ὅτι ἐντὸς ἑνὸς ἔτους μόλις εἶχε πωλήσας τεσσαράκοντα μόνον ἀντίτυπα τῆς ἱστορίας τῶν Στουάρτων! Διὰ πάντα ταῦτα ὁ περίφημος καὶ ἀναξιοπαθὴς ἀνὴρ ἠναγκάσθη ἵνα καταφύγῃ εἰς Γαλλίαν· ἀλλὰ κα ἐκεῖ, ἐπικρατούσης τότε κουφότητος ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, ἡ σιωπὴ καὶ σοβαρότης αὐτοῦ ἐξελήφθη ὡς εὐήθεια. Ὅθεν ἀστεῖά τις γυνὴ κατά τινα περὶ αὐτοῦ ὁμιλίαν, φαίνεται τῷ ὄντι εὐήθης, εἶπε, διότι ἔχυσεν εἰς τὸ βιβλίον ὅλον αὐτοῦ τὸ πνεῦμα.

Ἀλλὰ μὴ καταδεχώμεθα ἵνα ἀγανακτήσωμέν ποτε κατὰ τῶν Ζωΐλων τούτων, μήτε θεωρήσωμεν ὡς φαρμακεροὺς ὄφεις καὶ σκορπίους τὰς βομβούσας μυίας. Διότι ἡ στρεβλὴ αὐτῶν γνώμη καὶ τὸ πάθος τῆς λύσσης μετ' ὀλίγον ἀναγνωρίζονται. Οἱ Ἐφέσιοι ἔλεγόν ποτε. « Ἂν ὑπάρχῃ μεταξὺ ἡμῶν σοφός τις, ἀπελθέτω. » Ἐγὼ δὲ λέγω πρὸς πάντα τοιοῦτον. Μὴ ἀπέλθῃς· ἀλλὰ μένε ἀφανὴς ὅπου ἔτυχες καὶ λάθε βιώσας, ὅπως μὴ ἐρεθίσῃς ἐμφανιζόμενος τὸν πολυόφθαλμον καὶ ἄγρυπνον φθόνον, καθὼς τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα ἐρεθίζει τοὺς ταύρους, διακρίνεις δὲ εὐκόλως αὐτὸν πάντοτε· διότι ὁ φθονερὸς ὑπάρχει ἐκτερικὸς τὸ πρόσωπον καὶ κατεσκελετευμένος ὑπὸ τοῦ βυσσοδομεύοντος πάθους.

Ὁ φθόνος ἐστὶν ἡ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν, ἡ πηγὴ παντὸς εἴδους συμφορᾶς τὸ φυτώριον τῶν ἀνοσιουργημάτων. Αὐτὸς ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς εἰσηγητὴς τῆς θεομαχίας, διδάσκαλος τῆς ἀπειθείας, σύμβουλος

τοῦ φόνου, ἐξηκολούθησε δὲ ἔκτοτε μηχανορράφων καὶ ἐργαζόμενος κατὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Εὐτυχεῖ ὁ Ἰσαὰκ ἐν Γεράροις τοῖς Συρίας. Τὰ σπαρτὰ αὐτοῦ εὐθήνησαν καὶ τὰ κτήνη ἐπλήθυναν. Ὅθεν φθονήσαντες οἱ ἐντόπιοι ἔφραξαν τὰ φρέατα, ὅσα εἶχεν ἠνεῳγμένα ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀβιμέλεχ μὴ κρύπτων τὸ πάθος καὶ φανερῶς πρὸς αὐτὸν λέγει. « Ἄπελθε ἀφ' ἡμῶν, ὅτι δυνατώτερος ἡμῶν ἐγένου σφόδρα ». (Γεν. ΚϚ.) Φύγε μακρὰν, διότι κατεστάθης πλουσιώτερος ἡμῶν. Ὡς ἂν ἔλεγε· θεωροῦμεν ὡς δυστυχίαν ἡμῶν τὴν εὐτυχίαν σου, ὡς πενίαν ἡμῶν τὸν πλοῦτόν σου, ὡς ταπείνωσιν ἡμῶν τὴν ὕψωσίν σου. Πόσον παραφέρει ὁ μιαρὸς φθόνος τὸν ἄθλιον ἄνθρωπον! Ὁ Ἰσαὰκ ὅμως διδοὺς τόπον τῇ ὀργῇ ἀναχωρεῖ ἐκεῖθεν· ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ παρακολουθεῖ τὸν ἀγαθὸν ἄνθρωπον ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Τότε καταισχυνθέντες οἱ φθονεροὶ οὐ μόνον ἔπαυσαν καταδιώκοντες αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἐζήτησαν λέγοντες « Εἴδομεν ὅτι σοι βοηθεῖ ὁ Θεός . . . » Κατὰ δυστυχίαν πάντες οἱ φθονεροὶ οὐ βλέπουσι τοῦτο, ἢ καὶ βλέποντες οὐχ ὁμολογοῦσιν.

Ἰδιαιτέρως ὁ φθόνος καταδιώκει τοὺς μεγάλους ἄνδρας καὶ ἐπιχειρεῖ παντοιοτρόπως ἵνα ἀμαυρώσῃ τὰς λαμπροτάτας πράξεις, μὴ διαφέρων τοῦ σκώληκος, ὅστις ἐμφωλεύων κατατρώγει τοὺς καλλίστους καρπούς. « Καθάπερ αἱ κανθαρίδες ἐμφύονται μάλιστα τῷ ἀκμάζοντι σίτῳ καὶ τοῖς εὐθαλέσι ῥόδοις, οὕτως ὁ φθόνος ἅπτεται τῶν χρηστῶν καὶ αὐξομένων πρὸς ἀρετὴν καὶ δόξαν ». (Πλούτ.)

Ὅτε ὁ περίφημος Χριστόφορος Κολόμβος προεῖπε τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου κόσμου, δηλ. τῆς Ἀμερικῆς, οἱ φθονεροὶ διϊσχυρίζοντο, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον. Ὅτε δὲ πραγματικῶς εὑρῆκεν ὅ,τι ὑπέσχετο, ἔλεγον ἀναισχύντως, ὅτι καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ ἐπέτυχον, προστιθέντες ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο εὔκολον. Ὁ Κολόμβος ὅμως προέτεινεν αὐτοῖς ἵνα στήσωσιν, ἂν ἠδύναντο, ἐκ τῆς ἄκρας ὠὸν ἐπὶ πινακίου. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς αὐτῶν κατώρθωσε τοῦτο, σπάσας ἐκεῖνος ἔστησε παραδόξως τὸ ὠόν. Ὦ! τοῦτο ἦτο εὔκολον, ἔκραζαν τότε οἱ ἐχθροί. Βεβαίως, ὑπέλαβεν ὁ Κολόμβος· ἀλλ' οὐδεὶς ὑμῶν ἐφαντάσθη αὐτό.

Ὁ φθόνος διαφέρει τῆς ἀμίλλης, καθότι αὐτὸς μὲν μὴ ἐφικνούμενος (δυνάμενος ἵνα φθάσῃ) εἰς τὸ ὕψος ἄλλων σπουδάζει παντοιοτρόπως ἵνα καταβιβάσῃ αὐτούς, ὥστε καὶ τοὺς ἀποδιδομένους ἐπαίνους πρὸς ἐκείνους θεωρεῖ ὡς ἰδίαν ὕβριν· ἐκείνη δὲ ἐνθαῤῥύνει τὸν ἄνθρωπον διὰ λαμπρῶν παραδειγμάτων εἰς τὴν κατόρθωσίν τινος πράγματος. Οἱ ἀληθεῖς καὶ μεγάλοι καλλιτέχναι ἐναμιλλῶνται, ἀλλ' οὐδέποτε φθονοῦνται. Ὁ Παῤῥάσιος καὶ ὁ Ζεῦξις ἐφιλοτιμοῦντο, τίς ὑπερβάλῃ τὸν ἕτε-

Η πατρότητα μιᾶς τέτοιας ἀπόφασης ἀνήκει ὁλοκληρωτικὰ στὸν Ἰωσὴφ Στάλιν. Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ἰωσὴφ Στάλιν στὴν Ἑλλάδα, ὁ Ἀνδρέι Ζντάνωφ, ἔγραφε στὸν Στάλιν στὶς 15 Ἰουνίου 1947: «Ἡ ἀπόφαση τοῦ Τρούμαν νὰ ἐπεμβεῖ στὴν Ἑλλάδα ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ ἔχει ἤδη ἀφιχθεῖ στὴν Ἀθήνα καὶ ἔχει ἀναλάβει τὸν ἔλεγχο τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ ἔχει ἐπιφορτισθεῖ μὲ τὴν ἐκπαίδευση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐκπόνηση σχεδίου γιὰ τὴν ἐξάλειψη τοῦ ἀνταρτικοῦ κινήματος. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ ἔχει ἐπίσης ἀναλάβει τὸν ἔλεγχο τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀμερικανικὴ ἀποστολὴ ἔχει ἐπίσης ἀναλάβει τὸν ἔλεγχο τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς Τσαλδάρης ἔχει ἀπολυθεῖ καὶ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτὴ στὴν Ἀθήνα, Λίνκολν Μακβέη. Ὁ Μακβέη ἔχει ἀναλάβει τὸν ἔλεγχο τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ ἔχει ἐπιβάλει τὴν ἀμερικανικὴ θέληση στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση. Ὁ Μακβέη ἔχει ἐπιβάλει τὴν ἀμερικανικὴ θέληση στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση, ἀναγκάζοντας τὸν Ἕλληνα πρωθυπουργὸ νὰ ἀπολύσει τὸν ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν καὶ νὰ ἀναλάβει ὁ ἴδιος τὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν

Ἰων μὴ κινήσῃ τὸν λογισμὸν ὁ λογισμὸς ὁ ἀναπεισθεὶς ὑπὸ τοῦ φθόνου, ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο ἐστὶν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὅσῳ ἡ ἀρετὴ τοῦ πλούτου ἐστὶ κρείττων. Ἡ δὲ Νέμεσις ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἐπιτίθεται τοῖς ἀνοσίως καὶ ἀδίκως κτωμένοις.

Πολύκλειτος ὁ ἐπικληθεὶς Χαιρεκάκιας. « Ὁ γάρ φθονερὸς καὶ κακὸς ἐπιτήδειος ἐστὶ τοῖς ἀγαθοῖς πονηρὸς γενέσθαι, ἢν δύνηται· » (Πλούτ.· Περὶ τοῦ δύνασθαι κτλ.) Θαυμαστὸν ἄρα ἐστὶν ἡ τοῦ φθόνου φύσις, ὅτι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπιτήδειος ἐστὶ γενέσθαι πονηρόν. Ὁ δὲ Περικλῆς ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιτίθεται τοῖς ἀνοσίως καὶ ἀδίκως κτωμένοις, ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο ἐστὶν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὅσῳ ἡ ἀρετὴ τοῦ πλούτου ἐστὶ κρείττων. Ὁ δὲ Σόλων ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιτίθεται τοῖς ἀνοσίως καὶ ἀδίκως κτωμένοις, ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο ἐστὶν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὅσῳ ἡ ἀρετὴ τοῦ πλούτου ἐστὶ κρείττων. Ἀνάγκη ὁ Σόλων τοῦτο λέγειν, ὅτι τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο ἐστὶν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὅσῳ ἡ ἀρετὴ τοῦ πλούτου ἐστὶ κρείττων. Ὁ δὲ Περικλῆς

φα καὶ ἀγλαὰ ἀγάλματα ἔστησεν αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ὅστις ἔπιπτε προθύμως εἰς προσκύνησιν αὐτῶν. Μετὰ τοῦτο συναθροίσας τοὺς μεγιστᾶνας καὶ τὸ πλῆθος εἶπεν· ἕως χθὲς τὰ νέα ἀγάλματα, ἅπερ προσκυνεῖτε, ἦσαν εὐτελεῖς ποδονιπτῆρες· καὶ ὅμως σήμερον σέβεσθε αὐτὰ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐνεστῶσαν αὐτῶν κατάστασιν· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σέβας ὀφείλετε καὶ πρὸς ἐμὲ δι' ἣν ἔχω ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀξίαν.

Ὁ Θεὸς ἀπηγόρευσεν αὐστηρῶς τὸν φθόνον διὰ τῆς δεκάτης ἐντολῆς. « Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοὸς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε πάντος κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν. » (Ἔξοδ. Κ.)

Ἐπειδὴ τὸ πάθος τοῦτο ἐκτείνεται εἰς ἅπαντα τὰ ἀλλότρια πράγματα, ἐπιβουλεύεται τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἑπομένως δὲ ἀνατρέπει τὰ θεμέλια τῆς κοινωνίας, διὰ τοῦτο ὁ φθονερὸς γίνεται ἔνοχος μεγάλης ποινῆς ἔντε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

« Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ
» ἡμισεύσουσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν. » (Δαβὶδ).
« Μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ
» δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. »
(Παῦλ. πρὸς Κορ. Β.).

Δολιότης, Εἰλικρίνεια, Ἁπλότης.

Ἐν τῇ αὐτῇ τάξει βάλλει ὁ προφήτης Δαβὶδ τοὺς δολίους καὶ τοὺς φονικοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἀμφότεροι εἰς βλάβην καὶ ὄλεθρον τῶν ἄλλων ὁμοίως ἀφορῶσι, διαφέροντες μόνον, καθότι ὁ μὲν ἐπιπίπτει ὡς ληστὴς, ἢ ὡς ἐχθρὸς γενναῖος, ὁ δὲ μεταχειρίζεται πλαγίους καὶ κρυφίους τρόπους ὡς δολοφόνος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ αὐτὸ προέρχεται ἀποτέλεσμα, ἐπαπειλοῦνται ὑπὸ τῆς αὐτῆς ποινῆς καὶ οἱ δύο· « Οὐ μὴ ἡμισεύσουσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν· » δηλ: οὔτε εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καταντήσουσιν ἀποθνήσκοντες πρωΐρως, ὅπως ἀπαλλαγῇ ὁ κόσμος ἐξ αὐτῶν! Μεγάλη βεβαίως ἡ τιμωρία· ἀλλὰ καὶ ἡ ἁμαρτία ἦτο μεγάλη, διὰ τοῦτο ἀναλόγως καὶ παιδεύεται.

Τίς δύναται ἵνα εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν σκοτεινὸν καὶ ἀδιέξοδον λαβύ-

ἀνάγκη ἐστὶ καὶ τὸν ἀπατεῶνα ἐπιστήμονα εἶναι τοῦ πράγματος περὶ οὗ ἡ ἀπάτη· ἡ γὰρ ἀπάτη ἐν τῷ ἀγνοεῖσθαι τὸ ἀληθὲς γίνεται. ἔστι δὲ

ἔβλεπε καὶ αὐτὸς τὰ καθ' ἡμέραν ἐκτελούμενα θαύματα, εἶχε μάλιστα ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ τὸ γλωσσόκομον, τοὐτέστιν ἦτο ταμίας τῶν ὀλίγων χρημάτων καὶ βοηθημάτων, δι' ὧν ἔζη λιτῶς ἡ ἀδελφικὴ περὶ τὸν Ἰησοῦν κοινότης καὶ συνοδεία· ἀλλ' ὅμως εἰς οὐδὲν ταῦτα πάντα ἐχρησίμευσαν. Ὁ Ἰούδας δολιευόμενος ἐμελέτα οὐχ ἧττον τὴν προδοσίαν καὶ αὐτὴν ἤδη συντελῶν ἦλθεν ἵνα φιλήσῃ ἐπιβούλως τὸν διδάσκαλον!

Ὁ ἐκ φύσεως δόλιος καὶ ὑποκριτὴς φέρει κατὰ τὸν Γκὰλ κεφαλὴν πλατεῖαν περὶ τοὺς κροτάφους καὶ ἀνωτέρω τοῦ ὀπίσω τῆς ὀπῆς τοῦ ὠτὸς μέρους τοῦ κρανίου. Τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τοῦτο εὑρίσκεται μάλιστα ἐπί τινων ζώων οἷον τοῦ αἰλούρου, τοῦ κυνὸς καὶ τῆς ἄρκτου. Ἐκτὸς τούτων δόλια καταδείκνυνται καὶ ἄλλα τινὰ ζῶα, οἷον ὁ σκίουρος καὶ ὁ δρυοκολάπτης· διότι ὅταν ἴδωσι περιφερόμενον περὶ τὸ δένδρον τὸν ἐχθρὸν, μεταστρέφονται τοιουτοτρόπως, ὥστε γίνονται ἀφανῆ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἐνυδρὶς, ἡ ἰκτὶς, ὁ σκὼψ, αἰγωλιὸς καὶ αἰγοθήλης, πτηνὰ νυκτινόμα. Ἡ θήλεια ἔλαφος, ὁ πτὼξ καὶ ὁ δόρκος τρέχουσιν ἐμπροσθεν τοῦ κυνὸς ὅπως ἀπομακρύνωσιν αὐτὸν τῆς φωλεᾶς καὶ ἀπαγάγωσιν, ὅσον δυνατὸν, διὰ πλαστῆς φυγῆς. Τὰ μηχανεύματα τῆς ἀλώπεκος ὑπάρχουσι πασίγνωστα· ἀλλὰ καὶ ὁ λύκος οὐχ ἧττον πανουργεύεται. Διότι ὁ θηλυκὸς ἐνεδρεύων περὶ στενωπὸν, θηρεύοντος ἤδη τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ καταδιώκοντος, ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ θηράματος πλησίον τῆς ἐνέδρας ὡς νεοχμὸς σύμμαχος.

Ἀφ' ὅτου ὁ Βιργίλιος ἔγραψεν ἐν τῇ Αἰνειάδι τὸν στίχον τοῦτον, Timeo Danaos et donna ferentes, οἱ Ἕλληνες διαβάλλονται ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς δόλιοι. Παραλείποντες πρὸς ἀναίρεσιν τῆς προλήψεως ταύτης πολλὰς ἀποδείξεις ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ὅτι π. χ. οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον *ἱερὸν Πίστεως* ἐν τῇ πόλει αὐτῶν, ὅτι ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ τιμιότης αὐτῶν καθιερώθη καὶ διὰ παροιμίας *Ἀττικὴ πίστις* κτλ. φέρομεν ὡς μαρτυρίαν ἐνεστῶταν τὴν τεραστίαν πρόοδον τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν ἔν τε τῷ παλαιῷ καὶ τῷ νέῳ κόσμῳ, ἀποτέλεσμα ἀναμφισβήτητον τῆς περὶ τὰ συναλλάγματα αὐτῶν ἀκριβείας καὶ ἀκεραιότητος. Ἡ ἀποδιδομένη πρὸς αὐτοὺς αὕτη κακία ὑπάρχει μᾶλλον ἔμφυτός τις δεινότης καὶ σκέψις πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Τοιαύτην ἔδειξεν ὁ Ὀδυσσεὺς ὅπως ἀπαλλαγῇ τοῦ Κύκλωπος καὶ τῆς Κίρκης, τιμωρήσῃ δὲ τοὺς μνηστῆρας τῆς Πηνελόπης κτλ.

Δολιεύονταί τινες ἀγύρται ἰατροὶ, καθότι πέμπουσιν ὑπηρέτην αὐτῶν εἰς διαφόρους οἰκίας ὅπως ζητήσωσιν αὐτοὺς ὡς ζητουμένους δῆθεν ἐξ ἄλλων οἰκιῶν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τιμῶνται πολὺ διὰ τὸν ἔξοχον αὐτῶν μάθησιν καὶ ἔχουσι πολλὰς ἀσχολίας. Δολιεύονταί τινες λογο-

κάπηλοι συγγραφεῖς ἀναφερόμενοι ἀνωνύμως καὶ ἐπαινούμενοι ἐν ταῖς ἐφημερίσι. Δολιεύονται κενόδοξοί τινες ἀρχολίπαροι διαδιδόντες διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀργάνου ὅτι προορίζονται ὡς ὑπουργοί, ἢ ἄλλο τι ὅπως ὁ μὲν βασιλεὺς πιστεύσῃ ὅτι θεωροῦνται ἄξιοι παρὰ τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ λαὸς αὐτὸς, ὁ μωρὸς λαὸς, ἐκλάβῃ αὐτοὺς ὡς εὐνοουμένους παρὰ τῆς αὐλῆς κτλ.

Ἐξ ἐναντίας ὁ εἰλικρινὴς ἄνθρωπος δεικνύεται πάντοτε οἷος κατὰ φύσιν ὑπάρχει. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ φαίνεται ἐπὶ τῶν χειλέων, ἡ δὲ διάθεσις μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἔργων. Ἐὰν ἐπαινῇ, ἐκφαίνει ὅ,τι ἐνδομύχως αἰσθάνεται. Ὅταν συμβουλεύῃ, λέγει ὅ,τι πραγματικῶς γινώσκει, ἢ νομίζει ὀρθὸν καὶ ὠφέλιμον. Οὐδέποτε καταδέχεται ἵνα προσποιηθῇ. Σφάλλων ὁμολογεῖ τὸ σφάλμα, συγχωρεῖ δὲ εὐμενῶς καὶ τοὺς ἄλλους πταίοντας.

Ὅτε ὁ βαθύπλουτος Κροῖσος ἠρώτησε τὸν Σόλωνα, τίνα ἐνόμιζεν εὐδαιμονέστατον τῶν ἀνθρώπων; ὁ νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν ἐπαινῶν εἰλικρινῶς τὴν ἀρετὴν ὡς βεβαίαν ὠνόμασε τὸν Τέλλον, τὸν Βίτωνα καὶ τὸν Κλέοβιν. Τίνες δὲ ἦσαν ἀρά γε οἱ τρεῖς οὗτοι; Ὁ μὲν πρῶτος ἁπλοῦς πολίτης Ἀθηναῖος, ὅστις ζήσας μετρίως καὶ ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν ἀγαπώμενος ἀπέθανεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὅθεν ἐτάφη δημοσίᾳ δαπάνῃ. Ὁ δὲ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ὡς εὐγνώμονες υἱοὶ ἀγαθῆς μητρὸς τῆς ἐξ Ἄργους ἱερείας Κυδίππης, ἐπειδὴ ἔλειψαν κατά τινα ἡμέραν οἱ ἵπποι τοῦ ὀχήματος αὐτῆς, ἐζεύχθησαν ἀντ' αὐτῶν ἐκεῖνοι ὑπὸ τὴν ἅμαξαν καὶ σύραντες αὐτὴν ἔφερον ἐγκαίρως τὴν μητέρα αὐτῶν εἰς τὸν ναόν, ἐκεῖ δὲ ἀποκοιμηθέντες ἀπέθανον ἀμφότεροι κατ' αἴτησιν τῆς μητρὸς αὐτῶν εὐξαμένης αὐτοῖς τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν.

Ὁ Σόλων ἔδειξεν εἰλικρίνειαν εἰπὼν ἀφελῶς, ὅτι ὡς εὐδαίμονας ἀληθῶς ἐθεώρει τοὺς ἐργάτας τῆς ἀρετῆς, ἂν καὶ ἦσάν τυχὸν ταπεινοὶ, ἢ πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀγνώριστοι, τὸν δὲ πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν ἔβλεπεν ὡς πρόσκαιρα καὶ μάταια πράγματα. Τοῦτο δὲ μετ' ὀλίγον ἐβεβαίωσε καὶ αὐτὴ ἡ πεῖρα. Διότι ἐπελθὼν ὁ Κῦρος κατέστρεψε μὲν τὴν τῶν Λυδῶν βασιλείαν, ἠχμαλώτισε δὲ καὶ τὸν ἐγκαυχώμενον περὶ ταῦτα δυστυχῆ Κροῖσον, ὥστε ἔμεινεν ἔκτοτε ἡ συνήθης παροιμία « Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε. » Μὴ καλοτυχίζῃς ἄνθρωπον, πρὶν ἴδῃς αὐτοῦ τὸ τέλος.

Ὁ Μεγάβυζος ὁμιλῶν περὶ εἰκόνων ἔλεγεν ἀνοησίας ὡς ἀμαθής. Ἀλλ' ὁ Ἀπελλῆς εἶπε πρὸς αὐτὸν εἰλικρινῶς ὅτι οἱ τρίβοντες τότε ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ χρώματα μαθηταὶ ἐγέλων τοιαῦτα ἀκούοντες. Ἄλλος τις ἴσως ἐκολάκευεν ὑπὸ ταπεινοφροσύνης τὸν Σατράπην τῆς Περσίας· ἀλλ' ὁ εἰλικρινὴς καὶ μέγας ἐκεῖνος τεχνίτης οὔτε κατεδέχθη

ἵνα κρύψῃ, ἢ συσκιάσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ μουσικός τις πρὸς τὸν Φίλιππον ἀμφισβητοῦντα πρὸς αὐτὸν περὶ μουσικῆς. Ἐπειδὴ εἶπεν εὐφυῶς ἐν ταυτῷ καὶ εἰλικρινῶς. « Μὴ γένοιτό σοι οὕτως ὦ βασιλεῦ, ἵνα ἐμοῦ ταῦτα βέλτιον εἰδῇς » ὁ Θεὸς σὲ φυλάξοι, Βασιλεῦ, τοῦ γνωρίζειν τὰ τοιαῦτα ὡς τεχνίτης, ὁποῖός εἰμι ἐγώ.

Ὁ εἰλικρινὴς ἐκφράζει πάντοτε τὴν ἀλήθειαν διά τε τοῦ στόματος καὶ τοῦ καλάμου. Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος ἔγραψεν *Ἐξομολογήσεις*, δηλ. βιβλίον, ἐν ᾧ ἐξιστορεῖ ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ τῆς νεότητος τὰς παρεκτροπὰς, πῶς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστρέψας ἐκ τῶν αἱρέσεων. Ὁμοίως καὶ ὁ Ῥουσσὼ κατέλιπε καὶ αὐτὸς ἀξιόλογον σύγγραμμα, ἐν ᾧ ζωγραφεῖται διὰ πάσης τῆς ἐνδεχομένης ἀκριβείας, μὴ κρύπτων οὐδεμίαν καὶ τῶν αἰσχροτάτων πράξεων, εἰς ἃς τυχον ἐξωλίσθησεν ὡς ἄνθρωπος.

Ὁ τύραννος τῆς Σικελίας Διονύσιος εἶχε τὴν μανίαν τῆς στιχουργίας· ὅθεν ἐπῃνεῖτο παρὰ τῶν κολάκων καὶ παρασίτων ὡς ἄριστος ποιητής· ἀλλ' ὁ Φιλόξενος, ὅστις πραγματικῶς ἦτο τοιοῦτος, προσέτι δὲ καὶ μουσικὸς, ἐρωτηθεὶς τί ἐφρόνει περί τινος ποιήματος, οὗτινος ἤκουσεν ἤδη τὴν ἀνάγνωσιν, εἶπε παῤῥησίᾳ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκ τούτου δὲ ὀργισθεὶς ὁ Διονύσιος ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὰς Λατομίας, φυλακὴν φρικαλέαν ἐσκαμμένην ἐντὸς ὄρους. Μετά τινα δὲ χρόνον ἐξαγαγὼν αὐτὸν καὶ προσκαλέσας εἰς δεῖπνον, περὶ τὸ τέλος τῆς εὐωχίας ἀνέγνω πάλιν ἕτερον αὐτοῦ ποίημα, καθ' ὃ ἐκαυχᾶτο πολὺ, ἤλπιζε δὲ βεβαίαν τότε τὴν ψῆφον τοῦ ἀκροατοῦ. Ἀλλ' ὁ Φιλόξενος ἀναστὰς αἰφνιδίως ἀνεχώρει. Ποῦ ὑπάγεις; ἠρώτησεν αὐτὸν εὐθὺς ὁ Διονύσιος· εἰς τὰς Λατομίας, ἀπεκρίθη ὁ ποιητής. Τὴν εὐφυῆ ταύτην καὶ ἀστείαν εἰλικρίνειαν ἰδὼν ὁ τύραννος οὐ μόνον γενναιοφρόνως ὑπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ ἐγέλασε.

Διαῤῥέρων παντελῶς τοῦ τυράννου τῆς Σικελίας ὁ μονάρχης τῆς Γαλλίας ΙΔ΄ Λουδοβῖκος ἐξετίμα καὶ ἀπεδέχετο τὴν εἰλικρίνειαν. Ὅθεν ἐπειδὴ ὁ δοὺξ de Feuillade, πρὸς ὃν ἀνέγνω τινὰς στίχους, μὴ δηλώσας τίνος ἦσαν, κατέκρινεν αὐτοὺς, ὕστερον δὲ μαθὼν παραδόξως ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ ποιητὴς ἐζήτησε τὴν ἐκ δευτέρου ἀνάγνωσιν, ὅπως κρίνῃ ὀρθότερον, ὁ Λουδοβῖκος ἠρνήθη τοῦτο. Διότι ἀκούσας, εἶπεν, αὐτοὺς πάλιν, ἴσως ἀναδειχθῇς κόλαξ φανεὶς μέχρι τοῦδε εἰλικρινὴς, ὅπερ καὶ προτιμῶ.

Ὅτι τῷ 1746 ὁ βασιλεὺς ΙΕ΄. Λουδοβῖκος εἰσελθὼν νικητὴς εἰς Βρυξέλλας ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῶν πυλῶν τῆς μητροπόλεως, εἴτε ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας, οὕτω προσεφώνησεν αὐτῷ ὁ Καρδινάλιος τῆς Ἀλσατ

τίας. « Βασιλεῦ! ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεών ἐστιν ὁ αὐτὸς καὶ Θεὸς τοῦ ἐλέου· ὅθεν ἐν ᾧ Σὺ εὐχαριστεῖς αὐτῷ διὰ τὰς νίκας Σου, ἡμεῖς παρακαλοῦμεν ἵνα παύσῃ ταύτας διὰ ταχείας καὶ διαρκοῦς εἰρήνης. Μόνον τὸ αἷμα τοῦ Ι. Χ. ῥέει ἐπὶ τῶν ἡμετέρων θυσιαστηρίων, πᾶν ἄλλο δὲ ἡμᾶς καταπλήττει. Ἀρχηγὸς ὢν τῆς ἐκκλησίας δύναμαι βεβαίως ἐκφράζειν ὅ,τι φρονῶ ἐνώπιον τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως. Κατ᾽ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπάγομεν ἵνα ψάλωμεν ἣν διατάττεις ἡμῖν δοξολογίαν.»

Ὁποία ἀξιοπρεπὴς καὶ γενναία εἰλικρίνεια ἀρχιερέως πρὸς μοναρχην!

Πολλάκις χάριν ἀστεϊσμοῦ προσποιούμενοι περὶ μικρῶν πραγμάτων ἀποκτῶμεν τὴν ἕξιν τῆς δολιότητος καὶ ὡς πρὸς τὰ μεγάλα, ἢ σπουδαῖα πράγματα. Ἐνίοτε ὅμως καὶ ἡ ἄκαιρος εἰλικρίνεια αὐτὴ βλάπτει, καθὼς ὁ ἄδολος καὶ καθαρὸς οἶνος· διότι παρεκτρέπεται εἰς ἁπλότητα γείτονα τῆς εὐηθείας.

Ἐφ᾽ ὅσον ὑγιαίνει ὁ ἄνθρωπος, ὠφελοῦμεν βεβαίως αὐτὸν παριστάνοντες εἰλικρινῶς, πόσον κινδυνεύει ἐκ τῆς ἀκρασίας καὶ παντοίων ἄλλων καταχρήσεων. Ἂν ὅμως τυχὸν ἀῤῥωστήσῃ, τί χρησιμεύει τότε ἡ μεγάλη εἰλικρίνεια; Αὐξάνομεν ἐξ ἐναντίας τὸ πάθος τοῦ ἀνθρώπου ὀνειδίζοντες ἀκαίρως τὰ πλημμελήματα καὶ παροξύνοντες τὸν θυμὸν, ἢ ἐξάπτοντες τὴν λύπην. Κατὰ τοιαύτην περίστασιν ὁ πάσχων ἔχει ἀνάγκην ἰατρικῶν καὶ ὑπομονῆς, οὐχὶ δὲ ἐλέγχων· οὐδόλως ὠφελεῖται ἐκ γνωμολογιῶν, ἀλλὰ θέλει ἀληθῆ συνδρομὴν καὶ παρηγορίαν.

Ὁμοίως ὅταν πίπτῃ τυχαίως τὸ παιδίον, ἐγείρομεν αὐτὸ εὐθύς· ἂν δὲ τοὐναντίον χάριν σωφρονισμοῦ, ἢ διδασκαλίας τύψωμεν αὐτὸ τότε, δεικνύομεν καὶ ἀνοησίαν ἐν ταὐτῷ καὶ σκληρότητα. Διὰ τοῦτο ἡ φρόνησις κολάζει, χρείας τυχούσης, τὴν εἰλικρίνειαν. Ἡ κρυψίνοια τιμᾷ τὴν ψυχὴν, καθὼς στολίζει ἡ αἰδὼς τὸ σῶμα. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ὑπερβολικὴ παῤῥησία, ἢ ἡ ἄτοπος καὶ ἄκαιρος εἰλικρίνεια καταντᾷ ἐνίοτε ὡς ἀσχημοσύνη καὶ γύμνωσις. Τοιαύτη φαίνεται ἡ ἐναντία τῆς δολιότητος ἁπλότης· διότι λέγομεν καὶ πράττομεν ὅσα καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καθιστῶσι γελοίους καὶ ἄλλους ἴσως βλάπτουσιν. Ὁ ἁπλοῦς τῷ ὄντι λαλεῖ ἀπερισκέπτως ὅ,τι τύχοι, μαρτυρεῖ μάλιστα καὶ ἂν ἤκουσέ τι κακὸν περὶ ἄλλου, ἢ ὅ,τι εἶδεν, οὕτω δὲ διεγείρει πολλάκις μεγάλα σκάνδαλα καὶ ἀνάπτει ἀδιάλλακτον ἔχθραν· οὐδόλως περιποιεῖται τὴν φιλοτιμίαν, οὔτε τὴν φιλαυτίαν τῶν ἄλλων θωπεύει, ἀλλὰ καὶ τὰ φυσικὰ αὐτῶν καὶ τὰ ἠθικὰ ἐλαττώματα ἐνώπιον πολλῶν παριστάνει ἀδιακρίτως.

Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας παρὼν, ὅτε ἐπωλοῦντό τινες αἰχμάλωτοι, ἐκάθητο (ἢ ἵστατο) ἀσχημόνως. Οὐδεὶς τῶν αὐλικοὺ

λάκων παρετήρησε τὸ τοιοῦτο. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ὅμως τις ἀνεβόησεν ὅτι ἦτο πατρικὸς αὐτοῦ φίλος, πλησιάσας δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν κρυφίως, ὅτι ἀσχημονεῖ καθήμενος, ἢ ἱστάμενος οὕτω. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐκτιμήσας τὴν φρόνιμον ταύτην εἰλικρίνειαν ἔκραξεν εὐθύς. « Ἄφετε τοῦτον τὸν ἄνθρωπον· διότι ἠγνόουν τῷ ὄντι ὅτι ἦτο πατρικός μου φίλος!» Εὑρίσκονται ἆρά γε σήμερον πολλοὶ ἄρχοντες, ἢ ἡγεμόνες παραδεχόμενοι μετὰ τοιαύτης γενναιοφροσύνης καὶ ἀνταμείβοντες μάλιστα ἀξίως τὴν εἰλικρίνειαν;

Ὀφείλομεν ἐνίοτε ἵνα κρυπτώμεθα, ὅταν ἐκ τούτου προέρχηταί τις ὠφέλεια ὑπὲρ τῶν ἄλλων. Οὕτω π. χ. γινώσκων κατὰ τύχην συμβᾶσάν τινα συμφορὰν σιωπῶ, ἵνα μὴ λυπήσω τὸν ἀδελφόν μου. Ἐὰν μὲ βλάπτῃ ἡ νηστεία, κρεωφαγῶ, ὅσον τὸ δυνατόν, μυστικῶς, ὅπως μὴ σκανδαλίτω τοὺς ἄλλους καὶ γένωμαι κακὸν παράδειγμα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποδεικνύω ὅτι σέβομαι τοὐλάχιστον τὴν ἀρετήν, ἂν καὶ πραγματικῶς παραβαίνω αὐτὴν ἐξ ἀνάγκης, ἢ δι' ὁποιονδήποτε ἄλλην αἰτίαν. Διαφέρει δὲ πολὺ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἡ ὑπόκρισις. Ὁ ὑποκριτὴς δολιευόμενος σπουδάζει ἵνα σ' ἀπατήσῃ, οὐ μόνον δὲ δι' ἁπλῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων ψευδῶν τὴν ἀρετὴν προσποιούμενος. Ἐλεεῖ π. χ. κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' εἰσπράττει, ἢ ἀπαιτεῖ βαρυτάτους τόκους, ὅταν δανείζῃ. Ἐπαινεῖ τινα ὡς φίλος ἔμπροσθεν ἄλλων, κρυφίως δὲ ἐπιβουλεύεται. Ὑπάγει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς εὐλαβὴς δῆθεν χριστιανός· ἀλλ' εὑρίσκων καιρὸν ἀδικεῖ, συκοφαντεῖ, ἢ καὶ κλέπτει. Ἔχει μειλιχίαν τὴν φωνὴν καὶ ὑπομειδιῶντα τὰ χείλη· ἀλλὰ μαύρην πάντοτε τὴν καρδίαν. Κρατεῖ ἐρρινοθήκην φέρουσαν θρησκευτικὰ σύμβολα, οἷον τὸν σταυρόν, ἢ ἄλλο τοιοῦτο· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀποβουκολεῖ ἀσυνειδήτως δυστυχεῖς νεάνιδας. Πῶς ηὐδοκίμησε τοιοῦτος ὢν ὁ Μητίοχος ἀπὸ τοσούτων ἤδη ἐτῶν, χιλιάδας μάλιστα πολλὰς σφετεριζόμενος ἐκ τῆς διαχειρίσεως καὶ ἐπιστασίας μεγάλων καὶ πλουσιοπροσόδων κτημάτων, τοσοῦτον δὲ χαμερπῶς κολακεύων πάντοτε τοὺς αὐλικοὺς τοῦ Ὄθωνος; Τοῦτο ἀποδεικνύει μὲν καὶ τῆς ὑποκρίσεως τὰς μηχανορραφίας, μαρτυρεῖ ὅμως καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς κοινωνίας, ἐξαιρέτως δὲ τῶν ἀρχόντων ὡς μολυνομένων εὐκόλως ἐκ τοῦ μιάσματος τῆς δωροδοκίας, ἢ ἀδιαφορούντων τοὐλάχιστον περὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην. « Κατὰ τὸν κριτὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν » (Σειράχ. Ζ'.).

Ὑποκριτὴς ἦτο ὁ ἀρχισυνάγωγος, ὅστις ἐπέπληξε τὴν συγκύπτουσαν, εἴτε κυρτουμένην εἰς τὰ ἔμπροσθεν γυναῖκα ὡς τολμήσασαν ἵνα ἔλθῃ

τὸ σάββατον καὶ ἰατρευθῇ παρὰ τοῦ Ι. Χ. Διότι ἂν αὐτὸς ἔλυε τὸν βοῦν καὶ τὸν ὄνον ἐκ τῆς φάτνης τὴν ἡμέραν αὐτὴν, ἄδικον ἆρά γε ἦτο ὅτι ἐλύετο καὶ ἡ πρὸ τοσούτων ἐτῶν δεδεμένη ὑπὸ τῆς νόσου ἀπόγονος ἐκείνη τοῦ Ἀβραάμ; (Ματθ.). Ὑποκριτὴς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἰούδας. Ἐπειδὴ ὅτε ἡ πόρνη ἤλειφε διὰ μύρου τοὺς πόδας τοῦ Θεανθρώπου σωτῆρος, αὐτὸς ἐλυπεῖτο, ὅτι δαπανῶνται εἰς μάτην χρήματα ἀναγκαῖα ὑπὲρ τῶν πτωχῶν! Ἀλλ' ἐνῷ ἔλεγε ταῦτα ὡς φιλελεήμων, ἐπεθύμει ἐνδομύχως τὰ ἀργύρια, ὑποκρινόμενος δὲ συμπάθειαν ἐμελέτα τὴν προδοσίαν!

Τὴν ὑπόκρισιν κατεστηλίτευσε πολλάκις ὁ Ι. Χ. Οὐδεμίαν ἄλλην κακίαν τοσοῦτον ἐταλάνισεν ὅσον αὐτήν· οὐδέποτε ἐπανειλημμένως εἶπε τὸ οὐαὶ, εἰμὴ περὶ τῶν ὑποκριτῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων. « Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν καὶ προφάσει μικρᾷ προσευχόμενοι κτλ. » (Ματθ.). Τοὺς ὑποκριτὰς ἔφερεν ὡς παράδειγμα τῶν κολασθησομένων. « Καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει » (Ματθ.). Τῶν ὑποκριτῶν τὰ κολαστήρια εἶπεν ὀνομαστί. « Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. (ὁ αὐτός). Ἀπὸ τῆς ὑποκρίσεως ἰδιαιτέρως συνεβούλευεν ἵνα φυλαττώμεθα, ζύμην αὐτὴν καλῶν, ὡς διαφθείρουσαν τὸ πᾶν, καὶ νοῦν ἐν ταὐτῷ καὶ καρδίαν, καθὼς ἡ ζύμη μεταβάλλει ὅλον τὸ φύραμα. « Προσέχετε πρῶτον ἑαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν φαρισαίων, ἥτις ἐστὶν ὑπόκρισις. » (Λουκ.). Αὐτὴ ὑποσκάπτει τὸ θεμέλιον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἀγάπην· καθότι ἐμπνέει δυσπιστίαν ὡς πρὸς πάντας, ὅσοι ἐνδέχεται ἵνα προσποιηθῶσιν ἄλλο παρ' ὅ,τι περὶ ἡμῶν ἀληθῶς φρονοῦσι, δηλ. καὶ ὡς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ ὡς πρὸς συγγενεῖς καὶ ἑταίρους καὶ ὑπηρέτας. Ποῦ τότε εἰρήνη, ποῦ ἕνωσις, ποῦ σωτηρία, ἂν φοβώμεθα, κατὰ πᾶσαν στιγμὴν μὴ ἐμπέσωμεν εἰς τὰς παγίδας τῆς ὑποκρίσεως; Δυνάμεθά ποτε ἵνα ἐμπιστευθῶμεν μυστικὸν, ζητήσωμεν συμβουλὴν, ἐπιχειρήσωμεν συναλλάγματα;

Εἰς τοιαύτην δεινὴν κατάστασιν φέρει τοὺς ἀνθρώπους ἡ ὑπόκρισις. Ἀλλὰ πολὺ ἐπικινδυνότεροι βεβαίως ἀποβαίνουσιν ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν οἱ πολιτικοὶ ὑποκριταὶ οἷον ὁ Σπόργιλος, ὁ Ἀρτεμβάρης κλπ. κίβδηλα ἀληθῶς νομίσματα ὡς γνήσια κυκλοφοροῦντα ἐπὶ πολὺν χρόνον πρὸς ἀπάτην καὶ ζημίαν τῶν ἁπλουστέρων. Διότι φιλοπατρίαν καὶ ἀκεραιότητα προσποιούμενοι ὅπως εἰσπηδήσωσιν εἰς τὰ πράγματα, ἀνεδείχθησαν ὕστερον χαμερπῆ ὄργανα ἀδικημάτων καὶ διῶκται τῆς ἀρετῆς. Ὁμολογῶ ὅτι ἡ τυραννία ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπον ἐνίοτε εἰς ὑπουλότητα, ὥστε ἐκλείπει ἐξ αὐτοῦ ἡ παῤῥησία καὶ εἰλικρίνεια, τεκ-

μήρια τοῦ ἐλευθέρου πολίτου. Ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης δεσποτικῆς ἐξουσίας, οἵα ἡ τῶν Τούρκων πρότερον, πῶς δικαιολογεῖται ἡ δολιότης;

Μὴ θαυμάζωμεν παντελῶς, ἂν βλέπωμεν τὸν ψευδῆ τοῦτον χαρακτῆρα πολλάκις μένοντα ἀτιμώρητον, καθὼς καὶ τόσας ἄλλας κακίας, ἂν καὶ πάντοτε καταφρονῶνται καὶ ὑηλιτεύωνται, μηδὲ ζητῶμεν κρίσιν πρὸ τῆς κρίσεως καὶ ἀνταπόδοσιν πρὸ τῆς ἀνταποδόσεως. Ἡ παροῦσα ζωὴ ἐστιν ὡς σκιὰ τῆς μελλούσης. Εἰς ἐκείνην κυρίως ἀναβάλλεται ἡ ἀληθὴς ποινὴ τῶν ἐνταῦθα πλημμελημάτων, καθὼς ἀπεταμιεύθη καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀρετῶν ἀνταμοιβή.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

« Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγά-
» πη, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης. »
(Παῦλ. πρὸς Γαλάτ.)

Πονηρία, Χρηστότης, Εὐήθεια.

Ὁ χρηστὸς, ἢ τίμιος ἄνθρωπός ἐστιν εἰλικρινὴς καὶ παῤῥησιαστικὸς, μισεῖ τὴν ὑπόκρισιν, ἀναγνωρίζει τὸ δίκαιον, ἀποδίδει τὴν παρακαταθήκην, ἂν καὶ οὐδεμίαν ἔχῃ τις παρ' αὐτοῦ ἀπόδειξιν, ἐκτελεῖ τὸ καθῆκον ὡς χρέος, οὐδένα ἀπατᾷ, φιλάττει τὸ μυστικὸν, προτιμᾷ δὲ μᾶλλον τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἢ τὸν πλοῦτον· χρείας ὅμως τυχούσης, θυσιάζει καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ὑπὲρ τῆς συνειδήσεως. Ἔπειτα οὐδεμίαν ἄλλην κληρονομίαν νομίζει πολυτιμωτέραν ὡς πρὸς τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἢ τὴν καλὴν τῶν συμπολιτῶν ἰδέαν ὡς πρὸς αὐτόν. Διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτῆς μάλιστα ῥροτίζει κατὰ τὸν Σολομῶντα. « Κτῆσον ὄνομα καλὸν ὑπὲρ πλοῦτον πολύν. » Τοιοῦτο βεβαίως ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Φωκίωνος, τοῦ Ἐπαμινώνδου κτλ. ὡς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Θηβαίους. Ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀγάπη καὶ ὑπόληψις ἦτο πρόσοδος, ἢ καρπὸς ἀγαθῶν καὶ κοινωφελῶν ἔργων. Ὁ Θεμιστοκλῆς, καί τοι ἐξωστρακισμένος, ὡς χρηστὸς πολίτης οὐδαμῶς ποτε κατεδέχθη ἵνα βλάψῃ τὴν πατρίδα αὐτοῦ διὰ τῶν Περσῶν.

Ἡ χρηστότης χαρακτηρίζει τὴν καλὴν κυβέρνησιν ἐλευθέρου κράτους. Διότι τὴν ἀρετὴν ζητεῖ πανταχοῦ καὶ αὐτὴν ἀνταμείβει. Ὅπου ὅμως ἐξ ἐναντίας οὔτε ἡ κακία μισεῖται, οὔτε ἡ ἀρετὴ θαυμάζεται, τὰ δὲ ἀξιώματα καὶ τὰ δημόσια λειτουργήματα λαμβάνουσιν ἀντὶ τῶν τιμίων καὶ ἱκανῶν οἱ πονηροὶ, οἱ ῥαδιοῦργοι, καὶ οἱ κόλακες, οἱ

ὑποκριταί, καὶ οἱ ἀγύρται, ἐκεῖ ἡ πολιτεία φέρεται κατὰ κρημνῶν, δηλ. δυοῖν θάτερον, ἢ μεταβάλλεται εἰς ἀπόλυτον αὐταρχίαν, ἢ γίνεται ἀναρχικὴ καὶ δημώδης, πρὸς καιρὸν δὲ μόνη ἡ ἀγαθὴ συνείδησις μένει ὡς ἔπαθλον τῆς ὀλιγωρουμένης ἀρετῆς. Ἂν ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ ὁ κατώτερος δημόσιος λειτουργὸς δωροδοκούμενος μένῃ ἀτιμώρητος, ὑπάρχει ὑποψία, ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες μέχρι τῶν ἀνωτέρων βαθμῶν διαφθείρονται, ἡ δικαιοσύνη πωλεῖται, οἱ νόμοι γίνονται παίγνιον τῶν δυνατῶν, οἱ δὲ ἀδύνατοι ἀποβαίνουσιν ἔρμαιον τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας. Ἐξαπλωθεῖσα ἡ τοιαύτη ἠθικὴ νόσος εἰς τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν ἀπαιτεῖ προῤῥίζους μεταβολάς. Καθὼς καίομεν τὴν γάγγραιναν ἵνα μὴ ἐκταθῇ εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα, μόνη ἡ τιμωρία τῆς ἐσχάτης ταύτης ἀχρειότητος, ἅμα ἀναφανῶσι τὰ ἐλάχιστα αὐτῆς σημεῖα, δύναται ἵνα προλάβῃ τὸν γενικὸν τῆς κοινωνίας μολυσμὸν καὶ τὸν πολιτικὸν θάνατον.

Πόσον ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι εὑρίσκονται ἀληθῶς τίμιοι! Οὗτος προτείνει ἀνταλλαγὴν, ἐξ ἧς ἐλπίζει ὠφέλειαν καὶ ὑπόσχεται πολλὰ ὅπως ἀπατήσῃ τὸν ἄλλον. Ἐκεῖνος ἀτιμάζει τὸν φίλον καὶ τὸν συγγενῆ, ὅστις ἐδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν. Νέος διεφθαρμένος καὶ κατάχρεως νυμφεύεται νέαν ἐπίκληρον, ἀθῶαν, ἢ ἀνόητον, ἄλλοτε δὲ καὶ γραῖαν πλουσίαν ἄνευ οὐδεμιᾶς κλίσεως, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰ χρήματα! Ἡ δὲ δυστυχὴς ἀπατηθεῖσα ὑπὸ τῶν ψευδορκιῶν αὐτοῦ γίνεται μετ' ὀλίγον θῦμα τῆς περιφρονήσεως, ἔπειτα δὲ καὶ παντελῶς ἐγκαταλιμπάνεται. Ἀλλ' ὅμως ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος σεμνύνεται αὐθαδῶς ὡς εὐγενὴς καὶ χαρίεις, ἐν ᾧ πραγματικῶς ὑπάρχει ὑποκριτὴς, δόλιος καὶ ἄτιμος. Οὐδέποτε ὁ τίμιος καὶ γενναιόφρων ἀποβλέπει εἰς ὑλικὰ μόνον συμφέροντα.

Ὁ Ἰωσὴφ ὁ Πάγκαλος ἐδύνατο ἵν' ἀκούσῃ τὴν γυναῖκα τοῦ Πετεφρῆ οὐδένα μὲν φόβον εἶχε μὴ προδοθῇ, πολλαὶ δ' ἐλπίδες ἐξ ἐναντίας μελλόντων ἀγαθῶν ἐδίδοντο. Ἀλλ' ὡς σώφρων, χρηστὸς καὶ τίμιος προετίμησε τὰ ἀποτελέσματα τῆς συκοφαντίας μᾶλλον, ἢ τὴν παράβασιν τοῦ καθήκοντος.

Πολεμῶν ἐν Γερμανίᾳ ὁ στρατάρχης τῆς Γαλλίας Τυρρένας ἐδέχθη πρεσβείαν πόλεώς τινος, παρακαλοῦσαν αὐτὸν δι' ἀδρᾶς χρημάτων ποσότητος ἵνα μὴ διαβιβάσῃ ἐκεῖθεν τὸν στρατόν. Αὐτὸς ὅμως ὡς τίμιος καὶ φιλαλήθης ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν εἰπὼν, ὅτι οὔτε εἶχε σκοπὸν ἵνα διέλθῃ δι' ἐκείνου τοῦ τόπου.

Οἱ Ῥωμαῖοι διαφερόντως εἶχον περὶ πολλοῦ τὴν τιμιότητα καὶ ἰδού τινα παραδείγματα. Λειποτάκτης καὶ ἄπιστος στρατιώτης τοῦ Πύῤ-

βου ἐλθὼν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὑπέσχετο ἵνα φαρμακεύσῃ τὸν βασιλέα, ἂν παρ' αὐτῶν ἀντημείβετο. Ὁ Φαβρίκιος ὅμως ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὸν Πύρρον, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπῄνεσε τὴν διαγωγὴν τοῦ στρατηγοῦ· διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἤθελον διὰ τῆς ἀνδρίας μᾶλλον, ἢ διὰ κακουργήματος ἵνα νικήσωσι τὸν Πύρρον. Κατ' ἄλλην ὅμως περίστασιν αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ῥωμαῖοι παρέβησαν τὸ καθῆκον τῆς χρηστότητος, τοῦ τιμίου δηλ. χαρακτῆρος. Διότι προτείνοντος τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Κοΐντου, μὴ ἀποδόντες τὰ χρήματα καθυπέταξαν τὰς πόλεις, ὅσαι ἠγόρασαν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Σύλλα διὰ ψηφίσματος καὶ αὐτῆς τῆς συγκλήτου!

Ὁ χρηστὸς ἄνθρωπος γίνεται ὠφέλιμος πρὸς πάντας καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. « Ἀπέναντι τυφλοῦ οὐ προσθήσεις σκάνδαλον· » λέγει ἡ Παλαιὰ Γραφὴ (Λευῖτ. ΙΘ.) Ἐπικατάρατος ὁ πλανῶν τυφλὸν ἐν ὁδῷ, καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαός, γένοιτο! (Δευτερον. ΚΖ) « Ἆρον πᾶν πρόσκομμα ἐκ τῆς ὁδοῦ, ἣν πορεύεται ὁ τυφλός. . Κατηραμένος ἐν ὀνόματι παντὸς τοῦ λαοῦ ὅστις ἀποπλανᾷ τὸν τυφλόν. » Τοσοῦτον ἐφρόντιζεν ὁ μωσαϊκὸς νόμος καὶ περὶ αὐτῶν τῶν τυφλῶν. Ἀλλ' ἂν ἁμαρτάνῃ ὅστις μὴ ὁδηγῇ τὸν σωματικῶς τυφλὸν, πολὺ μᾶλλον πλημμελεῖ ὁ μὴ ὁδηγῶν τὸν ψυχικῶς τυφλὸν, δηλ. τὸν ἀσεβῆ, τὸν ἀμαθῆ, τὸν ἐξ ἀγνοίας σφάλλοντα, τόσῳ δὲ μᾶλλον ἔνοχός ἐστιν, ὅσῳ ἀσυγκρίτως τιμιωτέρα ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος.

Νουνεχὴς ἄνθρωπος ἐμπιστεύεται πρός τινα τὸ ξίφος, παραφρονήσας δὲ ἀπαιτεῖ αὐτό. Πρέπει ἆρά γε ἵνα ἀποδοθῇ ἡ τοιαύτη παρακαταθήκη; Οὐχὶ βεβαίως. Ὁμοίως φρονεῖ ὁ Κικέρων, ὅτι καὶ ἂν ὁ παραδοὺς χρήματα κηρυχθῇ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος, δικαίως ἀφαιρεῖται τὸ πρᾶγμα. Κατὰ πολλὰς τοιαύτας περιπλοκὰς τὰ ἄδικα γίνονται δίκαια, τὰ δὲ δίκαια ἄδικα. Οὕτως ἀναιρεῖται καὶ ἡ πίστις τῶν ἀδίκων, ἢ ἐπιβλαβῶν ὑποσχέσεων, ὁποία ἦτο π. χ. ἡ δοθεῖσα παρὰ τοῦ Ἡρώδου πρὸς τὴν Ἡρωδιάδα, ὅπως καρατομήσῃ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην.

Ἐξ ἐναντίας ὁ Ἀττίλιος Ῥηγοῦλος αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ Ξανθίππου τοῦ Λακεδαίμονος στρατευομένου μετὰ τοῦ Ἀμιλκὰρ πατρὸς τοῦ Ἀννίβου, ἐτήρησεν ἀκριβῶς τὴν δοθεῖσαν παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν. Διότι κληθεὶς εἰς Ῥώμην, ὅπως προτείνῃ ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων εἶπεν, ὅτι ἐπιστρέφει. Ἀλλ' ὕστερον ἐκπληρῶν καὶ τοῦ χρησοῦ, εἴτε τιμίου ἀνθρώπου καὶ τοῦ γνησίου πολίτου τὸ χρέος, τὴν μὲν σύγκλητον ἐμπόδισε τοῦ δεχθῆναι τὴν πρότασιν ὡς μὴ συμφέρουσαν, ἐπισρέψας δὲ ὅπως μὴ ἐπιορκήσῃ, ἐδέχθη καὶ ὑπέμεινε γενναίως τὴν σκληρὰν τῶν ἐχθρῶν τιμωρίαν· διότι οἱ Καρχηδόνιοι ἔκοψαν τὰ βλέφαρα αὐτοῦ, ὅπως μὴ δύνηται ἵνα κοιμηθῇ, ἔπειτα δὲ καὶ σκληρῶς αὐτὸν ἀνεσταύρωσαν.

Ἀγαπᾷς ἀληθῶς τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματός σου; Ἄφες τὸν δόλον, τὴν ἀδικίαν, καὶ τὰς μηχανορραφίας, κατὰ πάσας τὰς συναλλαγάς καὶ τὴν συμπεριφοράν σου. Διότι ὁ πονηρευόμενος κινδυνεύει ἀφεύκτως καὶ κα-λάζεται ἐν τῷ παρόντι, ἢ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ.

Ἡ ὑπερβολὴ ὅμως τῆς χρηστότητος ἐκφέρει ἐνίοτε τὸν ἄνθρωπον εἰς εὐήθειαν. Ὅθεν ὁ πάσχων αὐτὴν ἀδικεῖται καὶ βλάπτεται παρὰ πάντων, ἢ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ χείριστον καὶ περιγελᾶται ἔν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, διότι πιστεύει ὅσα ἀκούει, ἢ ἐκφράζει ὅσα συνέφερεν ἵνα μένωσι σιωπηλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἄγνωστα. Ἀλλ' ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει τῆς κοινωνίας σπανιώτατα εὑρίσκεις συνήθως διὰ τοιούτων ἐλαττωμάτων χαρακτηριζόμενον ἄνθρωπον, εἰμὴ μόνον τινὰ ἴσως μεταξὺ τῶν χωρικῶν ἐνίοτε. Πρόδηλον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος προτιμητέος τοῦ πονηροῦ ὡς ἀβλαβὴς πρὸς τοὺς ἄλλους· ἔπειτα αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν διέρχεται ἡσύχως, ἢ ἐν καθαρᾷ τοὐλάχιστον συνειδήσει καὶ τὴν μέλλουσαν περιμένει εὐέλπις· διότι ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ εἶπεν ὁ Ι. Χ., « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· (Ματθ. Ε.).

Ὁ πονηρὸς οὐδὲν λέγει ἄνευ ὑποκεκρυμμένης τινὸς καὶ ἰδιαιτέρας ἐννοίας, οὐδὲν ποιεῖ ἄνευ μυστηριώδους τινὸς καὶ μεμακρυσμένου σκοποῦ. Αἱ λέξεις αὐτοῦ ὑπάρχουσι διφορούμεναι καθὼς καὶ αἱ πράξεις ἀμφίβολοι. Ἐὰν πωλῇ, σπουδάζει πῶς ἀπατήσῃ τὸν ἀγοραστὴν ὡς πρὸς τὴν τιμὴν, τὸ βάρος καὶ τὴν ποιότητα τοῦ πράγματος. Ἐὰν ἀγοράζῃ, ἐπιμελεῖται ὁμοίως ἵνα ὠφεληθῇ αὐτὸς κατὰ τοῦτο, πολλάκις μάλιστα ἀναβάλλει ἀορίστως τὴν ἀπόδοσιν τοῦ τιμήματος, ἢ προσφέρει νομίσματα παρεψαλισμένα, ἢ τετριμμένα, ἴσως δὲ καὶ ὅλως κίβδηλα, φιλονεικεῖ δὲ ὅσον δύναται ὅπως κατορθώσῃ ὅ,τι διανοεῖται πρὸς αἰσχροκέρδειαν. Ὅταν δανείζηται σκέπτεται πῶς κρατήσῃ διὰ παντὸς τὸ δάνειον, ἢ προτείνει καὶ ἐγγράφει ψευδῆ ὑποθήκην, δηλ. κτῆμα ἀλλότριον, ἢ ἐπ' ὀνόματι ἄλλου γεγραμμένον, ἢ κρυφίως δεδωρημένον πρὸς τὴν γυναῖκα, ἢ τὰ τέκνα αὐτοῦ. Ἀλλάσσει συχνάκις ὁ τοιοῦτος τὰ ἐμπορικὰ, ἢ τροφίμων πωλητήρια καὶ λαμβάνει ἐπὶ πιστώσει ὅ,τι θέλει, ὥστε οὕτω γίνεται χρεώστης πρὸς πολλοὺς μικρῶν ποσοτήτων· ὅπως δὲ πλουτήσῃ ἀκόπως ἐξ ἀλλοτρίων χρημάτων δανείζεται παρὰ πολλῶν. Ὅταν τέλος εὕρῃ τὸν καιρὸν κατάλληλον, κηρύττεται καὶ χρεωκόπος, ἀφ' οὗ προπαρασκευάσῃ τῆς ληψοδοσίας αὐτοῦ τὰ βιβλία, ὡς συμφέρει, ἵνα φανῇ ἀληθὴς ἡ μελετωμένη σεισάχθεια. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πλου-

τισμοῦ κατέστη ἤδη πάγκοινον ἐν Ἑλλάδι, ἐχρεωκόπησαν δὲ ἀλλεπαλλήλως πολλοὶ οἷον ὁ Μύσκων, ὁ Παντάρκης καὶ ἄλλοι.

Πρὶν ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Αἰγύπτου οἱ Ἑβραῖοι ἐδανείσθησαν παρὰ τῶν Αἰγυπτίων διάφορα σκεύη, ἢ κειμήλια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ὅπως δῆθεν ἐξελθόντες εἰς τὴν ἔρημον ἑορτάσωσι. Τούτους μιμεῖται καὶ ὁ πονηρός· διότι δανείζεται μὴ σκοπεύων ποτὲ τὴν ἀπόδοσιν, δανείζεται μάλιστα διὰ συναλλαγμάτων, ὅταν οὐδένα κίνδυνον ἔχῃ ὅπως φυλακισθῇ ὡς ἑβδομηκοντούτης ἤδη καὶ ἐπέκεινα· (πρόδηλον δὲ ὅτι ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὴν φυλάκισιν τοιούτων γερόντων) δανείζεται προσέτι, ὅταν τύχῃ γερουσιαστὴς, ἢ ὑπουργὸς ὡς ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου οἱ τοιοῦτοι ἄρχοντες κηρύττονται ὑπὸ τοῦ νόμου ἀκαταδίωκτοι, δανείζεται ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ, ἢ τοῦ ναυτικοῦ φέρων ξένα καὶ ἐντόπια παράσημα καὶ ἔχων τὸ προνόμιον τοῦ παραχωρεῖν τὸ 1/4 μόνον τοῦ μισθοῦ πρὸς τοὺς δανειστάς· ἂν δὲ τύχῃ ἀπότακτος, οὔτε λεπτοῦ τῆς συντάξεως αὐτοῦ στερεῖται!

Ὑπὸ τοιούτων ἐθίμων καὶ νομικῶν διατάξεων ὠφελούμενος προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν ὁ πονηρὸς Ῥαμβάκας ἐδανείσθη ἀκινδύνως μεγάλας χρημάτων ποσότητας, ἐξαιρέτως δὲ δι' ὑπογραφῆς ἰδιοχείρου τε καὶ ξένης ἐπὶ συναλλαγμάτων.

Δυστυχὴς ὅστις ζῇ ἐν πονηροπόλει, μεταξὺ δηλ. πονηρῶν, ἐξ ὧν πλήθει σήμερον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, ὥστε οὐδεμίαν, ἢ τοὐλάχιστον μιτρὰν ἀσφάλειαν ἔχεις συναλλαττόμενος. Διότι ἐξέλιπε παντελῶς ἡ τιμιότης, ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ πίστις. Ὑπάρχουσιν ὅμως ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐνίοτε πονηροὶ ἄνθρωποι ἐκ φύσεως κακεντρεχεῖς καὶ ἄνευ τινὸς σκοποῦ, ἢ ἐλπίδος ἀτομικῆς ὠφελείας. Εἶδον κίσσας περιστρεφομένας περὶ τὸ κλωβίον περιστερῶν, μόνον ἵνα ἐξορύξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀθώων ἐκείνων πτηνῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Τί ὠφέλησεν ἡμᾶς ἡ ὑπερηφανία καὶ τί
» πλοῦτος μετὰ ἀλαζονίας συμβέβληται ἡμῖν;
» Παρῆλθον ἐκεῖνα πάντα ὡς σκιὰ καὶ ὡς ἀγ-
» γελία παρατρέχουσα, ὡς ναῦς διερχομένη,
» κυμαινόμενον ὕδωρ κτλ. »

(Σοφ. Σολομ. Ε.)

Ὑπερηφάνεια, Μετριοφροσύνη, Ταπεινότης.

Τίς διαλογιζόμενος σπουδαίως οὐκ οἰκτείρει τὸν ὑπερήφανον ἄν-

θρωπον; Ἐπειδὴ εἰς τί ἆρά γε καυχᾶται; εἰς τὴν εὐκλειαν τοῦ γένους; εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν βαθμῶν καὶ ἀξιωμάτων; εἰς τὴν καλλονήν; εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὰς παρακολουθούσας αὐτὸν ἀπολαύσεις; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα ὑπάρχουσιν ἀλλότρια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ *εὐγένεια* σπανίως προέρχεται ἐκ τῶν κόπων, ἢ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἀλλὰ συμπίπτει κατὰ τύχην. Ἔπειτα ὅσῳ ἐνδοξότερον ὑποτεθῇ τὸ γένος, τόσῳ βαρύτερα ἐπιβάλλει χρέη, ὅπως ἀναδειχθῇ τις αὐτοῦ ἄξιος. Ἐδόθη πρὸς τοὺς προγόνους διότι ἦσαν ἐνάρετοι, μετεδόθη δὲ πρὸς τοὺς ἀπογόνους, ὅπως κατασταθῶσι καὶ αὐτοὶ τοιοῦτοι· ἀλλ' ἂν διαφέρωσιν ἐκείνων, γίνονται μάλιστα γελοῖοι ἐκ τῆς συγκρίσεως. Ἡ *δόξα* τελευτᾷ ὅπου παύει καὶ ἡ ἀξία. Φαντάζομαι αὐτὴν ὡς λαμπρὸν φῶς καταδεικνύον τὰς κηλίδας καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνθρώπου. Ὦ μάταιοι εὐγενεῖς! ἀλλάξατε ἢ τὸ ὄνομα, ἢ τοὺς τρόπους. Τὸ καλὸν ἄγαλμα ζητεῖ καὶ ἀνάλογον βάθρον. Αἱ *πολιτικαὶ ἀρχαὶ* ἔρχονται καὶ παρέρχονται. Τὸ αὐτὸ ἀξίωμα σήμερον ἔχει οὗτος, αὔριον δὲ ἐκεῖνος. Ἀλλὰ καὶ ἀναφαίρετόν τυχον, καθὼς οἱ στρατιωτικοὶ βαθμοί, τότε κυρίως τιμᾷ τὸν ἄνθρωπον, ὅταν καὶ ἡ ἄλλη αὐτοῦ διαγωγὴ φαίνηται σύμφωνος, ὠφελοῦσα ἐν ταὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ *καλλονὴ* λάμπει πρὸς καιρὸν ὡς ἄνθος, ἀλλὰ ταχέως μαραίνεται ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ἐκ τῶν σωματικῶν, ἢ ἠθικῶν παθῶν, ὥστε οὔτε αἱ γυναῖκες πρέπει ἵνα σεμνύνωνται κατὰ τοῦτο μόνον τὸ πλεονέκτημα, πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ ἄνδρες. Τέλος ὁ *πλοῦτος* εὑρίσκεται ἐν ἀκαταπαύστῳ κινήσει, μυρίαι δὲ περιστάσεις, δηλ. φυσικὰ καὶ τυχηρὰ συμβεβηκότα μεταβιβάζουσιν αὐτὸν ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον, ὡς τοῦτο βλέπομεν ἑκάστοτε. Ἔπειτα ἂν ποτε τύχῃ συνηγμένος ἐξ ἀδικιῶν καὶ ἁρπαγῶν, ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἔχοντος κατὰ τὸ παρὸν, ἢ ὑπὸ τῶν γονέων, εὐφραίνει ἀληθῶς αὐτὸν, ἢ τιμᾷ δικαίως;

Τί ἀλαζονεύονται ὁ Ζῆλις, ὁ Κομπασεύς, ὁ Θαμνίας καὶ ἄλλοι ὡς υἱοί, ἢ καὶ ἀπόγονοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν μεγίστην ἐξασκησάντων δύναμιν ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ τῆς πατρίδος ἐν καιρῷ τῆς δουλείας ἢ καὶ τῆς ἐπαναστάσεως; Ἂν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς οὐδὲν ἔπραξαν ἐκείνων ἄξιον, οὔτε δύνανται, δικαίως συγκρίνονται πρὸς ἀσώτους πολύτιμον περιουσίαν κατασπαταλεύσαντας, ὀλίγον δὲ διαφέρουσι φρυγάνων ὑπὸ τὴν σκιὰν ὑπερυψήλων ἰτεῶν καὶ αἰγείρων, ἢ ταπεινῶν ῥυάκων ὡς πρὸς ποταμοὺς βαθύῤῥοας. Ἔγγονος ὑπῆρξεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἐνδόξου καὶ πλουσιωτάτου πολίτου τοῦ Ἱππονίκου· ἀλλ' ἀνεδείχθη κακοήθης καὶ ἄστατος. Ἐκ τοῦ βασιλέως Κόδρου εἵλκε τὸ γένος καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς· ἀλλὰ διὰ φιλοδοξίαν ὑψώσας τὸ δημοτικὸν στοιχεῖον κατέστησε μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἀργοὺς καὶ δειλοὺς καὶ λάλους καὶ φιλοχρημάτους (Πλάτ. Γοργ.), ἐκ-

πυρσεύσας δὲ ἐμφύλιον πόλεμον κατέστρεψε τὴν Ἑλλάδα. Τιμῶ τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ Κλεισθένους καὶ Ἰσαγόρου ὡς φιλοπατρίδων καὶ ἐναρέτων, ἀλλ' ἀποστρέφομαι τὸν Δημάδην, τὸν [illegible]νδοκι[illegible]ν, τὸν Ἀγόρα-τον καὶ τοὺς ὁμοίους ὡς ἐξωλεστάτου[illegible] εἰς φατρίαν κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὸ [illegible]οντας, ἐνίοτε δὲ καὶ προδότας. Καὶ αὐτοὶ τῆς [illegible] αὐτῶν κυρίως διετηρήθησαν καὶ διατηροῦνται, διὰ τῆς πολιτικῆς δηλ. δεινότητος, τῶν φιλανθρώπων φρονημάτων καὶ τῆς παιδείας, οἷον ὁ Pitt, ὁ Derby, ὁ Granville, ὁ Russell, ὁ Cornewall Lews καὶ ὁ ἐνάμιλλος τοῦ Δημοσθένους καὶ Μιραβὼ Fox κλ., ἄλλοι δὲ ἀπὸ κατωτέρων ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν ἀνωτάτην τάξιν διὰ τῶν αὐτῶν προτερημάτων ὡς ὁ Canning, ὁ D'Israeli, ὁ Gladstone, ὁ Brougham, ὁ Burke.

Πόσον σπανίως ἡ ἀξία τῶν μεγάλων ἀνδρῶν μεταβαίνει πρὸς τοὺς διαδόχους αὐτῶν! πόσον δὲ δυσκόλως οἱ κληρονόμοι διατηροῦσι τὴν κληρονομίαν! Εὐγενής τις χωροδεσπότης ἐκαυχᾶτο πρὸς γεωργὸν διὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ γένους. Τόσῳ χειρότερον, εἶπεν ὁ χωρικός· διότι ὁ σπόρος ἐξαχρειοῦται, ἐφ' ὅσον γίνεται παλαιότερος. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀριστοκρατικοὶ οὐχ ἧττον ἀνοηταίνουσιν ὡς θέλοντες ἵνα ἐξέχωσι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων! Ὀλίγον ἆρά γε γινόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐλεεινοὶ ἀναμιμνήσκοντες κατὰ πᾶσαν περίστασιν τὴν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων, ἢ ἀναλαμβάνοντες ἔργα ἀσύμμετρα πρὸς τοὺς παρόντας καιροὺς καὶ τὰς ὑπαρχούσας ἡμῶν δυνάμεις; Τί γελοιωδέστερον πράττουσι τὰ παιδία, ὅταν φορῶσι τὰ ὑποδήματα, ἢ ἐνδύωνται τὰ ἱμάτια τῶν γονέων;

Ἔλαμπε καὶ ἠκτινοβόλει τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως, ὅτε κατέβη ἐκ τοῦ ὄρους φέρων τὰς πλᾶκας τῆς διαθήκης, ὥστε οὐδ' ἠδύναντο ἀντιβλέψαι πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ! ἀλλ' αὐτὸς μόνος ἠγνόει τοῦτο. « Μωϋσῆς δὲ οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ προσώπου αὐτοῦ. » (Ἔξοδ. ΛΔ΄.) Οὕτω καὶ ὁ ἐξέχων ἀληθῶς τῶν ἄλλων, ὁ ὄντως σοφὸς καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος, φρονεῖ πάντοτε ταπεινά, οὐδ' ἐπαίρεται ὁπωσοῦν ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἀποβλέπει μόνον εἰς τὰ ἐλαττώματα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν.

Ὁ αὐτὸς Μωϋσῆς ἦτο θεόσοφος καὶ εἴπέρ τις ἄλλος ἔμπειρος τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὅμως ὡς ἀνώτερος ὑπερηφανείας οὐχ' ἧττον ἀκούει τὴν συμβουλὴν τοῦ πενθεροῦ Ἰωθὼρ ὅπως καταστήσῃ ὑπαλλήλους ἀρχὰς καὶ ἐλαφρυνθῇ ἐκ τοῦ πολλοῦ βάρους, ὅπερ εἶχε, κρίνων ἀπὸ πρωΐας μέχρι δείλης τας διαφορὰς τοῦ λαοῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων σπουδαίων αὐτοῦ καθηκόντων. (Ἔξοδ. Η.)

Ὑπάρχει πλησίον τῆς Βιέννης κατὰ τὸ προάστειον Δεοπολστάδ,

περικαλλέστατός τις περίπατος δημόσιος Πράτερ καλούμενος. Πολλοὶ κύλικοι κενόδοξοι προσεκλαίοντο πρὸς τὸν Β'. Ἰωσὴφ τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι διὰ τὸ συρρέον αὐτόθι πλῆθος οὐκ ἠδύναντο αὐτοὶ ἵνα ἀπολαύσωσι τῆς χάριτος καὶ ἡδονῆς τοῦ τόπου ἐκείνου. Ὅθεν περιεκάλουν αὐτὸν ἵνα ἀποκλεισθῇ αὐτόθεν ὁ λαός, καὶ μείνῃ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς προνόμιον ἐξαιρετικὸν ὁ περίπατος!! Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ θαυμάσας τὴν γελοιώδη ταύτην ἀξίωσιν ἀπεκρίθη. Ἂν ἤθελον ἵνα βλέπω μόνον τοὺς ὁμοίους μου, ἐκλειόμην ἐν τῷ σπηλαίῳ τῶν μοναχῶν, ὅπου κεῖνται τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων μου. Ἀλλ' ἀγαπῶ ἀδιακρίτως πάντας τοὺς ἀνθρώπους, προτιμῶ δὲ μεταξὺ αὐτῶν τοὺς ἔχοντας ἤθη, ἀρετὰς καὶ προτερήματα, παρὰ τοὺς σεμνυνομένους, ὅτι εἶχον ἄλλοτε προγόνους, ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς. Ὁποία σατανικὴ ἔπαρσις τῶν Ἡρακλειδῶν, ἢ Ἀλκμαιωνιδῶν ἐκείνων τῆς Βιέννης μὴ καταδεχομένων ὡς συμπεριπατοῦντας τοὺς δημότας! Ἀλλὰ πόσον εὐφυὴς καὶ φιλάνθρωπος ὑπῆρξε καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀπάντησις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ περιφήμου μονάρχου.

Πάντῃ διαφόρως αὐτῶν ἐφρόνει ὁ πατὴρ τοῦ ΙΕ. Λουδοβίκου, βασιλέως τῶν Γάλλων. Διότι δεικνύων τὸ βιβλίον τῶν βαπτισμάτων πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἔλεγεν. Ἴδετε τὸ ὄνομα ὑμῶν κατόπιν τοῦ ὀνόματος τῶν πτωχῶν. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ φύσις ἐξισοῦσι πάντας τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ μόνη ἡ ἀρετὴ διακρίνει ὀπωσοῦν αὐτούς, ὥστε ἴσως ὁ ἀμέσως ὑμῶν προηγούμενος φανῇ ἀνώτερος ὑμῶν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὡς ὑμεῖς φαίνεσθε ἤδη ἀνώτεροι ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

Καθήμενος ἐπί τινος λόφου τοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀθηνῶν ὁ Διογένης διελογίζετο τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ ἐμελέτα θεωρῶν τοὺς τάφους. Ἐπειδὴ δὲ εὐγενής τις Ἀθηναῖος ἠρώτησεν αὐτόν, τί ἐποίει ἐκεῖ, ζητῶ, εἶπε τὰ ὀστᾶ τοῦ πατρός σου μεταξὺ τῶν ὀστέων τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ πάντα μοὶ φαίνονται ἐνταῦθα τοσοῦτον συγκεχυμένα, ὥστε οὐδὲν ἠδυνήθην ἵνα διακρίνω. Πολλοὶ μὴ λαμβάνοντες κατὰ νοῦν τὴν μέλλουσαν αὐτὴν ματαιότητα, μηδὲ τοῦ παρελθόντος ἔχοντες μαρτυρίας ἀλαζονεύονται μόνον κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν, σπουδάζουσι δὲ ἵνα ἐξαλείψωσιν ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἄλλων τὴν προτέραν αὐτῶν ταπεινότητα. Ἡ ἀληθὴς ὅμως μεγαλειότης φαίνεται προσηνὴς, εὐπροσήγορος καὶ δημοτικὴ, συγκαταβαίνουσα εὐχαρίστως εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις· διότι εὐκόλως καὶ ἀναλαμβάνει, χρείας τυχούσης, τὰ συνήθη αὐτῆς δικαιώματα. Τοὐναντίον δὲ ἡ κάπηλος καὶ ψευδὴς ἀξία ἐξογκοῦται ὡς ὁ βάτραχος καὶ ὑψηλοφρονοῦσα ὀλιγωρεῖ τοὺς ἄλλους.

Τί παράδοξον δὲ ἂν οὕτω φερομένη διεγείρῃ τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων!

Ὀφείλομεν σέβας βεβαίως πρὸς τοὺς ἀνωτέρους· ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς πρέπει ἵνα ὑποθάλπῃ τὴν ἀλαζονίαν αὐτῶν, καθὼς οὔτε τὴν ἀξίαν αὐτῶν οὐδόλως αὐξάνει. Ὁ εἰρημένος αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Β΄. κρύπτων, οὕτως εἰπεῖν, ἢ κολάζων τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μεγαλειότητα, ἐκέρδαινε πολὺ μᾶλλον ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἐνθουσιασμοῦ τῆς καρδίας τῶν ὑπηκόων εἰλικρινεστέραν τὴν ἀγάπην καὶ βεβαιωτέραν τὴν ἀφοσίωσιν.

Πάντες οἱ πραγματικῶς μεγάλοι ἄνδρες ὑπῆρξαν ἀφελεῖς καὶ ταπεινοὶ περὶ τὴν δίαιταν καὶ τοὺς τρόπους. Ὁ Σκιπίων, ὁ Γερμανικός, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος περιεπάτουν πεζῇ, ἐνίοτε ἔφιπποι, σπανιώτερον δὲ ἐφ' ἁμάξης ἐποχούμενοι. Ὁ Δ΄. Ἑρρῖκος περιῆλθεν ἄνευ συνοδείας πολλὰς ἐπαρχίας, ἐν καιρῷ μάλιστα στάσεων· ἀλλὰ καὶ ὁ Μέγας Φριδερῖκος ἐβάδιζε περιηγούμενος τὸ βασίλειον ἄνευ σωματοφυλακῆς καὶ ἐφ' ἁπλῆς ἁμάξης. Τέλος ὁ Γ΄. Ναπολέων, ὅστις διέπει σήμερον πάντων τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης τὴν τύχην, ἐπιβάλλει δὲ τὴν θέλησιν αὐτοῦ πρὸς διαδοχικοὺς βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, περιπατεῖ πολλάκις μόνος ἐντὸς τῆς πάλεως τῶν Παρισίων, ἢ ἡνιοχῶν τοὺς ἵππους τῆς ἁμάξης αὐτοῦ μόλις ἔχει ἕνα μόνον ὑπασπιστήν, ἢ στρατηγὸν πλησίον, καὶ οὐδέποτε ἀπαιτεῖ καθ' ὁδὸν ὑποκλίσεις τῶν ἀπαντώντων, ἀλλὰ διαβαίνει ὡς πᾶς τις ἄλλος ἄνευ δορυφόρων, ἄνευ πομπῆς τινος καὶ ἐπιδείξεως προτρεχόντων, ἢ ἑπομένων ἱππέων, ἡ δὲ ἅμαξα κινεῖται κατὰ τὴν τάξιν αὐτῆς, μηδεμιᾶς ἄλλης ὑποχωρούσης ἐκ τῶν προηγουμένων. Ἀλλὰ θαυμάζεται, ἢ τιμᾶται ὀλιγώτερον διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀνδρὸς μεγαλοφυΐα καὶ τὸ ὑπέροχον ἀξίωμα; «Ἔξεσιν ἐγγυτάτῳ ἰδιώτῃ συστέλλειν ἑαυτὸν καὶ μὴ διὰ τοῦτο ταπεινότερον, ἢ ῥαθυμότερον ἔχειν πρὸς τὰ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἡγεμονικῶς πραχθῆναι δέοντα» (Μάρκου Ἀντωνίνου πρὸς ἑαυτόν). Ὅττις ζητεῖ ὀλίγον, λαμβάνει ἐνίοτε πολύ. Προσφέρομεν προθύμως πρὸς τοὺς ταπεινοὺς ὅ,τι ἀρνούμεθα πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους. Διότι συχνάκις ὁ ἀπαιτῶν πλέον τοῦ χρέους δανειστὴς οὔτε τὸ χρέος αὐτὸ λαμβάνει.

Αἱ γυναῖκες ὑπερβαίνουσι πολὺ τοὺς ἄνδρας κατὰ τὴν κενοδοξίαν. Δύω τινὲς αὐλικαὶ ἠμφισβήτουν τίς προηγηθῇ τῆς ἑτέρας. Ἡ ὑπόθεσις ἐδηλώθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον τὸν Ε΄. οὗτος δὲ ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον ἀπόφασιν· «Προστάσσω ἵνα προπορεύηται ἡ παραφρονεστέρα.» Οὔτε τὰ δῶρα τῆς τύχης, καταφρονοῦμεν, οὔτε τὰ δῶρα τῆς φύσεως, δι' ἃ συνήθως ἀλαζονεύονται οἱ κοῦφοι ἄνθρωποι. Ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι, ἂν μὴ συνεργῶσιν εἰς τὸ καλὸν, ἂν μὴ ὠφελῶσι τὴν ἀ-

ρετὴν, ἂν μὴ βοηθῶσι τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἄλλων, οὔτε ἀγαπῶνται, οὔτε ἐπαινοῦνται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, κινοῦσι δ' ἐξ ἐναντίας πικρότερον τὸν φθόνον διὰ τῆς ἀλαζονίας.

Ἰδοῦσά ποτε τὴν οἰκίαν τοῦ περιβοήτου ἀρχιγραμματέως Βάκωνος ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Redgrave ἡ Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ εἶπεν « Ἡ οἰκία αὕτη, ἀρχιγραμματεῦ, μοὶ φαίνεται μικρά. Οὐχὶ, Κυρία, ἀπεκρίθη ὁ Βάκων, ἀλλ' ἡ βασιλική σου χάρις κατέστησεν ἐμὲ μέγαν ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν. » Εὑρίσκονται ἆρά γε πολλοὶ πλούσιοι, ἢ πολιτικοὶ σκεπτόμενοι μετὰ τοσαύτης μετριοφροσύνης ;

Οὐδὲν γελοιωδέστερον τοῦ πτωχαλαζόνος, δηλ. ἀνθρώπου ἐνδεοῦς οὐ μόνον κατὰ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς γνώσεις, ἢ τὴν παιδείαν, ὑπερηφανευομένου ὅμως, ὡς ἂν ἦτο πλούσιος καὶ πολυμαθής ! « Τρία ἤδη ἐμίσησεν ἡ ψυχή μου καὶ προσώχθησε σφόδρα τῇ ζωῇ αὐτῶν, λέγει ὁ Σειρὰχ (ΚΕ.) , πτωχὸν ὑπερήφανον, πλούσιον ψεύστην, γέροντα μοιχὸν ἐλαττούμενον συνέσει. » Τοιοῦτος πτωχαλαζὼν ἱσπανὸς ἐκ Καστέλλας ἐλθὼν εἰς Ῥώμην ἠρώτησε Γάλλον ἐπαίτην, ποῦ ἔπινε τὸ σοκολάτον ; — Σοκολάτον ! ὑπέλαβεν ἐκεῖνος· καὶ πῶς ἀγοράσω αὐτὸ ἐγὼ ὁ ζῶν ἐξ ἐλεημοσύνης καὶ περιμένων τὴν διανομὴν τοῦ ῥοφήματος ἔμπροσθεν τοῦ μοναστηρίου τῶν Φραγκισκάνων ; — Ὁδήγησόν με, σὲ παρακαλῶ, εἶπε πάλιν ὁ Ἱσπανός. Ἐκεῖ μέλλω ἰδεῖν τὸν Δὸν Ἀντώνιον Περὲς, Δε Βαλκάβρο, Ῥέδια, Μοντάλβα, Δεβάγα. (Οἱ Ἱσπανοὶ καὶ Λυσιτανοὶ φέρουσι πολλὰ συνήθως ὀνόματα) διδόντα πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους ταπεινοφροσύνης δείγματα (!) — Ποῖοι δέ τινές εἰσι πάντες οὗτοι ; — Ἐγώ εἰμι, ἀπεκρίθη ὁ Ἱσπανός. — Ὁποῖον ἀξιόλογον πρόγευμα ὑπὲρ τοιούτου μεγάλου κυρίου ! !

Ἐν ᾧ πλήθουσι πανταχοῦ οἱ ἀλαζόνες, σπανίως που εὑρίσκονται ἐξ ἐναντίας ταπεινοὶ ἄνθρωποι, δηλ. κρίνοντες ἑαυτοὺς κατωτέρους τῆς πραγματικῆς ἀξίας. Ἀλλ' ἂν ποτε τύχωσιν, ἀποφεύγουσι τοὺς ἐπαίνους, μακρύνονται δὲ καὶ ἐκ τῆς κοινωνίας, ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν πολιτικῶν λειτουργημάτων, γινόμενοι διαδρασιπολῖται, ὥστε μένοντες κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης οἱ πάντῃ ἐναντίας φύσεως, οἱ κενόδοξοι δηλ. καὶ σπουδαρχίδαι λεγόμενοι, ἄγουσι καὶ φέρουσι τὴν πολιτείαν, ῥᾳδιουργοῦσι, κλέπτουσι, προδίδουσι καὶ τὰ πάντα ἐν γένει ἐπιχειροῦσιν ὅπως καταλάβωσι τὸν σκοπὸν, ὅπου τείνουσι. Μεταξὺ τῶν δύω τούτων ἀντιθέτων χαρακτήρων ὑπάρχουσιν οἱ ἀληθῶς μετριόφρονες, μήτε ταπεινούμενοι παρ' ἀξίαν, μήτε ἀλαζονευόμενοι ὑπὲρ ἀξίαν. Οὗτοι προσκαλούμενοι μὲν ἀναδέχονται ἵνα ὠφελήσωσιν, ὅσον δύνανται, τὴν πατρίδα, ὡς ὁ Φωκίων,

οὐδέποτε ὅμως θηρεύουσι λυσσωδῶς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ὡς ὁ Κλέων, ὁ Δημάδης, καὶ ὁ Ὑπέρβολος.

Πρῶτον τοῦ ἀληθῶς πεπαιδευμένου σημεῖον θεώρει πάντοτε τὴν μετριοφροσύνην. Ἐπειδὴ ἔμαθε πρὸ πάντων τὸ γνῶθι σαυτὸν, γινώσκει πόσων στερεῖται καὶ πόσας ἐλλείψεις ἔχει. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις τούτου ἐπιβεβαιουμένη διὰ μεγάλων ὀνομάτων.

Ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Σικελίας ὁ Πλάτων ὑπῆγεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἐκεῖ δὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ὀλυμπίων ἀπαντήσας χαρίεντάς τινας καὶ φιλομαθεῖς ξένους διέτριψε πολλὰς ἡμέρας συνδιαιτώμενος· ἔπειτα ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐφιλοξένησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οἰκίᾳ. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι παρεκάλουν ἤδη ἵνα ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τοῦ Πλάτωνος, μειδιῶν εἶπεν. Ἰδοὺ ἐγώ! Ὁποῖον ἀξιομίμητον ταπεινοφροσύνης παράδειγμα ὑπὲρ πάντων!

Ἡ περίφημος φιλολόγος ὡς Ἑλληνίστρια ἐν Γαλλίᾳ Δασιέρη (Dacier) ἦτο τοσούτῳ μετριόφρων, ὥστε οὐδεμίαν σοφίαν ἤθελεν ἵνα ἐπιδεικνύῃ, οὔτε περὶ ἑαυτῆς ποτε λαλῇ. Ὅθεν παρακαλουμένη θερμῶς ὑπὸ φιλολόγου Γερμανοῦ, ὅπως γράψῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐπὶ λευκώματος φέροντος καὶ ἄλλα ἔνδοξα ὀνόματα ἐπεποιήθη τὴν χάριν ταύτην εἰς πολὺν χρόνον ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι. Τελευταῖον δὲ μὴ δυναμένη ἐπὶ πλέον ἵνα ἀντιτείνῃ ἔγραψε τὸν ἀκόλουθον τοῦ Σοφοκλέους στίχον.

« Γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. »

Ἀλλὰ καὶ ὁ περίφημος Γερμανὸς φιλολόγος Οὐόσσιος (Vossius) ἐξεῖχε κατὰ τὴν μετριοφροσύνην. Διότι ἐπαινοῦντός τινος αὐτὸν ὡς γινώσκοντα βεβαίως ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν, σφάλλεις, εἶπεν· ἐπειδὴ γινώσκω μόλις τὸ τεταρτημόριον μόνον τῶν, ὅσα ἄλλοι νομίζουσιν ὅτι γινώσκω.

Ὁ φιλόσοφος πάντοτε ταπεινοῦται, ὁ δὲ ἀμαθὴς, ἢ δοκησίσοφος οὔτε ὑποπτεύει ὅτι ἄλλος δύναται ἵνα ὑπερβῇ τῶν γνώσεων αὐτοῦ τὰ ὅρια! Τοὐναντίον ὁ πολὺ ὀλιγότερον τοῦ προειρημένου σοφοῦ πεπαιδευμένος Ἰούλιος Καῖσαρ Σκαλιγῆρος ἔλεγεν ὅτι τρία μόνον (!) πράγματα σχεδὸν ἠγνόει. 1ον) Πόθεν γίνεται ἡ ἀπυρεξία· 2ον) πῶς ἐπανακαλοῦνται εἰς τὴν μνήμην τὰ ἐπιλελησμένα πράγματα 3ον) πόθεν γίνεται ἡ παλίῤῥοια. . ! ! Πόσον ματαιόφρων ἦτο ὁ σχολαστικὸς οὗτος!

Ἡ κενοδοξία αὕτη μοὶ ἐνθυμίζει τὸν ῥήτορα τῶν Ἀθηνῶν Γοργίαν, ὅστις ἐζήτει ἵνα προτείνωσι πρὸς αὐτὸν ὅ,τι ἤθελον οἱ τυχόντες· διότι ἦτο πάντοτε ἕτοιμος καὶ ἱκανὸς ἵν' ἀπαντήσῃ πρὸς πάντας! Ὁ παράφρων Θράσυλλος, ὅστις περιπατῶν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Πειραιῶς

ἔλεγεν ὅτι ἦτο κύριος πάντων τῶν ἀναγομένων καὶ καταγομένων πλοίων, παρελογίζετο ἆρά γε πλειότερον;

Ἡ οἴησίς τινων λογίων προβαίνει ἐνίοτε μέχρι τοῦ γελοίου. Ὁ Σωσίας π. χ. καὶ ὁ Φαρνοῦχος νομίζων ἑαυτὸν ἄλλον Τριβωνιανόν, Ἑρμογένην, ἢ Θεόφιλον περὶ τὰ τῆς νομικῆς θρασύνεται, ὅταν ὁμιλῇ ὡς ἐκ τρίποδος. Ὁ Κόσκολος οὐδένα φρονεῖ ἐνάμιλλον ἑαυτοῦ περὶ τὴν Ἑλληνικήν, ἢ Λατινικὴν φιλολογίαν, καθὼς καὶ ὁ Κητεὺς περὶ τὴν κοσμολογίαν, ὁ δὲ Εὐβώτας φαίνεται πάντοτε σοβαρὸς καὶ ὑπέροφρυς, ὡς, οὔτε Βιγγέλμανος οὐδέποτε, οὔτε Βοϊκιος. Ἐν γένει ὅσῳ ἀπέχουσιν οἱ πίθηκοι τῶν ἀνθρώπων, τόσῳ διαφέρουσι καὶ οἱ δοκησίσοφοι τῶν ἀληθῶς ἐπιστημόνων, οἷος ἦν ὁ εἰπὼν « Ἓν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα. »

Ἀλλὰ πόσον αἰσχύνομαι βλέπων καὶ αὐτὸν τὸν φιλόσοφον Κικέρωνα περιαυτολογοῦντα κατὰ πᾶσαν περίστασιν, καθὼς π. χ. διὰ τῶν ἀκολούθων φράσεων. « Ἀφοῦ ἀπήλαυσα τὴν δόξαν τῆς φήμης καὶ ἐφείλκυσα τὰ βλέμματα τοῦ δημοσίου, ζητῶ ἤδη τὴν ἐρημίαν, ὅπως μὴ βλέπω τοὺς καταπλημμυροῦντας τὴν δημοκρατίαν πονηροὺς ἀνθρώπους »! (De officiis lib. 3.)

Σύγκρινον ἤδη, ἂν θέλῃς, τὴν κενοδοξίαν ταύτην πρὸς ὅσα εἶπεν ὑπερηφάνως ὁ Σκιπίων καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας, ὁ μὲν ὑπὸ τῶν Θηβαίων, ὁ δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατηγορούμενος. Ὁποία διαφορά! Ἐκεῖνος περιφρονῶν τοὺς ἐχθροὺς ἀνέβαινε στεφανηφόρος εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπως θυσιάσῃ εὐχαριστηρίους θυσίας· διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους καὶ τὸν Ἀννίβαν. Οὗτος ἀτάραχος παρεκάλει ἵνα ἐπιγραφῶσιν ἐπὶ τῆς στήλης τῆς καταδίκης αὐτοῦ τὴν αἰτίαν. Ὅθεν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι κατησχυμένοι διελύθησαν.

Οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν τοσαύτην ἀλαζονίαν, ὅσην ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν. Ἐκεῖ ὁ ἔπαρχος, ὁ δήμαρχος, ὁ πάρεδρος, ὁ ἔφορος, ὁ ταμίας, ὁ εἰρηνοδίκης γίνονται σχεδὸν δεσπόται. Ὁ πολίτης ἐμφανίζεται περίφοβος πολλάκις ἐνώπιον αὐτῶν. Διότι δύνανται ἵνα βλάψωσι πολλαχῶς τὸν δυσαρεστοῦντα. Ὁ ποιητὴς Μαρτιάλιος εὗρε διὰ τοὺς τοιούτους λόγους φρικτὴν τὴν πατρίδα αὐτοῦ Βίβιλιν ἐν Ἱσπανίᾳ, ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς αὐτήν, ζήσας ἄριστα ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἐν Ῥώμῃ μεταξὺ τῶν λογίων καὶ πολιτικῶν τῆς πρωτευούσης ἐκείνης. Ὅθεν ἐπεθύμει ἵνα ἐπανέλθῃ ἐκεῖ, ὅπου ἐπαξίως ἐτιμᾶτο, ἐν ᾧ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ εὗρε τὸν φθόνον καὶ τὴν περιφρόνησιν. (ΙΒ. βιβλ. τῶν ἐπιγραμ.)

Μὲ παρέβλεψεν ἡ Ἐξουσία ἐν τῇ διανομῇ τῶν δημοσίων λειτουργημάτων; οὔτε λυποῦμαι, οὔτε μεγαλαυχῶ ἐξαίρων τὴν σχετικὴν ἱκανότητά μου. Ὁ Σπαρτιάτης Παιδάρετος μὴ ἐγκριθεὶς ἐν τοῖς τριακο-

σίοις, ἥτις ἦτο πρωτεύουσα κατὰ τὴν τάξιν τῆς πολιτείας τιμὴ, ἀνεχώρει ἱλαρὸς καὶ μειδιῶν. Διότι ἔχαιρεν (εἶπεν) ὅτι ἡ πόλις εἶχε τριακοσίους ἄνδρας κρείττονας αὐτοῦ.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀπαγορεύει τὸ ἐπαινεῖν ἑαυτὸν ἐξ ὑπερηφανίας, καθὼς καὶ τὸ κατηγορεῖν. Διότι τὸ πρῶτον ἀποδεικνύει κενοδοξίαν καὶ ματαιοφροσύνην, τὸ δεύτερον μαρτυρεῖ ἀνοησίαν. Οἱ μεγάλοι στρατηγοὶ σπανίως ἐκαυχῶντο ὡς νικηταί. Μόλις ἅπαξ μόνον ἐνικήθη ὁ Τυρρένας· ἀλλ' ὅμως ὁσάκις τις ἐπῄνει αὐτὸν, ἔλεγε· διέφυγε τὴν μνήμην σου ὅτι ἐνικήθην ἐν Μαριενδάλῃ. Καὶ ὁ Κατινάτης, περίφημος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ πολεμιστὴς, γράφων τὰ τῆς γενομένης μάχης πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας οὐδέποτε ἀνέφερεν ὀνομαστὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ πράξεις.

Ἡ θρησκεία παραγγέλλει ἵν' ἀποδίδωμεν πρὸς μόνον τὸν Θεὸν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἡμετέρων ἐπιχειρήσεων ἀποτελέσματα. « Ἄνευ ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν », εἶπεν ὁ Ι. Χριστός, (Ἰωάν.) ὁ δὲ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ παρατήρησις πείθει, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν μεγάλων συμβεβηκότων προέρχονται μᾶλλον ἐκ τυχηρῶν περιστάσεων, ἢ ἐκ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε εἰσήρχοντο ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ῥώμην, οἱ στρατηγοὶ καὶ ὕπατοι ὡς νικηταὶ, κήρυξ ἐβόα πρὸς αὐτούς. « Ἐνθυμοῦ ὅτι ὑπάρχεις ἄνθρωπος »· ὡς ἂν ἔλεγεν· ἐνθυμοῦ, ὅτι ἡ δόξα σου αὕτη ἐκλείπει ὡς ὄνειρον, ὅτι οἱ πρὸς τιμὴν ἀνεγειρόμενοι ἀνδριάντες διαρκοῦσιν ὀλίγον, ὅτι ὁ λαός ἐστιν ἄστατος καὶ ἐγκωμιάζων σε σήμερον ἴσως ἐξορίσῃ αὔριον. Ἀλλὰ καὶ τούτων μὴ οὕτως ἐχόντων, ἐνθυμοῦ ὅτι ἀποθνήσκεις καὶ σὺ ὡς ἄνθρωπος, ὥστε μὴ ἐπαίρου ὑπὲρ ἄνθρωπον. Ἡ τοιαύτη ταπείνωσις χαρακτηρίζει μάλιστα τὸν ἀληθῆ χριστιανόν. Εἰς μάτην ὁ δυνατὸς καυχᾶται ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ καὶ ὁ πλούσιος ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. Διότι ὁ Θεὸς ταπεινοῖ τοὺς ὑπερηφάνους ὡς τὸν Γολιὰθ, ἀνυψοῖ δὲ τοὺς ταπεινοὺς ὡς τὸν Δαβίδ.

Τίς ἐξ ἡμῶν οὐκ ἐνθυμεῖται τὴν παραβολὴν τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ Τελώνου; Ὁ Φαρισαῖος προσευχόμενος ἐκαυχᾶτο μὲν διὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, περιεφρόνει δὲ τὸν Τελώνην ὡς ἁμαρτωλόν· ὁ Τελώνης ὅμως αὐτὸς ταπεινούμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὔτε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀνέτεινεν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ τύπτων ἀδιακόπως τὸ στῆθος ἔλεγε μετὰ κατανύξεως « *Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.* » Καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ πρᾶξις καὶ οἱ λόγοι ἀπεδείκνυον τὴν ταπείνωσιν αὐτοῦ εἰλικρινῆ. Ὅθεν αὐτὸς εἰσηκούσθη μετανοῶν, οὐχὶ δὲ ὁ μεγάλαυχος Φαρισαῖος (Λουκ). Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μισεῖ τοὺς ὑπερηφάνους, ἀγαπᾷ δ' ἐξεναντίας τοὺς ταπεινούς. Τοῦτο ἐδήλωσε σαφῶς ὁ Ι. Χ. καὶ διὰ τῆς ἑξῆς ἀποφά-

σεως « Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ὑψωθήσεται » (ὁ αὐτὸς εὐαγγελ.). Ἀπέδειξε προσέτι διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ὁ αὐτὸς Σωτὴρ τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ταπεινοφροσύνην. Οὕτως ἰατρεύσας τὸν τυφλὸν προσέταξεν ἵνα μηδενὶ μηδὲν εἴπῃ. « Ὅρα μηδεὶς γινωσκέτω » (Ματθ.). Καθαρίσας τὸν λεπρὸν πάλιν παρήγγειλε τὰ αὐτά « Ὅρα μηδὲν εἴπῃς (ὁ αὐτ.). Ἔφευγε τὸ πλῆθος ἵνα μὴ θαυμάζηται παρ' αὐτοῦ (ὁ αὐτ.). Πρὶν ἀναστήσῃ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου ἀπέλυσε πάντας τοὺς περιεστῶτας, ἵνα μὴ θαυμάζωσιν αὐτόν. Ἐξεγείρας ἄλλοτε τὸν παράλυτον ἐξένευσε, δηλ. ἐξέφυγε διὰ μέσου τοῦ ὄχλου ἵνα μὴ γνωρισθῇ (Ἰωάν.). Χορτάσας διὰ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους ἀνθρώπους ἀπεχώρησεν εὐθὺς εἰς τὰ ὄρη Μαγδαλά (Ματθ.). Τέλος πρὶν ἀποθάνῃ, κατεδέχθη ἵνα καὶ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ νίψῃ! Τίνος ἄλλου ἔπαινον ἐμφαντικώτερον τῆς ταπεινώσεως θέλομεν ;

Πῶς λοιπὸν ἡμεῖς πράττομεν τὰ πάντα μετὰ κενοδοξίας; Κατὰ τί δὲ τολμῶμεν ἵνα ὑπερηφανευώμεθα οἱ σκώληκες;

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ΄.

« Ἀποτελεῖται δὲ τῷ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ » (ἡ αἰδὼς) παραπλήσιον. Ἐρυθραίνονται γὰρ » οἱ αἰσχυνόμενοι, οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβού- » μενοι ὠχριῶσιν » (Ἀριστοτ. Ἠθ. Νικομ. Θ.).

Ἀναίδεια, Αἰδὼς, Δυσωπία.

Ἡ αἰδὼς, μεσότης ἀναιδείας καὶ δυσωπίας, ἀναφέρεται εἰς πράξεις καὶ λόγους, φαίνεται δὲ πάθος μᾶλλον, ἢ διάθεσις, ὡς σωματικὸν σύμπτωμα οἷον καὶ ὁ φόβος· ἀλλ' οὗτος μὲν ἔχει τὴν ὠχρότητα ὡς ἐξωτερικὸν σημεῖον, ἐκείνη δὲ ἐξ ἐναντίας τὸ ἐρύθημα τοῦ προσώπου· πάσχει δὲ τὴν αἰδῶ μάλιστα ἡ νεότης ὡς συνήθως δι' ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων ἁμαρτάνουσα. Ὁ ἀναιδὴς πράττει καὶ λέγει ἀναισχύντως ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, καθὼς καὶ πρὸς πάντας ὅ,τι τύχῃ αἰσχρὸν, ὁ δὲ καταπεπληγμένος οὐδὲ τὰ δίκαια καὶ πρέποντα τολμᾷ, ἢ δυσωπούμενος ἀτόπως, δηλ. εὐλαβούμενος τοὺς ἄλλους παραβλέπει οὐ

μόνον τὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ καθήκοντα· ὅθεν βλάπτεται. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ αἰδήμων γνωρίζει τὶ πρέπει καὶ πότε πρέπει ἵνα εἴπῃ, ἢ πράξῃ.

Καὶ τὰ ζῶα αὐτὰ διακρίνουσι βαθμοὺς ἀξίας, ὥστε τὰ ἀδύνατα ὑποχωροῦσι πρὸς τὰ ἰσχυρώτερα. Οὕτως οἱ ἄγριοι ἵπποι ἔχουσιν ἕνα προηγούμενον αὐτῶν πάντοτε καὶ διδόντα τὸ σημεῖον τῆς φυγῆς, ἢ τῆς μάχης ὡς στρατηγόν. Ὁ ποιμενικὸς κύων ἄρχει ὅλου τοῦ ποιμνίου, ὁ δὲ κριὸς προπορεύεται τῶν προβάτων. Τὰ ὁμαδικὰ πτηνὰ, οἷον οἱ πελαργοὶ, ἀναχωροῦντα, ἢ ἐπιστρέφοντα ἔχουσι σταθερῶς ὁδηγόν. Πολὺ δὲ μᾶλλον ὁλόκληρος ἀγέλη βοῶν ἄγεται εὐπειθῶς ὑπὸ μικροῦ παιδίου. Ἐν γένει ἡ τιμὴ πρὸς τὸ ὑπερέχον ζῶον εὑρίσκεται ὡς δικαίωμα ἀποδιδόμενον μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν μυρμήκων· διότι γένος τι τούτων κατώτερον δουλεύει ὑπὲρ τοῦ ἀνωτέρου. Ἀλλ' οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἐξαιροῦνται τοῦ γενικοῦ κανόνος τούτου· ὅθεν οἱ Μαῦροι ἐργάζονται ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν, ἢ Εὐρωπαίων, οἱ ἄγριοι σέβονται τοὺς ξένους ὡς ἀνωτέρας τινὸς φύσεως, πάντες δὲ ὑποκλίνομεν πρὸς τὸ ὕψος τοῦ ἀναστήματος καὶ τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν. Ἔπειτα καθὼς τὰ ἔθνη ἔχουσι γενικόν τινα ἀρχηγὸν, ὃν τρόπον καὶ ἑκάστη οἰκογένεια, καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἤδη ἡλικίας παίζοντες ἀναγνωρίζομεν τὴν ἐξουσίαν τινὸς μεταξὺ ἡμῶν προέχοντος. Οὕτω καὶ ὁ Ναπολέων μαθητεύων ἔτι ἐν Βριέννῃ, ἀνεγειρόντων τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ ὀχυρώματα, αὐτὸς διέταττεν ὡς στρατηγὸς τὴν προσβολήν. Ἀλλ' αὐτοκράτωρ μετά τινα ἔτη ἀναγορευθεὶς ἐσέβετο καὶ αὐτὸς οὐχ ἧττον τὰ προηγούμενα τῆς ἀριστοκρατίας ἔθιμα καὶ δικαιώματα· ὅθεν ἦτο προσεκτικὸς καὶ περὶ τοὺς τύπους αὐτοὺς καὶ τὰς ἁπλᾶς φράσεις τοῦ ἐπικρατοῦντος ἕως τότε βασιλικοῦ ὕφους.

Τὴν πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας τιμὴν εὑρίσκομεν κατὰ πάντα τὰ ἐπαγγέλματα. Καὶ φιλοσοφικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ αἱρέσεις, ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ βάσιν τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους σέβας. Πᾶσα γενεὰ ἐκλαμβάνει τὴν προηγουμένην κατά τι κρείττονα. Διὰ τοῦτο ἐπαινοῦμεν τοὺς ἀρχαίους. Ὁ Οὐϊργίλιος θαυμάζει τοὺς ἥρωας τοῦ Ὁμήρου· ἀλλ' εἷς ἐκ τούτων πάλιν ὁ Νέστωρ ἐκθειάζει καὶ αὐτὸς προγενεστέρους ἄλλους διὰ τῶν ἑξῆς ἐπῶν.

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν, ἠέ περ ὑμῖν
Ἀνδρᾶσιν ὡμίλησα, καὶ οὔ ποτέ μ' οἵγ' ἀθέριζον·
Οὐ γάρ πω τοίους εἶδον ἄνδρας, οὐδὲ ἴδωμαι.
Κάρτιστοι γὰρ ἐκεῖνοι ἐπιχθονίων τράφεν ἀνδρῶν
Κάρτιστοι μὲν ἔσαν καὶ καρτίστοις ἐμάχοντο (Ὁμ. Ἰλ. Α.).

Ὁ Περικλῆς σπανίως ἀνεφαίνετο ἐνώπιον τοῦ δήμου καὶ διὰ μεγά-

λας τινὰς χρείας, ὡς ἡ Σαλαμινία τριήρης, τοῦτο δὲ ἐποίει ὅπως ὑπάρχῃ πάντοτε σεβαστός. Ἐμπνέει προσέτι σέβας ἐκτὸς τοῦ σπανίου καὶ πᾶν τὸ κεκρυμμένον. Οὕτω κατὰ προσταγὴν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης προεπορεύετο τῶν Ἑβραίων δισχιλίους πήχεις (Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ Γ. 7.). Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ ἀπηγόρευσε πρὸς τὸν λαὸν τὴνεις τὸ ὄρος Σινᾶ ἀνάβασιν (Ἔξοδ. ΙΘ. 1. ΚΔ. 1. 2.) Ἐὰν ὁ Μωάμεθ ἔμενεν ἐν Μαχορράβᾳ, τὸ δόγμα αὐτοῦ βεβαίως ἀπώλετο διότι ἦτο γνωστὸς τοῖς πᾶσι· ἀλλ' ἐν Ὑαθρίππῃ ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἦτο ἄγνωστος, καθὼς ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἡ φράσις τοῦ κορανίου (Herder).

Ἐντρεπόμεθα, ὅταν δεικνύωμεν συστολὴν ὡς πρὸς ἄτοπόν τινα προκειμένην πρᾶξιν, τοὐτέστιν εὐλαβώμεθα καὶ προσέχωμεν περὶ τὰ πρέποντα. Ἐντρεπόμεθα, ὅταν ἡ συνείδησις ἡμῶν μαρτυρῇ ὅτι ἐπταίσαμεν κατά τι ὡς πρὸς ἄλλους. Ἐντρεπόμεθα, ὅταν ὑποπτεύωμεν τὸν ψόγον τῶν ἄλλων, μὴ κατηγορηθῶμεν δηλ. ὡς ἀγνοοῦντες τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνίας κτλ.

Ἡ τοιαύτη ἐντροπὴ, εἴτε αἰδὼς, ἐκλαμβάνεται ὡς σημεῖον διαθέσεως πρὸς ἀρετὴν, χαρακτηρίζει ψυχὴν φιλότιμον καὶ ἀθῴαν, ἁρμόζει δὲ πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τιμᾷ τὴν νεότητα. Καθόσον ἐξ αὐτῆς συμπεραίνομεν, ὅτι φοβεῖται τὰς ἀτόπους καὶ αἰσχρὰς πράξεις. Ὅθεν ὁ Διογένης ἰδὼν μειράκιον ἐρυθριῶν « Θάρσει, εἶπε, τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα ». Ἐπανθεῖ δὲ τὸ ἐρύθημα εἰς τὸ πρόσωπον, καθὼς ἐπὶ πάντων τῶν ἱλαρῶν παθῶν, οἷον τῆς χαρᾶς, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀναίδεια, εἴτε ἀδιεντροπία, ἐξ ἐναντίας καταγγέλλει ἄνθρωπον ἤδη διεφθαρμένον καὶ σκληροτράχηλον, ἐμμένοντα ἐν τῇ κακίᾳ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς σχεδὸν ἀδιόρθωτον. Τί ἄλλο μαρτυροῦσι καὶ αἱ παρ' ἡμῖν αἰσχρολογίαι; Ὁ Μωϋσῆς καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους ἤδη παρατεταγμένους ἀπηγόρευε τὰς ἀσέμνους λέξεις καὶ λοιδορίας, πολὺ δὲ μᾶλλον πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους. « Φύλαξαι ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ » (Δευτερ. ΚΓ.). Παρήγγελλε προσέτι τὴν χρηστοήθειαν καὶ σεμνότητα πρὸς πάντας τοὺς στρατευομένους (αὐτόθι). « Μὴ ἀσχημόνει, ὦ στρατιῶτα· διότι Κύριος ὁ Θεὸς ἐμπεριπατεῖ ἐν τῇ παρεμβολῇ σου . . . » Ἀλλ' ὁ Εὐαγγελικὸς νόμος αὐστηρότερος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καταδικάζει τοὺς ὑβριστὰς εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Ὁποία ὠφέλεια, ἂν καθ' ἡμέραν οἱ στρατιῶται ἤκουον ἐκ τοῦ στόματος ἱερέως τὰ ἱερὰ ταῦτα λόγια, ὡς ἀκούουσιν ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τὸ σύνθημα! Ἂν προσέτι εὐσεβὴς καὶ σώφρων καὶ φιλόπατρις Βουλὴ κατήργει διὰ παντὸς τὸν στρατὸν, ἀναπληροῦσα διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς, πόσα κακὰ ἠθικῆς καὶ σωματικῆς διαφθορᾶς προσλάμβανε πλημμυροῦντα σήμερον

κατὰ πάσας τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆς Ἑλλάδος! Ἀλλὰ ποῦ ζῆλος θρησκείας καὶ ἠθικῆς!

Κώλυε πάντοτε τὴν ἀνάγνωσιν μυθιστορημάτων ὡς περιεχόντων πολλὰς φράσεις, ἢ ἐννοίας ἀναιδεῖς. Ἐπειδὴ τὰ ἤθη τῶν ἀρχαίων ἦσαν πολὺ ἀθῳότερα, ὑπάρχουσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ κεφάλαιά τινα, ὅπου εὑρίσκονται ἄσεμνοί τινες ὡς πρὸς ἡμᾶς ἰδέαι, οἷον τῆς Γεν. τὸ ΙΖ. 10. 14. τὸ ΙΘ. 4. 9. 30 — 58. τὸ ΚΔ. 2. τὸ Α. 15. 16. τὸ ΛΕ. 22. τὸ ΔΗ κτλ. τῆς Ἐξ. τὸ ΚΒ. 19. κτλ.

Ὁ αἰδήμων νέος κλίνει πάντοτε εἰς τὸ καλόν, ἡ δ' αἰδήμων γυνὴ τιμᾶται παρὰ πάντων καὶ εὐκόλως εὑρίσκει σύζυγον. Αἱ γυναῖκες τῆς Ἀγγλίας ἐξέχουσι κατὰ τὴν αἰδῶ πασῶν τῶν ἄλλων· ἐξ ἐναντίας δὲ αἱ Ἱσπαναὶ καὶ αἱ Ὀθωμανίδες διακρίνονται κατὰ τὴν ἀναίδειαν.

Πρᾶγμα παράδοξον! αἱ γυναῖκες τῶν δυτικῶν ἐθνῶν, κατὰ μίμησιν δ' αὐτῶν ἤδη καὶ αἱ ἡμέτεραι, ἐντρέπονται ἔχουσαι τὰς χεῖρας ἄνευ χειριδῶν, φέρουσιν ὅμως ἐν τοῖς χοροῖς ἀσυστόλως γυμνοὺς τοὺς βραχίονας! Οὐδεμία ἐπιθυμεῖ ἵνα ἴδῃς αὐτὴν τὸ πρωΐ ἀτημέλητον, τὸ ἑσπέρας ὅμως βλέπεις ἐλευθέρως γυμνὰς αὐτῆς καὶ τὰς ὠμοπλάτας, γυμνὸν δὲ καὶ τὸ στῆθος καὶ τὸν τράχηλον! Δίδοται σκανδαλωδεστέρα ταύτης ἀντίφασις;

Ἡ ἀρχαία ἱστορία ἀναφέρει πολλὰ παραδείγματα ἀξιομιμήτου σεμνότητος. Ἡ Ἄτοσσα γυνὴ τοῦ Κανδαύλου, βασιλέως Λυδίας, ἐκδικουμένη τὴν γενομένην πρὸς αὐτὴν ὕβριν παρὰ τοῦ συζύγου αὐτῆς ἐπιτρέψαντος τῷ ὑπασπιστῇ Γύγῃ ἰδεῖν αὐτήν, ἠνάγκασε τὸν ἰδόντα εἰς τὸν φόνον τοῦ Κανδαύλου, ἐὰν μὴ ἤθελεν ἀποθανεῖν αὐτὸς ἐκεῖνος. (Ἡροδ. Β. 10, 12). Ἄλλη δὲ Ἄτοσσα, σύζυγος τοῦ Δαρείου, μόλις κατεπείσθη δεῖξαι τῷ Ἰατρῷ Δημοκήδει φύμα τι ἐπὶ τοῦ μαστοῦ αὐτῆς! (ὁ αὐτὸς Γ.)

Πόσοι σήμερον ἰατροὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη καὶ πατέρες τέκνων ὄντες, ὡς ὁ Ὀνατᾶς, ὁ Κηφεύς, ὁ Γλαῦκος, ἀναδείκνυνται ἀνάξιοι τῆς ἐλαχίστης πίστεως θεραπεύοντες τὰς γυναῖκας! Πόσοι δὲ καὶ σύζυγοι ἐλεεινοὶ προσκαλοῦσι σχεδὸν τὸν ἐπίβουλον φίλον παραχωροῦντες ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ αὐτῆς τῆς παστάδος! Πῶς κατήντησεν ἡ κοινωνία εἰς τοιαύτην ἐξαχρείωσιν!

Πόσον σέβας, προσέτι δὲ καὶ ἀγάπην ἐμπνέει ἡ γυνή, ὅταν κρύπτῃ τὰς φυσικὰς αὐτῆς χάριτας, ἢ καὶ κλίσεις! Ἡ Ῥεβέκκα ἐκάλυψεν εὐθὺς τὸ πρόσωπον αὐτῆς μόλις μαθοῦσα ὅτι ὁ προσερχόμενος ἦτο ὁ Ἰακώβ. (Γεν. ΚΔ. 64, 65). Προπέμπων τὴν κόρην αὐτοῦ Πηνελόπην ὁ Ἰκάριος παρακαλεῖ ὡς φιλόστοργος πατὴρ ἵνα μείνῃ ἔτι παρ' αὐτῷ ἐπί

τινα χρόνον. Στέργει κατὰ τοῦτο ὁ νεόγαμος Ὀδυσσεὺς καὶ ἀφίησιν αὐτεξούσιον τὴν γυναῖκα. Ἀλλ' ἡ τρυφερὰ Πηνελόπη καλύψασα τὸ πρόσωπον ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον! (Παυσαν. Γ. 20). Δυστυχῆ γέρων Ἰκάριε! ἐπίστρεψον εἰς Λακεδαίμονα καὶ μὴ ἐλπίζῃς πλέον! ἔγειρον δὲ ἐκεῖ, ὅπου ἵστασαι, ἄγαλμα τῆς χαρακτηριζούσης τὴν καλήν σου κόρην Πηνελόπην αἰδοῦς. Τοῦτο τῷ ὄντι ἔπραξεν ἀπηλπισμένος ἤδη καὶ ὁ ἀγαθὸς Ἰκάριος.

Ὁ ἀναιδὴς ἄνθρωπος οὐδὲν σέβας ἔχει οὔτε πρὸς γυναῖκας, οὔτε πρὸς ἄλλους παρόντας, ἀλλ' αἰσχρολογεῖ ἀναφανδὸν, καὶ πράξεις δὲ τολμᾷ ὁμοίως ἀσέμνους, ὥστε σκανδαλίζει τὴν κοινωνίαν καὶ καταφρονεῖται παρὰ πάντων ὡς ἀξιομίσητος καὶ ἐπιβλαβής.

Πῶς μέγας τις ἱεράρχης ἤδη σοροδαίμων, ἐκτὸς ἄλλης ἀσωτίας, ἐξετραχηλίσθη καὶ εἰς τοσαύτην ἀναίδειαν, ὥστε συμβουλευόμενος δύο ἰατροὺς ὑπέρ τινος τῶν περὶ αὐτὸν γυναίων παρόντος, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν διήγησιν γυναικείου πάθους, ἣν καὶ σύζυγος νόμιμος βεβαίως διὰ τὴν εὐσχημοσύνην ἀπέφευγεν! Ἡ περιφρόνησις αὕτη τῶν κοινῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν καρδιναλίων καὶ τῶν παπῶν καὶ ἄλλων ἀρχιερέων τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας εὑρίσκεται ἐνίοτε. Διότι ἵνα μὴ ζητῶμεν παλαιὰ παραδείγματα, καὶ περὶ τὰ τέλη αὐτὰ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μαγουντίας ἐτραγῴδει, ἐκωθώνιζε καὶ ἐκυνήγει, ὁ τῶν Τρεβερῶν ἔπαιζε μετὰ τῶν δοκίμων καλογραιῶν, ὁ δὲ τῆς Κολωνίας ἐχόρευεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ὥστε ὑπὸ τοῦ κόπου ἔπιπτε πολλάκις ἀναίσθητος πρὸ ποδῶν τῆς Ἡρωδιάδος· ἦσαν δὲ καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι πρίγκηπες καὶ ἐκλέκτορες ἔχοντες βαθμὸν βασιλέως! ἀλλ' ὁ πρῶτος προσαγορευόμενος καὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἀρχιγραμματεὺς, εἶχε τοὐλάχιστον τέσσαρα ἑκατομμύρια φράγκων ἐτησίαν πρόσοδον, καθὼς καὶ ἕκαστος τῶν εἴκοσι δύο εὐγενῶν ἀρχόντων τοῦ πρεσβυτερίου ἐλάμβανεν ἀνὰ ἓν κατ' ἔτος. Τριάκοντα ἄλλοι τοιοῦτοι ἱεράρχαι ἐνέμοντο τὰς εὐφορωτάτας ἐπαρχίας τῆς Γερμανίας, ὅπου ἔπληθον πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ τρυφηλοῦ βίου, οἷον ὁ τῆς Σπείρας, Τριδέντου, Ῥατισβώνας, Αὐγούστης κτλ. Πάντες οἱ σεβασμιώτατοι οὗτοι τῶν ἀποστόλων διάδοχοι ἐξελθόντες τῆς Ἐκκλησίας ἐπεδίδοντο πρὸς τὰς ἡδονὰς λουκουλλικῆς τῷ ὄντι τραπέζης, ὥστε τὸ μὲν πρῶτον ἥμισυ τῆς ἡμέρας ἀφιεροῦτο τῷ Θεῷ τῶν Χριστιανῶν, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ τοῖς ἐθνικοῖς θεοῖς τῷ Βάκχῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ! Ἀλλ' ὁ τελευταῖος ἀρχιεπίσκοπος Μαγουντίας, ὃν κατέλαβεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ φρικώδης καταιγὶς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, Αὔγουστος Φριδερῖκος τοὔνομα, εἶχεν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτοῦ καὶ περιβλέπτους ἀμφιπόλους, ἡ ἄβρας, πλῆθος

τραγῳδιστριῶν Ἰταλίδων, αἵτινες ἔθελγον τὰς ὥρας τῆς ἀργίας αὐτοῦ καὶ πέντε ἑταίρας τιτλοφόρους, ἐξ ὧν ἡ μὲν K. de Condenhover ἦτο ἰδία αὐτοῦ ἀνεψιά (!) καὶ ἐτιμᾶτο ὡς Ἀσπασία, ἡ δὲ K. Perret ὡς Δανάη, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐλέγοντο Φρύνη, Λαΐς καὶ Κρατίνα! Αὗται παρηκολούθουν παντοῦ, παρῆσαν πάντοτε τὸ πρωΐ, ψαλλομένης τῆς λειτουργίας ὡς καλαὶ χριστιαναί, τὸ δὲ ἑσπέρας ἐχόρευον μετὰ τοῦ ὁσίου λειτουργοῦ, ἢ ἐπορεύοντο καὶ εἰς τὸ θέατρον, ἐπὶ δὲ τοῦ δείπνου συνέκρουον τὰ ποτήρια γέμοντα παντοίων πολυτίμων οἴνων, Ῥήνου, Καμπανίας, Βορδιγάλλων κτλ. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλ' ἔτρεχον καὶ αὐταὶ πανταχοῦ κατόπιν τοῦ μεγάλου ῥαβίνου, καθὼς ὅτε οὗτος ὑπῆγεν εἰς Φραγκοφόρτιον διὰ τὴν στέψιν τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου· ἀλλ' ὀπίσω αὐτῶν ἤρχοντο καὶ ἕτεραι δύο, ἡ μὲν ὡς ἐπιτηδεία πρὸς ὀνθύλευσιν καπώνων, ἡ δὲ ὡς θηλάστρια γαλακτοτροφοῦσα τὸν δεσπότην ὡς νήπιον!!

Ἡ ἠθικὴ παραλυσία αὕτη, ἣν φρίττομεν ἀναγινώσκοντες, ἄλλοι δὲ ἴσως θεωρήσωσιν ὡς μυθώδη, ἦτο κοινὴ τῶν ὑπαρχόντων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡγεμόνων, οἷον τοῦ Οὐϊλλιέλμου τῆς Σουηδίας, τοῦ Αὐγούστου Φριδερίκου τῆς Σαξωνίας καὶ ἄλλων. Ἐκ τούτων μάλιστα ὁ υἱὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ Μεγάλου Φριδερίκου Φριδερῖκος Οὐϊλλιέλμος ἐνυμφεύθη κατ' ἄδειαν ἠναγκασμένην τῆς νομίμου αὐτοῦ συζύγου καὶ ἄλλας δύο γυναῖκας τὴν Vogt (κόμησσαν τοῦ Ilgenheim προσαγορευθεῖσαν) καὶ τὴν Dienhoff· ἀλλ' ἀκούσας τὴν γνώμην τῶν διαμαρτυρομένων θεολόγων καὶ ποιμένων τῆς Πρωσσίας ἔλαβον αὐτὰς ἐκ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ὡς ἐξαλειφομένης δῆθεν οὕτω τῆς ἀνηκούστου παρανομίας ταύτης. Τοσοῦτον ἡ ἀνδραποδώδης καὶ ἀναιδὴς κολακεία θυσιάζει οὐ μόνον τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν θρησκείαν αὐτὴν ὅπως εὐαρεστήσῃ! Τοὐλάχιστον οὐδὲν τοιοῦτον ἠκούσθη περὶ τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου, ὅστις εἶχεν ὡς συζύγους τὴν Lavallière, Montespan καὶ Maintenon. Ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπελθοῦσα μετ' ὀλίγον ὡς χείμαῤῥος κατέκλυσε τὴν ἀκολασίαν τῶν νέων τούτων Σοδόμων καὶ Γομόῤῥων, ἐκαθάρισε τὴν γῆν ἐκ τοῦ μιάσματος, ἐταπείνωσε τοὺς ἄρχοντας, περιώρισε τοὺς κληρικοὺς, ἀπήλλαξε δὲ τοὺς λαοὺς ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλοπαροικίας. (Arnold Boscowitz. L' Allemagne au XVIII siècle Décembre 1862. Revue Germanique.)

« Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἐξαναστήσῃ καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου καὶ φοβηθήσῃ τὸν Θεόν σου » (Λευϊτ. ΙΘ'.) ἔλεγεν ὁ μωσαϊκὸς νόμος. Οἱοσδήποτε δηλ. τύχῃ ὁ γέρων, πτωχὸς, ὀλιγόνους, κρονόληρος, ἔχει δικαίωμα εἰς τὸ σέβας τῶν νεωτέρων. « Ὅταν βλέπῃς αὐ-

τὸν, ἀνάστα πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ». Ὅστις φοβεῖται τὸν Θεὸν ὀφείλει ἵνα ἐκτελῇ ἀπροφασίστως τὸ ῥητὸν παράγγελμα τοῦτο.

Οὐδαμοῦ ἴσως τὸ πάλαι ἐτιμῶντο οἱ γέροντες παρὰ τῶν νέων, ὅσον ἐν Σπάρτῃ. Εἶχον μάλιστα καθῆκον πάντες ἀπαντῶντες τοὺς νέους καθ' ὁδὸν ἵνα ἐρωτῶσιν αὐτοὺς, ποῦ ὑπάγουσι καὶ διατί. Ὥσε, ἐὰν μὲν ἐκεῖνοι ἐσιώπων, ἢ ἔπλεκον προφάσεις, ἐπεπλήττοντο, ἐὰν δὲ αὐτοὶ βλέποντες αὐτοὺς ἁμαρτάνοντας ἔμενον ἀδιάφοροι, ἐγίνοντο ἔνοχοι τῆς αὐτῆς ποινῆς ὡς πρὸς τὸν νόμον. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅμως οὐ μόνον ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἐσέβοντο καὶ ἐτίμων ὁμοίως τοὺς γέροντας. Τοῦτο ἀπεδείχθη ποτὲ δημοσίᾳ κατ' αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν τῶν Ὀλυμπίων ἑορτήν. Διότι ἐμφανισθέντα τινὰ γέροντα ἐν τῷ σταδίῳ πολλοὶ ἐκ τῶν ἄλλων θεωρῶν περιέπαιζον καὶ κατεφρόνουν, ὅτε ἐπλησίαζε ζητῶν τόπον. Ἅμα ὅμως ἐλθόντα καὶ ἔμπροσθεν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀναστάντες οἱ νέοι ἅπαντες προσεκάλουν αὐτὸν εἰς ἕδραν. Ὅθεν καὶ ὁ γέρων ἐκεῖνος δακρύσας ἐξεφώνησεν· Ὢ τῆς δυστυχίας! Ἐπειδὴ πάντες οἱ Ἕλληνες γινώσκουσι τὰ καλὰ, ἀλλὰ μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ πράττουσιν αὐτά!

Τοιοῦτό τι συνέβη καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, ἑορταζομένων τῶν Παναθηναίων. Διότι καὶ ἐκεῖ οἱ Ἀθηναῖοι προσκαλοῦντες γέροντά τινα, οὔτ' ἐκινοῦντο παντελῶς ὅτε ἤρχετο· ἀλλ' ἅμα ὅτε ἦλθε πλησίον τῶν Λακεδαιμονίων, ἅπαντες σχεδὸν οἱ καλῶς ἀνατεθραμμένοι ἐκεῖνοι νέοι ἀναστάντες ἐκ τῶν βάθρων παρεχώρουν τόπον. Τοῦτο θαυμάσας ὁ ὄχλος ἐχειροκρότησε, Σπαρτιάτης δέ τις παρὼν εἶπε, « Νὴ τὼ Σιώ, ἴσασι μὲν Ἀθηναῖοι τὰ καλὰ, οὐ ποιοῦσι δέ ». (Πλούτ.).

Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο σέβας ὀφείλομεν καὶ πρὸς πάντα ἄλλον ἀνώτερον κατὰ τὴν τάξιν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἡμῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας. Οἱ ἄρχοντες ἐτάχθησαν ὡς ἀρχηγοὶ καὶ ὁδηγοὶ τῶν λαῶν πρὸς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ Ἰ. Χ., ἐφ' ὅσον ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος, ὑπετάγη πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς μαθητὰς παρήγγειλεν ἵνα ὑποτάσσωνται λέγων· « Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. » Οἱ ἱερεῖς ὡς λατρεύοντες τὸν Θεὸν ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων· καθότι αὐτοὶ ἐκτελοῦσι πάντα τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὰ μυστήρια, αὐτοὶ καὶ κατ' οἶκον καὶ ἐν τοῖς ναοῖς ἐκπληροῦσι τὸ χρέος πάντων τῶν χριστιανῶν, δηλ. εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ ὡς δοτῆρι πάντων τῶν ἀναγκαίων καὶ παρακαλοῦσι νυχθημερὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἐπικρατειῶν, τῶν πόλεων καὶ τῶν οἰκογενειῶν, ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων καὶ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς, ὑπὲρ τῶν ναυτιλλομένων, τῶν γεωργῶν, τῶν τεχνιτῶν, τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν λοιπῶν. Πάντα

ταῦτα μικρὰ φαίνονται ὑπηρεσία; Ἂν πλημμελῶμεν περιφρονοῦντες τοὺς ὑπηρέτας τῶν ἡγεμόνων, διότι δεικνύομεν, ὅτι περιφρονοῦμεν αὐτοὺς τούτους, ἁμαρτάνομεν πολὺ βαρύτερον περιφρονοῦντες τοὺς θεράποντας τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων· διότι παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ στόματος τοῦ προφήτου Δαβὶδ «Μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε.»

Ἡ ὑπερβολὴ ὅμως τῆς αἰδοῦς, δηλ. ἡ δυσωπία, βλάπτει τὸν ἄνθρωπον ἐνίοτε ὅσον σχεδὸν καὶ ἡ ἔλλειψις αὐτῆς, τουτέστιν ἡ ἀναισχυντία.

Ὑπὸ δυσωπίας, εἴτε κακῆς ἐντροπῆς, κινούμενοι δανειζόμεθα ὅθεν οὐδέποτε ἐλπίζομεν ἵνα λάβωμεν. Ὑπὸ δυσωπίας ὑποστρώμεθα συχνάκις ὅ,τι οὐδόλως σκοπεύομεν, οὔτε συμφέρει ἴσως ἵνα ἐκτελέσωμεν. Ὑπὸ δυσωπίας προσκαλοῦμεν ἰατρόν, ἢ λαμβάνομεν διδάσκαλον καὶ συνήγορον ἀμαθῆ, μόνον διότι ἔτυχε φίλος. Ὑπὸ δυσωπίας δαπανῶμεν ὑπὲρ δύναμιν, ὅταν φιλοξενῶμέν τινα, ἢ παίζομεν τυχρὰ παίγνια καὶ ζημιούμεθα, ὅπως μὴ δυσαρεστήσωμεν, ἢ κατακριθῶμεν ὡς φιλάργυροι! Ὑπὸ δυσωπίας γινόμεθα ἐγγυηταὶ καὶ ἀναλαμβάνομεν ξένα χρέη. Ὑπὸ δυσωπίας σιωπῶμεν ἵνα μὴ προσκρούσωμεν, ὁπότε ἦτο καθῆκον ἡμῶν καὶ ὠφέλιμον ἵνα λαλήσωμεν, ἢ ἀποκριθῶμεν.

Ὁποῖα καὶ ἄλλα κακά, ὁπόσας δὲ τραγικὰς συμφορὰς καὶ δυστυχίας ἔφερε πολλάκις καὶ καθημερινῶς φέρει ἡ δυσωπία, ἡ ἄτοπος, δηλ. ἡ ἄκαιρος, ἡ ἀνόητος ἐντροπή! Ὁ Δίων ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Κάλλιππος ἐρραδιούργει κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐντρεπόμενος αὐτὸν ὡς φίλον φαινόμενον ἔμεινεν ἄπρακτος, οὔτε προέλαβεν ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον, ἐξ οὗ ἀπώλετο. Ὁ Ἀντίπατρος, υἱὸς τοῦ Κασσάνδρου, ἐσφάγη πορευθὺς ἀνοήτως πρὸς τὸν πολιορκητὴν Δημήτριον ὡς εἰς συμπόσιον· ἐπειδὴ ἠσχύνθη ἵνα δείξῃ ὅτι ὑπώπτευεν αὐτὸν ὡς ἐχθρόν. Οὕτως ἐφονεύθη ὑπὸ Πολυσπέρχοντος καὶ ὁ Ἡρακλῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ Βαρσίνης· διότι ἂν καὶ ἐγίνωσκεν αὐτὸν ὡς ἐπίβουλον, ἐντρεπόμενος ὅμως ἵνα ἀποδείξῃ τοῦτο, ὑπῆγε καὶ αὐτὸς ὡς εἰς δεῖπνον προσκεκλημένος!

Ἀπομακρύνου λοιπὸν πάντοτε πάντων τῶν ὑπόπτων ἀνθρώπων. Ἄφες γενικῶς τοὺς κυβευτάς, τοὺς φιλοπότας, τοὺς γαστριμάργους, τοὺς φιλοπαίκτας καὶ τοὺς φλυάρους, οἵτινες σὲ παρασύρουσιν εἰς κίνδυνον. Γυμνάζου δὲ καὶ πρὸς τὴν ἄρνησιν καὶ τῶν μικρῶν διὰ τὰ μεγάλα, ἀπὸ τῶν κατωτέρων δὲ διὰ τοὺς ἀνωτέρους. Ἂν ἐπὶ τῶν εὐτελῶν πραγμάτων δεικνύῃς δειλίαν, τί ἐλπίσωμεν παρὰ σοῦ, ὅταν τύχῃ ἵνα ἀποφασίσῃς περὶ γάμου, περὶ ὅρκου, περὶ ψευδομαρτυρίας, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου σπουδαίου;

Ζητεῖ ὁ φίλος ἄδικόν τι; ἀρνοῦμαι. Εὑρίσκων ξενοδοχεῖον καλὸν

ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἐν ᾗ ἐπέπληττεν αὐτῷ ὅτι ἐπιστρατεύσας τῷ Ἀντιόχῳ καὶ
τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην καὶ Ἰουδαίαν ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ
καὶ τὴν βασιλείαν ἐστράτευσεν, ἣν ἐκεῖνος ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κατέλιπεν. Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο
μὴ ἐπιστρατεύσασθαι τῇ βασιλίδι, ἐπειδὴ ἐκείνη μὲν ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ἐτύγχανε διατρίβουσα,
ἐκείνου δὲ ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ καὶ Ἰουδαίᾳ ἐπιστρατεύσαντος καὶ τὰ ἐκείνου
κρατήσαντος, ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἐστράτευσεν, ἵνα καὶ τὴν βασιλείαν ἐκείνου κρατήσῃ. Ἐπεὶ
δὲ ἐπύθετο τὸν Ἀλέξανδρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, ἐπὶ τὴν Κιλικίαν ἐστράτευσεν. Ἀκούσας δὲ
ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Κλεοπάτραν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν ἐστρατευκέναι, ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἐστράτευσεν.
Ἡ δὲ ἀκούσασα τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἐστρατευκέναι, ἐπὶ τὴν Φοινίκην
ἐστράτευσεν. Ἐκεῖ δὲ ἐπύθετο τὸν Ἀλέξανδρον ἐν Ἀντιοχείᾳ ὄντα, καὶ ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν
ἐστράτευσεν. Ἐκεῖ δὲ ἐπύθετο τὸν Ἀλέξανδρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, καὶ ἐπὶ τὴν Κιλικίαν

δέχηται ἵνα σολοικίσῃ ἐκ προοιμίων τοῦ λόγου, ἢ τῆς ᾠδῆς, ὁ δὲ τρίτος ἵνα προτείνῃ διόλου παράνομα καὶ ἀνόητα. Ἀρνούμενοι δὲ τοῦτο, οὔτε σὲ πρέπει ἵνα προτρέπωσιν εἰς ἀδίκους καὶ ἐναντίας τοῦ κοινοῦ συμφέροντος πράξεις. Παρακίνησον ὁμοίως τινὰ τῶν τοιούτων ἵνα ἐξέλθῃ εἰς τὴν ἀγορὰν γυμνὸς καὶ πηδῶν, ἢ χορεύων. Ἐὰν δὲ ἀρνηθῇ, εἰπὲ πόσῳ σκανδαλωδέστερον θεωρεῖς ὅτι σὲ ἀναγκάζει ἵνα παραβῇς τὸν ὅρκον σου, λύσῃς τοὺς νόμους καὶ διαστρέψῃς τὸ δίκαιον.

Οὕτω φρονῶν ὁ Ἀργεῖος Νικόστρατος εἶπε πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον προτρέποντα αὐτὸν εἰς τὴν διὰ χρημάτων παράδοσιν τοῦ φρουρίου Κρώμνου, ὅτι οὐ κατήγετο πιθανῶς ἐξ Ἡρακλέους· καθόσον ἐκεῖνος περιερχόμενος ἐφόνευε τοὺς πονηροὺς, αὐτὸς δὲ ἐσπούδαζεν ἵνα καταστήσῃ πονηροὺς τοὺς ἀγαθούς.

Οὐδέποτε ὁ φιλάργυρος στέργει ἵνα δανείσῃ ἄνευ συμβολαίου, οὐδ' ὁ φιλότιμος παραιτεῖται τῆς προεδρίας, ἢ ὁ φίλαρχος παύει ποτὲ ῥαδιουργῶν, πολὺ μᾶλλον δὲ ὁ τίμιος καὶ δίκαιος πολίτης ὀφείλει ἵνα ἐμμένῃ σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος περὶ τὴν ἀρετὴν διατηρῶν ἀμόλυντον πάντοτε τὴν συνείδησιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Ἀστοῖσιν ἄρεσκε πᾶσιν ἐν πόλει, αἶκε μένῃς,
» Πλείστην γὰρ ἔχει χάριν· αὐθάδης δὲ τρόπος
» Πολλάκις βλαβερὰν ἐξέλαμψεν ἄταν »
(Βίας παρὰ Διογ. Λαερτίῳ).

« Γίνου πρὸς τοὺς πλησιάζοντας ὁμιλητικὸς . .
» μὴ δύσερις ὢν, μηδὲ δυσάρεστος . . . μηδὲ
» ταχέως ἀπαντῶν » κτλ. (Ισοκρ. πρὸς Δημόν.).

Αὐθάδεια, Σεμνότης, Ἀρέσκεια.

Ἰδὲ τὸν ἐξειργασμένον ἀδάμαντα, πῶς λάμπει, πόσον ἀκτινοβολεῖ πρὸς τὸ φῶς. Ὅτε ἦτο βεβυθισμένος ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς γῆς καὶ ὑπὸ ἄμμου, ἢ γῆς περικυκλούμενος, οὐδεμία ἐξαιρετικὴ ἰδιότης διέκρινεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν κοινῶν λίθων. Ἀλλ' ἡ τέχνη ἐχώρισεν ἀπ αὐτοῦ ὅ,τι ἔβλαπτε τὴν στιλπνότητα, ἐσχημάτισε πολύγωνον τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ οὕτως ἔδωκεν αὐτῷ μεγάλην ἀξίαν, ὥστε εἰς μόνον κόκος, εἴτε σιτάριον, βάρους τιμᾶται 640 δραχμῶν περίπου. Ὁμοίως αἱ ἀξιολο-

γώτατοι ἀρεταὶ καὶ τὰ σπανιώτατα πλεονεκτήματα οὐδεμίαν ἔχουσι χάριν, μόλις φαίνονται, ἢ δυσκόλως ἐκτιμῶνται ἄνευ τῆς ἐξωτερικῆς κομψότητος τῶν τρόπων καὶ τῆς ἁρμοδίου πρὸς ἕκαστον συμπεριφορᾶς. Αὐτὴ συσκιάζει ἐνίοτε πολλὰ ἐλαττώματα, ὁμοιάζει δὲ κατὰ τοῦτο πρὸς χρύσωσιν, ἥτις καλύπτει ξύλα καὶ λίθους καὶ εὐτελέστατα μέταλλα.

Ἡ εὐπροσηγορία ἀρέσκει πανταχοῦ, μαγεύει τοὺς ἀνθρώπους, προτιμᾶται μάλιστα καὶ τῆς φιλίας· καθόσον ἄνευ φίλων δυνάμεθα ἵνα ζήσωμεν, οὐχὶ δὲ καὶ ἄνευ συναναστροφῆς εὐθύμου. Κερδαίνομεν τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον διὰ τῶν περιποιητικῶν φράσεων καὶ φιλοφρονήσεων, ἢ διὰ δώρων καὶ χαρισμάτων μεγάλων. Ὅθεν καὶ ἐκ τῶν γυναικῶν αὐτῶν εὐδοκιμοῦσιν ὑπὲρ τὰς ὡραίας ὅσαι ἐξέχουσι κατὰ τὴν κομψότητα τῶν τρόπων καὶ τῆς ὁμιλίας.

Κειμένη ἀνὰ μέσον αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας ἡ σεμνότης θεωρεῖται περὶ τὰς ἐντεύξεις καὶ τὴν συμπεριφοράν. Ὁ αὐθάδης, ἢ αὐτάρεσκος πρὸς οὐδένα χαρίζεται, ὁμιλῶν δὲ φέρεται ταχέως, οὐδὲ φροντίζει περὶ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἄλλων. Τοὐναντίον δὲ ὁ ἄρεσκος παρεκβαίνων εἰς ὑπερβολὴν ἐνασχολεῖται ἰδιαιτέρως ὅπως κατὰ πάντα τρόπον εὐαρεστήσῃ πρὸς αὐτούς, δεδόσθω καὶ παρὰ τὸ καθῆκον καὶ ἐναντίον αὐτῆς τῆς συνειδήσεως, ἢ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' ὁ σεμνὸς μένων ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πρέποντος διατηρεῖ οὐ μόνον τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους χρέος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἠθικὴν ἀξιοπρέπειαν.

Ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος ἐπιμελεῖται ἵνα συμφωνῇ μετὰ τῶν ἄλλων, ἢ μεταφέρῃ αὐτοὺς εἰς ὅσα φρονεῖ αὐτὸς, οὐδέποτε μεγαλοφωνεῖ, καταφεύγων δι' ἀδυναμίαν τῶν ἐπιχειρημάτων εἰς τὰς κραυγὰς, καθὼς οἱ χωλοὶ ἀναβαίνουσιν εἰς τὸν ἵππον, λέγει μαλακῶς καὶ ἡδέως ὡς οἷόν τε τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀκούει δὲ καὶ τὴν τῶν ἄλλων μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε προσηνείας.

Τὰ αἰσχρὰ πράγματα ἀηδιάζουσι λεγόμενα, καθὼς καὶ πραττόμενα. Ὅθεν ὁ σεμνὸς καὶ κόσμιος ἄνθρωπος ἀποστρέφεται πᾶσαν αἰσχρολογίαν ἐξίσου καὶ αἰσχρουργίαν. Ὁ μεγαλοποιῶν τὰ μικρὰ πράγματα σπανίως ἐπαινεῖται, καθὼς οὔτε ὁ σκυτοτόμος τιμᾶται ὡς ἐπιτήδειος, ἂν εἰς μικρὸν πόδα βάλλῃ μέγα ὑπόδημα.

Τινὲς ἁρπάζουσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν λόγον ἐπὶ τῆς συναναστροφῆς μὴ ἐνθυμούμενοι ὅτι ἡ συνομιλία γίνεται ὑπὲρ πολλῶν, οὐχὶ δέ ποτε ὑπὲρ ἑνὸς μόνου, ὥστε πάντες ἔχουσι δικαίωμα ἵνα προσφέρωσιν ὅ,τι δύνανται καὶ νομίζουσι καλὸν εἰς τὴν τοιαύτην τῶν ἰδεῶν συναλλαγήν.

Ὁ Σόλων ἔλεγε τὸν λόγον εἴδωλον τῶν ἔργων. Διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

στον ἐκ τῆς ὁμιλίας κρίνομεν τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἤθη τοῦ ἀνθρώπου. Συναναστρεφόμενοι δὲ ὀφείλομεν ἀγάπην καὶ ὑπόληψιν πρὸς πάντας τοὺς παρόντας. Ἂν φανῶσί ποτε ἀναγκαῖαι καὶ παρατηρήσεις πρὸς ἄλλους, συμφέρει ἵνα γίνωνται πάντοτε ἠπίως καὶ ἄνευ δριμύτητος, οὔτε θυμοῦ· πολὺ δὲ μᾶλλον πρέπει ἵνα ἀποφεύγωμεν τὰς ἐπιπλήξεις.

Παρακαλούμενος ὁ Ἀριστοτέλης ἵν' ἀναγορεύσῃ τὸν διάδοχον αὐτοῦ ὡς διευθυντὴν τῆς σχολῆς, οὐδένα ὠνόμασεν ἐκ τῶν ἀξίων καὶ ἐπιδόξων, ἵνα μηδενὸς προσβάλῃ τὴν φιλοτιμίαν· ἀλλὰ ζητήσας δύο φιάλας οἴνου τὴν μὲν Λεσβίου, τὴν δὲ Ῥοδίου, εἶπεν ὅτι πιὼν εὗρισκε τὸν Λέσβιον εὐχυμότερον· οὕτω δὲ ἔδειξεν εὐσχήμως ὅτι προτιμᾷ τὸν ἐκ τῆς Λέσβου Θεόφραστον τοῦ ἐκ τῆς Ῥόδου Μενεδήμου.

Ἂν θέλῃς ἵνα ἀποκτήσῃς δόξαν καὶ πλεονεκτήματα, συναναστρέφου τακτικῶς μετὰ τῶν ἐναρέτων καὶ εὐδοκιμούντων ἀνθρώπων. « Ἡδέως μὲν ἔχε πρὸς ἅπαντας, χρῶ δὲ τοῖς βελτίστοις. Οὕτω γὰρ τοῖς μὲν οὐκ ἀπεχθὴς ἔσῃ, τοῖς δὲ φίλος γενήσῃ ». (Ἰσοκρ. πρὸς Δημόν.) Ὅταν ἐνατενίζωσι προσεκτικῶς εἰς τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ῥαφαὴλ καὶ ἄλλων τοιούτων καλλιτεχνῶν πρώτης τάξεως, ἐξάπτεται οὐ μόνον ἡ ἅμιλλα, ἀλλὰ καὶ ἡ φαντασία τῶν νέων ζωγράφων. Ὁ Α^ος^ Φραγκῖσκος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἔμαθε πολλὰ καὶ διὰ τῆς συναναστροφῆς μόνον. Ἐπειδὴ ἐκτὸς τῶν ὡρῶν τῆς πολιτικῆς ἀσχολίας, ἠγάπα πάντοτε ἵνα συνομιλῇ μετὰ τῶν σπουδαίων ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λουδοβῖκος, πατὴρ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος, εἶχεν αὐτὴν τὴν ἀξιέπαινον συνήθειαν.

Κατὰ προτίμησιν εἰσέρχου εἰς τὰς οἰκίας, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ κοσμιότης καὶ τιμῶνται αἱ Μοῦσαι. Ἀπόφευγε δὲ τοὺς πολιτικῶς ὑπερέχοντας καὶ πολὺ ἀνωτέρους, ὅπως μὴ ἀποβῇς αὐτῶν περίγελως, ἢ καταντήσῃς ἵνα ταπεινωθῇς καὶ ἀκουσίως προσποιούμενος, ἢ κολακεύων τυχὸν ὡς ὁ Ἀρίστιππος.

Νομίζεις λοιπὸν ἄτοπον, ἴσως εἴπῃς, ἐὰν θεραπεύωμεν τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς ἄρχοντας, ἢ μεγιστᾶνας; Ἐξ ἐναντίας ὀφείλομεν μάλιστα τοῦτο, ὅταν θέλῃ ὁ ὀρθὸς λόγος, ὑπὲρ τῶν συγγενῶν, τῶν φίλων, τῶν δυστυχῶν καὶ τῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ ἀνενδοιάστως ὑπάγομεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ῥάπτου, ἔχοντες ἀνάγκην φορέματος, εἰς δὲ τὸ λαχανοπωλεῖον, θέλοντες ἵνα ἀγοράσωμεν θριδακας, διατί μὴ ἐμβαίνωμεν ἄρά γε καὶ εἰς τὰ μέγαρα τῶν δυνατῶν; Ἀρκεῖ μόνον ἐὰν μὴ ἐξευτελιζώμεθα ταπεινούμενοι, ἀλλὰ πάντοτε ἐνθυμώμεθα ὅτι ὑπάγομεν ὡς ἀγορασταὶ διατηροῦντες πάντοτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ βουλευτοῦ, τοῦ στρατιώτου, τοῦ πολίτου, ἐν γένει δὲ τοῦ τιμίου ἀνθρώπου.

Εὑρίσκονται ἄνθρωποι ἐξωτερικῶς πρόστυχοι, ἀλλὰ κρύπτοντες

σπάνια δῶρα τῆς φύσεως. Ὅθεν πρέπει ἵνα προσέχωμεν μὴ κρίνωμεν ἀπερισκέπτως ἐκ τῶν φαινομένων μόνον τὴν ἀληθῆ ἀξίαν ἑκάστου. Διάσημός τις Γάλλος ἱστοριογράφος τοῦ ΙΔ΄. Λουδοβίκου, Πελισσὼν λεγόμενος, ἦτο εἰς ἄκρον δυσειδὴς, ὥστε γυνή τις ἀπαντήσασα αὐτὸν ἔλαβεν αἰφνιδίως ἐκ τῆς χειρὸς καὶ ἐμβᾶσα ὕστερον εἰς πλησιόχωρον οἰκίαν εἶπε πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην· *ὡς τοῦτον ἀπαραλλάκτως*, ἔπειτα δὲ ἀνεχώρησεν. Ὁ Πελισσὼν ἐκπληττόμενος, ἴσως δὲ καὶ θωπευθείς, ὅτι ἡ γυνὴ ἐκείνη ἐτίμησεν αὐτὸν, ἠρώτησε τί συνέβη. Ὁ δὲ διστάσας μέχρι τινὸς ἀπεκρίθη· Ἀνέλαβον ἵνα ζωγραφήσω τὸν Χριστὸν ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐν τῇ ἐρήμῳ πειραζόμενον, διεφερόμεθα δὲ πρὸ μιᾶς ὥρας ἐγὼ καὶ ἡ κυρία αὐτὴ, πῶς ἔπρεπεν ἵνα παραστήσω τὸν διάβολον. Ἀλλ᾽ ἰδοὺ σὲ ἔφερε πρὸς ἐμὲ ὡς παράδειγμα!

Ὁ ἀδάμας πεσὼν εἰς τὸν βόρβορον οὐδαμῶς ἀποβάλλει τὴν ἀξίαν, καθὼς οὔτε ὁ κονιορτὸς ὑψούμενος εἰς τὸν ἀέρα τιμᾶται. Μὴ τιμᾷς λοιπὸν καὶ σὺ τὸν ἄνθρωπον, μήτε καταφρόνει ὡς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μόνον σχήματος. Ἡ μέλισσα, λέγει ὁ Σολομὼν, φαίνεται μικρὰ, γεννᾷ ὅμως γλυκύτατον καρπόν. Μὴ καταφρονῇς δὲ ἐκ τῶν συναναστρεφομένων καὶ τοὺς μικροσώμους ἀνθρώπους. Τὰ μικρὰ ἀγγεῖα περιέχουσιν ἐνίοτε εὐωδέστατα ἀρώματα, ἢ πολύτιμα κειμήλια. Οἱ ἔχοντες χαμηλὸν ἀνάστημα ὑπερβαίνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν εὐφυΐαν τοὺς ὑψηλοὺς καὶ γιγαντιαίους.

Μόνον οἱ ἀνόητοι καὶ ἄπειροι τοῦ κόσμου κρίνουσιν ὅσους βλέπουσιν ἐκ τοῦ φορέματος. Ὁποία ματαιότης! Ὁ μωρὸς καὶ οὐτιδανὸς ἄνθρωπος λαμπρῶς ἐνδεδυμένος λαμβάνει ἆρά γε ἀξίαν ἐκ τῆς στολῆς; Οἱ Ῥῶσσοι ἔχουσι καλὴν παροιμίαν λέγουσαν. « Ὁ ἄνθρωπος γίνεται δεκτὸς κατὰ τὸ ἔνδυμα, ἀλλὰ τιμᾶται ὕστερον κατὰ τὸ πνεῦμα. »

Οὐδεὶς μετριόφρων ὁμιλεῖ ἀποφθεγματικῶς καὶ ὡς ἐκ τρίποδος. Ἐπειδὴ ὀλίγα πράγματα γινώσκομεν, καὶ αὐτὰ δὲ ἀτελῶς, οὔτε περὶ τοῦ μέλλοντος λάλει μετὰ θετικότητος, οἷον *θέλω ὑπάγει, θέλω πράξει*, ἀλλὰ μετά τινος εὐλαβείας καὶ συστολῆς, οἷον, *ἂν δυνηθῶ, ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς* κτλ. διότι μυρία ἀπροσδόκητα συμβαίνουσιν. « Ἄγε νῦν οἱ λέγοντες σήμερον, ἢ αὔριον πορευσόμεθα καὶ κερδήσομεν ἀντὶ τοῦ λέγειν, ἐὰν Κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν καὶ ποιήσωμεν τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο » (Ἰάκωβ. ἐπιστ.).

Τὰ πράγματα τοῦ κόσμου συμβαίνουσι τόσῳ περιπεπλεγμένα, αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων φαίνονται πολλάκις τόσῳ δόλιαι, ὥστε ἔχομεν ἀνάγκην ἐνίοτε συμβουλῆς τῶν ἄλλων· ἂν δὲ ποιῶμεν μόνον ὅ,τι ἡ-

μεῖς μόνοι νομίζομεν καλῶν, σφάλλομεν καὶ βλαπτόμεθα. « Ἀνὴρ ἄβουλος ἑαυτοῦ πολέμιος. »

Συχνάκις καὶ κατώτεροι ἄνθρωποι, ἢ ὡς μὴ προκατειλημμένοι, ἢ ὡς ἔχοντες εἰδικάς τινας γνώσεις κρίνουσιν ὀρθώτερον σοφωτέρων ἄλλων ὡς πρός τινα πράγματα. Διὰ τοῦτο ὁ Τωβὶτ ἔλεγε πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. « Συμβουλὴν παρὰ παντὸς φρονίμου ζήτησον. »

Ἂν κρίνωμεν δικαίως εὐτυχῆ ἐκεῖνον, ὅστις ἀφ' ἑαυτοῦ διαλογίζεται τὰ ὀρθὰ καὶ εὑρίσκει τὰ συμφέροντα, ἐπαινετὸς ὅμως φαίνεται καὶ εἴτις ἀκούων τὸν καλῶς φρονοῦντα ὠφελεῖται ἐκ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ. Μόνον δὲ ὡς ἄθλιος καὶ ἐλεεινὸς θεωρεῖται ὅστις οὔτ' αὐτὸς ἐπινοεῖ καὶ σκέπτεται τὰ καλὰ, οὔτε ἄλλου λέγοντος αὐτὰ προσέχει.

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ,
Ἐσθλὸς δὲ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μηδ' ἄλλον ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὅ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.
(Ἡσιοδ. ἔργα καὶ ἡμέραι).

Ὁ ἄριστος τῶν ζωγράφων τῆς ἀρχαιότητος Ἀπελλῆς συνείθιζεν ἵνα ἐκτιθεὶς τὰς εἰκόνας αὐτοῦ μανθάνῃ τὴν κρίσιν τῶν πολλῶν, τοῦ ἁπλοῦ δηλ. λαοῦ, κρυπτόμενος αὐτὸς ὄπισθεν ἐκείνων, ὅπως ἀκούσῃ ὁποίαν γνώμην εἶχεν ἕκαστος τῶν διαβατῶν καὶ τι σφάλμα εὕρισκε. Πόση ὠφέλεια! ἂν καὶ οἱ συγγραφεῖς ἐζήτουν τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ! ἂν καὶ ἡ Κυβέρνησις αὐτὴ, πρὶν θεσπίσῃ νόμον, ἐρρόντιζεν ἵνα ἐρωτᾷ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, μανθάνῃ δὲ τί φρονεῖ καὶ ὁ λαὸς αὐτός.

Μόνον ὁ μωρὸς καὶ ἀλαζὼν ἐμπιστεύεται ἀπολύτως πρὸς ἑαυτὸν, ὅσῳ δὲ ὀλιγώτερα γινώσκει, τόσῳ μᾶλλον νομίζει, ὅτι ταπεινοῦται, ἂν ὁμολογήσῃ τὴν ἀμάθειαν αὐτοῦ κατά τι καὶ ἀκούσῃ ξένας συμβουλάς. Ἔπειτα οὔτε ἀνάγκην ἔχεις ἵνα ἐκτελῇς ἀφεύκτως καὶ παρευθὺς ὅ,τι ἄλλος εἴπῃ. Ἐρεύνησον ἀκριβῶς καὶ ἐσκεμμένως τοὺς λόγους αὐτοῦ, ἔπειτα δὲ πράττε. Συμβουλεύου ὅμως πάντοτε ὅπως λάβῃς ἀσφαλῆ ὁδηγίαν τοὺς ἔχοντας πεῖραν τοῦ προκειμένου πράγματος, καὶ μόνον τοὺς ὁμολογουμένως εἰλικρινεῖς καὶ τιμίους. Οἱ τοιοῦτοι λέγουσιν ὅ,τι φρονοῦσι κατὰ συνείδησιν, ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ κόλαξ καὶ δόλιος ἐπαινεῖ, ἢ δικαιολογεῖ καὶ τὰ παράλογα, ὅπως ἀπατήσῃ καὶ βλάψῃ, ἢ καὶ πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον μόνον. Ἐνθυμοῦ ὅμως ὅτι οὐδέποτε δύναται ἵνα συμβουλεύσῃ καλῶς περὶ ξένων πραγμάτων ὅστις ἐσκέφθη κακῶς περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑποθέσεων. « Ὁ γὰρ κακῶς διανοηθεὶς περὶ τῶν ἰδίων οὐδέποτε καλῶς βουλεύσεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων ».

Τινὲς μεταβάλλονται κατὰ πᾶσαν περίστασιν, λέγουσιν ὅ,τι ἤκου-

(Κεφ. 12.). Εἶν γένει ἄκρα σπεύδουσι πᾶσιν ἀκάκητοι.

Ἀλλὰ δὲ καὶ ἐπιμελείᾳ ἔστιν ὅτε τοῦτον ἐπιδώσουσι μᾶλλον ἀκάκητοι. Διὸ τὸ ἐργάσασθαι τὸν ἀγρὸν μὴ ἐπιμελῶς ἀκάκητον ἐστὶ τὸν ἀγρὸν ἐργάσασθαι. Πολλοὶ ἀκάκητοι ἀγρὸν ἐργάζονται ἀκάκητοι μὴ ἐπιμελῶς ἀκάκητοι· ἀκάκητον δὲ τὸν ἀγρὸν ἐργάσασθαι ἐπιμελῶς ἀκάκητοι. Ἀν φυλάττωσιν ἀκάκητοι τὸν καιρὸν τῆς σπορᾶς ἀκάκητοι, σπόρῳ χαίρουσιν ἀκάκητοι· ἐὰν δὲ μὴ φυλάττωσιν ἀκάκητοι τὸν καιρὸν τῆς σπορᾶς, ἀκάκητοι ἀκάκητον ἔσται τὸ ἔργον.

Ἀλλὰ καὶ ἀκάκητοι ἀκάκητοι ἐπιμελῶς ἢ ἀκάκητοι ἀκάκητοι ἀκάκητον ἀκάκητοι ἀκάκητοι ἀκάκητοι

Ὁ ἀνδρισμὸς, ἢ κατάστασις, ἐπὶ Δημοκλείδου ἄρχοντος.

Ἀγοράσας τις παρά τινος ἀνδράποδον, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐμπορευσίμων, ἐὰν μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπωλήθη, ἐξεστι τῷ ἀγοράσαντι ἐντὸς ἡμερῶν πέντε ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν πωλήσαντα, καὶ ἀποδοῦναι τὸ πραθὲν, καὶ λαβεῖν τὸ τίμημα· ἐὰν δὲ μὴ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη, ἀλλ' ἐν οἴκῳ, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ, ἐντὸς ἡμερῶν τριῶν. Ὁ δὲ πωλήσας ἐὰν μὴ ἀποδιδῷ τὸ τίμημα, ἐντὸς τῶν αὐτῶν ἡμερῶν, ὀφείλει διπλοῦν ἀποδοῦναι τὸ τίμημα. Ἐὰν δὲ ἀμφισβητῆται ἡ πρᾶσις, ἢ ἡ ἀγορὰ, ἢ τὸ τίμημα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ἐπανελθόντες, ἐκεῖνος ἐπιμελείσθω τῶν τοιούτων. Ὁ δὲ μὴ ἐπιμελούμενος τῶν τοιούτων, ἐνεχέσθω ἐν τῇ ἐπὶ τῷ ἄρχοντι εὐθύνῃ.

Ἐὰν δέ τις ἀποδιδράσκοντα ἀνδράποδον ἀγοράσῃ, ἢ κλέπτην, ἢ ἀποστάτην, ἢ ἀνδροφόνον, ἢ ἱεροσυλίαν εἰδὼς πράξαντα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐξεστι τῷ δεσπότῃ ἐντὸς ἐτῶν πέντε ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀναλαβεῖν τὸ ἀνδράποδον παρὰ τοῦ ἔχοντος, ἐὰν μὴ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη· ἐὰν δὲ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη, ἐντὸς ἐτῶν τριῶν. Ἐὰν δὲ ἀμφισβητῆται, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ἐπανελθόντες, ἐκεῖνος ἐπιμελείσθω τῶν τοιούτων. Ὁ δὲ μὴ ἐπιμελούμενος τῶν τοιούτων, ἐνεχέσθω ἐν τῇ ἐπὶ τῷ ἄρχοντι εὐθύνῃ.

Ἐὰν δέ τις ἀποδιδράσκοντα ἀνδράποδον ἀγοράσῃ, ἢ κλέπτην, ἢ ἀποστάτην, ἢ ἀνδροφόνον, ἢ ἱεροσυλίαν εἰδὼς πράξαντα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐξεστι τῷ δεσπότῃ ἐντὸς ἐτῶν πέντε ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀναλαβεῖν τὸ ἀνδράποδον παρὰ τοῦ ἔχοντος, ἐὰν μὴ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη· ἐὰν δὲ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη, ἐντὸς ἐτῶν τριῶν. Ἐὰν δὲ ἀμφισβητῆται, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ἐπανελθόντες, ἐκεῖνος ἐπιμελείσθω τῶν τοιούτων. Ὁ δὲ μὴ ἐπιμελούμενος τῶν τοιούτων, ἐνεχέσθω ἐν τῇ ἐπὶ τῷ ἄρχοντι εὐθύνῃ.

Ἐὰν δέ τις ἀποδιδράσκοντα ἀνδράποδον ἀγοράσῃ, ἢ κλέπτην, ἢ ἀποστάτην, ἢ ἀνδροφόνον, ἢ ἱεροσυλίαν εἰδὼς πράξαντα, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐξεστι τῷ δεσπότῃ ἐντὸς ἐτῶν πέντε ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀναλαβεῖν τὸ ἀνδράποδον παρὰ τοῦ ἔχοντος, ἐὰν μὴ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη· ἐὰν δὲ ἐν ἀγορᾷ ἐπωλήθη, ἐντὸς ἐτῶν τριῶν. Ἐὰν δὲ ἀμφισβητῆται, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα ἐπανελθόντες, ἐκεῖνος ἐπιμελείσθω τῶν τοιούτων. Ὁ δὲ μὴ ἐπιμελούμενος τῶν τοιούτων, ἐνεχέσθω ἐν τῇ ἐπὶ τῷ ἄρχοντι εὐθύνῃ.

Οἱ εὐφυεῖς ἀστεϊσμοὶ ἡδύνουσι τὴν συναναστροφὴν καὶ διασκεδάζουσι τὴν μελαγχολίαν (ὅθεν ἀγαπῶμεν τοὺς εὐτραπέλους ἀνθρώπους). Ἂν ὅμως κλίνωσιν εἰς τὸ γελοῖον πάντοτε, μεταβάλλονται εἰς σαρκασμοὺς σκανδαλώδεις καὶ ἐκλαμβάνονται ὡς σκώμματα, εἴτε ἐμπεγμὸς καὶ περίγελως. Ὅθεν ἐνοχλοῦσι, καθὼς καὶ ὁσάκις γίνονται παρακαίρως, ἢ κατακόρως ὡς βωμολοχία. Πολλοὶ ἔπαθον δεινῶς καὶ ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν περὶ τὸ σκώπτειν ἕξιν, ἥτις παροξύνει πάντοτε τὴν φιλοτιμίαν καὶ ἐξάπτει τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκδικήσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγροῖκος ἀποβαίνει φορτικὸς πρὸς τὴν συναναστροφήν· διότι οὔτε αὐτὸς γινώσκει ἵνα ἀστεΐζηται, οὔτε τοὺς ἄλλους ὑποφέρει ἀστεϊζομένους, ἀλλ' ἀγανακτεῖ καὶ ὀργίζεται.

Εὔστοχος καὶ εὐτράπελος ἀπάντησις ἐπιφέρει ἐνίοτε παραδόξως λίαν ὠφέλιμα ἀποτελέσματα. Ὁ Πρωτέας δυσαρεστήσας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον παρεκάλεσέ τινας ἵνα μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν, ὅτι παραβλέπει τὸ ἔγκλημα, δός μοι ἄρα βασιλεῦ, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, σημεῖόν τι τῆς τοιαύτης χάριτος. Τότε γελάσας ὁ Ἀλέξανδρος προσέταξεν ἵνα δοθῶσιν αὐτῷ πέντε τάλαντα.

Ὁ Μέγας Φριδερῖκος εἰσελθών ποτε ὡς ὁδοιπόρος ἐν Σιλεσίᾳ εἰς τὴν οἰκίαν ἱερέως τινός, ἠρώτησεν αὐτὸν, ἂν ἤλπιζεν ὅτι ὑπάγει εἰς τὸν παράδεισον· ὁ δὲ ἱερεὺς ἀπεκρίθη εὐφυῶς· οὐδαμῶς ἐλπίζω τοῦτο· διότι τὸ Εὐαγγέλιον λέγει· οὐδεὶς εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ ἀποτίσῃ καὶ τὸν ἔσχατον κοδράντην· ἀλλ' ἐγὼ ὀφείλω 400 σκοῦδα, ἅπερ οὐδέποτε ἴσως δυνηθῶ ἀποτίσαι· ἄρα οὔτε τὸν παράδεισον ἐλπίζω. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Φριδερῖκος ἀνεχώρησεν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πρώτου σταθμοῦ ἔγραψε πρὸς τὸν ἱερέα τὰ ἑξῆς· «Πέμποσοι 400 σκοῦδα, ὅπως μὴ ἀπελπίζῃς εἰς τὸ ἑξῆς τὴν σωτηρίαν σου.»

Ὁ αὐτὸς ἔν τινι χωρίῳ ἀριστήσας ἐζήτησε τὴν τιμὴν τοῦ ἀρίστου· ἰδὼν δὲ ὅτι τὰ ὠὰ ἐτιμῶντο ἀντὶ μιᾶς δραχμῆς ἕκαστον, καθὼς καὶ ἄλλα τινα ὀψώνια, ἠρώτησεν, ἂν ἦσαν τοσοῦτον σπάνια ἐκεῖ· ἀλλ' ὁ χωρικὸς ἀπεκρίθη, οὐχὶ ταῦτα, ἀλλ' οἱ περιηγούμενοι βασιλεῖς εἰσι σπάνιοι. Τὴν εὐφυῆ ἀπάντησιν ταύτην θαυμάσας ὁ Φριδερῖκος ἔδωκε βασιλικῶς καί τι πλέον τοῦ δέοντος.

Πόσον εὐφυὴς καὶ σωτήριος ἀπεδείχθη καὶ ὀθωμανός τις, ἢ μᾶλλον ἄραψ δικαστὴς, πόσον δὲ ἐπιεικὴς καὶ δίκαιος ὁ ἡγεμὼν Καλίφας Χάκαμ (Hakkam) ὡς συγχωρήσας τὴν ἐξέλεγξιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀδικημάτων.

Πτωχή τις γυνὴ εἶχεν ἐν Iehra τῆς Ἱσπανίας γήπεδον πλησίον τῶν κήπων αὐτοῦ, ὅπερ ἐκεῖνος ἐζήτησεν ὅπως αὐξήσῃ αὐτούς· ἀλλ' ἡ

γυνὴ ἠρνήθη τὴν παραχώρησιν κληρονομικοῦ κτήματος. Ὅθεν ὁ ἔφορος τῶν κήπων συμπεριέλαβεν αὐτὸ διὰ φανερᾶς βίας. Τότε αὐτὴ ὑπῆγεν εἰς Κορδύβην ἐπικαλουμένη μετὰ δακρύων δικαιοσύνην· ἦτο δὲ δικαστὴς ἐκεῖ ὁ Ibn-Bechin. Τὸ κείμενον τοῦ νόμου ἐσυνηγόρει ὑπὲρ τῆς γυναικός· ἀλλὰ τί δύναται ὁ νόμος κατὰ τῶν ἀνωτέρων τοῦ νόμου; Ὁ δικαστὴς ὅμως μὴ ἀπελπιζόμενος ἀναβαίνει τὸν ὄνον αὐτοῦ καὶ φέρων μέγαν σάκκον ἔρχεται ἐνώπιον τοῦ Καλίφα καθημένου ὑπὸ τὴν σκηνὴν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀρπαγέντος γηπέδου. Ἡ ἔλευσις τοῦ καδῆ καὶ ἡ θέα τοῦ σάκκου, ὃν ἔφερεν ἐπ' ὤμων, ἐκπλήττουσι τὸν ἡγεμόνα. Ὁ δικαστὴς ὑποκλιθεὶς παρεκάλεσεν αὐτὸν ἵνα πληρώσῃ τὸν σάκκον γῆς ἐκ τοῦ τόπου, ἐνῷ ἔμενε. Τοῦτο δὲ ποιήσαντος τοῦ Καλίφα, παρακαλεῖ αὐτὸν πάλιν, ἵνα ἐπιβάλῃ τὸν σάκκον καὶ ἐπὶ τοῦ ὄνου· ἀλλ' εἰπόντος ἐκείνου ὅτι ἦτο λίαν βαρύς, ἡγεμών, εἶπε τότε ὁ δικαστὴς μετὰ παρρησίας, ἂν εὑρίσκῃς βαρὺν τὸν σάκκον περιέχοντα μικρὸν μόνον τῆς ἀφαιρεθείσης ἀδίκως ἀπὸ μιᾶς τῶν ὑπηκόων σου γῆς, πῶς βαστάσεις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τοῦ Θεοῦ ὁλόκληρον τὴν γῆν, ἣν ἥρπασας; Ὁ δὲ Καλίφας τότε μακρὰν τοῦ τιμωρῆται τὸν δικαστὴν ὁμολογήσας γενναίως τὸ ἁμάρτημα, ἀπέδωκε πρὸς τὴν γυναῖκα τὸ γήπεδον μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ οἰκοδομῶν μάλιστα.

Ἐπίσκοπός τις προσέταξεν ἵνα μηδεὶς κληρικὸς ἔχῃ ὑπηρέτριαν κατωτέραν τῶν 60 ἐτῶν· ὅθεν μαθὼν ὅτι ἐφημέριος εἶχε τρεῖς χαριεστάτας νεάνιδας ὡς ὑπηρετρίας ὠργίσθη καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν, ἂν ἠγνόει τὴν προσταγὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ ἐφημέριος ἀπολογούμενος εἶπεν, οὐχὶ, σεβασμιώτατε· ἀλλ' ἐπειδὴ σπανιώτατα εὑρίσκονται ὑπηρέτριαι ἔχουσαι 60 ἔτη ἡλικίας, ἐνόμισα καλὸν ἵνα συμπληρώσω τὸν ἀριθμὸν τούτων τῶν ἐτῶν διὰ τριῶν νεωτέρων!

Εἰσερχόμενος ὁ ΙΓ'. Λουδοβῖκος εἰς πόλιν τινὰ ἤκουσεν ὑπομόνως ἀηδῆ διὰ τὰς κολακείας λόγον, οἷον ταπεινοὶ δήμαρχοι προετοιμάζουσιν ἐνίοτε. Λίαν δέ τις ἐκ τῶν αὐλικῶν χαμερπέστερος τοῦ ῥήτορος βωμολοχικῶς ἀστειζόμενος ἠρώτησεν αὐτὸν, τίνα τιμὴν ἔχουσιν αὐτόθι οἱ ὄνοι; Ἐκεῖνος δὲ καλῶς παρατηρήσας τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ποδῶν μέχρι κεφαλῆς ἀπήντησεν· ὅταν ἔχωσι τὸ δέρμα καὶ τὸ ἀνάστημά σου, ἀγοράζονται διὰ δέκα σκούδων! — Ἡ ἀπόκρισις αὕτη ἦτο βεβαίως ἀξία τῆς προπετοῦς καὶ ὑβριστικῆς ἐρωτήσεως. Ὁ αὐλικὸς ᾐσθάνθη τότε δριμύτατον τὸ ἅλας τῆς εὐτραπελίας· ἀλλ' οἱ περιεστῶτες ἐγέλασαν καὶ μὴ θέλοντες.

Οἱ ἑπόμενοι ἀστεϊσμοὶ φαίνονται εὐφυεῖς ἐνταὐτῷ καὶ ἀθῶοι. Γέρων τις ζητῶν χάριν παρὰ τοῦ βασιλέως ἀπέτυχε· νομίζων δὲ ὅτι

ἂν κρύψῃ τὴν λευκότητα τῶν τριχῶν αὐτοῦ, ἴσως ἀπατήσῃ τὸν ἡγεμόνα, ἔβαψεν αὐτὰς καὶ ἐνεφανίσθη πάλιν· ἐκεῖνος ὅμως ἰδὼν τὸν δόλον εἶπεν· ὅ,τι σὺ ζητεῖς ἠρνήθην ἤδη πρὸς τὸν πατέρα σου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος ἀνόητος ζητῶν τι παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀλφόνσου εἶπεν, ὅτι ὠνειρεύθη κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ὡς λαβὼν παρ' αὐτοῦ πολυτελές τι δῶρον. Ἀλλ' ἠγνόεις, ἀπήντησεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι ἀπαγορεύεται πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τὸ πιστεύειν τὰ ὄνειρα; Τέλος πρέσβυς τις ἐρωτώμενος πῶς εὑρῆκε τὴν καλλονὴν (τῶν ἐψιμυθιωμένων) γυναικῶν τῆς αὐλῆς, συγχωρήσατέ μοι, εἶπε, διότι ἀγνοῶ τὴν ζωγραφικήν.

Γεννᾶται ἐκ φύσεως ὁ εὐτράπελος, καθὼς οἱ Χῖοι, ὁ δὲ ἐπιτηδευόμενος βιαίως τὸ σπάνιον τοῦτο καὶ χαριέστατον πλεονέκτημα γίνεται ἀηδὴς πρὸς πάντας διὰ τῶν ψυχρολογιῶν. Εὑρίσκονται πολλοὶ δύσμορφοι ἄνθρωποι, μάλιστα δὲ οἱ ῥαχιτικοὶ, ἐξέχοντες κατὰ τὴν ἀγχίνοιαν, ἢ ἄλλας ἀρετὰς, ἐξαιρέτως δὲ κατὰ τὸ προτέρημα τῆς εὐτραπελίας.

Ὀλίγον διάστημα χωρίζει τὴν ἀθῶαν εὐτραπελίαν (ἀστειότητα) ἀπὸ τοῦ σκώμματος, εἴτε τῆς χλεύης. Ὅθεν ὀλίγοι καὶ ἐπιτυγχάνουσι, τέρπουσι δηλ. τοὺς ἀκούοντας ἄνευ βλάβης τινός. Διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς ἀπαγορεύει τὴν εὐτραπελίαν ὡς ἀπρεπῆ « Πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεονεξία, μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καὶ αἰσχρότης καὶ μωρολογία, ἢ εὐτραπελία τὰ οὐκ ἀνήκοντα. » (Παυλ. πρὸς Ἐφεσ.). Ὁ Ἀντίγονος συμβουλευόμενος παρὰ τοῦ Ἀριστοδήμου τὴν φειδωλίαν, σιῶπα, εἶπε· διότι οἱ λόγοι σου ὄζουσι περιζώματος· (ἦτο δὲ υἱὸς μαγείρου ὁ Ἀριστόδημος).

Ἡ φρόνησις παραγγέλλει ἵνα μὴ μεταχειριζώμεθα ἀπερισκέπτως τοιαύτην δίστομον μάχαιραν, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, οὔτε κἂν ἐγγίζωμέν ποτε, εἰ δυνατὸν, αὐτὴν, ὑπὸ φόβου μὴ πληγώσωμεν, ἢ πληγωθῶμεν. Ἔπειτα καὶ ἁπλοῦς ἀστεϊσμὸς ἴσως ἐκληφθῇ ὡς περίπαιγμα καὶ ὕβρις παρ' ἀνθρώπου προκατειλημμένου, ἢ ἀκροχόλου, ὥστε γεννᾶται εὐθὺς ἐχθροπάθεια καὶ μνησικακία. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις.

Πότε γεννᾷ ὁ Οὐϊλλιέλμος; ἠρώτησεν ὁ Α'. Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας περὶ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Ἀγγλίας περιπαίζων αὐτὸν ὡς πολύσαρκον (ἐγγαστρωμένον). Ἐκεῖνος δὲ μαθὼν τοῦτο εἶπεν, ὅτι περιέμενε τὸν καιρὸν τοῦ τοκετοῦ· ἅμα δὲ ἀπαλλαγῇ τούτου, σκοπεύει ἵνα ὑπάγῃ καὶ εὐχαριστήσῃ τὸν βασιλέα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Γενεβιεύης (ἐν Παρισίοις) μετὰ μυρίων λογχῶν ἀντὶ λαμπάδων!! Καὶ τῷ ὄντι εἰσβαλὼν μετ' ὀλίγον ἐπόρθησε πολλὰς ἐπαρχίας, ἴσως δὲ, ἴσως ἐγίνετο καὶ ὅλης τῆς Γαλλίας κύριος, ἐὰν μὴ προελάμβανεν αὐτὸν ὁ θάνατος.

Ὁ ποιητὴς Σωτάδης περιπαίξας τὸν φιλάδελφον Πτολεμαῖον κατε-

κλείσθη εἰς μολυβδοῦν κιβώτιον καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν γένει οἱ ἐμπαιγμοὶ ὡς πρὸς τοὺς κατωτέρους μὲν ἀποδεικνύουσιν ἀγένειαν, εἴτε μικροφροσύνην· ὡς πρὸς τοὺς ἀνωτέρους δὲ τόλμην ἢ προπέτειαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνοησίαν, ὡς πρὸς τοὺς ἴσους δὲ καὶ ὁμοίους κακίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ΄.

« Ἔστι σιωπῶν· οὐ γὰρ ἔχει ἀπόκρισιν,
» καὶ ἔστι σιωπῶν εἰδὼς καιρόν ».
(Σειράχ Κ.)

Σιωπηλότης, Μετριολογία, Φλυαρία.

Μόνος ὁ Θεὸς ὑπάρχει αὐτάρκης, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔχομεν ἀνάγκην ἀλλήλων, οὐδὲ δυνάμεθα ἵνα εὐημερήσωμεν ἀκοινώνητοι μένοντες. Ὅθεν ἐλάβομεν γλῶσσαν παρὰ τῆς φύσεως, ὅπως λαλοῦντες παριστάνωμεν τὰς ἰδέας ἡμῶν πρὸς τοὺς ἄλλους, λαμβάνομεν δὲ χρείαν ἀκαταπαύστως πολλῶν πραγμάτων, ὅπως ζῶμεν ὁμηγυρικοὶ καὶ ἀμοιβαίως συμβοηθούμενοι. Ἀλλ' ἂν ἡμεῖς σιωπῶμεν καὶ κρύπτωμεν τὰς ἐννοίας, ἢ τοὺς σκοποὺς ἡμῶν, πῶς θέλομεν ἵνα ἐκφράζωσιν ἄλλοι καὶ πρὸς ἡμᾶς ὅ,τι αἰσθάνονται, ὅ,τι φρονοῦσιν, ὅ,τι γινώσκουσιν;

Ἡ σύγκρουσις τῶν ἰδεῶν ἐξάπτει τὸν λανθάνοντα τῆς ἀληθείας σπινθῆρα. Αἱ ἰδέαι ἡμῶν καθαρίζονται διερχόμεναι ἐκ τῶν χειλέων, ὁ δὲ λόγος ἀπαρτίζει καὶ συμπληροῖ τὰς σκέψεις καὶ ἐξάγων αὐτὰς ὡς ἐκ μεταλλείου ἀποχωρίζει τὸ καθαρὸν χρυσίον, δίκην δὲ νομισματοκοπείου ἐκτυποῖ αὐτὰς, ὥστε ἐὰν φέρωσι τὰ σύμβολα ἀληθοῦς ἀξίας, ἐμβαίνουσιν ἔπειτα εὐκόλως εἰς τὴν κοινὴν κυκλοφορίαν.

Κατὰ πάντα ἄρα λόγον συμφέρει ἡ συγκοινωνία καὶ ἡ ἀμοιβαία τῶν αἰσθημάτων, ἢ φρονημάτων διάδοσις. Ἡ θάλασσα διὰ τῶν ἀντιθέτων κινήσεων καὶ τοῦ κυματισμοῦ διασώζει τὰ ὕδατα αὐτῆς ἐκ τῆς σήψεως, τοὐναντίον δὲ τὰ τῆς ἀκινητούσης λίμνης διαφθείρονται.

Ἡ συνομιλία γίνεται εἶδος συναλλαγῆς καὶ ληψοδοσίας. Ὅστις θέλῃ ἵνα λαμβάνῃ παρὰ τῶν ἄλλων ὅ,τι ἔχουσιν, ὀφείλει καὶ αὐτὸς ἵνα προσφέρῃ πρὸς ἐκείνους συνεχῶς ὅ,τι ἔχει. Κατ' ἄλλον τρόπον ἡ συνομιλία διακόπτεται, χαλαροῦται, μένει νεκρὰ, καθὼς σβέννυται καὶ τὸ πῦρ, ὅταν λείπῃ ἡ ὕλη. Ἔχομεν ἄρα χρέος ἵνα λαλῶμεν μετρίως καὶ ἐγκαίρως ὅ,τι νομίζομεν ὀρθὸν σκεπτόμενοι, ἀκούοντες προσηνῶς, ἢ ὑπο-

μένοντες καὶ τοὺς ἄλλους λαλοῦντας, δεδόσθωσαν δὲ τὰ λεγόμενα καὶ τόποι κοινοὶ καὶ φράσεις, ἢ ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις συνήθεις, οἷον περὶ καταστάσεως τοῦ καιροῦ, περὶ ὑγείας, περὶ εἰδήσεων τῆς ἡμέρας. Ὅπου κεν στραφῇ τις ἐνίοτε περιστοιχίζεται ὑπὸ δικηγόρων, ἢ νομικῶν περὶ οὐδενὸς ἄλλου ὁμιλούντων, ἢ περὶ δικῶν καὶ ἀνακοπῶν καὶ κατασχέσεων καὶ ἀναιρέσεως, ἢ ἐφέσεως ἀποράσεων κτλ. καθὼς ἀκούομεν καὶ ἰατροὺς πάντοτε περὶ ἀῤῥωστιῶν καὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν μέχρις ἀηδίας διηγουμένους πολλά. Ἀλλὰ τὸ καθῆκον ὑπαγορεύει τὴν πρὸς πάντας ἡμῶν μετριαν φιλαρέσκειαν, ὅπως εὕρωμεν αὐτὴν παρ' αὐτῶν καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς. Φεύγωμεν ὅμως πρὸς πολιτικοὺς, ἢ μεγιστᾶνας διαλεγόμενοι πᾶσαν ἔριν καὶ σύγκρουσιν πολιτικῶν φρονημάτων ὡς ἐπιφέρουσαν κακὰ ἀποτελέσματα.

Οἱαδήποτε τύχῃ ἡ κοινωνία, παρέχει πάντοτε διαφόρων σκέψεων ἀφορμὰς καὶ ἀνοίγει εὐρύχωρον στάδιον νέων ἰδεῶν, τελειοποιεῖ τὴν φρόνησιν καὶ αὐξάνει τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν. Ὕπαγε ἄρα εὐχαρίστως ἐκ διαλειμμάτων καὶ ὠφελοῦ ἐξ αὐτῆς, ὅσον δύνασαι· προτίμα ὅμως τὴν συνομιλίαν τῶν πεπαιδευμένων καὶ ἐμπείρων τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο ἐξίσου ὅπως διανοῆται καὶ ἐνεργῇ, τουτέστι καὶ διὰ τὴν θεωρίαν καὶ διὰ τὸν πρακτικὸν βίον. Ὅθεν σφάλλομεν τοσοῦτον μακρυνόμενοι τῆς κοινωνίας, ὅσον μισοῦντες ἀπολύτως τὴν μόνωσιν. Ὅπου ὅμως διακρίνονται αἱ τάξεις καὶ ταπεινοῦται ἡ φιλοτιμία ὑπὸ τῶν ἐν τέλει, ἢ ἀριστοκρατικὰς ἀξιώσεις ἐχόντων, δυσαρεσεῖται δικαίως συχνάζων ὁ ἀνεξάρτητος πολίτης. Διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ κατὰ φύσιν καὶ κατὰ νόμον ὑπάρχουσιν ἴσοι, αἱ δὲ πολιτικαὶ διακρίσεις ὡς προερχόμεναι ἐκ τυχηρῶν περιστάσεων ὀλίγον σημαίνουσι. Μόνον ἐνώπιον τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν πλεονεκτημάτων κλίνω ταπεινῶς τὸ γόνυ.

Ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος προσκτᾶται πλειοτέραν πεῖραν τοῦ ἀκοινωνήτου, γινώσκει ποῦ σαθῇ, ποῦ κάμψῃ, ποῦ ὑποχωρήσῃ, ἢ προχωρήσῃ, οὔτε προβαίνει εἴς τι, ἐὰν μὴ ὑπάρχῃ βέβαιος ὅτι ἐπιτυγχάνει. Τοὐναντίον οἱ καταγινόμενοι μόναν περὶ τὴν σπουδὴν τῶν βιβλίων, οἱ φιλολόγοι, οἱ ἐπιστήμονες, μάλιστα δὲ πάντων τούτων οἱ μαθηματικοὶ, φαίνονται ἰδιότροποι, ἐνίοτε δὲ καὶ γελοιώδεις ἐν τῇ συναναστροφῇ. Ἀλλ' ἂν ἀγνοῶσι πολλὰ μικρὰ πράγματα, ὑπάρχουσιν ἐνίοτε ἔμπειροι μεγάλων καὶ πάντῃ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγνώστων ἄλλων. Ἔπειτα ὁ διδάσκων τὴν νεολαίαν, ἢ χρήσιμον βιβλίον συγγράφων εὑρίσκεται οὐχ ἧττον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ κόσμου, συχνάκις μάλιστα συντελεῖ πλέον πολλῶν εἰς τὴν κοινὴν εὐημερίαν. Ἴσως προσέτι διὰ τῆς ἀμέσου συναναστροφῆς ὠφελῶν ὁπωσοῦν τοὺς ἄλλους αὐτὸς βλάπτεται ὡς καταδαπανῶν πο-

λύτιμον χρόνον ἁρμόδιον πρὸς σύνταξιν συγγραμμάτων σπουδαίων; ὥστε ὁ τοιοῦτος ἐξομοιοῦται πρὸς τὰ ἠλεκτρικὰ σώματα, ἅτινα συγκρουόμενα πρὸς ἄλλα ἀποβάλλουσι καθ' ἑαυτὰ τὴν δύναμιν, ἣν πρὸς ἐκεῖνα μετέδωκαν.

Μακάριος ὅστις θεραπεύει τῆς μελέτης τὴν κατάχρησιν διὰ τῆς συναναστροφῆς, τὴν δὲ ὑπερβολὴν τῆς τῶν ἀνθρώπων συνομιλίας διὰ τῆς μονώσεως. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις ταύτας ὁ εὐπαιδαγώγητος ἄνθρωπος γίνεται ὁμοίως ὠφέλιμος, ὡς ὁ ἥρεμος ποταμὸς, ὅστις οὐ μόνον τοὺς ἐρημικοὺς λειμῶνας, ὅπου βόσκουσι ποίμνια ποτίζει, ἀλλὰ καὶ πόλεις διατρέχει πολυπληθεῖς καλλωπίζων αὐτὰς συνάμα καὶ εἰς τῆς βιομηχανίας ἐπαρκῶν τὰς ἀνάγκας.

Ἐν τῇ συναναστροφῇ συνάγομεν ὕλην σκέψεως· ἀλλὰ κυρίως ἐν τῇ ἐρημίᾳ κατατάττομεν τὰς παρατηρήσεις, ὠφελούμεθα ὑπ' αὐτῶν, γυμνάζομεν δὲ τὸν νοῦν εἰς τὴν εὕρεσιν τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ἐκεῖ ὁ φιλόπατρις σκέπτεται ἐμβριθῶς περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων, ὁ φιλόσοφος περὶ τῆς ἐπιστήμης, ὁ δὲ μοναχὸς περὶ τῆς Θείας χάριτος. — Ἰδιώτης ἔτι ὢν ὁ Νουμᾶς μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου ἀπεχώρησεν εἴς τινα ἔπαυλιν. Ἐκεῖ διήρχετο τὸν χρόνον ἐν μέσῳ τῶν λειμώνων καὶ τῶν δασῶν, ἐκεῖ ἐσπούδαζε τὴν φύσιν, ἐκεῖ ἐμελέτα τὴν ἀληθῆ πρὸς τὸν Θεὸν λατρείκν, ἐκεῖ ἐσκέπτετο περὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς εὐημερίαν τῶν ἀνθρώπων πολιτικῶν διατάξεων. Ὅθεν ἐρρέθη ὅτι ἡ νύμφη Ἐγερία ἠράσθη αὐτοῦ καὶ κατέστησεν αὐτὸν διὰ τῶν ὁμιλιῶν αὐτῆς σοφὸν ὄντως καὶ εὐδαίμονα. Καὶ οἱ Δρυΐδαι δὲ ἐπὶ τῶν βραχῶν καὶ ἐν τῷ βάθει τῶν δρυμώνων ἐδίδασκον τοὺς εὐγενεῖς τοῦ ἔθνους τὴν σοφίαν, τὴν εὐγλωττίαν, τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων, τὰ μυστήρια τῶν θεῶν καὶ τὴν ὕπαρξιν τῆς αἰωνιότητος. Ἂν ταῦτα οὐδὲν ἀποδεικνύωσι βέβαιον περὶ τοῦ Νουμᾶ καὶ τῶν Δρυΐδων, ἀλλὰ μανθάνομεν τοὐλάχιστον ἐξ αὐτῶν δι' ὁποίου ἐνθουσιασμοῦ οἱ ἀρχαῖοι παρέστησαν πάντοτε τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐρημίας ἀποτελέσματα.

Ἡ κοινωνία διεγείρει τὴν ἐπιθυμίαν τῆς συναναστροφῆς, ἡ δὲ μόνωσις ἐπαναφέρει ἡμᾶς εἰς ἑαυτούς· αὕτη ἀπαλλάττει ἡμᾶς τῆς ἀηδίας τοῦ κόσμου· ἐκείνη δὲ τοῦ βάρους τῆς μελαγχολίας. Διότι τὸ πνεῦμα οὐδέποτε δύναται ἵνα μένῃ ὡς τεταμένον τόξον εἰς πολὺν χρόνον, ἀλλὰ ζητεῖ πάντοτε καὶ διάχυσιν. Ὁ Σωκράτης αὐτὸς οὐδόλως ἠσχύνετο παίζων μετὰ τῶν παιδίων. Ὁ Κάτων ἔπινεν οἶνον, ὅτε ἦτο προσωχθισμένος ὑπὸ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, ὁ δὲ πολεμικώτατος καὶ σοβαρὸς Σκιπίων ἠγάπα τὴν ὄρχησιν. Συμφέρει ἄρα κατὰ πάντα λόγον,

ἐὰν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ διαδέχωνται τὰς πνευματικὰς, καθὼς καὶ ἐναλλὰξ αἱ πνευματικαὶ τὰς σωματικάς.

Τὰ μὲν ἄλλα πάθη ἔχουσί τινα ἀπόλαυσιν· ὁ φιλάργυρος, π. χ., ὁ φιλήδονος, ὁ φιλόδοξος λαμβάνουσιν ὅ,τι ἐπιθυμοῦσιν· ὁ φλύαρος ὅμως οὐδαμῶς εὑρίσκει ἀκροατάς· διότι πάντες αὐτὸν ἀποφεύγουσιν. Οὐδεὶς θέλει αὐτὸν οὔτε ὡς συγκάτοικον, οὔτε ὡς σύνδειπνον, οὔτε ὡς συνοδοιπόρον. Ἡ φλυαρία φαίνεται τόσῳ μᾶλλον μέγα κακὸν, ὅσῳ οὔτε τρόπον ἔχομεν ἰατρείας. Καθότι ὁ φλύαρος λαλεῖ μὲν πάντοτε πρὸς τοὺς ἀκούοντας, οὐδέποτε δὲ σχεδὸν, ἢ σπανίως ἀκούει τῶν ἄλλων λαλούντων. Καὶ ὅμως τί ἄλλο μέρος, ἢ ὄργανον τοῦ σώματος ἡ φύσις περιεχαράκωσε τοσοῦτον ἀκριβῶς, παρὰ τὴν γλῶσσαν διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν χειλέων;

Μιμούμενος τὸν μέθυσον ὁ φλύαρος, λέγει ὅ,τι ἔχει κρυπτὸν, «Τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ νήφοντος, ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ μεθύοντος·» διότι ἀκαταπαύστως λαλεῖ. Ὅθεν ὡς ἰατρὸς γίνεται τῆς νόσου βαρύτερος, ὡς συνεπιβάτης τῆς ναυτιλίας ἀηδέστερος, ὡς ἐπαινέτης τοῦ κατηγόρου ἀπεχθέστερος. Θέλων ἵν' ἀγαπηθῇ μισεῖται, νομίζων ὅτι θαυμάζουσιν αὐτὸν καταγελᾶται, μὴ κερδαίνων δὲ δαπανᾷ, ἀδικεῖ τοὺς φίλους, ὠφελεῖ τοὺς ἐχθροὺς καὶ βλάπτει αὐτὸς ἑαυτόν.

Πῶς ἀπέκτησας τοσαύτην σοφίαν, ἠρωτήθη τις; Σιωπῶν, εἶπε, καὶ ζητῶν ἵνα μάθω ὅσα ἠγνόουν παρὰ τῶν γινωσκόντων. Ἡ σιωπὴ τῷ ὄντι ἁρμόζει κατ' ἐξοχὴν πρὸς τοὺς νέους. Ὁ τηρῶν αὐτὴν κρύπτει πολλάκις οὐ μόνον τὴν ἀμάθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνοησίαν αὐτοῦ, δηλ. μωρὸς ὢν φύσει καὶ ἀμαθὴς ἐκλαμβάνεται ὡς συνετὸς καὶ πεπαιδευμένος. «Ἀνοήτῳ ἐπερωτήσαντι σοφίαν, σοφία λογισθήσεται. Ἐνεὸν δέ τις ἑαυτὸν ποιήσας δόξει φρόνιμος εἶναι». (Σειράχ).

Ἔπειτα καθὼς τὸ κάλλος λαμπρύνεται ὑπὸ τῆς αἰδοῦς, ὁμοίως καὶ ἡ μάθησις ὠφελεῖται ὑπὸ τῆς μετριοφροσύνης. Ἡ κοσμιότης ὡς λευκὸν κάλυμμα αὐξάνει τὰ πλεονεκτήματα τοῦ νοὸς, ὅσον καὶ τὰ θέλγητρα τοῦ σώματος. Ἂν τυχὸν οὐδὲν ἔχωμεν λόγου ἄξιον ἵνα εἴπωμεν, συμφέρει μᾶλλον ἡ σιωπή. «Ἢ μάθε σιγᾶν, ἢ σιγῆς κρείττω λέγειν», συνεβούλευεν ὁ Πυθαγόρας· διὰ τοῦτο ὑπέβαλε καὶ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ πενταετεῖ σιωπῇ. Οὐδεὶς φόβος μὴ μείνῃ ἄγνωστος πρὸς τοὺς πολλοὺς ἡ ἀληθὴς ἡμῶν ἀξία. Τοῦτο σπανίως διαρκεῖ εἰς πολὺν καιρόν. Συνήθως δὲ ἡ παιδεία καὶ ὁ νοῦς θαυμάζονται πάντοτε, ἅμα ὅταν ἀναφανῶσιν, ὡς τὸ πλούσιον μεταλλεῖον, οὗτινος μόλις βλέπομεν κατ' ἀρχὰς μόνον ὀλίγα ψήγματα, ἕως ἀνακαλυφθῶσι βαθμηδὸν οἱ πολύτιμοι θησαυροὶ, ὅσους κρύπτει.

ποσότητες σιτηρών, ελαιολάδου, κρασιού, μαλλιού, δέρματος, ξύλου, κάρβουνου, κλπ. Η μονάδα μέτρησης ήταν η οκά, η οποία ήταν ίση με 1,283 κιλά. Η οκά υποδιαιρούνταν σε 400 δράμια. Η μονάδα μέτρησης για τα υγρά ήταν το κιλό, το οποίο ήταν ίσο με 1,283 λίτρα. Το κιλό υποδιαιρούνταν σε 100 μέρη. Η μονάδα μέτρησης για τα ξηρά ήταν η κοιλάδα, η οποία ήταν ίση με 36,7 λίτρα. Η κοιλάδα υποδιαιρούνταν σε 4 μέρη.

Η μονάδα μέτρησης για τα μήκη ήταν το πήχυ, το οποίο ήταν ίσο με 0,75 μέτρα. Ο πήχυς υποδιαιρούνταν σε 24 δάκτυλους. Η μονάδα μέτρησης για τα εμβαδά ήταν το στρέμμα, το οποίο ήταν ίσο με 1.000 τετραγωνικούς πήχεις. Το στρέμμα υποδιαιρούνταν σε 4 μέρη.

Η μονάδα μέτρησης για τους χρόνους ήταν η ώρα, η οποία ήταν ίση με 60 λεπτά. Η ώρα υποδιαιρούνταν σε 60 δευτερόλεπτα. Η μονάδα μέτρησης για τις ημέρες ήταν η μέρα, η οποία ήταν ίση με 24 ώρες. Η μέρα υποδιαιρούνταν σε 4 μέρη.

Η μονάδα μέτρησης για τα χρήματα ήταν η λίρα, η οποία ήταν ίση με 100 γρόσια. Η λίρα υποδιαιρούνταν σε 40 παράδες. Η μονάδα μέτρησης για τα νομίσματα ήταν το γρόσι, το οποίο ήταν ίσο με 40 παράδες. Το γρόσι υποδιαιρούνταν σε 4 μέρη.

Η μονάδα μέτρησης για τα βάρη

λυμεῶνας τῶν ἠθῶν. Οὐδὲν ἄλλο βλάπτει τοὺς ἀπειροκάκους καὶ ἀπαλοὺς ἔτι νέους παρὰ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀχρείων τούτων ἀνθρώπων, κατ' ἐξοχὴν δὲ κινδυνεύουσιν ἐκ τῶν ἀσέμνων ἀκουσμάτων αἱ νεάνιδες. Ὅθεν πρέπει ἵν' ἀπομακρύνωμεν ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν ἀφορμὴν τοιαύτης ἐνδεχομένης διαφθορᾶς.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν τοσούτῳ προσεκτικοὶ περὶ τὴν εὐσχημοσύνην τῶν λόγων, ὥστε καὶ ὅτε ἀχρειολόγος τις εἶπε καλήν τινα γνώμην εἰς τὸ κοινόν, οὐδόλως κατεδέχθησαν ἵν' ἀκούτωσιν αὐτὸν, ἀλλὰ διέταξαν ἵν' ἄλλος τις ἐπαναλάβῃ καὶ προφέρῃ τὴν αὐτὴν ἰδέαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤθελον ἵνα μεταγγίσωσιν, οὕτως εἰπεῖν, τοὺς λόγους, ὡς ὑγρόν τι, ἀπὸ ῥυπαροῦ εἰς καθαρὸν ἀγγεῖον ἄλλο. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπαγορεύει αὐστηρῶς τὴν αἰσχρολογίαν· « Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴτι ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας ». (πρὸς Ἐφεσ.) Καὶ ἀλλαχοῦ. « Νυὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν ». (Κολοσ.) Καὶ πάλιν « Τὸ λοιπὸν ἀδελφοὶ, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴτις ἀρετὴ καὶ εἴτις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε ». (Φιλιππησ.)

Ἡ φλυαρία ὑπάρχει ἐνίοτε ἀποτέλεσμα τῆς μέθης οὐχ ἧττον βλαπτικόν. Ὁ Νῶε μεθυσθεὶς ἐκ τοῦ οἴνου ἐγυμνώθη ὕστερον. Οὕτω γυμνοῦται καὶ κατὰ τὸν νοῦν ὁ μέθυσος καὶ φλυαρεῖ καὶ ἐκφέρει πάντα τὰ ἀπόῤῥητα, ἀνακαλύπτει πάσας τὰς βουλὰς, ἐκπομπεύει πάντα τὰ πάθη καὶ ἐλαττώματα, ἅπερ ἕως τότε ἔκρυπτεν.

Ἐνταῦθα βεβαίως ἀνήκει καὶ ὁ περὶ ἐχεμυθίας καὶ ἀκριτομυθίας λόγος. Ὁ συνετὸς ἄνθρωπος σκέπτεται, πρὶν πράξῃ καὶ ὁμιλήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐκφράζηται, ἀποστιωπᾷ ὅσα ἔμαθε μυστικὰ τῶν ἄλλων. Μεταξὺ τῶν ἀποῤῥήτων τούτων ἄξια μάλιστα τοιαύτης προσοχῆς φαίνονται τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκιακά. Ἐπειδὴ ἡ διαθρύλλησις αὐτῶν ἐπιφέρει πολλάκις κακὰ ἀποτελέσματα. Διάφοροι ἐπιχειρήσεις σπουδαῖαι ἀπέτυχον, μόνον διότι παρακαίρως διεκοινώθησαν, καθὼς τὰ ἔμβρυα, ὅσα μὴ μείνωσι τὸν ἱκανὸν καὶ ὡρισμένον χρόνον ἐντὸς τῆς κοιλίας, ἐκπίπτουσιν ἔξω μυσαρὰ καὶ ἄθλια.

Περὶ τὴν ἐχεμυθίαν ἐγύμναζον κατ' ἐξοχὴν τὰ παιδία οἱ Σπαρτιᾶται. Ὅ,τι ἔβλεπον, ἢ ἤκουον αὐτὰ ἐν τῷ συσσιτίῳ, ὅπου εἰσῄρχοντο, ἦτο αὐστηρῶς ἀπηγορευμένον ἵνα φανερώσωσιν ἔξω. « Τῶν δὲ εἰσιόντων εἰς τὰ συσσίτια ἑκάστῳ δεικνύων ὁ πρεσβύτατος τὰς θύρας, διὰ τούτων, ἔφη, οὐδεὶς ἐξέρχεται λόγος ». (Πλούτ. Λακ.)

Διηγεῖται ὁ Ἀῦλος Γέλιος, ὅτι συνείθιζόν ποτε οἱ συγκλητικοὶ τῆς

Ῥώμης ἵνα φέρωσι τὰ παιδία αὐτῶν εἰς τὸ συνέδριον μέχρις ἡλικίας δέκα ἓξ ἐτῶν, ἴσως ὅπως μάθωσι τὰς διατυπώσεις τῶν πολιτικῶν συζητήσεων. Νέος τις ἐκ τούτων, Παπίριος λεγόμενος, ἠρωτήθη ποτὲ παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ περὶ τίνος ἐγένετο λόγος κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐν τῇ συγκλήτῳ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ συγκλητικοὶ παρηγγέλθησαν ἵνα μὴ ὁμιλήσωσι περί τινος ὑποθέσεως, πρὶν ἀποφασισθῇ τῇ ἐπαύριον, ὁ νέος εἶπεν ὅτι ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ φανέρωσις τοῦ πράγματος. Ἀλλ' ἡ μήτηρ ἐπέμενεν, ὥστε καὶ ἐκεῖνος κατέφυγεν εἰς ἀπάτην. Ἐγένετο λόγος, εἶπεν, ἵνα ψηφίσῃ ἡ σύγκλητος, ἂν συμφέρῃ μᾶλλον τῇ δημοκρατίᾳ ὅταν λαμβάνωσιν οἱ ἄνδρες δύω γυναῖκας, ἢ αἱ γυναῖκες δύω ἄνδρας. Ἡ εἴδησις αὕτη κατετάραξε τὴν μητέρα, ὥστε διέδωκεν αὐτὴν ἀμέσως καὶ πρὸς τὰς ἄλλας. Διὸ μόλις ἀνέτειλεν ἡ ἀκόλουθος ἡμέρα, πλῆθος γυναικῶν ἐπολιόρκησαν τὸ συνέδριον, παρακαλοῦσαι τὴν σύγκλητον ἵνα μὴ ἀποφασίσωσιν ὁριστικῶς, πρὶν ἀκούσωσι καὶ αὐτάς. Οἱ συγκλητικοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἠπόρησαν καὶ ἐζήτουν παντοιοτρόπως ἵνα μάθωσι τὸν πρωταίτιον τῆς ψευδοῦς ἀγγελίας. Τότε προσελθὼν εἰς τὸ μέσον ὁ Παπίριος, ὡμολόγησε τὰς περιστάσεις τοῦ συμβάντος, ἡ δὲ σύγκλητος ἐπῄνεσε μὲν τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν σταθερότητα τοῦ νεανίσκου, ἀπηγόρευσεν ὅμως τοῦ λοιποῦ τὴν εἴσοδον τῶν νέων εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐξαιρουμένου τοῦ Παπιρίου. Ἐκ τούτου καταδείκνυται ὅτι κινδυνεύομεν, ὅταν ἐμπιστευώμεθα μυστικὰ πρὸς γυναῖκας οὐχ ἧττον, ἢ πρὸς παιδία καὶ φλυάρους.

Πόσον μετενόησε καὶ ἔπαθε μάλιστα ὁ δυστυχὴς Σαμψὼν, ἐμπιστευθεὶς τὸ μυστήριον τῆς ἀνδρίας αὐτοῦ πρὸς γυναῖκα ἄπιστον! Ὅθεν ὀρθῶς ἔλεγεν ὁ Κάτων, ὅτι διὰ τρία μάλιστα πράγματα κυρίως πάντοτε μετεμελήθη, πρῶτον ὅτι διῆλθεν ὁλόκληρον ἡμέραν μὴ μαθὼν νέον τι πρᾶγμα, δεύτερον ὅτι ἐπορεύθη διὰ θαλάσσης, ἐν ᾧ ἐδύνατο ἵν' ἀπέλθῃ διὰ ξηρᾶς καὶ τρίτον ὅτι εἶπε πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μυστικόν.

Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι εὑρίσκονται ἐκτάκτως γυναῖκές τινες ἔχουσαι συμφέρον τι ἠθικὸν, ἢ ὑλικὸν ἵνα φυλάξωσι τὸ μυστήριον. Οὕτως ἡ Λέαινα γινώσκουσα τὴν συνωμοσίαν τοῦ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος, προετίμησεν ἵνα κόψῃ τὴν γλῶσσαν διὰ τῶν ὀδόντων μᾶλλον, ἢ φανῇ προδότις τοῦ μυστικοῦ. Ὅθεν ἐξορισθέντος τοῦ τυράννου Ἱππίου, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτῆς ἄγαλμα λέοντα, φέρον ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν, «Ἡ ἀρετὴ ἐνίκησε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ γένους.» Μετά τινα δὲ ἔτη μαθόντες ὅτι νεᾶνις ἀπόγονος, ἢ ἔγγονος τῆς ἡρωΐδος αὐτῆς, ἔζη δυστυχὴς ἐν Ἑλλησπόντῳ, ἐκάλεσαν αὐτὴν εἰς Ἀθήνας καὶ προικίσαντες ὑπάνδρευσαν.

Ὀφείλομεν ἰδιαιτέρως ἵνα κρατῶμεν ἀπόῤῥητα τὰ μυστήρια τῶν φίλων· διότι προδιδομένων αὐτῶν, στερούμεθα διὰ παντὸς τῆς φιλίας ἐκείνων. Οὐδεὶς ἀγαπᾷ, οὐδὲ τιμᾷ τὸν ἄπιστον ὡς πρὸς τοῦτο τὸ κεφάλαιον.

Πολλοὶ ῥητῶς μὲν οὐ φανεροῦσι τὸ μυστικόν· ἀλλ᾽ ἀναγινώσκομεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς ὄμμασιν. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὡς ἔγγιστα μέρος τι μόνον· ἀλλ᾽ ἐξ αὐτοῦ μαντεύομεν εὐκόλως ὅλον τὸ ἐπίλοιπον. Πῶς δὲ ἀπολογοῦνται οἱ τοιοῦτοι ἀκριτόμυθοι; εἶπα αὐτὸ ἐμπιστευτικῶς πρὸς φίλον μου! Ἀλλὰ τίς σοι ἔδωκε πρὸς τοῦτο ἄδειαν; διότι κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον πάντων δικαιολογουμένων, οὐδὲν μένει πλέον κρυπτὸν, μυστικὸν καὶ ἀπόῤῥητον. Διατί αὐτοὶ φανῶσι σοῦ πιστότεροι; Ὅτις ὁμιλεῖ πρὸς πάντας περὶ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ, δοκιμάζει πολλὰς ἀποτυχίας. Διότι πανταχόθεν ἀναφύονται ἐμπόδια, καὶ ἐξ ἐκείνων μάλιστα τῶν ἀνθρώπων, πρὸς οὓς εἶχε μεγίστην πεποίθησιν.

Ἡ κρυφίνοια αὕτη ὠφελεῖ πρὸ *πάντων* τοὺς ἡγεμόνας, εἶχε δὲ διαφερόντως τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ὁ ΙΔ΄. Λουδοβῖκος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Ὅθεν αὐλικός τις ἰδὼν αὐτὸν ἐπιβάτην μικροῦ ἵππου, εἶπεν εὐφυῶς· βασιλεῦ ὁ ἵππος σου καίτοι φαινόμενος ἀδύνατος, ὑπάρχει ἰσχυρότατος πάντων τῶν τοῦ βασιλείου. Πῶς; ἠρώτησεν ὁ μονάρχης. Καθότι βαστάζει, εἶπεν ἐκεῖνος, τὴν μεγαλειότητά σου καὶ ὅλον αὐτῆς τὸ συμβούλιον. Μὴ ὑπερβαίνῃς ὅμως πάλιν τὰ ὅρια τῆς μετριότητος, γινόμενος ἀδιαφόρως πρὸς πάντας δύσπιστος· διότι κινεῖς τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἐπιτηδευόμενος πάντοτε ἵνα φανῇς αὐτῶν ἀνώτερος.

Οὐδεὶς λόγος ὠφέλησεν ἐκφωνηθεὶς, ὅσον ὠφέλησαν πολλοὶ σιωπηθέντες. Ἐπειδὴ ὅ,τι παρελείψαμεν ἔχομεν καιρὸν ἵνα φανερώσωμεν πάλιν. Τοὐναντίον δὲ ὅσα κακῶς, ἢ ἀκαίρως εἴπαμεν, οὐδέποτε ἐπαναλαμβάνομεν. Διὰ τοῦτο ἡ σιωπὴ ἦτο ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων χρεῶν πρὸς τοὺς μυσταγωγουμένους τὸ πάλαι. Ὀρθῶς ἄρα ἔπραξε καὶ ὁ φιλόσοφος Πιττακός. Διότι πέμψαντος πρὸς αὐτὸν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἱερεῖον ὅπως ζητήσας ἐκβάλῃ τὸ χείριστον καὶ κάλλιστον συνάμα αὐτοῦ μέρος, αὐτὸς ἐξέβαλε τὴν γλῶσσαν, παριστάνων διὰ τούτου αὐτὴν ὡς τῶν μεγίστων ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἐνταὐτῷ ὄργανον.

Ἡ προσοχὴ περὶ τοὺς λόγους ἀπαιτεῖται μάλιστα παρὰ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν. Οὕτως ὁ Εὐμένης σιωπήσας τὸ ὄνομα τοῦ δεινοῦ πολεμάρχου Κρατεροῦ, ὅστις ἤρχετο κατ᾽ αὐτοῦ ὡς ἐχθρὸς, καὶ εἰπὼν, ὅτι ἦτο ὁ Νεοπτόλεμος, ἄνθρωπος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καταφρονούμενος, εὐκόλως διὰ μόνου τούτου τοῦ τρόπου ἐνίκησε. Πολλάκις ὁ

φρόνιμος ἄνθρωπος δοκιμάζει τὴν ἐχεμυθίαν τῶν ἄλλων ἐν μικροῖς καὶ ὀλίγον σπουδαίοις πράγμασι, καθὼς, οὕτως εἰπεῖν, πρὶν ἐμβάλωμεν οἶνον εἰς σαθρὸν ἀγγεῖον, ἐγχέομεν εἰς αὐτὸ ὕδωρ χάριν δοκιμῆς.

Τὸν τρόπον τοῦτον παρέλειψεν, ὡς φαίνεται, καὶ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον βαθύνους καὶ πολύπειρος Καῖσαρ Αὔγουστος. Διότι ὁ Φούλβιος, φίλος αὐτοῦ, ἀκούσας σπουδαῖόν τι ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας παρ' αὐτοῦ, διεκοίνωσε πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἐκείνη δὲ πρὸς τὴν Λιβίαν τὴν σύζυγον τοῦ Καίσαρος, ἡ δὲ Λιβία μαθοῦσα ἐπέπληξε πικρῶς τὸν Καίσαρα· διότι ἔχων σκοπὸν ἵν' ἀναγορεύσῃ τὸν ἔγγονον αὐτοῦ διάδοχον οὐ μετεκάλει αὐτὸν ἀπὸ τοῦδε διαμένοντα μακρὰν τῆς Ῥώμης. Ὅτε δὲ ἦλθε τῇ ἐπαύριον ὁ Φούλβιος καὶ εἰπών, χαῖρε Καῖσαρ, ἤκουσε παρ' αὐτοῦ ψυχρῶς, ὑγίαινε Φούλβιε, ἐννοήσας τὴν αἰτίαν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ καλέσας τὴν γυναῖκα εἶπεν· ἔμαθεν ὁ Καῖσαρ, ὅτι ἐφανέρωσα τὸ μυστικὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα ἵνα φονευθῶ. Ἐκείνη δὲ μεμφομένη αὐτὸν, ὅτι μετὰ τοσοῦτον ἐτῶν συμβίωσιν οὐκ ἐγνώρισε τὴν ἀκριτομυθίαν αὐτῆς ἀπήντησεν· ἄφες με τοὐλάχιστον ἵνα φονευθῶ πρώτη· ἁρπάσασα δὲ τὸ ξίφος ἐσφάγη τῷ ὄντι ἡ δυστυχὴς πρὸ τοῦ ἀθλίου συζύγου. Εὐστόχως ἄρα ὁ κωμωδοποιὸς Φιλιππίδης ἐρωτώμενος παρὰ τοῦ Λυσιμάχου, τί ἤθελεν ἵνα λάβῃ παρ' αὐτοῦ ἐξ ὅσων εἶχε, μόνον τῶν μυστικῶν σου βασιλεῦ, εἶπε, μὴ μὲ καταστήσῃς, σὲ παρακαλῶ, κοινωνόν.

Πρᾶγμα παράδοξον! πόσον οἱ μυστικοὶ λόγοι βασανίζουσι τοὺς ἀκριτομύθους! ὡς ἂν εἶχον ὄφεις ἐν τοῖς κόλποις, κατατρώγονται ὑπ' αὐτῶν. Οὕτως ἡ ἔχιδνα ἐκπίπτει, ἀφ' οὗ καταφάγῃ τῆς μητρὸς τὴν καιλίαν! Πόσα παραδείγματα τῆς κουφότητος τῶν ἀνθρώπων ταύτης εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' ἐκ πάντων τούτων, πρὶν περάνωμεν τὸν λόγον, ἀναφέρομεν ὡς θλιβερώτατα τὰ ἑξῆς, χάριν πλειοτέρου σωφρονισμοῦ τῶν ἀκριτομύθων.

Ἀκριτόμυθος ὑπῆρξεν ὁ Φιλώτας. Διότι ἐραστὴς ὢν γυναικός τινος αἰχμαλώτου ἐκ Δαμασκοῦ, Ἀντιγόνας ὀνομαζομένης, ἔλεγεν ἀπερισκέπτως πρὸς αὐτὴν, τί ἦν ὁ Φίλιππος ἄνευ τοῦ Παρμενίωνος, τί δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἄνευ τοῦ Φιλώτα. Ἀλλ' ἡ Ἀντιγόνα εἶπε τοὺς λόγους τούτους πρός τινα τῶν συνήθων αὐτῇ γυναικῶν, ἐκείνη δὲ πρὸς τὸν Κρατερὸν, ὁ δὲ Κρατερὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, εἰσαγαγὼν μάλιστα καὶ τὴν Ἀντιγόναν αὐτὴν κρυφίως ὡς μάρτυρα. Ταῦτα παρώξυναν τοσοῦτον τὸν Ἀλέξανδρον, ὥστε ἐφόνευσε τὸν Φιλώταν καὶ μετὰ ἑπτὰ ἔτη.

Νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Γαλατῶν ὁ Καλλίνικος Σέλευκος διεσώθη ἀγνώριστος εἰς τὰ δάση καὶ καταφυγὼν εἰς χωρικοῦ καλύβην ἐζήτησεν ἄρ-

τον καὶ ὕδωρ, ἔπειτα δ' ἐκοιμήθη. Ἀλλ' ἀναχωροῦντα αὐτὸν τῇ ἐπαύριον προπέμπων ὁ ἀνόητος χωρικὸς, ὑγίαινε, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ Σέλευκε! ἐκεῖνος δὲ ἐκτείνας τὴν δεξιὰν καὶ ἑλκύων τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἂν ἤθελεν ἵνα φιλήσῃ αὐτὸν, ἔνευσε πρός τινα τῶν ἀκολούθων αὐτοῦ, ὅπως ἀποκόψῃ αὐτὴν, ὅπερ καὶ ἐγένετο αὐθωρεί! Ὥστε ἐν ᾧ ἔτι ἐλάλει, ἡ κεφαλὴ τοῦ μωροῦ ἐκείνου ἔπεσε κατὰ γῆς. Ἂν δ' ἔμενε τοὐναντίον ἄφωνος, εὐτυχήσαντος ὕστερον τοῦ βασιλέως, ἔμελλεν ἵν' ἀνταμειφθῇ πλουσίως μᾶλλον διὰ τὴν σιωπὴν, ἢ διὰ τὴν φιλοξενίαν.

Ἀδαμαντίνην, δηλ. ἀδιάῤῥηκτον καὶ στερεὰν ἐλεγέ τις τὴν τυραννίαν τοῦ Διονυσίου. Ἀλλὰ κουρεύς τις γελῶν εἶπε· τοιαῦτα ὑμεῖς φρονεῖτε, ἐνῷ ἐγὼ ἔχω τὸ ξυράφιόν μου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ! Τοῦτο μαθὼν ὁ Διονύσιος εὐθὺς ἀνεσταύρωσε τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ κουρεὺς ἄλλος ἔφερε καὶ τὴν θλιβερὰν εἴδησιν ἐκ τοῦ Πειραιῶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅτι κατεστράφη ὅλον τὸ στράτευμα ἐν Σικελίᾳ, μόλις δὲ ἐσώθη ἀπὸ τῶν βασανιστηρίων, ἀφοῦ ἡ φήμη ἐβεβαιώθη μετ' ὀλίγον καὶ ὑπ' ἄλλων ἀνθρώπων ἐλθόντων ἐκεῖθεν.

Πῶς οὐ καταλαμβάνουσιν οἱ ἀκριτόμυθοι ὅτι γίνονται μισητοί; Διότι καθὼς διὰ τὸ πικρὸν καὶ δυσῶδες φάρμακον ἀποστρεφόμεθα καὶ τὸ ποτήριον, ὁμοίως βδελυττόμεθα καὶ τοὺς λέγοντας τὰ κακὰ, ὅσον καὶ αὐτὰ ταῦτα.

Ἂν συμφέρῃ σχεδὸν πανταχοῦ ἡ ἐχεμυθία, ἰδιαιτέρως ὅμως θεωρεῖται ὡς ψυχὴ τῶν μεγάλων ὑποθέσεων τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ ἄρχων τῶν ἀνθρώπων πρέπει ἵνα μιμῆται τὸν πρύτανιν τοῦ παντὸς, ὅστις κυβερνᾷ τὸν κόσμον κατὰ νόμους μόνον αὐτῷ γνωστούς. Διὰ τοῦτο ὁ Η'. Κάρολος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἐρωτώμενος, τί ἐσκόπευεν ἵνα πράξῃ τῇ ἐπαύριον, ἀπεκρίθη· ἂν ἐγίνωσκον, ὅτι ὁ χιτών μου γινώσκει τὸ μυστικόν μου, εὐθὺς ἔῤῥιπτον αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ.

Ἐν γένει ὅ,τι κοινολογοῦμεν πρὸς ἄλλον, κινδυνεύει πάντοτε ἵνα φανερωθῇ, ἀπόῤῥητον δὲ κυρίως μένει ὅ,τι ἡμεῖς μόνοι γινώσκομεν. Ἴσως ὅμως κατ' ἐξαίρεσιν ὀφείλομεν ἵνα φανερώσωμεν ἐνίοτε τὸ μυστικὸν, ὅταν τρώκηται πρόδηλος κίνδυνος τῆς ζωῆς ἀθώου ἀνθρώπου.

Φυλακισθεὶς ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάῤῥας, ὕστερον δὲ Δ'. Ἐῤῥίκος ὑπὸ τοῦ Γ'. Ἐῤῥίκου βασιλέως τῆς Γαλλίας, ἐδραπέτευσεν ἐν γνώσει, ὡς ὑπωπτεύετο, τοῦ Φερβάκ. Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ὤμοσε τὸν θάνατον τούτου, αὐτήκοος τῆς ἀπειλῆς ταύτης ὁ Γριλλιὼν ἠλέγξε τὸν ἀνδρεῖον ἀξιωματικόν. Ὅθεν ἐμήνυσεν αὐτῷ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἐκδίκησιν, ὥστε ἐκεῖνος εὐθὺς ἔφυγε μακράν. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς καὶ μανιώδης γενόμενος ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸν τὸν Γριλλιῶνα ἵνα φονεύσῃ ὡς συγγε-

τιον. Γνωρίζεις, Γριλλιών, τὸν ἔνοχον; ἠρώτησεν αὐτόν. Ναὶ βασιλεῦ, εἶπεν οὗτος. — Ὀνόμασον αὐτὸν εὐθύς. — Οὐδέποτε, βασιλεῦ, προδώσω ἄλλον παρ' ἐμὲ αὐτόν. Ὅθεν φοβούμενος μή πως τιμωρηθῇ τις ἀθῶος, παραδίδομαι ὡς ἔνοχος, ἐγώ εἰμι μόνος ὑπεύθυνος· ἀλλ' ἐνόμισα ὅτι ἐγινόμην δολοφόνος τοῦ Φερβὰκ, ἂν ἔκρυπτον μυστικὸν, τοσούτῳ ὀλέθριον τῇ ζωῇ αὐτοῦ ὡς πάντῃ ἀθώου. Θαυμάσας τότε ὁ βασιλεὺς τὴν τοιαύτην τόλμην ἔμεινε μέχρι τινὸς ἄφωνος καὶ εἶχε τὰ βλέμματα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου προσηλωμένα. Ἔπειτα δὲ διακόψας τὴν σιωπὴν εἶπεν· ἐπειδὴ εἷς μόνος Γριλλιὼν ὑπάρχει, ἡ ἐπιείκειά μου ἴσως οὐ φέρει κίνδυνον ὡς παράδειγμα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

« Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, ἀλλά μοι εἴη ζῆν ἀπὸ
» τῶν ὀλίγων μηδὲν ἔχοντι κακόν » (Θέογνις).
« Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ αὐτάρκεια πρὸς
» εὐσέβειαν· οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κό-
» σμον· δῆλον ὅτι οὐδ' ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα.
» Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις
» ἀρκεσθησόμεθα· οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμ-
» πίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα. »
(Παῦλος πρὸς Τιμόθ. Β)

Πλεονεξία, Αὐτάρκεια, Ἀκτημοσύνη.

Σὲ θέλγει ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλούτου, ἡ ἐλπὶς ἀξιωμάτων καὶ δόξης. Ἀλλὰ τί ὄφελος ἐκ τούτων, ἂν κινήσῃς τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος τῶν ἄλλων; Εἰς τί χρησιμεύουσι κλίνη χρυσόπαστος καὶ δάπιδες μεταξωταὶ καὶ στρώματα, ἢ προσκεφάλαια πτιλωτὰ, ὅταν ἐπ' αὐτῶν κείμενος ἀνησυχῇς ἄγρυπνος καὶ ριπταζόμενος; Ἂν αἱ περιφανεῖς τιμαὶ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως μὴ συνεπῆγον παντοίας μερίμνας καὶ θλίψεις, διατί τόσοι ἔξοχοι ἄνδρες ἐμακρύνθησαν τῶν δημοσίων πραγμάτων προτιμήσαντες τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐρημίας, ὡς ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς, ὁ Ε΄. Κάρολος καὶ ἄλλοι;

Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα μαρτυρεῖ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία, ἀποδεικνύει δὲ οὐχ ἧττον καὶ ἡ καθημερινὴ αὐτὴ πεῖρα. Ἀλλ' ὅμως ὁ πλεονέκτης πάσχει ἄσβεστον δίψαν τοῦ πλούτου, πρὸς σύναξιν δὲ αὐτοῦ ἀναλαμβάνει μεγίστους καὶ θλιβεροὺς ἀγῶνας, ἀδικεῖ, ἁρπάζει, ἐπιορκεῖ, ψευδομαρτυρεῖ, ψευδορκεῖ, προσποιεῖται δολίας χρεωκο-

ρακτήρα του πλουσίου.

" Ανθρώπων τινὸς πλουσίου, καὶ τὸν Ἐπίκτητον λέγειν ἀκούσαντος (Κεφ. ΙΒ΄.) εὐφράνθητε ἄνθρωποι ἡ λαμπρὰ καὶ ἀβλαβὴς ἐστὶ καὶ ἀσφαλὴς ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐκεῖνος ἐπιστραφεὶς πρὸς αὐτὸν ἔφη· Τί μοι λέγεις ἄνθρωπε; ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ πλοίῳ εἰμί. Καὶ ὁ μὲν ἐπιστραφεὶς ἔφη· ἀλλ' οὐ καλῶς ἔχει σε ἐν τῷ πλοίῳ εἶναι, ἀλλ' ἐν γῇ. Ἐκεῖνος δὲ ἐπιστραφεὶς πρὸς αὐτὸν ἔφη· Ἐγὼ γὰρ ἐν γῇ

τὰς ἑορτὰς τρέχομεν εἰς κερδοσκοπίας, ταλαιπωρούμεθα ἄνω καὶ κάτω, εὑρισκόμεθα ἐν μερίμναις καὶ περισπασμοῖς ἀκαταπαύστοις. Ἀλλὰ φεῦ! ἅπαντες οἱ τοιοῦτοι κόποι ἀποβαίνουσι μάταιοι, ἀνωφελεῖς, ἄχρηστοι ὡς τὰ ἀράχνια. Τοῦτο βεβαιοῖ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου αὐτὸς ὁ Θεός. « Ἰσὸν ἀράχνης ὑφαίνετε καὶ ὁ ἱστὸς ἡμῶν οὐκ ἔσται εἰς ἱμάτιον· τὰ γὰρ ἔργα ὑμῶν ἔργα ἀνομίας ». (Κεφ. ΝΘ.) Τοῦτο ἀκριβῶς ἔπαθε καὶ ὁ μωρὸς πλούσιος τοῦ Εὐαγγελίου. Διότι καὶ βριθῶν παντοίων δώρων τῆς παντελεήμονος καὶ παναγάθου Θείας Προνοίας, διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ καὶ ἔλεγε πάλιν, τί ποιήσω; Εὑρίσκετο ἐν ἀληθεῖ ἀμηχανίᾳ, ποῦ συνάξῃ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Αἱ ἀποθῆκαι ἦσαν πλήρεις σιτηρῶν, οἱ πίθοι οἴνου, οἱ λάκκοι ἐλαίου, αἱ μάνδραι προβάτων, τὰ βοοστάσια βοῶν, τὰ ἱπποφορβεῖα ἵππων, αἱ κυψέλαι (τὰ σμήνη) μέλιτος. Ἦτο εὔκολος βεβαίως ἡ διανομὴ τῶν περιττῶν πρὸς τοὺς χρείαν ἔχοντας. Ἀλλ' αὐτὸς ἤθελεν ἵνα θησαυρίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ πάντα, ὡς ἂν εἶχε πάντων αὐτὸς ἀνάγκην! Ὅθεν ἀποφασίζει νέων ἀποθηκῶν οἰκοδομήν. « Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. Ἐκεῖ συνάξω τοὺς καρπούς μου καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχὴ ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου »!

Ὢ τῆς μωρίας τοῦ πλεονέκτου πλουσίου! Ἐπειδὴ ηὔξησαν τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, φαντάζεται ὅτι ὁμοίως ηὔξησαν καὶ αἱ ἡμέραι! Ἐπειδὴ ἔτυχε πλούσιος, νομίζει ἑαυτὸν καὶ ἀθάνατον. « Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου, οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα ». (Δαυΐδ). Ἀλλ' αἰφνιδίως ἀκούεται ὡς βροντὴ ἡ ἐπιτίμησις αὐτὴ τοῦ Θεοῦ. « Ἄφρον, ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ, ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται; » Ἀνόητε ἄνθρωπε, οὐχὶ τὸ ἔτος τοῦτο, οὐχὶ τὸν μῆνα τοῦτον, οὐχὶ τὴν ἑβδομάδα ταύτην, ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἀμέσως ἁρπάζεται ἡ ψυχή σου. Εἰς τί λοιπὸν χρησιμεύουσιν ὅσα συνήθροισας; Ὑπὲρ τίνος ἐθησαύρισας, ἄθλιε; Ὅτε λίθος ἐξαίφνης ἀποσπασθεὶς ἐκ τοῦ ὄρους συνέτριψε τὸν πολυποίκιλον ἀνδριάντα, ὃν εἶδε κατ' ὄναρ ὁ Ναβουχοδονόσωρ, μετεβλήθησαν εἰς ὁμοίαν ἀπολύτως λεπτοτάτην κόνιν ἡ χρυσῆ κεφαλή, οἱ ἀργυροῖ βραχίονες, ἡ χαλκίνη κοιλία, οἱ σιδηροῖ μηροί. (Δανιὴλ Β.) Οὕτως ὁ θάνατος ἐξομοιοῖ πάσας τῶν ἀνθρώπων τὰς τάξεις, ὥστε οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ σοφοῦ καὶ ἀμαθοῦς, ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, εὐγενοῦς καὶ ἀγενοῦς, πλουσίου καὶ πτωχοῦ, νέου καὶ γέροντος, ἀνδρὸς καὶ γυναικός· ἀλλ' ἐξίσου πάντες εἰς γῆν μεταβαλλόμεθα « Γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ ». Ἡ κόνις ἐκείνη ἐσκορπίσθη εἰς τὸν ἄνεμον· ἀλλ' ὁμοίως εἰς τὸν ἀέρα ἀφανίζονται καὶ τῶν πλεονεκτῶν οἱ κόποι, αἱ προσπάθειαι, αἱ φροντίδες, ὥστε καὶ ὁ τόπος αὐτῶν ἀμφισβητεῖται μετὰ

θάνατον. « Καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτῶν ». Εἰς τοῦτο ἀπολήγουσιν αἱ ἐλπίδες τοῦ πλουσίου καὶ τὰ ἀργύρια. « Οὕτως ὁ θησαυρίζων καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν ». Ὅθεν ἀξία ἐπιγραφὴ τοῦ τάφου τῶν τοιούτων ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ῥητὸν τοῦ Δαβίδ. « Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν, ἀλλ' ἐπήλπισεν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτοῦ καὶ ἐνεδυναμώθη ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ». Τί δὲ γίνεται ὁ θησαυρὸς τοῦ πλουσίου πλεονέκτου μετὰ θάνατον; Καθὼς δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται, οὕτως ὠφελοῦνται ἐκ τῶν χρημάτων αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεμακρυσμένοι συγγενεῖς καὶ ἄσωτοι. (Μηνιάτης).

Οὔτε τὰ μεγάλα ἔθνη, οὔτε οἱ περιρανεῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄνθρωποι εὐημεροῦσι πάντοτε. Τί ἄλλο ἔθνος τῶν Ἑλλήνων εὐδαιμονέστερον; Καθὼς αὐτὸ, καὶ ὁ ἀληθῶς εὐδαίμων ἄνθρωπος οὐδαμῶς ταράττει τὸν κόσμον διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν· ἀλλὰ μένων αὐτάρκης, ὀλίγον ἐνασχολεῖται περὶ τῶν ἄλλων, φεύγει τὴν πολύοχλον ὁδὸν τῶν κενοδόξων, καταδαπανᾷ μέρος τῆς ἡμέρας εἰς σπουδὴν, ζῇ ὀλίγον γνωστὸς καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀπολαύει ἀσφαλοῦς εὐημερίας.

Διατί ζητεῖς τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τῷ πλούτῳ, ἐν τοῖς χρήμασι καὶ τῇ ματαιότητι τῶν πολιτικῶν βαθμῶν; Ζήτησον αὐτὴν μᾶλλον ἐν τῇ τιμῇ, ἐν τῇ ἀγαθῇ συνειδήσει, ἐν τῇ σταθερᾷ φιλοπονίᾳ, καὶ ἐν τῇ γαλήνῃ τῆς καρδίας σου. Ὁ μὴ σέργων τὴν ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας ὁρισθεῖσαν αὐτῷ τάξιν ἀσεβεῖ πρὸς αὐτὴν, ἥτις μόνη γινώσκει τὸ ἀληθὲς ἑκάστου συμφέρον. Ὁ τοιοῦτος βασανίζεται συνεχῶς ὑπὸ φιλοχρηματίας, ἢ φιλοκτημοσύνης καὶ κενοδοξίας ματαίας, τοὐναντίον δὲ ὁ ὄντως εὐσεβὴς καὶ αὐτάρκης εὐημερεῖ πραγματικῶς. Τοῦτο βεβαιοῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. « Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας ». (Τιμόθ. Α'.)

Ὁ ἄνθρωπος πολλάκις ἐπιθυμεῖ πράγματα ἀληθῶς ἀσύμφορα πρὸς αὐτόν. «Δός μοι τέκνα, εἰδὲ μὴ, τελευτήσω, » ἔλεγεν ἡ Ῥαχὴλ πρὸς τὸν Ἰακὼβ ζηλεύουσα τὴν τεκνογόνον Λεΐαν. Πόσον ἄδικος ἦτο ἡ τοιαύτη ἀπαίτησις καὶ ἀχαριστία! Ἀλλ' ὦ Ῥαχὴλ ἀπερίσκεπτε, σὺ οὐκ ἔχεις τέκνα, ναί· ἀλλ' ἔχεις τόσα ἄλλα ἀγαθὰ, ἔχεις ἄφθονα τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔχεις ὡραιότητα, ἔχεις καλὸν σύζυγον. Ἂν ἡ ἀπουσία ἑνὸς ἀγαθοῦ ἀναιρῇ τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων, τότε πάντες ἐσμὲν δυστυχεῖς. Διότι πάντες πάσχομεν ἔλλειψίν τινος καλοῦ. Ἔπειτα γινώσκεις ἀρά γε τί ζητεῖς, ὦ Ῥαχὴλ « Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε». Λέγεις ὅτι ἀποθνήσκεις διὰ τέκνον! ἀλλὰ τίς σὲ βεβαιοῖ ὅτι ἂν γεννήσῃς οὐ κινδυνεύεις ἀποθανεῖν; Τοῦτο τῷ ὄντι δυστυχῶς συνέβη. Διότι ἡ Ῥαχὴλ γεννήσασα τὸν Βενιαμὶν ἀπέθανεν. Ὅθεν ἐκάλεσεν ἡ ἀθλία μήτηρ τὸ τέκνον ἐκεῖνο υἱὸν ὀδύνης δηλ. Βενιαμίν. Τίς πληροφορεῖ καὶ ἡμᾶς ὅτι ἂν πλουτήσω-

μεν, ἐσόμεθα βεβαίως εὐτυχεῖς; Ἀλλ' οἱ περισπασμοί, αἱ φροντίδες καὶ ἡ τρυφὴ ὀλίγας νόσους προξενοῦσιν; Ἡ ὕβρις, ἡ ὑπερηφάνεια τοῦ πλούτου πόσους ἐχθρούς, πόσους φθονεροὺς διεγείρουσιν ἐναντίον ἡμῶν; Ὑπάρχει ἆρά γε τοῦτο ἀληθὴς εὐημερία;

Ἔχεις κατὰ δυστυχίαν πλεονέκτην γείτονα; ἑτοιμάζου εἰς φιλονεικίας, περίμενε δίκας, φόβου καταπάτησιν τοῦ κτήματός σου, σφετερισμὸν μέρους τῶν ἀγρῶν σου, καὶ τῶν ἀμπέλων καὶ τῆς αὐλῆς αὐτῆς τῆς οἰκίας σου διὰ παντοίων σρεψοδικιῶν, διὰ ψευδῶν μαρτύρων, διὰ πλασ τῶν ἐγγράφων. Τοὺς ἀνοσίους τούτους τρόπους μεταχειριζόμενοί τινες ἰδιοποιοῦνται πολύτιμα ἐθνικὰ κτήματα, δάση, νομὰς, μεταλλεῖα, ὀρυκτὰ ὕδατα. Οὕτω τις λαβὼν κατοχὴν τούτων διὰ συνεννοήσεως, ἢ συγκαταθέσεως διερθαρμένων οἰκονομικῶν ἐφόρων καὶ νομαρχῶν δικάζεται ἤδη πρὸς τὸ Δημόσιον ἀσφαλῶς καὶ μόνον διὰ τὸν τύπον· ἐπειδὴ οὐδέποτε ἡ Κυβέρνησις ἐνίκησεν ἐναγομένη, ἢ ἐνάγουσα. Τοσαύτη ὑπάρχει ἡ διαφθορά! Οἱ νησιῶται κάτοικοί τινος νομοῦ ἐμακάρισαν ἑαυτοὺς ὅτι κατ' εὐδοκίαν τῆς Θείας Προνοίας πορθμὸς ἀπεχώρισεν αὐτοὺς τῶν χωρίων πλεονέκτου τινὸς (.....) ἐξαπλωθέντος ἀπὸ μικροῦ μέρους εἰς πάντα τὰ πέριξ τῆς ἀπέναντι παραλίας διὰ μυρίων τρόπων. Ἐφάνησαν ἄλλοι τοιοῦτοι, ἐξ ὧν οἱ μὲν κατεβρόχθισαν ὁλόκληρα πλοῖα, οἱ δὲ ὠφελήθησαν πολλὰς χιλιάδας δραχμῶν διὰ τὴν ἀγορὰν, ἢ ἐπισκευὴν, ἢ οἰκοδομὴν δημοσίων καταστημάτων, ἢ προμήθειαν σιτηρῶν, ἢ ἄλλων πραγμάτων· ἐν γένει δὲ πάμπολλα ἑκατομμύρια δραχμῶν ὁμολογουμένως ὀφείλονται πρὸς τὸ δημόσιον ὑπὸ εὐπόρων ἀγορασάντων ἐθνικὰ κτήματα ἐπὶ πολυετεῖ πιστώσει καὶ συμβιβαζομένων βεβαίως μετὰ τῶν ἁρμοδίων πρὸς εἴσπραξιν τοῦ χρέους ὑπαλλήλων τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ μεγίστη ὅμως ἔκπαλαι διαφθορὰ καὶ σπατάλη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν (ὡς λέγεται). Διότι ἐκεῖνο μὲν ἐδαπάνα μέχρις ἐσχάτων 10 καὶ 12 ἑκατομμύρια δραχμῶν ὑπὲρ 10 χιλιάδων στρατοῦ, ἐν ᾧ πραγματικῶς ὑπῆρχον πέντε, ἢ ἕξ· τοῦτο δὲ ἐσυνθηκολόγει, καὶ τοὺς μὲν πλουσίους χρεώστας τοῦ δημοσίου παρέβλεπεν ἀνενοχλήτους, οὐχὶ πιθανῶς ἄνευ τινος ὠφελείας, τοὺς δ' ἔχοντας δικαίας κατ' αὐτοῦ ἀγωγὰς ἐβασάνιζεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διὰ τῶν δικαστηρίων κατέχον ὡς ἐθνικὰ κτήματα τὰ ἰδιωτικὰ τακτικῶς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πωληθέντα· διότι οἱ ἀγορασταὶ ἢ ἠρνήθησαν πρὸς τοὺς ἁρμοδίους ἀνθρώπους τὴν ἀπαιτηθεῖσαν δωροδοκίαν, ἢ δικαιότερον φρονοῦντες οὔτ' ἐφαντάσθησαν αὐτήν. Οὕτως ὁ Χ. Π. ἀρνηθεὶς 500 τάλληρα κατεγράφη ἐπὶ εἴκοσι τοὐλάχιστον ἔτη δικαζόμενος· ὁ δὲ Ζ. συμβουλευ-

θεὶς παρά τινος μεσίτου φίλου ὅπως ἀπαλλάξῃ ἐκ τῶν ὀνύχων τῆς Κυβερνήσεως τὰ κτήματα αὐτοῦ ἀδίκως κατακρατούμενα, ἔστερξε φρονίμως εἰς τὴν προσφορὰν χιλιάδων δραχμῶν, ἀλλὰ πρὸς τίνα νομίζετε; πρὸς αὐτὸν τὸν ὑπουργόν! καὶ τίς ἆρά γε ἦτο ὁ τοιοῦτος; ἐκ τῶν τιμωμένων ὡς λογίων!! Τοιαύτη ὑπῆρξε καὶ ἐπεκράτει ἡ διαφθορὰ ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος· διότι μανθάνων πάσας τὰς καταχρήσεις ταύτας ἐκεῖνος οὐ μόνον ἠδιαφόρει, ἀλλὰ καὶ ἐμειδία μάλιστα λέγων, ὅτι κατὰ τὸ φαινόμενον ὁ ὑπουργὸς ἠγάπα τὰ χρήματα!! Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπωλήθησαν πολλαὶ πολιτικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ μάλιστα ὑπηρεσίαι, δωροδοκουμένου ἀδρῶς ὡς μεσίτου ἰσχυροῦ τινος αὐλικοῦ, ὑπασπιστοῦ, ἢ ἁπλοῦ ὑπάρχου. Οὐδ' ἐδύνατο τοῦτο ἄλλως γενέσθαι, ὅτε καὶ αὐτὴ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία δεχομένη δῶρα, οἷον παρὰ τοῦ Κασσίου, παρεχώρει δι' ἰσχυρᾶς προστασίας ἀπόλυτον ἄδειαν φανερῶν καὶ μεμαρτυρημένων ἐπὶ πολλὰ ἔτη καταχρήσεων, ὥστε οὔτε καταμηνύσεις ἔφερον ἀποτέλεσμα, οὔτε ἀναφοραὶ ἀλλεπάλληλοι πρὸς ὑπουργεῖα καὶ βουλὴν καὶ γερουσίαν ὠφέλησαν. Πόσους ὑπουργοὺς ἐνοχοποιεῖ ἡ κοινὴ φωνὴ τοῦ ἔθνους ὡς παραχωρήσαντας ἀδίκως συντάξεις, μισθοὺς καὶ ἐθνικὰς γαίας πρὸς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἵνα μηδὲν ἄλλο εἴπω; Πόσοι διαχειρισταὶ τοῦ δημοσίου πλούτου ἐφωράθησαν ὡς σφετερισταί, ἢ ἐδραπέτευσαν;

Ἀλλ' ἐκτείνων τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ διὰ τῆς διαφθορᾶς ὁ Ὄθων εἶχε καὶ κατασκοπίαν ὑπόμισθον καὶ καλῶς πανταχοῦ διακλαδιζομένην. Τὰ ἀνδράποδα ἐνημιλλῶντο, τίς ὑπερβῇ τὸν ἄλλον καὶ κατὰ τὸν ἄθλιον τοῦτον ἀγῶνα, δύο δὲ γυναῖκες, ἐξ ὧν ἡ μὲν Γερμανή, ἡ δὲ Ἑλληνίς, ἥτις ἴσως καὶ ὑπερτέρει, ἐφιλοτιμοῦντο εἰσχωροῦσαι εἰς τὰς οἰκίας ἵνα λέγωσι πρὸς τὴν Ἀμαλίαν ὅ,τι ἤκουον καὶ ἔβλεπον. Ἡ δωροδοκία ἦτο ἐξηπλωμένη ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τῶν κατωτέρων βαθμίδων. Ὑπασπισταί, ὑπουργοί, γραμματεῖς, τμηματάρχαι κλπ., οἱ πλεῖστοι τούτων εἰργάζοντο περὶ τὴν αἰσχρὰν ταύτην ἐμπορίαν, οὐδεμία δικαιοσύνη ἀπεδίδοτο, οὐδεὶς διωρίζετο, οὐδὲν ἀπολύτως ἐγίνετο ἄνευ χρημάτων. Καὶ οἱ ἐργολάβοι δὲ αὐτοὶ τῶν δημοσίων ἔργων ἐκέρδαινον τὸ τετραπλοῦν τῆς ἀληθοῦς ἀξίας συνεννοούμενοι μετὰ τῶν ἀνωτέρων. Πόσα κτήματα μοναστηριακὰ ἠγοράσθησαν, ἢ ἐξεμισθώθησαν ἐπωφελέστατα ὑπὸ νοημόνων ἀνθρώπων! Πόσου πλούτου ἡ διαχείρισις μένει πραγματικῶς ἀνεξέλεγκτος, διότι τοῦτο συμφέρει! Πόσαι διώροφοι καὶ τριώροφοι οἰκίαι ἀνηγέρθησαν ὑπὸ αἰσχροκερδῶν ὑπαλλήλων ἐχόντων μισθὸν 200 μόνον ἢ 300 δραχμάς, ἐν ᾧ ὑπῆρχον καὶ

φιλοφρονούμενος. (Ἰδὲ Φιλοφρονία).

Χαίρω σὲ βλέπων ὑγιαίνοντα· μὲν πολλὰ ἀγαθά· ἀλλὰ δυστυχῶς σὲ πιέζει ἡ πενία· ἀπὸ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐπτώχευσες· ἡ γυναῖκά σου ἐπέθανε· ἡ θυγατέρα σου ἔχασε τὴν ὀμορφιά της· ἡ ἀρρώστια σὲ ἐβασάνισε· ἡ ἀδικία τοῦ ἐστέρησε τὴν περιουσία σου· ἡ ἀπιστία τῶν φίλων σου σὲ ἐπρόδωσε· ἡ ἀχαριστία τῶν εὐεργετημένων σου σὲ ἐπίκρανε· ἡ ἀνάγκη σὲ ἐξεπούλησε· ἡ ἀπελπισία σὲ ἔκαμε νὰ ἀποθέσῃς τὴν ἐλπίδα· ἡ ἀπόγνωσις σὲ ἔκαμε νὰ ἀποστραφῇς τὸν κόσμον· ἡ ἀπάτη σὲ ἐμάγεψε· ἡ ἀπληστία σὲ ἐτύφλωσε· ἡ ἀσωτεία σὲ ἐξεπόρτισε· ἡ ἀμέλεια σὲ ἐκοιμίσε· ἡ ἀκρασία σὲ ἐμέθυσε· ἡ ἀκολασία σὲ ἐμόλυνε· ἡ ἀπερισκεψία σὲ ἐπλάνεψε· ἡ ἀπονοία σὲ ἐτρέλλανε· ἡ ἀσέβεια σὲ ἐσκότισε· ἡ ἀναισθησία σὲ ἐπέτρεψε· ἡ ἀπανθρωπία σὲ ἐσκλήρυνε· ἡ ἀδιαφορία σὲ ἐπαράλυσε· ἡ ἀκηδία σὲ ἐκρέμασε· ἡ ἀπραξία σὲ ἐκατάντησε ἄχρηστον· ἡ ἀμετανοησία σὲ ἐκατάντησε ἀξιοθρήνητον!

Ἡ ὑπεροψία τῆς ἀνεκτικότητός σου ἀκατανόητος· ἡ πικρολογία σου ἀφόρητος· ἡ ἀπαιδευσία σου ἀκατανόητος· τὰ δὲ ὑπερβολικὰ ἐλαττώματά σου ἀνεξήγητα· ἡ ἀκαταστασία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀνοησία σου ἀφόρητος· ἡ ἀμάθεια σου ἀκατανόητος· ἡ ἀναλγησία σου ἀφόρητος· ἡ ἀπιστία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀχαριστία σου ἀφόρητος· ἡ ἀπονοία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀσέβεια σου ἀφόρητος· ἡ ἀναισθησία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀπανθρωπία σου ἀφόρητος· ἡ ἀδιαφορία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀκηδία σου ἀφόρητος· ἡ ἀπραξία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀμετανοησία σου ἀφόρητος· ἡ ἀπαιδευσία σου ἀκατανόητος· ἡ ἀκαταστασ

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Φιλοθέου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἀναπαύσεως τοῦ ὁσίου Νικήτα τοῦ ἐν Μηδικίῳ ἀσκήσαντος καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ὄρει μεταστάντος. ἢ τοῦ αὐτοῦ ὁσίου Νικήτα τοῦ ἐν Μηδικίῳ ἀσκήσαντος καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ὄρει μεταστάντος.

Ἐπειδὴ ποτε ἐν Ῥεβενίκῳ τῆς Θρᾴκης πολὺς κατέσχε λιμός, ἐπεφάνη τοῖς ἐκεῖσε οἰκοῦσι τῶν ἁγίων τις ἀνδρῶν ἱερομόναχος τὸν βίον ἐπὶ τοσοῦτον ἀσκήσας, ὡς καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύσασθαι. Ἀπερχόμενος δὲ ἐν τῷ ὄρει τῷ Μηδικίῳ, ἐν ᾧ καὶ τὸν βίον κατέστρεψε, καὶ τὸν ἐκεῖσε ἐνοικοῦντα ἀδελφὸν ἐπισκεψόμενος, ἐν τῇ ὁδῷ ἐκοιμήθη. Ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ τὸν ἐκεῖσε ἐνοικοῦντα τὸν ἐπιδημήσαντα αὐτοῖς ἁγιώτατον ἄνδρα, ἐκήδευσαν τὸ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον καὶ ἐν τῷ τοῦ ὄρους ἐκκλησιδίῳ ἔθαψαν. Ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ ὁ ὅσιος Νικήτας ἐν τῷ αὐτῷ ὄρει μεταστὰς ἐτάφη. Ἐν ᾧ δὲ καιρῷ ἐκοιμήθη ὁ ἅγιος Φιλόθεος, ἐν τῷ ἐκκλησιδίῳ ἐκείνῳ

καὶ τὸ σέβας τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἡμᾶς, προέρχεται ἐκ μόνων τῶν ἀγαθῶν πράξεων. Αὕτη διαρκεῖ ἐφ' ὅλου τοῦ βίου, ἢ καὶ μετὰ θάνατον, ἐκεῖναι δὲ πολλάκις ταχέως ἐκλείπουσιν, ἔχουσιν ἀνάγκην ἐνίοτε ἀνακαινισμοῦ, κινοῦσι δὲ προσέτι καὶ φθόνον.

Ὁ γενναιόφρων ἄνθρωπος ἔχει περὶ πολλοῦ τὴν κοινὴν τιμὴν, τὴν ὑπόληψιν δηλ. τῶν σπουδαίων ἀνθρώπων, προτιμᾷ μάλιστα αὐτὴν καὶ αὐτῆς σχεδὸν τῆς ζωῆς ἐνίοτε. Ὁ Λεωνίδας ἔπεμψε πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς μετ' ἐπιστολῶν νέον τινα Παντίτην τοὔνομα· φονευθέντων δὲ τῶν τριακοσίων, ὁ νέος ὀνειδιζόμενος ἀδίκως ὅτι ἔφυγεν ἐπὶ προφάσει τὸν θάνατον, ἀπηγχονίσθη ὑπὸ φιλοτιμίας. Ἐπειδὴ ὅ,τι βλάπτει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, προσβάλλει τὴν τιμὴν, διὰ τοῦτο οὐδὲν τολμᾷ, οὔτε καταδέχεται ταπεινὸν, ἢ ἐξευτελίζον αὐτόν· ὥστε ἐν γένει ἡ τιμὴ ζωογονεῖ τὰς πράξεις, ἐξευγενίζει τὰς αἰσθήσεις, λαμπρύνει τὴν εὐτυχίαν, ἀναπληροῖ δὲ πολλάκις καὶ τῶν χρημάτων τὴν ἔλλειψιν.

Τὴν γενναιοφροσύνην ἐμπνέει καλὴ ἀνατροφὴ καὶ φιλελεύθερον πολίτευμα. Οὕτω νέος Σπαρτιάτης αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως καὶ πωληθεὶς κατὰ μὲν τὰ ἄλλα πάντα ἦτο ὑπήκοος πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ, ὅσα ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο ἵνα πράξῃ ἐλεύθερος ἄνθρωπος· ὅτε ὅμως προσετάχθη ἵνα φέρῃ καὶ τὸ οὐροδοχεῖον, ἀντεστάθη καὶ εἶπε φανερῶς, *οὐ δουλεύσω*. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἐπέμενεν, ὁ δυστυχὴς αἰχμάλωτος ἀναβὰς εἰς τὴν στέγην ἐκρημνίσθη καὶ ἀπέθανεν!

Ὁ Ἐπαμινῶνδας ὅμως φιλοσοφικῶς θεωρῶν τὰ πράγματα τοῦ βίου κατεδέχθη ἀπὸ στρατηγοῦ ἵνα ὑπηρετήσῃ ὡς τελέαρχος, εἴτε ἐπισάτης τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως· διότι ἔκρινεν ὀρθῶς, ὅτι οὐ μόνον ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀλλὰ καὶ ἀνὴρ ἀρχὴν, τοὐτέστιν ὁ ἄνθρωπος τιμᾷ τὴν ὑπηρεσίαν οὐχ ἧττον, ἢ ἡ ὑπηρεσία τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τὴν τιμὴν ὁ αὐτὸς οὗτος στρατηγὸς ἐξέπνευσεν εὐχαρίστως, ἅμα μαθὼν ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐτελείωσαν τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην. Καὶ ὁ Λεωνίδας ἴσως διεσώζετο· ἀλλὰ διὰ τὴν τιμὴν τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος προοετίμησε τὸν θάνατον ἐν Θερμοπύλαις.

Δύναται ὁ ἀξιωματικὸς ἵνα διασώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ· ἀλλὰ τί γίνεται ἡ τιμή; Ὁ ἄρχων, ὁ βασιλεὺς φαίνεται ἀνώτερος τῶν ὑπηκόων, ἴσως δὲ καὶ τῶν νόμων αὐτῶν ἐνίοτε· κλίνει ὅμως πάντοτε τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς τιμῆς. Πάντα ἀπώλεσα, ἔλεγε Φραγκῖσκος ὁ πρῶτος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἐκτὸς τῆς τιμῆς.

Κατὰ δυστυχίαν, καθὼς ἀλλοιοῦνται πολλαὶ ἄλλαι ἀρεταί, ἐκφυλίζεται πολλάκις καὶ ἡ εὐγενὴς φιλοτιμία εἰς μικροφιλοτιμίαν, ἢ κουφότητα, ὥσε ἐκπίπτει εἰς ἔριδας, διαπληκτισμοὺς καὶ μονομαχίας. Πολ-

λοὶ τῷ ὄντι διαστρέφοντες τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς τιμῆς σπεύδουσιν ἵνα φονευθῶσιν ὡς ἄγρια θηρία δι' ἀπρόσεκτόν τινα πρᾶξιν, ἢ λέξιν, διὰ τὸ ἐλάχιστον λάθος περὶ τὴν ἀκοὴν, διὰ σχῆμα τυχαῖον, ἢ προαιρετικὸν, προσκαίρου θυμοῦ ἀποτέλεσμα. Τότε ἡ γενναιοφροσύνη μεταβάλλεται εἰς ἀνδρίαν, ἢ μᾶλλον εἰς ἰταμότητα, ὥστε ὁ ἄνθρωπος γίνεται τολμηρὸς, καταφρονεῖ τὸν κίνδυνον, πνέει ἐκδίκησιν. « Ἀνδρία δ' ἐστὶ τὸ δυσέπληκτον ὑπὸ φόβου τοῦ περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσὲς ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι » (Ἀριστοτέλ. Ἀρετ. καὶ Κακίαι).

Ἡ μονομαχία κατάγεται ἀπὸ τῶν δυστυχῶν χρόνων τῆς βαρβαρότητος, ὅτε ἕκαστος ἐζήτει διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς βίας δικαιοσύνην, ὡς μὴ ὑπαρχόντων νόμων. Ἡ θηριώδης αὕτη ἐκδίκησις ἦτο πολὺ συχνοτέρα τὸ πάλαι. Διότι εἰς εἴκοσιν ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Δ΄. Ἐρρίκου ἀριθμοῦνται ἐν μόνῃ τῇ Γαλλίᾳ *ἑπτακισχίλιαι* χάριτες δοθεῖσαι πρὸς τοὺς μονομάχους, ἐξ ὧν ὁ ἕτερος ἐφόνευσε τὸν ἕτερον! Ἦτο δὲ τοσούτῳ συνήθης κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ ΙΔ. Λουδοβίκου, ὥςε πρώτην εἴδησιν ταύτην οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν συναπαντώμενοι καθ' ὁδὸν, ἢ κατὰ τὸν περίπατον. Ἀλλ ὁ ΙΔ΄. Λουδοβῖκος πεπεισμένος, ὅτι τὸ μιαρὸν τοῦτο ἔθιμον ἔβλαπτε τοὺς ἰδιώτας οὐχ ἧττον, ἢ ὅλον τὸ κράτος, ἐξέδωκε σφοδρότατα κατ' αὐτοῦ διατάγματα. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία, αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἐνομοθέτησεν αὐστηρὰς ποινὰς τῶν μονομάχων. Ἐπειδὴ δ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν δύω μεγιστᾶνες ἐμονομάχησαν, ἐκόπη ἡ κεφαλὴ ἀμφοτέρων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἱκρίου.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Γουσάβος Ἀδόλφος, ἔνδοξος ἥρως τοῦ βορρᾶ, ἐδείχθη ὁμοίως αὐστηρὸς ποινήτωρ τῶν μονομάχων. Ὅθεν ὅτε δύω ἐκ τῶν πρωτίστων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν φιλονεικοῦντες ἐζήτησαν ἄδειαν μονομαχίας, ὁ Γουστάβος κατ' ἀρχὰς μὲν δυσηρεστήθη, ὕστερον δ' ἔστερξεν· ἀλλ' ἐπιθυμῶ, εἶπεν, ἵνα παρευρεθῶ καὶ ἐγὼ ὡς μάρτυς· πορευθεὶς δὲ περιεκύκλωσε διὰ στρατευμάτων τὸν περίβολον τοῦ σταδίου καὶ ὕστερον ἐβόησε πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς « Ἄγετε δὴ, προχωρήσατε, ὦ γενναῖοι, πολεμήσατε ἕως ὁ ἕτερος φονευθῇ. » Ἔπειτα δὲ μετακαλέσας τὸν δήμιον εἶπεν· Ἅμα ὁ εἷς τῶν δύω πέσῃ, κόψον εὐθὺς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἑτέρου. Ταῦτα ἐκεῖνοι ἀκούσαντες ἔμειναν μέχρι τινὸς ἐκστατικοὶ, ὕστερον δὲ συναισθανόμενοι τὸ ἔγκλημα ἔπεσον πρὸ ποδῶν τοῦ μονάρχου ὅπως ἀξιωθῶσι συγγνώμης.

Ἐν ᾧ πανταχοῦ ἡ μονομαχία ἐπεκράτει, ὁ Θεοδωρῖχος, θεμελιωτὴς τῆς βασιλείας τῶν Ὀστρογότθων, ἀνὴρ μέγας ὡς πρὸς τὸν αἰῶνα ἐκεῖ-

νον, ἀπηγόρευσε τὸ κακὸν τοῦτο ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅθεν ἔγραψε πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Παννονίαν (Οὐγγαρίαν) Ῥωμαίους, «Στρέψατε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οὐχὶ δὲ καὶ καθ' ὑμῶν αὐτῶν, ὑποτάχθητε τῇ δικαιοσύνῃ, ἐξ ἧς προέρχεται γενικὴ εὐημερία, ἄφετε δὲ τὸν σίδηρον, μὴ ὑπαρχόντων πολεμίων· διότι τολμᾷ μέγα ἔγκλημα ὅστις ὑψοῖ τὸν βραχίονα κατὰ τοῦ πολίτου.» Ἐπειδὴ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ δοξαζόμεθα θυσιάζοντες καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ζωὴν, ποῦ μένει πλέον ἡ εἰρήνη, ἂν μαχώμεθα;

Ἀλλὰ τέλος πάντων τίνα ἐξουσίαν ἔχεις καὶ ἐπὶ σεαυτοῦ; Ὁ Θεὸς σοὶ ἔδωκε μόνος τὴν ζωήν· πρὸς αὐτὸν ἄρα χρεωστεῖς αὐτὴν, ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην. Ὁ μικρόψυχος Κάτων ηὐτοχειριάσθη ἐν Οὐτικῇ· ἀλλ' ὁ πολὺ ὀρθότερα φρονῶν καὶ μεγαλόψυχος Σωκράτης περιέμεινε γενναίως τὸν θάνατον ἐν τῇ φυλακῇ. Θέλεις ἵνα ἐκδικηθῇς! Πόσον ὅμως βαρυτίμως ἐξαγοράζεις τὴν ἡδονὴν ταύτην! Ἂν πέσῃς νεκρὸς, τὸ μὲν σῶμά σου μένει ἐν τῷ τάφῳ, ἡ δὲ ψυχὴ ὑπάγει εἰς τὸ σκότος τοῦ ἅδου καὶ τὴν κόλασιν τῶν κακούργων. Ἂν νικήσῃς, ὁποῖος ἔλεγχος συνειδήσεως! Τὸ φάσμα τοῦ ἐχθροῦ σου σὲ ἐπισκέπτεται νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Πίε τὸ αἷμά μου, μέλλεις ἀκούειν συνεχῶς. Πίε τὸ αἷμά μου. Διὰ τίνων ὀμμάτων ἀντιβλέψεις εἰς τὴν μελανοφορουῦσαν γυναῖκα τοῦ δυστυχοῦς σου ἀνταγωνιστοῦ; Πῶς ἠχήσουσιν εἰς τὰ ὦτά σου οἱ κλαυθμοὶ τῶν ἀθλίων αὐτοῦ ὀρφανῶν;

Ἔξελθε λοιπὸν ἐκ τῆς πλάνης ταύτης, ἄθλιε ἄνθρωπε! Ἂν δέ τις ἄλλος σὲ προκαλέσῃ, εἰπὲ παῤῥησίᾳ, ὅτι ὁ βασιλεύς σου καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων πάντων, σοὶ ἀπαγορεύουσι τὸν φόνον. Μὴ φονεύσῃς, λέγει ἡ ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου· σὺ δὲ μονομαχῶν, τί ἄλλο ἆρά γε ποιεῖς;

Ἀξιέπαινος ἦτο καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ζῆλος διότι ἐμέμφετο τὸν Ἀριστοτέλην ὡς μεταδόντα τοὺς ἀκροαματικοὺς λόγους, δηλ. ἰδιαίτερά τινα μαθήματα, καθ' ἃ ἤθελεν ἵνα διαφέρῃ τῶν ἄλλων (Πλούτ.). Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀξιοθαύμαστος φαίνεται ἴσως ἡ φιλοτιμία τοῦ Καίσαρος. Διότι ἀναγινώσκων τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ἱσπανίᾳ ἔκλαυσεν. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπό τινος τῶν φίλων διατί· ὅτι, εἶπεν, ὁ μὲν Ἀλέξανδρος νεώτερος ὢν τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ ἐγένετο κύριος τοσούτων βασιλείων, αὐτὸς δὲ οὐδὲν εἰσέτι ἔπραξεν. (ὁ αὐτός). Τὸ πάθος τοῦτο ἀναφαίνεται λίαν πρωΐμως· διότι ἀγόμενα ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς αὐτῶν πρὸς τὴν ὑπεροχὴν ἀπὸ μικρᾶς ἤδη ἡλικίας παιδία τινὰ περιπατοῦσιν ἀκροποδητὶ, ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ θρανία, ἀναῤῥιχῶνται εἰς τὰ δένδρα, ὅπως ἐξέχωσι τῶν ἄλλων. Αὐτὰ εἰς τὸ μέλλον ἀποβαίνουσι δοξομανεῖς σπουδάρχαι, ἀναστατοῦντες ὁλόκληρον, ἂν τύχῃ, τὴν κοινωνίαν, ὅπως

ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ. Οἱ τοιοῦτοι φέρουσι, κατὰ τὸν Γκὰλ, ὕβον τινὰ ἐξέχοντα κάτω καὶ ὀπίσω τῆς κορυφῆς μέχρι τοῦ μεταφρένου.

Λυσσῶν ὑπὲρ τῶν ἀξιωμάτων καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ κενόδοξος ἄνθρωπος θυσιάζει διὰ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν καὶ ὑγείαν καὶ ἡσυχίαν καὶ συνείδησιν καὶ πλοῦτον καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον· ὁ δὲ ἀληθῶς φιλότιμος δέχεται μόνον δημόσιον λειτουργίαν, ὅταν προσκαλῆται καὶ δύναται ἵνα ὠφελήσῃ.

Ὅτε ἡ Ῥώμη μετὰ τὸν πειρατικὸν πόλεμον ἔλαβε καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Λουκούλου ὅπως ἀναγορεύσῃ μόνον ἄρχοντα τὸν Πομπήϊον, οὗτος σκυθρωπάσας ἀνέκραξεν. « Ὦ Θεοὶ, μ' ἐπιφορτίζετε ἀτελεύτητον ἐργασίαν· πόσον ἴσως ἤμην εὐτυχέστερος ἄνευ ὀνόματος καὶ δόξης! Πρέπει ἆρά γε ἵνα ἐκστρατεύω ἀκαταπαύστως φέρων πάντοτε ἐπὶ τοῦ σώματος τὸν θώρακα; Πότε ἀπαλλαγήσομαι τοῦ φθόνου, ὅπως ζήσω ἥσυχος μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων μου! » Οἱ λόγοι οὗτοι ἦσαν ὀρθοί· ἀλλ' ὁ Πομπήϊος προσεποιεῖτο καὶ ἐψεύδετο, ὡς μὴ ἐκτιμῶν εἰλικρινῶς τὴν μετριότητα, μήτε καταφρονῶν ἀληθῶς τὴν ἀρχήν. Διότι ἡ παραίτησις ἦτο εὔκολος, ἂν ἤθελε, καὶ τότε καὶ πρότερον καὶ ὕστερον. Ἀλλ' ὁ Κούριος Δεντάτος ἔπραξεν ὅλον τοὐναντίον. Διότι νικήσας μάχιμα ἔθνη, διώξας δὲ ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Πύρρον καὶ τρὶς θριαμβεύσας ἀπεχώρησεν ἔπειτα εἰς ταπεινὴν καλύβην ἐν χωρίῳ καὶ κατεγίνετο περὶ τὴν καλλιέργειαν μικροῦ κήπου. Ὅθεν ὅτε οἱ πρέσβεις τῶν Σαμνιτῶν ἦλθον προσφέροντες αὐτῷ χρυσὸν καὶ ἠρνήθη, ἐκάθητο πλησίον τῆς ἑστίας μαγειρεύων βουνιάδας! Αὐτὸς δὲ πάλιν ὁ Πύρρος πόσον διέφερε τοῦ Ῥωμαίου νικητοῦ κατὰ τοῦτο! Διότι ἔλεγεν ὅτι πορθήσας μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ἐσκόπευε τοῦ λοιποῦ ἵνα ἡσυχάσῃ, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς μετὰ τῶν φίλων. Ἀλλ' ὁ σοφὸς αὐτοῦ σύμβουλος Κινέας ἠρώτησεν εὐφυῶς τότε· καὶ διατί, βασιλεῦ, οὐκ ἐπιταχύνεις τὴν εὐδαιμονίαν σου ταύτην ἀπὸ τῆς σήμερον, μὴ ἀναλαμβάνων ματαίως νέους πάντοτε κόπους καὶ ἀλλεπαλλήλους ἀγῶνας;

Τί ὠφέλει τὸ στέμμα τοῦ Δουκὸς τῆς Βενετίας; Ὁ δυστυχὴς αὐτὸς οὔτε πρὸς φίλον ἐδύνατο ἵνα ὑπάγῃ, οὔτε ξένον πρέσβυν ἵνα ἐπισκεφθῇ, ἂν μὴ ἐλάμβανε ῥητὴν ἐπὶ τούτῳ τὴν ἄδειαν τῆς Γερουσίας. Ὅταν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα ἀποκτῶνται, ἀπολλυμένης τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ψυχικῆς ἀνέσεως, καθιστῶσιν ἀληθῶς δυστυχῆ καὶ ἄθλιον τὸν ἄνθρωπον. Ὁ χρυσοῦς ζυγὸς βαρύνει οὐχὶ ὀλιγότερον, ἢ ὁ ξύλινος.

Ἐλεεινοὶ μάλιστα ἀποβαίνουσιν ὅσοι θηρεύουσι τὴν δόξαν καὶ τὸν πλοῦτον καὶ προϊούσης ἤδη τῆς ἡλικίας, ὅτε ἔχομεν κυρίως ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Πρέπει τῷ ὄντι ἵνα προετοιμάζωμεν τὰ ἐφόδια κατὰ τὸ

μῆκος τοῦ δρόμου· ἀλλ' ὁ γέρων ἤδη ὡς ἐγγίζων τοῦ τέρματος τοῦ σταδίου, ὤρειλεν ἵνα ἀποβλέπῃ μᾶλλον εἰς τὸ καταγώγιον, ὅπου διευθύνεται, ἢ εἰς τὰ τῆς ὁδοιπορίας.

Συγχωρεῖται ὅμως ἴσως ἡ δοξομανία ἐνίοτε, ὅταν συνοδεύηται ὑπὸ ὁμολογουμένης μεγαλεπηβόλου ὑπεροχῆς καὶ ἀποβλέπῃ εἰς μεγάλα καὶ γενικὰ καλά.

Δοξομανὴς ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς· ὅθεν φανερῶς ἔλεγεν, ὅτι οὔτε ὕπνον εἶχεν ἐνθυμούμενος τὰ τρόπαια τοῦ Μιλτιάδου, καὶ κατὰ μὲν τὴν μουσικὴν ὡμολόγει ἑαυτὸν ἀμαθῆ, ἐκαυχᾶτο ὅμως ὅτι παραλαβὼν πόλιν ἐδύνατο ἵνα καταστήσῃ αὐτὴν ἀπὸ μικρᾶς καὶ ἀσήμου μεγάλην καὶ ἔνδοξον. Τοσαύτην ᾐσθάνετο καθ' ἑαυτὸν πεποίθησιν, ἀπέδειξε δὲ ταύτην τῷ ὄντι καὶ διὰ τῶν πραγμάτων δικαιοτάτην ὀλίγῳ ὕστερον, ὡς δοξάσας οὐμόνον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, ἀλλ' ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Δοξομανὴς ἦτο ὁ Κρομβέλος· διότι κατώρθωσεν ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν διὰ παντοίων ἀγώνων καὶ φανερᾶς μάλιστα βίας, ὡς διαλύσας παρανόμως τὴν Βουλήν· ἀλλὰ τοὐλάχιστον δυνάμενος ἀναγορευθῆναι βασιλεὺς, οὐδέποτε τοῦτο ἠθέλησεν· ἀλλὰ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν μετῆλθεν ὡς ὄργανον δυνάμεως καὶ πλουτισμοῦ καὶ εὐταξίας τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὁ δὲ διαδεξάμενος αὐτὸν υἱὸς μετά τινα χρόνον παρητήθη ἐντελῶς τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπέθανεν ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης Ἄγγλος.

Δοξομανεῖς ὑπῆρξαν, εἰ καί τινες ἄλλοι, ὁ Μέγας Κάρολος καὶ ὁ Ναπολέων. Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος κατὰ μόνον τῶν Σαξώνων ἐμάχετο ἐπὶ τριάκοντα τρία ὁλόκληρα ἔτη, ἕως οὗ παντελῶς αὐτοὺς κατέστρεψε. Παραλείπομεν τοὺς ἄλλους αὐτοῦ πολέμους κατ' ἄλλων ἐθνῶν, ὥστε ἡ ἐπικράτεια αὐτοῦ ἐξετείνετο κατὰ δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ εἰς τὰ Καρπάθια ὄρη καὶ τὸν ποταμὸν Ὄδερον, κατὰ βορρᾶν δὲ καὶ νότον ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Ἔβρου ἐν Ἱσπανίᾳ. Ὁ δὲ δεύτερος καταπολεμήσας τὰ ἰσχυρότατα ἔθνη τῆς Εὐρώπης διεμοίραζε βασίλεια καὶ ἡγεμονίας πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ στρατάρχας αὐτοῦ ὡς λάφυρα τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ματαιωθέντων πάντων τῶν τοιούτων κατορθωμάτων, ὡς μόνη ἀληθὴς δόξα ἀμφοτέρων τῶν δοξομανῶν αὐτῶν ἔμεινεν ἡ δόξα κυρίως τῶν νόμων, οὓς ἐξέδωκαν, καθὼς καὶ τῆς προσασίας τῶν γραμμάτων· διότι ὁ μὲν συνέστησεν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἀνακτόρῳ τὴν ἀρχαιοτάτην τῆς Γαλλίας ἀκαδημίαν, ἧς ἤθελεν ἑαυτὸν καὶ σύνεδρον, ὁ δὲ ἀνήγειρεν ἐν Παρισίοις τ πανακαδήμιον, ὡς ὁ Πτολεμαῖός ποτε τὸ Μουσεῖον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· ὥστε οἱ περιφημότατοι οὗτοι κατακτηταὶ ὡμοίασαν πρὸς πλημμυροῦντας ποταμοὺς, οἵτινες ἀντὶ τοῦ ποτίζειν καταστρέφουσι τὰς εὐκάρπους πεδιάδας.

Οἱ κενόδοξοι ταράττοντες ἀδιακόπως τὴν πολιτείαν προφασίζονται ὅτι ἐνεργοῦσιν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων! Τοιαῦτα ἔλεγον πρὸς δικαιολόγησιν αὐτῶν οἱ στασιάζοντες καὶ κινοῦντες εἰς ἀπείθειαν τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων Δαθὰν καὶ Ἀβιρών· ἀλλ' ὁ καρδιογνώστης Θεὸς βλέπων ὑπὸ τίνος σκοποῦ ἀληθῶς ἐκινοῦντο, ἐτιμώρησεν αὐτοὺς δι' ἀνηκούστου ἕως τότε τρόπου· διότι σχισθεῖσα ἡ γῆ κατέπιεν αὐτούς. Πόσον ἐσωφρονίζοντο ἴσως καὶ καθ' ἡμᾶς οἱ καπηλεύοντες τὰ ἱερώτατα ὀνόματα τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας, οὕτω δὲ ἀναστατοῦντες τὴν κοινωνίαν πολλάκις, ἂν τοιαῦτα θαύματα θείας ποινῆς ἐπανελαμβάνοντο ἐκ διαλειμμάτων!

Οἱ φιλόδοξοι ὅμως τῆς Ἑλλάδος σήμερον, οἱ νέοι Κλέωνες καὶ Δημάδαι, οὔτε ὑπὸ εὐγενοῦς τινος γενικοῦ σκοποῦ τοὐλάχιστον κινοῦνται· ἀλλὰ πάντες ἀγαπῶσι ἵνα τρέφωνται μόνον ἐκ τῶν ἱδρώτων τοῦ πτωχοῦ λαοῦ δι' ἁρπαγῶν καὶ καταχρήσεων, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν ἰδίων κόπων, ἐκ τῆς ἐξασκήσεώς τινος ἐπαγγέλματος, ἢ τέχνης. Πάντες οἱ τοιοῦτοι ἐποφθαλμιῶσιν εἰς τὰς ἀρχάς, ὡς ἂν ἦτο πατρικὴ αὐτῶν κληρονομία. Διηγοῦνται ὅτι ὁ λύκος γευσάμενος σαρκῶν ἀνθρώπου ἀηδιάζει πρὸς τὴν σάρκα παντὸς ἄλλου ζώου εἰς τὸ ἑξῆς. Οὕτω καὶ οἱ παρ' ἡμῖν σπουδαρχίδαι ὠφεληθέντες ἤδη ἀπὸ τοῦ δημοσίου ὁπωσδήποτε, εἰς τὸ δημόσιον αὐτὸ πάντοτε ἀποβλέπουσιν. Ἀδιάφορον, ἂν οὐδεμίαν ἔδειξαν ἱκανότητα, κατακρίνωνται δὲ μάλιστα διὰ τὴν παρελθοῦσαν αὐτῶν διαγωγήν· αὐτοὶ ἐπιμένουσι καὶ ἀπὸ παρέδρων, ἢ δημάρχων μικροῦ τινος τόπου, φαντάζονται ὅτι δύνανται ἵνα καὶ ὡς ἄρχοντες τῆς πολιτείας εὐδοκιμήσωσιν, ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν μανθάνοντες, ὡς λέγει ἡ παροιμία. Καὶ ὅμως οὔτε παιδείας τινὸς ἔτυχον, οὔτε ξένας χώρας περιῆλθον, ὅπως ἴδωσι τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἄλλων λαῶν, διδαχθῶσι δὲ καὶ ἐξ ἀμέσων παρατηρήσεων, πῶς κυβερνῶνται τὰ φιλελεύθερα καὶ εὐνομούμενα ἔθνη. Διὰ τοῦτο ὑπερεπλεόνασε κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους ἡ ἀγυρτία, ἐξηντλήθη τὸ ταμεῖον, κατεχρεώθη τὸ ἔθνος, ἐξηράνθησαν αἱ πηγαὶ τῶν δημοσίων πόρων, ἐπεκράτησε πανταχοῦ τὸ πνεῦμα τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς στάσεως· καθόσον οἱ κατώτεροι λαμβάνουσι πάντοτε τοὺς ἀνωτέρους ὡς παράδειγμα. Τοὐλάχιστον ὁ Περικλῆς ἀνταγωνιζόμενος κρατερῶς πρὸς πάντας διὰ τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν ἔλεγε πᾶσαν ἡμέραν πρὸς ἑαυτόν· «Πρόσεχε, Περίκλεις, Ἑλλήνων ἀνδρῶν ἄρχεις, Ἀθηναίων ἄρχεις·» διελογίζετο μάλιστα καὶ περὶ λογοδοσίας πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ· οἱ δὲ νέοι πολιτάρχαι οὔτε πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν συνείδησιν, πολὺ δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ ἔθνος ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ὑπευθύνους·

ἀλλ' ὅπως διατηρήσωσι τὴν ἐξουσίαν δι' ἀδίκων φίλων συγχωροῦσιν, ἢ παραβλέπουσι πάντα τούτων τὰ κακά· ἄξιοι τῷ ὄντι τῆς ποινῆς τοῦ Πιλάτου, ὅστις καὶ ἀναγνωρίζων τὴν ἀθωότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρέδωκεν ὅμως αὐτὸν εἰς τὸ σταυρωθῆναι πρὸς χάριν τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων ἵνα κατέχῃ πάντοτε δι' αὐτῶν τὴν ἡγεμονίαν.

Ἀλλαχοῦ ἡ ἀντιπολίτευσις ὡς γενναία, εἰλικρινὴς καὶ φιλόπατρις περιορίζεται ἐν τοῖς βουλευτηρίοις καὶ ταῖς ἐφημερίσιν. Ἐκεῖ διὰ τῶν νομίμων μέσων τοῦ προφορικοῦ, ἢ γραπτοῦ λόγου ἐξελέγχει τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν ὡς κακῶς αὐτὰ διέποντας καὶ πολλάκις αὐτοὺς οὕτως ὑποσκελίζει. Ἡ ἑλληνικὴ ὅμως ἐκτὸς αὐτῶν μεταχειρίζεται καὶ ἄλλους αἰσχροτάτους τρόπους, οἷον τὸ ψεῦδος, τὰς σπερμολογίας καὶ τὴν συκοφαντίαν. Ἀποτυγχάνουσα δὲ τοῦ σκοποῦ, διεγείρει στάσεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἢ πλέκει καὶ συνωμοσίας· ἐὰν δὲ καὶ τότε μὴ κατορθώσῃ τὸ ποθούμενον, κινεῖ ὡς τελευταίαν μηχανὴν, ἢ συστοιχίαν πυροβολικοῦ καὶ τὴν λῃστείαν, ἥτις προστατευομένη ὑπὸ δυνατῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ὑπασπιστῶν, ἄλλοτε δὲ τῶν πολλαχῶς μὲν ἐνίοτε ὠφελουμένων, ἀλλ' ἀργούντων κομματαρχῶν, λεηλατεῖ τὴν χώραν, ἁρπάζει καθ' ὁδὸν τὰ δημόσια χρήματα, εἰσβάλλει εἰς τὰ ταμεῖα, αἰχμαλωτίζει, καίει καὶ φονεύει τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους. Ταῦτα μαρτυρεῖ ὅλη ἡ τριακονταετὴς βασιλεία τοῦ ἐκπτώτου Ὄθωνος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσχάτως κατὰ τὸν μῆνα . . . ριον, καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ κακουργιοδικείου λῃσταρχος ὑπῆρξε νευρόσπαστον ὄργανον βαρβάρου τοιαύτης ἀντιπολιτεύσεως. Πάντα δὲ ταῦτα μεθοδεύεται ἡ ἐπάρατος δοξομανία πρὸς ἁρπαγὴν τῆς ἀρχῆς!! τοὐτέστιν ὑπὸ ζήλου τῆς πατρίδος! Τοιαύτην πολιτικὴν ἔδειξε μόνος ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν Ἀθήναις, ὁ Παυσανίας ἐν Σπάρτῃ καὶ ὁ Κοριολάνος ἐν Ῥώμῃ ὡς ζητοῦντες τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς δημοκρατίας.

Ὑποφέρεται ἴσως ἡ σπουδαρχία, ὅταν ὁ κενόδοξος ὁμολογῆται ἄξιος, ὅπως προάξῃ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ κοινοῦ, ἐξασφαλίζων τὴν ἡσυχίαν, τὴν τάξιν καὶ τὴν δικαιοσύνην, φροντίζων δὲ περὶ τῆς οἰκονομίας τῶν δημοσίων δαπανῶν. Ἀλλὰ τίς τῶν θηρευόντων μετὰ τοσαύτης λύσσης τὴν ἐξουσίαν ἐν Ἑλλάδι ἔδειξέ ποτε τοιαύτην ἱκανότητα, ἢ τὸν ἐλάχιστον ζῆλον ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων;

Μόνον ἡ ὀρθὴ καὶ σύμμετρος περὶ τῶν καλῶν φιλοτιμία ὑπάρχει πάντοτε ἀξιοζήλωτος. «Καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι (λέγει ὁ Κικέρων) γράφοντες περὶ περιφρονήσεως τῆς δόξης βάλλουσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν κεφαλίδι τοῦ βιβλίου, ὥστε διὰ τούτου ἀποδεικνύουσιν ὅτι περὶ πολ-

λοῦ καὶ αὐτοὶ ποιοῦνται τὸν ἔπαινον. Διότι τί εἶχε πλέον ἡ ἀρετὴ, ἂν ἐστερεῖτο καὶ αὐτῆς τῆς ἀνταμοιβῆς ἐν τῇ ἀθλίᾳ ταύτῃ καὶ βραχείᾳ ζωῇ; Ἐπειδὴ δὲ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἐφρόντισαν ἵνα παραπέμψωσι πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ ὁμοίωμα αὐτῶν διὰ τοῦ χαλκοῦ καὶ μαρμάρου, οὐ δικαιούμεθα ἄρα γε καὶ ἡμεῖς, ἐὰν παραπέμψωμεν εἰς τὰς ἐπιούσας γενεὰς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν εἰκόνα; Ἐγὼ τοὐλάχιστον ὅ,τι δήποτε ἔπραξα, ἐνόμισα ὅτι ἔσπειρα ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος, ἐξαπλώσας εἰς πάντα τὸν κόσμον τὴν αἰώνιον τοῦ ὀνόματός μου ἐνθύμησιν. Ἂν δὲ αἰσθάνωμαι, ἢ οὐχὶ, τὴν δόξαν μετὰ θάνατον, ἀδιάφορον· ἀπολαύω ὅμως σήμερον τῆς ἡδείας ταύτης ἐλπίδος. (De offic.)

Ὅτον κατακρίνω ὡς λυσσώδη καὶ πάντοτε κοινοβλαβῆ τὴν σπουδαρχίαν, τόσον μέμφομαι καὶ τὴν ἰδιοπραγίαν, ἢ ἀπραγμοσύνην, τὸ ἕτερον ἄκρον. Διότι ὁ ἔχων τὸ ἐλάττωμα τοῦτο φαίνεται πρὸς πάντα ἀδιάφορος ὡς φίλαυτος, οὔτε δὲ περὶ πατρίδος, οὔτε περὶ τῶν κοινῶν φροντίζει. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἀληθὴς καὶ φρόνιμος πολίτης δέχεται οἱανδήποτε τάξιν λάβῃ παρὰ τῆς κοινωνίας ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὡς ὁ στρατιώτης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἐν τῇ μάχῃ, φιλοτιμούμενος ἵνα διὰ παντὸς τρόπου καταστήσῃ αὐτὴν ἔντιμον. Οὕτω καὶ ὁ Ἐπαμινώνδας, ὁ μέγιστος ἴσως τῶν στρατηγῶν τῆς Ἑλλάδος, κατεδέχθη καὶ τοῦ ὑπασυνόμου τὸ εὐτελὲς λειτούργημα. Τὴν ὑπὲρ τῶν καλῶν προθυμίαν ταύτην συνιστᾷ καὶ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς τὸ ῥητόν. «Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα εἶς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω.»

ΚΕΦΑΛ. Κ΄.

« Ἐπανήρχετο ἐκ Λακεδαίμονος εἰς Ἀθήνας ὁ » Διογένης. Πρὸς οὖν τὸν πυθόμενον, ποῦ καὶ » πόθεν; Ἐκ τῆς ἀνδρωνίτιδος, εἶπεν, εἰς τὴν » γυναικωνῖτιν » (Διογ. Λαέρτ.).

« Φασὶ δὲ καὶ Ἀντίγονον αὐτοῦ (τοῦ Κλεάν- » θους) πυθέσθαι ὄντα ἀκροατήν· διατί ἀντλεῖς; » τὸν δ' εἰπεῖν· ἀντλῶ γὰρ μόνον· τί δ' οὐχὶ » σκάπτω; τί δ' οὐκ ἄρδω καὶ πάντα ποιῶ φι- » λοσοφίας ἕνεκα. » (Ὁ αὐτός).

Τρυφερότης, Φιλοπονία, Κακοπάθεια.

Οὔτε κῆπος ἄνευ κόπων καρποφορεῖ, οὔτ' ἀγρὸς ἀγεώργητός ποτε θερίζεται· ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα χωρὶς ἱδρώτων διατελεῖ ἀδύνατον διὰ τὴν νωθρότητα. Οἱ χυμοὶ ἀκίνητοι σχεδὸν μένοντες λιμνάζουσιν ἐντὸς

τῶν ὀργάνων, ὡς τὰ στάσιμα καὶ σηπεδονώδη ὕδατα, οἱ μυῶνες γίνονται μαλθακοὶ καὶ χαῦνοι, ὁ στόμαχος καὶ τὰ ἔντερα ἐξασθενοῦσιν, αἱ δὲ ἀρθρώσεις τοῦ σώματος σκληρύνονται, καθὼς αἱ σπανίως κινούμεναι στρόφιγγες τῶν θυρῶν καὶ θυρίδων σκωριάζουσιν. Ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως προέρχεται δυσπεψία, δυσκοιλιότης καὶ κεφαλαλγία, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐξογκοῦται καὶ παχύνεται, ὥστε ἐνίοτε καταντᾷ εἰς ἀληθῆ φυσκωνίαν καὶ σχεδὸν πνίγεται ὑπ' ἀσφυξίας.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι ἡ σωμασκία ὠφελεῖ τὴν ὑγείαν, ὅσον καὶ ἡ καλὴ τροφή. Διὰ τοῦτο τὴν ἐργασίαν ἐπέβαλεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου ὁ Θεὸς ὡς χρέος τοῦ ἀνθρώπου, καταστήσας τὸν προπάτορα ἡμῶν Ἀδὰμ κηπουρὸν τοῦ παραδείσου. Ὁ Σωκράτης ἐμάνθανε κιθαρίζειν καὶ γέρων ἤδη ὤν, συχνάκις μάλιστα καὶ ἐχόρευε, νομίζων τὸ εἶδος τῆς γυμνασίας ταύτης ὠφέλιμον πρὸς τὸ σῶμα, ὁ δ' αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἦτο τοσούτῳ φιλόπονος, ὥστε ὡς κλίνην εἶχε τάπητα μόνον, ὡς σκέπασμα δὲ μίαν μηλωτὴν, ἢ ἁπλοῦν δέρμα, ἐξύπνει πάντοτε σχεδὸν περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπορεύετο ἔπειτα εἰς ἐπίσκεψιν τῶν φρουρίων ὡς περίπολος, ἀνεγίνωσκεν ἕως πρωΐας, τὴν δ' ἡμέραν ἐδίκαζε τοὺς διαφερομένους καὶ ἐγύμναζε τὸν στρατόν.

Τίνας διαθρυλλεῖ ἆρά γε ἡ φήμη, τοὺς νωθροὺς καὶ ὀκνηροὺς, ἢ τοὺς ἀνδρείους καὶ καρτερικοὺς καὶ φιλοπόνους; Τίνες ὠφέλησαν τὴν ἀνθρωπότητα, ὅσον ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεὺς, ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἥρωες τρέχοντες ἄνω καὶ κάτω; Τίνες ἐδοξάσθησαν ὡς ἐλευθεραταὶ, ἢ εὐεργέται τῶν ἐθνῶν ἄνευ διαφόρων ταλαιπωριῶν καὶ κινδύνων; Τίνες δ' ηὐδοκίμησαν καὶ περὶ τὰς τέχνας, ἢ τὰς ἐπιστήμας, ἄνευ ἐπιμελείας καὶ κόπων; Ἴδε τὰ ῥόδα, πόσον τέρπουσι καὶ τὴν ὅρασιν καὶ τὴν ὄσφρησιν, πόσον δ' εὐωδιάζουσι τὸν ἀέρα· ἀλλὰ περιστοιχίζονται καὶ αὐτὰ ὑπὸ ἀκανθῶν, ὥστε πάντα τὰ καλὰ τοῦ κόσμου γίνονται διὰ πόνων καὶ μόχθων, ἐνίοτε μάλιστα εὑρίσκονται καὶ μετά τινων κακῶν ἀνάμικτα.

Μεταξὺ τῶν ἁβροδιαίτων καὶ τρυφηλῶν τῆς Ἀσίας πλουσίων ὑπάρχουσιν ἐνίοτε ἄνθρωποι τοσοῦτον ὀκνηροὶ, ὥστε οὔτε ἵνα ἐνδυθῶσι καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἄνευ βοηθείας ἄλλου δύνανται. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ κατὰ τοῦτο μιμητὴς τῶν Περσῶν Ἀρισταγόρας. Ὅθεν ἰδοῦσα αὐτὸν παρὰ τοῦ ὑπηρέτου ὑποδούμενον ἡ Σπαρτιᾶτις Γοργὼ, κοράσιον τοῦ βασιλέως Κλεομένους, δικαίως ἐξεφώνησε μετ' ἐκπλήξεως· «Πάτερ ὁ ξένος χεῖρας οὐκ ἔχει.»

Τὸ αὐτὸ τοῦτο βλέπων ποτὲ καὶ ὁ Διογένης γινόμενον ἐπ' ἄλλου ῥᾳθύμου καὶ ὀκνηροῦ ἀνθρώπου «Οὔπω μακάριος εἶ, εἶπεν, ἐὰν μή σε

καὶ ἀπομύξῃ.» Ἔχεις ἔτι καιρὸν ἕως ἀποβῇς ἐντελῶς εὐτυχὴς, ὅταν ὁ ὑπηρέτης καταντήσῃ ἵνα ἐκβάλῃ καὶ τὴν μύξαν σου!

Πτωχὸς ἦτο καὶ δυστυχὴς ὁ φιλόσοφος Κλεάνθης· ὅθεν ὅπως πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἔσκαπτε καὶ ἐπότιζε κήπους, καὶ ὕδωρ ἐκ τῶν φρεάτων ἤντλει τὴν νύκτα, τὴν δὲ ἡμέραν ἐπορεύετο εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων. Ἐν γένει διὰ τῶν κόπων, τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἐπιμονῆς οὐ μόνον ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι καὶ καλλιτεχνῖται ἀπὸ εὐτελῶν ἀνθρώπων ἀνεδείχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στρατιωτῶν στρατηγοὶ καὶ ἀπὸ στρατηγῶν βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες οἷοι ὁ Βερναδῶτος τῆς Σουηδίας καὶ ὁ Ναπολέων τῆς Γαλλίας ἐφ' ἡμῶν, καὶ μυρίοι ἄλλοι ὅσοι ἔκπαλαι καὶ πανταχοῦ, ὅπου τιμᾶται ἡ ἀτομικὴ ἀξία.

Κατατρίβει βεβαίως τὰς μηχανὰς ἡ σκωρία· φθείρει ὅμως αὐτὰς καὶ ἡ πολλὴ, ἢ διεξοδικὴ χρῆσις. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει ὡς πρὸς τοὺς κόπους τοῦ σώματος καὶ τοῦ νοός. Ἡ ἔλλειψις αὐτῶν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον τρυφερὸν καὶ ὀκνηρόν· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπερβολὴ γινομένη κακοπάθεια καὶ σκληραγωγία βλάπτει οὐχ ἧττον· καθόσον ἐξασθενίζει τὰς δυνάμεις, προξενεῖ ὀξείας, ἢ χρονικὰς νόσους, ἐπιταχύνει τὸ γῆρας, ἢ ἐπιφέρει καὶ τὸν θάνατον πρόωρον. Μεταξὺ δὲ τῶν δύω τούτων ἄκρων κεῖται ἡ φιλοπονία, εἴτε ἡ σύμμετρος ἐνασχόλησις τῶν σωματικῶν, ἢ ψυχικῶν δυνάμεων.

Εἰς τί ὠφελεῖ ἡ ἐπιστήμη τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν ὑπερβαίνῃ τὰ ὅρια τοῦ μετρίου; Ὁ Ἑρμογένης, περίφημος κατὰ τὴν ῥητορικὴν καὶ φιλολογίαν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας, κατήντησεν ἠλίθιος περὶ τὸ εἰκοστὸν ἔτος. Ὁ Τάσσος συγγράψας τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ ἐποποιΐαν νέος ἔτι, ἀπέθανε φρενοβλαβὴς μετ' ὀλίγον. Ὁ Πασχάλης ἐκδοὺς κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον τῆς ἡλικίας ἔτος περὶ κωνικῶν τομῶν βιβλίον θαυμασθὲν ὑπὸ πάντων τῶν περὶ τὰ μαθηματικὰ καταγινομένων, ἔπασχεν ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου, ἀπέθανε δὲ περὶ τὸ τριακοστόν. Ἀλλ' ὁ νοῦς αὐτοῦ τοσοῦτον εἶχεν ἐξασθενήσας, ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο πάντοτε πλησίον βαράθρου καὶ ἀκαταπαύστως ἐφοβεῖτο μὴ εἰς αὐτὸ πέσῃ!

Συμφέρει ἄρα ἵνα μήτε ὑπερβαλλόντως κοπιῶμεν, μήτε πάλιν εἰς ὀκνηρίαν καὶ νωθρότητα ἐκπίπτωμεν. Διὰ τῆς μετρίας μόνον ἐνασχολήσεως καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἄλλους γινόμεθα ὠφέλιμοι· ἀλλὰ καὶ ὁ χρόνος παρέρχεται εὐχαρίστως. Χάριν τούτου καὶ οἱ Σουλτάνοι ἐμάνθανον πάντοτε τέχνην τινὰ, οἷον ξυλουργικὴν, τορνευτικὴν κτλ.

Ὅσῳ μᾶλλον καλλιεργεῖται, ποτίζεται, σκάπτεται καὶ σκαλίζεται τὸ δένδρον περὶ τὴν ῥίζαν, τοσούτῳ καρποφορώτερον γίνεται, ἀλλὰ καὶ

ὀλιγώτερον διαρκεῖ· ἐξ ἐναντίας δὲ τὰ ἀγρίους καὶ στυφοὺς καὶ ὑποξίνους φέροντα καρποὺς διαρκοῦσιν εἰς πάμπολλα ἔτη.

Ἐκ δὲ τῶν ζώων τὰ τελειότερα ζῶσιν ἀναλόγως ὀλιγώτερον. Ὁ κανὼν οὗτος ἐφαρμόζεται καὶ πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ὀρεινοί, οἱ κάτοικοι ψυχρῶν, μετρίως ὑγρῶν καὶ εὐκράτων τόπων, οἱ διαιτώμενοι κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἀπηλλαγμένοι δὲ τῶν ἡδονῶν καὶ καταχρήσεων τῆς τρυφῆς, οἱ χωρικοὶ ὡς σωμασκούμενοι καὶ πάντοτε καθαρὸν ἀέρα ἀναπνέοντες, μακρὰν δηλ. τῶν πόλεων, ὅπου μολύνουσιν αὐτὸν μυριάδες ζώων μικρῶν καὶ μεγάλων, *οἱ μὴ ἔχοντες ἀνεπτυγμένον τὸν νοῦν, ἀκολούθως δὲ μήτε ὑπὸ πολλῶν ἰδεῶν καὶ φροντίδων τοῦ κόσμου καὶ παθῶν βασανιζόμενοι,* γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μακρόβιοι, μάλιστα δὲ αἱ γυναῖκες.

Εὑρίσκονται ὅμως ὡς ἐξαίρεσις τοῦ γενικοῦ κανόνος ἱκανὰ παραδείγματα λογίων ἀνθρώπων, οἵτινες κατήντησαν εἰς βαθὺ γῆρας. Οὕτως οἱ ἑξῆς φιλόσοφοι, ῥήτορες καὶ ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος ἔζησαν, Ἐπιμενίδης ἔτη 157, Σόλων 80, Γοργίας 108, Πρωταγόρας 90, Ἀνακρέων, Σοφοκλῆς καὶ Πίνδαρος ἀνὰ 80, Δημόκριτος 109, Διογένης 90, Ζήνων 100, Πλάτων καὶ Πυθαγόρας ἀνὰ 81 ἔτη.

Ἐνίοτε εὔρωστοι γέροντες φύουσι νέους ὀδόντας καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἀνακαινίζονται, ὅπως ζήσωσί τινα ἔτη πλέον. Ἐν γένει ὅμως, ἁρμοδίων δὲ διδομένων τῶν περιστάσεων, πᾶν ζῶον δύναται ἵνα ζήσῃ ὀκταπλάσιον χρόνον τοῦ δαπανωμένου εἰς τὴν αὔξησιν αὐτοῦ, ὥστε ἂν ὁ ἄνθρωπος αὐξάνῃ μέχρι 18 καὶ 20 ἐτῶν, ἴσως καταντήσῃ εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 144 καὶ 160, ὡς ἐνίοτε τοῦτο βλέπομεν.

Ἡ ἀργία, ἡ ἀσχολία, ἡ πολυμεριμνία ὑπάρχουσιν ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, ὅ,τι σχεδὸν ἡ τρυφερότης, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ κακοπάθεια ὡς πρὸς τὸ σῶμα.

«Ἴδε πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ, (λέγει ὁ Σολομὼν Παροιμ. ΣΤ.) καὶ ζήλωσον ἰδὼν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος. Ἐκείνῳ γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μηδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπὸ δεσπότην ὢν ἑτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν, πολλήν τε ἐν ἀμητῷ ποιεῖται τὴν παράθεσιν».

Ἰδοὺ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. Δατί μένεις εἰσέτι ἐπὶ τῆς κλίνης; Διατί ἀργοπορεῖς, οὔτε ὑπάγεις εἰς τὸ ἔργον σου; Μὴ ἐγεννήθης ὅπως διατελῇς κυλιόμενος ἐπὶ τῶν στρωμάτων, ἢ μένων ὕπτιος καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν; Οὐ βλέπεις τοὺς μύρμηκας πόσον κινοῦνται ἄνω καὶ κάτω ὅπως ἐν καιρῷ τοῦ θέρους ἀποθησαυρίσωσιν εἰς ἀποθήκας ἀσφαλεῖς τὰ ἐφόδια τοῦ χειμῶνος; Οὐ βλέπεις τὰς ἀράχνας, αἵτινες ἀδιακόπως ἐργάζονται; Οὐ βλέπεις τὰς μελίσσας περιπετομένας ὧδε κἀκεῖσε εἰς τὰ

ἄνθη καὶ τὰ φυτὰ, ἅμα ἐφώτισε; Σὺ δὲ τί βραδύνεις ἵνα ἐκπληρώσῃς τὰ ἀνθρώπινά σου καθήκοντα διὰ τὴν κοινὴν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν σου αὐτὴν εὐημερίαν;

Ἂν χωρίσῃς τοὺς φθόγγους τοῦ γλυκυτάτου μέλους, οὐδεμίαν εὑρίσκεις ἡδονὴν ἐξ ἑκάστου αὐτῶν κατὰ μέρος. Ἂν διαλύσῃς τὰ σχήματα καὶ τὰς εὐρύθμους κινήσεις τοῦ χοροῦ, οὐδὲν πλέον μένει οὔτε τότε τερπνόν. Ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνίας ὅλη ἡ χάρις καὶ δύναμις προέρχεται ἐκ τῆς ἑνώσεως· αὐτὴ δὲ οὔτε διατηρεῖται, οὔτε εὐδοκιμεῖ εἰς πολὺν καιρὸν, ἐὰν μὴ συνεργῶσιν ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι εἰς κοινὸν σκοπὸν, ἐπαγγελλόμενος ἕκαστος ἓν ὁποιονδήποτε ἔργον, ὅπερ ἔμαθεν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, τὸ τοῦ μουσικοῦ, π. χ., τοῦ ζωγράφου, τοῦ ῥάπτου, τοῦ κτίστου κλπ. Διότι, κατὰ τὸν Ἡσίοδον (Ἔργα καὶ Ἡμέραι) «Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ γ' ὄνειδος.

Ἡ κοινωνία οὐ δύναται τρέφειν ἀργοὺς ἀνθρώπους, καθὼς οὔτε τὸ σμῆνος τῶν ἐργατίδων μελισσῶν ὑποφέρει τοὺς κηφῆνας. Ἔπειτα αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς οἱ τοιοῦτοι ἐπὶ τέλους δυστυχοῦσι καὶ ἐλεεινῶς τὸν βίον καταστρέφουσιν, ὡς διαφόρων κακουργημάτων ἔνοχοι διὰ τὴν ἀργίαν αὐτῶν γινόμενοι. Ἡ ἀργία ἄρα παρασύρει τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἀνάγκης εἰς κακίας καὶ πλημμελήματα, καθὼς ὁ ἀκαλλιέργητος ἀγρὸς γεννᾷ μόνον ἀκάνθας καὶ τριβόλους. Τὰ ἀχρειέστατα φυτὰ βλαστάνουσιν πάντοτε ἐν τοῖς χέρσοις καὶ ἀφόροις τόποις, τὰ δ' ἀκίνητα ὕδατα ἀποβαίνουσι θολερὰ καὶ νοσώδη. Ἐκ τῆς ἀργίας ἔπαθεν ὁ Δαυὶδ· διότι γοητευθεὶς ἐκ τῶν πονηρῶν βλεμμάτων τῆς Βηρσαβεὲ ἥμαρτε πρὸς τὸν Θεόν. Ὅθεν ὀρθότατα εἶπεν ὁ Θεόφραστος τὸν ἔρωτα πάθος ψυχῆς σχολαζούσης.

Οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι ὀλίγον ἐτίμων τὰς τέχνας ὡς ἐκνευριζούσας δῆθεν διὰτῆς ἀκινησίας, ἀπασχολούσας δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς περὶ τὰ συμφέροντα τῆς δημοκρατίας φροντίδος, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφῶν. (Ἀπομνημον.). Διὰ τοῦτο αἱ τέχναι ἦσαν σχεδὸν ἀσχολία τῶν ἀργυρωνήτων δούλων, ἐξ ὧν εἶχον πλῆθος οἱ πλούσιοι, οἷον ὁ στρατηγὸς Νικίας, ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ξένων κόπων. Ὅθεν καὶ ὁ Κικέρων κακῶς συμβουλεύει τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἵνα καταφρονῇ, οὕτως εἰπεῖν, τοὺς τεχνίτας ὡς βαναύσους καὶ χειρώνακτας!! (De offic. Lib. 1.) Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ 6 αἰῶνας σχεδὸν κατεφρόνουν καὶ τὴν ἐμπορίαν, ὡς ἔργον ἄξιον μόνον τῶν δούλων, ἢ καὶ τῶν ἀπελευθέρων, κατώτερον δὲ τοῦ βαθμοῦ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν πατρικίων! μόλις δὲ κατεδέχθησαν αὐτὴν περὶ τὰ τέλη τῆς δημοκρατίας καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου, ἥτις ὑπῆρξέ ποτε ἐνάμιλλος τῆς Ἀλεξανδρείας ὡς

ἀποθήκη τῶν ἐμπορευμάτων τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἰταλίας, καθὼς ὕστερον ἡ Βενετία, ἡ Γένουα, ἡ Φλωρεντία καὶ διάφοροι ἄλλαι πόλεις τῆς βορείου Γερμανίας. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος! (Νομ. Β.) ἡ ἐμπορία παραδόξως κατεδικάζετο. Μόλις μετὰ πολλοὺς χρόνους οἱ τεχνῖται προέβησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν κυρίως λεγομένων, ὡς βεβαιοῖ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Γ.) ἡ δὲ γεωργία ἦτο ὅλη χεδὸν ἐν χερσὶ τῶν ἀνδραπόδων, τῶν εἱλώτων π. χ. τῆς Σπάρτης, τῶν περιοίκων τῆς Κρήτης καὶ τῶν πενεστῶν τῆς Θεσσαλίας. Τοιοῦτον ὅμως σφαλερὸν σύστημα πολιτικῆς ἦτο ἀδύνατον ἵνα ὑπερισχύσῃ ἐπὶ πολὺ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας. Διότι προοδεύσαντος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεδόθησαν προθύμως πρὸς τὴν γεωργίαν, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὰς τέχνας.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ κατάστασις τῶν τεχνῶν ἦτο πάντη διάφορος, ἀλλὰ κατὰ πάντα λόγον ἀξιοπερίεργος (*). Διότι οἱ ἐπαγγελλόμενοι ἑκάστην αὐτῶν ἀπετέλουν χωριστὴν ὁμάδα, εἴτε συντεχνίαν ἔχουσαν οὐ μόνον ἰδίους θεσμοὺς καὶ ἰδιαιτέραν δικονομίαν, ἀλλὰ καὶ δικαιώματά τινα παράδοξα καὶ ἤθιμα ἀλλόκοτα, ἐνίοτε δὲ καὶ ὅλως γελοῖα. Ὁ προσερχόμενος μαθητὴς ἐγίνετο δεκτὸς κατὰ προσδιωρισμένους τύπους καὶ μετὰ προηγουμένην ἐξέτασιν περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ διαγωγῆς αὐτοῦ καὶ ἄλλων τοιούτων, ὑποσχόμενος δὲ τιμιότητα, νηφαλιότητα καὶ ἐπιμέλειαν. Ἀλλ' ἑκάστη τέχνη εἶχεν ἰδιαιτέραν τελετὴν καὶ ἐρωταπόκρισιν· ὁ δὲ δόκιμος, εἴτε τελειομαθὴς (μετὰ τρία, ἢ τέσσαρα ἔτη) διὰ χρημάτων μόνον ἐλάμβανε τὴν ἄδειαν τῆς συστάσεως ἐργαστηρίου ἐπ' ἰδίῳ αὐτοῦ ὀνόματι· ἄλλως ἔμενεν ὡς μισθωτὸς ὅπου ἔτυχε. Συνήθως δὲ περιήρχοντο οἱ τοιοῦτοι, πρὶν ἐγκατασταθῶσιν ἐργοστασιάρχαι, διαφόρους τόπους (φιλοξενούμενοι ὑπὸ τῶν ὁμοτέχνων καὶ προστατευόμενοι) ὅπως παρατηρήσωσι καὶ ὠφεληθῶσιν ἔτι μᾶλλον. Ὑπὸ τῆς συντεχνίας τῶν σφαγέων ἀπεβάλλετο εἴτις κατήγετο ἐκ ποιμένων, κουρέων, χειρουργῶν, ὑπηρετῶν κτλ! ἄλλη δὲ ἦτο αὐστηρὰ ὡς πρὸς ἄλλους. Οἱ τῆς αὐτῆς συντεχνίας συνεβοηθοῦντο κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ περίστασιν. Οἱ ἐργοστασιάρχαι συνιστῶντες δικαστήριον ἔκρινον τὰς διαφορὰς τῶν δοκίμων, ἢ μαθητῶν ὡς διαιτηταί, ἢ πραγματογνώμονες, ἔχοντες πρόεδρον διαμένοντα τρίμηνον, ἑξάμηνον, ἢ καὶ ἔτος, οὗτοι δὲ ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ ἐργασίαν μετὰ πολλῶν περιφράσεων σεβασμοῦ λέγοντες πόθεν ἤρχοντο κτλ. Ἦτο ἀπηγορευμένη πρὸς αὐτοὺς ἡ ὁρκωμοσία, ἡ ἀσεμνολογία καὶ ἡ χρῆσις ῥάβδου, ἐκτὸς μόνον ἂν ἦσαν χωλοί, ἢ ἀσθενεῖς. Οὐδεὶς ἀνεχώρει ἐκ τῆς πόλεως, πρὶν ἐξο-

(*) Stock, Grundzüge der Verfassung des Gesellenwesens der deutschen Handwerker in alter und neuer Zeit. Magdeburg 1844.

φλήση τὰ χρέη αὐτοῦ. Ἡ μεγίστη τιμωρία τῶν πταιστῶν ἦτο ἡ ἐγγραφὴ ἐν τῷ μέλανι βιβλίῳ καὶ ὁ ἀποχωρισμός. Οἱ εἰσαγόμενοι νέοι μαθηταὶ ἔφερον σύμβολα τῆς τέχνης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν κτλ. ἔμπροσθεν ὁμηγύρεως ὁμοτέχνων, προπορευομένης μουσικῆς, ἔπειτα ἐζητεῖτο τὸ ὄνομα καὶ ἡ γενεαλογία αὐτῶν, διετάττοντό τινες ἐργασίαι, ὑπηγορεύοντο συνθήματα κρατούμενα μυστικὰ ὡς πρὸς τοὺς ἀλλοτέχνους, ἐδίδοντο συμβουλαὶ παντοῖαι ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς συμπεριφορᾶς, τῆς ἐνδυμασίας, καὶ τῆς ἐργασίας.—Οἱ πρόεδροι τῶν πιθοποιῶν τοῦ 1806 ἐν Magdebourg προεδρεύοντες ἔφερον κυανοῦν μανδύαν μετὰ περιτραχηλίου χρυσοστολίσου, οἱ σχοινοποιοὶ ἐκράτουν καρδίαν ὑπὸ βέλους διατετρυπημένην κτλ. — Κατά τινας συντεχνίας ὁ μὴ ἀρχόμενος τῆς ἐργασίας ἀπὸ ἑβδόμης πρωϊνῆς ὥρας ἀπεβάλλετο, ἢ ἐστερεῖτο τοῦ μισθοῦ τῶν ἐπιλοίπων τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν — ὁ ἐργοστασιάρχης ἐδέχετο τοὺς περιαγουμένους τελειομαθεῖς ὡς υἱοὺς λεγόμενος καὶ αὐτὸς πατὴρ αὐτῶν, ἡ δὲ συζυγος αὐτοῦ μήτηρ κτλ. Ὑπῆρχε φρασεολογία τις ἰδιαιτέρα καθ ἑκάστην συντεχνίαν — οἱ συντεχνίται ἐργάται ἐκαλοῦντο πολλάκις ἐξ ὀνόματος τῆς πατρίδος, ὁ Βιενναῖος, π. χ. ὁ Μασσαλιώτης κτλ. —Κατὰ μῆνα, ἢ ἐξ ἑβδομάδας συνερχόμενοι ἤκουον ὑπὸ τοῦ προεδρεύοντος τὰς διαταγὰς τῆς ἀστυνομίας καὶ συνωμίλουν περὶ τῶν κοινῶν ὑποθέσεων, ἢ διέλυον τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφοράς. Ἡ συνάθροισις αὕτη ἐν Γερμανίᾳ ἐλέγετο friedenstag (ἡμέρα συνδιαλλαγῆς) κτλ. Οἱ παρεστῶτες ἵσταντο εὐλαβῶς, οὔτε τοὺς ἀγκῶνας ἐστήριζον ἐπὶ τῆς τραπέζης, οὔτε τὰς κνήμας ἔβαλλον ἀλλεπαλλήλους. Οὐδεὶς ἔφερε μάχαιραν, βακτηρίαν, ἢ ὅπλον οἱονδήποτε· τὰ τοιαῦτα δὲ ἀπετίθεντο πρὸ τῆς θύρας. Οὐδεὶς ἐλάμβανε πρῶτος τὸν λόγον ἄνευ ἀδείας. Μετὰ τὸ τέλος τῶν κοινῶν ὑποθέσεων, συγχωρούσης τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου, συνευωχοῦντο οἱ συγκεκλημένοι. Οὐδεμία λοιδορία τότε ἐπετρέπετο, οὔτε χύσις ζύθου ἐκτεινομένου εἰς πλειότερον τόπον, ἢ ὅσον σκεπάζει ὁ ποῦς, ἢ ἡ παλάμη.

Ὁ εἰρημένος συνεταιρισμὸς συνήργησε μὲν ἴσως καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν, ἐχρησίμευσεν ὅμως καὶ εἰς ἀσφάλειαν, ἢ συντήρησιν τῶν τεχνιτῶν ὡς πρὸς τοὺς χωροδεσπότας, ἢ εὐγενεῖς, οἵτινες ἦσαν τότε κύριοι καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων δηλ. καὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς θυγατρὸς καὶ τῶν ἄλλων παιδίων, καθὼς καὶ τῶν κτηνῶν, τῆς γῆς, τῆς καλύβης καὶ τοῦ κλιβάνου, ὅπου ὠπτᾶτο ὁ ἄρτος τοῦ λαοῦ, ὡς μὴ ἐπιτρεπομένου ἐπεισάκτου ἄνευ προσίμου, ἐπώλουν δὲ διὰ παντοίων φόρων καὶ τὴν ἄδειαν τῆς ἐργασίας, τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος, τοῦ πυρὸς, τοῦ ἅλατος τῆς θαλάσσης, τοῦ ῥέοντος ὕδατος καὶ

τοῦ κινοῦντος ἀνέμου, ὥστε καὶ γεννώμενος καὶ ἐσθίων καὶ πίνων καὶ ἐργαζόμενος καὶ ἀποθνήσκων ὁ ἄνθρωπος ἐφορολογεῖτο, καθὼς τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς Ῥώσσοις obrok ἐδίδοτο μέχρι τοῦδε πρὸς τὸν ἄρχοντα ὑπὸ τοῦ δούλου ὅπως ἐργάζηται ἐλευθέρως τὴν τέχνην αὐτοῦ, ἢ ἐμπορεύηται.

Πάντα ταῦτα κατηργήθησαν ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀλλαχοῦ δὲ, οἷον ἐν Γερμανίᾳ, κατ' ὀλίγον, ἢ ἐν μέρει μόνον ἐξέλιπον· καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὅμως διασώζονται εἰσέτι λείψανα, ἢ ἐνθυμήματά τινα τῶν ἀρχαίων διατάξεων. Οὕτω πρό τινων ἐτῶν ὁ λόρδος Derby ἐγένετο ἑταῖρος τῆς συντεχνίας τῶν ἁλιέων, καὶ ὁ πρίγγηψ δὲ αὐτὸς Ἀλφρέδος, υἱὸς τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας λαβὼν ἐσχάτως δίπλωμα ἀρχιτεχνίτου ῥάπτου ὤμοσεν ὅρκον ὅτι διατηρήσει πιστῶς τῆς συντεχνίας τῶν ῥαπτῶν τὰ προνόμια, καταμηνύων πάντα κύριον, ὅστις μὴ ἐνδυθῇ ὑπὸ τῆς συναδελφότητος ταύτης, καθὼς καὶ πάντα ἐργοστασιάρχην δεχόμενον μισθωτοὺς ξένους. Ἐκτὸς τούτων αἱ συντεχνίαι ἐξήσκουν ποτὲ οὐχὶ μικρὰν δύναμιν καὶ ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ πράγματα. Οὕτω π. χ. ἡ τῶν σφαγέων ὡς μέτοχος καὶ ὁμόφρων τῆς φατρίας τῶν Guise ἐν Γαλλίᾳ κατέστη φόβητρον καὶ ὄλεθρος τῶν Καλβινιστῶν, φονεύουσα αὐτοὺς ὅπου εὕρισκεν ἀνηλεῶς ὡς βόας. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ σφαγεῖς ἐζήτησαν τελευταῖον παρὰ τοῦ ζῶντος βασιλέως τῆς Πρωσσίας Α. Οὐϊλλιέλμου ὡς δικαίωμα ἵνα προπορευθῶσι τῆς πομπῆς εἰσερχομένου αὐτοῦ μετὰ τὴν στέψιν εἰς Βερολῖνον, σαλπιζούσης τῆς σάλπιγγος αὐτῶν.

Ἀπέκειτο ὅμως τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν ἵνα τιμήσωσι τὰς τέχνας ἐπαξίως. Διότι καὶ σχολεῖα αὐτῶν συνιστῶνται πανταχοῦ, καὶ ἐκθέσεις τῶν προϊόντων γίνονται πολυδάπανοι, καὶ βραβεῖα, ἢ παράσημα διανέμονται πρὸς τοὺς ἐφευρέτας νέου τινὸς τρόπου, ἢ ἀριστεύσαντας κατὰ τὰ ἔργα, καὶ ἐλευθερία ἀπόλυτος ὑπάρχει ἐξασκήσεώς τινος τέχνης, ἡ δὲ Ἀγγλία καὶ Γαλλία καυχῶνται δικαίως ὅτι προήγαγον τὴν βιομηχανίαν εἰς τὴν ἀκμὴν, ὅπου σήμερον εὑρίσκεται, ἀναρίθμητον δὲ πλῆθος πλοίων διασχίζον τὸ πέλαγος τοῦ νέου καὶ τοῦ παλαιοῦ κόσμου μεταφέρει ἔνθεν κακεῖθεν τὸν πλοῦτον τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης. Ἕνεκα δὲ τοῦ ἐμπορίου καὶ πόλεμοι μεγάλοι ἐπιχειροῦνται καὶ σόλοι ἐκπέμπονται εἰς ἀπωτάτας χώρας, τὴν Ἰαπωνίαν π. χ. τὴν Κίναν κτλ.

Ἰδιαιτέρως ὅμως ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν ἵνα τιμῶμεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Διότι ἀπ' ἀρχῆς δι' αὐτῶν ἡ Ἑλλὰς ἐξέπεμψεν ὡς ἀλλεπάλληλα σμήνη ἀποικίας εἰς πάσας τὰς νήσους καὶ παραλίας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἔπειτα δὲ προέβη πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ, δηλ. μέχρι τῆς Βαλτικῆς, οἷον εἰς τὰς Κασσιτερίδας νήσους, τὴν Θούλην, τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον,

Δι' αὐτῶν ἐδοξάσθησαν αἱ τρεῖς ἡρωϊκαὶ αὐτῆς νῆσοι ὡς ἡ Τύρος ποτὲ ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Ἄραδος. Δι' αὐτῶν ηὔξησαν αἱ θαλάσσιαι δυνάμεις, ἡ δὲ Ὕδρα ἀνεδείχθη προπύργιον ὅλης τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, ναυαρχούντων τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη καὶ Ἀνδρέου Μιαούλη. Οἱ ναῦται τῆς Ἑλλάδος τιμῶνται καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ἄγγλων, οἱ δὲ ἔμποροι προητοίμασαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς ἑταιρίας τῶν Φιλικῶν, τιμῶσι δὲ νῦν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, μάλιστα δὲ οἱ τοῦ Λονδίνου, τῆς Μαγχεστρίας, Λιβερπόλεως, Ἀλεξανδρείας κτλ. Αὐτοὶ ἀποτελοῦσι τὸ εὐφυέστατον, φιλοπονώτατον καὶ κοινωφελέστατον μέρος τοῦ ἔθνους.

Πολλοὶ ἄνθρωποι φιλοτιμοῦνται ἵνα πράξωσι μεγάλα, ἀλλὰ μὴ εὑρίσκοντες τὸν ἁρμόδιον καιρὸν πάντοτε ἀναβάλλουσι καὶ οὐδὲν ἐκτελοῦσιν. Ἔπειτα οὔτ' ἀναλογίζονται ὅτι καὶ αὐτὰ, καθὼς καὶ τὰ μικρὰ, κατ' ὀλίγον γίνονται πολλάκις καὶ, ὡς εἰπεῖν, βῆμα πρὸς βῆμα, ὥστε ἀπαιτεῖται ἡ ἐνέργεια καὶ δραστηριότης κατὰ πᾶσαν ἐπιχείρησιν. Carpe diem, ἔλεγεν ὁ Ὁράτιος, ἀντιλαβοῦ δηλ. τοῦ χρόνου, ἅρπασον οὐ μόνον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὥραν. Ἀλλ' ὅμως οἱ φιλήδονοι, οἱ φιλοπόται, οἱ ζηλωταὶ τῆς ἀνακρεοντείου μουσικῆς συμβουλεύουσι πάντοτε τὴν εὐθυμίαν καὶ διάχυσιν! μὴ σκεπτόμενοί ποτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο ὅπως ἀποβλέπῃ καὶ πρὸς εὐγενῆ τινα σκοπὸν πάντοτε. Ἀλλὰ καὶ ὁ ματαιόσχολος πλούσιος καλλωπισθεὶς καὶ περιελθὼν εἰς ἐπισκέψεις δύναται ἵνα τηρήσῃ πρὸς ἀτομικὴν αὐτοῦ χρῆσιν τοὐλάχιστον τὴν πρωΐαν καὶ τὴν ἑσπέραν, ὅπως ἐπιδοθῇ πρὸς μελέτην καὶ ἀνάγνωσιν, γινόμενος οὕτω μονήρης καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν πόλεων.

Ὀνειδιζόμενος ὁ Ἀπελλῆς ὅτι ὀλίγας ἐζωγράφει εἰκόνας, συνεχῶς δὲ αὐτὰς ἐπεξεργάζετο, ἔλεγεν ὅτι ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν μεταγενεστέρων. Τῷ ὄντι λόγου ἄξια συγγράμματα καὶ ἄλλα τῆς τέχνης ἔργα διὰ πολλοῦ χρόνου καὶ κόπου κατορθοῦνται· καθὼς ἐξέρχονται ἄρτια τὰ ἔμβρυα, ὅσα διέμειναν ἐντὸς τῆς κοιλίας τὸν ὡρισμένον χρόνον ὑπὸ τῆς φύσεως, τὰ δὲ πρωΐμως ἐκπίπτοντα γίνονται ἀσθενῆ καὶ βραχύβια καὶ ἀμέσως δὲ φαινόμενα προξενοῦσιν ἀηδίαν καὶ φρίκην ὡς μυσαρὰ ἐξαμβλώματα. Τοιαῦτα ἐπιπολάζουσι πολλὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ ὡς ἀφρὸς τῆς θαλάσσης μετ' ὀλίγον ἀφανιζόμενα. Τοὐναντίον δὲ ὁ Γίββων ἐν ἐπαύλει τῆς Ἑλβετίας ἐδαπάνησε δέκα ὀκτὼ ὁλόκληρα ἔτη συντάττων τὸ πολύτιμον αὐτοῦ σύγγραμμα « Περὶ ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῶν Ῥωμαίων » καὶ ἄλλοι ἄλλα τοιαῦτα εἰσαεὶ διαμένοντα καὶ ἀναγινωσκόμενα.

Ἡ σιωπὴ τῶν χωρίων γίνεται σχολεῖον ἀληθοῦς φιλοσοφίας καὶ αὐ-

τῶν τῶν γυναικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ. Βεβαίως καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ φύσις ἐκεῖ ἔχει μεγάλα θέλγητρα· καλλωπίζεται ὅμως πολὺ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς δραστηρίων καὶ σκεπτικῶν ὑπὲρ πολλοὺς λαοὺς ἄλλους. Ἴσως καὶ αἱ γυναῖκες κλίνουσιν αὐτόθι εἰς τὴν μόνωσιν μᾶλλον τῶν ἄλλων. Ὁ κυνηγῶν καὶ ἱππεύων δι' ὅλης σχεδὸν ἡμέρας δεσπότης (λόρδος) σπανίως ἀπολαύει τῶν ἀγαθῶν τοῦ μονήρους βίου, ὅσον ἡ σύζυγος αὐτοῦ καταγινομένη περὶ ἐργόχειρα καὶ ἀνάγνωσιν ἐντὸς τερπνοῦ κήπου. Ἀλλὰ καὶ τῶν γερμανίδων ἡ παιδεία ἔχει πρώτην ἀφορμὴν τὴν ἀγάπην τῆς ἐξοχῆς.

Ὁ μέγας Φριδερῖκος ἀνεγίνωσκε πάσας τὰς πρὸς αὐτὸν ἀναφορὰς καὶ ἀπεκρίνετο πρὸς πάσας· ἐκτὸς δὲ τούτου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐδαπάνα τακτικῶς πολλὰς ὥρας εἰς ἀνάγνωσιν Γερμανῶν, Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ ἄλλων. Αὐτὸς τῷ ὄντι ἐξετίμα τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου.

Ὅταν ὠφέλιμον καὶ σπουδαίαν πρᾶξιν ἀναβάλλωμεν εἰς τὴν αὔριον, ἀφαιροῦμεν τὴν ἐνεστῶσαν ἡμέραν ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς ἡμῶν ὡς κενὸν καὶ ἄγραφον φύλλον. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ διὰ τῆς ἐργασίας ἀναστέλλομεν τοῦ χρόνου τὸν ταχὺν δρόμον καὶ παρατείνομεν σχεδὸν τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν διὰ λυσιτελῶν σκέψεων καὶ ἔργων. Ἐπειδὴ τί ἄλλο ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἢ ἰδέαι καὶ πράξεις, σκέψις καὶ ἐνέργεια;

Ἂν ἀφαιρεθῇ ὁ χρόνος, καθ' ὃν κοιμώμεθα, ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐκτελοῦμεν τὰς ἀφεύκτους ἀνάγκας τῆς φύσεως, ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐνδυόμεθα, ἢ φροντίζομεν ἵνα εὐαρεστήσωμεν διὰ ματαίων περιποιήσεων, ὁ χρόνος, καθ' ὃν πάσχομεν ὡς ἄῤῥωστοι, ὁ χρόνος, καθ' ὃν μένομεν κατάπονοι καὶ ἀδύνατοι, ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἀκούομεν μωρολογίας ἀνοήτων ἀνθρώπων, ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἀναγινώσκομεν ἀνούσια σιχουργήματα καὶ μυθιστορίας, ἀθλίως μάλιστα παρ' ἡμῖν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεθηρμηνευμένας, εὑρίσκομεν ἐπὶ τέλους ὅτι ὀλιγώτατον μέρος τῆς ζωῆς ἡμῶν ὑπολείπεται ἐλεύθερον πρὸς ἰδίαν τοῦ ἀνθρώπου χρῆσιν καὶ ἀληθῆ ὠφέλειαν, ὅλον δὲ τὸ ἄλλο καταναλίσκεται εἰς ἀνάγκας φυσικὰς, ἢ τεχνητὰς χρείας καὶ εἰς περιττὰ, εἰμὴ καὶ βλαπτικὰ, πράγματα.

Ὁ ἐνασχολούμενος περὶ τὰ σκανδαλώδη ἀνέκδοτα, τὰ νέα τῆς ἡμέρας, τὰς διηνεκεῖς φλυαρίας τῶν ἐπισκέψεων, ἢ τὴν ἐθιμοταξίαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα, προδήλως οὐδὲν μέγα καὶ γενναῖον οὔτε διαλογίζεται, οὔτε πράττει ὡς κατασπαταλῶν τὴν προσοχὴν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἐνέργειαν.

Κλίνουσι μάλιστα εἰς παντελῆ ἀργίαν, ἀποτέλεσμα ἀκηδίας, εἴτε χαυνώσεως τῆς ψυχῆς, οἱ ἐξημβλυμένοι ὑπὸ τῆς καταχρήσεως τῶν σωματικῶν ἀπολαύσεων, δηλ. οἱ μεγισᾶνες, οἱ πλούσιοι, οἱ ἄσωτοι καὶ ἄλλοι

τοιοῦτοι. Αὐτοὺς οὐδεμία σχεδὸν ἡδονὴ ἐκ τῶν συνήθων τέρπει ὅσον τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ζητοῦσι πάντοτε νέας καὶ σφοδροτέρας· διότι τὰ νεῦρα αὐτῶν, μάλιστα τὰ τῆς ἁφῆς καὶ τῆς γεύσεως, ἀπώλεσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν φυσικὴν αὐτῶν εὐαισθησίαν ἐκ τῆς μακρᾶς ἕξεως. Οὕτως ἀναισθητεῖ τρόπον τινα πρὸς τὸν ἀέρα, τὸ ψῦχος καὶ τὴν θερμότητα τὸ πρόσωπον ὡς ἐκτεθειμένον διὰ παντὸς, ἐν ᾧ ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ σώματος αἰσθάνεται καὶ τῆς ἐλαχίστης αὐτῶν διαφορᾶς. Οὕτως οἱ φιλοπόται προβαίνουσι βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ οἴνου εἰς τὰ δριμύτατα ποτὰ, τὸ οἰνόπνευμα π. χ. τὸ ῥοῦμι καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Οὕτως ἐν Ἰνδίᾳ μεταχειρίζονται συνήθως τὸ πέπερι· διότι ὁ ὑπερβολικὸς καύσων ἔχει ἐξησθενισμένα τοῦ στομάχου τὰ νεῦρα, ὥστε ἀπαιτοῦσι δριμεῖάν τινα οὐσίαν ὡς αὐτὸ, ἵνα ὁπωσοῦν ἐρεθισθῶσιν.

Ἀπωλέσας τὴν αἴσθησιν τῆς τέρψεως τῶν ἄλλων ἀθυρμάτων ὁ ΙΔ΄. Λουδοβῖκος ἡδύνετο βλέπων ἀνθρώπους φέροντας ψευδῆ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κέρατα, τρέχοντας τετραποδητὶ ὡς ἐλάφους ἐν μέσῳ τοῦ κήπου τῆς Οὐϊρσαλίας, διωκομένους δὲ παρ' ἄλλων δώδεκα ὡς κυνηγῶν. Ὁποία διαφθορὰ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὁποία δὲ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ταπείνωσις!

Ἡ ἀργία ἐπιφέρει μεγάλα κακὰ καὶ ἰδιωτικὰ καὶ γενικά. Θέλεις (λέγει τις Γερμανὸς συγγραφεὺς εὐφυὴς, ὁ Zimmermann) ἵνα ἀνατρέψῃς, ἢ καὶ ἀναστατώσῃς ὁλόκληρον τὸ Λονδῖνον; Ἀπότρεψον τὸν λαὸν ἐκ τῶν καθημερινῶν αὐτοῦ ἔργων ἐπὶ ὀκτὼ μόνον ἡμέρας. Ἀμέσως ἔπονται ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἐπανάστασις, σφαγαὶ, δολοφονίαι, λωποδυτήσεις, πυρκαϊαὶ κτλ. Ἴσως φανῇ παράδοξον, ἀλλ' ὑπάρχει βέβαιον, ὅτι μόνη ἡ ἐνασχόλησις περὶ τὴν ῥαφὴν καὶ τὴν πλοκὴν τῶν περιποδίων ἀπομακρύνει πλειότερα πάθη, ἢ ἡ ἰσχυροτάτη πολιτικὴ δύναμις. Ὅθεν Ἄγγλος τις σπουδαῖος ἐπαινεῖ τοὺς συστήσαντας τὴν φιλεργίαν τῶν γυναικῶν περὶ τὰ τῆς βελόνης, ὡς ἀναγκαίαν ὅπως γεμίζωσι τὸ κενὸν τοῦ οἰκιακοῦ βίου, νομίζει δὲ δικαίως ὅτι ἐκ τούτου τοῦ ἔθους προέρχονται πολλαὶ ἀρεταὶ καὶ τοῦ κόσμου αὐτοῦ ὅλου ἡ ἡσυχία. Διότι καὶ ἡ διαπυρωτάτη φαντασία δυσκόλως φαντάζεται τὴν ἐνδεχομένην ἀταξίαν, ἂν πᾶσαι αἱ γυναῖκες κατεγίνοντο μόνον περὶ τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ ἀρέσκειν.

Ἡ ἀργία ἐθεωρήθη ἔκπαλαι ὡς μέγα ἐλάττωμα. Διὰ τοῦτο ὅ,τε Δράκων καὶ ὁ Σόλων κατὰ τὸν νόμον τῶν Αἰγυπτίων ἐτιμώρουν διὰ θανάτου τοὺς ἀργοὺς, ὁ δὲ Περικλῆς ἔπεμψεν ἀποικίας εἰς Χερσόνησον, Νάξον, Ἄνδρον, Θράκην, μάλιστα δὲ τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὰς Ἀθήνας ἐκ τῶν ἀργῶν καὶ ὀκνηρῶν ὡς λυμεώνων τῆς δημοσίου ἠθικῆς

καὶ καθαρμάτων τῆς κοινωνίας, γινομένων δὲ πάντοτε ὑπόπτων καὶ ἐπικινδύνων.

Ὁποία εὐεργεσία καὶ πρὸς τὰς νεωτέρας Ἀθήνας ἐγίνετο, ἂν ἀπεβάλλοντο πάντες οἱ ἀγύρται καὶ πλάνητες, οἱ ἀνέστιοι καὶ φυγόπονοι, οἱ καταναλίσκοντες τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα ἐν τοῖς καφενείοις περὶ τὰς παιδιάς, ἢ καὶ ἐν τοῖς καπηλείοις περὶ τὸν κωθωνισμόν, οἱ περιφερόμενοι κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ πλατείας τὴν ἡμέραν, κωμάζοντες δὲ τὴν νύκτα! Πόσα κακουργήματα διὰ τοῦ τρόπου τούτου προελαμβάνοντο, οἷον κλοπαί, καὶ φόνοι καὶ πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Διότι ἂν ἠριθμοῦντο πάντες οἱ ἐν τοῖς εἰρημένοις τόποις διατρίβοντες καὶ λογοκοποῦντες, ἢ μεθοκοποῦντες ἄνθρωποι, εὑρίσκοντο βεβαίως οὐχὶ καὶ τῶν τριῶν χιλιάδων ὀλιγώτεροι διὰ τὸ αὐξανόμενον πάντοτε πλῆθος τῶν καταγωγίων αὐτῶν τῆς ἀργίας καὶ τῆς διαφθορᾶς. Οὐδαμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης εὑρίσκεις τοὺς ἀνθρώπους κραιπαλῶντας ἐν τοῖς οἰνοπωλείοις κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας ὡς παρ' ἡμῖν! Περιερχόμενος τὰς λεωφόρους τῶν Παρισίων οὐδὲν εὗρον καφενεῖον πλῆρες ἀργῶν ἀνθρώπων ὡς ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλαις ἴσως πόλεσι τῆς Ἑλλάδος δι' ὅλης ἡμέρας, μόλις δὲ ἔβλεπον γέροντά τινα πλούσιον ἀναγινώσκοντα ἐφημερίδας, ἢ πίνοντα καφὲν, σοκολάτον κτλ. πρὸς καιρόν. Μόνον τὸ ἑσπέρας κυρίως συνέρχονται αὐτόθι ἐπ' ὀλίγον οἱ ἄνθρωποι, ἡ δὲ μεγαλόπολις τοῦ Λονδίνου ἓν μόνον καφενεῖον ἔχει, καὶ αὐτὸ δὲ διατηρεῖται ὑπὸ Γάλλων!

Ὅταν λείπωσι σπουδαῖα ἔργα, χρησιμεύουσιν, ἐν ταῖς συναναστροφαῖς μάλιστα τῶν μεγάλων τάξεων, καὶ τὰ ἀθύρματα, εἴτε παίγνια, ἐξ ὧν τὰ μὲν λέγονται *εὐστοχικὰ*, ἢ *ἐμπειρικά*· διότι κατ' αὐτὰ ἡ ἐπιτυχία προέρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσον ἐκ τῆς πείρας καὶ ἐπιδεξιότητος τοῦ ἀνθρώπου, οἷον ὁ διαγραμμισμὸς, ἡ κυβεία, ἡ πεττεία κτλ· τὰ δὲ *γυμναστικὰ*, οἷον ὁ σφαιρισμὸς, τὰ δὲ *τυχηρὰ* οἷον τὰ χαρτία. «Δοκεῖ δὲ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον» (Ἀριστ. Ἠθ. Νικομ. Δ. 8.) Ὁ φρονίμως ὅμως ψυχαγωγούμενος ἐκ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων ἀποφεύγει ἐγκαίρως τὰ τρίτα ὡς λίαν ἐπικίνδυνα. Διότι πάμπολλοι ἄνθρωποι ἀπὸ πλουσίων ἀπέθανον πτωχοὶ ὡς κατασωτεύσαντες κατ' ὀλίγον τὰ χρήματα αὐτῶν περὶ τὴν λυσσώδη τῶν χαρτίων παιδιὰν, ἐν ᾗ πολλάκις διενυκτέρευον. Οἱ φιλοπαίκτορες τῶν μεγιστάνων, ἢ ὀλβιοδαιμόνων Ῥώσσων ἀπωλέσαντες κατὰ τὸ χαρτοπαίγνιον τὰ ἔπιπλα καὶ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν προσφέρουσι τελευταῖον καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς δουλοπαροίκους, ὥστε πάμπολλαι οἰκογένειαι μεταβαίνουσιν ἀπὸ κυρίου πρὸς κύριον, μεταλλάσσουσι δὲ οὕτως ἐνίοτε ἓξ καὶ ὀκτὼ ἐντὸς

μιᾶς ἡμέρας. Διότι τὸ πάθος αὐξάνει ὑπὸ τῆς ἁμίλλης, καθὼς τὸ πῦρ τρέφεται ὑπὸ τῶν ξύλων, ὥστε κατ' ἀρχὰς μὲν ἀποβάλλει ὁ παίζων μικρὰ ποσὰ, ἔπειτα δὲ πλειότερα, ἀκολούθως δὲ γυμνούμενος προσφέρει ὡς ἐνέχυρον, ἢ μεσέγγυον ὅ,τι ἐφ' ἑαυτοῦ φέρει, δακτυλίδιον π. χ. ἢ ὡρολόγιον, δανείζεται δὲ παρ' ἄλλων, ἢ ὑπόσχεται τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀφειλομένων. Κατὰ δυστυχίαν τὸ τοιοῦτο χρέος, γινόμενον μάλιστα παρόντων μαρτύρων, θεωρεῖται νόμιμον ὡς καὶ πᾶν ἄλλο.

Βεβαιοῦται ὅτι Βενετός τις παίζων ἔβαλεν ὡς χρηματικόν τι ποσὸν καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γυναῖκα! Κινέζος δέ τις ἐκτὸς αὐτῆς καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ τέκνα. Ἀλλ' οἱ Ἰνδοὶ βάλλουσιν ὡς ἀργύριον καὶ τοὺς δακτύλους αὐτῶν, κόπτουσι δὲ αὐτοὺς εὐχαρίστως ἐν ἀποτυχίᾳ!

Οὐδὲν ἄλλο ἴσως ἐμφαίνει τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ὅσον τὸ χαρτοπαίγνιον. Διότι ἡ πολλὴ προσοχὴ μαρτυρεῖ τὴν φιλαργυρίαν, ἡ ἀδιαφορία τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν ἀσωτίαν, ἢ καὶ ἀνοησίαν· μεταξὺ δ' αὐτῶν εὑρίσκεται ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ τιμιότης.

Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἀπηγόρευσεν ἐσχάτως ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ τὴν χρῆσιν τῶν χαρτοπαιγνίων. Τί ἀξιομίμητον παράδειγμα ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως πρὸς χριστιανικὴν ἀποβλέπον εἰς τὰ ἀληθῆ τῶν κυβερνωμένων συμφέροντα. !

Διέρχεται ἀσφαλῶς μεταξὺ τῶν σκοπέλων ὁ καλὸς πηδαλιοῦχος, ὅταν φωτίζηται ὑπὸ πυρσοῦ, ὁδηγῆται ὑπὸ ἐμπείρου πρωράτου, γινώσκῃ δὲ καὶ ἐκ τοῦ χάρτου τὰ ἐπικίνδυνα μέρη. Ἀλλ' ἂν μάθωμεν τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς πολυμεριμνίας, ὑπάρχει ἆρά γε δύσκολον πρᾶγμα ἡ ἀποφυγὴ αὐτῶν πρὸς τὸ ἴδιον ἡμῶν συμφέρον; Πόσοι ἄνθρωποι περισπῶνται νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τρέχουσιν ἄνω καὶ κάτω, φροντίζουσι, πῶς αὐξήσωσι τὸν πλοῦτον, πῶς ἀπολαύσωσιν ἡδονῶν, πῶς προχωρήσωσιν εἰς ἀξιώματα διὰ παντὸς μέσου, διὰ ῥαδιουργιῶν, διὰ ταπεινώσεως, διὰ θυσίας τῆς τιμῆς, διὰ κινδύνου καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ἐνίοτε! Οἱ τοιοῦτοι μόλις μένουσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὅσον ἀρκεῖ ὅπως δειπνήσωσι, κοιμηθῶσι καὶ ἐνδυθῶσι, τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον καταναλίσκουσιν ὅλον ἔξω, ὡς ὁ ῥαδιοῦργος ... παρ' ἡμῖν. Ἀλλ' ἡ ἡσυχία τοῦ νοὸς καὶ τοῦ σώματος ὑπάρχει ἆρά γε ἀδιάφορον πρᾶγμα πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου; Καθὼς ἡ ἀδιάκοπος κίνησίς τινος μηχανῆς κατατρίβει αὐτὴν ταχέως, οὕτω καὶ οἱ ὑπερβολικοὶ καὶ συνεχεῖς κόποι ἐξασθενίζουσι τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος καὶ ἐπιταχύνουσι τὸ γῆρας· ἀλλὰ καὶ ἡ σύντονος μελέτη, ἡ μακρὰ σκέψις καὶ ἡ ἐνασχόλησις τοῦ νοὸς εἰς ἀναγνώσεις, εἰς γραφὰς, εἰς ἀριθμήσεις βλάπτει αὐτὸν ἀναλόγως. Διὰ τοῦτο ἔκπαλαι ὁ Θεὸς πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ τε σώματος

καὶ τῆς ψυχῆς διέταξε μίαν ἡμέραν ἀργίας κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα.

Δυστυχῶς εὑρίσκονται ἄνθρωποι καταδαπανῶντες ἀσώτως οὐ μόνον τὸν ἀνεπίστρεπτον χρόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ δυσπόριστα χρήματα, εἰς θέατρα, εἰς μουσικὰ ἀκούσματα, εἰς συμπόσια, εἰς κώμους, εἰς κυνηγέσια, εἰς ἐκδρομὰς καὶ θορυβώδεις ἄλλας διαχύσεις· ἀλλ' ἅπαντα τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου οὐδὲν σημαίνουσιν, ὅταν μὴ εὑρίσκωμεν τὴν εὐημερίαν ἐντὸς τῆς οἰκίας. Ἔπειτα αἱ πνευματικαὶ ἡδοναί, οἷον ἡ σπουδὴ τῆς ἱστορίας, ἡ μελέτη τῶν ἀληθειῶν τῆς θρησκείας, ἡ ἔρευνα τῶν νόμων τῆς φύσεως, τέρπουσι πολὺ μᾶλλον τῶν σωματικῶν, ἐκτὸς ὅτι καὶ ὠφελοῦσι.

Τὸ λογικὸν τοῦ πολυμερίμνου πνίγεται ὑπὸ τῶν προλήψεων καὶ σκοτίζεται ὑπὸ τῶν μικρολογιῶν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ δράμωμεν κατόπιν τῶν φροντίδων, ἐπέρχεται τέλος ὁ κόρος καὶ ἡ ἀκηδία. Τότε τί ὠφελήθημεν;

Καθὼς ἄρα ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐνταῦθα ὁ μέσος ὅρος ὑπάρχει σωτήριος. Ὁ Θεόφραστος ἔλεγεν ὅτι ἡ ψυχὴ δίδει πολὺ ἐνοίκιον πρὸς τὸ σῶμα, καθόσον διαφόρως ὑπ' αὐτοῦ βλάπτεται. Ὁ Δημόκριτος ὅμως ἐπίστευεν ὀρθότερον, ὅτι ἂν τὸ σῶμα κατεμήνυε τὴν ψυχὴν δι' ὅσα ἐξ αὐτῆς πάσχει ἠθικὰ κακά, ἐκέρδαινε βεβαίως τὴν δίκην.

Ὁ βοῦς προεῖπε πρὸς τὴν ὁμόδουλον κάμηλον μὴ θέλουσαν ἵν' ἀνακουφίσῃ τὸ βάρος αὐτοῦ, ὅτι μετ' ὀλίγον ἔμελλε καὶ τὸ φορτίον ὁλόκληρον καὶ αὐτὸν τοῦτον ἔτι ἵνα βαστάσῃ. Τοῦτο τῳόντι συνέβη, ἀποθανόντος αὐτοῦ. Οὕτως ἂν καὶ ἡ ψυχὴ οὐδαμῶς ὑποχωρῇ, ἢ χαρίζηται πρὸς τὸ σῶμα ἔχον ἀνάγκην ἀναπαύσεως, οὐδὲ παραχωρῇ τινα καιρὸν πρὸς ὠφέλειαν αὐτοῦ, ἐπελθόντος πυρετοῦ, ἢ κεφαλοπόνου, ἀφεῖσα ἐντελῶς τὴν μελέτην τῶν βιβλίων καὶ τὰς φροντίδας ἀναγκάζεται μετ' αὐτοῦ συμπάσχειν.

Συμφέρει ἄρα ἵνα φυλάττοντες ἀκριβῆ αὐτῶν ἰσορροπίαν ὡς ξυνωρίδος ἵππων, οὔτε τὴν ψυχὴν χωρὶς τοῦ σώματος, οὔτε τὸ σῶμα χωρὶς τῆς ψυχῆς ἐνασχολῶμεν· ἀλλὰ περιποιώμεθα μὲν τὸ σῶμα, ὅταν ἐνεργῇ ἡ ψυχὴ, ἀναπαύωμεν δὲ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν πολλῶν σκέψεων καὶ τῆς συντόνου σπουδῆς κινοῦντες καὶ περιθάλποντες πάλιν τὸ σῶμα. Διότι μόνον τοιουτοτρόπως διάγοντες διατηροῦμεν τὸ κάλλιστον τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, τὴν ὑγείαν. Ἔπειτα ἡ μετριότης τῶν κόπων συντελεῖ πάμπολυ καὶ εἰς τὴν μακροβιότητα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

« Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα
» φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς
» μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; » (Δαβὶδ Ψαλ. Κϛ.)
« Κύριος ἐμοὶ βοηθὸς καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί
» ποιήσει μοι ἄνθρωπος. » (Ὁ αὐτὸς Ψαλ. ΡΙΖ.)

Φόβος, Ἀνδρία, Θράσος.

Ὁ δειλὸς ἄνθρωπος φοβεῖται εὐκόλως, πολὺ, καὶ ταχέως τὰ φυσικὰ, τὰ τυχηρὰ καὶ τὰ ἠθικὰ κακὰ, οἷον τὰς ἀῤῥωστίας, τὸ ναυάγιον, τὴν συκοφαντίαν. Ὁ θρασὺς ἀπ' ἐναντίας σπανίως κυριεύεται ὑπὸ φόβου καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ μεγάλα δεινὰ, ἐπιχειρεῖ ἀπερισκέπτως καὶ γίνεται ῥιψοκίνδυνος, ὥστε πολλάκις μὲν βλάπτεται καὶ αὐτὸς, βλάπτει δὲ καὶ τοὺς ἄλλους. Ὁ ἀληθῶς ἀνδρεῖος ὅμως πρότερον διατελῶν ἥσυχος γίνεται αἰφνιδίως ὀξὺς ἐν τοῖς ἔργοις, ἀντιπαλαίει πρὸς τὰς δυστυχίας, ὑπομένει γενναίως καὶ νόσους καὶ πενίαν καὶ συμφορὰς ἄλλας, μήτε τὸν θάνατον αὐτὸν πτοούμενος, ὑπερασπίζεται δὲ θαῤῥαλέως παντα-χοῦ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ὅθεν τιμᾶται διὰ ταῦτα ὑπὸ πάντων τῶν ὀρθῶς φρονούντων· ὁ δὲ ἐντελῶς καὶ ἐν πᾶσιν ἄφοβος μαίνεται, ἢ ἀποδείκνυται ὅλως ἀνάλγητος. (Ἀριστ.)

Ὑπάρχουσιν ἓξ εἴδη ἀνδρίας. 1) Ἡ στρατιωτικὴ, καταφρονοῦσα τὸν θάνατον ὑπὸ φιλοπατρίας. 2) Ἡ πολιτικὴ, ἀνταγωνιζομένη πρὸς τοὺς κακῶς διαχειριζομένους τὰ κοινὰ πράγματα, τοὺς δημαγωγοὺς, τοὺς αὐλοκόλακας κτλ. 3) Ἡ ἐξ ἀπειρίας, ἢ ἀγνοίας, ὡς ἡ τῶν παίδων· καθόσον ἐκτείνουσι τὰς χεῖρας καὶ εἰς μάχαιραν καὶ εἰς ἄνθρακας. 4) Ἡ ἐξ ἐμπειρίας ἐνθαῤῥύνουσά τινας εἰς πράξεις τολμηρὰς καὶ ἐπιφόβους ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους. Οὕτως οἱ ναῦται ἀναβαίνουσιν εἰς τὰ ἄκρα τῶν ἱστῶν διὰ τὴν μακρὰν αὐτῶν συνήθειαν. Ἀλλ' ὁμοίως καὶ ὁ φρονίμως διαλογιζόμενος τὰς περιπετείας τῆς τύχης ἄνθρωπος ἀντέχει γενναίως πρὸς πᾶν ἀπροσδόκητον καὶ λυπηρὸν συμβεβηκός. Ἐπειδὴ ἔχει πεποίθησιν εἰς τὴν Θείαν Πρόνοιαν, καὶ γινώσκει ἐκ πείρας ὅτι τὰ πράγματα εὐκόλως καὶ ἀδιακόπως μεταβάλλονται. Ὑπάρχουσιν ὅμως τινες προσποιούμενοι ἀλαζονικῶς ἀνδρίαν, κυρίως δὲ φοβούμενοι· διὸ λέγονται θρασύδειλοι. 5) Ἡ ἐκ πάθους ἠθικοῦ σφοδροῦ καὶ ἀλογίστου, οἷον ἔρωτος, θυμοῦ, φιλελευθερίας. Οὕτω πολλοὶ ἐφόνευσαν ἀντεραστὰς, ἢ τυράννους. 6) Ἡ ἐκ πάθους φυσικοῦ, δηλ. μανίας· διότι τῳόντι ὁ μανια-

κὸς ὡς μὴ ἐννοῶν, μήτε κρίνων τὸν κίνδυνον οὔτε τὸν σεισμόν, οὔτε τὰ κύματα παντελῶς φοβεῖται.

Σπανίως εὑρίσκομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔδειξάν ποτε δειλίαν. Ἐξ ἐναντίας ὅλη ἡ ἱστορία αὐτῶν μαρτυρεῖ ὅτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες (χρείας τυχούσης) ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν διετήρησαν ἔκπαλαι αὐτὴν μετὰ πολλοῦ ζήλου, καὶ ἀπωλέσαντες δέ ποτε διὰ δυστυχεῖς περισάσεις, καὶ μάλιστα τὴν διχόνοιαν, ἀνέκτησαν πάλιν μετὰ πολλῆς ἀνδρίας. Δικαίως λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς ἀπέβαλε τοὺς δειλούς. Ἐπειδὴ τῷ ὄντι ἡ *δειλία* καὶ ἡ *δουλεία* εἰσὶ κακὰ ἀλληλένδετα, ὡς αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα, ὥστε ἡ μία ἐπιφέρει τὴν ἑτέραν πρὸς ποινὴν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ὡς κατάραν τοῦ Θεοῦ. « Καὶ τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐξ ὑμῶν ἐπάξω δειλίαν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν καὶ διώξει αὐτοὺς φωνὴ φύλλου φερομένου καὶ φεύξονται ὡς φεύγοντες ἐπὶ πολέμου καὶ πεσοῦνται, οὐδενὸς διώκοντος.» (Λευϊτ. ΚΣ.) Οὐδέποτε τῷ ὄντι ἐλευθεριάζει ψοφοδεὴς ἄνθρωπος, οὐδὲ ψυχὴ δουλοπρεπὴς ἀνδρίζεται· μόνον δ' ὁ γενναιόφρων διατελεῖ ἐλεύθερος, καὶ δοῦλος δὲ τυχὼν μένει ἀδούλωτος ὡς ὁ Ἐπίκτητος. Διὰ τοῦτο τὴν δειλίαν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ Ἰουδαίων ἀποκλαίων καὶ ὁ Ἰώσηπος ἔλεγεν· « Ἀπώλετο ἡμῖν τὸ μέγιστον καὶ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν, ἐλευθερίας ἐπιθυμία».

Φοβούμενοι τὴν δειλίαν οἱ γραμματεῖς τῶν Ἑβραίων ἡρώτων, τίς ἐκ τῶν στρατολογουμένων ἠσθάνετο ἑαυτὸν δειλόν; Διότι ὁ τοιοῦτος ἀπελύετο ὡς ἀνωφελὴς καὶ ἐπικίνδυνος μάλιστα. « Τίς ὁ ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος καὶ δειλός; Πορευέσθω καὶ ἀποστραφήτω εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.» (Δευτερ. ΙΘ).

Ἀπελύετο δ' ὁμοίως καὶ ὁ νεόγαμος, ὁ οἰκοδομήσας οἰκίαν καὶ μὴ εἰσέτι αὐτὴν κατοικήσας, ὁ φυτεύσας ἄμπελον καὶ μὴ εἰσέτι φαγὼν ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτῆς. Διότι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι εἶχον πάντοτε λυπηρὰς ἐνθυμήσεις καὶ ἦσαν ἐκ περιστάσεων διαφόρων δειλοί.

Φονεύεται κατὰ δυστυχίαν ἐνίοτε ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἡ αὐτοχειρία δεικνύει μᾶλλον μικροψυχίαν, ἢ ἀνδρίαν. Διότι μόνος ὁ δειλὸς, φοβούμενος τὰς προστυχούσας συμφορὰς, ἔρχεται εἰς τοιαύτην ἀπόνοιαν. Ὅθεν ὀρθῶς εἶπεν ἀρχαῖός τις ποιητής. « Φαῦλοι βροτῶν γὰρ οὐ πονεῖν δυνάμενοι θανεῖν ἐρῶσιν. » (Ἀριστ. Ἠθ.). Ὀφείλοντες τὴν ζωὴν τῷ Θεῷ ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην πρέπει ἵνα περιμείνωμεν, ἕως ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς τακτικῆς ἀποδόσεως. Γινόμενοι αὐτόχειρες βιάζομεν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τολμῶμεν μέγα ἔγκλημα ὡς φονεῖς καὶ παροργίζομεν δικαίως τὸν Θεόν.

Πρόδηλον δ' ἐκ πάντων τούτων ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ψυχικοῦ,

οὐχὶ δὲ σωματικοῦ πλεονεκτήματος, δηλ. τῆς ἰσχύος, ἢ ῥώμης, καθ' ἣν τινες ἀναλαμβάνουσιν ἐπ' ὤμων ὑπέρογκον βάρος, ὡς ὁ Σαμψών, Μίλων ὁ Κροτωνιάτης καὶ ἄλλοι, ἢ συντρίβουσι διὰ τῆς χειρὸς πέταλα σιδηρᾶ καὶ νομίσματα, ὥς τις αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου κτλ. Ὁ Γοδεφρῆδος de Bouillon πολιορκῶν τὴν Ἀντιόχειαν ἤκουσε φωνὴν κλαυθμηρὰν, ὁρμήσας δὲ πρὸς τὸν τόπον, ὅθεν ἤρχετο, εἶδε στρατιώτην προσβαλλόμενον ὑπ' ἄρκτου, ἥτις καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν, ἔπειτα δὲ ὥρμησε καὶ κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ πεσόντος τοῦ ἵππου, ὁ ἱππεὺς ἦλθεν εἰς ἄμεσον πάλην μετὰ τοῦ θηρίου, καὶ διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς συνέσφιγξεν, ὅσον ἐδύνατο, τὸν τράχηλον αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἐνέπηξε τὸ ξῖφος εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ζώου. Ἰδοὺ ἀναμφισβήτητον ἀνδρίας τεκμήριον.

Ἂν ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάτων ἦσαν ἀληθῶς ἀνδρεῖοι, ὤφειλον ἵν' ἀντισταθῶσι μέχρι θανάτου, ὅσον ἦτο δυναντόν. Ζῶντες, ἴσως μεταβαλλομένων τῶν πραγμάτων, ἐγίνοντο νικηταί. Ἐξ ἐναντίας δὲ αὐτοὶ ἐπιταχύναντες τὸ τέλος αὐτῶν, ἀφῆκαν ἐλεύθερον τὸ στάδιον τῷ Καίσαρι καὶ διὰ τῆς τοιαύτης πράξεως ἐκείνων ἐπέτυχεν αὐτὸς τοῦ σκοποῦ.

Ἔνοχος τῆς ἀξιοκατακρίτου ταύτης δειλίας ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ πολὺς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ φιλόπατρις ῥήτωρ, ὁ συνετὸς καὶ ἠθικώτατος Κικέρων. Διότι εὐημερῶν μὲν οὔτε τὰς ἀπειλὰς τῆς ὑπερισχυούσης ἀντιπάλου φατρίας, οὔτε τῶν δολοφόνων τὰ ἐγχειρίδιά ποτε ἐφοβήθη· ἐξορισθεὶς ὅμως ἔδειξεν ἄκραν δειλίαν καὶ ὑποχονδριακὸς ὑπὸ τῆς ἀδημονίας κατήντησεν. Ὅθεν ἐλύπησε πάντας τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ φίλους, οἷον τὸν Ἀττικὸν, ὅστις καὶ ὠνείδισε τὴν τοιαύτην αὐτοῦ μικροψυχίαν, ὡς καὶ ὁ Κάτων. Ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ ὕστερον ἀπέθανεν ἡρωϊκῶς ὁ Κικέρων εἰπὼν πρὸς τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ πολεμιστὴν καὶ πελάτην Ποπίλιον Λαῖναν. « Πλησίασον, ὦ Λαῖνα, καὶ κόψον μου τὴν κεφαλὴν, ἂν ἔχῃς τὴν πρὸς τοῦτο ἀνδρίαν. »

Συμβαίνουσι τόσα κακὰ, ἐφ' ὅσον ζῶμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὥστε οὐδεὶς σχεδὸν ὑπάρχει ἀπηλλαγμένος λύπης καὶ θλίψεων. Κατὰ τὴν νεαρὰν ἡμῶν ἡλικίαν βλέπομεν αὐτὸν ὡς ἀνθηρὸν λειμῶνα ἐν καιρῷ τοῦ ἔαρος. Ἀλλὰ φεῦ! πόσον ὀλίγον διαρκεῖ ἡ ἀπάτη αὕτη! Ἐπειδὴ προχωροῦντες ἀπαντῶμεν ταχέως τὴν κακίαν τῶν ἀνθρώπων, τὰς ἐπηρείας τῶν στοιχείων τῆς φύσεως καὶ παντοίας συμφορὰς τῆς τύχης.

Πολλοὶ ταράττονται ὑπὸ μικροφιλοτιμίας, διότι π.χ. ἔτυχον ἀσήμου γένους, ἢ ὅτι πλεονεκτοῦντες πολλῶν ἄλλων κατὰ τὸν νοῦν, τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν παιδείαν ὀλιγωροῦνται. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, τί σημαίνει ἡ εὐγένεια, ἢ τίνα δύναμιν ἔχουσι πλεονεκτήματα μὴ ὑπαρχόντων ἤδη ἀνθρώπων; Τίς κρίνει ἀξίους τιμῆς τοὺς κληρονόμους μόνον τοῦ ὀ-

νόματος ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς ἐκείνων; Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον, πόσα παραδείγματα εὑρίσκω πανταχοῦ, ἂν ἐξετάσω! Ποῦ ἀπέθενεν ὁ Μιλτιάδης; Ποῦ κατέφυγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἢ ὁ Κοριολάνος; Τίνος ἀνταμοιβῆς ἠξιώθησαν ὁ Κίμων, ὁ Φωκίων, ὁ Δημοσθένης, ὁ Σωκράτης, καὶ πλῆθος ἄλλων; Ὁ Ναπολέων, ὁ 1ος Κάρολος καὶ ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ποῦ ἐτάφησαν ἀλληλοδιαδόχως; Ἂν παραβλέπωμαι ἀδίκως, ἢ καὶ ἂν φυγαδεύωμαι προσέτι, μᾶλλον χαίρω, ὅτι ἡ πατρὶς ἔχει πολλοὺς ἄλλους ἀξιωτέρους μου, ὡς ὁ Σπαρτιάτης ἐκεῖνος.

Ἐν γένει ἀποβλέπω εἰς τὸ χάος τοῦ παρελθόντος, καθὼς καὶ εἰς τὸ χάος τοῦ μέλλοντος. Συλλογίζομαι τὴν ταχύτητα τῆς λήθης, τὴν ματαιότητα τῆς φήμης, τὸ εὐμετάβολον τῆς τύχης καὶ τὴν στενότητα τοῦ τόπου. Ἡ γῆ ὑπάρχει μικρὸν μόνον σημεῖον τοῦ παντὸς, ἡ δὲ πατρὶς ἡμῶν πόσον ἆρά γε μέρος τοῦ σημείου τούτου κατέχει; Ὅθεν ἂν ἡ ἐπιβουλὴ καὶ ἡ δολιότης ἀνατρέψῃ ὅσους εἶχον σκοποὺς, ἂν ἡ ῥᾳδιουργία ὑπερισχύσασα προάξῃ ἀναξίους ἐμοῦ ἀνταγωνιστὰς, ἂν ἡ βία ἁρπάσῃ μέρος, ἢ καὶ ὅλην τὴν περιουσίαν μου, παρηγοροῦμαι γινώσκων προηγουμένως τὴν ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ἡ πίστις, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ τιμιότης πρὸ πολλοῦ ἀπεχαιρέτισαν τοὺς λαοὺς καὶ σπανίως ἐν μέσῳ αὐτῶν ἀναφαίνονται (μάλιστα δὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ). Περὶ τούτου βεβαιοῖ ἡμᾶς καὶ ὁ Ἐκκλησιαστὴς διὰ τῶν ἑξῆς εἰκονικωτάτων λόγων. « Ἐπέστρεψα καὶ εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ δρόμος, καὶ οὐ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος· καί γε οὐ τῷ σοφῷ ὁ ἄρτος, καί γε οὐ τοῖς συνετοῖς ὁ πλοῦτος, καί γε οὐ τοῖς γινώσκουσι χάρις! ὅτι καιρὸς καὶ ἀπάντημα συναντήσεται σύμπασιν αὐτοῖς. Εἶδον δούλους ἐφ' ἵππου καὶ ἄρχοντας πορευομένους ὡς δούλους ἐπὶ τῆς γῆς. »

Ἀναλογιζόμενος ὅμως, ὅτι οἱ ἄνθρωποι σφάλλουσι πολλάκις, ἢ ἀδικοῦσιν ἄλλους καὶ ἐξ ἀγνοίας, πάντες δὲ ἀγαπώμενοι, ἢ μισούμενοι, βλάπτοντες, ἢ βλαπτόμενοι, φονεύσαντες, ἢ φονευθέντες μετεβλήθησαν ὁμοίως εἰς κόνιν, παύω πλέον ταραττόμενος καὶ ἀδημονῶν.

Ἡ διαβολὴ κατεσπάραξε τυχὸν τὴν ὑπόληψιν τοῦ ὀνόματος ἡμῶν; Τότε μακροθυμοῦμεν καὶ ὑπομένομεν γενναίως. Ὁ Σωκράτης συκοφαντούμενος ἔλεγεν. Ἂν αἱ κατ' ἐμοῦ κατηγορίαι ἀληθεύωσι, διορθοῦμαι· ἂν ὑπάρχωσι ψευδεῖς, ἀναφέρονται πρὸς ἄλλον, οὐχὶ δὲ πρὸς ἐμέ. Ὅθεν ὅτε ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐδεινολογεῖτο ὅτι κατεδίκασαν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀδίκως· « Μήπως ἤθελες λοιπὸν (εἶπεν) ἵνα δικαίως μὲ καταδικάσωσι; » Κατὰ τὸν Τάκιτον ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ καὶ ὁ Αὔγουστος ὑπέμειναν ἀνδρικῶς τὰς αἰσχροτάτας λοιδορίας τῶν ποιητῶν Βιβούλου καὶ Κατούλου. Ἀπορῶ τί μᾶλλον αὐτῶν θαυμάσω, ἔλεγεν ὁ εἰρημένος

ίστορικὸς, τὴν μεγαλοψυχίαν, ἢ τὴν πεῖραν τῶν πραγμάτων! Αὕτη τῷ ὄντι διδάσκει, ὅτι καταφρονούμεναι μὲν αἱ ὕβρεις ἀφ' ἑαυτῶν ἀφανίζονται, ἀξιούμεναι δὲ προσοχῆς τινος, καταντῶσιν ἵνα φαίνωνται καὶ ὡς ἀληθεῖς.

Ἡ ἀπώλεια τῶν κτημάτων λυπεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς μέγιστον τῶν δεινῶν. Τοῦτο συνέβη τῷ Ἰὼβ, ὅστις ὅμως ὑπέμεινε καρτερικῶς λέγων. « Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο. » Ἴσως τύχῃ ἵνα στερώμεθα ἐνίοτε καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως σχεδὸν ἀναγκαίων· ἀλλ' ἂν ἔχωμεν τὴν δύναμιν ἵνα ἐργαζώμεθα, δοξάζομεν πάλιν τὸν Θεὸν, φροντίζοντες ἵνα προλάβωμεν ἐγκαίρως τὸ κακὸν διὰ φιλοπονίας καὶ συνέσεως. Ἔπειτα περιορίζομεν πρὸ παντὸς ἄλλου τὰς ἀνάγκας, διορθοῦμεν μάλιστα τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν καὶ ἀποφεύγομεν τὰ περιττὰ, ὅσα εἰσήγαγεν ἡ κατάχρησις, ἡ διαφθορὰ τῆς κοινωνίας, ἡ κακὴ μίμησις, ἡ κενοδοξία, ἡ πολυτέλεια, τὰ δὲ λοιπὰ εὐκόλως διὰ τὸν κόπων προμηθεύονται. Ἂν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ μήτε σπείροντα, μήτε θερίζοντα εὑρίσκωσι τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν, τολμᾷ ποτε ἵνα φοβηθῇ τὴν πεῖναν ὁ λογικὸς, ὁ νοήμων, ὁ βιομήχανος, ὁ τίμιος, ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ;

Βασανίζομαι νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπὸ τῶν πόνων τῆς λιθιάσεως. Πρέπει λοιπὸν ἵν' ἀπελπισθῶ διὰ τοῦτο ; Ἡ ἀνυπομονησία αὐξάνει τῆς ὀδύνης τὴν δριμύτητα, διὰ δὲ τῆς καρτερίας καὶ καρκῖνος καὶ ἀρθρῖτις καὶ ἄλλαι ἀῤῥωστίαι γίνονται, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὑποφερταί. Ὁ ΙΔ'. Λουδοβῖκος ὑπομείνας ἀνδρείως εἰς πολλὰ ἔτη σύριγγα τοῦ πρωκτοῦ ἀπεφάσισεν ἵνα ὑποστῇ ἐγχείρησιν. Ποίησον ὅ,τι θέλεις, εἶπε τότε πρὸς τὸν χειρουργὸν, φρόντισον δὲ μόνον ἵνα μὴ ἐπαναληφθῇ ἡ αὐτὴ πρᾶξις. Ἔπειτα σχιζόμενος κατὰ βάθος οὔτ' ὠλόλυξεν, οὔτ' ἐδάκρυσεν. Ἐπὶ τῆς τελευταίας αὐτοῦ νόσου λειποθυμήσας ὁ αὐτὸς μονάρχης, ὕστερον δὲ ὀπωσοῦν ἀναλαβὼν εἶδεν ἐν τῷ κατόπτρῳ δύω τῶν θαλαμηπόλων αὐτοῦ κλαίοντας. Διατί κλαίετε; ἠρώτησεν αὐτοὺς εὐθύς. Μὴ μ' ἐνομίζετέ τυχον ἀθάνατον; Ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε ἐφαντάσθην τοῦτο. Ὅθεν καὶ ὑμεῖς ἔπρεπεν ἵνα ἑτοιμασθῆτε εἰς τὸν θάνατόν μου. » Ἂν πάθῃ ἄρα τὸ σῶμά μου, μένῃ ὅμως ἀβλαβὴς ἡ ψυχὴ, φιλοσοφῶ ὡς πρὸς τοὺς πόνους δοκιμάζων συγχρόνως καὶ τὰ πρὸς ἴασιν.

Ἐν γένει δὲ τί ἐστὶ κακία; τί θλῖψις; τί δυστυχία; Ὅ,τι εἶδες μέχρι τοῦδε πολλάκις, ὅ,τι ὑπῆρξεν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου, ὅ,τι ἴσως ἐπικρατήσῃ μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων. Ἀδιάφορον πρὸς σὲ τί ἄλλος φρονεῖ, τί λέγει, τί πράττει. Μὴ σὲ ταράττῃ πολὺ ἡ ὑπόληψις, ἡ τιμὴ, ἡ ἀτιμία, ὁ ἔπαινος καὶ ἡ κατηγορία, οὔτε τῶν πραγμάτων αὐτῶν, οὔτε τῶν ἀνθρώπων. Διότι πολλάκις ὑπάρχει ἄστατος καὶ τῶν πα-

θῶν, ἢ τῶν περιστοιχουσῶν περιστάσεων ἀποτέλεσμα. Ὁ ἀδάμας π. χ. ἢ ὁ ἄργυρος γίνονται ἆρά γε χειρότερα μὴ ἐπαινούμενα; Ἂν τοῦτο καταλαμβάνῃς περὶ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων λεγόμενον, τίνα διαφορὰν βλέπεις ὡς πρὸς τὰ ἠθικά; Διότι οὔτε τὰ ὄντως καλά, δηλ. ἡ ἀρετή, ἡ αἰδώς, ἡ δικαιοσύνη ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, κερδαίνει ἐκ τῶν ἐπαίνων, ἢ βλάπτεται ἐκ τῶν κατηγοριῶν.

Ὁ τίμιος ἄνθρωπος πράττει τὸ ἀγαθὸν οὐχὶ διὰ τοὺς ἐπαίνους, ἀποφεύγει δὲ τὸ κακὸν οὐχὶ διὰ τὴν κατηγορίαν τῶν ἄλλων· ἀλλὰ διότι ἡ ἀρετὴ ὠφελεῖ τοὺς πολλούς, ἡ δὲ κακία βλάπτει, αὐτὸς δὲ ἀκούει τῆς συνειδήσεως τὴν φωνήν. Ἀλλὰ κακὰ κυρίως καὶ ἀγαθὰ ὑπάρχουσιν, ὅσα προέρχονται ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐκλάμβανε ὡς τυχηρὰ μόνον συμπτώματα, δι' αὐτὰ δὲ οὔτε χαρὰν, οὔτε λύπην πολλὴν συγχωρεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος.

Ἂν οὐδὲν ἐβουλεύθη περὶ ἐμοῦ ὁ Θεὸς κατ' ἰδίαν, ἐβουλεύθη ὅμως περὶ τῶν κοινῶν· ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτοῖς συμπεριλαμβάνομαι. Ἂν δὲ οὔτε περὶ τῶν κοινῶν, οὔτε περὶ ἐμοῦ ποτε ἐμελέτησε (βλασφημία μεγάλη), ἐγὼ ὅμως ὀφείλω ἵνα σκεφθῶ περὶ ἐμαυτοῦ· διότι ἔλαβον λογικὸν, δι' οὗ κρίνω οὐ μόνον τὸ συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸ δίκαιον ἐν ταὐτῷ. Ἀλλὰ συμφέρον καὶ δίκαιόν ἐστιν ἵνα ἐνεργῇ ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ τάξιν καὶ φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐγὼ ἐγεννήθην ἄνθρωπος, πολίτης καὶ χριστιανὸς, ἔχω δὲ ὡς ἄνθρωπος μὲν πατρίδα τὸν κόσμον, ὡς πολίτης δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὡς χριστιανὸς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅσα συμφέρουσι τῷ κόσμῳ, τῇ Ἑλλάδι, τῇ Ἐκκλησίᾳ, αὐτὰ κρίνω ἀγαθὰ καὶ ὡς πρὸς ἐμὲ αὐτόν.

Θλιβερώτατον βεβαίως πάντων τῶν δεινῶν, ὅσα ἐπαπειλοῦσι τὸν δυστυχῆ ἄνθρωπον, ὁμολογοῦμεν πάντες τὸν θάνατον, θάνατον γονέων, θάνατον γυναικὸς, θάνατον τέκνων κτλ. Ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν πρέπει ἵνα εὑρισκώμεθα πάντοτε δεόντως προπαρεσκευασμένοι. « Καταβήσομαι πρὸς τὸν υἱόν μου πενθῶν εἰς ᾅδου. » (Γενέσ. ΑΖ). « Ἀποθανοῦμαι ἀπὸ τοῦ νῦν· ἐπεὶ ἑώρακα τὸ πρόσωπόν σου. » (Γεν. ΜϚ). Καὶ δυστυχῶν καὶ εὐτυχῶν ὁ Ἰακὼβ ἐνθυμεῖται ὁμοίως τὸν θάνατον, ἐκεῖ μὲν, διότι ἀπώλεσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωσὴφ, ἐνταῦθα δὲ, διότι εὗρῆκεν αὐτὸν παρ' ἐλπίδα. Καὶ ἡμεῖς ἄρα καὶ λυπούμενοι καὶ χαίροντες ὀφείλομεν ὁμοίως ἵνα διὰ παντὸς ἐνθυμώμεθα τὸν θάνατον.

Ὅταν καταφιλῇς τὸ παιδίον σου, ἔλεγέ τις στωϊκὸς φιλόσοφος, ὁ Ἐπίκτητος, περίστελλε τὴν φαντασίαν σου, μηδ' ἀφῇς τὴν καρδίαν σου εἰς τὴν ἀπόλαυσιν οὔτε τῆς φυσικῆς ταύτης ἡδονῆς, ἀλλ' ἀντίσπασον καὶ ἐμπόδισον τὰς ὁρμὰς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς φύσεως. Ὅπι-

σθεν τῶν εἰσερχομένων θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην στρατηγῶν, ἢ ὑπάτων ὑπῆρχεν ὑποβολεύς τις ἀναμιμνήσκων αὐτοῖς πολλάκις, ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι, ἵνα μήτε ὑπερηφανεύωνται πολὺ, μήτε χαίρωσιν ὑπερβαλλόντως, ἐνθυμούμενοι τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῆς τύχης τὸ παλίντροπον.

Τὸ ἔργον τοῦτο ποίει καὶ σὺ πρὸς σεαυτὸν, ὑπενθυμιζόμενος ἀκαταπαύστως ὅτι καὶ σὺ ἄνθρωπος ἐγεννήθης, ὅτι πρὸς καιρὸν ἔχεις τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων σου τὴν ἀπόλαυσιν, καθὼς καὶ τὴν γεῦσιν τῆς σταφυλῆς ἔδωκεν ἡ φύσις ἐν τεταγμένῃ ὥρᾳ τοῦ ἔτους καὶ εἰς προσδιωρισμένον χρόνον, ὥστε ἂν ἐπιποθῶμεν αὐτὴν καὶ τὸν χειμῶνα καὶ διαρκῶς, δεικνύομεν βεβαίως μωρίαν. Τί κακὸν ἆρά γε εὑρίσκεις, ἂν ἀσπαζόμενος τὴν γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον σου λέγῃς πρὸς σεαυτόν· « Ἴσως αὔριον ἀποθάνῃ »; Ὁμοίως δύνασαι ἵνα λέγῃς πολὺ εὐλογώτερον καὶ περὶ ἄλλων πραγμάτων, ὅσα ἔρχονται καὶ ἀπέρχονται συνήθως μεταβαίνοντα ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον. « Ἴσως αὔριον οὐκ ἔχω πλέον τὸν ἀγρὸν, ἴσως καῇ ἡ οἰκία μου, ἴσως ἀπωλέσω ὅλα τὰ κεφάλαια τοῦ ἐμπορίου μου » καὶ καθεξῆς περὶ τῶν ἄλλων ἀναλόγως.

Δύσφημα μαντεύεις, ἀκούω τινὸς λέγοντος. Δύσφημα! Οὐδαμῶς. Τοιαῦτα ἐγὼ νομίζω τὰ παράλογα πάθη τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν φόβον καὶ τὰς κακὰς πράξεις, οὐχὶ δὲ τὰ φυσικὰ καὶ τυχηρὰ, ἢ ἐνδεχόμενα πάντοτε συμβεβηκότα, οὔτε τὴν ἔκφρασιν βεβαίου καὶ σταθεροῦ πράγματος, οἷον τὸν θερισμὸν τῶν σαχύων, τὴν πτῶσιν τῶν φύλλων, τὴν ἀποξήρανσιν τῶν κλάδων, ἢ καὶ τοῦ στελέχους αὐτοῦ τῶν δένδρων, πολὺ δὲ μᾶλλον τὴν μεταβολὴν τῶν σύκων εἰς ἰσχάδας καὶ τῶν σταφυλῶν εἰς σταφίδας. Ἀλλ' ὁ θάνατος οὐδὲν διαφέρει κατὰ τοῦτο. Διότι καὶ αὐτὸς μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπον, οὐχὶ ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ ὄν, ἀλλ' εἰς ἄλλο τι μὴ ὑπάρχον μέχρι τοῦδε, εἰς νέαν τινὰ δηλαδὴ κατάστασιν.

Ὁ Ἱπποκράτης, ὅστις ἰάτρευσε πολλὰς ἀῤῥωστίας, νοσήσας ἔπειτα ἀπέθανε καὶ αὐτός. Οἱ Χαλδαῖοι προεῖπον πολλοὺς θανάτους· ἀλλ' ὕστερον κατέλαβε καὶ αὐτοὺς ὁ θάνατος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Πομπήϊος, ὁ Καῖσαρ, ὁ Ναπολέων καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι δορυκτήτορες, πορθήσαντες πολλὰς πόλεις, κατακόψαντες ἐν παρατάξει μυριάδας ἱππικοῦ καὶ πεζικοῦ, ἔπεσον καὶ αὐτοὶ νεκροί. Ἥρωες, σοφοὶ, βασιλεῖς καὶ τύραννοι, ἀλληλοδιαδόχως ἀπώλοντο. Τί σημαίνουσι πάντα ταῦτα; « Ἐπέβης εἰς τὸ πλοῖον, ἔπλευσας, ἦλθες εἰς τὸν λιμένα, ἔξελθε ». (Μάρκ. Αὐρήλ.).

Ἂν ὁ ἐπίλοιπος δρόμος σου φέρῃ εἰς ἄλλην ζωὴν, καὶ ἐκεῖ βεβαίως, καθὼς ἐνταῦθα, διέπει Θεία Πρόνοια. Ἂν δὲ καταντᾷ εἰς ἀνυπαρξίαν,

ὡς εἰς ἔρημον ἄνυδρον, παύεις τέλος πάντων ὑποφέρων καὶ μετακυλιόμενος ἀπὸ πόνων εἰς ἡδονὰς καὶ ἀπὸ ἡδονῶν εἰς πόνους, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀπὸ θλίψεων εἰς θλίψεις!

Εἴτε τρισχίλια ζήσῃς ἔτη, εἴτε μυριάκις τόσα, ἀποθνήσκων ἀποβάλλεις τὸ παρὸν μόνον, ὅπερ ἔχεις ἀνὰ χεῖρας. Διότι τὸ μέλλον ὑπάρχει ἄδηλον, ἀπέραντον, ἀνέφικτον, ἔξω δηλ. τῆς δυνάμεώς σου, τὸ δὲ παρελθὸν οὔτε πρέπει πλέον ἵνα λογίζηται· διότι ἠφανίσθη. Ἀλλὰ τὸ παρὸν μένει πάντοτε ἴσον καὶ ὅμοιον, ἤτοι ἀκαριαῖον καὶ ὡς μία μόνον στιγμή! Ὁ θάνατος αὐτὴν μόνον σὲ ἀφαιρεῖ. Διατί ἆρά γε ἕνεκα τούτου λύπη καὶ στεναγμοὶ καὶ δάκρυα;

Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκαίως φθείρεται, ἕως καταντήσῃ καὶ εἰς παντελῆ σῆψιν· μόνον δὲ ἡ ψυχὴ διατηρεῖται ἀναλλοίωτος καὶ ὑπάρχει διὰ παντός. Ἐκεῖνο ῥέει ἀδιακόπως ὡς ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν· αὐτὴ δὲ διαμένει ἀθάνατος, ὥστε ὁ βίος ἡμῶν πρέπει ἵνα θεωρῆται ὡς ἐπιδημία μόνον εἰς ξένον τόπον, ἡ δὲ ἱστορία ὡς εἰκών, ἢ σκιὰ τῶν παρελθόντων. «Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἔλεγε καὶ βαθύνους φιλόσοφος, ὁ Ἐπίκουρος· τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.» (Διογ. Λαέρ.).

Ταῦτα διαλογιζόμενος ὁ φρόνιμος καὶ εὐσεβὴς ἄνθρωπος βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ δέχεται ἀδιαφόρως τὰ συμβαίνοντα· διότι ἔρχονται ὅθεν καὶ αὐτὸς ἦλθε. Πρὸ πάντων δὲ περιμένει ἱλαρῶς τὸν θάνατον ὡς ἁπλῆν λύσιν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἕκαστον ζῶον συντίθεται. Ἀλλ' ἀποθανόντος, τί γίνονται τὰ ὀρφανὰ παιδία μου; ἴσως εἴπῃς! Ὁ Θεὸς ἀναλαμβάνει τὴν κηδεμονίαν αὐτῶν, καθὼς εἶχε μέχρι τοῦδε τὴν κηδεμονίαν καὶ σοῦ αὐτοῦ. «Ὀρφανὸν καὶ χήραν ἀντιλήψεται» (Δαβίδ). Ἔπειτα δύνασαι σὺ ἵνα προνοήσῃς ὑπὲρ αὐτῶν καὶ πράξῃς μᾶλλον τοῦ Θεοῦ; Οὐκ ἤκουσας ὅτι αὐτὸς λέγεται κοινὸς ἡμῶν πάντων Πατήρ; Καὶ προσευχόμενος μὴ οὐκ ὀνομάζῃς αὐτὸν πᾶσαν ἡμέραν πατέρα ὡς παρήγγειλεν; «Οὐδείς ἐστιν ἄνθρωπος ὀρφανός· ἀλλὰ πάντων ἀεὶ καὶ διηνεκῶς ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ κηδόμενος.» (Ἐπίκτητος).

Οὐδαμῶς λέγω ὅμως ὅτι βλέπων τὸν θάνατον γυναικὸς καὶ τέκνων πρέπει ἵν' ἀναισθητῇς· ἄπαγε! Ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἔκλαυσε διὰ τὸν θάνατον καὶ ἁπλοῦ φίλου, τοῦ Λαζάρου. Ἀλλ' ἀφοῦ καὶ σὺ μέχρι τινὸς λυπηθῇς, ἀνάλαβε πάλιν τὴν ἐξουσίαν τοῦ λογικοῦ. Καταλαμβάνω ὅτι ἡ πρώτη ἔφοδος τοῦ ἐχθροῦ ἀποβαίνει φοβερά, καταστρέφει προτειχίσματα, ἀνασκάπτει φρούρια, προσβάλλει δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν, τὸν νοῦν. Ὅθεν διασκορπίζει πᾶσαν πολεμικὴν ἀποσκευήν, πάντα δηλ. τὰ βοηθήματα, ὅσα εἴχομεν ἀπόθετα ἐκ τῆς θεομούσου, ἢ τῆς

ἐξωτερικῆς φιλοσοφίας, τῆς μελέτης τῶν βιβλίων καὶ τῆς πείρας τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀθρόαν ταύτην ἐπιδρομὴν ἀντιπαράταξον τὸν ὀρθὸν λόγον ἀμυνόμενον πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐχθροῦ. Τοῦτο ἔπραξαν οὐ μόνον χριστιανοὶ μεμυημένοι τῆς ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν καὶ τὸ ἀπόῤῥητον τῶν βουλῶν τῆς Θείας Προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι ἐθνικοὶ, ἢ εἰδωλολάτραι.

Οὕτω τῶν Ἀθηνῶν ὁ περίφημος νομοθέτης Σόλων μαθὼν παρὰ τοῦ Ἀναχάρσιδος τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἶπεν, ὅτι ἐγίνωσκεν ἤδη γεννήσας θνητὸν υἱὸν καὶ ἐπαρηγορήθη. Ὁ Ξενοφῶν ἐδάκρυσε μὲν ἀκούσας τὴν τελευτὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἅμα ὅμως μαθὼν ὅτι ἔπεσεν ἀνδρείως μαχόμενος, ἐξετέλεσε τὴν ἀνὰ χεῖρας θυσίαν. Ὁ Δίων πληροφορηθεὶς τὸ ἐλεεινὸν τέλος μονογενοῦς υἱοῦ διέταξε μόνον τὰ πρὸς ταφὴν, ἀφ' οὗ ἐταράχθη. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος, ὅσις κατέσρεψε μεγάλην καὶ παλαιὰν βασιλείαν τὴν τῶν Μακεδόνων, ἔσυρε δὲ αἰχμάλωτον τὸν Περσέα μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἀπωλέσας δύω υἱοὺς, τὸν μὲν πέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ θριάμβου, τὸν δὲ τρεῖς μετὰ τὸν θρίαμβον, ἠρκέσθη εἰπὼν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους λυπουμένους διὰ τὴν συμφορὰν αὐτοῦ, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς οὐδὲν φοβεῖται πλέον περὶ τῆς δημοκρατίας· διότι ἡ τύχη εἶχεν ἤδη ἐστραμμένην κατ' ἐκείνου ἅπασαν αὐτῆς τὴν δυσμένειαν.

Ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ὑπέμειναν ἀταράχως τὸν θάνατον υἱῶν καὶ συζύγων. Οὕτως ὅτε ἡ μήτηρ τοῦ Βρασίδου ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου, ἤκουσε δὲ συγχρόνως καὶ τοὺς ἀποδιδομένους πρὸς αὐτὸν ἐπαίνους παρὰ τῶν ἐλθόντων ἐκ τοῦ στρατοπέδου Θρᾳκῶν, ἀντὶ τοῦ κλαῦσαι καὶ στενάξαι εἶπε πατριωτικώτατα. « Ὁ Βρασίδας ἦτο γενναῖος καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ, ὁμολογῶ τοῦτο· ἡ Σπάρτη ὅμως ἔχει πολλοὺς ἄλλους ἐκείνου κρείττονας. » Ἄλλη δὲ Σπαρτιάτις, ὅτε ἦλθεν ἄνθρωπος ἐκ Κρήτης ἀγγέλλων τὸν θάνατον τοῦ ἐγγόνου αὐτῆς Ἀκροτάτου, εἶπεν· Ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἔμελλεν ἀφεύκτως ἢ ἐκείνους φονεῦσαι, ἢ αὐτὸς φονευθῆναι· ἀλλ' ἐχάρη μᾶλλον μαθοῦσα, ὅτι ἀπέθανεν ἀναδειχθεὶς ἄξιος τῆς πόλεως καὶ τῶν προγόνων, παρὲξ ἂν ἔζη διὰ παντὸς ἄνανδρος. Ὁ Δαβὶδ ὅμως μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Ἀβεσσαλὼμ ἔδειξε πλειοτέραν γενναιότητα καὶ φρόνησιν ὡς τιμῶν τὰ ἀνεξιχνίαστα κρίματα τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐθρήνησε μὲν καὶ αὐτὸς μέχρι τινὸς ὡς ἄνθρωπος· ἔπειτα δὲ ἀποθέμενος τὸ ῥάκος, καὶ τὴν σποδὸν δὲ ἀποτινάξας ἐνεδύθη τὴν βασιλικὴν πορφύραν καὶ τροφὴν ἔλαβε καὶ τὸν Θεὸν εὐχαρίστησεν.

Ἀλλὰ διατί ἆρά γε τοσοῦτον καταπλήττει τὸν ἄνθρωπον ὁ θάνατος, ἐν ᾧ βλέπει αὐτὸν ὡς ἄφευκτον καθ' ἑκάστην; Διότι ἀποδεικνύει

διὰ μιᾶς ὅλην τοῦ κόσμου τούτου τὴν ματαιότητα! Τότε πραγματικῶς ἀνοίγονται οἱ νοητοὶ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν καὶ βλέπομεν οἱ δείλαιοι, πόσον ἠπατήθημεν, ἐκλαμβάνοντες τὰ ὄνειρα ὡς πράγματα! Ὁποία λύπη τότε, ἀποχωριζομένης τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος! Πόσα δάκρυα χύνομεν, πόσους στεναγμοὺς ἐκπέμπομεν! Ἀποσπώμενοι τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ἐνθυμούμεθα μὲν καὶ τὰ παρελθόντα, ἀλλὰ φρίττομεν πολὺ μᾶλλον διαλογιζόμενοι τὰ μέλλοντα. Βασανίζουσιν ἡμᾶς ἐξίσου καὶ οἱ πόνοι τοῦ σώματος καὶ αἱ θλίψεις τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον οἱ ἔλεγχοι τῆς συνειδήσεως.

Τότε ὁ σκληρὸς ἡγεμών, ὁ ἄσπλαχνος πλούσιος, ὁ ἀκόρεστος πλεονέκτης, ὁ ἄδικος, ὁ φιλάργυρος, ὁ φιλήδονος, ὁ ὀργίλος καὶ ὁ φιλέκδικος αἰσθάνονται ὅλον τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων, ὅσα ἔπραξαν, φαντάζονται τὴν αὐστηρότητα τῆς μελλούσης κρίσεως, τρέμουσιν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ τῆς αἰωνιότητος, εἰς ἣν ἐμπίπτουσι μετ' ὀλίγον ὡς εἰς ἀχανὲς βάραθρον! Τὰ ἀξιώματα καὶ ἡ ἐξουσία ἔπρεπεν ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πασχόντων· ἀλλὰ δι' αὐτῶν κατεδυναστεύθησαν οἱ ἀδύνατοι, αἱ χῆραι, τὰ ὀρφανά. Ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸν πλοῦτον πρὸς βοήθειαν τοῦ πτωχοῦ· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος κατηνάλωσεν αὐτὸν εἰς αἰσχρὰς ἀσωτίας. Ἀντὶ τοῦ ἀποδιδόναι πρὸς ἕκαστον τὸ δίκαιον, τοῦ ἀγαπᾶν πάντας ὡς ὁμοίους καὶ ἀδελφούς, τοῦ φέρεσθαι μετὰ πραότητος καὶ λέγειν ἀλήθειαν, ἡμεῖς ἡρπάζομεν, ἠκλέπτομεν τὰ ἀλλότρια, ἐφυλάττομεν ἄχρηστα τὰ χρήματα, ἐκυλιόμεθα ἐν τῷ βορβόρῳ τῆς ἀκολασίας, εἴχομεν τὸ μῖσος ἐμφωλεῦον ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸ δὲ ψεῦδος ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῶν χειλέων. Ἡ ὑγεία ἐγένετο ἀφορμὴ ἀσωτιῶν, ἐν ᾧ ἐδύνατο ἵνα ὑπηρετήσῃ ὠφελίμως διὰ τὴν ἀρετήν. Ἡ ἀῤῥωστία ἐκίνησε γογγυσμοὺς καὶ ἀδημονίαν ἀντὶ τοῦ ἐξασκῆσαι τὴν ὑπομονὴν ἡμῶν καὶ ἐξιλεῶσαι οὕτω τὸν Θεόν. Περιφρονοῦντες τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν καθήκοντα ἐγενόμεθα ἀφορμὴ σκανδάλου πρὸς ἄλλους.

Ὁ θάνατος ὑπάρχει ἄφευκτος· ἄδηλος ὅμως ὡς πρὸς τὸν καιρὸν, ἢ τὴν ὥραν. Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἵνα εὑρισκώμεθα πάντοτε ἐντελῶς προπαρεσκευασμένοι. Ἂν μετανοήσωμεν, πρὶν ἔλθῃ αἰφνιδίως, μὴ φοβώμεθα παντελῶς τὰ ἐπακόλουθα. Διότι ῥητῶς ὁ Ι. Χ. εἶπεν ὅτι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα σώσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς (Ματθαῖος) ὑπεσχέθη δὲ ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν πιστεύωμεν εἰς αὐτὸν πράττοντες συγχρόνως καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται» (Ἰωάν.)

Ἐν ὅσῳ ὅμως ζῇ ὁ συνετὸς καὶ εὐσεβὴς ἄνθρωπος, ἀναλογιζόμενος, πόθεν ἦλθε καὶ ὑπὸ τίνος ἐπλάσθη, φροντίζει πάντοτε ἵνα ἐκπλη-

ρώση ὁσίως καὶ εὐτάκτως τὸ καθῆκον καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Ὅθεν λέγει πρὸς τὸν Θεόν.

Ὦ Κύριε, ὦ πάτερ! ὦ Θεέ μου, ηὐδόκησας ἵνα ὑπομείνω παντοίας θλίψεις καὶ συμφοράς· ὑπέμεινα ταύτας καρτερικῶς. Ἠθέλησας ἵνα ζήσω πτωχός· ἠρκέσθην ἐν τῇ πενιχρᾷ μου ταύτῃ καταστάσει. Μὲ ἔρριψας εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν τῆς κοινωνίας· οὐδέποτε ἐπεθύμησα ἐναντίον τοῦ θελήματός σου ἵνα τιμηθῶ κενοδόξως. Θέλεις ἵνα μείνω εἰσέτι ὅπου μὲ ἔταξας; μένω ὡς ἐλεύθερος καὶ ὡς γενναῖος χριστιανός. Διὰ σὲ ἔμεινα μέχρι τοῦδε, διὰ σὲ δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐξακολουθῶ μένων, ἂν εὐδοκῇς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Οὐδεμίαν ἔχεις πλέον χρείαν ἐμοῦ; Ἀπέρχομαι ἐκ τοῦ βίου πρόθυμος πάντοτε ὑπηρέτης τῶν προσταγμάτων σου. Ἐφ' ὅσον ὅμως διατρίβω ἐνταῦθα, δέχομαι καὶ ἐκτελῶ τὸ θέλημά σου καθ' ὁποιανδήποτε μὲ βάλῃς τάξιν, ὡς ἄρχοντα, ὡς ὑπήκοον, ὡς βουλευτήν, ὡς ἰδιώτην, ὡς στρατηγόν, ὡς στρατιώτην ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥώμῃ, ἐν Θήβαις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Γυάροις. Ἀρκεῖ ὅτι ἔχεις παντοῦ τὴν ἐνθύμησίν μου. Δέχομαι εὐχαρίστως τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν φυλακὴν αὐτὴν, χρείας τυχούσης, ὡς δοκιμασίαν τῆς ὑπομονῆς μου καὶ ὡς γύμνασιν τῆς ψυχῆς, ὅπως χρησιμεύσω παράδειγμα πειθαρχίας καὶ ὡς πρὸς ἄλλους.

Ὁ ἥρως τῆς καρτερίας, ὁ Ἰὼβ τῶν Ἑλλήνων, ὁ δοῦλος τοῦ Ἐπαφροδίτου, ἀρχηγοῦ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Νέρωνος, ὁ ἐθνικὸς φιλόσοφος Ἐπίκτητος ἔλεγεν ὡς ἔγγιστα τὰ τοιαῦτα ἐν μέσῳ τῶν εἰδωλολατρῶν Ῥωμαίων προσθεὶς καὶ τοὺς ἑξῆς στίχους τοῦ φιλοσόφου Κλεάνθους.

Ἄγου δέ μ', ὦ Ζεῦ καὶ σύ γ' ἡ πεπρωμένη
Ὅποι πόθ' ἡμῖν εἰμι διατεταγμένος·
Ὡς ἕψομαί γε ἄοκνος· ἢν δέ γε μὴ θέλω,
Κακὸς γενόμενος, οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

Ἀλλ' ὁ χριστιανὸς, ὅστις ἐλπίζει ἀκριβῆ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀνταπόδοσιν ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ, πῶς φανῇ ὅτι ἔχει ὀλιγωτέραν πεποίθησιν εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰ ἀνεξιχνίαστα κρίματα;

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

« Περὶ τοῦ ζῆν καὶ τοῦ πλούτου, περὶ ὧν
» σπουδάζειν δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐδὲν
» (τὸν μεγαλόψυχον) φροντίζειν πλὴν περὶ
» τιμῆς. » (Ἀρις. Ἠθ. Εὐδ. Γ. 5.)

Μικροψυχία, Μεγαλοψυχία, Χαυνότης.

Κατὰ διαφόρους περιστάσεις φαίνεται ἡ διαφορὰ τῶν τριῶν τού-

των διαθέσεων. Ὁ μεγαλόψυχος, ὁ χαῦνος, ὁ μικρόψυχος ἔχουσιν ὅλως ἀντιθέτους χαρακτῆρας. Ὁ μικρόψυχος ταράττεται ὑπὸ τῶν ἐλαχίστων συμβεβηκότων, ἀποδειλιᾷ πρὸς τὰς συμφορὰς καὶ ἀπελπίζεται ἐκ τῶν κινδύνων. Ἂν τυχὸν περιέλθῃ εἰς πολιτικὰ πράγματα, ταχέως ἀποδυσπετεῖ διὰ τὰ προστυχόντα ἐναντία, οὐδεμίαν ἔχει τόλμην ἵν' ἀντισταθῇ πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς, δραπετεύει ὡς ἄνανδρος στρατιώτης, γίνεται ῥίψασπις κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτὴν τῆς ἀνάγκης, προδίδει καὶ ἀκουσίως τὰ κοινὰ συμφέροντα, ἐγκαταλιμπάνει δὲ τὴν διοίκησιν αὐτῶν ἀνθρώποις μοχθηροῖς ἐμπορευομένοις τῆς πατρίδος τὰ ναυάγια, ὡς ὁ Δημάδης καὶ ὁ Κλέων· ἄλλοτε δὲ ὑπάρχων ἄξιος μεγάλων ἀδιαφορεῖ καὶ ἀρκεῖται ἐν τοῖς μικροῖς. Ὁ χαῦνος ἐξ ἐναντίας ἀνάξιος ὢν φρονεῖ ἑαυτὸν ἄξιον μεγάλων πραγμάτων, ἐπαίρεται διὰ τὴν εὐτυχίαν, γίνεται ὑπεροπτικὸς, ὅταν λάβῃ ἀξίωμα, ἐξογκοῦται, καὶ γαυριᾷ, ἐὰν ὁ ἡγεμὼν ἀπέβλεψεν εὐμενῶς, μάλιστα δὲ, ἐὰν ἀτηύθυνε πρὸς αὐτὸν καὶ λέξεις τινάς! Πόσους τοιούτους χαύνους ἀνθρώπους τρέφει δυστυχῶς ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία ὡς αὐτόχρημα κηφῆνας! Ὁ μεγαλόψυχος ὅμως ὑποφέρει τὰς συμφορὰς, ἀντέχει πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ῥιψοκινδυνεύει ἀσμένως, χρείας τυχούσης, μηδέποτε ταπεινούμενος κατὰ τὸ φρόνημα, οὐδαμῶς δὲ καταπλήττεται, ἢ ἐκθαμβεῖται ὑπὸ τῆς δόξης τῶν ἀξιωμάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἐπαίνων, οὔτε περὶ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως πολὺ φροντίζει, ἀλλὰ φιλοτιμεῖται μᾶλλον ἵνα εὐαρεστήσῃ πρὸς ὀλίγους σπουδαίους καὶ συνετοὺς παρὲξ πρὸς πλῆθος ἀγοραίων καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καταφρονεῖ μάλιστα τοὺς μικρόφρονας καὶ προστύχους, καθὼς ὁ Φωκίων καὶ ὁ Περικλῆς τὸν λοιδοροῦντα αὐτοὺς βάναυσον πολίτην. Τοιαύτης μεγαλοψυχίας τεκμήρια ἔδωκε πολλάκις πολλαχοῦ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς βουλαῖς ὁ Κωλέτης περιφρονῶν τὰς φωνασκίας τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν ὡς συριγμὸν ὄφεων, ἢ βόμβον κωνώπων· ἀλλὰ καὶ τὸ βάδισμα εἶχε βραδὺ καὶ τὴν φωνὴν βαρεῖαν καὶ τὴν λέξιν στάσιμον, ὅσον ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους μεγαλόψυχος, ὡς ἄξιος ὢν μεγάλων ἀγαθῶν καὶ ἑαυτὸν τοιοῦτον νομίζων. (Ἀρις. Ἠθ. Εὐδ. Γ. 5.)

Οὐδόλως θέλγει τὸν μεγαλόψυχον ἡ τιμὴ τῶν ἀρχῶν, οὔτε εἰς τὰ χρήματα ἀποβλέπει ὡς αὐτῶν ἀνώτερος, καὶ τὴν ζωὴν δὲ αὐτὴν ὀλίγον ἀγαπᾷ, καθ' ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ὀλίγον εὐφραίνει, ἂν μὴ γίνηται καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, μάλιστα δὲ πρὸς τὸ κοινὸν ὠφέλιμος. Ὅθεν οὔτε εὐτυχῶν φαίνεται περιχαρὴς, οὔτε δυστυχῶν περίλυπος. Ὁ Ἰωσὴφ Βοναπάρτης πρώην βασιλεὺς Νεαπόλεως καὶ Ἱσπανίας παρεκίνει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ναπολέοντα μετὰ τὴν συμφορὰν τοῦ Οὐαρτελόου ἵνα φύγῃ εἰς Ἀμερικὴν, προσφερόμενος αὐτὸς ὡς ὅμοιος κατὰ τοὺς σωματικοὺς

χαρακτῆρας ὅπως καταφύγῃ εἰς Ἀγγλικὸν πλοῖον. Μὴ δεχθέντος δ' ἐκείνου τὴν πρότασιν, ἀνεχώρησεν αὐτὸς εἰς τὰς Ὁμοσπόνδους πολιτείας, ὅπου ζῶν ἡσύχως καὶ μακρὰν τῆς πολιτικῆς ἐδέχθη ποτὲ πρεσβείαν Μεξικανῶν προσφέρουσαν αὐτῷ τὸ στέμμα τοῦ Μεξικοῦ!

Ἕρερον (εἶπε πρὸς αὐτὴν) δύο σέμματα, ὥστε οὐδόλως ἐπιθυμῶ καὶ τρίτον. Κολακεύομαι πάμπολυ βλέπων ζητοῦντάς με ἡγεμόνα ἤδη ἐν ἐξορίᾳ ὄντα αὐτοὺς ἐκείνους, οἵτινες οὐδόλως ἀνεγνώριζον τὴν ἐξουσίαν μου ἐν Ἱσπανίᾳ βασιλεύοντος! Ἀλλ' ὁ θρόνος, εἰς ὃν μὲ ἀναβιβάζετε, ἀμφιβάλλω ἂν ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑμετέραν εὐδαιμονίαν. Πᾶσα ἡμέρα τῆς ἐν ταῖς Ὁμοσπόνδοις πολιτείαις διατριβῆς μου μὲ πληροφορεῖ περὶ τῆς ὀρθότητος καὶ κοινωφελείας τῶν ἐνταῦθα θεσμοθεσιῶν. Αὐτὰς ἄρα περιποιεῖσθε καὶ ὑμεῖς ὡς πολύτιμον δῶρον τῆς Θείας Προνοίας, παύσαντες δὲ τὰς ἐμφυλίους ὑμῶν ἔριδας μιμηθῆτε τὰς Ἡνωμένας πολιτείας καὶ ζητήσατε μεταξὺ ὑμῶν αὐτῶν ἄνδρα ἱκανὸν ὅπως ἐκτελέσῃ τὸ μέγα ἔργον τοῦ Οὐασιγκτῶνος!

Ὁποία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φρονίμου βασιλέως τούτου μεγαλοψυχία! Πόσον διέφερε κατὰ τοῦτο τοῦ δοξομανοῦς ἀδελφοῦ Βονοπάρτου! Ἀλλ' ἰδὲ καὶ τί τέλος ἕκαστος αὐτῶν ἔλαβεν!

Ὡς φύσει ὑπερήφανος αἰσχύνεται, ὅταν παρά τινος εὐεργετῆται ὁ μεγαλόψυχος· διότι οὕτω ταπεινοῦται, ἐν ᾧ αὐτὸς θέλει ἵνα ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων. Ὅθεν σπουδάζει πολλαπλασίως ἵνα ἀνταμείψῃ τὴν χάριν ὡς δύναται. Οὐδέποτ' ἐνθυμεῖται ὅ,τι ἔπραξε καλὸν ὑπὲρ ἄλλων, ἴσως δὲ διαφεύγει τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐνίοτε καὶ ὅ,τι ἄλλοι ὑπὲρ αὐτοῦ ἐποίησαν· ἐπειδὴ παροξύνεται ἡ ἔμφυτος, ἀλλ' εὐγενὴς αὐτοῦ φιλαυτία. Ἕνεκα τούτων οὔτε βοηθόν τινα ἐπικαλεῖται ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης, καὶ πρὸς μὲν τοὺς εὐδαίμονας, τοὺς ἄρχοντας, ἢ ἁπλῶς τοὺς ἀνωτέρους προσφέρεται μεγαλοφρόνως, πρὸς δὲ τοὺς κατωτέρους μέτριος καὶ συγκαταβατικός.

Ὁ μεγαλόψυχος μὴ ἐρευνῶν τὰ γράμματα, ζητεῖ τὰ πράγματα, οὔτε λεπτολογεῖ μικροσκοπικῶς τὰ παρόντα, ἀλλ' ἀποβλέπει ὡς ἐκ σκοπιᾶς καὶ εἰς τὰ μέλλοντα, οὔτε ματαιολογεῖ περὶ μερικὰ ζητήματα, ἀλλὰ μεριμνᾷ περὶ γενικῶν συμφερόντων καὶ μεγάλων πράξεων, ὡς ὁ Θρασύβουλος, ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ νέος Τιμολέων, ὁ καθ' ἡμᾶς δηλ. Γαριβάλδης, πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ Ἀλέξανδρος, ἢ καὶ ὁ νῦν Ναπολέων. Ὁ μεγαλόφρων μελετᾷ καὶ πράττει ὅ,τι ἄλλοι ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ φρονοῦντες οὐδέποτε φαντάζονται, ἐκτίθεται δὲ καὶ πρὸς φανεροὺς κινδύνους. Πρὸ τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης ὁ βασιλεὺς Ἄγις ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἐντολὴν ἐκ Σπάρτης· « Μὴ ὠφεληθῇς ἐκ τοῦ πλεονάζοντος ἀριθμοῦ τῶν στρατιω-

τῶν, ἀλλ' ἀπόλυσον μέρος αὐτῶν καὶ πολέμησον δι' ἴσων δυνάμεων! »

Τοιούτης ἡρωϊκῆς ἀνδρίας δεῖγμα ἔδωκε καὶ ὁ Καλλικρατίδας κατὰ τὴν ἐν Ἀργινούσσαις ναυμαχίαν. Διότι συμβουλευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἕρμωνος ἵνα μὴ ἀποκινδυνεύσῃ μάχην ἔχων ἐλάττονα πλοίων ἀριθμόν, μὴ γένοιτό μοι, εἶπεν, ὦ Ἕρμων, ἀκοῦσαι συμβουλὴν, ἧς αἱ συνέπειαι ἔσοιντο ὀλέθριαι τῇ πατρίδι μου. Ἐνταῦθα νικήσω, ἢ ἀποθανοῦμαι μετὰ τοῦ ἐμοῦ στρατεύματος. Ὁ Καλλικρατίδας διδάξει τὴν τέχνην τῆς ἀποχωρήσεως ἄνδρας μέχρι τοῦδε οὐχὶ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸν τόπον τῆς στρατοπεδείας τῶν ἐχθρῶν ἐρωτῶντας;

Τοιαῦτα μεγαλοφρονοῦντες καὶ νεώτεροί τινες λαοὶ ἐθαυμαστώθησαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οὕτω 3000 Ἑλβετοὶ ἀντέστησαν πρὸς 14000 Γάλλων καὶ 3000 Ἄγγλων ἐν Bottelen, ἐφονεύθησαν δὲ σχεδὸν ἅπαντες. (Duclos. Histoire de Louis XI.). Κατὰ τὴν ἐν Morgasten μάχην 1300 Ἑλβετοὶ κατέθραυσαν τὸ στράτευμα τοῦ ἀρχιδουκὸς Λεοπόλδου ἐξ εἴκοσι χιλιάδων συγκείμενον. Ἀλλὰ καὶ πλησίον τοῦ Wesen ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Glaris 350 Ἑλβετοὶ ἐνίκησαν 8000 Αὐστριακούς. Ὅθεν κατ' ἔτος ἑορτάζεται τὸ μνημόσυνον αὐτῶν καὶ ῥήτωρ ἐκφωνῶν τὸν ἐπιτάφιον ἀναφέρει τῶν ἡρώων τὰ ὀνόματα!

Τὰ θαύματα ταῦτα ἐνθυμίζουσι τὴν ἡρωϊκὴν θυσίαν τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τριακοσίων Σπαρτιατῶν.

Μόνον ὁ μεγαλόφρων καὶ γενναῖος προσφέρει δωρεὰς ἀνωτέρας πάσης ἐλπίδος καὶ ὁποίας ἄλλοι οὔτε πιστεύουσι. Καταναλώσαντος τοῦ περιφήμου ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐναμίλλου πρὸς τὸν Δημοσθένην καὶ Μιραβῶ Φὼξ ὅλην σχεδὸν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν εἰς ἀσωτίας καὶ χαρτοπαίγνια, οἱ φίλοι αὐτοῦ ἀποκατέστησαν αὐτὴν ἐντελῶς διὰ συνεισφορᾶς. Ὁμοίως πτωχεύσαντος μετὰ τὴν ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν τῆς Γαλλίας (1832) τοῦ διασήμου τραπεζίτου καὶ ὑπουργοῦ τῆς Οἰκονομίας Λαφὶτ, ἄλλος τραπεζίτης γενναῖος ὁ Ἱσπανὸς Aguado ἔγραψεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῆς γενομένης ὑπὲρ αὐτοῦ συνεισφορᾶς ἔρανον 100,000 φράγκων! Εὖγε τῶν μεγαλοψύχων τοιούτων ἀνδρῶν!

Ὁ μεγαλόφρων πολιτικὸς, ἢ πολεμικὸς μεταχειρίζεται τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ πρὸς δόξαν μόνης τῆς πατρίδος, ὠφελήσας δ' αὐτὴν ἐν καιρῷ, ὅσον ἐδύνατο, ἀποχωρεῖ, οὐδὲ φροντίζει, ἂν αὕτη εὐγνωμονῇ, ἢ παραγνωρίζῃ τὸ πρὸς αὐτὸν χρέος· ἀλλ' ἐκτελέσας τὸ καθῆκον ἀγαθοῦ πολίτου ἔχει ὡς ἀνταμοιβὴν τῶν ἀγώνων τὴν εὐφρόσυνον μαρτυρίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνειδήσεως. Οὕτω νικήσας μάχιμα ἔθνη, διώξας δὲ τὸν Πύρρον ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τρὶς κατὰ τὴν τάξιν θριαμβεύσας ὁ Μάρκος Ἄννιος Κούριος ἀπεχώρησεν ὕστερον εἰς μικράν τινα καλύβην ἀγροικίας,

ὅπου κατεγίνετο περὶ τὴν καλλιέργειαν μικροῦ κήπου. Ὅθεν ὅτε οἱ πρέσβεις τῶν Σαμνιτῶν ἦλθον προσφέροντες αὐτῷ χρυσὸν, αὐτὸς ἐκάθητο πλησίον τῆς ἑστίας μαγειρεύων βούνια! Τοῦ ἥρωος τούτου, τοῦ Κιγκινάτου καὶ ἄλλων τοιούτων Ῥωμαίων μιμητὴς καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς Γαριβάλδης συνεργήσας εἰς ἕνωσιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπαλλάξας ἤδη τὴν πατρίδα ἐκ τῆς παλαιᾶς δεσποτείας ζῇ νῦν ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης ἐν Καπρέᾳ (Caprera) οὔτε συντάξεις ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἢ ἄλλας χάριτας προὐκάλεσε. Διότι οὐδέποτε ὁ μεγαλόφρων δέχεται δῶρα ἐξ ἀδικιῶν συνηγμένα, ἢ ἀποβλέποντα εἰς διαφθοράν. Οὕτω καὶ ὁ Ἀβραὰμ δεξάμενος τὰ εὐτελῆ δῶρα τοῦ Μελχισεδὲκ, τὸν ἄρτον καὶ οἶνον, ἀπεποιήθη τὰ τοῦ βασιλέως Σοδόμων. (Γεν. ΙΗ.).

Περίεργον μεγαλοψυχίας ἐνταῦτῷ καὶ φιλοπατρίας παράδειγμα ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος. Κρητῖνας ὁ Μάγνης ἔχων ἐχθρὸν τὸν Ἑρμείαν παρεκίνησεν, ἀρχομένου τοῦ Μιθιδρατικοῦ πολέμου, ἵνα ἢ αὐτὸς φύγῃ, ἢ ἐκεῖνος μείνῃ ὡς ἀρχηγὸς τῆς πόλεως, ὅπως μὴ φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλλήλους βλάψωσι τὰ κοινὰ συμφέροντα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἑρμείας γινώσκων τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ πολεμικώτερον ἀπεφάσισεν ἵν' ἀναχωρήσῃ αὐτὸς, ἐκεῖνος προέπεμψεν αὐτὸν μετὰ παίδων καὶ γυναικὸς δι-δοὺς καὶ χρήματα ἱκανά! Ἀλλ' ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Γέλωνος θαυμάζεται ἔτι μᾶλλον. Διότι νικήσας ἤδη τοὺς πολιτικοὺς αὐτοῦ ἐχθροὺς καὶ ἀναλαβὼν ὅλην τὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ ἤκουε ψιθυρισμούς τινας κατ' αὐτοῦ γινομένους, συγκαλέσας ἐνόπλους τοὺς Συρακουσίους διηγήθη τί ἔπραξε, καὶ τί ἔτι ἐμελέτα ἵνα πράξῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὅθεν ἠρώτησεν αὐτοὺς, ἂν ἔχωσί τι ἔγκλημα κατ' αὐτοῦ, ἦσαν ἤδη κύριοι ἵνα ἐκδικηθῶσι. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Συρακούσιοι ἐκήρυξαν αὐτὸν μετ' ἐνθουσιώδους ἀλαλαγμοῦ βασιλέα.

Μεγαλόψυχοι ἐδείχθησαν οἱ Σπαρτιᾶται ἐμποδίσαντες τὸν μέγαν βασιλέα τοῦ καταστρέψαι ἐχθρικὴν πρὸς αὐτοὺς πόλιν τὰς Ἀθήνας, ἂν καὶ πολλὰ κακὰ ἐξ αὐτῆς ἔπαθον. «Μηδαμῶς ἀφανίσῃς, εἶπαν, μηδ' ἀνέλῃς τὰν ἀκόναν τῶν νέων.» (Πλουτ. Λακ.) Μεγαλόψυχος ἀνεφάνη καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ὁ Περικλῆς διανείμας πρὸς Κίμωνα ὅλην τὴν πολιτικὴν δύναμιν, καὶ αὐτὸς μὲν διοικῶν τὰ τῆς πόλεως, ἐκεῖνον δὲ πέμψας ἵνα πολεμῇ τοὺς βαρβάρους διὰ τοῦ στόλου.

Ὁ Ἰωσὴφ οὐδαμῶς ἐμνησικάκησε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, οἵτινες καὶ εἰς λάκκον ἔρριψαν αὐτὸν ὑπὸ φθόνου καὶ ὡς ἀνδράποδον ἐπώλησαν.

Καὶ ὁ Ἀριστείδης δὲ παραβλέπων τὰς πρὸς αὐτὸν ἀδικίας τοῦ Θεμιστοκλέους ἔρχεται πρῶτος ἵνα συσκεφθῇ περὶ τῆς κοινῆς πατρίδος.

Τίς κρύπτει τὸ μῖσος αὐτοῦ; Ὁ μικρόψυχος· ἀλλ' ὁ μεγαλόψυχος

Τὰ πεδία τῶν πεπραγμένων ζωῆς ἀγκαλιάζουν τὰ νεκρὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀκόμη σκεπάζουν τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων. Μεγάλη ὀδύνη ἀπλώνεται στὴν ἀτμόσφαιρα καὶ ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων ἀκούγεται ἕνας θρῆνος ἀνθρώπινος, ποὺ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ καὶ ἀπλώνεται σὲ ὅλη τὴ γῆ. Ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων ἀκούγεται ἕνας θρῆνος ἀνθρώπινος, ποὺ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ καὶ ἀπλώνεται σὲ ὅλη τὴ γῆ. Ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλεων ἀκούγεται ἕνας θρῆνος ἀνθρώπινος, ποὺ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ καὶ ἀπλώνεται σὲ ὅλη τὴ γῆ.

Δύση. Χαρά.

«Ἐπὶ τῆς ἐσπερινῆς γῆς ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν». (Σεβήριος Ἀντιοχεύς).

«Μὴ ἐπὶ τῆς ἐσπερινῆς γῆς ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν». (Ἰωάννης Δαμασκηνός).

«Ἐπὶ τῆς ἐσπερινῆς γῆς ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν». (Ἰωάννης Δαμασκηνός).

«Ἐπὶ τῆς ἐσπερινῆς γῆς ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΔ΄.

Ὁ Ἰησοῦς ἐκάθισε στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκοίταζε τὴν πόλη. Ἦταν ἀπόγευμα καὶ ὁ ἥλιος ἔγερνε πρὸς τὴ δύση. Ἡ πόλη ἔλαμπε μὲ τὰ μάρμαρα καὶ τὰ χρυσάφια τῶν παλατιῶν καὶ τῶν ναῶν. Ἀπὸ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἡ πόλη φαινόταν σὰν ἕνα μεγάλο κομμάτι φωτιά, ποὺ ἔκαιγε μὲ ἀμέτρητες φλόγες. Ὁ Ἰησοῦς ἐκοίταζε τὴν πόλη καὶ ἔκλαιγε. Ἔκλαιγε γιατὶ ἤξερε πὼς ἡ πόλη θὰ καταστρεφόταν καὶ θὰ ἔμενε ἔρημη. Ἔκλαιγε γιατὶ ἤξερε πὼς ἡ πόλη θὰ καταστρεφόταν καὶ θὰ ἔμενε ἔρημη.

νίοτε καὶ ἀνταγωνιζόμεθα εὔθυμοι. Πόθεν ἆρά γε προέρχεται τὸ φαινόμενον τοῦτο;

Ἡ νεότης καὶ ἡ ὑγεία ὡς δύο ἰσχυρὰ τείχη ἀποκρούουσι τὰς ἐφόδους τῆς λύπης. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως τὰ ὀχυρώματα ταῦτα ὑποσκάπτονται ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀλληλοδιαδόχων συμφορῶν, ἕως οὗ, ἀνοιχθείσης χαλάζρας, εἰσπηδήσῃ ὁ ἐχθρὸς, πολιορκῶν δὲ τὸ ἐνδότατον φρούριον, τὴν καρδίαν, κατασταθῇ ἤδη κύριος αὐτοῦ καὶ παραμένῃ τοῦ λοιποῦ ἀσάλευτος. Τίς τῷ ὄντι ἐξ ἡμῶν ὁ μὴ γνωρίσας ἐξ ἰδίας πείρας ὅτι ἡ ἀνθισταμένη πρὸς τὰς προσβολὰς τῆς τύχης δύναμις ὑποχωροῦσα καὶ ἀνορθουμένη ἀλλεπαλλήλως, ἐλαττοῦται ἐπὶ τέλους καὶ ἐξασθενεῖ, ἢ καὶ πίπτει ἐντελῶς κατὰ γῆς ὡς ὁ τραυματίας καὶ αἰχμάλωτος;

Τοιουτοτρόπως ἐξαντλεῖται ἐν ἡμῖν τὸ κεφάλαιον τῆς ζωῆς, ἐκλείπει ἡ φαιδρότης τοῦ πνεύματος, ἀφανίζεται ἡ ὑπομονὴ τῆς ψυχῆς. Ὡς ἄνθρωπος, ὅστις ἀπέβαλε τὴν ἰσομετρίαν τῆς ἐτησίας προσόδου αὐτοῦ καὶ δαπάνης, συναισθανόμεθα, ὅτι ἐλαττωθέντος τοῦ πλούτου ἡμῶν, δυσκόλως τοῦ λοιποῦ ἀντιπαλαίομεν πρὸς τὰς προσπιπτούσας περιπετείας. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων ἡμῶν, ἡ τύχη ἐπιμένει ἀπαιτοῦσα πάντοτε νέας θυσίας! Καθὼς τῷ ὄντι ὁ ἄσπλαγχνος ἐκεῖνος Ῥωμαῖος, εἰπὼν ἀλληλοδιαδόχως πρὸς τὸν λαὸν τῆς Καρχηδόνος, δός μοι τὰ πλοῖά σου, δός μοι τοὺς ἐλέφαντας, δός μοι τὰ ὅπλα, ἐξεφώνησε τελευταῖον καὶ τὸν σκληρὸν τοῦτον λόγον, δός μοι τὴν πόλιν σου, ὅπως κατασκάψω αὐτὴν, σὺ δὲ μετανάστευσον ἀλλαχοῦ, ὅπου θέλεις· οὕτω καὶ ἡ δυσμενὴς τύχη ἀφαιροῦσα ἡμᾶς τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς ἐπιμένει προτείνουσα νέας πάντοτε ἀπαιτήσεις, δός μοι τὰ κτήματά σου, δός μοι τὰ χρήματα, δός μοι τοὺς δι' ἀτρύτων κόπων ἐξαγορασθέντας βαθμοὺς τῆς πρὸς τὸ δημόσιον ὑπηρεσίας, δός μοι τὴν ὑγείαν σου, δός μοι ἐπὶ τέλους ὅ,τι ἄλλο ἔχεις ἱερὸν ἐν τῷ κόσμῳ, τὰ φίλτατα τέκνα σου καὶ αὐτὴν τὴν γυναῖκα!

Οὕτω πίπτουσι καὶ ἐπισωρεύονται ὡς ἐρείπια ὅσα εἴχομεν ἐν τῷ βίῳ καλὰ, ἐν οἷς ἐζῶμεν καὶ ηὐφραινόμεθα καὶ ἠλπίζομεν, ὥστε τοῦ λοιποῦ ἐκ τῆς ἐλαχίστης ὑποκινούσης αὐτὰ ἀναμνήσεως ἐξέρχεται ὡς μέλας καπνὸς, ἢ πυκνὸν νέφος λύπης, πάσχομεν δὲ πόνους δριμεῖς ὡς σκληρῶς ἀναμυσσομένης καὶ ἀναμοχλευομένης πληγῆς. Ἂν δ' ἐκ περιεργείας ἐξετάσωμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ ἐρείπια ταῦτα, εὑρίσκομεν τὴν ἱστορίαν ὅλης ἡμῶν τῆς ζωῆς!

Ἤμην καὶ ἐγώ ποτε εὐτυχής! οὐχὶ ὡς πλούσιος, οὔτε δὲ ὡς εὔπορος· ἀλλ' ὡς αὐτάρκης εὑρίσκων πάντα τὰ ἀληθῆ ἀγαθὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ

μου. Ἐκεῖ ἔκειτο ὁ θησαυρός μου, ἐκεῖ ἔῤῥεεν ἀεννάως ἡ πηγὴ τῶν ἀθώων ἡδονῶν, ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἡ συνεχὴς ἀφορμὴ τῆς εἰλικρινοῦς ἀγαλλιάσεως. Τὸ γλυκὺ τῆς συζύγου μου Ἑλένης (*) βλέμμα ἔθελγεν ἀκαταπαύστως τὴν καρδίαν μου, ἡ δὲ μειλίχιος αὐτῆς λαλιὰ ἀντήχει ὡς ἀγγελικὴ μελῳδία εἰς τὰ ὦτά μου· διότι ὡμίλει πάντοτε μετὰ τοιαύτης χάριτος καὶ περινοίας, ὥστε ἀφεύκτως ἔπειθε καὶ συνεκίνει μάλιστα. Ἴσως ἄλλαι γυναῖκες τύχωσιν ὡραιότεραι, ἢ καὶ πολὺ μᾶλλον πεπαιδευμέναι· οὐδεμίαν ὅμως νομίζω εὐφυεστέραν καὶ φρονιμωτέραν ἐν πᾶσιν, ἢ τοσοῦτον εὐσεβῆ περὶ τὰ τῆς θρησκείας, περιπαθῆ πρὸς τὸν ἄνδρα, φιλορρονητικὴν πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐπιμελῆ περὶ τὰ κοινὰ συμφέροντα, σώφρονα, οἰκονομικὴν καὶ φίλεργον. Διὰ ταῦτα πάντα βλέπων αὐτὴν προώρως ἀναρπαζομένην, ἐνόησα εὐθὺς ὁποία ἀνήκεστος συμφορὰ μὲ περιέμενεν!! Ὅτε δὲ ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἱπταμένη πρὸς τὴν ἀθανασίαν ἀπεμακρύνετο ἐκ τῆς ὄψεώς μου, τότε μάλιστα εἶδον λάμπουσαν τῶν σπανίων αὐτῆς ἀρετῶν τὴν μαρμαρυγήν, καθὼς βλέπομεν τὰς ποικιλοχρόους πτέρυγας τῶν πτηνῶν, ὅταν πέτωνται πρὸς τὸν οὐρανόν. Τότε ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης ἐθαύμασα ἐξαιρέτως τὴν γαλήνην, τὴν προσήνειαν καὶ τὴν σεμνότητα τοῦ ἤθους αὐτῆς. Τότε τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἠκτινοβόλει, καθὼς ὑψηλὸν ὄρος ἀντανακλᾷ τὰς τελευταίας τοῦ δύοντος ἡλίου ἀκτίνας.

Ἀλλὰ μετὰ τὸ φρικτὸν δυστύχημα τοῦτο μήπως ἔπαυσα τοῦ λοιποῦ πάσχων καὶ θλιβόμενος; Πόσας ἀδικίας τῶν μοχθηρῶν γενναίως ὑπέμεινα! πόσας ὑλικὰς ζημίας καρτερικῶς ὑπέστην! πόσα δὲ τέκνα ἀλλεπαλλήλως ἐθρήνησα! Πρὸ πάντων ὅμως ὁ αἰφνίδιος καὶ ἄωρος θάνατός σου, ὦ χαριεστάτη σύζυγε Ἐλευθερία (**) κατὰ τὴν ἀκμὴν τριακονταετοῦς ἡλικίας καὶ μετὰ δεκαπενταετῆ συμβίωσιν μοὶ ἀπέδειξε μάλιστα τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἐπὶ γῆς βίου. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου χολερικοῦ ἔτους 1854 μέχρι τοῦδε θρηνῶ κατὰ μόνας τὴν τύχην μου. Ἔκτοτε αἰσθάνομαι ὡς ἀπεσπασμένην τὴν καρδίαν μου ἐκ τῶν σπλάγχνων, ὡς κεχωρισμένην τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς καρδίας, ὡς παραλελυμένας τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις, ἢ μᾶλλον ἔμεινε τὸ σῶμα κατόπιν τῆς ψυχῆς, ἥμισυς ἄνθρωπος, σκιὰ ἀδρανής, εἶδος ἄμορφον, νεκρὸς ἄταφος. Ἡ ἐνθύμησίς σου μ' ἐνασχολεῖ διὰ παντὸς καὶ κατ' οἶκον καὶ καθ' ὁδόν. Σὲ βλέπω κατ' ὄναρ τὴν νύκτα καὶ ἐξυπνῶ ἔντρομος. Σὲ ζητῶ τὴν ἡμέραν, ὅπου ἐκάθησο· ἀλλὰ ματαίως! Φαντάζομαι ὅμως σταθε-

(*) Πρώτης συζύγου τοῦ συγγραφέως, θυγατρὸς τοῦ μακαρίτου Ἰακώβου Τομπάζη.

(**) Δευτέρα σύζυγος τοῦ συγγραφέως, θυγάτηρ δὲ τοῦ μακαρίτου Ἰακώβου Ῥώτα, ἐμπόρου ἐν Τεργέστῃ.

ἐξ ἀνθρώπων τοῦ γένους ἐξαιρεῖσθαι, ἢ ἀθανάτων θεοὺς ποιεῖσθαι, πάσας δὲ
ταύτας ἐπιθυμίας ἀνθρωπίνας καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀπάτης μεστὰς ὑπερβαίνειν
καὶ καταφρονεῖν, καὶ τὸν ἐν ἑαυτῷ θεὸν ἐπὶ τὸν ἐν τῷ παντὶ θεὸν ἄγειν.
Ἡ γὰρ ἐκεῖ πορεία τοῦτο ἐστὶν ἐκεῖνο· ὅταν ἐν ἑαυτῷ γένηται τὰ πάντα
καὶ μηδὲν ἔξω ζητῇ μηδὲ ἐκτὸς ἐπιβλέπῃ, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ πάντα ἔχῃ καὶ
ἐν τῷ ἑνὶ καὶ ἀπλῷ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ καὶ ἀρχῇ καὶ αἰτίᾳ τοῦ παντὸς
ἑαυτὸν ἱδρύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀνα-
παύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ
ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ
ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν
ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ
καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τούτῳ ἑαυτὸν ἀναπαύσῃ καὶ ἐν τού-
τῳ

ἀνάγκη ἢ κακῶς πάσχειν ἢ εὖ ποιεῖν τοὺς ἑτέρους. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἐν τῇ κοινωνίᾳ βίος ἐστὶν ἐπαχθὴς καὶ τοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς ἀρχομένοις· ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐπιβουλεύεται, τούτοις δὲ ἐπιτίθεται.

Ἐπεὶ δὲ τρεῖς ἐστὶν αἱ τῆς ἀρχῆς διαφοραί, καὶ τρεῖς ἂν εἶεν καὶ τῶν ἀρχομένων, ὅταν ἕκαστον τούτων ἐν ἑκάστῃ ἀρχῇ γένηται· λέγω δὲ τὴν μὲν ἐπὶ τὸ βέλτιστον ἄγουσαν ἀριστοκρατικήν, τὴν δὲ πρὸς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ κοινοῦ βλέπουσαν πολιτικήν, τὴν δὲ τρίτην τὸ μὲν ὄνομα κοινὸν πάσης πολιτείας, ἴδιον δὲ τῆς δημοκρατίας· ἔστι δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο τὸ τῆς ἰσονομίας· ἐν ᾧ γὰρ ἂν ἄρχωσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἐνόντων, ἐν τούτῳ ἰσονομία ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ τρεῖς ἐστὶν αἱ τῆς ἀρχῆς διαφοραί, καὶ τρεῖς ἂν εἶεν καὶ τῶν ἀρχομένων, ὅταν ἕκαστον τούτων ἐν ἑκάστῃ ἀρχῇ γένηται· λέγω δὲ τὴν μὲν ἐπὶ τὸ βέλτιστον ἄγουσαν ἀριστοκρατικήν, τὴν δὲ πρὸς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ κοινοῦ βλέπουσαν πολιτικήν, τὴν δὲ τρίτην τὸ μὲν ὄνομα κοινὸν πάσης πολιτείας, ἴδιον δὲ τῆς δημοκρατίας· ἔστι δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο τὸ τῆς ἰσονομίας· ἐν ᾧ γὰρ ἂν ἄρχωσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἐνόντων, ἐν τούτῳ ἰσονομία ἐστίν.

Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν ἀρχόμενος ἄνευ τοῦ κακοπαθεῖν, οὐδὲ βίᾳ ἄρχεται, οὐδὲ ὁ βέλτιστος· ὁ δὲ κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀρχόμενος ἄνευ τοῦ κακοπαθεῖν ἴσως ἄρχεται βίᾳ· ἔστι γὰρ ἐν τῇ πολιτικῇ ἀρχῇ τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις. Ἡ δὲ δημοκρατία τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου ἔχει τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις· ἔστι γὰρ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις· ἔστι γὰρ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου ἔχει τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις.

Μετὰ ταῦτα δὲ διορίσωμεν τίνες εἰσὶν αἱ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς βασιλείας διαφοραί, καὶ τίνες ἐν ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν ἀρχαί· ἐν γὰρ τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἐστὶν ἀρχὴ ἐξ ἧς ἀποδίδοται τὰ κοινὰ τοῖς ἀρετὴν κεκτημένοις· ἔστι γὰρ ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου ἔχει τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις· ἔστι γὰρ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις· ἔστι γὰρ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸ μὲν ἄρχειν ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου ἔχει τοῖς ἐλευθέροις, τὸ δὲ βίᾳ ἄρχεσθαι ἐκ τοῦ ἀνομοίου καὶ τοῖς δούλοις.

δὲ καὶ τῶν λοιμωδῶν τόπων, ὅπου σήπονται ζῶα καὶ φυτά. Ἡ ἐντελὴς γεῦσις αἰσθάνεται οὐ μόνον τοὺς εὐστόμους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πικροὺς χυμούς. Ἡ καλὴ ἀκοὴ διακρίνει ἐξίσου τοὺς βαρεῖς καὶ τοὺς ὀξεῖς ἤχους.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ὀρθῶς κρίνων νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δέχεται ἐξίσου τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν, τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς θλίψεις τοῦ κόσμου, οὐχὶ δὲ ἐξαιρετικῶς ἓν μόνον εἶδος πραγμάτων, οὔτ' ἀποδυσπετεῖ, οὔτε ταράττεται, οὔτε λυπεῖται διὰ τὰς συμφοράς, οὔτε δὲ διὰ τὰς εὐτυχίας πάλιν ὑπερηφανεύεται καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον χαίρει· ἀλλὰ μένει πάντοτε ὡς καθαρὸς καὶ ἀνέφελος οὐρανός.

Ὁ εὔθυμος ἄνθρωπος ἀρκεῖται ἐν τοῖς παροῦσιν, ἐλπίζει δὲ ἀγαθὰ καὶ μέλλοντα. Οὐδέποτε κατὰ τῶν ἄλλων μεμψιμοιρεῖ, οὔτε τὸν κόσμον μέμφεται ὡς τόπον ἐξορίας, ἢ κοιλάδα κλαυθμῶνος· ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὸν ζῇ εὐτυχὴς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους εὐάρεστος. Θεωρῶν τὰ κακὰ καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοῦ παρόντος βίου ὡς δοκιμασίαν, ἢ ὡς ἀγῶνα ἀνταμοιβὴν καὶ ἔπαθλον ἐγγυώμενον, τακτοποιεῖ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν Θείαν Πρόνοιαν πεποιθὼς μετρίως λυπεῖται, περιμένει δὲ εὐέλπις ἀποζημίωσιν τῶν θλίψεων. Ὅθεν μόλις εἰς ὀμήγυρίν τινα ἐμφανισθεὶς ζωογονεῖ τὴν συνομιλίαν καὶ πάντων τὰ πρόσωπα ἱλαρύνονται. Ἐξ ἐναντίας δ' ὁ σκυθρωπὸς, ἢ κατηφὴς καὶ περίλυπος ἐμπνέει μελαγχολίαν· διότι καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ προστυχόντος ταράττεται. Ἀλλὰ θλιβόμενος βλάπτει μὲν τὴν ὑγείαν αὐτοῦ, σκοτίζει δὲ καὶ τὸν νοῦν, ὥστε οὔτε κρίνει πλέον τὰ πράγματα ὡς ἔχουσι κατὰ φύσιν. Τοιουτοτρόπως ὁ ἰκτερικὸς νομίζει ὅτι τὰ περὶ αὐτὸν ἀντικείμενα ἔχουσι τὸ κίτρινον χρῶμα τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ, ὁ δὲ διερθαρμένος στόμαχος μεταβάλλει εἰς χολὴν καὶ τὰ ὑγιεινότατα καὶ εὐχυμότατα φαγητά.

Οὔτε οἰκία πολυτελὴς, οὔτε πλοῦτος, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε πολιτικὴ δύναμις, οὔτε ἀξιώματα, ἢ δόξα γένους φέρουσι τοσαύτην γαλήνην, ὅσον ψυχὴ καθαρὰ φροντίδων καὶ πονηρῶν διαλογισμῶν.

Μόνος ὁ ἔχων ἀγαθὴν τὴν συνείδησιν φαίνεται πάντοτε ἱλαρὸς καὶ εὔθυμος, τὸ ἀνάπαλιν δὲ πᾶς τις ὁ γινώσκων, ὅτι ἠδίκησεν, ἐσυκοφάντησε, προέδωκεν, ἢ ἔκλεψε, σκυθρωπάζει πάντοτε, κολάζεται δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν, πρὶν ἔλθῃ ἡ φοβερὰ ἐκείνη ἡμέρα τῆς γενικῆς τῶν ἔργων ἀνταποδόσεως. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει λέγων (πρὸς Θεσσαλ. Ε. 16). «Πάντοτε χαίρετε» ὡς ἂν συνεβούλευε ῥητῶς ταῦτα. Ἐσὲ διὰ παντὸς δίκαιοι, ὑπομονητικοὶ καὶ ἀγαθοὶ πρὸς ἀλλήλους ἵνα ἀπολαύητε καὶ διηνεκοῦς χαρᾶς.

Ἀπαλλάττει τὸν ἄνθρωπον τῆς ποδάγρας χρυσοῦν ὑπόδημα; Παύει τοὺς δριμεῖς πόνους τῆς παρωνυχίδος ἀδαμάντινον δακτυλίδιον; Ἐμ-

ποδίζει τὴν κεφαλαλγίαν τὸ διάδημα; Οὔτε ἡ ἐξωτερικὴ εὐδαιμονία, ὁποιαδήποτε τύχη, ἀληθῶς ὠφελεῖ, ἢ τέρπει τὸν ἄνθρωπον ἄνευ τῆς ἀρετῆς. Τὰ δοχεῖα λαμβάνουσιν ἐκ τῶν ἀρωμάτων ἡδεῖαν ὀσμήν· ἡ δὲ ψυχὴ ἐκ τῶν ἀγαθῶν πράξεων τερπνὰς ἰδέας καὶ ἐνθυμήσεις.

Ἀπατώμεθα, ἂν νομίζωμεν, ὅτι οἱ ἔχοντες ὀλίγας φροντίδας ὑπάρχουσιν εὐθυμότεροι, οἱ δὲ πολυμέριμνοι κατηφεῖς καὶ ἄθυμοι. Διότι αἱ γυναῖκες ὀλίγον βεβαίως φροντίζουσιν ὡς πρὸς τοὺς ἄνδρας· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἧττον βασανίζονται ὑπὸ παθῶν διαφόρων, οἷον λύπης, ζηλοτυπίας, φιλοτιμίας, κενοδοξίας καὶ ἄλλων τοιούτων. Ἀδιάφορον, ἂν τυχὸν ὁ πλημμελὴς, ὁ δυσάρεσκος καὶ δύσκολος ἄνθρωπος μεταλλάξῃ βίον καὶ ἐπιτήδευμα· διότι παντοῦ παρακολουθεῖ ἡ σκυθρωπότης καὶ ἡ μελαγχολία. Ὅσις ταράττεται μέχρι ναυτίας ἐν τῇ θαλάσσῃ, οὐδεμίαν διαφορὰν εὑρίσκει, ὅταν μεταβῇ ἀπὸ μικροῦ εἰς μέγα πλοῖον ἢ τὸ ἀνάπαλιν.

Ὁ Κράτης φέρων μίαν πήραν καὶ τρίβωνα ἐνδεδυμένος διῆλθε παίζων καὶ γελῶν ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ὡς εὐτυχής. Ὁ Σωκράτης ἐφιλοσόφει ἡσύχως μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ ἐντὸς τοῦ δεσμωτηρίου. Ἄρα εἰς τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν ὡς εἰς λιμένα ἀσφαλῆ καὶ γαλήνιον πρέπει ἀναγκαίως ἵνα καταφεύγῃ τις, ὅπως ζήσῃ εἰρηνικῶς καὶ ἀταράχως τὴν σύντομον ταύτην ζωήν. Διότι ἡ ἐκ τῶν εὐτυχημάτων, εἴτε δώρων τῆς τύχης, χαρὰ ὑπάρχει στιγμιαία ὡς ἀστραπή.

Ἀλλ' ἡ θρησκεία καὶ ἡ παιδεία συντελοῦσιν οὐχ ἧττον εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθοῦς εὐημερίας. Ἡ πρώτη διδάσκουσα ἡμᾶς τὸ μάταιον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων παραγγέλλει ἵν' ἀποβλέπωμεν εἰς ἄλλον κόσμον ἄφθαρτον καὶ μόνιμον. Ἡ δευτέρα ἐνασχολοῦσα τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς ὑψηλοτέρας θεωρίας, ἀνελίττουσα δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν παρελθόντων ἐξεικονίζει ζωηρῶς τὰ ἀποτελέσματα τῶν παθῶν διὰ παραδειγμάτων.

Ὁ Πλάτων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν φεύγων τὴν πλήρη ῥαδιουργιῶν, ἐπιβουλῆς καὶ μοχθηρίας αὐλὴν τοῦ τυράννου τῆς Σικελίας, ἐπωλήθη μάλιστα ὕστερον κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ καὶ ὡς ἀνδράποδον· ὁ χαρακτὴρ ὅμως αὐτοῦ διέμεινεν ὁποῖος ἀπ' ἀρχῆς ἦτο. Ἐξωρίσθη ὁ Διογένης· ἀλλ' ἐπιδοθεὶς ὕστερον εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἔζησεν εὐδαίμων. Αὐτόφορτον ἐναυάγησε τὸ πλοῖον τοῦ Ζήνωνος· ἀλλ' ὁ Ζήνων ηὐγνωμόνει πρὸς τὴν τύχην, ὅτι ἠνάγκασεν αὐτὸν ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς ὑψηλοτέρας μελέτας.

Δυσφορεῖς ὡς πένης! Ἀλλὰ διατὶ μὴ φανῇς ὡς ὁ Ἐπαμινώνδας πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἢ ὁ Φαβρίκιος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους; Σὲ θλίβει ἴσως ἡ ἀτεκνία. Ἀλλὰ πόσοι αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἀπέθανον ἄνευ διαδό-

χων! Ἔχεις ἄπιστον τὴν γυναῖκα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἄγις κατὰ τοῦτο ἐδυστύχησεν, ὥστε ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχεν υἱὸν ἐκ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀχρείου ἐραστοῦ μάλιστα ἐκάλει τὸ παιδίον! Καὶ ὁ φιλόσοφος δὲ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος ἐδυστύχησεν ὡς σύζυγος γυναικὸς τοσούτῳ ἀκολάστου, τῆς Φαυστίνας, ὥστε καὶ τὸν αὐτόματον αὐτῆς ἔρωτα ὑπὲρ μονομάχου τινος ἀναισχύντως πρὸς αὐτὸν ἐφανέρωσεν ἐπικαλουμένη μαγικήν τινα βοήθειαν! Ἔλαβε δ' αὐτὴν ἀλειφθεῖσα ὅλον τὸ σῶμα διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μονομάχου ἐξεπίτηδες φονευθέντος κατὰ συμβουλὴν τῶν μάγων (!). Καὶ ὁ διάσημος αὐτὸς Γερμανὸς Γκαίθης πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποθανὼν εἶχεν ἀχρείαν σύζυγον τὴν Χριστιανήν! Ἡ περίστασις ὅμως αὕτη οὐδόλως ἠμαύρωσε τὴν δόξαν τοῦ Ἄγιδος καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, οὔτε τὴν τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας, οὔτε τὴν τοῦ Γκαίθου μέχρι τοῦδε οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης.

Ἴσως ἔτυχες διεστραμμένης καὶ δυσκόλου συζύγου. Ἀλλ' ἆρά γε πλέον τῆς Ξανθίππης; Σ' ἐῤῥάντισέ ποτε αὐτὴ κατὰ κεφαλῆς ἐκ τῆς θυρίδος; Ἔῤῥιψε δὲ κατὰ γῆς καὶ ἀνέτρεψεν ὅλην τὴν τράπεζαν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ, παρόντων μάλιστα φίλων, ὡς ἐκείνη; Καὶ ὅμως ὁ ἀνεξίκακος αὐτῆς ἀνὴρ οὐ μόνον πάντα ταῦτα γενναίως ὑπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λαμπροκλέα ἀπειθοῦντα ἠνάγκασεν ἵνα σέβηται αὐτὴν κατὰ χρέος. Καὶ Στίλπων δ' ὁ Μεγαρεὺς φιλόσοφος οὐδόλως ἔπαυσε ζῶν ἱλαρῶς καὶ εὐθύμως, διότι εἶχε ἀσελγῆ θυγατέρα.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν δυστυχεῖ καὶ λυπεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς φαντασίας αὐτοῦ, σπανίως δὲ ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Συμβαίνει τῷ ὄντι ἐνταῦθα ὅ,τι σχεδὸν πάσχουσι καὶ οἱ πυρέσσοντες· διότι εὑρίσκουσι μὲν αὐτοὶ ἀηδῆ τὰ ποτὰ καὶ σιτία· ἀλλ' ὅταν βλέπωσιν ὅτι τὰ αὐτὰ ταῦτα ἡδέως ἄλλοι λαμβάνουσι, πληροφοροῦνται ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ἡ πικρία, ἢ ἡ κακὴ γεῦσις προέρχεται ἐκ τοῦ πάθους αὐτῶν, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν προσφερομένων.

Οἱ ἔχοντες νοσώδες τὸ σῶμα οὔτε θερμότητα, οὔτε ψῦχος εὐκόλως, ὡς οἱ ἄλλοι, αἰσθάνονται. Ὡσαύτως καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὴν ψυχὴν ὑπερηφανεύονται καὶ παραλογίζονται ὑπὸ τῆς εὐτυχίας, καταπίπτουσι δὲ καὶ ἀπελπίζονται ὑπὸ τῶν προστυχόντων ἐναντίων.

Οὐδεὶς ὅμως ταράττεται καὶ θλίβεται, ἐὰν σκεφθῇ ὅτι τινῶν πραγμάτων ἔχομεν ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν ἐξουσίαν, οἷον τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἀποστροφῆς τῶν ἔργων, ὅσα ἐλευθέρως ἀποφασίζομεν· ἄλλα δὲ προέρχονται ἐκ τῆς τύχης, ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθὼς τὰ κτήματα, ἡ δόξα, τὰ ἀξιώματα, ὁ πλοῦτος καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ ἀλλότρια.

Ἂν τὰ δεύτερα ταῦτα νομίσωμεν ὅτι ἀνήκουσι βεβαίως ἡμῖν, μέλλομεν λυπεῖσθαι, ἢ ταράττεσθαι, ὅταν λείπωσιν, ἢ ἔχοντες αὐτὰ ἀπωλέσωμεν. Ματαίως ἐπιθυμοῦμεν τὰ καλὰ ἐξ αὐτῶν, οἷον τὰς τιμὰς καὶ τὰ χρήματα, ματαίως δὲ δοκιμάζομεν ἵνα ἀποφύγωμεν καὶ τὰ κακὰ, οἷον τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀῤῥωστίαν· ὥστε πρὸ πάντων συμφέρει ἵνα διακρίνωμεν ἀκριβῶς τί δυνάμεθα καὶ τί οὐ δυνάμεθα, τί ἀνήκει ἡμῖν, τί δὲ ἄλλοις.

Ἐπειδὴ ἄρα ἡ ζωὴ ὑπάρχει ξένον πρᾶγμα καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Θεοῦ, καταφιλοῦντες τὴν γυναῖκα, ἢ τὸ παιδίον ἡμῶν ἦτο καλὸν ἵνα ἐνθυμώμεθα, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος· οὕτω δὲ, ἂν ἀποθάνῃ, λείπει ἐξ ἡμῶν ἡ ὑπέρμετρος ἀδημονία. Διότι ταραττόμεθα κυρίως οὐχὶ ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς σφαλερᾶς περὶ αὐτῶν ἰδέας.

Νομίζομεν δεινὸν τὸν θάνατον, διότι κακῶς περὶ αὐτοῦ φρονοῦμεν· ἀλλ' αὐτὸς ὑπάρχει ἄφευκτος. Ὅθεν ἂν ἦλθεν ἡ ὥρα, ἀποθνήσκω. Ἂν εἰσέτι οὐκ ἦλθε, προγεύομαι κατὰ τὸ σύνηθες ἕως οὗ ἔλθῃ, τότε δὲ ἀποθνήσκω ὡς ὁ ἀποδιδοὺς ξένον πρᾶγμα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συλλογιζόμενος λέγω. Ἀπέθανε τὸ παιδίον; Ἀπεδόθη, ἐπεστράφη. Ἀφῃρέθη ὁ ἀγρὸς παρ' ἀχρείου, ἢ ἀδίκου ἀνθρώπου; Καὶ αὐτὸς ἀπεδόθη. Ἕως ἔχῃς τὸ παιδίον καὶ τὸν ἀγρὸν, ἐπιμελοῦ αὐτῶν, ἀλλὰ πάντοτε ὡς ἀλλοτρίων πραγμάτων.

Οὐδὲν γίνεται καινὸν, οὐδὲν ἀρχαῖον ἀπόλλυται ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀρχὴ καὶ τέλος, γένεσις καὶ θάνατος, ἢ φθορὰ, πρωΐα καὶ ἑσπέρα ἐστὶν ἁπλῆ μεταλλαγὴ τῶν αὐτῶν πραγμάτων. Διαφέρω ἆρά γε, ἂν ἐνδυθῶ ἄλλο ἔνδυμα διάφορον ἐκείνου, ὃ προχθὲς ἔφερον; Ὅσον μοὶ ἀνήκει τὸ φόρεμα, ὅπερ ἀποδύομαι κατακλινόμενος, πρὶν κοιμηθῶ, τόσον μοὶ ἀνήκει καὶ τὸ σῶμα, ὅπερ ἀποτίθεμαι ἀποθνήσκων. Τὰ πάντα μεταβάλλονται ἐκτὸς μόνον τοῦ Θεοῦ. Νεκροὶ καὶ ζῶντες εὑρισκόμεθα ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν μοναῖς διαφόροις.

Πρέπει λοιπὸν ἵνα φερώμεθα ὡς ἐν συμποσίῳ. Ἦλθε πρὸς ἡμᾶς τὸ περιφερόμενον ἔδεσμα; Ἐκτείνοντες τὴν χεῖρα λαμβάνομεν αὐτό. Προχωρεῖ εἰς τὰ ἔμπροσθεν καὶ μακρὰν ἡμῶν; Ἀδιαφοροῦμεν. Οὐκ ἔρχεται; Περιμένομεν. Τοῦτο ἐννοεῖται περὶ πλούτου, περὶ γυναικὸς, περὶ παιδίων, περὶ οἱουδήποτε ἄλλου ποθητοῦ καλοῦ.

Οὐ τιμῶσί με οἱ ἄνθρωποι, οὐ πνέει ἁρμόδιος ἄνεμος ὡς πρὸς τὸν πλοῦν μου, οὐ προσεκλήθην εἰς συμπόσιον κτλ. Ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς θελήσεως ἄλλων, ὑπερβαίνει τὴν δύναμίν σου, οὔτε πρέπει ἀκολούθως ἵνα σὲ λυπῇ.

Οὐ προσεκλήθης εἰς τὸ δεῖπνον, ὡς μὴ δοὺς τὸ τίμημα τοῦ δείπνου·

δηλ. ὡς μὴ ἐπαινῶν, μὴ θαυμάζων, μὴ κολακεύων. Ἀλλὰ διατηρεῖς σῶαν τὴν ἀξιοπρέπειάν σου καὶ ἀθῶαν τὴν συνείδησιν.

Τίνα τάξιν μέλλω ἔχειν ἐν τῇ κοινωνίᾳ; Ὁποιανδήποτε δυνηθῇς· ἀρκεῖ, ἂν διαμείνῃς τίμιος καὶ πιστός. Ἂν δὲ θέλων δῆθεν ἵνα ὠφελήσῃς τὴν πατρίδα, ἀναδειχθῇς ἄτιμος καὶ ἄπιστος, τί τὸ ὄφελος;

Πρὶν ἐπιχειρήσῃς τι, σκέπτου τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα, ὅπως μὴ καταλίπῃς ἀτελὲς τὸ ἔργον καὶ αἰσχρῶς μετανοήσῃς. Θέλεις π.χ. ἵνα ἀγωνισθῇς; Ἰδὲ τοὺς βραχίονάς σου, δοκίμασον τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν σου, ἀνάλαβε εἰς τὸν νοῦν τοὺς κόπους καὶ οὕτως ἀποφάσισον, ἂν σοὶ συμφέρῃ. Ἐπιθυμεῖς ἵνα προβῇς εἰς πολιτικὰς ἀρχάς; Διαλογίζου, πόσον ἐνίοτε ταπεινοῦται ὁ ἄνθρωπος ἀντιπαλαίων πρὸς ἰσχυροὺς ἀντιζήλους, κρούων τὰς θύρας τῶν δυνατῶν, ὑποφέρων τὴν ὑπεροψίαν τῶν ἀρχόντων, καταφρονούμενος ὑπὸ τῶν περιστοιχούντων αὐτοὺς κολάκων, ῥαδιουργῶν μέχρι τῆς γυναικωνίτιδος, βλέπων καὶ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τὴν ἀχαριστίαν.

« Ἀνδρίζου, ἀνδρίζου, ὦ Ἰσραὴλ, καὶ ἴσχυε, μηδὲ δειλιάσῃς » κτλ. (Δευτερον. ΛΑ). Ταῦτα ἔλεγεν ὁ Μωϋσῆς πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ἐνθαῤῥύνων αὐτούς. « Μὴ φοβηθῆτε, μηδὲ δειλιάσητε, ἀλλ' ἀναλάβετε ἀνδρίαν καὶ προβαίνετε σταθεροί. »

Ταῦτα λέγει ὁμοίως ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ πίστις πρὸς πάντα χριστιανόν. Διότι ὅπου ὑπάρχει Θεία προστασία, τί ἔχει φοβηθῆναι ὁ ἄνθρωπος; Οὔτε ἡ σκιὰ αὐτὴ τοῦ θανάτου οὐδ' ὀπωσοῦν αὐτὸν ταράττει, καθὼς ἐν μέσῳ πολέμου· « Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. » (Ψαλμ. ΚΒ.).

Ὁ κόσμος οὗτος ἐγένετο ὡς ἑορτὴ καὶ πανήγυρις, εἰσήλθομεν δὲ εἰς αὐτὸν, ὅπως εὐθυμῶμεν καὶ συμβοηθούμενοι ζήσωμεν εὐτυχεῖς. Διατὶ ἡμεῖς ἆρά γε μελαγχολοῦμεν; Τίς θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πάσχα; Οὐ παροργίζομεν τὸν Θεὸν μεμψιμοιροῦντες καὶ γογγύζοντες κατὰ πᾶσαν περίστασιν; Ἂν χαίρωμεν ἀκούοντες μουσικὰ ὄργανα τερπνῶς ἠχοῦντα καὶ πτηνὰ κελαδοῦντα, ἢ βλέποντες τετράποδα σκιρτῶντα ὑπὸ χαρᾶς καὶ χορεύοντα, πῶς ὑποφέρομεν ἡμεῖς οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι διάγοντες κατηφεῖς ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν, θλιβόμενοι ὑπὸ προστυχουσῶν περιστάσεων καὶ μήτ' ἀναπνοήν ποτε λαμβάνοντες;

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

« Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθήσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών.» (Δαβίδ. Ψαλ. ΡΑϛ'.)

Ἰδιοτέλεια, Φιλοπατρία.

Τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ἀγαπῶσιν ὁμοίως τὸν τόπον, ὅπου ἐγεννήθησαν· ὅθεν σπανίως τελεσφοροῦσιν εἰς ἄλλον μεταφερόμενα, ἢ μετατιθέμενα. Ἡ κέδρος αὐξάνει ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἡ ἰτέα παρὰ τοὺς ποταμούς, ἡ πεύκη ἐν τοῖς δρυμοῖς κτλ. Ὁ ἀετὸς πηγνύει τὴν φωλεὰν αὐτοῦ ἐπάνω ὑψηλῶν βράχων· ὁ λέων χαίρει ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Λιβύης, ἡ ἴβις εὑρίσκεται μόνον ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ δ' ἐλέφας ἐφάνη σχεδὸν ἄγονος ἐν ξένῃ γῇ, ὡς ἂν σχεδὸν ἐφοβεῖτο, μὴ καταλίπῃ δοῦλα τέκνα. Ἕκαστον εἶδος πτηνῶν ἐμφιλοχωρεῖ ἐν ἰδιαιτέρῳ μέρει τῆς γῆς, ἢ ὕψει τοῦ ἀέρος, καθὼς ἕκαστον γένος ἰχθύων ἐν ἰδιαιτέρῳ τόπῳ τῆς θαλάσσης, τῶν λιμνῶν καὶ τῶν ποταμῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες φαίνονται ὅτι φυλάττουσιν ὡς πατρίδα τὰς ἰδίας αὐτῶν θέσεις, ὅπου ἐστήριξεν αὐτοὺς ἀπ' ἀρχῆς ἡ παντελεήμων καὶ φωτοπάροχος χεὶρ τοῦ Δημιουργοῦ. (Οἰκονόμος).

Πολὺ μᾶλλον ὅμως πάντων τούτων ὡς λογικὸς ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ κατ' ἐξοχὴν τὴν πατρίδα. Ὁ οὐρανός, ἢ ὁ ἀὴρ, ἡ θάλασσα, τὰ βουνά, οἱ λόφοι, οἱ ποταμοί, οἱ ῥύακες, αἱ πηγαί, αἱ πεδιάδες, τὰ δάση, οἱ περίπατοι, αἱ ὁδοί, αἱ πλατεῖαι, τὰ σχολεῖα καὶ ἄλλα καταστήματα, ἔπειτα ἡ θρησκεία, ἡ γλῶσσα, αἱ ἑορταί, αἱ πανηγύρεις, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς πατρίδος, πάντα ταῦτα καὶ παρόντα εὐφραίνουσι τὸν εὐαίσθητον ἄνθρωπον καὶ ἀπόντα ἔτι πλέον διὰ τῆς φαντασίας ἐνθουσιάζουσιν.

Ὅπου καὶ ἂν μένωμεν, ὅπου καὶ ἂν ὑπάγωμεν, πρὸς τὴν πατρίδα ὡς εἰς πόλον στρέφεται ὁ νοῦς ἡμῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, αὐτὴν ἐνθυμούμεθα, αὐτὴν σχεδὸν ἐν γένει προτιμῶμεν καὶ ἐπιποθοῦμεν, δεδόσθω καὶ ὀρεινὴ, ἢ δύσβατος ὡς ἡ Ἑλβετία καὶ δυσχείμερος ὡς ἡ Λαπωνία καὶ ἡλιόκαυστος ὡς ἡ Ἀφρική. Ὁ Ἑλβετὸς πάσχει εὐκόλως νοσταλγίαν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους μακρυνθεὶς τῆς πατρίδος, οὐδ' ἰατρεύεται πλέον, ἂν μὴ εἰς αὐτὴν ἐπανέλθῃ. Ἐνίοτε ὅμως μισθοφόρος ὢν στρατιώτης ἐν ξέναις χώραις, ἅμα ὅτε κατὰ τύχην ἤκουσε ποιμενικόν τι ᾆσμα τῶν Ἄλπεων, ῥανδιβὰς ὀνομαζόμενον, λειποτάκτης ἐπανῆλθεν ὅπου συνήθως αὐτὸ ἤκουε κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Μόλις κάτοικος τῆς νήσου Ὀταΐτης τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ εἶδεν ἐν

κήπῳ τινι τῶν Παρισίων δένδρον τι τῆς πατρίδος αὐτοῦ μεταφυτευθὲν ἐκεῖ, περιπλακεὶς κατεφίλει αὐτὸ μετὰ δακρύων καὶ ἐβόα, «ὦ δένδρον τῆς πατρίδος μου».

Διατὶ ἆρά γε τόσος πόθος ἰσχυρὸς καὶ διαρκὴς τῆς πατρίδος; Διότι ἐκεῖ εἴδομεν κατὰ πρῶτον τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, ἐκεῖ ἀνετράφημεν, ἐκεῖ ἐξεπαιδεύθημεν. Ὅθεν τὰ ἐλάχιστα πράγματα τῆς πατρίδος ἐκτυλίσσουσιν, ὡς κύλινδρον μεγάλου χάρτου, ὅλον τὸν παρελθόντα τῆς νεανικῆς ἡλικίας βίον, ἀναῤῥιπίζουσι τὰ πάθη ἡμῶν, ἐνθυμίζουσι τὰς τέρψεις, τὰς παιδιάς, τὰς σχέσεις, τὰς συνομιλίας τῶν παλαιῶν χρόνων.

Τίς οὐ συγκινεῖται βλέπων ὅτι ὁ Ἰακὼβ, πρὶν ἀποθάνῃ, παρεκάλει τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἵνα μὴ ἐνταφιάσωσι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλ' ἐν τῷ μνημείῳ τῶν πατέρων αὐτοῦ! δηλ. ἐπεθύμει ἐπιστρέψαι εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ μετὰ θάνατον! «Ἐγὼ προστίθεμαι πρὸς τὸν ἐμὸν λαόν. Θάψατέ με μετὰ τῶν πατέρων μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅ ἐστιν ἐν τῷ ἀγρῷ Ἐφρὼν τοῦ Χετταίου, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ διπλῷ τῷ ἀπέναντι Μαμβρῆ ἐν γῇ Χαναὰν, ὃ ἐκτήσατο Ἀβραάμ.» (Γενεσ. ΜΘ.) Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωσὴφ τὰ αὐτὰ ταῦτα περὶ τούτου ἀποθνήσκων παρήγγειλε τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. «Καὶ συνανοίσετε τὰ ὀστᾶ μου ἐντεῦθεν μεθ' ὑμῶν.» (Γεν. Ν.)

Μετὰ δακρύων καὶ οἱ Ἑβραῖοι, αἰχμάλωτοι ἐν Συρίᾳ, ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὔτε τὰ χείλη αὐτῶν ἠδύναντο ἀνοῖξαι ὅπως τραγῳδήσωσι παρακαλούμενοι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. «Ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν καὶ οἱ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς ὕμνον. Ἄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών. —Πῶς ἄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;» (Δαβὶδ Ψαλμ. ΡΑΤ). Τοῦτο ἔπασχον ἐκεῖνοι, διότι ἡ στέρησις τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑπάρχουσι τὰ μέγιστα τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ γῆς δυστυχήματα.

Τίνα ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς φιλοπατρίας θέλετε λαμπροτέραν; Αὐτὸς ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχαιρε καλούμενος Ναζαρηνός, ἢ Ναζωραῖος ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ προετίμησε κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον· ὅθεν ῥητῶς ἔλεγεν «Οὐκ ἀπεστάλην, εἰμὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.» Διὰ τοῦτο μετὰ φιλοστόργου πάντοτε συμπαθείας ἀναφέρει τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. «Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ ποσάκις ἠθέλησα κτλ.» Ἀλλὰ καὶ μακρόθεν ἰδὼν αὐτὴν τότε ἐδάκρυσε. (Λουκ. ιθ.)

Τὴν χαρακτηριστικὴν παντὸς ἀγαθοῦ ἀνθρώπου ἀγάπην τῆς πατρίδος ταύτην ἠσθάνοντο, ὡς ὁ οὐράνιος διδάσκαλος, καὶ πάντες οἱ μαθη-

ται. Ὅθεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ποῦ μὲν λέγει ὅτι καὶ τὴν ζωὴν ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ εὐχαρίστως ἐθυσίαζεν. « Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα ». (Πρὸς Ῥωμ..) ποῦ δὲ χείρονα καὶ αὐτῶν τῶν ἀπίστων λέγει τὸν ἀδιάφορον πρὸς τὴν πατρίδα. (Πρὸς Τιμόθ.) Τὸ ἱερὸν τοῦτο δῶρον, ἡ πατρὶς, ἀναφέρεται κατὰ διαφόρους περιστάσεις. Ἐξέπιπτον εἰς εἰδωλολατρείαν οἱ Ἰουδαῖοι; τὴν στέρησιν τῆς πατρίδος ἐπέβαλλεν ὁ Θεὸς ὡς ποινήν. Μετενόουν διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν; Τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πατρίδος ὑπέσχετο ὡς βραβεῖον. Ἐσταύρωσαν ὕστερον τὸν Χριστόν; Ἐτιμωρήθησαν πάλιν καὶ εἰσέτι τιμωροῦνται ὡς μακρυνθέντες ἀνεπιστρεπτὶ τῆς φιλτάτης πατρίδος.

Ἀλλὰ καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, τὸν μέλλοντα παράδεισον, πατρίδα ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς, διὰ τοῦ γλυκυτάτου ὀνόματος τὸ γλυκύτατον πρᾶγμα. Διὸ ὁ μὲν ἀπόστολος Παῦλος λέγει· « Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » (Πρὸς Φιλιππησ.). ἡ δὲ Ἐκκλησία δεομένη ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων μεταξὺ τῶν ἄλλων λέγει καὶ ταῦτα· « Καὶ τὴν ποθεινὴν πατρίδα παράσχου μοι κτλ. ». Τίς ὅμως μὴ θαυμάσῃ ὅτι καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας πατρίδα ἔλεγε τὸν οὐρανόν; (*)

Κατόπιν τῶν σεβασμίων τούτων παραδειγμάτων ὁμολογητέον ὅτι ἐκ τῶν διαφόρων ἐθνῶν τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου οἱ Ἕλληνες μάλιστα ἠγάπησαν πάντοτε τὴν πατρίδα. Δι' αὐτὴν φονεύονται ἑκουσίως βασιλεῖς, ὡς ὁ Κόδρος καὶ Λεωνίδας, ζητοῦσιν ἔνδοξον θάνατον μεγάλοι στρατηγοὶ, οἷον ὁ Βρασίδας καὶ Ἐπαμινῶνδας, ὑπάγουσιν αὐτομάτως δύο Σπαρτιᾶται, ὁ Βούριος καὶ Σπέρτος, εἰς Περσίαν ἐπικαλούμενοι παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως τὸν ἴδιον αὐτῶν θάνατον ὅπως ἐξιλεωθῶσιν οἱ θεοὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἥτις ἐφόνευσε τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ· ἄλλοι δὲ τρεῖς, οὓς ὁ ἀθάνατος Λεωνίδας θέλων ἵνα σώσῃ ὡς νέους ἐκ τοῦ ἐπικειμένου θανάτου ἔπεμπε πρὸς τοὺς ἐφόρους ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν, ἠρνήθησαν ὑπακοὴν εἰπόντες ὅτι ἦλθον ἐκεῖ ὡς μαχηταὶ, οὐχὶ δὲ ὡς ἀγγελιαφόροι! Δι' αὐτὴν συμβιβάζονται παλαιοὶ ἐχθροὶ Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης, ἀφέντες κατὰ μέρος τὴν διχόνοιαν. Δι' αὐτὴν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἀναλαμβάνουσι γιγαντιαίους πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν, κατὰ τῶν Μακεδόνων, κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ τελευταῖον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Αὐτῆς ὑπέρμαχοι ἀνεδείχθησαν ἔκπαλαι καὶ αἱ Ἑλληνίδες. Οὕτως (ἵνα μὴ ἀναφέρω ἀρχαῖα παραδείγματα) αἱ γυναῖ-

(*) Πρὸς τὸν εἰπόντα οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος; Εὖφημει, ἔφη· ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος, δείξας τὸν οὐρανόν. (Διογ. Λαέρτ.).

κες τῆς Χαλκίδος ἀναβαίνουσαι τὰ τείχη καὶ τὰ ὀχυρώματα ἀπέκρουσαν ἡρωϊκῶς τῷ 1470 τὰς ἐφόδους τοῦ πολιορκητοῦ Μωάμεθ· αἱ δὲ τοῦ Σολίου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἠρίστευσαν ἐναμιλλώμεναι πρὸς τοὺς ἄνδρας κατὰ τοῦ Φαλάριδος τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ Πασᾶ.

Ἀλλὰ φιλοπατρία καὶ ἐλευθερία ἦσαν συνώνυμα ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἔκπαλαι. Ὅθεν ὅταν ὁ Ξέρξης θαυμάζων τὴν παῤῥησίαν τῶν ἀνωτέρω δύο Σπαρτιατῶν ἠθέλησεν ἵνα κρατήσῃ αὐτοὺς ὑποσχόμενος πολλὰ καλὰ διὰ τοῦ Ἰνδάρνου, ἀγνοεῖς, εἶπον ἐκεῖνοι, πόσῳ μέγα ἀγαθόν ἐστιν ἡ ἐλευθερία καὶ ὅτι δι' ὅλην τὴν βασιλείαν τῶν Περσῶν οὐδέποτε αὐτὴν ἀρνούμεθα.

Καὶ σήμερον δὲ ὁμοίως ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας οἱ Ἕλληνες στρατεύονται, συνεισφέρουσι χρήματα, θυσιάζουσι καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν, τυχούσης χρείας, ὡς ἔπραξαν οἱ δύο ἀοίδιμοι ἀδελφοὶ Ὑψηλάνται, πρωταίτιοι τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, κατόπιν δ' αὐτῶν ὁ ἀείμνηστος Ι. Καποδίστριας. Ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας οἱ ὁμογενεῖς ἔμποροι ἀκαταπαύστως φροντίζουσι· καὶ ἂν δέποτε τυχὸν πολιτογραφηθῶσιν ἀλλαχοῦ, εἰς αὐτὴν ὅμως ἀποβλέπουσι πάντες πανταχόθεν, εἰς αὐτὴν δὲ πέμπουσιν ὡς φόρον ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης πλούσια κληροδοτήματα ὡς οἱ Ζωσιμάδαι, οἱ Καπλάναι, ὁ Βαρβάκης, ὁ Χ. Κώστας, ὁ Στουρνάρης· ἀποσιωπῶ ἄλλους τινὰς κτίζοντας μόνον οἰκοδομὰς ὑπὸ κενοδοξίας, μηδαμῶς δὲ εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ γένους μόρφωσιν, ἢ εἰς ἀνακούφισιν ἰδιωτικῶν δυστυχημάτων συντελέσαντας.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὑπερασπίζοντό ποτε τὴν ἐλευθερίαν καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος αὐτῶν, οἷον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, Αἰγύπτῳ, Καρχηδόνι, Σικελίᾳ, Θράκῃ, Ἰταλίᾳ. Ὅθεν οἱ μὲν Πέρσαι ἠναγκάσθησαν ἵνα μὴ καταβαίνωσιν εἰς τὰ παράλια τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, οἱ δ' Αἰγύπτιοι φοβούμενοι τὰς ναυτικὰς αὐτῶν δυνάμεις διετήρουν μεγάλην φρουρὰν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπως ἐμποδίζωσι τὰς αἰφνιδίους αὐτῶν ἐφόδους. (Plin. Libr. VI. Cap. X. Στράβ. Βιβλ. XVIII.) κτλ. Ὅτε δὲ ὕστερον κατεσπαράττοντο ὑπὸ τῆς διχονοίας, ἐξ ἀνάγκης ἔμελλον ἵνα νικηθῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Νικήσαντες ὅμως αὐτοὺς διὰ τοῦ πολιτισμοῦ διετήρησαν ὁπωσοῦν πάλιν τὴν ἐλευθερίαν. « Ἀντέγραψα, λέγει ὁ Κικέρων, τὸ ψήφισμα τοῦ Σκαιβόλου συγχωροῦν τοῖς Ἕλλησι τὸ διεξάγειν πάσας τὰς διαφορὰς κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους· ὅθεν νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἐλευθέρους ».

Ἐνόμιζον ἴσως! ἀλλ' ἠπατῶντο. Διότι τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν φέρει μόνη ἡ ὁμόνοια. Ἐκ τῆς ὁμονοίας προέρχονται τὰ καλὰ βουλεύματα, ἐκ δὲ τῶν καλῶν βουλευμάτων πηγάζει ἡ κατόρθωσις πάντων τῶν

κοινῶν συμφερόντων. Τὴν ὁμόνοιαν λοιπὸν εὐχόμεθα ἀπὸ καρδίας πρός τε τοὺς αὐτονομουμένους, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς ὑποδούλους ἔτι Ἕλληνας. Διότι ἡ διχόνοια κυρίως κατέστρεψεν ἀπ' ἀρχῆς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Τοῦτο διαλογιζόμενος ὁ Ἀγησίλαος ἐστέναξεν ἐκ βάθους καρδίας, ὅτε ἔμαθεν ὅτι πλῆθος Ἑλλήνων ἔπεσε, νικησάντων τῶν Ἀθηναίων τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς συμμάχους. « Δυστυχὴς Ἑλλὰς, ἔκραξεν, ἀπώλεσας ἀδίκως τόσους, ὅσοι ἦρκουν ἵνα νικήσωσιν ἅπαντας τοὺς βαρβάρους. « Φεῦ τᾶς Ἑλλάδος, ἃ τοσούσους ἀφ' ἑαυτῆς ἀπωλώλεκεν, ὅσους ἀρκεῖ τοὺς βαρβάρους νικεῖν ἅπαντας. »

Θαυμάζω ἐνταῦθα, τί παθὼν ὁ Σόλων ἐκήρυξεν ἄτιμον πάντα πολίτην, ὅστις στασιαζόντων τῶν ἄλλων, ἔμενεν αὐτὸς ἀδιάφορος. Ἡ πολιτικὴ στάσις ἀναλογεῖ πρὸς ἀῤῥωστίαν σώματος. Ἀλλ' ὅταν συμπάσχωσιν ἅπαντα τὰ μέλη, ἰατρεύεται ἆρά γε εὐκολώτερον ὁ ἄῤῥωστος, ἢ ὀλιγώτερον κινδυνεύει, παρ' ὅταν μένωσι καί τινα μέλη ὑγιῆ καὶ πρὸς τὴν συμβᾶσαν ἐπήρειαν ἀντέχοντα; Ὁ μὴ στασιάζων ὠφελεῖ διὰ τῆς ἀταραξίας τοῦ νοὸς, συμβουλεύει τὰ δέοντα, συμβιβάζει τοὺς διαφερομένους ὡς κοινὸς βοηθὸς καὶ φίλος ἁπάντων.

Ἡ ἀληθὴς ὅμως φιλοπατρία μένει σήμερον λέξις κενὴ μεταξὺ τῶν πολιτευομένων ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἐκλιπόντος τοῦ πράγματος. Οὔτε φανὸν ἀνάψας, ὡς ὁ Διογένης, εὑρίσκεις ἄνθρωπον ὄντως ζηλωτὴν τῶν κοινῶν συμφερόντων. Διότι καὶ οἱ κομπάζοντες κατὰ τοῦτο, πρὶν περιέλθωσιν εἰς τὰ πράγματα, ἀνεδείχθησαν πάντες κίβδηλα νομίσματα πρὸς ἀπάτην τῶν ἄλλων ὡς γνήσια ἐπὶ πολὺν χρόνον κυκλοφορήσαντα. Τὸν Δόλωνα, τὸν Σάνδακκα, τὸν Νικόδρομον καὶ τοὺς ὁμοίους τί ἄλλο ἀπέδειξεν ἡ πεῖρα, ἢ δημοκόπους, λαοπλάνους καὶ ἀγύρτας;

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

« Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν
» φάτνην κυρίου αὐτοῦ. » (Ἡσαΐας. Α.)

Ἀχαριστία, Εὐχαριστία.

Καὶ τὰ ζῶα αὐτὰ προθυμοῦνται ἵνα δείξωσιν ἀγάπην τινὰ ἰδιαιτέραν πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐνθυμούμενα τὴν χάριν. Οἱ ἵπποι χρεμετίζουσι καὶ σκιρτῶσιν, οἱ βόες μυκῶνται, οἱ αἴλουροι προστρίβονται εἰς τοὺς πόδας, τὰ πτηνὰ πτερυγίζουσιν, ὅταν βλέπωσι προσερχόμενον τὸν τρο-

φοδότην. Κύων ἰατρευθεὶς ὑπὸ ἰατροῦ τινος, ἀνεχώρησεν αἰφνιδίως ἐκ τῆς οἰκίας. Ἀλλὰ μετὰ δύω, ἢ τρεῖς μῆνας ἐπιστρέψας ἔσυρε κατόπιν ἄλλον κύνα χωλὸν, ὁποῖος ἦτο πρότερον αὐτὸς, καὶ κυλιόμενος εὐγνωμόνως παρὰ τοὺς πόδας τοῦ χειρουργοῦ, ἐφαίνετο ὅτι παρεκάλει αὐτὸν ἵνα εὐεργετήσῃ ὁμοίως καὶ τὸν νέον ἄῤῥωστον αὐτοῦ φίλον! Κύων ἕτερος τοῦ μακαρίτου πενθεροῦ μου ναυάρχου Ἰακώβου Τομπάζη κρατηθεὶς δύω καὶ τρεῖς ἡμέρας πεφυλακισμένος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπελύθη ὑπὸ τῶν οἰκιακῶν, ἐλπιζόντων ὅτι ἔμελλεν ἵνα παύσῃ ἀναζητῶν τὸν ἀποθανόντα αὐτοῦ δεσπότην. Ἀλλ' ἐκεῖνος δραπετεύσας ἀνελπίστως εὑρέθη τῇ ἐπαύριον νεκρὸς ἐπάνω τοῦ φίλου καὶ εὐεργέτου. Ἄλλοι κύνες εὐγνωμονοῦντες ἔσωσαν τὴν ζωὴν τοῦ κυρίου, ὁρμήσαντες κατὰ τῶν ἐπιπιπτόντων λῃστῶν, ἢ ἐξεδικήθησαν αὐτὸν φονευθέντα κατασπαράξαντες τοὺς φονεῖς. Ὁ διδάσκαλος Νεόφυτος Δούκας εἶχεν ὄρνιθας, αἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτοῦ, ὅτε ἔμελλον ἵνα ὠοτοκήσωσιν. Ἀναφέρονται δὲ παραδόξως καὶ λέοντες, οἵτινες ὑπ' εὐγνωμοσύνης ἐθώπευον καὶ παρηκολούθουν μάλιστα τὸν εὐεργέτην.

Κατὰ τὴν ἱστορίαν τῶν σταυροφοριῶν ὁ Γοδεφρῆδος Δελατόῤῥας (Godefroi de la Tòrra) εὐπατρίδης τῆς Λεμιβικησίας (Limousin) ἐν Γαλλίᾳ, περίφημος διὰ τὴν ἀνδρίαν αὐτοῦ, περιπατῶν πλησίον δάσους ἐν Συρίᾳ μετ' ἄλλων φίλων ἤκουσε βρυχηθμὸν λέοντος ὡς πάσχοντος καὶ ὀδυνωμένου, προχωρήσας δὲ πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἐξήρχετο ἡ φωνὴ, εἶδε μετὰ τρόμου λέοντα καὶ πελώριον ὄφιν, ὅστις περιπεπλεγμένος περὶ τὰς κνήμας τοῦ λέοντος ἔπληττεν αὐτὸν διὰ τῆς γλώσσης, ἵνα φονεύσῃ αὐτὸν φαρμακεύσας τὸ αἷμα. Εὐθὺς ὁ Γάλλος ἐλεήσας τὸν δυστυχῆ λέοντα, ἔκοψεν ἐπιτηδείως διὰ τῆς σπάθης τὰς σπείρας, εἴτε τοὺς πλοκάμους τοῦ ὄφεως. Τότε εὐγνωμονοῦν τὸ ζῶον, ἔπεσεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ λεῖχον τοὺς πόδας, οὐδ' ἠθέλησέ ποτε εἰς τὸ ἑξῆς ἵνα χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, μὴ βλάπτον ἄλλον τινὰ πλὴν τῶν ἐχθρῶν, ὁσάκις ἐκεῖνος διὰ νεύματος προσέττατε τοῦτο, συνοδεύων δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἐβοήθει καὶ κατὰ τὸ κυνήγιον ἀγρεύων πολλὰ ζῶα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναχωροῦντος ἤδη τοῦ Γοδεφρήδου εἰς τὴν Εὐρώπην, οὔτε οἱ ἐπιβᾶται, οὔτε οἱ ναῦται ἠθέλησαν ἵνα δεχθῶσι τὸν λέοντα εἰς τὸ πλοῖον, τὸ δυστυχὲς ζῶον μὴ ὑποφέρον τὸν χωρισμὸν τοῦ εὐεργέτου ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κολυμβῶν πάντοτε προέβη εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, ἕως οὗ ἐξασθενῆσαν ὑπὸ τῶν συνεχῶν πόνων τελευταῖον ἐπνίγη.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι τοιοῦτο συμβεβηκὸς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Αὔλου Γελλίου. Ὁ Ἀνδροκλῆς, δοῦλος Ῥωμαίου τινὸς πλουσίου ἐν Ἀφρικῇ, βασανιζόμενος ὑπ' αὐτοῦ ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν ἔρημον. Διότι πολλάκις

οἱ ἄνθρωποι εὐχαριστοῦνται ἵνα ζῶσι μεταξὺ τῶν θηρίων μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν τυράννων. Ἔκτοτε δὲ τρεφόμενος μόνον διὰ χόρτων καὶ ἀναπαυόμενος ἐντὸς σπηλαίου, εἶδέ ποτε αἰφνιδίως εἰσερχόμενον εἰς αὐτὸ λέοντα. Ἡ θέα αὕτη κατέπληξεν αὐτόν· ἀλλ' ὁ λέων χωλαίνων ἔδειξεν ὅτι ἔφερεν ἄκανθαν ἐπὶ τοῦ ποδὸς, ἐξ ἧς ἔπασχε δεινοὺς πόνους. Ἐκβαλὼν τὴν ἄκανθαν ταύτην ὁ Ἀνδροκλῆς κατέστησε φίλον εὐγνώμονα τὸ ἄγριον ἐκεῖνο θηρίον· διότι πλησιάζον ἔλειχε τοὺς πόδας αὐτοῦ διὰ τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ περιφερόμενός ποτε ἔξω πρὸς εὕρεσιν τροφῆς ὁ ἄθλιος δραπέτης ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ στρατιωτῶν Ῥωμαίων· ἀπαχθεὶς δὲ εἰς Ῥώμην δέσμιος ἐχρησίμευσεν εἰς θηριομαχίαν ὡς θέαμα τοῦ ἐξηχρειωμένου λαοῦ. Εὐθὺς λέων ἀπολύεται κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἅμα πλησιάσας ἀναγνωρίζει τὸν εὐεργέτην καὶ ἰατρὸν, κυλίεται πρὸ ποδῶν αὐτοῦ καὶ παριστάνει ὡς δύναται τὴν εὐγνωμοσύνην. Μαθόντες τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἄρχοντες (ὁ Καλιγούλας) τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου ἀπέλυσαν τὸν ἄνθρωπον χάριν τῶν αἰσθημάτων τοῦ ζώου.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλέφας τοῦ Πύρρου ἰδὼν ὅτι ὁ δεσπότης αὐτοῦ ἔπεσε νεκρὸς ἐν Ἄργει ὥρμησε διὰ μέσων ἐχθρῶν καὶ φίλων ἕως ἦλθεν εἰς τὸν τόπον· ἐκεῖ δὲ ἀναλαβὼν αὐτὸν διὰ τῆς προβοσκίδος καὶ κρατῶν διὰ τῶν ὀδόντων ἔδραμε μανιωδῶς εἰς τὴν πύλην τῆς πόλεως, καθ' ὁδὸν δὲ κατεπάτει πάντας τοὺς προστυχόντας.

Τούτων ὁμολογουμένων, ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κρίνει καὶ τὴν ἠθικότητα καὶ τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν πράξεων, πόσῳ πλειότερον ὀφείλει ἵνα εὐγνωμονῇ πρὸς τὸν εὐεργέτην; Μανθάνει ὁ Ἰοθὼρ, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἀπήλλαξε τὰς θυγατέρας αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐνοχλήσεως τῶν ποιμένων, οἵτινες ἐμπόδιζον αὐτὰς ἵνα ποτίσωσι τὰ πρόβατα αὐτοῦ. Ὅθεν ἐρωτᾷ, ποῦ εὑρίσκεται ὁ ἀγαθὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, διατί ἀφήκατε αὐτόν; Καλέσατε αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν ἡμῶν. «Ὁ δὲ εἶπε ταῖς θυγατράσιν αὐτοῦ, καὶ ποῦ ἐστι; καὶ ἵνα τί καταλελοίπατε τὸν ἄνθρωπον; Καλέσατε οὖν αὐτὸν ἵνα φάγῃ ἄρτον.» (Ἔξοδ. Β.) Ἔπειτα ἐλθόντα, οὐ μόνον εὐωχεῖ, ἀλλὰ καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ ἀναδεικνύει τὸν εὐεργέτην δοὺς τὴν κόρην αὐτοῦ Σεπφώραν, ἐν ᾧ ὁ Ἰακὼβ ἐδούλευσεν ἑπτὰ ἔτη διὰ τὴν Ῥαχήλ! Ὁποία διαφορὰ αἰσθημάτων! Ἀλλ' ὅμως βλέπομεν συχνάκις διάφορα ἀχαριστίας παραδείγματα.

Ὁ ἀρχιοινοχόος τοῦ Φαραὼ ἐπελάθετο τοῦ Ἰωσὴφ, ὅστις κρίνων τὰ ὄνειρα αὐτοῦ προεῖπε τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὸ πρῶτον ἀξίωμα· ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἀνεμνήσθη αὐτοῦ καὶ ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ δύο ἔτη. Πόσοι ὅμως δι' ὅλου τοῦ βίου οὔτε τὰς εὐεργεσίας, οὔτε τὸν εὐεργέτην ἐνθυμοῦνται!

Διέσωσεν ὅλην τὴν Αἴγυπτον ἐκ τοῦ λιμοῦ ὁ αὐτὸς Ἰωσήφ· καὶ ὅμως ὁ διάδοχος τοῦ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους Φαραὼ κατατρέχει καὶ βασανίζει τοὺς οἰκογενεῖς, τοὺς ἀπογόνους τοῦ εὐεργέτου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διὰ καματηρῶν ἔργων. Ἀπέθανον βεβαίως ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἔζων τοὐλάχιστον οἱ ἐξ αὐτῶν, ἐμαρτύρουν οἱ γέροντες Αἰγύπτιοι τὴν εὐεργεσίαν, ἐβεβαίουν δὲ καὶ τὰ σωζόμενα ὑπομνήματα τῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ νέος Φαραὼ ἐπιμένει. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀχαριστία τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν ἡγεμόνων. Ὅθεν ἀνταμείβει δι' ἀπειθείας τὴν χάριν, διὰ μίσους τὴν ἀγάπην, διὰ διωγμοῦ τὸν ζῆλον καὶ διὰ ζημιῶν τὴν ὠφέλειαν. Οὐδεὶς βιαιότερος ἐχθρὸς τοῦ εὐεργετηθέντος ἀχαρίστου.

Φιλάργυρος ἀπώλεσε βαλάντιον περιέχον ἑκατὸν δουκάτα, εἴτε χρυσᾶ νομίσματα. Ὁ εὑρὼν αὐτὸ πτωχὸς ἔλαβε μόνον ἓν, δι' οὗ ἠγόρασε πῖλον. Ὅτε δὲ ὁ φιλάργυρος ἔμαθε, τίς εἶχε τὸ βαλάντιον, ὑπῆγεν ἵνα ζητήσῃ αὐτό· ἀλλ' ἀριθμήσας τὰ νομίσματα εὑρῆκε μόνον ἐννενήκοντα ἐννέα· ὅθεν ἐπέμενεν ἀδυσωπήτως ζητῶν καὶ τὸ ἑκατοστόν! Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτὸ ἐκείνου, ὀργισθεὶς ἐνήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον. Ἀλλ' ὁ δικαστὴς ἰδὼν τὴν ἀχαριστίαν τοῦ φιλαργύρου, εἶπεν εὐφυέστατα· Σὺ ἀπώλεσας βαλάντιον ἑκατὸν χρυσῶν, ναί; — Μάλιστα. — Τοῦτο ὅμως ἀνήκει προφανῶς ἄλλῳ τινί, καθότι περιέχει ἐννενήκοντα ἐννέα μόνον. Ταῦτα εἰπὼν, παρέδωκε τὸ βαλάντιον τῷ πτωχῷ, ἀπέπεμψε δὲ αἰσχρῶς τὸν ἀγνώμονα φιλάργυρον.

Πρὸς ὄνειδος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ὀλίγοι τῷ ὄντι φαίνονται ἐνθυμούμενοι τὴν εὐεργεσίαν. Ὅθεν ἐρωτηθεὶς φιλόσοφος, τί πρᾶγμα γηράσκει τάχιστα τῶν ἄλλων; ἀπεκρίθη ὀρθῶς, ἡ δοθεῖσα χάρις. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο εἶπε καὶ ἄλλος διὰ τοῦ ἑξῆς στίχου. « Ἅμα δέδοται καὶ τέθνηκεν ἡ χάρις ».

Εἰς δύω τάξεις διαιροῦνται οἱ ἀχάριστοι. Οἱ μὲν δεικνύουσιν ἐν τῷ ἅμα τὴν εὐγνωμοσύνην, ἵνα παύσωσι πλέον διὰ παντὸς εἰς τὸ ἑξῆς ἐνθυμούμενοι τὸ καλόν· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ συμφέροντος κινούμενοι φαίνονται εὐγνώμονες μόνον ἵνα ὠφελῶνται ὁμοίως καὶ κατ' ἄλλας περιστάσεις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου. Ὅθεν ἐφ' ὅσον τις δύναται ἵνα εὐεργετῇ, σπανίως εὑρίσκει ἀχαρίστους. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ὑποκριταὶ τῆς ἀρετῆς μιμοῦνται τοὺς κακοὺς ὀφειλέτας προθυμουμένους ἵνα ἀποδίδωσι τὸ χρέος, ὅπως μόνον λαμβάνωσιν εὐκόλως καὶ ἄλλα δάνεια.

Ἀχάριστε ἄνθρωπε, τί σοι μέλει, ἂν ὁ εὐεργέτης σου ἀπέβλεπεν ἴσως καὶ αὐτὸς εἰς σκοπόν τινα ἰδιαίτερον; Λαβὼν τὴν χάριν καὶ ὠφεληθεὶς ἐξ αὐτῆς, ἀδιαφόρησον ὡς πρὸς τὰς αἰτίας· μηδέποτε μάλιστα

τολμήσῃς ἵνα ἐκφράσῃς τὴν ὑποψίαν σου. Ἀλλ' ὁμολόγει εἰλικρινῶς τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ ζήτει πᾶσαν περίστασιν, ὅπως πραγματικῶς αὐτὴν ἀποδείξῃς. Οἱ εὐγνώμονες ἄνθρωποι, καθὼς οἱ εὔφοροι ἀγροὶ, ἀποδίδουσι πλέον τῶν, ὅσα ἔλαβον. Ἂν ὁ εὐεργέτης σου τύχῃ ἔχων ἀνάγκην, δὸς σπουδαίως τεκμήρια τῆς εὐγνωμοσύνης σου, φανέρωσον τὴν εἰλικρίνειαν τῆς καρδίας σου, ἀπόδειξον ὅτι ἡ εὐεργεσία ἔπεσεν ὡς σπόρος ἀγαθὸς εἰς ἀγαθὴν, οὐχὶ δὲ ξηρὰν καὶ πετρώδη γῆν.

Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος εὐγνωμονεῖ καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην χάριν. Κατὰ τὸν Συνταγματικὸν, ἐφημερίδα Γαλλικὴν τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς 1864, ἐπειδή γέρων τις συχνάζων δὶς, ἢ τρὶς τοῦ ἔτους εἰς ἰματιοπωλεῖόν τι ἐν Παρισίοις, ἐλάμβανε φιλόφρονα περιποίησιν παρὰ τοῦ νέου, ὅστις ἐπώλει πρὸς αὐτὸν τὰ ζητούμενα ἐνδύματα, ἀποθανὼν ἀφῆκεν αὐτὸν διὰ διαθήκης κληρονόμον ὅλης τῆς χρηματικῆς αὐτοῦ περιουσίας δηλ. 200,000 φράγκων! Ἄλλος πορευόμενος εἰς ἔπαυλιν αὐτοῦ ὀλίγῳ μακρὰν τῆς αὐτῆς πόλεως ἐδήχθη ἐν μέσῳ δάσους, ὅθεν διέβαινεν, ὑπὸ ἐχίδνης. Ὁ συνοδοιπορῶν αὐτοῦ ὑπηρέτης, πατὴρ ἀνηλίκων τέκνων, γινώσκων ἐξ ἀκοῆς ὅτι ἀποθνήσκει βεβαίως ὁ δηχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἑρπετοῦ τούτου, ἂν μὴ ἐκμυζηθῇ εὐθὺς τὸ αἷμα τῆς πληγῆς μετὰ τοῦ φαρμάκου, ἐξεμύζησε τῷ ὄντι αὐτὸ ἀμέσως διὰ τοῦ στόματος. Οὕτω δὲ διέσωσε τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐβεβαίωσαν ὕστερον τοῦτο οἱ ἰατροί. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἔσερξεν ἵνα δεχθῇ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐλαχίστην ἀνταμοιβὴν, ἵνα μὴ φανῇ ὅτι πράξας ὅ,τι ἔπραξεν ἀπέβλεπεν εἰς κέρδος. Ὅθεν μετά τινας μῆνας ἀποθανὼν ὁ κύριος ἀφῆκεν αὐτὸν κληρονόμον ὅλου τοῦ εἰρημένου κτήματος.

Ὡς εὐγνώμων καὶ ὁ Φίλιππος, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐλυπεῖτο ἀποθανόντος τοῦ Εὐβοέως Ἱππάρχου. Ἐπειδὴ δέ τις εἶπεν ὅτι ἀπέθανεν ἐγκαίρως, ἀπήντησεν ὁ Φίλιππος, ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἴσως, ἀλλὰ πολὺ ταχέως ὡς πρὸς ἐμὲ, καθὸ μὴ προφθάσας ἵνα λάβῃ χάριν τινὰ τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας. Πόσον σπάνιοι εὑρίσκονται τοιοῦτοι εὐγνώμονες χαρακτῆρες! Ὁ Πλάτων ὠνείδιζε καὶ τὸν Ἀριστοτέλην ὡς ἀχάριστον πρὸς αὐτὸν, δηλ. ἐμέμφετο τὸν φιλόσοφον ἐκεῖνον, ὅστις ἔγραψε τοσαῦτα περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας! «Ἀριστοτέλης ἡμᾶς ἀπελάκτισε, καθάπερ καὶ τὰ πωλάρια γεννηθέντα τὴν μητέρα».

Ἡ εὐγνωμοσύνη παρρησιάζεται γενναία, ἔχει πανταχοῦ βάρος καὶ παρὰ πάντων τιμᾶται. Ὁ Οὐολσεὺς (Wolsey) ὑπουργὸς τοῦ Ἡ. Ἑρρίκου βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, περιπεσὼν εἰς τὴν δυσμένειαν αὐτοῦ, κατεφρονήθη εὐθὺς ὑπὸ τῶν εὐγενῶν, ἐμισήθη δὲ παραδόξως καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καθὼς πολλάκις συμβαίνει ὅπου λείπει ἡ ἀρετὴ, ἡ σαθε-

τῆς πρόσκαιρης ἀπολαύσεως καὶ τῆς ἀεὶ μενούσης ἀπολαύσεως τοῦ
πνεύματος· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπόλαυσις αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, διὰ τοῦτο
καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῷ ὕμνῳ τῆς ἀγάπης ἐκείνης, τὸν ὁποῖον
ἔγραψε πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἐπροφήτευσε περὶ τῆς ἀπολαύσεως
ταύτης τοῦ πνεύματος, λέγων ὅτι ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει· εἴτε
δὲ προφητεῖαι, θέλουσι καταργηθῆ· εἴτε γλῶσσαι, θέλουσι παύσει·
εἴτε γνῶσις, θέλει καταργηθῆ. Διότι ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ ἐκ
μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους
θέλει καταργηθῆ. Ὅταν ἤμην νήπιος, ἐνόουν ὡς νήπιος, ἐλογιζόμην
ὡς νήπιος· ὅταν δὲ ἐγενόμην ἀνήρ, κατήργησα τὰ τοῦ νηπίου. Διότι
τώρα βλέπομεν διὰ κατόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς
πρόσωπον· τώρα γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ θέλω γνωρίσει καθὼς
καὶ ἐγνωρίσθην. Τώρα μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, αὐτὰ τὰ τρία·
μεγαλειότερον δὲ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀγάπη. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος
ἡμῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ ἐπροφήτευσε περὶ τῆς
ἀπολαύσεως ταύτης τοῦ πνεύματος, λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ
πνεύματι, διότι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι οἱ
πενθοῦντες, διότι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Μακάριοι οἱ πραεῖς, διότι
αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες
τὴν δικαιοσύνην, διότι αὐτοὶ χορτασθήσονται. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες,
διότι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, διότι αὐτοὶ
τὸν Θεὸν ὄψονται. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, διότι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ
κληθήσονται. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν τῆς δικαιοσύνης, διότι
αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν
ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν κατὰ ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν
ἐμοῦ· χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, διότι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. Ἐπειδὴ οὕτω ἐδίωξαν καὶ τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

Ὁ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΜΨΑΛΗΣ (Campbell) ἀδιαφορεῖ κατὰ πολὺ πλέον
ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του τὸν Ἰάκωβον, ὅστις ἐφρόντιζε πολὺ περὶ τῆς
ἀναγνώσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν
του. Ἐν τούτοις ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ αὐτὸς ἐπιστολὴν
πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ του, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι τὸν ἐπαι-
νοῦσιν ὑπερβολικῶς. Ἐπιθυμεῖ δὲ νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην
ἐν τῷ περιοδικῷ του, διὰ νὰ μὴ ἐξοδεύσῃ τὰ χρήματα τῶν συνδρομη-
τῶν του εἰς ἄλλο τι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἐπιστολὴ
ἀνοικτή, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἰδιαιτέραν πρὸς
τὸν ἀδελφόν του Ἰάκωβον, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ τὸν ἐπαινῇ ὑπερβολικῶς,
διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως
ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἐπιστολὴ ἰδιαιτέρα, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ
ἄλλην ἐπιστολὴν ἀνοικτήν, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τῶν
συνδρομητῶν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀνοικτή,
ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἰδιαιτέραν πρὸς τὸν ἀδελφόν
του Ἰάκωβον, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ τὸν ἐπαινῇ ὑπερβολικῶς, διὰ νὰ ἐξο-
δεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ
αὕτη εἶναι ἐπιστολὴ ἰδιαιτέρα, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπι-
στολὴν ἀνοικτήν, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τῶν συνδρομη-
τῶν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀνοικτή, ἐπιθυμεῖ νὰ
ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἰδιαιτέραν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰάκω-
βον, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ τὸν ἐπαινῇ ὑπερβολικῶς, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ
τὰ χρήματα τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι
ἐπιστολὴ ἰδιαιτέρα, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἀνοι-
κτήν, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τῶν συνδρομητῶν του. Ἐπει-
δὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἀνοικτή, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ
ἄλλην ἐπιστολὴν ἰδιαιτέραν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰάκωβον, ἐν τῇ
ὁποίᾳ νὰ τὸν ἐπαινῇ ὑπερβολικῶς, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα
τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἐπιστολὴ ἰδιαι-
τέρα, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἀνοικτήν, διὰ νὰ ἐξο-
δεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τῶν συνδρομητῶν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ
αὕτη εἶναι ἀνοικτή, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἰδιαι-
τέραν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἰάκωβον, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ τὸν ἐπαινῇ
ὑπερβολικῶς, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τοῦ ἀδελφοῦ του.
Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἐπιστολὴ ἰδιαιτέρα, ἐπιθυμεῖ νὰ
ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἀνοικτήν, διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρή-
ματα τῶν συνδρομητῶν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι
ἀνοικτή, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἰδιαιτέραν πρὸς
τὸν ἀδελφόν του Ἰάκωβον, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ τὸν ἐπαινῇ ὑπερβολικῶς,
διὰ νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ τὰ χρήματα τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ

Ναπολέοντος, ἐπὶ δὲ τῆς παλινορθώσεως τῆς Βουρβωνικῆς δυναστείας ἐξορισθεὶς ἀπέθανεν ἐν Μαγδεβούργῳ 1823.

Ὁ Γ'. Ναπολέων ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, μαθὼν ὅτι ἡ παραχώρησις ἰδιαιτέρου μνήματος (τάφου) ἔληγε τῇ ά. Ἰαν. 1864 ἔγραψε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν Δρουὲν Δελουῆν ὀλίγαις πρότερον ἡμέραις τὰ ἑξῆς " Ὁ νεκρὸς τοῦ Καρνότου ἀποθανόντος ἐξορίστου ἐν Μαγδεβούργῳ 1823 ἔμεινεν ἐπὶ 10 ἔτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἔπειτα δὲ μετετέθη εἰς μέρος τι τοῦ κοινοῦ κοιμητηρίου παραχωρηθὲν ἐπὶ 30 ἔτη, ἡ δὲ προθεσμία αὕτη λήγει τῇ ά. Ἰαν. 1864, ὥστε μὴ γενομένης, τυχόν τινος μεσιτεύσεως, ἴσως ῥιφθῶσιν εἰς κοινὸν τάφον (πολυάνδριον) τὰ λείψανα ἀνδρὸς διασώσαντος τὴν Γαλλίαν ἐκ τῆς τῶν ξένων εἰσβολῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βεβήλωσις αὕτη ἐπαπειλεῖται ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, ἀπαίτησον ταῦτα καὶ φρόντισον ἵνα πεμφθῶσιν εἰς Γαλλίαν. Ἀγαθῇ τύχῃ, πρὶν φθάσῃ ἡ παραγγελία αὕτη εἰς Πρωσσίαν, τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῆς εἰρημένης πόλεως προλαβὸν τὰς εὐχὰς τοῦ αὐτοκράτορος διέταξε γενναίως ἵνα διατηρηθῇ ἄθικτον τὸ μνῆμα.

Πόσον τιμᾶται ὁ Ναπολέων τιμῶν ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας καὶ τὰ λείψανα τῶν ἐνδόξων αὐτῆς ἀνδρῶν! Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐνθυμίζει τὴν πρὸς τὸν Ἀριστείδην εὐγνωμοσύνην τῶν Ἀθηναίων. Διότι μαθόντες ὅτι ἐγγόνη τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολίτου ἔζη δυστυχὴς ἐν Ἑλλησπόντῳ μεταπεμψάμενοι αὐτὴν ἐπροίκισαν καὶ ἐνύμφευσαν ἀξίως τῆς πόλεως. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλος εὑρίσκουσι συχνοὺς θιασώτας καὶ ζηλωτάς.

Ἡ εὐγνωμοσύνη τινῶν γενναιοφρόνων προβαίνει τοσοῦτον, ὥστε καὶ τιμαὶ καὶ ἀξιώματα καὶ πλοῦτον ὑπὲρ αὐτῆς περιφρονητικῶς παραβλέπουσι, προτιμῶσι δὲ μᾶλλον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ αὐτῶν καθήκοντος καὶ τὴν ἐκ τούτου εἰλικρινῆ καὶ ἐνδόμυχον ἀγαλλίασιν, ἢ πάντα τοῦ κόσμου τὰ ἀγαθά. Ὁ μέγας Ναπολέων ἀναδείξας βασιλεῖς καὶ δοῦκας καὶ πρίγκηπας πολλοὺς ἐκ τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ στραταρχῶν, εἶδέ τινας αὐτῶν ἀγνώμονας ἐν καιρῷ τῆς δυστυχίας. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς τῷ ὄντι Εὐγένιος Βωχαρναῖος (Beauharnais) υἱὸς τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου, θεῖος δὲ τοῦ ζῶντος νῦν αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, ἂν καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἰωσηφίνη ἦτο ἤδη ἐγκαταλελειμμένη ἀδίκως παρὰ τοῦ Ναπολέοντος, οὐδέποτε παρέβη τὰ χρέη τῆς πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνης δι' ὅσας εἶχε λαβὼν εὐεργεσίας. Ὅθεν μετὰ τὴν ἐν Μόσχᾳ γενομένην καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ προσφερόντων τῶν συμμάχων βασιλέων οὐ μόνον τὸ δουκάτον τῆς Γενούας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἰταλίας αὐτῆς τὸ στέμμα, ἂν ἀπεσπᾶτο τοῦ Ναπολέοντος, ἀπήντησε διὰ τῶν ἑξῆς

ἀξιοσημειώτων λόγων. « Λέγουσιν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ μὲ ἠδίκησεν· ἀλλ' ἐγὼ μόνον τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ ἐνθυμοῦμαι· πρὸς αὐτὸν ὀφείλω τὸ ἀξίωμά μου, τοὺς βαθμούς μου (τοὺς τίτλους μου) τὸν πλοῦτόν μου, καὶ τὸ κάλλιστον πάντων τούτων, τὴν εὐμενῶς ἀποδιδομένην μοι δόξαν. Ὅθεν ἐφ' ὅσον ζῶ, διακονήσω αὐτῷ πιστῶς· αὐτός ἐστι κύριος καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς μου. Εὔχομαι δὲ ἵνα συντριβῇ τὸ ξίφος μου μεταξὺ αὐτῶν τῶν χειρῶν μου, ἂν ἀναδειχθῇ ἄπιστον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Γαλλίαν. » Τοιούτων αἰσθημάτων ἔκφρασις ὑπάρχει ἀνωτέρα παντὸς ἐπαίνου καὶ θαυμασμοῦ.

Δύω πράγματα περιέχει ἡ χάρις, κατὰ τὸν Κικέρωνα, τὸ δοθὲν πρᾶγμα καὶ τὸ παρακινῆσαν αἴσθημα, τὴν ὑλικὴν ὠφέλειαν τοῦ εὐεργετουμένου καὶ τὴν προθυμίαν τοῦ εὐεργετήσαντος. Ἀλλὰ καὶ ἀποδόντες τὴν πρώτην ὡς δάνειον, οὐδὲν ἧττον πρέπει, ἵνα ἐνθυμώμεθα τὴν δευτέραν, ὡς καὶ τοῦ δανειστοῦ τὴν καλὴν διάθεσιν, καὶ διὰ παντὸς εὐγνωμονῶμεν.

Ἀχάριστος λοιπὸν κυρίως λέγεται οὐ μόνον ὁ μὴ ἀποδιδοὺς ὅ,τι ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἀποδοὺς ἤδη τὸ χρέος, οὔτ' ἐνθυμεῖται πλέον εἰς τὸ ἑξῆς τὸν εὐεργέτην. Πῶς οἱ καθεστῶτες νόμοι ἀδιαφοροῦσι περὶ τοιούτου μυσαροῦ ἐγκλήματος; Ἀλλὰ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα (Κύρου παιδείας Κεφ. Β'.) οἱ ἀρχαῖοι Πέρσαι ἐδίκαζον τὴν ἀχαριστίαν, ἐκόλαζον δὲ ἰσχυρῶς πάντα ἄνθρωπον μὴ ἀποδιδόντα τὴν χάριν, ἐν ᾧ ἐδύνατο. Διότι ἐνόμιζον, ὀρθῶς τῷ ὄντι φρονοῦντες, ὅτι οἱ ἀχάριστοι καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τοὺς φίλους γίνονται ὁμοίως ἄδικοι.

Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀχαριστία τιμωρεῖται αὐστηρῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀβεσσαλὼμ ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ πατρὸς Δαβὶδ ἐφονεύθη κρεμάμενος ἐκ τῶν κλάδων δένδρου (Β. Βασιλ.)· ὁ δὲ Τωβίας εὐπειθὴς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα κατέστη εὐτυχής. Τοιούτων παραδειγμάτων πλήθει ἡ ἱστορία. Θαυμάζω λοιπὸν δικαίως πῶς ὁ Ῥωπάρας ἐπιλαθόμενος ὅτι ὁ πατὴρ ἐδαπάνησε πολλὰς χιλιάδας χρημάτων ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἔν τε Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ νέαν μάλιστα οἰκίαν πολυτελῆ ἀνήγειρεν, ἐφάνη ἀχάριστος καὶ ἠσέβησε τοσοῦτον, ὥστε αὐτόν τε καὶ τὴν μητέρα αἰσχρῶς ἀπ' αὐτῆς ἐξέβαλεν! Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐτιμώρει διὰ λιθοβολίας τὸν ἀπειθῆ καὶ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἐρεθίζοντα υἱόν, ὡς παραβάτην τῆς Β^ας τοῦ δεκαλόγου ἐντολῆς. « Καὶ λιθοβολήσουσιν αὐτὸν οἱ ἄνδρες τῆς πόλεως καὶ ἐξαιρεῖ τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν καὶ οἱ ἐπίλοιποι ἀκούσαντες φοβηθήσονται. » (Δευτερον. ΚΑ.). Ἄλλοτε δὲ ἐκαταρᾶτο αὐτὸν δημοσίᾳ. (ΚΖ.)

Κατὰ δυσυχίαν, τοιαύτην ἀσέβειαν ἔδειξαν καὶ ἄλλοι, οἷον ὁ Γώλιμος ἀπομακρύνας τοὺς γονεῖς αὐτοῦ μετὰ τὸν γάμον, ὁ Κινέας, Βῆρος καὶ λοιποί. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὑπάρχει παντὸς ἐπαίνου ἄξιος ὁ ἰατρὸς Μ. διότι οὐ μόνον τὴν μητέρα περιέθαλψεν, ἀλλὰ καὶ ἐξαδέλφην αὐτῆς γραῖαν μετὰ πάσης στοργῆς περιεποιήθη πάντοτε. Καὶ ἀξιωματικοὶ δὲ κατὰ τοῦτο διεκρίθησαν οἷον οἱ γενναῖοι Γ... καὶ Π... Ἀλλὰ τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας ἔχουσι περὶ πολλοῦ καὶ βάρβαρα ἔθνη ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι τῶν ζώων διδασκόμενα. Οὕτω καθ' ὡρισμένην ἡμέραν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κίνας ὑπάγει πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐπὶ θρόνου καθημένην καὶ ὑποκλίνεται τετράκις ἔμπροσθεν αὐτῆς. Τοῦτο μιμοῦνται ὕστερον καὶ πάντες οἱ πολῖται, ὁ δὲ παραβάτης αὐστηρῶς τιμωρεῖται.

Ἀλλ' ἂν χρεωστῶμεν πάντες εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, δι' ὅσα παρ' αὐτῶν λαμβάνομεν καλά, πόσῳ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις συνεχῶς καὶ αἰωνίως ἡμᾶς εὐεργετεῖ; Τὸ χρέος τοῦτο ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς πολὺ δικαιότερον· διότι πρόκειται ἵνα δείξωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν χάριν ἀπονείμωμεν, ὡς τοῦτο γίνεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ναί, ἀπαιτεῖ τῷ ὄντι ὁ Θεὸς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν, ἀπαιτεῖ τὰ δῶρα, ὅσα ὑπεσχέθημεν ὡς σημεῖον εὐλαβείας, καθὼς εὐηρεστήθη ἐκ τῆς θυσίας τοῦ Ἄβελ, ἀπαιτεῖ τὸ θυμίαμα καὶ τὰς λαμπάδας, ὡς σύμβολον μόνον τῆς καλῆς, ἢ προθύμου ἡμῶν διαθέσεως καὶ οὐδὲν ἕτερον. (Δευτερον. ΚΓ.) Ἂν δὲ ταῦτα θεωρήσωμεν περιττά, ἢ τὴν δύναμιν ἡμῶν ὑπερβαίνοντα, ἀπαιτεῖ ὅμως πρὸ πάντων τὴν προσευχήν, ἀπαιτεῖ καρδίαν καθαρὰν καὶ συντετριμμένην, οἵαν ἔδειξεν ὁ ἐκ τῆς λέπρας καθαρισθεὶς Σαμαρείτης διὰ τῶν λόγων καὶ τῆς κατανύξεως, ὅτε ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐγνωμονῶν ἕνεκα τῆς εὐεργεσίας. Ἀλλ' ὁ θεάνθρωπος Σωτὴρ τοῦ κόσμου μεμφόμενος τὴν ἀχαριστίαν τῶν ὑπολοίπων ἄλλων ὁμοίως καὶ αὐτῶν εὐεργετηθέντων, μὴ ἐμφανισθέντων δὲ ὡς ἐκεῖνος, ἠρώτησεν· « Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν, οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; Οὐχ εὑρέθησαν ἐπιστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰμὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος; » (Λουκᾶς ΙΖ.). Τόσον σπάνιοι καταντῶσιν οἱ εὐγνώμονες, ὥστε μόλις εὑρίσκομεν ἕνα μόνον τοιοῦτον ἐκ δέκα εὐεργετημένων!

Τίνα ἀρά γε ἀπόδειξιν σαφεστέραν ἄλλην παρὰ ταύτην θέλομεν ὅτι ὁ Θεὸς δέχεται εὐχαρίστως τὰ σημεῖα τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἀνθρώπου; Ἀρκεῖται τῷ ὄντι ὡς ἀγαθὸς πατὴρ καὶ εἰς μόνην αὐτὴν τὴν καλὴν ἡμῶν διάθεσιν. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Δαυΐδ· « Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον. » (Ψαλ. Ν'.). Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ σαφῶς παραγγέλλει· « Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς

ὑμᾶς.» (Θεσσαλ.). Ἀλλ' ὅταν δυστυχῶ, ὅταν πάσχω, ὅταν ἀῤῥωστῶ, ἴσως εἴπῃς, πῶς δύναμαι ἵνα ὁμολογῶ εὐχαριστίας;

Ναὶ, χρεωστεῖς βεβαίως τοῦτο καὶ τότε. Διότι τὰ κακὰ τῆς ζωῆς, αἱ θλίψεις, αἱ συμφοραὶ, αἱ νόσοι καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος, ἂν μὴ προῆλθον ἐξ ἰδίας ἡμῶν ἀπερισκεψίας, πολλάκις συμβαίνουσι πρὸς διόρθωσιν καὶ σωφρονισμὸν, ἄλλοτε δὲ πρὸς ποινὴν τῶν σφαλμάτων· ἐνίοτε ὅμως καὶ πρὸς δοκιμασίαν τῆς ὑπομονῆς ἡμῶν, πάντοτε δὲ ἴσως διὰ τὴν ἀληθῆ ἡμῶν ὠφέλειαν, ἂν καὶ ἡμεῖς ὡς μύωπες οὐδαμῶς αὐτὴν διακρίνωμεν.

Τὰ ἰατρικὰ πικραίνουσι τὸ στόμα, ἀηδιάζουσι τὴν γεῦσιν, ταράττουσι τὴν κοιλίαν. Ἀλλ' ὅμως θεραπεύουσιν. Ἡ χειρουργία ἀποκόπτει τὰ μέλη καὶ τὰς σαπρὰς σάρκας, καίει δὲ τὰς κακοήθεις πληγὰς, ὅπως διασώσῃ ἐκ τοῦ κινδύνου τὸ λοιπὸν σῶμα. Ἀλλ' ὁμοίως σχεδὸν ἐνεργοῦσι καὶ τὰ δεινὰ τοῦ βίου ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Διότι τότε οὗτος ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Θεὸν, ἐπιστρέφων δὲ μετανοεῖ καὶ μετανοῶν ἀπαλλάττεται τῆς αἰωνίου κολάσεως ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Ἐπειδὴ ὅταν πάσχωμεν κυρίως ἐνθυμούμεθα τὸν Θεόν· «Ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου Κύριε» (Δαβίδ). Παιδεύει ποτὲ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν πρὸς βλάβην αὐτοῦ; Ἂν τοῦτο ἀντιβαίνῃ πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν καθημερινὴν πεῖραν, πῶς φαντασθῶμεν ὅτι ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος παιδεύει παραλόγως ἐπὶ τῆς γῆς τὸν ἄνθρωπον; Ἔπειτα μὴ οὐκ ἐμάθομεν παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅτι δεινὰ παντοῖα περιμένουσιν ἡμᾶς ἐν ὅσῳ ζῶμεν ἐν τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ; «Ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε.» (Ἰωάν. Ιϛ);

Ὁ ἀχάριστος λυπεῖ μὲν καὶ τὸν εὐεργέτην· ἀλλὰ βλάπτει πολὺ μᾶλλον ἴσως ἅπασαν τὴν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δυνάμεθα ἆρά γε ἵνα ζήσωμεν καθ' ἑαυτοὺς, ἢ ἀφ' ἑαυτῶν; Κατὰ πᾶσαν στιγμὴν αἰσθανόμεθα μικροὶ καὶ μεγάλοι ὅτι ἔχομεν χρείαν τῆς ἀλλήλων βοηθείας. Ἀλλ' ἂν δείξωμεν ἀχαριστίαν πρὸς τὸν ὠφελήσαντα ἡμᾶς, μαραίνομεν τὸν ζῆλον καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων πάντων. Τίς ἔχει πλέον θάῤῥος, ὄρεξιν, προθυμίαν ἵνα ὀρέξῃ χεῖρα βοηθείας, δανείσῃ χρήματα, προσφέρῃ τὸν ἵππον, ἢ ἄλλο τι ἀναγκαῖον, ἢ καὶ τὸ στόμα κἂν ἀνοίξῃ, ὅπως ὑπερασπισθῇ τινα συκοφαντούμενον; Ἀλλὰ πόθεν προέρχεται ἆρά γε ἡ συνήθης τῶν εὐεργετουμένων πρὸς τοὺς εὐεργετήσαντας ἀχαριστία; Ζητῶν τὴν αἰτίαν τούτου ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι καθὼς οἱ κληρονομοῦντες τὰ χρήματα ὀλιγώτερον ἐκτιμῶσιν αὐτὰ, ἢ οἱ ἀποκτήσαντες διὰ κόπων καὶ ἱδρώτων, ὁμοίως καὶ οἱ εὐεργετούμενοι ὀλιγώτερον ἐκτιμῶσι τὰ καλὰ, ὅσα ἔλαβον παρὰ τῶν ἄλλων, ἢ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀφ' ἑαυτῶν αὐτὰ ἀπέκτησαν. (Ἠθ. Νικομ. Θ. 7.) Οἱ εὐεργετοῦντες ὅμως γνωρίζοντες τὴν ἀξίαν τῶν χαρίτων, ὅσας πρὸς ἄλλους ἐποίησαν, δικαίως

ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν ἀχαρίστων. Ὅθεν συμφέρει ἴσως ἵνα εὐεργετῶμεν οὐχὶ τοὺς τυχόντας καὶ ἀγνώστους ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς δεδοκιμασμένους ἐκ πείρας χρηστοὺς καὶ ὄντως ἀξίους εὐεργεσίας. Διότι ἄλλως ἡ χάρις πίπτει ὡς σπόρος ἀγαθὸς εἰς γῆν ἄγονον, ὅπου ἄκανθαι μόνον φύονται καὶ τρίβολοι. Οἱ ὠφελούμενοι παρά τινος μιμοῦνται τοὺς κακοὺς καὶ δυστρόπους χρεωφειλέτας. Διότι καθὼς οὗτοι ἐπιθυμοῦσιν ἵνα λείψωσι παντελῶς οἱ δανεισταὶ, ὁμοίως καὶ οἱ λαβόντες τινὰ χάριν οὐ μόνον ἀγνωμονοῦσιν, ἀλλὰ συχνάκις εὔχονται, ἢ μᾶλλον ῥαδιουργοῦσι καὶ τὸν ὄλεθρον αὐτὸν τοῦ εὐεργέτου. Ἰδοὺ δὲ ἓν παράδειγμα τοιαύτης τερατώδους ἀχαριστίας.

Πεμφθεὶς μετὰ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Στόπφορδ ἵνα παραλάβῃ τὴν Συρίαν ἐπιστρεφομένην ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμὲτ Ἀλῆ εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν ὁ Ἰζὲτ Πασᾶς, πρωθυπουργὸς τοῦ σουλτὰν Μαχμοὺτ ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γενιτσάρων, διέτριβεν αὐτόθι ἐπί τινα χρόνον. Θελήσας δέ ποτε ἵνα ἐξέλθῃ ἐκ τῆς Πτολεμαΐδος (Ἄκρη) εἰς ἱπποδρομίαν μετὰ πολλῆς συνοδείας ἀνέβη ἀραβικὸν ἵππον θυμοειδῆ καὶ σκληροτράχηλον. Ἀλλ' ἀφηνιάσαντος ὕστερον τοῦ ζώου, ἐκινδύνευεν ἵνα ἐκτραχηλισθῇ, ἢ μᾶλλον πέσῃ κατὰ γῆς νεκρός. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Αἰθίοψ αὐτοῦ ἱπποκόμος ὥρμησε δρομαίως, ὅσον ἐδύνατο, καὶ κρεμασθεὶς ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἵππου παρεσύρθη μὲν μέχρι τινὸς, μετ' ὀλίγον ὅμως κατώρθωσεν ἵνα ἀναχαιτίσῃ τὸν ἵππον καὶ οὕτω διέσωσε προφανῶς τὴν ζωὴν τοῦ Ὀθωμανοῦ δυνάστου. Ἄλλος τις ἴσως τότε ἀντήμειβε τὴν εὐεργεσίαν ταύτην προσφέρων ὅ,τι εἶχεν ἐφ' ἑαυτοῦ, οἷον χρήματα, ὡρολόγιον, δακτυλίδια κτλ. ἢ καὶ ἐλεύθερον μάλιστα ἐκήρυττεν εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ἀνδράποδον. Ἀλλ' ὁ ἄγριος ἐκεῖνος Τοῦρκος ἀντὶ πάντων τούτων ἁρπάσας εὐθὺς τὰ δύο τοῦ ἐφιππίου πιστόλια ἐκένωσεν ἀμφότερα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δυστυχοῦς Αἰθίοπος!! ὅπως μὴ ὀφείλῃ τὴν ζωὴν πρὸς δοῦλον ἀργυρώνητον καὶ μάλιστα μαῦρον! Ὁποία παράδοξος ὑπερηφάνεια, ἢ μᾶλλον θηριωδία!

Εἰσαγγελεύς τις παρ' Ἑφέταις, νῦν δὲ συνήγορος, ὤφειλε πρός τινα σταθερὰν εὐεργεσίαν· διότι πορίζεται εἰσέτι ἐξ αὐτῆς ἀπὸ εἴκοσιν ἤδη ἐτῶν πέντε τοὐλάχιστον χιλιάδας δραχμῶν κατ' ἔτος. Μετά τινα δὲ χρόνον ἀπὸ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ προσενεχθείσης ταύτης ὅλως ἀνελπίστου καὶ αὐθαιρέτου χάριτος ὁ ἄμεσος καὶ ὁμολογούμενος αὐτῆς αἴτιος ἔτυχε δικαζόμενος. Ὅθεν μετὰ τὴν συζήτησιν τῶν διαφερομένων ἀναστὰς ὁ εἰρημένος δικορράφος ἐξήντλησεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν σοφιστικὴν δικανικότητα, ὅπως ἐναγωνίως καὶ διὰ πλείστων παραλογισμῶν ἀποδείξῃ ὡς ἀδικοῦντα τὸν ἤδη καὶ κατ' ἐρήμην παρὰ τοῦ πρωτοδι-

κείου δεδικαιωμένον. Ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ οἱ δικασταὶ ὑποπτεύσαντες τὴν σχολαστικὴν λογοδιάρροιαν ὡς πάθους φανεροῦ ἀποτέλεσμα ἐπεκύρωσαν τὴν πρωτόδικον ἀπόφασιν· οὐδέποτε δὲ καὶ ὑπενόησαν ὅτι τὸ πάθος ἦτο βδελυρὰ ἀχαριστία καὶ ζῆλος πρὸς καταστροφὴν ἀνθρώπου τὰ μάλιστα αὐτὸν ὠφελήσαντος· ἀλλ' ὁ εὐφυὴς δικηγόρος τοῦ ἀδικουμένου ἐθαύμασε καὶ πρὸς ἄλλους ἐφανέρωσε τὴν προκειμένην μοχθηρίαν. Καὶ συγγενὴς δὲ τοῦ αὐτοῦ ἀχαρίστου τὴν αὐτὴν ἔδειξεν ἀγνωμοσύνην δι' ἄλλου τρόπου καὶ πρὸς ἄλλον εὐεργέτην ὑπὸ τῶν κακῶν δεινῆς ἐνδείας μόλις πρὸ ὀλίγου ἤδη ἀπηλλαγμένος παρ' αὐτοῦ κατὰ παράκλησιν θερμὴν τῶν οἰκείων.

Ἄλλος δὲ (ἀχάριτος) ἐκ βορείου χώρας πρό τινων ἤδη ἐτῶν ἄγνωστος ἐπιδημήσας ἐνταῦθα, μεγάλης δὲ παρ' ἀγνώστου πρότερον καὶ αὐτὸς ἀξιωθεὶς εὐεργεσίας, ὥστε ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν διαβιοῖ εὐδοκίμως, οὐ μόνον οὔτε μέχρι φωνῆς ποτε ἐλαχίστης εὐγνωμοσύνης σημεῖα ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄρχοντά τινα τὸν εὐεργέτην διαβαλεῖν ὑπὸ τῆς μοχθηρᾶς αὐτοῦ φύσεως ἐκινήθη, καὶ ἄλλου μάλιστα παρόντος, ὅσις ἐγίνωσκε τὰ προηγούμενα.

Πόσους ἀχαρίστους τοιούτους εὑρίσκεις, ἰδιαιτέρως δὲ ἐν αὐτῇ τῇ τῶν σεμνυνομένων ὡς λογίων τάξει, οἷον καθηγητῶν καὶ διδασκάλων! πολὺ δὲ μᾶλλον τῶν πολιτευομένων!

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀποδεικνύουσιν ἀχαριστίαν ἰδιωτῶν πρὸς ἰδιώτας. Τὸ ἔθνος ὅμως ὅλον παρισανόμενον διὰ τῶν βουλῶν αὐτοῦ, ἢ καὶ τῶν ἀρχόντων ἀνεδείχθη ἆρά γε ἀνώτερον τοῦ ἐγκλήματος; Τίνα σημεῖα ἔδωκεν εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Ὑψηλάντας, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἀλέξανδρος πρῶτος ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἐπὶ θυσίᾳ ὅλης τῆς περιουσίας καὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς, ὁ δὲ Δημήτριος ἀπέθανε μαχόμενος καὶ ταλαιπωρούμενος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως; Ποῦ οἱ ἀνδριάντες, οὓς ὑπὲρ αὐτῶν ἀνήγειρεν ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία; Πῶς ἐτιμήθη παρ' ἡμῶν ὁ λόρδος Βάϊρων, ὅστις ὡς ἄλλος Τυρταῖος τοσαῦτα γράφων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐξηλέκτρισε καὶ λαοὺς καὶ ἡγεμόνας, ὕστερον δὲ ἐλθὼν εἰς αὐτὴν ἐδαπάνησεν ὅ,τι εἶχε καὶ ἀπέθανεν ἐν αὐτῇ; Πῶς ἀντημείφθη ὁ ἀξιοθαύμαστος φιλελληνισμὸς ἑτέρου Ἄγγλου τοῦ ἀειμνήστου Γκιλφόρδου, ὅστις προπαρεσκεύασε διὰ τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ἀκαδημίας τοὺς ὑπηρέτας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐλευθερίας; Τίνα μνημεῖα, ἢ ἱλαστήριαι τελεταὶ μαρτυροῦσι τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὸν ἀοίδιμον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ὅστις τοσαῦτα ὑπὲρ αὐτῆς ἔπραξεν, ὥστε ἔπεσε καὶ ἐλεεινὸν ἡρωϊκῆς ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας θῦμα; Τίνα ἀνταμοιβὴν ἔλαβεν ὁ πρῶ-

τὸς συλλαβὼν τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς ἑταιρίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, τρέχων δὲ ἄνω καὶ κάτω χάριν αὐτῆς, ἐπὶ πολλὰ ἔτη δυστυχὴς Ξάνθος; Μὴ οὐ λιμοκτονῇ ἡ μονογενὴς αὐτοῦ θυγάτηρ; Ἂν τινες τῶν πρωταγωνιστῶν ὁπωσοῦν ἀντημείφθησαν διὰ προικοδοτήσεων γῆς, βαθμῶν καὶ συντάξεων, τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον μόνου τοῦ Ὄθωνος, ὅστις περιεποιεῖτο κατὰ τὰς περιστάσεις τοὺς ἀφωσιωμένους καὶ κολακεύοντας αὐτόν. Ἀλλ᾽ ὁ ἀγέρωχος Κουντουριώτης, ὅστις διετήρει διὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῆς ἀνενδότου ἐπιμονῆς αὐτοῦ τὴν ἐπανάστασιν αἰσχρῶς καὶ παρ᾽ αὐτῆς τῆς Γερουσίας περιεφρονήθη κατ᾽ εἰσήγησιν τοῦ μονάρχου! ὁ δὲ νέος Θεμιστοκλῆς ὁ Κανάρης οὔτε τὸν ἀναλογοῦντα πρὸς τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἀξίαν βαθμὸν εἰσέτι φέρει. Τοσοῦτον ὁ φθόνος καὶ ἡ ἀχαριστία ἐπικρατοῦσι παρ᾽ ἡμῖν πανταχοῦ! Ὥστε οὐδὲν παράδοξον, ἂν ὀλίγοι ἐνθυμῶνται ὅτι καὶ ὁ Σοῦτσος ἐθυσίασεν ἡγεμονίαν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Κωνστ. Μουρούζης καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, ὡς ὁ πατριάρχης Γρηγόριος. . . . . .

Ἀναπαύεσθε ἐν εἰρήνῃ γενναῖοι καὶ ἀείμνηστοι ἄνδρες· διότι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ ἔθνους οὐδέποτε βεβαίως ἀπεβλέπετε εἰς ἀβέβαιον εὐγνωμοσύνην· ἀλλ᾽ εἴχετε ἱκανὴν ἀνταμοιβὴν τὴν γλυκυθυμίαν τῆς ἰδίας ὑμῶν συνειδήσεως· ἔπειτα, καθὼς ὁ Ἀλέξανδρος ἀναχωρῶν διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀσίας, καὶ ὑμεῖς ἀναχωροῦντες μετ᾽ ὀλίγον ἐκ τοῦ ματαίου τούτου κόσμου, μόνην τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐκρατήσατε.

Οὐδεὶς βιαιότερος ἐχθρὸς τοῦ εὐεργετηθέντος ἀχαρίστου. Ὁ τοιοῦτος οὔτε ὄμματα ἔχει, ἵνα ἴδῃ τὸν εὐεργέτην, οὔτε ὦτα ἵν᾽ ἀκούσῃ, οὔτε νοῦν ὅπως κρίνῃ, οὔτε μνήμην ὅπως ἐνθυμηθῇ, οὔτε καρδίαν ὅπως εὐγνωμονήσῃ, οὔτε σπλάγχνα ὅπως δυσωπηθῇ καὶ ἐλεήσῃ, χρείας τυχούσης. Ἀλλ᾽ ἀνταμείβει διὰ βλάβης τὴν χάριν, διὰ πονηρίας τὴν εἰλικρίνειαν, διὰ κατηγοριῶν τὴν σύστασιν, καὶ διὰ συκοφαντίας τὴν γενναιότητα.

Ἂν καὶ τοιαύτη ὑπάρχῃ συχνάκις, ἢ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα ἡ καρδία τοῦ ἀθλίου ἀνθρώπου, οὐχ ἧττον ὅμως ὀφείλομεν τὴν εὐεργεσίαν ὡς χρέος ἀπαραίτητον καὶ ἄνευ ἐλπίδος ἀνταποδόσεως, ποιοῦντες τὸ καλὸν οὐχὶ συναλλαγματικῶς, δηλ. ὅπως λάβωμεν ὅ,τι δίδομεν, μηδὲ προσφέροντες τὴν χάριν ὡς δάνειον ἐπὶ τόκῳ· διότι τοῦτο λέγεται ἐμπορικὴ ληψοδοσία καὶ φιλοκέρδεια. Ἐὰν ζητῇς ἀνταμοιβὴν, διατί λαμβάνεις τοῦ εὐεργέτου τὸ ὄνομα; Ἀλλὰ μὲ σκανδαλίζει ἡ ἀχαριστία, λέγεις. Εὐεργετήσας εὑρίσκω ἔπειτα ἐπίβουλον τὸν ἄνθρωπον! διασώσας τὸν κινδυνεύοντα βλέπω ὕστερον αὐτὸν συκοφάντην!

Ὁμολογῶ ὅτι ἡ τοιαύτη διάθεσις λυπεῖ δικαίως τὸν γενναῖον. Ἀλλ' ἡμεῖς ἔχοντες ὡς τύπον διαγωγῆς τὸν Ι. Χ. ἀδιαφοροῦμεν. Διότι ἂν ἐκεῖνος ἀχαρίστους ηὐεργέτει καὶ ὑπὲρ αὐτῶν παρεκάλει μάλιστα τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα, τίνα ἀπολογίαν ἔχομεν ἡμεῖς; Ἔπειτα ῥητῶς ἐστηλίτευσε τὴν τοιαύτην κερδοσκοπικὴν ἡμῶν φιλανθρωπίαν διὰ τῶν ἑξῆς. «Καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις; Καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα». Οὐκ εὐεργετεῖτε, λέγει, ὅταν περιμένητε ἀνταπόδοσιν. ἀλλ' ἐμπορεύεσθε. Οὐκ οἰκτείρετε τὸν ἔχοντα ἀνάγκην· ἀλλὰ τοκίζετε τὰ χρήματα. Δίδοτε ὀλίγον ἵνα λάβητε πολύ. Τί λοιπὸν ἆρά γε διατάττει ὁ ριστικῶς περὶ τούτου ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου; Ἰδού. «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. Ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς.» κτλ. (Λουκ.)

Τί θέλομεν, τί ἐπιθυμοῦμεν πλειότερον; Ἂν ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς καὶ εὐεργετῶμεν τοὺς ἐνδεεῖς, γινόμεθα υἱοὶ Θεοῦ. Δοθέντος ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀχαριστοῦσιν, ὁ Θεὸς ὅμως αὐτὸς ὑπόσχεται τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Τίνα ἄλλην συναλλαγματικὴν ἀσφαλεσέραν θέλεις, παρ' ἐκείνην, ἥτις φέρει ὀπισθόγραφον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ; «Μακάριος ἔσῃ, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεταί γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων». (Λουκᾶς.) Διὰ τοῦτο οὔτε οἱ προφῆται, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, οὔτε οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εὐεργετοῦντες ἀπέβλεπόν ποτε εἰς ἀνταμοιβήν. Τουναντίον πάσχοντες καὶ καταδιωκόμενοι ἐξηκολούθουν τὴν αὐτὴν χάριν. Διότι καὶ ἡ ἀχαριστία αὐτὴ τοῦ εὐεργετουμένου περιέρχεται εἰς ὠφέλειαν τοῦ εὐεργετοῦντος· καθόσον ὁ Θεὸς ἀναδέχεται τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς χάριτος.

Καὶ ἡμεῖς ἄρα μιμηταὶ τῶν εἰρημένων ὁσίων ἀνδρῶν γινόμενοι εὐεργετῶμεν, ὅταν δυνώμεθα, ἂν καὶ σπείρωμεν κατὰ πετρῶν, εὑρίσκωμεν δηλ. ἀχαρίστους. «Ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου»· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΣΤ.

« Δίωκε πίστιν, ἀγάπην, πραότητα, ὑπο-
» μονήν. » (Παῦλ. πρ. Τιμόθ.)

Ἀπιστία, Πίστις.

Ὅστις λαβὼν παραγγελίαν καὶ ὑποσχεθεὶς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἀμελήσῃ, κατηγορεῖται ὡς ἄπιστος. Ὁ προδότης τῶν μυστικῶν φίλου καὶ ὁ ὑπηρέτης, ἐὰν δημοσιεύσῃ τὰ τῆς οἰκίας τοῦ δεσπότου, γίνεται ἔνοχος τοῦ αὐτοῦ ἐγκλήματος. Ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ψέγεται κοινῶς ἡ παραβαίνουσα τὸ πρὸς τὸν ἐραστὴν χρέος ἐρωμένη. Πρὸ πάντων δὲ καὶ δικαίως καταδικάζεται ἡ μοιχευομένη νόμιμος σύζυγος, καθὼς καὶ ὁ ἄπιστος πρὸς τὴν γυναῖκα ἀνήρ· διότι καταφρονεῖ καὶ θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους. Ἡ τοιαύτη ἀπιστία τῶν συζύγων ἐπιφέρει μεγάλα κακὰ ὡς πρὸς τὴν ἡσυχίαν τῶν οἰκογενειῶν, τὰ δικαιώματα τῆς διαδοχῆς βασιλικοῦ θρόνου, ἢ τὴν κληρονομίαν τῆς περιουσίας τοῦ ἀποθανόντος. Ὅθεν καὶ φονικωτάτων πολέμων ἐγένετο αἰτία πολλάκις, ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ Τρωϊκός. Ἂν λείψῃ ἡ πίστις ἐντελῶς ἐκ τῆς κοινωνίας, ἀφανίζεται ἡ ἀσφάλεια πάντων τῶν συναλλαγμάτων· ἰδιαιτέρως δὲ κινδυνεύουσιν αἱ οἰκογένειαι· διότι ἡ ὑποψία γεννᾷ τὴν διχόνοιαν, ἡ διχόνοια τὴν ἀπέχθειαν, ἡ δὲ ἀπέχθεια τὴν διάζευξιν.

Πόσον θαυμάζομεν τὸν Ἀλέξανδρον βλέποντες ὅτι ἔκρινεν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Εἶχε τοιαύτην πίστιν πρός τινας φίλους αὐτοῦ, ὥστε ἀναγινώσκων ποτὲ ἐπιστολὴν τῆς μητρὸς Ὀλυμπιάδος, διαβαλλούσης τὸν Ἀντίπατρον, ἀφῆκεν ἐλευθέρως τὸν πλησίον αὐτοῦ καθήμενον Ἡφαιστίωνα ὅπως βλέπῃ καὶ αὐτὸς τὰ περιεχόμενα. Ἔπειτα ὅμως ἐκβαλὼν τὸ δακτυλίδιον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἐσφράγισε τὸ στόμα τοῦ φίλου, παραγγείλας συμβολικῶς διὰ σιωπῆς σιωπήν· ἀλλ' ὁ Ἡφαιστίων ἦτο τῷ ὄντι ἄξιος τοιαύτης πίστεως.

Ὁ μέγας ὅμως αὐτὸς ἀνὴρ εἶχε μεγάλην ἀποστροφὴν καὶ πρὸς τὴν μοιχείαν, ἐφ' ὅσον ἦτο ἔτι νηφάλιος, καὶ τοῦτο ἀπέδειξε πολλάκις, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἀκόλουθον περίστασιν. Ὅτε προσήχθη πρὸς αὐτὸν νεᾶνίς τις ὕπανδρος ἱκέτευσε· διατὶ ἦλθε τοσοῦτον βραδέως καὶ διὰ νυκτός. Ἐπειδὴ δὲ ἐκείνη εἶπεν, ὅτι περιέμενεν ἕως ἀποκοιμηθῇ ὁ σύζυγος αὐτῆς, ὁ Ἀλέξανδρος ἀποπέμψας αὐτὴν εὐθὺς ἐπέπληξε σφοδρῶς τοὺς ὑπηρέτας· καθόσον ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐπικινδύνευεν ἵνα κατα-

σταθῇ μοιχός! Πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ Κύρος ἔδωκεν ἀξιομίμητον σωφροσύνης παράδειγμα ὡς πρὸς τὴν αἰχμάλωτον Πάνθειαν.

Ἀλλὰ μήπως τὴν πίστιν μόνον καταπατῶμεν, ὅταν ἐπιβουλευώμεθα τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον; Οὐ βλάπτομεν ὁμοίως τὴν γειτνίασιν, τὴν φιλίαν, τὴν πόλιν ὁλόκληρον, ὡς γείτονες ὡς φίλοι καὶ ὡς πολῖται; Ἂν ἦτο σκεῦος ῥυπαρὸν, ἔπρεπεν ἵνα ῥίφθῇ εἰς τὴν κοπρίαν, ὡς ἄνθρωπος δὲ τί μέλλει γενέσθαι ὁ ἄπιστος; Ὁ μὴ δυνάμενος ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς φίλος, χρησιμεύει κἂν ὡς ὑπηρέτης; Τίς ὅμως αὐτὸν ἐμπιστεύεται; Πρέπει λοιπὸν ἀναγκαίως ἵν' ἀποπεμφθῇ μακρὰν τῆς κοινωνίας ὡς λυμεὼν καὶ ὡς κάθαρμα ὁ μοιχὸς, ὁ ἐπίβουλος τῆς ξένης κοίτης. Ἀλλ' αἱ γυναῖκες ὑπάρχουσιν κοιναί, ἴσως εἴπῃς. Ναὶ, καὶ τὸ ὀψάριον τῶν κεκλημένων εἰς συμπόσιον κοινὸν ὁμοίως γνωρίζεται. Ὅταν ὅμως διαιρεθῇ εἰς μέρη, τόλμησον, ἂν θέλῃς, ἵν' ἁρπάσῃς βιαίως ἐκ τοῦ γείτονος ὅ,τι ἔχει ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἢ κἂν καὶ τοὺς δακτύλους σου λιπάνῃς ἐν τῷ πινακίῳ αὐτοῦ. Τίς σε ὑποφέρει τότε ὡς ὁμοτράπεζον καὶ συμπότην; Κοινόν ἐστι καὶ τὸ θέατρον πάντων τῶν πολιτῶν. Ἀφοῦ ὅμως καθήσωσιν, ἐλθὲ, ἂν τολμᾷς, ἵνα ἐκβιάσῃς τινὰ ἐκ τῶν καθημένων! Ὡς ἐστιάτωρ, ὡς διοικητὴς θεάτρου, ὁ νομοθέτης διεμοίρασε καὶ τὰς γυναῖκας πρὸς πάντας, ὥστε οὐδεὶς οὐδὲν δικαίωμα ἔχει ἐπὶ τῆς τοῦ ἑτέρου.

Διὰ τοῦτο ἀξίως οἱ Αἰγύπτιοι τῶν μὲν μοιχαλίδων ἔκοπτον τὴν ῥῖνα, τὸν δὲ μοιχὸν ἐῤῥάβδιζον χιλίας ἐπιτιθέντες πληγάς. Πάλιν οἱ μὲν Λοκροὶ τοὺς μοιχοὺς ἐξετύφλουν, οἱ δὲ Κροτωνιᾶται κατέκαιον, οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἐφόνευον ἀνηλεῶς μετὰ τῆς μοιχαλίδος (Δευτ. ΚΒ.) ἄλλοι δὲ λαοὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὸ ἔγκλημα τοῦτο ἐπαίδευον, πρὸ πάντων ὅμως ἡ θεία δίκη περιμένει τοὺς ἐνόχους αὐτοῦ. « Πόρνους καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός· » λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· καθόσον ἡ πορνεία καὶ ἡ μοιχεία ῥητῶς ἀπηγορεύθησαν ἔκπαλαι παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ δεκαλόγου νόμου.

Ἀξιοκατάκριτος ὁμολογεῖται καὶ ἡ περὶ τοὺς λόγους καὶ τὰς συναλλαγὰς ἀπιστία. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐτίμων πολὺ τὴν πίστιν· ὅθεν καὶ τὸ ἄγαλμα αὐτῆς εἶχον πλησίον τοῦ Διὸς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ. Εὑρίσκομεν δὲ πολλὰ παραδείγματα τιμιότητος καὶ ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν ὑποσχέσεων παρ' αὐτοῖς. Ἀλλὰ πολλάκις αὐτοὶ οὗτοι πάλιν δολίως ἠθέτησαν φανερὰς συνθήκας, καθὼς ὅτε παρέδωκαν πρὸς τοὺς Σαμνίτας τοὺς στρατηγοὺς Τ. Βετουρῖνον καὶ Σπούριον Ποστούμιον· διότι εἶχον συνωμολογημένην συνθήκην ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συγκλήτου. Ὁμοίως παρέβησαν τὸν ὅρκον αὐτῶν καὶ οἱ δέκα Ῥωμαῖοι πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀννίβου εἰς Ῥώμην, ὅπως προτείνωσι τὴν ἀμοιβαίαν

ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων. Διότι ἀρνηθείσης τοῦτο τῆς Συγκλήτου, οὔτ' αὐτοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Καρχηδονίων!

Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Ῥηγοῦλος σταλεὶς καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Καρχηδόνος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἐπανῆλθεν ἑκουσίως μετά τινα χρόνον, ἂν καὶ πολλαχῶς ἀπέτρεπον αὐτὸν οἱ συμπολῖται, ἔκλαιον δὲ ἡ γυνὴ καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ, ὥστε προετίμησε σκληρότατον θάνατον μᾶλλον, ἢ τὴν ἀθέτησιν τοῦ δοθέντος ὅρκου. Τὴν αὐτὴν πίστιν ἔδειξε τῷ 1662 καὶ ὁ Ὁλλανδὸς Hamroeck· διότι ἐπέστρεψεν εἰς τὴν νῆσον Formose πρὸς τὸν Κινέζον στρατηγὸν ἀπὸ τοῦ φρουρίου Zelanda, ὅπου ἐπέμφθη ἵνα προτρέψῃ τοὺς πολιορκουμένους εἰς συνθήκας. Εἰς μάτην αἱ θυγατέρες αὐτοῦ καὶ οἱ λοιποὶ συμπατριῶται παρεκάλουν αὐτόν. Διότι ἐπέμεινε σταθερῶς ἵνα μὴ βλάψῃ τοὺς ἄλλους συναιχμαλώτους.

Τιμᾷ μάλιστα πολὺ τοὺς ἄρχοντας ἡ ἀπαρασάλευτος πίστις καὶ ἀκριβὴς τῶν ὑποσχέσεων ἐκτέλεσις. Ὁ Γέλων βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν ἐζήτει παρὰ τῶν ὑπηκόων ἕκτακτον εἰσφοράν. Ἀρνουμένων δ' ἐκείνων, ὑπέσχετο ὅτι ἀποδώσει τὰ δανεισθησόμενα. Καὶ τῷ ὄντι ἀπέδωκεν αὐτὰ ἀκριβῶς κατὰ τὴν προθεσμίαν.

Ὁ γενναῖος καὶ τίμιος ἄνθρωπος φυλάττει πάντοτε σαθερὰν τὴν πίστιν, οὔτε τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ καταδέχεται ἵνα βλάψῃ ὡς δολοφόνος, πυροβολῶν π. χ. κατ' αὐτοῦ ὄπισθεν τοίχου, ἢ ἐκ θυρίδος. Οὕτω πολεμῶν πρὸς τὸν Ὀκτάβιον καὶ Μάρκον Ἀντώνιον περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ὁ νέος Πομπήϊος μετά τινα ἀνακωχὴν, προσεκάλεσεν αὐτοὺς εἰς συμπόσιον ἐντὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ ναυαρχίδος. Ἐν ᾧ δὲ συνευωχοῦντο ἤδη πάντες, στρατηγός τις λαβὼν κατ' ἰδίαν τὸν Πομπήϊον εἶπεν, ὅτι ἡ τύχη γίνεται βοηθὸς αὐτοῦ, ὥστε, ἂν θέλῃ, ἐντὸς ὀλίγου ἐξολοθρεύει τοὺς δεινοὺς αὐτοῦ ἀντιπάλους. Ἀλλ' ὁ Πομπήϊος γενναῖα φρονῶν ἀπεποιήθη τοιαύτην αἰσχρὰν πρᾶξιν. Ἦλθον, εἶπεν, ἔχοντες πίστιν πρὸς τοὺς λόγους μου· ὅθεν θέλω μᾶλλον ἵνα φυλάξω τὴν ὑπόσχεσίν μου, ἢ ἀναδειχθῶ κυβερνήτης ὅλου τοῦ κόσμου.

Τοῦτο ἐνθυμίζει καὶ τῶν Ἀθηναίων τὴν γενναιοφροσύνην· διότι οὔτ' ἐκεῖνοι κατεδέχθησαν, ὡς προέτεινε πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα καύσωσιν ἐξαίφνης τοὺς συμμαχικοὺς στόλους συνηγμένους ἅπαντας ἐν τῷ λιμένι τοῦ Γυθείου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Περσῶν, ἂν καὶ ἠδύναντο διὰ μιᾶς ἵνα καταξαθῶσι τοιουτοτρόπως θαλασσοκράτορες.

Ὁ Εὐγένιος Beauharnais πιστὸς μένων καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Ναπολέοντα μετὰ τὰς συμφορὰς αὐτοῦ οὐδὲ τὴν βασιλείαν τῆς Ἰταλίας ἐδέχθη παρὰ τῶν συμμάχων κατ' αὐτοῦ βασιλέων, οὐδ' ἄλλην οἱανδήποτε προσφορὰν ὅπως ἀποσπασθῇ αὐτοῦ. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ ἄλλοι στρα-

τάρχαι καὶ πρίγκηπες καὶ δοῦκες παρ' αὐτοῦ ἀναδειχθέντες, ἅμα ἰδόντες τὴν τύχην στρέψασαν πρὸς αὐτὸν τὰ νῶτα ἠὐτομόλησαν καὶ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Τὸ ἑπόμενον συμβεβηκὸς τιμᾷ βεβαίως πολὺ τὸν Ἀγγλικὸν χαρακτῆρα. Καταδιωκόμενος ὁ δυσυχὴς ἔκπτωτος βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Κάρολος (1746) μετέβη εἰς Καληδονίαν, ἐκεῖ δὲ καταφυγὼν πρὸς εὐγενῆ τινα ἐκ τῆς ἐναντίας μερίδος αὐτοῦ, ὡς ἄλλοτε ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς τὸν Ἄδμητον, εἶπεν « Ὁ ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων βασιλέων σου ζητεῖ ἐν ἔνδυμα καὶ ὀλίγον ἄρτον. Γινώσκω ὅτι ἀνήκεις τῇ τάξει τῶν ἐχθρῶν μου· ἀλλὰ νομίζω ὅτι μέλλεις ἵνα δυσωπηθῇς ὑπὸ τῶν δυσυχημάτων μου καὶ τῆς πρὸς σὲ πίστεως. Λάβε τὰ ῥάκια ταῦτα· ἴσως δέ μοι φέρῃς αὐτά ποτε εἰς τὴν καθέδραν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας. Συγκινηθεὶς ἐκ τούτων τῶν λόγων ὁ εὐγενὴς κατερρόνησε 300,000 λίρας, βραβεῖον ἐπικηρυχθὲν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ὑπὲρ τοῦ προσαγαγόντος τὸν φυγάδα νεκρὸν, ἢ ζῶντα, καὶ διέσωσεν αὐτὸν, ὥστε ἐδυνήθη ἵνα μεταβῇ εἰς Γαλλίαν. Ἐγκαλούμενος δ' ἔπειτα εἰς τὸ δικαστήριον εἶπε γενναίως « Τίς ἐξ ὑμῶν οὐκ ἔπραττεν ὅ,τι ἐγὼ ἔπραξα; »

Ἐξ ἐναντίας ἡ ἱστορία τῶν βαρβάρων Τούρκων γέμει παραδειγμάτων τρομερᾶς ἀπιστίας, οἷον τὸ ἑξῆς. Ὅτε πολιορκουμένης τῆς Ῥόδου αὐτόμολός τις ὑπέσχετο ἵνα δηλώσῃ τὴν ἐνεστῶσαν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον προσέτι, καθ' ὃν ἡ ἅλωσις κατωρθοῦτο, ἂν ἐλάμβανεν ὡς σύζυγον αὐτοῦ τὴν κόρην τοῦ Σουλτάνου, ὁ Β'. Σουλεϊμάνης ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν. Ἀλλ' ἀπαιτοῦντος ὕστερον τοῦ προδότου τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς συνθήκης, ὁ ἄξιος διάδοχος τοῦ Μουρὰτ, τοῦ Βαγιαζίτου καὶ τοῦ Ὀμὰρ εἶπεν. Ἔχω σταθερὰν ἀπόφασιν ἵνα ἐκτελέσω τὴν ὑπόσχεσίν μου· ἀλλὰ προηγουμένως θέλω ἵνα χωρίσω ἀπὸ τοῦ σώματός σου τὸ χριστιανικὸν δέρμα· ἂν δὲ γεννηθῇ νέον ἕτερον, τότε ἀφεύκτως ἐνυμφεύθης τὴν κόρην μου. Ἀμέσως δ' ἔπειτα προσέταξεν ἵνα ἐκδάρωσι τὸν κακοῦργον ζῶντα! Ὁ προδότης ἦτο ὁμολογουμένως ἄξιος ποινῆς· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ ἡ ἐπιβουλὴ ἀποδεικνύουσιν οὐχ ἧττον τὴν φύσιν καὶ τὰ ἤθη τῶν Ὀθωμανῶν.

Μόνον ὅταν ὑπὸ φόβου, ἢ ἀπάτης ὑποσχεθῶμέν τι ἄδικον πρὸς δολοφόνον π. χ. ἢ ἄλλον κακοῦργον, ὅπως διασωθῶμεν ἐπικειμένου τινὸς κινδύνου, συγχωρεῖται ἴσως ἵνα παραβῶμεν ἐνίοτε τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν. Ὀνειδιζόμενος κατὰ τοῦτο ὁ Ἀγησίλαος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν λεγόντων ὅτι οἱ βασιλεῖς ὀφείλουσιν ἵνα ὑπόσχωνται πρὸς τοὺς ὑπηκόους ὅ,τι σκοπεύουσι τῷ ὄντι ἵνα ἐκτελέσωσιν, ἀπεκρίθη, ὅτι καὶ οἱ ὑπήκοοι ὀφείλουσιν ἵνα ζητῶσι παρὰ τῶν βασιλέων μόνον ὅσα οὗτοι δύ-

ψανται ἵνα χορηγήσωσιν. Ὁποίαν ἄφθονον πηγὴν σοφισμάτων καὶ παραβάσεων εὑρίσκουσιν ἐνταῦθα πολλοὶ καὶ μὴ Ἀγησίλαοι!

Ἡ πίστις δυστυχῶς ἐξέλιπε σχεδὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι τῆς ἡμετέρας πατρίδος, κατέφυγε δὲ εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κώμας. Ὁ ἐρχόμενος ἐκ τῆς ὑποδούλου εἰσέτι Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ αὐτόνομον εὑρίσκει μεγίστην κατὰ τοῦτο διαφοράν. Διότι οὔτε λόγοι, οὔτε ὑποσχέσεις, οὔτε μαρτυρίαι, οὔτε συμβόλαια πολλάκις ἰσχύουσι παρ' ἡμῖν. Τοσοῦτον ὑπερεπλεόνασεν ἡ πλεονεξία καὶ ὁ δόλος. Ὅταν γοητευόμενοι πρότερον ὑπὸ φαινομένης ἀγαθότητος εὑρίσκωμεν ὕστερον πραγματικὴν ἀπιστίαν, καταλαμβανόμεθα ὑπὸ φρίκης, καθὼς ὅταν ὑπὸ τὰ ἄνθη εὑρίσκωμεν ὄφιν. Τοιοῦτος ὑπάρχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ ἐπίφοβος καὶ βδελυρὸς χαρακτὴρ τῶν αὐλικῶν καὶ πολλῶν ἐν γένει διεφθαρμένων πολιτικῶν, ἐξ ὧν τὸ μόλυσμα μεταδίδοται βαθμηδὸν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τάξεις τῆς κοινωνίας.

Ἡ πίστις τιμᾷ μὲν καὶ τὸν ἄνθρωπον, πρὸς ὃν ἀναφέρεται, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐκεῖνον, ὅσις ἔχει αὐτήν. Ὁ Φίλιππος ἰατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου διεβλήθη παρὰ τοῦ Παρμενίωνος ὅτι ἐμελέτα ἵνα φαρμακεύσῃ αὐτὸν ὡς διεφθαρμένος ὑπὸ τοῦ Δαρείου· ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀλέξανδρος διδοὺς τὸ γράμμα πρὸς τὸν ἰατρὸν ἐδέχθη παρὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ ποτήριον καὶ κατέπιε τὸ ἰατρικὸν ἄνευ φόβου!

Ἡ ὀρθὴ καὶ δικαία πίστις, εἴτε πεποίθησις, μετὰ σκέψιν ὥριμον ἐνισχύει τὸν ἄνθρωπον κατὰ τῶν δεινῶν, ἐφευρίσκει, ἢ ἐπινοεῖ τρόπους πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ καὶ ἐπιφέρει πάντοτε καλὰ ἀποτελέσματα. Ὅτε ὁ Β'. Φριδερῖκος ἔκτιζε τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτοῦ μέγαρον Sans-Souci, συμπεριελάμβανεν ἐν τῷ σχεδίῳ καὶ μυλῶνά τινος χωρικοῦ, ὅσις ὅμως ἐπιμόνως ἀντέτεινε, μηδεμίαν δεχόμενος ἀποζημίωσιν. Ἀκούσας δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως «Ἀγνοεῖς ὅτι λαμβάνω, ἂν θέλω, τὸν μυλῶνά σου καὶ ἄνευ δηναρίου; — Ναί, ἀπεκρίθη, ὡς ἂν μὴ εἴχομεν δικαστήρια! — Χαίρω, ὑπέλαβε τότε ὁ μονάρχης, ὅτι ἔχεις τοιαύτην πεποίθησιν ὡς πρὸς τὴν δικαιοσύνην τῶν δικαστῶν τοῦ βασιλείου μου. Μένε λοιπὸν ἥσυχος καὶ κάτεχε τὸ κτῆμά σου· διότι ἐγὼ μεταβάλλω εὐθὺς τὸ σχέδιον».

Πολλάκις δυσπιστοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς ὡς μὴ ἔχοντες ἡμεῖς αὐτοὶ ἅπασαν τὴν ἀναγκαίαν πεῖραν, ἀναγκαζόμεθα ἵνα ἐρωτήσωμεν καὶ ἄλλους περὶ τῶν πρακτέων. Μόνος ὁ ἄφρων ἔχει τυφλὴν περὶ ἑαυτὸν πεποίθησιν· διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ βλάπτεται· «Ἀνὴρ ἄβουλος ἑαυτοῦ πολέμιος». Πλὴν καὶ ὁ συνετὸς ἄνθρωπος οὐδέποτε λαμβάνει συμβουλὴν παρὰ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ἐκεῖνον μόνον ἐρωτᾷ, ὅστις

διοικεῖ φρονίμως τὰ ἑαυτοῦ· διότι μόνος ὁ τοιοῦτος τῷ ὄντι δύναται ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς σύμβουλος καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων, καθὼς μόνος ὁ γινώσκων τὴν ὁδὸν ὠφελεῖ ὡς ὁδηγός. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σειρὰχ σοφῶς παρήγγειλεν ἵνα συμβουλευώμεθα πάντοτε « Ἐπειδὴ ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα » ἔλεγεν· ἀλλ' ἐκ χιλίων ἀνδρῶν ἕνα μόνον κρίνωμεν ἄξιον τοσοῦτον σπουδαίου ἔργου, προερευνῶντες, ἐκτὸς τῆς εἰδικῆς αὐτοῦ ἐμπειρίας, ἢ ἱκανότητος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν. « Οἱ εἰρηνεύοντές σοι ἔστωσαν πολλοί, οἱ δὲ συμβουλοί σου εἷς ἀπὸ χιλίων. »

Ἐνίοτε βλάπτουσιν αἱ πολλαὶ συμβουλαί, καθὼς καὶ αἱ πολλαὶ τοῦ ἰατροῦ συνταγαί, ἢ τὰ πολλὰ ἰατρικὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς νόσου· διότι φέρουσι σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Ὅθεν συμφέρει ἵνα περιοριζώμεθα εἰς τὰ ἀναγκαιότατα. Ὁ συμβουλευόμενος ὀφείλει εἰλικρινῶς ἵνα ἐκφράσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ, μηδαμῶς χαριζόμενος πρὸς τὰς ἀδυναμίας τοῦ ἀκούοντος, μηδὲ ὑποκρύπτων ὑπὸ κολακείας τὴν ἀλήθειαν, καθὼς γίνεται πρὸς τοὺς δυνατούς.

Ὁ Α΄. Ἰάκωβος, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἔχων ποτὲ συνδείπνους δύο ἐπισκόπους, ἠρώτησεν αὐτοὺς, ἂν δύναται καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν βουλῶν ἵνα λάβῃ παρὰ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ χρήματα, ὅσων εἶχεν ἀνάγκην. Ἐκ δὲ τῶν ἐπισκόπων ὁ μὲν ἐγνωμοδότησε θαῤῥαλέως, ἀλλὰ κολακευτικῶς, ὅτι ἐδύνατο ὡς βασιλεύς· ὁ δὲ εἰλικρινέστερος εἶπε· Ναὶ, τῷ ὄντι νομίζω, βασιλεῦ, ὅτι δύνασαι ἵνα λάβῃς τὴν περιουσίαν τοῦ συναδέλφου μου ἐπισκόπου· ἐπειδὴ μάλιστα σοὶ τὴν προσφέρει. Ὁποία εὐφυὴς, εὔστοχος καὶ ἀξιοπρεπὴς τῷ ὄντι ἀπάντησις ἀψευδῶν χειλέων ἀρχιερέως!

Οὐδεμία ὅμως συμβουλὴ ἰσχύει καὶ τελεσφορεῖ, ἂν μὴ ἀποβλέψωμεν πρὸ πάντων πρὸς τὸν Θεὸν, ἐπικαλούμενοι παρ' αὐτοῦ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἀσθενοῦς ἡμῶν νοός· διότι « Λογισμοὶ θνητῶν δειλοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν » κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα. Ὅτε ὁ Ϛ΄, Κάρολος (1717) ἀνηγόρευσε τὸν πρίγκηπα Εὐγένιον ἀρχιστράτηγον ἐπὶ τοῦ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πολέμου, εἶπεν, ὅτι ἂν καὶ ἐτίμα τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, ἤθελεν ὅμως ἵνα προτείνῃ αὐτῷ ἀνώτερόν τινα σύμβουλον, ὅπως ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἐνεργῇ πάντοτε. Ἐρωτήσαντος δὲ ἐκστατικῶς τοῦ Εὐγενίου, τίς ἆρά γε ἦτο ὁ τοιοῦτος; ὁ μονάρχης παρέδωκεν αὐτῷ σταυρὸν ἀδαμαντοκόλλητον φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην « Ἰησοῦς Χριστὸς ἀρχιστράτηγος ». ἔπειτα δὲ προσέθηκεν· « Ἐνθυμοῦ πάντοτε ἡγεμὼν, ὅτι ἐκστρατεύεις πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως τοῦ ἐκχύσαντος τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ». Τοιοῦτος σύμβουλος καὶ προστάτης ἀνέδειξε τῷ ὄντι τροπαιοφόρον ἐντὸς ὀ-

λίγου τὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου στρατὸν, ὥστε οἱ ἄπιστοι ἠναγκάσθησαν ἵνα ζητήσωσιν εἰρήνην.

Ἡ *εὐπιστία* ἀποδεικνύει ἀδυναμίαν πνεύματος παραδεχομένου ἀπερισκέπτως ὡς ἀληθεῖς τοὺς λόγους τῶν ἄλλων, ἢ ὡς ἀκριβεῖς τὰς γινομένας παρ' αὐτῶν προτάσεις, μηδὲ τὰ πράγματα, ἢ τὰς περιστάσεις ἐξετάζοντος. Ἡ πρώτη τοῦ ἀνθρώπου δυστυχία προῆλθεν ἐκ τῆς εὐπιστίας τῆς προμήτορος ἡμῶν Εὔας πρὸς τὰς ἀπατηλὰς προτροπὰς τοῦ διαβόλου ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ ὄφεως! Ἔκτοτε δὲ ἥτε ἱερὰ καὶ ἡ ἐθνικὴ ἱστορία πλήθει παραδειγμάτων μαρτυρούντων ὅτι διχόνοιαι συγγενῶν καὶ φίλων, φόνοι καὶ συμφοραὶ ἄλλαι διάφοροι καὶ πόλεμοι λαῶν ὁλοκλήρων ἐγεννήθησαν ἐκ διαβολῆς ἀνοήτως πιστευθείσης . . .

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄτοπος *δυσπιστία* ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἢ πρὸς ἄλλους ἀποτελεῖ δυστυχῆ τὸν ἄνθρωπον· καθότι μένει πάντοτε ἀμφίρροπος καὶ οὐδὲν τολμᾷ ἵνα πράξῃ. Ἐνίοτε μάλιστα ἐπισυμβαίνουσι καὶ κακὰ ὀλέθρια. « Ἐξέλθετε ἐκ τοῦ τόπου τούτου ὅτι ἐκτρίβει Κύριος τὴν πόλιν. (Γεν. ιθ'.) Φύγετε ἐκ τῆς χώρας ταύτης, λέγει ὁ ἁγαθὸς Λὼτ πρὸς τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ· διότι ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Σοδόμων καὶ τῶν Γομόρρων. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐδυσπίστησαν ἀνοήτως ἐκλαμβάνοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ὡς ἀστεϊσμούς. « Ἔδοξε δὲ γελοιάζειν » Φύγετε τὴν ἁμαρτίαν, λέγει καὶ ὁ ἱεροκήρυξ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς, ἐξέλθετε ἐκ τοῦ τόπου τούτου· ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ δεικνύουσι δυσπιστίαν. Ἡ θεία ὅμως ποινὴ πάντοτε ταχέως, ἢ ὀψέως ἔρχεται. Τόσον δυσκόλως ἀποσπᾶται ἐκ τῶν κακῶν αὐτοῦ ἕξεων ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀναβάλλει ἐπ' ἄπειρον τῆς μετανοίας καὶ διορθώσεως τὸν καιρόν· μακρυνόμενος δὲ τῆς ἁμαρτίας ἐνίοτε στρέφεται πάλιν πρὸς αὐτὴν, καθὼς ἐστράφη ἡ γυνὴ τοῦ Λὼτ ὅπως ἴδῃ πάλιν τὰ Σόδομα. « Ἀλλὰ σὺ Σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν. Μὴ περιβλέψῃς εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ σῇς ἐν τῇ περιχώρῳ, εἰς τὸ ὄρος σώζου, μήποτε συμπεριληφθῇς » (Γεν. ιθ'.) Μὴ στραφῇς εἰς τὰ ὀπίσω, μὴ σταθῇς δὲ οὐδ' ἐν τῇ περιχώρῳ, δηλ. μακρύνου καὶ ἐκ πασῶν τῶν ἀφορμῶν, ἢ περισάσεων τοῦ κακοῦ. Εἰς τὸ ὄρος σώζου, ἀνάβα δηλ. εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς ἀποχωριζόμενος τῶν ἐπιγείων παθῶν, ἢ ὀρέξεων, (Εὐγ. Φιλόθ. ἀδολ.)

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

« Ἐλεημοσύναι καὶ πίστεις μὴ ἐκλειπέτωσάν σοι· ἄφαψαι δὲ αὐτὰς ἐπὶ τῷ
» σῷ τραχήλῳ καὶ εὑρήσεις χάριν. » (Παροιμ. Σολομ.).
« Δανείζει Θεῷ ὁ ἐλεῶν πτωχὸν, κατὰ δὲ τὰ δόματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει
» αὐτῷ. » (αὐτόθι).
« Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μέ-
» νει, τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται. » (Δαβ. Ψαλμ. ΡΙΑ.).

Σκληρότης, Ἀγαθότης.

Ὁ Θεὸς ηὐδόκησεν ἵνα ὑπάρχωσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, πλούσιοι καὶ πτωχοὶ, μεγάλοι καὶ μικροὶ, ὅπως ἁρμοιβαίως συμβοηθῶνται. Ἂν ἦσαν ὅλως ἀνεξάρτητοι καὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, τότε ἐπεκράτει πανταχοῦ βία, ἁρπαγὴ καὶ ἀδικία· ἐξ ἐναντίας ἡ διαφορὰ τῶν τάξεων συνάπτει τοὺς ἀνθρώπους εἰς κοινωνίαν· καθόσον ὁ ἔχων χρείαν χρημάτων εὑρίσκει πρόθυμον τὸν πλούσιον, ὁ δὲ ἔχων ἀνάγκην ὑπηρεσίας, ἢ ἐργασίας εὑρίσκει ἐπὶ μισθῷ τὸν ἁρμόδιον εἰς ταύτην ἄνθρωπον καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κατ' αὐτὸν τὸν λόγον οἱ δυνατοὶ ὀφείλουσι πάντοτε βοηθεῖν τοῖς ἀδυνάτοις, μάλιστα δὲ ἂν τύχωσι συγγενεῖς, συμπολῖται, ὁμόθρησκοι, ὁμογενεῖς κτλ. Τοιουτοτρόπως τὰ μεγάλα δένδρα γίνονται ὑποστήριγμα τῶν μικρῶν φυτῶν, οἷον τοῦ κισσοῦ, ὅστις περὶ τὸ στέλεχος αὐτῶν περιπλέκεται. Ὁ ὀρφανὸς εὑρὼν προστασίαν, ὁ τεθλιμμένος λαβὼν παρηγορίαν, ὁ χρεώστης ἀπαλλαγεὶς τῆς ἁμηχανίας, ὁ ἐνδεὴς ἀξιωθεὶς βοηθείας, πάντες οὗτοι καὶ οἱ τοιοῦτοι γίνονται φίλοι καὶ ἐπαινέται τοῦ εὐεργέτου.

Ἂν μὴ δύνασαι ἀνακουφίσαι τὰ κακὰ τῶν ἄλλων, πρόσεχε τοὐλάχιστον μὴ φανῇς ὑπερήφανος, σκληρὸς καὶ βάρβαρος καταφρονῶν, ἢ περιπαίζων ὑβριστικῶς αὐτούς. Διότι ὁ Θεὸς ἀκούει τὴν δέησιν τοῦ πάσχοντος καὶ βλέπει τῆς χήρας τὰ δάκρυα· « Οἱ ὀφθαλμοί αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα ἀποβλέπουσι » (Δαβὶδ Ψαλμ. Ι.). « Καὶ ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι, βοηθὸς ἐν εὐκαιρίᾳ, ἐν θλίψεσιν » (ὁ αὐτὸς ψαλμ. Θ.)· ὅθεν ἐκδικεῖ τοὺς δυστυχεῖς ὡς κοινὸς αὐτῶν πλάστης καὶ πατήρ. Κατὰ τί ἆρά γε σὺ διαφέρεις αὐτῶν ἄνθρωπος ὢν ὡς καὶ αὐτοί, ὑποκείμενος δὲ ὁμοίως εἰς πόνους καὶ νόσους, εἰμὴ ὅτι ἔχεις πλοῦτον καὶ δύναμιν· ἀλλ' αὐτὰ ὑπάρχουσι πρόσκαιρα τῆς τύχης δῶρα, ἀβέβαια δὲ παίγνια τῶν περιστάσεων. Κλέπται, χρεωκόποι, ἀφορία τῆς γῆς, πυρκαϊὰ, ὀργὴ ἡγεμόνων καὶ ἄλλοι κίνδυνοι διάφοροι ἐντὸς ὀλίγου, ἢ καὶ

διὰ μιᾶς σὲ πτωχύνουσι, κατακείμενος δὲ ἄῤῥωστος ἴσως στενάξῃς καὶ δακρύσῃς, ὡς οἱ ἄλλοι, ὅσους μέχρι τοῦδε περιεφρόνεις.

Διὰ τοῦτο φέρομεν ἔμφυτον τὸ εὐγενὲς αἴσθημα τῆς ἀγαθότητος, ἢ συμπαθείας, ὥστε ἅμα βλέποντές τινα ἠθικῶς, ἢ σωματικῶς πάσχοντα φερόμεθα αὐτομάτως πρὸς βοήθειαν καὶ παρηγορίαν αὐτοῦ. Πόθεν δ' ἀρά γε γεννᾶται ἡ συγκίνησις αὕτη; Βεβαίως ἐκ τῆς ἰδέας τῶν δεινῶν, ὅσα μὲν αὐτὸς ἤδη ὑποφέρει, ἐνδέχεται δέ ποτε ἵνα πάθωμεν καὶ ἡμεῖς. Ἆρα κυρίως λυπούμεθα δι' ἑαυτούς, ὅταν οἰκτείρωμεν τοὺς ἄλλους, καθὼς καὶ ἀγαπῶμεν αὐτούς, ἐὰν εὑρίσκωμέν τι συμφέρον οἱονδήποτε, φανερὸν, ἢ ἀφανὲς, παρὸν, ἢ μέλλον, πολὺ, ἢ ὀλίγον. Ἀλλ' ἡ συμπάθεια, εἴτε μυσηριώδης καὶ ἐνδόμυχος φιλαυτία αὕτη, ἀναπτύσσεται καὶ τροποποιεῖται διαφόρως κατὰ τὴν ἀνατροφὴν, τοὺς νόμους καὶ τὰς περιστάσεις, ἐν αἷς κατὰ τύχην εὑρίσκεται ὁ ἄνθρωπος, γεννώμεθα δὲ καὶ ἐκ φύσεως μᾶλλον, ἢ ἧττον εὐκίνητοι. Ὁ δυνατὸς φαίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσυμπαθὴς καὶ ἄδικος, καθὼς καὶ τὸ εὔρωστον παιδίον μὴ κωλυόμενον ὑπὸ φρονίμου διδασκάλου σφετερίζεται, ἢ ἁρπάζει διὰ τῆς βίας τὰ ἀθύρματα, ἢ τρωγάλια ἄλλου παιδίου, ἐπιχειρεῖ δηλ. διὰ μικρὰ πράγματα, ὅτι ἡ μεγάλη ἡλικία διὰ ἀρχὴν, ἀξιώματα, ἢ καὶ σκῆπτρον.

Ἰδιαίτερον ὅμως ἡ πατρὶς, οἱ ὁμογενεῖς, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι ἔχουσι δικαιώματα πρὸς τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, ὥστε πρέπει ἵνα ὠφελῶνται πάντοτε παρ' ἡμῶν, ἀνάγκης τυχούσης, καὶ ἄνευ ἐλπίδος τινὸς ἀνταμοιβῆς, ἢ εὐγνωμοσύνης. Τραχεῖς ἐφαίνοντο καὶ σκαιοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἀλλ' εἶχον γενναῖα φρονήματα καὶ ἐδείκνυον συμπάθειαν πρὸς τοὺς δυστυχοῦντας ἀναξίως. Οὕτω παρακαλούμενοί ποτε ὑπὸ τῶν λιμωττόντων Σμυρναίων ἔπεμψαν πρὸς αὐτοὺς ὅσον ἠδυνήθησαν σῖτον, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι ἐθαύμαζον διὰ τὴν γενναιότητα τῆς χάριτος· ἀλλ' αὐτοὶ μετριοφρονοῦντες εἶπον, ὅτι οὐδὲν μέγα καὶ δύσκολον πρᾶγμα ἐποίησαν. Ἐπειδὴ ἀποκόψαντες ἓν μόνον ἄριστον ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων ἐδυνήθησαν ἵνα συναθροίσωσι τὰ σαλέντα πρὸς αὐτοὺς ἐφόδια.

Ἡ ἀγαθότης κερδαίνει τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων. Διατὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοὶ ἀδιαφοροῦσι κατὰ τοῦτο; Μὴ νομίζωσιν ἑαυτοὺς ἀνωτέρους πάσης ἀνάγκης; Ἀλλὰ πόθεν ἔχουσι τὴν τοιαύτην πεποίθησιν; Μόνος ὁ Θεὸς οὐδενὸς ἔχει χρείαν. Ἔπειτα οἱ σκληροκάρδιοι τί περιμένουσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἂν οἱ ἄλλοι οὐδὲν ἐλπίζωσιν ἐξ αὐτῶν; Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκτείνει τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ διάθεσιν ἀδιαφόρως πρὸς οἰκείους καὶ ξένους μιμούμενος τὸν Θεὸν, ὅστις βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους ὁμοίως, εὐεργετεῖ δὲ τὸν ἄλλον οὐ μόνον δι' ἔργων, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγων καὶ συμβουλῶν. « Ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν πλησίον σου

καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν «ἔλεγεν ὁ μωσαϊκὸς νόμος (Λευϊτ. ΙΘ.). Ἂν μὴ ἐλέγχῃς δηλ. καὶ νουθετῇς τὸν ἀδελφόν σου πταίοντα, ἀποβαίνεις καὶ σὺ ἔνοχος τοῦ πταίσματος· ἀλλ' ἕκαστος ἐλέγχει κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ, δηλ. ὡς πατὴρ, ὡς ἱερεὺς, ὡς διδάσκαλος, ὡς προεστὼς κτλ. μεταχειριζόμενος πάντοτε τοὺς ἁρμοδίους τρόπους. Τὸ αὐτὸ τοῦτο μάλιστα γίνεται ἐνίοτε καὶ δι' ἁπλῆς κατηφείας τοῦ προσώπου, τοῦ σχήματος, τῆς ἀποστροφῆς, τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς φυγῆς, τῆς ἀποδοκιμασίας, τοῦ στεναγμοῦ, τῶν δακρύων καὶ αὐτῆς δὲ τῆς σιωπῆς, ἥτις ἐνεργεῖ ἐνίοτε ὡς ἄφωνός τις ὀνειδισμός.

Ὅσον μελετῶ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, τόσον μᾶλλον θαυμάζω τὴν σοφίαν τοῦ νομοθέτου. Ὁποῖαι παραγγελίαι λεπτομερεῖς διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς χρεωστουμένης πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας! Ὁποῖαι διατάξεις ἐπανειλημμέναι περὶ τῶν καθηκόντων πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, εἴτε ὁμογενεῖς, εἴτε ἀλλοεθνεῖς. Ὁπόσαι μάλιστα συμβουλαὶ ὡς πρὸς τὰ διάφορα εἴδη τῆς τροφῆς διὰ τὴν ὑγείαν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν λοιπὴν κατάλληλον δίαιταν τῶν Ἰσραηλιτῶν! Ἀλλὰ πρὸ πάντων μὲ συγκινεῖ ὑπερβαλλόντως ἡ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τῶν χηρῶν, τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν προσηλύτων διηνεκὴς πρόνοια. — «Ἀπόδος, λέγει, δικαιοσύνην πρὸς προσήλυτον καὶ ὀρφανὸν καὶ χήραν. Μὴ λάβῃς ποτὲ ἐνέχυρον ἱμάτιον χήρας, ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ σὺ ἦσο δοῦλος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ σὲ ἠλευθέρωσεν ὁ Θεός. Ἐὰν θερίζων ποτὲ παραλείψῃς κατὰ λάθος ἓν δράγμα (χειρόβολον) μὴ ἐπανέλθῃς ἵνα λάβῃς αὐτό· ἀλλ' ἄφες ὑπὲρ τοῦ προσηλύτου, τοῦ ὀρφανοῦ καὶ τῆς χήρας, ὅπως ἔχῃς τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου. Ἐὰν συνάγῃς ἐλαίας, μὴ ἐπισραφῇς ὅπως λάβῃς καὶ ὅσας κατὰ τύχην παρέβλεψας· ἀλλ' ἄφες αὐτὰς ὑπὲρ τοῦ προσηλύτου, τοῦ ὀρφανοῦ καὶ τῆς χήρας. Ἐὰν τρυγήσῃς τὸν ἀμπελῶνά σου, μὴ συνάξῃς καὶ τὰς σταφυλὰς, ὅσαι ὀπίσω σου ἔμειναν ἀτρύγητοι· διότι ἀνήκουσι πρὸς τὸν προσήλυτον, τὸν ὀρφανὸν καὶ τὴν χήραν· ἐνθυμοῦ δὲ ὅτι ἦσό ποτε δοῦλος ἐν τῇ γῇ τῆς Αἰγύπτου. (Δευτερ. ΚΔ). Ὁ δοὺς τὰ πολλὰ Θεὸς θέλει ἵνα παραχωρήσῃς ὀλίγα καὶ ὑπὲρ τῶν ἀθλίων ἀδελφῶν σου. Ταῦτα δὲ προστάξας ἐπισυνάπτει τὰ ἑξῆς· «Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν» ὡς ἂν ἔλεγεν· ἐγὼ προστάσσω ὡς κύριος ὑπὲρ τῶν πτωχῶν· ὑμεῖς δὲ ὀφείλετε ὑπακοὴν ὡς δοῦλοι· ἐγὼ προσέταξα τῇ γῇ καὶ ἐβλάστησε φυτὰ καὶ καρπούς· ὅθεν θέλω ἵνα καὶ σὺ βλαστήσῃς καὶ καρποφορήσῃς ὑπὲρ ἄλλων, καθὼς αὐτὴ ὑπὲρ πάντων. Ἂν δέ μου παρακούσῃς, μεταφέρω πρὸς ἄλλον ὅσα σοὶ ἔδωκα «Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν» δηλ. οὐ μόνον σοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἐξίσου, τοῦ πτωχοῦ καὶ τοῦ πλουσίου, τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ

ἀδυνάτου, τοῦ εὐσεβοῦς καὶ τοῦ ἀσεβοῦς. Εἷς πατὴρ, εἷς τροφοδότης, εἷς κηδεμὼν κοινός « Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. » (Εὐγένιος).

Πανταχοῦ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς βλέπομεν τὸν προφήτην παραγγέλλοντα τὴν ἐλεημοσύνην, μάλιστα δὲ πρὸς χήρας καὶ ὀρφανά. Διότι εἰς τρεῖς δεκάτας ὑπεβάλλοντο οἱ Ἑβραῖοι. Ἐκ τούτων δὲ ἡ μὲν ἐδίδοτο ὑπὲρ τῶν Λευϊτῶν, ἡ δὲ ἐχρησίμευεν εἰς εὐωχίαν αὐτῶν, ὅτε ἐπορεύοντο εἰς Ἱερουσαλὴμ, (Δευτερον. ΙΔ.) ἡ δὲ ἦτο προωρισμένη ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν, τῶν ξένων καὶ τῶν χηρῶν.

Διὰ τοῦτο ἀποδιδοὺς ὁ Ἑβραῖος τὸ πρὸς τὸν Θεὸν ὀφειλόμενον ὡς θυσίαν πρῶτον δέκατον ἐκ τῆς περιουσίας, τὸ δεύτερον πρὸς τοὺς Λευΐτας, τὸ δὲ τρίτον πρὸς τὸν προσήλυτον, τὸν ὀρφανὸν καὶ τὴν χήραν εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, διότι ἐκαθάρισε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ὡς ἐκ ξένων πραγμάτων, ὥστε ἡ κατακράτησις αὐτῶν ἐθεωρεῖτο οὐ μόνον ὡς κλοπὴ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἱεροσυλία· ὅθεν ἔλεγε πρὸς τὸν Θεὸν « Ἐφύλαξα Θεέ μου τὰς ἐντολάς σου καὶ ἀπέδωκα ὅ,τι ἐχρεώστουν· οὕτω δὲ ἀνεπαύθη ἡ συνείδησίς μου, ἡσυχάζει ὁ νοῦς μου καὶ εὐφραίνεται ἡ ψυχή μου. « Καὶ ἐρεῖς ἔναντι Κυρίου, ἐξεκάθηρα τὰ ἅγια τῆς οἰκίας μου καὶ ἔδωκα τῷ Λευΐτῃ, τῷ προσηλύτῳ καὶ τῷ ὀρφανῷ καὶ τῇ χήρᾳ. » (Δευτερον. ΚΣ΄.).

Ἀλλοῦ πάλιν ἔλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς Ἑβραίους διὰ τοῦ Μωϋσέως. Μὴ μείνῃ ἀσυμπαθὴς ἡ καρδία σου, μηδὲ κλειστὴ ἡ χεὶρ σου, ὅταν βλέπῃς ἐνδεῆ ἀδελφὸν « Οὐκ ἀποστέρξεις τὴν καρδίαν σου, οὐδ' οὐ μὴ συσφίγξῃς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ ἐπιδεομένου. » (Δευτερ. ΙΕ.) Ὁ οἶκτος προηγεῖται τῆς βοηθείας· ἐν τῇ καρδίᾳ εὑρίσκεται ἡ ῥίζα, ἡ δὲ χεὶρ φέρει τὸν καρπόν. Διότι πρῶτον αἰσθανόμεθα συμπάθειαν· ὕστερον δὲ ἐλεοῦμεν τὸν πτωχόν. Ἀλλ' ἐὰν ἡ καρδία συμπάσχῃ, ἡ δὲ χεὶρ ἐλλείπῃ, ὡς μὴ ἔχοντος τοῦ ἀνθρώπου τι δώσει, καὶ τοῦτο θεωρεῖται ὡς ἀρετή. Ἐὰν ὅμως ἡ μὲν χεὶρ προσφέρῃ, ἡ δὲ καρδία μένῃ ἀσυγκίνητος, ἡ ἐλεημοσύνη ὑπάρχει ἀτελὴς, ἢ μᾶλλον ψευδὴς ὡς ἀπάτη καὶ ὑπόκρισις. Διότι δίδοται ἢ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν φαρισαϊκὴν, ἢ χάριν ἐλπιζομένης ἀμοιβῆς, ἢ ἐξ ὑπερηφανείας καὶ ἀγερώχου ὑπεροχῆς πρὸς ταπεινὸν, ἢ μετὰ ψυχρότητος καὶ ἀποδυσπετήσεως, ἢ ὑβριστικῶς· « Ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός. »

Ὁποῖα καὶ ἄλλα ἀγαθότητος χρυσᾶ παραγγέλματα εὑρίσκομεν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ! Τοιοῦτό ἐστι καὶ τὸ ἑξῆς. « Μὴ ἰδὼν τὸν μόσχον τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἢ τὸ πρόβατον αὐτοῦ πλανώμενον ἐν τῇ ὁδῷ ὑπερίδῃς κτλ. » (ΚΑ). Ἐὰν ἴδῃς ζῷόν τι τοῦ ἀδελφοῦ σου περιπλανώμενον, ἐὰν εὕρῃς ἱμάτιον αὐτοῦ, ἢ ἄλλο τι, λάβε καὶ φύλαξον αὐτὸ ἕως ἀποδοθῇ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὠφελοῦσι καὶ ὠφελοῦνται ἀμοιβαίως ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς αὐτῆς κώμης, ἢ πόλεως, μακάριον δὲ τὸ ἔθνος, ἐν ᾧ ἐκτελεῖται ὁ τοιοῦτος νόμος. Διότι ὡς μία πατριὰ διάγει πάντοτε εἰρηνικῶς καὶ ἀνεπηρεάστως, τὰ δὲ ἰδιαίτερα κτήματα νομίζονται ὡς κοινὰ πάντων.

Ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλέλλην ὁ Ἀφρικανὸς Σκιπίων ἐμεσίτευεν ὑπὲρ τῶν φυγάδων Ἀχαιῶν, ὅπως καταβῶσιν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Κάτων ὡς βαρὺς καὶ δύστροπος ἄνθρωπος οὐ μόνον ἀντέπραττε φανερῶς κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἄλλων λεγόντων περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀναστὰς ἐν μέσῳ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου ἔδειξε καὶ σκληρότητα καὶ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας! «Ὥσπερ οὐκ ἔχοντες, εἶπε, τί πράττωμεν, καθήμεθα περὶ Γραικῶν γεροντίων ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν, ἢ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ νεκροφόρων ἐξενεχθῶσι!» Πόσον διέφερεν αὐτοῦ καὶ ἄλλος Ῥωμαῖος ὁ Σύλλας! Διότι μεταξὺ τῶν εὐτυχημάτων αὐτοῦ δύο μάλιστα ἐτίμα τὴν φιλίαν τοῦ Πίου Μετέλλου καὶ ὅτι κύριος γενόμενος τῶν Ἀθηνῶν οὐδαμῶς ἐξεδικήθη· ἀλλ' ἀφῆκεν ἀβλαβῆ τὴν πόλιν, ἂν καὶ περιϋβρίσθη ἐπὶ τῆς πολιορκίας. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει πολλὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα ἀγαθότητος.

Ὁ Ἄθεσις πλημμυρήσας ποτὲ διέλυσε τὴν γέφυραν τῆς Οὐήρωνος (Βερώνης) ἐκτὸς τῆς κατὰ τὸ μέσον ἀψίδος, ὅπου ἔτυχεν ἐκτισμένος οἰκίσκος ὁλοκλήρου πτωχῆς οἰκογενείας, ἥτις ἐξέτεινε τὰς χεῖρας ἐν μέσῳ τοῦ χειμάῤῥου, ἐπικαλουμένη πανταχόθεν βοήθειαν. Ὁ Κόμης Σπολβερίνης ὑπέσχετο ἑκατὸν δουκάτα πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ὅστις ἀπεφάσιζεν ἵνα διασώσῃ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους, πατέρα, μητέρα καὶ τέκνα πολυάριθμα. Ὁ λαὸς ἔβλεπε περίλυπος τὸν κίνδυνον, μόνον δὲ εἷς χωρικὸς ἐμβὰς εἰς σκάφος ἐτόλμησεν ἵνα προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ βιαίως καταφερομένου ποταμοῦ. Οὕτω μόλις διασώσας τὴν ἀθλίαν οἰκογένειαν ἐχειροκροτεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν παρεσώτων· ἀλλ' οὐδαμῶς κατεδέχθη ἵνα λάβῃ καὶ τὸ προταθὲν βραβεῖον λέγων γενναίως, οὐ πωλῶ τὴν ζωήν μου δι' ἀργύρια· ἐπειδὴ οἱ καρποὶ τῶν κόπων μου ἀρκοῦσι πρὸς διατήρησιν τῶν περὶ ἐμέ. Δότε μᾶλλον τὰ χρήματα πρὸς τὴν δυστυχῆ ταύτην οἰκογένειαν, ἥτις ἔχει περισσοτέραν ἀνάγκην.

Ἀλλ' ὁ Μέγας Ἀλφόνσος, βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας βλέπων κινδυνεῦον ἵνα ναυαγήσῃ πλοῖον πλῆρες στρατιωτῶν ἔπεμψε μὲν εὐθὺς βοήθειαν· ἐπειδὴ ὅμως μέγας κίνδυνος ἐκώλυε τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν προσταγῶν αὐτοῦ, ἐπιβὰς καὶ αὐτὸς ἐπὶ πλοιαρίου ἔσπευσεν εἰς τὸν τόπον ἐν μέσῳ τῶν κυμάτων, ἔλεγε δὲ ὅτι ἤθελε μᾶλλον ἵνα καταστῇ

μέτοχος, ἢ αὐτόπτης τοῦ θανάτου τοσούτων γενναίων, ἀλλὰ δυστυχῶν ἀνθρώπων.

Πόσον τιμᾷ τὴν ἀγχίνοιαν, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν συμπαθητικὴν καρδίαν τοῦ ἐνδόξου στρατάρχου τὸ ἀκόλουθον συμβεβηκός! Ὁ δοὺξ Οὐέλιγκτων, ὁ νικητὴς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν λαφυραγωγίαν τῶν στρατιωτῶν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἴβηρος καὶ Δουρίου ἠπείλησεν ὡς ποινὴν τὴν ἀγχόνην παντὸς παραβάτου τῆς ἐκδοθείσης περὶ τούτου διαταγῆς. Ἐπειδὴ δὲ μετά τινας ἡμέρας τρεῖς στρατιῶται ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος προσήχθησαν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, προσέταξε ἵνα τιμωρηθῶσιν. Οἱ συνδαιτυμόνες ἀκούσαντες τὴν καταδίκην ταύτην κατεταράχθησαν καὶ ἔπαυσαν σχεδὸν δειπνοῦντες, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τρεῖς ἄνθρωποι ἐφάνησαν κρεμάμενοι ἐκ τῶν δένδρων παρὰ τὴν ὁδόν! Ἀλλ' αἰφνιδίως μετά τινας μῆνας ἐπανῆλθον εἰς τὰ συντάγματα αὐτῶν καί τοι νεκροὶ νομιζόμενοι οἱ κατάδικοι. Διότι ὁ εὐφυὴς καὶ συμπαθητικὸς στρατάρχης ἀντ' αὐτῶν εἶχε κρυφίως προδιατεταγμένον τὸν χειρουργὸν Χούμην ἵνα κρεμάσῃ τρεῖς ἄλλους στρατιώτας ἀποθανόντας πρὸ ὀλίγου. Οὐκ ἠγανάκτησας, Δοὺξ, διὰ τὴν παρακοὴν τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων; εἶπε πρὸς αὐτὸν μετά τινας ἡμέρας ὁ Χούμης. Ναί, ἀλλ' οὐδόλως ἐπεθύμουν ἵνα φονεύσω πτωχοὺς στρατιώτας. Ἤθελον μόνον ἵνα ὠφεληθῶ ἐκ τοῦ παραδείγματος, τοῦτο δὲ ἔφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Ἡ ὀργή μου καταπραΰνεται καὶ χαίρω ἤδη διασώσας τὴν ζωὴν τριῶν μεταμεληθέντων στρατιωτῶν.

Ἡ φυσικὴ ἀγαθότης ἀναφαίνεται κατὰ πᾶσαν περίστασιν. Τῷ 1702 εἰσῆλθεν εἰς τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας στρατάρχης τις αὐτόκλητος ὅπως συνδειπνήσῃ. Παρατηρήσεως δὲ γενομένης πρὸς αὐτὸν διὰ τὸ ἄτοπον, ἀνεχώρει· ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς δοὺξ καλέσας αὐτὸν εἶπε. Μεῖνον ἵνα δειπνήσῃς μετ' ἐμοῦ· καὶ ἐγὼ μὲν διδάξω σε τὰ τῆς αὐλικῆς εὐθυμοταξίας, σὺ δὲ διδάξεις με τὰ τοῦ πολέμου!

Κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀγαθότης τιμᾷ τοὺς ἡγεμόνας. Οὐδεμία ἄλλη ἀρετὴ αὐτῶν, ἐκτὸς τῆς δικαιοσύνης, καθιστᾷ αὐτοὺς τοσούτῳ ἀγαπητούς· εἶχε δὲ αὐτὴν ἐξαιρέτως ὁ Μέγας Θεοδόσιος· διότι ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη τὰ πρῶτα τῆς βασιλείας αὐτοῦ μίαν μόνην ἐξέδωκε καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἐπανήγαγε τοὺς ἐξορίστους, ἔδωκε συγγνώμην πρὸς τοὺς ἐνόχους, εὐηργέτησεν οἰκογενείας χρηματικῶς κατεστραμμένας, ἐχάριζε καθυστεροῦντας φόρους, ἦτο δὲ ὡς πατὴρ τοῦ λαοῦ.

Τὴν πολύτιμον καὶ φιλάνθρωπον ἀρετὴν ταύτην ἐδείκνυε κατ' ἐξοχὴν καὶ ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας Μαρία Θηρεσία. Κατ' ἔτος ἐδέχετο τὴν Μεγάλην πέμπτην γυναῖκάς τινας δυστυχεῖς πλύνουσα τοὺς πόδας αὐτῶν

κατὰ μίμησιν τοῦ Ι. Χριστοῦ ὡς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Νόσος βαρεῖα ἐκώλυσέ ποτέ τινα ἑκατονταετῆ γραῖαν ἐκ τῶν γυναικῶν τούτων. Ὅθεν ἔγραψε πρὸς τὴν ἀγαθὴν βασίλισσαν, πόσον ἐλυπεῖτο, ὅτι παρέβη ἀκουσίως τὸ χρέος αὐτῆς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος, ὥστε οὐδ' ἠξιώθη ἵνα ἴδῃ αὐτὴν ὡς ἄλλοτε. Ἡ Μαρία Θηρεσία συγκινηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀγάπης ταύτης ὑπῆγεν ἔπειτα αὐτοπροσώπως εἰς τὸ χωρίον, ὅπου ἔκειτο ἡ δυστυχὴς ἐκείνη. Εἶχες μεγάλην λύπην, καλή μου γύναι, εἶπε, μὴ ἰδοῦσά με ἑφέτος κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μυστικοῦ δείπνου. Ἰδοὺ ἔρχομαι ἐγὼ πρὸς σέ. Ταῦτα δὲ εἰποῦσα ἔδωκε καὶ ὑλικὰ δείγματα τῶν φιλανθρώπων αὐτῆς αἰσθημάτων.

Τὴν εὐεργετικὴν ταύτην διάθεσιν κληρονομήσας καὶ ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἀρχιδοὺξ Φερδινάνδος προσδιώρισέ ποτε εἰς βοήθειαν τῶν πτωχῶν ὅλην τὴν διατεταγμένην δαπάνην εἰς φωτοχυσίαν τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Schœmbrunn κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς εἰς Ἰταλίαν αὐτοῦ ἀναχωρήσεως. Ἄ μῆτέρ μου, εἶπε πρὸς αὐτὴν, φωτοχυσίαι πολλαὶ ἐγένοντο ὑπὲρ ἐμοῦ. Ἡ τέρψις ὅμως αὐτῶν διήρκεσε τόσῳ ὀλίγον, ὥστε ἐπιθυμῶ μᾶλλον ἵνα βοηθήσωμεν πολλὰς δυστυχεῖς οἰκογενείας πασχούσας διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σιτοδείαν κατὰ τοὺς δεινοὺς καὶ ἀθλίους τούτους καιρούς. Θαυμάσασα τότε ἡ αὐτοκράτειρα ἐδάκρυσε, καθὼς καὶ ἐκεῖνος· ἐναγκαλισαμένη δὲ τὸν ἄξιον αὐτῆς υἱὸν ἔδωκεν αὐτῷ ἀδρὰν χρημάτων ποσότητα· μετὰ δὲ τὴν διανομὴν αὐτῶν ἀσπαζόμενος τῇ ἐπαύριον τὴν ἀγαθὴν Θηρεσίαν, εἶπεν ἡ Φερδινάνδος περιχαρῶς «Ὦ μῆτέρ μου, ὁποίαν λαμπρὰν καὶ τερπνὴν πανήγυριν εἶχον χθές!»

Μεγάλοι καὶ ὀνομαστοὶ εἰς αἰῶνας μονάρχαι καὶ ἡγεμόνες ἄλλοι, οἷοι ὁ Τραϊανὸς, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, αὐτοκράτορες Ῥώμης, ὁ ΙΒ΄. Δουδοβῖκος καὶ ὁ Δ΄. Ἑρρῖκος, βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, Στανισλάος, βασιλεὺς Πολωνίας, Κανοῦτος ὁ Ἀγαθὸς, βασιλεὺς Δανίας, Λεοπόλδος, Δοὺξ Ἑτρουρίας, ἐζήτουν πανταχόθεν ἀφορμὰς ἵνα εὐεργετήσωσι τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ἐπαρκέσωσι πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ὑπηκόων· διότι ἠγάπων αὐτοὺς ὡς πατέρες τὰ τέκνα. Ὅθεν ὅλη ἡ ἐπικράτεια αὐτῶν ἦτο σχεδὸν ὡς μία οἰκογένεια. Ὁ αὐτοκράτωρ Τῖτος μάλιστα ἐφαίνετο περίλυπος, ἂν παρήρχετό τις ἡμέρα, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἔλαβεν ἀφορμὴν ἵνα εὐεργετήσῃ τινὰ, ἢ πράξῃ τι γενικὸν καλόν.

Πρὸ πάντων ὅμως πάντες ὀφείλομεν ἰδιαιτέραν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν πρὸς τὰς χήρας, τὰ ὀρφανὰ, τὰς κινδυνευούσας ἵνα ἐξολισθήσωσιν εἰς κακοήθειαν νεάνιδας καὶ τοὺς ἀπόρους ἀῤῥώστους. Μήτηρ δυστυχὴς χήρα διωχθεῖσα ἐκ τῆς οἰκίας τινὸς πλουσίου κατέφυγε πρὸς τὸν Καρδινάλιον Φαρνέζην, ἐπικαλουμένη τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετὰ τὴν

διήγησιν τῶν κακῶν, ὅσα ἔπασχεν. Ὁ Καρδινάλιος παρέδωκεν αὐτῇ γραμμάτιον πρὸς τὸν ταμίαν αὐτοῦ, ὅπερ λαβὼν ἐκεῖνος ἐνεχείρισεν εὐθὺς πεντήκοντα σκοῦδα. Ἔχεις λάθος, Κύριέ μου, εἶπε τότε ἡ γυνὴ, οὐδέποτε ἐζήτησα τοσαῦτα καὶ βεβαίως ἡ Πανιερότης αὐτοῦ ἠπατήθη. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ταμίας ἠναγκάσθη ἵνα ὑπάγῃ πρὸς τὸν ἀρχιερέα, οὗτος δὲ λαβὼν τὸ γραμμάτιον, τῷ ὄντι ἠπατήθην, εἶπε, καὶ ἡ διαγωγὴ τῆς γυναικὸς ἀποδεικνύει τοῦτο. Εὐθὺς δὲ ἀντὶ τῶν πεντήκοντα σκούδων ἔγραψε πεντακόσια πρὸς προικισμὸν τῆς κόρης!

Ὑπάρχουσιν εὐεργετικοί τινες ἄνδρες ἀγαθοποιοῦντες τὰ μέγιστα ἀφανῶς καὶ ἀγνώστως, ὡς θέλει τῷ ὄντι τὸ εὐαγγέλιον. « Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου. » Ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Παρισίοις ὑπερτάτου δικαστηρίου βαρῶνος Μοντεσκιεὺς μαθὼν κατὰ τύχην παρὰ τοῦ πορθμέως τινὸς πλοιαρίου ἐν Μασσαλίᾳ ὅτι αὐτὸς, τρεῖς ἀδελφαὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν εἰργάζοντο νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν αἰχμαλώτου ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀφρικῆς (Tetuan) ἔπεμψεν εὐθὺς διὰ φίλου ἐκ Γαδείρων ἑπτὰ χιλιάδας φράγκων ὡς λύτρα τοῦ δυσυχοῦς. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας οἱ συγγενεῖς ἐξεπλάγησαν ἰδόντες παραδόξως ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐπιστρέψαντα τὸν αἰχμάλωτον Ῥοβέρτον. Τίς ἐνήργησε τὴν λύτρωσιν αὐτοῦ, ἔμενεν ἄδηλον, μόνον δὲ ἀποθανόντος τοῦ εὐεργέτου, τὰ εὑρεθέντα ἔγγραφα ἀνεκάλυψαν ἐμπεριστάτως τὸ μυστήριον.

Φέρει καρπὸν ἡ ἐλεημοσύνη μάλιστα, ἐὰν ἐξακολουθῇ συνεχὴς καὶ μετρία ὅπως διανέμηται πρὸς πολλούς. Οὕτω καὶ ἡ λεπτὴ μὲν, ἀλλὰ διαρκὴς βροχὴ ποτίζουσα τὴν γῆν ὠφελεῖ πλειότερον τὰ φυτὰ, παρὰ τὴν ραγδαίαν καὶ πρόσκαιρον, ἥτις παρασύρει τὰ χώματα, ἐκριζοῖ δὲ ἐνίοτε καὶ θάμνους καὶ δένδρα. Ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις πρό τινων ἐτῶν γυνή τις πλουσία ἡ δούκισσα τῆς Πλακεντίας, ἥτις ἐχάριζε μὲν πρὸς τοὺς κόλακας, ἢ ἄλλους εὐνοουμένους μεγάλους ἀγροὺς καὶ ἑκατοντάδας ἐλαιοδένδρων, περιέθαλπε δὲ δαψιλῶς μολοσσοὺς κύνας· ἀλλ' οὐδὲ λεπτὸν προσέφερε πρὸς οὐδεμίαν δυστυχῆ χήραν. Τοιοῦτοι φαίνονται πολλοὶ καὶ ὁμογενεῖς ἡμῶν Φαρισαῖοι πλούσιοι κτίζοντες ὑπὸ κενοδοξίας μεγάλα καταστήματα, ὅπως ἀκούηται τὸ ὄνομα αὐτῶν, πρὸς πένητας δὲ, ἢ ἄλλας εἴτε μερικὰς, εἴτε κοινὰς ἀγαθοεργίας ἀρνούμενοι πᾶσαν οἱανδήποτε βοήθειαν.

Πρέπει ἄρα γε ἵνα κλείωμεν τὴν χεῖρα πρὸς τοὺς ἀναξίους μὲν, ἀλλ' ἐνδεεῖς ἀνθρώπους; Ἡ φιλανθρωπία ἀπαγορεύει τὴν τοιαύτην σκληρότητα. Ὅθεν φιλόσοφός τις ἐλεγχόμενος, ὅτι ἠλέησεν ἀτάσθαλόν τινα « Οὐ τὸν ἄνθρωπον, εἶπεν, ἀλλὰ τὴν φύσιν ἐλεῶ. » Ἐπειδὴ τῷ ὄντι δυσ-

κόλως διακρίνομεν τοὺς ἀληθῶς πάσχοντας, πρέπει ἵνα καταδικάζωμεν καὶ ἀποβάλλωμεν σκληρῶς πάντας τοὺς αἰτοῦντας; Ἐννοῶ ὅτι βλάπτομεν ἴσως τὴν κοινωνίαν, ἐνθαῤῥύνοντες τοὺς ἐνδεεῖς εἰς τὴν ἐπαίτησιν. Ἀλλ᾽ ἐὰν ὑπάρχωσιν ἤδη τοιοῦτοι, ὀφείλομεν ἵνα θρέψωμεν αὐτοὺς μήπως καταντήσωσι κλέπται. Μένει δὲ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως ἡ εὕρεσις τῶν τρόπων τῆς γενικῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ συνιστώσης πτωχοτροφεῖα καὶ γηροκομεῖα ἀντὶ πολλῶν ἄλλων παρακαίρων, ἢ καὶ παντελῶς ἀνωφελῶν καταστημάτων. « Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει (ὁ δίκαιος) καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔσται » λέγει ὁ Δαβὶδ (ψαλ. ΑΣΤ.) καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἔλεον καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ ὁ Κύριος· ὁ Θεὸς χάριν καὶ δόξαν δώσει· Κύριος οὐχ ὑστερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ » (Ψαλμ. ΠΓ.)

Ἡ ἐλεημοσύνη ἐπιβάλλεται ὡς ἱερὸν χρέος παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς πίστεως ἡμῶν. Θέλετε ἵνα ἐλεηθῆτε, εἶπε, παρὰ τοῦ πατρός μου; ἐλεεῖτε καὶ ὑμεῖς τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν. « Γίνεσθε οὖν οἰκτείρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτείρμων ἐστί. Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. Μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. (Λουκ. Ϛ.).

Ὁ πλοῦτος τοῦ εἰλικρινῶς ἐλεήμονος οὐκ ἐλαττοῦται, καθὼς οὔτε τὸ ἔλαιον, οὔτε τὸ ἄλευρον τῆς χήρας τοῦ Ἐλισσαίου· ἀλλὰ κενῶν τὰ βαλάντια εὑρίσκει πάντοτε σῶα τὰ ἀργύρια. Οὕτως εὗρον ἐν τοῖς σάκκοις αὐτῶν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσὴφ τὸ ἀργύριον, ὅπερ ἔδωκαν « Καὶ ἦν ἑκάστου ὁ δεσμὸς τοῦ ἀργυρίου ἐν τῷ σάκκῳ αὐτῶν. » (Γεν. ΜΒ.).

Ποῖος ἀξιοπρεπέστερος ἔπαινος παρὰ τοὺς λόγους τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰόπης πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον περὶ τὸν νεκρὸν τῆς Ταβιθά; Ἐκεῖ ἦσαν συνηγμένοι πάντες οἱ πτωχοὶ τῆς χώρας· ἐκεῖ ἐθρήνουν αἱ χῆραι, ὅσας ἡ ἀποθανοῦσα ἐνέδυεν· ἐκεῖ ἔκλαιον τὰ ὀρφανὰ, ὅσα ἔτρεφε. Τοιοῦτο θέαμα ἔμελλεν ἵνα συγκινήσῃ ἀφεύκτως τὸν ἀπόστολον· ὅθεν γονυκλιτήσας διέταξε τὴν Ταβιθὰ ἵνα ἀναστῇ, ἀναστᾶσαν δὲ ἔλαβεν αὐτὴν ἐκ τῆς χειρὸς καὶ ἔδειξε πρὸς παρηγορίαν τῶν τεθλιμμένων φίλων. Ἡ Ταβιθὰ οὐ μόνον ἐβοήθει ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἠγάπα τοὺς πένητας φαινομένη πάντοτε πρὸς αὐτοὺς προσηνὴς καὶ ἀληθῶς οἰκτίρμων. Οὐδέποτε εὐαρεστεῖ τῷ ὄντι, οὔτε ὠφελεῖ ἡ ἐλεημοσύνη, ἐὰν βλέπωμεν ἀγρίως τοὺς πτωχοὺς, ῥίπτωμεν ἐκ διαλειμμάτων ὡς πρὸς κύνας τεμάχιον ἄρτου, ἢ ὀλίγα λεπτὰ, πολλάκις δὲ καὶ ἀπηνῶς ὀνειδίζωμεν δι᾽ ὑβριστικῶν καὶ ἀτόπων φράσεων. Τοῦτο ἀποδεικνύει θρασὺν καὶ κενόδοξον μᾶλλον, ἢ ὄντως ἐλεήμονα ἄνθρωπον· ὅθεν ὁ προφήτης Σειρὰχ συμβουλεύει. « Κλῖνον πτωχῷ τὸ οὖς σου καὶ ἀποκρίθητι αὐτῷ εἰλι-

κρινῶς ἐν πρᾳότητι » Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι. « Ἱλαρὸν δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς » (πρὸς Κορινθ. Β.).

Πλούσιοι ἀλαζόνες, ὅσοι ἀκόπως ἐκληρονομήσατε μεγάλα κτήματα, καὶ ὑμεῖς δὲ τραπεζῖται πολυτάλαντοι, οἵτινες κατ' εὐδοκίαν τοῦ παναγάθου Θεοῦ ἐσωρεύσατε θησαυροὺς, ὅπως καταξαθῆτε προθύμως καὶ πρὸς ἄλλους ἐπιδεεῖς ὠφέλιμοι, καταφρονεῖτε τοὺς πένητας ὡς ῥακενδύτας! ἀλλ' ὄπισθεν αὐτῶν κρύπτεται αὐτὸς ὁ Ι. Χριστὸς, ἐν ὀνόματι δ' αὐτοῦ ζητοῦσι πολλοστημόριον τῶν, ὅσα ἐλάβετε! Ἔχοντες πλήρεις τοὺς φωριαμοὺς ἐνδυμάτων, ἀρνεῖσθε ἓν ῥάκος, ὅπως καλυφθῇ ὁ τρέμων ἐκ τοῦ ψύχους ἄνθρωπος! Ἔχοντες ἀλλεπάλληλα στρώματα καταδέχεσθε ἵνα κοιτάζηται ὁ πτωχὸς ἐπὶ τῶν ἀχύρων! Ἔχοντες τραπέζας πληθούσας ἐκ διαφόρων ὄψων, ὅσα γῆ καὶ θάλασσα καὶ ἀὴρ ὡς φόρον πέμπουσιν εἰς αὐτὰς, οὔτε τὰ πίπτοντα ἐξ αὐτῶν ψιχία προσφέρετε πρὸς τοὺς πεινῶντας! Ἀγοράζετε πολυδαπάνως τὰς ἀπαρχὰς καὶ τοὺς πρωΐμους καρποὺς, ὡς ἂν ἀπελπίζησθε ἵνα φθάσητε εἰς τὸν ὡρισμένον καιρὸν, πρὸς δὲ τοὺς πτωχοὺς οὔτε τὰ περισσεύματα τῶν παρελθόντων ἐτῶν παραχωρεῖτε! Κατασπαταλεύετε μεγάλας χρημάτων ποσότητας εἰς ἀποδημίας, εἰς περιηγήσεις, εἰς λουτρὰ, εἰς ἁμάξας, εἰς συμπόσια πολυτελῆ, εἰς κενοδόξους οἰκοδομὰς ὡς κενὰς πυραμίδας, ἢ μᾶλλον κενοτάφια, φαίνεσθε δὲ ἀνελεήμονες πρὸς ὁμογενεῖς, πρὸς γείτονας, πρὸς συμπολίτας καὶ πρὸς ὁμοθρήσκους ἐνδεεῖς! Τρέφετε μαλθακῶς κύνας καὶ ἵππους καὶ ἄλλα ζῶα, ἀρνεῖσθε δὲ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον πρὸς ἀνθρώπους! Τρυφᾶτε παντοιοτρόπως, ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλων ὀλίγον μεριμνᾶτε. διότι οὔτε εἰς τὰς σωματικὰς ἀνάγκας αὐτῶν συνεισφέρετε συνιστῶντες πτωχοκομεῖα, ἢ γηροκομεῖα, νυμφεύοντες δὲ δυστυχεῖς νεάνιδας, οὔτε εἰς τὴν διανοητικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ συνεργεῖτε ἐκδιδόντες καὶ διανέμοντες βιβλία, συνταξιοδοτοῦντες μαθητὰς, ἀνεγείροντες σχολεῖα δημοτικὰ, βραβεύοντες τοὺς ἀριστεύοντας κτλ.

Ἔρρετε σκληροὶ καὶ ἄσπλαγχνοι ἄνθρωποι! Ἡ περιφρόνησις, τὰ ἄγρια βλέμματα, αἱ ὕβρεις ὑμῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς ὑπάρχουσιν ἐγκλήματα, δι' ἃ ἐξελεγχθήσεσθε ἐνώπιον τοῦ ἀδεκάστου κριτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ἴσως τότε ἀκούσητε καὶ ὑμεῖς παρ' αὐτοῦ τοὺς εὐαγγελικοὺς λόγους, τὴν καταδικαστικὴν ἐκείνην ἀπόφασιν. « Πορεύεσθε οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπείνασα γὰρ καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ οὐ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ οὐ περιεβάλετέ με, ἐν φυλακῇ καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με ». (Ματθ. ΚΕ).

Ὑπάρχουσι λαοὶ ἰδιαιτέρως συμπαθητικοὶ καὶ γενναιόφρονες. Τοιοῦ-

τοι ἀνεδεικνύοντο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἁλη πασᾶ οἱ Ἰωαννῖται. Διότι καὶ γυναῖκες ἐναμίλλως ἤρχοντο καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα φέρουσαι τροφὰς καὶ ἐνδύματα πρὸς τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ τυράννου βασανιζομένους. Ἐν γένει δὲ οἱ Ἠπειρῶται καὶ διεσπαρμένοι πανταχοῦ διέπρεψαν κατὰ τὴν φιλοπατρίαν, καθὼς οἱ Χῖοι ηὐδοκίμησαν πάντοτε σχεδὸν καὶ ὁμοίως διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀξιέπαινον ὁμόνοιαν καὶ συμβοήθειαν. Ὅθεν δι' αὐτὴν καὶ ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ἔμενον αὐτοδιοίκητοι, παράδειγμα κοινωνικῶν πλεονεκτημάτων σπανιώτατον ὡς πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, μάλιστα δὲ τοὺς αὐτονομουμένους σήμερον.

Διατί ὁ Θεὸς ἀπεστράφη τὰ δῶρα τοῦ Κάϊν ἀποδεχθεὶς τὰ τοῦ Ἄβελ; Διότι ἐκεῖνα ἦσαν κοινὰ καὶ εὐπόριστα πράγματα, πρὸς τὸ φαινόμενον δὲ καὶ κατὰ τύπον μόνον προσφερόμενα. Οὕτω καὶ τὰς ἀγαθὰς ἡμῶν πράξεις μέμφεται ὁ Θεὸς, ἂν γίνωνται ἐξ ἀνάγκης. Ἂν πορευώμεθα π. χ. εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς μὴ ἔχοντες ποῦ ἀλλοῦ ὑπάγωμεν· ἂν δίδωμεν ὡς ἔλεος τὰ ἐξ ἀδικιῶν ἁρπαγμένα, ἢ τὰ ἄχρηστα καὶ διεφθαρμένα, οἷον βρωμερὸν ἄρτον, κρέας καὶ βούτυρον, ἢ ἐσχισμένα καὶ ῥυπαρὰ ἱμάτια κτλ. πάσας τὰς τοιαύτας χάριτας ἀποστρέφεται ὁ Θεός.

Εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου οἱ Ἑβραῖοι προσήνεγκαν προθύμως κατὰ προσταγὴν τοῦ Μωϋσέως ὅ,τι εἶχον ἕκαστος, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. (Ἔξοδ. ΛΕ.) Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς δέχεται ὅσα ἐξ ἰδίων προσφέρομεν καὶ μετὰ προθυμίας. Ἂν τῷ ὄντι προσφέρῃς διὰ μιᾶς χειρὸς ὅσα καὶ διὰ τῶν δύο ἥρπασας ἀλλότρια, τί τὸ ὄφελος; Ἂν δὲ προσφέρῃς βιαίως καὶ ἀκουσίως, τίς καὶ τότε ἡ χάρις; Ἂν δὲ προσφέρῃς καὶ ἐκ τῶν ἰδίων καὶ προθύμως, ἀλλὰ πρὸς τὸ θεαθῆναι καὶ δι' ἀνθρωπαρέσκειαν, τί διαφέρει ἡ δωρεά σου φαρισαϊκῆς ἐπιδείξεως;

Ὡς ἐλεήμονας θεωρεῖ ὁ Θεὸς οὐ μόνον τοὺς πραγματικῶς ἐλεοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς προθυμουμένους εἰς τοῦτο, μὴ δυναμένους δὲ κατὰ τύχην. Ἐπειδὴ πολλάκις θέλομεν δι' ἀργυρίου δόσεως, ἢ σωματικῆς σπουδῆς ὠφελῆσαι τὸν ἔχοντα χρείαν, ἢ τὸν ἄῤῥωστον ὑπηρετῆσαι, ἢ ὁποιανδήποτε ἄλλην δοῦναι βοήθειαν· ἀλλ' ἢ διὰ πενίαν, ἢ διὰ νόσον, ἢ διὰ γῆρας κωλυόμεθα. Ἀρκεῖ κατὰ τοιαύτας περιστάσεις καὶ μόνη ἡ προαίρεσις τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου. (Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Παιδαγωγ. Βιβλ. Β. Κεφ. 12 § 120).

Εὑρίσκομεν συχνάκις πλειοτέραν συμπάθειαν μεταξὺ τῶν χωρικῶν, παρὲξ ἐν μέσῳ τῶν πόλεων· διότι ὁ ἄνθρωπος ἐξωτερικῶς μόνον αὐτόθι στιλβοῦται ὡς τὸ μάρμαρον, ἐσωτερικῶς δὲ διαμένει σκληρὸς ὅσον σχεδὸν καὶ αὐτό. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Φοντεναίου (Fontenay) ὅπου ἐνίκησαν οἱ Γάλλοι 1745, ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἔσπευσεν ἵνα πέμψῃ

ἐπικουρίαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν ἦτο καὶ νέος τις, υἱὸς χωρικοῦ πλουσίου, εὔρωστος τὸ σῶμα, μὴ δυνηθεὶς κατ' οὐδένα τρόπον ἵν' ἀπαλλαγῇ τῆς στρατείας. Πλησίον δ' αὐτοῦ ἵστατο καὶ νεᾶνις κλαίουσα ἀπαρηγορήτως καὶ στενάζουσα διὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ νεονύμφου αὐτῆς συζύγου· ἀναλαβοῦσα δ' ἐκ λειποθυμίας ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἐπεκαλεῖτο ἔλεος. Ἀλλ' ἐνῷ πάντες οἱ λοιποὶ ἐδάκρυον ταῦτα βλέποντες, μόνος ἐκεῖνος ἔμενεν ἀμείλικτος. Ἀκολουθήσω λοιπὸν τὸν σύζυγόν μου, ἀνεφώνησεν ἡ γυνή. Τοῦτο δὲ εἰποῦσα ἐνηγκαλίζετο αὐτὸν καὶ κατέβρεχε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ θερμῶν δακρύων. Τότε νέος τις ἐκ τῶν παρόντων παρίσταται ἐνώπιον τοῦ στρατηγοῦ λέγων. Κύριε, οἱ δυστυχεῖς οὗτοι νέοι ἀγαπῶνται σφοδρῶς, ἡ δὲ γυνὴ φαίνεται καὶ ἔγκυος. Ἐγὼ τοὐναντίον οὔτε γυναῖκα, οὔτε πατέρα, οὔτε τέκνα ἔχω. Δέξαι με ἀντὶ τούτου τοῦ δυστυχοῦς· διότι ἔχω δυνάμεις καὶ ὑποφέρω εὐκόλως, ὅσον καὶ αὐτός, τὰς στρατιωτικὰς ταλαιπωρίας τοῦ πολέμου. — Ἔχεις κλίσιν εἰς τὰ πολεμικά; ἠρώτησεν ὁ στρατηγός. — Οὐδεμίαν, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, μάλιστα δ' οὐδ' ἡ μεγίστη ἀνταμοιβή με κατέπεισέ ποτε ἵνα ἐκστρατεύσω, κινοῦμαι δὲ μόνον ὑπὸ φιλανθρωπίας πρὸς τὸν δυστυχῆ τοῦτον στρατιώτην. Ταῦτα ἀκούσας ὁ στρατηγὸς παρεδέχθη τὸν ἐθελοντήν, ἀπολύσας τὸν νεοσύλλεκτον ἐκεῖνον μετὰ τῆς ἀγαπητῆς αὐτοῦ καὶ τοσοῦτον περιπαθοῦς συζύγου.

Καὶ ὁ Μάξιμος δὲ Φάβιος ἔδειξεν ἀξιέπαινον συμπάθειαν πρὸς στρατιώτην τινὰ ἀνδρεῖον μὲν, ἀλλὰ λειποτακτοῦντα ἐκ τοῦ στρατοπέδου κατὰ πᾶσαν νύκτα, ὅπως εὑρίσκῃ τὴν ἐρωμένην αὐτοῦ. Ἐπειδὴ διατάξας ἵνα συλλάβωσιν αὐτὴν, ἐκάλεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν στρατιώτην καὶ εἶπε. Γινώσκω ὅτι λειποτακτῶν διανυκτερεύεις πάντοτε μακράν· ἀλλὰ γινώσκω ὁμοίως ὅτι μέχρι τοῦδε ἠνδραγάθησας. Συγχωρῶ λοιπὸν τὸ σφάλμα σου ἕνεκα τῆς ἀνδρίας, ὥστε τοῦ λοιποῦ ἐλπίζω ὅτι μενεῖς σταθερῶς μεθ' ἡμῶν· ἐπειδὴ ἔχω τούτου ἐγγυητήν. Ταῦτα δὲ εἰπὼν προσέταξεν ἵνα ἐμφανισθῇ ἡ γυνή! (Πλούτ.)

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐνθυμίζουσι τὸν Ναπολέοντα, ὅστις χαριζόμενος πρὸς τὴν ἀδυναμίαν τῆς φύσεως ἐλάμβανε τὸ ὅπλον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀποκοιμηθέντος ὑπὸ τῶν κόπων σκοποῦ καὶ ἵστατο φυλάττων αὐτὸς, ἕως ἐξυπνήσῃ ἐκεῖνος! Ὁ Ναπολέων ἦτο ἄξιος μιμητὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις τοσοῦτον περιεποιεῖτο τοὺς στρατιώτας, ὥστε καὶ πρὸς τὰς ἐρωτικὰς αὐτῶν σχέσεις ἐγίνετο συμπαθητικός.

Οὕτω μεταξὺ τῶν ἐκ τῆς Περσίας πεμπομένων παρ' αὐτοῦ εἰς τὰ παράλια ὡς ἀῤῥώστων ἀνευρέθη καί τις ὑγιὴς, ἀνακρινόμενος δὲ ὡμολόγησεν ὅτι ἐπεθύμει ἵνα καταβῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν θάλασσαν μόνον

δι' ἔρωτα πρὸς τὴν Τελεσίππην, ἀναχωροῦσαν αὐτόσε. Μαθὼν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι αὐτὴ ἦτο ἐλευθέρα, καταπείσωμεν, εἶπεν, ὦ Ἀντιγένη, τὴν Τελεσίππην ἵνα μένῃ μεθ' ἡμῶν· ἐπειδὴ ὡς ἐλευθέραν οὐ δυνάμεθα ἵνα ἀναγκάσωμεν. (ὁ αὐτός.)

Ὁ ἀληθῶς φιλάνθρωπος λυπεῖται μᾶλλον διὰ τὰ τῶν ἄλλων, ἢ διὰ τὰ ἴδια αὐτοῦ κακά. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Dettingen 1743 Γάλλος τις ἀξιωματικὸς καιρίως τετραυματισμένος ἔτυχε πλησίον τῆς σκηνῆς τοῦ Δουκὸς Cumberland, υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Ἔλειπον τότε οἱ χειρουργοὶ ἀλλαχοῦ, οἱ δὲ παρόντες ἐθεράπευον ἤδη αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα· διότι τὴν γαστροκνημίαν αὐτοῦ διεπέρασε σφαῖρα σιδηρᾶ τηλεβόλου. Ἀλλ' αὐτὸς ἔπεμψε πρὸς τὸν Γάλλον τοὺς χειρουργοὺς τούτους κατὰ προτίμησιν. Ὑπάγετε, εἶπε, πρὸς βοήθειαν τοῦ δυστυχοῦς αὐτοῦ ἀξιωματικοῦ· διότι ἐγὼ ἔχω καὶ ὕστερον τὴν ἀναγκαίαν περιποίησιν. Ἡ φιλανθρωπία αὕτη τιμᾷ μᾶλλον τὸν Ἄγγλον ἀρχιστράτηγον, παρὲξ ἡ κατὰ τῶν πολεμίων γενομένη νίκη.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Νέρων, πρὶν διαφθαρῇ, ἦτο, ἢ ἐφαίνετο τοὐλάχιστον, εὔσπλαγχνος. Ὅθεν ὅτε ἔλαβε τὸν κάλαμον ἵνα ὑπογράψῃ θανατικήν τινα ἀπόφασιν, εἶπεν· ἐπεθύμουν ἵνα μὴ γινώσκω παντελῶς γράφειν! ὕστερον ὅμως κατήντησεν εἰς τοσαύτην ὠμότητα, ὥστε αὐτὸς, ὡς λέγεται, ἔβαλε καὶ τὸ πῦρ, ὅπερ κατέκαυσε ὁλόκληρα τὰ δύο τρίτα, εἴτε τὰς δέκα συνοικίας τῆς Ῥώμης· πυρπολουμένης δὲ τῆς πόλεως ἐπὶ ἓξ συνεχεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας, ἐκάθητο ἡσύχως βλέπων ὡς τερπνόν τι θέαμα τὴν πυρκαϊὰν καὶ κρούων τὴν λύραν! (Τάκιτος). Τοσαύτην ἔχων σκληρότητα, οὐδὲν παράδοξον, ἂν ἐκτὸς τοῦ φόνου μυριάδων χριστιανῶν ἀπεφάσισε τὸν θάνατον τῆς τε μητρὸς αὐτοῦ Ἀγριππίνης καὶ τοῦ διδασκάλου Σενέκα.

Τοιαύτην ἀσπλαγχνίαν ἔδειξαν πολλάκις πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται. Διότι οἱ πρῶτοι ἐφόνευσαν ἡβηδὸν τοὺς Μηλίους, ἔκοψαν τὸν πρῶτον δάκτυλον τῆς χειρὸς πάντων τῶν Αἰγινητῶν, ἐκακοποίησαν πολυειδῶς τοὺς Μεγαρεῖς, ἔῤῥιψαν εἰς τὴν θάλασσαν πάντας τοὺς δεσμώτας δύω τριήρεων καὶ ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ (!) ἵνα κόψωσι τὴν χεῖρα καὶ τῶν αἰχμαλώτων Λακεδαιμονίων. (Ξενοφ.) Διὰ τοῦτο νικησάντων τῶν δευτέρων ὕστερον, ὁ Λύσανδρος ἔσφαξε καὶ αὐτὸς πάντας τοὺς ἐνόχους τῶν δύο τελευταίων κακουργημάτων, ἐκτὸς τοῦ ἀντιστάντος εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην Ἀδημάντου.

Ἐξ ἐναντίας κατ' ἄλλην περίστασιν ὡς ἀκατάστατοι τὸν νοῦν οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ὅτι οἱ Ἀργεῖοι ἐφόνευσαν χιλίους πεντακοσίους

συμπολίτας αὐτῶν, ἐθυσίασαν πρὸς τοὺς θεοὺς παρακαλοῦντες ἵν' ἀποτρέψωσιν ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν τοιαύτην σκληρὰν ἰδέαν! (Πλούτ.)

Ἡ ἱστορία ἀναφέρει μετὰ φρίκης διὰ τὴν σκληρότητα αὐτῶν δύο πορθητάς, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐν τῇ Δύσει ὁ Ἀττίλας ὠνόμαζεν ἑαυτὸν μάστιγα τῶν ἐθνῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένον (433) ὁ δὲ ἕτερος Γίγκης Χὰν κατὰ τὸν ΙΒ^ον^ αἰῶνα διατρέχων ὅλην τὴν Ἀσίαν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου, ἐφόνευε θηριωδῶς ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ἔκτιζεν ἐντὸς τῶν τοίχων τοὺς δυστυχεῖς αἰχμαλώτους, ἐσώρευε τὰς κεφαλὰς ἐν εἴδει ὑψηλῶν πυραμίδων, κατέστρεφε μνημεῖα, καὶ παντοῖα δὲ ἄλλα κακουργήματα τῆς ἐσχάτης ὠμότητος ἔπραττεν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐξιστορεῖ παραδείγματά τινα θηριότητος, δηλ. γυναῖκα σχίζουσαν τὰς ἐγκύους καὶ κατεσθίουσαν τὰ παιδία (εἰδικῆς μανίας τεκμήριον) ἀγρίους περὶ τὸν Πόντον ὠμοφαγοῦντας, ἄλλους δὲ δανείζοντας ἀλλήλοις τὰ παιδία πρὸς εὐωχίαν, καὶ ἄνθρωπον φαγόντα τὴν μητέρα αὐτοῦ κτλ. (Ἠθ. Νικομ. Ζ. 5). Τοιαύτης ὅμως παραφροσύνης μᾶλλον φανερὰ δείγματα, ἢ σκληρότητος ἀναφαίνονται ἐκ διαλειμμάτων καὶ σήμερον ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν κακουργιοδικείων ἀτόπως ὡς ἐκούσια ἐγκλήματα τιμωρούμενα, οἷον γυνὴ φονεύσασα τὰ τέκνα αὐτῆς, ἐσχάτως δὲ προσήλυτός τις Ἑβραῖος ἀνοίξας τὴν κοιλίαν ἀνθρώπου, ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν πιμελὴν τοῦ ἐπιπλόου πρὸς κατασκευὴν λαμπάδων διὰ μαγικὴν χρῆσιν (ἐν τῷ κακουργιοδικείῳ Χαλκίδος 1864) κτλ.

Τὶς οὐ φρίττει ἐνθυμούμενος ὅτι ὁ Ἰούνιος Βροῦτος, ὁ Ἐπαμινῶνδας, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ὁ Μέγας Πέτρος κτλ. ἐφόνευσαν ἀναλγήτως τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, ὁ πρῶτος δύω συνάμα ὡς ὑπόπτους πρὸς τοὺς φιλελευθέρους καὶ ὡς φίλους τοῦ Ταρκυνίου, ὁ δεύτερος τὸν Στησίμβροτον ὡς παρὰ τὴν ἄδειαν αὐτοῦ πολεμήσαντα, ἂν καὶ ἐνίκησε τοὺς ἐχθρούς, ὁ τρίτος τὸν Κρῖσπον ὡς διαβληθέντα ὑπὸ τῆς μητρυιᾶς Φαύστης, ὁ τέταρτος τὸν Ἀλέξιον ὡς ἀποδοκιμάζοντα τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ μεταρρυθμίσεις; Ἀλλὰ καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὡς ὑπόπτους προδοσίας, καὶ ὁ Δαρεῖος τὸν γενναῖον Ἀριοβαρζάνην, καὶ ὁ Ῥωμαίος ὕπατος Μάνλιος τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὡς συγκροτήσαντα αὐθαιρέτως μάχην κατὰ τῶν Σαμνίων ὁμοίως ἀπέκτειναν. Καὶ ὁ Μάριος δὲ τὴν θυγατέρα Καλπουρνίαν κατὰ Κίμβρων πολεμῶν καὶ ὁ Ἀριστόδημος καὶ ὁ Ἀγαμέμνων τὰς ἑαυτῶν ὑπὸ δεισιδαιμονίας ἐθυσίασαν.

Ὁποία διαφορὰ ἠθῶν σήμερον ὡς πρὸς τὰ ἄγρια τῶν ἀρχαίων, μάλιστα δὲ τῶν ἀνθρώπων τοῦ μεσαίωνος· Φρίττω ἀναγινώσκων τοὺς πολέμους τῶν Σταυροφόρων αὐτῶν, οἵτινες ὑπῆγον ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ! Ὁ Γοδεφρῆδος σχίζει Σαρακηνὸν μέχρις

ὀμφαλοῦ! Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ἀναλαμβάνων ἔκ τινος νόσου ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Πτολεμαΐδος ἐπεθύμησε φαγεῖν χοῖρον· ἀλλὰ ποῦ χοῖρος; Σφάζουσι νέον Σαρακηνόν, ἁλατίζουσι καὶ ὀπτῶσι τὰς σάρκας αὐτοῦ, ὁ δὲ ἥρως τῆς σαυροφορίας εὑρίσκει νοστιμοτάτην τὴν γεῦσιν· θέλει ὅμως ἔπειτα ἵνα ἴδῃ αὐτοψεὶ καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ζώου! Τρέμων τότε φέρει αὐτὴν ὁ μάγειρος, ὁ δὲ ἡγεμὼν γελάσας λέγει ὅτι ὁ στρατὸς οὐδένα εἰς τὸ ἑξῆς ἔχει κίνδυνον ὡς ἐκ τοῦ λιμοῦ· διότι εὑρίσκει πρόχειρα τὰ ἐφόδια! Γενόμενος δὲ κύριος τῆς πόλεως βλέπει προσερχομένους πρέσβεις τοῦ Σαλαδίνου καὶ ἐπικαλουμένους τὴν χάριν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων. Εὐθὺς τότε προσάξας τὴν καρατομίαν τῶν εὐγενεσάτων παραγγέλλει ἵνα ἐψηθῶσι (βράσωσιν) αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἀκριβῶς, παρατεθῇ δὲ ἑκάστῃ ἔμπροσθεν ἑκάστου πρέσβεως μετ' ἐπιγραφῆς φερούσης τό,τε ὄνομα καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ σφαγέντος· ὡς ἐπίμετρον δὲ τῆς θηριωδίας τρώγει καὶ αὐτὸς τὴν παρατεθειμένην αὐτῷ, ἔπειτα δὲ παραγγέλλει ἵνα εἴπωσιν οἱ πρέσβεις, κατὰ τίνα τρόπον οἱ χριστιανοὶ πολεμοῦσι καὶ ἂν φοβῶνται αὐτόν· ὕστερον ἀπαχθέντες εἰς πεδιάδα τινὰ καρατομοῦνται ἑξήκοντα χιλιάδες Σαρακηνῶν!! Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ταύτην θηριωδίαν ἐδείκνυεν ὁ χριστιανὸς αὐτὸς πάντοτε, ὁσάκις ἡλίσκετό τις πόλις παρ' αὐτοῦ· διότι ἐφόνευε καὶ γυναῖκας καὶ παιδία ἀδιακρίτως. Οὕτως ἁλούσης τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐσφάγησαν 700,000(;) αἰχμάλωτοι! Ἄλλος πολεμιστὴς ὁ Ἰωάννης Sans Terre καταδικάζει εἰκοσιτρεῖς ὁμήρους ἵν' ἀπαθάνωσιν ἐν τῇ φυλακῇ ὑπὸ πείνης. Ὁ Βος Ἐδουάρδος ἀπαγχονίζει διὰ μιᾶς εἴκοσιν ὀκτὼ εὐγενεῖς καὶ ἀνοίγει τὴν κοιλίαν αὐτῶν. . . Ἀλλ' ὅμως οἱ οὕτω δυστυχῶς πάσχοντες ἦσαν ἄνθρωποι, ὑπὲρ αὐτῶν δὲ καὶ τῶν ὁμοίων παρήγγελλε διὰ τοῦ Μωϋσέως ὁ Θεός «Οὐ βδελύξῃ Ἰδουμαῖον ὅτι ἀδελφός σου ἐστί. Οὐ βδελύξῃ Αἰγύπτιον, ὅτι πάροικος ἐγένου ἐν γῇ αὐτοῦ.» (Δευτερ. ΚΖ. 7.)

Μόλις σήμερον μεταξὺ τῶν παντελῶς βαρβάρων ἐθνῶν μόνον εὑρίσκομεν παραδείγματα τοσοῦτον ἀπανθρώπου ὠμότητος. Οὕτως αἱ ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ἀνέφερον ἐσχάτως (1860) ὅτι βασιλεύς τις κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς (δηλ. τῆς χώρας Δαχομῆ) ἡτοιμάζετο ἵνα σφάξῃ διὰ μιᾶς δύω χιλιάδας ἐχθρῶν ἐντὸς τάφρου, προσφέρων αὐτοὺς ὡς θυσίαν τακτικὴν πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν πατέρων αὐτοῦ! Ὅθεν ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔπεμψεν ἐξεπίτηδες πρεσβείαν καὶ στόλον, ὅπως προλάβῃ τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην ἑκατόμβην! Ὁμοίως καὶ ἄλλος βασιλεὺς αὐτόθι (ἐν Uganda) ὁ Mtesa σφάζει ὅσους θέλει ὑπηκόους κατὰ τὸν τελευταῖον Ἄγγλον περιηγητὴν Speke.

Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐμάλαξεν ἤδη πρὸ πολλοῦ τὰ ἄγρια ἤθη τῶν

παραδεχθέντων αὐτὴν ἐθνῶν. Ἐπειδὴ οὔτ' ἀκούονται πλέον σκληραὶ ἐκδικήσεις μεταξὺ τῶν μαχομένων. Διατί ὅμως εὑρίσκονται εἰσέτι καὶ μαχόμενα; Τὸ βάρβαρον πάθος τῆς σκληρότητος ἀναφαίνεται συχνάκις ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν πράξεων. Ὅθεν γονεῖς, ἢ συγγενεῖς ἄλλοι καὶ διδάσκαλοι ὀφείλουσιν ἵνα ἐκριζώσωσιν ἐγκαίρως καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτοῦ σπέρματα ἐκ τῆς καρδίας τῶν νέων. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἐκπληροῖ ἱερὸν καθῆκον, ἐὰν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἡλικίας αὐστηρῶς καταδιώκῃ αὐτό, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα πάθη, ὡς συνείθιζον πολλαὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, οἷον ἡ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων. (Ξενοφ.) τιμωροῦσαι μὲν τὴν κακίαν, ὅσον ἐδύναντο, τιμῶσαι δὲ οὐχ ἧττον καὶ τὴν ἀρετήν.

Ὁ Ἄρειος πάγος κατεδίκασέ ποτε θανατικῶς καὶ παιδίον ἐξορύξαν ὑπὸ σκληρότητος ὀφθαλμὸν πτηνοῦ. Ἐν δὲ Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ τιμωροῦνται αὐστηρῶς οἱ βασανίζοντες, ἢ τύπτοντες σκληρῶς τὰ κτήνη ἱπποκόμοι καὶ ἁμαξηλάται, ὅπερ καθ' ἑκάστην παρ' ἡμῖν δυστυχῶς συμβαίνει, μηδαμῶς περὶ τῶν τοιούτων φροντιζούσης τῆς ἀστυνομίας! Ὅθεν εἶδον ἵππους πεσόντας κατὰ γῆς νεκροὺς διὰ πληγὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ δυστυχοῦς ζώου καταφερομένας.

Ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐφρόντιζεν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ζώων αὐτῶν. Οὕτω π. χ. ἔλεγεν « Οὐ λήψῃ τὴν μητέρα μετὰ τῶν τέκνων (Δευτερον. ΚΒ΄.) Συνέλαβες ὡς κυνηγὸς μικρὰ πτηνά; μὴ λάβῃς καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν, ἀλλ' ἄφες ἐλευθέραν. Διότι τίς ἄλλος ζωογονήσει τὰ θαλπόμενα ὠὰ, ἢ ἀνατρεφόμενα τέκνα; Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς νόμος ἔλεγεν· « Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα » (αὐτόθι ΚΒ.) Μὴ κλείσῃς τὸ στόμα τοῦ ἀλωνίζοντος βοός. Ἡ πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα εὐσπλαγχνία γίνεται ἄσκησις καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς· διότι καὶ ὁ ὑπηρέτης, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ πᾶς ὅστις ἐργάζεται ἐκ τῶν κόπων αὐτοῦ ἐλπίζει καὶ περιμένει ὠφέλειαν.

Ἡ πρὸς τὰ κατοικίδια ζῶα μάλιστα συμπάθεια χαρακτηρίζει ἰδιαιτέρως ἀγαθὸν ἐκ φύσεως καὶ εὐγενῆ ἄνθρωπον. « Δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ σπλάχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα » (παροιμ. Σολ. ΙΒ.) Ὁ ἀξιότιμος καὶ ἀγαθὸς κόμης Σπόνεκ, ὅστις ἦλθεν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως Γεωργίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναχωρήσας ποτὲ ἐκ τῆς Ἀφνίας (Κοπεγχάγης) ὅπως μεταβῇ δι' ἀτμοκινήτου εἰς τὸ Ἄμβουργον ἐπεβίβασε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ κύνα τινὰ, ὃν ὑπερβαλλόντως ἠγάπα. Ἀλλὰ τὸ ζῶον τοῦτο παίζον καὶ πηδῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πέριξ αὐτοῦ ἔπεσε κατὰ τύχην εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ κύων μου, ὁ κύων μου, ἀνέκραξεν εὐθὺς τότε ὁ κόμης τεταραγμένος· Κυβερνῆτα, παρακαλῶ, στῆσον τὸν δρόμον τοῦ πλοίου. Λυποῦμαι πολὺ, ἀπήντησεν ἐκεῖνος, ὅτι

ὁ κανονισμὸς ἀπαγορεύει αὐστηρῶς τοιαύτην ἀνακώχευσιν ἕνεκα ζώων. Αἱ ὧραι καὶ αἱ στιγμαὶ ἡμῶν ὑπάρχουσιν ἠριθμημέναι. Ἀδύνατον, οὐδόλως ἀναστέλλω τὴν κίνησιν τοῦ πλοίου· Ἀλλ' ἂν ἦτο ἄνθρωπος; ἠρώτησεν ὁ κόμης. Ἂ, τότε διέφερεν ἡ ὑπόθεσις, ὑπέλαβεν ὁ πλοίαρχος. Μόλις δὲ ταῦτα εἰπόντος, ἀκούονται φωναὶ πανταχόθεν τοῦ καταστρώματος· ἄνθρωπος ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Κ. Σπόνεκ τῷ ὄντι ἔῤῥιψεν ἑαυτὸν εἰς τὰ κύματα ἐνδεδυμένος ὡς ἦτο. Ὅθεν τὸ πλοῖον ἐσάθη ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀκάτιον ἐν τῷ ἅμα ἐστάλη, ὥστε οὕτω διεσώθη καὶ ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος καὶ τὸ φιλοδέσποτον ζῶον.

Τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἀποδεικνύει, οὐ μόνον τόλμην καὶ σταθερότητα χαρακτῆρος, ἀλλὰ καὶ καρδίαν ἐνταὐτῷ ἀγαθὴν ἀποδιδοῦσαν δικαιοσύνην καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ζῶα, ὅσα μάλιστα ὑπηρετοῦσι τὸν ἄνθρωπον· . . . Ὡς διὰ τοιούτων πλεονεκτημάτων διακρινόμενον, δεδοκιμασμένον δὲ καὶ ἐκ μακρᾶς πείρας πολιτικῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως ἡμῶν ἔπεμψε τὸν κ. Σπόννεκ σύμβουλον αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα, καὶ αἱ προστάτιδες δὲ δυνάμεις ἐπεδοκίμασαν τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Ἀλλ' οἱ θέλοντες τὴν ἐξουσίαν ὑποχείριον κενόδοξοι τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐκτελῶσιν ἀνεμποδίστως τὰ ἰδιωτικὰ αὐτῶν συμφέροντα, οὐδόλως ἐβράδυναν ἵν' ἀποδείξωσι πανδήμως τοῦτο φωνασκοῦντες δι' ἀργυρωνήτων ὀργάνων κατὰ τοῦ ἀπροτωπολήπτου τούτου Μέντορος τοῦ νέου Τελεμάχου ὡς εὑρόντες αὐτὸν ἀκράδαντον ἐν τοῖς βουλεύμασιν αὐτοῦ καὶ οὐδαμῶς πρὸς χάριν οἱουδήποτε ὑποχωροῦντα. Ὅθεν μὴ ἀρκούμενοι ὅτι καταπολεμοῦσι συνταγματικῶς τὸ ὑπουργεῖον, φρυάττουσι καὶ κατὰ τοῦ συμβούλου, ὅστις οὐδεμίαν κατὰ νόμον ἔχει εὐθύνην· διότι ἴσως τὰ σπουδαιότατα πράγματα, ὅσα συμβουλεύει, προτεινόντων τῶν ὑπουργῶν, ἀποφασίζονται κατ' ἔγκρισιν καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας. Ἀλλ' ἂν οὐδὲ ὁ ἀείμνηστος Καποδίστριας εὑρέστησε παρ' ἡμῖν, εὐδοκιμήσας παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, τί παράδοξον ὅτι καὶ ὁ εἰρημένος σύμβουλος φροντίζων περὶ τῶν κοινῶν, ὅσον συγχωροῦσιν αἱ περιστάσεις, εὗρεν ἀντιπολιτευομένους πρὸς αὐτὸν ἀνθρώπους ἰδιοπράγμονας ἔχοντας συμφέρον ἵνα ἄγωσι καὶ φέρωσι τὰ τῆς πολιτείας κατὰ τὸ δοκοῦν;

Ἡ εὐσπλαγχνία τιμᾷ πολὺ σήμερον τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Διότι συναθροίσεις χριστιανῶν γίνονται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὅπως ἀκούσωσιν ἱεροκήρυκας προτρέποντας αὐτοὺς εἰς βοήθειαν τῶν πτωχῶν. Γυναῖκες ἀριστοκρατικαὶ ἐξέρχονται, ὅπως συλλέξωσιν ὑπὲρ αὐτῶν ἐλεημ. Ἐργόχειρα κομψὰ κατασκευάζονται ὑπὸ εὐγενῶν κυριῶν καὶ προτίθενται εἰς λαχεῖον, τὰ δὲ χρήματα διαμοιράζονται πρὸς αὐτούς. Συνιστῶνται

διάφορα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, γηροκομεῖα, βρεφοκομεῖα, πτωχοτροφεῖα καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Προσκαλοῦνται οἱ φίλοι τῆς μουσικῆς ὑπὸ θιάσου μουσικῶν, ὅπως ἀκούσωσι μουσικὰς συμφωνίας ἐπὶ μισθῷ τινι, τὰ δὲ οὕτω συναγόμενα ἀργύρια διανέμονται ὁμοίως πρὸς ἐνδεεῖς οἰκογενείας. Γίνεται διανομὴ ἄρτων καὶ ἄλλων ἐφοδίων τροφῆς καὶ ἱματισμοῦ διαφόρων ὑπὸ τῆς δημαρχίας, ἢ τῶν ἐνοριτῶν τῆς συνοικίας κτλ.

Κατὰ τὸν Γκὰλ καθὼς ζῷά τινα ὁρμῶσιν εἰς φόνον ἄλλων καὶ μὴ πεινῶντα, οἷον ἡ ὕαινα, ἡ τίγρις, ἡ ἰκτὶς, ὁμοίως καί τινες ἄνθρωποι φέροντες ὀπίσω τῆς ὀπῆς τοῦ ὠτίου ὕβον τινα ἐξέχοντα ὑπάρχουσιν ἐκ φύσεως προδιατεθειμένοι ὅπως φονεύωσιν ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ μᾶλλον ἀγαπῶσι βλέπειν ῥέον τὸ αἷμα. Τοιοῦτος ἦτο ἀνεψιός τις τοῦ περιφήμου ὑπουργοῦ τῆς Αὐστρίας Μετερνίχου, ὃν συστήσας αὐτὸς πρὸς τὸν εἰρημένον φυσιολόγον ἔν τινι συναναστροφῇ παρεκάλεσεν ἵνα παρατηρήσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἂν εἶχέ τι προτέρημα ἔμφυτον. Ὁ Γκὰλ ἐξετάσας διὰ τῆς χειρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κρανίου εὗρε μὲν τὸ ζητούμενον, ἀλλ' ἐσιώπησε τότε· ὕστερον δὲ ἐρωτηθεὶς πάλιν ἐπιμόνως ὑπὸ τοῦ Μετερνίχου, ὡμολόγησεν ὅτι ὁ νέος ἔκλινεν εἰς φόνους. Τοῦτο δὲ ἐβεβαιώθη τῷ ὄντι μετά τινα χρόνον. Διότι νυμφευθεὶς ὁ συγγενὴς τοῦ ὑπουργοῦ πλουσίαν καὶ περικαλλῆ κόρην ἀνεχώρησε μετά τινας ἡμέρας εἰς ἔπαυλίν τινα τῆς Οὐγγαρίας. Ἐκεῖ δὲ διαμένων παρεκίνει τὴν δυστυχῆ σύζυγον ἵνα φλεβοτομῆται πρὸς χάριν αὐτοῦ καὶ ἄνευ τινος αἰτίας. Αἱ δεήσεις καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἀνθρώπου ἠνάγκασαν τὴν γυναῖκα εἰς ἀλλεπαλλήλους ἀφαιμάξεις· διότι καὶ ἀνθισταμένη οὐδὲν κατώρθου ὡς ἔρημος συγγενῶν καὶ φίλων ἐν τῷ χωρίῳ, ὅπου διέτριβεν. Ὅθεν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτου αἵματος ἐξασθενήσασα ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην καὶ ὁ κίνδυνος ηὔξανεν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ὡς ἐπαναλαμβανομένου τοῦ κακοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δυστυχεῖς γονεῖς γράφοντες πρὸς τὴν πάσχουσαν οὐδεμίαν ἐλάμβανον ἀπάντησιν, ἦλθον ὅπως ἴδωσι τί συνέβη καὶ, χρείας τυχούσης, βοηθήσωσι. Μαθόντες δὲ μετὰ μεγάλης δυσκολίας τὰ γενόμενα ἔγραψαν πρὸς τὸν Μετερνίχον, ὅστις ἔπεμψε τοὺς ἀρμοδίους ἰατροὺς, ἔπειτα δὲ ἐνθυμούμενος τὸν λόγον τοῦ Γκὰλ συνήργησε καὶ εἰς τὴν τελείαν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀθλίας νεάνιδος ἀποφασίσας τὸ διαζύγιον κατὰ κοινὴν συγκατάθεσιν, ἢ καὶ ἀπαίτησιν τῶν γονέων.

Ἐν Βερολίνῳ ὁ χειρουργὸς τάγματός τινος ἔδειξε πρὸς τὸν Γκὰλ στρατιώτην, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τῆς γυναικὸς αὐτοῦ κατελαμβάνετο καθ' ἕκαστον μῆνα ὑπὸ σπασμῶν καὶ ἐπιθυμίας φόνου. Ὅθεν παρεκάλει τοὺς παρεστῶτας, ὅπως δέσωσιν αὐτὸν δι' ἁλύσεως. Μετά τινας δ' ἡμέρας παρελθόντος τοῦ τοιούτου οἴστρου, αὐτὸς ὁ πάσχων ἔλεγεν

ὅτι ἦτο καιρὸς ἵνα λύσωσιν αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Gastle εἶδε νέον, ὅστις βλέπων κοπτερὸν ἐργαλεῖον ἐγαργαλίζετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φόνου· ὅθεν ἦτο πάντοτε περίλυπος ὡς ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τὸν πειρασμὸν τοῦτον. Πόσα τοιαῦτα φονικὰ συμβαίνουσιν, ἡμεῖς δὲ ἀγνοοῦμεν τὴν φυσικὴν αὐτῶν αἰτίαν!

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τελευταίου αἰῶνος γέρων βαρβιστὴς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Clèves περιφερόμενος ἵνα κρούῃ τὸ ὄργανον αὐτοῦ ἐν τοῖς γάμοις τῶν χωρίων ἐκατηγορήθη ὡς δολοφόνος· ἀνακρίσεως δὲ γενομένης, ἐφανερώθη ὅτι ἐδολοφόνησε πραγματικῶς ἕως τότε 34 ἀνθρώπους ὑπὸ ἐπιθυμίας φονικῆς, οὐχὶ δὲ δι' ἀνάγκην κλοπῆς.

Ὁ Bruggmann ἀναφέρει ἱερέα στρατιωτικὸν Ὀλλανδὸν, ὅστις ἔτρεχεν εἰς τὰς μάχας, ὅπως βλέπῃ φόνους, ἐπορεύετο πάντοτε εἰς τὰς κεφαλικὰς ποινὰς, εἶχε σχέσεις μετὰ πάντων τῶν δημίων τῆς χώρας καὶ ἔσφαζεν ἰδιοχείρως πάντα τὰ πρὸς μαγειρίαν πτηνά.

Ἡ καλὴ ἀνατροφὴ, τὸ λογικὸν, ἡ παιδεία, αἱ συμβουλαὶ νικῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἔμφυτον ταύτην σκληρότητα, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα πάθη, οὐχ ἧττον καὶ ταῦτα ἔμφυτα ἐνίοτε.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

« Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον ». (Δαβὶδ Ψαλμ. Ρ.)

« Κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης » δολίας ». (Ψαλμ. ΡΙΘ.)

« Ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καταλαλεῖ νό- » μον καὶ κρίνει νόμον. Εἷς ἐστὶν ὁ νομοθέτης ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ » ἀπολέσαι. Σὺ δὲ τίς ὁ κρίνων τὸν ἕτερον; » (Ἰάκωβ. Επιστ.).

Κακολογία, Ἔπαινος.

Ἡ ἀγάπη τοῦ ἐπαίνου ὑπάρχει ἔμφυτος. Διότι πάντες σχεδὸν ποθοῦμεν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν ἔργων, ὅσα πράττομεν. Δι' αὐτὴν ὁ στρατιώτης ὑπομένει τοσαύτας κακοπαθείας, καταφρονῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. Δι' αὐτὴν νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετῶσιν οἱ συγγραφεῖς, δι' αὐτὴν ἐργάζονται οἱ φιλότιμοι καλλιτέχναι. Ἀλλ' οἱ μεγάλοι καὶ ἔξοχοι ἄνδρες φιλοτιμοῦνται ἔτι μᾶλλον κατὰ τοῦτο. Οὕτω χειροκροτούμενος ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν τοῖς πρώτοις Ὀλυμπίοις μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην ὡμολόγησεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν μάλιστα ἀντημείφθησαν

οἱ ἀγῶνες, οὓς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὑπέστη. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπου ἀπέναντι τῆς στρατιᾶς αὐτῆς τοῦ Πώρου καὶ προφανῶς κινδυνεύων, ἀνεφώνησεν· Ἂν ἐγνωρίζετε, ὦ Ἀθηναῖοι, πόσους κινδύνους ὑπομένω, ὅπως ἀξιωθῶ τῶν ὑμετέρων ἐπαίνων! Διὰ τοῦτο ἐγίνετο ἔξω φρενῶν, ὅτε ἐκακολογεῖτο, καθὼς καὶ ὁ μιμητὴς αὐτοῦ Βοναπάρτης ἐμαίνετο ὡς λέων ὑπὸ σκνιπὸς κεντούμενος, ὁσάκις ἔβλεπε κατηγορίας αὐτοῦ ἀναγινώσκων τὰς ἐφημερίδας. Πρᾶγμα ὅμως ὄντως παράδοξον! ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἐπίκουρος, ὁ μὴ πιστεύων ἀθανασίαν ψυχῆς, ἐπεθύμει τοσοῦτον ἵνα καταλίπῃ μνήμην ἔνδοξον, ὥστε διέταξεν ἐν διαθήκῃ ἐτήσιον πανήγυριν κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων αὐτοῦ καὶ συνδείπνησιν τῶν κληρονόμων μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καθ' ἕκαστον μῆνα.

Τοιουτοτρόπως πᾶς γενναῖος ἄνθρωπος χαίρει, ὅταν ἐπαινῆται, καθὼς ἥδεται ἡ γυνή, ὅταν κατοπτρίζηται· διότι βλέπει τὰς ἑαυτῆς χάριτας. Ἀλλ' ὅστις ποθεῖ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ἄλλων, ἐξ ἀνάγκης ὀφείλει ἵνα καταστεθῇ αὐτῶν ἄξιος γράφων καὶ λέγων καὶ ἐνεργῶν τὰ πάντα ὑπὲρ κοινῆς ὠφελείας, οὐχὶ δὲ εἰς ἀτομικὰ μόνον αὐτοῦ ἀποβλέπων συμφέροντα.

Νομίζουσί τινες ὅτι ἀρέσκουσι κακολογοῦντες τοῦτον, ἢ ἐκεῖνον! ἀλλὰ πραγματικῶς μισοῦνται ὑπὸ τῶν φρονίμων. Ἂν λαλῶσι περὶ κατωτέρων ὑπὸ φθόνου κινούμενοι, ὁποία οὐτιδανότης! ἂν δὲ περὶ ἀνωτέρων, ὁποῖος κίνδυνος! Ἔπειτα οἱ φιλοκατήγοροι γίνονται ὕποπτοι μὲν πρὸς τοὺς ἀκούοντας, ἐχθροὶ δὲ ἀφεύκτως τῶν κατηγορουμένων.

Κατακρίνεις τὴν ὑπερηφάνειαν, ἢ χαλεπότητα καὶ ἰδιοτροπίαν τινός· ἀλλ' αὐτὸς ἴσως ἔχει ἄλλα προτερήματα· ἴσως ἐστὶν ἄριστος οἰκογενειάρχης. Καταλαλεῖς τὴν ματαιοφροσύνην γυναικός· ἀλλ' αὐτὴ ἴσως εὐδοκιμεῖ ὡς ἀγαθὴ σύζυγος καὶ μήτηρ. Ἐν γένει ἕκαστος φέρει ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐλαττώματα· ἀλλ' αὐτὰ ἰσοζυγίζονται πολλάκις ὑπὸ προτερημάτων ἀγνώστων. Μὴ καταλαλῇς ἄρα μηδένα ὡς μὴ γινώσκων τὸν χαρακτῆρα, τὰς ἕξεις, τὰς σχέσεις καὶ τὰς περιστάσεις τῶν ἀνθρώπων. «Τ. δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;» (Ματθ. Ζ. 3). Ἐκατηγόρουν ὡς μοιχαλίδα οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι γυναῖκά τινα ἐνώπιον τοῦ Ι. Χ. ἀλλ' αὐτὸς καταδικάζων τὴν τοιαύτην κακίαν εἶπε πρὸς αὐτούς. «Ὁ ἀναμάρτητος ἐξ ὑμῶν πρῶτος βαλέτω λίθον ἐπ' αὐτήν».

Ὁ Θεὸς ἀπηγόρευσε ῥητῶς τὸν φόνον διὰ τοῦ δεκαλόγου· φονεύομεν ὅμως τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν οὐ μόνον διὰ μαχαίρας καὶ ροπάλου καὶ φαρμάκου, ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλους τρόπους. Ὅταν τῷ ὄντι καταλαλῶ-

ἐπαίνῳ, τὴν ἀλήθειαν παραποιοῦσιν. Ὁ δὲ ἀληθὴς φίλος ἐλέγχει μὲν τὸν φίλον, ἀλλὰ διὰ τὴν φιλίαν τὸν ἐπαινεῖ καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ ἀποκρύπτει.

Μισοῦσι τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ τοῦ ἐλέγχου ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ἀναγκαία τροφή, καὶ ἐὰν ἐλέγχῃ τις ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν πραΰτητι, ὁ ἔλεγχος ἐκεῖνος ἐστὶν ἀγαθὸν δῶρον. Ἡ τέχνη τοῦ ἐλέγχειν ἐν πραΰτητι καὶ ἀγάπῃ ἐστὶν ἀρετὴ μεγάλη καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀπέχουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐλέγχουσιν ἐν ὀργῇ καὶ ἐν μίσει καὶ ἐν ἀγριότητι καὶ ἐν ἀκαιρίᾳ καὶ ἐν ἀπονοίᾳ καὶ ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἑαυτοῦ των. Ἡ τέχνη τοῦ ἐλέγχειν ἐν πραΰτητι καὶ ἀγάπῃ εἶναι ἀρετὴ μεγάλη καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀπέχουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐλέγχουσιν ἐν ὀργῇ καὶ ἐν μίσει καὶ ἐν ἀγριότητι καὶ ἐν ἀκαιρίᾳ καὶ ἐν ἀπονοίᾳ καὶ ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἑαυτοῦ των. Μισοῦσι τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ τοῦ ἐλέγχου ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ἀναγκαία τροφή, καὶ ἐὰν ἐλέγχῃ τις ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν πραΰτητι, ὁ ἔλεγχος ἐκεῖνος ἐστὶν ἀγαθὸν δῶρον. Ἡ τέχνη τοῦ ἐλέγχειν ἐν πραΰτητι καὶ ἀγάπῃ εἶναι ἀρετὴ μεγάλη καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀπέχουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐλέγχουσιν ἐν ὀργῇ καὶ ἐν μίσει καὶ ἐν ἀγριότητι καὶ ἐν ἀκαιρίᾳ καὶ ἐν ἀπονοίᾳ καὶ ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἑαυτοῦ των. Μισοῦσι τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ τοῦ ἐλέγχου ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ἀναγκαία τροφή, καὶ ἐὰν ἐλέγχῃ τις ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν πραΰτητι, ὁ ἔλεγχος ἐκεῖνος ἐστὶν ἀγαθὸν δῶρον. Ἡ τέχνη τοῦ ἐλέγχειν ἐν πραΰτητι καὶ ἀγάπῃ εἶναι ἀρετὴ μεγάλη καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀπέχουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐλέγχουσιν ἐν ὀργῇ καὶ ἐν μίσει καὶ ἐν ἀγριότητι καὶ ἐν ἀκαιρίᾳ καὶ ἐν ἀπονοίᾳ καὶ ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἑαυτοῦ των. Μισοῦσι τὸν ἔλεγχον· ἀλλὰ τοῦ ἐλέγχου ἡ ἀλήθεια ἐστὶν ἀναγκαία τροφή, καὶ ἐὰν ἐλέγχῃ τις ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν πραΰτητι, ὁ ἔλεγχος ἐκεῖνος ἐστὶν ἀγαθὸν δῶρον. Ἡ τέχνη τοῦ ἐλέγχειν ἐν πραΰτητι καὶ ἀγάπῃ εἶναι ἀρετὴ μεγάλη καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον· ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἀπέχουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐλέγχουσιν ἐν ὀργῇ καὶ ἐν μίσει καὶ ἐν ἀγριότητι καὶ ἐν ἀκαιρίᾳ καὶ ἐν ἀπονοίᾳ καὶ ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἑαυτοῦ των.

Ὁ ΣΟΛΟΜΩΝ ἔφη πολλάκις· «Ἀποστρέφεται ὁ κύριος τὰ χείλη τὰ ψευδῆ, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἀληθεύοντα ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ δέχεται». (Παροιμ. ιβ΄, 22.) Καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἡ καρδία σου εὐφρανθῇ, καὶ τὰ χείλη σου ἀγαλλιάσονται, ὅταν ὀρθὰ λαλήσῃς». (Παροιμ. κγ΄, 16.) Καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἀκούσῃς τὰ ῥήματά μου, καὶ τὰ χείλη σου διαφυλάξωσιν ἐπιστήμην, ἵνα ἀκούσῃς ἐν ὠσὶ συνετοῖς ἀλήθειαν, καὶ ἐὰν ἐν καρδίᾳ σοφῇ ἐναποθῶνται τὰ ῥήματά μου, καὶ ἐὰν ἐν τοῖς χείλεσί σου ἑτοιμασθῇ ἀλήθεια, ἐὰν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἐναποκρυβῇ ἡ ἐντολή μου, ἐὰν ἐν τῇ ἀκοῇ σου ἐνωτίσῃ σοφίαν, καὶ ἐὰν τῇ καρδίᾳ σου ἐπιθυμήσῃς ἐπιστήμης, ἐὰν ἐπικαλέσῃ φρόνησιν, καὶ ἐὰν φωνήσῃ τῇ συνέσει, ἐὰν ζητήσῃς αὐτὴν ὡς ἀργύριον, καὶ ἐὰν ὡς θησαυροὺς ἐξερευνήσῃς αὐτήν, τότε συνήσεις φόβον κυρίου, καὶ ἐπιστήμην θεοῦ εὑρήσεις». (Παροιμ. β΄, 1-5.) Καὶ πάλιν· «Ἀλήθειαν κτῆσαι καὶ μὴ ἀποδοῖο αὐτήν, σοφίαν καὶ παιδείαν καὶ σύνεσιν». (Παροιμ. κγ΄, 23.) Καὶ πάλιν· «Ἀλήθειαν ἐκζήτησον καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς αὐτήν, καὶ ἐξελοῦται σε». (Παροιμ. δ΄, 6.) Καὶ πάλιν· «Ἀλήθειαν κτῆσαι καὶ μὴ ἀποδοῖο αὐτήν, σοφίαν καὶ παιδείαν καὶ σύνεσιν». (Παροιμ. κγ΄, 23.) Καὶ πάλιν· «Ἀλήθειαν ἐκζήτησον καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς αὐτήν, καὶ ἐξελοῦται σε». (Παροιμ. δ΄, 6.) Καὶ πάλιν· «Ἀλήθειαν κτῆσαι καὶ μὴ ἀποδοῖο αὐτήν, σοφίαν καὶ παιδείαν καὶ σύνεσιν». (Παροιμ. κγ΄, 23.) Καὶ πάλιν· «Ἀλήθειαν ἐκζήτησον καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς αὐτήν, καὶ ἐξελοῦται σε». (Παροιμ. δ΄, 6.)

τὰς δ' ἀρετὰς τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ συζύγου, καθὼς καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν ὀρφανῶν κορασίων ἀγωνισαμένων θυγατέρων αὐτοῦ, μάλιστα δὲ τῆς πρωτοτόκου εἰσέτι ὡς ἐφόρου ἐνδελεχῶς μεριμνώσης, μαρτυρεῖ ἀνενδοιάστως ἅπασα ἡ κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν. Τέλος ἡ τετάρτη ἐνθυμίζει τὸν Μιχαὴλ Σοῦτσον, ὅστις καὶ πλοῦτον καὶ ἡγεμονίαν παρέβλεψεν, ὅπως συντελέσῃ τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν παλιγγενεσίαν.

Ἡ κακολογία φέρει τάντοτε φροντίδας πολλὰς, ἢ καὶ κινδύνους κατόπιν, σπανίως δὲ μένει ἀτιμώρητος. Ὁ φιλόσοφος Ἀνάξαρχος ἐρωτηθείς ποτε ἐν συμποσίῳ παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πῶς εὕρισκε τὸ δεῖπνον; πολυτελὲς, εἶπε, κατὰ τὰ ἄλλα, ὦ βασιλεῦ, λείπει δὲ μόνον κεφαλὴ τυράννου παρατεθειμένη ἐπὶ τῆς τραπέζης! Ταῦτα λέγων ὑπῃνίττετο τὸν παρακαθήμενον ἐκεῖ τύραννον τῆς Κύπρου Νικοκράτην. Ὅθεν καὶ οὗτος τὸν ὑβριστὴν συλλαβὼν κατὰ τύχην ἐν Κύπρῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκοπάνισεν ὡς ἄλας ἐν ἰγδίῳ διὰ σιδηρῶν ὑπέρων! Τότε ὅμως ὁ δυστυχὴς φιλόσοφος ὑπομένων γενναίως τὴν ποινὴν ἔκραξε «Πτίσσε, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πτίσσεις!» Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀντίγονος ἐθανάτωσε Θεόδωρόν τινα, ὅστις εἶπεν αὐτὸν μονόφθαλμον.

Θαυμάζει πάντοτε καὶ ἐπαινεῖ ὑπερβαλλόντως τὸ τυχὸν ὁ ταπεινὸς ἄνθρωπος πρὸς ἐπιτυχίαν τινὸς ἰδιαιτέρου σκοποῦ, οἷον ὁ κενόδοξος ὅπως ἐπαινεθῇ καὶ ὁ κόλαξ ὅπως εὐαρεστήσῃ. Μόνον ὅμως ὁ εἰλικρινὴς ἐπαινεῖ ὅ,τι νομίζει ἄξιον καὶ ὅταν πρέπῃ. Ὁ ἐπίκαιρος καὶ δίκαιος ἔπαινος τιμᾷ τὸν ἐπαινούμενον, καθὼς καὶ τὸν ἐπαινοῦντα.

Ὅτε ὁ στρατάρχης Κονδαῖος (Condé) ἐπιστρέφων νικητὴς ἀνέβαινε τὴν κλίμακα τῶν ἀνακτόρων, εἶπε πρὸς τὸν ΙΔ΄. Λουδοβῖκον, ὅστις περιέμεινεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος. Συγχώρησον, βασιλεῦ, ὅτι πάσχων ἀρθρῖτιν ἀναβαίνω βραδέως. Μὴ βιάζου, ἀπήντησεν εὐφυῶς ὁ μονάρχης. Ὅστις ἔρχεται φέρων τόσας δάφνας ἐπ' ὤμων, ἀδυνατεῖ ἵνα περιπατῇ ταχέως. Ἀλλὰ καὶ ὁ Τυρρήνας Turrène ἀκούσας ὅτι στρατιώτης εἶχε τὸ αὐτὸ τοῦτο ὄνομα παρωργίσθη. Τί παράδοξον, εἶπεν ὁ στρατιώτης! ἂν ἐγίνωσκον στρατηγέ μου ἄλλο τι ὄνομα ἐνδοξότερον τοῦ ὀνόματός σου, ἐλάμβανον αὐτὸ βεβαίως.

Εὔστοχος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀκόλουθος ἔπαινος. Ὁ Στρατάρχης Βιλλὰρ ἀκούσας ἀξιωματικὸν λέγοντα πρὸς φίλον, σήμερον δειπνῶ εἰς τοῦ Βιλλὰρ, εἶπεν αὐτῷ ἠπίως. «Πρὸς χάριν τοῦ βαθμοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀξίας μου, λέγε παρακαλῶ τοῦ Κυρίου De Villars». Ἐξοχώτατε, ἀπεκρίθη ὁ ἀξιωματικὸς, καθὼς οὐδέποτε λέγομεν ὁ Κύριος Καῖσαρ, ἐνόμισα περιττὸν ἵνα εἴπω καὶ ὁ Κύριος Βιλλάρ.

Ὁ μέτριος ἔπαινος ἀναῤῥιπίζει τὴν φιλοτιμίαν τῶν νέων καὶ προτρέπει εἰς εὐγενῆ ἅμιλλαν. Ἀλλ' ὁ ὑπερβολικὸς βλάπτει καὶ θεωρεῖται ὡς ὕβρις μὲν τοῦ ἐπαινουμένου, κολακεία δὲ τοῦ ἐπαινοῦντος. Ὅθεν ὁ φρόνιμος καὶ μετριόφρων ἀποκρούει τοιούτους ἐπαίνους. Ὁ Δ'. Ἐῤῥῖκος πορευόμενος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως Καμεράκου (Cambrai) ἐστάθη καὶ ἐν τῷ Ἀμβιανῷ (Amiens). Ἐπειδὴ δὲ δεξιούμενος αὐτὸν ἐκεῖ ῥήτωρ τις ἤρξατο τῶν ἐπαίνων ἐκ τῶν ὀνομάτων, μέγιστος, ἀνδρειότατος.... πρόσθες εἶπεν ὁ βασιλεὺς καὶ κατακοπώτατος.... σκῶμμα τῷ ὄντι εὐφυέστατον.

Ἂν καὶ γεννῶνται ὑπὸ τῆς κολακείας πολλάκις οἱ εὔστοχοι ἔπαινοι, εὑρίσκουσιν ὅμως προθύμους ἀκροατὰς πάντοτε καὶ ἀρέσκουσιν. Οὕτως ἐπαινοῦντός τινος ἐν συμποσίῳ τὸν Καμβύσην ὡς ἀνώτερον τοῦ πατρὸς, παρακαθήμενος ὁ Κροῖσος βασιλεὺς τῆς Λυδίας, εἶπεν· ὅτι ἀδίκως παρεβάλλετο ὁ Καμβύσης πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Κῦρον, ἐνῷ ἦτο ἀληθῶς ἐκείνου κατώτερος. Ἐπειδὴ δὲ πάντες ἐθαύμασαν τὴν τόλμην ταύτην, ἐπαναλαβὼν ὁ κόλαξ τὸν λόγον εἶπεν· ἦτο τῷ ὄντι κατώτερος, ὡς μὴ γεννήσας εἰσέτι, καθὼς ὁ Κῦρος, υἱὸν τοιοῦτον, ὅστις ὑπερέβη τὸν πατέρα!

Ὁ δίκαιος καὶ φιλαλήθης ἄνθρωπος ἐπαινεῖ πάντοτε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀξίαν, οὐδέποτε ὅμως ἑαυτόν· σπουδάσας δὲ τὸ γνῶθι σαυτὸν, προσέχει μάλιστα μὴ συναρπασθῇ ὑπὸ ψευδῶν ἐπαίνων, ὅσους ἡ χαμερπὴς κολακεία ἐπιδαψιλεύει ἀείποτε χάριν ἰδιοτελείας. Ἂν ἔχωμεν τοὐναντίον ἵνα κατακρίνωμεν πρᾶξίν τινα ἄτιμον, εὐτελῆ, ἢ ἄδικον, κολάζομεν τὴν δριμύτητα τῶν λέξεων, ὅπως καὶ τὸ πρᾶγμα κατασταθῇ ὑποφερτόν· διότι καὶ ἡ ἀλήθεια ἐνοχλεῖ ἐνίοτε τοὺς εὐαισθήτους, καθὼς τὸ πολὺ φῶς τοὺς ἔχοντας ἀδύνατον τὴν ὅρασιν. Ἡ τραχύτης τῶν λόγων ἀπώλεσε τὸν Δίωνα πλησίον τοῦ Διονυσίου, τὸν δὲ Κλεομένην πλησίον τοῦ Πτολεμαίου. Συμφέρει λοιπὸν ἵνα μιμώμεθα τοὺς ἰατροὺς, οἵτινες γλυκαίνουσι, ἢ ἀρωματίζουσι τὰ δυσάρεστα καὶ κακόγευστα ἰατρικά.

Ὅθεν ἐπαινοῦμεν τὸν Κράτητα, διότι οὐχὶ ὡς κυνικὸς, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς φίλος παρηγορῶν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ὅτε ἐξωρίσθη ἐκ τῶν Ἀθηνῶν εἰς Θήβας, ἀντὶ τοῦ ἐλέγξαι τὰ παρελθόντα αὐτοῦ σφάλματα, παρέστησε μάλιστα, ὅτι ἔπαθε καὶ αὐτὸς συνήθη συμφορὰν πάντων τῶν πολιτευομένων. Οὕτω καὶ ὁ Σόλων συνεβούλευε ταπεινῶς εὐτυχοῦντα ἤδη τὸν Κροῖσον ἵνα ἐνθυμῆται τὸ τέλος. Ὁ Σωκράτης ἐνουθέτει ἐγκαίρως καὶ μέχρι δακρύων τὸν Ἀλκιβιάδην, ὁ Κῦρος τὸν Κυαξάρην καὶ ὁ Πλάτων τὸν Δίωνα. Τὸ ἀνάπαλιν δὲ ὁ Εὔκτος καὶ ὁ Εὔλαιος, φίλοι τοῦ Περσέως, βασιλέως Μακεδονίας, σιωπηλοὶ μένοντες ἐφ' ὅσον ἐ-

κεῖνος τυτύχει, ὠνείδιζον ἀνάνδρως τὰ σφάλματα αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐνικήθη. Ὅθεν καὶ αὐτὸς παροργισθεὶς ἀμφοτέρους διὰ τοῦ ἐγχειριδίου ἀπέκτεινεν.

Οἱ περιαυτολογοῦντες, εἴτε μόνοι ἐπαινούμενοι, ἀδικοῦσιν ὡς λαμβάνοντες ἀφ' ἑαυτῶν ὅ,τι ἄλλοι ἔπρεπεν ἵνα δίδωσι πρὸς αὐτοὺς, ὥστε πράττουσιν εἶδος αὐτοδικίας. Ὁ στερούμενος τροφῆς τρέφεται μέχρι τινὸς ἐκ τοῦ σώματος, δηλ: καταναλίσκει ὅσην εἶχεν ὕλην ἕως ἀποθάνῃ. Οὕτω καὶ οἱ πάσχοντες πεῖναν ἐπαίνων, ἂν ἄλλοι μὴ ἐπαινῶσιν αὐτοὺς, ἐπαινοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν. Συγχωρεῖται ἆρά γε τὸ τοιοῦτο; Μόνον κατὰ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις ἴσως·

1). Ὅταν πρόκηται ἵνα ἀθωωθῇ κατηγορούμενος ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Ἐπαμινῶνδας, ὅτε ἐγκαλούμενος διότι ἔμεινε βοιωτάρχης ἐπέκεινα τοῦ προσδιωρισμένου χρόνου ἐπὶ τοῦ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων πολέμου καὶ κινδυνεύων καταδικασθῆναι εἰς θάνατον, εἶπεν· ὅτι δέχεται τὴν ἀπόφασιν ταύτην, ἂν ὁμολογήσωσιν, ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς ὑπερημέρου βοιωταρχίας ἐπόρθησε τὴν Λακωνικὴν, κατῴκισε τὴν Μεσσηνίαν καὶ συνέστησε τὴν Ἀρκαδίαν. Ταῦτα ἀκούσαντες κριταὶ καὶ κατήγοροι ἀνεχώρησαν θαυμάζοντες καὶ ἐπαινοῦντες τὸν στρατηγόν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐβαρύνοντο φανερῶς τὴν περιαυτολογίαν τοῦ Κικέρωνος ὡς ἐπαινουμένου πάντοτε δι' ὅσα ἔπραξε κατὰ τοῦ Κατιλίνα. Διὰ τὴν διαφορὰν ὅμως τοῦ κινδύνου ἐθαύμασαν ἐξ ἐναντίας τὸν Σκιπίωνα, ὅτε κατηγορούμενος διὰ καταχρήσεις εἶπε μετὰ παῤῥησίας, ὅτι οὐδόλως ἦσαν ἄξιοι αὐτοὶ ἵνα κρίνωσιν ἄνθρωπον, ὅστις ἔδωκε πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν τοῦ κρίνειν πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη. Ἀναβαίνοντι δὲ τότε εὐθὺς εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπως θυσιάσῃ θυσίας εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς θεοὺς, συμπαρηκολούθησαν πάντες κατήγοροι καὶ λαὸς ὁμοῦ.

2) Ὅταν δυστυχῶν φυλάττῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ φρονήματος. Τοιουτοτρόπως ὁ συνήθως μετριόφρων Φωκίων βλέπων τινὰ κλαίοντα, ὅτι κατεδικάσθη μετ' αὐτοῦ εἰς θάνατον, τί κλαίεις; εἶπε γενναιοφρόνως καὶ ὡς καυχώμενος· εὐχαριστοῦ ὅτι ἀποθνήσκεις μετὰ τοῦ Φωκίωνος.

3) Ὅταν συκοφαντούμενος ἀναγκάζηται ἵνα ἐπανορθώσῃ τὴν περὶ αὐτοῦ κοινὴν ὑπόληψιν. Οὕτω πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλεγε. Πῶς φέρεσθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐνῷ τοσάκις εὐηργετήθητε, καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἐπικρατεῖ κακὸς καιρὸς, καταφεύγετε εἰς τὴν σκιὰν τοῦ δένδρου, ὅταν δὲ ἐπέλθῃ ὁ καλὸς, διερχόμενοι μαδίζετε αὐτοῦ τὰ φύλλα;

Ἐν γένει ἂν ἡ περιαυτολογία ἀποδεικνύῃ ἐνίοτε κενόδοξον καὶ μάταιον ἄνθρωπον, ὁ ἔπαινος ὅμως τῶν ἄλλων ἐμφαίνει πάντοτε ἀγαθὴν καρδίαν· ὅθεν καὶ ἐκείνους τέρπει, καὶ ἡμᾶς ὁπωσοῦν ὠφελεῖ, ἢ τοὐλά-

χιστον οὐδαμῶς βλάπτει. Ἡ θρησκεία μάλιστα παραγγέλλει αὐτὸν ὡς χρισιανικὸν χρέος. Τοῦτο ἐπιβάλλει καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτὸς ὁ θεμελιωτὴς τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ σωτὴρ τοῦ κόσμου λέγων ῥητῶς ἐν Εὐαγγελίοις. (Ματθ. Ζ'. Λουκ. 6.) « Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς » Τοῦτο συμβουλεύει πολλάκις καὶ ὁ οὐρανοβάμων ἀπόστολος οἷον διὰ τῶν ἑξῆς. « Τὸ λοιπὸν ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴτις ἀρετὴ, καὶ εἴτις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε καὶ ἠκούσατε. » (πρὸς Φιλιππ.)

Οὐ μόνον τὸ λέγειν τὰ σεμνὰ, τὰ προσφιλῆ καὶ τὰ εὔφημα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ μόνον διαλογίζεσθαι παραινεῖ ῥητῶς ὁ θεηγόρος Παῦλος! Πόσον ὅμως μακρὰν ἡμεῖς ἀπέχομεν τούτου, ἀδιακόπως καταλαλοῦντες, ἄλλοτε δὲ καὶ ἀναιδεῖς λέξεις προφέροντες, ἢ ἀπαθῶς ἀνεχόμενοι! Τίς τῷ ὄντι διαβάτης κόσμιος ἀκούει ἄνευ λύπης καὶ ἀγανακτήσεως τοσαύτας αἰσχρολογίας κατὰ πᾶν αὐτοῦ βῆμα διερχόμενος τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως; Ὁποῖον φρικτὸν σκάνδαλον, μάλιστα δὲ γυναικῶν καὶ νεανίδων! Οὐδαμοῦ σχεδὸν τῶν πόλεων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης προσβάλλεται ἡ ἀκοὴ ὑπὸ τοσούτων βαναύσων καὶ καπηλικῶν φράσεων! Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ προφανῶς τὴν διαφορὰν τῆς ἀνατροφῆς.

Ἀλλ' αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι ἦσαν αὐστηραὶ ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς δημοσίου ἠθικῆς, οὐ μόνον παιδεύουσαι τὴν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν τιμῶσαι. Ὁ Ἄρειος Πάγος τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἔφοροι τῆς Σπάρτης διὰ τῶν περιερχομένων παιδονόμων καὶ τῶν ἐντυγχανόντων γερόντων, οἱ Τιμητίαι τῆς Ῥώμης ἐπέβλεπον ἀκριβῶς πανταχοῦ τῶν πολιτῶν τὴν διαγωγήν. Διὰ τοιαύτης ἐπιτηρήσεως ἠθοποιοῦνται οἱ λαοί.

Ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐλέγχει πικρῶς ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τὸν καταλάλον διὰ τῶν ἑξῆς. « Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκε δολιότητας. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον. Ταῦτα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα . . . ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου ». (Δαβὶδ ψαλμ. ΜΘ.) Ἔπειτα ἐρωτῶν τίνες ἀξιωθήσονται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ « Κύριε τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου κτλ.; » ἀπαντᾷ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ. Ὁ δίκαιος, ὁ φιλαλήθης, ὁ μὴ καταλαλῶν, ὁ εἰλικρινὴς, ὁ πιστὸς ἐν τοῖς ὅρκοις καὶ ταῖς μαρτυρίαις, ὁ εὔσπλαγχνος, εἴτε ἐλεήμων, ὁ δανείζων ἄνευ τόκου καὶ ὁ ἀδωροδόκητος ὑπὲρ τῶν ἀθώων. « Πορευόμενος ἄμωμος καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, λαλῶν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, ὃς οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν . . . ὁ ὀμνύων τῷ πλησίον αὐτοῦ καὶ οὐκ

ἀθετῶν, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ καὶ δῶρα ἐπ' ἀθῴοις οὐκ ἔλαβε. » (Δαβὶδ Ψαλ. ΙΔ.).

Συχνότερον κακολογοῦνται οἱ ἄνθρωποι ἐν ταῖς μικραῖς, ἢ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν. Ἐν ταῖς πρώταις ἐμφωλεύει, οὕτως εἰπεῖν, ὡς σταθερὸς κάτοικος ἡ καταλαλιὰ μεταβαίνουσα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν· διότι καὶ τὰ ἐλαττώματα αὐτόθι παρατηροῦνται προσεκτικώτερον· ἐν δὲ ταῖς δευτέραις ἐπιλανθανόμεθα καὶ τῶν ἐχθρῶν· διότι σπανίως αὐτοὺς βλέπομεν, ἢ ἀπαντῶμεν.

Ἡ καταλαλιὰ καὶ συκοφαντία καταδιώκει πάντοτε τὸν ἄνθρωπον, ὅστις φαίνεται τῶν ἄλλων ἀνώτερος καὶ πραγματικῶς ὑπερέχει. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ οὐδέποτε διενοήθησαν ἵνα λάβωσιν, οὔτε κἂν ζητήσωσι τὰς ψήφους τοῦ πλήθους. Ἀλλὰ καὶ μεμακρυσμένοι συνήθως τῆς κοινωνίας σπανίως ἀπαλλάττονται τῆς διαβολῆς καὶ τῆς κατηγορίας. Ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἀπηγόρευε τὴν κακολογίαν καὶ κατὰ τῶν κωφῶν αὐτῶν « Οὐ κακῶς ἐρεῖς κωφόν » (Λευϊτ. Κ.). Διότι ὡς μὴ ἀκούων οὗτος οὔτε ἀποπλύνει τὰς ὕβρεις καὶ συκοφαντίας ἀποκρινόμενος. Ἡ ἐν κρυπτῷ γινομένη καταλαλιὰ οὐδὲν διαφέρει ἀληθοῦς δολοφονίας. Ὁ Σόλων μάλιστα ἀπηγόρευσε τὸ καταλαλεῖν καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς νεκρούς. « Μὴ λέγειν κακῶς τεθνεῶτα· » ἀλλ' ὁ κωφὸς καὶ ὁ ἀπὼν ὑπάρχουσι σχεδὸν νεκροὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς.

Πολὺ ὅμως αὐστηρότερον ἀπαγορεύει τὰς ὕβρεις καὶ λοιδορίας ὁ Ι. Χ. κηρύττων ὡς ἐνόχους κολάσεως τοὺς λοιδόρους καὶ ὑβριστάς· « Ὅς δ' ἂν εἴπῃ μωρὲ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. » (Ματθ. Ε.) Ἡ ἐκδίκησις τῶν τοιούτων ὑπάρχει ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ χριστιανὸς ὀφείλει ἀνεξικακίαν « Ὅστις σὲ ῥαπίσῃ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· « Τὴν πρὸς τοὺς κακοποιοὺς ἀγαθοποιΐαν ὡς καθῆκον χριστιανικὸν συμβουλεύει καὶ ὁ Παῦλος. » (Ῥωμ. ΙΒ). « Εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες· ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ. Γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. »

Ὑπάρχει εἶδός τι ἄλλο κακολογίας, ὅπερ ἀποβλέπει τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν δημόσιον ἠθικὴν, λέγω δὲ τὴν κωμῳδίαν, ἥτις ἔκπαλαι ἐφευρέθη ὅπως σωφρονίσῃ τοὺς ἀνθρώπους γελοιοποιοῦσα καὶ χλευάζουσα τὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα. Διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Μολιέρος ὠφέλησαν πολὺ μᾶλλον τοὺς συγχρόνους αὐτῶν, ἢ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Λαβρυυὲρος, ἢ καὶ ὁ Ἀδισσὼν αὐτός. Οἱ νεώτεροι ὅμως ἐκτὸς τῆς δημοσίου ἐξελέγξεως τῶν κακιῶν ἀπὸ σκηνῆς ἐκδιδοῦσι καὶ περιοδικὰ συγγράμματα τοῦτον ἔχοντα τὸν σκοπὸν οἷόν ἐστιν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Φιγαρὼ καὶ ὁ Charivari, παρ' ἡμῖν δὲ τὸ Φῶς καὶ ὁ Μένιππός ποτε, ἢ ὁ Ἀβδηρίτης.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ΄.

« Ἀγαθὸν τὸ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποι-
» θέναι ἐπ' ἄνθρωπον. » (Ψαλ. ΡΙΖ΄.)

Ἀπόνοια, Ἐλπίς.

Ὁπουδήποτε τύχῃ ὁ ἄνθρωπος, ἔχει πάντοτε ἐπιθυμίας, ζητεῖ βελτίωσιν τῆς ὑπαρχούσης καταστάσεως καὶ τρέφει ἀδιάκοπον ἐλπίδα. Πολλάκις αὕτη ματαιοῦται καὶ ἀφανίζεται· ἀλλ' εὐθὺς ὕστερον ἀναγεννᾶται διὰ νέων σκέψεων καὶ ἀκαταπαύστως παρηγορεῖ τὴν ψυχήν, ἐνισχύει τὴν ὑπομονὴν καὶ ἐμπνέει θάρρος. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ἀπελπισία παραλύει τὰς δυνάμεις, σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ θλίβει τὴν καρδίαν. Διὰ τοῦτο οἱ ποιηταὶ ἔλεγον τὴν ἐλπίδα ἀδελφὴν τοῦ ὕπνου, ὅστις ἀποκοιμίζει τὴν αἴσθησιν τῶν κακῶν, ἀδελφὴν δὲ καὶ τοῦ θανάτου, ὅστις παντελῶς αὐτὴν καταπαύει. Ἀλλ' ὁ χριστιανὸς πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν, τὸν πρύτανιν τοῦ παντὸς, τὸν πατέρα τῶν ἀνθρώπων, τὸν ταμίαν τῶν ἀγαθῶν ἔχει δικαιοτέραν τὴν ἐλπίδα. Διότι ὁ Θεὸς συνάπτει τὴν δύναμιν καὶ τὴν προαίρεσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ὁτὲ μὲν ἔχει ἀπροαίρετον τὴν δύναμιν, ὁτὲ δὲ ἀδύνατον τὴν προαίρεσιν πρὸς βοήθειαν τοῦ ἄλλου, ὥστε ἢ θέλει καὶ οὐδύναται, ἢ δύναται καὶ οὐ προαιρεῖται. Ἐλπίζων λοιπὸν ὁ χριστιανὸς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ προσδοκᾷ μεταβολὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν μακαριότητα τῆς μελλούσης περιμένει μετὰ πεποιθήσεως. Διότι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ ἀγάπη πάντα σέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει» κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Κορινθ. Α. ΙΓ.)

Τὰ ἄλλα τοῦ κόσμου ἀγαθὰ, οἷον κτήματα καὶ ἀξιώματα καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑπάρχουσι πρόσκαιρα, ἢ ἡμεῖς σκορπίζομεν αὐτὰ, ἢ ἄλλοι ἁρπάζουσιν, ἢ ὁ θάνατος τέλος ἀφαιρεῖ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς, πρὸς ὃν ἐλπίζομεν, διαμένει αἰώνιος καὶ παντοδύναμος. Αὐτὸς ἀνορθοῖ τοὺς πεπτωκότας, παραμυθεῖ τοὺς τεθλιμμένους, προστατεύει τὰ ὀρφανὰ καὶ τὴν χήραν. Ὅθεν ὁ ἐλπίζων ἐπ' αὐτὸν οὐδέποτε καταισχύνεται «Ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν καὶ οὐ κατησχύνθησαν» (Ψαλμ. 21.) Ἐλπίζει ὁ Ἐζεκίας ἐν Κυρίῳ Θεῷ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ νικᾷ τοὺς Ἀσσυρίους πολυαριθμοτέρους καὶ ἀδυνατωτέρους αὐτοῦ. Ἔρχεται ὕστερον εἰς θάνατον· καὶ ἐπειδὴ πάλιν ἐλπίζει πρὸς τὸν Θεὸν, ὃν ἐπικαλεῖται μετὰ δακρύων, παρατείνεται ἡ ζωὴ αὐτοῦ εἰς 15 ἔτη.

Ἀλλ' ὁ ἐλπίζων ὀφείλει ἵνα συγχρόνως καὶ ἐνεργῇ ὅσα ὡς ἄνθρωπος δύναται. Διότι τότε καὶ ὁ Θεὸς ἔρχεται εἰς βοήθειαν. Πρὶν ἀπο-

πλεύση εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Ἀλέξανδρος χαρίζει πρὸς τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας ὅλην αὐτοῦ σχεδὸν τὴν περιουσίαν. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ Περδίκα, τί ἐκράτει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τὴν ἐλπίδα, εἶπεν. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀνδρίας, τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεως, ὅπως νικήσῃ, ἢ ἀποθάνῃ, καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ σχεδίων. Ἐξ ἐναντίας ἐλπὶς μὴ βοηθουμένη ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἢ φανταζομένη λίαν πολλὰ καὶ μεγάλα, ἢ ἀδύνατα ὡς πρὸς ἡμᾶς πράγματα, ὑπάρχει κουφότης, ὄνειρον ἐγρηγορότος, καὶ εἰς οὐδὲν φέρει εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα.

Οὐδέποτε ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀπελπίζεται καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῶν ἐσχάτων κινδύνων. Διότι πλῆθος περιστάσεων ἀναφύονται ἐν τῷ βίῳ αἰφνιδίως, νέοι τρόποι ἐπινοοῦνται πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ, ἀπροσδόκητοι δὲ συνεργοὶ αὐτομάτως προτέρχονται. Ἐν γένει τὰ πράγματα μεταβάλλονται, καθὼς οἱ ἄνεμοι πνέουσιν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐξ ἐναντίων μερῶν τοῦ ὁρίζοντος.

Τίς πιστεύει ὅτι ἀπηλπισμένος ὁ περίφημος Κρομβέλλος πρὸ τῆς ἐν ἔτει 1640 μεταπολιτεύσεως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν σχεδὸν αὐτὴν τῆς δικτατορικῆς αὐτοῦ παντοδυναμίας ἐσπούδαζεν ἵνα φύγῃ εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετὰ τοῦ Χάμδεν! Τοσοῦτον ἐλεεινὴν εὗρισκε τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Α. Καρόλου διὰ τὰ πάθη τῶν ἀντιπάλων φατριῶν. Ἀλλ' ὑπομείνας ὀλίγον εἴτε κατὰ τύχην, εἴτε ἐκ φρονήσεως, ἐνίκησε μὲν ὡς στρατηγὸς τοὺς Καληδονίους, συμμάχους τοῦ Β. Καρόλου, καθὼς καὶ αὐτὸν τοῦτον, ἐδίωξε δὲ τὴν βουλὴν καὶ συστήσας ἑτέραν ὑπὸ ἀξιωματικῶν συγκειμένην ἀνηγορεύθη τῆς δημοκρατίας προστάτης καὶ διέμεινε παντοδύναμος μέχρι θανάτου 1658.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Ναπολέων βλέπων διαλυομένην, οὕτως εἰπεῖν, τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν εἰς τὰ τελευταῖα αὐτῆς στοιχεῖα ἐνεφανίσθη ποτὲ εἰς τῆς Κοινῆς σωτηρίας τὸ συνέδριον καὶ ἐζήτει διαβατήριον, ὅπως ἀπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν λάβῃ βαθμὸν ὑπηρεσίας ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ στρατῷ! Ἀλλὰ μὴ ἀπελπισθεὶς ἐντελῶς εἶδεν ὀλίγῳ ὕστερον μεταβαλλομένην τὴν τύχην τῶν κοινῶν πραγμάτων.

Οὐδὲν σύμπτωμα τῆς ἠθικῆς ἡμῶν καταστάσεως δίδοται θλιβερώτερον τῆς ἀπογνώσεως. Ἡ ἀπόγνωσις, εἴτε ἀπελπισία, σημαίνει ἀδυναμίαν ψυχῆς καὶ σμικρότητα πνεύματος. Ὁ ἔμπειρος ὅμως τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων πάντοτε ἐλπίζει, οὐδ' ἔρχεταί ποτε εὐκόλως εἰς ἀπόγνωσιν. Διότι πάντα τὰ κακά, ἐκτὸς τοῦ θανάτου, ἐπιδέχονται διόρθωσιν. Ἀλλ' οὔτε τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ ὁ συνετὸς ἄνθρωπος φέρει εἰς

ἀπόγνωσιν. Διότι ἡ τοιαύτη ἀμηχανία πολλαπλασιάζει τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ κατορθοῖ ἀπίστευτα πράγματα πολλάκις. Εἰς ἀπελπισίαν στενοχωρήσας τοὺς Ῥώσσους ὁ Ναπολέων, ὥστε ἔκαυσαν εὐχαρίστως τὴν Μόσχαν, κατεστράφη πανστρατιᾷ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἐφοδίων, ὧν ἔπληθεν ἡ χώρα ἐκείνη. « Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστι, τίθεσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου » (Δαβίδ. Ψαλ. ΟΒ.)

ΚΕΦΑΛ. Λ΄.

» Ἔλεον καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ Κύριος ὁ Θεός· χάριν καὶ » δόξαν δώσει. Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πο- » ρευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. » (Δαβὶδ Ψαλμ. ΠΓ.).

« Βδέλυγμα Κυρίῳ χείλη ψευδῆ. » (Παροιμ. Σολομ.).

« Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος » πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » (Παυλ. πρὸς Ἐφεσ.)

Φιλοψεύδεια, Φιλαλήθεια.

Ἡ γλῶσσα ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπως χρησιμεύῃ ὡς διερμηνεὺς τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας· ἀλλὰ συχνάκις μεταβάλλεται εἰς ἀπάτης ὄργανον. Ὁ λόγος ἐδόθη πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ἐκφράζῃ ὅ,τι ἀληθῶς φρονεῖ καὶ διαλογίζεται· ἀλλ' αὐτὸς ἐκφέρει πολλάκις τὸ ψεῦδος, ἐναντίον τοῦ σκοποῦ τῆς φύσεως καὶ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ἐνίοτε δὲ συνάπτει μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν κλοπὴν ὡς ἀποβλέπων εἰς ὑπεξαίρεσιν ξένων πραγμάτων καὶ αἰσχροκέρδειαν, ἔγκλημα ἀπαγορευόμενον αὐστηρῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς τρίτης ἐντολῆς τοῦ δεκαλόγου. « Οὐ κλέψεις. » Ψευδόμεθα δὲ, ὅταν λέγωμεν ἄλλα παρ' ὅσα πιστεύομεν, ἢ ἠκούσαμεν καὶ γνωρίζομεν, ὅταν συκοφαντῶμεν τὸν ἄλλον πλάττοντες ἀνύπαρκτα ἐγκλήματα καὶ κατηγορίας· κλέπτομεν ὅμως συγχρόνως, ὅταν ψευδόμενοι ἀφορῶμεν εἰς ὠφέλειαν παράνομον καὶ βλαβερὰν ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἢ δίδωμεν πρὸς τοῦτον ὅ,τι ἀνήκει πρὸς ἐκεῖνον.

Οὕτω ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ ἔμπορος βεβαιῶν, ὅτι τόσα ἠγόρασε τὸ πωλούμενον πρᾶγμα, πωλῶν δὲ διὰ δολίων ζυγῶν καὶ μέτρων. Ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ δικαστὴς παρερμηνεύων ἐν γνώσει τὸν νόμον. Ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ συνήγορος βεβαιῶν μὲν τὸν πελάτην ὅτι ἐφρόντισε περὶ τῶν δικαίων αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὴν συζήτησιν ἐξελεγχόμενος ὅτι οὐδ' ἐμελέτησε τὴν ὑπόθεσιν· ἐνίοτε δὲ μάλιστα (ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ σπανίως) καὶ μετὰ τοῦ ἀντιδίκου συνεννοούμενος. Ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ ἄρχων ὑποσχόμενος, ἢ λέγων ὅσα οὐδέποτε σκοπεύει ἵνα ἐκ-

τελέση. Ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ χρυσοχόος κιβδηλεύων τὸ μέταλλον. Ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ ἐργάτης παρατείνων τὴν ἐργασίαν ἐπέκεινα τοῦ ἀναγκαίου χρόνου ἕνεκα αἰσχροκερδείας. Ψεύδεται καὶ κλέπτει ὁ λόγιος, ὁ καθηγητὴς, ἢ διδάσκαλος ἐπαγγελλόμενος ὅ,τι οὐδέποτε ἔμαθε καὶ οὐδαμῶς καθ' ἑαυτὸν γινώσκει, ἢ ἐμελέτησε. Ψεύδεται καὶ κλέπτει τὴν πίστιν τῶν ἄλλων ὁ Δεκάδωρος ἀναισχύντως ἐκδοὺς βιβλίον ὡς μετάφρασιν αὐτοῦ ἐκ γλώσσης, ἣν οὐδέποτε ἔμαθεν, οὔτ' ἐννοεῖ. Ψεύδεται ὁμοίως καὶ κλέπτει ὁ ἀρχιερεὺς ἄλλα διδάσκων δημοσίᾳ καὶ ἄλλως διάγων καθ'ἑαυτὸν, ἢ πωλῶν σιμωνιακῶς τὴν ἱερωσύνην, τὰς ἡγουμενίας καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ μυστήρια, ὡς γίνεται συνήθως παρ' ἡμῖν, ἄνευ φόβου Θεοῦ, οὔτε αἰσχύνης ἀνθρώπων.

Ὥστε τὸ ψεῦδος εἰσχωρεῖ πανταχοῦ, εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ἀρχεῖα, εἰς τὰ ἐργαστήρια, εἰς τοὺς ἀγρους, εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὴν φιλολογίαν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς δολιότης, ὡς δεκασμὸς, ὡς ἀπάτη, ὡς διαβολὴ καὶ ῥαδιουργία, ὡς ἀγυρτία καὶ δοκησισοφία, ὡς ὑπόκρισις κτλ.

Τί κερδαίνομεν ὅμως ἄρά γε ἐκ τούτου; Παροργίζομεν τὸν Θεὸν, γινόμεθα δὲ μισητοὶ καὶ ὕποπτοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· καθότι οὐδεὶς πλέον ἡμᾶς πιστεύει εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ ἂν μεθ' ὅρκου τι εἴπωμεν. « Ὃς ἐρείδεται ἐπὶ ψεύδεσιν, οὗτος ποιμαίνει ἀνέμους· ὁ δ' αὐτὸς διώξεται ὄρνεα πετόμενα. » (Παροιμ. Σολομ. Θ.)

Διὰ τοῦ ψεύδους ἀπατῶντες τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας μακρύνομεν ἐκ τῶν κοινῶν πραγμάτων τοὺς ἀξίους, ἐμβάλλομεν σκάνδαλα, χωρίζομεν συνοικέσια, νοθεύομεν τὴν πίστιν διαδιδόντες κακὰς διδασκαλίας, κιβδηλεύομεν τὴν παιδείαν δι' ἀγυρτικῶν τρόπων.

Ὁ Θεὸς ὅμως παιδεύει πάντοτε τὸν ψεύστην βραδέως, ἢ καὶ ταχέως, κατὰ τὴν παροῦσαν, ἢ τὴν ἄλλην ζωήν. « Ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος » λέγει ὁ Προφήτης (Ψαλμ. Ε.) Ἀλλαχοῦ δὲ ἐπικαλεῖται τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ δολίου καὶ ψεύστου, ὡς μὴ ἀρκούσης τῆς σφαλερᾶς καὶ εὐαπατήτου κρίσεως τῶν ἀνθρώπων. « Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια· ἡ καρδία αὐτῶν ματαία, τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, Κρῖνον αὐτοὺς ὁ Θεός. » (αὐτόθι). Διότι καθὼς ἐκ τοῦ τάφου ἐκπέμπεται λοιμώδης δυσωδία, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ λάρυγγος τῶν ψευστῶν καὶ δολίων ἐξέρχονται ἰοβόλοι καὶ βλαβεροὶ ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν λόγοι.

Ὁ ψεύστης Γιεζὶ ὡμίλησε ψευδῶς πρὸς τὸν Ἐλισαιὲ, ὅτι οὐδαμῶς ἔλαβε δῶρα παρὰ τοῦ Ναιμὰν καὶ διὰ τοῦτο καταρασθεὶς ἐλεπρώθη καθ'ὅλον τὸ σῶμα (Βασιλειῶν Δ). Ἐψεύσθη ὁ Ἀνανίας πρὸς τὸν Ἀπόσο-

λον Πέτρον εἰπὼν ὅτι τόσα ἔλαβε πωλήσας τὸ χωρίον αὐτοῦ, ὅσα προσέφερεν ἀργύρια, καὶ εὐθὺς ἔπεσε νεκρὸς, ἀπέθανε δ' ὁμοίως μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ σύζυγος Σάπφειρα. (Πράξ. Ἀπόστ.)

Πόσοι ἆρά γε ψεῦσται τιμωροῦνται καὶ σήμερον κατ' ἄλλον τρόπον παρὰ τοῦ Θεοῦ! Ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ ἴσως αἰσθάνονται, οὔτε ἡμεῖς γινώσκομεν. Διότι οἱ μὲν περιπίπτουσιν εἰς νόσους, οἱ δὲ κινδυνεύουσι κατὰ θάλασσαν, τούτων καίεται ἡ οἰκία, ἐκείνων οὐδένα καρπὸν φέρουσιν οἱ ἀγροὶ, ἢ τὰ δένδρα, ἄλλοι δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων αἰτιῶν πτωχεύουσι, δυσυχοῦσι καὶ θλίβονται. «Ἐν ἄλλοις (τῷ ὄντι) πταίομεν, καὶ ἐν ἄλλοις ἀπολαμβάνομεν» κατὰ τὸν εἰπόντα. Δικαίως δὲ συμβαίνουσι ταῦτα πάντα· διότι ὁ ψεύστης προτιμᾷ τοῦ Θεοῦ τὸν δαίμονα· καθόσον οὗτος ἀνεφάνη ἔκπαλαι πατὴρ τοῦ ψεύδους. Ὅθεν ψεύσματα εἰπὼν ἠπάτησε τὴν Εὔαν, ὥστε παρέβη αὕτη τὴν ἐντολήν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Θεός ἐστι πατὴρ τῆς ἀληθείας. Διὸ καὶ ὁ Ι. Χ. εἶπεν «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή.» (Ἰωάν.) Δικαίως δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης ἀποβάλλει τοὺς ψεύστας ὡς κύνας. «Ἔξω οἱ κύνες καὶ οἱ φαρμακοὶ καὶ οἱ πόρνοι καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ πᾶς ὁ φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος» (Ἀποκάλυψ.). Ὁποία φρικτὴ καταδίκη! Εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν βάλλει ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς τοῦ Ἰ. Χ. τὴν φαρμακείαν, τὴν πορνείαν, τὸν φόνον, τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὸ ψεῦδος! Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συμβουλεύει λέγων. «Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἕκαστος ἀλήθειαν μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. (Ἐφεσ. 4.)

Ὁ φιλαλήθης ἄνθρωπος τιμᾶται πανταχοῦ παρὰ πάντων καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀποφασίζουσι πᾶσαν συζήτησιν, ὅταν πρόκηται ἀμφιβολία. Τοιοῦτος ἦτο ἐν Ἀθήναις ὁ φιλόσοφος Ξενοκράτης· ὅθεν ἐπεκράτει τοιαύτη ὑπὲρ αὐτοῦ γνώμη, ὥστε ἠκούετο ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὡς μάρτυς καὶ ἄνευ ὅρκου αὐτὸς σχεδὸν μόνος. (Διογ. Λαέρτ.) «Ἦν δὲ καὶ ἀξιόπιστος σφόδρα, ὥστε μὴ ἐξὸν ἀνώμοτον μαρτυρεῖν, τούτῳ μόνῳ συνεχώρουν ἐν Ἀθήναις.»

Ἀλλ' ἂν οὐδεὶς ἄνθρωπος πρέπῃ ἵνα ψεύδηται, κατ' ἐξοχὴν ὅμως ὀφείλουσι πάντοτε ἵνα λαλῶσι καὶ γράφωσι τὴν ἀλήθειαν οἱ ἡγεμόνες τῶν λαῶν, οἱ δικασταὶ, οἱ ἱερωμένοι, οἱ διδάσκαλοι, οἱ λόγιοι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάντες οἱ ὁπωσδήποτε τῶν ἄλλων ἐξέχοντες καὶ ὡς παράδειγμα διαγωγῆς λαμβανόμενοι, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ γέροντες καὶ οἱ γονεῖς· καθόσον τὰ καλὰ, ἢ κακὰ αὐτῶν ἤθη μιμοῦνται ἀναγκαίως οἱ νέοι καὶ τὰ παιδία. Ὅθεν ἐκεῖνοι γίνονται ὑπεύθυνοι τῆς ἁμαρτίας τούτων.

Ὁ Βος Ἰωάννης (ὁ Ἀγαθὸς) βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔλεγεν, ὅτι ἂν ἡ καλὴ πίστις καὶ ἡ ἀλήθεια ἐξέλειπόν ποτε ἐκ τοῦ λοιποῦ κόσμου, ἐ-

πρεπεν ἵνα ζητηθῶσιν ἐν τῷ στόματι καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν βασιλέων. Ἀπέδειξε δὲ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ὁ μονάρχης οὗτος πόσον ἐσέβετο τὴν ἀλήθειαν. Διότι αἰχμάλωτος ἤδη ὢν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας ἀπελύθη, ἅμα ὑποσχόμενος ὅτι ἐπιστρέφει, ἐάν τυχον μὴ δυνηθῇ ἵνα ἐκπληρώσῃ τὰς συνθήκας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τῷ ὄντι συνέβη, ἐπανῆλθεν ἐγκαίρως εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου καὶ ἐφονεύθη παρὰ τῶν ἐχθρῶν μετὰ δύο ἔτη. (1364).

Ὁ ἀσυνείδητος καὶ ἀθεόφοβος ἄνθρωπος ψεύδεται καὶ ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης, ὅταν προσκαλούμενος ἵνα μαρτυρήσῃ μαρτυρῇ, ἢ ὀμνύῃ ψευδῶς διὰ πρόσκαιρον ἴσως κέρδος, ἢ ὑπὸ συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας πρός τινα. Ὁ ἄθλιος! οὔτε φαντάζεται ὅτι ὁ Θεὸς ἐκδικεῖ ἀφεύκτως τὴν ψευδομαρτυρίαν καὶ τὴν ψευδορκίαν οὐ μόνον ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι τούτῳ βίῳ διὰ παντοίων δυστυχημάτων. Ἐψευδόρκησεν ἐν Ἀθήναις ὁ Μπαλακάκης· ἤδη δὲ περιφέρεται φρενοβλαβής· Ἐπιώρκησεν ὁμοίως πολλάκις ὁ Κύπειρος; ἀλλὰ κεῖται παράλυτος καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ γλῶσσαν ὡς νεκρὸς ἄταφος. Ἐψευδομαρτύρησεν ὑπέρ τινος γυναικὸς ὁ ἐκ Σαλαμῖνος ἱερεὺς Ἰωάννης, μετ' ὀλίγον δὲ ἔπεσεν ἀπόπληκτος. Ἔνοχος ὑπῆρξε πολλῶν καὶ ἄλλων τοιούτων ἐγκλημάτων ὁ Κρέμυλλος· ἀλλ' ὕστερον ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέτρεψε· καὶ ζῶν δὲ σωματικῶς οὐχ ἧττον, ἢ ψυχικῶς κατὰ διαφόρους λόγους ἐβασανίσθη, καὶ μετὰ θάνατον ἡ περιουσία αὐτοῦ ἐνθυμίζει τὴν παροιμίαν· « Δρυὸς πεσούσης, πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται· » Πόσα παραδείγματα εὑρίσκει τοιαύτης ποινῆς ὅστις μετὰ προσοχῆς ἐξετάζει!

Ὁ προφήτης Ζαχαρίας ἔβλεπε δρέπανον πήχεων εἴκοσι καὶ πλάτους δέκα πετόμενον καὶ εἰσερχόμενον εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου καὶ τοῦ ἐπιόρκου ὅπως καταστρέψῃ αὐτὸν μέχρι καὶ τῶν λίθων καὶ ξύλων. Ἡ κλοπὴ, ἡ ψευδομαρτυρία, ἡ συκοφαντία, ἡ ἐπιορκία ἀπηγορεύθησαν ἔκπαλαι αὐστηρῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς μεγάλα ἐγκλήματα. Πῶς λοιπὸν τόσον ἀνοήτως ἡμεῖς κλέπτομεν, ψευδομαρτυροῦμεν, ἐπιορκοῦμεν καὶ συκοφαντοῦμεν ἑκάστοτε; « Οὐ κλέψετε, λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μωϋσέως, οὐ ψεύσεσθε, οὐδὲ συκοφαντήσετε ἕκαστος τὸν πλησίον καὶ οὐκ ὀμεῖσθε τῷ ὀνόματί μου ἐπ' ἀδίκῳ, καὶ οὐ βεβηλώσετε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν . . . Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν » (Λευϊτ. ΙΘ.) ὡς ἂν ἔλεγεν ἐπαπειλῶν· προσέχετε καλῶς, ἐγώ εἰμι κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐξ ἐμοῦ ἔχετε τὸ πᾶν, δι' ἐμὲ ζῆτε καὶ ὑπάρχετε ἐν τῷ κόσμῳ· « Ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ γῆ· διότι προσήλυτοι καὶ πάροικοι ὑμεῖς ἐστὲ ἐναντίον μου· » (αὐτόθι ΚΕ.) ἀκούσατε τὰς προσταγάς μου, ὅπως

ἀποφύγητε τὴν τιμωρίαν μου, καὶ προλάβητε τὰ ἀποτελέσματα τῆς δικαίας ὀργῆς μου· « Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. »

Οὐχ ἧττον ὀλέθριον καὶ ἀξιοκατάκριτον ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ ψεύδους ἀποδεικνύεται ἡ συκοφαντία· διότι γεννωμένη ἐκ μίσους καὶ κακίας εὐτελῶν ψυχῶν ἀποβλέπει πάντοτε εἰς βλάβην ἄλλων, ταράττει τὴν κοινωνίαν, προδίδει, κατασκοπεύει ὅπως λάβῃ ἀφορμήν τινα εὐπρόσωπον καὶ πλάττει ἀνύπαρκτα ἐγκλήματα. Ὅθεν οἱ κακοὶ ἡγεμόνες, οἱ δεσπόται, οἱ τύραννοι τοὺς συκοφάντας καὶ τοὺς ὠτακουστὰς ἔχουσιν ὡς ὄργανον τῆς καταδυναστείας. Οἱ τοιοῦτοι περιτρέχουσι τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς πλατείας ὡς ἁπλοῖ καὶ ἀδιάφοροι ἄνθρωποι, εἰσέρχονται εἰς τὰς οἰκίας ὡς φίλοι, εἰσχωροῦσιν εἰς τοὺς πολιτικοὺς ὁμίλους ὡς ὁμόφρονες, εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ὁμηγύρεις καὶ τὰς ἑταιρίας ὡς ζηλωταὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ὡς ἀγαθοὶ πολῖται!! πανταχοῦ δὲ λαμβάνουσι διάφορα προσωπεῖα κατὰ τὰς περιστάσεις προσποιούμενοι ὅ,τι οὐδόλως αἰσθάνονται καὶ παγιδεύοντες παντοιοτρόπως τοὺς ἄλλους! Διὰ τοῦτο παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὁ προφήτης Δαβὶδ ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἐκ τοσούτῳ ἐπικινδύνου ἐχθροῦ « Λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων » (Ψαλμ. ΡΙΗ). Καὶ πάλιν « Κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας. » (Ψαλμ. ΡΙΘ.)

Ἐνίοτε ὁ συκοφάντης κινεῖται ὑπὸ ἰδιωτικοῦ τινος σκοποῦ. Οὕτω ποτὲ ὁ Μάριος ἀπελπιζόμενος τοῦ ἀναγορευθῆναι ὕπατος διέβαλε πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων τὸν ἐνάρετον Μέτελλον, ὅτι κακοβούλως καὶ ματαίως παρέτεινε τὸν ἐν Ἀφρικῇ πόλεμον, ὑπέσχετο δ' αὐτὸς ἐξ ἐναντίας, ἂν λάβῃ τὴν ὑπατείαν, ἵνα φέρῃ νεκρὸν τὸν Ἰουγούρθαν, ὅπερ καὶ ἐγένετο! Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ πολυόμματον αὐτὸ θηρίον, ὁ λεγόμενος συκοφάντης, περιφέρεται ὅπως βλάψῃ μᾶλλον τοὺς ἄλλους καὶ ἄνευ ἀτομικῆς τινος ὠφελείας. » Διαβληθεὶς πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἀπελλῆς, ἐζωγράφησεν εὐφυέστατα τὴν εἰκόνα τῆς Συκοφαντίας. Ἡ Εὐπιστία ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου φέρουσα ὦτα Μίδου, περικυκλουμένη δὲ ὑπὸ τῆς Ἀγνοίας καὶ τῆς Ὑποψίας προσφέρει τὴν χεῖρα πρὸς τὴν Συκοφαντίαν, ἥτις ἐρχομένη ὅλως ἐρυθρὰ διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τινάσσει δαλὸν ἀνημμένον, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας σύρει κατὰ γῆς τὴν Ἀθωότητα αἴρουσαν εἰς τὰ ἄνω τὰς χεῖρας καὶ ἐπικαλουμένην τὸν Οὐρανὸν ὡς μάρτυρα, ἔμπροσθεν δὲ τῆς Συκοφαντίας πορεύεται ὁ Φθόνος κάτωχρος, παραβλώψ ὑπὸ τῆς Ἐπιβουλῆς καὶ τῆς Ἀπάτης παρακολουθούμενος. Μακρὰν δὲ μόνον φαίνεται ἡ Μετάνοια ὡς γυνὴ πενθοῦσα, ἀλλ' ἔχουσα κατεξεσχισμένα τὰ ἐνδύματα

καὶ ἀπηλπισμένη καὶ στρέφουσα δακρυώδη τὰ ὄμματα πρὸς τὴν Ἀλήθειαν, ἥτις βραδέως προβαίνει μακρόθεν. Ὁ νέος Ἀπελλῆς, ὁ περίφημος Ῥαφαὴλ, ἐζωγράφησε καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν εἰκόνα κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Λουκιανοῦ. (περὶ διαβολῆς).

Διατί ἆρά γε ὁ δαίμων ὠνομάσθη διάβολος; Ἐπειδὴ διέβαλε, τουτέστιν ἐσυκοφάντησεν αὐτὸν τὸν Θεὸν πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους εἰπὼν « Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. » Ἄρα ὅστις διαβάλλει, δηλ. συκοφαντεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, γίνεται μαθητὴς καὶ ὀπαδὸς τοῦ διαβόλου, ἀκολούθως δὲ ἄξιος μὲν τοῦ συγκατοικεῖν μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἅδῃ, ἀνάξιος δὲ τῆς κοινωνίας τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ κατὰ πάντα ἀποτρόπαιος. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁλόκληρος ἡ ἀρχαία καὶ νεωτέρα ἱστορία. Διότι ὑπάρχει Θεία δίκη, καθ' ἣν ὁ κακὸς λαμβάνει πάντοτε τὴν ποινὴν τῆς κακίας.

Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι μόλις καταδικάσαντες τὸν Σωκράτην μετενόησαν, ὥστε ἔκλεισαν μὲν παλαίστρας καὶ γυμνάσια ὡς διὰ πένθος δημόσιον, ἐφυγάδευσαν δὲ τοὺς κατηγόρους τοῦ φιλοσόφου· τὸν Μέλιτον ὅμως ἐτιμώρησαν εὐθὺς καὶ διὰ θανάτου, οἱ δὲ Ἡρακλεῶται αὐθημερὸν ἐξεκήρυξαν τὸν Ἄνυτον, ὅτε ἔμαθον ὅτι κατέφυγεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. Ἐκτὸς τῶν σημείων τούτων τοῦ μίσους τῆς διαβολῆς ἀνηγέρθη ἐν τῷ Πομπείῳ καὶ ἀνδριὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Σωκράτους.

Ὁ Ἰσοκράτης συμβουλεύει ἵνα φοβώμεθα πάντοτε τὰς διαβολὰς καὶ ἂν τύχωσι ψευδεῖς. Διότι οἱ πλεῖστοι ἄνθρωποι ἀποβλέποντες συνήθως μόνον εἰς τὸ φαινόμενον, ἀγνοοῦσι τὴν ἀλήθειαν. (Πρὸς Δημον.)

Πολλάκις μάλιστα κινδυνεύει καὶ ὁ λέγων αὐτήν· διότι ἐπιβουλεύεται ὑπὸ πάντων τῶν ἐκ τοῦ ψεύδους ὠφελουμένων. Ὀφείλει ὅμως οὐχ ἧττον πρὸς τὴν κοινωνίαν τὸ καθῆκον τοῦτο ὡς ἄνθρωπος, ὡς πολίτης, ὡς χριστιανός. Αὐτὸς σπείρει τὰς ἀγαθὰς ἰδέας, ὧν τοὺς καρποὺς οἱ ἄλλοι θερίζουσι, γίνεται Κούρτιος πηδῶν ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὸ βάραθρον. Ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐξομολογούμενος λέγει πρὸς τὸν Θεὸν ὅτι ἐξετέλεσε τὸ ἱερὸν χρέος τοῦτο. « Οὐκ ἔκρυψα τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς. » (Ψαλ. ΛΘ.) Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· « Ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν Θεῷ εἰσιν εἰργασμένα. » (Γ. 19. 21.)

Κατὰ δυσυχίαν ἡ ἀλήθεια προβαίνει βραδέως, ὡς ἀποδεικνύει ἡ πεῖρα. Πότε τὸ πολιτικὸν Συνέδριον (parlement) εἴτε Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων κατήργησε τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (!) κατὰ τῶν ἄλλην φιλοσοφίαν παρὰ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους πρεσβευόντων; Μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ἀφ' οὗ ἔπαυσε διδασκομένη αὕτη. Πότε τὸ σχολεῖον τῆς ἰατρι-

κῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐδέχθη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος; Πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ Χάρβεϋ. Πότε δὲ ἀνεγνώρισε καὶ τὰ γαιώμηλα αὐτὰ ὡς ὑγιεινὴν τροφὴν καὶ ἐπέτρεψεν ἐπισήμως τὴν χρῆσιν αὐτῶν; Μετὰ ἑκατονταετῆ πεῖραν καὶ ἀκυρωθέντος ἤδη τοῦ κατὰ τῆς πωλήσεως τῶν γαιωμήλων ψηφίσματος. Ὁ αὐτὸς ὅμως οὗτος σύλλογος ἐξέδωκε τῷ αὐτῷ ἔτει καὶ ἕτερον κατὰ τοῦ ἐμετικοῦ, καθὼς καὶ ἄλλο πάλιν κατὰ τοῦ ἰατροῦ **Brissot** διατεινομένου παρὰ τὸ σύνηθες ὅτι τὴν πλευρῖτιν ὠφελεῖ ἡ ἐκ τοῦ πάσχοντος μέρους γινομένη φλεβοτομία· ὅθεν ἡ νέα αὕτη μέθοδος ἐκηρύχθη ἀσεβὴς καὶ ὁ βασιλεὺς Ε΄. Κάρολος, πρὸς ὃν ἐξεκλήθη ἡ δίκη, ἴσως ἐπεκύρου τὴν ἀπόφασιν, ἂν μὴ ἀπέθνησκε κατὰ συγκυρίαν τότε ὁ Γ΄. Κάρολος, δοὺξ Σαβαυδίας φλεβοτομηθεὶς κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον!

Τοιουτοτρόπως ἡ ἀλήθεια ἐξαπλοῦται διὰ βραδυτάτων κυματισμῶν. Συμβαίνει δὲ τότε ὅ,τι βλέπομεν γινόμενον, ὅταν πίπτῃ πέτρα ἐν μέσῳ λίμνης. Διότι τὰ ὕδατα χωρισθέντα κατά τι σημεῖον σχηματίζουσι μικρὸν κύκλον περιεχόμενον ἐντὸς μείζονος ἑτέρου, ὅστις καὶ αὐτὸς περιβάλλεται ὑπ' ἄλλων ἀλληλοδιαδόχως εὐρυχωροτέρων πλατυνομένων ἕως τῆς ὄχθης. Ὁμοίως σχεδὸν ἐκτείνονται καὶ αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν τῶν πολιτῶν ἕως οὗ καταστα θῶσι κοιναί.

Ἐν ταῖς πόλεσιν, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ διαφθορὰ καὶ συγκρούονται πολλὰ συμφέροντα, σπανίως λέγεται ἡ ἀλήθεια καθαρά. Μόλις ἀκούομεν αὐτὴν ἐκ τοῦ στόματος μόνον τῶν χωρικῶν καί τινων ἀρχαιοτρόπων γερόντων, οὐδέποτε δὲ σχεδὸν ἐκ τῶν πολιτευομένων, τῶν πλουσίων οὔτ' αὐτῶν ἔτι τῶν λογίων. Οὕτως οἱ ἁρμονικώτατοι φθόγγοι ἐξέρχονται οὐχὶ ἐξ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν πλαγιαύλων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἁπλοῦ δόνακος. Ἡ ἀλήθεια προσέτι σπανίως ἔρχεται καθαρὰ μέχρι τῶν ἀνακτόρων ὡς διερχομένη πλῆθος χαμερπῶν ὑπαλλήλων, ἢ ὑπουργῶν καὶ κολάκων, οἵτινες σκοτίζουσιν αὐτὴν ὡς τὰ νέφη τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα.

Ὁ Ἀριστοτέλης τάττει ὡς παραλλήλους ἕξεις, ἢ διαθέσεις τὴν ἀλαζονίαν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρωνείαν, αἵτινες ἀναφέρονται ὁμοίως εἰς τοὺς λόγους. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀληθὴς, ἢ μᾶλλον αὐθέκαστος ἄνθρωπος λέγει ἀκριβῶς ὅ,τι ὑπάρχει μόνον, οὔτε πλεῖον, οὔτε ἔλαττον, ὁ δὲ ἀλαζὼν ἐκπίπτων εἰς ὑπερβολὴν ἐπιδείκνυται ὅτι γινώσκει πλέον, ἢ ὅ,τι τῷ ὄντι γινώσκει καὶ ὅτι ἔχει ἀξίαν ἀνωτέραν τῆς ὑπαρχούσης· ὁ δὲ εἴρων φερόμενος εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον, δηλ. εἰς τὴν ἔλλειψιν, προσποιεῖται ὅτι γινώσκει πολὺ ὀλιγότερα, ἢ ὅσα ἀληθῶς γινώσκει, καὶ τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα κολάζει καὶ κρύπτει. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντίκειται τὸ ψεῦδος ἀπολύτως θεωρούμενον.

ΚΕΦΑΛ. ΑΑ'.

« Γενεὰ πορεύεται καὶ γενεὰ ἔρχεται, καὶ ἡ γῆ εἰς τὸν αἰῶνα » ἔστηκεν ». (Ἐκκλησιαστὴς Α.)

« Τίς εὐδαίμων; ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιὴς, τὴν δὲ τύχην εὔπο- » ρος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος ». (Θαλῆς παρὰ Διογ. Λαερ.)

Κακοδαιμονία, Εὐδαιμονία.

Φαντάζομαι ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων συνωθούμενα μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων θυρῶν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἀδιακόπως δὲ ἐμβαίνοντα καὶ ἐκβαίνοντα! Ὁ χειμαρρος τῶν αἰώνων, ὅστις ἐπισύρει πάντα τὰ στίφη ταῦτα, ῥέει ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ. Πόσοι στεναγμοὶ καὶ πόσα δάκρυα ἀπ' ἀρχῆς αὐτῆς μέχρι τέλους τοῦ βίου! Ὁποία ταραχὴ, ὁπόσαι φροντίδες, ὁποῖοι περισπασμοὶ, ἀφ' ὅτου γεννηθῶμεν ἕως οὗ αὐξήσωμεν, ἐκπαιδευθῶμεν, μάθωμεν τέχνην, ἢ λάβωμεν οἱονδήποτε ἐπάγγελμα, ἔπειτα καταταθῶμεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὡς πολῖται καὶ ὡς σύζυγοι, ἀκολούθως δὲ, γενόμενοι πατέρες, ἀναθρέψωμεν τέκνα, ἴδωμεν τὴν τύχην αὐτῶν καὶ γηραιοὶ ἤδη προχωρήσωμεν μετὰ κόπων καὶ ὀδύνης εἰς τὸ τέρμα τοῦ σταδίου τῆς ζωῆς! Πόσα κακὰ περιμένουσιν ἡμᾶς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, νόσοι παντοῖαι ἐκ προοιμίων, πτώσεις, ῥαβδισμοὶ, φόνοι, πυρκαϊαὶ, πλημμύραι, λιμοὶ καὶ λοιμοὶ, πενία, λῃστεῖαι, κλοπαὶ, ναυάγια, φυλακίσεις, πόλεμοι, κεραυνοὶ, καταιγίδες, πνιγμοὶ, γάμοι δυσχεῖς, χρέη, δίκαι, διχόνοιαι, δεσπόται, δημοκόποι, ἄνθρωποι, οἵτινες θάπτονται ζῶντες ἐν τοῖς μεταλλείοις, ἄλλοι παλαίοντες μετὰ τοῦ θανάτου ἐπὶ τῶν θαλασσῶν, ἢ ἀπὸ πλουσίων πρότερον, ἐκτείνοντες ἤδη χεῖρα ἐπαίτου! ἀναριθμήτων κακῶν αἰτίαι! Τίς ἀναλογία τῆς εὐτυχίας καὶ δυστυχίας, ἢ ἰσορροπία τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης; Ἔχομεν σχετικήν τινα δύναμιν; ἐπιθυμοῦμεν ἀπόλυτον. Ἐκερδίσαμεν χρήματα; περικυκλούμεθα ὑπὸ κλεπτῶν καὶ ἐπιβούλων, ἀποβλέπομεν δὲ εἰς θησαυροὺς, ἐκτὸς δὲ τούτων πάσχομεν καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἐκ τῆς τρυφῆς. Ἐμάθομεν ἐπιστήμας; ἐρευνῶντες ἀκριβῶς εὑρίσκομεν ὅτι οὐδὲν βέβαιον γινώσκομεν ὡς πρὸς τὰ πράγματα, οὔτε δὲ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν φύσιν. Διότι αἱ σημεριναὶ γνώσεις ἀνατρέπουσι τὰς χθεσινὰς, καθὼς ὅ,τι ὕφαινεν ἡ Πηνελόπη τὴν ἡμέραν, διελύετο εὐθὺς τὴν νύκτα.

Καὶ οἱ ἐρασταὶ αὐτοὶ ἀποσπώμενοι τῶν γυναικῶν λυποῦνται καθ' ἑαυτοὺς καὶ μετανοοῦσι· διότι ἔχουσιν ἐνδόμυχον τὴν συνείδησιν ὅτι παρατείνουσι τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα αὐτῶν εἰς ἄλλην γενεάν· τούτου δὲ γενομένου, ἡ φύσις καταλείπει, ἢ μᾶλλον συντρίβει αὐτοὺς

ὡς ἀγγεῖα ἤδη ἄχρηστα. Οὕτω καὶ οἱ τύραννοι ἀποσκυβαλίζουσι τοὺς δυστυχεῖς δούλους, ἀφ' οὗ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς χαμερποῦς καὶ ἀνδραποδώδους αὐτῶν ὑπακοῆς.

Οὐδέποτε ἄρα ἐσμὲν ἀληθῶς εὐτυχεῖς, οὔτε χαρὰν εἰλικρινῆ, ἢ διαρκῆ αἰσθανόμεθα. Διὰ τοῦτο ὁ Καλίφης Ἀβδουραχμὰν προσέταξεν ἵνα φέρῃ ὁ τάφος αὐτοῦ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν. «Ἐσημείωσα ἀκριβῶς καθ' ὅλην μου τὴν ζωὴν πάσας τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς ἐγεύθην ἡδονῆς καθαρᾶς καὶ ἀληθοῦς. Ἐν διαστήματι δὲ πεντήκοντα ἐτῶν μόνον δεκατέσσαρας εὗρον! ἂν καὶ ἀπήλαυσα ἀφθόνως τιμῶν καὶ πλούτου καὶ δόξης, πολλοὶ δὲ τῶν συγχρόνων μου ἡγεμόνων με ἐτίμων, ἢ ἐφοβοῦντο, ἄλλοι δὲ ἐζήλουν τὴν δύναμίν μου καὶ ἐπεζήτουν τὴν φιλίαν μου.»

Ἂν τοὐλάχιστον ἡ δυστυχία ἐπέπιπτε κατὰ μόνης τῆς ἀφροσύνης καὶ ἀκολασίας! ἀλλ' οὐδ' ἡ φρόνησις, οὐδ' ἡ ἀρετὴ προφυλάττουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν τυφλῶν αὐτῆς χειρῶν. Αἱ νόσοι προσβάλλουσιν ἐξίσου σχεδὸν καὶ τοὺς σώφρονας ἐνίοτε, τιμωροῦνται δὲ ἄνθρωποι καὶ μὴ ὄντες ἔνοχοι!

Πότε εἰσηκούσθη ἡ φωνὴ μητρὸς γονυκλιτούσης πλησίον τῆς κοιτίδος τοῦ βρέφους, ἥτις μετ' ὀλίγον μεταβάλλεται εἰς νεκρικὴν κλίνην; πότε ἡ ὀδυνηροτάτη ὀλολυγὴ τοῦ παιδίου παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τῆς ψυχορραγούσης μητρός; πότε δὲ καὶ ὁ βαθύτατος σπαραγμὸς τοῦ καταλείποντος ὀρφανὰ τὰ τέκνα καὶ χήραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀνδρός; Ἡ φύσις βαδίζει ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων ἐρειπίων ἀπαρεγκλίτως εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Λαμβάνει καθ' ἑκάστην ἀφ' ἡμῶν μέρος τι ὡς τόκον τοῦ δανείου ἕως ἐλθούσης τῆς προθεσμίας ἀπαιτήσῃ καὶ ὅλον τὸ δάνειον! πολλάκις δὲ πλήρεις σχεδίων καὶ ἐλπίδων ὑπὲρ τῆς αὔριον ἀποθνήσκομεν αἰφνιδίως σήμερον! τὸ δὲ χειρότερον, μένομεν ζῶντες μόνον ὅπως θρηνῶμεν τοὺς ἀποθανόντας, συγχρόνως δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτούς. Πάντες οἱ λόγοι τῆς συνέσεως, τῆς πείρας, τῆς φιλοσοφίας ἀποβαίνουσι πάντῃ μάταιοι, ἢ ὑπάρχουσιν ὡς κόκκοι εἰς βαθὺ βάραθρον ῥιπτόμενοι. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ζητῶν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων, τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα, τὴν θνητότητα καὶ τὴν ἀθανασίαν, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, περιστρέφεται εἰς ἀδιέξοδον λαβύρινθον σκότους καὶ ἀμφιβολιῶν, ἐπανέρχεται δὲ πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν τρίοδον.

Ἔπειτα πόσῳ μικρὸν εὑρίσκεται καὶ αὐτὸ τὸ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων κατοικούμενον μέρος τῆς ὑδρογείου σφαίρας! τὸ δὲ λοιπὸν ὑπάρχει ἔκτασις ἄγονος καὶ ἀνωφελής, δηλ. βράχοι καὶ ἔρημοι καὶ θάλασσαι παγετώδεις καὶ ἡλιόκαυστοι ἄμμοι, καὶ ἄγριοι φωλεοὶ διαφόρων θηρίων, ὄφεων, κητῶν, ἰχθύων καὶ τοῦ θανάτου! Ἡ φρικτὴ αὕτη κατάσασις ἐξ-

εικονίζει αὐτὴν ἡμῶν τὴν ζωήν. Πόσον ἀθλία καταδείκνυται ἡ βασιλεία, δι' ἣν τοσοῦτον ὁ ἄνθρωπος ὑπερηφανεύεται! πόσον δὲ περιωρισμέναι αἱ ἡδοναὶ αὐτῆς! Ὦ σελήνη, ἡ δυστυχὴς ἡμῶν κατοικία αὕτη ὑπάρχει καὶ σοῦ μᾶλλον μεταβλητή. Σὲ βλέπω ὠχρὰν καὶ μελαγχολικήν! μήπως τοῦτο συμβαίνῃ ἐκ συμπαθείας πρὸς τὰ δυστυχήματα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἅπερ συνεχῶς βλέπεις;

Συλλογιζόμενος ὅμως πιστεύω ὅτι καθὼς ἡ ἀπειροπληθὴς αὐτὴ κόνις τῶν ἄστρων φεγγοβολοῦσα ἄνωθεν ἡμῶν φέρεται πέριξ κοινοῦ τινος κέντρου, ἐξ οὗ ἴσως καὶ ἀπεσπάσθη, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ ἡμῶν φέρονται καὶ ἐπανέρχονται ἀλληλοδιαδόχως πρὸς ἄπειρόν τι καὶ παντέλειον ὄν, ἐξ οὗ καὶ παρήχθησαν, ὡς μόρια θείας οὐσίας, ἥτις ἑλκύει αὐτὰς πρὸς ἑαυτὴν ὡς ἡ μαγνῆτις τὸν σίδηρον κατὰ τὸν διέποντα τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων νόμον τοῦ Νεύτωνος. Ἄλλως δὲ πῶς πιστεύσωμεν ὅτι καταντῶσιν εἰς τὸ μηδὲν, ἐν ᾧ οὐδὲ δρόσου ῥανίς ποτε πραγματικῶς ἐξαφανίζεται; Ἄρα ὡς οὐδὲν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ οὐδενὸς, οὕτως οὐδὲ ὄν τι ἐπανέρχεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Ἡ φαινομένη πρόσκαιρος ἡμῶν ἀνυπαρξία μετὰ θάνατον ἔχει παράδειγμα τὴν πρόσκαιρον σκιὰν τῆς σελήνης. Ἡ ὕλη τῶν δημιουργημάτων ὑπάρχει ἀναλλοίωτος καὶ ἀνεξάντλητος· ἀλλὰ διαφόρως μόνον εἰδοποιεῖται καὶ μετασχηματίζεται. Ἂν ἐκλείψῃ ἡ ἀτομικότης ἡμῶν, τοῦτο συμβήσεται, καθὼς ἐκλείπουσιν αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἄστρου εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Πῶς πιστεύσω ἔλλειψιν διανοίας τοῦ δημιουργοῦ, ὅστις ἔδωκεν ἡμῖν ὡς ὁδηγὸν καὶ κανόνα τὴν διάνοιαν; Πῶς παραδεχθῶ ἔλλειψιν δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐν ᾧ κατ' αὐτὴν φανερῶς διεπόμεθα; Πῶς φαντασθῶ ἔλλειψιν εὐσπλαγχνίας ἐκείνου, ὅστις ἐμβάλλει ἐν τῷ βάθει τῆς ἡμετέρας καρδίας τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην; Ἡ δύναμις, ἥτις ἔπλασε τὴν καρδίαν τῆς μητρὸς, πῶς μὴ φανῇ μητρική; Πῶς μὴ δειχθῇ προνοητικὴ, ἐν ᾧ κινεῖ τὸν ἄφροντιν κάτοικον τοῦ ἀέρος, τὸ πτηνὸν, εἰς οἰκοδομὴν φωλεᾶς ὑπὲρ μελλόντων καὶ ἀγνοουμένων ἔτι ὑπ' αὐτοῦ νεοττίων; Αὐτὴ, ἥτις προλαμβάνουσα τὸ παιδίον προετοιμάζει ἐν τοῖς μαστοῖς τὴν τροφὴν αὐτοῦ, ἐν ᾧ ποδηγετεῖ αὐτὸ βαθμηδὸν εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας; Ὑπάρχουσα τοσοῦτον ἄγρυπνος ἔῤῥιπτεν ἡμᾶς ὡς ἄτομα μεταξὺ δύο ἀνυπαρξιῶν, πρὸ τῆς ζωῆς καὶ μετὰ θάνατον; «Ὁ φυτεύσας τὸ οὖς οὐχὶ ἀκούει, ἢ ὁ πλάσας τὸν ὀφθαλμὸν οὐχὶ κατανοεῖ;» (Ψαλμ. ϟΓ.)

Ἄνευ τοῦ ὕπνου τὸ βάρος τῆς ζωῆς ἦτο ἀνυπόφορον. Αὐτὸς παρεμβαίνει, ὅπως λάβῃ ἀνακούφισίν τινα τῶν πόνων αὐτοῦ καὶ δύναμιν ὁ ἄνθρωπος. Εἷς ὅμως μόνον ὕπνος ὑπάρχει σωτήριος, ὁ νήδυμος, εἴτε νήγρετος, ἐξ οὗ οὐδέποτε πλέον ἐγειρόμεθα . . . .

Κλαίει τὸ γεννώμενον παιδίον· διότι τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς ἐγνώριζεν, ἐκείνην δὲ ἐθεώρει ὡς ἀληθῆ κόσμον. Ὅθεν ἐξελθὼν ἐκεῖθεν νομίζει ὅτι ἀπώλεσε τὸ πᾶν. Οὕτω θλιβόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀνοησίας, ὅταν ἐξερχώμεθα τοῦ ματαίου τούτου κόσμου, πιστεύοντες ἀπιθάνως μόνον τὰ παρόντα ὡς βέβαια, καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο κατόπιν αὐτῶν ὑπάρχει. Καὶ ὅμως ὁποία διαφορὰ (λέγει Γερμανός τις συγγραφεὺς) τοῦ σκότους καὶ τῆς στενότητος τῆς κοιλίας ὡς πρὸς τὴν φωτεινότητα καὶ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ περιέχοντος, εἰς ὃ μεταβαίνει τὸ βρέφος! Ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει καὶ ἡ παροῦσα πρόσκαιρος καὶ τεθλιμμένη ἡμῶν ζωὴ ὡς πρὸς τὴν ἄλλην, ὑπάρχει δηλ. ζοφερὰ φυλακὴ ὡς πρὸς λαμπρὸν δόξης θέατρον, ὡς κόλασις πρὸς παράδεισον, ὡς γῆ πρὸς οὐρανόν.

Πολλάκις αἱ δυσυχίαι, αἱ θλίψεις, τὰ κακὰ, οἱ πειρασμοὶ τοῦ κόσμου τούτου γίνονται ὡς βαθμίδες, δι' ὧν ὁ ὑπόμονος καὶ εὐσεβὴς ἄνθρωπος ἀναβαίνει εἰς τιμὰς, εἰς δόξαν, εἰς ἀξιώματα, ὡς ὁ πάγκαλος Ἰωσήφ. Ἂν δὲ τοῦτο μὴ συμβῇ ἐνταῦθα, περιμένει αὐτὸν ἡ οὐράνιος μακαριότης. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις τὴν εὐτυχίαν διαδέχεται δυστυχία, τὸν πλοῦτον ἡ ἔνδεια, τὴν ὑγείαν ἡ νόσος, καθὼς τὰ ἑπτὰ ἄφορα ἔτη διεδέχθησαν τὰ ἕτερα ἑπτὰ τῆς εὐφορίας ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ συνετὸς καὶ ἔμπειρος τῶν πραγμάτων προλαμβάνει, εἰ δυνατὸν, τὰ κακὰ, μὴ δυνάμενος δὲ τοῦτο, προπαρασκευάζεται τοὐλάχιστον εἰς πᾶν ἐνδεχόμενον, ὡς ὁ Φαραὼ κατὰ τὴν προειρημένην ἤδη περίστασιν. Ὁ Θεὸς ὅμως ἐξάγει καὶ ἐκ τῶν συμφορῶν αὐτῶν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς αἰνιδίως καὶ παρ' ἐλπίδα βλέπομεν ἐνίοτε ἀναλάμποντα τὸν ἥλιον ἐκ μέσου πυκνοτάτων νεφῶν. «Εἰς γὰρ ζωὴν ἀπέστειλέ με ὁ Θεὸς ἔμπροσθεν ὑμῶν» ἔλεγεν ὁ αὐτὸς Ἰωσὴφ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. (Γεν. ΜΒ.) Μὴ λυπῆσθε νῦν, μηδὲ θαυμάζετε βλέποντές με ἄρχοντα τῆς Αἰγύπτου· διότι οὕτως ηὐδόκησεν ὁ Θεός. Τίνα ἄλλην ἀπόδειξιν θέλομεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιβλέπων οἰκονομεῖ τὰ πάντα πρὸς τὸ ἀληθὲς ἡμῶν συμφέρον;

Θλίβεται ὁ ἄνθρωπος καὶ διὰ κακὰ πραγματικῶς μὴ ὑπάρχοντα. Οὕτως ἔκλαιεν ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ τὸν Ἰωσὴφ, αὐτὸς δὲ ἐκάθητο ὡς βασιλεὺς τιμώμενος ἐν Αἰγύπτῳ! Ἐθρήνει τὸν Συμεὼν, καὶ αὐτὸς ἔμενε πλησίον τοῦ ἄρχοντος ἀδελφοῦ! Ἔκλαιε καὶ τὸν Βενιαμὶν ὡς κινδυνεύοντα, τοῦτον ὅμως ἤδη ἐζήτει ὁ ὁμομήτριος ἀδελφός!

Ἀλλὰ καὶ οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ διαφέρονται ὡς πρὸς τὸν ὁρισμὸν τῆς εὐδαιμονίας. Οἱ Στωϊκοὶ, οἱ Περιπατητικοὶ καὶ οἱ Πλατωνικοὶ ἐνόμιζον αὐτὴν προερχομένην ἐκ διαφόρων πραγμάτων. Ἐπειδὴ διὰ τοῦ πρίσματος ἀναλύομεν τὴν ἀκτῖνα εἰς διάφορα χρώματα, ἐμάθομεν ἆρά γε ἐκ τούτου, τί ἐστιν ἡ ἀκτὶς αὕτη; Ὁμοίως οὐδὲν οὔτε περὶ

τῆς εὐδαιμονίας θετικὸν καὶ σαφὲς πληροφορούμεθα ἐκ τῶν λεπτολογιῶν, ὅσαι περὶ αὐτῆς ἐγράφησαν.

Ὅ,τι παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ἐκεῖνο καὶ βεβαίως ὑπάρχει· ἐὰν δὲ τοὐναντίον ἄλλο ἄλλος λέγει, ἢ φρονεῖ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, τότε δικαίως περὶ αὐτοῦ ἀμφιβάλλομεν. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει ὡς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. Διότι ἕκαστος ἡμῶν ἔχει ἰδιαίτερόν τι εἶδος εὐδαιμονίας. Ὁ κενόδοξος π. χ. νομίζει ἑαυτὸν εὐδαίμονα, ὅταν προβαίνῃ εἰς ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα καὶ εὐνοῆται παρὰ τοῦ βασιλέως, ὁ φιλάργυρος, ὅταν ἐπισωρεύῃ πολλὰ χρήματα, ὁ ἔμπορος, ὅταν κερδαίνῃ ἐκ τῶν ἐμπορικῶν αὐτοῦ καὶ ἀλληλοδιαδόχων ἐπιχειρήσεων, ὁ φιλήδονος, ὅταν τρυφᾷ καὶ ἀσωτεύῃ, ὁ γεωργός, ὅταν εὐφορῶσιν οἱ ἀγροὶ αὐτοῦ, ὁ λόγιος, ὅταν μελετᾷ καὶ συγγράφῃ ἡσύχως, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπαγγελμάτων, ἢ τάξεων τῆς κοινωνίας.

Ἡ ἀληθὴς ὅμως εὐδαιμονία περιλαμβάνει οὐ μόνον τὸ ἐνεστὼς, ἀλλὰ καὶ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον αὐτό, ἀνήκει δὲ πάσῃ τάξει καὶ ἡλικίᾳ ἀνθρώπων, εὑρίσκεται μᾶλλον ἐν τῇ καλύβῃ, ἢ ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ ταῖς ἐπαύλεσι μᾶλλον, ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι κυρίως συνίσταται οὐχὶ ἐκ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ ἀπολαύσεων, οὔτε τοῦ πλούτου, ἢ τῆς συνήθως ἐπιζητουμένης δόξης καὶ τρυφῆς, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς θεωρίας, δηλ. τῆς ἐνεργείας καὶ ἐνασχολήσεως τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, καθὼς καὶ ἐκ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. Ἡ τοιαύτη εὐδαιμονία ὑπάρχει αὐτάρκης καὶ πλησιάζει, οὕτως εἰπεῖν, πρὸς τὴν θείαν μακαριότητα. (Ἀρις. Ἠθ. Νικομ. Ζ. Η.)

Εὐδαίμων βεβαίως οὐδεὶς λέγεται, ἂν μὴ ἔχῃ γαλήνην ψυχῆς καὶ ὑγείαν σώματος. Ἀλλ' ἐκείνην μὲν προξενεῖ ἡ ἀρετὴ, ταύτην δὲ ἡ ἐγκράτεια. Ἄρα ἡ εὐδαιμονία προέρχεται ἐξ ἡμῶν αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἡμεῖς ζητοῦμεν αὐτὴν ἐν τοῖς ἔξω, φθείρομεν τὰς ζωτικὰς δυνάμεις ἡμῶν, ὅπως εὕρωμεν αὐτὴν, ἀποθνήσκομεν δὲ, πρὶν εὕρωμεν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων εὐκόλως ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ ἐνάρετος, ὁ ὑγιὴς, ὁ ἐλεύθερος, ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὁ αὐτάρκης ἐνταὐτῷ ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνδεχομένην ἐπὶ τῆς γῆς εὐδαιμονίαν. Βεβαία ὅμως καὶ σταθερὰ, ἢ διαρκὴς εὐδαιμονία καταντᾷ πλάσμα μόνον τῆς φαντασίας. Πόσοι τῷ ὄντι κλαίουσι μετὰ πολυτελὲς, ἢ πλῆρες εὐθυμίας καὶ γελώτων δεῖπνον! Πόσαι δὲ γαμικαὶ στολαὶ μεταβάλλονται εἰς ἐντάφια, ἢ νεκρικὰ σάβανα! Ἐκτὸς τούτων ὅσον πλειοτέρας ἔχομεν ἐπιθυμίας, τόσον ὀλιγωτέραν ἔχομεν ἀρετήν. Ὁ ἔχων χρείαν ὀλίγων πραγμάτων ἔχει καὶ ὀλίγας ἐπιθυμίας. Ἀλλὰ ποῦ τοῦτο πραγματικῶς συμβαίνει παρὲξ ἐν ταῖς

κώμαις; Ὁ ἔχων δὲ ὀλίγας ἐπιθυμίας σπανίως καταφεύγει εἰς δόλους, εἰς ἁπάτην, εἰς ἀδικίαν, ὅπως λάβῃ ὅ,τι χρειάζεται, ὡς τοῦτο γίνεται παρ' ἡμῖν. Διότι ἀποκτᾷ εὐκόλως ἐκ τῆς ἐργασίας τὰ ἀπολύτως καὶ ἀληθῶς ἀναγκαῖα. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὅστις βασανίζεται ὑπὸ πολλῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ θέλει ἵνα ἐκπληρώσῃ αὐτάς, σπουδάζει ὅπως φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον διὰ ταπεινώσεως, ἢ διὰ παρανομιῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' ἐγκλημάτων.

Μόνη ἡ θλίψις καταβάλλει τὸν ἄνθρωπον, μόνη ἡ τρυφὴ μαλακίζει καὶ ἐκχαυνοῖ, μόνη ἡ ταπείνωσις ἐξαχρειοῖ καὶ ἐξευτελίζει, μόνη δὲ ἡ ὕψωσις ἐπαίρει. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ ἀνάμιξις τῶν ἀντιθέτων καὶ ἡ μετάπτωσις ἀπὸ ταύτης εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν παιδαγωγεῖ καὶ σωφρονίζει. Διὰ τοῦτο καθὼς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὑρίσκομεν καὶ ἡμεῖς διανύοντες τὴν ἔρημον τῆς ζωῆς θλίψεις καὶ τέρψεις, δυσχίας καὶ εὐτυχίας, κακὰ καὶ ἀγαθὰ, ἕως οὗ καταντήσωμεν σὺν Θεῷ ποτε εἰς τὴν ἀληθῆ γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

Ἰδὲ εἰς τὰ ὀπίσω, ἰδὲ εἰς τὰ ἔμπροσθεν· τί ἆρά γε βλέπεις; Ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα μεταβολὴν ἀδιάκοπον. Οὐδὲν ἡ φύσις ἀγαπᾷ τοσοῦτον, ὅσον αὐτήν. Ἐπειδὴ δι' αὐτῆς παράγει νέα πράγματα. Τί φοβούμεθα ἄρα τὴν μεταβολήν; Λουόμεθά ποτε, ἂν μὴ μεταβληθῶσιν εἰς πῦρ τὰ ξύλα; Ἐνδυόμεθα μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἂν μὴ μεταβληθῶσι τὰ δέρματα, ἢ φυτὰ εἰς ἱμάτια; Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πάντα τὰ ἐπίγεια ὄντα μεταβάλλονται, ἐξ αὐτῶν γίνονται ἄλλα, καὶ ἐκ τούτων ἄλλα καὶ πάλιν ἄλλα ἐπ' ἄπειρον, ὥστε ὁ κόσμος διαμένει τοιουτοτρόπως νέος πάντοτε. Ἀλλὰ καὶ σὺ αὐτὸς ἀλλάσσεις καθ' ἡμέραν. Ἂν μένωσι τὰ ῥεῖθρα τοῦ ὕδατος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, μένεις καὶ σὺ ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει.

Ταῦτα γινώσκων, ἄν τις ἄγγελος σοὶ ἔλεγεν, ὅτι ἀποθνήσκεις αὔριον, εὕρισκες ἆρά γε ὡς πρὸς τὸν χρόνον διαφοράν; Πόσον διάστημα χωρίζει τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον; Πίπτουσιν οἱ ἄνθρωποι πάντες ὡς αἱ ὥριμοι ἐλαῖαι! ἀλλὰ πίπτουσιν ἐνίοτε καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἄνθος, ὅταν φυσήσῃ σφοδρὸς ἄνεμος, ἢ ἐπέλθῃ βροχὴ ῥαγδαία. Ὁ ἄνεμος καὶ ἡ βροχὴ ὑπάρχουσιν ὡς ἐργαλεῖα ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ἐργαστηρίου τῆς φύσεως ὡς πρὸς τὰ φυτὰ, καθὼς αἱ νόσοι καὶ ὁ θάνατος ὡς πρὸς τὰ ζῶα!

Ἀγανακτεῖς ἆρά γε διὰ τί βαρύνεις ἑκατὸν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τριακοσίας λίτρας; Μὴ ἀδημονῇς λοιπὸν, ἂν ζήσῃς τεσσαράκοντα, οὐχὶ δὲ ἑκατὸν ἔτη. Καθὼς στέργεις τὸ βάρος τοῦ σώματός σου, ὅπερ προσδιώρισεν ὁ Θεὸς, οὕτω δέχου καὶ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου, εἴτε τῆς ζωῆς, ὅσον ὁ αὐτὸς ἐνέκρινεν. Ἴστασο λοιπὸν ἀκράδαντος ὡς σκόπελος ὁ κα-

ταβρεχόμενος ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπόφερε γενναίως τὰς περιπετείας τοῦ βίου. Δυστυχὴς ἐγὼ, ὅτι μοὶ συνέβη τοῦτο!

Λέγε μᾶλλον εὐτυχὴς ἐγώ! ὅτι τούτου μοι συμβάντος, οὔτε λυποῦμαι, οὔτε ὀπωσοῦν ταράττομαι· ἀλλ' ἀνέχομαι τὸ παρὸν μὴ φοβούμενος τὸ μέλλον. Ἐπειδὴ δυσυχεῖ κυρίως ὁ ἄνθρωπος, οὐχὶ ὅταν συμβαίνωσιν ἐξωτερικὰ κακὰ, δηλ. εἴτε ἐξ ἀνθρώπων, εἴτε ἐκ τύχης προερχόμενα· ἀλλὰ μόνον ὅταν σφάλῃ, δηλ. ὅταν παραβαίνῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ καθήκοντα. Πότε, νομίζεις, ἔπαθε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Ἀλέξανδρος; Ὅτε ἐπῆλθον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπόρθουν τὴν Τρῳάδα, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἔπιπτον νεκροὶ, ἢ ἀπήγοντο αἰχμάλωτοι; Οὐδαμῶς· ἐπειδὴ δι' ἀλλότριον ἔργον οὐδεὶς δυστυχεῖ. Ἀλλ' ἐδυστύχησεν ἐξ ἐναντίας ὁ Πάρις ἀληθῶς, ὅτε ἀπώλεσε τὴν αἰδῶ, τὴν πίστιν, τὴν κοσμιότητα, δηλ. τὴν ἀρετὴν ἐν γένει. Πότε δὲ καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐδυστύχησε; Μήπως ἀποθανόντος τοῦ Πατρόκλου; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ὅτε ὠργίζετο, ὅτε ἔκλαιεν ὡς κοράσιον, ὅτε ἐπελάθετο ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ οὐχὶ ὅπως ἀποκτήσῃ παλλακίδας, ἀλλ' ὅπως πολεμήσῃ. Ταῦτα ὑπάρχουσιν ἀληθῆ δυσυχήματα, πολιορκία τῆς ψυχῆς, κατασκαφὴ τῶν ἠθῶν καὶ διαφθορὰ τῶν ὀρθῶν φρονημάτων. (Ἐπίκτητος).

Ἀφ' ἑαυτοῦ ἄρα ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν καὶ τὴν ἀληθῆ δυστυχίαν. Ἀδιαφορῶ ὡς πρὸς τὴν βλάβην τοῦ σώματος καὶ τῶν κτημάτων μου. Μόνον τὰ φρονήματά μου θέλω ἵνα διατηρήσω ἀσφαλῆ καὶ βέβαια· διότι αὐτῶν μόνων εἰμὶ κύριος. Ὁ Σωκράτης ἔλεγεν « Ἐμὲ δ' Ἄνυτος καὶ Μέλιτος ἀποκτεῖναι μὲν δύναται, βλάψαι δ' οὔ » Καὶ πάλιν « Εἰ ταύτῃ τῷ Θεῷ φίλον, ταύτῃ γενέσθω. » Ὅταν σημάνῃ τὸ ἀνακλητικὸν, καθὼς καὶ ὁ Σωκράτης, πρέπει ἵνα πειθώμεθα, ὅσον πρὸς στρατηγὸν οἱ στρατιῶται.

Ἡ ἐλεεινὸς κυκεὼν, ἡ τυφλὴ τύχη, ἡ εἱμαρμένη καὶ ἀνάγκη ἀναπόδραστος ὑπάρχουσι τὰ πράγματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἢ ὑπὸ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως διοικοῦνται. Ἂν τὸ πρῶτον, τί ἀναμένω πλειότερον ἐν μέσῳ τοιαύτης φθορᾶς καὶ συγχύσεως; Τί μοι μέλει, ἂν γίνω ὅ,τι γίνονται καὶ οἱ ἄλλοι πάντες; Ἂν τὸ δεύτερον, πῶς προφυλαχθῶ ἀπὸ ἀγνώστων καὶ ἀφανῶν συμβεβηκότων; Ἂν τὸ τρίτον, ματαίως ἀντιτείνω εἰς τὸ ἄφευκτον. Ἂν τὸ τέταρτον, καθὼς ἐνδομύχως πιστεύω, σέβομαι τὸν Θεὸν, ἔχω θάρρος εἰς τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τῆς θείας αὐτοῦ Προνοίας.

Ἐν τῇ δυστυχίᾳ οἱ μὲν καταπίπτουσιν εὐθὺς ὡς τὰ δένδρα τῶν ὀρέων, ὅσα συντρίβει βίαιος ἄνεμος, οἱ δὲ ἀνθίστανται ὡς ὁ κάλαμος. Ἐνίοτε ὅμως ἡ δυστυχία ὠφελεῖ ἀπροσδοκήτως καὶ πολυειδῶς τὸν ἄν-

θρωπον. Ἐν τῷ σχολείῳ αὐτῆς μανθάνομεν τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν ἀληθῆ χρῆσιν τῶν πραγμάτων, ὅσα ἄλλοτε κατησωτεύσαμεν. Ἐκεῖ σπουδάζομεν τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀνθρώπων· ἐκεῖ γνωρίζομεν τοὺς εἰλικρινεῖς φίλους· ἐκεῖ διορθοῦμεν τὰ ἴδια ἡμῶν σφάλματα· ἐκεῖ βλέπομεν τὴν ἀξίαν τῆς ἀρετῆς, ὥστε ἡ δυστυχία γίνεται αἰτία προσοχῆς καὶ ὁδηγὸς τοῦ καθήκοντος. Ἀλλ' εἴτε θεραπεύεται, εἴτε μὴ, ἀπαιτεῖ πάντοτε ὑπομονήν. Διὰ τοῦτο ὁ φρόνιμος καὶ τοῦ κόσμου ἔμπειρος ὑποφέρει αὐτὴν γενναίως, οὔτε μεμψιμοιρεῖ, οὔτε γογγύζει, οὔτε βλασφημεῖ, οὔτε ἀπελπίζεται, οὔτε μιμεῖται τὸ κλαῖον παιδίον πλησίον τοῦ πλήξαντος αὐτὸ λίθου· ἀλλὰ σπουδάζει ἵνα μεταβάλῃ, εἰ δυνατὸν, εἰς τὸ κρεῖττον τὴν παροῦσαν κατάστασιν. Οὕτως οἱ ἰατροὶ ὠφελοῦνται ἐνίοτε καὶ ἐκ τῶν δηλητηρίων φαρμάκων πρὸς ἴασιν τῆς νόσου, χρείας δὲ τυχούσης, καὶ τὴν πληγὴν αὐτὴν διὰ πεπυρακτωμένου σιδήρου καίουσιν, ἢ καὶ μέλος ὁλόκληρον ἀκρωτηριάζουσι διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ λοιποῦ σώματος.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ΄.

« Μάταιον λόγον καὶ ψευδῆ μακράν μου ποίησον, πλοῦτον δὲ καὶ πενίαν μή μοι δῷς, σύνταξόν δέ μοι τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη, ἵνα » μὴ πλησθεὶς ψευδὴς γένωμαι καὶ εἴπω· τίς με ὁρᾷ; ἢ πενηθεὶς » κλέψω καὶ ὀμόσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. » (Παρ. Σολ. ΚΔ).

« Αἱρετώτερον ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολύς. » (Αὐτόθι ΚΒ).

Πενία, Πλοῦτος.

Πιστεύομεν κοινῶς πάντες ὅτι ὁ πλοῦτος καθιστᾷ εὐδαίμονα τὸν ἄνθρωπον· ἐπειδὴ διὰ τῶν χρημάτων οἰκοδομοῦμεν μεγάλας καὶ πολυτελεῖς οἰκίας, φυτεύομεν, ἢ ἀγοράζομεν ἐκτεταμένους ἀγροὺς καὶ τερπνὰς ἐπαύλεις, ἐνδυόμεθα λαμπρῶς, ἐσθίομεν πολυποίκιλα ὄψα ἐκ τῆς γῆς, τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἀέρος λαμβανόμενα, πίνομεν ξένους, ἢ ἐγχωρίους οἴνους καὶ πολλὰς ἄλλας τοιαύτας ἔχομεν ἀπολαύσεις.

Ἀλλ' οἱ πλούσιοι σκληρύνονται πρὸς τοὺς ἄλλους, καταδυναστεύουσιν ὡς τοκισταὶ, βλάπτουσιν ὡς πλεονέκται, τυραννοῦσιν ὡς ἀριστοκράται. Ὅθεν φθονοῦνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, μισοῦνται ὑπὸ τῶν γειτόνων, κλέπτονται ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν καὶ ἐπιτρόπων, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ἐπιβουλεύονται! Ἐκτὸς τούτων ὅμως αὐτοὶ καὶ σωματικῶς καὶ ἠθικῶς πάσχουσι μᾶλλον τῶν ἄλλων. Αὐτοὺς συχνά-

κις ἐπισκέπτονται οἱ ἰατροί, αὐτοὶ ἐνοχλοῦνται ὑπὸ διαφόρων νόσων τῆς κοιλίας, τῶν νεφρῶν καὶ τῶν ἄρθρων, αὐτοὶ ἐπαπειλοῦνται ὑπὸ ἀποπληξίας, αὐτοὶ ἔχουσιν ἀδιαλείπτως φροντίδας καὶ φόβους.

Εὐδαίμων ἦτο κατὰ τὸ φαινόμενον ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς τοῦ Εὐαγγελίου· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς διελογίζετο. Τί δ' ἄρά γε; Μήπως ὅτι ὡς οἰκονόμος καὶ ταμίας τοῦ πλούτου ὤφειλεν ἵνα διανείμῃ αὐτὸν πρὸς τοὺς πένητας; Διελογίζετο τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν; Διελογίζετο τὴν φθορὰν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀφθαρσίαν τῆς ψυχῆς; Διελογίζετο τὴν ὥραν τοῦ θανάτου καὶ τὸ φοβερὸν λογοθέσιον; Διελογίζετο ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔχει τὸν αὐτὸν λόγον, ὃν ἡ στιγμὴ πρὸς τὴν αἰωνιότητα καὶ εἷς κόκκος μόνον ὡς πρὸς ἅπασαν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον; Διελογίζετο τέλος τὴν δόξαν τὴν περιμένουσαν τοὺς δικαίους καὶ τὴν κόλασιν τὴν ἑτοιμαζομένην εἰς τοὺς ἀσπλάγχνους καὶ ἁμαρτωλούς; Φεῦ! οὐδὲν τούτων διελογίζετο ὁ ἄθλιος· ἀλλ' ἔλεγε πρὸς ἑαυτόν. . . .

Τί πάλιν ἔλεγεν; Ἔλεγεν ἆρά γε ὅτι ἐπεθύμει ἵνα χορτάσῃ τοὺς πεινῶντας, ἵνα ποτίσῃ τοὺς διψῶντας, ἵνα ἐνδύσῃ τοὺς γυμνητεύοντας, ἵνα ἐλεήσῃ τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰς χήρας; Ἔλεγεν ὅτι ἤθελεν ἵνα μετακομίσῃ μέρος κἂν τοῦ πλούτου εἰς τὰς οὐρανίους ἀποθήκας; Φεῦ! Οὐδὲν τούτων ἔλεγεν, οὔτε διελογίζετο! ἀλλ' ἐφρόντιζε ποῦ συνάξῃ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ διὰ τὴν ἐπικειμένην ἄφθονον εὐφορίαν. « Οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου. » Οὐκ ἔχω, λέγει ὁ πτωχὸς διὰ τὴν ἔλλειψιν, οὐκ ἔχω, λέγει καὶ ὁ πλούσιος διὰ τὴν εὐπορίαν! Ἀλλὰ σκεπτόμενος εὗρε τέλος πάντων ἀπαλλαγήν τινα τῶν κακῶν καὶ διέξοδον τῆς ἀμηχανίας. « Καθελῶ μου (εἶπε) τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. » Ἀλλὰ πάντοτε καθαίρεσις καὶ πάντοτε οἰκοδομή! Τοῦτο φέρει ἀκατάπαυστον ταραχὴν ἀντὶ ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως. Τοιαύτη εὐτυχία ὑπάρχει οὐχὶ ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ φαντασίᾳ, εὑρίσκεται οὐχὶ ἐν τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς μέλλουσι. « Καὶ πάλιν ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχὴ ἔχεις πολλὰ ἀγαθά, φάγε, πίε, εὐφραίνου. » Ἀλλ' ἐν τῇ τρυφῇ καὶ σπατάλῃ περιορίζει τὴν εὐδαιμονίαν, οὐδ' εὑρίσκει καθαρωτέραν, ἢ γλυκυτέραν ἄλλην ἡδονήν; Δεδόσθω. Ἦλθεν ὅμως ἆρά γε ὁ προωρισμένος αὐτὸς καιρὸς τῆς ἀπολαύσεως; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. « Ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. »

Ὦ ἀγγελία θλιβερά! Ὦ συμφορὰ ἀπροσδόκητος! Καθὼς σὺ, πλούσιε, συνείθιζες ἀδυσωπήτως ἵν' ἀπαιτῇς τὸ ἀργύριον παρὰ τῶν δανειζομένων, ἀπαιτοῦσιν ἄλλοι τὴν ψυχήν σου σήμερον. Ἀλλὰ τίνες ἆρά γε οὗτοι, δαίμονες, ἢ ἄγγελοι; Περὶ τούτου οὐδὲν λέγει ἡ προκειμένη

παραβολή· συμπεραίνομεν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἐξ ἄλλης. Καὶ ἐκεῖ τῷ ὄντι πλούσιος ἦτο ἐντρυφῶν ὁσημέραι, ἐν ᾧ ἀπὸ τῶν ψιχίων τῆς τραπέζης αὐτοῦ ἐτρέφετο πτωχός τις ὀνόματι Λάζαρος· ἀλλ' ἀποθανὼν ὁ πλούσιος αὐτὸς εἶδεν ἐκ τοῦ ᾅδου τὸν ἐπαίτην Λάζαρον ἀγαλλόμενον ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὅθεν παρακαλεῖ τὸν Ἀβραὰμ ἵνα πέμψῃ αὐτὸν, ὅπως δροσίσῃ τὴν κατακαιομένην αὐτοῦ γλῶσσαν δι' ὀλίγου ὕδατος. Ὁ Ἀβραὰμ ὅμως ἀπεκρίθη. Μέγα χάσμα διαχωρίζει ἡμᾶς, ὥστε ἀδύνατον ἵνα μεταβῇ τις ἀπὸ τούτου εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον· ἔπειτα ἀναπόλησον, ὅτι σὺ μὲν ἀπήλαυσας τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ὁ δὲ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά. (Θεοτόκης).

Ἀλλὰ καὶ τρίτος ἄλλος πλούσιος, νέος τὴν ἡλικίαν, προσελθὼν ἠρώτησε τὸν Ἰ. Χριστὸν, τί ποιήσας ἐδύνατο κληρονομῆσαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, εἴτε τὴν αἰώνιον ζωήν; ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη· «Ποίησον τὰς ἐντολάς.» Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἀπήντησε, ταῦτα πάντα ἐποίησα ἐκ νεότητός μου, εἶπε πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου· «Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς» Ἀλλ' ὁ πλούσιος δυσαρεστούμενος ἐκ τῆς τοιαύτης συμβουλῆς ἀνεχώρησε. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰ. Χριστὸς εἶπεν ὅτι «Πλούσιος δυσκόλως εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν» (Ματθ). Ἡ γέννησις αὐτοῦ, τὸ χαρμοσυνότατον τῶν ἀπ' ἀρχῆς συμβεβηκότων, ἠγγέλθη οὐχὶ πρὸς πλουσίους καὶ ἰσχυροὺς, ἀλλὰ πρὸς πτωχοὺς καὶ ἁπλοῦς ποιμένας. Πλὴν δὲ πάντων τούτων τοὺς τιμίους καὶ δικαίους πτωχοὺς πάντοτε αὐτὸς περιεποιήθη, ἐφ' ὅσον ἔζησεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὑπὸ πτωχῶν πανταχοῦ περιεκυκλοῦτο, ὑπὲρ πτωχῶν ἐφρόντιζε καὶ αὐτοὺς προώρισεν εἰς τὴν αἰώνιον μακαριότητα ῥητῶς εἰπὼν «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.» Ἔπειτα οὐδ' ἐνταῦθα ὁ Θεὸς ἐγκαταλείπει τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν πτωχοὺς, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πρὸς αὐτοὺς «Κύριος ὁ Θεὸς ἀνιστᾷ ἀπὸ γῆς πένητα.» (Α. Βασιλ.)

Ὁ πτωχὸς ἔχει τρόπον ἵνα μένῃ πάντοτε ἐν τῇ ἀρετῇ. Ἡ ἔλλειψις τῶν πολυποικίλων βρωμάτων καὶ ποτῶν τοῦ πλουσίου, ἡ ξηροφαγία καὶ ὑδροποσία, οἱ σωματικοὶ κόποι μαραίνουσι τὴν φλόγα τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν. Ἡ εὐτέλεια τῶν πόρων τοῦ βίου κρατοῦσιν ἐν χριστιανικῇ ταπεινώσει τὸν πτωχὸν, ὁ δὲ πλούσιος ἐξ ἐναντίας ὡς μὴ ἔχων ἀνάγκην οὐδ' ἐνθυμεῖται πολλάκις τὸν Θεόν! Τέλος ὁ πλούσιος εὑρίσκεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀκνηρὸς καὶ ἀμαθὴς, ὁ δὲ πτωχὸς διὰ τῆς παιδείας, τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου πολλάκις ἀναδεικνύμενος δοξάζεται ἀφ' ἑαυτοῦ. Πρόσθες, ὅτι ὁ πλούσιος οὐδεμίαν ἔχει ἀπόλαυσιν

ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ πτωχοῦ, ὡς ἁλιέως, ὡς κηπουροῦ, ὡς ἐργάτου καὶ καθεξῆς.

Διὰ τοὺς πολυειδεῖς καὶ σπουδαίους τούτους λόγους πᾶς φρόνιμος πρέπει ἵνα προτιμᾷ μᾶλλον τὴν ἔντιμον καὶ χριστιανικὴν πενίαν, ἢ τὸν ἐξ ἀδικιῶν καὶ πλεονεξίας συνηγμένον πλοῦτον. « Κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἁμαρτωλῶν πολύν. » (Δαβὶδ Ψαλμ. ΛΣΤ.)

Οὕτω φρονῶν καὶ ὁ νομοθέτης Σόλων ἠγάπα μᾶλλον τὴν ἀρετὴν ὡς μόνιμον καὶ σταθερὰν εἰλικρινοῦς εὐφροσύνης πηγὴν παρὰ τὰ χρήματα ἀδιακόπως ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον μεταβαίνοντα. « Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα—τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ—χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει. » (Πλούτ. ἐν Σόλ.)

Ὁ Καλλίας πλουσιώτατος τῶν ἐν Ἀθήναις ἀριστοκρατικῶν ἐκατηγορεῖτο ὅτι παρέβλεπε πενόμενον τὸν συγγενῆ αὐτοῦ Ἀριστείδην· ἀλλ' αὐτὸς διεμαρτύρετο λέγων ὅτι πολλάκις προσήνεγκε χρήματα· ὁ Ἀριστείδης ὅμως ἀπεποιεῖτο αὐτὰ ἐπιμόνως· διότι 1ον) ὁ περιορισμὸς τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπήλλαττεν αὐτὸν πολλῶν φροντίδων· 2ον) ὁ ἔχων ὀλίγας χρείας προσεγγίζει ὁπωσοῦν τῷ Θεῷ, ὅστις οὐδεμίαν ἔχει· 3ον) ἐγίνωσκε πολλοὺς καλῶς χρωμένους τῷ πλούτῳ, ἀλλ' ὀλίγους καλῶς χρωμένους τῇ πενίᾳ, δηλ. ὑπομένοντας αὐτὴν μετὰ χαρᾶς καὶ ἀνδρίας. Μόνον οἱ ἀκουσίως πενόμενοι δι' ὀκνηρίαν καὶ ἀσωτίαν ὑπάρχουσι πραγματικῶς ὀνειδισμῶν καὶ κατακρίσεως ἄξιοι. Τοὐναντίον δὲ ἔνδοξον πτωχείαν ἔπασχον αὐτοθελῶς ὁ Σωκράτης, ὁ Φωκίων, ὁ Ἐπαμινώνδας. Ὁ Μενένιος Ἀγρίππας, ὕπατος καὶ εὐγενὴς Ῥωμαῖος, ἀξιωθεὶς καὶ θριάμβου ἀπέθανε πτωχός, ἐτάφη δὲ δημοσίᾳ δαπάνῃ. Ὁ Ῥηγοῦλος παρεκάλεσε τὴν σύγκλητον ἵνα χορηγήσῃ αὐτῷ ἄδειαν ἐπιστροφῆς ἐκ τῆς Καρχηδόνος· διότι ἀποθανόντος τοῦ γεωργοῦντος τὴν ἔπαυλιν αὐτοῦ, ἐργάτης ἡμερόμισθος κλέψας τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα ἔφυγεν, ὥστε τὸ χωρίον, ἐξ οὗ ἔτρεφε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα ἔμενεν ἔρημον κτλ. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος ἐκτιμῶσα τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν ἀγρῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν ἀνέλαβε καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν ἔταξεν ἀνάλογον σιτηρέσιον.

Οἱ πένητες κατὰ τὸν Ἑλβετὸν **Zschokke** (Θρησκευτικαὶ μελέται) οὐκ ἔχουσι τὴν τροφὴν ποικίλην, ὡς οἱ πλούσιοι· ἀλλ' ἀρτύει καὶ καρυκεύει αὐτὴν ἡ ὄρεξις· ὁ ὕπνος αὐτῶν διαρκῆ ὀλιγώτερον· ἀλλ' ἔρχεται βαθύτερος· τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπαιτοῦσι πλειότερον κόπον· ἀλλὰ καὶ οἱ βραχίονες αὐτῶν ὑπάρχουσιν εὐρωστότεροι· αἱ ψυχαγωγίαι αὐτῶν εἰσιν ἧττον ζωηραί· ἀλλ' οὐδ' ὑπὸ τοῦ κόρου ἀμβλύνονται.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἀγαπῶ τὸν πλοῦτον, ἂν δύνωμαι ἵν' ἀποκτήσω αὐτὸν

διὰ τῶν κόπων καὶ τῶν ἱδρώτων μου. Τιμῶ δὲ τὸν πλοῦτον οὐχὶ ὡς μέσον ἀπολαύσεως ἡδονῶν ματαίων, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἀγαθῶν καὶ κοινωφελῶν ἔργων. Ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ τις τρέφει πεινῶντας, ἐνδύει γυμνούς, ὑπανδρεύει δυστυχεῖς νεάνιδας, ἐκπαιδεύει ἐνδεεῖς νέους, συνεργεῖ εἰς σύστασιν νοσοκομείων, γηροκομείων καὶ ἄλλων τοιούτων καταστημάτων.

Ἆρα ἡ φρόνιμος χρῆσις τοῦ πλούτου καὶ τὸν ἔχοντα τέρπει καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας ὠφελεῖ. Αὐτὴν συμβουλεύων ὁ ἀπόστολος Παῦλος προτρέπει τοὺς πλουσίους ἵνα γίνωνται εὐμετάδοτοι καὶ κοινωνικοὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. Διότι οὕτω θησαυρίζουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ ἀγαθὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς, μηδέποτε δὲ ὑψηλοφρονῶσι διὰ τὰ παρόντα ὡς ἄστατα καὶ ἀβέβαια. (Πρὸς Τιμόθ. Α.)

Φοβοῦμαι ὅμως τὴν πτωχείαν ἐξ ἐναντίας, οὐ μόνον διὰ τὰς ἐνδεχομένας φυσικὰς, ἢ τυχηρὰς συμφορὰς τοῦ βίου, δηλ. νόσους χρονίους καὶ διαφόρους πηρώσεις, οἷον χώλωσιν, τύφλωσιν, παραλυσίαν κτλ. ἐξ ὧν καταδικαζόμενος εἰς ἀργίαν κινδυνεύει ἵνα στερηθῇ παντελῶς τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ διὰ ἠθικοὺς λόγους ἄλλους. Ἐπειδὴ πανταχοῦ σχεδὸν ὁ πένης ταπεινοῦται, γίνεται δειλὸς, καὶ οὔτε παῤῥησίαν ἔχει, οὔτε στόμα θαῤῥαλέως ἀνοίγει, ὅπως εἴπῃ ὅ,τι φρονεῖ, οὔτε δὲ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ τὰ δικαιώματα ἵνα διαφυλάξῃ εὐκόλως δύναται. Διὰ τοῦτο δικαίως ἔλεγεν ὁ Δημοσθένης· «Πολλὰ δουλικὰ πράγματα τοὺς ἐλευθέρους ἡ πενία βιάζεται ποιεῖν.» Ἀλλ' οὐχ ἧττον εὐφυῶς λέγει καὶ ὁ Σειράχ· «Πλουσίου σφαλέντος, πολλοὶ ἀντιλήπτορες· ἐλάλησεν ἀπόῤῥητα, καὶ ἐδικαίωσαν αὐτόν. Ταπεινὸς ἔσφαλε καὶ προσεπετίμησαν αὐτῷ, ἐφθέγξατο σύνεσιν, καὶ οὐκ ἐδόθη αὐτῷ τόπος.»

Ὅθεν καὶ οἱ κακοὶ ἡγεμόνες διὰ τῆς πενίας παντοιοτρόπως σπουδάζουσιν ἵνα κατατρύχωσιν ἀνωφέλητους λαοὺς, ὅπως ἔχωσιν αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν ὡς ὑποζύγια πάντοτε δουλεύοντας. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ καταχθονίου τούτου σκοποῦ καὶ φόρους ἐπιβάλλουσι βαρεῖς καὶ τὴν πολυτέλειαν ὑποθάλπουσι καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτῆς τὴν ἀπόδοσιν καθιστῶσι μακρὰν καὶ πολυδάπανον. Διὰ πάντας τοὺς εἰρημένους λόγους προτιμῶ τὸν μέσον ὅρον τοῦ πλούτου καὶ τῆς πενίας, δηλ. τὴν εὐπορίαν καὶ τὴν αὐτάρκειαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος καὶ σωματικῶς διάγει ὑγιὴς, καὶ ψυχικῶς ἀπηλλαγμένος φροντίδων, πειρασμῶν καὶ θλίψεων, μάλιστα δὲ φθόνου.

Οὐδαμοῦ μένει σταθερῶς ὁ πλοῦτος· ἀλλ' ὡς ἡ θάλασσα ἀλληλοδιαδόχως κατακλύζει καὶ ἀποκαλύπτει διαφόρους αἰγιαλοὺς, συμφορήσας καὶ αὐτὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς τύχης, τὴν ἀφθονίαν καὶ πολυτέλειαν ἐπί τινων ἐθνῶν, ἀποχωρεῖ ὕστερον ὅπως ἐξαπλωθῇ ἐπ' ἄλλων. Οὕτως

ἐπισωρευθεὶς τὸ πάλαι ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι μετέβη ὕστερον εἰς Καρχηδόνα, ἐκεῖθεν δ' εἰς Ῥώμην, ἐπομένως εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς Κόρινθον, εἰς Ἐνετίαν, εἰς Βαταυΐαν καὶ εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου μέχρι τοῦδε καὶ διαμένει· ἀλλὰ καὶ αὐτόθεν βεβαίως μεταβήσεται ἀλλαχοῦ.

Ἡ πληθώρα καὶ ἡ ἔνδεια τῶν χρημάτων προέρχονται ἐν τῷ βίῳ ἐκ τοσούτῳ βεβαίων, ἰσχυρῶν καὶ ἀναγκαίων αἰτιῶν, ὅσῳ ἐν τῇ φύσει ἡ πλημμύρα καὶ ἡ παλίρροια τῶν ὑδάτων· πάντοτε ὅμως αὐξανομένου τοῦ πλούτου, αὐξάνει καὶ ἡ τιμὴ τῶν ὠνίων καὶ ἡ ἀξία τῶν ἔργων. Τοῦτο συνέβη συρρεύσαντος εἰς τὴν Εὐρώπην τοῦ ἐκ τῆς Ἀμερικῆς χρυσοῦ. Ἰδὲ πόσον ὑπερετιμήθησαν τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ἡμερομίσθια ἐν Λεβαδείᾳ, μόνον διότι ἀπὸ δύο μόλις ἐτῶν συνέρρευσαν ἐκεῖ παμπληθῶς τὰ χρήματα ὑπὲρ τῆς παμβακοσπορίας.

Ἀποχωρῶν δ' ἐξ ἐναντίας ὁ πλοῦτος ἔκ τινος τόπου, ἔνθα διέμεινεν, ἀπολείπει αὐτόθι τὴν ἰλὺν τῆς χαμερπείας, οἷον ἐν Ἐνετίᾳ καὶ Ἐτρουρίᾳ. Ὅθεν τὰ ἔθνη ὡς ἐκνενευρισμένα καὶ ἀνδρικῶν ἠθῶν ἄμοιρα, εὐκόλως ὑποδουλοῦνται ὑπὸ τοῦ προσιόντος δεσπότου.

Ὁ Βος Φίλιππος βασιλεὺς Ἱσπανίας κύριος ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη τῶν θησαυρῶν τοῦ Νέου κόσμου ἔζησεν ἀρκούντως ὅπως ἴδῃ πόσην βλάβην ἔπαθεν ἐκ τούτων ὅλη αὐτοῦ ἡ ἐπικράτεια· διότι χρεωκοπήσας αὐτὸς ἐπὶ τέλους ἠνάγκασε καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ εἰς τὴν κιβδήλευσιν τοῦ νομίσματος. Οἱ ὑπήκοοι παύσαντες τὴν κατεργασίαν τῆς μεταξης καὶ τοῦ μαλλίου ἀφῆκαν ἀγεώργητον καὶ τὴν γῆν, ὥστε ἅπαν τὸ ἐμπόριον μετέβη εἰς ἄλλους· ἄλλοι ἔσπειραν ὑπὲρ αὐτῶν, ἄλλοι ὕφαινον, ἄλλοι εἰργάζοντο τὰ μέταλλα καὶ τὰ ξύλα· ἀλλ' ὅστις τρέφεται ὑπὸ ξένων, ἀγοράζει δὲ παρ' αὐτῶν πάντα τὰ ἀναγκαῖα, φθείρεται ὡς φθισικὸς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

Τοιουτρόπως ὁ πλοῦτος οὔτε τὰ ἄτομα κατὰ μέρος, οὔτε τὰ ἔθνη καθόλου καθιστᾷ τῷ ὄντι εὐδαίμονα· Ἀλλ' οἱ μὲν ἄνθρωποι γίνονται ὑπεροπτικοὶ, προπετεῖς καὶ ὑβρισταὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, τρυφηλοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς, ὥστε περιπίπτοντες εἰς παντοίας νόσους ὀξείας καὶ χρονικὰς διὰ τὴν γαστριμαργίαν καὶ τῶν ἄλλων ἀπολαύσεων τὴν κατάχρησιν, ἀποθνήσκουσι καὶ πρωΐρως, οἱ δὲ λαοὶ καταδυναστεύοντες τοὺς μικροτέρους καὶ πτωχοὺς ἄλλους μισοῦνται δικαίως παρ' αὐτῶν· ἔπειτα δυστυχήσαντες καὶ αὐτοὶ φέρουσι πάντα τὰ ἀποτελέσματα τῶν κακῶν ἐξίσου, ἀποβαίνουσι ταπεινοὶ καὶ εὐχείρωτοι, κινοῦσι δὲ τόσῳ μᾶλλον τὸν οἶκτον τῶν ἄλλων, ὅσῳ φαίνονται καὶ πτωχαλαζόνες ἐνίοτε, καθὼς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Ἐνετοὶ, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες.

Ὡς ὄργανον ἀγαθοῦ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον· ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὸν

εἰς κακὸν μεταβάλλομεν. « Ἐμὸν τὸ χρυσίον καὶ ἐμὸν τὸ ἀργύριον, (λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἀγγαίου Β. 8) καὶ ᾧ τινι θέλω δίδωμι αὐτό. » Μεταχειρίζου ἄρα αὐτὸ καλῶς, πρὸς ὠφέλειαν δηλ. καὶ ἄλλων· τότε δὲ ὁ πλοῦτος γίνεται ὄντως ὕλη ἀρετῆς. Ἂν ὅμως μετέλθῃς αὐτὸν κακῶς, τότε ἀσεβῶς ἐνοχοποιεῖς αὐτὸν τὸν Θεὸν ὡς αἴτιον. Δικαιοῦταί τις τῷ ὄντι καὶ διὰ χρημάτων· διότι « Ἐπείνασα (λέγει ἡ εὐαγγελικὴ παραβολὴ), καὶ ἔδωκάς μοι φαγεῖν » τοῦτο δὲ ἐκτελεῖται βεβαίως διὰ χρημάτων. « Γυμνὸς ἤμην καὶ περιεβάλετέ με » καὶ τοῦτο δὲ ἀπὸ χρημάτων. Ἀλλὰ μάθε ὅτι ὁ πλοῦτος καλῶς διοικούμενος ἀνοίγει καὶ τῶν οὐρανῶν αὐτῶν τὰς πύλας· διότι « Πώλησόν σου (εἶπεν ὁ Ἰ. Χ.) τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν Οὐρανοῖς· » (Κύριλ. Ἱεροσολ. Κατήχ. Η.) ὥστε μήτε δοῦλος γίνου χρημάτων, μήτε ὡς ἐχθρὸν θεώρει τὸν εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέντα πλοῦτον. Διότι καὶ πλούσιοι σώζονται ὡς ὁ Ζακχαῖος, ὅσις ἠξιώθη ἵνα φιλοξενήσῃ καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ὅτε τῷ 1806 ἐξερράγη ὁ πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πρωσσίας, ὁ K. Bitaubè, ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας, ἀπώλεσε σύνταξιν δύο χιλιάδων σκούδων, ἅτινα ἐλάμβανεν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Β. Φριδερίκου καὶ ἐξ αὐτῶν μόνον ἐτρέφετο. Τοῦτο μαθὼν ὁ De Tracy, ἀκαδημιακὸς καὶ αὐτὸς, ὑπῆγε πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπε· « Φίλτατε συνάδελφε, γινώσκω ὅτι διεκόπη πρὸς τὸ παρὸν ἡ σύνταξίς σου· ὅθεν, σὲ παρακαλῶ, ἀναγνώρισόν με ὡς ταμίαν σου ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ πόλεμος. »

Τίνα εὐγενεστέραν χρῆσιν τοῦ πλούτου ἄλλην ἠδύνατό τις ἐπιθυμῆσαι; Οὐδεὶς εἶχε γνῶσιν τῆς γενναιότητος ταύτης, ἂν ὁ εὐεργετηθεὶς αὐτὸς μὴ ἐδιηγεῖτο αὐτήν. Ἐνταῦθα θαυμάζομεν οὐχ ἧττον τὴν ἐλευθεριότητα, ἢ τὴν εὐγνωμοσύνην.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἰατρὸς τοῦ ΙΔ. Λουδοβίκου Δεπὰρτ προσκληθεὶς παρά τινος πρώην μὲν πλουσίου ἐμπόρου, πρὸ ὀλίγου δὲ δυσυχήσαντος καὶ ὑπὸ τῆς λύπης πάσχοντος, ἐπειδὴ ὁ ἄῤῥωστος εἶχεν ἀνάγκην μᾶλλον χρημάτων, ἢ φαρμάκων, ἔδωκεν αὐτῷ ἀντὶ συνταγῆς τὸ ἑξῆς ἔνταλμα· « Ἰσχύει ὑπὲρ 10,000 φράγκων ἐγχειρισθησομένων παρὰ τοῦ ταμίου μου δεῖνος. . . » Εὖγε καὶ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς γενναιότητος τοῦ ἀγαθοῦ ἀσκληπιάδου!

Δι' ὁδῶν διαφόρων ἔρχονται εἰς τὸν παράδεισον πλούσιοι καὶ πτωχοί. Ἐκείνων μὲν ἡ ὁδός ἐστι πλατεῖα, τούτων δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη. Ἐκεῖνοι εὐαρεστοῦσι τῷ Θεῷ, οἰκονομοῦντες τὸν πλοῦτον καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων· οὗτοι δὲ ὑπομένοντες καρτερικῶς τὴν πτωχείαν καὶ τὰ παρεμπίπτοντα δεινά. Ἐκεῖνοι μὲν διδόντες τὸ περίσσευμα· οὗτοι δὲ χρησι-

μεύοντες πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἄλλου ὡς τεχνῖται, ὡς γεωργοί, ὡς ἔμποροι, ὡς ἐργάται κτλ.

Ὁ πλούσιος ἔχει εὐθύνην καὶ ἀποδώσει λόγον περὶ τοῦ πτωχοῦ. «Σοὶ ἐγκαταλέλειπται ὁ πτωχός, ὀρφανῷ σὺ ἦσθα βοηθός.» (Δαβὶδ Θ.) Τῷ ὄντι ὁ Θεὸς ἐφανέρωσε πολλάκις ὅτι ἔχει περὶ πολλοῦ τὸν πτωχόν. Ὅθεν ὁτὲ μὲν ὀνομάζει αὐτὸν ἀδελφὸν «Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων ἐμοὶ ἐποιήσατε.» (Ματθ. 23) ὁτὲ δὲ λέγει διὰ τοῦ προφήτου «Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ».

Ὁ πλοῦτος ἐδόθη πρὸς χρῆσιν ὡς τὸ ὕδωρ· ἀλλ' ἀφ' οὗ ποτίσῃς τὸν ἀγρὸν, τὸν κῆπον, τὰ δένδρα σου κτλ. οὐδὲν δικαίωμα ἔχεις τοῦ λοιποῦ ὅπως κρατῇς αὐτὸ λιμνάζον ἐν ταῖς δεξαμεναῖς, ἢ ῥέον ἔξω τῆς αὐλῆς σου ἄχρηστον· διότι πλῆθος ἄλλων ἀνθρώπων διψῶσιν. Ὁμοίως καὶ τὸν πλοῦτον μεταχειρίζου εἰς τὰς χρείας σου· ἀλλὰ παραβαίνεις τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἂν ἐκτὸς τούτου κρατῇς αὐτὸν κατάκλειστον ἐν κιβωτίοις, ἢ διασκορπίζῃς εἰς ἀσωτείας, εἰς παίγνια, εἰς θέατρα, εἰς κυνήγια, εἰς ματαίας πολυτελείας, εἰς πορνοστάσια.

Ὁ Θεὸς θέλει ἵνα ἀπὸ τῆς πηγῆς σου πίνωσι καὶ οἱ γείτονες, ἐκ δὲ τοῦ πλούτου σου ὠφελῶνται καὶ οἱ πτωχοί. Ἂν φυλάττῃς αὐτὸν ἄχρηστον ὡς πρὸς ἄλλους καὶ μόνον ὑπὲρ σεαυτοῦ, λιμώττει ὁ πτωχὸς ἀποθνήσκει ἐκ τοῦ κρύους ὁ γυμνὸς, ἀναγκάζεται ἵνα κλέψῃ ὁ ὀρφανὸς, ἵνα ἐκπέσῃ εἰς πορνείαν ἡ νεάνις.

Πῶς ὑποφέρεις τῷ ὄντι τοὺς μὲν κύνας σου βλέπων ὑπερκορεννυμένους, τοὺς δὲ γείτονας πεινῶντας; Πῶς ἔχων πολλὰ ἐνδύματα ἐσοιβασμένα ἐν τοῖς φωριαμοῖς, μένεις ἄκαμπτος, ὅταν τρέμωσιν ὑπὸ τοῦ ῥίγους χῆραι καὶ ὀρφανὰ διὰ τὴν γύμνωσιν; Πόσα χαρίσματά σου μάταια διασκορπίζονται, ἐν ᾧ ἐδύναντο ἵνα θεραπεύσωσι τοσαύτας ἄλλων ἀνθρώπων ἀνάγκας! Ἔνδυσον πρῶτον τοὺς γυμνοὺς, καὶ ὕστερον φρόντισον περὶ καλλωπισμοῦ καὶ κομψοτέρων σκευῶν, ἢ ἐπίπλων. Ἀπόδος τὸν δίκαιον ἔπαινον τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων, καὶ ὕστερον ἀγάλλου, ἂν θέλῃς, ἐπὶ τοῖς ἰδίοις σου πλεονεκτήμασι. Καταπράϋνον προηγουμένως τὴν θλῖψιν καὶ τοὺς πόνους τῶν ἄλλων, καὶ ὕστερον σκέψαι περὶ ἡδονῶν καὶ διαχύσεων. Προμήθου τὰ ἀναγκαῖα τῶν ἄλλων, ὕστερον δὲ μεταχειρίσου σὺ τὰ περιττά.

Ὀλίγον ἄλευρον καὶ ἔλαιον εἶχεν ἡ χήρα ἐν Σαρεπτὰ τῆς Σιδωνίας. Καὶ ὅμως ἐπειδὴ, ὑπάρχοντος λιμοῦ, ἔθρεψε δι' αὐτοῦ τὸν προφήτην Ἠλίαν, ηὐλογήθησαν τόσον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ δύο ταῦτα εἴδη, ὥστε οὐδαμῶς ἠλαττοῦντο, ἀλλ' ἔμενον ὅσα κατ' ἀρχὰς ἦσαν. «Ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐξέλιπε καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἠλαττώθη». (Βα-

σιλ. Γ.) Τί ἄλλο παράδειγμα θέλομεν ἐναργέστερον τῆς πρὸς τοὺς πάσχοντας ὀφειλομένης ἡμῶν προνοίας καὶ περιποιήσεως;

Ἔφερε τροφὴν πρὸς τοὺς θεριστὰς τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ ὁ προφήτης Ἀββακούμ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Δανιὴλ ἐλίμωττεν ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων, ὁ ἄγγελος Θεοῦ λέγει πρὸς αὐτὸν τὴν περίστασιν ταύτην καὶ ὅτι ἦτο θέλημα Θεοῦ ἵνα προσαχθῇ τὸ ἄριστον ἐκεῖνο πρὸς τὸν προφήτην. Ὅθεν λαβὼν ἐκ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς τὸν Ἀββακοὺμ φέρει εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης. «Καὶ ἐφώνησεν Ἀββακοὺμ λέγων. Δανιὴλ, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, λάβε τὸ ἄριστον, ὃ ἐξαπέστειλέ σοι Κύριος». (Δανιὴλ ΙΔ.) Μὴ ἀντέτεινέ ποτε ὁ Ἀββακοὺμ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἀγγέλου; Μὴ εἶπεν, ὅτι περιέμενον οἱ θερισταὶ αὐτοῦ; Οὐδὲν τούτων. Ἀλλ' εὐθὺς ὑπήκουσε καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὄργανον τῆς θείας Προνοίας, ὅπως τραφῇ καὶ ὁ Δανιήλ.

Ὑπάρχουσιν ὅμως κανόνες ἄξιοι παρατηρήσεως ὡς πρὸς τὴν μετάδοσιν, ἢ κοινωνίαν τοῦ πλούτου, δηλαδὴ τὸ διδόναι ὅπου πρέπει, ὅταν πρέπῃ, ὅσον πρέπει καὶ καθὼς πρέπει. Οὕτω μωρὸς ὑπῆρξεν ὁ φιλόσοφος Θηβαῖος Κράτης, ὅστις ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν πάντα τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν κτημάτων αὐτοῦ προελθόντα ἀργύρια, ἐν ᾧ ἐδύνατο ἵνα διανείμῃ αὐτὰ ἀναλόγως πρὸς τοὺς χρείαν ἔχοντας. Μωρὸς ὑπῆρξεν ὁ Ξέρξης, ὅστις ἐπότιζε δι' ἀρωματικῶν ὑδάτων καὶ ἐκόσμει διὰ μαργαριτῶν καὶ ἀδαμάντων μεγάλην τινὰ πλάτανον ἀντὶ τῆς περιποιήσεως πτωχῶν ἀνθρώπων. Μωρὸς ὑπάρχει, ὅστις χαρίζει πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας χρείαν, οἷον τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἡγεμόνας, τοὺς βασιλεῖς· διότι ῥίπτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θάλασσαν. Μωρός ἐστι καὶ ὁ εὐεργετῶν τὸν ἀχάριστον ἄνθρωπον.

Ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος διὰ σοφίσματος ἠρνήθη τὴν δωρεὰν πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἐζήτει πολλὰ, εἰπὼν ὅτι ἡ χάρις ἦτο ἀνωτέρα φιλοσόφου, οἷος αὐτὸς, καθὼς καὶ ὅτε ἐζήτει ὀλίγα, εἰπὼν ὅτι ἦτο κατωτέρα βασιλέως. Ἐξ ἐναντίας ὁ Ἀλέξανδρος ἐξέκλινεν εἰς ἄλλην ἀσωτίαν· καθότι πρὸς στρατιώτην ζητήσαντα μικρὰν βοήθειαν ἐχάρισε μίαν πόλιν. Ἀλλ' ἡ βοήθεια πρέπει ἵνα δίδωται κατὰ τὴν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν μόνον τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκην.

Ἐκτὸς τούτων ἕκαστος δίδωσιν ὅ,τι δύναται, ὁ πτωχὸς ὀλίγον, ὁ δὲ πλούσιος πολύ· διότι ἀμφότεροι ἔχουσιν ἴσον τὸν μισθόν. Τὰ δύο λεπτὰ, ἅτινα ἔβαλεν ἡ χήρα εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ ναοῦ, εἶχον τοσαύτην δύναμιν, ὅσην τὰ πολυτιμότατα τῶν πλουσίων δῶρα. Ἔπειτα καὶ ὁ τρόπος τῆς δόσεως, ἢ τῆς βοηθείας αὐξάνει, ἢ σμικρύνει τὴν χά-

ριν. Ὀφείλομεν ἵνα ἐλεῶμεν προθύμως καὶ ἀγογγύστως. « Ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός. » (Παῦλ. πρὸς Κορινθ.)

Τέλος καὶ ὁ καιρὸς τῆς χάριτος ἔχει μεγάλην καὶ αὐτὸς ῥοπήν. Ἂν περιμείνωμεν π. χ. ἵνα ἐλεήσωμεν τοὺς πτωχοὺς ὀλίγῳ πρὸ τοῦ θανάτου, τίνα μισθὸν ἔχομεν; Μὴ ἐδυνάμεθα ἵνα σύρωμεν μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὸν τάφον τὸν πλοῦτον. Βοήθει ἄρα τοὺς πτωχούς, τὰ ὀρφανά, τὰς χήρας, τὰς δυστυχεῖς καὶ ἀπόρους νεάνιδας, ἐφ' ὅσον ζῇς, οὐχὶ δὲ πνέων ἤδη τὰ λοίσθια.

Συμπεραίνομεν ἐκ τούτων πάντων ὅτι κεφάλαιον καὶ συμπλήρωμα καὶ κορωνὶς τῶν ἀρετῶν ἐστὶν ἡ ἐλεημοσύνη· ὥστε οὐδὲν ὠφελοῦσιν αἱ λοιπαί, ἂν αὐτὴ λείπῃ. Ὅθεν ὁ Ι. Χ. εἶπεν ὅτι δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες κληρονομήσουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὅτε ὁ Ἠλίας ἀνέβαινεν εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ πυρίνου ἅρματος, ἔῤῥιψε κάτω τὴν μηλωτήν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι μόνον ὁ ἐλαφρωμένος ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν ἀξιοῦται τῷ ὄντι τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Ὁποία λυπηρὰ ἀντίθεσις τοῦ πλούτου καὶ τῆς πενίας!! Τίς ἀναγνοὺς τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης οὐκ ἐθαύμασε τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν σπατάλην περὶ τὰς οἰκοδομάς, τὰ θεάματα καὶ τὰς ποικίλας διαχύσεις, μάλιστα δὲ τὰς ἐπινοίας τῆς τρυφῆς ὡς πρὸς τὴν ἀβρότητα τῶν ποτῶν καὶ τῶν φαγητῶν; Ὁ ἀήρ, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καὶ ἐκ μακρυνῶν τόπων συνεισέφερον τὰ σπανιώτατα αὐτῶν προϊόντα ὑπὲρ τοῦ Ἀπικίου, τοῦ Κράσσου καὶ ἄλλων τοιούτων κοιλιοδούλων πλουσίων. Ὁ Λούκουλλος ἐτρύπησε τὸ Παυσίλυπον ὅπως φέρῃ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης εἰς τὸ ἰχθυοτροφεῖον αὐτοῦ, οὗτινος οἱ ἰχθῦς, ἀποθανόντος ἐκείνου, ἠγοράσθησαν 4 ἑκατομμυρίων σεστερτίων, εἴτε 784,063 δραχμῶν (φρ. 776,300). Ὁ Ἵριος εἶχεν ἰδιαίτερον μυραινῶν ἰχθυοτροφεῖον, ἐξ οὗ ἔδωκεν ὑπὲρ τοῦ πρὸς τὸν λαὸν συμποσίου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἓξ χιλιάδας αὐτῶν. Ὅθεν δικαίως καὶ ὁ Σενέκας ἔλεγεν « Οἱ ἰχθῦς νήχονται ἐντὸς τῶν ἡμετέρων θαλάμων, ἁλιεύομεν δὲ αὐτοὺς ὑπ' αὐτὴν ἡμῶν τὴν τράπεζαν. » Ὑπῆρχον τοιαῦται κολυμβῆθραι, εἴτε ζωγρεῖα, ὅπου οἱ συνέστιοι ἐδύναντο ἐκλέξαι τὸν ἀρέσκοντα αὐτοῖς ἰχθύν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ὅμως μετέφερον καὶ ἐκ μεμακρυσμένων θαλασσῶν σπανίους καὶ ἡδεῖς ἰχθύας καὶ ἐμβάλλοντες αὐτοὺς εἰς λίμνας, ἣ παράλια περίφρακτα ἐπολλαπλασίαζον μετὰ πολλὰ ἔτη. Οὕτως ἐστοίβαζον καὶ τὰ ὄστρεα ἐν τῇ Ἀχαιρουσίᾳ λίμνῃ (Fusaro). Ἀλλὰ καὶ οἱ πλούσιοι Σῖνες (Κινέζοι) οἰκοδομοῦσιν ἰχθυοτροφεῖα ὡς καλλωπισμὸν τῶν κήπων, ἢ καὶ πρὸς διατήρησιν ξένων καὶ σπανίων ἰχθύων. Ἐκεῖθεν μετηνέχθησαν εἰς

Εὐρώπην οἱ χρυσοῖ κυπρῖνοι· Ἀλλ' οἱ Ἀσιανοὶ οὗτοι ἐφεῦρον τὴν μέθοδον τοῦ εἰσάγειν προσεκτικῶς εἰς τοὺς μαργαριτοφόρους μῦς διάφορα μικρὰ πράγματα ὅπως καλυφθῶσι μετά τινα χρόνον ὑπὸ μαργαρώδους ὕλης, βυθιζομένων πάλιν τῶν μυῶν ἐν τῷ ὕδατι τῶν ἰχθυοτροφείων, ἐξάγουσι δὲ τοὺς γενομένους τεχνητοὺς μαργαρίτας κατὰ τὸν 9βριον μῆνα. Τὸ εἰρημένον κογχύλιον, εἴτε ὁ μαργαριτοφόρος μῦς, εὑρίσκεται καὶ κατά τινας ποταμοὺς τῆς Γαλλίας, μάλιστα δὲ τὴν Vologne ἐν τῷ νομῷ Vosges, παράγον μαργαρίτας στιλπνοτάτους, ὥστε μόνοι οἱ δοῦκες τῆς Λοθαριγγίας εἶχον τὸ προνόμιον τῆς ἀγρεύσεως αὐτῶν.

Οὐδαμοῦ τῆς γῆς καθ' ἡμᾶς γειτονεύουσι τὰ δύο ἄκρα ἐναντία, ὁ ὄλβος καὶ ἡ πτωχία, ἡ τρυφὴ καὶ ἡ σέρησις, ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ γυμνότης, ὅσον ἐν Λονδίνῳ. Ἐπὶ τῆς γωνίας τῶν δύο μεγάλων λεωφόρων τῆς εὐρυχώρου ταύτης πόλεως Charing Cross καὶ Oxfort Street κεῖται τὸ Saint-Giles, συνοικία βρωμερωτάτη ἐκ στενωτάτων ὁδῶν, καταγώγιον πορνῶν, ῥωλεὰ ἀστέγων Ἰρλανδῶν καὶ ἄσυλον λωποδυτῶν, ἢ λῃστῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, δεκακισχιλίων τοὐλάχιστον πάντων, οἵτινες ἐκεῖθεν ἐπιπίπτουσιν ὡς γύπες τὴν νύκτα εἰς τὰς διαφόρους συνοικίας, τὰ θέατρα, τὰς ἀγορὰς, τὰ πωλητήρια κτλ. Ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς τῆς συνοικίας, οἱ μὲν ἀποβλέπουσιν εἰς τὰς αἰσχροτάτας ἡδονὰς καὶ τὰ σκανδαλωδέσατα ἔργα· οἱ δὲ εἰς τὴν ἁρπαγὴν καὶ τὴν λῃστείαν. Ἐκτὸς τοῦ στρατοπέδου τούτου τῶν ἀργῶν καὶ κακούργων τὸ Λονδῖνον περιέχει πτωχοκομεῖα δεχόμενα οὐχὶ ὀλιγοτέρους τῶν 40 χιλιάδων ἀπόρων, ἐπέκεινα δὲ τῶν 100 ἢ καὶ 200 ἴσως χιλιάδων πτωχοὶ ἐλεοῦνται κατ' οἶκον ὑπὸ τῆς ἐνορίας, ὥστε ἀναλογοῦσι σχεδὸν 10 τοιοῦτοι πρὸς 100 κατοίκους. Οἱ ἄθλιοι οὗτοι ἄνθρωποι τολμῶσιν ἑκουσίως πλημμελήματα, ὅπως καταντήσωσιν εἰς τὴν φυλακὴν ὡς εἰς καταφύγιον, ὅπου εὑρίσκουσι τροφήν· ἢ προσποιοῦνταί τινα νόσον, ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς νοσοκομεῖον. Πεντήκοντα, ἴσως δὲ καὶ ἑκατὸν χιλιάδες ἀνθρώπων τοὐλάχιστον διαφόρου ἡλικίας, οὐδένα ἔχουσι τόπον ἄλλον ὅπως κοιτασθῶσιν, εἰμὴ τὴν σκιὰν τῶν παραδείσων καὶ χηραμοὺς ἀνοιχθέντας ἐντὸς τῶν τάφρων ὑπ' αὐτὰς τὰς θυρίδας τοῦ οἴκου τοῦ δουκὸς Οὐελλιγκτῶνος καὶ οὐχὶ μακρὰν αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βικτωρίας!! Τὸ πλεῖστον αὐτῶν εὑρίσκονται νεάνιδες δεκατεσσάρων, ἢ δεκαεπτὰ ἐτῶν μετενεχθεῖσαι ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ στρατιωτῶν. Αὗται ζῶσι φύρδην μίγδην αὐτόθι ἐν τῇ βορβόρῳ καὶ ἐν ταῖς νόσοις. Πρὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἡ συνεισφορὰ ἐλεημόνων ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παγετοῦ ἤνοιξε κατάστημα, ὅπου δέχεται περὶ τοὺς πεντακοσίους ἀνθρώπους καθ' ἑκάστην ἑσπέραν τοῦ χειμῶνος, ὅπως διανυκτερεύσωσιν ἐκεῖ. Ἐρχόμενοι

δὲ εὑρίσκουσι κλίνην ἐντὸς κοιτῶνος θερμαινομένου, λαμβάνοντες δὲ καὶ τεμάχιον ἄρτου. Τοιοῦτοι πτωχοὶ διαβατικοὶ εἰσῆλθον πέρυσι τριακονταπέντε μέχρι τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων.

Οὕτω τὸ Λονδῖνον περιέχον τρία ἑκατομμύρια ἀνθρώπων παριστάνει τερατῶδές τι γέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ὁ πλοῦτος καὶ τὸ μεγαλεῖον βλαστάνουσιν ἐπὶ στρώματος ἀνθρωπίνης κοπρίας. Διότι ἔνθεν μὲν βλέπεις τὴν ἀβροτάτην, ἢ περιεργοτάτην τρυφὴν, ἔνθεν δὲ πενίαν καὶ ἀθλιότητα μηδαμοῦ ἀλλοῦ εὑρισκομένην, μεταξὺ δὲ τῶν ἐναντίων τούτων λαὸν ἔκδοτον εἰς ἀνένδοτον καὶ ἐντρεχῆ ἐργασίαν. Διαβαίνων ἐκ τοῦ λεγομένου Strand εὑρίσκεις μικρὰς καὶ σκοτεινὰς ὁδοὺς ἀποπερατουμένας εἰς τὸν Θάμεσιν, ἐν τῷ μυχῷ δὲ διὰ τῆς ἀμυδρᾶς καὶ τρομώδους λάμψεως τοῦ φωταερίου διακρίνεις σωροὺς γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν ῥακενδύτων καὶ γυμνοπόδων κατοικοῦντας ἐπὶ τῶν μελανῶν καὶ βορβορωδῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ! Διηγοῦνται δὲ ὅτι πολλοὶ ἀνόητοι ἑλκυσθέντες ὑπὸ τοῦ μακρυνοῦ ἤχου τῶν ἀσμάτων καὶ τῆς μουσικῆς τῶν σειρήνων προὐχώρησαν ἐκεῖ· ἀλλ' οὐδαμῶς ἐπέστρεψαν. Ὕπαγε δὲ, ἂν θέλῃς, καὶ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ εἰς τὰς ἀπεράντους συνοικίας τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς ἀνατολῆς, ὅπου οὐδέποτε τολμᾷ ἵνα εἰσέλθῃ ὁ κάτοικος τῆς δυτικῆς ἄκρας (West-End)! Τολμήσας τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην ἐπληρώθην ἀηδίας καὶ λύπης. Μικραὶ, κεραμόκτιστοι καὶ σαθραὶ οἰκίαι ἐκτείνονται εἰς ἀπέραντον μῆκος, πανταχοῦ δὲ ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἢ ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν βλέπεις πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων ἐλεεινῶς ἐνδεδυμένων καὶ ἀνυποδήτων, ἐχόντων τὴν σοβαρὰν καὶ ἀγρίαν ὄψιν, ἥτις μόνον ἐν Λονδίνῳ εὑρίσκεται.

Ἐν ἄλλαις πόλεσιν ὅμως οἷον Glascow καὶ Edimbourg οἱ φιλάνθρωποι συνεταιρισμοὶ ἐμπόρων προσφέρουσιν ἄσυλον νυκτὸς πρὸς πάντας τοὺς πτωχοὺς, ὅσοι οὔτε τὰ 3—4 δηνάρια ἔχουσι τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς διανυκτέρευσιν ἐν οἰκίαις, ὅπου εὑρίσκουσι ῥυπαράν τινα κλίνην, λαμβάνοντες καὶ τεμάχιον ἄρτου μετὰ παροψίδος κριθίνου χόνδρου· ἀλλ' οὐδέποτε κρατοῦσιν (ἀνέχονται) αὐτοὺς ἐπέκεινα τῶν δύο ἡμερῶν. Εἰκοσιπέντε χιλιάδες τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἐγένοντο δεκτοὶ τῷ 1841 ἐν τῷ ἀσύλῳ τοῦ Glascow, εἴκοσι δὲ ἐν τοῖς δύο τοῦ Edimbourg. Τοιουτοτρόπως τὰ ψιχία τῶν πλουσίων τρέφουσι χιλιάδας Λαζάρων· διότι ἡ πτωχεία κατέστη γαγγραινώδης πληγὴ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν ἀνεπίδεκτος σχεδὸν ῥιζικῆς θεραπείας.

Ἄλλο κακόν. Αἱ ἑταῖραι τοῦ Λονδίνου ἀριθμοῦνται περὶ τὰς 50,000 κατὰ τὸν Colqu'houn, ἢ 80,000 κατ' ἄλλους. Ὁ μὴ διελθὼν τὸ ἑσπέρας τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ταύτης, οὐδόλως φαντάζεται τὸ πλῆθος τῶν αἰ-

μορφῶν νυκτερίδων τούτων, δηλ. τὸν ὄχλον τῶν γυναικῶν καὶ νεανίδων, ὅσαι ἑλκύουσι βιαίως σχεδὸν τοὺς διαβάτας.

Ἐκτὸς τῆς φανερᾶς χαμαιτυπίας ὑπάρχει καὶ μυστική τις ἑτέρα ἀρχομένη ἀπὸ τῆς κρυφίως, ἢ φανερῶς διατηρουμένης γυναικὸς (παλλακίδος) ὑπό τινος μέχρι τῶν ἀθλίων γυναικῶν, αἵτινες περιπολοῦσι περὶ τοὺς στρατῶνας, τὰς φυλακὰς καὶ παρὰ τὴν ἀκτὴν, ὅπου ἔρχονται οἱ ναῦται τῶν πλοίων.

Ἡ πόλις τῶν Παρισίων οὐδέποτε εἶχεν ἐπέκεινα τῶν 40,000 ἀχρείων γυναίων καταγεγραμμένων ἐντοῖς ἀσυνομικοῖς βιβλίοις. Ἡ ἔκτασις τῆς διαφθορᾶς τῶν γυναικῶν ἀναλογεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς πολυτελείας καὶ τῆς πτωχείας. Πορνεία καὶ κλοπὴ ὑπάρχουσι τὰ ὅπλα, δι' ὧν ἕκαστον γένος, ἄρσεν ἢ θῆλυ, λεηλατεῖ καὶ ληστεύει τὴν κοινωνίαν.

Ἡ χαμαιτυπία πλεονάζει ἐν Λονδίνῳ· διότι ἐκεῖ οἱ ἄνδρες σφετερίζονται μέρος τῶν γυναικείων ἔργων καταγινόμενοι π. χ. εἰς τὴν ραπτικὴν, καθήμενοι ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἐμπορείου, ἢ ἄλλου καταστήματος τοιούτου. Ἐν Γαλλίᾳ δὲ τοὐναντίον αἱ γυναῖκες ἐκτελοῦσι πολλάκις καὶ ἀνδρῶν ἔργα, δηλ. μεταφέρουσι φορτία, ἐμπορεύονται, γίνονται γραφεῖς, λογισταὶ ἐμπορείων, στοιχειοθέται τυπογραφείων. Τὰ ἐργόχειρα τῆς ραπτικῆς ἀνταμείβονται τοσοῦτον γλίσχρως ἐν Λονδίνῳ, ὥστε αἱ νεάνιδες μόλις κερδαίνουσιν ἐξ αὐτῶν πέντε, ἢ ἓξ δραχμὰς καθ' ἑβδομάδα, ἐργαζόμεναι δεκαοκτὼ ὥρας καθ' ἑκάστην! Ἀφ' ὅτου δὲ ἐφευρέθη πρό τινων ἐτῶν ἡ ραπτικὴ μηχανὴ, τὸ ὄφελος περιωρίσθη ἴσως καὶ εἰς τὸ ἥμισυ, εἰμή τι καὶ ὀλιγώτερον.

Πρὶν κατασταθῇ ἡ νέα ἀστυνομία ἐν Λονδίνῳ, αἱ Λαΐδες κατεῖχον τὸ πεζοδρόμιον ἐν καιρῷ νυκτὸς, ὥστε δυσκόλως τις διέβαινεν ἀνενόχλητος. Αἱ αἰσχρουργίαι καὶ αἰσχρολογίαι ἦσαν ἀπίστευτοι· ἔπειτα διὰ τὴν αἰδῶ, καθ' ἣν σεμνύνονται αἱ Ἀγγλίδες, οὐδεμία ἐπίσκεψις ἰατρικὴ γίνεται τῶν τοιούτων Φρυνῶν χάριν τῆς δημοσίου ὑγείας. Βεβαιοῦται ὅτι 200,000 (;) πορνῶν, ἢ ἑταιρῶν περιφέρονται εἰς τὴν πόλιν, ἢ μένουσιν ἐν διαφόροις χαμαιτυπείοις.

Ἐν Παρισίοις ἡ ἐξουσία τῆς ἀστυνομίας ἐκτείνεται εἰς 5 ἢ 6000 πόρνας κατ' ἔτος, ἐν δὲ Λονδίνῳ συνελήφθησαν ὑπὲρ τὰς 12,104 ὡς τοιαῦται, ἢ ὡς ὕποπτοι, ἢ ὡς μέθυσοι ἐκτεθειμέναι ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ἡ ἠθικότης αὐτόθι ὑπάρχει ἀποτέλεσμα μᾶλλον τῶν ἕξεων, ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀρετῆς. Στίφη κακούργων καὶ κλεπτῶν συστηματικῶς συναθροιζομένων προσβάλλουσιν ἐνίοτε μερικῶς τά τε κτήματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔν τε Παρισίοις καὶ Λονδίνῳ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ πόλει, ἐπικρατούσης μάλιστα ὁμίχλης κατὰ τὰς ὁδούς. Τῷ

1842 συνελήφθησαν αὐτόθι 76,545, τοὐτέστι τὸ 25μόριον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Αἰκίσεις, δολοφονίαι, βιασμοὶ, παιδοφθορίαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐγκλήματα ἐνεργοῦνται συνηθέστατα ἐκεῖ. Εἶδον παιδία ἑπτὰ καὶ ὀκτὼ ἐτῶν ἐξησκημένα περὶ τὸ ἐμβάλλειν τὰς χεῖρας εἰς τὰ θυλάκια τοῦ ἐνδύματος τῶν διαβατῶν, ἐπιβλεπούσης τῆς μητρὸς αὐτῶν ὡς διδασκάλου! Οἱ γονεῖς παραδιδοῦσιν ἐπὶ μισθῷ τὰ τέκνα πρὸς ἐμπείρους λωποδύτας, ὅπως μάθωσι τὴν τέχνην.

Τοιαύτη πενία ἐν γένει ἐπικρατεῖ ἐν Λονδίνῳ, ἂν καὶ αἱ πηγαὶ τῆς ἀβρᾶς διαίτης ὑπάρχωσιν ἀπίθανοι. Οὕτω π. χ. ἡ ἀγορὰ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν διαφόρων ζώων, νηκτῶν καὶ τετραπόδων φαίνεται αὐτόχρημα κιβωτὸς τοῦ Νῶε. Εἴκοσι χιλιάδες ἀγελάδων πρό τινων ἐτῶν (σήμερον δὲ ἴσως καὶ τριάκοντα) προσέφερον ἑκάστη ἀνὰ 18 καὶ 24 λίτρας γάλακτος καθ'ἡμέραν ὑπὲρ τῶν κατοίκων. Διὰ τῶν κοπρισμάτων καὶ τῆς καλλιεργείας πολλὰ λάχανα καὶ σπέρματα συλλέγονται τετράκις καὶ πεντάκις τοῦ ἔτους. Διακόσιαι χιλιάδες ἀγγουρίων (σικυΐκων) ἐκόπτοντο κατὰ πᾶσαν πρωΐαν, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ὀξωτὸν ἄρτυμα. Ζητοῦνται γαιώμηλα πρώϊμα ἔχοντα μόλις μέγεθος μικροῦ ὠοῦ, καθὼς καὶ πίσα ἀνὰ 20—25 δραχ. τὴν λίτραν. Ἔν τισι μάλιστα πωλητηρίοις αὐτῶν 400 γυναῖκες, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπέκεινα, ἐνασχολοῦνται περὶ τὸν ἑκλοβισμὸν (ξεφλούδισμα) μόνον, ἄλλαι δὲ περὶ τὴν ἀποκελύφωσιν τῶν καρύων. Χαμαίβατα, ἢ κόμαρα ἥμερα (χαμοκέρασα, φράγουλαι) ἀνὰ 20 δραχμὰς κατ' οὐγγίαν.—Πέντε πλοῖα (νῦν δὲ ἴσως πολλὰ ἀτμοκίνητα) μεταφέρουσι τακτικῶς ἀνανάσια ἐκ τῶν νήσων Bahama. Οἱ πέπονες ἔρχονται ἐκ τῆς Ἱσπανίας, Λυσιτανίας καὶ Βαταυΐας (Ὁλλανδίας). Ἀλλὰ τίς διηγήσεται τὸ πλῆθος, ἢ τὴν ποικιλίαν τῶν ἄλλων ὀπωρῶν, τὴν ἀγέλην τῶν ἰχθύων καὶ διαφόρων νηκτῶν, τὸν ὄχλον τῶν περιφερομένων μεταπρατῶν καὶ καπήλων ὑπὲρ τῶν Λουκούλλων τοῦ Λονδίνου;

Πολλοὶ πλούσιοι αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης δαπανῶσιν ἀφειδέστερον ὑπὲρ τῶν ἀλόγων ζώων, ἢ τῶν πτωχῶν. Οὕτω πωλοῦνται βαρυτίμως οἱ θηρευτικοὶ κύνες, ἐξαιρέτως δὲ οἱ ἵπποι, ὥστε τινὲς αὐτῶν ἀγοράζονται ἀπὸ 10 μέχρι 50 χιλ. δραχμῶν, ἢ καὶ πολὺ πλέον. Ἡ δὲ τοιαύτη πολυτέλεια ἐκτείνεται μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀνθέων, ἀπὸ δὲ τούτων εἰς τὰ ἔργα τῆς τέχνης, οἷον εἰκόνας περιφήμων ζωγράφων τιμωμένας πολλῶν χιλιάδων, καὶ εὐτελῆ δὲ προσέτι, ἢ κοινὰ ἔπιπλα, ὅσα εἶχόν ποτε διάσημοι ἄνθρωποι, βασιλεῖς, στρατηγοὶ, συγγραφεῖς κλπ. Διότι καὶ τούτων ἡ ἀξία παρὰ τοῖς πολυταλάντοις ἀποβαίνει μυθώδης.

Καὶ ὅμως ἐν μέσῳ τοιαύτης ἀφθονίας λιμώττουσι μυριάδες ἀνθρώπων, καθὼς ἀπέθνησκεν ὑπὸ δίψης ὁ Τάνταλος πλησίον τοῦ ποταμοῦ!

Ὅθεν τῷ 1860 ὑπῆρχον πτωχοὶ ἐν Λονδίνῳ 85,491, τῷ δὲ 1861 87, 320, καθ' ὅλην δὲ τὴν Ἀγγλίαν 813,233 τῷ 1861· ἐν δὲ Παρισίοις 36,713 οἰκογένειαι. Πτωχεύει βεβαιως καὶ αἰφνιδίως ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐκ τυχηρῶν περιστάσεων, πυρκαϊᾶς π. χ. πλημμύρας, σεισμοῦ, ναυαγίων καὶ ἄλλων περιπετειῶν τοιούτων· ἀλλὰ γενικῶς πηγὴ τῆς πενίας ἀναγνωρίζεται ἡ ὀκνηρία καὶ ἀργία. Ταύτην πάσχουσιν οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Ἰβερνοὶ, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἄλλων τόπων. Ἐν Ῥώμῃ, Νεαπόλει καὶ Ἐτρουρίᾳ πλήθουσιν οἱ ἐπαῖται πανταχοῦ ὡς μύρμηκες. Οἱ βόρειοι λαοὶ ὡς φιλοπονώτεροι ἐκ φύσεως καὶ ὀλιγαρκέστεροι οὐδέποτε περιπίπτουσιν εἰς ἀπόλυτον ἔνδειαν, ὅσον οἱ κάτοικοι τῶν θερμῶν κλιμάτων. Πένονται ὅμως ἐνίοτε καὶ ὁλόκληροι λαοὶ διὰ τὸν ὑπέρογκον πληθυσμὸν τῆς χώρας, ἂν καὶ ἐργάζωνται ἀδιακόπως. Τοῦτο συμβαίνει ἐν Κίνᾳ, ὅπου μυριάδες ἀνθρώπων γεννῶνται καὶ ζῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων ποταμῶν, οὔτ' ἐπάτησάν ποτε ἴσως τῆς γῆς τὸ ἔδαφος. Ἐκεῖ ἐσθίονται καὶ κύνες καὶ οἱ μύες αὐτοὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα βρωμερὰ ζῶα. Ἐκεῖ ὁ πατὴρ κατατρυχόμενος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ πωλεῖ τὰ τέκνα, ἡ δὲ μήτηρ ἐκτίθησι τὸ νεογνὸν αὐτῆς. Διὰ τὴν ἐκ τοῦ κλίματος προσγινομένην πολυγονίαν καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ ἐμποδίζει τὸν τοκετὸν πρὸ τοῦ 35 ἔτους, οἷον ἐν Τογκίνῳ καὶ τῇ νήσῳ Φορμόζᾳ. Ὅθεν ἅμα ἰδοῦσα ἡ ἱέρεια γυναῖκα ἔγκυον πρὸ τῆς ἡλικίας αὐτῆς, καταπατεῖ τὴν κοιλίαν καὶ ἐπιφέρει τὴν ἔκτρωσιν.

Οἱ περιηγηταὶ μέμφονται καὶ τοὺς Ἕλληνας ὡς ὀκνηροὺς, ἢ φίλους τῆς ἀργίας καὶ τῶν περιττῶν, καθὼς σχεδὸν οἱ Ἰβερνοὶ, ὡς κλίνοντας εἰς τὴν πολιτικὴν, τὴν ῥητορείαν, τὴν ποίησιν, τὴν μουσικὴν, τὰ θέατρα καὶ τοὺς χορούς, ἐν ᾧ ἐλλείπονται τῶν ἀναγκαίων, καὶ ὀλίγον μὲν περὶ τοῦ μέλλοντος σκέπτονται, ἀναφερόμενοι δὲ μόνον εἰς τὸ παρελθὸν καυχῶνται ἐπὶ πατραγαθίαις, ὡς δύο πτωχοὶ Ῥωμαῖοι, οἵτινες κλείοντες τὰ ταπεινὰ αὐτῶν ἐργαστήρια τὸ ἑσπέρας ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους! . . . ἀλλ' ὅμως ἐσμὲν ὁ πρῶτος λαὸς τοῦ κόσμου!»

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

« Καὶ εἰρήνη ἦν αὐτῷ (Σολομῶντι) ἐκ πάντων τῶν μερῶν κυκλόθεν. Καὶ κατῴκει Ἰούδας καὶ Ἰσραὴλ πεποιθότες ἕκαστος ὑπὸ τὴν ἄμπελον αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν συκῆν αὐτοῦ ἐσθίοντες κτλ. »
(Γ. Βασιλ. Δ.)

« Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὶ χείρονα καὶ διὰ κέρδος,
Ἄπληστον νεικῶν ἄρχετε καὶ πολέμων;
Τᾶς φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει·
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες τὰν ἀπέραντον ἐδόν.
(Ἀθήν. περὶ Ἐπικούρου παρὰ Διογ. Λαερτ.)

Πόλεμος, Εἰρήνη.

Σπανίως ὁμογενῆ ζῶα ἐκ τῶν χερσαίων ἀντιμάχονται, ἀντιμαχόμενα δέ ποτε σπανιώτατα καὶ φονεύονται, ἂν καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς ἔριδος προέρχηται ἐκ βιαίου φυσικοῦ πάθους, οἷον τῆς πείνης, ὅταν διαφιλονεικῶσι τὸ αὐτὸ θήραμα, καὶ τοῦ ἔρωτος, ὅταν δύω ἄῤῥενα ἀμφισβητῶσι περὶ ἑνὸς θήλεος. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως καὶ ἄνευ τούτων τῶν αἰτιῶν φονεύει τὸν ἄνθρωπον, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ ἐκ προμελέτης, τὸ δὲ χειρότερον καὶ κατὰ διαταγὴν ἄλλου, χρησιμεύων ὡς μάχαιρα κινουμένη ὑπὸ χειρὸς ξένης, ἢ ὡς ἁπλοῦν αὐτόματον, ὡς μηχανή.

Οὐδὲν ἄλλο ταράττει τὸν νοῦν, ἢ λυπεῖ τὴν ψυχὴν ὅσον ἡ τοιαύτη λύσσα. Διατί μὲ φονεύεις; Διατί! Μὴ οὐ κατοικεῖς πέραν τοῦ ποταμοῦ, τοῦ ὄρους; Ἂν ἔμενες πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, οὐδαμῶς σὲ ἐφόνευον· ἡ πρᾶξίς μου κατεδιώκετο τότε ὡς κακούργημα. Ἐπειδὴ ὅμως ζῇς ἐπέκεινα τῶν εἰρημένων ὁρίων, φονεύων σε ἐκπληρῶ ἔργον φιλοπάτριδος καὶ θαυμάζομαι μάλιστα ὡς ἀνδρεῖος! Ἰδοὺ ὅλη ἡ λογικὴ τῶν συνήθων πολέμων, ὥστε ἀληθεύει τὸ λεγόμενον « Νόμῳ καλὸν, νόμῳ κακόν! »

Ὁ λύκος θέλων ἵνα καταφάγῃ τὸ ἀρνίον εὗρεν ὡς πρόφασιν ὅτι ἐτάραττε τὸ ὕδωρ, ὅπου ἐκεῖνος ἤρχετο ἵνα πίῃ. Ὡσαύτως συλλογιζόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐξασκούμεθα περὶ τοὺς τρόπους τοῦ φόνου, ἐφευρίσκομεν θανατικώτερα μηχανήματα, τελειοποιοῦμεν τὰ ὅπλα. Οὐ φαρμακεύομεν βέλη ὡς οἱ ἀρχαῖοι, ἢ καὶ σήμερον οἱ ἄγριοι, ἀλλὰ πέμπομεν τὸν θάνατον κατὰ πολλῶν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ διὰ τῆς πυρίτιδος ὡς κεραυνόν· οὐ σπαραττόμεθα ὡς αἱ τίγρεις· ἀλλὰ ῥιπτόμεθα κατὰ γῆς ὡς αἱ μυῖαι καὶ καλύπτομεν τὸ ἔδαφος ὡς τοῦ φθινοπώρου τὰ φύλλα.

Τὸν δήμιον τὸν φονεύοντα καταδίκους κακούργους πάντες ἀποστρεφόμεθα ὡς μετερχόμενον μισητὸν ἔργον· τὸν δὲ στρατιώτην, ὅστις φο-

νεύει ἄνευ μέτρου καὶ διακρίσεως τιμίους καὶ ἀθώους ἀνθρώπους πάντες τιμῶσι! Πῶς ὁ ἄνθρωπος ἔχων ἐκ φύσεως τὸν χαρακτῆρα τοῦ τελειοποιεῖσθαι οὐδαμῶς κατὰ τοῦτο προώδευσε καὶ ἐφωτίσθη; Αὐτὸς, ὅστις ζητεῖ ἀφορμὰς τοῦ κινῆσαι οἶκτον καὶ δάκρυα, πῶς μένει ἄτεγκτος ἐν τῷ πολέμῳ;

Ἂν αἰφνιδίως προσβαλλόμεθα ὑπό τινος ἐχθροῦ, ὅστις εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἀδίκως, εἴχομεν λόγον ἵνα ἀποκρούσωμεν τὴν βίαν διὰ τῆς βίας καὶ ἀντιταχθῶμεν πρὸς ἄμυναν. Ἀλλὰ διὰ τὴν κενοδοξίαν, ἢ κακίαν τούτου, ἢ ἐκείνου τοῦ ἀρχηγοῦ ἑφορμῶν ὅλον ἔθνος ἐναντίον ὅλου ἄλλου ἔθνους ὡς ἀγέλη ἀγρίων θηρίων ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔννοιαν σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας! Ὁ Πύρρος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάπαυσιν ὡς τέλος τῶν πολέμων, ὅσους ἀλληλοδιαδόχως ἀνελάμβανε· καὶ ὅμως πάντοτε εὕρισκε νέους, ὡς ὁ Ναπολέων, οὐδ' ἀπήλαυεν ἤδη τῆς ἡσυχίας, ἣν ἔλεγεν ὅτι τοσοῦτον ἐπόθει! Ματαίως δὲ ὁ συνετὸς Κινέας ἐπανελάμβανε τὰς σοφὰς αὐτοῦ συμβουλὰς κατὰ τοῦτο.

Τίς δύναται ἵνα παραστήσῃ τὴν πυρκαϊὰν τῶν οἰκιῶν, τὰς λεηλασίας τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, τὴν φθορὰν τῶν καρποφόρων πεδιάδων, τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἀνθρώπων, τὴν πλημμύραν τοῦ αἵματος, τὰς ὀλολυγὰς τῶν ψυχορραγούντων πτωμάτων, τὸ ἐλεεινὸν θέαμα τῶν ἐπιζώντων ἀναπήρων, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τοὺς θρήνους τῶν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν, τὴν κατανάλωσιν ἀπείρων ἑκατομμυρίων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰς τὸ δαιμονιῶδες τοῦτο ἔργον τῆς ἐξολοθρεύσεως;

Ταῦτα πάντα καὶ ὡς ἐπίμετρον αὐτῶν τὴν ὑπερτίμησιν πάντων τῶν ὀψωνίων ἐπήνεγκε καὶ ὁ τελευταῖος μέγας πόλεμος τῶν πεπολιτισμένων χριστιανικῶν τῆς δύσεως δυνάμεων κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ ὑπὲρ τοῦ κορανίου ἐν μέσῳ τοῦ ιθ΄. αἰῶνος, καθὼς καὶ ὁ ἐνεστὼς ἤδη ἐμφύλιος τῆς Ἀμερικῆς εὐτεβῶν χριστιανῶν! Φρίττω ἤδη φανταζόμενος τὰ ἀποτελέσματα τῶν πολέμων βαρβάρων καὶ ἀγρίων ἐθνῶν τῆς Ἀφρικῆς, ἢ τῆς Ἀσίας, καθὼς καὶ τῶν δυσωνύμων ἐκείνων πορθητῶν, ὅσοι ἀνεφάνησαν ὡς ἀληθεῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μάστιγες, οἷον τοῦ Ταμερλάνου, τοῦ Γεγκισχάνου, τοῦ Ἀττίλα, τοῦ Ἀλαρίχου, τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας· ἔπειτα ἐνθυμούμενος τοὺς πολέμους τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ῥωμαίων, τῶν Γερμανῶν, τῶν Ἰταλῶν, τῶν Βενετῶν, τῶν Ἱσπανῶν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου καὶ Ἑ. Καρόλου, τοῦ ΙΔ΄. Λουδοβίκου καὶ τοῦ Ναπολέοντος. Πόθεν δὲ πάντα τὰ δεινὰ ταῦτα προῆλθον, εἰμὴ ἐκ πλεονεξίας καὶ ἀδικίας;

Ἀλλ' ὀλεθριώτατος πάντων τῶν πολέμων ὑπάρχει μάλιστα ὁ ἐμφύλιος, ἀποτέλεσμα πολιτικῶν διχονοιῶν. Ὅθεν οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἔπα-

θε καιρίως ἐξ αὐτοῦ ὅσον τὸ Ἑλληνικόν. Διότι ἡ Ἑλλὰς ἥτις σήμερον ἔχει 1,200,000 κατοίκων, τὸ πάλαι δὲ εἶχε πολλαπλασίους, μόλις ἐπὶ τοῦ Πλουτάρχου προσέφερε τρισχιλίους ὁπλίτας μόνον, ὅσους μόνη ἡ πόλις τῶν Μεγαρέων ἐξέπεμψέ ποτε εἰς Πλαταιὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν. (Πλούτ. περὶ ἐκλελοιπότων χρηστηρίων.)

Κατὰ ἀξιωματικὰς σημειώσεις δημοσιευθείσας παρὰ τοῦ F. Schoell μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς Ῥωσσίας ἐκάησαν τὰ ἑξῆς πτώματα

	ἀνθρώπων	ἵππων
Ἐν τῷ νομῷ Minsk 15 Ἰανν. 1813.	18,797	12,746
Ὁμοίως.	39,106	27,316
Ἐν τῷ τῆς Μόσχας 15 Φεβρ.	49,754	27,859
Ἐν τῷ τοῦ Σμολένσκου 20 Φεβρ.	70,735	50,430
Ἐν τῷ τῆς Βίλνας	72,203	9,407
Ἐν τῷ τῆς Καλούγας	1,017	4,384
	242,612	132,142

Ἐκτὸς αὐτῶν οἱ νομάρχαι εἶχον ἤδη κεκαυμένον πλῆθος ἄλλων, πρὶν λάβωσι τὴν περὶ τῆς προηγουμένης ἀπαριθμήσεως προσταγήν. Ἀλλὰ τίς ὑπολογίζεται τοὐλάχιστον ὡς ἔγγιστα τὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων καὶ ζώων τῶν φονευθέντων ἀπ' ἀρχῆς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καθὼς καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου;

Πῶς συλλογιζόμενοι νομίζομεν ὅτι, ἀπαγορευομένου τοῦ φόνου ἑνὸς μόνου ἀνθρώπου, ἐπιτρέπεται ὁ θάνατος πολλῶν ὁμοῦ χιλιάδων; Δίδοται σκανδαλωδέστερος παραλογισμός, ἢ γελοιωδεστέρα ἀντίφασις; Ἂν πιστεύωμεν εἰλικρινῶς ὅτι ὁ Θεὸς μόνος ἐστὶ κύριος ζωῆς καὶ θανάτου, πῶς ἀφαιροῦμεν τὴν πρώτην διὰ τοῦ δευτέρου; Ἂν ἀκούωμεν ὅτι ὁ Θεὸς προστάσσει ὡς κεφάλαιον τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην, πῶς φονευόμεθα, ἐνίοτε μάλιστα ἐν ὀνόματι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας;

Μόνον ἐν ταῖς καρδίαις μικρᾶς μερίδος χριστιανῶν, τῶν λεγομένων Κουακέρων, ἐκαρποφόρησαν ὡς ἀγαθὸς σπόρος πεσὼν εἰς ἀγαθὴν γῆν οἱ εὐαγγελικοὶ λόγοι περὶ εἰρήνης καὶ ἀγάπης! «Εἰρήνη ὑμῖν» (Ἰωάνν.) «Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» (ὁ αὐτὸς) «Ταύτην τὴν ἐντολὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (ὁ αὐτὸς) Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν» (Ματθ). Διότι μόνον αὐτοὶ οὐδέποτε πολεμοῦσιν, οὐδέποτε τολμῶσιν ἵνα φονεύσωσι τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, ἀτιμάζοντες αὐτὸν τὸν πλάστην· ἐπειδὴ ὁμολογουμένως ἡ ἀτίμωσις τῆς εἰκόνος μεταβαίνει εἰς τὸ πρωτότυπον, καθὼς καὶ ἡ τιμή.

Ἀναγνωρίζομεν τὴν ἀδικίαν τῶν πολέμων! καὶ ὅμως ἐπιμένομεν οὐχ

ἧττον ἐν αὐτοῖς! « Τί ἄλλο ἐστὶν ὁ πόλεμος, ἔλεγεν ὁ Α'. Ναπολέων, εἰμὴ ἔργον βαρβάρων ἀνθρώπων, καθ' ὃ φιλοτιμοῦνταί τινες ἵνα ὑπερισχύσωσι κατ' ἄλλων; (*) Ἆρά γε οὐκ ἐφαρμόζεται καὶ ἐνταῦθα ἡ φοβερὰ ἐκείνη ἀπόφασις, ἣν ἐξήγγειλεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός; « Ὁ γνοὺς καὶ ποιήσας πολλὰ δαρήσεται, ὁ δὲ μὴ γνοὺς, καὶ ποιήσας ὀλίγα δαρήσεται; » Γινόμεθα τῳόντι τόσῳ μᾶλλον ἄξιοι βαρείας ποινῆς καὶ τιμωρίας, ὅσῳ ἐν γνώσει ἀκαταπαύστως ἁμαρτάνομεν (ὡς πρὸς τὸν πόλεμον).

Καθὼς ὑπάρχει πόλεμος διὰ τῶν ὅπλων καὶ πόλεμος ἕτερος ἀκήρυκτος διὰ παντοίων παθῶν, ὅσα κινοῦσι καὶ ταράττουσι τοὺς ἀνθρώπους, ἐνεργούμενος, ὑπάρχει πολιτικὴ, καθὼς καὶ ἰδιωτικὴ εἰρήνη. Καὶ ἐκείνης μὲν διατηρουμένης, εὐημεροῦσιν οἱ λαοὶ, πληθύνεται ἡ ἀνθρωπότης, προάγονται αἱ ἐπιστῆμαι, προοδεύουσιν αἱ τέχναι ὁμοῦ καὶ ἡ ἐμπορία, αὐξάνει δὲ ὁ πλοῦτος· ταύτην ὅμως μόνον ἐν τῇ ἀγαθῇ συνειδήσει εὑρίσκει ὁ ἄνθρωπος. Ὅθεν αὐτὴν συμβουλεύει καὶ ὁ προφήτης Δαβίδ. « Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθὸν, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν ». (Ψαλμ. ΑΓ.) καὶ πάλιν « Εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον. » (ὁ αὐτὸς Ψαλ. ΑΙΗ.) Τῷ ὄντι ὁ χρηστὸς καὶ δίκαιος ἄνθρωπος ἔχει ἀγαθὴν συνείδησιν· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς χωρίοις κυρίως εὑρίσκει τὴν εἰρήνην. Ἐκεῖ τῷ ὄντι ἐμφιλοχωρεῖ ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἀληθὴς χαρά. Ἐκεῖ τὰ πικρὰ αἰσθήματα μεταβάλλονται εἰς ἡδονάς, αἱ δὲ διεφθαρμέναι καρδίαι σωφρονίζονται. Ἐκεῖ γίνεταί τις ἐνταὐτῷ ἀγαθὸς, εὔπιστος καὶ εἰλικρινής. Ἴσως τινὰ τῶν καλῶν ἀποτελεσμάτων τούτων εὑρίσκομεν ἀποχωροῦντες καὶ εἰς τὰ δωμάτια αὐτὰ τῆς ἐν πόλει οἰκίας ἡμῶν μακρὰν τῆς κοινῆς τύρβης καὶ τῶν συνήθων ἐπισκέψεων. Μόνον ὅμως ἐν τοῖς ἀγροῖς πνέομεν καθαρὸν ἀέρα, ἔχομεν πάντοτε τερπνὴν θέαν, ζῶμεν ἀφελῶς, περιπατοῦμεν ἐλευθέρως, βλέπομεν ἁπλούστερα ἤθη καὶ εὑρίσκομεν ἀγαθωτέρους ἀνθρώπους. Αὐτόθι προσέτι τὰ πάθη ἀναπτύσσονται ἄνευ βλάβης οἱουδήποτε ἀνθρώπου. Ὁ φιλελεύθερος ἔχει μόνον τὸν οὐρανὸν ἀνώτερον, ὁ φιλάργυρος συλλέγει περιοδικῶς τὰ ἄφθονα τῆς φύσεως δῶρα, ὁ κενόδοξος ἐξασκεῖται περὶ τὴν κυνηγεσίαν, ὁ δόλιος ἱκανοποιεῖται διὰ τῆς ἄγρας τῶν πτηνῶν, ὁ γαστρίμαργος θέλγει ἀκαταπαύστως τὴν γεῦσιν διὰ τῶν εὐχυμοτάτων ποτῶν καὶ βρωμάτων, ὁ δὲ φιλόσοφος σκέπτεται καὶ μελετᾷ ἡσύχως ἐφ' ὅσον θέλει.

Ὁ Ι. Χ. οὐδέποτε ἔψεξε τοὺς λεγομένους Ἐσσαίους (ἢ Ἐσσενίτας) οἵ-

(*) Qu' est-ce que la guerre? Un métier de barbares, où tout l' art consiste à être le plus fort sur un point donné. (Λόγοι ῥηθέντες παρὰ τοῦ Ναπολέοντος τῇ πρωτεραίᾳ τῆς παρὰ τὸν Μοσχόβαν ποταμὸν ἐν Ρωσσίᾳ μάχης).

τινες ἦσαν οἱ ἀσκηταὶ τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀλλὰ περιερχόμενος πρὸ πάντων τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας, διδάσκων δὲ μάλιστα ὅσα συντείνουσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων κατέφευγε καὶ εἰς τὴν ἔρημον, οὕτω δὲ ἔδωκε καὶ πρὸς ἡμᾶς τὸ παράδειγμα, ἵνα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποσυρώμεθα ἐνίοτε ἐκ τῶν θλίψεων καὶ πειρασμῶν τοῦ βίου. Ὁποῖον τερπνὸν θέαμα ἡ δύσις τοῦ ἡλίου ἐκ λόφου τινός, ἢ βουνοῦ παρατηρουμένη, ἡ ἄποψις θαλάσσης, ἢ λίμνης καὶ ἡ ἐπιστροφὴ ποιμνίων, ἢ ἄλλων κτηνῶν ἐρχομένων εἰς τὸν τόπον τῆς ἀναπαύσεως! Πόσον δὲ ταχέως ἐξ ἐναντίας προσοχθίζομεν πρὸς τὴν μονοτονίαν τῶν διαχύσεων τῆς πόλεως, τῶν χορῶν, τῶν συμποσίων καὶ διαφόρων ἀθυρμάτων. Πρόσθες ἐνταῦθα τὰ κακὰ τῆς ἀϋπνίας καὶ τὴν ἐκ τῆς πολυφαγίας, ἢ πολυποσίας βλάβην καὶ τὴν ἄφευκτον δαπάνην, ἥτις ὑπερβαίνει πολλάκις τὰς ἡμετέρας δυνάμεις, ὥστε καταντῶμεν ἀνεπαισθήτως πτωχοὶ ἀπὸ πλουσίων μακαριζομένων πρότερον.

Ἔπειτα ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου τῶν πόλεων οὐδέποτε ὁ νοῦς ἀντιλαμβάνεται, οὔτε κρίνει ἀσφαλῶς, οὔτ' ἐπινοεῖ καὶ ἐρευρίσκει, ὅσον ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἐρημίας. Ἐκεῖ τῆς ἀρχαιότητος οἱ φιλόσοφοι διελογίζοντο καὶ συνέταττον τὰς ἀθανάτους αὐτῶν σελίδας. Ἐκεῖ καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων πάμπολλοι, ὀνομαστὶ δὲ ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντέσκιος καὶ ὁ Γίββων ἐσκέπτοντο καὶ συνετίθεσαν τὰ ἄριστα αὐτῶν συγγράμματα. Ἡ διατριβὴ ἐν ταῖς ἐπαύλευσιν ὠφελεῖ μάλιστα μετὰ τὰς ἀσχολίας καὶ φροντίδας τῶν πόλεων, καθὼς αἱ πόλεις ἀμοιβαίως δέχονται τὸν βαρυνθέντα ἐκ τῆς ἐρημίας.

Οἱ βασιλεῖς βλέπουσιν ἀδιαφόρως τὸν θρόνον, οἱ αὐλικοὶ τὴν λαμπρὰν αὐτῶν δουλείαν καὶ οἱ μεγιστᾶνες τὴν δόξαν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ πλούτου· πάντες δὲ ἐπιποθοῦσι τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαύλεων. Τίς ἡμῶν ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἀπεχώρησεν εἰς τὴν ἐρημίαν ἀποφεύγων τὴν τυραννίαν τοῦ Πολυκράτους; ὅτι ὁ Ἐπίκουρος ἔζη ἐν μέσῳ τῶν κήπων; ὅτι ὁ Πλάτων περιεπάτει συχνάκις παρὰ τὸν Ἰλισσὸν καὶ ἐδίδασκεν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ μακρὰν τῆς πόλεως; Εἰς τὸ χωρίον κατέφευγε συχνάκις ὡς εἰς λιμένα καὶ ὁ Πούβλιος Σκιπίων, ὅτε κατεῖχε τὰς πρώτας τῆς δημοκρατίας ἀρχάς, ἐκεῖθεν διεύθυνε σιωπηλῶς τὴν τύχην τῆς Ῥώμης, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ ὁριστικῶς ἀπ' αὐτῆς ἐμακρύνθη, ὅπως ἀποπερατώσῃ τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον ἐν μέσῳ δάσους παρὰ τὸ Λίτερνον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κικέρων ἀνεχώρησε παντελῶς ἐκ τῆς Ῥώμης, ὅτε εἶδεν αὐτὴν μολυνομένην ὑπὸ τοσούτων ἐγκλημάτων, καὶ ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ Τιβούρει ἀπέφευγε τὴν ὑπερήφανον ἐκείνην τῆς οἰκουμένης πρωτεύουσαν καὶ τὰς θορυβώδεις αὐτῆς ἀπολαύσεις. Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος πε-

ρικυκλούμενος ὑπὸ τῆς ἐρήμου συνέγραψε τὸ πολυμαθέστατον αὐτοῦ βιβλίον. Οἱ δρυΐδαι, ἐὰν μὴ εἶχόν τι ἔργον δημόσιον, ἔφευγον καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν πόλεων εἰς τὰ δάση, ὅπου ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων ἐδίδασκον τὴν νεολαίαν, ὄντες οἱ αὐτοὶ καὶ νομοθέται καὶ δικασταὶ καὶ ἰατροὶ καὶ φιλόσοφοι τῶν λαῶν.

Φεύγομεν τὸν κόσμον ἐνίοτε δι' ὑποχονδρίαν, διὰ κακολογίαν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὸ μῖσος αὐτῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἢ ὑπὸ ζήλου πρὸς τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Ἐμακρύνθη τῶν πόλεων ὁ Ρουσσὼ καὶ ὁ Χούμης· διότι ἐκεῖ ἐπεκράτουν αἱ προλήψεις, κατεδιώκετο ἡ ἀνεξαρτησία τῶν φρονημάτων, ὠλιγωρεῖτο ὑπὸ ματαίων γυναικῶν ἡ ἀληθὴς εὐφυΐα καὶ ἐῤῥαδιούργει ὁ παλυόμματος φθόνος.

Ὀλίγοι μονάρχαι ἀπέθανον εὐδαιμονέστεροι τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅστις μετὰ εἰκοσιπενταετῆ βασιλείαν καὶ σχεδὸν ἑξηκονταετὴς ἤδη ἀποδυθεὶς τὴν πορφύραν καὶ ῥίψας τὸ σκῆπτρον ὑπῆγεν ὅπως διανύσῃ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν Σαλώνοις τῆς Δαλματίας, ὅπου εἰσέτι φαίνονται τὰ ἐρείπια τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἀνακτόρου, ὅπερ ἔκτισε· παρακινούμενος δ' ὕστερον ὑπὸ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἵνα ἐπαναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν εἶπε μειδιῶν ὑπὸ οἶκτου· ἂν ἔβλεπες πόσας κράμβας ἐφύτευσα ἰδιοχείρως, οὐδέποτε βεβαίως μὲ παρεκίνεις ἵν' ἀνταλλάξω τοιαύτην εὐδαιμονίαν πρὸς διάδημα! Ἀλλ' εἰς μοναστήριον ἀπεχώρησε καὶ ὁ Ε^ος Κάρολος αὐτοκράτωρ ἀφεὶς τὰ γιγαντιαῖα αὐτοῦ σχέδια, δι' ὧν κατετάραξεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην.

Κατὰ δυσχίαν ἐπειδὴ «Οὐδὲν καλὸν κακότητος ἄμικτον», ὁ δι' οἱανδήποτε αἰτίαν, μάλιστα δὲ ὑπὸ μελαγχολίας ἀκοινώνητος ἄνθρωπος γίνεται πολλάκις ἰδιότροπος, κατηφὴς, σιωπηλὸς, φίλαυτος, ἄγριος, ἢ καὶ προπετὴς ἐνίοτε· οὐδεμίαν δέχεται ἀντιλογίαν, ἢ παρατήρησιν, κρίνει κακῶς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις καὶ γνώσεις, οὔτ' ὠφελεῖται ἐξ ὅσων ἄλλοι ἐφευρίσκουσιν, ἢ σκέπτονται αὐτοῦ πολλάκις ὀρθότερον. Ὁ Πλάτων ἔλεγεν ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη προέρχονται ἐκ τῆς μονώσεως. Τοιαῦτα ἦσαν τῳόντι τὰ ἰδιώματα τῶν κυνικῶν φιλοσόφων καὶ ἄλλων φιλερήμων ὁμοίων. Διότι θαπτόμενοι, οὕτως εἰπεῖν, μεταξὺ τῶν νεκρῶν, δηλ. τῶν ἀλλεπαλλήλων βιβλίων οἱ τοιοῦτοι ἀποβάλλουσι τὴν πρὸς τοὺς ζῶντας σχέσιν, συμπεριφορὰν καὶ συμπάθειαν· ὅθεν καὶ ὡς σχολαστικοὶ περιπαίζονται, ἐξερχόμενοι δὲ τοῦ σπουδαστηρίου εἰς τὸν κόσμον ἐμβαίνουσιν ὡς εἰς χώραν ἄγνωστον· διὰ τοῦτο καὶ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν προκρίνουσι τὴν οἰκουρίαν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου, ἀλλὰ σπανιώταται.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

« Ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι. » (Πιττακός).
« Ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. » (Ἔξοδ.)
« Ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ
» ἀνθέστηκε. » (Παῦλ. πρὸς Ρωμαίους).

Ἀναρχία, Ἀρχή.

Ὁ κοινὸς ἄνθρωπος θεωρεῖ τὴν δημοκρατίαν ὡς βασίλειον τῶν νόμων καὶ τῶν ἠθῶν, τὴν ἱεροκρατίαν ὡς δεισιδαιμονίαν, τὴν ἀριστοκρατίαν προδότην παρὰ τὸν θρόνον καθήμενον, τὴν δὲ βασιλείαν ὡς αὐτογνώμονα καὶ δεσποτικὴν ἀρχήν. Ἡ Ἱστορία ὅμως μαρτυρεῖ σφαλερὰν τὴν τοιαύτην δόξαν, ὡς λίαν γενικὴν καὶ ἀπόλυτον. Διότι ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἐπικρατοῦσι μὲν αἱ ἰδέαι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰ συμφέροντα. Ἡ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων μάλιστα οὔτε τὴν δουλείαν, οὔτε τὴν ἀριστοκρατίαν ἐνίκησεν· ἀλλ' ὑπέκυψεν ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ τὴν βασιλείαν καὶ ἀριστοκρατίαν, ἐν ταῖς ἀποικίαις ὑπὸ τὴν ἀσιατικὴν δεσποτείαν, ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τὴν τυραννικήν, ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, ἐν Ἀθήναις, Ἰωνίᾳ, Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ παλαίουσα πάντοτε κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, ὑπέκυψε τῇ Σπάρτῃ, τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τελευταῖον τῇ Ῥώμῃ. Ἰδιαιτέρως δὲ ἡ τῶν Ἀθηνῶν δημοκρατία μᾶλλον κατ' ἐπιφάνειαν, ἢ πραγματικῶς ὑπῆρχε τοιαύτη. Διότι οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ εἶχε θεμελιώδεις νόμους δημοτικῆς κυβερνήσεως, οὐδ' αὐτὸ σχεδὸν τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφίζειν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐκτελεῖν αὐτούς. Τὸ προνόμιον τοῦτο εὑρίσκεται μόνον κατά τινας χρόνους στάσεων καὶ περιστάσεις κρισίμους, ἀλλὰ παροδικὰς καὶ προσκαίρους, ὥστε ἡ πολιτεία κυρίως ὑπῆρξε μίγμα δημοκρατίας καὶ ἀριστοκρατίας, ἐξ ὧν ἡ δευτέρα αὕτη διέφθειρε καὶ ἠλλοίου πάντοτε τὴν πρώτην ἐκείνην. (Hermann Staats-alterthümer § 61.) Ἡ ἱεροκρατία ἐχρησίμευσεν ἴσως κατ' ἀρχὰς τῶν συνισταμένων κοινωνιῶν, ὥστε οἱ Ἑβραῖοι κατ' αὐτὴν πολιτευόμενοι ἦσαν ἀρκούντως καὶ καθ' ἑαυτοὺς καὶ ὡς πρὸς ἄλλα ἔθνη εὐδαίμονες· ἀλλ' ἡ ἀριστοκρατία ὁμολογουμένως καὶ καθαρὰ καὶ σύμμικτος πάντοτε ὠφέλησε τοὺς λαούς.

Ἐκ τῶν διαφόρων ὅμως εἰδῶν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τὴν βασιλείαν βεβαιότατα ἀπέδειξεν ἡ πεῖρα ὡς ἁρμοδιωτέραν εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν κοινωνιῶν. Ἔπειτα ἀκριβῶς ἐξετάζοντες τὰ πράγματα αὐτὴν εὑρίσκομεν προσέτι καὶ φυσικωτέραν. Διότι ἁπλουστάτη πασῶν ἀρχὴ φαίνεται ἡ τοῦ πατρὸς πρὸς τὰ τέκνα, ὡς βασιλέως τινὸς πρὸς ὑπηκόους, διαρκοῦσα συνήθως ἕως ἡλικιωθέντα, γένωνται

καὶ αὐτὰ πατέρες κατ' ἰδίαν ἕκαστον, πᾶσα δὲ ἄλλη παρ' αὐτὴν προέρχεται ἐκ συνθήκης, ἐκτὸς τῆς τυραννίας, ἥτις γεννᾶται ἐκ φανερᾶς βίας. Ἡ πατρικὴ λοιπὸν ἐξουσία αὕτη, ἡ ἀρχὴ δηλ. ἑνὸς ἀνθρώπου διοικοῦντος πολλοὺς, ἀναλογεῖ πρὸς τὴν βασιλικήν. Ὁ βασιλεὺς θεωρεῖται ὡς πατὴρ τῶν ἀρχομένων καὶ *βάσις* τοῦ *λαοῦ*· διὸ ὠνομάσθη καὶ αὐτὸ τοῦτο, *βασιλεύς*.

Ἀλλ' ἡ βασιλεία μὴ περιοριζομένη ὑπὸ θεμελιωδῶν νόμων ἐκπίπτει εἰς ἀπόλυτον μοναρχίαν, τὴν λεγομένην ἄλλως δεσποτίαν, ἢ αὐταρχίαν καὶ τυραννίαν, καθὼς ἡ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς ὀχλοκρατίαν καὶ ἡ ἀριστοκρατία εἰς ὀλιγαρχίαν. Οἱ θεμελιώδεις δὲ νόμοι αὐτῆς ψηφιζόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους συνάμα, ἢ ὑπὸ τούτου μὲν προτεινόμενοι, ὑπ' ἐκείνου δὲ ἐγκρινόμενοι καὶ δι' ὅρκου δημοτελοῦς ἐπικυρούμενοι ἀποτελοῦσι τὸ λεγόμενον Σύνταγμα. Ἀγαθῇ τύχῃ τὴν σύστασιν τῆς εὐκράτου ταύτης ἀρχῆς, τῆς συνταγματικῆς δηλ. λεγομένης βασιλείας, ἐπενόησαν πρῶτοι κατὰ τὴν ἱστορίαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Πυθαγόρου. (Στοβ.)

Ὁ ἀγαθὸς ὅμως ἡγεμὼν ὑπάρχει ἀνώτερος, δηλ. προτιμᾶται πάντων τῶν εἰρημένων νόμων, καθὼς καὶ ὁ κακὸς δυσκόλως ὑπ' αὐτῶν χαλινοῦται. Διότι δύναται πολλαχῶς ἵνα ἐξαχρειώσῃ τοὺς πλείστους πολίτας, ἀμελῶν π. χ. τῆς αὐστηρᾶς αὐτῶν ἠθοποιήσεως καὶ συνειθίζων περὶ τὴν πολυτέλειαν, ἥτις ἀνεπαισθήτως καθιστᾷ αὐτοὺς πτωχοὺς, καὶ ἀκολούθως ταπεινόφρονας καὶ δούλους, ἐφ' ὅσον ζῶσι σχεδὸν, ἐν ᾧ κερδαίνει τοὺς ἄλλους διὰ μισθῶν καὶ συντάξεων καὶ δημοσίων λειτουργημάτων. Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι οὔτε ὁ δεύτερος οὗτος διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ ἀσφαλὴς, ἐὰν μὴ εὑρίσκῃ ὄργανα, χαμερπεῖς δηλ. καὶ ἐθελοδούλους ὑπουργοὺς, οὔτε ὁ πρῶτος ἐκεῖνος χρησιμεύει ἐντελῶς, ὅταν ὑπὸ ῥαδιούργων, ἀμαθῶν, κενοδόξων καὶ δημοβόρων συνήθως ἀρχόντων περιστοιχίζηται.

Δίκαιος καὶ φιλάνθρωπος τῷ ὄντι ἐκ φύσεως ἦτο ὁ δυστυχὴς Ὄθων, ἔδειξε δὲ μάλιστα καὶ σπανίαν ἐνίοτε ἀμνησικακίαν. Ἀλλ' ἐξαιρουμένων πέντε, ἢ δέκα γενναιοφρόνων καὶ εἰλικρινῶν ἀνδρῶν, ὡς *ἐπὶ τὸ πλεῖστον* δὲ καὶ τούτων λεγομένων ἑτεροχθόνων, ἤκουσεν ὁ δυστυχὴς ποτε ἐκ στόματος τῶν ἄλλων ἀναξίων, ἀχαρίστων καὶ μοχθηρῶν ὑπουργῶν τὴν ἀλήθειαν; Ἐξ ἐναντίας παριστάνοντες πρὸς αὐτὸν τὰ πάντα ὡς λίαν καλὰ, πράττοντες ὅ,τι ἐνόμιζον συμφέρον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων, μηδέποτε συμβουλευόμενοι τὸ παρελθὸν, ὅπως βελτιώσωσι τὸ μέλλον, ζῶντες πάντοτε ἡμερόβιοι καὶ ἐξοικονομοῦντες ὁπωσδήποτε μόνον τὸ ἐνεστὼς, διορίζοντες δὲ καὶ παύοντες ὅσους ἤθελον, ἀπέδιδον ψευ-

δῶς καὶ ἀσυνειδήτως τὰ πάντα πρὸς τὸν βασιλέα! Ὅθεν ὁ Χρεμύλλος, ὁ Ῥωπίας, ὁ Μάνης, ὁ Κρέων, ὁ Χαρμόλαος ἠρώτων τοὺς ἐπικαλουμένους δικαιοσύνην· ὑπῆγες ἐπάνω; ὡμίλησας πρὸς τὸν Κ. Βέντλανδ; ὁ δὲ Βαρδάκος ἀπολογούμενος περί τινος γενομένου ἀδικήματος ἔλεγε τολμηρῶς « Οὕτως ἀπεφάσισεν ὁ βασιλεὺς » καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ὁμοίως τὸν αὐτὸν ἀνοήτως καὶ ἀπερισκέπτως ἐκίνουν ἀνάγυρον, ὅπως ἐνοχοποιήσωσιν ἐναμίλλως τὸν ἀνώτερον πάσης εὐθύνης! κολακεύοντες δ' ἔπειτα τὴν δοξομανίαν τῆς Ἀμαλίας ἦγον καὶ ἔφερον αὐθαιρέτως τὰ πάντα, τινὲς ἐσφετερίζοντο, ὡς λέγεται, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τὰ δημόσια, ἄλλοι ἐχρηματολόγουν, κατὰ τὴν φήμην, παρὰ τῶν ἰδιωτῶν, κατεδίωκον τοὺς ἐναντίους, διέβαλλον τοὺς ἐλευθερόφρονας, κατεβάρυνον τὸ ἔθνος διὰ νέων φόρων ἀναγκαίων πρὸς διατροφὴν πλημμυρούντων κηφήνων, ἢ ηὔξανον τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπαλλήλων κυρίως ὅπως αὐξήσωσι μόνον τὸν ἑαυτῶν, οὕτω δὲ διὰ τρεῖς, ἢ τέτσαρας ἑκατοντάδας ἰδίου κέρδους ἐπεφόρτιζον τὸ ταμεῖον διὰ παμπόλλων μυριάδων.

Τοιαύτης ὑπαρχούσης παραλυσίας οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι πάντες ἐξέκλινον καὶ αὐτοὶ εἰς παντοίας καταχρήσεις, οἱ ταμίαι ἐσφετερίζοντο, οἱ ἔφοροι ηὔξανον τὰ ἐνοίκια τῶν φορολογουμένων ὅπως αὐξήσωσι τὸν φόρον, ἄλλοτε δὲ ἔγραφον ὡς ἐκμισθώτους τὰς ἀνεκμισθώτους οἰκίας, οἱ τελῶναι ἐτελώνιζον καὶ εἰσέτι τελωνίζουσιν αὐτογνωμόνως καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις τὰ κατὰ νόμον ἀτελώνιστα ἐνδύματα τῶν ἐπιβατῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα πράγματα, οἱ εἰσπράκτορες ἐλάμβανον, ἢ ἀπῄτουν δὶς, καὶ τρὶς ἐνίοτε ὅσα ἤδη ἔλαβον, οἱ δὲ ἔπαρχοι ὠφελοῦντο ἐκ τῶν στρατευσίμων καὶ τῶν ποιμένων.

Ἐνίοτε ὅμως διαφωνοῦντες οἱ ὑπουργοὶ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἀντιφάσκοντες ἔφερον τὸν Ὄθωνα εἰς παντελῆ ἀμηχανίαν, ὥστε ἔκρινεν ἀναγκαῖον ἵν' ἀφ' ἑαυτοῦ πληροφορηθῇ, πρὶν ἀποφασίσῃ. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἦτο δύσκολον καὶ πολυχρόνιον, ἐσωρεύοντο διὰ τὴν πολυγραφίαν ἐξ ἀνάγκης αἱ ὑποθέσεις πανταχοῦ, ἡ ἐκλογὴ καὶ ἁπλῶν δημάρχων ἔμενεν ἐκκρεμὴς, ἀδίκως συλληφθέντες ἐστέναζον ἐν ταῖς φυλακαῖς, ἕως ἐκδοθῇ τὸ περὶ αὐτῶν βούλευμα μετὰ ἓξ καὶ ὀκτὼ μῆνας, ἡ ληστεία ἐνθαρρυνομένη ὑπὸ δυνατῶν διὰ κομματικοὺς σκοποὺς ἐλεηλάτει τὰς ἐπαρχίας καὶ ἠχμαλώτιζε τοὺς ἀνθρώπους, πολλοὶ δικασταὶ διέστρεφον τὴν δικαιοσύνην κατ' εἰσήγησιν ἀνωτέρων, οἱ κακοῦργοι ἀπελύοντο, ὡς ἐπίμετρον δὲ τῶν κακῶν ὁ δυστυχὴς Ὄθων κολακευόμενος πανταχόθεν κατήντησεν ἵνα κοινοποιῇ τὰ θελήματα αὐτοῦ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς βουλὰς, οὐ μόνον ἐπιτηδείως διὰ τῶν προέδρων, ἀλλ' ἀναφανδὸν καὶ δι' αὐτῶν τῶν ὑπουργῶν πρὸς τοὺς συμπολιτευομένους, καὶ πρὸς ἀξιωματικοὺς δὲ ἔλεγε

παῤῥησίᾳ ὅτι οἱ ἀφωσιωμένοι μόνον παρ' αὐτοῦ εὐνοοῦνται καὶ προστατεύονται!

Τοιαύτη παρανομιῶν κατάστασις ἐκίνησε δεκαὲξ στάσεις καὶ τρεῖς συνωμοσίας, αἵτινες διὰ μεγάλων θυσιῶν τοῦ ταμείου μόλις κατεπνίγησαν, ἕως οὗ τελευταῖον διὰ τὴν δοξομανίαν, τὰς διαφόρους καταχθονίους ῥαδιουργίας καὶ τὴν δολιότητα τῶν περὶ αὐτὸν αἴρων τὰς ἁμαρτίας ἐξήκοντα τοὐλάχιστον ὑπουργῶν ἐφυγαδεύθη ἐλεεινῶς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ὄθων, καθώς ποτε ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος ἐδιώκετο ὑπὸ τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν ἔρημον! Ἀλλὰ τῇ ἐπαύριον ἀμέσως τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τούτου οἱ μέχρι πρώην θωπεύοντες αὐτὸν, ἐν μέρει δὲ καὶ πρωταίτιοι τῆς μεταπολιτεύσεως, ἐκηρύχθησαν παραδόξως ἔνθερμοι αὐτῆς ζηλωταὶ καὶ ὑπέρμαχοι! Προφανῶς λοιπὸν ὁ ἀτυχὴς αὐτὸς βασιλεὺς ἔπαθεν ἀδίκως· διότι πᾶσα κακὴ (παράνομος δηλ. ἢ ἐπιβλαβὴς) πρᾶξις τῆς ἐξουσίας ἐνοχοποιεῖ μόνον τοὺς ὑπουργοὺς, οὐδέποτε δὲ τὸν βασιλέα ὡς ἀνεύθυνον.

Ἡ δημοσιογραφία ὡς ἄγρυπνος Ἄργος ἐπιβλέπει καὶ ἐξελέγχει τὰς γενομένας καταχρήσεις, ὅπως διορθωθῶσιν, ἢ τοὐλάχιστον μὴ ἐπαναληφθῶσιν· ἀλλ' ἐν τῇ Ἑλλάδι δυσυχῶς οὐδὲν τοιοῦτο σωτήριον ἀποτέλεσμα ἐπήνεγκε μέχρι τοῦδε, ἡ αὐτὴ δὲ κατάστασις παρατείνεται ἐπ' ἄπειρον. Κραυγάζει βεβαίως ὁ τύπος κατὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων στρατιωτικῶν προβιβασμῶν, οὐχ ἧττον ὅμως οὗτοι ἐξακολουθοῦσιν ἐπαναλαμβανόμενοι σκανδαλωδέστατα, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἄτοπα παρατείνονται.

Ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία ὑπάρχουσιν ὡς δύω τροχοὶ, δι' ὧν περιστρέφεται ὁ ἄξων τῆς κυβερνήσεως, εἴτε ἡ διοικητικὴ μηχανή. Ἴσως νομίσῃ τις ὅτι τὰ δύω ταῦτα σώματα ἐξασθενίζουσι τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Τοῦτο ἐφαντάζετο καὶ ἡ γυνὴ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Θεοπόμπου ὡς πρὸς τοὺς ἐφόρους, μεμφομένη αὐτὸν ὅτι καταστήσας τὴν νέαν ταύτην ἀρχὴν μετεβίβαζε ταπεινοτέραν τὴν βασιλείαν πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ οἱ ἔφοροι ἔμελλον ἵνα ἐξελέγχωσι καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων τὰς πράξεις. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὀρθῶς φρονῶν εἶπεν, ὅτι ἐνόμιζε τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πολὺ μᾶλλον εἰς τὸ ἑξῆς ἰσχυροτέραν, ὡς βεβαιοτέραν· καθόσον συγκεράσας τὴν βασιλείαν ἀπέφυγε καὶ τὸν φθόνον καὶ τὸν κίνδυνον.

Ὁ βασιλεὺς τῳόντι παραχωρεῖ μὲν μέρος τῆς ἐξουσίας δηλ. τὴν νομοθεσίαν· ἀλλ' ἔχει ὅλον τὸ ἄλλο ἀσφαλές. Διότι μόνον οἱ ὑπουργοὶ καὶ τὰ βουλευτικὰ σώματα πταίουσιν, ὅταν βαδίζωσι κακῶς τὰ πράγματα· καθόσον ἢ κολακεύουσι χαμερπῶς τὸν ἡγεμόνα καὶ κρύπτουσι

τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἀσυμφωνοῦσιν ὡς ἀποβλέποντες οὐχὶ εἰς τὸ γενικὸν καλὸν, ἀλλ' εἰς ἴδια συμφέροντα.

Κακῶς ἄρα συλλογιζόμενοι, ἢ μᾶλλον ὑπὸ παθῶν ἰδιαιτέρων κινούμενοι οἱ πληρεξούσιοι τῆς τελευταίας ἐθνοσυνελεύσεως κατήργησαν τὴν Γερουσίαν, ἥτις ἀντεστάθμιζε τὰς νεανικὰς ὁρμὰς παραφόρου βουλῆς καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἱερὰ ἄγκυρα ἐν καιρῷ σφοδρᾶς ἀντιπολιτεύσεως. Ἴσως συνέφερε χάριν οἰκονομίας ὁ περιορισμὸς μόνον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς εἰς εἴκοσι τὸ πολύ· ἀλλ' ὁ φθόνος ἀντὶ τῶν περιττῶν καὶ ἀκάρπων κλάδων ἔκοψε καὶ τὴν ῥίζαν αὐτὴν τοῦ δένδρου, ὅπερ ὡς συντηρητικὸν ἐσκίαζε τήν τε βασιλείαν καὶ τὸ ἔθνος!

Ἂν καὶ ὑπέρτατος πάντων ὁμολογῆται ὁ βασιλεὺς, ἔχει ὅμως καὶ αὐτὸς ἀνώτερον ἄρχοντα τὸν νόμον. Αὐτὸς ὑπάρχει σύμβουλος καὶ σύνοικος αὐτοῦ εἰλικρινής. Αὐτὸς λέγει πρὸς αὐτὸν ὡς ἔλεγεν ὁ κατευναστὴς πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν « Ἀνάστα, ὦ βασιλεῦ, καὶ φρόντιζε τῶν πραγμάτων, καθὼς σὲ διέταξεν ὁ Ὡρομάζης. »

Ὁ ἀγαθὸς ἡγεμὼν ἔχει περὶ πολλοῦ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ ὡς βάσιν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν. Τοιοῦτος ὢν ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος ἔγραφε μετὰ χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης ὅτι ἔμαθε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Σεουήρου τὸ τιμᾶν πρὸ πάντων τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν « Καὶ φαντασίαν λαβεῖν πολιτείας ἰσονόμου κατὰ ἰσότητα καὶ ἰσηγορίαν διοικουμένης καὶ βασιλείας τιμώσης πάντων μάλιστα τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀρχομένων. » (Εἰς ἑαυτὸν Β. Α.)

Παράδειγμα τῶν ἠθῶν λαμβάνουσι πάντοτε οἱ κατώτεροι τοὺς ἀνωτέρους (*). Ἂν ἐκ τούτων ἡ πολυτέλεια καὶ τρυφὴ καὶ διαφθορὰ μεταδοθῇ πρὸς ἐκείνους, τίνα εὐημερίαν, ἢ δικαιοσύνην περιμένεις ἐκ τῆς ἀρχῆς; Ἡ δωροδοκία, ἥτις ἐπικρατεῖ ἐν Ἑλλάδι, μόλις εἰσφρήσασα ἐπέσυρε τὴν καταστροφὴν τῶν Ῥωμαίων, καθὼς πρότερον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων. Πόσον διέφερον οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι! ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὅμοιον. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος μετακομίσας εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς θησαυροὺς τῆς Μακεδονίας εἰσήγαγε τὴν πολυτέλειαν, ἥτις διέφθειρεν ὕστερον βαθμηδὸν πάντας τοὺς Ῥωμαίους.

Μεταξὺ ὀλίγων ἐτῶν ὁ μὲν Φωκίων γενόμενος τεσσαρακοντάκις στρατηγὸς ἦτο γνωστὸς διὰ τὴν πτωχείαν καὶ ὡς ἔχων χρέη, ὁ δὲ Λάμαχος, ὁμοίως στρατηγὸς, ἔγραφεν ἐπὶ τῶν ἀπολογισμῶν καὶ ὀλί-

(*) «Φιλεῖ γὰρ τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν» (Ἡρωδιαν.) Τοῦτο εἶπεν ἐμφαντικώτερον πρὸ πολλοῦ ὁ Σειράχ. « Κατὰ τὸν κριτὴν τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως, πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. » (Ι.)

γας τινὰς δραχμὰς, ὅσας ἐδαπάνησεν εἰς κρηπίδας καὶ ἱμάτια αὐτοῦ. Ἀλλ' ἔπειτα ἀνεφάνησαν ὁ Χάρης, ὁ Δημάδης καὶ ἄλλοι ἐμπορευόμενοι τὴν πολιτικὴν δύναμιν καὶ τῆς πατρίδος τὰ ναυάγια!

Καὶ τὰ ἐλάχιστα σφάλματα τῶν μεγάλων φέρουσι πάντοτε κακὸν τέλος ὡς εὑρίσκοντα μιμητὰς καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας. Αἱ μεγάλαι ἐπαναστάσεις, αἵτινες ἀνεστάτωσαν τὰ ἔθνη, συνέβησαν πανταχοῦ ἐκ μικροτάτων κατὰ τὸ φαινόμενον αἰτιῶν, ἢ συμβεβηκότων. Οὕτω π. χ. διὰ τὸν φόρον τοῦ τείου ἐγεννήθη ἡ ἐπανάστασις τῶν Ὁμοσπόνδων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ πυρκαϊὰ, ἥτις καταναλίσκει ὁλόκληρον πόλιν, ἐξάπτεται πολλάκις οὐχὶ ἐκ τῶν μεγάλων καστημάτων, οἷον ναῶν, νοσοκομείων, σχολείων, καὶ δημαρχείων, ἀλλ' ἐκ καλύβης τινὸς ταπεινῆς, ἢ εὐτελοῦς οἰκίσκου.

Ὀλίγοι ὑπουργοὶ ἡμῶν ἐφιστῶσι σπουδαίως τὸν νοῦν ἐπὶ τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς μετριότητος τῶν φόρων. Ὅθεν μὴ διαλογιζόμενοι ὅτι οἱ ἔχοντες οἰκίας ὀφείλουσι τὸ ἥμισυ τῆς ἀξίας αὐτῶν πρὸς τὴν Τράπεζαν, ἐπεδοκίμασαν καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν φόρου, ἣν ὑπὸ δημοκοπίας κινούμενοι οἱ πλουσιώτατοι ἐψήφισαν ὅπως ἐλαττώσωσι τὴν δεκάτην καθιερωμένην πρὸ αἰώνων καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Γραφῆς, ὥστε μόνον ὁ τρόπος τῆς εἰσπράξεως ἔβλαπτε τοὺς φορολογουμένους τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' εἰς πόσα κακὰ φέρεται πάντοτε τυφλῶς ὁ φίλαυτος καὶ κενόδοξος ἄνθρωπος! Τίς τῶν οἰκονομολόγων παρ' ἡμῖν ἐσκέφθη ὅτι οἱ ὑπὲρ δύναμιν φόροι ἐπαναλαμβανόμενοι ἐξαντλοῦσι τελευταῖον τοὺς πολίτας, καθὼς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι συγκομιδαὶ ἀφαιροῦσιν ὅλην τῆς γῆς τὴν γονιμότητα; Ὁ Δαρεῖος τάξας τοὺς φόρους μετεκάλεσε τοὺς προϊσταμένους τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἠρώτησεν, ἂν ἐφαίνοντο βαρεῖς. Μαθὼν δὲ ὅτι ἦσαν μέτριοι, προσέταξεν ἵνα δοθῇ ἐξ αὐτῶν μόνον τὸ ἥμισυ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ἀρταξέρξης ὁ Μακρόχειρ, υἱὸς τοῦ Ξέρξου, ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἀξιώτερον ἔργον τοῦ βασιλέως ἡ προσθήκη παρὰ τὴν ἀφαίρεσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν φορολογίαν, τῆς δὲ δικαιοσύνης εἶχον ἆρά γε ὀλιγωτέραν φροντίδα πολλοὶ τοιοῦτοι μονάρχαι καὶ βάρβαροι λεγόμενοι; Ἐπειδὴ ὁ Σατιβαρζάνης ἐζήτει παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἄδικόν τινα χάριν, διατάξας τὸν ταμίαν αὐτοῦ ἵνα ἐγχειρίσῃ τρισχιλίους δαρεικοὺς πρὸς αὐτὸν εἶπε· λάβε ἤδη ταῦτα, ὦ Σατιβαρζάνη· διότι αὐτὰ μὲν δίδοὺς οὐδόλως γίνομαι πτωχότερος, ποιῶν δὲ ὅ,τι ζητεῖς ἀποδεικνύομαι ἄδικος (Πλάτ.)

Ἔχομεν λέγει ὁ Κικέρων (De offic. Lib. 11) ἐπιστολὰς τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, τοῦ Ἀντιπάτρου πρὸς τὸν Λύσανδρον, κα

τοῦ Ἀντιγόνου πρὸς τὸν Φίλιππον. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι βασιλεῖς συνεβούλευον τοῖς υἱοῖς αὐτῶν ἵνα θωπεύωσι τὸν λαὸν καὶ τοὺς στρατιώτας, ὅπως ἀγαπῶνται παρ' αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται ἐκείνων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ξένοι, οὐδ' ἐξήρχοντο ἐκ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἔθνους ὡς παρ' ἡμῖν. Ἆρα περὶ τὸν λαὸν κυρίως καὶ μόνον πρέπει ἵνα συγκεντρωθῇ ὅλη ἡ ἀγάπη τῶν ἡγεμόνων. Ἀλλ' ὁ λαὸς τὴν δικαιοσύνην μάλιστα πεινᾷ καὶ διψᾷ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν μεταφοράν, αὐτὴν θέλει ἵνα ἔχῃ πάντοτε ἀδιάλειπτον, ὡς ἐπιούσιον ἄρτον καὶ ὡς ὕδωρ, αὐτὴν ἐκτιμᾷ μᾶλλον, ἢ τὰς χάριτας. Ὁ Φίλιππος ἐμέμφετο τὸν Ἀλέξανδρον ὅτι ἐζήτει δι' αὐτῶν ἵνα θηρεύσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν Μακεδόνων διαφθείρων τὴν καρδίαν. Διότι τὰς ἀσωτίας ταύτας τῶν βασιλικῶν δωρεῶν παρακολουθοῦσι συνήθως αἱ ἁρπαγαί. Ὅστις ἔδωκεν ὅ,τι εἶχεν, ἁφαιρεῖ ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ τοῦ ἄλλου, ὥστε γενόμενος μεγαλόδωρος ἀποκτᾷ μᾶλλον μίσος διὰ τὴν ἀδικίαν, ἢ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν ἐλευθεριότητα.

Καθὼς ὀφείλουσιν οἱ ἄρχοντες πατρικὴν προστασίαν πρὸς τοὺς πολίτας, ὀφείλουσι καὶ οἱ πολῖται ἀγάπην καὶ εὐπείθειαν πρὸς τοὺς ἄρχοντας. Ἄνευ τῆς ἀμοιβαιότητος ταύτης, οὔτε πολιτικὴ ἡσυχία, οὔτε ὑλικὴ εὐημερία ὑπάρχει. Ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους Δικαίαρχος ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε ὁ λοιμὸς, οὔτε ὁ κατακλυσμὸς, οὔτε αἱ πορθήσεις τῶν πόλεων, οὔτε τὰ ἄγρια θηρία ἔβλαψαν τοσοῦτον τοὺς ἀνθρώπους, ὅσον αἱ ἐπαναστάσεις, ἀποτέλεσμα τῆς πλεονεξίας, ἢ τῆς κακῆς διοικήσεως.

Διατί, νομίζομεν, ἡ δημοκρατία τῶν Λακεδαιμονίων διετηρήθη ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἰσχυρά; Διότι οἱ πολῖται ἐσέβοντο τοὺς ἀνωτέρους καὶ ὑπήκουον ἀπροφασίστως ταῖς διαταγαῖς αὐτῶν. Τοῦτο ἐβεβαίωσεν αὐτὸς πάλιν ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Θεόπομπος. Ἐπειδὴ λέγοντός τινος ὅτι ἡ Σπάρτη εὐτυχεῖ ὡς ἔχουσα ἀρχηγοὺς τοὺς βασιλεῖς, αὐτὸς ἀπεκρίθη· λέγε μᾶλλον ὡς ἔχουσα πειθαρχικοὺς τοὺς πολίτας.

Ἡ πειθαρχία τῷ ὄντι ἦτο στρατιωτικὴ ἐκεῖ· καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ πάντες ὑπεχώρουν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἤκουον αὐτῶν τὰς παραγγελίας, ἐν δὲ πολέμῳ, μόλις ἠχήσαντος τοῦ ἀνακλητικοῦ, εὐθὺς ἐπέστρεφον, οὔτε ἔπληττον ἔκτοτε τὸν ἐχθρὸν, οὐδ' ἂν ἦσαν ἤδη ἕτοιμοι ἵνα καταβιβάσωσι τὸ ξίφος, ἔλεγον δὲ περὶ τούτου «Βέλτιον τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι».

Οὕτω κυβερνωμένης τῆς πολιτείας, διακρίνονται κατ' ἀξίαν οἱ νοήμονες ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων, οἱ πεπαιδευμένοι ἀπὸ τῶν ἀμαθῶν καὶ οἱ γέροντες ἀπὸ τῶν νέων. Ἕκαστος δὲ παραλαμβάνεται ὅπως χρησιμεύσῃ καθ' ὅ,τι ἐκ φύσεως, ἢ ἐκ τέχνης δύναται πλέον τοῦ ἄλλου.

Οὐδεμία πολιτεία ἐξ ἐναντίας εὐδαιμονεῖ, ἐὰν προτιμῶνται οἱ ἀπαίδευτοι καὶ οἱ μοχθηροὶ ὡς πρὸς τοὺς λογίους καὶ ἐναρέτους πολίτας. Ὅθεν καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀντισθένης εὗρισκε παράδοξον, πῶς τὴν μὲν αἶραν ἐκβάλλομεν ἀπὸ τοῦ σίτου καὶ τοὺς ἀνάνδρους στρατιώτας ἀποχωρίζομεν ταῦ στρατοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων οὐ μακρύνομεν τοὺς ἀχρείους. (Διογ. Λαέρτ.)

Οἱ ἀγαθοὶ ἡγεμόνες φοβοῦνται ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οὐχὶ δὲ τοὺς ἀρχομένους, ὡς ἄλλοι, ἐπιθυμοῦσι δὲ ἵνα ἀγαπῶσι μᾶλλον αὐτοὺς οἱ ὑπήκοοι, ἢ φοβῶνται· διότι μόνος ὁ φοβούμενος θέλει ἵνα φοβῶνται αὐτὸν οἱ ἄλλοι (Cicer. de offic).

Ἐκπληττόμενοι ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδείξεων, δηλ. τῆς πομπῆς τῶν παρατάξεων, τῶν μεγαλοδωριῶν, τῶν δορυφόρων, τῶν δείπνων, τῶν παρασήμων, τῶν χρυσοχαλίνων ἵππων, τῶν πολυτελῶν ἁμαξῶν καὶ ἄλλων τοιούτων, μακαρίζομεν ὡς εὐδαίμονας τοὺς ἡγεμόνας! Πόσον ὅμως ἀπέχει μακρὰν ἡ ἀλήθεια! Οὐδεὶς ἰδιώτης βασανίζεται ὑπὸ τοσούτων φροντίδων καὶ περισπασμῶν, ὡς αὐτοί. Οὐδεὶς πάσχει τοσοῦτον ὑπὸ τῆς κολακείας καὶ τοῦ φθόνου, ὅσον αὐτοί.

Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ περιφήμου ὑπουργοῦ Κολβέρτου εὑρέθη καὶ ἡ ἑφεξῆς σημείωσις, προωρισμένη βεβαίως ὑπὲρ τοῦ ΙΔ΄ Λουδοβίκου, ὅπως ἀποδείξῃ πόσον κινδυνεύουσι πάντοτε οἱ ἀπόλυτοι μονάρχαι.

Αὐτοκράτορες Ῥωμαῖοι ἀπὸ Καίσαρος μέχρι Ε΄ Κωνσταντίνου·

Φυσικῶς ἀποθανόντες	37
Δολοφονηθέντες	54
Φαρμακευθέντες	2
Διωχθέντες	6
Παραιτηθέντες	6
Τεθαμμένοι ζῶντες	1
Αὐτόχειρες	5
Κεραυνόβλητοι	2
Ἀποθανόντες κατ' ἀγνώστους τρόπους	2
	115

Αὐτοκράτορες τῆς Δύσεως ἀπὸ Μεγάλου Καρόλου μέχρι Γ΄ Φερδινάνδου 1657·

Κατὰ φύσιν ἀποθανόντες	32
Δολοφονηθέντες	8
Φαρμακευθέντες	1
Διωχθέντες	5
Πνιγέντες	1
	47

Καὶ μόνον ὅμως ἑνὸς αἰῶνος ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει τῶν βασιλέων τὴν ἄσατον καὶ ἀθλίαν τύχην. Τῷ 1793 ὁ ΙΣ΄ Λουδοβῖκος ἐφονεύθη. Ἐντός τινων ἐτῶν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ΙΗ΄ Λουδοβῖκος ὑπέμεινε δύο ἐξορίας, ὁ δὲ Ι΄ Κάρολος τρεῖς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας Φερδινάνδος Ζ΄ κατῴκησε τὴν Valençay ἐπὶ πέντε ἔτη, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Δ΄ Κάρολος ἀπέθανεν ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν Ῥώμῃ. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἰένης ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας οὔτε ἓν χωρίον εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν. Τῷ 1806 καὶ 1809 ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκῖσκος ἦτο ὑπὸ τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ τῆς Αὐστερλίτσης καὶ Βαγράμης· Ὁ μέγας δοὺξ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη εἰς παραίτησιν τῶν κληρονομικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων ὡς πρὸς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσσίας· Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου ἔμεινεν ἐπέκεινα τῶν 15 ἐτῶν μὴ ἔχων οὔτε σπιθαμὴν γῆς ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ πενθερὸς τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐδιώχθη δὶς ἐκ τῆς πρωτευούσης· Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γούσταβος ἠναγκάσθη ἵνα ὁδοιπορῇ ἐν μέσῳ χειμῶνος ἐπὶ κοινοῦ λεωφορείου, ὥστε ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπάγωσεν· Ὁ βασιλεὺς τῆς Ὁλλανδίας Οὐϊλλιέλμος de Nassau ἔζησε πολλὰ ἔτη ἄνευ βασιλείου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σαξωνίας εὑρέθη καὶ αὐτὸς ἄνευ βασιλείου τῷ 1814, ἔπειτα δ' ἠναγκάσθη ἵνα παραχωρήσῃ τὸ ἥμισυ τῆς Σαξωνίας πρὸς τὴν Πρωσσίαν· Ὁ Δὸν Μιγουέλος ἔφυγεν ἐκ τῆς Πορτογαλλίας· Ὁ Πάπας Πῖος Ϛ΄. ἀπέθανεν ἐν Valence· ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Πῖος Ζ΄. ἐφυλακίσθη ἐν Φονταινεβλῷ· Ὁ Ναπολέων ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ἁγίαν Ἑλένην, μετ' αὐτοῦ δὲ ἔπεσον οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ὁ Ἱερώνυμος βασιλεὺς τῆς Βεστφαλίας, καὶ ὁ Ἰωσὴφ τῆς Ἱσπανίας, καθὼς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Μουρὰτ τῆς Νεαπόλεως. Μετὰ ταῦτα τῷ 1848 ὁ Λουδοβῖκος Φίλιππος ἀφεὶς τὴν Γαλλίαν κατέφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, καθὼς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Ι΄ Κάρολος· Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, γενομένης ἐπαναστάσεως, ἠναγκάσθη 1848—9 εἰς παραίτησιν τοῦ θρόνου, καθὼς καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος. Τελευταῖον δὲ τῷ 1862 καὶ ὁ δευτερότοκος υἱὸς αὐτοῦ Ὄθων ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἔκπτωτος τοῦ θρόνου.

Ὦ ματαιότης τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων! ὦ ἀκατάστατος τῆς ἀγχιστρόφου τύχης φορὰ, μᾶλλον δὲ ὦ ἄβυσσος τῶν ἀνεξιχνιάστων κριμάτων τοῦ Θεοῦ! Δύναμις, δόξα, πλοῦτος, πλημμύρα καὶ παλίρροια εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων μεγιστάνων, πρέσβεων, πολιτικῶν, στρατιωτικῶν, θεραπόντων, κολάκων, ἱκετῶν, παρασίτων, ὁμογενῶν, καὶ ξένων, εὐωχίαι, κυνηγέσια, χοροὶ, ἱπποδρομίαι, ἑορταὶ πομπώδεις, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πομφόλυγες ἦσαν καὶ διερράγησαν, ἴχνη πτηνῶν πετομένων, ἢ νηὸς πλεούσης καὶ ἠφανίσθησαν.

Καθὼς ὅλου εὐρυχώρου κύκλου αἱ ἀκτῖνες συνάπτονται εἰς ἓν μικρὸν σημεῖον τὸ κέντρον, εἰς τοὺς βασιλεῖς μόνους καταντῶσιν ἅπασαι αἱ ὑποθέσεις πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ δήμων! Ἐξ αὐτῶν κρέμαται τῶν λαῶν ἡ τύχη, ἡ ἡσυχία καὶ ἡ ἀσφάλεια. Πῶς διακρίνωσι τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἔρχεται τοσοῦτον ἠλλοιωμένη μέχρις αὐτῶν, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου διὰ μέσου τῆς ὁμίχλης καὶ τῶν νεφῶν; Πῶς πιστεύσωσιν εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἀναφερομένων, ἐὰν μὴ ἔχωσιν ἐντελῆ πεποίθησιν εἰς τὴν τιμιότητα τῶν ἀναφερόντων;

Ἐν ᾧ ἅπαντες οἱ Θηβαῖοι ἐπανηγύριζόν ποτε ᾧδε κἀκεῖσέ τινα ἑορτὴν, ὁ Ἐπαμινῶνδας ἐφώδευε τὰ ὅπλα καὶ τὰ τείχη λέγων, ὅτι ἠγρύπνει αὐτὸς, ὅπως μεθύωσι καὶ κοιμῶνται οἱ ἄλλοι. Τοῦτο συμβαίνει ἀληθῶς ὡς πρὸς πάντας τοὺς ἀξίους, δικαίους καὶ φιλολάους ἡγεμόνας. Πρόσθες ἔπειτα καὶ τὸν βόμβον, τὸν πάταγον, τὴν ταραχὴν, τὰς διαμαρτυρήσεις, ἢ καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς ἀντιπολιτεύσεως! Ἐκ τίνων δ' ἆρά γε συνίστανται αὕτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον; Ἐξ ἀνθρώπων ῥαδιούργων καὶ δοξομανῶν ζητούντων παντοιοτρόπως ἵνα παραγκωνίσωσι προηγουμένους ἄλλους ὁμοίους, ἀποβλεπόντων εἰς ἰδιωτικὰ μᾶλλον συμφέροντα καὶ θεωρούντων τὴν ἐξουσίαν ὡς λάφυρον τῆς μεγίστης περὶ τὴν δημοκοπίαν θρασύτητος καὶ ἀναισχυντίας. Τοιοῦτοι ὄντες οἱ πλεῖστοι προσέρχονται, ἢ δοκιμάζουσι ἵνα προσέλθωσιν εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἀλλὰ καθὼς ἐν τοῖς ἄλλοις πράγμασι, μικρὰ ἆρά γε ἀπαιτεῖται εὐφυΐα τις προϋπάρχουσα; Ὀλίγων ἔχει ἀνάγκην φυσικῶν προσόντων καὶ ὅστις πολιτεύεται; Οὔτε ζωγράφος, οὔτε μουσικὸς, οὔτε ποιητὴς γίνεται ὁ τυχὼν, ἐὰν μὴ προωρίσθη ἐκ φύσεως.

Εἰς τὴν πολιτικὴν ὅμως τῆς Ἑλλάδος ἀδιαφόρως πάντες ἐμβαίνουσιν ὡς ἐπιβάται εἰς πλοῖον· ὅθεν οἱ μὲν μόλις προχωρήσαντες ὁπωσοῦν εἰς τὸ πέλαγος ταράττονται καὶ ναυτιῶσιν, οἱ δὲ ναυαγοῦσι καὶ καταποντίζονται ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης. Οὕτω κατεστράφησαν ὁ Γ. Γράκχος ἐν Ῥώμῃ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, καθὼς καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐν Ἀθήναις, ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῶν πραγμάτων καὶ ἀκουσίως σχεδὸν παρασυρόμενοι. Ἄλλοι προσέρχονται εἰς τὰ κοινὰ πράγματα, οὐχὶ ὡς συναισθανόμενοι ἑαυτοὺς ἱκανοὺς καὶ ἐπιτηδείους, ἀλλ' ὡς μὴ δυνάμενοι τί ἄλλο πράξωσιν! Οὕτω καὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἀσχολίαν τινὰ κατ' οἶκον ἐξέρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν! Ὀλίγον οἱ εἰρημένοι ἐξετάζουσι τὴν κατάστασιν τῆς πολιτείας, τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος, τὸ φρόνημα τῶν ἀνθρώπων, τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀρχόντων, ὅπως κρίνωσιν, ἂν δύνωνται κατά τι ἵνα ὠφελήσωσι.

Πόσον εὐφυῶς ὁ Σωκράτης παρέστησε πρὸς τὸν Γλαύκωνα, ὁποίων

προτερημάτων εἶχεν ἀνάγκην ὁ φιλοτιμούμενος ἵνα εὐεργετήσῃ ὡς πολιτικὸς τὴν πατρίδα! (Ξενοφ. Ἀπομνημονεύμ.) Τίς ἐξ ἡμῶν ἐφρόντισέ ποτε ἵνα ἐρευνήσῃ ἑαυτὸν ἀπαθῶς κατὰ τοῦτο καὶ ἀποκτήσῃ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις;

Ὅστις θαλασσοπορεῖ ἐξ ἀνάγκης πρέπει ἵνα γνωρίζῃ τοὺς σκοπέλους καὶ τὰς ὑφάλους, ὅπου ἐνδέχεται ἵνα προσαράξῃ. Οἱ Ἀθηναῖοι π. χ. ἦσαν ὁρμητικοὶ, εὐκίνητοι, πολλάκις εὔσπλαχνοι, ἀλλὰ συνήθως ἀχάριστοι καὶ φθονεροὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας. Ὅθεν οὐ μόνον αὐτοὺς τούτους κατεδίωκον, ἀλλὰ καὶ τὰς εἰκόνας ἔτι αὐτῶν συνέτριβον. Ὅθεν τριακοσίους ἑξήκοντα ἀνδριάντας τοῦ Φαληρέως Δημητρίου παρ' ἑαυτῶν ἀνεγερθέντες κατέστρεψαν διὰ μιᾶς ἅπαντας, τινὰς δὲ μάλιστα καὶ εἰς οὐροδοχεῖα μετέβαλον! Τοιαύτης τιμῆς δικαίως ἠξιοῦντο πολλάκις οἱ ἀρχηγοὶ ἀδίκων καὶ κοινοβλαβῶν ἐπαναστάσεων. Οἱ Καρχηδόνιοι δ' ἐξ ἐναντίας ἦσαν πικροὶ, σκυθρωποὶ, ἄγριοι καὶ σκληροί. Πόσον ἔπαθον ἐκ τῶν πρώτων ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς! Πόσον δ' ἐκ τῶν δευτέρων ὁ Ἀμίλκαρ καὶ ὁ Ἀννίβας.

Οἱ νεώτεροι πολιτικοὶ τῆς Ἑλλάδος ἀναφέρουσι πάντοτε ὡς ἀξιομίμητον παράδειγμα τὴν πολιτείαν τῆς Ἀγγλίαν, οὐδ' ἐσκέφθησάν ποτε ὅτι μόνον ὁ ἔμφυτος χαρακτὴρ τῶν Ἄγγλων διατηρεῖ τὴν εἰρήνην καὶ εὐταξίαν τῆς κοινωνίας ἐκεῖ, προάγει δὲ τὰ πάντα. Ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο περιλαμβάνον πολλὰς ἀρετὰς, δηλ. εἰλικρινῆ φιλοπατρίαν, σέβας πρὸς τὰ καθεστῶτα, εὐπείθειαν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, μετριοφροσύνην πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, λείπει παντελῶς ἐξ ἡμῶν. Διότι πάντες ἀμελοῦντες τοῦ ἰδίου ἡμῶν ἐπαγγέλματος νομίζομεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ οὐδενὸς μάλιστα κατωτέρους! Δυστυχεῖς, ἂν κατὰ τὰ ἐλαττώματα ἡμῶν ταῦτα εἴχομεν καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἀγγλικῶν θεσμοθεσιῶν! Ἐπειδὴ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐκτὸς πολλῶν βαρβάρων τῷ ὄντι, ἢ παραλόγων νόμων εἰσέτι σωζομένων, ἀλλ' ἀχρήστων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὔτε ἡ κυβέρνησις ὑπάρχει ὁρισικῶς, ἢ τακτικῶς διηρημένη. Λείπουσι τῷ ὄντι αὐτόθι καὶ παιδείας καὶ θρησκείας καὶ δικαιοσύνης ὑπουργεῖα, ἓν δὲ συμβούλιον ἐκ 200 περίπου μελῶν συγκείμενον καὶ περιλαμβάνον τοὺς διασημοτάτους ἄνδρας, μάλιστα δὲ τοὺς διατελέσαντας ὑπουργοὺς, διαιρεῖται εἰς ἐπιτροπὰς, ἐξ ὧν ἡ μὲν (board of trade) ἐνασχολεῖται οὐ μόνον περὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς τέχνας, καὶ αὐτὰς δὲ προσέτι τὰς ἐπιστήμας! ἡ δὲ φροντίζει μόνον περὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων! διότι τὰ ἀνώτερα, καθὼς καὶ τὰ πανεπιστημεῖα ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ κοινοβουλίου, ὥστε οἱ ἰδιῶται διέπουσι σχεδὸν ἀνεξελέγκτως τὰ τῆς παιδείας· ἡ δὲ ἐπιμελεῖ-

ται μόνον τὰ τῆς ὑγείας κτλ. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν, ὅτι ἐν ᾧ ὁ εἰρημένος σύλλογος ἀποφασίζει περὶ πάντων, δικάζει τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὰ κατὰ τοῦ δημοσίου ἐγκλήματα, δέχεται τὴν παραίτησιν καὶ τὴν ἀναγόρευσιν τῶν ὑπουργῶν, ὁ δὲ πρόεδρος αὐτοῦ ἀποτελεῖ μέρος ὁλοκληρωτικὸν τῆς ὑπαρχούσης Κυβερνήσεως (καθὼς καὶ ὁ Σφραγιδοφύλαξ) καὶ ἓξ μόνον αὐτοῦ μέλη ἐκ 200! ἀποτελοῦσι κατὰ νόμον πλήρη συνεδρίασιν!! ὥστε οἱ ὑπουργοὶ ἀναφέρουσιν εἰς αὐτὸ καὶ νομιμοποιοῦσι, σχεδὸν ὡς θέλουσι, τὰς κοινὰς καὶ συνήθεις ὑποθέσεις, ὅσας ἐνήργησαν. Ὁποῖον ἀπέραντον στάδιον καταχρήσεων καὶ σπατάλης τοῦ δημοσίου πλούτου ἤνοιγεν ἐν Ἑλλάδι τοιαύτη τάξις πραγμάτων ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἕξεις τῶν ἡμετέρων ὑπουργῶν! Ἀλλ' ἐν Ἀγγλίᾳ οὐδεμία σκανδαλώδης πρᾶξις συμβαίνει, ἢ τοὐλάχιστον ἀκούεται.

Τόσον δὲ ὑπάρχουσι σταθεροὶ καὶ ἀμετακίνητοι οἱ Ἄγγλοι ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, ὥστε κατὰ παλαιὰν συνήθειαν μέχρι τῆς Α΄. Ἰανν. 1801 οἱ βασιλεῖς τῆς Μεγαλ. Βρεττανίας προσηγορεύοντο (!) καὶ *βασιλεῖς τῆς Γαλλίας*, εἶχον μάλιστα καὶ τὸ σύμβολον ἐκείνων, τὰ ἄνθη δηλ. τοῦ κρίνου, τὰ δὲ διπλωματικὰ ἔγγραφα οὐδέποτε ἔλεγον βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ *χριστιανικωτάτους βασιλεῖς*. Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων προσέτι ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχει σταθερῶς περιωρισμένος, οὐδ' αὐξάνει κατὰ τύχην καὶ αὐτογνωμόνως, ὡς παρ' ἡμῖν ἑκάστοτε ἄνευ νόμου, οὐδ' ἐλαττοῦται πρὸς καιρὸν παυομένου τινός ὡς πολιτικῶς ἑτερόφρονος· συγκείμενος δὲ ἐκ 64,224 ἀτόμων (ὡς πρὸς 180 τοὐλάχιστον ἑκατομμύρια διοικουμένων) ἔχει τακτικὸν τὸν μισθὸν ἑκάστου, αὐξανόμενον ὅμως κατὰ λόγον τοῦ χρόνου τῆς ὑπηρεσίας. Τέλος οἱ Ἄγγλοι σέβονται μέχρι λατρείας τὴν βασίλισσαν αὐτῶν, ὥστε οὐδεὶς οὔτε γρύ ποτε τολμᾷ ἵνα κατ' αὐτῆς ἐκφέρῃ! ἡμεῖς δὲ τοὐναντίον πόσον συχνάκις καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν ἀσυστόλως ἀσεβοῦμεν καὶ θρασυνόμεθα! Ἐκεῖνοι ἐπιγράφουσι τὰ πάντα ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς· ὅθεν λέγουσι, τὸ τρίκροτον, ἡ ἡμιολία, τὸ τυπογραφεῖον, τὸ ναυτικὸν, ὁ στόλος, ὁ στρατὸς κτλ. τῆς βασιλίσσης· ἡμεῖς δ' ἐξ ἐναντίας, ὡς ἂν ἐφοβούμεθα μή ποτε ἀμφισβητηθῇ ἡ ἰδοκτησία τῶν τοιούτων, ὀνομάζομεν αὐτὰ ἐθνικά· ἀδιακόπως δὲ ἀνησυχοῦμεν, ταραττόμεθα, σφαδάζομεν, δυσαρεστούμεθα, γογγύζομεν, προφέρομεν μάλιστα καὶ τὴν δημοκρατίαν, ὡς ἂν ἤμεθα κύριοι τῆς τύχης ἡμῶν καὶ μὴ εἴχομεν ἄλλους ἀποφασίζοντας περὶ αὐτῆς! ἢ ὡς ἂν ἦτο δύσκολον ἵνα ἐπαναφέρωμεν οὕτω τὴν πατρίδα ἡμῶν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας!!

Ἡ Ἀρχὴ ἀναγκάζεται ἐνίοτε εἰς ἐκτάκτους αὐστηρότητας χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ὅτε π. χ. ἐστασίαζον οἱ πολῖται ὑπὸ φιλάρχων

ἀνδρῶν παρασυρόμενοι, ὥσε ἐκλονίζετο, ἢ καὶ ἐκινδύνευεν ἡ πολιτεία, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξωστράκιζον τοὺς φατριάρχας. Τὸν νόμον τοῦτον ἔκρινε σωτήριον καὶ αὐτὸς ὁ μεγαλεπήβολος ἀρχηγὸς τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως ὡς πρὸς τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον συνάπτων ἐν ἑαυτῷ μόνῳ τῶν πολιτῶν τὰς ψήφους. Διότι ἡ πρόσκαιρος ἀπομάκρυνσις τῶν κορυφαίων στασιαρχῶν ἀφαιροῦσα ὡς ἄκανθάν τινα ἐκ τοῦ πολιτικοῦ σώματος καταπαύει εὐθὺς τὴν φλεγμονὴν καὶ ἐπαναφέρει ὡς ἐκ θαύματος τὴν κοινωνικὴν ἡσυχίαν. Διὰ τοῦ ὑπερορισμοῦ τούτου ὁ Γ΄ Ναπολέων ἀποκατέστησεν ἐν Γαλλίᾳ τὴν τάξιν, ἀπήλλαξε τὸ ἔθνος ἐκ τῶν δημοκοπιῶν καὶ ἐνίσχυσε τὴν δύναμιν τῆς Κυβερνήσεως. Τοιουτοτρόπως θεραπεύονται μὲν πολλὰ κακὰ παρόντα, προλαμβάνονται δὲ καὶ ἄλλα μέλλοντα, ἢ ἐνδεχόμενα.

Ἴσως πιστεύσῃ τις ὅτι ὁ λαὸς κακολογεῖ τοῦ ἄρχοντος τὰ ὑπάρχοντα μόνον καὶ πραγματικὰ σφάλματα, ἢ ἐλαττώματα. Ἀπάτη! Οἱ Ἀθηναῖοι ἐμέμφοντο τὸν Κίμωνα ὡς φιλοπότην, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὸν Σκιπίωνα ὡς φιλόϋπνον! Ἀλλὰ καὶ τὸν Πορπήϊον οἱ ἐχθροὶ μὴ ἔχοντες τί ἄλλο εἴπωσιν, ἔψεγον ὡς ξύοντα συχνάκις τὴν κεφαλὴν δι' ἑνὸς δακτύλου! Τὰ ἐλάχιστα ἐλαττώματα τῶν ἀρχόντων παρατηροῦνται λεπτομερῶς, ἐν ᾧ τὰ μεγάλα ἄλλων παραβλέπονται! Οὕτως οἱ φακοὶ καὶ αἱ ἀκροχορδόνες τοῦ προσώπου προβάλλουσι πλειότερον τὰ ὄμματα, ἢ ἡ χώλωσις καὶ αἱ πηρώσεις ὅλου τοῦ λοιποῦ σώματος.

Διὰ τοῦτο ὁ Ῥωμαῖος Λίβιος Δροῦσος δημαγωγὸς, λέγοντός τινος ἀρχιτέκτονος ὅτι δύναται διὰ πέντε ταλάντων ἵνα ἐπισκευάσῃ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἔχουσαν πολλὰ μέρη καταφανῆ, λαβὼν δέκα, εἶπε, ποίησον τὴν οἰκίαν μου πρὸς πάντας περίοπτον, ὅπως βλέπωσι πανταχόθεν οἱ πολῖται πῶς διαιτῶμαι. Ταῦτα ἔλεγεν ἐκεῖνος, διότι ἐγίνωσκε πόσον φθονεροὶ ὑπάρχουσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ μεμψίμοιροι ὡς πρὸς τοὺς ἄρχοντας. Ἀλλ' ὁ βίος τοῦ γενναίου καὶ ἀγαθοῦ ἄρχοντος οὐδένα μῶμον φοβεῖται ὡς ἔχοντος αὐτοῦ καθαρὰν τὴν συνείδησιν. Εὐτυχὴς ὅστις φέρει τοιοῦτον ἀξιόπιστον μάρτυρα.

Οἱ λαοὶ ὑπομένουσι πολλάκις πολλὰ σφάλματα τῶν ἀρχόντων, καθὼς ὁ στόμαχος τῶν ἐγκύων γυναικῶν δέχεται διάφορα δύσπεπτα καὶ βρωμερὰ πράγματα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀποβάλλει αὐτὰ διὰ τοῦ ἐμέτου. Τοῦτο ἐδοκίμασαν πολλοὶ ὑπουργοὶ ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ὅμως τὸ πάθημα τῶν προτέρων οὐδέποτε ἐχρησίμευσεν ὡς μάθημα τῶν ὑστέρων. Τοὐναντίον μάλιστα ἐξαπλωθεῖα ἡ κενοδοξία εἰς πόλεις καὶ χωρία ἠρήμωσεν ἐξίσου τὴν γεωργίαν, τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον, ὥστε πάντες διὰ τῶν σχολείων, τῶν γυμνασίων καὶ τοῦ πανεπιστημείου ἀγεληδὸν εἰς τὴν πολιτικὴν φερόμενοι ταπεινοῦνται, ἱκετεύουσι, ῥαδιουργοῦσι, μεταχειρίζον-

ται διαφόρους καὶ ἄλλους τρόπους ὅπως εἰσχωρήσωσιν ὅπου δυνηθῶσιν! Ἀλλὰ μὴ οὐ βλέπουσι μετανοοῦντας τόσους ἄλλους, ὅσοι δαπανήσαντες τὸ ἀκμαιότατον μέρος τῆς ζωῆς αὐτῶν περὶ τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν, καὶ τέκνα μάλιστα ἀγωνιστῶν ὄντες ἀπεσκυβαλίσθησαν, ἢ ἀποσκυβαλίζονται κατὰ τὸ γῆρας ὑπὸ ὑπουργῶν ἀδίκων; Ἂν οἱ νέοι εἰς ταῦτα τυφλώττωσιν ὡς ἄπειροι, ἡ πλημμύρα καὶ παλίρροια ὅμως τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων πρέπει τελευταῖον ἵνα σωφρονίσῃ εἰς τὸ μέλλον τοὺς προβεβηκότας, διδάξῃ δὲ μάλιστα τοὺς γονεῖς, ὅπως ὁδηγῶσιν ἐγκαίρως τοὺς υἱοὺς αὐτῶν εἰς ἄλλο βίου στάδιον, ὅπου ὑπάρχει ὀλιγώτερος μὲν ὁ ἀνταγωνισμός, πλειοτέρα δὲ ἡ ἐλπὶς τῆς εὐδοκιμήσεως καὶ ὠφελείας. Διότι προσεκτικῶς παρατηροῦντες ἀφεύκτως πάντες πληροφοροῦνται ὅτι οὔτε ἡ ἱκανότης, οὔτε ἡ παιδεία τιμῶνται παρὰ τῶν πλείστων ἀρχόντων, ὅσοι περιέρχονται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος, καὶ ἐξ ἀντιθέτων μάλιστα σημείων· ἀλλὰ βαρύνουσι μᾶλλον ἐπὶ τῆς πλάστιγγος αὐτῶν αἱ ἰσχυραὶ συστάσεις, ἡ συγγένεια, ἡ εὐτελὴς σκευωρία καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἡ ταπείνωσις, ἴσως δὲ προσέτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος· διότι τὰ πάντα ἐπωλοῦντο μέχρι τοῦδε. Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἔλειπον κυρίως τὰ χρήματα, προσεφέροντο ἄλλαι ἰσοδύναμοι ἀνταλλαγαὶ διαφόρων καὶ κακοήθων μάλιστα εἰδῶν, ὥστε ἐγίνετο πάντοτε χάρις ἀντὶ χάριτος.

Ἀδιάφορον, ἂν ἡ ὑπηρεσία οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην νέων καὶ προσθέτων ὑπαλλήλων· ἔχει χρέη ὁ ὑπουργὸς πρὸς συγγενεῖς καὶ φίλους, ὅθεν δημιουργεῖ χάριν αὐτῶν καὶ θέσεις φαντασιώδεις. Ἔπειτα τίς ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐτήρησέ ποτε τοὺς καταστατικοὺς τῶν ὑπουργείων νόμους; Τίς περιωρίσθη ἐν τῷ ὑπ' αὐτῶν καθιερωμένῳ ἀριθμῷ; Καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν προωρισμένην κυρίως ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν δικαιοσύνην μὴ καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμειον αὐτὸ ἔπαυσαν εἰσαγόμενοι παρεμβόλιμοι καθηγηταὶ ἀνηκούστου νέου μαθήματος; Πότε ἡ κυβέρνησις ἐσκέφθη, τίς ἀνάλογία ὑπάρχει τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν πληθυσμὸν τοῦ κράτους, ἢ τοὺς πόρους τοῦ ταμείου καὶ τὴν πραγματικὴν χρείαν τῶν πραγμάτων; Ὅταν διαλογίζωμαι τὸ ἐπικρατοῦν σήμερον ἀόριστον καὶ αὐθαίρετον σύστημα, νομίζω ὅτι βλέπω μικρὸν σκάφος ὑπὸ παμπόλλων ἱστίων κινούμενον, ὥστε ἄγεται καὶ φέρεται βιαίως, ἕως οὗ καὶ ἐντελῶς ποτε καταποντισθῇ. Διότι δοθέντος ὅτι σχολάζουσι κατ' ἔτος πέντε λειτουργήματα, ἐμφανίζονται θηρεύοντες αὐτὰ πεντήκοντα τοὐλάχιστον ἄνθρωποι καθ' ἕκαστον κλάδον! Ἐντεῦθεν πόσαι ἄδικοι καὶ σκανδαλώδεις παύσεις! πόσαι ραδιουργίαι καὶ διαβολαί! πόσα ἄρθρα ἐν ταῖς ἐφημερέσι! πόσαι

συνωμοσίαι, ἐνίοτε δὲ καὶ στάσεις κατ' ὀλίγον, ὥστε ἡ δυστυχὴς βασιλεία τοῦ Ὄθωνος ἀδιακόπως ἀντεπάλαιε καὶ ἠμύνετο.

Καταστήσατε τοὺς ὄνους ἵππους διὰ ψηφίσματος, ἔλεγέ τις φιλόσοφος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι ἐθαύμαζον τοῦτο ἀκούοντες, ἀλλ' ὑμεῖς, ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος, τοιοῦτό τι ποιεῖτε! χειροτονοῦντες στρατηγοὺς ἀνθρώπους ἀπείρους καὶ ζητοῦντες ἵν' ἀναδείξητε ἀξίους τοὺς ὄντως ἀφ' ἑαυτῶν ἀναξίους (Ἀντισθ. παρὰ Λαέρτ.) Πιστεύουσιν ἆρά γε σπουδαίως καὶ οἱ ὑπουργοὶ ὅτι διορίζοντες τοιούτους ἐν πολιτικαῖς λειτουργίαις δίδουσι πρὸς αὐτοὺς, καθὼς εἰς τὸ χαρτονόμισμα, πραγματικὴν ἀξίαν, ὁποίαν οὐδέποτε ἔλαβον ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τύχης; Ἀπατῶνται βλάπτοντες καὶ τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

Τὸ προτέρημα τῆς εὐγλωττίας τολίζει πολὺ τὸν πολιτικὸν ἐκτὸς τῆς ἄλλης παιδείας καὶ φυσικῶν τινων πλεονεκτημάτων. Δι' αὐτῆς προήχθησάν ποτε ἐν μὲν τῇ Ἑλλάδι ὁ Δημοσθένης, ὁ Δημάδης, ὁ Φωκίων, ὁ Περικλῆς, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ ὁ Καῖσαρ, ὁ Κράσσος, ὁ Ἀντώνιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι· δι' αὐτῆς δὲ προάγονται καὶ σήμερον ἔν τε Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ οἱ πλεῖστοι τῶν διαπρεπόντων πολιτικῶν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως πάντες οὗτοι ἐπεστηρίζοντο κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἐνδόξου τινὸς πολιτικοῦ προϋπάρχοντος καὶ δι' αὐτοῦ προώδευσαν. Οὕτω τὸ πάλαι ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀριστείδης ἐδοξάσθη διὰ τοῦ Κλεισθένους, ὁ δὲ Φωκίων διὰ τοῦ Χαβρίου, ἐν Θήβαις ὁ Ἐπαμινώνδας διὰ τοῦ Παμμένους, ἐν Λακεδαίμονι ὁ Ἀγησίλαος διὰ τοῦ Λυσάνδρου, ἐν δὲ Ῥώμῃ ὁ Κάτων διὰ τοῦ Μαξίμου.

Ὅσον δήποτε εὐφυὴς καὶ λόγιος ἂν ὑποτεθῇ ὁ πολιτικὸς, κυρίως ἡ ἀληθὴς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη, ἡ γενναιοφροσύνη, ἡ σταθερότης τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια καθιστῶσιν αὐτὸν ὠφελιμώτερον πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ὅθεν δι' αὐτὰς μάλιστα τὰς οὐσιώδεις ἀρετὰς πρέπει πλειότερον ἵνα τιμᾶται. Τοιούτου πολιτικοῦ παράδειγμα ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μόνον τὸν ἀοίδιμον Ἰωάννην Καποδίστριαν ηὐτυχήσαμεν μέχρι τοῦδε ἵνα ἴδωμεν. Διότι ἡ Ἑλλὰς οὐδένα δυστυχῶς μέχρι τοῦδε παρήγαγε πολιτικὸν λόγου ἄξιον, ἀλλὰ μόνον κενοδόξους καὶ ῥαδιούργους ἐμπορευομένους τῆς πατρίδος τὰ ναυάγια καὶ προκαλοῦντας διὰ τῆς ἀπαύστου διχονοίας αὐτῶν εἰς τὴν ἀναρχίαν, ἥτις ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν μεταπολίτευσιν, τέρας πολυκέφαλον χειρότερον παντὸς οἱουδήποτε ἄλλου δυσυχήματος, ἐξ οὗ ἔπαθε καιρίως καὶ ἠρημώθη παντελῶς ἡ Ἑλλὰς ἔκπαλαι δημοκρατουμένη, διηρέθησαν οἱ Ἑβραῖοι εἰς δύο βασίλεια, ἅπερ ἀλληλοδιαδόχως κατεστράφησαν, διεμερίσθη εἰς λαχίδια ἡ Πολωνία ὑπὸ τῶν γειτό-

νων, κατεσπαράχθη καὶ ἔχυσε ποταμοὺς αἱμάτων ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡ Γαλλία, κατετρυχώθη, ἢ μᾶλλον κατεκερματίσθη καὶ ἡ νότιος Ἀμερικὴ, ἐν γένει δὲ πάμπολλα ἀρχαῖα καὶ νεώτερα ἔθνη ἐντελῶς ἐξηφανίσθησαν.

Εἰς τί χρησιμεύουσιν οἱ ὁσημέραι πολλαπλασιαζόμενοι νόμοι, οἵτινες διασπῶνται, χρείας τυχούσης, ὡς ἀσθενέστατα ἀράχνια, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πλεονεξίαν; Τί ὠφελεῖ ἡ δημοσιογραφία, ἐὰν γίνηται ὄργανον φατριασμοῦ καὶ κομματικῶν παθῶν; Τί καλὸν παράγει ἀληθὲς καὶ αὐτὴ ἡ ἐξάπλωσις τῆς παιδείας, ἐὰν ὑπερισχύῃ πανταχοῦ ἡ θρασεῖα καὶ πολυποίκιλος ἀγυρτία;

« Ἐκ τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν, *εἰρήνης καὶ ἐλευθερίας*, πρὸς μὲν εἰρήνην οὐδὲν οἱ δῆμοι τῶν *πολιτικῶν* ἔν γε τῷ παρόντι δέονται· πέφευγε γὰρ ἐξ ὑμῶν καὶ ἠφάνισται πᾶς μὲν Ἕλλην, πᾶς δὲ βάρβαρος πόλεμος· ἐλευθερίας δὲ, ὅσην οἱ κρατοῦντες νέμουσι τοῖς δήμοις μέτεστι καὶ τὸ πλέον ἴσως οὐκ ἄμεινον ». (Πλούτ. πολιτ. παραγγέλμ.)

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ΄.

« Ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς, ἔσῃ καὶ πολυμαθής. »
(Ἰσοκρ. πρὸς Δημον.)

Ἀπαιδευσία, Παιδεία.

Παρατήρησον μετὰ προσοχῆς, πόσον διαφέρει ἡ φωνὴ τῶν ἀγυμνάστων ἀνθρώπων, ὅταν ψάλλωσιν, ἢ τραγῳδῶσι, καὶ πόσον, ἐὰν ἔμαθον ὀλίγον τὴν μουσικήν. Ἰδὲ πόσον εὐκόλως κινεῖται διαφόρους κινήσεις ὅστις ἐδιδάχθη ὁπωσοῦν τὸν χορὸν καὶ ἐξησκήθη περὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ πηδήματος, τοῦ δρόμου, τῆς πάλης, τοῦ δίσκου κτλ. Οἱ ναῦται βλέπουσι πολὺ μακρότερον, μόνον διότι γυμνάζουσι τὴν ὅρασιν. Οἱ μουσικοὶ ἔχουσιν ὀξυτέραν τὴν ἀκοήν· διότι συνείθισαν ἵνα διακρίνωσι καὶ αὐτοὶ καὶ τοὺς ἐλαχίστους φθόγγους. Ἐρωτηθεὶς, πῶς ἀπέβη τοσοῦτον δεινὸς ζωγράφος ὁ Ἀπελλῆς, ἀπεκρίθη, ὅτι οὐδεμίαν παρέδραμεν ἡμέραν ἄνευ γραμμῆς. Ἀλλὰ καὶ αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου αὐξάνουσι καὶ τελειοποιοῦνται ἀναλόγως, ὅταν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας γυμνάσωμεν αὐτὰς διὰ τῆς μελέτης καὶ ἀναγνώσεως. Ὅθεν καὶ εὐκολώτερον νοοῦμεν καὶ ὀρθότερον κρίνομεν καὶ ἀσφαλέστερον συλλογιζόμεθα, καὶ πλειότερον ἐνθυμούμεθα τὰ πράγματα.

Καθὼς ἡ σύντονος ἐργασία τελειοποιεῖ τοῦ τεχνίτου τὰς χεῖρας, ἡ

δὲ συνεχὴς καλλιέργεια καθιςᾷ εὐφόρους καὶ τὰς ἀφόρους γαίας, οὕτως ἡ συνέχεια τῆςσπουδῆς τελειοποιεῖ τὸ λογικὸν, πλουτίζει δὲ καὶ τὴν μνήμην διὰ γνώσεων. Ἡ διανοητικὴ κατάστασις αὕτη μεταδίδοται ἀπὸ τῶν γονέων πρὸς τὰ παιδία. Διὰ τοῦτο ὅσα σήμερον γεννῶνται φαίνονται πολὺ εὐφυέστερα τῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως· καθόσον ἡ παιδεία καὶ ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ ἀνέπτυξαν ἀρκούντως τὸν νοῦν τοῦ ἔθνους. Κατὰ τὴν νεότητα τῆς ζωῆς συμβαίνει ὅ,τι κατὰ τὴν νεότητα τοῦ ἔτους, δηλ. τὸ ἔαρ. Ἡ ἰκμὰς ἀναβαίνει τότε ἰσχυρῶς εἰς τὰ δένδρα, διασκορπίζεται εἰς τοὺς κλάδους καὶ κλῶνας μέχρι τῶν ἄκρων, σκεπάζει διὰ τῶν φύλλων, στολίζει διὰ τῶν ἀνθέων καὶ πηγνύει τοὺς καρπούς. Ἐπὶ τῆς μειρακιώδους ἡλικίας ὁμοίως συνισῶνται διὰ τῆς παιδείας αἱ μεγάλαι καὶ ὑψηλαὶ ἰδέαι, ὅσαι δοξάσουσί ποτε τὸν ἄνθρωπον, κατὰ δὲ τὸ θέρος τῆς ζωῆς, δηλ. τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ὡριμάζουσι. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, κερδαίνομεν καὶ αὐξάνομεν γνώσεις· ἀλλ' ἐλαττοῦται ἡ ἐνέργεια καὶ δραστηριότης, ἥτις ἀπαιτεῖται μάλιστα ἐπὶ πολιτικῶν πραγμάτων. Ὅθεν βλέπομεν ὅτι πάντα τὰ μεγάλα κατορθώματα ἐγένοντο πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, προκείσθωσαν δὲ ὡς παράδειγμα ὁ Ἀννίβας, ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ναπολέων. Ἡ τύχη, ὡς ἡ ἐρωτότροπος γυνὴ, ἀποφεύγει τὰς λευκὰς, ἢ καὶ φαιὰς τρίχας. Ματαίως περιμένομεν ἐκ τοῦ γήρως τοῦ ΙΔ. Λουδοβίκου τοὺς θριάμβους τῆς νεότητος. Ἀλλ' ἡ παιδεία διαφέρει κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν. Ὅθεν οὐδεὶς κανὼν γενικὸς δύναται ἵνα δοθῇ περὶ τούτου.

Ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀνθρώπων, οἵτινες οὐ μόνον γλώσσας καθ' ἑαυτοὺς ἔμαθον διὰ τῆς ἐπιμονῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμας ἐσπούδασαν ὠφελίμους, οἷον Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν καὶ πολλὰς τῆς φύσεως ἐλλείψεις ἀνεπλήρωσαν. Βραδύγλωσσος, τραυλὸς καὶ ἄχαρις περὶ τὸν σχηματισμὸν ἐφαίνετο ὁ Δημοσθένης· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀκαταπαύστου μελέτης καὶ ἐξασκήσεως ἐξέπληξε μετ' ὀλίγον τοὺς Ἀθηναίους, ἦγε δὲ καὶ ἔφερε οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὴν Μακεδονίαν μακρόθεν διὰ μόνης τῆς δυνάμεως τῶν λόγων αὐτοῦ. Δειλὸς ἐκ γενετῆς ἔτυχεν ὁ Μέγας Πέτρος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀκαμάτου ζήλου ἔμαθεν ἐπιστήμας καὶ τέχνας περιηγούμενος ἀγνώριστος εἰς ξένους τόπους ὡς ἐργάτης καὶ μαθητὴς, ἀνεδείχθη δ' ὕστερον τολμηρὸς πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις, καθὼς καὶ ἥρως ἀκατάπληκτος ἐν τοῖς πολέμοις. Τοιουτοτρόπως καὶ οἱ νεοσύλλεκτοι στρατιῶται γυμναζόμενοι ἀπὸ ἀνάνδρων μεταβάλλονται εἰς ῥωμαλαίους καὶ εὐδοκίμως ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὅταν τύχῃ, προκινδυνεύουσιν. Ὁ ζῆλος ὅμως τῶν

γραμμάτων γινόμενος πόρος βίου τῶν πτωχῶν τιμᾷ οὐχ ἧττον καὶ τοὺς πλουσίους, αὐξάνει τὴν δύναμιν αὐτῶν, καθιστᾷ δὲ αὐτοὺς ἀγαπητοτέρους καὶ ὠφελιμωτέρους πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δειπνῶν ποτε ἐν Κορίνθῳ μετὰ τοῦ νεωτέρου Διονυσίου ἔσκωπτε τὸν πατέρα αὐτοῦ ὡς ποιητήν· Ποῦ, ἔλεγεν, ὁ πατήρ σου εὗρισκε καιρὸν πρὸς σύνταξιν ποιημάτων, μικρῶν ἔργων ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς ἀρχῆς; Καθ' ἃς ὥρας, ἀπεκρίθη ὁ Διονύσιος, σὺ καὶ ἐγὼ ἤδη πίνομεν καὶ εὐθυμοῦμεν! Ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος μαχόμενος καὶ νικῶν, σύρων δὲ κατόπιν αἰχμαλώτους ἡγεμόνας ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ διαβαίνων ἐκπορθουμένας πόλεις ἐλυπεῖτο πολὺ διὰ τὴν ἔλλειψιν βιβλίων· ὅθεν ἔγραφε πρὸς τὸν Ἅρπαλον ἵνα πέμψῃ αὐτῷ τὰ συγγράμματα τοῦ Φιλίστου, τὰς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, καθὼς καὶ τοὺς διθυράμβους τοῦ Τελέστου, εἶχε δὲ πάντοτε ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ τὸν Ὅμηρον. Ἐν μέσῳ τῶν πολέμων ἔγραφε πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀριστοτέλην περὶ φιλολογικῶν, ἢ ἐπιστημονικῶν πραγμάτων, ἔπεμπε πρὸς αὐτὸν τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα πρὸς σύνταξιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, φιλοτιμούμενος δὲ ὑπερέχειν τῶν ἄλλων κατὰ τὰ γράμματα ὅσον καὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, ἐμέμφετο αὐτὸν ὅτι διέδωκέ τινα συγγράμματα, ἢ μαθήματα, ἅπερ αὐτὸς μόνος ἕως τότε ἐγίνωσκεν. Ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Πομπηΐου ὁ ἐκδικητὴς τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐλευθερίας Βροῦτος διήρχετο τὸν ὑπολειπόμενον ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ἔργων χρόνον ἀναγινώσκων καὶ γράφων, ὥστε καὶ τὴν προτεραίαν τῆς ἐν Φαρσάλῳ μάχης συνέταξε σύνοψιν τῆς ἱστορίας τοῦ Πολυβίου ὕπαιθρος μένων πρὸς καιρὸν καὶ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κατακαιόμενος, ἕως ἐλθόντες στήσωσι τὴν σκηνὴν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται, ἢ δοῦλοι! Ὁ Λεύκουλος εἶχε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ ἄσυλον τῶν λογίων καὶ τὴν βιβλιοθήκην κοινὴν πρὸς πάντας, ὁ δὲ Καῖσαρ ἐν μέσῳ τῶν πολέμων ἔγραφε τὰ εὐφραδέστα αὐτοῦ ὑπομνήματα.

Οὐδεὶς ὅμως ἄλλος ἐγίνωσκε τοσοῦτον τῆς διανοίας τὰς ἡδονὰς, ὅσον ὁ Κικέρων, ὡς αὐτὸς ἀποφαίνεται ἐν τῷ πρὸς Ἀρχίαν λόγῳ. Διότι οὐδεμία ἀσχολία, οὔτε συμφέροντα πολιτικὰ, οὔτε ὕπνος ἀπησχόλησαν αὐτὸν ἐκ τῆς μελέτης. Ἀλλὰ καὶ ὁ πρεσβύτερος Πλίνιος ἐθέλγετο οὐχ ἧττον πάντοτε ὑπὸ τῆς σπουδῆς. Ὅθεν καὶ ἐσθίων ἤκουεν ἄλλων ἀναγινωσκόντων, περιηγούμενος δὲ, ἢ ὁδοιπορῶν περιέφερε μεθ' ἑαυτοῦ βιβλίον καὶ σχέδας ὅπως ἐπ' αὐτῶν γράφῃ, συνέταττε δὲ ἐπιτομὴν πάντων τῶν ἀναγινωσκομένων. Ὁ δὲ νεώτερος Πλίνιος ἀνεγίνωσκε καὶ αὐτὸς ὁμοίως ὅπου ἐδύνατο, λέγων ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνασχόλησις

μόνη κατεπράϋνε τὴν θλῖψιν αὐτοῦ διὰ τὰς νόσους τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν πολλῶν φίλων, καθὼς καὶ διὰ τὸν θάνατόν τινων δούλων. Ὁ Πετράρχης ἐγίνετο μελαγχολικὸς, ἐὰν μὴ ἀνεγίνωσκεν, ἢ ἔγραφε, μήτε ἐρρέμβαζε κατὰ φαντασίαν πλησίον τῶν διαυγῶν ῥυάκων, ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ τῶν βουνῶν, ἢ ἐντὸς τῶν ἀνθηρῶν λειμώνων. Ὡς κεκοπιακὼς ὁδοιπόρος (ἔλεγε δι' ἐπιτταλῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Σέτιμμον) διπλασιάζω τὰ βήματα ὅπως καταντήσω ταχύτερον εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας. Ἀναγινώσκω, γράφω ἡμέρας καὶ νυκτὸς, οὕτω δὲ ἐναλλὰξ ἐργαζόμενος ἀναπαύομαι. Αἱ ἀσχολίαι αὗται γίνονται ἡδοναί μου, οἱ ὀφθαλμοί μου ἐξημβλύνθησαν ὑπὸ τῶν ἀγρυπνιῶν καὶ ἡ χείρ μου ἀπέκαμε κρατοῦσα τὸν κάλαμον· ἀλλ' ἐπιθυμῶ ἵνα γνωρισθῶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων... Ὁποῖος ζῆλος καὶ ὁποία φιλοτιμία τοῦ ἀθανάτου τούτου ποιητοῦ! Διὰ τοῦτο κατέστη τοιοῦτος, ὥστε θαυμάζεται μέχρι τοῦδε. Ὁ δὲ Ῥοβέρτος βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἠμέλει καὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ ὕπνου ὅπως ἀναγινώσκῃ τὰ ἀριστουργήματα αὐτοῦ, ἐμελέτα δὲ αὐτὰ μέχρι καὶ μέσης νυκτὸς ὑποκλεπτόμενος ἀπὸ τῶν σπουδαιοτάτων πολιτικῶν ἀσχολιῶν.

Ἡ παιδεία ἐκτὸς τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων παραμυθεῖ καὶ τὴν θλῖψιν τῶν συμφορῶν ἐνασχολοῦσα τὸν νοῦν, μάλιστα δὲ διὰ τῆς ἱστορίας. Ὅτε ὁ Βροῦτος εἶδε τὸν Μάρκελλον ἐξωρισμένον εἰς Μιτυλήνην εὗρεν αὐτὸν παραδόξως εὐδαίμονα ὡς ἔκδοτον ὅλως εἰς τὴν σπουδὴν καὶ εἰς ὠφελίμους τέχνας· ὅθεν ἐπίστευσεν ὅτι αὐτὸς ἦτο μᾶλλον δυσυχὴς ἐπανερχόμενος εἰς τὰ πράγματα, οὐχὶ δὲ ὁ Μάρκελλος.

Πόσον τιμᾷ τοὺς ἡγεμόνας ἡ πρὸς τοὺς θιασώτας τῶν Μουσῶν εὔνοια καὶ καλοκἀγαθία! Λεηλατουμένης τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεβόησε πρὸς τοὺς στρατιώτας « Πινδάρου τὴν οἰκίαν μὴ καίετε ». Ὁ πρόγονος αὐτοῦ Ἀρχέλαος συνεκάλεσεν εἰς Μακεδονίαν ποιητὰς καὶ σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος, καθὼς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Μέγας Φριδερῖκος περιεποιεῖτο ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ πολλοὺς φιλολόγους καὶ ἐπιστήμονας τῆς τε Γερμανίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος ἀπεθανάτισε τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτοῦ πρὸς πάντας τοὺς διδασκάλους, ὧν ἤκουσε τὰ μαθήματα, ἀναφέρων αὐτοὺς καὶ κατ' ὄνομα ἐν τῷ φιλοσοφικωτάτῳ αὐτοῦ συγγράμματι. Ὅτε δὲ ἐλθὼν εἰς Σμύρνην εἶδε διαφόρους ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ, ἠρεύνησεν εὐθὺς, ποῦ ἐστιν ὁ Ἀριστείδης; ἐμφανισθέντα δὲ ἐκεῖνον μετά τινα ὥραν ἠρώτησε. « Διατί ἐβράδυνας τοσοῦτον, ἵνα ἔλθῃς πρὸς ἔντευξίν μου; » εἰργαζόμην, ἀπεκρίθη ὁ ῥήτωρ· γινώσκεις δὲ ὅτι ὁ νοῦς δυσκόλως ἀνέχεται τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ τὴν διακοπήν.

Ὁ μελετῶν σπουδαίας ἰδέας καὶ συγγράφων αὐτὰς ἔχει ἀνάγκην ἐντελοῦς ἡσυχίας, εἴτε κατ᾽ οἶκον εὑρίσκεται, εἴτε ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρων, μακρὰν τοῦ θορύβου τῶν παίδων, τῆς ἐνοχλήσεως τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῆς ἐπισκέψεως ἀργῶν φίλων. Ὑπάρχουσιν ὅμως σπάνιοί τινες ἄνθρωποι, οἵτινες ἐνασχολοῦνται καὶ ἐν μέσῳ τῆς ταραχῆς εἰς πολλὰ συγχρόνως πράγματα. Ὁ Καῖσαρ ὑπηγόρευε συνάμα τρεῖς καὶ τέσσαρας ἐπιστολὰς πρὸς διαφόρους γραφεῖς. Ὁ δὲ περίφημος φυσιογνώμων τῆς Ἑλβετίας Λαβατέρος δειπνῶν ἐλάλει περὶ διαφόρων πραγμάτων ἀρεσκόντων πρὸς τοὺς συνδείπνους, ἀνιστάμενος αἰφνιδίως ἔγραφε δέκα καὶ δώδεκα ἐπιστολὰς πρὸς φίλους, περιελθὼν δὲ τὸ δωμάτιον ἐκάθητο πάλιν περὶ τὴν τράπεζαν.

Ὁποῖα καὶ ὁπόσα παραδείγματα φιλομαθείας εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ! Ὁ Ἀνάχαρσις ἔρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ τῆς Σκυθίας, ὁ Εὐκλείδης ὁδοιπορεῖ καθ᾽ ἑκάστην νύκτα ἐν σχήματι γυναικὸς ἐξ ἐχθρικῆς πόλεως τῶν Μεγάρων ὅπως ἀκούσῃ τὸν Σωκράτην. Ὁ Κλεάνθης ἀναβαίνει καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐκ τοῦ Πειραιῶς εἰς Ἀθήνας, ὁ Δημόκριτος (καθὼς καὶ ὁ Πυθαγόρας) ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Χαλδαίαν διὰ τὴν ἀστρονομίαν, εἰς τὴν Περσίαν διὰ τὴν μαγείαν (;) εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ τὴν γεωμετρίαν κτλ. Ποῦ πλήθουσιν οἱ σοφοὶ καὶ καλλιτέχναι; ὅπου τιμᾶται ἀληθῶς ἡ ἀξία, ὡς ἐν Γαλλίᾳ π. χ. καὶ Πρωσσίᾳ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐβράβευον τὴν ἀξίαν πάντοτε διὰ διαφόρων τρόπων. Οὕτως ἀκούσαντες τὸ τέλος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου ἐπὶ τῶν Παναθηναίων ἀντήμειψαν τὸν συγγραφέα διὰ δέκα ταλάντων· παρακαλούμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ πρέσβεως τῶν Λεοντίων περιφήμου σοφιστοῦ Γοργίου ἵνα πέμψωσι πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν κατὰ τῶν Συρακουσίων, διὰ τὴν εὐγλωττίαν αὐτοῦ οὐ μόνον τοῦτο ἐποίησαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ἐκράτησαν παρ᾽ ἑαυτοῖς.

Ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ὀπαδὸς αὐτῶν δόξα οὐδενὸς ἔθνους ὑπάρχουσιν ἐξαιρετικὸν προνόμιον, ἡ κληρονομία, οὔτε ἐν τῷ ἀέρι ὁποιασδήποτε χώρας κυκλοφοροῦσιν, ἢ ἐν τῷ ἐδάφει αὐτῆς ἐπιχωριάζουσιν· ἀλλὰ μεταβαίνουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν, παράγονται δὲ ἐκ τοῦ ζήλου τῶν καλῶν καὶ τῆς ἐπιμελείας. Ἀνασκάπτων ἐν Ἀθήναις ἴσως εὕρῃς τὸ Λύκειον, τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὴν Στοάν, προσέτι δὲ καὶ ἐπιγραφὰς καὶ ἀναθήματα καὶ σηκοὺς καὶ ἀνδριάντας, ἐξ ὧν ἀποδείκνυται ὅτι πραγματικῶς αὐτόθι διέπρεψάν ποτε αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τὰ γράμματα. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ὁ Ζήνων, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ἐκείνων μυσαγωγῶν τῆς σοφίας ὁ θεσπέσιος θίασος, ἐξέλι-

πον πρὸ αἰώνων. Οὐδαμοῦ ἀκούεται πλέον φωνὴ ῥήτορος φιλελευθέρου, ὡς ὁ Δημοσθένης, οὔτε στρατηγοὶ φαίνονται πλέον ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἢ τῇ ἀγορᾷ περιφερόμενοι, οἷος ὁ Μιλτιάδης, ὁ Κίμων, ὁ Κόνων, ὁ Χαβρίας, ὁ Ἰφικράτης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι. Ὑπάρχουσιν ἴσως ἀπόγονοι τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν· ἀλλὰ διαφέρουσιν ὅσον μικροὶ ῥύακες ποταμῶν μεγάλων καὶ χαμαιπετῆ φρύγανα ὑψηλῶν δένδρων. Πόσαι ἆρα γε φύσεις γενναῖαι παρῆλθον ὡς σκιαὶ καθ' ὅλους τοὺς μακροὺς τῆς δουλείας χρόνους! καὶ οὔτε τὴν πατρίδα ἐδόξασαν, οὔτ' αὐταὶ ἠκούσθησαν. Οὕτω πολλὰ ἄνθη σκορπίζουσιν ἐνίοτε εἰς τὰς ἐρήμους καὶ τοὺς βράχους τὴν ἡδύπνουν αὐτῶν καὶ ζωογόνον εὐωδίαν. Ἀγαθῇ ὅμως τύχῃ ἡ ἐλευθερία ἐπαναφέρει πάλιν τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀγῶνας εὐγενεῖς, εἰς ἔντιμον ἅμιλλαν πρὸς ἄλλα ἔθνη καὶ εἰς φιλότιμον μίμησιν τῶν ἀρχαίων.

Ἡ ἡδονὴ τῆς μαθήσεως ἐστὶν εἰλικρινὴς ὅσον ἴσως οὐδεμία ἄλλη ἐκτὸς ἐκείνης, ἣν προξενοῦσιν αἱ ἀρεταί. Κατὰ δυστυχίαν ὀλίγοι ἐκτιμῶσιν αὐτὴν κατ' ἀξίαν. Καὶ ὅμως παρ' αὐτῆς μανθάνομεν τὴν φύσιν τῶν ὄντων, τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν γινομένων, τὰ συμβεβηκότα τοῦ παρελθόντος, ἐξ ὧν κρίνομεν ὡς ἔγγιστα τό τε παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ὅσον ὀλιγωτέρας γνώσεις ἔχομεν, τόσον γινόμεθα ἀτομικώτεροι καὶ χωρίζομεν τὴν ἐθνικὴν εὐδαιμονίαν ἀπὸ τῆς ἰδίας. Γυνή τις ὀλολύζει οὐχὶ διὰ τὴν κακὴν ἐκλογὴν στρατηγοῦ, ἢ δημόσιόν τινα συμφορὰν, ἀλλὰ διότι ἀπέθανεν ὁ αἴλουρος, ἢ τὸ πτηνὸν αὐτῆς.

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐκ φύσεως προδιατεθειμένοι εἰς κλάδον τινὰ μαθήσεως, καθ' ὃν καὶ εὐδοκιμοῦσι πρωΐμως, ὥστε θαυμάζονται παρὰ πάντων, ὁ μὲν διὰ τὴν πολυμάθειαν περὶ τὰς γλώσσας, ὁ δὲ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων κτλ. Οὕτω παρ. χάριν ὁ Δαγεσσεὺς (D'Aguesseau) ἐγίνωσκε τὴν Γαλλικὴν, Ἑλληνικὴν, Λατινικὴν, Ἑβραϊκὴν, Ἱσπανικὴν, Λυσιτανικὴν, Ἰταλικὴν, Ἀραβικὴν καὶ ἄλλας ἀνατολικὰς γλώσσας. Ὁ Λεϊβνίτιος ἦτο ἔξοχος μαθηματικὸς, φιλόσοφος, θεολόγος, νομικὸς, ποιητὴς, ἱστοριογράφος κτλ. Ὁ μουσικὸς Mozart τετραετὴς ἤδη ἔπαιζε μικρὰ αὐτοῦ μέλη, ἑξαέτης δὲ ἠκούσθη ἐν συμφωνίαις. Ἔπειτα τῷ 1762 ἔκρουσε κύμβαλον ἐν Βιέννῃ ἐνώπιον τοῦ Α. Φραγκίσκου, ὕστερον δὲ ἐθαυμάσθη ὡς μουσικὸς ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ὁλλανδίᾳ κλπ.

Οἱονδήποτε κλάδον γνώσεων ἐκλέξῃ ὁ ἄνθρωπος, πάντες ἔχουσιν ὡς βάσιν τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν. Διότι ἀγνοῶν ταύτην, οὔτ' αὐτὸς ὠφελεῖται, οὔτ' ἄλλους ὠφελεῖ· καθόσον οὔτε ἐκφράζει, οὔτε γράφει μετὰ σαφηνείας καὶ γλαφυρότητος καὶ πειθοῦς ὅσας ἔχει ἰδέας. Ἀλλὰ τῶν γλωσσῶν ἐξέχει ὁμολογουμένως ἡ Ἑλληνική. Διὰ τοῦτο ἀπετέλει τὸ

κυριώτατον μέρος τῆς περροντισμένης ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἤδη χρόνων. Ὁ Αἰμίλιος Σκιπίων ἐφιλοτιμεῖτο φέρων καὶ Ἑλληνικὰ ὑποδήματα, βλέπων δὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνος ἐξεφώνησεν ὁμηρικοὺς στίχους. Ὁ Σύλλας ἦτο ἀρκούντως δεινὸς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν· ὑποκάτω δὲ τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους γραμμάτων αὐτοῦ ἔγραφε πάντοτε ἓν Ἑλληνικὸν ὄνομα «Ἐπαφρόδιτος». Καὶ αὐτὸς ὁ Μάριος, στρατιώτης ὄντως ἄγριος, ἀπεμνημόνευσε στίχους τοῦ ποιητοῦ Ἀρχίου, (κατὰ τὸν Κικέρωνα τοὐλάχιστον). Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδυσώπητος ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων Κάτων ἠκούσθη ἀναφέρων ὁμηρικοὺς στίχους. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ προειρημένος ῥήτωρ τῆς Ῥώμης ἐξεφράζετο καὶ ἔγραφε λόγους καὶ ὑπομνήματα καὶ ποιήσεις Ἑλληνιστί. Ὁ Καῖσαρ ἀνέφερε στίχους τοῦ Εὐριπίδου, ὃν ἰδιαζόντως ἠγάπα· ὁ Βροῦτος ἐξεφώνησε καὶ αὐτὸς Ἑλληνικοὺς στίχους, ὅτε ἀπέθνησκεν· ὁ Ὁράτιος συνεβούλευε τὴν ἀδιάκοπον μελέτην τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν· ὁ Τιβέριος εἶπε στίχον ὁμηρικὸν πρὸς τὴν χήραν τοῦ Γερμανικοῦ, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχε μεθηρμηνευμένον λατινιστὶ τὸ ποίημα τοῦ Ἀράτου. Ὁ Νέρων ἔλεγεν ὁμηρικοὺς στίχους, βλέπων πυρπολουμένην τὴν Ῥώμην, ὁ δὲ Μάρκος Αὐρήλιος ἔγραφεν ἑλληνιστὶ τὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἐν τῇ αὐτῇ δὲ γλώσσῃ συνέταξε τὸ φιλοσοφικώτατον αὐτοῦ βιβλίον τὰ *πρὸς ἑαυτόν*. Τέλος αἱ Ἑλληνίδες, ὅσας ἐξύμνησαν οἱ ποιηταὶ Κάτουλος, Ὡράτιος, Προπέρτιος, Τίβουλος, ἦσαν λόγιαι ὡς ἡ Ἀσπασία. Διὰ τοῦτο δικαίως λυπούμεθα ὅτι τοσοῦτον παρημελήθη ἐν Ἑλλάδι ἡ ἑλληνικὴ ἡμῶν γλῶσσα, ὥστε γράφουσιν αὐτὴν εὐκολώτερον Γερμανοὶ καὶ Κελτοί, ἢ Ἕλληνες, ἀπόγονοι δηλ. τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Πρὸς οἰκοδομὴν χρησιμεύουσιν οὐ μόνον οἱ μεγάλοι καὶ ἀκρογωνιαῖοι λίθοι, ἀλλὰ παραλαμβάνονται ἁρμοδίως καὶ χάλικες καὶ κέραμοι καὶ ἄσβεστος καὶ πηλὸς καὶ διάφορα ἄλλα εἴδη ὕλης. Καὶ τὴν πολιτικὴν δὲ κοινωνίαν καταρτίζουσιν οὐ μόνον οἱ πολιτευόμενοι καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος λόγιοι, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι τάξεις, μάλιστα δὲ πασῶν ἡ βιομηχανικὴ καὶ ἡ γεωργική, ὑποκειμένη ὡς βάσις πλατεῖα τῆς πυραμίδος, ἧς τὴν κορυφὴν κατέχει ὁ ἡγεμὼν τῆς πολιτείας. Ἀλλ' ἅπασαι αἱ τάξεις αὗται καὶ μὴ συχνάζουσαι εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα δύνανται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἵνα μάθωσι πολλὰ πράγματα, ἐὰν μόνον ἔμαθον ἐν καιρῷ τὴν ἀνάγνωσιν.

Ὅταν μὴ εὑρίσκωμεν εὐαρέστους καὶ ἁρμοδίους εἰς συναναστροφὴν ἀνθρώπους, προτιμῶμεν τὴν μοναξίαν· ἀλλ' αὐτὴ βαρύνει καὶ ἐμπνέει μελαγχολίαν. Τότε ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἀνάγνωσις ἐναλλὰξ ἀναπαύουσι καὶ

τέρπουσι τὸν ἄνθρωπον. «Κατανάλισκε τὴν ἐν τῷ βίῳ σχολὴν εἰς τὴν τῶν λόγων φιλοκαλίαν». ἔλεγεν ὁ Ἰσοκράτης πρὸς Δημόνικον Τὰ καλὰ βιβλία διδάσκουσιν ἀνενοχλήτως, μὴ προσβάλλοντα παντελῶς τὴν φιλοτιμίαν, δεικνύουσι τὰ σφάλματα ἡμῶν, γίνονται σύμβουλοι εἰλικρινεῖς καὶ φίλοι συναναστρεφόμενοι μεθ' ἡμῶν, ὁσάκις καὶ ὅσον θέλομεν. Δι' αὐτῶν καὶ ἐν μέσῳ σκαιοῦ, ἢ ἀγροίκου λαοῦ εὑρίσκομεν ἡδονήν. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν ὅ,τι σπουδαῖον καὶ λόγου ἄξιον ἔκπαλαι συνέβη, ἢ ἐφευρέθη. Ἐν γένει δὲ ἡ ἀνάγνωσις πολλαπλασιάζει τὰ ἰδέας, ἐξευγενίζει τὰ ἤθη, τέρπει τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀργίας, ἐνίοτε μάλιστα καὶ παρηγορεῖ ὁπωσοῦν, ἢ διακόπτει πρὸς καιρὸν καὶ τὰς πολυειδεῖς θλίψεις, αἵτινες τὸν βίον ταράττουσιν.

Ἀλλ' ὁ βραχὺς ἡμῶν βίος μόλις ἐπαρκεῖ πρὸς ἀνάγνωσιν πάντων τῶν βιβλίων, οὔτε δὲ συμφέρει παντελῶς τὸ τοιοῦτο. Ἀνάγκη ἄρα πᾶσα ἵνα ἐκλέξωμέν τινα, καθὼς καὶ τὰ καλὰ φαγητά. Καὶ αὐτὰ ὅμως καὶ ἐκεῖνα μετὰ μετριότητος, ὅπως δυνηθῶμεν ἵνα χωνεύσωμεν· διότι τότε πραγματικῶς τρεφόμεθα. Ἀναγίνωσκε πολλάκις τὸ καλὸν βιβλίον. Διότι ἡ ποικιλία τῶν ἀναγνώσεων καθιστᾷ πολυμαθεῖς ἴσως, ἀλλ' ἐπιπολαίους ἀνθρώπους, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἡμιμαθεῖς καὶ κενοσπούδους. Ὅσον ἐξαπλούμεθα κατ' ἐπιφάνειαν, τόσον ζημιούμεθα κατὰ βάθος. Ὅστις ἐπαγγέλλεται ὅτι γινώσκει πολλὰ, οὐδὲν σχεδὸν γινώσκει ὡς πρέπει, ἐκτός τινων ὀλίγων ἐξαιρέσεων. Οἱ Ἀριστοτέλης, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ φιλόσοφοι τῆς Ἑλλάδος, ἢ οἱ Πλίνιοι καὶ οἱ Κικέρωνες, σπανιώτατα ἀναφαίνονται.

Τί πρέπει μάλιστα ἵν' ἀναγινώσκωμεν; Ὅ,τι χρησιμεύει πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, ὅπως κατασταθῶμεν οὐχὶ πολυμαθεῖς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνάρετοι. Οὕτως ὠφελεῖ ἀναγινωσκομένη ἡ ἱστορία. Τί ὠφελούμθα γεννηθέντες μετὰ τόσους μεγάλους ἄνδρας, ἐὰν μὴ μιμηθῶμεν αὐτούς; Τί κερδαίνομεν, ἂν ἤλθομεν μετὰ τόσους κακοὺς καὶ μωροὺς, ἂν μὴ κατασταθῶμεν ἡμεῖς συνετοὶ καὶ κοινωφελεῖς; Ἐκτὸς τῆς ἱστορίας, μάλιστα δὲ τῆς ἐθνικῆς, οὐδενὸς ἄλλου βιβλίου ἡ ἀνάγνωσις ἀποφέρει τοσοῦτον καρπὸν, ὅσον ἡ τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Πλάτωνος, τῶν παραλλήλων βίων, ἢ τῶν ἠθικῶν τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ἐπικτήτου, ἐκ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαβὶδ, τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ τῆς σοφίας τοῦ Σειρὰχ, ὡς ἀληθοῦς σχεδὸν θησαυροῦ καλῶν καὶ βιωφελῶν μαθημάτων.

Τὰ μυθιορήματα, ἐξ ὧν κατακλύζεται σχεδὸν ἤδη ἡ κοινὴ φιλολογία, ὁμοιάζουσι πρὸς φθινοπωρινὰ ἄνθη βλαστάνοντα ἐπὶ τῆς κοπρίας τῶν διεφθαρμένων ἠθῶν. Διὸ οὐδεὶς φρόνιμος συγχωρεῖ, οὔτ' ἀνέχεται τὴν

ἀνάγνωσιν αὐτῶν ὡς ἐξαπτόντων τὴν φαντασίαν πρὸς βλάβην τῆς καρδίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ὅστις τιμᾷ μᾶλλον τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν τὰς εὐφυεῖς φράσεις καὶ μεταφορὰς, οὐδὲν διαφέρει παιδίων ζητούντων ἐν τοῖς βιβλίοις τὰς εἰκόνας μόνον.

Διϊσχυρίζονταί τινες, ὅτι πρέπει ἵνα ἐνδυναμώσωμεν μᾶλλον τὸ λογικὸν, ἢ πλουτίσωμεν τὴν μνήμην. Ἀλλ' ἂν ἡ γῆ μὴ παχύνηται, πῶς δύναται ἵνα καρποφορῇ εἰς πολὺν χρόνον; Ἡ ἀνάγνωσις ἄρα μόνη αὐξάνει τοῦ νοὸς τὴν γονιμότητα καὶ καθιστᾷ τερπνὴν τὴν συνομιλίαν. Διὰ τοῦτο ὀρθῶς, νομίζω, εἶπέ τις ὅτι τὸ πρῶτον μέρος τῆς ζωῆς μεταχειρίζεται ὁ φρόνιμος περὶ τὴν συναναστροφὴν τῶν νεκρῶν, τὸ δεύτερον περὶ τὴν συναναστροφὴν τῶν ζώντων, τὸ δὲ τρίτον περὶ τὴν συναναστροφὴν αὐτὸς ἑαυτοῦ. Ὅστις ἀμελεῖ τῶν νεκρῶν οὐδέποτε τέρπει τοὺς ζῶντας. Οὐδαμῶς πιστεύω ὅμως συμφέρον ἵν' ἀποφεύγωμεν καὶ τὴν συναναστροφὴν τῶν λογίων, τιμίων, καὶ ἐμπείρων ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δι' αὐτῆς διορθοῦμεν τὰς σφαλερὰς ἡμῶν ἰδέας, μανθάνομεν δὲ καὶ πολλὰ νέα πράγματα. Ἐξ ἐναντίας αἱ συνομιλίαι τῶν ἀμαθῶν ἀηδιάζουσιν, αἱ δὲ τῶν πονηρῶν καὶ βλάπτουσι τὸν ἄνθρωπον.

Πόσα δύναταί τις εἰπεῖν περὶ τῆς καλῆς χρήσεως τοῦ χρόνου καὶ μὴ ἐξαντλῶν τὴν ὑπόθεσιν! Ὁ Θεόφραστος ἔλεγεν, ὅτι τὸ πολυτιμότατον τῶν πραγμάτων ἦτο ὁ χρόνος, ὥστε εἴ τις καταναλίσκει αὐτὸν, σφάλλει πολὺ μᾶλλον, ἢ ὁ ἄσωτος. Διὰ τοῦτο ὁ φρόνιμος πάντοτε ἐνασχολεῖται καὶ καθ' ἑαυτὸν, οὕτω δὲ συνειθίζων ἵνα συλλογίζηται, οὔτε τῆς ματαίας συναναστροφῆς τῶν ἄλλων ἔχει μεγάλην ἀνάγκην καὶ ὡς αὐτάρκης οὐδέποτε σχεδὸν εὑρίσκεται μόνος. Ἄλλος τις συγγραφεὺς εὐφυέστατος, ὁ Λόρδος Σεστερφήλδ, ἔγραφε πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. « Οἰκονόμει τὰ λεπτὰ, αἱ δὲ λίραι οἰκονομοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν. » Τοῦτο δύναταί τις ἵνα εἴπῃ μεταφορικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον. Ἂν οἰκονομῇς τὰς στιγμὰς, κερδαίνεις τὰς ὥρας, δι' αὐτῶν δὲ τὰς ἡμέρας, καὶ διὰ τούτων τοὺς μῆνας καὶ τὰ ἔτη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Εἶδες τόσα παραδείγματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, καθὼς καὶ κοινωνικῶν τινων φαινομένων, πανταχόθεν συνειλεγμένα. Ἕως πότε ἀναβάλλεις τὸ σπουδαιότατον τῶν ἔργων, τὴν ῥύθμισιν τῶν ἠθῶν σου; Ὡς ἀγὼν πρόκειται ὁ παρὼν βίος, ἀγωνοθέτης ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ ἀγωνιστὴς ὁ ἄνθρωπος. Φρόντισον λοιπὸν ἵνα ἐξέλθῃς τοῦ σταδίου νικητὴς καὶ στεφανηφόρος, ὅταν σημάνῃ ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως.

Ὅστις φεύγει τὸν δεσπότην αὐτοῦ λέγεται δραπέτης. Ἀλλὰ δεσπότης πάντων ὁμολογεῖται ὁ νόμος. Ὁ πολιτευόμενος ἄρα κατ' αὐτὸν μένει πιστὸς ὅπου ἐτάχθη. Ἐξ ἐναντίας δὲ λειποτάκτης γίνεται ὁ ἀσεβὴς, ὁ ἄδικος, ὁ ἀκόλαστος, ὁ πλεονέκτης, ὁ ὀργίλος, ὁ ὑπερήφανος, ὁ ἄσπλαγχνος, ὁ δόλιος, ὁ ἀχάριστος κτλ. Ἀπόφευγε τοὺς τοιούτους ὡς λυμεῶνας· ἀλλὰ μηδέποτε μνησικακήσῃς, καὶ ἂν σὲ βλάψωσι, μηδ' ἀποστραφῇς τὴν κοινωνίαν δι' αὐτούς. Ἐπειδὴ ὁ ἀποσπασθεὶς κλάδος ἀποχωρίζεται τοῦ δένδρου διὰ παντός· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπομακρυνόμενος παντελῶς τῶν ἄλλων μισεῖ τὸν πλησίον, ἀποβάλλει τὴν ἀγάπην, τοὐτέστιν ἁμαρτάνει κατὰ τῆς πρώτης καὶ κυρίας ἐντολῆς, ἐξ ἧς ἅπαντες οἱ νόμοι καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

Ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας ὁ Περικλῆς, ἔλεγε συνήθως πρὸς ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην. «Πρόσεχε Περίκλεις, Ἑλλήνων ἀνδρῶν ἄρχεις. Ἀθηναίων ἄρχεις . . . . . »

Ἀλλὰ καὶ σὺ τοιαῦτά τινα διαλογίζου πάντοτε, ὅτι δηλ. πρὸς ὁμοίους ἀνθρώπους ἔχεις σχέσιν, πρὸς πολίτας, πρὸς ἀδελφοὺς, πρὸς υἱοὺς Θεοῦ. Διότι πάντες τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἐσμὲν τέκνα. Ἀλλ' ὅστις προσβάλλει τὸν υἱὸν, ἀτιμάζει αὐτὸν τὸν πατέρα. Συνείθιζε δ' ἀπὸ πρωΐας ἵνα λέγῃς ἐπικαλούμενος πάντοτε τὸ ἔλεος καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ἀσχολίας σου. «Ἴσως σήμερον ἀπαντήσω ἄνθρωπον φθονερὸν, ὑβριστὴν, συκοφάντην, προδότην, κατάσκοπον . . . . Καὶ αὐτὸς μὲν πιθανὸν ὅτι ἁμαρτάνει πολλάκις ἐξ ἀγνοίας ὡς μὴ διακρίνων τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καθὼς οὔτε ὁ τυφλὸς διακρίνει τὸ λευκὸν ἀπὸ τοῦ μέλανος. Ἐγὼ ὅμως γινώσκων ἀμφότερα ταῦτα, συναισθανόμενος δὲ καὶ ἐξ ἐμαυτοῦ τὸ εὐόλισθον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὔτε ταράττομαι ὡς διὰ παράδοξόν τι συμβεβηκὸς, οὔτε μὴ μὲ βλάψῃ φοβοῦμαι.

Ἐπειδὴ κυρίως μόνον ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πλημμελειῶν, ἢ προλήψεων πάσχει ἕκαστος. Ἀλλὰ ταύτας σπουδάσω κατὰ τὸ δυνατὸν ἵν' ἀποφύγω, ἐνθυμούμενος δὲ, πόσον ἔχομεν ἀνάγκην ἀλλήλων ἐπιμεληθήσομαι, χρείας τυχούσης, ἵνα προσφέρω καὶ πᾶσαν τὴν ἐνδεχομένην βοήθειαν. Διότι μόνον τότε εὐημεροῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς, ὅταν συνεργῶσιν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πάντες ὡς αἱ χεῖρες, οἱ πόδες, τὰ βλέφαρα, οἱ ἄνω καὶ κάτω ὀδόντες".

Ὑπὸ τοιούτων λοιπὸν ἰδεῶν ἐμπνεόμενος, καταγίνου εἰς τὰ ἔργασου, ἐφ' ὅσον ἀρκεῖ, ἐπιστρέφων δὲ τὸ ἑσπέρας ἔξωθεν ἀνάκρινε ἀκριβῶς τὴν ἡμερινὴν διαγωγήν σου καὶ σκεπτόμενος, καθὼς παρήγγειλεν ὁ Πυθαγόρας, λέγε πρὸς σεαυτὸν πάλιν, πρὶν κοιμηθῇς, «Πῇ παρέβην, τί δ' ἔρρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;» Μήπως ἔπταισα κατά τι εἰς τὸν Θεόν; Μήπως παρημέλησά τι καθῆκον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους;

Αὐτὰ ταῦτα συμβουλεύει καὶ εἷς τῶν ἑπτὰ σοφῶν ὁ Κλεόβουλος. «Καὶ ὅταν τις ἐξίῃ τῆς οἰκίας ζητείτω πρότερον τί μέλλει πράττειν· καὶ ὅταν εἰσέλθῃ πάλιν ζητείτω τί ἔπραξε.» (Διογ. Λαέρτ.) Οὕτω δὲ γίνεται βαθμηδὸν ἡ διόρθωσις τῶν σφαλμάτων καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν ἐλλείψεων.

Αἱ ἠθικαὶ γνῶμαι, ὅσας περιέχει τὸ βιβλίον τοῦτο, εὑρίσκονται ὡς παραγγέλματα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ. Ὅθεν ἀναπτύξας αὐτὰ πολλαχῶς πρὸς τοὺς Ἑβραίους ὁ Μωϋσῆς εἶπε τελευταῖον καὶ τὰ ἑξῆς, λέγει δὲ οὐχ ἧττον ὁ αὐτὸς καὶ πρὸς ἡμᾶς σήμερον. « Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ἐνώπιον ὑμῶν σήμερον τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κατάραν· τὴν εὐλογίαν, ἐὰν ἀκούσητε τὰς ἐντολὰς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν κατάραν, ἐὰν μὴ ἀκούσητε.» (Δευτερ. ΙΑ.) Ἡ εὐλογία ἐπιφέρει πρὸς τοὺς ἐναρέτους τὴν ὑγείαν, τὴν μακροβιότητα, τὴν εὐόδωσιν τῶν ἔργων, πάντα τὰ ἐπίγεια καὶ μέλλοντα ἀγαθά. (Δευτερ. ΚΗ.) Ἡ δὲ κατάρα ἐξ ἐναντίας ἐπισύρει πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς παντοίας νόσους, ἀφορίαν ἀγρῶν καὶ ποιμνίων, δυστυχίας τῶν ἐπιχειρήσεων, πρόωρον θάνατον καὶ τὴν αἰώνιον ἐπὶ τέλους κόλασιν. (αὐτόθι). Ἐφ' ἡμῖν ἤδη κεῖται ἵνα ἐκλέξωμεν τὴν κατάραν, ἢ τὴν εὐλογίαν. « Καὶ ἠγάπησε κατάραν καὶ ἥξει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ». (Δαβὶδ Ψαλ. ΡΗ.)

ΤΕΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.				σελ.	ΙΙΙ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.				»	έ.
ΚΕΦΑΛ. Α΄.	Ἀσέβεια	Εὐσέβεια	Δυσσέβεια.	»	1.
» Β΄.	Ἀφροσύνη	Φρόνησις	Πανουργία.	»	36.
» Γ΄.	Ἀδικία	Δικαιοσύνη	Αὐστηρότης.	»	42.
» Δ΄.	Ἀκολασία	Σωφροσύνη	Ἀναισθησία.	»	58.
» Ε΄.	Μῖσος	Ἀγάπη	Ἔρως.	»	71.
» Ϛ΄.	Ἔχθρα	Φιλία	Κολακεία.	»	107.
» Ζ΄.	Πολυτέλεια	Λιτότης	Ῥυπαρία.	»	115.
» Η΄.	Φιλαργυρία	Ἐλευθεριότης	Ἀσωτία.	»	122.
» Θ΄.	Ὀργιλότης	Πραότης	Ἀοργησία.	»	136.
» Ι΄.	Φθόνος	Νέμεσις	Χαιρεκακία.	»	145.
» ΙΑ΄.	Δολιότης	Εἰλικρίνεια	Ἁπλότης.	»	153.
» ΙΒ΄.	Πονηρία	Χρηστότης	Εὐήθεια.	»	161.
» ΙΓ΄.	Ὑπερηφάνεια	Μετριοφροσύνη	Ταπεινότης.	»	165.
» ΙΔ΄.	Ἀναίδεια	Αἰδὼς	Δυσωπία.	»	174.
» ΙΕ΄.	Αὐθάδεια	Σεμνότης	Ἀρέσκεια	»	183.
» Ις΄.	Ἀγροικία	Εὐτραπελία	Βωμολοχία.	»	188.
» ΙΖ΄.	Σιωπηλότης	Μετριολογία	Φλυαρία.	»	192.
» ΙΗ΄.	Πλεονεξία	Αὐτάρκεια	Ἀκτημοσύνη.	»	202.
» ΙΘ΄.	Ἀπραγμοσύνη	Φιλοτιμία	Κενοδοξία.	»	203.
» Κ΄.	Τρυφερότης	Φιλοπονία	Κακοπάθεια.	»	216.
» ΚΑ΄.	Φόβος	Ἀνδρία	Θράσος.	»	230.
» ΚΒ΄.	Μικροψυχία	Μεγαλοψυχία	Χαυνότης.	»	240.
ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.	Λύπη	Χαρά.		»	245.
» ΚΔ΄.	Ἰδιοτέλεια	Φιλοπατρία.		»	255.
» ΚΕ΄.	Ἀχαριστία	Εὐχαριστία.		»	259.
» ΚϚ΄.	Ἀπιστία	Πίστις.		»	273.
» ΚΖ΄.	Σκληρότης	Ἀγαθότης.		»	280.
» ΚΗ΄.	Κακολογία	Ἔπαινος.		»	298.
» ΚΘ΄.	Ἀπόνοια	Ἐλπίς.		»	306.
» Λ΄.	Φιλοψεύδεια	Φιλαλήθεια.		»	308.
ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.	Κακοδαιμον.	Εὐδαιμονία.		»	315.
» ΛΒ΄.	Πενία	Πλοῦτος.		»	322.
» ΛΓ΄.	Πόλεμος	Εἰρήνη.		»	337.
» ΛΔ΄.	Ἀναρχία	Ἀρχή.		»	343.
» ΛΕ΄.	Ἀπαιδευσία	Παιδεία.		»	358.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

Ἡ φιλόμουσος Κ. Ἀναστ. Βαλλιάνου
Σοφοκλῆς Οἰκονόμου
Ἀθαν. Γ. Πίσσας ἀντισυνταγμ.
Α. Πραΐδης
Κωνστ. Δ. Πρινόπουλος
Δανιὴλ Σουρμελῆς
Γ. Φυτάλης
Δ. Σαράβας
Δ. Κυρῖκος
Μ. Μαλλιαράκης
Γ. Τουμπάζης
Σοφιανὸς
Ι. Πέτρος Δημητρακαράκος
Χ. Νικολαΐδης
Οἰκονομίδης
Ι. Δραγούμης
Δ. Θωμαΐδης
Θ. Λαμπαδάριος
Ι. Γενίσαρλης
Λ. Διανοσταφίδας
Ι. Δ. Σταματάκης
Ν. Βλάχος
Γ. Θ. Παγῶν
Μιχ. Ἐλευθεριάδης
Μιχ. Στεφ. Κουζουλούδης
Ἐμ. Ξανθὸς, στρατ. φαρμακοποιὸς
Ἀναστ. Χατσῆ Σαράντου
Θεόδ. Ν. Φλογαΐτης
Χ. Ῥοντήρης
Κωνστ. Τσαλίκης Ἠπειρώτης
Μ. Ἀθ. Ῥοντήρης (Ναύπακτος)
Γ. Π. Κοτρότσης
Γ. Παυλίδης
Γ. Α. Βακαλόπουλος
Γ. Ν. Οἰκονομίδης
Δ. Ζωμπολίτης Ἠπειρώτης
Δ. Μαρῖνος
Π. Μανιάκης
Κ. Π. Δαμιανὸς Γανοχωρίτης
Ξενοφῶν Δ. Θ. Ζαγορίδης Βυζάντιος
Γεώρ. Νικητόπουλος
Εὐστράτιος Ταβουλαρίδης
Νεόφυτος Θεοδωρίδης μουσικὸς

2

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ.

Γ. Αθ. Γεράκης, γυμνασιάρχης
Θωμᾶς Βραχνὸς
Γ. Βιώνης
Θεόδωρ. Κτενᾶς ἀρχιμανδρ.

ΑΝ ΑΤΑΛΑΝΤΗ.

Ἐμμ. Καρπάθιος ἑλληνοδιδ.

ΕΝ ΑΓΡΙΝΙΩ.

Ἀνδρ. Δημολίτσος ἔπαρχ. Τριχωνίας
Γ. Ι. Σταΐκου, πληρεξ.
Γεώρ. Ι. Καββαδίας
Γεώρ. Καμένος
Ι. Δαγκλῆς λοχαγὸς
Ι. Γεωργαντσῆς, ἀνθυπομοίραρχος
Δ. Ι. Ῥοκᾶς γραμμ. ἐπαρχείου
Γρηγ. Στάϊκος
Ν. Ι. Κατσιλάκης

Πέτρος Ι. Νυφίτσας
Φώτ. Παπαδημητρίου, ἐνωματάρχης τῆς 15 ἐνωμοτίας
Μ. Κ. Βέλλος, ἰατρὸς
Ι. Α. Δεληγιάννης
Γεώργ. Κ. Χρηστίδης
Ἰωάννης Καραγιάννης
Ἰωάνης Μανόπουλος
Νικ. Τριανταφυλλίδης
Βασίλ. Κ. Κουτῆς
Δ. Α. Γεράκης ἑλληνοδιδ.

ΕΝ ΣΤΥΛΙΔΙ.

Ν. Κ. Κασουμούλης, συνταγματ.
Δ. Χ. Πετρίδης
Ἀθ. Θ. Λάμπρου
Ἄγγελος Ν. Αγγελίδης
Δημ. Κορωναῖος
Χ. Δημητρακόπουλος, λοχαγὸς
Γρηγ. Παπαδημητρίου
Δημ. Γ. Λαρδῆς
Μ. Φραγκογιαννάκης, ἰατρὸς
Ἀθ. Ἰωαννίδης Δεκάρχης
Σ. Γ. Πιπιλίγκας
Ε. Ῥιζόπουλος, ἑλληνοδιδ.

ΕΝ ΒΟΝΙΤΣΗ.

Ἰ. Α. Ῥέντσος, γρ. δημ. ἀνακτορίας
Δημ. Σ. Ζέρβας
Νικ. Τραυλὸς
Παντολέων Ῥαφτάκης
Β. Δ. Παλαιογιάννης
Σπυρ. Κοντογεωργίου
Κωνστ. Νέμπαρης
Β. Πετίνης ἐξ Ἀχωρῶν δήμου Ἐχίνου
Καλλίμαχος Μοναστηριώτου

ΕΝ ΛΑΜΙΑ.

Δ. Α. Μιχαλόπουλος
Α. Ι. Λιακόπουλος
Ι. Α. Γραμμανδάνης
Ι. Δ. Καστρησιάδης
Δ. Ἀθ. Ῥούκας
Ἡρακλῆς Α. Τσάλλης
Δημ. Ἀναγνώστου, ἑλληνοδιδ.
Εὐάγριος Κ. Κοφινιώτης

ΕΝ ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΩ.

Γ. Δημητριάδης, ἔπαρχ. Εὐρυτανίας
Νικ. Ἀθανασιάδης, δημοδιδ.
Ζαχαρίας Ἡλιόκαυτος
Δημ. Χατσόπουλος, φοιτητ. νομικῆς
Ἠλίας Πλατσῆς, φοιτητὴς ἰατρικῆς
Ἰω. Θεοφανίδης ἐπαρ. ἰατρ. Εὐρυταν.
Παν. Οἰκονόμου βοηθὸς τοῦ ἑλλην. [σχολείου Κερασόβου.

ΕΝ ΓΑΛΑΞΙΔΙΩ.

Ἰω. Ἀθ. Βλασόπουλος
Σπυρ. Ἠλία Μακρῆς
Ἡρ. Ἰωάν. Ἀνατόντου (Ἀνατσίτου)
Νικ. Σ. Οἰκονόμου
Δ. Γ. Τσαληγκύρης
Α. Π. Μαρλᾶς
Σ. Γ. Μωραΐτης
Π. Ν Μόρης
Δρόσος Ι. Βλάμης
Νικ. Α. Λουκέρης
Δ. Π. Νίκας
Ἰωάν. Χαρμ. Ζαγορᾶς
Εὐθ. Αὐγέρης

ΕΝ ΑΜΦΙΣΣΗ.

Κοσμᾶς Παπαλέξης, ἀρχιμανδρίτης
Λουκᾶς Παπαϊωάννου ἐκ Γαλαξιδ.
Δημ. Π. Ῥάμμος
Φίλων Τσοκᾶς

Ῥ. Ἐλ. Ῥαφαὴλ, ταμίας

ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ.

Ἰω. Δραΐκης, σχολάρχης
Σ. Βουλιώτης, δικηγόρος
Σ. Μανολάτος, δικηγόρος
Ε. Ψωμάκης, δικηγόρος
Ἐμ. Καραγιαννόπουλος, καθηγητὴς
Χρ. Σταματιάδης, ἱεροκῆρυξ
Διον. Λιναρδόπουλος, καθηγητὴς

ΕΝ ΑΡΕΟΠΟΛΕΙ.

Γ. Οἰκονόμου Πουλάκος ἐξ Ἁγίου Νικολάου τοῦ δήμου Μελιτίνης τῆς Λακεδαίμονος.
Δημ. Σαγιάννης, ἀνθυπομοίραρχος
Νικ. ἱερεὺς Μιχαλαράκος
Κ. Δ. Καλαποθάκης, δημοδιδ.
Δ. Κ. Σούμπασης, γραμ. ἐπαρχείου
Κυριακούλης Δ. Γαζουζέας, γραφεὺς
Γρηγόριος Α. Μωράκη, δικολάβος παρὰ τῷ εἰρηνοδικείῳ Οἰτύλου.
Γ. Οἰκονόμου ἱερ. ἐξ Ἁγ. Νικ. τοῦ δήμου Μελιτ. τῆς Λακεδαίμονος
Παναγιώτης Χιλιδώνης, ἱερεὺς τοῦ δήμου Λεύκτρου
Κ. ἱερεὺς Ζιτανάκος ἐξ Ἁγ. Νικολ.
Ν. Κουτσουλιέρης, ταγματάρχης
Πέτρος Ι. Πετρουνάκος, φοιτητὴς

ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ.

Β. Π. Βοζίκης, γυμνασιάρχης
Π. Α. Μοσκούτης
Πέτρος Παππᾶ Ἰωάννης

ΕΝ ΚΑΛΑΜΑΙΣ.

Ἀντώνιος Βιτάλης
Λυκοῦργος Ν. Νικολόπουλος
Δ. Μ. Κωνσταντίνου, εἰσαγγελεὺς
Α. Συνωκίδης
Χ. Α. Αἰγουρης
Λεωνίδας Γεωργιάδης
Ε. Κωνσταντῆς (;)
Δ. Γ. Πετρίδης
Κ. Χρυσοσπάθης
Θ. Μαρικόπουλος
Ν. Π. Σιάτος
Δ. Μ. Κωνσταντίνου
Γ. Κατσήρης

ΕΝ ΑΡΓΕΙ.

Π. Ῥοῦσσος ἑλληνοδιδ.
Σπ. Ἀναζειρόπουλος
Νικ. Τσιμορόπουλος
Δημ. Ἀθανασιάδης
Γεώρ. Φίλης

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ.

Παναγ. Τσαπάρας, γυμνασιάρχης
Θεμις. Παπᾶ Λουκᾶς
Πολυζώης Σπανόπουλος
Κωνστ. Ἀθανασιάδης
Βασ. Φαρσῆς
Ἰωάννης Δ. Κυφιώτης
Γ. Σχίζας
Διονύσιος Κλαυδιανὸς
Νικόλαος Πράτσικος
Στέφανος Ι. Βασιλείου
Νικ. Γ. Πάνος
Κωνστ. Στροῦμπος
Χαράλ. Παπαντωνόπουλος
Ἀχιλλεὺς Βλάχος
Ἰωάννης Σ. Μέγαρης
Εὐστάθ. Α. Τυπάλδος
Σπυρίδων Σκλαβοῦνος
Γ. Α. Δουζίνας

ΕΝ ΚΡΑΝΙΔΙΩ.

Πέτρος Γουζούασης, ἰατρὸς
Νικ. Σκλιᾶ πρεσβύτερος, δημοδιδ.
Ἰωάν. Ἀνδρέου Κυπριάδης
Γ. Ν. Ὑφαντίδης
Δημ. Ἰωάννου Μῶρος, γραμ. εἰρηνοδ.
Α. Κ. Ζέρβας
Βασίλ. Χαροκόπεπλος δικηγόρος
Σπυρ. Γεωργόπουλος ἔμπορος
Γερμανὸς Ἰωαννόπουλος ἡγούμενος τῆς Μονῆς Καλάδος

ΕΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΟΙΣ.

Ἀνδρ. Β. Οἰκονομόπουλος ἑλληνοδ.
Κωνστ. Ἰωάννου Κοκκώνης βοηθὸς
Γ. Κωνσταντινίδης, δημοδ. Μάνεσι
Δημ. Σωτηριάδης πολίτης
Δαμασκηνὸς Ἀποστολίδης ἡγούμ. Ἁγ. Λαύρας
Π. Ἀσημάκης Παπαδόπουλος
Ν. Κυριακόπουλος, δημοδ. Κερπινῆς
Σπ. Γ. Τσίμας ἰατρὸς
Χρύσανθος Γ. Πετμεζᾶς, ἀνθυπασπ.
Δ. Χ. Κωνσταντίνου, ἐνωμοτάρχης
Ἀνδρ. Θ. Ἀνδρικόπουλος, μαθητὴς
Δημ. Πάσχος, ἔμπορος

ΕΝ ΓΥΘΕΙΩ.

Ὁ ἐπίσκοπος Γυθείου Ἰωσὴφ
Ν. Βοϊδῆς Μαυρομιχάλης
Σπ. Κατορφὼς
Γ. Π. Καλογεράκος
Γ. Τζώρ. Λεωτσάκος
Γ. Μπουκλάκος
Ν. Ἐξαρχάκος
Ἀντ. Θ. Γρηγοράκης
Χ. Τσαννετάκης
Γ. Δ. Καλκανδῆς
Παναγ. Ἡλιάδης
Μιχ. Οἰκονόμου Παπαδάκης

ΕΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΗ.

Ὁ ἱεροκῆρυξ τοῦ νομοῦ Μεσσηνίας Νεόφυτος Γεωργιάδης 2
Γ. Ἀποστολίδης, σχολάρχης
Νικ. Ζαφειρόπουλος, φαρμακοποιὸς
Ἀντ. Π. Μητρόπουλος
Μῆτρος Γ. Κιλιμοίρης
Εὐθύμιος Βασιλειάδης 2
Δημ. Δημητρακόπουλος
Αὐγερινὸς Α. Γεωργίου
Ἰωάννης Π. Τσεκουρόπουλος
Γ. Ἄγριος (.) Ζαχάρω
Α. Ἀντωνόπουλος γραμμ. τῆς ἐφορείας Ὀλυμπίας
Ν. Γ. Τσαννέτου, πρωτοκολλητὴς
Ἀπ. Δημητρακόπουλος

ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ.

Π. Κουπιτάρης, γυμνασιάρχης
Δ. Χ. Νικολάου, καθηγητὴς
Ἐμ. Δαπόντες »
Δ. Ι. Οἰκονόμου, δικηγόρος

ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ.

Μιχ. Παπᾶ Λεωνάρδου, ἱερεὺς
Π. Μαρκέλλου
Ἀγαθοκλῆς ἑλληνοδιδ.
Π. Π. Πέππας τριτοβάθμ. δημοδ.
Χαρίκ. Ν. Δασκαλοπούλου, δημοδ.
Ἀλέξ. Γ. Δημόπουλος
Παναγ. Μ. Καββασίλας
Νικ. Κ. Χατζῆ.
Νικ. Ἰωάννου Μπενήτρης (;)

ΕΝ ΥΔΡΑ.

Χρ. Βορειόπουλος, σχολάρχης

Ι. Γ. Κράνειος, ἑλληνοδιδ.
Α. Γεωργιάδης
Π. Γεωργιάδης, εἰρηνοδίκης
Α. Παπαλεξόπουλος γραμ. ἐπαρχ.
Π. Χ. Λεωνάρδος, πρωτοκολ. ἐπαρχ.
Ε. Ξανθὸς, φαρμακοποιὸς
Ἀθαν. Καροῦζος, δημοδιδ.
Νικ. Γ. Ἀντωνιάδης, δημοδιδ.

ΕΝ ΣΠΕΤΣΑΙΣ.

Δημ. Καλαμβοκίδης
Στυλιανὸς Κατσιγιάννης
Α. Κεφαλᾶς
Μωυσῆς ἱερομόν. Κοκκολιάρης
Ἠλίας ἱερεὺς Ἀλεξόπουλος
Βλάσης ἱερομόν. Μυλωνᾶς
Σάντης Β. Γκίνη

ΕΝ ΣΥΡΩ.

Ἰωάν. Παντούρης, γυμνασιάρχης
Κωνστ. Δ. Ταπεινὸς ἐκ Κωνσταντ.
Γ. Ζωλότας
Γ. Ι. Ἀνδρέου ἐκ Λεωνιδίου
Περ. Χ. Ἀποστολίδης Θετταλὸς
Ἄγγελος Ν. Ἀγγελίδης ἐκ Κύθνου
Γεώργιος Α. Παγίδας Νάξιος.

ΕΝ ΑΝΔΡΩ.

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἄνδρου καὶ Κέας
Εἰρήνη Α. Γούσαρη
Α. Ξ. Καλβοκορέσης
Δημ. Μαλλιαρὸς δημοδιδ.
Κωνστ. Καρδαρᾶς, ἑλληνοδιδ.
Νικόλ. Μ. Καΐρης
Δ. Γ. Γραφιάδης, δημοδιδ.
Δ. Ν. Γούσαρης
Ν. Α. Καΐρης
Ν. Ι. Μαμιανάκης
Δεων. Γ. Μεσίδης
Γ. Ν. Κοζαδῖνος, δημοδιδ.
Α. Μ. Πέστης

ΕΝ ΣΚΥΡΩ.

Ῥήγας Κ. Κολιόπουλος
Παπα. . .
Κ. Μαυράκης
. . Γεώργιος Σιβήτος
Γ. Κωνσταντινίδης
Ἐμμ. Σ. Μαρουδῆς
Ζ. Ἀλεξάνδρου
Κωνστ. Ἀντωνιάδης
Μιχ. Κωνσταντινίδης

ΕΝ ΘΗΡΑ.

Ὁ Θήρας Ζαχαρίας
Στέφ. Γ. Στεφάνου σχολάρχης
Ἀντών. Μ. Λαγκαδᾶς
Μιχαὴλ Ῥεφερενδάριος
Εὐαγγελιάδης
Μ. Παπαδόπουλος
Ι. Κ. Τραβερσάρης
Θ. Παρθενόπουλος

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ.

Ι. Α. Ῥωμανὸς
Γ. Μ. Σταμούλης
Χριστόφ. Φιλητᾶς

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ.

Μητροπολίτης Ζακύνθου 2
Ῥοβέρτος Σσανώτης
Διονύσιος ἱερεὺς Κλαυδιανὸς
Διονύσιος Α. Μαρκόπουλος

ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ.

Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης

Ἀλέξ. Περικλῆς Ἀθανασιάδης
Ἰωάν. Δ. Παχούμης

ΕΝ ΚΡΗΝΗ.

Ὁ ἅγ. Κρήνης Ἀμβρόσιος
Ὁ ἱεροδ. αὐτοῦ Δανιὴλ Κ. Γιαγ-[κάκης
Ν. Δ. Κουμαριανὸς πράκτωρ Ἑλλ.
Γεράσιμος Ἀγγελίδης ἱεροδ.
Π. Κ. Τσελεπιδάκης
Χ. Εὐαγγ. Δ. Λουτράρης
Νικόλ. Γ. Πλασταργιᾶς
Ἀντ. Κ. Ξενουδάκης
Κων. Ν. Λογοθέτης
Δημ. Σ. Κίρδης
Γ. Παπᾶ Στεφάνου
Γ. Δ. Λινάκης

ΕΝ ΑΛΑΤΣΑΤΟΙΣ.

Ἀντ. Γ. Βλάμου
Κ. Θ. Καταμερτσῆς
Χαράλαμπος Λογοθέτης
Ἰωάννης Γεωργιάδης
Νικ. Μαραθάκης ἰατρὸς

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

Ὁ μακαρ. Ἀλεξανδρ. Ἰάκωβος 5
Ὁ μακάρ. Ἱεροσολύμ. Κύριλλος 4
Ὁ μακαρ. Ἀτιοχείας Ἱερόθεος
Πενταπόλεως Χρύσανθος
Πηλουσίου Ἀμφιλόχιος
Ἀρχιμ. τοῦ θρόνου Ἀλεξ. Σπυρίδων
Πρωτοσύγγελος Μελέτιος
Ὁ δευτερεύων Μιχαὴλ
Ἀρχιμ. ἀγιοταφίτης Ἱερόθεος
Πρωτοσύγγ. ἀγιοταφίτης Μεθόδιος
Γερμανὸς ἱεροδ. ἀγιοταφίτης
Δ. Α. Βλαστὸς Ἰωαννίτης
Ἀρχιμ. Ἰάκωβος 2
» Κύριλλος Παλαπάνης 3
» Ἰωσὴφ
» Νικηφόρος ἐκ Ῥαιδεστοῦ
Παῦλος Νεοκλῆς 2
Δημοσθένης Νικολαΐδης
Κωνσάντιος τοῦ οἰκουμ. πατριαρχ.
Μελέτιος ἱεροδ. Ἰβηρίτης
Δοσίθεος
Κωνστ. Βαχιάδης
Νικόλ. Κ. Μαμουζελῆς Χῖος.
Νικόλ. Κ. Χρυσόπουλος
Νικόλ. Βασιλειάδης Μαρμαρινὸς
Νικόλ. Θεολόγου Ζουχλίδης
Α. Ν. Μηνιάτης
Δημ. Δ. Ἀλεξόπουλος
Ἱερόθεος ἀρχιμανδρ. Ἰπλικτσῆς
Καλλίνικος ἱερομ. προεχὼς ἁγ. Κυρ.
Ἀριστ. Δ. Μηνιατίδης
Κων. Ἀνανιάδης
Εὐγένιος ἱεροδιδ. Νικηφορίδης
Σταμάτιος Λ. Λαμπριατίδης
Δ. Χριστίδης, φαρμακοποιὸς
Παπᾶ Ἀζαρίας πνευματικὸς τῆς [ἁγίας Κυριακῆς
Ἀνώνυμος
Α. Ῥαζῆς
Κ. Γ. Κουνουπιώτης
Χ. Ι. Στεφόπουλος
Ι. Γεωργαντόπουλος
Κ. Ζαδὲς
Β. Νικολαΐδης
Δ. Κ. Κωνσταντινίδης
Ἀντώνιος Κάρλου

ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ.

Μ. Νικολαΐδης, πρόξενος Ἑλλάδος
Α. Κοργιαλένιος
Ἐπαμινῶνδας Κ. Παλαμίδης 3
Π. Λ. Λουτράρης 2

Κ. Παρηγόρης
Γ. Α. Ἐλευθεριάδης
Π. Δαμιανὸς
Γεώργιος Γ.
Ἰωάννης Γεωργιάδης
Ν. Νομικὸς 2
Π. Τριανταφυλλίδης
Π. Ἐφραιμίδης
Ἀγγελῆς Πατρώνης 3
Ν. Σακκελάριος ἰατρὸς
Κ. Γρηγοριάδης
Π. Παστελᾶς 3
Γ. Ξενοφωντίδης
Ἡ φιλόμουσος Τιμοξένη Μαργαρίτου

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ.

Θ. Τιμαγένης
Σωκράτης Παναγιώτου
Ἀλέξανδρος Βασιλακάκης
Γρηγόριος Χριστοφίδης
Γ. Α. Μεϊμάρογλος
Παντολέων Κόκκινος
Νικόλαος Χριστόδουλος
Γεώργιος Βασιλείου
Δημ. Μαραγκλίδης
Εὐστάθ. Βάϊλας
Ἀργύρης Μαλόπουλος
Κωνστ. Λαγαρᾶς
Ἰωάννης Σοφτᾶς
Ἀντώνιος Ἀποστολίδης
Στέφανος Δημητριάδης (Ζαγοραῖος)
Ἀριστείδης Παπαμιχαηλὼφ
Ἀντώνιος Δημητρίου
Ἀθ. Θ. Ταχοντσῆς
Α. Κατιμάτης
Μ. Κουλμάνος
Νικ. Χ. Μιχαὴλ
Δημ. Α. Ἀζαρλῆς
Γαβριὴλ Κράλλης
Νικόλ. Σταυράκης
Ἀλέξ. Τσέρης
Γ. Χαμουδόπουλος

ΕΝ ΑΘΩΝΙ

Ὁ φιλογεν. καὶ φιλόμ. ἀρχιμανδρ. Βενιαμὶν Λαυριώτης 50

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ.

Σπυρίδων Μανάρης
Ἄνθιμος Ἱεροδιάκονος Τσάτσος
Βασίλειος Τσίμας
Γεώργιος Μολυβάδας
Μελέτιος πρωτοσύγγ. Σιναΐτης 2
Χριστόδουλος Ἰωάννου Βόλγας
Ἰωάννης Δημ. Καζαντσῆς
Δημ. Κ. Ξεκαρᾶς ἐκ Μετσόβου
Δημ. Ἰωαννίδης
Δημοσία σχολὴ 5
Γεώργιος Τσιγαρᾶς
Γεώργιος Κωνστ. Σάρρος

ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

Λεωνίδας Μυρήσης 20
Α. Νικολόπουλος 10
Δ. Νικολόπουλος 6
Κ. Νικολόπουλος 4
Ξ. Δ. Τσοῦτσος 5
Μ. Ῥίζος 2
Ε. Δ. Δάρας
Μ. Μαῦρος
Ῥῆγας Ἰωαννίδης
Θεόδ. Ι. Κουλουμόπουλος
Ν. Γ. Νοταρᾶς
Σ. Κοκκιλάνης
Α. Βοῦρος
Α. Δ. Παλαιολόγου
Κυριακὸς Χριστοδούλου
Μ. Βαλεντῆς

Μ. Νεγρεπόντης
Θ. Ῥοδοκανάκης
Ε. Γαμβάνης (Ταμβάκης)
Θ. Μοσχίδης
Ἱερ. Βασιλειάδης
Δ. Καρδιᾶς
Α. Δικαῖος ἰατρὸς
Ι. Καλλιάρχης, ἰατρὸς
Δ. Φαλιέρος
Ἰω. Κολονέλος, ἰατρὸς
Δημ. Ἰω. Κονζούδης
Πέτρος Πούρπουρος Τήνιος
Γ. Ι. Περτάκης
Βορρέλης
Ἰωάννης Σιγαρᾶς
Δ. Μοσχονᾶς
Χ. Ἰωάννου
Ἰωάννης Φράστα
Ὅμηρος Ἀριστείδου
Κλεάνθης Χ. Σπαθάρης
Ἀθ. Ἀντωναρᾶς Ῥόδιος
Ἀναγν. Ν. Μιχάλης
Ἀντώνιος Παντῆς
Ε. Κυριακόπουλος
Γεράσ. Τσοῦκος
Ε. Κυριακούλης
Θεμιστοκλῆς Φακλᾶς
Ν. Καντούνιας
Δ. Οἰκονομόπουλος
Φραγκ. Π. Γρόλλος
Νικοκλῆς Π. Γρόλλος
Νικόλαος Δημητρίου (;)
Μιχ. Κ. Ξένιος
Ἀδρ. Ρ. Τσηρὸς (;)
Ἀντώνιος Κωνσταντίνου
Ε. Ι. Ἴβος
Ν. Ἀγγελίδης
Α. Χ. Ἐμμανουὴλ
Φ. Πιζάνης
Κ. Ζ. Αἰβανὸς
Α. Δ. Καλβοκορέσης
Γ. Σουμαρίππας
Δ. Α. Αὐγύρου
Ι. Μ. Τσιτσεκλῆς
Μ. Εὐμορφόπουλος
Κ. Ἰσιδώρου
Π. Ι. Βλαχάκης
Δ. Σταθόπουλος
Ε. Τσάνης
Βασίλειος Παναγιώτου
Δ. Α. Παππαδούκας
Γ. Α. Σεβαστόπουλος
Χαράλαμπος Ἰωάννου
Σάββας Ῥοβίθης
Κ. Ἀρβανιτάκης
Δ. Ζερπίνης
Δ. Μασαούτης (ἢ Μασασύτης)
Γ. Ι. Τσιτσεκλῆς
Ε. Castravelli
Π. Ἀγγελίδης
Μ. Καντούνιας
Ἀριστείδης Βλαχόπουλος
Ι. Χάσπαρης
Χ. Ῥεῖρε
Ν. Σιδερικούδης
Λ. Σγούτας
Σ. Ἀγαδόπουλος
Ε. Μ. Καλογιάννης
Π. Ἀργύρης
Κ. Κυριλλίδης
Χ. Βασιλόπουλος
Ν. Δ. Χ. Ἡλιοῦ
Ἡρακλῆς Δ. Χ. Ἡλιοῦ
Ῥήγας Ν. Σεραφεὶμ
Δ. Κ. Χωρίμης
Μ. Ζωγράφος
Α. Μαχαιριάδης
Ι. Δεσίπρης
Κ. Σκρυνῆς
Ἀνώνυμος Κυρία
Β. Βάσιος
Ρ. Φαλιέρος

Ι. Ὀγνιάνοβιτς
Παναγιώτης Ῥάλλης
Δ. Κάλογλους
Μ. Ἀλφεράκης
Μ. Σπυρίδης
Κ. Παππακαλός

ΕΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.

Τοῦ Πατριαρχείου.

Σωφρόνιος ἀρχιμανδρίτης
Χρύσανθος ἀρχιμανδρίτης
Σπυρίδων ἀρχιδιάκονος
Γαβριὴλ ἱεροδιάκονος
Ἀντώνιος Σταύρου Ἀλατσατιανὸς

Τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς.

Γρηγόριος Παλαμᾶς
Ἰωσὴφ ἱεροδιάκονος Λιβανίτης
Γρηγόριος ἱεροδιάκονος Ἰταλὸς
Μακάριος ἱεροδιάκονος Κύπριος
Δημήτριος Μ. Κύπριος
Μιχ. Ἰωάν. Εὐσταθιάδης Βαρναῖος
Σεραφ. Πέτρου Κοτσὸς ἐκ Μαδύτου
Ι. καὶ Ματθ. ἀπὸ Κότελ Βουλγαρίας
Σάββας Κοντυλόπουλος Θρᾷξ
Ιω. Λεκίδης Θρᾷξ
Κωνσταντῖνος πρωτοπαπᾶς Πάφιος
Μάρκος Α. Μουσοῦρος ἐκ Θράκης
Μιχ. Κωνσταντίνου Ἀλατσατιανὸς
Μόσχος Βαλινάκης Ἀλατσατιανὸς
Πέτρος Παπᾶ Στεφάνου ἐκ Βαϊσὰλ [Ἀδριανουπόλεως
Γεώρ. Παπᾶ Μιχαὴλ Κύπριος
Δημ. Πέτρου ἐκ Διδυμοτείχου
Κωνστ. Σάββα ἐκ Μαδύτου
Δαμ. παπᾶ Κλήμεντος ἐξ Ἀτταλ.
Δημ. παπᾶ Ἠλία ἐκ Χαλδείας τῆς [Λαζικῆς
Μιχ. παπᾶ Ἴπα Ἱεροσολυμίτης
Χατζῆ Γεώργιος Π. Δαζαρῆ παι- [δονόμος
Θεοδόσιος Κωνσταντίνου

ΕΝ ΚΥΠΡΩ.

Ἐμμανουὴλ Χατζηδάκης Κρὴς
Χρύσανθος ἀρχιμανδρίτης 2
Σωφρόνιος Φοινιεὺς
Προκόπιος Εὐθυμιάδης
Λαυρέντιος Μυριανθεὺς
Κωνσταντῖνος Φυλακτοῦ
Ἰωάννης Ν. Πορφυρίδης
Ἀχιλλεὺς Ἡλιασίδης
Ἀντώνιος Ἰωάννου
Κωνσταντῖνος Φιλίππου
Μιχαὴλ Χατζῆ Χαραλάμπους
Ἰωάννης Χριστοφῆς

ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ ΚΡΗΤΗΣ.

Εὐάγγελος Γ. Φουρναράκης, δημοδ.
Παῦλ. Γ. Βλασὸς Ῥεθύμνιος, δημοδ.
Νεόφ. ἡγούμ. τῆς ἱερ. μονῆς Κερᾶς
Γεώργιος Δαλέντας

ΕΝ ΒΗΡΥΤΩ.

Νικόλαος Βρόσκης
Γεώργιος Κουκουδάκης
Ἰάκωβος Τατταράκης
Ε. Χιλιαδᾶς
Ν. Βελτάκης
Κ. Δ. Πετρίτσης
Μ. Θ. Σειρινῆς (;)
Σ. Ν. Νικολαΐδης
Χατζῆ Χρῆστος Ἰωάννου διερμηνεὺς [τοῦ προξενείου
Β. Α. Βασιλείου ἰατρὸς
Ἀριστείδης Π. Κυριάκου
Ἰωάννης Παππαδόπουλος

ΕΝ ΤΡΙΠΟΛΕΙ ΣΥΡΙΑΣ.

Γεώργιος Νικολαΐδης

Μ φριάνθ ἡ Α. Κουτουφᾶ
Παρθένι ος ἀρχ. ἡγούμ. Πελ εμεντίου
Νικ. Χι ιμπίμπης διερμ. τ οῦ προξ.
Συμεὼν Καράμ
Γεώργιος Ζαχλὰτ
Γεώργιος Ῥουσσονέλος
Θεόδωρος Σαρικάκης
Γαβριὴλ Ἀπζὰρ
Μωϋσῆς Χόλις (;)
Παναγιώτης Μυλωνᾶς
Πέτρος Χαμπίμπης (;)
Ἀλέξ. Κουτουφᾶς πρ οξ. πράκτωρ

ΕΝ (*Μερσίνᾳ*) ΤΑΡ ΣΩ ΣΥΡΙΑΣ.

Ἰωάννης Βάθης
Ἰωάννης Παντελίδης ἔμπορος
Γεώργιος Προδρομίδ ης
Κ. Χ. Θεοδοσιάδης
Μ. Β. Πετρόχειλος (;)
Κωνστ. Μαυρομμά της
Π. Κοσσένας (;)
Μ. Σ. Μακρομάλ λης (;)
Ἠλίας Ἀβακίας
Χριστόφ. Σιδερι ούδης
Θεοφάνης Χρ. Δ ουΐζου
Δημ. Κουκάκης
Παρασκευᾶς Γε ωργίου
Δεωνίδας Ν. Γ ούμης

ΕΝ ΠΤΟΛΕΜΑΪΔΙ (*Ἄκρῃ*)

Ι. Μητροπολίτης Πτολεμ. Ἰωάσαφ
Μητροπολίτης Ναζαρὲτ Νήφων
Κωνσταντῖνος Αὐγερινὸς
Πέτρος Δ. Αὐγερινὸς
Γεώρ. Δ. Ζαμπελίτης, διδάσκαλος
Ἰάκωβος Ναζαρηνὸς, ἀραβοδιδάσκ.
Μ. Γιακουμῆς
Χρῆστος Αὐγερινὸς
Ἀναγνώστης Σακκελλαρίου
Νικόλ. Γεωργίου
Παναγ. Τσέντσος
Μ. Οἰκονόμου (;)
Ἀθανάσιος Γ. Χρήστου
Νικόλ. Ὀρλὼφ ἐκ Σπετσῶν.
Α. Δ. Πετροκόκκινος.
Γεώρ. Ζ. Αἰκατερίνης.
Σπυρίδων Βαροῦχος.
Ν. Καραντινός.
Βασίλειος Χρήστου.
Σίμπλη Ἄσατ Σίκελη
Χαλὶλ Τόκας
Ἀλέξ. Χούρης
Σαλὴμ Ζρὲκ (;)
Ἐμμ. Μελιρρᾶς
Ἠλίας Σκέντερ Χαντὰτ

ΕΝ ΣΑΜΩ (Βαθεῖ)

Ὁ ἡγεμὼν
Ἀντωνόπουλος
Κ. Γεωργιάδης
Ν. Γ. Τσίμας
Δ. Λάκων
Τ. Ἀνδρεάδης
Ἰωάννης Χ. Καμπάνης
Ν. Πανταζίδης
Ἰωάννης Γ. Χ. Ἰωάννου
Γ.Μ.Ῥαζῆς,ἑλληνοδ. Μαραθωκάμπ.
Ι. Γ. Μάλλιος, σχολάρχης Μαραθωκ.
Μωκάδης (Μωμάδης;) Τάγκος
Μανουὴλ Ἀγωνικος
Ὀδυσσεὺς Ν. Βαρβέρης
Ιω. Διαμαντίδης
Ν. Παπαθωμόπουλος

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ.

Ὁ πρίγκηψ Γρ. Ὑψηλάντης 35
Ξενοφῶν Ῥώτας 10
Ζαμπακὸς 2
Ἡ φιλόμ. Κ. Μαρία Γεωργιάδου 6
Οἱ Κ. Κ. Ταμπακόπουλοι
Σιναδινὸς

ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ.

Αἱ φιλόμουσοι Κυρίαι
Εὐτέρπη Κασσαβέτη 6

Ν. Α. Ῥάλλη 4
Βιργινία Βούρου 4
Εὐφροσύνη Δ. Κασσαβέτη 3
Χαρίκλεια Ἰωνίδου
Τερψιχόρη Μελᾶ
Μαρία Γεραλοπούλου
Καλλιόπη Μπαλλῆ
Φανῆ Ζαρίφη
Εὐανθία Ἐμπεδοκλέους
Μαριώρα Καβάφη
Ἰουλία Μαυρογορδάτη
Κατήγκω Walka
Ἑλένη Μωραΐτου
Οἱ Κ. Κ. Ὀκτάβιος Βαλιέρης
Δημήτριος Τσοκανάκης
Π. Γκαγκάδης
Γεώργιος Κεφαλᾶς
Δ. Βικέλας
Π. Ψαρᾶς
Ξ. Κισίσογλους

ΕΝ ΛΙΒΕΡΠΟΥΛΗ

Αἱ φιλόμουσοι Κυρίαι
Πηνελόπη Α. Σεκιάρη 3
Ἰουλία Ψύχα 2
Ζ. Μ. Ῥάλλη 2
Αἰκατερίνη Π. Ῥάλλη 2
Ἰουλία Μαυρογορδάτου
Εἰρήνη Ι. Καράλη
Μαρία Ῥοδοκανάκη
Ἐσθὴρ Γεωργαλᾶ
Αἰκατερίνη Λύδδη
Οἱ Κ. Κ. Α. Α. Κορνήλιος 2
Ι. Γεωργιάδης 2
Ν. Δαμιανὸς
Θεόδωρος Γαλάτης
Γ. Ποτέσσαρος
Ι. Π. Σκυλίτσης
Ν. Νοταρᾶς
Ν. Χαβιαρᾶς
Ν. Φακίρης
Σ. Καράλης
Κ. Π. Νεγρεπόντης
Μ. Κωνσταντινίδης
Δημ. Παππακαλὸς
Κ. Ι. Ῥοδοκανάκης

ΕΝ ΜΑΓΚΕΣΤΡΙΑ.

Οἱ Κ. Κ. Σ. Ν. Φραγκόπουλος 10
Δ. Φραγκίδης 5
Δ. Καλλιμασιώτης »
Γ. Ε. Πανᾶς »
Γ. Τριανταφυλλίδης »
Π. Σουβατζόγλους »
Α. Σεβαστόπουλος »
Δ. Ν. Τσαλίκης »
Ν. Π. Μάξιμος »
Α. Ν. Ἀλφιέρης »
Γ. Δ. Τσοῦκος 4
Π. Τσάλης 2
ἀδελφοὶ Χρυσοβελόνη »
Ι. Ζαχαράκης »
Κυρ. Ν. Λάππας »
Ν. Δ. Φωτιάδης »
Δ. Γ. Ἡλιάκος »
Μ. Κωνσταντινίδης »
Ἀθ. Ἰωαννίδης
Ν. Ε. Ζυγομαλλᾶς
Α. Δ. Βλαγωμένος
Α. Ν. Κούτε . . ας
Γ. Σκρινᾶς
Β. Α. Αὐγουστῖνος
Μ. Ἰωάννου

Παρελείφθησάν τινων τόπων οἷον Βάρνας, Χίου καὶ Τεργέστης ὀνόματα ὡς μὴ ἐλθόντα ἐγκαίρως, ἄλλα δὲ ὡς διπλωματικώτερον γεγραμμένα, ταὐτὸν εἰπεῖν δυσανάγνωστα.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ (*).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. σελ. έ, στίχ. 30, Θέλοντες ἀντὶ ᾽ θέλοντες—στίχ. 31, Θέλοντες ἀντὶ ᾽θέλοντες—στίχ. 32, Θέλοντες ἀντὶ᾽ θέλοντες=σελ. ή, στίχ. 35, Ὥστε ἀντὶ ᾽ ὥστε= σελ. ί, στίχ. 39, Ἱσπανὸς ἀντὶ Ἱσπανὸς—στίχ. 41, τοῦ ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου =σελ. ιϑ΄, στίχ. 35, ὑνειδίση ἀντὶ ὑνειδίσῃ=σελ. ιγ΄, στίχ. 34, ὑπάργει ἀντὶ ὑπάρχει =σελ. ιδ΄, στίχ. 14, αὐτῆς ἀντὶ αὐτῆς—στίχ. 26, Ωράτιος ἀντὶ Ὁράτιος=σελ. ις΄, στίχ. 32, Ὥστε ἀντὶ ᾽ ὥστε=σελ. κά, στίχ. 2, αὐτὴ ἀντὶ αὐτὴ=σελ. κή, στίχ. 18, *παραιτηρήσεως ἀντὶ παρατηρήσεως—στίχ. 24, *Καὶ ἐξοχὴν ἀντὶ Κατ᾽ ἐξοχὴν=σελ. κϑ΄, στίχ. 87, *Δευτερ. Α. ἀντὶ Δευτερ. ΛΑ.=σελ. 10, στίχ. 17, ἀδίκοι ἀντὶ ἄδικοι =σελ. 13, στίχ. 32, ποῦ ἀντὶ Ποῦ=σελ. 18, στίχ. 38, *ἀλλσλοδιαδόχως ἀντὶ ἀλληλοδιαδόχως=σελ. 23, στ. 18, *μίσος ἀντὶ μῖσος=σελ. 27, στίχ. 20, *ὀρχοπέδη ἀντὶ ὀρχιπέδη=σελ. 33, ς. 14, *περιπεζὶς ἀντὶ ἡ περικνημὶς—στ. 29, Βαλααὰμ ἀντὶ Βαλαὰμ,=σελ. 37, στ. 16, θεοῦ ἀντὶ Θεοῦ—στ. 19, θεὸν ἀντὶ Θεὸν—στ. 22 θεοῦ ἀντὶ Θεοῦ=σελ. 39 στ. 21, εἶπεν, ἀντὶ εἶπεν᾽=σ. 41, στ. 28, τοῦ ζῆν ἀντὶ τὸ ζῆν=σ. 52, στ. 29, ἔτι ἀντὶ ἔτι=σ. 56, στ. 7, *Nullam ἀντὶ Nullum=σ. 57, στ. 7, τοῦ σκοποῦ᾽ ἀντὶ τοῦ σκοποῦ; = σ. 59, στ. 9, *περιστέλλεται ἀντὶ περιστέλληται = σ. 61 στ. 1, ἐπιμείναντες ἀντὶ ἐπιμείναντες=σ. 68, ΣΥΦΡΟΣΥΝΗ, ἀντὶ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗ, =σ. 69, στ. 11, ἄλλος ἀντὶ ἄλλος—ς. 17, ἀγχιστεία ἀντὶ ἀγχιστεία=σ. 70, ς. 16 τῶν αὐτῶν ἀντὶ τῶν αὐτῶν=σ. 71, ς. 17, πάντη ἀντὶ πάντῃ=σ. 73, ς. 4, ἐκάλεσεν ἀντὶ ἐκάλεσε=ς. 7, διαῤῥίξωσιν ἀντὶ διαῤῥήξωσιν=σ. 88, ς. 4, τὸ ὡρολόγιον᾽ ἀντὶ τὸ ὡρολόγιον,=σ. 89, στ. 34, *προστακτικοὶ ἀντὶ προστακτικοὶ=σ. 98, ς. 22, γραφῇ ἀντὶ Γραφῇ=σ. 103, ς. 24, *ἀφντασίας ἀντὶ φαντασίας=σ. 108, στ. 32, φαινόμεον ἀντὶ φαινόμενον=σ. 120, ς. 37, Ἄφετε ἀντὶ Ἄφετε=σ. 121, ς. 33, Σπαρτιᾶται᾽ ἀντὶ Σπαρτιᾶται,=σ. 134, στίχ. 12, αὐτῶν ἀντὶ αὐτῶν = σελ. 135, στίχ. 31, *μηδενικῶν ἀντὶ μηδικῶν = σελ. 136, στίχ. 33, ἡλίθιος ἀντὶ ἠλίθιος = σελ. 142, στίχ. 35, Χριστιανὸς ἀντὶ χριστιανὸς — σελ. 144, στίχ. 5, παρεκάλουν, ἀντὶ παρεκάλουν», = σελ. 145, στίχ. 1, *ἐκ πεποιθήσεως ἀντὶ ἢ ἐκ πεποιθήσεως= σελ. 161, ς. 38, καὶ οἱ κόλακες ἀντὶ οἱ κόλακες=σ. 162, ς. 2, καὶ οἱ ἀγύρται ἀντὶ οἱ ἀγύρται=σ. 164, στ. 17, καὶ, μακάριοι ἀντὶ ᾽ καὶ μακάριοι=σ. 166. στ. 34, *βαθυῤῥόους ἀντὶ βαθύῤῥοας — στ. 36, αὐτὸς ἀντὶ αὐτὸς = σ. 167, στ. 33, οὐχ ἧττον ἀντὶ οὐχ ἧττον=σ. 168, στ. 4, *περιεκάλουν ἀντὶ παρεκάλουν=σ. 171, στ. 4, σ᾽αὐτὸν ἀντὶ σαυτὸν=σ. 172, στ. 8, ὡς, ἀντὶ ὡς=σ. 176, στ. 7, διότι ἀντὶ , διότι=ς. 36, Ἂν ἀντὶ , ἄν=σ. 181, στ. 34, *αἰωτέρους ἀντὶ ἀνωτέρους=σ. 183, στ. 37, κόκως ἀντὶ κόκκος=σ. 184, στ. 1, *ἀξιολογώτατοι ἀντὶ ἀξιολογώτατα=σ. 195, στ. 16, *ναυτιλίας ἀντὶ ναυτίας=σ. 213, στ. 27, *Ἔβρου ἀντὶ Ἴβηρος=σ. 224, στ. 26, *Ἐπεξεργάζετο ἀντὶ ἐκεξειργάζετο=σ. 241. στ. 37, *Οὐαρτελόου ἀντὶ Οὐατερλόου=σ. σ. 245, στ. 33, πυρεττὸν ἀντὶ πυρετὸν=σ. 250 σ. 10, καὶ μέλλοντα ἀντὶ καὶ τὰ μέλλοντα=σ. 257, στ. 4, αὐτῶν ἀντὶ αὐτῶν=σ. 258, στ. 6, *ὅταν ἀντὶ ὅτε=σ. 260, στ. 10, *τοῦ φίλου ἀντὶ τοῦ τάφου τοῦ=σ. 262, στ. 37, ὠφεληθεὶς ἀντὶ ὠφεληθεὶς=σ. 266, στ. 6, ξῖφος ἀντὶ ξίφος=στ. 23, θεὸν ἀντὶ Θεὸν=σ. 272, στ. 30, Ὑψίστου» ἀντὶ Ὑψίστου᾽—στ. 31, πονηρούς. ἀντὶ πονηρούς».=σ. 276, στ. 12, Βρεττανίας. ἀντὶ Βρεττανίας».=σ. 282, στ. 27, τι δώσει ἀντὶ τι δώσῃ=σ. 296, ς. 21, *Τελεμάχου ἀντὶ Τηλεμάχου=σ. 321, στ. 7, σφάλῃ ἀντὶ σφάλλῃ=σ. 325, στ. 34, διαρκῆ ἀντὶ διαρκεῖ=σ. 329, στ. 20, ὁ ὀρφανὸς ἀντὶ ὁ ὀρφανὸς,—στ. 33, *μεταχειρίσου ἀντὶ μεταχειρίζου=σ. 332, ὅπως ἀντὶ ὅπου=σ. 333, *λαμβάνοντες δὲ ἀντὶ λαμβάνουσι δὲ=σ. 334, στ. 22, *ὤφελος ἀντὶ ὄφελος=σ. 339, ἥτις ἀντὶ , ἥτις=σ. 340, ἐνεστὼς ἀντὶ ἐνεστὸς=σ. 349, στ. 27, ἀρχηγοὺς ἀντὶ ἀρχικοὺς—στ. 33, ξῖφος ἀντὶ ξίφος=σ. 353, στ. 18, Ἀγγλίαν ἀντὶ Ἀγγλίας=σ. 356, στ. 19, εἰδῶν ἀντὶ εἰδῶν—στ. 34, ἕω ἀντὶ ἕως=σ. 362, στ. 16, ἡμέραν ἀντὶ ἡμέραν=σ. 364, στ. 221, Ὡράτιος ἀντὶ Ὁράτιος=στ. 27, *χάληκες ἀντὶ χάλικες=σ. 366. δι᾽ αὐτῶν ἀντὶ δι᾽ αὐτῶν=σ. 367, στ. 28, ἀδελφοὺς ἀντὶ ἀδελφοὺς.

(*) Τὰ οὐσιωδέστατα ἔχουσι προηγούμενον ἀστερίσκον, τὰ δὲ ἄλλα ἀφορῶσι μετρίας θέσιν, ἢ ἐναλλαγὴν πνεύματος, στίξεως, στοιχείων.